279266

UNIVERSITATEA DIN CLUJ

DACOROMANIA

BULETINUL »MUZEULUI LIMBEI ROMÂNE«

CONDUS DE

SEXTIL PUȘCARIU

Profesor la Universitatea din Cluj, Membru al Academiei Române.

ANUL V.
1927—1928

CLUJ, 1929

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL", STRADA MEMORANDULUI 22.

©BCU CLUJ

Şcheii de la Cergău şi folklorul lor [1].

Pe valea Secaşului, 16 kilometri la Sud de Blaj, se găseşte un sat, deosebit de cele din ţinut prin faptul că locuitorilor lui nu li se spune nici Români, nici Saşi, nici Unguri ori Săcui, ci Şchei ; deosebit şi prin faptul că ei, vorbind româneşte, aparţin bisericii luterane. Satul se numeşte Cergăul Mic, ori „Şcheiesc", şi e astăzi cea mai interesantă aşezare de Bulgari românizaţi în Ardeal [2].

---

[1] Părţi din această lucrare au fost comunicate în şedinţa de la 27 Martie 1926 a „Societăţii Etnografice Române" (Cluj).

[2] Celelalte insule de Bulgari românizaţi în Ardeal sânt la Cergăul Mare, sat vecin cu Cergăul Mic ; Ruşciori şi Bungard în judeţul Sibiiu. Asupra locuitorilor acestor trei sate vom mai reveni în cursul lucrării noastre. Miletič aminteşte în studiul *U sedmigradskitě Bŭlgari* (apărut în „Bŭlgarski Prěgled", III (1896), fascicola pentru Iunie, pp. 44—64) de Bulgari în jurul Alba-Juliei (p. 48), de alţii pe la Deva şi Vinţul de jos (p. 51). Aceştia din urmă par să fi venit târziu, pe la 1700, şi să se fi contopit cu desăvârşire cu naţiunile conlocuitoare. (Asupra lor vezi şi L. I. Marienburg, *Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1813, I, pp. 76—77). Mai trebuiesc amintiţi şi Bulgarii de la Vinga (pe linia fierată Arad-Timişoara) şi alte câteva sate din judeţul Timiş, ca Beşineul (Beşenova Mare), Denta, Modoş, Breştea şi Ivanda, asupra cărora se pot consulta alte două articole ale lui Miletič : *Na gosti u banatskitě Bŭlgari*, Sofia, 1896 (Extras din „Bŭlgarski Prěgled", III (1896) şi *Knižinata i ezikŭt na banatskitě Bŭlgari*, din *Sbornik*, XVI—XVII, precum şi un articol al lui Dr. F. Tetzner, *Zur Volkskunde der Bulgaren in Ungarn* (apărut în „Globus", 1906, pp. 138—142). Amândoi vorbesc şi de aşa numiţii „Craşoveni", populaţia de limbă slavă din şapte sate ale judeţului Caraş-Severin (Craşova, Clopotici, Nermet, Vadnic, Lupac, Rafnic şi Jabalcea) despre care nu se poate însă afirma cu siguranţă că ar fi bulgară. Asupra Craşovenilor vezi Miletič, *Ueber die Herkunft der sogenannten Krašovaner in Süd-Ungarn*, în „Archiv für slav.

©BCU CLUJ

Asupra Şcheilor nu s'a dat, după cât avem cunoştinţă, nici o cercetare în româneşte [1]. E aproape surprinzătoare această constatare, când ştim că de la Blaj până la ei nu e decât un pas.

Şi nu s'ar putea de loc zice că Blăjenii nu ştiau de existenţa lor. Din contră! Cel dintâiu învăţat care a trezit un interes deosebit pentru Şchei, Miklosich, cu studiul său *Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen*, apărut la 1856, primise copia textelor pe cari le publica şi comenta, de la Timoteiu Cipariu [2]. Iar celălalt cercetător strein al lor, cel mai important desigur, Miletič, a fost condus în ancheta sa din 1895 de Canonicul Micu Moldovan şi profesorul Alexandru Uilăcan [3].

De fapt, despre existenţa unor Slavi în apropierea Blajului şi Sibiiului se scrisese mult înainte de Miklosich. Intâiul text al lor — un „Tatăl nostru" de la Ruşciori — a fost publicat la 1793 în „Siebenbürgische Quartalschrift", apoi reprodus la 1809 în „Mithridates"-ul lui Adelung [4]. Istoricul sas Eder vorbeşte, la 1803, de „Rutheni in Reussdorf, Bongard et Csergöd Majore et Minore" [5].

După Miklosich, care-i credea „urmaşi ai Slavilor cari locuiau în secolul al VI-lea în nordul Dunării şi de la cari

---

Philologie", XXV (1903) pp. 161—181. In afară de cei de la Cergae, Ruşciori şi Bungard, toţi sânt veniţi după 1700 şi s'ar fi oprit întâi prin Oltenia (cf. Miletič, *Na gosti u banatskitě Bălgari).*

[1] D-l Septimiu Popa, anunţa acum şapte ani, la sfârşitul unei „scurte notiţe informative": *Scrisori din Ardeal. Bulgari romanizaţi* (în „Adevărul literar" din 27 Martie 1921) că va scrie „mai târziu, despre Bulgarii din Ardeal un studiu istoric amănunţit". Un alt articol al d-sale, de conţinut aproape identic, *Bulgarii din Ardeal*, a apărut în „Ţara Noastră", No. 21—22, 1926, pp. 604—605. Nu ştim însă nimic de un studiu mai întins al d-lui Popa.

[2] Miletič, *Sedmigradskitě Bălgari*, în „Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižina", XIII (1896), p. 153.

[3] *Ibid.*, p. 157.

[4] Jireček, recensia studiului citat al lui Miletič în „Archiv für slavische Philologie", XX (1898), p. 115.

[5] *Ibid.*, p. 116.

©BCU CLUJ

se trag şi numele toponimice slave în ţinuturile daco-române“ [1] — s'a ocupat de ei, mai pe larg, istoricul Pič. Studiul acestuia *Die dacischen Slaven und Csergeder Bulgaren,* (în „Sitzungsberichte der königl. böhmischen Ges. der Wissenschaften“ für *1888,* pp. 227—280 Prag) — dat în colaborare cu Dr. Amlacher, preotul sas de la Romos (lângă Orăştie) — e cel care ne interesează mai de aproape, împreună cu acela al lui Miletič.

Contrar părerii lui Miklosich, ultimii doi învăţaţi cred pe locuitorii Cergăului urmaşi ai unor Bogomili, fugiţi din Bulgaria în, sau între, secolele XI—XIII. Jireček, care în articolul său asupra lucrării lui Miletič caută să pună lucrurile la punct, nu crede întemeiată teoria bogomilismului acestor Bulgari şi susţine că ei ar fi ajuns în Ardeal ca prizonieri luaţi pe timpul expediţiilor regelui Ştefan V al Ungariei, pe atunci „dux Transiluanus“, care la 1261 şi 1266 pătrunsese cu armata sa, în care avea mulţi nobili ardeleni, până la Vidin şi Plevna [2]. Cvijić admite şi el o migraţie bulgară în spre Transilvania în secolul XIII [3].

De fapt pe noi istoria lor ne interesează destul de puţin. In tot cazul, *nu* originea acestor Bulgari căutăm noi s'o lămurim în paginile acestea. Vom nota doar că teza lui Jireček ne pare şi nouă cea mai probabilă.

De sigur, în urma cercetărilor amintite, făcute asupra Şcheilor de la Cergău, Ruşciori şi Bungard, nu mai încape îndoială că avem de-a face cu urmaşi ai unei populaţii bulgare, care în secolul XIV era destul de cunoscută pentru a da numele de *bulgăresc* Cergăului Mic [4]. Cu populaţia de astăzi a acestui sat ne-am propus să ne ocupăm.

E interesant că majoritatea cercetătorilor Bulgarilor ardeleni nu s'a interesat decât de limba scrisă a lor, de texte. Miklosich n'a fost să-i vadă. Pič a venit până la Blaj, unde

---

[1] Jireček, *op. cit.*, pp. 115—116.

[2] *Ibid.*, pp. 119.

[3] I. Cvijić, *La Péninsule balkanique.* Paris 1918, p. 122.

[4] Pič und Amlacher, *Die dacischen Slaven,* etc., p. 264, Regestele III—VI.

©BCU CLUJ

o ploaie torențială l-a făcut să renunțe a vedea pe Șchei și să se mulțumească cu un Șchiau întâlnit întâmplător acolo[1]. Nu știm nimic de rezultatele vizitei unor profesor de la St. Petersburg — probabil Syrku — de care va fi vorba mai încolo. Miletič n'a stat — ni se spunea la Cergău — nici o zi, timp care ni se pare cu totul insuficient pentru a studia un sat. De altfel, pe el, ca și pe ceilalți, ceea ce-l interesa îndeosebi erau „cânționalele", vechile cărți de rugăciuni în bulgărește. In acestea s'au păstrat texte care aparțin, după Jireček[2], „unora din cele mai interesante monumente slave". Noi însă nu vom studia această latură a Bulgarilor de la Cergău. Vizita ce le-am făcut-o era pentru cunoașterea oamenilor, așa cum se prezintă ei astăzi, și pentru cele ce trăiesc în graiul, mintea și inima lor. Rugăciunile lor bulgare ne vor interesa numai întru cât Șcheii se simt legați de ele și întru cât se pot auzi încă în gura lor, nu scrise.

Satul nu se deosebește întru nimic de cele de pe Târnave ori valea Secașului. Ascuns între dealuri, nu-i vezi — venind de către Blaj — decât când ești foarte aproape, bisericuța albă a Șcheilor cocoțată pe unul din ele. Străzi largi dar și case răzlețe, iar între ele, și pe drumuri, noroiu și iar noroiu — în lunile de primăvară și de toamnă, cel puțin. E atâta „tină", cum i se zice aici, încât copiii merg la școală pe catalige, — pe cari Șcheii le numesc *k'ičoroambe*[3], și tot pe catalige vin fetele și feciorii la fântână — un spectacol amuzant, fără îndoială, deși felul acesta de a umbla nu e un joc, ca în alte părți, ci un mijloc de locomoțiune ca oricare altul[4].

---

[1] *Ibid.*, p. 262, nota 2.

[2] *Op. cit.*, p. 118.

[3] La Brașov (Șchei) *k'ičoroange*. Interesant și cuvântul *k'ičorande*, pentru patine, folosit tot în Șcheii Brașovului.

[4] Aceasta se poate vedea și din forma specială a cataligelor Ciorgovenilor. Pe când în alte părți ele sânt — după cât avem cunoștință — lungi, așa că cel ce umblă pe ele le ține și cu mâna, — k'ičoroambele Șcheilor nu trec de genunchi, unde se prind cu o curelușe și astfel mâinile rămân libere pentru a putea duce un vas, un coș, ori un alt obiect.

©BCU CLUJ

Satul nu e mare : 154 de case, cari nu diferă în construcţie de cele din satele vecine. Locuitorii, după cele mai nouă statistici [1], 720 de suflete, sânt în majoritate absolută (483) *luterani :* aceştia sunt Şcheii. Restul (242) : greco-catolici — deci Români şi Şchei trecuţi la uniţi. Oamenii sânt în general înstăriţi, mai ales Şcheii. Ocupaţia generală : agricultura. Oile nu lipsesc însă aproape din nici o curte.

In port şi tip nici o deosebire faţă de Românii din sat sau cei din ţinut. Numai femeile se deosebesc puţin în îmbrăcămintea lor de sărbătoare, de care va fi vorba mai jos. Incolo, poţi vorbi un ceas-două cu un Şchiau fără să bănuieşti că n'ai avea de lucru cu un Român, — dacă în cursul conversaţiei n'ar interveni chestiuni cari să-i aducă aminte că face parte din neamul Şcheilor. Căci cu toată românizarea lor ei păstrează până astăzi un fel de conştiinţă naţională !

Ea trebue să fi fost mult mai puternică altă dată, pe când se vorbea încă bulgăreşte în sat. Astăzi nimeni nu mai ştie limba aceasta. Dar amintirea acelora care o vorbeau curent nu mai departe decât acum 50 de ani, trăieşte încă între Şchei. Astfel, ni se cita bunica actualului cantor, Mina lui Frenţ Ianăş, moartă la 1895, care „ştia vorbi orice bulgăreşte". Bătrânii îşi mai amintesc de cuvinte : Cantorul Flueraş (zis Pereş, de 71 de ani), ne spunea că bunica lui zicea în loc de „soră adu-mi straiţa" — *sestro teghiete bogotu* [2]. „La căciulă înainte îi ziceau : *guj* [3], la bou : *volt* [4],

---

[1] Martinovici şi N. Istrati, *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului*, etc. Cluj, 1922.

[2] Intrebuinţăm grafia românească, pentrucă adeseori cuvintele arătate de Şchei ca „bulgăreşti", nu însemnează nimic în limba bulgară actuală. Asupra stâlcirii cuvintelor „şcheieşti" la Cergău, vom reveni.

[3] Informatorul nostru greşia crezând că are de a face cu un cuvânt bulgăresc ; de fapt este reconstruirea „gugiu" de la „gugiuman" — un fel de căciulă. (Vezi *Dicţionarul Academiei* s. v. gugiuman).

[4] Bulg. *volt(u)* (articulat).

©BCU CLUJ

la vacă : *crauva*[1], la „furcuţă" : *vulţădă*"[2], — ne asigură Iuga Pătru lui Pătru, cel mai bătrân om din sat (82 de ani). Iar femeile de odinioară, ne spuneau alţi bătrâni, aveau o exclamaţie de mirare care suna : *Gospodi pomiluie!* Toate acestea nu mai trăesc însă decât în amintirea Şcheilor trecuţi de 50—60 de ani. Tinerii n'ar mai şti absolut de loc *bolgăreşte*, dacă slujba bisericească şi obiceiurile n'ar fi reuşit să-i facă şi pe ei să reţină unele cuvinte, aşa de stâlcite şi acelea, din limba strămoşilor.

Ii întrebi cum vorbeau înainte. Bătrânii zic *şchineşte* (numai Iuga şi Flueraş, câte-odată). Tinerii spun *şcheieşte*. Numai de tot rar am auzit de *bolgăreşte*. Nici cantorul, influenţat oricât de preoţii în jurul cărora a trăit o viaţă întreagă, nu zice „bolgar"(eşte) : „Noi sântem Şchei, aşa ne-am pomenit noi *de dată*"[3]. Işi amintesc de timpul când în sat se vorbea altă limbă şi fixează epoca în care au pierdut-o înainte de 1848.

Unii bătrâni ştiu să trezească chiar amintiri mai vechi. Iată ce ne povestea unul din ei — Iuga Pătru a lui Carli, de 50 de ani, — asupra venirii lor pe aceste plaiuri :

„Cân' o vint dintâi aici Şcheii — de vonici i-o adus aici, că era oameni mari — o vint ca militari, cu puşti, de-o păzît pe craiul care-o fost pe vremea aia 'n Blaj — poate mai bine de cinci sute, cân' o fost craiul Apafi în Blaj[4]. Alelalte sate, Ruşciorul şi Bungardul o păzît graniţa de la Turnu-Roşu. Alelalte sate din jurul Braşovului pă la Săcele şi-o uliţă 'n Braşov.... O venit aici din Bulgaria, cu popă, cu legea lor, şi după ce-o murit popa lor, o trăit aşa fără popă, că n'o mai avut popă. Şi-o stat aşa cu rugăciunile lor vre-

[1] Bulg. *krava*.

[2] Bulg. *vila, vilica (?)*.

[3] Explicat : „de mult, de când ştim, de totdeauna". Cf. franţuzescul „de (longue) date".

[4] Pomenirea lui se explică astfel : Satele din jur au aparţinut la începutul veacului XVII prinţesei Catarina Bethlen, văduva lui Apaffi (cf. Miletič, *Sedmigradskitě Bŭlgari*, *Sbornik* XIII, p. 188).

©BCU CLUJ

me de trei sute de ani — întrerupe pe povestitor bătrânul Iuga. Cât o vint legea-i luterană Cergăul nic o luat-o, că o fost poate aproape de legea lor a vechie. Limba o ţînut-o până o vint iobagi sub Maria Terezia — atunci s'o făcut iobagi — şi *deregătoare*[1] care le poruncea, i-o oprit să mai vorgască să nu se 'nţeleagă la olaltă să saie asupra mai marilor. Cu vremea o kert limba şi-o rămas numai cu cântările bisericeşti".

Aceste lucruri — aprobate de bătrânul Iuga, — povestitorul le ştie de la tatăl său. Trebuie să notăm că moşul său a fost *şoleriu* (învăţător), şi datele informatorului ar putea păstra deci urme ale eventualei intervenţii din partea acestui Şchiau instruit. Astfel cantorul Flueraş ne spunea că „ăla care o vint întâi cu neamu îl chema Bogomil" — lucru pe care ne-a mărturisit că-l ştie de la părintele Amlacher „popa ăl bătrân de la Romos, care a cătat mult şi-o găsit de cân' o vint neamu aici".

Cele ce ne povestea Iuga Pătru sânt însă lucruri pe care le ştiu cam toţi oamenii mai bătrâni din sat. In special asupra pierderii limbei se dau amănunte povestite bucuros — i s'au spus şi lui Miletič — şi care s'ar putea rezuma astfel: Ciorgovenii erau înainte de 1848—*dinientre*, cum zic ei — iobagi, „făceau patru zile 'n săptămână". Mergeau la pământurile grofilor la Cenade şi pe Valea Armeanului, şi vorbeau „şcheieşte" („noi nu mai ştim, o fost limba şcheiască o bulgărească" — ni se răspunde la întrebarea ce fel de limbă era aceea ?). *Domnii* i-au oprit să mai vorbească bulgăreşte, îi băteau cu biciul. Cei cari îi asupreau, erau „deregătoarele". Bătrânul Iuga îşi mai aminteşte şi de numele unuia din ei, Negru, şi de „gîrăul" de la curtea domnească, unu Iuga". Tot el ne spunea că de frica acestora iobagii au cam şi fugit : „In nouăsprăzece (1819) a plecat în Bănat trizăci de familii de domnii de iobăgie[2]". La în-

[1] Logofeţii moşiilor boereşti—după explicaţia dată de Şchei.

[2] La 1740, 12 familii din Cergău pleacă la Vinga, Lugoj, Lipova şi Bungard. Miletič, *op. cit.*, p. 160 şi Jireček, *op. cit.*, p. 119.

©BCU CLUJ

trebarea noastră, de ce chiar în Bănat: „bag seamă în Bănat nu era iobăgie". Apoi : „s'o dus încolo pe la Deva, la Vinga, unde încă hălăduiau Bulgari. Ăla care-o *'mplântat întâi paru 'n*[1] Vinga o fost Ciorgoveanu Pătru".

„Dinientre de 48 *s*'o kerdut limba — ne asigură și cantorul Flueraș... Mult o opăcit-o până o lăsat-o"...

Acesta ar fi în general felul în care Șcheii își explică desnaționalizarea lor. Ei uită însă să amintească de vecinii lor Români, pe cari i-au găsit, dacă nu chiar la Cergău, în satele vecine, și a căror limbă au fost siliți s'o învețe, mai curând sau mai târziu, pentru a se putea înțelege cu lumea din ținut.

Bătrânul Iuga spune că știe de la moșu-său că pe la 1836 erau în sat 98 de familii de Șchei, și numai 4 de „români". Toți aceștia au venit la Cergău — Șcheii interogați sânt de acord și o spun cu o oarecare mândrie — ca slugi la ei. Azi unul, mâine altul, până ce s'au înmulțit. Ba au început să ia și fete de-ale Șcheilor, trecând sau nu la legea lor. Se citează un oarecare Ilie Ciorgoveanu care ar fi făcut așa, luând fata stăpânului său de soție. Altul, Lita, ar fi procedat la fel, apoi, când să moară, a chemat pe popa unit și s'a 'ntors la legea pe care o părăsise.

Astăzi căsătoriile mixte sânt dese. Ni se spunea de un Șchiau care „a trecut la Români" — deci la greco-catolici—a stat trei ani, „nu i-a plăcut" și s'a întors iar la Șchei. Nevasta lui — Româncă. Două surori ale ei au luat și ele Șchei, pe când a treia s'a măritat cu un Român. Fratele lor „român" a luat o Șchiaucă. Astfel „se amestecă" de o vreme 'ncoace Șchei și Români.

De când trăiesc în România, Șcheii trec la „legea românească" și din motive politice. Ni se spunea despre câțiva notabili ai comunei, de primar chiar, că a fost Șchiau, dar „s'a făcut român mare". Trecerea la uniți apropie pe Șchei de putere și toți nu pot rezista ademenirilor ei. Dar trebuie

---

[1] O expresie analoagă în „Șezătoarea", 1922, p. 173 : „ăl de-a pus paru 'ntâiu" (în satul Catanele).

©BCU CLUJ

să contăm şi impozitul greu pe care-l au de plătit pentru a-şi susţine biserica lor confesională. Apoi, legea românească nu mai sileşte, ca cea ungurească, să plăteşti, când treci de la o biserică la alta, încă cinci ani şi „aruncurile" celei părăsite pe lângă ale celei nou îmbrăţişate. Unul, mai sfătos, ne povestea : „Trebue să se aleagă odată de noi : noi nu sântem nici Rumâni, nici Saşi, nici Unguri". Se mai întâmplă apoi şi să fie luaţi în râs de Românii din satele vecine cu întrebări : „Da ce-i aia Şchei ? De ce nu treceţi la legea românească ?" lucru care supără.

Desnaţionalizarea lor se desăvârşeşte pe zi ce merge. Un exemplu elocvent : Cergăul Mare, un sfert de ceas depărtare de cel Mic, avea odinioară biserică luterană şi era locuit aproape numai de Şchei. La venirea lui Miletič, acum treizeci de ani, nu mai erau decât 5 familii protestante şi profesorul bulgar a găsit că nici n'ar avea la ce să se mai ducă la Cergăul Mare. Ceilalţi Şchei ar fi trecut, după Miletič, la uniţi, subt influenţa proprietarului satului, Mitropolitul Blajului, iar cele cinci familii protestante au rămas să se roage singure [1]. Astăzi, la Cergăul mare nu mai e nici un Şchiau, ultimul murind acum câţiva ani.

La Bungard şi Ruşciori, celelalte două sate — acestea în judeţul Sibiiu — în care s'au aşezat Bulgarii veniţi în Ardeal, desnaţionalizarea era aproape completă, încă pe timpul vizitei lui Miletič. In Bungard el găsise biserica închisă şi ştia de hotărîrea desfiinţării parohiei luterane, din pricina numărului mic al credincioşilor[2]. Astăzi abia de mai sunt 16 familii de luterani la Bungard, cari merg la biserica ortodoxă alături de Şcheii trecuţi la ortodoxie [3]. La Ruşciori ei se ţin ceva mai bine. Totuşi, de limbă bulgară nici urmă. Incă la 1895 slujba se făcea numai în româneşte şi nemţeşte [4]. Aici însă Şcheii nu mai trec la Români, ci la Saşi. Generaţia tânără vorbeşte acum săseşte.

---

[1] Miletič, *Sedmigradskitě Bŭlgari*, *Sbornik XIII*, p. 166.

[2] *Ibid.* p. 172.

[3] Informaţie datorită d-lui Mihail Simonis, preotul luteran din Cergăul Mic.

[4] Miletič, *op. cit.*, p. 179.

©BCU CLUJ

Să ne întoarcem însă la Cergău. Ceeace i-a păstrat pe Șchei până acum, ceeace i-a păstrat atâta vreme, insulă streină în marea de Români, și subt o stăpânire ungurească destul de vitregă — a fost luteranismul lor.

Respectul ce-l au pentru biserică și preot este puțin obicinuit în satele noastre. Ar fi greșit să ne închipuim că numele dat preotului lor este în batjocură. Căci, deși în sat se vorbește numai românește, cei doi preoți nu sânt numiți la fel : pe când cel unit este, ca de obiceiu „domnu părinte", cel luteran este *domnu popa*. Și la fel, soțiile acestora se numesc : doamna preotească și — *doamna popoaie*. Nouă ni s'a părut cu totul curios când, în drum spre Cergău, cărăușul — un Șchiau — privind înapoi spre Blaj, ne-a spus: „Par'că văd pe domnu popa și pe domnu părinte venind". Dar în sat toată lumea spune astfel, Românii ca și Șcheii. La întrebarea noastră, pentru ce li se zice-așa, bătrânul Iuga ne-a răspuns cu laconicul : „așa ne-am pomenit". In „domnu popa" va trebui să recunoaștem însă amintirea unui („gospodin) pop" bulgar, căci țăranul nostru nu obicinuiește să lege de numele *popă* calificativul „domn".

Alți termini interesanți în organizația bisericească a Șcheilor sânt, poate, următorii : cantorului i se zice *jupân*, jupânii cantori, căci sânt doi ; iar crâsnicului *„goju*[1] bisericii".

N'am avut norocul să putem fi într'o Duminecă în satul Șcheilor, ca să asistăm la serviciul divin. Dar „domnu popa", cu amabilitatea cu care ne-a ajutat tot timpul petrecut la Cergău, ne-a dat ocazia să putem asculta, chiar într'o zi de lucru, câteva din cântările și rugăciunile cele mai obicinuite.

Biserica Șcheilor, renovată în timpul din urmă, nu prezintă nimic particular. Dacă ar lipsi băncile și ar avea altar, iconostas și strane, n'am deosebi-o desigur de o bisericuță românească de sat, din cele mai curățele. Amvonul

[1] Cf. gociman, gojman = epitrop la biserică și reconstruirea *gociu*, nume dat ajutoarelor morarului. *(Dicționarul Academiei. s. v. gociman).*

©BCU CLUJ

chiar și banca jupânilor cantori, sânt acoperite cu scoarțe românești, care de altfel nu surprind pe nimeni acolo unde preotul predică și citește evanghelia românește.

Miletič, care s'a nimerit la Cergău într'o Duminecă și-a asistat la slujbă, ne dă o descriere a ei [1]. Rezumăm după el: Se cântă întâiu de cătră toți și cu acompaniament de orgă: „Gelobt sei Gott". Preotul citește câteva rugăciuni în nemțește, apoi „apostolul" în românește. Urmează „credeul" în bulgărește, cântat în cor de toți cei de față. O rugăciune și un „exordium" spuse de „domnu popa" în românește — apoi toți cântă bulgărește „Christus je stanal gore". „Tatăl nostru" și evanghelia în românește — tot astfel și predica — și slujba se termină cu un cântec bulgăresc.

Unul dintre Șchei, Daniel Sekéli, spunea lui Miletič că slujba se făcea altfel pe când era el copil: „Tatăl nostru" și alte rugăciuni se spuneau pe atunci bulgărește [2] — dar conform preceptelor luterane s'a introdus în biserică limba care putea fi mai bine înțeleasă de popor, cea românească [3]. La fel ne spunea și nouă bătrânul cantor Flueraș. Dar situația s'a schimbat încă de acum 30 de ani, de când i-a vizitat Miletič. Astfel „domnu popa" de la Bungard, ne spune cantorul, le-a tradus — „de mult" — o seamă de cântece bisericești din nemțește — „care nu erau în bulgărește" — și care se cântă astăzi la slujbă și la diferite ceremonii.

Iată începutul unuia din ele, pe care l-am auzit cântat în școală de câteva zeci de Șchei, adunați de „domnu popa". Melodia e nouă — ni se spune — adusă de la Bungard ca și textul — și se deosebește cu totul de melodiile extrem de trăgănate pe care ni s'au cântat niște cântece bisericești în bulgărește.

„Un prunc născuse 'n Betclehem,
Aleluia,

[1] Miletič, *op. cit.*, pp. 161—163.

[2] Am întâlnit și noi mulți Șchei cari mai știau „tatăl nostru" în bulgărește.

[3] Miletič, *op. cit.*, p. 163.

©BCU CLUJ

Să bucură Jeruzalem.
Cu injerii ceriului
Veseli să fim,
De veștea ceai bună
Lăudând pe Dumnezeu.

In *iescle* zace înfășat,
Ficioară blândă l-o născut,
Că Dumnezeu așa o vrut.

Cu trup de om ca să-l vedem,
Pe care noi să-l ascultăm.
Cel de-asupra norilor
Slăvit în vecii vecilor.
Aleluia".
(Spus de cantorul Flueraș).

Acest cântec a început să se cânte în ajunul Crăciunului, la „domnu popa", numai din anul acesta ; înainte se cânta în bulgărește următoarele versuri, pe cari le dăm, mai mult ca titlu de curiozitate, așa cum ni le-a spus cantorul Flueraș :

Rodilsa Jezuș faf Betclehem
Zanto isa veselia
Nimni to i leje
Faf iesclete.

Foi scopil sata sfeat
Oloveto oșniță
Ogreava tieptiedo.

Inutil să mai adăugăm că nimeni, și mai puțin preotul luteran al Șcheilor, nu înțelege acest text. Acum când pe lângă el se cântă și „vierșul" românesc dat mai sus — oricât de chinuită ar fi limba aceluia — cel bulgăresc va

©BCU CLUJ

fi uitat curând - curând.[1]

Popa de la Bungard nu e singurul „poet religios" al Șcheilor de la Cergău. Cantorul Flueraș ne vorbea cu mult respect de cei doi profesori streini cari au făcut Ciorgovenilor cinstea unei vizite și a unei cercetări asupra neamului lor. Unul este desigur Miletič, pe care cantorul îl numește *Milenium Antoni* (deși pronumele profesorului bulgar e Ljubomir) și de care-și amintește c'a venit cu „Măria Sa" — titlu dat de Ciorgoveni, Șchei ori Români, istoricului blăjan Ion Micu Moldovan care a însoțit pe Miletič. Al doilea, venit singur, ar fi fost profesor la „Peterburs" și s'ar fi numit *Țircus Alexander*. Bănuim în el,

---

[1] Distanța dintre limba acestui cântec și bulgăreasca de astăzi este, desigur, considerabilă. Șcheii mai instruiți își dădeau ei înșiși seama de cum se stâlcește vechea lor limbă, „pentrucă învățătorii care nu înțeleg nimic (din cântecele bulgărești) și copiii care le învață papagalicește, înlocuiesc cu vremea cuvintele, și nu e nimeni care să se priceapă să corecteze" (Miletič, *op. cit.*, pp. 159—160). Intr'o rugăciune auzită la Cergău se menține cuvântul bulgar *sila*, dar imediat se dă și traducerea lui românească, pronunțându-se la un loc, ca și când ar forma un singur cuvânt: *silă-putiere*. Spre a ne face o idee de cât se îndepărtează bulgăreasca cântecului „Rodilsa" de cea a originalului, îl vom da mai jos. Il găsim în cartea de rugăciuni publicată de Miletič în studiul citat. Ea e întitulată *Cantionale seu Graduale bulgaricum scripsit Per... Josephus-Noelzner Anno 1812 Kis Cserged.* Textul ei îl publicase și Miklosich. Meritul lui Miletič constă în faptul că a găsit și originalul nemțesc (*Habermann's Christliche Gebeth*, tipărit la Sibiiu în 1680) de pe care au fost traduse cele mai multe cântece ale Cantionalului, și astfel a putut da aproape la fiecare rugăciune bulgară, alături de transcrierea ei cu cirilice, și textul german original. Cântecul auzit la Cergău îl găsim astfel

în Cantional:

„Rodil saie Iesus faf Behtlehem
Szantui sa veselețe șif
Nine toi lessi f-iezklete

©BCU CLUJ

ajutaţi şi de o Cronică a Şcheilor în manuscris [1], în care se aminteşte de un profesor Sirku Petrarhie din Rusia, pe profesorul Syrku, despre care se ştie c'a fost în 1898 să viziteze pe Craşovenii bănăţeni, scriind chiar ceva asupra lor [2]. E probabil că tot atunci profesorul de la Petersburg să se fi oprit şi la Cergău. Nu ştim însă să fi publicat ceva asupra Şcheilor. Iar amintirile de acum 30 de ani ale cantorului Flueraş nu-i permit să lămurească dacă profesorul Ţircus a venit după sau înaintea lui Miletič.

Voiez kupil satta sveat
Voloveto i oszliczete
Goograhuva steste Duch...

transcris de Miletič:

Rodil sa ie Iesus faf Betlehem
Zantui sa veselete sif
Nine toi leži f iesklete
Vo ie skupil sata sveat
Voloveto i oslicete
Go ograhuvant o tefte Duh.
(Miletič, *op. cit.*, p. 224. No. 22)

Miletič promisese un studiu amănunţit asupra limbei Canţionalului, despre care nu ştim însă să fi apărut. Reţinem părerea lui Jireček care spune că limba Canţionalului are pe lângă archaisme remarcabile „einen ganz ostbulgarischen, donaubulgarischen Typus". *(Archiv für slavische Philologie*, XX (1898), p. 118).

[1] *Chronică Colonisarea Bolgarilor în Ardeal (Erdély).* Trei coale mari scrise mărunt într'o limbă aproximativ românească, de către Daniel Sekéli, după vizita „domnilor mare învăţaţi, doctori de Philologiă din Orientu". Autorul, fiu al popii Cikeli, fost învăţător, e numit de Miletič, care-l găsise în viaţă *(op. cit.*, p. 159), „unul din cei mai instruiţi oameni din sat". E un fel de apologist al originii bulgare a Şcheilor, plângând obiceiurile străbune care se pierd, vorbind de „Thesa lui Bogomir" şi exagerând importanţa şi numărul Bulgarilor „emigraţi" (după el în Banat ar trăi două milioane de Bulgari). Pe lângă atâtea chestiuni fără absolut nici o importanţă pentru noi, Sekéli descrie şi câteva obiceiuri ale Şcheilor.

[2] Cf. Miletič, *Ueber die Herkunft der sogennanten Krasovaner in Süd-Ungarn*, în „Archiv für slav. Phil.", XXV (1903), p. 176.

©BCU CLUJ

De cântece bulgăreşti, pe care Şcheii le cântau fără să le înţeleagă, povesteşte şi profesorul bulgar. Ba el aminţeşte şi de-o rugare a lor de a li le traduce [1]. Nu ştim care va fi fost rezultatul acestei intervenţii. Cantorul ne spunea însă că prof. Ţircus le-a tradus mai multe cântece, dintre care dăm şi noi unul, pe care-l cântau odinioară iobagii şchei când se întorceau de la munca boierească din Cenade :

Zeşto zămănuvăş
Moi serţi
I sa buşuluvăş
Toi selnika
Nasâ ienzika
O sviat
Nadejde numai gospodin bog
Storil, storil
Ne beto i zămeto [2].

In traducerea atribuită lui Ţircus :

Nu te supăra inima mea,
Nice nu duce voie rea
Numa 'n sfatu lui Dumnezeu
Te nădăjduieşte,
Care cerul şi pământul
Il stăpâneşte.

* * *

Cu onomastica Şcheilor s'a ocupat mai amănunţit Miletič [3]. Jireček observă că numele de persoane date de acesta „bieten wenig Auswahl" şi că interesante sânt numele de familie *Bašta, Dobre, Kărste, Kokoš* [4]. Mai des am întâlnit la Şchei numele Iuga — aşa de mulţi, încât trebuesc deosebiţi astfel: *Pătru Iuga lu Pătru, Iuga lu ńam-*

[1] Miletič, *Sedmigradskitě Bălgari*, pp. 159—160.

[2] Cf. în Cantionalul publicat de Miletič, *op. cit.*, p. 239, textul no. 34.

[3] *Op. cit.*, p. 117.

[4] *Archiv für slav. Philologie*, XX (1898) pp. 166—168.

©BCU CLUJ

ţu, Iuga Pătru lu Carli, etc. Deosebit de vechi par a fi numele : *Futilă* și *Boar*. Intr'un document păstrat în Arhiva de la Orăștie, datat 1647 [1], găsim următoarele nume de „Bulgari" din cele două Cergae : *Parkolab Hancze, Parkolab Kertzte* (Cârște?), *Pap Mihalj, Puskas Balas, Ianos Cantzelaris, Ianos Kelecs, Giörgi Baste.*

Asupra numelor de botez femeiești ar fi de observat următoarele : Daniel Sekéli îi spunea lui Miletič că aproape toate Șchiaucele poată numele de *Mina* [2]. Noi însă am întâlnit în special des numele *Linca* (între informatoarele noastre, o singură dată Mina, de cinci ori Linca). Acesta din urmă e și numele păstrat în singura colindă bulgărească a Șcheilor, precum și singurul nume de fată în colindele pe cari Șcheii le cântă primarului. Există nume femeiești numai la Șchei, cari nu se întâlnesc la Românii din sat, „pentru că sânt șcheiești". Acestea sunt : *Agliţa* — „asta pe bulgărește e *Aglio*", ne spune cantorul Flueraș, care o știe de la bunică-sa, cea care vorbea bulgărește, — *Mărguţa* — bulgărește *Marga*, explică iarăș cantorul. Apoi, *Linca, Mina, Ancă, Ghiţa.* „Acum au întrat și *Marioara, Ana* și alte, dar ăstea nu sânt șcheiești" — zice cantorul. Numele „șcheiești" ale bărbaților sunt *Pătru, Mihai, Crișteа, Ianăș.*

In toponimie am însemnat ca putând prezenta oarecare interes : *Blagoviţa, Cordomacină* și *Velijer*, cele dintâi locuri în hotarul Cergăului Mic, ultimul un deal în apropierea satului [3].

* * *

Originea bulgară a Șcheilor nu se vede însă numai din rugăciunile bulgărești, păstrate 'n cărți și 'n graiu viu, ci și din o parte din obiceiurile practicate de către ei la

[1] Publicat în Pič und Amlacher, *op. cit.*, p. 276.

[2] Miletič, *op. cit.*, p. 166.

[3] Părintele Drothler ne trimite următoarele numiri toponimice caracteristice din Rușciori : *Găbrisca, Pojorâna, Dobru* și *Cervenca.*

©BCU CLUJ

diferitele sărbători de peste an, din cântecele care însoțesc pe unele din ele sau din numirile păstrate în legătură cu anumite ceremonii. Cum în afară de o colindă bulgărească folklorul Șcheilor de astăzi n'a fost cercetat de nimeni, vom înșira obiceiurile mai interesante. Cele la cari n'am putut asista ne-au fost descrise de Șchei bătrâni și tineri, în deosebi de cantorul Flueraș, bătrânul Iuga, Mihai Sechelea, Ion Sărcău și câteva Șchiauce.

Începem, ca să păstrăm o ordine, cu sărbătorile, și anume cu *Anul nou*. Unul din obiceiurile acestei zile este acel al sorcovei. Se știe în general în ce constă: câteva rămurele ori nuiele legate cu o panglică, uneori împodobite cu hârtie colorată, cu care umblă din casă 'n casă în dimineața anului nou copii între 6—12 ani, bătând cu ele în masă, ori chiar în cameni și urând celor ai casei sănătate și belșug. Mai puțin se știe însă că sorcova nu este un obiceiu general românesc. Marian nu-l cunoaște decât în Muntenia[1]. Practicarea lui la Brașov s'ar putea explica poate și printr'o importare de peste munți, deși nu trebue să uităm de Șcheii de acolo și originea lor încă nu de tot lămurită. In Ardeal, obiceiul se mai întâlnește în Munții Apuseni[2]. Dar nici Românii din Cergău nici cei din satele vecine, nu-l practică. Il găsim însă la Șchei. Că el trebue să fie bulgar, o dovedește chiar numele: se umblă aici cu *survăicile*, nu cu „sorcova". Iar urarea copiilor diferă de cea de la Brașov și din Muntenia. Pe când acolo se spune:

„Sorcova, vesela
Să trăiești, să 'mbătrânești
Ca mărul, ca părul", etc.

---

[1]) *Sărbătorile la Români*, I, p. 155.

[2]) După o informație datorită d-lui Dr. Ștefan Pașca (Crișcior, jud. Hunedoara).

©BCU CLUJ

Șcheii urează astfel :

„*Súrva,* súrva vesela
Dă la copil ún colac
Anu nou, ánu nou !"

Așa ne-au spus-o copiii de azi și ne-au verificat-o bătrânii satului.

Obiceiul e cunoscut și la Bulgarii bănățeni și se chiamă acolo *sùrvaka* ; iar urarea sună astfel :

„Sùrva, sùrva gudìna
Vĕséla ti guspoǵe
Ud gudìni du gudìni
Sè i žuvi i zdràvi" [1].

In Bulgaria, obiceiul sorcovei e foarte răspândit și i se zice în general *suruvaknica.* E de notat însă că în anumite ținuturi (Haskovo, Rusler, Varna) se zice *surva,* ca la Șchei. Urarea începe de regulă la Bulgari cu vorbele :

„Súrva, súrva gòdina
Vesela, vesela, gòdina" [2].

Identitatea la Șchei și la Bulgari a cuvântului esențial — *surva* — din urarea de Anul nou ne dispensează de a mai insista asupra evidenței originii bulgare a obiceiului de la Cergău.

* * *

In ajunul Bobotezii se umblă cu *beaua,* obiceiu care — după cât am fost informați — nu se practică în nici unul din satele vecine, iar în Cergău numai de către Șchei. Către seară, după vecernie, cei doi cantori pornesc de la școală însoțiți de 4 feciori și numeroși copii. Aceștia din urmă au clopote 'n mâini pe cari le sună strigând :

---

[1] Miletič, *Knižinata i ezikŭt na banatskitĕ Bŭlgari* în „Sbornik za narodni umotvorenija", XVI—XVII, pp. 437—438.

[2] D. Marinov, *Narodna vĕra i religiozni narodni običai,* în „Sbornik za nar. umotvorenija", XXVIII, p. 338.

©BCU CLUJ

„Bea, dă-mi o mea !
Bea, dă-mi o mea !"

Cantorii cântă următorul „vierş" bulgăresc :

„Dina dasa veselia
Fafno, fafno,
Nam saródil ne benčski ţar
Fafno, fafno,
Rodina Iezuşa molimi
Fafno, fafno" [1]. (Cantorul Flueraş).

Fiecare om dă un „lichiu" (plăcintă) şi o bucată de carne, pe care le adună în „straiţe" cei patru feciori. Inainte se da şi o lumânare aprinsă.

Obiceiul e, după cât se pare, un fel de a „umbla cu crucea" ca la noi, la care s'a adăugat „beaua" copiiilor [2] pentru a vesti pe oameni de apropierea „jupânilor cantori". Ştiind că la luterani obiceiul de a umbla preotul la Bobotează nu există, nu e oare cazul să ne întrebăm cum de-l au totuşi Şcheii ? E probabil ca el să fie o ultimă urmă a unei presupuse religii catolice la care Şcheii ar fi ţinut înainte de a trece la luteranism, căci la catolici găsim nu numai obiceiul de a se umbla la Bobotează, ci şi detaliul întâlnit la Cergău, ca preotul — acolo cantorul — să fie anunţat la case de câţiva copii sunând din clopote [3]. Tot aşa de probabil e însă ca acest obiceiu să fi fost *împrumutat* fie de la Românii uniţi din sat, fie mai ales de la Ungurii foşti odinioară în Cergăul Mare sau chiar în Cergăul Mic, prin care Miletič, ca şi Şcheii, încearcă să

[1] In Cronica lui Sekéli : „Famno dena dasa veselia".

[2] Cf. *chiraleisa*, strigătul copiilor când umblă din casă în casă, în ajunul Bobotezei (Marian, *Sărbătorile la Români*, I, 170 şi nota 1).

[3] Cf. şi observaţia lui Jireček *(op. cit.*, p. 118), după care două din cântecele Canţionalului (No. 22 „Puer natus in Betlehem" şi No. 26 „Surrexit Christus hodie") „sânt traduceri de cântece latineşti din epoca dinaintea reformaţiunii".

©BCU CLUJ

explice atâtea din numele lor ungurești, ca : Székely, Sărcău, Gál și altele.

* * *

Un obiceiu interesant al Șcheilor, este acel al *boului ferecat*. El are loc în ziua de Sânziene (24 Iunie). Feciorii adună cingători, curele, zale, clopote și zurgălăi cu cari se „chindisește" cât se poate mai frumos un covor, care e pus pe un bou. „Ferecarea" lui nu se oprește aici. Intre coarne și pe ele i se leagă năfrămi și *bortițe* — bentițe lucrate 'n mărgele de care poartă feciorii la pălărie — și flori galbene numite „sânziene". La gât și de cele două părți ale covorului i se pun clopote. Doi feciori trec la coarne, alții la clopote ; unul la coadă, care nici ea n'a scăpat negătită. După ieșirea din biserică, în sunet de clopote și zurgălăi, feciorii duc „boul ferecat" întâiu la „domnu popa", apoi prin toate curțile Șcheilor și în special la acelea unde sânt fete. Insoțiți de lăutarul lor, ei joacă, fără să cânte însă, fără să spună nimic. Li se dă și bani. După ce-au colindat astfel pe la toți Șcheii, feciorii merg la fântâna satului și o curăță [1].

„Ferecarea boului" la Sânziene nu e practicată — după cât ni s'a spus — de Românii din Cergău și nici de cei din satele vecine. Nu i-am putut da de urmă nici în literatura folklorică românească, nici în acea a popoarelor balcanice, pe care am putut-o consulta. Un singur exemplu am mai găsit în cartea lui Moldován Gergely despre populația românească a comitatului Alba [2]. Având în considerare cele spuse mai sus, traducem descrierea lui în întregime, observând că culegătorul nu indică satul unde-a notat obiceiul.

---

[1] O curățire a fântânilor la Sânziene, are loc și în satele sășești. Ea se face de către tovărășiile de feciori numite „Bruderschaft". Cf. A. Schullerus, *Siebenbürgisch-sächsische Volkskunde*. Leipzig, 1926, p. 153). S'ar putea ca acest obiceiu să fi fost împrumutat de Șchei de la Sașii din satele vecine.

[2] *Alsófehér vármegye román népe*. Nagy Enyed, 1897, p. 301.

©BCU CLUJ

„La Rusalii se gătește boul *(împănarea boului)*. In preseara Rusaliilor feciorii cer de la o gazdă un bou. Inainte de răsăritul soarelui îl mână cu celelalte vite ale gazdei, îl satură bine, boul putând paște oriunde. In zori ies și fetele pe câmp, adună flori, flăcăii rup ramuri ; din flori se împletește o cunună mare, rotundă *(peană)*. Unul dintre feciori își pune o mască din coaje de cireș, și opinci, și iucalecă ; boul e împodobit. Călărețul mascat merge înainte, după el boul, apoi 4—8 flăcăi cari mână boul, purtând puști de lemn, având hainele întoarse, sumanele trase pe picioare, etc. In capul satului îi așteaptă lăutarii. Mânătorii chiuie, se joacă cu puștile ; umblă din gazdă 'n gazdă, fac glume, la urmă merg la stăpânul boului, care-i ospătează. După ospăț fiecare fecior promite o jumătate zi de clacă."

* * *

Pentru sărbătorile Crăciunului se fac pregătiri întinse. Feciorii se organizează într'o tovărășie de colindători care aici se chiamă *bute*[1]. De fapt sânt două „buți" : una compusă numai din Șchei, alta din Șchei amestecați cu Români. Pe noi ne interesează în special cea dintâiu. Ea are în frunte un *ġirău* sau primar al feciorilor și un *ajutor de ġirău*. Un alt fecior, „ăl cu cheia", ori „ăl cu cheile" este însărcinat cu ținerea subț lacăt a mâncării și băuturii.

In seara de ajun, „butea" Șcheilor merge mai întâiu la „domnu popa", însoțind pe *șoleriu* (învățător), pe „jupânii cantori" și pe *cântători* (ajutorii cantorilor la cântecele bulgărești). Se cântă de către toți „Rodilsa", cântecul al cărui text l-am dat mai sus — căruia la noi i-ar corăspunde „Nașterea ta Hristoase". „Domnu popa" dă colindători-

[1] *Buți* întâlnim și la Șoroștin — lângă Blaj — și în general pe Târnave (cf. revista „Comoara Satelor", II (1924), 123—132 și Al. Viciu, *Colinde din Ardeal*, Buc. 1914, p. 13). In alte părți, aceste însoțiri de colindători se chiamă *beri* (Viciu, *op. cit.* pp. 10—11 ; S. Mândrescu, *Literatură și obiceiuri poporane*, Buc. 1892, p. 207).

©BCU CLUJ

lor o masă, la sfârșitul căreia ginărul feciorilor „mulțămește" în cuvintele următoare: „Bună sara domnule popa. De-ar fi vint sara din ia-sară 'ntr'un ceas bun. Ziua de mâne s'o petrecem cu toți sănătoși. Ia 'n nume de bine domnule popa un cântec de cinste și laudă de la jupânii cantori și de la jupânu șoleriu dimpreună cu toți cântătorii satului. Mult de la Dumnezeu, puțin de la dumnealor"! (comunicată de Mihaiu Sărcău, ginărul feciorilor din anul 1926). „Mulțămirea" se zicea la fel acum 50 de ani, pe vremea când ginăru era cantorul Flueraș, care și-o mai amintește.

„Butea" Șcheilor se îndreaptă acum spre locuința primarului. Acestuia i se cântă nu mai puțin de opt colinde, pe o melodie trăgănată și asemănătoare cu acea a *Rodilsei*. In ea n'am găsit nimic din melodiile colindelor românești. Fiecare din cele opt colinde își are numele ei — după un cuvânt din întâiul vers ori după conținut, — și nu li se schimbă niciodată ordinea în care sânt cântate. Iată-le: I *Domnul bun*. II *Fericel*. III *Poarta raiului*. IV *Sulu*. V *Ploile*. VI *Cetina*. VII *Turcii* și VIII *Judele*.

In românește fiind, ele nu se pot depărta mult de colindele satelor vecine și de colindele noastre în genere. O asemănare deosebită a câtorva din ele am găsit la colindele din Șoroștin (lângă Blaj), publicate în „Comoara Satelor" (Anul I și II). Apoi, la cele publicate de Viciu, în special de pe Târnave. Nu știm să fi întâlnit în literatura colindelor noastre una asemănătoare ultimei colinde șcheiești „Judele" (vezi *Textele*). N'am găsit variante nici pentru a treia, a cincia și-a șaptea colindă a Șcheilor.

Firește, cele opt colinde nu se pot cânta dintr'o răsuflare. Feciorii sânt cinstiți de primar, ajutorul de ginău mulțumește, se mai cântă o colindă, și așa se sfârșește cu „cererea colaculuĭ" (vezi *Textele*).

Feciorii din bute se împart acum în mai multe grupuri și o iau pe la casele Șcheilor. Interesant e că aici nu se colindă, căci cele câteva vorbe cari se spun în bulgărește noi nu le considerăm ca o colindă. Unul din feciori strigă la fereastră: „*Tocăliță*". Din casă i se răspunde: „*Jdecă!*"

©BCU CLUJ

Și atunci cei de afară spun : *„Borbecă, mandă, colandă, čas, vas, porodică căsi, porodiță sărți, un colac și-un cârnaț și pe Linca să mi-o dați“* [1].

Și acesta-i tot colindatul. Dar asupra formulei ce se spune n'am putut face pe colindătorii din diferitele generații să cadă de acord. Cea dată mai sus ne-a spus-o Mihai Sărcău. Cantorul Flueraș susține însă că pe vremea lui, după „porodița sărți“ se spunea și „oștenește boc“ : „mai *nientre* așa o fost“. G'irăul actual recunoaște că „noi am mai lăsat“. O Șchiaucă (Linca Sechel Hoaĝe, de 37 de ani) românizează cu curaj : în loc de „porodița sărți“ cum zice actualul și fostul ĝirău al feciorilor, ea spune „porodița *sălcii*“. Firește, de 'ntrebi pe Șchei de sensul acestor cuvinte, răspunsul e o ridicare din umeri și un : „așa am pomenit noi *de dată*“.

E de remarcat că Miletič dă această formulă altfel, mult mai bulgărește : *„Tuka li si ? Sdeka. Dobŭrŭ beka, mandâ, kolandâ, čas, vas, porodic'a serc', ošte ne šte Bog“* [2]. Noi credem însă că aceasta este o reconstituire făcută de el pornind de la vorbele spuse de colindători, o apropiere cât mai mare posibilă de bulgărească actuală. Așa se explică de ce Jireček privește pe „Tuka li si“ „ganz wie im neubulgarisch“ [3]. Nu credem de loc că el s'ar fi pronunțat la fel despre „Tocăliță“ cel pe care l-am auzit noi. Bătrânii satului ne asigurau că acum 60 de ani se spunea la fel : „Tocăliță“. Astfel se pare că Miletič a publicat texte refăcute și aceasta poate nu atât din dorința de a ne prezenta limba vorbită de Șchei ca foarte aproape de bulgărească actuală, ci mai mult datorită următoarei împrejurări : Informatorul lui cel mai de seamă pare să fi fost acel Daniel

---

[1] Sfârșitul poate varia, colindătorii cerând uneori „pe femeia căsii ori un copil“, înlocuind deci numele *Linca* — acesta e totuși cel care se întâlnește mai des, încât avem impresia că face parte integrantă din formulă — cu al femeii sau copilului respectiv.

[2] *Sedmigradskitě Bŭlgari*, *Sbornik* XIII (1896), p. 158.

[3] *Archiv für slav. Philologie*, XX (1898), p. 177.

©BCU CLUJ

Sekéli, autor al cronicei amintite, pe care l-am arătat ca om instruit și deosebit de înflăcărat de originea bulgară a neamului său. Tot așa precum nu putem da mare importanță celor cuprinse în „Cronica" lui [1], credem că textul colindei a fost apropiat de el de limba bulgară actuală. E semnificativ că în cursul slujbei, la cântecele bulgărești, Miletič observă că Daniel Sekéli cântă un text mai corect decât Șcheii ceilalți, și acesta îl lămurește că îl cântă după Canționalul din 1812 [2]. Tot așa putea el poseda un text manuscris vechiu al colindei de Crăciun, pe care probabil el e cel care a spus-o lui Miletič [3].

Aceasta a mai auzit colinda șcheiască și la Bungard, dar aici ea nu mai era într'o bulgărească așa de pură ca cea de la Cergău, ci se apropia de cea dată de noi : „Tuka li sâ ? — Deka. — Berbeka, de mandi de kolandi, čas, vas, sunkŭrnad si pelinka noy" [4]. La sfârșit vedem că s'au adăugat și câteva cuvinte românești : sunkurnad e „și-un

---

[1] Vezi p. 14, nota 1.

[2] Miletič, *op. cit.*, p. 162.

[3] Tot lui Daniel Sekéli i se datorește, probabil, și afirmația lui Miletič că locuitorii din Cergău își zic „bolgari" iar limbii lor „bolgarește" (Miletič, *op. cit.*, pp. 158—159), lucru de care auzind profesorul a rămas foarte surprins. Nici un ciorgovean nu ne-a răspuns, la întrebarea : „ce ești d-ta ?" că ar fi bulgar, ci toți : *șchiau*. Rar de tot se aude cuvântul „bulgărește", dar despre limbă, nu despre oameni. Nu credem ca lucrurile să se fi schimbat așa de mult la Cergău, încât oamenii să-și fi zis la 1895 „Bolgari", iar astăzi să fi ajuns „Șchei". Despre cei din Bungard, Miletič scria la 1895 că, uitându-și numele lor de Bulgari, își zic ei înșiși, așa cum le spun Românii, Șchei, pe când Sașii le spun *Ruteni* sau *Serven (op. cit.*, p. 170). Despre cei de la Rușciori, profesorul bulgar scria că au portul absolut asemănător cu acel al Sașilor — cari îi numesc totuși *Servi ;* preotul luteran al satului, D-l Michael Drothler ne comunică însă că foștii Șchei se numesc astăzi.. *Sași*. O publicație de acum aproape o sută de ani (M. Ackner und I. K. Schuller, *Der Hermannstädter Stuhl im Grossfürstenthum Siebenbürgen*, Wien, 1840, pp. 37, 38) numește Bungardul (Baumgarten) ca și Rusciorii (Reussdörfchen): „Wal.(achisches) und serv.(isches) Dorf".

[4] Miletič, *op. cit.*, p. 173.

©BCU CLUJ

cârnat", iar „pelinka noy", este, cum bine-i explica bătrânul Flueraș (cel din Bungard) lui Miletič, nu palincă-rachiu, cum credea profesorul [1], ci *pe Linca*, fata pe care o cer colindătorii, așa cum am văzut că se obicinuește și astăzi la Cergău de a se cere de către colindători o **fată**, un băiat — un membru al familiei.

* * *

Asupra obiceiurilor referitoare la naștere n'am reținut nimic deosebit.

Cele de la nuntă oferă un oarecare interes și întrucât în legătură cu ele s'au păstrat o sumă de expresii vechi, poate bulgare.

Bătrânii spun că mai nainte căsătoriile se încheiau după alte legi. „Mai întâiu cerea fata, apoi da mâna în fața lu domnu popa. Când tinerii mergeau la el să-i alduiască, se zicea că merg la *herghelit*. La târgu Mănărăzii [2] — acolo să alegea și neveste câte-odată — punea fata *borta* 'n cap — semn că de-acu-i ńireasă — și numai către Crăciun să făcea nunta și omenia". (Iuga bătrânul).

Și astăzi Șcheii se cunună lunea. Costumul ginerelui nu prezintă nimic deosebit — față de cel românesc de pe Târnave. Inainte doar el purta în pălărie o pană de păun (Șcheii zic *pehún)* — spun bătrânii. Miresele șchiauce își încing capul cu o *bortiță* — bantă lucrată 'n mărgele, — deasupra căreia vin „florile de bortă". Pe spate au panglici, cari aici se numesc „frunză". Un „keptăruț" negru de postav, cusut cu flori, rochie și „șurță". Inainte, mireasa lua și o pânză albă pe ea — „ca o pelerină", ne lămurește Mihai Sechelea — care se chema *bostofanie* [3]. Pe piept mireasa șchiaucă poartă *țânta*, un disc de aramă împodobit

[1] *Ibid.*

[2] Comună săsească în apropierea Blajului.

[3] Linca Cristea Dițu, Șchiaucă, 80 de ani.

©BCU CLUJ

cu pietre colorate [1]. Borta se poartă numai la cununie. După aceea mireasa pune *conciu*, împodobit cu *bumbușle* — un fel de nasturi de argint ori de alt metal, cu ace pentru fixat — pe care-l poartă un an-doi. Pe subt bărbie se leagă cu o *năframă* neagră. Când are copii, nevasta „țâpă" bumbușlele și năframa [2] înlocuind-o cu o *cârpă* albă, făcută din *cipcă* (dantelă cumpărată). Bătrânele nu mai pun cârpă, ci *chindeu*, făcut din bumbac, acasă. Pe vremuri, când mergeau la biserică, femeile nu purtau rochi ca astăzi, ci *fartoane* negre [3].

Inainte de a pleca la cununie, mireasa-și ia iertăciune de la părinți; feciorul — văr bun cu mirele ori mireasa — care-o readuce acolo unde se joacă, se chiamă *zenti obraz* [4].

Când mireasa e scoasă din casă spre a fi dusă la cununie, fetele și nevestele îi cântă *goĝia* — numai la Șchei — („Ia-ți tu goĝio ziua bună", etc.). De asemenea când mireasa e dusă 'n car, la mire, se cântă: „Ia ieși mama goĝii" [5]. Inainte însă — ne spun Șcheii bătrâni — ducerea

[1] *Țânta* trebuie să fie de origine săsească. Un obiect analog *(Heftel)*, se poate vedea la miresele Sașilor (cf. Schulerus, *Siebenbürgisch sächsische Volkskunde*, Leipzig, 1926, planșa no. 11; *Codex Gratiae* (datând din sec. XVII, copie la Biblioteca Universității din Cluj) reprezintă la No. 88 „eine Hermanstädter Braut", purtând o astfel de țântă. Ea se întâlnește și la femeile Ciangăilor din Săcele, cf. rev. „Erdély", 1904, p. 10.

[2] Cf. cele ce spune A. Haberlandt în *Buschan's Illustrierte Völkerkunde*, II und III Aufgabe, Stuttgart, 1926, vol. II, 2. p. 619; „Stets wird bei den Litauern und den Südslawen (in *Bulgarien* und Makedonien wie auch im alten Banat) die Frau im ersten Iahr ihrer Ehe oder bis zur Geburt des ersten Kindes durch einen besonders geschmückten Kopfputz gekennzeichnet".

[3] Iuga Pătru lui Pătru, Șchiau, 82 de ani.

[4] Și în Bulgaria, întâlnim numele *zet* sau *zjat*, dat feciorului (rudă cu mireasa) care o conduce. Cf. Gerov, *Rěčnik*, s. v.

[5] Bătrânul Iuga ne spunea: „*goĝia* ieste iar bulgărește". Cântece asemănătoare se găsesc însă și în alte ținuturi românești, de pildă în Munții Apuseni, unde chiar mireasa se cheamă în ziua 'ntâiu, până la învălire „*gogiă*" (Marian, *Nunta la Români*, p. 593).

©BCU CLUJ

hainelor miresii, care avea totdeauna loc Marția, nu se făcea cu carul, ca astăzi, ci fiecare invitat lua, care o pernă care o scoarță, cărând astfel *țanțilele*.

Credeam că la înmormântare vom găsi la Șchei multe practice interesante. Aceasta pentru că cunoșteam știrile notate în secolul XVII asupra unor superstiții ale Ciorgovenilor în legătură cu moartea. Părintele Amlacher găsise într'o arhivă din Orăștie („des Untervälder Kapitels") un „memorial" al preotului Andreas Mathesius din Cergăul Mic, datat din anul 1647 [1]. Prin el „domnu popa" căuta să explice superiorilor săi neînțelegerile intervenite între el și parohieni, și înșira și o seamă de practice ale lor la moarte. Iată pe cele mai interesante : aprinderea — „între strigăte sălbatice și sunet de clopote" — a unei legături de paie în fața porții mortului, imediat după ce și-a dat sufletul ; tăierea unei perechi de oi, pentru pomană, în coarnele cărora se pun lumânări aprinse [2] ; spălarea pe mâini deasupra cărbunilor, a celor cari au luat parte la înmormântare: petrecerea, după pomana acasă, la cârciumă, petrecere căreia i se dă numele de „paharul Sfântului Mihail". Dar cel mai interesant obiceiu îl constituia, după Pič, „femeia bătrână ținând o torță aprinsă la sicriul mortului și care conduce ceremoniile îngropăciunii". Despre această femeie, Pič [3] credea că „erinnert entschieden an den „Engel des Todes" in der Erzählung Ibn Fotlands über die Verbrennung des russischen Kaufmannes in Bolgar im J. 922, und steht als zweites Beispiel allein da" [4]. Mărturisim că noi nu credem de loc verosimilă supoziția lui Pič. Înclinăm mai de grabă să vedem în ea pe una din femeile care odi-

[1] Pič und Amlacher, *Die dacischen Slaven*, p. 268 și urm.

[2] Obiceiu care se practică pe vremuri și în Moldova, exact la fel, descris de Lambrior, *Obiceiuri și credințe la Români (Înmormântările)*, „Conv. Lit." IX, p. 154.

[3] *Op. cit.*, p. 262.

[4] Cf. și articolul nostru *La mort-mariage : une particularité du folklore balkanique* în „Mélanges de l'Ecole roumaine en France", 1925, p. 29 seq.

©BCU CLUJ

nioară aprindeau tămâie pe cărbuni, la priveghiu — cum ne spune cantorul Flueraș că se făcea înainte vreme, „căci astăzi s'a lăsat *obliceriu*[1]. Iar misterioasele ei șoapte cari intrigau atât de mult pe popii luterani, vor fi fost simple rugăciuni — neînțelese de acești popi *sași* pentru că ele erau bulgărești.

Nimic, sau aproape nimic, din aceste practice pe cari memorialul le înfierează ca „abominabiles abusus". Tot ce-am putut afla, e doar o amintire a bătrânului cantor Flueraș, din ce i-au spus și lui bătrânii. Anume: „Când venea îngropătorii de la beserecă, după ce 'ngropa mortul, punea un ciubăr de apă la poartă și apoi să spăla 'ngropătorii acolo. Și-apoi punea un jip de paie și-l aprindea la poartă; și-apoi zicea că 'ncătrău mere fumu, într'acolo mere moartea, pe ulița aia, pe drumu ăla". Această amintire de practice astăzi cu totul uitate ar putea fi aprinderea paielor de care vorbește memorialul citat, — dar cantorul le putea ști și de la popii sub care servise și care putuseră citi despre acest obiceiu chiar în cartea lui Pič, care, după spusele preotului de astăzi — ar exista în arhiva bisericii.

Serviciul religios la mort e simplu. Imediat după moarte „se rupe clopotu" — așa spun Șcheii pentru „se trage clopotul". „Cântătorii" satului merg la un fel de priveghiu — fără popa — în seara aceleeași zile. I se cântă trei cântece bulgărești, între cari și *Rodilsa*, apoi se zice—azi românește, înainte bulgărește — „Tatăl nostru". Ingropăciunea se face între cântece bulgărești. E de remarcat că Șcheii nu pun ban în mâna mortului, cum fac întotdeauna Românii din Cergău.

* * *

Memorialul amintit, ca și cronica lui Sekéli, vorbesc de o serbare care corăspunde cu totul „paparudelor" noa-

[1] Șcheii zic curent *obliceriu* pentru obiceiu. Așa scrie și Sekéli în cronica sa.

©BCU CLUJ

stre și celor din Balcani [1]. Astăzi nu se știe însă de așa ceva la Cergău. Descriind bătrânului Iuga obiceiul el ne-a spus doar că „la Sângeorz ficiorii prind fetele, le bagă 'n troaca boilor și le udă — da asta n'o fac decât Rumânii" [2].

In materie de superstiții, nu găsim la Șchei mai multe ori mai deosebite decât la conlocuitorii lor Români. Ba, poate datorită bisericii lor luterane, ele sânt mai puține. Astfel legendele și credințele atât de numeroase în alte părți privitoare la facerea lumii — aici nu sânt cunoscute. Șcheii nu știu altă creare a lumii decât aceea din Biblie.

Abia de se știe despre strigoi, în sensul obicinuit, de vampir. Mai mult despre „strigoaie" : „muieri cari strică vacile cu lapte, au coadă la spate și călăresc pe tauri". *Șolomonari* nu se știe să fi fost în sat, ci doar în Cergăul Mare [3].

In descântece se crede, dar ele sânt de tot puține. Abia am putut culege trei, unul de „lucru rău" (?), altul de „albeață", al treilea „de nejit" (vezi *Textele*). Ele nu se prea deosebesc de cele din alte părți, cuprind doar ici-colo câte un cuvânt neînțeles : într'unul e vorba de *hane* și de feciorii lor, explicate vag „lucru slab e ăla" ; în altul de un *sâliman* în care s'aruncă albețele: „ca un fel de apă", spune descântătoarea [4].

Cântecele lirice și satirice, obicinuite la horă și la șezători, sânt cele cunoscute pe Târnave și în alte părți ale Ardealului, sau asemănătoare lor și nu prezintă nimic deo-

---

[1] Având în vedere că — după cât știm — e întâia oară când se face mențiune de acest obiceiu în Ardeal, dăm pasajul acesta al Memorialului din 1647 : „Umb Pfingsten ist die Jugendt in den negsten Waldt gegangen, und eine Weibs Person allenthalben mit reissern bekleidet, darnach in der bachen hierumb gewalzet, für eines ieden Manns Hauss geführet und mit Wasser begossen, und darzu geruffen : Es soll regnen. Darvon sie aug ablassen" (Pič und Amlacher, *op. cit.*, p. 276, No. 3).

[2] Șcheii nu cunosc nici obiceiul *caloianului*, nici al *lăzărelului*. Știu despre călușeri, dar dintre ei nu se fac.

[3] Iuga bătrânul.

[4] Dan Mina Sârbu a lui Mihai, Șchiaucă, 60 de ani.

©BCU CLUJ

sebit. Dacă te interesezi de originea lor, ți se spune : „ăstea se fac din gând", „din gând le potrivim"[1]. — „Nu din cărți, se apără bătrânul Iuga, așa din gând, după inima omului".

Bocetele se moștenesc, ca și în alte părți, din mamă 'n fată. Invenția pare a fi cu totul rară în această materie. Ghicitorile auzite și jocurile de copii pe cari le-am putut vedea nu prezintă nimic caracteristic.

Balada pare a fi foarte slab reprezentată : abia am găsit o variantă — necompletă — a cunoscutei poezii în care se arată că dragostea mândrei e mai puternică decât a mamei și a sorei : numai mândra îndrăznește să vâre mâna în sânul voinicului care susține că ar avea acolo un șarpe[2]. Pătrund însă în sat cântece populare din colecții tipărite. Un flăcăiandru cunoștea versuri din „Blăstămul de mamă" balada populară prelucrată de Coșbuc. Un singur cântec referindu-se la un eveniment istoric, lupta de la Custozza, am găsit la bătrânul Iuga, care știa că e „de la șazăci și șase, din bătaie, de la Gostoța".

Intre poveștile auzite, mai interesantă ne-a părut una asemănătoare cu cele din ciclul numit de Aarne[3] „Die drei Zaubergegenstände und die wunderbaren Früchte", întrucât variantele românești cunoscute de folkloristul finlandez erau abia două la 1908[4]. Varianta auzită de noi nu e legată de alte povești, ca cea dată de Șăineanu, e mai completă și mai aproape de tipul balcanic[5].

---

[1] Linca Ciorgoveanu, Șchiaucă, 20 de ani.

[2] Variante în Frâncu și Candrea, *Moții*, p. 226—7; Bugnariu, *Musa someșană*, Gherla, 1892, pp. 28—31 ; etc.

[3] Antti Aarne, *Vergleichende Volksmärchen*, Helsingfors, 1908.

[4] Una publicată în „Ausland", 1856, p. 716, alta la Șăineanu, *Basmele române*, p. 663.

[5] Spre marele nostru regret, povestitorul (Iuga Pătru, 63 de ani) n'a vrut cu nici un preț să ne repete basmul, spre a-l putea nota. Am reținut doar următoarele episoade principale : Cu ajutorul *inelului* găsit într'un pește, un pescar „din Țăli-

©BCU CLUJ

O altă poveste, pe care-am putea-o întitula „Limba animalelor" — vezi *Textele* — prezintă de asemenea interes, întrucât nu este exclus ca ea să facă parte din patrimoniul strămoșesc al Șcheilor, adus din sudul Dunării. Basmul acesta se întâlnește des la Slavii balcanici [1], iar în domeniul românesc a fost notat numai în Bănat și la Românii din Serbia [2]. Varianta noastră e astfel, după cât știm, singura culeasă în Ardeal, fapt care nu e lipsit de importanță pentru problema distribuției geografice a poveștilor noastre și aceea a originei lor.

Acesta ar fi în trăsături generale folklorul Șcheilor de la Cergău.

Punând acum chestiunea influenței exercitate de ei asupra Românilor din împrejurimi, ea ne apare absolut neînsemnată dacă nu inexistentă. Atâta vreme, Șcheii au trăit — probabil — izolați în Cergăul Mic, sau legați numai de frații lor din Cergăul Mare — Românii fiind până către jumătatea veacului trecut foarte puțini în sat. Cei din satele vecine își aveau tradiții și obiceiuri proprii, iar cei care veneau între Șchei nu le luau pe ale acestora decât când treceau la legea lor. Dar trecerea s'a făcut, și mai a-

---

gradul al turcesc" ia pe fata împăratului de soție. Ea îi fură inelul. Eroul, mâncând odată, împreună cu „ofițirii" *mere* dintr'un măr — toți se fac *oi*. Ei își recapătă însă figura omenească, îndată ce beau dintr'un părău apropiat. Fostul pescar culege din merele minunate, ia și din apa cu proprietăți miraculoase și pleacă la Țarigrad, unde-și bate joc de dușmani, făcându-i oi pentru o vreme, redându-le apoi vechea înfățișare. Din merele aduse mănâncă și nevastă-sa — care-l înșelase de multe ori — și ibovnicul ei. Amândoi se fac oi, și oi rămân.

[1] Cf. Șăineanu, *op. cit.*, p. 640—641.

[2] „Povestea omului ce înțelegea limba dobitoacelor", publicată de Gr. Sima în „Tribuna" 1884 p. 790, fără specificarea locului unde a fost culeasă, e desigur bănățenească. Alte două variante din Bănat: „Nistor Păcurariu", publicată de G. Cătană în „Arhivele Olteniei" V (1926), pp. 52—56 și „Limba păsărească", în volumul recent al lui E. Hodoș, *Frumoasa din nor și alte povești*, Oravița, 1927, pp. 33—42. Varianta de la Românii din Serbia la Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, București, 1913, p. 363.

©BCU CLUJ

les se face, mai mult de la ei la noi. Tot ei par a fi și cei cari împrumută obiceiuri. Câteva exemple: Bătrânii Șchei susțin că înainte vreme feciorii lor nu ieșeau la „lăsata secului" de Paști pe dealuri să strige „cu silitu". Astăzi obiceiul acesta al „chemării peste sat", general pe Târnave și pe Valea Secașului, se practică și de Șcheii de la Cergău. Schimbarea datinei descrise mai sus, de a se duce *ța.ințile* — hainele miresei — cu carul, și nu de către oaspeți, — cum se făcea odinioară la Șchei — se datorește faptului „c'au văst pe Rumâni" cum ne spunea, nu fără o leacă de ciudă, bătrânul Iuga. Altădată, Șcheii nu colindau decât cele opt colinde la primar și *tocălița* la oameni. Astăzi, formând o a doua „bute", împreună cu Români, ei colindă și alte colinde, pe la toți Șcheii [1].

* * *

O interesantă frântură de neam în ultima fază a procesului de desnaționalizare, acești Șchei de la Cergăul! Interesanți prin obiceiurile pe cari și le-au păstrat până astăzi, prin o tradiție a originei lor la care țin, prin cele câteva cuvinte bulgare pe care le mai pomenesc chiar fără să le înțeleagă și prin rugăciunile lor bulgare, tot așa de neînțelese ca și cele nemțești, ale legii lor luterane. Toate acestea vor pieri curând-curând, după cum ne-am putut da seama în cele câteva zile petrecute în mijlocul lor. O vreme ei vor rămânea cu numele de Șchei, care va însemna, ca și astăzi în jurul Blajului, nimic mai mult decât: Români de lege luterană. Apoi și această ultimă deosebire față de poporul încunjurător se va șterge. Pentru cei cari se îndeletnicesc cu cercetarea neamurilor — este desigur o pierdere. Peste cine știe câți ani, când cineva se va mai arunca în noroaiele Cergăului să vadă pe Șchei, nu știm bine ce va mai găsi. Noi am crezut că nu e rău să însemnăm puținul ce mai trăiește din ființa originală a acestui neam ce se românizează — acum, în ceasul care pentru el este al unsprezecelea.

---

[1] Colindele românești se cântă de altfel de mult... „Memorialul" din 1647 amintit de noi, spune despre Șchei ... „und ihre Kolinden valachisch singen" (Pič, *op. cit.*, p. 272).

©BCU CLUJ

Texte.

COLINDE.

I. *Domnul bun*[1].

Ia 'n scoală-te Domnul bun,
De mi-s scoală fețe 'n creț,
Fețe 'n porți să să deschiză,
Fețe mari lumini s'aprinză.
Dar dintr'însa cine vine?
Vine-un jun' colindător,
Dragi oaspeții lui Crăciun,
Lui Crăciun celui bătrân.
Dar de-aduce, ce ne-aduce?
('N) mâna stângă crucea sfântă
Și 'n dreapta măr de d'aur.
Crucea mi-s da bătrânilor,
Măr de d'aur junilor.
Dar dintr'însa cine vine?
Vine ńi-s Domnu Dumnezău
Pe-un cal negru pintenog.
Dar veșmântu cum îi ieste?
De lungă până 'n pământ
Și de largă 'n jur-pământ.
Dar în juru poalelor
Luce-mi-s doi luceferei,
Luce-mi-s luna cu luńina
Soarele cu razele.

(Auzită de la Mihaiu Sărcău, Șchiau de 20 de ani, „ginău ficiorilor").

[1] Cf. A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, No. XXX și XXXI, pp. 35—36; Jarnik-Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, ediția Ciurcu, colinda I și variantele ei (pp. 418—421).

©BCU CLUJ

II. *Fericel*[1].

Fericel mai de iel,
De cest Domnul bun,
De l-o *ferecat*[2]
Și lui bun i-o dat.
Dinientre de curte,
Masa-i de d'arżint,
De lături de masă,
Măr și-o răsărit,
Vânăt înflorit,
Cu mere de-arżint.
Unde ńi-s trăżea
Boarea câmpului,
Boarea raiului.
Boarea cân trăżea,
Măru ńi-l clătea,
Merele cădea.
Merele-s de d'aur,
Frunza-i de d'arżint.
Cesta-i Domnul bun,
Din graiu îșĭ grăia :
Dar ți-i cin' ți-o dat
Cesta-i dar frumos ?
Dar ńi-i ńi l-o dat
Drag Domnul din cer,
Că până ce-am fost
Tinăr ne 'nsurat,
Tot mai mult ńi-o dat
Și ńi-am învățat
Sfânta istorie
Sfânta vanghelie.

(Auzită de la același).

---

[1] Cf. Viciu, *op. cit.*, colindele No. CXXIII și următoarele (p. 90 și urm.)

[2] Glosat de Viciu, *op. cit.* s. v. : a felicita, a ferici.

©BCU CLUJ

III. *Poarta raiului.*

Poarta raiului,
Cura ceriului.
Ce şede mi şede?
Ceai sfânta Marie
Şi ea ńi-s culege
Flori de toate flori,
D'altele-s în braţă
D'altele-s în sân,
Iar cele din braţă
Cu cele din sân,
Flori de-a ńirului
Şi de-a duhului.
Tot ce-şi *dăhăneşte* [1]
Limbă-şi dobândeşte,
Codru-i d'înverzeşte,
Câmpu-i d'înfloreşte.
Dar cei câni de Jidovi,
Dac'o d'oblicit
Fiul ńeu născut,
Ei ńi l-o luat
Şi ńi l-o cotat
Pin dalgii vecini,
Pin negrii păgâni,
Pân' şi-o nimerit
L'acest Domnul bun,
Unde lui că-i da
Cină cu luńină,
Sălaş de hodină.
(De la acelaşi).

IV. *Sulu* [2].

Colo 'n sus în mai în sus,
Pe cest deal e câmp frumos,

[1] Nu ni s'a putut explica sensul acestui cuvânt.
[2] Colindă foarte răspândită (vezi Al. Rosetti, *Colindele re*

©BCU CLUJ

Arde-un foc de busuioc.
Lângă foc cine ședea ?
Șede Domnul Dumnezeu
Cu vreo doi-trei sfinți de-a lui.
Tot ședea și sfătuia
Și nińica nu știa.
Vine ńica d'alginușe,
Vine tare 'n fuga mare,
Mai departe 'ngenunchind,[1]
Mai de-aproape cuvântând :
— „*G'inaș, ginaș*[2] Domn din ceriu,
Voi ședeți și sfătuiți
Și voi ńińica nu știți,
Că v'au tunat Iuda 'n raiu
Și raiu rău l-o prădat,
Ce-o fost bun tot o luat,
Ce-o fost rău tot o lăsat.
Și găleata de botez
Și scaunu de județ.
Și din raiu că le-o luat
Și în iad că le-o băgat
Și iadu s'o luńinat
Și raiu s'o 'ntunecat".
Dar Ilie cu Pălie :
— „Dă-ne Doamne trăznetu,
Trăznetu și fulgeru,
Că cu Iuda să ne batem,
Să ne batem și să-l batem".
Când trăznea d'intâia dată
Iuda rău s'o spăimântat,

---

liginise la Români, Buc. 1920, p. 54—55). O variantă mai nouă din Șoroștin (lângă Blaj), dă Dr. I. Bianu, în „Comoara Satelor", II, pp. 17—18. De remarcat că cel ce avertizează asupra intrării lui Iuda în raiu, nu e ca în majoritatea variantelor un sfânt, ci o albină.

[1] Ingenunchiând de departe.

[2] Neexplicat.

©BCU CLUJ

Când trăznea de-a doua oară
Iuda prins-au d'a fugi,
Când trăznea de-a treia oară
Iuda 'n loc s'o detunat
Și 'ndărăt că s'o 'nturnat
Și din iad că le-o luat
Și în raiu că le-o băgat
Și raiu s'o luminat
Și iadu s'o 'ntunecat.
(De la același).

V. *Ploile.*

Ploauă Doamne și-o plouat
Și luncile le-o 'nnecat,
De vinete-s mohorîte,
De galbene-s gălbioare,
De roșie-s roșioare.
Prins-o-și care dor pe care,
Prins-o-și Pătru pe Linca
Și-o jucat-o și-o 'ntrebat-o :
— „Da tu fată ce-ai făcut
De d'asară n'ai venit ?"
— „N'am venit că n'am putut
Grele oaspeți am avut
De trei juni ca trei *pehúni* [1],
De trei frați ca buni bărbați".
(Auzită de la Dan Mihaiu Micu, Șchiau de 30 de ani, însurat).

VI. *Cetína* [2].

Cetină cetioară,
Mere Lina la fântână,
La fântână pin grădină.
Cu botele ca florile,

[1] **Păuni.** Pronunția curentă la Cergău.
[2] **Cf.** Viciu, *op. cit.*, No. XXX, p. 125, și A. Bârseanu, *Cincizeci de colinde*, Brașov, No. XV (sociale).

©BCU CLUJ

Cu rochița vânt trăgând,
Sgarbăn[1] roșu tropotind.
Ea fântâna și-o găsea
Crujurată[2], turburată,
De trei juni ca trei *pelúni*
De trei frați ca buni bărbați
(De la același).

VII. *Turcii.*

Colo 'n jos or mai în jos,
Facu-mi Turcii o cetate,
Turci-o fac și *Sprâncii*-o[3] bat,
Dar anume cui o fac ?
Fac'o *Lincâ*[4] fată 'n dalbă.
— „Linco, Linco fată 'n dalbă,
Dă-ne tu cetatea nouă".
— „Ba eu vouă nu voiu da-o,
Nici pe buți cu bani mărunți,
Nici pe cară cu comoară,
Făr' pe cel voinic de-asară,
Car' sta 'n poartă răzămat,
Cu 'n păr galben retezat.
Cu paloșu 'nferecat.
(De la același).

VIII. *Judele*[5].

„Ți-i ț-o poruncit *judeleo*,
Domnu tău *vaivoda*,
Cântă și-or cânta judeleo,
Cântă și-ori (?) dintâi,

---

[1] „Vorbă bulgărească, noi nu știm" (Iuga Pătru lui **Pătru**). **Probabil o plantă.**

[2] **Incunjurată.**

[3] **Desigur** *Frâncii.* (Bătrânul Iuga **susținea însă că ar fi vorba** „de un fel de sprâncene la ochi, ne 'nchipuim **și noi**").

[4] **Lincăi.**

[5] **O colindă în care intervine refrenul „Judele Domnului**

©BCU CLUJ

Cântă şi-ori din doi.
Şi ţie ţi-or da, judeleo,
Chivără 'ncernită,
Peană 'npolenită,
Cârje zugrăvită.
Şi te-or arunca
'Neagră temniţa.
Şi tu vei zăcea, judeleo,
Anu d'încheiat
Şi bine gătat.
Bate vântu de ńi-l scoate,
Că de n'ar mai bate
Nime nu l-ar scoate" [1].

(De la acelaşi).

După a treia colindă ajutorul ģirăului feciorilor „sloboade masa" în termenii următori :

„Bună sara domnule primar [2] ! De-ar ħi vint sara din ia sară 'ntr'un ceas bun. Ziua de mâne s'o petrecem cu toţii sănătoşi. No dragi ficioraşii satului

Noi pin sat am plecat,
Dumnezeu ne-o îndereptat,
De casa domnului ģirău am dat.
Ḍar ģirăul nu se lasă de scădere.
Că s'arată c'o cină de bucate,
C'o beutură, cu yin, cu yinars.
Cu ce-o dat Domnul Dumnezău.
C'aşa zice ģirăul :

---

bun" se cântă la Sălişte. Vezi G. Pitiş, în „Convorbiri Literare" XXIV (1890) p. 1061.

[1] Iată explicarea ce ni s'a dat de bătrânul Iuga când ne-am interesat de cuvintele subliniate : „Judele, când colindă se zice judeleo : Vaivoda e iară unu mai mare : chivăra, aia e 'n cap, în loc de şapcă".

[2] Inainte : „domnule ģirău". Colindătorii spun când „ģirău", când primar.

©BCU CLUJ

Să luați, să mâncați, să beți,
Că dumnealui e foarte vesel".
(Auzit de la Mihai Sărcău).

Colindătorii trec la masă. După ce se cântă colinda IV, ajutorul de ginărău spune: „Ia 'n nume de bine domnule ginărău un colind de cinste și de laudă de la toți ficiorașii satului; mult de la Dumnezău, puțin de la dumnealor, să roagă să le dai *cale albă*[1]".

Se mânâncă și se bea, se colindă celelalte patru colinde, apoi *se cere colacu:*

„Ia 'n stați frați și-ascultați
Cu ce dar ne-o dăruit domnu gazdă:
Cu 'n colac de grâu curat,
Din arat din săcerat,
Dintr'a Sântă-Mării sămânat,
Tot cu pene 'npănat,
Pe-a noastră samă gătat.
Cu 'n *șioloboc*[2] mare de porc —
Noo ne pare că-i porcu 'ntreg,
Da nu-i porcu 'ntreg,
Că dac'ar hi porcu 'ntreg,
Iar de noi n'ar hi gine:
Căci cu nasu ne-ar râma,
Cu perii ne-ar înțăpa,
Cu coada 'n naltul cerului ne-ar svârli,
De noi toți bine ne-am chilăvi"[3].
(Auzit de la Ion Cioancă, de 17 ani. Român — cererea colacului se face la fel la Români și Șchei).

---

[1] „Inainte se aducea brânză și aia însemna că-i cale albă" — încearcă să ne lămurească un Șchiau. Probabil însă că e vorba de slobozenia de a colinda, pe care o acordă primarul. (Cf. „(păharu) de cale albă", la nuntă. Marian, *Nunta la Români*, p. 597 și nota).

[2] Bucată mare de carne.

[3] Cf. Viciu, *op. cit.*, „Mulțămita feciorilor" III, p. 171.

©BCU CLUJ

LA SECERE.

Yioara.

Yioară, yioară,
Galbenă puioară,
Hai văruță hai,
Hai să secerăm,
Și să nu legăm.
Ficiori să chemăm,
Ficiori de la boi,
Ciobani de la oi.
Și de n'or veni,
Noi nume le-om pune :
Măgherane-Stane
Busuioc-Ioane.

(O cântă fetele la secere).

Când vin secerătoarele spre casă :

Domnule stăpâne,
Gată masa bine,
Cu yin și cu pâne,
Că cununa-ți vine,
Lată 'ncornurată,
De fete gătată,
De ficiori udată.

Un fecior poartă 'n fruntea secerătorilor care intră 'n sat o cunună de spice de grâu (făcută de fete). Lumea iese cu ciubere de apă și aruncă pe feciorul care o duce [1].

(Auzită de la Mina Stoica lui Murguț, Șchiaucă de 30 de ani).

---

[1] Cf. un cântec asemănător cules în comuna Maieru, jud. Năsăud. (Aici cununa e dusă de o fată). „Comoara Satelor", III, pp. 94—99. Vezi o variantă completă și descrierea obiceiului la Burada, *Cântecul cununei*, în „Convorbiri Literare"

©BCU CLUJ

LIRICE.

Pentru tine pui iubit,
Nici azi noapte n'am durńit
Făr' tot la tin' m'am gândit.
Nici la noapte n'oi durńi,
Că tot la tin' oi gândi.

* * *

Măi bădiţo, pentru tine
M'o urît a noşti pe mine,
M'o urît şi m'o bătut.
De m'ar bate 'n toate zâle,
Nu mă las bade de tine!
De m'ar bate tot pe ceas,
De tin' bade nu mă las!

* * *

Măi bădiţă şi-al neu drag,
Invaţă-mă ce să fac.
— Eu te 'nvăţ, mândra mea, bine,
Ia-ţi hainele hai cu mine,
Pe sub munţii răuraţi,
C'om trăi necununaţi.
C'acuma-i vreme de fugă
Ziua ńică, noaptea lungă.
Unde calci, urmă nu faci,
Unde şezi, urmă nu vezi.

* * *

Hai bădiţă să fugim
Şi la Blaj să ne 'ntâlnim,

XIV, pp. 306—307. Interesant că în varianta culeasă la Răşinari, e amintit chiar Cergăul, pe care nu l-am întâlnit niciodată în poezia populară :

„De către Cergău
Vine-un nour greu".

©BCU CLUJ

C'acolo-i popă unit,
Cunună ficior fugit
Şi preoteasă unită,
Cunună fată fugită.

(Auzite de la Linca Ciorgoveanu, Schiaucă de 20 ani).

Săracă inimă 'ntreagă,
Cum te mânc'o goangă neagră.
Săracă inimă bună,
Cum te mânc'o goangă sură.

(Iuga Pătru lui Pătru).

CĂTĂNEASCĂ.

La *Gostoţa*-i [1] câmp frumos,
Stau *vonicii* 'n *loagăr* scoşi,
Cu puştile piramidă,
Cu străiţile fără pită.
Săraci vonicaşi frumoşi,
Cum stau ca snokii pe jos,
Ca snokii scăldaţi în râu,
Sângele mere părău.
Când îl văd ochiţâ ńei,
Lăcrămează vai de ei.
Eu de lacrăńi nu bag samă,
Că le şterg cu ceai năframă.
Ia ńi ńilă de obraz,
Că rămâne fript şi ars.

(Auzită de la Iuga Pătru lu Pătru, Schiau de 76 de ani. Ştie că e „de la şazăci şi şasă, din bătaie", unde a fost şi vărul său. O ştie de la alţii).

[1] Custozza.

©BCU CLUJ

LA NUNTĂ.

In casă, înainte de a pleca mireasa la biserică :

Ia-ţi tu goţio ziua bună
De la tată, de la mumă,
De la fraţi, de la surori,
De la grădină cu flori.
De la hir de tămâiţă,
De la fete din uliţă.
De la hir de busuioc,
De la fete de la joc.
De la hir de floare mare,
De la ficiori din şezătoare[1].

(Linca Ciorgoveanu).

In car, când duc mireasa la mire :

„Ia ieşi mama goţii
'N ńijlocu curţii
Şi te roagă soarelui :
Soare, drăguţ soare,
Ţîne dragă zîua mare,
C'am o fică ducătoare.
Ducătoare pe sub soare,
Pintr'a munţi,
Intr'alte curţi,
La părinţi necunoscuţi.[2]

(Linca Ciorgoveanu).

BOCETE.

Mina mea şi draga mea !
Mino tu un te-ai gătat
Aşa mândru şi ciudat ?
Cokiii cui i-ai lăsat,

[1] Cf. Marian, *Nunta la Români*, p. 586.
[2] *Ibid.*, p. 592.

©BCU CLUJ

Că tată-s-o nu-i în sat.
H'ie-ţi ńilă, draga mea,
Şi du-ţi cokiii cu tine,
Nu-i lăsa năcaz la nime.
Că cokiii făr' de mumă
Ei n'au nici o voie bună.
(Se cântă în casă, înainte de plecarea cortègiului).

Lasă dragă calea asta,
Că calea asta nu-i bună,
Asta-i cale neumblată
Pe car' n'ai fost niciodată.
(Se cântă în drum spre biserică).

Pământule lat cu iarbă
Nu te lăsa aşa greu, dragă,
Că Mina ń-o fost beteagă
Ş'o avut o boală grea
De nu te-o putea ţânea.
(Se cântă la groapă).
(Auzite de la Linca Ciorgoveanu).

DESCÂNTECE.

1. *De „lucru rău“* [1].
A plecat Pătru pe cale pe cărare,
Cân' era la ańaz de ńazăţî noapte [2]
Trăgea un somn de hodineală,
Şi bine-o durńit,
Bine l-o păzît,

[1] Cf. diferitele descântece de „samcă“. De ex. la Dimitrie P. Lupaşcu, *Medicina babelor*. Bucureşti 1890. (Extras din Analele Academiei Române, Seria II, Tom XII, Secţia literară), No. 2 (p. 8).

[2] Mież de miez de noapte? Cf. în descântecul CCCCXXIX de la Tache Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*. Buc. 1925, p. 132, v. 26: „Cînd o fost în mńiedz de mńiedz de cal'e“.

©BCU CLUJ

Nouă *hane*[1],
Nouă ficiori a hanelor,
Cu brâne mândre 'ncinse,
Cu mânecile răsfrânse.
Și lua din vedere,
Și lua din putere,
Și lua din ženunchi,
Și lua din rărunchi,
Și lua din noozășinoo de chiotori,
Și Pătru să trezea.
La fântâna lu Sfântă Mărie merea.
Sfântă Măria-l întreba :
Petre aici ce-ai căutat,
Cine te-o mânat ?
'Ice : Sfântă Mărie Maica Domnului,
Cân' o fost la ańaz de ńazăți noapte,
Trăgeam un somn de hodineală.
Și bine m'o păzit,
Și ń-o luat din ženunchi,
Și ń-o luat din rărunchi,
Și din noozășinoo de chiotoare".

„Să descântă în trei glăji[2], din trei izvoară mergătoare. Din toată glaja de trei ori fără soț, speli omu or marha[3]. De trei ori. Marția și Vinerea".

(Auzit de la Mina Sârbu a lui Mihai. Șchiaucă de 60 de ani).

---

[1] „Alea vin ca nouă strigoi, lucru slab e ăla", explică descântătoarea. Cf. *hale*, tot într'un descântec, la E. Hodoș, *Descântece*, Sibiiu, 1912, p. 46, vers 72 explicat (Nota 2) : monștri. Pentru *hală* vezi Dicționarul Academiei s. v. (*Hane* pentru *hale* se explică prin disimilarea *l—l>n—l* în forma articulată *halele* ca *șenele* = *șelele* etc. S. P.).

[2] Sticluțe.

[3] Vita.

©BCU CLUJ

2. *De albeaţă*[1].

Mere noo fete,
Cu noo mături,
Cu noo năfrăńi.
— Une mereţi voi noo fete,
Cu noo năfrăńi ?
— Ne ducem doamnă *Moisână,*
Ne ducem tomna la lina fântână,
Să curăţim tina.
— Inturnaţi îndărăt,
La ochiu lui Pătru,
Să-l curăţiţi de noo ceţe,
De noo albeţe,
De noo pocituri,
De noo *cinciturí*[2],
De noo izgituri,
De noo *pecii*[3] înfocate,
De noo lacuri blăstămate !
Indărăt să 'nturna
Şi cu mătura le mătura,
Cu foarfecele le tăià
In *sâlimân*[4] le arunca.

(„Şi la oameni şi la marhă : pune foarfecele 'n mătură şi o broboadă şi face cu mătura la ochi la om").
(De la aceeaşi).

3. *De nejit la ureche.*

Nejit galbin,
Nejit alb,
Nejit negru,

[1] Cf. o variantă la Dimitrie P. Lupaşcu *op. cit.*, No. 37, p. 35.
[2] „De noo ori cinci" explică descântătoarea.
[3] „Muşchii să cheamă pecii".
[3] „Ca un fel de apă".

©BCU CLUJ

Nejit de noozăşinoo de feliuri
Să kei
Să răskei
Din capul omului
Să rămâie Pătru luńinat.
(„Pui k'eptenu în mătură, la ureche şi sufli de trei ori, apoi zîci"...)
(De la aceeaşi).

CÂTEVA CREDINŢE DESPRE STRIGOAIE.

Strigoi ar h'i nişte muieri cari strică vacile cu lapte. Cân am fost ficior m'am dus la şipot să beau apă ; am pus deştele să beau apă — noaptea pă la zece ceasuri — o femeie 'n vale, iac'aşa bătea 'n palme ; şi cân m'am uitat să uita la mine pă sub păr ; am luat bâta să dau, dă a fugit.

La strigoaie li să stânge neamu : dacă o desbraci, are coadă la spate. Pă una, după ce s'o prăpădit, o desbrăcat-o şi i-o băgat o frigare 'n spate.

Cine prinde un şerpe până la Sângeorz, îi taie capu, îi pune un căţăl de ai în gură, îngroapă capu şerpelui. Cân răsare aiu, îl pune în pălărie şi-l poartă. Apoi ăla cân scoate la câmp ciurda, vede strigoaicele călare pă taur.[1]
(Spuse de Iuga Pătru lu Pătru).

POVESTE[2].

Odată un băiat s'o dus cu yitele. O mâncat, i-o fost foame, şi-aşa c'o vrut să bea apă după mâncare. S'o băgat la un părăuţ, — n'o avut fântână. Cân o 'nghiţît iera

[1] Pentru credinţe asemănătoare în Ardeal, vezi A. Gorovei, *Credinţi şi superstiţii ale poporului român*. Bucureşti, 1915, p. 311, No. 3619 şi 3620.

[2] Variantele indicate la pag. 31, nota 2.

©BCU CLUJ

să-i yie un şerpe ńicuţ numa' ca o aţă 'n gură. O prins şerpele să-l omoare şi şerpele ar ĥi zis cătră băiat: „Nu mă omorî, că ţi-oi ĥi bun vre-odată". Şi-aşa—o făcut cu bâta o gaură 'n pământ şi-o băgat acolo pă şerpe şi-o astupat. O trecut multă vreme pân'o vint copilu ficior mare de-o fost de 'nsurat, şi-odată cân' o fost „la vrâstă" (de 'nsurat), o trecut p'acolo şi-o destupat şi-o aflat pă puiu. O crescut aşa de mare că s'o umplut gaura cu iel. Şi şerpele o spus aşa cătră ficior: „Ce vrei, să capeţi bani cât de mulţi, o ştiinţă cât de mare?" Ficiorul o spus: „ńie nu-ńi trebui bani, fără să-ńi dea Dumnezău ştiinţă". Şerpele o luat aşa ca o ţeáe[1] şi-o suflat în ureche la ficior. Şi-o 'ntrebat pă ficioru: „Acuma cum simţi?" Zice: „Ştiu carte foarte bine, ceti şi scrie". O suflat înc'a doilea — „Acuma ştiu carte înc'odată aşa de bine şi ceti şi scrie". O suflat a treia oară. — „Acuma ştiu aşa de bine cum nu ştie nime pă lume şi ştiu şi ce-o cântat o păsăre pe-un skine. — „Da să-mi spui ce-o zâs pasărea"? — „O zâs aşa: Doamne mulţam, am ouat, am scos pui şi-mi trăiesc toţi". Şi-o zâs şerpele cătră ficior: „Să ţii minte; vorbele ăstea de l-ei spune cuiva, să ştii că ieşti mort, că de unde le-ai învăţat şi de unde le-ai aflat".

Şi n'o trecut mult, ficiorul s'o 'nsurat. Şi pe ăla l-o dăruit Dumnezeu aşa de bine că 'n fiecare zi căpăta averea tot îndoit. Ba că el şi-o prăsît un cal şi-o iapă. Şi să fie cu reşpect, nevasta o fost în poziţie şi şi iapa 'n poziţie. Odată 'ntr'o zi s'o gândit să meargă împreună la hotar să vadă cum li-s bucatele. Bărbatul s'o suit pă cal călare, şi nevasta pă iapă. Mergând pă cal călare, iapa o fost cu patru poveri — adecă cu patru suflete — şi nu s'o putut ţânea de cal. Iapa o rânchezat şi-o zâs cătră cal: „Stai mai mereu că tu numa' două suflete duci da eu patru!" Iel atunci i-o vint să râză la băiat, că iel ştia ce-o zâs iapa cătră cal. Şi dintr'acolo nevasta l-o făcut pă bărbat să-i spună de ce i-o vint să râză. Până cân' bărbatu n'o

[1] Ţeavă.

©BCU CLUJ

mai avut nici într'un cătrău făr' o trebuit să-i spuie la nevastă că de ce s'o râs. Dară el mai întâi o chemat un astăluş[1] şi i-o făcut copârşeul[2]. Şi cân' o fost copârşeul gata, el s'o pus pă spate, ca când a fost omu mort şi-o prins să spuie numa'. Şi *'n unda aia* o sărit un cocoş din pod jos şi-o cântat „cucurigu-cucurigu" de trei ori. Şi cocoşu aşa o zâs atunci: „Drag domnul ńeu, nu-ţi face kerzarea, pune mâna pe ǵici şi jepkeşte-o: „Asta o ştiu şi asta o spui" şi jep cu ǵiciu! S'o sculat sus din copârşeu şi o luat-o cu ǵiciu: „asta o ştiu şi asta o spui"! şi jep-jep cu ǵiciu. De-or mai ĥi şi-azi or mai trăi.

(Auzită de la Andreiu Flueraş, Şchiau de 47 de ani. O ştie din sat, de la Şchei mai bătrâni).

ION MUŞLEA.

[1] Lemnar.
[2] Sicriul.

©BCU CLUJ

Câteva capitole din terminologia Calului[1].

I.

INTRODUCERE.

In râvna de a aduna „comoara de cuvinte, de expresii şi de împărecheri fericite de vorbe, pe care strămoşii noştrii ne-au lăsat-o şi pe care părinţii noştri au desăvârşit-o", Muzeul Limbei Române din Cluj, a alcătuit întâiul chestionar, „Calul"[2]. Acest chestionar a fost începutul fericit de a strânge comorile nepreţuite de cuvinte „înainte de ce progresele repezi ale unei civilizaţii unitare vor şterge urmele vechi şi regionale din graiul comun". Trimis mai ales preoţilor şi învăţătorilor din întreagă ţara, s'au primit peste 650 de răspunsuri. E întâia dată la noi când, în mod sistematic, se începe adunarea bogăţiei lexicale, alături de cea a credinţelor şi obiceiurilor legate de un animal atât de mult întrebuinţat în gospodăria ţăranului român.

Acest chestionar a fost alcătuit cu multă grijă. La început s'au dat membrilor corespondenţi câteva indicaţii, foarte utile pentru redactarea răspunsurilor: li s'a cerut, să noteze accentul, atunci când sânt siguri de el; au fost sfătuiţi să nu se lase influenţaţi de forma literară a cuvintelor, chiar atunci când li se pare că cea dialectală este necorectă sau nefrumoasă. In legătură cu sistemul fonetic de transcriere, li s'au dat informaţii şi exemple simple, fiindcă un sistem ceva mai complicat, ar fi fost îngreuietor. Membrii corespondenţi aveau să întrebuinţeze sistemul fonetic numai când erau siguri că transcriu bine; în ca-

[1] Extras din lucrarea de doctorat, susţinută la Facultatea de Filosofie şi Litere a Universităţii din Cluj, în luna Maiu 1925.

[2] Muzeul Limbei Române. *Chestionar pentru un Atlas linguistic al limbei române, I CALUL*, Cluj, 1922, p. 24.

©BCU CLUJ

zul când aveau îndoieli, le rămânea deplina libertate să transcrie cuvintele cu grafia pe care ei o credeau mai potrivită sau cu cea literară.

Când o explicaţie se putea da mai greu, mai ales când e vorba de un obiect, corespondenţii au fost sfătuiţi să facă desemne. S'a insistat tot aici, cerându-li-se să fie atenţi, să menţioneze deosebirile de graiu existente între bătrâni şi tineri, între felul de a vorbi al locuitorilor din satele vecine şi al celor din satul de unde răspund, sau între aceştia şi populaţia streină conlocuitoare.

Fiecare chestionar avea o „Foaie personală", care trebuia completată şi înapoiată deodată cu răspunsul. In această „Foaie personală" trebuia să fie menţionat numele oficial al comunei, cel dat de locuitori şi cel de batjocură, neperzându-se din vedere nici numirea streină. Este foarte interesant de văzut care formă s'a încetăţenit în graiul locuitorilor acum după schimbările politice din urma războiului, forma streină care înainte era oficială, sau cea uzuală ? Chestiunile următoare, care figurează în „Foaia personală", merită toată atenţia noastră, căci răspunsurile ce s'au dat au fixat un fel de cadru pentru locul de unde s'a răspuns la chestionar. Importanţa acestor chestiuni, din punct de vedere linguistic, trebue recunoscută de cei care întreprind asemenea anchete. Corespondenţii trebuiau să menţioneze : numărul aproximativ al locuitorilor, precum şi confesiunea lor ; numărul streinilor, după naţionalităţi; dacă sânt, şi de când, colonii streine în comună ; configuraţia terenului: muntos, şes ; mijloacele de comunicaţie în raport cu situaţia geografică a comunei ; centrul administrativ sau cultural spre care gravitează situaţia culturală şi economică a comunei ; numărul preoţilor, al învăţătorilor ; ocupaţia principală a locuitorilor, etc.

Membrii corespondenţi înşişi au trebuit să comunice : numele, pronumele, locul naşterii, timpul de când sânt în comună ; locul unde au copilărit, unde au învăţat, locul unde au petrecut timp mai îndelungat, dacă sânt însuraţi sau nu şi locul de naştere şi cel în care au locuit soţiile ca-

©BCU CLUJ

fete. In privinţa persoanelor care au servit pe corespondenţi cu informaţii, a trebuit se comunice şi numele acestora, vârsta, ocupaţia, dacă ştiu sau nu scrie şi ceti, dacă au petrecut timp mai îndelungat în alte părţi şi unde, dacă sânt însuraţi (s. măritate) şi au soţie (sau bărbaţi) din altă parte.

Numărul de peste 600 de răspunsuri primite, pare foarte mic faţă de 15.000 chestionare trimise, dar, pe lângă valoarea linguistică a acestora, trebue să ţinem seama şi de legătura ce face între focarul cultural al Universităţii şi între intelectualii satelor noastre.

In ce priveşte regiunile de unde am primit răspunsurile, trebue să spunem următoarele: Din pricina unei inevitabile lipse de experienţă, chestionarele au fost trimise unor instituţii, cu rugarea de a le răspândì între învăţători, preoţi şi între ceilalţi intelectuali care vor fi dornici să sprijinească asemenea cercetări. Unele dintre aceste instituţii şi-au îndeplinit cu prisosinţă chemarea şi acestora (Revizoratele din întreagă Transilvania, Inspectoratele şcolare din Cernăuţi şi Chişinău precum şi redacţia revistei „Lamura") Muzeul nu poate să le aducă decât prinosul cel mai mare de recunoştinţă; altele, în schimb, n'au dat nici cea mai mică importanţă chestionarelor. Aceasta este pricina lipsei de unitate în răspândirea răspunsurilor, lipsă care ne-a împiedecat, în multe cazuri, să putem afirma cu destulă convingere răspândirea, sensul sau varianta unui cuvânt într'o regiune.

Satisfăcător de multe răspunsuri sânt din Ardeal, Bucovina şi Basarabia (mai multe din partea nordică), mai puţine din Dobrogea şi din Banat, iar puţine de tot din Oltenia, Muntenia şi Moldova. Trebue să spunem că, în schimb, aceste răspunsuri din urmă, sânt făcute cu cea mai mare grijă. Această afirmaţie nu ne împiedică să susţinem că şi acolo unde numărul lor este mare, valoarea *celor mai multe din ele* e incontestabilă.

Inainte de a arăta valoarea acestui chestionar, fie-ne permis să pomenim câteva amănunte asupra felului

©BCU CLUJ

cum s'a făcut catalogarea, aranjarea şi clasarea acestui bogat şi preţios material.

Răspunsurile au fost înregistrate din partea Muzeului Limbei Române, după cum au sosit. Amintim, pentru viitoarele verificări ale materialului de care ne ocupăm, că pe fiecare chestionar s'a trecut data sosirii. Acest fapt poate avea o însemnătate istorică pentru dispariţia unor cuvinte din tezaorul lexical al limbii. La un timp fixat s'a încheiat, tot din partea Muzeului Limbei Române, această înregistrare, pentru a se putea face distribuirea premiilor. Răspunsurile primite după încheiere n'au mai putut fi luate în seamă la cercetările ce le-am făcut de dată aceasta.

In prelucrarea şi aranjarea acestui material am procedat precum urmează. De la început ne-am dat seama că studiarea chestionarelor nu se poate face decât dacă se va alcătui, cu îngrijire, o hartă a răspunsurilor. După ce am făcut această hartă, am trecut fiecare răspuns din o comună cu un număr. Când din aceeaşi comună erau mai multe răspunsuri, deosebirea dintre un răspuns şi celalalt am făcut-o prin o fracţiune (de ex. din comuna Cosmin, judeţul Cernăuţi, avem trei răspunsuri : răspunsul întâiu are numărul 155, al doilea 155/1, al treilea 155/2) [1].

Cu numerotarea răspunsurilor am început din Banat, de lângă Timişoara, urcând în direcţia meridianului până la linia paralelă care aproape înjumătăţea teritorul ţării, de aici iar am scoborît în spre Dunăre, traversând astfel jumătatea de sud a ţării. In partea de nord a liniei de înjumătăţire am trecut din Dobrogea şi am parcurs, până la jumătatea ţării, cealaltă parte care nu fusese numerotată. In felul acesta am fixat pe hartă 551 de localităţi, care cuprind, cum se vede din alăturatul tablou al numerelor catografice, 649 de chestionare. Restul de răspunsuri până la 660, fiind primit ulterior, după ce harta a fost făcută, n'au fost considerate în studiul de faţă.

Această hartă, care cuprinde toate localităţile de unde am primit răspunsuri, n'o publicăm însă la acest loc,

[1] Tabloul numerelor cartografice îl dăm la sfârşit.

©BCU CLUJ

dând în schimb, în anexă câteva exemple de răspândirea unor fenomene pe o hartă din care am suprimat mai multe puncte, care erau aproape unul de altul şi care făceau dificilă citirea numerelor. Această suprimare de puncte am făcut-o având în vedere valoarea răspunsurilor : am suprimat adică un punct de unde aveam un răspuns mai slab, când era aproape de unul bun. In lucrare însă se găsesc toate punctele acestea, împreună cu materialul comunicat, aşa încât această suprimare din motive de ordin technic, nu prezintă nici o lacună.

Făcute aceste lucrări pregătitoare, pentru ca să putem câştiga privirea de ansamblu asupra materialului cuprins în răspunsuri, am scos pe fişe materialul cuprins în aproape 50 de chestionare.

In scoaterea materialului pe fişe am avut în vedere totdeauna transcrierea fidelă a răspunsului, cu însăşi ortografiarea membrului corespondent. Această ortografiare a fost strict observată când era a cuvântului în chestiune: explicaţia însă a fost scrisă cu ortografia curentă atunci când ea nu prezenta interesante particularităţi de limbă. Dacă câteodată am putut bănui din context sensul unui cuvânt care era numai amintit, am menţionat că înţelesul ce-l dăm este presupus şi nu este al răspunsului. Am făcut aceasta fiindcă am considerat aceste răspunsuri ca nişte „fotografii linguistice" care, contrafăcute, pot arunca umbră asupra obiectivităţii cercetărilor.

Ţinem să mai accentuăm o chestiune lămuritoare asupra felului cum s'a făcut scoaterea şi mai ales însemnarea materialului. La fiecare cuvânt scos, am scris în partea de jos a fişei (iar în lucrare în parantez) numărul chestionarului în care am găsit atestat cuvântul, iar după număr, pentru a putea urmări chestiunea la care a fost citat ca răspuns, urmează o trăsură de unire şi apoi numărul chestiunii. In felul acesta verificarea se poate face cu multă uşurinţă : numărul din parantez indică chestionarul (deci comuna din care a fost primit), iar ce-i în ur-

©BCU CLUJ

ma trăsurii de unire, arată chestiunea (de ex.: *căruţeşte* 121—2: 121 e răspunsul, iar 2 e chestiunea).

Tot cu acest prilej al scoaterii materialului ne-am convins că abordarea întregului material cuprins în chestionare reclamă o muncă intensă de câţiva ani, care trebue făcută cu inimă, cu dragoste şi cu multă răbdare în citirea cu băgare de seamă a atâtor feluri de a scrie. De aceea ne-am mărginit la următoarele chestiuni: 1° Crescătoria şi terminologia ei (chestiunea 1); 2° Cărăuşia şi terminologia ei (chestiunea 2); 3° Negustoria (chestiunea 3); 4° Intrebuinţarea calului (chestiunea 5); 5° Numiri date calului (chestiunea 7, 54, 55 şi 77); 6° Derivate din cuvântul *cal* şi *iapă* (o parte din chestiunea 11 şi 51), în total deci 10 chestiuni.

Materialul cuprins în aceste chestiuni l-am grupat alfabetic în *Lexic*, arătând, după răspunsuri, înţelesul, răspândirea şi variantele formale ale cuvântului; când am putut, am dat şi etimologia cuvântului, dacă aceasta nu era dată în dicţionarele de până acum (al Academiei şi al lui Tiktin). Cu ajutorul acestui material am redactat partea dintâiu a lucrării. In această parte n'am mai insistat asupra unor constatări care le-am relevat în lexic.

In partea aceasta primă, când era vorba de răspândirea cuvântului, n'am dat numerele cartografice, ci localitatea apropiată de unde a fost comunicat; am procedat astfel pentru a uşura pe cititor. Tot aici am trecut şi unele cuvinte, în legătură cu târguirea calului de exemplu, asupra cărora n'am mai revenit în *Lexic*, ci am făcut o trimitere.

Inainte de a pomeni în linii mari rezultatele la care putem ajunge prin aceste cercetări, fie-ne permis să insistăm mai întâiu asupra părţilor slabe ale răspunsurilor şi a materialului cuprins în ele şi în rândul al doilea asupra acelora care ne inspiră destulă încredere[1].

[1] V. şi alte constatări în legătură cu această anchetă în lucrarea noastră *Buts et méthodes d'enquêtes dialectales*, Paris 1927, pp. 69—81.

©BCU CLUJ

Incepem cu faptul relevat mai sus, că ele nu sânt repartizate deopotrivă pe întreg cuprinsul ţării. Această împrejurare ne face să avem totdeauna îndoială asupra celor ce le stabilim referitor la răspândirea reală a unui cuvânt.

In al doilea rând constatăm că de multe ori răspunsul e subiectiv. Corespondentul mai adesea nu şi-a dat silinţa decât să pomenească numai ceea ce i-a venit mai întâiu în minte, atunci când a început să alcătuiască răspunsul. El nu a căutat, — de multe ori aceasta îi era peste putinţă (de ex. în oraşe) — să se intereseze mai de aproape asupra pronunţării şi vitalităţii unui cuvânt. Chiar şi atunci când membrii corespondenţi pomenesc cuvântul, mulţi dintre ei o fac în fuga condeiului, cu o vădită lipsă de a fi informatori obiectivi.

Transcrierea, fonetică de cele mai multe ori, nu e pe deplin satisfăcătoare, corespondenţilor lipsindu-le obişnuinţa de a transcrie fonetic.

Dacă din aceeaşi comună avem două sau trei răspunsuri, de obiceiu unul dintre corespondenţi, mai conştient de importanţa şi valoarea acestor cercetări, a alcătuit cu dragoste răspunsul : ceilalţi s'au mulţumit să-l copieze în aşa fel încât bănuiala contrafacerii răspunsului celuilalt să fie îndepărtată. Cel care copia s'a mulţumit în acest caz să comunice ce i-a plăcut şi să adaogă de la sine ceea ce era necesar pentru ca răspunsul lui să nu semene cu al celui pe care-l utiliza ca model. Această copiare nu s'a făcut numai în aceeaşi comună, ci chiar şi de cei care răspundeau din comune învecinate. Ne-a mirat faptul că am întâlnit acest superficial fel de a răspunde chiar la corespondenţi din comune care sânt la o distanţă de peste 40 km. Am întâlnit cazul când la alcătuirea unui răspuns au lucrat în colaborare câte doi sau trei învăţători. Câteodată explicarea dată în chestionar este reprodusă cu mai mare sau mai mică fidelitate şi în explicaţia ce o dă corespondentul pentru sensul cuvântului.

Caracteristice pentru felul cum au înţeles unii să se

©BCU CLUJ

scape de munca ce le-a fost impusă de autoritatea şcolară sânt următoarele: câţiva ne retrimit chestionarul primit, subliniind în el acele cuvinte care, spun ei, sânt mai uzuale în graiul comunei ; alţii declară de la început că sânt „incapabili“ de a da un răspuns, lipsindu-le cunoştinţele ; unul ne scrie că atunci va binevoi să răspundă când i se va stabili de la început recompensa oboselii lui, căci el numai aşa se poate apuca de lucru.

Aşa sânt multişoare din răspunsurile primite. Cu toate aceste scăderi (şi altele, asupra cărora nu mai insistăm la acest loc [1]) materialul adunat astfel are totuşi o valoare incontestabilă ca mijloc de informaţie pentru filolog, în lipsa altuia adunat într'o anchetă pe teren. Faptul că scrierile greşelile anchetei prin chestionare, nu micşorează cu nimic valoarea lor, căci numai cunoscând partea slabă, unilateralitatea răspunsurilor, ne putem feri de greşelile ce le-am face ne luând-o în considerare. Chestionarele au marele merit de a completa materialul lexical cunoscut din dicţionare.

In ce priveşte lacunele din răspunsuri trebue să mai adăugăm următoarele :

Când bănuiam greşeli, am scris din nou corespondentului şi l-am rugat să explice cuvântul, să ne spuie dacă este exactă forma comunicată, dacă nu avem a face cu o scăpare din vedere. Câteodată răspunsul confirma forma şi sensul comunicat mai înainte ; altă dată recunoştea că era o greşală proprie ; am trimis astfel peste 300 de scrisori, primind cam 300 de răspunsuri, căci corespondenţii au răspuns cu multă inimă şi devotament. In cadrele lucrării, pentru a distinge aceste răspunsuri nouă, am insemnat numărul chestionarului împreună cu un asterisc. Era o plăcere deosebită să transmiţi urări de sărbători şi să le primeşti din cele mai îndepărtate colţuri ale ţării alături de încurajări de la aceşti purtători ai cuvântului (învăţătorii). In felul acesta s'a cimentat o legătură su-

[1] Vezi *Buts et méthodes*, pp. 176—191.

©BCU CLUJ

fletească indisolubilă între instituţiile Universităţii şi membrii corespondenţi, cum am putut remarca cu prilejul răspunsurilor date la al doilea chestionar despre *casă*.

Dacă am pomenit greşelile răspunsurilor am făcut-o fiindcă voiam să se vadă partea slabă a lor şi în acelaşi timp şi procedeul întrebuinţat pentru vindecarea ei : chestionarea din nou. Pe lângă edificarea câştigată cu această ocazie, am mai putut atrage atenţia membrilor corespondenţi la o mai mare băgare de seamă în alcătuirea răspunsurilor. De multe ori am trimis o scrisoare numai pentru ca să ne comunice dacă de ex. forma *călut* (cu *t*, în loc de *ţ*) este cea exactă sau nu. Ne dam bine seama că o asemenea formă nu există, însă voiam să demonstrăm corespondenţilor că în cercetrile ce le facem avem nevoe de multă exactitate în transcriere.

Astfel am reuşit să ajungem la interesante concluzii. Nu e locul să pomenim amănunţit tot ceea ce au adus la lumină aceste răspunsuri, fiindcă aceasta am făcut-o în constatările ce urmează. Aici ne vom mărgini a semnala câteva din aceste constatări.

1. O bogăţie neobicinuită de derivaţie. De la cuvântul *cal* aproape 40 de derivate, iar de la cuvântul *iapă* peste 30.

2. Peste 300 de numiri care se dau calului cu diferite ocaziuni, deci o puternică imaginaţie şi o vie putinţă de observare, alături de o ascuţită ironie caracteristică poporului nostru.

3. Peste 30 de termini pentru a numi pe „negustorul de cai", dintre care doi, cei mai răspândiţi, de origine latină (*negustor* s. *neguţător de cai* şi *sfârlar*) alături de turcescul *geambaş*.

4. Pentru a denumì diferitele feluri de a face cărăuşia (cu căruţa, pe spatele calului) aproape 50 de termini.

5. Am putut remarca lupta ce se dă între unele cuvinte (*cărăuş-sebireş ; herghelie-staviă-stăvar*), dispariţia lor ca apelative din limbă, regional, şi păstrarea lor în numele topice.

©BCU CLUJ

6. Cuvintele nouă pătrund de obiceiu la oraşe şi de aici încep să treacă la sate, prin viul contact ce există între sat şi oraş (*birjar* de ex. şi altele despre care spunem că sânt răspândite mai ales împrejurul oraşelor).

7. Importanţa ariei unui cuvânt am arătat-o cu prilejul stabilirii răspândirii fiecăruia, iar hărţile anexate o confirmă.

8. In fiecare provincie se exercită o puternică influenţă a poporului strein conlocuitor (de ex. în Basarabia influenţă rusească, în Bucovina ruteană, în Transilvania din părţile ungurene influenţă ungurească, în Banat sârbească, în Oltenia, Muntenia şi Dobrogea bulgărească şi turcească). In apropierea centrelor minoritare din cuprinsul ţării o puternică influenţă asupra Românlor din împrejurime (cf. în centrele săseşti : *fleşer).*

9. O repetită confirmare a adevărului că nu există *un dialect specific ardelenesc.* Ardealul de nord, în păstrarea şi desvoltarea semantică a unor cuvinte, merge mână în mână cu Bucovina, cu Basarabia şi Moldova de nord ; Banatul împreună cu Crişana şi laolaltă cu Oltenia ; Ardealul de sud-est împreună cu Oltenia, Muntenia, Dobrogea şi Moldova de sud.

10. Pătrunderea elementelor turceşti până în nordul Ardealului se face mai ales prin comerţ şi îndeosebi prin târguri. Cuvintele se răspândesc în apropierea târgurilor şi de aici la sate (de ex. *geambaş, astţurcan).*

11. Felul cum se face astăzi creşterea calului confirmă, prin cercetările noastre, părerea zootehnicienilor referitor la decreşterea şi micşorarea rasei cabaline în ţara noastră.

12. Intrebuinţarea calului arată însemnătatea lui în economia agricolă şi diversele servicii pe care le aduce. In acelaşi timp vedem cum progresul repede al culturii face să fie înlocuit, mai ales în agricultură, în regiunile de şes, cu maşini.

13. Insemnătatea cărăuşiei şi regiunile unde ea nu se practică.

©BCU CLUJ

14. Aproape 100 de cuvinte (înţelegând aici şi derivatele) ne pomenite în dicţionarele de până acum (Dicţionarul Academiei şi al lui Tiktin), etc.

Inainte de a încheia, ne permitem să aducem cele mai sincere mulţumiri d-lui prof. Sextil Puşcariu, care a avut bunăvoinţa să ne dea lămuriri şi directive, pentru ca să ducem la bun sfârşit această lucrare ; mulţumim călduros şi d-lor prof. Th. Capidan, N. Drăganu şi C. Lacea, pe care i-am consultat de multe ori.

II.

CREŞTEREA CALULUI.

1. GENERALITĂŢI.

In secolele trecute renumele cailor din Moldova şi din Muntenia trecea departe peste hotarele acestor două ţări [1]. Armata călăreaţă, destul de numeroasă, de pe timpul lui Alexandru-cel-Bun, Mircea-cel-Bătrân, Mihaiu-Viteazul şi Vlad Ţepeş a avut rol hotărîtor pe câmpul de luptă. Renumele calului moldovenesc îl dovedesc multe tratate de pace cu Turcii : Moldova era obligată, pe timpul lui Bogdan, fiul lui Ştefan-cel-Mare, să trimită Porţii patruzeci de iepe fătătoare [2]. Tot calul moldovenesc a servit la innobilarea rasei cabaline în Suedia, Austria, Prusia şi Polonia, aceasta până în jumătatea sec. al XIX-lea [3] şi la herghelia vestită de la Mezöhegyes, din Ungaria [4].

Cauzele deprecierii rasei cabaline sânt multiple, după părerea zootehnicienilor (N. Filip, *o. c.*). In primul rând e de menţionat restrângerea debuşeului extern, după ce

[1] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Pascu, p. 50 ; N. Filip, *Caii*, tom. II, Bucureşti 1915, p. 82 ş. u.

[2] N. Filip, *Caii*, p. 95.

[3] N. Filip, *o. c.* p. 117.

[4] *Ibid.*, p. 109.

©BCU CLUJ

statele care aveau nevoe de cai de remontă şi-au satisfăcut nevoile. Comerţul intern deasemenea s'a redus, deoarece calul, în armată, nu mai era atât de căutat ; o însemnată armată naţională în epoca fanariotă nu exista. Păşunile întinse, dinainte vreme, prielnice unei crescătorii de cai, s'au micşorat prin intensificarea economiei agricole : spicul de grâu aduce mult mai mare izvor de câştig decât prăsirea vitelor. Uşurarea şi intensificarea mijloacelor de comunicaţie a contribuit de asemenea simţitor la micşorarea comerţului intern de cai. Cele câteva mii de cai, întrebuinţate la poştă, în veacurile trecute, nu se mai căutau. Inainte vreme creşterea calului era o necesitate de ordin vital : în timpurile de bâjenie, singur calul era cel care-ţi putea scăpa avutul şi pe tine însuţi dinaintea năvălitorului. Siguranţa de la hotarele ţării, din timpurile mai aproape de noi, a contribuit de asemenea la restrângerea prăsirii calului [1].

Revenind acum la chestionar, constatăm acelaşi lucru. Chestiunea primă, în legătură cu crescătoria, a fost astfel formulată : „Sânt în comună crescători de cai ? Cuvintele relative la crescătoria calului". Răspunsurile primite nu sânt deopotrivă de bine redactate şi de repartizate pe întreg cuprinsul ţării, ceea ce dă o valoare *relativă* la cele ce le vom spune. Mai mult de jumătate din răspunsurile primite (312) ne spun că în comuna de unde este răspunsul nu sânt crescători de cai [2]. Abia 118 răspunsuri dovedesc o crescătorie de cai mai intensă decât cea mărginită la satisfacerea nevoilor individuale. Răspunsul „nu sânt crescători de cai" al corespondenţilor trebue însă interpretat în sens mai larg, căci ei, de sigur, au considerat crescătoria ca o îndeletnicire principală, chiar unică, a lo-

[1] N. Filip, *op. cit.*, pp. 124—125.

[2] Aici trebue să adăugăm 28 de răspunsuri cu menţiunea „nu sânt oameni care să crească în mare" şi, probabil, alte 42, care nu răspund la întrebare, deci tot puncte unde creşterea specială a calului nu se obişnueşte ; ar fi deci 382 răspunsuri.

©BCU CLUJ

cuitorilor. La această interpretare a contribuit felul cum a fost redactată chestiunea [1].

Creşterea calului se face alături de vitele cornute (12. 164) [2] şi mai ales de oamenii cu stare, cu o gospodărie bună ; noţiunea de *gospodar, gazdă, econom,* implică în sine şi pe cea de „crescător de cai". Un răspuns chiar precizează : „când un gospodar are peste trei ha. de pământ, atunci creşte cai" (183) ; iar altul explică reducerea prăsirii prin faptul că „se ţin cu cheltuială" caii, ei „mănâncă mult" (146. 147).

In unele regiuni nu se cresc cai „din cauza lipsei de păşunat" (353). Ţăranul, de altfel, nu creşte calul, în cele mai multe cazuri, de cât numai pentru a-şi satisface nevoile gospodăreşti : de a înlocui caii bătrâni prin alţii tineri (99), fiind preferiţi câteodată caii mai mult ca iepele (41/1), alte ori numai iepele (34) sau mânjii (75/1).

Creşterea se face în mod primitiv, chiar şi acolo unde se face : „cresc caii acei oameni care posed şi oi mai multe, deoarece mânzii trăesc din rămăşiţele (ogrinjii, turiştile) ce iarna rămân pe zăpadă, după ce s'au nutrit oile... de aceeea ţăranul zice: „mi-am făcut cai, ca să aibă cine turişti după oi" (239—3) [3].

Se pare că regiunea de şes este mai prielnică pentru creşterea calului, decât regiunea muntoasă, unde prăsirea oilor şi a vitelor cornute ocupă locul de frunte. Regiunea de munte, cu mari versante, nu este potrivită calului, ci, mai curând, boului : „în această comună căruţele sânt trase

[1] Ar fi fost mai nemerită redactarea ei în felul următor : Sânt locuitori care se ocupă *numai* cu creşterea calului sau el se creşte alături de celelalte animale ?

[2] In parantez trecem numărul chestionarului, căci chestiunea este aceeaşi pentru acest capitol, adică chestiunea primă. Punctul pus între două numere, adică între localităţi, le desparte ; virgula am pus-o pentru a distinge două chestiuni, din acelaşi punct.

[3] In parantez menţionăm în primul rând chestionarul şi apoi, după liniuţă, chestiunea, când ea e alta decât cea despre care tratăm.

©BCU CLUJ

numai de boi, agricultură se face puţină şi aratul se face exclusiv cu boii" (71—2).

Ţăranii se îndeletnicesc cu creşterea mai ales în apropierea unor staţiuni de armăsari (46) sau în apropierea hergheliei Statului (321); aici întâlnim o rasă de cai mai nobilă şi o creştere mai apropiată metodei ştiinţifice. Proprietarii mari de pământ sau arendaşii deasemenea sânt renumiţi crescători de cai, fiindcă ei au posibilitatea să realizeze, de pe urma ei, însemnate venituri (181. 283. 128); însă aceştia sânt câteodată streini (189).

2. TERMINOLOGIA.

a) Termini pentru crescătorul de cai.

Pentru a numi pe crescătorul de cai nu întâlnim un termin general, nici unul care-ar putea fi caracteristic unei regiuni mai mari, unei provincii. In cele mai multe cazuri noţiunea de „crescător" se acopere deplin cu cea de „om cu stare", „bine situat", „gazdă", „proprietar", „gospodar".

Lipsa unui termin general a făcut ca denumirea crescătorului să se exprime, în majoritatea cazurilor, printr'un verb, însoţit de un complement. Această accepţiune o au, după răspunsuri, mai ales următoarele verbe:

avea, în construcţii ca: *omul care are cai, are căruţă, trăsură, trăsură de cai, trăsură de ham*;

creşte, cu sensul de „a ridica, a înmulţi" (133. 157. 138);

prăsi, în construcţia *prăseşte cai* (55. 355. 545);

ridica, cu sensul de „a creşte, a prăsi", în construcţiile: *ridică cai, ridică mânz* sau *arădică*. Acest sens e destul de răspândit şi pare a fi fost mai răspândit înainte vreme (v. *Lexic*);

scula, cu sensul de „a creşte" (v. *Lexic*);

ţinea, mai ales în construcţiile: *ţine cai* (298—2. 303 — 2. 396—2. 454), — *iepe de roadă* (391), — *mânz* (251/1),

©BCU CLUJ

~ cită de cal[1], *~ iepe de sămânță* sau *iepe de prăsilă*. Expresia *cai de ținut* (127—5) pare a însemna „caii care sânt ținuți pentru prăsilă".

Dacă țăranul are cai din prăsilă proprie atunci zice: „am cai din *strana mea*" (239/3), iar dacă-i cumpără, întrebuințează mai des expresia „*mi-am făcut cai*", decât „*mi-am cumpărat cai*" (293.3).

Cu toate acestea, cu o arie foarte restrânsă găsim următorii termini:

căluşer, comunicat din regiunea Năsăudului, a Băii-Mari și a Tășnadului. Intre aceste puncte nu putem presupune o arie neîntreruptă, ci mai curând credem că sensul s'a desvoltat independent în fiecare punct, plecând de la *căluș* „cal mic" sau „mânz";

cârlians, este comunicat numai odată din regiunea Craiovei;

chiabur, cu sensul de „om care are ca proprietate cai și vite", întrebuințat însă înainte vreme în comună;

crescător, pare a fi întrebuințat numai în graiul corespondenților (11. 56/1. 128. 173. 283. 446) deși n'ar fi imposibil să fie popular;

duruliu, are și înțelesul de „om care are grijă de vite frumoase";

herghelegiu, care a putut ușor primi sensul de „crescător de cai" de la cel de „păzitor". Acest sens, alături de cel propriu, este comunicat din regiunea Titu, Adam Clisi, Soroca și Cernăuți;

prăsitor, de obiceiu complinit prin *de cai*. Acesta este singurul termin care pare a avea o întrebuințare mai generală. Este comunicat din punctele: 25. 45. 74. 163. 167/1. 168/1. 169. 175. 276. 290. 294. 303. 351. 407. 438. 486. 499. 531;

---

[1] Când nu se menționează, în parantez, numărul chestionarului, atunci să se vadă *Lexicul*, unde este dat exemplu comunicat.

©BCU CLUJ

p r o p r i e t a r, mai ales în construcţiile : *proprietari de cai*, ⁀ *cu cai*, ⁀ *de căruţă*, ⁀ *de cai şi căruţă*, ⁀ *de trăsuri*, probabil întrebuinţat de corespondenţi, şi nu de popor. După prăsitor, acesta pare a fi mai răspândit ;

s t ă v a r, cu înţelesul de „crescător de cai" este pomenit numai odată din regiunea Şimleului Silvaniei ;

ţ i n ă t o r, mai ales în construcţiile : *ţinători de cai* (482. 172—2), *ţietor de cai şi caruţă* (152—2), *ţiitor de cai* (43/1. 410/1) ;

v r a z h a n g i u, pomenit numai într'o comună din apropierea Craiovei.

b) Termini pentru „crescătorie" [1].

h e r g h e l i e, cuvântul pare a fi răspândit în întreagă ţara, fără să înlocuiască pe sinonimul *stavă*. Cu această ocazie credem că materialul ne oferă interesante constatări în legătură cu pătrunderea unui cuvânt în limbă, apoi lupta ce se dă între el şi sinonime şi în sfârşit biruinţa cuvântului nou.

Este ştiut că un cuvânt nou se introduce în limbă, în majoritatea cazurilor, deodată cu însuşi obiectul, instituţiunea, în cazul nostru, cu întreprinderea pe care o numeşte. La început, cuvântul nou *herghelie* a fost întrebuinţat de intelectuali. Când au fost nevoiţi şi ţăranii să denumească această întreprindere economică, de obiceiu a Statului, atunci ei n'au numit-o cu cuvântul *stavă*, pe care-l aplicau pentru denumirea turmei lor de cai, ci cu neologismul *herghelie*. După întâiul pas de încetăţenire, neologismul s'a simţit acasă, când în mintea vorbitorului cele două cuvinte *(stavă* şi *herghelie)* aveau acelaşi înţeles. Această fază o evidenţiază următorul răspuns : „Când un gospodar îşi poate cumpăra 3—4 cai se zice despre el, mai mult în ciudă, că are *herghelie*. Caii întreţinuţi de Stat şi

[1] Aceşti termini sânt în realitate subiectul chestiunii 95 a chestionarului ; noi dăm aici numai pe cei găsiţi în răspunsurile la chestiunea primă.

©BCU CLUJ

crescuţi pe moşiile Statului... în graiul poporului sânt *herghelii* nu *stave*, cu care cuvânt numesc ei grupa [lor de cai], care este la păşune" (367*). Incetăţenirea cuvântului nou se face cu greu, căci se simte deosebirea ce există între felul cum se cresc caii de Stat şi între cel practicat de ţărani : „Crescătoria de cai, sau după cum spun la noi, *herjelie, jerjelie, gergelie*, nu se află în comună. Oamenii îşi ţin cai — mai ales peste vară pentru a se întrema, pentru ca să mai prindă pe ei ceva — pe munţi, unde au destinat un loc pentru aceasta numit *stavă*, îngrijindu-i un om anume, numit *stăvar*" (210/2). — A doua fază, de înlocuire a cuvântului stavă, ne-o oferă următorul răspuns: „cuvântul *herghelie* este întrebuinţat ca denumire a turmei de cai, formată din împreunarea cailor tuturor locuitorilor din sat, pe care îi trimit la izlaz pentru păscut supt paza *stăvarului*" (24/1). In acest caz cuvântul *herghelie* a învins pe *stavă*, nu însă şi pe derivatul acestuia. Se pare că în cazul unei învingeri totale a cuvântului nou, cuvântul vechiu se mai păstrează în toponimie, ceea ce ne-ar putea dovedi exemplul : „In comuna Cătunele, în trecut, eram copil de 10—12 ani, era o stavă de cai şi iepe. Există azi un delulet (movilă) în vale, spre Dunăre, ce se numeşte *Grindul Stăvarului*" (27) ;

p o t e r ă, pomenit odată din regiunea Titu ;

p r ă s i l ă, mai ales în construcţii : *are cai de* ⌣ sau *are o* ⌣ *bună*, adică fel, soiu bun de cai. Este comunicat numai din Ardeal şi Bucovina ;

p r ă s i r e, puţin răspândit (446. 542) şi mai ales complinit prin *a cailor* sau *de cai ;*

s t a v ă. Şi cu această ocazie putem constata dispariţia acestui cuvânt în unele regiuni şi cauzele acestei dispariţii : „în comună... erau mai înainte vreme]crescători de cai[, când caii se întrebuinţau la... treieratul grâului şi mai fiecare om cu dare de mână avea atunci stavă de cai... [oamenii] angajau stăvar pentru îngrijirea cailor în *stavă*. Cuvântul se mai întrebuinţează aici şi 'n împrejurimi, dar mai mult de oamenii bătrâni, care-au apucat

©BCU CLUJ

stăvile. Cuvânul *herghelie* e întrebuințat ca denumire a turmei de cai formată din împreunare cailor tuturor locuitorilor din sat, pe care-i trimit la izlaz supt paza *stăvarului*. Nu mai sânt acum nici *herghelii*, caii se trimit la păscut la un loc cu vacile și boii, formând *văcăria*" (24/1);

stăvărie[1], *tamazlâc*, comunicat din apropiere de Bălți;

turmă, complinit prin *de cai*;

zăvod, răspândit numai în Basarabia.

III.
CĂRĂUȘIA.

Materialul ce-l clasăm aici l-am primit ca răspuns la chestiunea a doua, redactată astfel: „Cum se numesc cei ce au căruță cu cai *(căieri...)* sau cai de călărit? Sânt locuitori care se ocupă cu *cărăușia (cărăuși, chirigii, prahoveni...)* sau cu transportarea de mărfuri pe spatele cailor? Terminologia relativă la acestea"[2]. Prin această

[1] Din graiul comunei mele (Poiana, jud. Năsăud) cunosc acest derivat ca nume topic, supt forma *Stăvării*. Țăranii spun despre acest loc, care e la o înălțime mare, domină satul și împrejurimile, că aici să retrăgeau oamenii, în vremi de restriște, dinaintea puhoiului tătăresc. Nu poate fi vorba de un loc pentru adunarea cailor (adică de *staniște*, în graiul local), căci coasta dealului este foarte abruptă.

[2] Remarcăm totuși c'ar fi fost mai bine dacă această chestiune n'ar fi cuprins atât de multe întrebări. Răspunsurile primite motivează această obecție. Corespondentului, după lectura sau citirea întrebării, de cele mai multe ori i-a rămas în minte numai o chestiune și s'a mulțumit să dea un răspuns pentru toate întrebările. In acest caz — și de acestea sânt multe — e greu de precizat înțelesul care-l are cuvântul menționat: înseamnă el numai „proprietar de cai" sau și „cărăuș', denumește pe „cel care are cai de călărit" sau pe „cel care se ocupă cu transportarea de greutăți pe spatele calului"? In clasarea materialului n'am schimbat, nici n'am completat cele spuse de corespondent; cuvântul care nu era explicat l-am trecut numai la variantele formule și la răspândire. In cele mai multe cazuri am spus că el este citat fără explicație.

©BCU CLUJ

chestiune s'a urmărit cunoaşterea terminologiei „proprietarilor de căruţă cu cai" a celor „care au cai de călărit" şi a „cărăuşitului".

Inainte vreme, când arterele de comunicaţie nu erau aşa de bine organizate şi întreţinute ca astăzi, transportarea celor necesare unei gospodării se făcea în mare parte pe spatele calului. Poate aceasta e pricina răspândiri, mai ales în Ardeal, a terminului *călărie*, cu înţelesul de „iapă bună de călărit" şi apoi „cal" în genere. Există şi azi regiuni unde nu folosesc „caii de trăsură", ci numai cei „de călărit" (528). Această împrejurare n'a fost pierdută din vedere când s'a alcătuit chestionarul, fiindcă s'a căutat să se adune terminologia celor care transportă greutăţi pe spatele calului.

Terminologia cărăuşitului este destul de bogată şi ne îndreptăţeşte să credem că el a format la noi o ocupaţiune predilectă. Date sigure despre negoţul întins din Ţările române avem din timpuri vechi [1].

1. TERMINOLOGIA PENTRU PROPRIETARII DE CĂRUŢE CU CAI.

In câteva regiuni, unde nu se face o distincţie între „proprietar de cai" şi între „om cu stare", „gospodar", nu există o numire specială pentru cel care are cai (7. 46. 20. 41. 68. 84. 132. 152/2. 152/5. 161. 171. 173. 179. 180. 181. 196. 200. 203. 232. 232/1. 232/3. 273. 398). Când se simte totuşi nevoia de a se face o distincţie, atunci se întrebuinţează expresii prin circumscriere ca: *om cu cal* (390), *oameni cu cai* (18. 36. 43/1. 118. 228), *oameni cu căruţă* (151. 253), *om ce are căruţă cu cai* (391), *om cu trăsură* (218), *oameni cu trăsură* (135), *oameni cu trăsură de cai*, alături de: *oameni care ţin cai* (174. 174/1) sau *om cu gospodărie* (204), tot despre cel care are căruţă cu cai.

[1] I. Nistor, *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Cernăuţi, 1912; Idem, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV. XV. und XVI.* Jahrhundert, Gotha 1921. Despre comerţul celor din Avrig v. Gh. Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr*, ed. Ac. Rom., p. 114; v., în această chestie, şi valoroasele lucrări ale lui N. Iorga.

©BCU CLUJ

a) Termini pentru proprietarul de cai care nu se ocupă cu cărăuşia.

Aceştia sînt următorii:

căier[1]; *căiaş*; *călăraş*; *călăreţ*, care are în Basarabia şi în Dobrogea sensul de „om care are cai de călărit", în Ardeal pe cel de „om care merge călare" şi, după înţelesul cuvintelor alături de care este menţionat, şi pe cel de cărăuş „cărăuş şi călăreţ" (282. 518/1);

căluşer, care are, pe lângă sensul de „crescător de cai", şi pe cel de „proprietar de cai" (451. 457. 452);

chirigier, atestat odată, din Bucovina;

cicăuş, numai de lângă Oradia-Mare;

cocişar, cu următoarea diferenţiere de sens: *cocişar* este proprietarul care „are cai", spre deosebire de de cărăuş „care are boi";

fuvar, în ungureşte *(fuvar)*, de unde derivă, are sensul de „transport, cărăuşie"; la noi însă, printr'o falşă analizare, s'a considerat ca derivat prin sufixul-*ar* şi a primit accepţiunea de „om care are căruţă cu cai", dintr'un mai vechiu sens de „om care se ocupă cu transportarea fuvarului. E comunicat odată, din regiunea Satului-Mare;

gazdă, comunicat numai din Ardeal;

gospodar, întrebuinţat pentru ţăranii care au căruţă cu cai, acolo unde nu există un termin specific. Cuvântul este răspânit şi 'n Ardeal, dar mai ales în Basarabia şi în Bucovina;

nodovocic, atestat odată, din Basarabia;

paur[2], cunoscut în Banat, cu următoarea diferenţiare de sens, faţă de „lucrător": „cei care au căruţe cu cai se numesc *páuri*, spre deosebire de cei câţiva care n'au cai şi li se zice lucrători" (5);

posesor, pare a fi un neologism; îl atestă un răspuns din apropierea Cernăuţilor (155/1);

---

[1] V. şi la derivatele de la *cal*.

[2] Cf. şi *Jahresb.* X, 20; Viciu, *Glosar;* Damé, *Dict.*

©BCU CLUJ

stăpân, proprietar de căruță cu cai (25), indiferent dacă sînt caii de căruță sau de călărie (24/1, dar și 15);

telegaș, atestat odată din apropierea Turzii.

Constatăm, din cele precedente, inexistența unui termin general sau chiar regional, cu o arie mai întinsă, pentru denumirea proprietarului de cai. Limba nu simte nevoia deschilinirii noțiunii de proprietar de cai, de complexul mare al ideii de „om cu stare, om bine situat". Corespondenții șovăe când se văd siliți să boteze o noțiune, ce n'o au în graiul lor, și întrebuințează, la întâmplare, întâiul termin din o sferă de idei apropiată.

b) **Termini pentru proprietarul de cai care se ocupă și cu cărăușia** [1].

Aici înșirăm majoritatea terminilor pentru cărăușit, fiindcă, în cele mai multe cazuri, cărăușul este însuși proprietar de cai. In unele regiuni cărăușia e o îndeletnicire rezervată săracilor, „cei avuți și cei care au mai mult de doi cai, nu fac cărăușie pentru parale" (549).

Acești termini sînt următorii:

birjar, cunoscut și în Ardeal, mai ales în jurul orașelor Lugoj, Brașov și Bistrița, dar și lângă Râmnic-Vâlcea [2];

cărăuș, este cel mai răspândit termin de cărăușie. Pe lângă înțelesul din limba literară, mai are, prin extensiune, și pe cel de „proprietar de căruță cu cai", fără ca el să se îndeletnicească cu această meserie. Sensul său nu implică în sine, pentru cel ce se ocupă cu cărăușia, ca o condiție principală, „cai", căci numirea se dă și celui care are boi (514). In regiunile muntoase cărăușia se face cu

[1] Toți terminii ce-i înșirăm au înțelesul de „proprietar de cai, care se ocupă cu cărăușia", deci nu mai repetăm sensul la fiecare; pentru mici deosebiri și alte considerații să se vadă *Lexicul*.

[2] De sigur că aria acestui cuvânt nou este mai întinsă, dar răspunsurile nu ne-o arată.

©BCU CLUJ

boii, deoarece calul nu poate urca şi, mai ales, nu poate scoborî versantele repezi ale dealurilor. In satele de la munte, dacă nu-i exploatare de pădure, cărăuşia nici nu se practică ; comercianţii sânt unul sau doi, care-şi aduc cumpărăturile cu cine pot, chiar cu un om mai cu stare, dacă acesta merge „la oraş" pentru afaceri personale. In Ardeal şi mai ales în părţile ungurene, acest cuvânt e pe cale de-a fi înlocuit, în primul rând de *secherеş*, apoi, pe o arie mai restrânsă, de *fiacăruş ;* în alte regiuni se găseşte faţă 'n faţă cu *chirigiu* şi *chiriaş* şi cu *căier* sau *căruţaş :*

căruţar, cu accepţiunea de „proprietar care are căruţă" sau „proprietar care se ocupă cu cărăuşia" ; este comunicat numai din Ardeal şi Basarabia ;

căruţaş, destul de răspândit ; ni se pare că în Ardeal se întrebuinţează, mai ales în apropierea oraşelor (v. *Lexicul) ;*

chioveau, ne arată o derivare dintr'un nume propriu *(Chiev)* prin suf. aparţinerii *-ean*. Această derivare şi evoluţie semantică trebue explicată prin relaţiunile comerciale intense ce le avea Ţările române cu Chievul (pronunţat *Chiov) ;*

chiriaş, cel care se ocupă cu „tragerea chiriilor", care „trăeşte după cai". Şi de data aceasta relevăm faptul că acest cuvânt este răspândit numai în Banat, în jurul Aradului şi în partea nordică a Bucovinei şi a Basarabiei. In celelalte părţi ale ţării întâlnim pe *chirigiu ;*

chirier ;

chirigiu, este răspândit în toată ţara, excluziv Ardealul ; în Banat îl întâlnim numai odată, aproape de Caransebeş ;

chiriuş, un neobişnuit derivat de la *chirie* (prin suf. *- uş),* comunicat din apropierea Lipovei şi a Caransebeşului ;

cocieş, comunicat numai din apropierea unor oraşe cu influenţă ungurească : Dejul şi Boroş-Ineul. Din punct de vedere semantic e interesant răspunsul acesta : „cocişu

©BCU CLUJ

[= vizitiul] s'au făcut *cocieș*, adică vizitiul s'a făcut... proprietar de trăsură și cai și el îi mână" (523*) ;

fiacăruș, cunoscut numai în apropierea orașelor Timișoara, Tășnad, Șimleul Silvaniei și Bistrița ;

harabagiu. Acest cuvânt de origine turcească îl găsim numai în Bucovina, Moldova și Basarabia ;

iepar, pe lângă sensul de „proprietar de cai" și „căraușș" mai are și pe cel de „om care duce sare pe spatele cailor" [1] ;

secherеș, răspândit în Ardeal, în deosebi în regiunile expuse influenței ungurești (v. *Lexicul*) și mai ales în apropierea orașelor care înainte vreme erau centre de maghiarizare. In multe părți a câștigat în întrebuințare, în detrimentul lui *căraușș*. Se pare însă că în graiul membrilor corespondenți cel puțin, acest cuvânt este simțit ca element strein. Dovadă despre aceasta sânt variantele formale, cu o șovăire în ortografiere : unii membri corespondenți îl ortografiază bine *(secherеș)* alții însă cu o ortografie româno-ungurească *(sekereș :* 370. 403 ; *szekereș :* 368. 423; *seccariș :* 459 ; *sekereși :* 463. 457. 361). Dacă n'am considera ortografierea din urmă, un rezultat al școalei ungurești ce-au făcut-o corespondenții, atunci am fi inclinați să credem într'un început de repulsiune față de elementele streine ;

țugaș, se întrebuințează în partea nordică a Ardealului și în Bucovina, mai ales în acele regiuni unde se fac exploatări de păduri.

Din cele expuse în acest capitol constatăm doi termini generali : în primul rând *căraușș* și 'n al doilea *căruțaș ;* pentru Ardeal și Bucovina pe *căruțar :* în părțile ungurene, cu o puternică influență ungurească, pe *cociș, cocieș, fiacăruș* și *secherеș*, acest din urmă cu o arie mai întinsă ; pentru Banat și părțile ungurene de sud pe *chiriaș* și *chiriuș ;* apoi în Bucovina și în Ardealul de nord, unde sânt

[1] V. despre aceasta și la derivatele de la „iapă".

©BCU CLUJ

exploatări de păduri, pe *fugaș*; în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Basarabia și Bucovina pe *chirigiu* și *iepar*, acest din urmă cu o arie redusă (numai în Oltenia și Muntenia); iar odată pe *chiovean*.

Dacă am face stratigrafia acestor cuvinte, atunci în primul rând am pune derivatele românești *cărăuș, cărăușer, căruțaș, căruțar* și *iepar*. Peste aceste cuvinte, care n'au fost deopotrivă de răspândite, s'au suprapus, în Ardeal, *cociș, cociș, sechereș* și *fiacăruș*; în Banat (și mai puțin în Bucovina și Basarabia), unde este o puternică influență sârbească, au venit derivatele de la *chirie : chiriaș, chiriuș* și *chirier*. In Vechiul regat, cu o puternică influență turcească, s'a suprapus *chirigiu*, iar în Bucovina și Ardealul de nord *fugaș*, un derivat pe teren românesc din rutenește.

2. TERMINI SPECIFICI PENTRU CEI CARE SE OCUPĂ CU CĂRĂUȘIA.

Am făcut această împărțire, pentru că toate cuvintele pe care le vom înșira nu ne-au fost comunicate și cu sensul de „proprietari de cai". Deși am numit acești termini specifici, totuși noi nu susținem că acești termini n'ar putea să denumească și pe cel care este „proprietar de cai" [1]. Credem necesar să repetăm și cu această ocazie că noțiunea de „proprietar de cai" nu exclude pe cea de „cărăuș", ci, de cele mai multe ori, una e dependentă de ceealaltă.

Terminii sânt următorii :

b a l a h u r, atestat numai de două ori din Bucovina ;

b i n d i u j n i c, de două ori din Basarabia, denumind pe cel care este cărăuș numai în oraș ;

b u t i n a r, pentru cel care trage lemne din pădure, comunicat numai din nordul Ardealului ;

c ă r ă u ș e r, pare a însemna *cărăuș* ; este atestat din Bucovina și de lângă Lipova ;

---

[1] Imprejurarea că nu putem să facem o clară distincție să datorește, credem, felului cum a fost redactată chestiunea.

©BCU CLUJ

ciumac, comunicat odată de lângă Bălți ;

coșovean, atestat odată, pare a fi un singular de la numele de localitate *Coșoveni* (jud. Dolj) ; exemplul dat de corespondent (v. *Lexicul*) este edificator ;

cotijnic, comunicat din apropierea orașului Bălți ;

furman și *firman*, numai din apropierea Cernăuților. Acest element german a intrat odată direct din nemțește și apoi prin filieră ruteană ;

forșpontaș, același cuvânt ca și cel următor, dar derivat cu alt sufix. Îl găsim în apropierea orașelor Tășnad și Beiuș ;

foș pontar, omul care merge la lucru public ; se întrebuințează numai în Ardeal ;

fuvaruș, numai lângă Careii-Mari și Șomcuta-Mare, orașe cu influență ungurească ;

prahovean ; este același caz ca și la *chiovean* și *coșovean* ;

slugar, întrebuințat „rar", ca termin de batjocură pentru chirigii (24) ;

straportaș, în câteva sate din jurul Craiovei.

Constatăm deci (continuând cele spuse mai sus) că acești termini specifici pentru *cărăuș*, sânt regionali : în Ardeal avem derivate românește dintr'un radical german (*foș-pontar* și *forșpontaș*), un element unguresc (*fuvaruș*), în partea nordică un derivat pe teren românesc, dintr'un radical rutean (*țugaș*) ; în Bucovina, prin filieră ruteană pe *furman*, iar, împreună cu Ardealul de sud, pe *cărăușer* ; în Basarabia termini ruteneșți (*balahur*, și probabil *bindiujnic*) și unul rusesc (*ciumac*) și tot aici și pe *cotijnic* ; iar în Oltenia câteva derivate (*coșovean*, *prahovean* și *slugar*), cu un pronunțat caracter regional. In urmare putem preciza că adevărații termini pentru „cărăuș" sânt aceia care denumesc și pe proprietarul de cai.

©BCU CLUJ

3. TERMINI PENTRU CEI CARE AU CAI DE CĂLĂRIT.

Răspunsurile primite nu ne atestă un termin specific pentru proprietarul care are cai de călărit. Această lipsă se explică dacă ne gândim că un țăran, când are cai, îi întrebuințează la călărit, înainte de-ai învăța la tras. Din spirit de economie, un gospodar bun nu are cai care să fie numai pentru călărit, ci și pentru tras; după cum ne spune un răspuns, chiar cuvântul „gazdă" implică în sine și pe „omul care are cai de călărit" (193).

Terminii *căier, călăreț, chirigiu*, pe lângă înțelesul lor obișnuit, primesc la nevoe și pe cel de „om care are cai de călărit". Mai ales *călăreț* este comunicat cu acest sens din Dobrogea (91), Basarabia (109) și Bucovina (176). Tot pentru noțiunea de „om cu cal de călărit" se întrebuințează și *călărie* (v. și deriv. de la *iapă*), mai ales în construcția *om cu călărie* (290. 506). Pe lângă acești termini, pomenim și pe *bolfan*, comunicat astfel: „dacă are bogatul cal de călărie se numește *bolfan cu călărie*" (388). Cuvântul ar putea fi același cu *bolfos* „om înstărit și, de obiceiu, binefăcut".

4. TERMINI PENTRU CEI CARE TRANSPORTĂ GREUTĂȚI PE SPATELE CALULUI.

Regiunile muntoase nu sânt potrivite pentru mersul cu trăsura, de aceea lucrurile se transportă, la distanțe mari, pe spatele calului. Ar fi firesc să întâlnim o terminologie mai bogată, însă țăranul nu simte nevoia unui termin deosebit pentru aceasta; dacă totuși o simte, atunci întrebuințează pe *cărăuș* (59), *chirigiu* (175) sau prin circumscriere: „omul care poartă marfă pe spatele cailor" (175).

Regional însă întâlnim următorii termini:

b e r b i n ț a ș, comunicat numai din jurul Aiudului: mai ales vinul se transportă în berbințe, legate câte două cu funia și atârnate orizontal peste tarniță (332);

b u l g a r, comunicat odată de lângă Titu; se întrebuințează indiferent de naționalitate;

©BCU CLUJ

călăbaș, restrâns numai la regiunea Abrudului, Albacului, Vașcăului și Ponorelului ;

iepar, termin pentru oamenii care duc sare, în apropiere de Râmnic-Vâlcea ;

mâțar, din aceeași regiune, ca și cel precedent ; se pare că-i întrebuințat în mod ironic ;

sărar, din aceeași regiune ca și cele două cuvinte precedente.

5. DERIVATE ȘI ALȚI TERMINI IN LEGĂTURĂ CU CĂRĂUȘIA.

Aici pomenim câțiva termini în legătură cu acest capitol :

cărăușie, se întrebuințează în legătură cu verbele: *a face* ⌣, *a umbla în* ⌣, *a se ocupa cu* ⌣. In regiunea expusă influenței ungurești *sechereșie* îl înlocuește („cărăușie se folosește mai rar" 406—5) ;

cărăușire, menționat numai de două ori din apropierea orașului Târgu-Mureș;

căruțeșie, menționat odată cu sensul de „cărăușie" din împrejurimile orașului Chișinău ; derivarea de la *căruțaș* e posibilă, căci acest cuvânt e răspândit în Basarabia ;

chirie[1], obișnuit în legătură cu verbele: *a face* ⌣ *a duce* ⌣, *a umbla în* ⌣, *a pica de la* ⌣. Este răspândit în Banat, în jurul Aradului, în Muntenia, Dobrogea, Moldova și Basarabia; în Ardeal atestat numai în apropierea orașului Sighișoara ;

chirigerit, atestat numai odată de lângă Craiova;

furmancă, soția furmanului, numai în Bucovina ;

furmănie, ocupațiunea furmanului, tot din Bucovina.

Această bogată terminologie pentru cărăușit ne îndreptățește îndeajuns să credem că această ocupație era frecventă în trecutul nostru, alături de păstorit și agricultură.

---

[1] Pentru sensuri să se vadă *Lexicul.*

©BCU CLUJ

Terminii generali sânt de origine latină, derivaţi pe teren românesc ; pe lângă aceştia, fiecare provincie are cuvinte din limba populaţiei cu care a conlocuit. Remarcăm însă că unii din terminii streini au fost apropiaţi, prin elemente derivative, spiritului limbii.

IV.

NEGUSTORIA.

In acest capitol grupăm răspunsurile primite la chestiunea a treia a chestionarului, care a fost redactată astfel : „Sânt negustori de cai *(geambaş, sfârnar, tojer...)* ? Cum se face negoţul cu cai şi care sânt obiceiurile şi cuvintele întrebuinţate la cumpărarea şi vânzarea cailor ?“ Ne vom ocupa în primul rând de felul cum se face vânzarea şi cumpărarea cailor, fiindcă materialul nostru cuprinde mult material lexical, important ; în rândul al doilea de terminii întrebuinţaţi pentru denumirea noţiunii de „negustor de cai“, iar în rândul al treilea, vom trece la alţi termini în legătură cu negustoria [1].

1. CUM SE FACE NEGOŢUL CU CAI.

a) Generalităţi.

Din răspunsurile primite se pare că negustoria de cai nu este pentru Români o ocupaţiune predilectă. Numărul mare al răspunsurilor unde nu sânt negustori de cai (280 răspunsuri) face aproape jumătate din numărul răspunsurilor primite.

b) Cine se ocupă cu negustoria de cai ?

Ţăranii cumpără caii „printre alte ocupaţii“ (164) „numai pentru folosinţa proprie“ (199). Câteodată nu în-

[1] Când vom pune în parantez un număr, el arată numărul cartografic al comunei de unde avem răspunsul ; numărul chestiunei nu-l mai punem, căci e vorba peste tot de chestiunea *treia.*

©BCU CLUJ

tălnim negustori de cai fiindcă oamenii „se ocupă numai cu creşterea vitelor cornute“ (114). Cu vânzarea şi cumpărarea cailor se ocupă mai ales „jidanii“ (155), „ţiganii“ (200. 321), care primesc şi numirea de *geambaşi* (41. 41/1. 63), apoi unii dintre *chirigii* (63), Ungurii şi Saşii (75/1).

c) **Felul şi locul unde se ţin bâlciurile de cai.**

Târgurile, indiferent de vitele care se vând, sânt : ***de ţară, de săptămână*** (523) sau ***săptămânale*** (101). Locul unde se fac se numeşte : *târg* s. *bâlciu, iarmaroc* (127), (cu pluralul : *iarmaroace* 135), *iharmaroc* (121/1) sau *panaire* (bâlciuri 96). In regiunile unde calul este des folosit, acolo „târgurile sânt aproape numai pentru cai“ (5). Târgul se face şi acasă : „calul bun se vinde din grajd“ (529); proprietarul de cai în acest caz se numeşte *„rumânul cu cai“*, numire care se dă „la orice om, de orice naţie, chiar în termin general“ (14). De aici cumpără şi *pilarii* (5), iar cai cumpăraţi îi scot în târg şi-i vând apoi. Mai sânt şi „negustori de vite (geambaşi), aşa zişi ambulanţi, care umblă cu herghelii de cai, din sat în sat, ca să-i vândă“ (84).

d) **Ce se face cu caii înainte de a-i scoate în târg ?**

Pentru a putea vinde caii cu defecte corporale sau cu învăţ, vânzătorii şi geambaşii întrebuinţează mai multe mijloace : „Inainte de a intra în târg vânzătorul ***muştruleşte*** calul (îl bate), într'un loc mai ferit, ca să fie mai aspru şi să arete mai bine în târg. Dacă e *oărb* (cu albeaţă) de un *oăl'iu*, stă de partea aceea lângă cal. Când vine cumpărătorul, pe nebăgate de seamă, *îl coteşte* de barbă sau falcă şi zice : ńi, mă, că-i ca pasărea, stă să zboare“ (367). Când calul e leneş se acopere cu un ţol (sau o rogojină, ca să sune când dau şi să fie iute 27) ud şi *îi ard* (îl bat) câteva vergi ; calul se sperie, devine fricos, nervos şi mai sprinten (160 ; cf. şi 41). „Caii cei bătrâni, dacă au coada roasă şi coamă mică, *le rotundă*, dându-i astfel calului a-

©BCU CLUJ

spectul unui mânz tânăr, tăindu-i și perii moi de pe picioare, ca să poată, pe cei *neprecepători* a-i înșela. Din cei cu *chehe* o scot [pe aceasta] pe timpul vânzării, așa că-i dau de mâncare „iarbă verde, untură de porc și bere ; astfel împiedecă observarea chehei“ (403). „Caii cu năravuri, acei care sânt de prăsilă, și ar dorì vânzătorul să [-i] treacă la cumpărători pentru fudulie, *le* [!] îmbată cu spirt alcoolic, ca să sară în două picioare și să joace înaintea lumei, făcând pe observatori să creadă că are nobile și elegante“ însușiri (158). La caii bătrâni „le înoesc dinții cu fer *încerbântat* (le fac *muscă*, — semn negru la mijlocul *dinților...*). La acei *leneși* le dau spirt (îi iuțesc) ; le pun supt coadă vârf de *bold* (iuțesc)“ (140) [1].

La intrarea în târg se plătește o taxă de 5 lei pentru fiecare cal, numită *metó* (183). Tot aici se controlează biletul de vite care se numește și *țâdulă* (199), *pacsuș* (523), *pașus* (487) sau *cartie* (391), *carte* (174).

e) Cum se face cumpărarea sau vinderea ?

De obiceiu cumpărarea se face cu bani, însă câteodată se schimbă și *păr pe păr* (323) dând pe lângă schimb uneori și *adaos* (46. 390) sau *potlaș* (365).

Pentru vinderea cailor nărăvași sânt la târguri oameni plătiți, numiți *vătăjei* 160) sau, în alte părți, *barâșnici* (185). Vătăjelul stă la o parte și observă târgul ce se face între cumpărător și vânzător. Fiind plătit de vânzător, când vede pe cumpărător că oferă un preț, el vine repede și dă un preț mai mare, arătând un interes deosebit pentru cal. In felul acesta silește pe cumpărător să urce prețul oferit, iar pe vânzător îl scapă de calul nărăvaș. Barâșnicul laudă calitățile bune ale calului, iar pe cele rele nu le scoate în relief (185). Tot astfel fac și geambașii (161), aceștia însă

[1] Am citat până aici, și vom cità și de acum înainte, răspunsuri care pot prezenta și interesante particularități fonetice, morfologice și sintactice, sau expresii care merită să fie relevate.

©BCU CLUJ

iau plată și de la vânzător și de la cumpărător (161). Ca mijlocitori plătiți mai sânt angajați *samsarii* (65).

Țăranii, care nu pot plăti un mijlocitor, de obiceiu roagă pe unul „mai isteț, mai umblat, mai pățit în cumpărarea cailor" să-i aleagă caii pe care vrea să-i cumpere (23. 65). Acești însoțitori, care examinează calul și însoțesc pe cumpărător, se numesc și *coniari* (183).

f) Geambașii.

Inainte de începerea târgului, *geambașii* și *sfârnarii* „hulesc animalul cerându-l pe rând; când au de vândut laudă animalul, prefăcându-se a-l târguì unul de la altul" (290). „Dacă unul e *în târg cu un cal* [târgueșteț... celalalt vine și îi *pune pe nas* (îl ocărește) pentruce a dat atât" (226/1). Geambașul totdeauna are și câte un tovarăș „care când *bate el târg*, vine și începe a-ți bajocori vita, spunând că este bătrână, că nu mai are *muscă în găurice* (: negreață la dinți), că este *bătrânicios, slăbuț* și *goluț*, dar numai pe *feleleat* să-l cumpere. După ce a *ars* (fript) așa pe stăpânul calului, îi dă arvună mare ca să nu *mai poată întoarce târgul*. Ei știu că calu' n'are *hibă*, dar numai așa l-au putut scoate mai pe sub mână, găsindu-i *ghină* (vină)" (55) sau *ganci* (pricină) (140).

Geambașii caută să vândă caii buni imediat; pe cei răi, nărăvași, slabi sau „cu *beteșug* ascuns îi mai țin câtva timp, ca să le dea mâncare mai bună și *să le afle molufa* (să le cunoască mai bine defectele). Apoi, înainte de a-i scoate în târg, îi spală, îi țăsală, le 'mpletește *țòpuri (plantici* frumoase) în coamă și coadă (la cei mai binefăcuți chiar le unge părul cu unt de lemn), apoi încalecă pe ei, dacă sânt de călărie sau îi pune la căruță, dacă sânt de ham, și-i plimbă prin târg, în fața cumpărătorilor, strângându-i în *zăbale* ca să se *'ncondoreze* și astfel să pară mai chipeși. Dacă vreun cal e bolnav de *târnafes*, îi înfășoară zăbala la colțul gurii cu o cârpă înmuiată în *afion*, pe care calul respirându-l, ține capul sus și *„gonește ca un nebun"* cu greu i se poate cunoaște atunci boala" (14/1).

©BCU CLUJ

Geambaşii uneori „se dau în vorbă adecă stau de *dojană*“ şi spunându-şi fiecare păsul; cel care vrea să se scape de un cal rău sau bolnav zice: „am un cal *pricopsit* (vrea să înţeleagă foarte bun), nu şti vreun amator?“ Celalalt geambaş îi cumpără calul, deşi are defecte şi îl vinde apoi altuia, aşa încât, într'o săptămână sau o lună, calul trece prin trei-patru mâni. La judecată nu se duc chiar să moară calul, căci se înţelege că trebuia să-i iasă *aburul*, dacă i s'au gătat zilele... Când se întâlnesc din nou zice cumpărătorul către vânzător (cam în batjocură): „Ei, tize, am îngropat fala de cal. — Ce să-i faci, tize, eu l-am cumpărat pe garanţie, dracu l-a ştiut ce are în burtă. Hai, să bem un *fif* de rachiu (se cinstesc şi se împacă cu vorba că aşa a voit D-zeu)“ (72).

g) Examinarea calului.

Inainte de a începe târgul calul este examinat deamănuntul de cumpărător sau de însoţitorul lui, care se pricepe mai bine: i se deschide gura, i se caută bătrâneţea, se caută limba să nu fie stricată „(ruptă în urma *curghiucului* (se zice şi *curdiuc* la 140) care defect îşi [!] atrag caii dacă au mâncat mai mult timp orz)“. Tot cumpărătorul „îl caută de nu-i *chior* şi, apropiind mâna de ochi, îl cearcă de n'are *puhuiele* (vede numai ca prin sâtă)“, ori n'are *albaţă* sau vreun defect la picioare ca: *şpat* (umflătură vârtoasă în partea genunchiului), *arici* (o umflătură mare între pinten şi copită); îl caută dacă nu-i *deşelat*, dacă nu aruncă din copite, de nu-i *gingaş* la mâncare (183). Alţii prind calul de *grumaz* (sau de „*berigată*“ înghiţitoare 218), şi îl strâng „o *ţâră* ca să vadă nu-i oprită *chèhea* în el“. „*Chehul* îl opresc cu bere“ (471). „Il *coată* şi la *cicioare* ca să vadă nu-i careva *cicior* (câteodată *t'icior*) cu *pocă* sau *capţă*“ (367). „Se feresc de caii care au *scoici* (umflături) la picioare, *rane*, *ariceli*, care sânt *scheopi*, care au *tragăne* în spinare sau *târnafes*. *Târnafesul* îl închid, dând cailor unt de lemn până n'a ieşi în primăvară“ (27). Se uită cu

©BCU CLUJ

băgare de seamă la picioare „să nu se *cosească (cosască)* sau să fie cumva scrintit, şi-i cântăreşte coada cu mâna ca să vadă dacă e grea, căci se crede că un cal bun, oricât ar fi el de slab, dacă are coadă grea este cal sdravăn, cal de ispravă" (24). Unii cumpărători *„îi saltă coada"*, (125), alţii se apropie de cal „de dinapoi şi-l apucă de coadă ca să-l *afle de tare,* dacă calul trage coada, adecă o strânge între picioare, atunci se zice... calul e iute, mai ales dacă în acelaşi timp pleacă şi urechile pe spate... ; altfel calul se consideră *molău"* (109). Câteodată cumpărătorul mergând în târg numai „dacă *i să 'mpare* (îi place) întreabă : „ce ei pă (pe) calu aiesta ?" Dacă îi place îl *coată* (caută) în gură să vadă dacă are *cupă* (îi sânt întregi măselele), după are îl cunoaşte de câţi ani este ; se suie călare, fuge cu el ; se uită dacă nu are *cheh* (se cunoaşte fiindcă suflă greu şi are, pe spate, dealungu' două vergi, în formă de umflătură şi îi larg la nări) ; numai după această examinare „să alcăzăsc" (se târguiesc) (480).

Se mai întreabă vânzătorul dacă nu e calul cu *făleucă,* nu are vreun *năravu (tălant,* la 204), nu e cu *suspin, guturaiu,* nu dă cu picioarele, nu muşcă, nu e orb, nu are apă sau *oase moarte* (13). Calul bun nu poate fi bolnav sau *calic* (133), nu poate avea nici *sucă* (învăţ) *la traş* (448/1), fiindcă vânzătorul e întrebat dacă *feleleşte de hibă* (448/1). Când s'a observat la cal vreun învăţ, „cumpărătorul mai isteţ ori sfârnarul chiamă pe vânzător mai la o parte ca să-i spuie o *horbă* între patru *năfi :* mere ca trăsnetul, pă lemńe nu să suie". Prin aceste cuvinte cumpărătorul înţelege că animalul de vânzare e „cu *sucă* sau cu *fortoańe* şi peste pod nu vrea să treacă" (367). Despre calul bătrân se zice în batjocură : „cu mânzul acela a fost tatăl său a peţi" (390).

Negustorul de cai sau *cârliansul* „mergând cu calul în târg vrea să arate cumpărătorului că vita sa e blândă. Pentru aceasta, când se prezintă cumpărătorul, *ciupe* calul de supt burtă şi apoi îl bate de câteva ori cu mâna zicând: „Puiule, stai, puiule". Cum animalul a fost dresat în acest

©BCU CLUJ

sens stă liniştit, făcând impresia că este o vietate rară şi că supus oricărui supliciu el nu şi-ar pierde calitatea de a fi admirabil; în cele din urmă *bun la preţ* şi *repede la vânzare*" (25).

Pentru ca să poată fi încredinţat cumpărătorul de *trăgătura cailor*, de obiceiu se prind la o căruţă sau *se probesc* (încearcă) *la cocie* (23), în care se suie mai mulţi oameni. Căruţa se împiedică şi cu ea împiedecată trec prin o *groapă* plină cu apă, care se găseşte în târg, în unele locuri tocmai pentru acest scop (67); altădată căruţa trece „pe teren *dâmburos*" (183). Despre calul bun se spune că trebue să meargă chiar dacă îl atingi cu *codia biciului* (67), sau atunci când fluerând numai, el „se *'ncordează, se face obadă* şi ori rupe streangurile, ori ia căruţa din loc" (24/1). Caii prinşi la trăsură în mers se opresc din când în când, fiindcă numai când îi pornesc să vede dacă ei au „*obiceiu să puie opor*" (să nu ia din loc trăsura), defect care face cea mai rea reputaţie; un asemenea cal: e bun „să-l dai pe *Jâi* (Jiu) iar nu să-l ţii la *bătătură*" (24/1). Câteodată barâşnicul, mijlocitorul între cumpărător şi vânzător, încearcă caii la căruţă, mânându-i el alături de cumpărător; pentru evitarea unei neînţelegeri ei sânt însoţiţi şi de doi martori oculari (185).

h) Târguirea calului.

După ce s'a examinat, şi câteodată chiar s'a încercat calul în felul amintit, cumpărătorul se adresează vânzătorului întrebându-l de preţ. Pentru felul prietenesc de adresare şi pentru transcrierea în dialect a corespondenţilor credem că nu-i de prisos pomenirea câtorva expresii: — „Hei, bagyo, cum dai zăvodu ista ?"—„Ei, dragule, aşa zăvod de cal n'ai mai avut" (510); — „Cu cât dai calul aiesta, *fratye*?" (471); — „Târg bun şi noroc, frate. — Ş'apoi noroc om bun" (487); — „Cu cât dai calul, *fărtatie*? N'are hibă?" (448/2); — „Cum dai calul aiesta, *badie*?" (448/1); — „Mai, *friate*, ţ-am plătit bine *gloaba*. Adă mâna" (41/1);

©BCU CLUJ

— „Noroc să dea *Dumnezeu*.—Să dea că are“ (82); — „Mai lasă *cumetre* din preț că nu ești jidan să *câșlig* și eu din mânile d-tale“ (146. 147); — „Ț-i de vânzare calul?“ (101) sau „De vândut ț-î calu?“ (228); — „Cât pe cal? — Da cât dai?“ (108. 108/1); — „*Moșule, bade, soațe, bătrânule*, da cât cei?“ (164); — „De-i posesorul calului român îi zice *bădiță;* de-i bătrân: *unche* și *moșule;* de-i *jâdan: jupâne;* și mai la alții, *Domnule*, — vinzi calul?“ (180).

Tot la adresare se întrebuințează des și expresiile: *cum dai* (367), *cu cât dai* (193), *ce vrei pe cal* (151), *ce cei* (438), *cât ceri* (5), *cât îți trebue pe cal* (241) și *încât îl ții* (180).

Pentru a reduce valoarea reală a calului cumpărătorul întrebuințează, mai des în mod ironic și depreciativ, cuvintele: *armăsariu* (155/1), *Albu-Alba* (5), *bătrân* (140). *chehosu* (367), *corbu, coarba* (238/1), *caluț* (151), *căluț* (252), *ciontul* (osul) dacă e bătrân (436), *cotonog* (403/1), „*diug*“ (392/1), *drâglă* (293), *dârlog* (168. 193. 238/1. 196. 242/1. 252. 254), *dârloagă* (3. 155/1. 168. 238/1. 242/1), *gloabă* (5. 43. 325. 412), *ghijog (ghijoagă)* (151), *ghebe* (403), *hârciogul* (194), *hâșcală* (194), *holobul* (202), *mârțoagă* (43. 126. 155. 197. 325. 361), *mârțioagă* (202. 322), *mârțog* (186. 172. 194), *mâț* (31), *murgu* (253. 361 386), *mânz* (436), *mânzișor* (151), *mânzoacă* (151. 155/1), *mocan* (155/1), *mâncătura asta de cioară* (241), *mic* (dacă e slab, 403), *malâcos* (403), *Negru-Neagra* (5), *parip* (3. 93. 325), *picătură* (392/1), *ptică tură* (412), *ptelhocă* (378), *ponihos, ponihoasă* (241. 242), *roajbă* (3. 386), *răpciugos* (252), *ruptură* (193. 194. 367), *răpciugă, ronghiu* (487), *Righiu-Righia* (5), *șchiop* (403), *Saru-Sura* (5), *Șargu* (412), *șcapă* (155/1), *t'ilavu* (367), *telegariu* (155/1), *vraniță* (438), *zmeu* (367). Multe din aceste cuvinte sânt întrebuințate și ca termini care pot numi calul sau sânt chiar nume de cai. Despre unele din ele ne vom ocupa în capitolul: „Numiri date calului“.

După aceasta începe adevăratul târg între cumpărător și vânzător, până se pot „*ajunge la târg*“ (529). Pentru

©BCU CLUJ

unele boale care le-ar avea calul, vânzătorul rămâne responsabil un timp fixat atunci, adică *feleleşte de hibă* (438), dă *calul pe feleletiu* (438), *feleletic* (pe răspundere, 194), sau *stă bun* (75/1).

Preţul calului se spune de obiceiu în sute: *cu 18 sute* (476), altădată şi în *mii*. Câteodată cuvântul *mie* lipseşte aşa încât la întrebarea: „ce ceri pe cal?", vânzătorul răspunde: *„tri pe patru"*, (adică 4300 lei), — „...Ii *ponyav* (nu vede bine), dai-l *cu două* (= 2000 lei)? — nici cu *două şi două* (= 2200 lei)... punyem în palmă *tri şi nouă sute, apoi îi a tău"* (523). In Banat (5) se întrebuinţează pentru *mie* cuvântul *bancă:* „Cât ceri pe el? —, vânzătorul răspunde 3, 4, 5, 6, 7 *bănci* (se înţelege atâtea mii) sau 54 (cinci mii patru sute)".

Dacă e o diferenţă mai mică între preţul oferit de cumpărător şi cel cerut de vânzător se zice, în unele regiuni: „hai să împărţim *hâca* în două, vei da dumnyeata aldamaşul" (448/1) sau „şti ce, să-i *rumpem* în două" (488/1).

Apropiindu-se tot mai mult cu târgul încep să deie mâna. Negustorul ia cu stânga mâna dreaptă a posesorului şi o „bate cu mâna dreaptă, dându-i o sumă mai mică decât a cerut posesorul" (180).

Pentru datul mânii se obicinuesc mai multe expresii: „Ei, dă *laba*, să batem târgu" (24/1) ; „adă mâna (lovesc palmele)" (41/1) ; *„bate mâna, nu te scunchi*, noroc să dea Dumnezeu, într'un ceas bun" (138/1); *„hai să batem mâna*, adică să facem negoţul ; de la mine mai puţin, de la D-zeu mai mult" (146. 147); *„într'un noroc*, să ai de unde vinde — căpătând răspuns — să ai parte de el" (182); *adă parola; bate parola"* (57).

Se obicinueşte a se bate mâna şi pentru o sumă care o pune în plus cumpărătorul, pe lângă cea promisă mai înainte. Când nu e o diferinţă mare până la preţul cerut de vânzător, cumpărătorul strigă: *„puşcă 'n palmă"* (475). Dacă *„s'au ajuns cu preţul* se zice noroc şi să trăiască calul (generic) sau iapa" (101).

Pentru acest dat de mână în răspunsuri mai întâlnim

©BCU CLUJ

și expresiile : *se bate mâna* (133. 138. 172. 174), *bat palma* (84. 121. 129), *bate palma, dă mâna, taie cumătre* (158). Dacă vânzătorul are vreun mijlocitor (barâșnic) atunci cumpărătorul bate cu barâșnicul palma dreaptă pe palma dreaptă, „sigilând cumpărarea" (185). Când se bate palma în unele regiuni se strigă: „hai, noroc" (3.57), în altele „cumpărătoriul *scopește* în palmă și zice: *na, să ai noroc*" (488/1). Ca semn că au căzut de acord asupra vânzării, după „baterea pălmilor" se obicinuește și ridicarea mânilor în sus (99. 183). In alte regiuni dau mâna amândouă partidele „învălind palmele cu poala sumanului" (196. 219/2) iar desfacerea se face de o a treia persoană, ridicându-le de jos în sus, cu cuvintele: *„noroc să dea D-zău"* (196). Țiganii se folosesc de următorul jurământ, pentru a încredința pe cumpărător despre sănătatea calului : „să n'am parte 'n el, să *sbiere* dracu 'n mânile mele, de nu-i cal bun" (41).

Până la transcrierea biletului de vite pe numele cumpărătorului și până la predarea calului, vânzătorul primește numai o parte mică din suma cu care l-a vândut. Această sumă, fie ea cât de mică, se numește: *aron* s. *arvon*, *capară* sau *felpinz* (488/1). Dacă vânzătorul strică târgul făcut, el e îndatorat să dea arvuna *„îndoit"*.

După ce s'a făcut transcrierea biletului de vite pe numele cumpărătorului, vânzătorul primește și restul sumei cu care a vândut calul. Se face apoi numărarea banilor. In unele regiuni e obiceiul ca fostul posesor al calului să dea un *„ban de noroc"* (231. 387), sau *creițarul de noroc* (41/1). sau *pocinog* pentru ca să fie calul „sănătos și gras cum e lutul" (218). Acest ban, sau bani de noroc, sânt ridicați de cumpărător (387). Câteodată e fixat ca acest ban să fie aruncat numai „înaintea calului" (183). Chiar și felul cum cad monetele, date drept noroc, este interpretat ca un bun sau rău prevestitor; iată ce ne comunică un răspuns: „Cad ambele monete cu numerele în sus, negustorul zice: Calul acesta îi mai bine să-l vând decât să-l țân. De cad ambele monete cu numerele spre pământ, atunci zice: Calul acesta

©BCU CLUJ

îi bun de ţânut. De cade la întâmplare una cu numărul în faţă şi alta cu pajura în faţă zice: Calul e bun de ţânut şi de vândut" (180).

Samsarii, cenzarii (448), *geambaşii* (73) şi *barâşnicul* (185) primesc, pentru mijlocirea târgului, o renumeraţie, numită în regiunile cu o influenţă ungurească pronunţată *samsarpénz* ori *cenzarpénz* (488), după cum s'a stabilit de la început.

La predarea calului în posesia cumpărătorului se obicinuesc mai multe expresii de urare reciprocă. Aceste urări sau binecuvântări se spun şi la masă, când se ia *aldămaşul* sau la despărţire. Vom pomeni următoarele care ne par mai caracteristice: *noroc şi să-ţi trăiască calul să ai parte, să te (arâneşti* = termin popul.) *hrăneşti cu el* (24); *hai noroc şi să-ţi trăiască* (128); *hai noroc şi să vă trăiască*, iar cumpărătorul răspunde: *mulţumim mneavoastră* (65); *să-ţi trăiască, să ai parte de el, să-l stăpâneşti sănătos*, negustorul răspunde: *dă, Doamne!* (180); *să trăiască calul şi să ai noroc de el, să te tragă bine şi să te poarte ca şoimul; să ai noroc de banii calului* (172); *noroc să de D-zeu şi amin. Să fie într'un ceas bun târgu' nostru, ca cu cinste să ne întâlnim* (24/1).

Se merge apoi, de cele mai multe ori, la băut de *aldămaş* (s. *adălmaş)* sau *mohorici* (185), ori la băut de *rachiu* s. *rachie* (406/1) în sănătatea cailor (135. 185) şi pentru ca tocmeala făcută să nu se desfacă (84). Adălmaşul se cumpără de obiceiu de vânzător, dar el poate fi plătit şi de cumpărător (158), iar la băutul lui participă, pe lângă cumpărător şi vânzător, şi alţi oameni prezenţi la încheierea târgului (84) care spun, câteodată în glumă, că lor „*nu li-i atâta de târg, ca de aldămaş*" (expresie obicinuită în graiul comunei mele).

i) Credinţe populare.

Mai relevăm din târgul cu cai şi câteva obiceiuri şi credinţe:

„La vinderea cailor se foloseşte cuvântul *hop, hop* şi

©BCU CLUJ

flutură batista" (550). „La cumpărarea cailor se leagă (se înoadă) coada spre a-l scăpa de încurături mortale" (118). Calul trebue să aibă un căpăstru nou „cu un fir de busuioc legat în panglicile (*planticile* = termin popular) ce-i împodobesc coada, coama și moțul din frunte" (24). Căpăstrul calului trebue să fie de cânepă, nu de curea, iar cel ce cumpără calul îl ia „de pana căpăstrului numai dupăce vânzătorul a lăsat-o jos" (147). Dacă calul se vinde cu căpăstru de piele, în curând și din pielea lui se va face căpăstru (109). Cumpărătorul ia un smoc de paie cu care freacă spinarea calului și-l asvârlă înaintea animalului ca să-l mănânce (138). In alte regiuni, șterg calul pe spinare cu un mănunchiu de fân zicând: „noroc" (129). Mănunchiul de fân trebue dus pe corpul calului de la cap spre coadă zicând: „Dumnezeu să-ți facă parte de vită și mie de bani" (120). Merită să fie relevată și expresia: „apoi, măi, vecine, să știi, când ți-i face cai să nu știe nimenea din ce i-ai făcut" (239/3).

Despre carnea de cal și de câne cred „bătrânii" că e spurcată fiindcă nu-și schimbă calul dinții; alții cred că „partea dreaptă se poate mânca, partea stângă nu, fiind spurcată de femeie, care s'a urinat" (71).

Se mai obicinuesc și alte expresii, fie pentru a batjocori animalul, fie pentru a arăta felul cum s'a vândut: *am cumpărat doi cai și îndată i-am măritat* (77. 239); *cât bați două i-am neguțat* (239/2).

j) Târguirea (după un răspuns).

După ce am pomenit tot ce am putut scoate din răspunsurile date la chestiunea a treia, cităm un răspuns care ne pare mai caracteristic și mai elocvent în înșirarea tuturor fazelor târgului. Din comuna 487 : *C.*[1] „Târg bun și noroc frate. *V.*[2] Ș-ai noroc ŭom bun. *C.* Câți bani ceĭ pă

[1] C. = cumpărătorul.
[2] V. = vânzătorul.

©BCU CLUJ

cálu aista? *V.* N'aş cere mult, ăl ţiiu numa cu trizăci şi opt de sute. *C.* Ăi, pe scump frate, nu ajunge atăta; da şti ce frate? Dacă ţ-i de vândut adă mâna 'ncoace şî-ţî dau pă iel doauzăci şi noauă. *V.* Du-te, nu băsădi în bajocură, că doară mai aginte mńo făgăduit on domn tri mńiĭ şi cinci sute de lei, dóră n'am mâncat ciapă ciorască şi ţi-l dau dumńitali mai lesńe; mai bine îl duc acasă şi 'nt'o săptămână oi mai cota cu secherește câteva sutuţă. *C.* Vóia dumitali frate, da, şti ce? Na, ăţi mai puiŭ dóuă sute ş'apoi ş'avem noroc! *V.* Ş'acie-s bańi, da aşe nu-l dau, da de vreĭ ţi-l slobod în trizăcĭ şi şasă, mai jos nu-l dau nici cum. *C.* Pe scump, aşe nu-mĭ treabă, că cu atăţe bańĭ pociŭ cumpăra parip, nu rongiŭ ca aista care-i plin de cheh. *V.* Da de ţ-î de vândut, nu vreŭ nici io să te ciufulesc, ţî-l plătesc cu trizăcĭ şi cinci de sute, mai mult nu-ţĭ dau astăzĭ. *V.* D'apoi tăt atăta, ş'avem noroc. *C.* Noroc, ia aci 'ţi dau de felpinz o mńie de lei, ş'apoi te du la ţedulhaz să scrie altal regie ca şi pociu mere acasă cu zuuă. *V.* Bun. *C.* Scrie-ţi numele pă păşus, ş'apoi stăi aici la cal până viŭ. *V.* (după ce vine) Nó, aice-ĭ păşuşu. *C.* Bińe, aci-s bani(i); da fă bińe spune ce snagă are calu aista? *V.* Bună, nu rugucește, nu-i cu sucă şi trage bińe. *C.* Mulţam frate! ş'ai noroc la bani. *V.* Noroc la cal".

2. TERMINII ÎNTREBUINŢAŢI PENTRU NOŢIUNEA „NEGUSTOR DE CAI".

b a r à ş n i c, comunicat odată din Bucovina şi odată din Basarabia;

c r a ş c ă d ă u, pomenit odată din vestul Ardealului;

c u p e ţ, se aplică şi la acei oameni care cumpără şi alte vite, nu numai cai, şi peste puţin timp le vând, deci fac tot un fel de negoţ. Cuvântul este răspândit numai în Ardeal (cu excepţia părţii sud-estice şi a unei părţi din Banat, din împrejurimile Timişoarei);

f a c t o r, comunicat numai din Basarabia[1];

[1] Credem că este acelaşi cu *factor* din DA., dat cu înţelesul de „cel care face negoţ pe socoteala altuia".

©BCU CLUJ

fleşer, în Ardeal, aproape de Turda, alături de geambaş şi sfârnar ;

geambaş, cel mai răspândit dintre aceşti termini. Prin faptul că geambaşii întrebuinţează la cumpărarea cailor mijloace nu tocmai cinstite, cuvântul *geambaş* a ajuns să însemne şi „hoţ de cai". Pe lângă acest înţeles s'a desvoltat şi cel de „om isteţ", „om care ştie să iasă din orice încurcătură" şi, prin o şi mai depărtată evoluţie semantică, la sensul de „om fudul", „om care se îmbracă bine". E răspândit pe aproape întreg teritoriul ţării, cu excepţia Ardealului nordic, unde întâlnim pe *sfârnar ;* în Ardeal a ajuns până lângă Cluj. Este cunoscut şi acolo unde nu sânt negustori de cai. In unele părţi este înlocuit de *negustor de cai* (181) sau de *pilar* (4) ;

gheşeftar, comunicat din apropierea oraşului Cernăuţi;

ghiambalău, pomenit odată de lângă Făgăraş;

girgez, se pare că are înţelesul de negustor de cai;

hăznar, numai în centrul Ardealului, în apropierea oraşelor Sebeşul-Săsesc, Orăştie, Zlatna şi Teiuş ;

hendler, menţionat de două ori din Bucovina;

herghelier, din regiunea Făgăraşului;

himbluitor, comunicat de un răspuns din aretul Cernăuţilor;

liverant, răspândit în Basarabia, pe întindere destul de mare;

mecler, cunoscut numai în apropierea oraşelor Bălţi, Rădăuţi, Cernăuţi şi Vişău;

nătrăpas, pare a fi un cuvânt caracteristic Olteniei;

negustor, de cele mai multe ori complinit prin *de cai;* este cuvântul cel mai răspândit dintre terminii pentru negustorul de cai. In unele regiuni se întrebuinţează alături de *geambaş, gheşeftar de cai* sau de *sfârnar;*

peţer, comunicat numai din aretul Odorheiului;

pilar, cu o arie mărginită la partea sud-vestică a Ardealului, în teritoriul pe care l-am putea încercui cu o linie care ar pleca de la Timişoara spre Deva şi de aici

©BCU CLUJ

spre Oradia-Mare. Imprejurarea că acest cuvânt este de origine sârbească explică această răspândire;

potlogar, de lângă Caransebeș;

precupeț, pomenit cu sensul de negustor de cai numai de trei răspunsuri, din apropiere de Bălți, Năsăud și Dej;

precupitor, numai într'un răspuns din Basarabia;

samsar, comunicat numai din jurul orașelor Târgu-Ocna, Titu, Gherla, Baia-Mare, Careii-Mari și de lângă Adam-Clisi;

șefar, cel care cumpără cai pentru a câștiga, îi ține abia 2—3 zile și apoi îi vinde. Il culegem numai odată din un răspuns de lângă Satu-Mare;

sfârnar, după *negustor de cai* și *geambaș* este al treilea cuvânt cu o mare întindere geografică. Cu excepția Banatului, el e cunoscut aproape în întreg Ardealul. Il întâlnim odată chiar aproape de Craiova. El poate să fie dus de unii Ardeleni care s'au putut așeza acolo sau e o urmă de o întindere mai mare care ar fi avut-o înainte vreme. Se pare că pierde terenul în lupta ce o poartă cu terminul *geambaș*, care e mult mai răspândit. Dacă e justă etimologia propusă de G. Giuglea (din lat. *fenus, -oris* un derivat **fenorarius*[1]) am mai avea un termin de negoț, de origină latină;

sfârnăroiu, e un derivat din *sfârnar*, prin sufixul augumentativ *-oiu*, comunicat din câteva sate din apropierea orașului Bistrița (din Ardeal);

șmecher, acest cuvânt de origine germană (germ. *Schmecker*) îl găsim pomenit odată, din Basarabia, cu mențiunea „negustor de cai, mai ales dintre Evrei";

tânzar, pomenit numai de răspunsurile din apropierea orașelor: Timișoara, Nădlac și Careii-Mari;

țigan, îl întâlnim, complinit prin *de cai*, într'un răspuns din Nădlac, având accepțiunea de negustor de cai;

---

[1] Vezi DR. IV. 1553; V, Bogrea, ulterior, fără să cunoască etimologia lui Giuglea, a propus o formă **subfenorarius*.

©BCU CLUJ

t u ş e r, negustor de cai, iar în unele regiuni şi de alte vite ori de grâu, vin, ţuică sau fructe. Deseori se întrebuinţează complinit prin *de cai*. Cuvântul e răspândit mai ales în Ardealul nord-vestic, acolo unde am întâlnit o puternică influenţă ungurească. Originea-i ungurească pare a fi sigură. Interesante sânt, din punct de vedere fonetic, pentru evoluţia lui *t+ö* (ung.) şi pentru greutatea ce o întimpină corespondenţii în transcriere câteva variante formale : *tiujeri, tyujer, tyeugeri, cheujeri, ciujeri* etc.

Din cele precedente constatăm că pentru a numi pe negustorul de cai, pe întreg cuprinsul ţării, avem 30 de termini. Dintre aceştia *numai* pe *negustor de cai* îl putem considera de termin general; după acesta, pe *geambaş* care, pe lângă Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Basarabia şi Bucovina, a pătruns şi în jumătatea sud-estică a Ardealului şi în Banat. Acest cuvânt câştigă tot mai mult în întrebuinţare în detrimentul lui *sfârnar*, care e răspândit în întreg Ardealul şi care îl putem considera, din punct de vedere al extensiunii, ca al treilea.

Mai puţin răspândit decât *sfârnar*, dar cunoscut tot în partea nordică a Ardealului, e *cupeţ* şi apoi *tuşer*. Specific Banatului şi unei părţi din Crişana e cuvântul *pilar*, iar în Basarabia *leverant*, pe o întindere destul de mare. Am mai putea pomeni după aceştia şi pe *nătrăpas* din Oltenia. Bucovina şi Basarabia întrebuinţează pe *mecler*. Ardealul mai are comun cu Basarabia, aşa se pare după răspunsuri, şi pe *precupeţ*. Remarcăm din această răspândire *că vechile graniţe politice n'au fost o piedică pentru pătrunderea, menţinerea şi întrebuinţarea unor termini.*

Dacă examinăm mai departe aceşti termini putem remarca cum cuvântul *samsar*, destul de răspândit în Vechiul regat (noi îl găsim în răspunsuri numai în regiunea Târgu-Ocna, Tita şi Adam-Clisi) a pătruns, poate prin Moldova, şi în apropierea oraşelor Gherla, Baia-Mare şi Careii-Mari, în nordul Ardealului.

Cei mai mulţi termini sânt însă regionali: In Ardeal a-

©BCU CLUJ

vem următorii: *girgez, craşcadău* (din apropierea oraşului Baia-Mare), *şefar* (Satu-Mare), *fleşer* (Turda), *giambaiău* şi *herghelier* (Făgăraş), *hăznar* (Orăştie, Sebeşul-Săsesc, Zlatna şi Teiuş), *peţer* (Odorheiul-săcuiesc), *potlogar* (Caraş Severin) şi *ţânzar* (Nădlac şi Careii-Mari); în Bucovina: *gheşeftar, hendler* şi *himbluitor;* în Basarabia, pe lângă *liverant,* care e cel mai răspândit, menţionăm pe: *factor, precupitor* şi *şmecher.*

Dacă clasăm aceşti termini după origine, ajungem la următoarele constatări: de origine latină sânt numai doi termini: *negustor de cai,* care are cea mai întinsă arie, şi *sfârnar* (dacă admitem etimologia lui G. Giuglea, care, până la propunerea alteia mai convingătoare nu vedem de ce n'ar putea fi admisă); din paleoslavă avem pe *precupeţ* şi *ţigan* (puţin răspândiţi); din sârbeşte pe *pilar;* din ruseşte pe *barâşnic* şi *factor;* prin filieră ruteană pe *liverant;* din turceşte pe *geambaş* şi pe *samsar* (dacă admitem etimologia lui L. Şăineanu din *Dicţ. univ.,* deşi l-am putea avea şi dintr'o limbă slavă, sârb. s. bulg.); din ungureşte pe *craşcadău, peţer* şi *tuşer;* din germană pe *hendler, mecler* şi *şmecher;* din săseşte pe *fleşer.* De origine necunoscută e *girgez.*

Numărul mare de cuvinte streine pentru această noţiune nu trebue să ne surprindă, căci cei care făceau negoţul cu cai erau şi sânt, în multe cazuri, streini, iar odată cu venirea lor a venit şi cuvântul nou. De o sărăcie a tezaorului limbii române în elemente latine pentru „negustor" nu poate fi vorba, căci toate aceste cuvinte streine au o arie foarte restrânsă, cum am putut vedea.

Trebue să mai adăogăm că mulţi dintre terminii streini se întrebuinţează ca apelative, iar când primesc sensul de „negustor de cai" ei sânt derivaţi pe terenul limbei române, deci şi mai mult apropiaţi de spiritul limbii româneşti. Pomenim pe acei termini a căror radical se întrebuinţează în limbă ca apelativ: *gheşeftar* (gheşeft), *hăznar* (haznă), *herghelier* (herghelie), *himbluitor* (*himbluì), *potlogar* (potlog), *pricupitor* (pricupì), şi *şefar* şi *ţânzar* de la care n'am păstrat radicalul.

©BCU CLUJ

3. ALȚI TERMINI IN LEGĂTURĂ CU NEGUSTORIA.

In acest capitol vom releva câțiva[1] din terminii care stau în legătură apropiată cu negustoria calului.

aldămaș, băutura ce se bea de cumpărător și de vânzător după încheierea târgului. Câteodată iau parte și oamenii care au fost de față. Acest cuvânt de origine ungurească (ung. *áldomás*, cu același înțeles) pare a fi aproape general. Remarcăm însă faptul că forma metatezată *(adălmaș)* nu o întâlnim în Ardeal ;

arvună, o sumă de bani avansată de cumpărător vânzătorului pentru a-l obliga să mențină târgul sau pentru a considera târgul de încheiat. Răspunsurile nu-l comunică totdeauna, de aceea e greu de stabilit aria lui ;

capară, acest cuvânt de origine sârbească (v. *TDRG.*) cu sensul lui arvună, îl găsim pomenit din regiunea Pâncotei și Timișoarei ;

carte pe cal, se numește astfel, odată, biletul de vite, în apropierea Cernăuțului ;

chiozvetitеu, cu accepțiunea de mijlocitor al târgului care se face între cumpărător și vânzător : întrebuințat în regiunea Careilor-Mari, unde este o puternică influență ungurească ;

coniar, cunoscător de cai; comunicat de lângă Cernăuți;

felpinz, arvună, pătruns din limba ungurească în apropierea orașelor Satu-Mare și Careii-Mari ;

meto, taxa de 5 lei ce se percepe la intrarea în târg de la omul care merge cu vite de vânzare;

mohoriciu, în Bucovina, pe lângă *adălmaș*, întâlnim câteodată și pe corespondentul acesta de origine rusească ;

---

[1] Să se vadă lexicul pentru următoarele cuvinte : *a abate cuiva, adaos, afion, a se alcăzi, anglia, a arâni, aspru, beteșug, bold, geambașie, geambașlâc, meclerai, molufă, mușchiului, pandică, păr, pilări, pilăriță, potlaș, precupie, sbieră, sfârnărie, sfârnăriță* și *top.*

©BCU CLUJ

p a n a i r e, în Dobrogea se numesc astfel bâlciurile;

p ă ş u ş, bilet de vite. E întrebuinţat numai în regiunea expusă influenţii ungureşti, el însuşi derivând din ungureşte (ung. *passzus)*;

r â g h e, se pare că are sensul de „bilet de vite" (v. exemplul citat în *Lexic)*. Credem că acest cuvânt e acelaşi cu *râghe, râdie*, atestat de Viciu *(Glosar)*, tot cu acelaşi înţeles;

s a m s a r p e n z, pomenit numai de un răspuns. Se pare că înseamnă remuneraţia pe care o primeşte samsarul pentru mijlocirea târgului. E un interesant caz de formaţie hibridă *(samsar* + ung. *pénz* „ban");

ţ â n z ă r i e, recompensa ce o primesc ţânzarii pentru intermediare. Un răspuns (488) îl comunică şi supt forma *cenzárpénz* (citeşte: *ţenzarpenz)* şi *samsarpénz* (citeşte: *samsarpenz)*, evident cu o ortografiare ungurească;

ţ e d u l h a z, casa unde se află biroul care transcrie biletele de vite pe numele cumpărătorului. E pomenit tot din regiunea cu o pronunţată influenţă ungurească;

ţ i d u l ă r i e, sinonim cu *ţedulhaz;* e comunicat odată (523);

v ă t ă j e l, om care se ocupă cu vânzarea cailor nărăviţi; atestat numai de 160, supt forma *vătăjăi.*

Constatăm că mai mult de jumătate din cuvintele citate în acest capitol sânt de origine ungurească *(aldămaş* şi *adălmaş, chiozvetiteu, felpinz, păşuş)*.

Dacă privim răspândirea lor geografică vedem că *aldămaş* este general, pe când celelalte cuvinte sânt cunoscute numai în regiunea de nord-vest a Ardealului unde, cum am accentuat în repetite rânduri, se exercită o puternică influenţă ungurească. De altfel cuvântul *aldămaş* trebue considerat între primele cuvinte luate de la Unguri, căci numai astfel se poate explica răspândirea lui pe întreg cuprinsul ţării. E interesant faptul că acest cuvânt se întâlneşte şi la celelalte popoare care se află în contact cu Ungurii (v. Gombocz-Melich, *Magyar ét. szotár*, s. *áld)*.

©BCU CLUJ

Mai relevăm cuvintele *carte pe cal* şi derivatele pe teren românesc : *ţânzărie, ţidulărie* şi *vătăjel.* Din greceşte avem pe *arvună,* care de asemenea a trebuit să pătrundă de mult în limbă. In Banat avem un element sârbesc, pe *capară,* în Dobrogea pe turcescul *panaire,* în Bucovina şi Basarabia elemente ruteneşti ca: *coniar, mohorici* şi *meto.*

V.
INTREBUINŢAREA CALULUI.

Mai de mult calul a fost cel mai bun animal pentru a uşura facerea cât mai repede a unui drum. El a avut un mare rol în istoria civilizaţiei umane, chiar dacă ne gândim numai la acele vestite poşte ale veacurilor trecute. Prin introducerea căilor ferate, a automobilelor, iar în zilele noastre, a avioanelor şi a altor invenţii care perfecţionează tot mai mult vehiculele, scade treptat-treptat importanţa şi valoarea deosebită ce a avut-o acest animal în trecutul tuturor neamurilor. Se mai simte nevoia lui în agricultură şi aici însă e un scurt popas înainte de a fi înlocuită puterea lui prin forţa motrică.

La noi el mai are şi azi o însemnătate deosebită, în economia agricolă unde se foloseşte destul de mult, dar şi aici în regiunea de şes munca lui e înlocuită prin maşini.

Se retrage calul în regiunile muntoase unde progresele ştiinţei nu mai pot pătrunde atât de repede, se retrage, fiindcă şi-a îndeplinit cu prisosinţă chemarea sa, spre pădurea din care a plecat de sute de veacuri.

Materialul din acest capitol cuprinde chestiunea 5, care a fost formulată astfel : *„La ce se întrebuinţează cu deosebire caii... şi cum sânt numiţi după slujba care o fac ?“*

1. LA CE SE INTREBUINŢEAZĂ CALUL.

Noi nu ne vom ocupa de fiecare serviciu în parte, ci vom înşira, după răspunsurile primite, serviciile ce le aduce omului.

©BCU CLUJ

Calul se întrebuinţează la: *adus de lemne, arat* (rar întrebuinţat în regiunile muntoase), *arătură, alvoagăn, arie, arman* (96 Dobrogea), *bătut* (păpuşoiu cu „maşina căţărătoare"), *boronit, butin, călărit, călcat, car, cărat* (butuci sau la căratul pânilor [= grâului] din câmp), *cărătură, cărăuşie, cărăuşit, căruţă, cişcorniţă* sau *şişcorniţă*[1] (maşină de tocat paie), *ciutură* (la udat zarzavaturile), *cocie* (= trăsură), *corvadă, darac, delejanţ* (232), *drâng* (maşină de dărăcit lâna), *draniţă,* (la suirea de draniţe la casele de pe dealuri), *dus* (grapa de lemn sau de fier sau la dus la moară), *forşpan* (lucru public), *grădinărie* (pentru a învârti roata de udat), *grapă, grăpat, hinleu* („căruţă fără leuci şi cu arcuri"), *îmblătit* (la maşinile de îmblătit), *măşinit* (derivat din *maşină*), *moară* (la dus la moară), *muncă* (munca câmpului), *oloiniţă* s. *olorniţă* (fabrică de uleiu), *păurit* (= lucrat), *plug, plugărit, poştă* (în Dobrogea şi Basarabia 175. 134), *povoară* s. *povară, purtat* (poveri pe spate sau la purtat de gunoaie), *răriţat* (porumbul), *râşniţă* (de uleiu), *râznă* (la trasul *râznelor* [= vagonetelor] din baie), *roată* (de grădinărie, de scos apă pentru zarzavaturi), *sanie, scos* (apă cu burduful, cu roata pentru udarea grădinilor de zarzavat), *secherşie* (= cărăuşie), *şiruit* (adică la săpatul cucuruzului cu plugul), *tar* (greutate, povară ce se duce pe spatele calului), *tarla, târlie* (= sanie), *ţiglărie* (pentru călcatul pământului), *transport* s. *ştrapor* (lemnul de brad sau cele necesare la munte), *tras* (trăsura, căruţa, grinzi, la ham şi la poveri), *trăsură, trăvălugit, ţuhali, treier* (20. 38/1. 108).

Putem remarca şi din această simplă înşirare a cuvintelor care numesc serviciile făcute de cal, cât de important este acest animal pentru ţăran, în economia agricolă şi cât de mult îl ajută la munca grea de toate zilele.

---

[1] Se pare că avem în partea întâiu a acestui cuvânt pe rus. *češka* „die Hede", „der Werg", „die Kratzhede", iar în partea a doua suf. *-orniţă*.

©BCU CLUJ

2. CUM SE NUMESC CAII DUPĂ SLUJBA CARE O FAC.

De cele mai multe ori numirea care se dă cailor după slujba pe care o fac este însăşi cea care numeşte serviciul făcut.

Aceste numiri sânt *cal* s. *cai de: agonisit, alergat, alergătură, arat, arătură, birjă, brazdă, călărit, călcat* (pământul la ţiglării), *căraŭşit, căruţ* (cel folosit la *căruţ* = căruţă), *căruţă, chereşchedit* (= de adunat, de agonisit, de câştigat), *colac* (calul găsit pe hotarul unei comune), *dârvală, drum* (care se ţine bine la drum, este bun de căraŭşit), *drumărit* (folosit la trăsură 370), *ducă* (care merge la călărit 24), *fugă* (care trage la trăsură 7/1. 196), *fudulie* (de lux 24), *goană, gospodărie* (cel folosit la transportul greutăţilor 98. 121. 249), *grădinar* (cel folosit la grădinărie 88), *grajd* (cei ţinuţi în grajd, care se întrebuinţează la trăsură s. la călărie 99. 143. 144), *greutate* (dacă e folosit la tras 88. 198), *harwială, holteie, hoşpăluit, husar* (463), *igă, îmblător* s. *îmblătoresc, inohodeţ, întrecut, iuţeală, lucrător* (folosit la toate lucrurile 107), *lucru* (folosit la ham, la arat, la toate), *mânat, muncă* (la munca câmpului sau la toate lucrurile), *muncit* (467), *muştră* (citat fără explicaţie între cuvintele care numesc pe caii bătrâni, urîţi şi neputincioşi 488), *olac, paradă, paradiş* (de trăsură), *plug, poştă, poştărie, povară, povăz, râznă* (la scosul *râznelor* [= vagonetelor] din mină), *robaciu, robotă* (cel folosit la tras, la arat şi la maşinit 146. 147), *şa* (s. *de sub şa* cel folosit la călărit 82. 163. 457), *sacă* (61. 133), *sărbători, şlei, slujbă, ştrap, ştropălit, tărhat* s. *terhetiu, tarniţă* (care duce la munte mâncare păstorilor şi de acolo aduce caş sau obiecte folosite la stână, 196. 459), *tăvăleală* (care se folosesc la toate nevoile omului muncitor 67), *telegar, transport* (s. *ştraport* 79), *tras, trăsură, treier, trudă* (care sânt folosiţi la ham) şi *de umblat* (121).

Despre nici unul dintre aceşti termini nu putem spune că e general sau că aria lui e mărginită la o provincie. O

©BCU CLUJ

distincţie mai lămurită pare că se face între *calul de lucru* şi între *calul de călărit* şi de *paradă* sau *de lux*. Cele *mai* multe răspunsuri ne spun că numai oamenilor cu stare mai bună le dă mâna să-şi ţină şi cai de lux ; cei lipsiţi de mijloace sânt „buni bucuroşi" că pot avea şi *cai de lucru*.

VI.

NUMIRI DATE CALULUI.

In acest capitol ne vom ocupa de terminii care se întrebuinţează pentru a scoate la iveală notele caracteristice, însuşirile rele sau bune sau terminii care se dau calului în mod batjocoritor şi, mai rar, pentru a numi noţiunea de „cal".

Acest material a fost cules din următoarele chestiuni: chestiunea 7 : „ I se mai zice calului şi altfel *(călărie...)* ? Sânt cunoscuţi terminii *at* sau *hat, arhamac, asturcan, binec, bidiviu, farij* ? şi ce însemnează" ; chestiunea 54 : „Cum se numesc caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi şi netrebnici *(gloabă, mârţoagă, toroapă, ghipcan, hâţă, bijog)* ? Cum li se zice în batjocură *(boală, talan, dalac...)* ? ; chestiunea 55: „Care sânt derivatele de la cal prin care se arată caii mari, groşi, urîţi *(căloiu, călan, călău...)* şi care e deosebirea între aceşti termini ?" ; şi chestiunea 77 : „Care sânt atributele date cailor după defecte corporale *(dupuros, grebănos, deşelat, spetit, şuiu, dăulat* sau *dehulat...)* şi când li se zice astfel sau în alt chip ?" Tot aici am trecut şi cuvintele pomenite la alte întrebări, care aparţineau acestui capitol (de exemplu cuvinte întrebuinţate ironic, cu prilejul cumpărării şi vânzării calului).

In aceste chestiuni am întâlnit o bogăţie nebănuită de termini care, în cele mai multe cazuri, sânt întrebuinţaţi cu o nuanţă de sens depreciativă. Această notă depreciativă e foarte subiectivă ; un cuvânt de exemplu, pentru un membru corespondent este un termin ironic sau batjocoritor, pe când pentru altul e un atribut care caracterizează o însuşire bună a calului.

©BCU CLUJ

Pentru a uşura tratarea acestui material, l-am clasat în mai multe categorii, stabilite după sensul care-l avea terminul şi nu după nota depreciativă, fiindcă aproape toţi terminii aceştia au, într'un grad mai mare sau mai mic, această notă ironică s. deprecitivă. Am distins următoarele împărţiri : 1. Termini daţi după structura corpului şi înfăţişarea externă ; 2. după defecte corporale ; 3. după unele boale care le are calul (a. după boale interne; b. după boale externe); 4. după însuşiri rele; 5. după însuşiri bune; 6. după coloare ; 7. care arată originea sau posesorul; 8. prin analogie cu obiecte; 9. după alte animale sau pasări; 10. după plante; 11. după nume de persoane sau de animale şi 12. alţi termini.

E greu de tras o graniţă marcantă între aceste capitole, fiindcă de multe ori un cuvânt poate fi clasat după un răspuns într'o categorie, iar după altul într'altă categorie. De-aceea se vor întâlni poate cazuri când unele cuvinte ar fi trebuit clasate în alt capitol ; noi am căutat să ne conducem însă după lămuririle primite de corespondenţi şi după înţelesul care ni s'a părut mai pregnant.

Trebue să spunem de la început că *nici unul* dintre terminii de care ne vom ocupa n'a ajuns să înlocuiască pe *cal*. Deşi unii dintre ei au, regional, o întrebuinţare deasă, mai ales atunci când ei numesc un cal bun *(mărţână)*, totuşi n'am întâlnit nici un caz cu menţiunea că în acea regiune cuvântul *cal* nu se aude sau se întrebuinţează rar. Dimpotrivă, găsim în răspunsuri întrebuinţarea cuvântului *cal* şi pentru a numì *iapa*, atunci când sexul nu interesează. N'am întâlnit nici sinonime stricto sensu, de aceea am numit acest capitol : *Numiri date calului*. Sânt cazuri, cum vom vedeà mai la vale, când am fi inclinaţi să credem că avem a face cu un sinonim, însă, examinând mai bine explicarea dată de corespondent, vedem că noţiunea „cal" nu acopere pe deplin noţiunea cuvântului, la aparenţă sinonim. Totdeauna aceste pretinse sinonime au o notă deosebită, fie de cal bun, frumos, gras, bine făcut, care duce bine călare, fie de cal slab, pipernicit, cu vreo boală.

©BCU CLUJ

1. TERMINI DAȚI DUPĂ STRUCTURA CORPULUI SAU INFĂȚIȘAREA EXTERNĂ.

Dintre toate categoriile făcute, aceasta este cea care cuprinde mai mulți termini. Acest fapt se explică dacă negândim că țăranul caracterizează sau vizează, de cele mai multeori, cu o fină și tăioasă ironie, ceea ce îi bate mai curând la ochi.

Pe acești termini îi vom înșira alfabetic, menționând înțelesul lor numai atunci când el nu este dat în lexic.

Mai adăogăm că de cele mai multe ori aceste cuvinte numesc caii bătrâni și slabi, neputincioși, urîți și netrebnici. In acest caz multe din răspunsuri se mulțumesc să reproducă în explicația care o dau notele caracteristice din întrebarea trecută în chestionar sau să le pomenească fără nici o explicație.

Cuvintele atestate sânt următoarele : *amar, babe, băligar, belit, benic, belitură, bidiganie, bighir, bijog, bulan, bulău, bunduc, burduhos, burtos* (86—77), *burțos, căzătură, ciolănos* (cu picioarele groase 406—77), *ciolog, ciont, ciorît, ciorop, clampă, clăpăug, clepeș, cocoșat* (curbat în sus de spate 6. 164—77, cu șira spinării ridicată ; destul de răspândit : 6. 27. 45. 55. 59. 60. 64. 66/1. 159. 164—77), *corcovă, cortorar, cucovă, cuvuiat, dăhârnog, dăhoinat, dârdală, dârlog, deșirat* (cal slab 109. 178—77), *deșirătură* (cal urît 41—55), *diug, drâglă, dupos, dupuros, folticănos, folticos, gârgăriceat, ghebe, ghebeș, ghemejat, ghioabă, glăvățânos, gloabă, globan, globărie, globină, grămădit, hâd, hain, hâit* (cal bătrân, slab, urît 198—54), *hămuit, hanț, hărăgăi, haram, haramoiu, hârghilă, hârjoabă, hârlă, hârlog, haromie (hurumie), hârștiog, hârtav, hârțoagă, hârzoabă, hâșcală, hâță, hâzănie, herbeliște, hition, hleab, hleboiu, hoaiță, hoampă, hoancă, hoașcă, hodoroagă, hodorogit, hoducă, hoherie, hoit, hoitan, hoitină, honcos, horop, horubă, hoșcotină, huidumă, hupă, înfundat, închircit, înciorecat, jib, jupit, jupitură, leucâș, lungăreț* (atribut dat calului după defecte corporale 66/1—77) *mâncare de câni* (despre

©BCU CLUJ

calul slab şi bătrân 401—54), *mâncat* (în batjocură despre un cal urît, neputincios 251—54), *măncătură, mârlog, măroc, mârţoagă, mârţoghiţă, mătăhală, melegar, merşă, merşitură, mocan, morosliv, mortăcină, moşneag* (fără explicaţie 99—54), *movilă, namilă, nămornic, neghiob* (fără explicaţie 101—54), *neţăsălat* (cal bătrân, slab, neputincios 25—54), *netrebnic* (fără explicaţie 101—54), *nevoe, obosit* (fără explicaţie 66/1—77), *ogârjît, oprit, oşcătură, ostenit* (calul care nu mai poate merge 66/1—77), *pântecos* (fără explicaţie 109. 406—77), *peritură, picat, picătură, piele, pielhoacă, pogan, potinog, prăpădit* (cal bătrân sau tânăr, dar slab de tot 363—54), *prost* (în batjocură despre un cal urît, neputincios 198—54), *rablă, răit, răpciog, răpciugos, răpciune, rapor, rebedină, remont, roajbă, rohilă, rosură, ruptă* (în batjocură despre iepe 153—54), *ruptură, sărăcie* (în batjocură despre calul slab şi netrebnic, 24. 516. 523—54), *satană* (cal bătrân, slab, neputincios 148—54), *şcapă, scârnăvie, scârtoagă, şchiob, scoarţă* (în batjocură despre caii urîţi 542—55), *scoibă, slăbătuc, slăbiciune* (fără explicaţie 523—54), *şnipuit, spătos, sperlit. stătut, stârpitură, stârv* (fără explicaţie 106. 130—54), *ştiucos, ştiucuit, strupirt, tăfălog, talan, talaniţă, ţăndăros, tântav, târîtură* (fără explicaţie 24—54), *terhulă, ţoapă, toroapă, toropoagă, turşug, uriaş* (pomenit supt forma *cal uriaş* 226—55), *urîţenie* (fără explicaţie 148—54), *vechiu, vlăguit, vlej, vlejoiu, vraniţă, zborşit* (173*).

Din aceşti aproape 200 de termini, întrebuinţaţi pentru a numi calul după structura sau înfăţişarea externă, vedem marea putere de observaţie şi în acelaşi timp de caracterizare pe care o are atât de desvoltată poporul nostru.

Se întrebuinţează un atât de mare număr de termini, fiindcă acest animal e unul care aduce cele mai mari foloase în economia agricolă.

2. TERMINI DAŢI DUPĂ DEFECTELE CORPORALE.

Numărul acestor termini este ceva mai redus decât al celor care sânt daţi după structura sau înfăţişarea externă. E natural să fie aşa, fiindcă defectele corporale pot să fie

©BCU CLUJ

limitate în număr, pe când structura unui cal poate să trezească în mintea vorbitorului felurite apropieri cu alte lucruri.

Aceşti termini, în ordine alfabetică, sânt următorii : *ascuţit* (citat fără explicaţie, între atributele date cailor după defecte corporale 239/2—3), *bolfaş, boşorog, câiu, calic, calicitură, ceacâr, ceucaş, chiciat, chilav, chilăvit, ciosnit, cipaş, ciul, ciumpav* şi *cimpav, ciumpit, cliciu* (= şold), *copoş, cotonog, cracoiot, cracoş,* („cu picioarele cracoşă" 293—77), *cubleş, cut, dehulat, deşelat, deşelătură, deşghiuat, doborît* („când spatele e dăbălat" 537—77), *dreveş, dreveşit, fereastră* (calul chior e „cu o fereastră" sau, când nu vede de loc „fără fereşti" 306. 412—77), *forgăuş, forgăuşat, furcuţă, gacioş, gance, gârb, ghebos, grăbos, grebănos, hârloapă, herleş, îngenunchiat, întărniţat, nergeş, nimuric, oblon, orbeală (urbală), picioare rele* (cal cu unghiile umflate în partea deasupra, 206—77) sau „în trei pćişiorii" (178—77), *pocit* (fără explicaţie 294—77), *pocitură* (fără explicaţie 277—55), *poniav, ponios, poznit, puhuietic, pup, pupoş, râscâiat, şaloş, şcală* (239/1—77 ; la 239/1—77 *scala* „cal opărit la gresne"), *schilav* (şi *câlav, câlăvit), schilod, schiloadă (schidoală, schidolit), şciofârnog, şlepcănos, şoldiat, şoldiş* s. *şoldâş, şoldiu, şoldit, şolduit, şolduros, şonţit, şontorog, spetit, spetitură, spinăros, stârcit, stricat, şuet, şuiaţă, teşit.*

Constatăm, examinând răspândirea din *Lexic* a acestor termini, că ei au o arie mai mare decât cei care sânt daţi după structura şi înfăţişarea externă, arie care câteodată cuprinde întreagă ţara. Pricina acestei generalizări mai mari trebue să o vedem în faptul că terminii care numesc calul după defecte corporale exprimă o notă caracteristică mai constantă, ei nu sânt atât de supuşi impresiei ce o face nota cea mai bătătoare la ochi (foarte subiectivă de cele mai multe ori), asupra subiectului vorbitor.

©BCU CLUJ

3. TERMINI DAȚI DUPĂ BOALELE CARE LE ARE CALUL.

a) După boale interne.

Sânt: *amețeală, apă, aprins, bidalău, bidos, birgoș, boală, boleac, căpiat, chehos, chehe, cheheș, ciumă, guturaiu, ionios, hâră, năduşeală* (410—77), *năduşit* (fără explicație 184—77), *răpciugă, răpit, şoricei, suspin, suspinos, talan, zăpriță.*

b) După boale externe.

Sânt: *bubos, buburos, capsă, capță, încălțat, jolnit, malăcos* (despre cal în târg, pentru a-i micșora valoarea), *malic, mătrice, mătricos, mucos* (fără explicație 261. 398. 451—77), *ochiu de găină, poc, pocoș, povăială, râios* (foarte răspândit), *șuiu, șuios, tapșă, urduros* (fără explicație 261. 451. 771), *zăbălos, zapor, zăpuros.*

In legătură cu răspândirea acestor termini constatăm că unii din ei sânt generali *(boală)*, iar alții sânt regionali *(dalac, cheheș* etc.). Pentru Ardeal sânt mai ales caracteristici câțiva de origine ungurească *(chehe, cheheș, capsă, capsoș, poc, pocoș)*, iar pentru Muntenia și Oltenia, Dobrogea, Basarabia și Moldova, elemente de origine turcească *(dalac).*

4. TERMINI DAȚI DUPĂ INSUȘIRI RELE.

Sânt: *dârz, dieblă, halos, hâlpav, hămesit, hapsîn, hupit, hupituri, ligăvos, milog, molău, mutos* (442—55), *nărăvos* (fără explicație 436—77), *nărăvaș* (fără explicație 90—11. 271—77), *nătâng, pricoste, putoare* (în batjocură se numesc caii bătrâni, leneși, 25. 64. 181—54), *puturos* (în batjocură despre caii leneși 181. 355—77), *răutate* (fără explicație 439—54), *sperios* (fără explicație 200. 271—77), *stângaciu* (fără explicație 423—77), *sucă, sucaș* (fără explicație), *șuiu, tănțălăos, vântuit.*

©BCU CLUJ

5. TERMINI DAȚI DUPĂ INSUȘIRI BUNE.

In acest capitol se cuprind și unii dintre terminii care par a fi sinonimi cu „cal", însă nici unul nu poate fi considerat ca adevărat sinonim.

Acești termini sânt: *at* (v. *hat), bidiviu, fariseu* (calul tânăr, bine ținut, zburdalnic, nerăbdător 249*), *fudul* (atribut dat calului după frumusețea lui 24—5), *fugar, hoher, îndămână, mărțână, năsdrăvan, obadă, parip, pogoniciu, râsac, sireap, smeu, tare ca ursul* (despre caii cei grași, 542—55), *trăgaciu.*

6. TERMINI DAȚI DUPĂ COLOARE.

Sânt următorii: *alba, arap, asturcan, brează, murg, murguț, săptămâna brânzii, roib.*

7. TERMINI CARE ARATĂ ORIGINEA SAU POSESORUL.

Toți acești termini sânt adjective calificative, întrebuințate ca atribute, alături de cal, pentru a arăta posesorul sau o însușire a calului. Ei sânt pomeniți incidental; îi menționăm în ordine alfabetică: *cal bogătănesc, boieresc, domnesc* (în expresia *cai domnești*, adică acei cai care se întrebuințează numai la plimbări sau la excursii de plăcere 232/3*. 545—55), *împărătesc, moțesc* (cal mic), *țigănesc, vlădicesc* (cal gros).

Acești termini ne arată cât de pronunțată distincție face țăranul între vitele lui, care le ține „cum dă Dumnezeu" și între cele care le au cei care fac parte dintr'o clasă socială mai favorizată de împrejurări.

8. TERMINI DAȚI PRIN ANALOGIE CU OBIECTE.

Țăranul, mai ales în târg sau când vrea să-și bată joc de calul vecinului, întrebuințează nume de obiecte care aduc cât de puțin cu vreo însușire bătătoare la ochi a calului vizat. Aceste felurite nume de obiecte care se dau calului

©BCU CLUJ

arată, în mod evident, ascuțitul spirit de observație și umorul puternic al țăranului. Terminii pomeniți sânt următorii : *batoză, beserecă țigănească* (în batjocură despre caii mari bătrâni și slabi 34—54), *biserică* (despre caii mari), *buzdugani, cadă spartă, cloambă, cojeică, corabie* (în batjocură despre calul bătrân 475—54), *corsoaie, coșar, cosor, costoroabă, cotarcă, coteț, darab* (în expresia „darab de cal" 249—55), *drabină, drabinar, drancă, dubină, hambar, hăizaș* (cal mare, slab 378—7, 54), *hloabă, jirebie, jug, leasă, lepedeu, magazie* (cal mare și ciolănos 91—55), *mănăstire* (95. 91—55), *mănăstire țigănească* (102—55 ; „caii mari se califică comparativ : „hii, mănăstire" 95—55), *meliță, meliței* (citat fără explicație 157—54), *nojiță, pilă, pisălug, poartă, potlog, obială* (în batjocură 315—54), *ogladă, rânticos, rondiu (ronghiu), scară* (în expresia *scări de cai* 472—54), *șerpar, suveică* (fără explicație 102—77), *troacă, vapor.*

9. TERMINI DAȚI DUPĂ ANIMALE SAU PASĂRI.

Pentru a putea caracteriza în sens bun sau rău calul, se întrebuințează și nume de animale care au unele însușiri bune sau rele. Acestea sânt următoarele : *balaur* (un *cal* mare, mai puternic, mai isteț este un *cal ca un bălaur* 239/3—55), *catâr, câne* (atribut dat calului slab, bătrân, neputincios, 108. 108/1. 146. 147—54), *cânit, cânitură, ceacal, cocor, cocoară, cocostârc, corb, croncan* (s. *cloncan*), *dulău, elefanți* (fără explicare 521—55), *hârciog, javră, lup* (în batjocură : „hii, *lup*" 95—54), *motan, mulă, ogar, șarlă, urs* (fără explicație 235—55), *zăvod.*

10. TERMINI DAȚI DUPĂ PLANTE.

Când unele plante pot să aibă o notă comună cu calul, fie prin coloare, fie prin structură, ele se întrebuințează ca porecle sau termini batjocoritori. Răspunsurile ne atestă abia patru cuvinte : *ciupercă, cotor, mesteacăn, scaiu* (în batjocură 390—54, despre caii bătrâni 475—54).

©BCU CLUJ

11. TERMINI DAŢI DUPĂ NUME DE PERSOANE SAU ANIMALE.

Pentru a da calului o notă ironică sau depreciativă se întrebuinţează chiar nume de persoane sau de animale, ca : *mărghioală, mariţă, marţole* (se numesc astfel în batjocoră caii bătrâni ; în comuna Poiana, jud. Năsăud, se numeşte astfel o vacă, care a fost fătată marţea).

12. ALŢI TERMINI.

In acest capitol vom înşira alţi termini atestaţi sporadic şi întrebuinţaţi la adresa calului care n'au putut fi categorisiţi în împărţirile de mai înainte.

Ei sânt următorii : *alimont, arhamac, bală, baraglădină, băznit* (fără explicaţie 440—55 ; cf. *beznă* în DA *s. v.), colţul lupului, comandă de cal, corcitură* (cal rezultat din împreunarea animalelor de soiu diferit, 530—55*), *dubală, faur,* (un cal mare bătrân şi slab, potcovit cu potcoave grele de iarnă, fiindcă numai potcoavele sânt de el 378—54*), *îndopat, mihaha* (fără explicaţie 488—7, de sigur imitarea nechezatului), *moartea găinilor, muiere, necaz* (i se zice calului „când nu e pe plăcerea stăpânului şi anevoie se poate scăpa de el" 302—54), *nioagă, pagubă* (cal neputincios, slab, urît şi netrebnic 64. 521—54), *pârţotină, pedeapsă, picior, râpă* (în batjocură despre un cal s. iapă), bătrân, slab, urît, comunicat din : 106. 341. 362. 365—54. 370—7. 378. 385. 402. 406/1. 418. 519. 520. 527—54), *rob, şi-a pierdut şeile* (v. *şea), sfârc, supărare* (când calul nu e pe plăcerea stăpânului 302—54), *tăbugă, tigoare* (fără explicaţie 61—54), *se uită 'n stele* (când capul şi-l ţine de tot sus, cu nările în vânt 272—77), *venin* (în batjocură calului bătrân, slab, neputincios, urît şi netrebnic), *vită, zlot* (în expresia „hi, tri zloţi", care se dă în batjocură unui cal slab, comunicat din punctele : 10. 47—54. 47—7. 331. 471—54).

Înşirăm la acest loc şi alte câteva expresii, culese tot din întrebările studiate, care ne arată de asemenea cât de

©BCU CLUJ

mult stăpânește nota batjocoritoare în graiul poporului român: *bun de părău* (fără explicație 374—54), *nu-i bun numa 'n părău* (fără explicație 389—54), *bun de pus punte peste părău* („adică poți să-l dai în râpă, să-l mânânce corbii și câniі", 164—55), *azi-mâne n'are lipsă de potcoave* (fără explicație, 521—54), *se află azi-mâne cu potcoavele* (fără explicație 521—54), *fără măduă* (cal bătrân, neputincios slab 487—54), *poți număra oasele în el* (fără explicație, 329—77), *și-a dat pieile* (fără explicație, 521—54), *și-a băut ouăle* (fără explicație, 521—54), *a luat ce-a fost bun din ei* (în batjocură 521—54), *cal care ș'o umblat drumurile* (fără explicație 499—54), *i-a luat de pe boabe și i-or mâncat ovăsul*, (în batjocură 521—54), *trei coroane* (fără explicație, 40—54), *nu i-a cânta cucul în primăvară, că-i cheheș* (329/1—11), *sătul de foame* (40—54).

Din acești aproape 400 de termini, care se întrebuințează pentru numirea calului, vedem *marea putere de observație, spiritul ironic și sbiciuitor* (căci nu odată mulți din acești termini se aplică și la oameni), imaginația vie (dovadă apropierile ce se fac între unele însușiri ale calului și unele obiecte), pe care le are în mare măsură poporul român.

VII.

DERIVATELE DE LA „CAL" ȘI DE LA „IAPĂ".

Intre chestiunile lucrate am ales intenționat și pe acelea care ne arată diminutivele de la cuvântul *cal* și de la *iapă*. Aceste diminutive, în chestionarul „Calul", au fost subiectul unei părți din chestiunea 55 formulată astfel: „...Care diminutive de la *cal (căluț, căluș, călușor, călulet, călăior...)* se întrebuințează prin partea locului?... De la iapă *(iepșoară, iepuță, iepușoară, iepșună...)*... Se întrebuințează aceste diminutive și pentru a indica vârsta tânără a calului, sânt deci sinonime cu *mânz, cârlan* etc. sau

©BCU CLUJ

prin ele se arată numai un cal mai mic, fără deosebire de vârstă, sau sânt ele numai termini desmierdători ?" ; chestiunea 55 : „Care sânt derivatele de la *cal* prin care se arată caii mari, groşi, urîţi *(căloiu, călan, călău...)* şi care e deosebirea între aceşti termini ?" Aici am clasat şi alte diminutive, pomenite ca răspuns la alte chestiuni.

Cu acest prilej am întâlnit o bogăţie nebănuită de material derivativ, o bună parte necunoscut chiar de Dicţionarul Academiei.

A) DERIVATE DE LA „CAL".

In raport cu cuvântul *iapă* constatăm, după răspunsurile primite, că cele mai multe derivate le are cuvântul *cal*. Acest fapt îşi găseşte explicarea în deasa întrebuinţare a acestui cuvânt ca termin generic, mai ales atunci când sexul nu interesează îndeosebi.

Acest capitol îl vom împărţi în alte două, după cum derivatul are radicalul din singular sau cel din plural. Aceasta o facem pentru a evidenţia că în limba română sânt mai multe derivate de la plural decât cum se credea până acum.

1. DERIVATE DE LA TULPINA SINGULARULUI.

Aceste derivate le-am clasat după natura sufixelor (diminutive, augmentative, etc.), dând întâiul loc acelora care au o întrebuinţare mai mare ; în rândul al doilea am trecut pe cele mai puţine obicinuite, mărginite la câteva atestări. Sufixele din aceeaşi categorie le-am grupat alfabetic pentru a uşura consultarea lor.

a) Prin sufixe diminutive.

Cele mai multe cuvinte sânt derivate prin sufixe diminutive, o dovadă evidentă de dragostea deosebită ce o are poporul pentru acest animal. O confirmare a acestei aserţiuni

©BCU CLUJ

trebue să o vedem în deasa întrebuinţare a acestor cuvinte ca termini desmierdători şi alintători şi pentru copii, nu numai pentru cai.

-işor.

In derivatul *călişor,* cu accepţiunea : diminutiv desmierdător dar şi termin care numeşte caii bătrâni ; e cunoscut numai în Oltenia.

-oteiu.

Cu acest sufix G. Pascu *(Sufixe,* p. 312) pomeneşte derivate diminutive propriu zise, dar şi depreciative ; în *căloteu* („cal mare, dar mai mic ca un căloiu") se pare că acest sufix are funcţia augumentativă.

-uc.

In *căluc,* întrebuinţat ca termin desmierdător. Pare a fi răspândit numai în partea nordică a Aredalului (Rodna şi Baia-Mare).

-ucean.

In *călucean,* întrebuinţat ca termin care arată vârsta, dar şi ca desmierdător. Remarcăm răspândirea luí ; e comunicat de lângă : Craiova, Sebeşul-Săsesc, Soroca şi Orheiu. Această răspândire ne face să credem că el este întrebuinţat pe o arie mai mare. Varianta formală *căluşean* trebue considerată ca o grafie a corespondentului care voia să transcrie rostirea *ś.* Ca derivate cu acest sufix G. Pascu *(Suf.,* 304) pomeneşte pe *pătucean* şi *sătucean.*

-ulean.

Pomenit odată (24) în *călulean,* pe care-l credem format după modelul lui *boulean.*

-uleţ.

In *căluleţ,* cu înţelesul de diminutiv desmierdător. Intr'un răspuns (24/1—51). se spune că acest cuvânt e dat

©BCU CLUJ

„mai ales de copii şi femei". Această interesantă constatare, pe care o vom întâlni şi la alte derivate, ne face să bănuim o manifestată preferinţă a întrebuinţării diminutivelor în graiul femeilor şi al copiilor. De obiceiu aceste cuvinte sânt întrebuinţate de mamă în conversaţia zilnică cu copiii, iar din graiul acestora cuvântul pătrunde, prin bătătoritul drum al imitaţiei, şi în limba bărbaţilor pentruca să ajungă apoi un cuvânt obicinuit. Il întâlnim în Oltenia, Muntenia, în Moldova de sud şi aproape în întreg Ardealul; lipseşte în Banat, Bucovina, Moldova de nord şi Basarabia. Deşi nu putem spune cu destulă siguranţă că el nu este cunoscut şi în regiunile unde nu-l avem atestat, totuşi trebue să relevăm, ca un interesant fapt linguistic (care îl vom întâlni şi la alte cuvinte), că în întrebuinţarea unor cuvinte Oltenia şi Muntenia merg mână în mână cu Ardealul. Cuvântul e pomenit de DA. (după *CDDE* 209) din judeţul Muscel, deci tot din regiunea unde îl putem atesta.

-uş.

Il întâlnim în *căluş,* cunoscut, cu sensul de termin desmierdător dat calului, pe o arie destul de întinsă. Această răspândire ne îndreptăţeşte să credem că acesta a fost înţelesul cel dintâiu, iar celelalte (în DA. *s. v.* se menţionează 17 înţelesuri) s'au desvoltat ulterior, unele poate supt influenţa cuvintelor de origine streină (rus., pol.), care au suferit aceeaşi evoluţie semantică.

Relevăm şi înţelesul de : „dop de lemn, cu care se astupă ulciorul cu apă" necunoscut în DA.

In sprijinul etimologiei cuvântului *căluşar* [1] credem că pot fi utile, pe lângă înţelesul relevat, şi cele două comunicări (v. *Lexic*) asupra jocului numit *căluşul.* Cea dintâiu comunicare o avem din Oltenia (jud. Dolj), iar a doua din jud. Covurlui. Pentru felul cum imigrează acest joc, caracteristic pentru Români, trebue să remarcăm, după un

[1] Din *căluş* „cal mic", v. R. Vuia, *Originea jocului de căluşari,* în *DR.* II, p. 215 ş. u.

©BCU CLUJ

răspuns : „jocul acesta este împrumutat de la Oltenii care vin de vând fructe vara“ (88*) [1].

Se pare că întrebuinţarea acestui cuvânt în plural e puţin obicinuită. Când se simte totuşi nevoia unei pluralităţi, atunci se întrebuinţează alte plurale de la alte derivate. Pluralul obicinuit de la *căluş* este *căluşi* care, pentru limbă însă, nu era destul de expresiv, neexistând, din punct de vedere fonetic, o deosebire perceptibilă între singular şi plural ; aceasta e pricina întrebuinţării, ca plurale, a formelor completive (s. împrumutate) : *căluşei* (149) şi *căişori* (472). Cât de mult stăpâneşte analogia în limbă putem vedea şi din forma feminină *căluză* (149 ; poate în loc de *căluşă*), care ar putea fi formată după *mânză*.

In DA., deşi se dă un bogat repertoriu semantic al acestui cuvânt, totuşi el nu este cunoscut cu funcţiunea (atât de răspândită) de „termin desmierdător“.

-uşel.

In *căluşel*, răspândit, ca termin desmierdător, aproape pe întreg cuprinsul ţării. Caracteristic pentru întrebuinţarea diminutivelor e faptul că prin acest cuvânt se numesc „caii frumoşi şi graşi mai ales“ (448/2) sau chiar cei „mai bătrâni dar buni“.

Cu o nuanţă desmierdătoare este aplicat şi copiilor. Şi acesta, ca şi *căluleţ*, este întrebuinţat, în unele regiuni „mai ales de copii şi femei“ (24/1).

Plural comunicat e *căluşei*, iar cu rostire dialectală *căluşăi*. Forma feminină e *căluşea* (378). Nu întâlnim în nici un răspuns o formă *căluşică*.

-uşor.

In *căluşor* ; cu accepţiunea de diminutiv sau de termin desmierdător e aproape general răspândit (nu-l găsim atestat în regiunea Haţegului). De multe ori se arată cu ajutorul lui şi vârsta, mărimea sau tinereţa ; câteodată nu-

[2] Pentru mijlocul de răspândire şi pentru pricinile dispariţiei dansului, cf. exemplele din *Lexic*, de la 5°.

©BCU CLUJ

mirea se dă oricărui cal „fie tânăr, fie bătrân, cu o singură condiţie : omul să fie îndestulit cu el“ (75/1).

Semnificativ pentru timpul când se întrebuinţează acest diminutiv e răspunsul : „mai ales când [calul] trage din greu, ţăranul îi zice în mod blând : „hai, *căişori*, hai“ sau „hai, *căluţule*, hai“, etc.“ (160). Se alătură, în acest caz, notei diminutive, o nuanţă de duioşie, de compătimire, ca şi când însuşi ţăranul ar lua parte la greul dus de cal.

Variantele formale ale acestui cuvânt ne dau posibilitatea să confirmăm rostirea *a* (< ă) în loc de *ă* din Moldova şi nordul Basarabiei, care, se pare, există şi în Ardealul de nord. Şi aici, ca şi la *căluş*, întâlnim pentru plural forma completivă *căişori* (160. 164), alături de *căluşori ;* amândouă puţin întrebuinţate. Forma *calşor* (245/1), dacă nu e o greşală de scriere, s'a născut prin sincoparea lui *u*.

-uţ.

In *căluţ*, mai răspândit decât *căluşel* şi *căluşor ;* puţin răspândit pare a fi numai în jurul Aradului, Lipovei şi a Devei. Ca şi celelalte derivate, şi el are accepţiunea de diminutiv sau termin desmierdător care poate indica mărimea, talia, speţa sau soiul de cai, ori vârsta. Din răspunsurile primite, şi mai ales din explicaţiile date de corespondenţi, constatăm cât de greu e de precizat şi cât de individuală e noţiunea diminutivă a unui cuvânt atât de des folosit. Ceea ce unora le bate la ochi, pentru alţii e o notă de cea mai mică însemnătate sau o nuanţă peste care uşor se poate trece cu vederea (v. *Lexic).*

E întrebuinţat, după unele răspunsuri, mai ales de copii şi femei (24/1), după altele, el este aplicat şi la copiii de ambele sexe (378).

Un reflex îndepărtat al figurii de lemn care se întrebuinţează în dansul căluşarilor (care reprezenta „un demon al sănătăţii şi al fecundităţii“, v. R. Vuia, *o. c.* în DR. III, p. 254), trebue să vedem în accepţiunea de „vătaful că-

©BCU CLUJ

luşerilor, în dansul naţional" şi în cea de atribut dat unui „mare dansator". Sensul acesta îl avea cuvântul numai în graiul bătrânilor (care „foloseau cuvântul căluţ" (481*) cu accepţiunile amintite) din punctul 481, aproape de Baia-Mare. Acest înţeles, împreună cu *căluş* (v. sufixul *-uş*), coroborează etimologia dată cuvântului *căluşar* (v. R. Vuia, *o. c., l. c.*). Acest înţeles nu e cunoscut de DA.

Relevăm din nou o mai mare preferinţă pentru singularul *căluţ*. E greu de precizat însă dacă în toate răspunsurile avem a face cu o formă de singular. Se poate ca acelor corespondenţi, care nu sânt deplin familiarizaţi cu o transcriere fonetică, să le fi scăpat din vedere acel ĭ (şoptit) al pluralului. Ştim, de altă parte (chiar din graiul comunei natale), că în unele regiuni nu se face o distincţie precisă între singular şi plural ; noţiunea de singular sau de plural e reliefată numai de atributele care le primeşte substantivul. In alte părţi această distincţie se face, şi din acestea avem forma de plural *căluţi* destul de răspândită. Se poate ca în multe cazuri această formă de plural *(căluţi)* să fie o gramaticalizare a corespondenţilor (ne gândim la atestările din 195. 195/1. 196. 197. 197/1 care, în cea mai mare parte, sânt în regiunea noastră, unde ştim că între singular şi plural nu se face nici o distincţie).

Pe lângă pluralul *căluţi*, întâlnim în răspunsuri mai multe forme complective (v. *Lexic*). *Căluţei*, atestat de lângă Baia-Mare, presupune un singular **căluţel*, neputând atesta o asemenea formă, îl putem considera un derivat analog după modelul *căluşel - căluşei*. *Căluci* a trebuit să aibă un singular *căluc*, atestat, dar nu din această regiune. Existenţa formei de plural ne face să presupunem că şi în această regiune a existat singularul *căluc* care, după ce a dispărut din limbă (sau se mai păstrează, fără să-l avem atestat), forma *căluci* a fost ataşată la *căluţ*. Pentru simţul limbii noastre această nouă formă de plural făcea o binevenită distincţie între noţiunea pluralităţii şi a singularităţii. *Căluşei* este un plural de la singularul *căluşel*, pe care nu-l întâlnim în această regiune

©BCU CLUJ

(471. 551). Şi de data aceasta întâlnim acelaşi proces de categorisire a formelor stinghere, ca şi cel văzut mai sus (la *căluci*). *Căişor* ar putea fi un derivat de la pluralul *cai* prin sufixul *-şor*. Un singular *căişor* părea neobicinuit fiindcă ţinea vie, prin însăşi forma de plural *(cai)*, prezentă în derivaţie, noţiunea pluralităţii. Ca derivate de la plural trebue considerate cuvintele *căiuţi* (24/1*. 188*) şi *caiţi* (446*. 523*). Răspândirea acestor forme e interesantă : *căiuţi*[1] e pomenit de lângă Craiova şi Cernăuţi, iar *caiţi* de lângă Baia-Mare şi Pâncota. Evident că nu putem presupune vreo legătură geografică între aceste forme, ci ele trebue considerate ca derivate spontane de la plural. Remarcăm şi forma *căluţă* (378. 517 ; poate formată după modelul *iepuţă*).

b) **Derivate prin sufixe augumentative.**

Derivatele cu sufixe augumentative de cele mai multe ori sânt întrebuinţate cu o nuanţă depreciativă, care poate deveni batjocoritoare sau ironică atunci când aceste cuvinte (unele dintre ele) se aplică oamenilor sau când numesc pe caii slabi, piperniciţi, amăriţi sau pe caii mari. Pomenim aici că unele sufixe (de ex. *-oiu*) păstrează, pe lângă nota augumentativă, şi pe cea diminutivă.

-an.

In *călan*, cu sensul de „cal greu, cal de povară", iar, prin extensiune, „om mai mic, urît la faţă" sau „un tânăr ne-ajuns la vârsta deplină". Din răspunsul 24 el pare a se obişnui ca un fel de comparativ de la pozitivul *cal*, ca superlativ considerat fiind derivatul *căloiu*.

Este răspândit în partea centrală şi mai ales nordică a Ardealului ; odată e atestat şi din Oltenia. Dacă numărul răspunsurilor din Oltenia ar fi mai mare am putea stabili, probabil, o comunitate geografică între formele din

[1] Există *Căiuţi* şi ca nume de localitate, în jud. Bacău, după cum ne comunică d-l G. Giuglea.

©BCU CLUJ

Ardeal şi cea din apropierea Craiovei. N'am întâlnit nici o formă de plural. La acest loc pomenim şi pe *călaniţă*, un derivat moţional, citat odată (451), fără explicaţie, între derivatele de la cal prin care se arată caii mari, groşi şi urîţi.

-andru.

In *călandru* comunicat odată (din Basarabia 140), cu menţiunea: „cal mare slab şi cu buza de jos slobozită", cal care îşi târâe picioarele. S. Puşcariu (în *Din perspectiva Dicţionarului*, Cluj, 1922, p. 40), ocupându-se de sufixul *-andru* incidental, susţine că acest sufix nu e nici diminutiv, nici augumentativ, el „se apropie... de augumentative... dar nu conţine niciodată nuanţa de sens peiorativă inerentă augumentativelor româneşti, ci o nuanţă de sens desmierdătoare, caracteristică pentru diminutive, fără de a cuprinde, ca acestea, ideia de „mai mic", iar ca exemplu citează pe *băieţandru*. In acest caz însă sufixul *-andru* are o nuanţă de sens peiorativă.

-ău.

In *călău*, cu înţelesul de „cal mare, gros, înalt, sdrăvăn sau greoiu, prost, urît, ţigănesc, cu copitele mari". Se întrebuinţează în batjocură şi pentru a numi pe un om mare, stângaciu în mişcări, căruia îi e drag să bată pe cei mai slabi ca el, generalizându-se, în unele regiuni, numai cu înţelesul de „flăcău" sau „copil strengar, care bate uliţele". E destul de răspândit. Cuprinde aproape întreg Ardealul (nu e comunicat din părţile Bihorului şi Orăzii-Mari), în Bucovina şi Basarabia, îndeosebi partea nordică; în Muntenia îl găsim numai odată.

Pare a fi mai răspândit cu sensul de „cal mare", de cât cu cel batjocoritor. Acest din urmă înţeles îl are mai ales în partea nordică a Ardealului, în apropiere de Cluj, Turda, Aiud, Zlatna şi în Basarabia, aproape de Bălţi. Răspândirea cuvântului şi îndeosebi desvoltarea semantică ne face să relevăm o comunitate lingvistică între Ardeal, Bucovina şi Basarabia.

©BCU CLUJ

Intre variante formale, mai răspândite sânt : *călău* şi *calău*, cu pluralul *călăi* şi *calăi*. Ca o formă completivă trebue considerat pluralul *căloi*. La acest loc vom releva şi forma *călălău* comunicată din apropierea Braşovului, cu înţelesul de „cal mare". Noua derivare credem că s'a făcut din pricina lipsei de expresivitate a formei *călău*, care e omonim cu *călău* „gâde". Pentru a da un plus de expresivitate cuvântului, limba mai întrebuinţează şi o înlănţuire de sufixe (v. *Sufixe compuse).*

-oaică.

Atestat o singură dată, în derivatul *căloaică*, ca termin desmierdător care se dă de multe ori şi la copiii de ambele sexe, nu numai la iepe.

-oc.

Atestat în *căloc*, cu înţelesul de „cal (s. iapă) mare, gros, gras, urît, în general neproporţionat".

Merită să fie relevată răspândirea acestui cuvânt căci ea poate să arunce lumină asupra întinderii şi vitalităţii sufixului.

In cadrele acestei lucrări am întâlnit sufixul *-oc* în cuvintele : *iepoc, iepoacă* şi *călonc, iepoancă* (care credem că sânt : *căloc* şi *iepoacă* prin introducerea unui *n* epentetic) şi în *maroc* (derivat din adjectivul *mare).* Dintre aceste cuvinte, *căloc* are o arie mai întinsă decât toate celelalte derivate cu acest sufix. Cuprinde întreg Ardealul de nord, regiunea Moţilor şi împrejurimile Aradului şi ale Timişoarei. E pomenit şi din apropierea Sibiiului. In partea sud-estică a Ardealului lipseşte.

Relevăm faptul că în unele puncte sânt cunoscute aproape toate derivatele pomenite. Astfel din 472 ni se atestă : *căloc - căloci, iepoc - iepoancă* şi *călonc - călonci ;* din 12 : *căloc, iepoancă* ; din 546 : *căloc şi iepoacă,* iar din 536 : *căloc, iepoacă.* Nici un răspuns nu ne comunică întrebuinţarea lui ca termin batjocoritor la adresa omului.

©BCU CLUJ

-oiu.

Il întâlnim în *căloiu,* unul din cele mai răspândite derivate de la *cal.* Accepţiunea de : cal mare, gros, înalt, slab, urît, greoiu, leneş la mers, este aproape generală, pe când cea de *diminutiv desmierdător* care, câteodată arată şi vârsta şi mărimea, *este mai restrânsă* (numai în Ardeal). E întrebuinţat şi ca termin de batjocură pentru oamenii mari sau pentru cei mai în vârstă, care se amestecă în jocurile copiilor.

Cele mai multe răspunsuri ne comunică numai forma singularului *(căloiu).* Dacă am transcrie fonetic rostirea, ar fi greu să distingem la acest cuvânt ca şi la multe altele, forma singularului de cea a pluralului. De aceea e greu să spunem dacă în scrierea *căloi* (fără *u* mut, obişnuit la singular), comunicată destul de dese ori, trebue să vedem un singular sau un plural.

Demne de remarcat sânt două forme de plural completive : *căloni* (20) şi *căionci* (463). Cea dintâiu formă, *căloni,* fiind comunicată din apropierea Lugojului, poate fi considerată ca o scriere greşită în loc de *călońi* (cu *ń* păstrat şi azi în Banat).

A doua formă, *căionci,* comunicată de lângă Baia-Mare, ar putea fi un derivat din plural, prin sufixul *-oc* (care a primit un *n* epentetic), întrebuinţată, — pentru distincţia de care avea nevoe limba —, şi ca formă completivă de plural la substantivul *căloiu.*

Ca o variantă formală a lui *căloiu* am puteà să considerăm şi pe *căluoi* („un cal monstru : gâtul scurt, capul mare şi alungit anormal, picioarele înalte şi groase"), despre care ni se comunică : „derivatul *căloi* este întrebuinţat mai mult de tineri de cât de bătrâni, în timp ce derivatul *căluoi* se pronunţă numai de către bătrâni. Derivatele *căloi* şi *căluoi* sânt augumentativele substantivului *cal*" (25*).

Intre variantele formale la lexic, am citat şi câteva forme probabile precum : *coloiu* (24), *coloi* (228) şi *călai.*

©BCU CLUJ

Dacă ele sânt existente, în cele dintâiu două am avea asimilarea lui *ă* la *o* următor.

In legătură cu funcţia şi cu originea acestui sufix, adăugăm următoarele: S. Puşcariu (în *Locul limbii române între limbile romanice,* Discurs de recepţie, p. 43) ocupându-se de metoda comparativă în studiile lingvistice, ne spune că ea nu e completă când ţine seamă numai de asemănări şi nu priveşte şi deosebirile, care pot să elucideze chestiunile referitoare la stadiile anterioare ale limbilor. Intre exemplele pe care le dă, pentru a arăta ce comoară mare de elemente vechi (pierdute în celelalte limbi romanice) păstrează limba română, elemente care pot servi „ca un control la datarea unor inovaţiuni de limbă şi la răspândirea lor pe teren romanic", citează şi cazul sufixului *-oiu,* spunând următoarele: „In toate limbile romanice el derivă, ca la noi, augumentative (ital. *nas -one* „năsoiu", *fur -one,* span. *caball -on* „căloiu", *hombr -on* „omoiu" etc.); numai în franţuzeşte derivă diminutive (*cruch -on, Sabl -on, Mari -on* etc.). Faptul acesta l-a îndemnat pe Meyer-Lübke (*Rom. Gramm.* II §., 458) să le explice, în franţuzeşte, prin influenţă germanică. Dacă explicaţia ce a dat-o, foarte ingenioasă, e ireproşabilă în ce priveşte limba franceză, ea devine problematică prin faptul că, după cum atestează Ascoli (Arch. Glott. ital. VII, 434), un sufix diminutival *-on* se găseşte şi în Corsica, unde influenţa germanică n'a fost niciodată puternică. Dar ea devine neprobabilă îndată ce ne dăm seama că sufixul rom. *-oiu* nu derivă numai augumentative, ci şi diminutive: *butoiul* e mai mic decât *butea,* cuvântul *căsoaie* însemnează în unele părţi o *casă mică,* iar în Sălagiu sufixul *-oiu* se leagă de adjective spre a le nuanţa sensul în diminutiv: *alboiu* nu e „alb intensiv", ci „alburiu", *acroiu* nu e „acru tare" ci „acriu" etc. (Cf. Conv. lit. XXXIX, p. 54)". Am citat întreg pasagiul fiindcă putem să mai adăugăm, se pare că tot din regiunea Sălajului, aceeaşi funcţie diminutivală a lui *-oiu,* păstrată de data asta în derivatul *căloiu,* care are şi accepţiunea de diminutiv desmierdător.

©BCU CLUJ

G. Giuglea crede mai curând „că sufixul rom. *-oiu, -oaie (ońu, oańe* în Banat şi v. rom.) nu poate fi latin, fiindcă trebuia să dea *-uiŭ* (< **uńu* < *-oneus*) ca şi *bonus, -a, -um* > *bun, -ă* etc., ci e mai curând v.-germ. *-on(n)* (de la nume în acuzativ), intrat în limba română după ce *o*+*n* lat. luase calea de transformare spre *-un*, încât terminaţiunea germ. pomenită n'a mai putut trece la *-un(iu)*, ca şi slavul *o*+*n*, ci s'au păstrat intacte" (în DR. II, p. 389).

c) Derivate prin sufixe adjectivale.

Numărul lor e foarte redus. Aceste derivate nu se referă la *cal*, ci la oameni; ele caracterizează unele însuşiri, având totodată şi un pronunţat sens peiorativ.

-os.

In derivatul *călos*, întrebuinţat pentru a numi un „om care merge bleg, calcă greoiu, abia se mişcă" sau ca termin de batjocură pentru „un om mare, cu mişcări proaste şi nesăţios".

Nu trebue să trecem cu vederea următoarea constatare a unui corespondent: „se folosesc mai mult adjectivele acestea [e vorba de *călos* şi *căloasă*] de către femei şi mai puţin de către bărbaţi şi (dintre ei) mai cu seamă de către cei ironici, în sens ironic" (378*). Această constatare ne face să stăruim în presupunerea că unele derivate sânt preferite numai de sexul feminin.

Il găsim atestat aproape de Craiova, Gherla şi din satele Săcălaia, Hăşdate şi Nicula (din judeţul Someş, după cum ne comunică într'o scrisoare corespondentul din 378). Dintre variantele formale relevăm pe: *câlos* (24), pluralul *căloşi* (378*) şi femininul *căloasă*, despre care ni se spune că nu se întrebuinţează la plural.

-esc.

In *călesc*, pomenit odată, în expresia: „mers călesc". Această derivare de la singular e neobicinuită, mai deasă e cea de la plural (*căiesc*, v. suf. *-esc*, p. 124).

©BCU CLUJ

d) **Derivate prin sufixe colective.**

In regiunea Cohalmului, pentru a numì o mulțime de cai se obicinuește derivatul *călet*. Alăturăm prin acesta încă un derivat cu sufixul *-et*, pe cât se pare, necunoscut până acum.

e) **Derivate prin alte sufixe.**

In cuvintele pe care le trecem la acest capitol bănuim existența unui sufix ; un asemenea sufix, după cât știm, este necunoscut la alte derivate.

-ăștеu.

In *călăștеu*, atestat odată din comuna Varmaga (jud. Huniedoara) și din împrejurimi, cu sensul de „cal mare, mai urît și mai slab", iar în batjocură aplicat și la un „om mare năblaznic și cam nătărău" (12*) — trebue să admitem un astfel de sufix, deși nu cunoaștem alte asemenea derivate.

-eteiu.

In *călăteu* „cal mare și diform", de lângă Caransebeș. La acest loc trecem și varianta formulă *călaceu* (22), pe care o considerăm ca o rostire dialectală a lui *călăteu*. Pluralul obicinuit e *călătei* (19). G. Pascu (*Suf.*, p. 313) pomenește cu acest sufix, numai un derivat (*mireteiu*), și pe acesta cu înțelesul de diminutiv alintător. In cazul nostru (dacă în *călăteu* admitem o asimilare a lui *e* din sufix la *ă* precedent) funcția acestui sufix este augumentativă.

-uștеț.

In derivatul *căluștеț*, care are și varianta formală *colnștyeț* : forma dintâiu o întâlnim într'un răspuns de lângă Bălți, iar a doua într'altul de lângă Turda. Din împrejurarea că aceste două variante formale (citate fără explicație) sânt menționate între diminutivele de la *cal*,

©BCU CLUJ

bănuim că sufixul însuşi are funcţie diminutivală (G. Pascu, *o. c.* p. 320 citează numai un derivat, pe *flecuşteţ*).

2. DERIVATE DE LA TULPINA PLURALULUI.

De obiceiu, în limba română, derivarea se face de la radicalul singularului. In materialul derivativ adunat (de la radicalul *cal*) întâlnim însă şase derivate din plural, care, cum vom vedeà, au o răspândire destul de mare.

a) Derivate prin sufixe „nomina agentis".

Dé aceste cuvinte aici ne vom ocupa numai din punct de vedere derivativ, căci altfel, prin înţelesul lor (proprietar de cai, crescător de cai) ele aparţin terminologiei crescătorului.

-ar.

In *căier*, cu sensul de „proprietar de căruţă cu cai sau cai de călărie", şi în *iepar* (v. derivate de la *iapă*). Se pare că partea nordică a ţării preferă, în acest caz, un derivat de la *cal*, pe când partea sudică, un derivat de la *iapă*. DA. însă îl cunoaşte din comuna Ludeşti, jud. Dâmboviţa.

-aş.

In *căieş*, comunicat mai ales din partea nordică a Ardealului, de lângă Baia-Mare şi Careii-Mari; o singură dată îl găsim pomenit şi din apropierea Sibiiului (49). In unele comune el se întrebuinţează alături de *căier*. Avem, pomenită odată, şi forma *căiaş* (49).

b) Derivate prin sufixe adjectivale.

-os.

In derivatul *căios*, citat odată, fără explicaţie, între derivatele de la *cal*, din apropiere de Bistriţa (din nordul Ardealului).

©BCU CLUJ

-esc.

In adjectivul *căiesc, căiască,* care se întrebuinţează, de cele mai multe ori, ca atribut la substantivele : *guturaiu, sclepţi, coadă, bubă, ciumă, iarbă, muscă, râie* şi *tuse.* Este răspândit în întreagă ţara întocmai ca şi *iepesc.* Punctul 69—11 ne spune că acolo „nu se întrebuinţează adjective cu *-esc*". Dintre variante formale remarcăm forma *căliască,* comunicată de lângă Făgăraş.

c) **Derivate prin sufixe diminutive.**

-işor.

In *căişor,* cu accepţiunea de termin desmierdător care poate indica vârsta, mai rar sexul sau „caii mărunţei (un soiu de cai)". Se întrebuinţează „mai ales de copii şi femei" (24/1). Intâlnim mai des forma pluralului : *căişori* (forma *căişor* e pomenită numai odată). Cu excepţia Basarabiei, acest cuvânt pare a fi răspândit pe întreg cuprinsul ţării.

d) **Derivate prin sufixe adverbiale.**

-eşte.

In adverbul *căieşte,* întrebuinţat, după răspunsuri, mai ales alături de verbele : *aleargă, fuge, merge, ciuleşte, (ciuleà căieşte din urechi).* Acest sufix se întâlneşte, in terminologia studiată, şi la cuvintele *iepeşte, călăreşte* (v. şi acestea). Dintre variantele formale evident că forma *căesce,* comunicată din apropierea Orăzii-Mari, trebue considerată ca o ortografie veche.

3. DERIVATE PRIN SUFIXE COMPUSE.

Regional, ne sânt atestate mai multe derivate de la un radical care, el însuşi, e un derivat pe teren românesc. In limba română se observă o destul de pronunţată tendinţă de întrebuinţare pleonastică a sufixelor. Astfel de la

©BCU CLUJ

cal putem să derivăm, prin sufixul diminutival *-uț*, un *căluț*. Acesta, devenind cuvânt uzual, nu mai păstrează înțelesul diminutival și e necesar, pentru intensificarea notei diminutivale, să-l mai derivăm încă odată cu un alt sufix diminutival (din *căluț* facem un *căluțuc*). Această dublă derivare se face mai ales prin sufixe diminutivale și de obiceiu de la un radical care însuși cuprinde un sufix diminutival, mai rar augmentativ, adjectival sau „nomina agentis“ [1].

a) Derivate prin sufixe diminutive.

In acest capitol credem că nu e de prisos dacă vom distinge și funcția sufixului din radicalul substantivului care sufere o nouă derivare.

1. *Derivate de la un radical care cuprinde un sufix diminutiv.*

-aș.

In *căluțaș*, atestat odată din Basarabia (133) cu accepțiunea de diminutiv desmierdător.

-el.

In *căluțel*, ca termin desmierdător, atestat odată, tot din Basarabia, din o comună apropiată celei care a comunicat pe *căluțaș*.

-ior.

In *călucior*, cu sensul de diminutiv desmierdător ; comunicat numai de un răspuns din nordul Ardealului.

-uc.

In *căluțuc*, tot termin desmierdător, comunicat odată, din nordul Ardealului (378).

[1] V. interesante constatări asupra înlănțuirilor de sufixe la S. Pușcariu, *Die rumänische Diminutivsuffixe*, p. 31.

©BCU CLUJ

2. *Derivate de la un radical care cuprinde un sufix augumentativ.*

Aceste derivate primind un sufix diminutiv, funcţia sufixului din radical (care e augumentativ) nu mai are nici o influenţă asupra noului derivat, el îşi menţine înţelesul de ceva „mic, drăguţ", deci o notă de diminutiv. Astfel sânt :

-ior.

In *călăior* „cal mic", dar şi cu accepţiunea de diminutiv desmierdător care indică, câteodată, şi vârsta ; comunicat de lângă Craiova, Braşov şi Cahul.

-uş.

In *călăuş* cu înţelesurile : 1° omul care se ocupă cu transportarea de greutăţi pe spatele calului (429) şi 2° o corcitură rezultată din amestecul calului românesc cu cel rusesc (25). E greu de precizat dacă în *călăuş,* cu înţelesul de supt 1°, trebue să vedem un derivat de la *călău* sau mai curând cuvântul *cărăuş* apropiat de *cal.* Sensul de supt 2° ar putea să cuprindă o nuanţă diminutivală, căci câteodată rezultatul amestecului de cai e un cal mai mic ca structură fizică. In acest caz am putea admite păstrarea unei note depreciative de la sufixul augumentativ din radical, care notă a putut pierde din intensitate, suferind cuvântul o nouă derivare prin un sufix, de data asta, diminutival.

-uţ.

In *călăuţ,* citat odată, alături de *căluţ,* între diminutivele de la *cal.* Din această comună nu avem atestat cuvântul *călău,* bănuim că a existat sau că există, din două motive : el este comunicat din apropiere de Cernăuţi, deci nu prea departe de Câmpulung (Bucovina), unde se întrebuinţează *călăuţ,* şi fiindcă derivatul *călăuţ* presupune un radical *călău.*

©BCU CLUJ

b) Derivate prin sufixe adjectivale.

Găsim numai un derivat prin sufixul *-esc*, pe *căluşeresc*, comunicat odată, fără explicaţie, între adjectivele şi adverbele derivate de la cal (65—11).

c) Derivate prin sufixe „*nomina agentis*".

-ar.

Cu acest sufix (alăturat la un radical derivat) avem un singur cuvânt: *căluşar* (v. Lexic *căluşer*). In DA. e cunoscut numai ca nume al jocului şi al celor care îl joacă. In nordul Ardealului, mai ales pe lângă Baia-Mare, are înţelesul de : crescător de cai (213. 456) sau proprietar de cai (451. 452. 457), dar, probabil şi pe cel de de „cărăuş" fiindcă răspunsul este astfel : „căluşeri (szekereşi)".

Interesantă e împrejurarea că în acelaşi sat, unde are înţelesul de „crescător de cai" el mai are şi pe cel de „fecior de joc" (496*).

Pe lângă aceste înţelesuri fundamentale el mai are, în diferite regiuni, sensul de *diminutiv desmierdător ;* denumeşte în acest caz „mânzii până sânt mici", „caii mici şi frumoşi" sau „un cal mic, bine făcut, iute şi gras". Noţiunea diminutivală, căci aceasta e dominantă în acest al doilea înţeles, a mers mai departe, aplicându-se şi la *lăcustele* care sar prin iarbă, prin comparaţia saltului continuu, ca al mânzului. Credem că surprindem, în acest caz, cum se întâmplă procesul extensiunii semantice. Pentru vorbitor s'a stabilit imediat o legătură (s. o notă comună) între saltul des al unui mânz şi între săritul lăcustei ; făcută odată această apropiere, însăşi ideia de *lăcustă* a putut fi atrasă în sfera lui *căluşer* „cal mic". Mai târziu această notă comună, devenind dominantă şi pentru *lăcustă,* ea a pregătit terenul pentru ca să fie bine primită haina nouă, ce avea s'o primească prin *căluşer.*

Pentru înţelesul întâiu („crescător, proprietar de cai, fecior care joacă în joc şi dansul însuşi") avem a face, fără

©BCU CLUJ

îndoială, cu un derivat din *căluş* (v. şi acest cuvânt) prin suf. nom. agent. *-ar*.

Inţelesul al doilea are, cum am văzut, ca notă fundamentală, pe cea de diminutiv desmierdător. E greu deci să-l considerăm acelaşi cu *căluşer*, derivat prin sufixul *-ar*, fiindcă acest sufix nu are niciodată funcţie diminutivală. El trebue să fie un derivat de la *căluş* „cal mic" prin sufixul dimin. *-el* (*căluşel* există) care, în unele regiuni, când era în singular, deci *căluşel*, se modifica, prin disimilarea celor doi *l*, în *căluşer*, cu sensul de diminutiv desmerdător. Inainte de disimilare, pluralul acestui *căluşel* era *căluşei*; după ce s'a întâmplat disimilarea, pluralul obişnuit trebue să fie *căluşeri*. Intâlnim totuşi în comuna 324, comunicat ca un plural a lui *căluşer*, pe *căluşei* care, precum vedem, s'a păstrat chiar după ce s'a făcut disimilarea[1].

4. ALTE DERIVATE.

In acest capitol vom pomeni câteva derivate de la substantivul *călare* (< lat. *caballaris*, *-em*, DA.), însuşi un derivat de la *cal*, moştenit însă din limba latină.

-aş.

In *călăraş*: „om care are căruţă cu cai" etc. Curioasă ne pare împrejurarea că acest cuvânt e citat, de lângă Ludoşul de Mureş (297. 297/1), între derivatele de la cal, prin care se arată caii mari, groşi urîţi. In vechiul Regat cuvântul s'a răspândit prin armată, fiind obiceiul (existent şi azi) de a face armata „la *călăraşi* cu schimbul"; (calul se numeşte „cal de călăraş").

-esc.

In *călăresc*, derivat de la *călare*, pomenit numai odată în expresia: „a mers cu pas *călăresc*" (v. *Lexic*).

---

[1] S. Puşcariu, în DR. I, p. 328, dă şi alte exemple de asimilare, deci părerea noastră câştigă în probabilitate.

©BCU CLUJ

-eşte.

In adverbul *călăreşte,* din expresia: „fuge călăreşte" dată unui „copil care fuge repede" (66/1—11).

-eţ.

In *călăreţ,* cu sensurile: „omul care are cai de călărit" sau „omul care merge călare". După câteva răspunsuri, care îl pomenesc alături de *cărăuş* (288—2. 518/1—2), *secherеş* şi de *fuvaruş* (488—2) am putea avea şi înţelesul de „cărăuş". De cele mai multe ori răspunsul e neprecis, nu se poate şti dacă e vorba de cel care are cai sau de cel care se ocupă cu cărăuşia.

-ie.

In *călărie*[1] „iapă s. cal bun de călărit" sau, în general, „cal". La început s'a zis numai despre „calul de călărit" (199—2. 415. 415/1. 506—7), de „cel de şea" (415. 415/1—7), de „cel ce poartă călare" (407—7), — în toate cazurile era clară noţiunea de *călare* (genul era indiferent). Sensului de mai sus i s'a putut alătura şi o nuanţă calificativă, în expresii ca: „am o *călărie* bună, rea, slabă" (199—7), adică un cal bun, slab la călărit sau unul de călărie. In mintea vorbitorului, nu mai era un aşa de strâns raport între *călărie* şi *cal de călărie;* cuvântul *călărie* se putea întrebuinţa şi atunci când nu era vorba de un *cal de călărie* ci, în general, de *un cal bun.* In acest caz se putea spune „înham *călăriile*", în loc de „înham caii" (190*). Această generalizare s'a putut face mai ales atunci când caii se întrebuinţau foarte mult la călărie, drumurile nefiind destul de regulate. Din spusele bătrânilor de la noi, ştim că în regiunea noastră, înainte de construirea unei şosele care să lege Ardealul de nord cu Bucovina, transportul greutăţilor se făcea pe cai. De la munte, nefiind

[1] S. Pașcariu, în *Din perspectiva dicţionarului,* p. 39, dă şi alte exemple şi interesante observaţii asupra construcţiei eliptice.

©BCU CLUJ

drum, se aducea brânza şi laptele pe spatele cailor până acasă, pe o distanţă cam de 20 de km. Pe munte şi azi se văd plaiurile bătătorite de mersul a câte 20—25 de cai, legaţi unul de coada altuia, care-i avea *„numai* o gazdă". (familia Roman, în comuna Poiana, jud. Năsăud).

Pentru indivizii cu talent de limbă cuvântul ***călărie*** era un substantiv de genul feminin. Intervenind genul în analiza acestui cuvânt, el nu mai putea fi întrebuinţat indiferent de sex. De aceea în unele regiuni ***călărie*** se numeşte „numai", „cu deosebire", sau „cu preferinţă" iapa : „Şi-a luat o ***călărie,*** zice deci omul aici când şi-a luat o *iapă*" (293—7). — Cu accepţiunea de „cal" în general sau „cal (şi iapă) bun de călărit", cuvântul ***călărie*** e cunoscut *numai* în Ardeal, pe când *cal de călărie* şi ***călărie*** (ca slujba la care se întrebuinţează calul) sânt cunoscute pe aproape întreg cuprinsul ţării.

Inainte vreme, cuvântul ***călărie*** a trebuit să fie mai răspândit ca termin dat în general oricărui cal, indiferent de gen. Azi, biruind simţul de limbă al subiectelor vorbitoare, el pare a se generaliza mai ales la *iapă*, căci răspunsurile ne spun că înţelesul de „cal", în general, începe a se întrebuinţa „rar", „foarte rar", „puţin", „mai ales de bătrâni" ; bătrânii mai zic „înham ***călăriile***", cei tineri însă : „înham caii" (190*).

Făcând o statistică a acestor derivate, vedem că pe teren românesc de la radicalul *cal* avem *37* de derivate, care se repartizează astfel :

De la tulpina singularului :

prin sufixe diminutive	10
prin sufixe augumentative	6
prin sufixe adjectivale	2
prin sufixe colective	1
prin diferite sufixe	3

De la tulpina pluralului :

prin sufixe *nomina agentis*	2

©BCU CLUJ

prin sufixe adjectivale	2
prin sufixe diminutive	1
prin sufixe adverbiale	1

Avem deci 28 de derivate; la acestea mai adăugăm 9 derivate prin sufixe compuse ; în total deci 37 de derivate. La acestea am mai putea adăuga alte trei de la radicalul *călare*, însuşi un derivat moştenit.

B) DERIVATE DE LA „IAPĂ".

Acestea nu sânt atât de numeroase ca şi derivatele de la *cal*. Ele se aplică numai la *iapă* sau, prin extensiune, ca termini desmierdători ori batjocoritori sau ironici, şi la femei, fete şi la copii.

Ni se pare că toate aceste derivate se fac de la radicalul singularului. Spre deosebire de *cal* (unde era o consonantă în radical, care suferea schimbări fonetice bătătoare la ochi), la iapă ne lipseşte un criteriu care ne-ar putea indica dacă în un derivat trebue să vedem tulpina singularului sau cea a pluralului.

Intr'un răspuns ni se spune că „pentru iapă nu sânt diminutive" (471—51). Câteodată, pentru formarea unui diminutiv de la iapă, se întrebuinţează adjectivul „mic", care poate fi şi în gradul comparativ : *iapă mică* (15—51), *„iapă mai mică* (iepşoară nu)" (542—51) ; sau adjectivul „mare" : *iapă mărişoară* (404—51).

Materialul din acest capitol îl vom împărţi în trei categorii : 1. Derivate prin sufixe simple ; 2. Derivate prin sufixe compuse şi 3. Alte derivate. In tratarea sufixelor vom avea în vedere, în primul rând funcţiunea sufixului şi apoi clasarea acestora după alfabet. In titlu se va pune de obiceiu forma femenină a sufixului, cea masculină numai atunci când radicalul poate primi şi această formă.

1. DERIVATE PRIN SUFIXE SIMPLE.

Cele mai multe sânt derivate simple, adică radicalul plus sufixul.

©BCU CLUJ

a) Derivate prin sufixe diminutive.

-ică.

In *iepică* „diminutiv desmierdător", pomenit numai odată de lângă Abrud (526).

-iță.

In *iepiță*, aplicat nu numai la cai, ci și la copii (378. 25), comunicat de lângă Gherla, Abrud și Craiova ; din apropierea Craiovei relevăm și rostirea *epiță*, în loc de *iepiță* (25).

-ucă.

In *iepucă*, răspândit *numai* în partea nordică a Ardealului. Spre deosebire de *căluc*, care e comunicat tot din această regiune, *iepucă* este mai răspândit. Se întrebuințează des ca termin desmierdător, indicând câteodată un cal mic sau un cal frumos și gras mai ales ; se aplică și „la copii nu numai la cai" (378).

-uță.

Tot atât de răspândit ca și *iepșoară* e diminutivul *iepuță*. El se întrebuințează ca diminutiv și ca termin desmierdător.

Pentru aria acestui cuvânt sânt interesante comunicările : se întrebuințează foarte rar „fiindcă se termină în *-puță*" (134), iar dacă s'a spus din greșală acest cuvânt, oamenii râd pe cei care folosesc „o astfel de exprimare" (144). Din aceste răspunsuri putem constata că pricina dispariției unui cuvânt din limbă poate fi chiar și apropierea ce se face între el și un alt cuvânt cu sens obscen.

Dintre variantele formale pomenim pe : *epuță* (destul de răspândită) și *iapuță*. E interesant faptul că odată *iepuță* are pluralul supt forma *iapuțe*, în propoziția următoare : „Vecinul nostru Petru Pop a Lichi are o *iepuță* neagră care a fătat două *iapuțe*" (508*).

b) Derivate prin sufixe augumentative.

Merită să fie relevat faptul că cele mai multe dintre aceste cuvinte, deși sânt derivate prin un sufix augumen-

©BCU CLUJ

tativ (de ex. *iepşună, iepoaică* etc.) ele au şi un sens de diminutiv, alături de nuanţa de sens peiorativă, inerentă augumentativelor româneşti.

-ană.

In *iepană* comunicat din regiunea oraşelor Bălţi şi Bârlad, cu sensul de iapă „mare şi rea", „înaltă şi greoaie".

-oc, -oacă.

Prin derivatul *iepoc* (şi *iepoacă)* se arată mărimea. Este mai puţin răspândit decât *căloc;* îl întâlnim numai în Ardeal.

Din punctele 12 şi 472 mai spicuim formele: *iapoancă* şi *iepoancă.* In acest caz avem a face cu sufixul *-oancă,* însuşi derivat din *-oacă.* In forma *iepoaśie* (6—55), comunicată din apropierea Timişoarei, trebue să vedem pluralul *iepoace,* cu rostire dialectală.

-oiu, -oaie.

Ca la *căloiu,* şi la *iepoiu, iepoaie* sufixul acesta are accepţiunea de diminutiv şi cea de augumentativ. Astfel *iepoiu* s. *iepoaie* se întrebuinţează şi ca diminutiv desmierdător, dar şi ca termin pentru caii (s. iepele) mari, groşi; în sens ironic şi batjocoritor se aplică la „fetele grase, bine făcute". Este răspândit mai ales în partea nordică a Ardealului (în regiunea Năsăudului şi mai puţin a Dejului), şi (comunicat câte o singură dată) a Lugojului şi în apropiere de Corabia. Varianta formală *iepoane,* de lângă Lugoj, trebue să aibă *ń,* care se mai păstrează în această regiune.

-orniţă.

Cu sens depreciativ în *ieporniţă.* In materialul cules îl găsim numai odată, în regiunea Năsăudului, ca termin care se aplică la „fetele grase şi bine făcute".

c) Derivate prin sufixe adjectivale.

-esc, -ească.

In *iepesc,* întrebuinţat ca atribut alături de cuvintele „râs" sau „nechezat". Pare a fi răspândit în întreagă ţara, ca şi adjectivul *căiesc.*

©BCU CLUJ

-oasă.

In *iepoasă* (din apropierea Gherlii), cu sensul de „o femeie mare și leneșă", deci cu o notă depreciativă.

d) **Nomina agentis.**

Avem un singur derivat, prin suf. *-ar*, pe *iepar*, care are înțelesul lui *căier* (v. derivatele de la cal), denumește adecă pe „proprietarul de căruță" sau „de cai", „care se îndeletnicește cu cărăușia" sau pe un „herghelegiu". Il găsim numai lângă Râmnic-Vâlcea, Titu și Cahul. Cea mai obicinuită formă e *iepari*; întâlnim odată și forma *epari* (88).

e) **Derivate prin sufixe adverbiale.**

Avem un singur derivat (prin sufixul *-ește)*, pe *iepește*, întrebuințat mai des în expresia „râde *iepește*", despre cineva care „râde caraghios" sau despre „o femeie", „o nevastă" sau „o fată mare". Pare a fi răspândit pe întreg cuprinsul țării.

2. DERIVATE PRIN SUFIXE COMPUSE.

Avem același caz ca și la derivatele de la cal prin sufixe compuse.

-işoară.

In *iepișoară*, cu accepțiunea „diminutiv desmierdător care arată vârsta (sexul) calului". Răspândirea e restrânsă la șapte atestări din Ardeal și una din Oltenia, fără să putem stabili vreo legătură între acestea.

-oaică.

Pomenit de trei ori, tot din regiunea nordică a Ardealului (260. 471. 510). Și în acest caz cuvântul are două accepțiuni: cea de diminutiv sau de termin desmierdător și cea de augumentativ, căci este pomenit odată între derivatele de la cal prin care se arată caii mari, groși și urîți.

©BCU CLUJ

-oşea.

In *iepoşea* de lângă Gherla (378) (transcris *iepoşç*), întrebuinţat ca termin desmierdător, „la cai şi la copii".

-uleană.

Din Oltenia remarcăm odată forma *iepuleană*, întrebuinţată ca diminutiv care indică vârsta dar şi ca termin desmierdător (24).

-ulucă.

In *iepulucă*, atestat odată de lângă Gherla, ca termin desmierdător dat la cai şi la copii.

-uşcă.

De lângă Câmpulung (Muntenia) şi din nordul oraşului Bălţi găsim derivatul *iepuşcă*, ca termin desmierdător („care arată vârsta sau sexul").

-uşcană.

In *iepuşcană*, cu accepţiunea de diminutiv care se întrebuinţează şi pentru a indica vârsta calului (109). Il credem un derivat de la *iepuşcă* (nu din *iapă)* fiindcă el este cunoscut în această regiune (v. *iepuşcă).* In derivatul *iepşană*, comunicat ca termin desmierdător de lângă Slobozia *(epşană* 87—51) presupunem un radical *iapşă* (despre care vom vorbi mai la vale), însuşi un derivat. Sufixul augumentativ *-ană*, din noul derivat *iepşană*, nu a modificat înţelesul sufixului diminutiv *-şa* din radical.

-uşică.

In *iepuşică*, comunicat din Caracal.

-(u)şoară.

Cel mai răspândit dintre toate derivatele de la *iapă* este diminutivul *iepuşoară* s. *iepşoară*. Se întrebuinţează de cele mai multe ori ca diminutiv desmierător. Noţiunea diminutivală este individuală : unii corespondenţi ne spun că se întrebuinţează ca termin desmierdător la „caii

©BCU CLUJ

bătrâni, dar buni", la „cei frumoşi şi bine hrăniţi", „bine îngrijiţi", indicând „vârsta", „mărimea", „talia" sau „vârsta (şi desmerdător) pentru cei frumoşi şi graşi mai ales", ori un „cal mic fără deosebire de vârstă", „o iapă mică de stat", o „iapă tânără" sau chiar „soiu de cai"; alţi corespondenţi în schimb ne spun că nu se întrebuinţează ca termin desmierdător. Se pare că mulţi dintre ei au înţeles greşit chestiunea 51.

Dintre variante formale relevăm două, pe *iepuşoară* şi *iepşoară*. Dacă examinăm atent răspunsurile primite constatăm că forma fără *u* e mai răspândită. Forma cu *u* pare a fi întrebuinţată des în Basarabia şi Bucovina. Constatarea ce o facem are numai o valoare relativă, fiindcă nu avem deopotrivă de multe răspunsuri din fiecare provincie. Intâlnim, în aceeaşi comună, când avem două sau trei răspunsuri, şi forma cu *u* şi cea fără *u*.

In lexic am clasat deosebit forma *iepşioară*, destul de dese ori comunicată. Credem însă că în această formă trebue să vedem greutatea ce o întimpinau membrii corespondenţi când voiau să transcrie pe ś din graiul comunei lor. Răspândirea răzleaţă ar putea veni în sprijinul acestei aserţiuni.

-(u)şorea.

In *iepşorea*, „ca termin desmierdător dat mai ales de copii şi femei" (24/1). Derivarea lui s'a făcut după analogia altor cuvinte (a adjectivelor) care aveau şi o formă corespunzătoare pentru masculin (de ex. *frumuşel - frumuşea, subţirel - subţirea* etc.).

-şorică.

In *iepşorică*, care are accepţiunea de diminutiv sau de termin desmierdător, câteodată dat „mai ales de copii şi de femei", indicând „un cal mic"; se întrebuinţează şi la adresa „cailor mai bătrâni, dar buni" (540). E comunicat numai de lâgă Craiova, Drăgăşani, Titu şi Lipova.

-şorină.

In *iepşorină*, întrebuinţat ca termin desmierdător mai ales de copii şi femei.

©BCU CLUJ

-şulică.

Credem că acest sufix putem să-l considerăm ca existent în cuvântul *iepşulică*, pomenit odată din regiunea Craiovei.

-(u)şună.

In *iepşună*. Are accepţiunea de termin desmierdător care poate arăta şi vârsta calului. Este răspândit mai ales în Oltenia şi Muntenia ; de câteva ori este comunicat şi de lângă Careii-Mari, Cetatea-de-Baltă şi Adam-Clisi, împrejurare care ne-ar putea face să presupunem o arie mai răspândită a acestui cuvânt. In nici un răspuns primit nu întâlnim forma *iepuşună*. S. Puşcariu, dă ca probabilă influenţa lui *căpşună* („despărţit prin etimologie populară, în *cap* + *şună*") la derivarea acestui cuvânt.

Pentru a explica aceste derivate trebue să plecăm de la forma **iapşă* „iapă mică". Existenţa unui sufix *-ş* (s. *-şa)* în limba română e probată prin cuvintele : *Capşa*, (< **capşu*), *Focşa* (< **focşu*), *Lupşa* (< **lupşu*), *Micşa* (< **micş* + *ea*). Pierderea ca apelative a acestor derivate, şi păstrarea lor numai ca nume proprii o explică S. Puşcariu (în DR. III, p. 821 ; cf. idem, DR. II, p. 593). In cazul nostru forma *iepşulică* e o probă mai mult de existenţa formei *iapşă*.

3. ALTE DERIVATE.

Ne mai rămân trei derivate din *iapă*, pe care n'am putut să le clasăm în capitolele precedente din pricina greutăţii întimpinate la stabilirea funcţiunii sufixului (câteodată avem atestat numai un derivat) sau din pricina necunoaşterii etimologiei cuvântului, care are totuşi aparenţă de derivat. — Aceste cuvinte sânt următoarele :

Iepovină, cu înţelesul de diminutiv desmierdător care arată forma şi mărimea, atestat din Banat. — Credem că e derivat din *iapă* prin sufixul *-ovină*. Cu acest sufix G. Pascu (*Sufixele rom.* p. 277) pomeneşte numai un singur derivat, pe *ciorovină*.

©BCU CLUJ

Iepoştină, cu înţelesurile: 1. termin desmierdător la cai şi la copii; 2. o iapă mare, grasă. Cu sens depreciativ îl găsim în înţelesul: „o femeie depravată, stricată, care râde mult". DA. îl cunoaşte cu înţelesul de „fată care nu-i la locul ei". — E comunicat din apropierea oraşelor: Craiova, Sebeşul-Săsesc, Corabia, Gherla şi Lipova. — Cea mai răspândită variantă formală e *iepoştină*. De lângă Sebeşul-Săsesc, culegem şi forma *iepotină*, pentru care putem admite un derivat de la iapă prin suf. *-otină*, (cf. Pascu, *Suf.* 269).

Iepurină, cu accepţiunea de „iapă de soiu mic, sprintenă la mers, care îşi ciuleşte urechile când se apropie de orice fiinţă streină". Ar putea să fie o contaminare cu *iepure*, în acest caz cuvântul ar trebui clasat la „Numiri date calului".

Făcând aceeaşi statistică ca şi la *cal*, *ajungem* la concluzia că din radicalul *iapă*, în limba română, avem 29 de derivate. Dacă facem repartizarea lor după funcţia sufixului constatăm că avem:

prin sufixe diminutive	4
prin sufixe augumentative	4
prin sufixe adjectivale	2
prin sufixe „nomina agentis"	1
prin sufixe adverbiale	1
prin sufixe compuse	14
prin alte sufixe (s. alte derivate)	3

VIII.

LEXICUL.[1]

a b a t e. A scădea, a micşora preţul cerut de vânzător pentru vita adusă în târg: „Negoţul cu cai se face când merge cineva să cumpere cai, acela *abate jos* din preţul ce l-a cerut vânzătorul". (268—3). Corespondentul

[1] Prin *, pus înaintea unui cuvânt, arătăm că acesta este necunoscut în *Dicţionarul Academiei* (însemnat totdeauna cu

©BCU CLUJ

este născut în Dej ; ar putea fi un decalc după ungurescul *liverni az árt* „a micșora prețul".

a b u r, v. p. 82.

a d ă l m a ș, v. aldămaș.

a d a o s. Când vitele care se schimbă în târg nu au aceeași valoare, atunci, pentru compensare, vânzătorul sau cumpărătorul dă „adaos" (463—3).

a d i n t e. Probabil că-l recunoaștem în *aginte* (v. p. 96). Pentru etimologie v. CDDE., No. 88.

a f i o n. Substanță narcotică întrebuințată de geambași pentru a ascunde, la vânzare, boala de *târnafes* a cailor. Se întrebuințează astfel : „îi înfășoară zăbala la colțul gurii cu o cârpă înmuiată în *afion*, pe care calul respirându-l ține capul sus și gonește ca un nebun" (24/1—3). Pentru etimologie v. DA., dar cf. și ung. *áfium*.

a f l a. In expresia *a afla de tare*, v. p. 83.

a g o n i s i t. In expresia : *„cal de agonisât"* (476—5), cal de muncit, de adunat, de câștigat. DA. a dat acest cuvânt ca ieșit din uz.

a j u n g e. In expresia „a ajunge la târg", v. p. 85 ; cf. și p. 90.

a l b a. Poreclă dată mai ales iepelor albe și urîte : „Hi, *(h)alba* 'n doi bani". Corespondentul adaugă : „n'are preț de prăpădită ce e" (24/1*). Cf. și p. 85.

a l b a ț ă, „boală", v. p. 82.

a l c ă z i. A se ⌣. A se înțelege, a se învoi, a se târguì. E comunicat de același membru corespondent din două comune diferite supt formele : *„se alcăzesc"* (471—3) și „să *alcăzăsc*" (480—3). — Din ung. *alkuszik*, cu același

---

DA.), iar prin † arătăm că înțelesul nu-i cunoscut în DA. Apoi *R.* = *Răspândirea* ; V. F. = *Variante formale* ; TDRG. = H. Tiktin, *Dicționar român-german* ; CDDE = I. A. Candrea și Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elemente latine*. — Etimologia cuvintelor, unde n'am dat-o, se găsește în dicționarele citate, sau n'o cunoaștem.

©BCU CLUJ

înţeles, cf. *alkuzás* (Szinnyei I., *Magyar Tájszotár*, s. v.). DA. îl pune în legătură cu *alcătui* < ung. *alkudni*.

a l d ă m a ş[1]. Băutura ce se bea adesea de cumpărător şi de vânzător, după încheierea târgului, luând parte câteodată şi cei care au fost de faţă. Ea se plăteşte de vânzător (84), ori de cumpărător (95) sau de ambele părţi contractante (174/1—3), ori după învoială. Un ex.: „Na arvuna şî să-ńi faci ţidula. — G'ińe, da', *aldămaşu* să-l plăteşti d-ta, că ţi l-am dat ieftin. — Şî d-ta ai luat o mână de bani. — Şti ce, să-l plătim amândoi, numa' să trăiască calu'. — Aşa-i, să ai noroc de el. — Şî dumniata să ai noroc în ce i băga banii" (82). — *R.*: Aproape pretutindeni, afară de Banat. — *V. F.*: *aldămaş* (54/1. 65. 87. 95. 138. 158. 183. 218. 219/2. 231. 378. 391. 471. 523), *aldamaş* (101. 121. 185), *adălmaş* (24. 24/1. 64. 129. 136. 164), *adâlmaş* (61) şi *adalmaş* (84. 99. 122. 128. 135. 144. 161. 172. 174. 174/1). Constatăm deci că forma metatezată nu se întrebuinţează numai în Moldova, cum menţionează DA. *s. v.*

a l e r g ă t u r ă. După serviciul ce-l fac, caii se numesc *de alergătură* (27—5. 65—5).

a l i m o n t. Sinonim cu *cal*, întrebuinţat numai de unii, alături de *bidiviu* (29—7). — Poate *remont* (s. v.).

* *a l v o a g ă n*. „Inainte vreme erau în comună mai mulţi *foşpontari* [= cărăuşi] care ţineau câte mai mulţi cai şi duceau ***delegeanţul*** şi ***alvoagănul*** (germ. ***Eilwagen***) din Orăştie la Sebeşul-Săsec, respective din Sebeş la Mercurea, pe plată de la erar [= Stat]" (38/1—2).

† *a m a r*. *Amari*, despre caii bătrâni, neputincioşi, slabi şi urîţi (61—54).

a m e ţ e a l ă. „Cal cu *ameţeală*" (550—77).

† *a n g l i a*. Este un calificativ dat de cumpărători, în târg, banilor [de hârtie]: „vezi, ce bani îţi dau, ca *anglia*"

[1] Tot materialul este primit ca răspuns la chestiunea a treia.

©BCU CLUJ

(391—3). De sigur prin asemănare cu pânza numită astfel.

apă. Boală: [cal] *cu apă* (550—70).

aprins. Cuprins de pneumonie, mai ales despre cai (148—77. 235—77).

arabagiu, v. *harabagiu*.

arâni, a se ⌣. A se folosi, a se hrăni; într'un răspuns dat de un vânzător cumpărătorului: „Noroc şi să-ţi trăiască calul, să ai parte să te hrăneşti (*arâneşti* = term. pop.) cu el" (24—3).

arap. Despre un cal „tânăr, buestru, bine ţinut şi negru-sclipicios" (23/1—7*).

arde. Cu sensul de „a bate" v. p. 79, iar cu cel de „a păcăli" v. p. 81.

arhoană, arhon, v. *arvună*.

arhamac. Despre un cal. Spre sud de Beclean 275—7 (fără explicare), 268—7 (alături de „bidiviu", ca nume de cai) şi aproape de Bălţi 141—7 (scriindu-se deasupra „harmăsariu").

ariceală, ariciu. Boală la cal, v. p. 82.

arie. Inainte de introducerea în economia agricolă a maşinilor de treierat „mai toţi oamenii treierau cu caii, punând *streajăr* (lemn), de care se legau caii cu funia" (27). La cumpărarea cailor ei se examinează ca să se „vadă cum merg în arie" (523).

arman. Arie de treierat, v. p. 98.

armănit. Caii se întrebuinţează la ⌣ (90—5).

armăsar. Cu sens ironic şi depreciativ, v. p. 85; v. şi *harmăsariu*.

aron, v. *arvună*.

arvoană, arvon, v. *arvună*.

arvună[1]. Suma de bani anticipată de cumpărător vânzătorului spre a-l obliga să ţină târgul încheiat („să nu poată întoarce târgul" 55) sau ca să confirme încheierea lui (53. 54). Dacă din anumite motive vânzătorul stri-

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 3.

©BCU CLUJ

că târgul, el este silit să restitue cumpărătorului îndoit suma primită. — *R.:* Răspunsurile fiind incomplete, răspândirea geografică nu poate fi stabilită. — *V. F.:* masculine: *arvon* (231. 253. 378), *arhon* (218), *aron* (196. 254); feminine: *arvonă* (352), *arvoană* (172), *arvună* (53. 54. 54/1. 54/2. 55. 488) şi *arhoană* (183). In aceeaşi comună există şi forma *aron* şi *arvon* (196). Cuvântul se întâlneşte şi alături de alte corespondente: *arvună* sau *félpenz* (488) şi *arhon* (= arvună, căpară) (218)

a s p r u. Vioiu, sălbatec, neastâmpărat: „Inainte de-a intra în târg, vânzătorul *muştruleşte calul* (îl bate), într'on loc mai ferit ca să şie mai *aspru* şi să arete mai bine în târg“ (367).

† *a s t u r c a n.* „Cal alb“ (175—7). — Pentru etimologie cf. V. Bogrea, DR. IV, p. 650—651.

a t, v. *hat.*

a v e a. Cu sensul de „a poseda”, v. p. 64.

† *b a b e.* In mod „batjocoritor“ (525—54), despre caii bătrâni, neputincioişi, slabi, urîţi şi netrebnici.

b a d e, v. p. 84.

b ă d i ţ ă, v. p. 85.

b ă g a, a se ⌣. Despre calul care trage bine se zice că „*să bagă* 'n ham“ (47—5).

† *b a l ă.* „Toţi caii sau iepele mai în vârstă“, „fără deosebire de rasă” se numesc „*căloiu, căloc* [şi] *bală de cal*“ (516—55). — Cf. DR. IV, p. 822 n. 2.

* *b a l a h u r.* Citat, fără explicaţie, pentru cei care au căruţă cu cai şi se ocupă cu cărăuşia (107. 118). — *V. F.: balahùri.*—Poate din rut. *balagula* „Fuhrman“, prin disimilarea lui *l - l* în *l - r.*

b a l a u r, v. p. 107.

† *b ă l i g a r.* Despre caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi şi netrebnici (181—54).

b a n c ă. Bancnotă de o mie de lei: „cât ceri pe gloaba asta ? — 3 bănci, 4 bănci etc. („se înţelege atâtea mii“)” (5—3).

b a n de noroc, v. p. 87; cf. şi *creiţar.*

©BCU CLUJ

b a r a g l a d i n ă. Citat, fără explicaţie între atributele date cailor bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi şi netrebnici (171—54).

* *b a r â ş n i c.* Negustor de cai (122—3. 185—3). — *V. F.: baraşnic* (185). — Din rus. *baryšnikŭ* „cămătar", *baryšnikŭ lošadiniji* „negustor de cai".

b ă r d ă h a n o s. Ca răspuns la chestiunea 77, referitoare la numirile date cailor după defecte corporale, fără nici o explicaţie (177). Cf. DA. supt *burduhan.*

b ă s ă d i, „a vorbi", v. p. 90.

b ă t ă t u r ă, „curte", v. p. 84.

b a t e. In expresia „a bate mâna", v. p. 86; cu sensul de „a încheia târgul", v. p. 81.

b ă t r â n i c i o s. Cu sensul de „bătrân", v. p. 81.

b ă t u c i. In expresia „bătucit la piept"; v. *hămuit.*

† *b a t o z ă.* Se numesc caii mari şi groşi (88—35. 95—55).

* *b ă z n i t.* Menţionat, din punctul 440, fără explicaţie, între atributele prin care se arată caii mari, groşi şi urîţi. — Derivat din *bâznă* (= beznă), cf. *beznic* „cal negru" (v. DA.).

b e a. In expresia „şi-a băut ouăle", v. p. 109.

b e l i t. In batjocură, despre caii slabi şi amărîţi: 58/1. 128. 152/5. 155. 546—54.

b e l i t u r ă. In răspunsurile: 190—54. 223—7. 374—54 şi 398—54, cu sensul de cal bătrân, neputincios, slab, urît; este întrebuinţat şi ca termin de batjocură (223—7).

b e n i c. „Caii bătrâni, neputincioşi şi slabi se numesc *beńici,* fără măduă" (487—54). — Cf. turc. *benek* „tache, moucheture, mouche" şi în DA. *benchiu* şi *benic.*

* *b e r b i n ţ a ş i.* Se numesc astfel oamenii care transportă (în *berbinţe)* vin pe spinarea cailor. Exemplu: „au venit patru *berbinţaşi* după vin"; „am dat tot vinul la *berbinţaşi"* (332—2).

b e r i g a t ă, „gâtlej", v. p. 82.

b e t e ş u g. Boală: „cal cu *beteşug* ascuns" (24/1—3).

©BCU CLUJ

* *b i d a l ă u.* Cal bolnav; „calul care se *topeşte* de ceva boală internă, calul care corşând (a corşi = a boli de boală internă) se epuizează şi piere“ (190*). — Din *bideală,* cunoscut în această regiune cu accepţiunea de „zoală, trudă mare, cazną mare la ridicat lemne mai ales, ori la alte lucruri corporale“ (190*), prin suf. *-ău.*

b i d e a l ă, v. *bidalău.*

b i d i d i u, v. *bidiviu.*

b i d i g a n i e. (Animal sălbatec, fiinţă monstruoasă, ciudăţenie, DA.). Menţionat din punctul 72—55 : „o *bidiganie* de cal, să-l vezi, să fugi“.

b i d i v i u[1]. 1° Cal *arăpesc* (175), fără splină (25), tânăr şi frumos (66. 95), bine hrănit (61), gras şi spălat, rotund ca un pepene (60), cu o înfăţişare mândră şi cu fason (!) (128), bun şi îndesat (70), mic (97. 128. 175. 30) sau mărunt (71), mic la trup (: „un bidiviu de cal“ 87), buiac (61), deştept, neastâmpărat (61. 66), vioiu (70), uşor (95), fugaciu (95), neîntrecut (25) sau sprinten (70) la fugă (25. 175) şi iute (68. 70. 88. 71. 96. 66. 30. 128) la ham, „care fuge iute“ (la ham 69) ; „calul de şea, când sare sau joacă în loc“ („Ce bidiviu !“ 523).

2° Un cal care a fost frumos şi binefăcut, însă acum e rărit sau slăbit (: „Di unde aduci *bidiviu* ahăla“ 378) sau „un cal jumătate năzdrăvan, jumătate gloabă sau caraghios“. „Azi se dă numele de *bidiviu* mai ales cailor slabi, bătrâni şi chiori, în batjocură“ (63).

3° „Armăsar de 2 ani“ (164).

4° Nume de cai (alături de *arhamac*) (268).

5° Copil de ţâţă, „ ...cu *bidiviul* la sân“ ; „cu bidivii în braţe“ (24/1).

R. In Oltenia, Muntenia, Dobrogea şi Basarabia şi odată în Bucovina. Pătrunderea cuvântului în Transilvania, în regiunea Reteagului şi a Gherlei, se explică prin vestitele târguri ce se ţin în apropiere (la Lechinţa şi Gherla). — *V. F.: bidiviu* (24/1. 25 alături de *alimont,*

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 7.

©BCU CLUJ

30. 60. 61. 63. 68. 85. 88. 93. 95. 96. 128. 164. 175. 268. 378. 523), *bididiu* (66/1. 70. 71. 87), *bididiu* sau *bidiviu* (66. 67. 69).

b i d o s. Cal bolnav (190—7*). Din *bidă*. Cf. DA. s. *beată* și mai sus *bidalău*.

** b i g h i r.* Cal prost (106—7). — Din turc. *bèygir*, pronunțat și *bègir* „cheval à louer, cheval de charge ou chatré".

b i j o g. Cal bătrân, slab, urît, neputincios (178—54), în batjocură, când îl mână sau în târg: „Ce vrei măi pe *ghijogul (ghijoaga)* ista?" (151—3); „*Ghijogul* dracului nu vrea să meargă" (188—54*). — *R.: Numai* în Moldova și Bucovina. — *V. F.:* Masculine: *ghijog* (126—54. 128—54. 151—3. 151—54. 152/2—54. 152/5—54. 152/4—54, alături de *vlej* 152/5—7. 154. 155. 151/1. 155/2. 158—54, *ghi-* (nu *bi-*) *jog* 171. 173. 174. 174/1—54. 175—54, 7. 178/1—54. 180—54. 181—54. 183—54. 184 — 54. 186/2 — 54. 188 — 54); pl. *ghijogĭ* (158/1 — 54), *ghijoc* (171—7; dar la chestiunea 54 răspunde *ghijog*), *bijog* (152—54. 161—54), *bgijog* (157—54. 172—54), *bǵijog* (178—54), *bdžijóg* (160—54), *bijog* (: *ghijog*) (152/3—54). Feminine: *ghijoagă* (188—54), *bgijoagă* (172—54), *bǵijoagă* (178—54). — Pentru etimologie cf. Tiktin DRG., DA. *s. v.* și Bogrea în DR. IV, p. 794. In sprijinul părerii exprimate în DA. credem că putem considera răspândirea geografică a acestui cuvânt în regiunea unde e cunoscut și *ghiuj*.

** b i n d i u j n i c.* „Omul care se ocupă cu transportarea de mărfuri numai prin oraș" (136—2; comunicat, tot la chestiunea 2, și de punctul 107). — *V. F.: bindiujnici* (136) și *binghiușnic* (107). — Pentru etimologie cf. rut. *bendiógi*, dim. *bendiožki* „Art niedriges Fuhrwerk mit zwei Rädern; Last-, Streifwagen".

** b i r g o ș.* Supt forma *bǵirgoș*, între atributele date cailor după defecte corporale și ca „numire generală" pentru caii bolnavi (239. 239/1—77). — Din ung. *birgés*. N. Drăganu. DR. III, pp. 710—711; cf. și DR. II, p. 900.

©BCU CLUJ

b i r j ă. In expresia : *cal de birjă* (174/1—5).

b i r j a r. 1° Cel care are căruţă cu cai (2. 59—2).

2° Cel care transportă pasageri cu trăsura (75/1—1).

Alături de alte corespondente îl întâlnim rar (: chirigii, birjari 59—2 ; *fiocarisci* şi birjari 2—2). Cuvântul pare a fi întrebuinţat mai ales în imediata apropiere a oraşelor (2. 59. 75/1. 231/1—2).

† *b o a l ă*. Despre caii bătrâni, slabi, neputincioşi, urîţi, mai ales în batjocură sau când cineva e necăjit şi-i blestemă sau când îi mână („dii, boală, dii 87—54) ; cf. şi *boală bătrână* (304—54). De multe ori este menţionat fără explicaţii. — *R.* : Pare a fi general.

b o b, în expresia „i-a luat de pe boabe", v. p. 109.

b o c o t ă n e s c, v. *bogătănesc*.

* *b o g ă t ă n e s c*. Despre un cal gras: „cal *bocotănesc* ori vlădicesc" (378—7.

b o i e r e s c. „Ori ce rasă de cai, afară de cea țărănească, este numită de săteanul rudărean *viță boerească*", deci şi „cal *boeresc*" (25—5).

b o l d. [ghimpe. DA.]. In târg, cailor leneşi „le pun supt coadă vârf de *bold* (iuţesc)" (140—3).

b o l e a c. Bolnav. Fără explicaţie, între atributele date cailor după defecte corporale : „cai *boleşi* (232/3—77) şi *boleci* (232—77).

* *b o l f a n*. „Dacă are bogatul cal de călărit se numeşte *bolfan* cu călărie" (378—2). In comuna Poiana (jud. Năsăud) cuvântul *bolfos, -oasă* are înţelesul figurat de „om cu stare, bineîăcut".

* *b o l f a ş*. Calul care are o umflătură la foale sau într'altă parte a trunchiului (551—77).

b o l f o s, v. *bolfan*.

b o n d o c, v. *bunduc*.

b o r o n i t. Grăpat : „Caii... se întrebuinţează la... *boronit*" (99—5).

b o ş o r o g. I se zice calului „dacă după toată îngrijirea ce i se dă, el tuşeşte, îi cură [curg] ochii, nu aude, şchioapătă, este jupuit, murdar" (25—77).

©BCU CLUJ

b r a z d ă. Calul care arând merge pe brazdă se numeşte *„cal de brazdă“* în opoziţie cu cel „de cătră om“ (cel pe lângă care merge omul când îl mână) (472—5).

b r e a z ă. Fără explicaţie, alături de mârţoagă, între sinonimele calului (498—7).

b u b o s. Fără explicaţie, între atributele date cailor după defecte corporale (200. 446—77).

b u b u r o s. Din punctul 60—77, fără explicaţie, între atributele date calului, după defecte corporale.

b u c e f a l. Ca poreclă, între sinonimele calului (176—7).

b u i a c, v. *bidiviu.*

b u i e s t r u, v. *îmbuiestraş.*

b u l a n. Din punctul 183—77, între atributele date cailor după defecte corporale, cu menţiunea „mijlociu şi gros“.

b u l ă u. Intre derivatele de la cal (!) prin care se arată caii mari, groşi şi urâţi, cu singura menţiune : gros (183—55).

† *b u l g a r.* „Acel care poartă marfă (cercei, inele, mărgele, etc.) pe câte un cal, indiferent de naţiune“ (65—2).

b u n d u c. „Caii groşi şi tari“ (109—55) sau, la „unii locuitori“, caii de dârvală sau robaci (109—5). Cf. *bondoc* DA.

b u r d u h o s. Cal cu burtă (196—77) sau cu foalele mari (362—77).

b u r ţ o s. Se zice despre caii graşi (41—55). — Cf. în DA. *borţ.*

* *b u t i n.* La exploatarea unei păduri, mai ales iarna, se numeşte astfel trasul lemnelor din pădure (190. 191. 193. 198. 210—5) până la locul unde pot fi tăiate şi încărcate (198—5) sau însuşi lucrul. Cei care lucrează spun că „îmblă cu caii *în butin*“ sau *„la butin“*. Caii întrebuinţaţi se numesc cai *de butin* („care-s buni şi îndesaţi“) (193. 195/1—5). — Terminul este atestat numai din nor-

©BCU CLUJ

dul Ardealului.— Din rut. *bylin* „dicker abgeschälter Baumstamm ; Holzschlag), cf. DR. IV, p. 1041.

b u t i n a r. Omul care merge la trasul lemnelor, la exploatarea pădurii, adică în *butin* (203/1—5). — Poate fi un derivat pe teren românesc din *butin* sau rut. *bylinár* „Arbeiter im Holzschlag".

b u z d u g à n i. Caii mari (152/4—55).

† c a d ă s p a r t ă. Fără explicaţie, între cuvintele care numesc caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi şi netrebnici.

c ă i e r[1]. Omul care are cai (77) cu căruţă (128. 495) sau căruţă cu cai (105. 114. 139. 168/1. 233. 246. 336. 385. 388. 402. 421. 487. 493. 506. 534) ori cai de călărie (133), care întrebuinţează caii numai la economie (532). — *R.:* Cuvântul este atestat din cea mai mare parte a ţării, exclusiv Oltenia, Muntenia, Dobrogea şi Bucovina. — *V. F.: caieri* (105. 133. 248. 357. 432. 446. 446—1. 451. 470. 501. 501/1. 511).

** c ă i e ş.* Proprietarul care are cai sau care se ocupă cu creşterea cailor (477—2): „Iar o prăsît [fătat] iapa *căiaşului* cutare" (49—1). — *R.:* Este cunoscut numai în valea râului Someşul-Mare. — *V. F.: căiaşi* (49—1), *căieşi* (434. 443. 448. 460—2), *căeşii* (499—2), *căeşi* (223—2. 456—1), *caieşi* (446—1) şi *căies* (477—2).

c ă i e s c, c ă i a s c ă[2]. De cal. Se întrebuinţează ca atribut pe lângă substantivele: *guturaiu* (19), *bubă* („când cineva are o bubă la fel cu cea din spinarea calului" 60; fără explicaţie în răspunsurile: 172. 237. 231. 463), *ciumă* (fără explicaţie: 200), *coadă* („despre coadele fetelor, rar, numai la bătrâni 60. sau în expresii: „aşa-i părul la mireasă ca şi coada cea *căiască*", înţelegându-se că e lung, tufos şi des" 521: fără explicaţie: 55. 463), *iarbă* (239/2. 451. 492), *muscă* („o muscă mică galbenă, care

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 2; numai câteva răspunsuri, pe care le vom menţiona, sânt primite la chestiunea primă.

[2] Materialul e primit ca răspuns la chestiunea 11.

©BCU CLUJ

se pune supt coada calului; calul când o simte începe a sări și a fugi ca un nebun" 203/1; cf. 23. 55; apoi, „o muscă ca albina care se arată prin August, numai la cal" 145; niște gâze roșii 211, sau o boală care se mai numește „șoarec" 459), *tusă* (19), *căiască;* fără explicație în următoarele răspunsuri: 1. 3. 6. 7. 11. 14. 18. 19. 20. 22. 31. 32. 34. 38. 39. 43. 43/1. 58. 71. 80. 83. 94. 96. 180. 188. 190. 191. 196. 198. 200. 205. 208. 209. 211. 216. 218. 232/3. 235/1. 238/1. 239/3. 276. 290. 312. 313. rar 327. 332. 360. 425. 432. 433. 435. 443. 445. 450. 456. 460. 463. 464. 465. 472. 480. 482. 484. 490. 493. 495/1. 496. 502. 506. 509/1. 511. 516. 520. 523. 524. 530. 531. 532. 533. 534. 536. 540. 544. 546. 546/1. 546/2, *râie* — (190. 198. 200. 451. 471. 517) *tusă* — (19). — *R.:* Pare a fi general. — *V. F.: caiască* (1), *căliască* (80).

**căiește.* Ca și caii. Se întrebuințează cu verbele: *a alerga* (67. 83. 127. 234—11), *a fugi* (202—11), *a merge* (463—11), *a râde* (513/1—11), *a ciuli* din urechi (190—11). — *R.:* Este mult mai restrânsă ca a cuvântului *căiesc:* 67. 83. 127. 190. 202. 218 rar. 234. 276. 378 rar. 463. 510. 513/1—11. — *V. F.: caesce* (513/1).

căionci, v. *căloi.*

**căios.* Fără explicare, între derivatele de la cal (239/2—11).

căișor. Mai des la plural: „Cai mărunței" (296. 308—51), „speție sau soiu de cai" (274—51): „Vecinul Pătru s'o (!) cumpărat *căișori* buni" (19—51). Se întrebuințează și ca termin desmierdător (25. 89. 448/1. 523—51), mai ales de copii și de femei (24/1—51), indicând vârsta (74/1—51), mai rar sexul (25—51). — *R.:* Este comunicat ca răspuns la chestiunea 51 din punctele: 1—11. 19. 24/1. 25. 74/1. 89. 118. 160. 161. 274. 296. 208. 448/1. 473. 514. 523. — *V. F.: căișiori* (274) și *caisori* (523).

caiți, v. p. 116 și *căluț.*

câiu. Calul „cu piciorul strâmb" (19—77).

căiuți, v. p. 116.

©BCU CLUJ

* *călăbaş*. Omul care poartă greutăţi sau mărfuri pe spatele calului (335. 518. 542—2), iar prin extensiune „negustor de cai“ (521—3). — *R.:* Numai în câteva puncte din Munţii Apuseni: 335. 518. 542—2. — Pentru etimologie cf. DR. IV, 797.

* *călăbăşit*. Ocupaţia călăbaşului, dar şi „taxa dobândită“: „N. cu *călăbăşitul* a câştigat bine“ (Ponorel, după 542—2).

călaceu, v. *călăteu*.

călăior. Cal mic. Menţionat ca diminutiv desmierdător (24. 75. 88—51), indicând, câte-odată, şi vârsta (88—51).

* *călălău*. Cal mare (74/1—55).

* *călan*. Cal greoiu (318—55), cal de povară (355—55): „Mi-am cumpărat un *călan*... voinic şi tânăr (binefăcut)“. — *Prin extensiune:* „om mai mic, urît la faţă (496—55) sau „tinerii neajunşi la vârsta deplină“ (380/2—55). Punctul 24 consideră pe *călan* ca un „comparativ“ de la *cal*, iar ca „superlativ“ pe *căloiu*. — *R.:* 24. 42. 48. 318. 355. 380/2. 385. 450. 496—55. — *V. F.:* 218* declară că acest cuvânt nu are plural.

* *călándru*. „Cal mare şi slab, cu buza de jos slobozită, care-şi târâe picioarele“ (140—55).

* *calaniţă*. Fără explicaţie, între derivatele de la cal, prin care se arată caii mari, groşi, urîţi (451—55).

călăraş[1]. † 1° Omul care are căruţă cu cai (54/1. 54. 65. 80) sau cai de călărit (91. 121. 126. 53. 107), făr' să se ocupe cu cărăuşia sau cu transportarea mărfurilor (44).

2° Soldat cu schimbul la cavalerie (90—3): orice soldat din sat, care face armata la „*călăraşi* cu schimbul“, are pentru serviciu un cal mare, un „cal de *călăraş*“ (24/1—5).

3° Cal mare, rusesc, nemţesc (27—4).

---

[1] In majoritatea cazurilor materialul l-am primit la chestiunea 2.

©BCU CLUJ

† *călăresc.* In expresia *pas călăresc;* atestat numai din punctul 24—11. Se zice „despre un om că a mers cu *pas călăresc* când merge tot la pas, însă are un pas larg... foarte repede... cu greu poate fi ajuns de un altul care a rămas mai în urmă".

călărește. In legătură cu verbul *a fugi:* (66/1—11); se zice și „despre un copil care fuge foarte repede" (24—11).

călăreț. † 1° Omul care are cai de călărit (91. 109. 176—2).

2° Omul care merge călare (436—2).

3° Probabil *cărăuș,* fiindcă răspunsurile sânt astfel: cărăuși și *călărești* (282—2. 518/1—2); secherești, fuvarași, *călărești* (488—2). Puțin precis 284—2: cel care are cai de călărit; 65—2: cel care are căruță; 53—2: cei care transportă pe spatele cailor. — *R.:* 53—2. 80—2. 65—2. 91—2. 109—2. 111—2. 176—2. 284—2. 288—2. 414/1—2. 436—2. 488—2. 509—2. 510—11. 518/1—2. 535—11. — *V. F.: calareț,* 111—2.

călărie. I. 1° Cal. In general cine are cal se zice că are *călărie* (190—7. 348—7) sau numai (403—7. 451—7. 463—7) despre calul de călărit (199—2. 415—7. 415/1—7. 506—7; cf. 223—7: „unde folosesc caii la călărit") ori despre cel care „poartă călare" (407—7), când calul e „*înșelat*" (448/2—3. 448/2—7), când „duce povara pe spate" (170—7), când „omul e îndestulit cu el" (238/1—7; cf. 199—7: „numai drept calificativ: ce *călărie* bună, rea, slabă"), fără deosebire de sex (296—7. 308—7) sau „când nu vrea să-i numească genul" (14—7: „Am o *călărie* sprintenă tare, că-i oloagă de picioare" 239/3—7; „Mi-am lăsat *călăria* în gazdă" 218—7; „Ne-am cumpărat o *călărie*" 41/1—7; „In comuna aceasta se zice cal și parip, iar în comuna mea natală, Bunpotoc, se zice și *călărie*" 46—7). Calului i se mai zice *călărie* când cineva duce pe spate un *tar* (o *vică* [< ung. *véka* „mierță"] ori două de cucuruz, ori grâu, ori săcară) la moară să macine; dacă e iapă, i se zice tot *călărie* (392/1—7).

©BCU CLUJ

Cu înţelesul de cal, în general, în unele regiuni, începe a se întrebuinţa rar (219/2—7. 367—7. 406—7), foarte rar (291—7), puţin (200—7), mai ales de bătrâni (327—7). Observaţiile următoare, din punctul 190, sânt de mare importanţă : „bătrânii mai zic „înham *călăriile*", cei tineri : „înhamă caii", însă „cumpără *călărie*", „îi aşteaptă *călăria*", înţelegându-se un cal frumos, fără distingere de sex ; *călăriile* sânt caii în genere". Proprietarul care „are cai de călărit se numeşte om cu *călărie*" (290—2. 506—2).

Fiind *călărie* de genul feminin, în unele regiuni a ajuns să se generalizeze întrebuinţarea pentru *iapă* („călărie = iapă ; cal = parip" 350—7). In aceste regiuni prin *călărie* se numeşte „numai" (287—7. 353—7. 408/1—7) sau cu deosebire (281—7. 307—7. 307/1—7), cu „preferinţă" (340—7) iapa (201—7. 202—7. 318—7. 332—7. 332—2. 272—7. 350—7. 419—7. 440—7), dacă e „singură" („am o călărie" 195/1—7 ; „am băgat pe iarnă doi boi, o vacă şi o *călărie*" 19—7) şi se întrebuinţează „numai sau cu deosebire pentru călărit" (comunicat din cătunul Giurcuţa, com. Valcăul-Unguresc, jud. Cluj, după 343—7 : „Şi-a luat o *călărie* zice omul de aici când şi-a luat o iapă" 293—7).

2° Citat fără explicaţie între derivatele de la cal, prin care se arată caii mari, groşi, urîţi.

II. 1° Serviciul la care se întrebuinţează calul : la *călărie* (10—5. 26—5. 30—5. 61—5. 64—5. 65—5. 66/1. 84. 89. 97. 99. 103. 106. 112. 116. 120. 123. 127. 140. 159. 164. 238. 515—5).

2° Faptul s. acţiunea de a călări, călărit : „călăria se face mai mult pe deşelate (deşălate = term. pop.) rar pe şa" (24—5) ; cal de *călărie* 10—5. 24/1—5. 27—5. 29—5. 30—5. 65—5. 66. 66/1. 67. 69. 83. 91. 93. 94. 96. 97. 98. 102. 104. 105. 106. 111. 112. 113. 115. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 127. 133. 136. 137. 138. 139. 140. 142. 144. 148. 152/2. 159. 174/1. 180. 188. 191. 238/1. 239/2. 261. 280. 290. 323. 378. 417. 439. 441. 442. 445. 449. 457. 499. 511. 518/1. 519, cu următoarele observaţii : bun de

©BCU CLUJ

călărit (61—5), întrebuințat numai pentru călărie (84—5. 145—5), cel de grajd (146. 147—5), cei îmbuiestrași mai ales (27—5).

Răspândirea[1]: Cu înțelesul de supt I: 12. 14. 15. 19. 31. 34. 37. 39. 41. 41/1. 42. 43. 43/1. 44. 77. 168. 168/1. 169. 170. 190. 191. 194. 195. 195/1. 197. 197/1. 199. 200. 201. 202. 205. 205/1. 205/2. 209-2. 212. 214. 215. 216. 218. 219/1. 219/2. 219/3. 221. 222. 223. 224. 225. 229/1. 230. 238/1. 239/2-2. 239/2-7. 239/3-7. 241. 242. 242/1. 243. 250. 250/1. 252. 253. 254. 255/1. 256/1. 257. 258. 262. 265. 266. 270. 271. 272. 274. 275. 277. 280. 281. 286. 288. 289. 291. 292. 293. 295. 296. 297. 298. 300. 302. 304. 305. 306. 307. 307/1. 308. 309. 312. 313. 314. 315. 317. 318. 321. 322. 323. 324. 327. 329. 328. 331. 332. 333. 337. 338. 339. 339/1. 340. 342. 348. 350. 351. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 369/1. 370. 371. 376. 377. 380. 380/1. 382. 383. 384. 385. 386. 388. 389. 390. 392/1. 391. 395. 396. 398. 399. 401. 402. 403. 404. 406. 407. 408. 408/1. 408/3. 409. 412. 415. 415/1. 418. 419. 424. 430. 432. 433. 434. 435. 437. 439. 440. 441. 442. 444. 445. 447. 448. 449. 448/2-3. 448/2. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 506. 509/1. 511. 516. 518/1. 520. Acest înțeles e necunoscut în Banat, în regiunea Brașovului, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Basarabia, Moldova, Bucovina, și în părțile Crișului. — *V. F.*: *călăriie* (209-2. 209-7), *călarie* (432. 250), *călărie* (396) și *calarie* (49. 408. 445. 448/2. 454. 465. 518/1).

călărit. Calul se întrebuințează la *călărit*, iar după slujba ce-o face se numește cal *de călărit*. In unele locuri *călăritul nu este obicinuit* (152/4—5), în altele el se practică fără șea (6—5), în altele „puțin" (75—5. 161. 219/2. 240—5), „mai puțin" (160. 280) „rar" (5—5. 219/1. 251. 361—5), „foarte rar" (398—5. 536—5), la festivități. Din punctul 19—5 ni se spune: „La călărit se folosesc [caii] numai la părăzi, când se compune un banderiu și când se

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 7.

©BCU CLUJ

„*tună*" brânza de la munte". — *V. F.: călărit* (26—5) și *călărită* (55/1—5).

**c ă l ă ș t e u.* Cal mare, urît, slab. Despre iapă nu se zice. Se zice, în batjocură, despre un om mare, „năblaznic", cam nătărău „că e cât un *călăștău*"; se întrebuințează și 'n comunele vecine (12—55*).

**c ă l ă t e u.* Cal mare (22—55), diform (19—51); ca nume de batjocură: „câtu-i *călaceul*"; „ești cât un *călaceu*"; „*călaceule*"; „*Călaceul* ăsta nu știe nimic" (22*). Cuvântul este atestat din Banat, unde *t* + *e* se pronunță *č* deci: *călaceu* (2—25); *călateu; călătei* (19—51).

c ă l ă u[1]. Cal mare (38/1. 67. 77. 80. 121. 133. 150. 151. 243. 268. 287. 325. 376. 378. 406. 427. 500. 534), înalt (427), gros (80. 234. 243. 406. 67. 534. 378. 133), urît (378. 500. 534), țigănesc (218*; „n'are pluralul"), greoiu (318), prost (38/1. 163), cu copitele mari (67): „Ce *călău* mare ți-ai cumpărat" (179). Mai rar are și înțelesul de un cal bun („dacă e bun" 216), zdravăn (151), înalt (427). — *Figurat:* om mare (239; în batjocură 367), stângaci în mișcări (367), căruia îi place să bată pe cei mai slabi ca el și care toate le face prin bătae (130) sau un om „care pe față îți face un rău care te duce la ruină" (496). Se mai zice (în batjocură) despre feciorii mai mari „*călău* bătrân" (337) sau despre un copil mare (386), leneș (347. 386), care stă fără de lucru (337) sau unul de 15—16 ani (212), desvoltat bine în raport cu vârsta sa (212*), dar care e strengar („din fire se poartă rău" 212) și bate ulițele (360). Exemple: „Ești un *călău* mare și nu știi ce se cade"; „Ești acum *călău* mare, ai putea lucra, să nu furi numai așa vremea lui D-zeu" (232/3); „Te-ai făcut *călău* mare (529); „Tu ești un *călău*... bătrân, nu-ți pune mintea cu copiii cei mici" (212. 218*). — *R.:* 7/1. 10. 12. 37. 38/1. 44. 48. 56. 56/1. 67. 77. 80. 74. 105. 119. 121. 104. 130. 133. 150. 151. 163. 325. 168. 169. 179. 194. 212. 216. 218/1. 232/1—11. 232/2. 232/3.

[1] Materialul este de la chestiunea 55.

©BCU CLUJ

234. 235/1. 239/2. 243. 250. 256. 260. 261. 268. 275. 281. 289. 283. 376. 378. 380/1. 381. 384. 386. 314. 318—11. 324. 337. 338. 346. 360. 287. 367. 393. 395. 398. 401. 406. 408. 412. 420. 427. 438. 440. 446. 448/1. 448/2. 450. 454. 467. 470—11. 496. 500. 529. 534. — *V. F.: călău* (10. 12—11. 37. 38/1. 44. 48. 56. 56/1. 67. 74. 77. 105. 104. 119. 121. 130. 133. 151. 163. 168. 169. 179. 194. 216. 232/2. 234. 234—11. 235/1. 239/2. 243. 250. 256. 261. 268. 275. 287. 289. 314. 318. 318—11. 324. 338. 346. 360. 367. 380/2. 381. 384. 393. 395. 406. 408. 420. 438. 448/1. 448/2. 450. 454. 496. 529. 534), *calău* (7/1. 80. 150. 212. 218/1. 232/1—11. 232/1. 232/3. 283. 281. 337. 378. 386. 412. 401. 427. 440. 446. 467. 470—11. 500), *calau* (260—11); *călăi* (287. 325. 376), *căloi* (376—55).

* *c ă l ă u ș.* 1° Omul care se ocupă cu transportul de greutăți pe spatele calului (459—2).

2° O corcitură rezultată din calul românesc și cel rusesc (25—55).

Cu sensul de supt 1° probabil e cuvântul *cărăuș*, apropiat de *cal:* cel de supt 2° ar putea fi un derivat de la *călău* prin suf. dimin. *-uș.*

* *c ă l ă u ț.* Fără explicație, alături de *căluț*, între diminutivele de la cal (171—51). — Derivat de la *călău*, prin suf. *-uț.* In această regiune (171—51) forma *călău* nu e atestată: se pare totuși că a existat, căci se află în împrejurimile Cernăuților.

c ă l c a t. Calul se întrebuințează la *călcat:* cereale (545—5), grâu (548—5), lut pentru lipit (102—5), pământ, la țiglării (49—5); iar după slujba care o face se numește: cal de *călcat* (475—5).

* *c ă l e s c.* Un mers ca al cailor se numește *mers călesc* (24—11).

* *c ă l e t.* Cu următoarea explicație: „mulți cai" (82—7). Exemple: „Atâta *călet* ce s'a prăsit de vreo câțiva ani în satul ăsta, e chiar de speriat"; „Azi noapte mi-a mâncat trifoiul cu *căletul* lor" (162*). — *V. F.:* „în plural nu se folosește" (162*).

©BCU CLUJ

căliască, v. *căiesc*.

calic. Fără explicaţie, între cuvintele cu care se numesc („în bătaie de joc şi la mânie“ 133—54) caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi şi netrebnici (133—54. 157—54. 183—54) şi între atributele date cailor după defecte corporale (148—77): „Calul se caută de-amănuntul... ca să nu aibă vreun *gangi*, adică să nu fie bolnav sau *calic*“ (133—3).

**calicitură*. In expresia: *calicitură* de cal (183—54), citată între terminii care numesc caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi şi netrebnici.

călişor. Diminutiv (63—51), desmierdător (24/1—51. 63—51), dar „rar“ şi pentru a numi caii bătrâni (63—51).

**căloaică*. Numire desmierdătoare care se dă „de multe ori la copiii de ambele sexe, nu numai la... iepe“ (378—51). — Derivat de la *cal*, prin suf. *-oaică*, considerându-se, probabil, ca o formă feminină a masculinului *căloiu*.

**căloc*[1]. Cal (s. iapă 516) mare (5. 350. 378. 382. 475. 480. 487. 489. 494. 498. 507. 514. 516. 520. 525. 527. 546. 551), gros (378. 382. 392/1. 471. 475. 520) sau gras (5), bine desvoltat (509/1), urît (378. 382. 392/1), cu „capul mare“, în general neproporţionat (200) şi mai în vârstă. Prin acest cuvânt se arată (6. 523. 536) sau se deosebeşte (528—55) mărimea s. vârsta (477—51) calului: „am un *căloc* cât o săptămână sau cât o zi de post sau cât turnul bisericii“ (361); „ia, uite *călocu*, cum se mai întinde“ (529); „*căloci* pentru hinteu“ (521) (cf. 497: „*căloc*. Caii Steier, în asemănare cu cei de aici“; 520—1: „diminutiv de la cal“; *căloc mare* 12). — *R.*: 3. 4. 5. 6. 7. 12. 37. 46. 200. 232. 267. 267/1. 329. 528. 529. 337. 338. 340. 520—51. 520. 527. 350. 356. 361. 366. 369. 369/1. 370. 378. 382. 391. 392/1. 394. 396. 399. 422. 424. 425. 464. 467—51. 467. 480. 412. 471. 472. 473. 475. 476. 487. 488. 489. 490. 492. 494. 497. 498. 507. 509/1.

[1] Materialul este primiti ca răspuns la chestiunea 55.

©BCU CLUJ

513. 513/1. 513/2. 514. 516. 517. 521. 522. 523. 525. 532. 533. 536. 540. 539. 543/1. 544. 546. 546/1. 547. 548. 551. — V. *F.*: *caloc* (338. 473), plural: *caloci* (46. 424. 523), *călosi* (6).

c ă l o i[1]. Cal mare (20. 41. 41/1. 52. 60. 64. 74/1. 75/1. 77. 88. 96. 105. 112. 113. 120. 123. 126. 129. 133. 135. 137. 140. 141. 142. 143. 145. 149. 155/1. 152/3. 152/6. 155. 163. 164. 167/1. 175. 182. 183. 187. 193. 195/1. 200. 201. 202. 212. 229/1. 230. 231/1. 232/3. 234. 238/1. 239/3. 243. 246. 247. 252. 255. 263. 266. 277. 279. 286. 290. 295. 296. 308. 314/1. 315. 318. 321. 330. 336. 340. 349. 355. 359. 369. 378. 380. 380/1. 380/2. 392/1. 401. 406/1. 408. 415. 415/1. 421. 421/1. 428. 433. 435. 439. 446. 471. 477. 484. 487. 495. 495/1. 496. 500. 502. 506. 516. 520. 534. 545/1. 551), foarte mare (167. 443), prea mare (57. 410), mare mare (231. 231/1), jâb, năMornic (200), gros (41/1. 64. 105. 112. 133. 140. 193. 201. 202. 229/1. 286. 308. 378. 392/1. 401. 406. 495. 495/1. 500. 502. 520. 534), urît (52. 88. 105. 121. 167/1. 175. 201. 230. 239/3. 378. 380. 380/1. 392/1. 401. 403. 487. 493. 495/1. 534) la faţă (496), slab (195/1. 238/1. 290. 403) sau „hitioan (sec)“ (245), gras (247. 296. 491), greoiu (200. 355), rău (330. 439), osos (75/1. 279. 545/1), musculos (75/1), bine desvoltat (252. 255. 380/2), masiv (64), păros (355), cu capul mare (198), cu picioarele în disproporţie cu corpul (25*), cu picioarele groase (96. 203/1), leneş la mers (247), uneori bătrân (135. 321).

In câteva răspunsuri parcă surprindem ideia de „bun“: cal înalt (80. 203/1. 403) sau frumos (163. 164), care prezintă, în general, un tot armonic (25), care poate fugi iute („de acei cai aveau Rușii, Lipovenii care umblau cu mărfuri” 134). — *Figurat.* Nume de batjocură pentru oamenii mari sau pentru cei înalţi şi în vârstă, când se amestecă în jocurile tinerilor: „S'a băgat şi *căloiul* ăla în ale copiilor“ (25*). Expresii: „un *căloi* cât o mlamnilă“ (167/1); „un *căloiu* cât casa“ (110); „un *căloiu* de om,

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 55.

©BCU CLUJ

de dascăl, de popă" (437); *căloiu* = „cămilă" (27); „am cumpărat un *căloiu* mare şi bătrân, bun de cort" (218*).

Ca diminutiv este atestat mai rar (216) şi arată vârsta (318—51. 477—51), forma (20—51), mărimea (20—51) şi este desmierdător (20—51. 393—51). — *R.:* E răspândit în întragă ţara („foarte rar" 159, „rar" 212*). — *V. F.:* Pe lângă *căloiu* atestat de multe ori, mai avem: *caloiu* (80. 103. 119. 219/3. 229/1. 234. 270. 299. 313. 316. 337. 343. 446. 451. 454. 486. 500. 511. 107. 110. 155. 232. 257. 260. 354. 410. 503. 545/1), *căloni* (20—51. 20—55), „căloiu, pluralul *căioncii*" (463). Problematice: *coloiu* (24), *coloi* (228), *călai* (168).

* *călonc.* Cal mare (467. 470—55). — *R.:* 467. 470. 472—55. — *V. F.: calonc* (472—55), cu pluralele: *călonci* (467. 472—55), *calonci* (470—55).

* *călos.* Despre „un om care merge bleg, calcă greoiu, abia se mişcă": *„ce om călos"* (24—11); în batjocură „despre un om mare, cu mişcări proaste şi nesăţios: ce om *călos*"; „Nu-ţi face de lucru cu oameni *căloşi* ca aceia". „Aceste adjective se folosesc mai mult de către femei şi mai puţin de bărbaţi" (378). — *R.:* 24—11. „rar" 378—11 şi în comunele Săcălaia, Hăşdate şi Nicula (378*). — *V. F.: câlos* (24—11), fem. *căloasă* (378*).

* *călotelu.* „Cal mare, însă mai mic ca un căloiu" (64—55).

calşor, v. *căluşor.*

* *căluc.* Termin desmierdător (193—51) dat calului. — *R.:* 193. 472—51. Cf. şi *căluţ.*

* *călucean.* Diminutiv, arătând vârsta (38/1—51. 109—5. 99—51), mărimea (38/1) dar şi dssmierdător (24—51); la 102—51: „nu se întrebuinţează pentru a denumi vârsta calului". — *R.:* 24. 38/1. 109. 102—51, 7. — *V. F.: căluşean* (99. 102).

* *călucior.* Diminutiv desmierdător (199—51) dat calului.

* *călulean.* Diminutiv desmierdător (24—51).

©BCU CLUJ

căluleț[1]. Diminutiv (cal „mai mare" 27, sau „mai mic" 27. 477), care arată vârsta (29. 67. 477. 88) aproximativă (380/2) și sexul (25); se întrebuințează și ca termin desmierdător („mai mult" 41/1), (24. 24/1. 25. 29. 27. 41/1. 67. 88. 510), „mai ales de copii și de femei" (24/1). — *R.*: 24. 24/1. 25. 27. 29. 41/1. 67. 88. 321. 380/2. 456. 477. 510. 521. — *V. F.*: *caluleț* 456.

† *căluoi*. „Un cal monstru: gâtul scurt, capul mare și alungit anormal, picioarele înalte și groase" (25—55). „Derivatul *căloi* este întrebuințat mai mult de tineri decât de bătrâni, în timp ce derivatul *căluoi* se pronunță numai de către bătrâni"; acestea cuvinte sânt „augmentativele substantivului cal" (25).

căluș[2]. 1° Diminutiv (189. 190. 65. „numai" 321) desmierdător (41. 65. 71. 88. 103. 268. 321. 439. 499/1), care arată un cal mic „fără deosebire de vârstă" (105. 499/1) sau vârsta (71. 88. 459), tânără (41. 103), aproximativă (380/2).

2° Un băț scurt și grosuț, care se pune în gura calului (boilor sau vacilor când sânt bolnave 88* sau când se caută în gură 392*) ca să nu poată strânge dinții, când umblăm cu mâna prin gura lui (144); bățul pe care-l pun hoții în gura cuiva ca să nu sbiere (24/1); bucata de lemn ce se pune (în ștreang), făcându-se un ochiu la ștreang sau la o funie scurtă (324*). Despre femeile guralive se zice că le-ar trebui un *căluș* în gură (324*).

3° Dopul de lemn cu care se astupă urciorul cu apă (144).

4° „Lăcustele care sar prin iarbă ca și căluții sau ca și călușerii" (48—2*).

5° Călușul: un joc tradițional, care se joacă toată săptămâna Rusaliilor sau numai trei Dumineci. Din punctul 24 acest joc este descris astfel: „Cu o săptămână și

[1] și [2] Materialul este primit la chestiunea 51.

©BCU CLUJ

două zile înainte de Dumineca Rusaliilor, adică Vineri, se ia o prăjină de către cei 12 călușari împreună cu vătaful lor ; se leagă în vârful acestei prăjini un prosop alb (șervet sau ștergar) și în vârf de tot se leagă câteva fire de usturoiu și pelin. Acestei operațiuni i se zice : *„sare călușul"*. Cum vine Dumineca (cu o săptămână înainte de Rusalii), încep să-l joace. Figurile dansului sânt numeroase și foarte variate, din comună în comună. *Călușarii* sau *călușerii*, joacă după un cântec zis „Floricica", pe care-l cântă numai țiganii bătrâni, care-l știu binișor. Se crede că acela care va cânta *călușul* sau *floricica*, așa cum se cântă el, i se face vioara (lăuta) țăndări în mână și el moare pe loc. Este un fel de boală (științificește nu știu cum i se zice) : *„luat din căluș"*, care se tămăduește prin jucarea bolnavului în *căluș*. Se aduce bolnavul în răscrucea drumurilor din sat, se culcă pe un țol (macat sau velniță) ; i se pune la căpătâiu o oală cu un puiu fiert. *Călușul* începe să joace, bătând din pinteni, pe care-i are la picioare (fiecare), iar bolnavul *luat din căluș*, dă și el din picioare, lovind în călcâie cât poate de tare (n'am văzut, dar mi s'a spus de atâta lume că nu știu ce să cred). Când a terminat de jucat, un călușar mai bătrân trage de-asvârlita cu ciomagul său și sparge oala ; apa din oală sare peste bolnav. Acesta se ridică și o rupe de fugă, fiind prins imediat de oameni, căci altfel zic că sare în fântâni. Puiul fiert să crede că învie și, îndată ce o rupe de fugă, crapă, iar apa aceia pe oricare (din cei adunați împrejur curioși) l-ar atinge, acela cade în locul fostului bolnav. Astfel se joacă până în Dumineca Rusaliilor (pentru un joc li se plătește de familia bolnavului câte 500—1000 lei ; joacă însă și de plăcere). Luni, după Rusalii, nu mai joacă, iar Marți se duc toți călușarii de îngroapă *ciocul călușului* în mijlocul câmpului (ciocul călușului, firele de usturoi și pelin) într'o groapă de nouă degete".

©BCU CLUJ

Din punctul 88[1]: „El se compune din șase (sau 12) călușari flăcăi, care sânt îmbrăcați în cămăși naționale, înfășurați în tricoloruri; la picioare au ciorapi roșii, cu opinci și cu zurgălăi. In mână au niște bețe care au câte trei clopoței mici. In ceata acestor șase mai este și un mut. Mutul acesta este îmbrăcat cu haine rupte și mai ales din pantaloni de blăni de oaie, întorși pe dos; în cap are o căciulă de piele de iepure, crăpată în față. Mutul este mascat. Ceata aceasta este condusă de un flăcău care este cel mai bine îmbrăcat și se numște „vătaf"; el este înfășurat în tricolor lung; în mână are o prăjină lungă de vreo 8 metri, în care este agățat un drapel tricolor.

Strigăturile obicinuite: „Ia ascultă, lele, ascultă, Și nc'o dată iar așa. Hăp și na, Na la nica na. Hăităi, șoltăi!", sărind și jucând unul după altul, împreună cu vătaful, care-i supraveghează și-i bate cu bățul, dacă nu execută bine".

„Jocul lor este compus din o mulțime de figuri. In mijlocul lor se aduce o căldare cu apă și o bucată mare de sare. Cu apa se udă, după ce joacă, cu un smoc de busuioc, întâi călușerii și apoi publicul. După ce au băut apă și s'au udat toți călușerii, ei rup din sare câte o bucățică mică și ling fiecare dintre ei. Sarea vestește bogăția pământului, iar apa izvorul nesfârșit al verilor îmbelșugate. Prin strigături vestesc anul care este bogat".

„Mutul are un biciu în mână cu care face diferite gesturi caraghioase, de distrează publicul și supraveghează și el lumea de a da ascultare și de a bate cu biciul pe călușerii care nu joacă bine. In mână mutul mai are și o sabie, cu care se face că taie lumea care nu ascultă și pe călușerii care nu știu să-și facă datoria. Tot el face apelul călușarilor, pronunțând caraghios numele lor; călușarii zic: prezent, pronunțând ca și mutul. Mutul se ia după

[1] Nota corespondentului: „Jocul acesta este împrumutat de la Oltenii care vin de vând fructe vara; se joacă și la anul nou nu numai la Rusalii".

©BCU CLUJ

călușarul care i-a răspuns la fel cu strigătul lui, îl prinde și apoi îl aduce vătafului. Vătaful dă ordin să-l ia câțiva călușari pe bețe și, ținându-l orizontal și descălțându-l la picioare, mutul, împreună cu ceilalți doi călușari numiți de vătaf, îl bate la picioare, apoi îl dă ca invalid de o parte. După aceasta începe iarăși jocul, spunând diferite glume unde văd câte o fată. După ce mai joacă puțin la casa omului, ei pornesc în altă parte la alt gospodar, după ce au urat omului zile fericite, mulți ani și îmbelșugați. Ei au *viorişti* țigani, care le cântă. Când se întrunește un asemenea joc, călușerii fac jurământ pe opt ani de zile și chiar au niște legi după care se conduc".

R.: 24/1. 41. 65. 71. 88. „rar" 97. 103. 105. 142. 144. 149. 189. 190. 459. 256. 268. 321. 380/2. 439. 472. 499/1. 503. — *V. F.: căluș* (503), *calus* (268); forma feminină *căluză* (149).

c ă l u ș e i. Un joc de copii. Din 88: Ei joacă, după muzică, grupați în două cercuri concentrice. — In Zagra (jud. Năsăud), jocul este cu foi de trifoiu rupte (com. de N. Drăganu).

c ă l u ș e l[1]. Diminutiv (60. 61. 68. 64. 65. 95. 203/1. 210/1. 219/2. 232/2. 239/2. 241. 251. 253. 254. 390) („numai" 24/1. 84) desmierdător (24. 24/1. 25. 29. 49. 61. 58/1. 59. 65. 73. 77. 79. 84. 87. 88. 94. 97. 133. 167. 169. 203/1. 207. 232/2. 239/2. 241. 251. 253. 254. 265. 268. 332. 365. 378. 397. 448/1. 479. 479/1. 480. 482. 482/2. 520. 523. 540/1) care se dă (mai ales de copii și femei 24/1) „cailor frumoși și grași" (448/2), „cailor tineri când îi învață a umbla în ham" (203/1), celor „mai bătrâni dar mai buni" (540) sau și la copii (378), indicând (numai 361) vârsta (29. 47. 60. 74/1. 78. 78/1. 86. 88. 93. 109. 204. 304. 361. 365. 374. 376. 148/1. 448/2. 460) tânără (47. 109. 167. 204. 374) sau sexul (25), uneori un cal mic (219/1. 398) (sau „micimea" 304. 437) tânăr (522), fără deosebire de vârstă (58/1. 219/1. 437).

[1] Materialul este primit la chestiunea 51.

©BCU CLUJ

R.: Aproape general. *V. F.: căluşelu* (77. 78/1), *căluşăl* (24/1. 49. 82. 241. 251. 253. 254. 265. 270. 324), *caluşel* (397. 404. 461), *caluşăl* (233).

căluşer. 1° Crescător de cai (213—1. 456—2) sau proprietar de cai (151—2. 457—2. 452—2); cf. şi 445—2: „căluşeri (szekereşi)". Exemple: „în această comună cuvântul *căluşer* are două înţelesuri: una pentru crescătorii de cai, atunci când vorbirea noastră se referă la cai şi alta pentru fecerii (?) de joc, atunci când vorbirea noastră se referă la jocuri. Se întrebuinţează regulat... atât *căluşeri* cât şi *căeş;* în satele vecine deasemenea" (496*).

2° „Flăcăii" („sau flăcăul" 88*), care joacă dansul" şi „însuşi dansul" (322—2*. 393—2*. 481—2*) („numit iarăşi *căluşeriu* 456*). Exemple: „Dansul *căluşeriul* se obicinueşte, însă nu e propriu din această regiune ci e adus de prin armată s. alte regiuni" (48—51*); „Dansul *căluşeriului* la noi se joacă regulat, descrierea lui n'o fac pentrucă nu l-am jucat nici când; când eram june părinţii m'au oprit, considerându-l un joc nebun, din care cauză cel ce juca se şi numea Mutul *căluţului*" (324—51*).

3° Diminutiv (322. 324. 327—51) desmierdător (48. 88. 398. 481—51), care arată vârsta (88. 481—51); termin care se întrebuinţează „la numirea mânzilor până sânt mici" (322—2*) sau „caii cei micuţi (frumoşi)" (393—51*); „un cal mic, cum erau caii purtători de tobă la muzica militară" (324—51*), „cal mic şi binefăcut (iute şi gras" (327*), cal frumos şi mic (numai în graiul popular): „Ah, ce frumos *căluşer*" (la feminin nu se întrebuinţează)" (88*).

4° „Lăcustele care sar prin iarbă ca şi *căluţii* sau ca şi *căluşerii*" (48—2*).

R.: Cu înţelesul de supt 1° şi 2°: 213—1. 445. 451—2. 456—1. 457. 458. 458/1—2). Cu înţelesul de supt 3°: 48. 88. 322. 324. 393. 481—51). — *V. F.: caluşeri* (451. 458/1—2).— Cu înţelesul de supt 1° şi 2°, derivat de la *căluş,* prin suf. nom. agent. *-ar.* Legătură cu *căluş* „bucăţică de lemn ce se pune în gură" (cum crede Speranţă, *ap.* DA.), pare puţin

©BCU CLUJ

probabilă; cu înțelesul de supt 3° și 4° este derivat din *căluș*, prin suf. dimin. *-el*, care prin disimilare a dat *căluşer* (v. Pușcariu, în DR. I, 328).

căluşeresc. Fără explicație, la întrebarea: care este adjectivul și adverbul derivat din cal? (65—11).

căluşor[1]. Diminutiv (63. 64. 68. 95. 125. 128. 143. 203/1. 219. 219/2. 225. 232/2. 239,3. 245/1. 306. 401. 402. 406. 487. 521) desmierdător (24. 25. „mai mult" 41/1. 415. 415/1. „des" 79. „numai" 115. 500. „rar" 126. 52. 63. 67. 70. 71. 75. 76. 79. 83. 88. 89. 96. 103. 104. 111. 112. 113. 115. 117. 122. 124. 126. 129. 133. 140. 146. 147. 157. 159. 171. 183. 202. 207. 218. 225. 229. 229/1. 232/2. 239/3. 286. 287. 321. 336. 378. 385. 406. 414. 415. 415/1. 439. 443. 490. 498. 500. 507. 510. 517. 520. 524. 543), care se dă calului frumos și bine hrănit (229), („mai ales când trage din greu, țăranul îi zice în mod blând, „hai, *căișori*, hai" sau „hai, căluțele, hai", etc. 160; cf. și 75/1), bine îngrijit (229/1), până e tânăr (457), rar la caii bătrâni (63); i se mai zice și calului cu care omul e mulțumit, fie că este tânăr, fie că este bătrân (75/1), prin extensiune și la copii (378), și arată un „cal mic" (27. 76. 105. 181. 287. 138. 155/2), tânăr (181) sau bun (138), fără deosebire de vârstă (105. 160. 287), cam „slăbuț" (168), apoi mărimea (195/1) s. tinerețea (167), („numai" 121, „rare ori" 293. „rar" 517) vârsta (29. 54/1. 67. 70. 71. 76. 79. 83. 88. 103. 104. 111. 113. 117. 121. 124. 126. 152/2. 183. 184. 286. 293. 318. 336. 385. 443. 487. 490. 516. 517) tânără (103. 104. 121. 183) și sexul (25). — *R.*: General, cu excepția regiunii Hațegului. — *V. F.*: *caluşor* (102. 122. 140. 143. 155/2. 157. 185. 207. 261. 391. 543), *calşor* (245/1); pluralul: *caişor* (164. 160) și *căluşori* (472); formă probabilă: *caluşor* (52. 115. 286. 489).

* *căluşteț*. Fără explicație, între dimnutivele de la cal. — *V. F.*: *caluşteț* (110—51) *caluştyeț* (348—51).

---

[1] Materialul e primit ca răspuns la chestiunea 51.

©BCU CLUJ

căluț[1]. 1° Diminutiv (30. 60. 61. 63. 64. 65. „numai" 68. 95. 108. 108/1. 109. 120. 125. 128. 143. 150. 152. 164. 168. 203. 204. 205. 216. 219. 219/2. 224. 225. 232/1. 232/2. 234. 235. 237. 239/2. 239/3. 241. 243/1. 245/1. 246. 251. 253. 254. 255/1. 260. 276. 283. 379. 388. 390. 401. 402. 403. 405. 406. 416. 426. 458/1. 466. 470. 477. 487. 488/1. 521. 550. 551) („mai mult" 41/1. 167. 288. 415. 415/1, „numai" 43. 69. 90. 201 238/1. 321. 378. 500, des 79, „uneori" 194) desmierdător (18. 20. 24. 24/1. 27. 29. 38. 39. 41/1. 43. 43/1. 44. 48. 59. 60. 61. 63. 65. 67. 69. 70. 71. 75. 76. 79. 83. 87. 88. 89. 90. 96. 97. 103. 104. 111. 112. 113. 122. 124. 129. 133. 138. 140. 146. 147. 151. 152/3. 152/5. 153. 158/1. 157. 159. 167. 169. 175. 181. 182. 191. 193. 194. 198. 199. 201. 202. 205/1. 207. 212. 214. 218. 221. 222. 223. 224. 225. 226/1. 228. 229. 229/1. 232/2. 235. 238/1. 239/2. 239/3. 241. 243/1. 245. 251. 253. 254. 263. 286. 287. 288. 295. 312. 313. 321. 332. 334. 336. 337. 359. 363. 365. 378. 380. 380/1. 385. 386. 392. 393. 394. 397. 398. 403. 406. 415. 415/1. 419. 432. 433. 434. 435. 438. 439. 448. 448/1. 448/2. 450. 454. 458. 460. 462. 466. 471. 479. 479/1. 480. 482. 490. 498. 499/1. 507. 517. 520. 523. 524. 525. 528. 529. 540. 543. 551) (sau batjocoritor 205/1), care se dă calului sprinten (140), frumos (140. 229. 448.), mai mic, mai proporționat (20), micuț și mai slab (293*), gras mai ales (448/2), bine îngrijit (229/1), bine hrănit (229), cu care sânt îndestulat (75/1), unui cal mic, fără deosebire de vârstă (105. 152/4. 219/1. 287. 370. 392/1. 437), indiferent că-i bătrân de 30 de ani sau de 6 ani (198), rar (63) cailor mai bătrâni (63) dar buni (540), apoi celor rămași mici (377), unui mânz (198), până la doi ani (237), de la 1—2 ani (193), ca termin comparativ, față de alții de aceeași etate (34) ; prin extensiune (dat mai ales de copii și femei 24/1) și despre copiii de ambele sexe (378). Indică : mai mult forma (20), talia (392), numai (155/1) mărimea (20. 38/1. 151. 158/1. 180. 195. 252. 386. 410. 494) trupului (508), micimea (273. 437), un cal

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 51.

©BCU CLUJ

mai (233. 289) mic (27. 76. 105. 143. 145. 155/2. 152/4. 156. 181. 186. 196. 219/1. 287. 340. 361. 363. 392/1. 398. 408/1. 414/1. 417. 440. 452. 525) la trup (417), de statură mică (362), mărunțel (296. 303), tânăr (tinerețea 167. 181. 319. 440. 457. 522), speța sau soiu de cai (74), vârsta (18. 19. 36. 38/1. 41. 44. 47. 54/1. 60. 70. 71. 74/1. 76. 78. 78/1. 83. 88. 93. 99. 103. 104. 108. 109. 113. 117. 124. 126. 138. 151. 152/1. 152/2. 152/3. 152/5. 158/1. 163. 168/1. 172. 176/1. 190. 183. 191. 204. 223. 239. 239/1. 252. 272. 277. 281. 286. 293. 304. 318. 329. 336. 365. 367. 374. 375. 376. 380/2. 385. 386. 410. 419. 443. 448/1. 459. 477. 480. 481. 487. 490. 502. 516. 517. 527. 528. 532. 536. 551) tânără (19. 36. 41. 47. 103. 104. 109. 204. 367. 374. 376. 419). Este citat, fără explicație, între derivatele de la cal, prin care se arată caii mari, groși, urîți (46. 64/1. 248. 267/1. 267. 284. 297. 316. 363. 394. 410/1. 473. 528).

2° „Bătrânii foloseau cuvântul *căluț* la vătaful călușerilor, în dansul național ; mai ziceau... *căluț* și la un mare dansator“ (481*).

3° „Un băț pe care [copiii] se pun călare și aleargă și îl joacă, în zburdălnicia lor copilărească, imitând pe cei mari“ (481*).

Exemple : „Mânzat[ul]... dacă mai crește tot rămâne numai *căluț*“ (55) ; „hi, *căluț* mai tare, Că vine Dunărea mare, Di, di, di, *căluțul* mieu, De-aicea până 'n Brașăn“ (232/1) ; „Imi ciosălai *căiții*. Are și el niște *caiți* (înțelegând cai de preț mic)“. „Am doi *caiți* groși ca pepenii. *Caiții* zburliți și piperniciți“ (523*).

R. : Pe întreg teritorul țării ; puțin răspândit în jurul Aradului, Lipovei și Devei.

V. F. : căluțu (76. 465. 492), *căluțiu* (316. 377. 417. 422), *caluț* (19. 74. 80. 157. 174. 177. 194. 206/1. 217. 245/1. 259. 261. 306. 329. 343. 361. 365. 415/1. 416. 439. 446. 454. 473. 500. 513/2). Forme de plural interesante : *caluți* (205/2. 234. 239/1. 240. 250. 508. 525), *căluței* (472), *căluci* (499), *călușei* (471. 551), *căiuți* (24/1. 188; deci nu numai în Moldova și Bucovina, cum spune DA.) ; „*caluți* sau *caiți*“

©BCU CLUJ

446* ; („*căiți* se folosește destul de des prin partea locului, mai ales de locuitorii din satele de pe dealuri" 523*); *căluță* (378. 517), *căișori* (86/2—51).

* *c ă l u ț a ș*. Diminutiv desmierdător (133—51).

**c ă l u ț e l*. Diminutiv desmierdător de la cal (134—51).

* *c ă l u ț u c*. Diminutiv desmierdător, (care se dă de multe ori și la copiii de ambele sexe 378—51).

c ă l u z ă, v. *căluș*.

† *c â n i t*. Atribut dat calului în batjocură : „Unde meri cu *cânyitul* acela de cal" (362—54).

† *c â n i t u r ă*. Fără explicație, între atributele date cailor bătrâni, neputincioși, slabi, urîți și netrebnici (413—54).

c a p a r ă. Arvună : „cumpărătorul dă vânzătorului *capara* (arvuna)" (1—3).

c ă p i a t. Boală. Despre un cal pe care „oprindu-l, pentru odihnă, din tras, el parcă se tot opintește (diformarea parțială a picioarelor și a gâtului)" (!) (25—77).

c a p s ă. Umflătura (sau „creșterea în sus" 239/3—77) ce se formează deasupra copitei cailor (331. 406/1—77), „la câșâță" (198—77), sau la genunche (229/1—77). Prin *extensiune:* calul „șchiop la copită" (239. 239/1—77) sau dinapoi (239—77). — *R.*[1]*:* și *V. F.: capsă* (194. 198. 239. 239/1. 239/3. 255. 255/1. 331. 361), *capță* (356. 410. 406/1. 509/1), *capțsă* (229/1). — Din ung. *kapcza,* care are și sensul de „umflătură scorțoasă, în formă de capsă, care crește pe copita (unghia) calului sau a boului" („a lónak vagy ökörnek körömházán növö *kapczaforma* hártjás csomó" (Czuczor și Fogarasi *s. v.*). Cf. și ung. *kapta* (: slav. *kopito*), care are și forma *kapcza* („a ló lábán, különösebben csulklóján növö csomó, nehutt máskép : *kapcza.* Innen *kaptás* vagy *kapczás* ló", (id.). Rostirea *capsă* este apropiată de *capsă* (< germ. *Kapsel* TDRG.) „capsulă fulminentă".

c a p s o ș[2]. Atribut dat calului cu o umflătură deasu-

[1] și [2] Materialul este primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

pra copitei (cf. *capsă)* (246. 272. 472. 481.), cu durere la genunchi (231/1), cu picioarele rele (206/1). — *R.*: 200. 206. 206/1. 230. 231/1. 234. 235. 246. 252. 272. 281. 293. 294. 384/1. 361. 423. 432. 433. 435. 438. 446. 472. 481. 489. — *V. F.*: *capţos* (206. 206/1. 230. 472), *capţoş* (423. 438. 446), *căpţos* (200), *capţaş* (246. 272. 282), *capsăş* (481), *capsaş* (293), *capseş* (232/1). — Cele terminate în *-aş* cred că derivă din ung. *kapczás*, un derivat al ung. *kapcza* („*kapczás* lábak ; *kapczás* lo melynek körömhazán kapczaforma csomosodás van ; kapczas ökör" ; Czuczor şi Fogorasi, s. v.).

C ă r ă u ş [1]. 1° Omul care are căruţa cu cai şi se ocupă cu cărăuşia (6. 12. 35. 36. 49. 58. 57. 73 77. 90. 105. 106. 109. 111. 113. 120. 125. 127. 128. 130. 134. 135. 136. 137. 139. 142. 143. 145. 146. 147. 158/1 163. 168/1. 169. 171. 176. 178. 181. 183. 187. 189. 192. 194. 196. 198. 201. 202. 203. 203/1. 204. 210. 210/1. 219. 223. 224. 226/1. 233. 234. 235. 238. 238/1. 247. 246. 251. 251/1. 252. 254. 255. 255/1. 258. 273. 279. 287. 290. 292. 295. 296. 308. 316. 344. 380/2. 382. 383. 385. 390. 392. 401. 407. 410. 415. 415/1. 421. 421/1 436. 471. 475. 481. 484. 487. 495. 506. 512. 513/2. 517. 529. 534) şi transportă persoane (399), mărfuri (72.75/1) cereale (99), de la oraş boltaşilor din comună (41/1. 55), lemne de la fabrica de cherestea până la locul unde pot fi încărcate în tren (229. 229/1. 392/1.), cel care duce chirie (148), cară chirie (85) ţuhali cu pâne, sau este luat cu ziua la lucru (200), se ocupă cu chiria. cară greutăţi pe spinarea cailor (sare, coşuri, baniţe etc.) (59), trage stânjeni din locurile mai puţin potrivite de mers cu căruţa (20), iar unde se extrag minereuri, trage cu calul aşa zîsele *râzne* (vagonete) (13).

2° *Prin extensiune :* Proprietarul care are căruţă cu cai (şi cai de călărit : 427. 456) şi nu se ocupă cu cărăuşia (11. 38/1. 73. 91. 103. 168. 199. 210/2. 213. 215. 227. 229/1. 239/3. 244. 269. 283. 284. 286. 309. 332. 379. 393.

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 2.

©BCU CLUJ

416. 422. 462. 510. 520 ; identic fiind *cărăuș* cu gazdă de cai 323), decât numai incidental, ca o ocupațiune laterală, când duce persoane cu trăsura (60. 122. 171. 205/1. 205/2. 463). Prin diferențiare de sens, se numesc *cărăuși* și proprietarii care au boi, spre deosebire de *cocișieri*, cei care au cai (514).

3° Poreclă, în deosebi la familiile care înainte vreme se ocupau cu *cărăușia* : „Familia Constantinescu din Roșa poartă și porecla de *cărăuș*, fiindcă strămoșii lor cărau, înainte de răpirea Bucovinei, vin de la Odobești la Cernăuți, cu carul cu boi“ (186/2 ; cf. și 128 ; „Cărăușu, nume“).

R. : Aproape pe întreg teritorul țării ; cele mai multe răspunsuri sânt fără explicație. In unele regiuni este întrebuințat „rar“ (61. 65. 542), mai ales de bătrâni (96), în altele este cunoscut deși oamenii nu se îndeletnicesc cu cărăușia (149. 212. 282. 337). Unde sânt numai cai de călărit în regiunile muntoase, cărăușia se face cu carele cu boi (528). In părțile mai expuse influenții ungurești, acest cuvânt începe să fie înlocuit prin *secheres*, de origine ungurească. In aceste regiuni și alături de : *fiacăruș*, *fuvaruș*. *V. F.* : *căraus* (471. 499/1), *caraus* (215).

c ă r ă u ș e r. Fără explicație, dar pare a fi sinonim cu *cărăuș* (177/1. 179. 533—2).

c ă r ă u ș i e. 1° Ocupațiunea celor care au cai (572. 247—2) sau „a celor care n'au pământ sau au prea puțin“ (90—2): „Badea Iuon... face dese *cărăușii* cu boltașii“ (55—2) ; „*cărăușia* se face și cu carele cu boi“ (528—2).

2° *Prin extensiune*. Măsură de cantitate: „se zice în cutare cvant de ovăs, ori lemne, ori piatră, lut etc., sânt atâtea și atâtea *cărăușii*“ (199—2).

Se obicinuește cu verbele : *a face* (48), *a îmbla* (172), *a se ocupa* (35. 36. 49. 73. 77. 97. 105. 106. 120. 109. 407—2) ; calul este întrebuințat *la cărăușie* și se numește de *cărăușie*.

R. : General ; numai în regiunile expuse influenței ungurești pare a fi înlocuit prin *secherește*.

c ă r ă u ș i t u r ă. Calul e întrebuințat la — (529- 5).

©BCU CLUJ

c â r l a n, v. *cârlians.*

c â r l i a n s. „Numele de cârlians îl poartă tot omul care, prăsind cai, face aceasta ca mâne, poimâne să poată negustori cu o iapă, un mânz, un cârlan sau un cal bun. Prima grijă a cârliansului, mergând cu calul la vânzare, este să arate candidatului cumpărător că vita sa este blândă" (25—5). „Ţăranii numesc giambaşii *cârlianşi(i)*, fiindcă după constatarea lor, geambaşii mai niciodată nu aleargă să facă negustorie cu vite bătrâne sau, mai ales, cu cai bătrâni. Cum calului tânăr i se zice *cârlan*, cumpărătorul vânzătorul său ia numele *cârlians*. Mai întotdeauna... cumpărătorul - vânzătorul de vite tinere se numeşte *cârlians*" (25*).

c â r l i g. Despre caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi şi netrebnici (157—54).

c â r n, v. *cracoiat* şi *spetit.*

c a r t e p e c a l. Bilet de vite (183—3).

c ă r u ţ a r. Proprietarul care are căruţă (1—2) sau cei care se ocupă cu *cărăuşia* (343—2). — *R.:* 1. 139. 294. 343. 535—2. — *V. F.: caruţari* (1—2), *căruţeri* (294. 343. 535—2).

c ă r u ţ a ş. 1. Proprietarul (6) sau gospodarul (121) care are căruţă (28. 94. 230) cu cai sau cai de călărie (133) şi se ocupă excluziv (58/1) cu transportarea de mărfuri sau „cel care are un cal înhămat la căruţă şi face transpoarte cu bagaje la gară" (24/1). — *R.:* General; în Ardeal numai în apropierea oraşelor. — *V. F.: caruţaş* (110. 94. 357).

c ă r u ţ e ş i e. Ocupaţiunea căruţaşilor (121—2).

c â ş i ţ ă. O parte a piciorului la cal; v. *capsă.*

c a t â r. In batjocură şi la mânie (133—54) despre un cal „mic" (158. 109—55) şi „tare" (109—55). — *R.:* 109. 108. 108/1. 133. 158—54. — *V. F.: catari* (133).

c ă u t a. Cu sensul de „a câştiga", v. p. 90.

c ă z ă t u r ă. In batjocură despre un cal urît (26—

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 2.

©BCU CLUJ

54), netrebnic (136), bătrân (60), când omul „este necăjit peste seamă“ (136—54).

c e a c a l. Despre caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi (85—54).

c e a c â r. Despre un cal cu defecte corporale (29—77).

c e n z a r p e n z, v. p. 88.

c e u c a ş. Despre calul care se uită drept... „fără a fi chior“ ; despre cameni se zice la fel (190*). Ar putea fi ung. **csokás* (cf. ung. *csókaszem* „szem, melynek ivhártyájat üvegalaku gyürü keriti... lovaknál jelent oly szemet is mely homályos üveg gyanánt világit, élénkség és kinyomás nélkül“).

c h e h e. Tuse, boală la cai (467—54*) ; se recunoaşte după respiraţie, după unele umflături pe spate şi după lărgimea nărilor (480—3). Această boală se opreşte pentru moment, în târg, cu bere (471—3) sau cu seminţă de cânepă; vindecarea radicală nu-i posibilă (467—54*). — *R.:* 293—77. 367—3. 403—3. 406/1. 410—77. 424—77. 471—3. 467—54. 480—3. 487—3 şi în Banat, apud DA. manuscris. — *V. F.: cheh* (467—54*. 480. 487—3). — Din ung. *keh* „tusă, oftică“ ; există şi forma *kehe.*

c h e h e ş[1]. Atribut dat calului care e stricat la plămân (403), are oftică (471), tuberculoză (480), suspin (228/1), care tuşeşte (233. 272/1. 280), suflă greu, îi „umblă foalele ca un foiu“ (253. 254). — *R.:* 167. 220. 228/1. 230. 232/1. 233. 235. 253. 254. 266. 280. 283. 321. 350. 369/1. 384. 403. 408/1. 391. 446. 480. 471. 472/1. — *V. F.: cheheşiu* (230. 266. 446).

c h e h o s. Atribut dat calului în târg: „cum dai... *chehosu*'... ăsta“ (367—3).

c h e r e ş c h e d i t. Cal de — (370—5), cu care agoniseşti, câştigi. — Din ung. *kereskedni* „a negoţa“.

c h i a b u r. I se spunea, înainte vreme, omului cu cai şi alte vite (25—2).

c h i c i a t. Şoldiu, deci calul cu un şold „mai cobo-

[1] Materialul este primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

rit" (7—77), „smintit din loc" (6—77), așezat (19—77). — *V. F.: chișiat* (7—77), *chișiat* (6—77), *chișiut* (19—77).

c h i l a v. Calul „strâmb la picioare... orb" (32—77) sau cu alt defect corporal (542—77).

Prin extensiune: *„cilăv* [= chilav] de un ochiu = are albeață, nu vede nici cum cu el" (542—77).

c h i l ă v i t. Atribut dat calului după defecte corporale (521—77).

c h i m a c. Despre calul „gros" (183—55). — Din rut. *kimak* „unbrauchbares, krummes Holzstück".

c h i o v e a n. „Cei care au căruță cu cai se numesc... *chioveni*" (73—2). — Din *Chiev*, prin suf. *-ean.*

c h i o z v e t i t e u. Mijlocitorul târgului între cumpărător și vânzător (488—3). — Din ung. *közvetitő* „mijlocitor, intermediar".

c h i r i a ș[1]. Proprietarul (s. „omul mai sărac; cei avuți și cei care au mai mult de doi cai nu fac cărăușie pentru parale" 549), care are căruță cu cai (537), se ocupă cu cărăușia (1. 6. 141. 522. 541. 543. 544. 548), chiria (108. 547), tragerea chiriilor (23), transportarea (549) mărfurilor (102. 152), nefiind cale ferată (23); despre acesta se zice că „îmblă la agonisită" (= umblă cu chirie 177), „se duce în chirie" (23), „trăește după cai" (542*). — *R.:* 1. 6. 7/1. 8. 23. 100. 108. 141. 152. 177. 521. 522. 542. 543. 544. 545. 546. 546/1. 546/2. 530. 531. 537. 540. 541. 547. 548. 549. 550. 551. — *V. F.: cirieș* (530. 522. 531. 540. 542), *chirieși* (547), *tirieși* (551).

c h i r i e. 1° Plata ce o primește cel care împrumută caii, cel care merge în cărăușie sau duce persoane la gară (542—2).

2° „Cărăușia se mai numește și *chirie*" (134—2); despre cei care o practică se zice: „se duc în *chirie*" (164—2) „umblă în *chirie*" (161—2), iar când se reîntorc: „au chicat de la *chirie*" (164—2).

3° Obiectele sau marfa transportată: „locuitorii... a-

[1] Materialul este primit la chestiunea 2.

©BCU CLUJ

proape toţi, după ce-şi mântue munca lor, se apucă de cărat *chirie* la oraş" (88—2), sau „se ocupă cu tragerea *chiriilor*" (23—2) ; „duc *chirie*" (148. 158—2), „se duc cu *chirie*" (90. 164. 134—2) ; „marfa lor [se chiamă] *chirie*" (152/4—2).—*R.* : 4. 19. 68. 88. 90—2. 109—5. 102. 134. 148. 126. 158. 161. 164—2. 174—1. 174/1—5. 542—2.

c h i r i e r. Cel care se ocupă cu cărăuşia (180—7).

c h i r i g e r i t. Ocupaţiunea chirigiului („termin popular") (24—2).

c h i r i g i e r. Cel care are căruţă cu cai (185—2).

c h i r i g i u[1]. Căerul (140), ieparul (66), birjarul (59) cu căruţă cu cai (60. 70. 59) care se ocupă cu cărăuşia, chiria (102), câştigându-şi „numai pe urma cailor" existenţa (161) ; şi cele care poartă marfă pe spatele cailor (175). Un răspuns îl menţionează şi ca nume propriu :*Chirigiu* (128). — *R.* : 22. 24. 24/1. 25. 27. 29. 59. 60. 61. 63. 64. 65. 66. 66/1. 67. 69. 70. 83. 84. 85. 96. 86. 87. 88. 93. 94. 98. 112. 113. 115. 116. 117. 121. 122. 123. 102. 105. 106. 108. 110. 111. 130. 133. 136. 139. 143. 140. 149. 119. 124. 127. 128. 155/2. 183. 184. 158/1. 160. 159. 161. 175. „rar" 111. — *V. F.* : *chirijii* (112. 113. 140), *ciriźii* (160).

c h i r i u ş. Cel care are căruţă cu cai (19—2) şi se ocupă cu cărăuşia (536—2).

c i c ă u ş. Proprietarul care „are căruţă cu cai" (513. 515—2). — Derivat din **cicău* (< ung. *csikó* „mânz", cf. şi *csikos*), prin suf. *-uş*.

c i m p a v, v. *ciumpav*.

c i o c u l c ă l u ş u l u i, v. căluş, 5°.

c i o l o g. Cal bătrân, slab, urît (398—54), neputincios (21—54). — Pentru etimologie, v. N. Drăganu, DR. II, p. 900.

c i o n t. Cal bătrân (463—3), cu un picior tăiat (59*), neputincios, slab, urît (436—3. 459. 466—54). — *V. F.* : „ciont sau *şont*" (59*). — Din ung. *csont* „os" (Mândrescu,

[1] Materialul este primit la chestiunea 2.

©BCU CLUJ

Elem. ung.); nu credem în apropierea de *ciung* a lui Tiktin, DRG.

ciontoroagă, v. *cocostârc*.

ciorît. Calul cu pielea dubită (378—77): „dacă moare un cal... zice poporul că cioarele se adună în mulţime mare pe hoit şi încep ai ciupi pielea, a o dubi, a o *ciorî*, ca să poată mânca carnea hoitului...“ ; se zice şi despre „un om zăcut de vărsat, cu faţa stricată“ ; „un copil bubos“ ; „un om cu rane vechi, vindecate“ ; „la cioară nu se întrebuinţează acest atribut” (378*).

ciorop. Despre un cal slab (Poiana, jud. Năsăud), în batjocură (198—54).

ciosăla. A peria, a curăţa caii, a ţesăla ; v. *căluţ*.

ciosnit. Despre un cal al cărui şold este crescut diform (474*), partea dindărăt, adică de la şolduri şi de la coadă, e prea piezişă sau căzută (356*), este diform la şale, (defect remarcat de cumpărători, în târg 445*). Acest cuvânt se aplică şi la vaci (356). — Participiu-adjectiv al verbului *ciosnì* (cunoscut în comuna Frata, jud. Cluj) cu sensul „a tăia“ : „Şi-a *cioznit* un deget“ = şi-a tăiat de tot un deget” ; „boul e *ciosnit* de şale“, adică „picat de şale“ (comunicat de V. Bucur).

cipaş. Cal bătrân, slab, neputincios (190—54), orb (190*), cu defecte corporale (190—77). — *V. F.: cipav* (190*). — Din ung. *csipás* „urduros, cu urdori, cu pohoeală, sgăbârdos“ (Gheţie) ; în *cipav* avem o schimbare de sufix.

cişcorniţă. Maşină de tocat paie (101—5). — *V. F.: cişcarniţă* (101), *şişcorniţă* (130—5). — Probabil din rus. *ceska* „die Hede, der Werg, die Kratzhede, der Mittelwerg“, prin suf. *-orniţă*.

ciueş, v. *vântuit*.

ciul. Fără explicaţie, între atributele date calului după defecte corporale (1. 523—77).

ciumă. In batjocură (108. 108/1—54) despre cai, când omul e supărat pe ei : „Ne... *ciumă*, că şti că nu-i ursu“. „Da stăi, până ţ-oiu pune traista, mâncăte-ar *ciu-*

©BCU CLUJ

ma". Se zice şi despre fetiţele anemice, cu oarecare duioşie: *ciumă hâdă* (200*).

c i u m a c. Omul care se ocupă cu cărăuşia (133—2). — Din rus. *čumakŭ* „cărăuş" ; cf. şi rut. *čymak,* „wurden genannt die Leute aus der Ukraina, welche mit ihren Ochsen nach der Krim od. an den Don fuhren, um von dort Fische und Salz zu holen". Forma *ciumaşi,* cum este atestată, este o rostire dialectală a lui *ciumaci.*

c i u m p a v. Despre un cal, care a fost purtat despotcovit, i s'a ros unghia şi merge şchiopătând (198 ; cf. şi 190—77). — *V. F. : cimpav* (190).

c i u m p ă v i t. Despre un cal cu „unghia ruptă" (49. 77), *cimpăvit,* adică cel căruia „i s'a bătut, ros şi bolnăvit copita, de ştoapătă" (190*) : „Plecând cu carul la pădure i-au căzut Negrului potcoava cea mai veche, am fostu în cumpene să mă întorc îndărăt, că aşa s'au *ciompăvit,* încâtu mai numai în trei picioare au vint acasă" (77*).

c i u m p i t. Calul căznit, pus la muncă grea prea de tânăr, la care părţile corpului sânt rău şi diform desvoltate (365*). — Participiu-adjectiv al lui *ciumpì* „a se ascunde, făcându-se mic" („*ciumpeşte*-te după uşă că n'are să te vadă când va veni" : Poiana, jud. Năsăud).

c i u p e r c ă. Poreclă dată calului (176—7) după coloare (176*) : „O iapă neagră face un mânz sur, — adică unii perj sânt albi de la început ; când ajunge vârsta de 4 ani [acest mânz] devine pe jumătate alb ; de la 4—6 ani perii cei albi [devin] roşi ca hrişca" (176*). Cf. şi p. 107.

c i u t u r ă, v. p. 98.

c l ă c a ş. Ţăranul care e cu caii în clacă (20—2).

c l a m p ă. Despre un cal înalt de statură, slab, grebănos. Această numire se dă cailor fiindcă sânt cu şira spinării încovoiată, întocmai ca şi călcătorul de la uşă : „Are doi cai ca două *clampe*" (133—54*).

c l ă p ă u g. Un cal „cu urechi mari" (102—77).

c l e p e ş. Cal „cu urechile lăsate în jos" ; şi despre om ; mai rar despre oi (oi *clepeşe*) (472—77). — Cf. sâr-

©BCU CLUJ

bo-cr. *klepa, klempav, klémpo* „kapperig, mit hängenden Ohren".

c l i c i u „şold"; pentru animale nu se zice şold, ci *cliciu*: „cu *clişiul* doborît, plecat" (537*).

c l o a m b ă. Un cal bătrân, neputincios, care abia se mişcă. „Acest cuvânt în graiul nostru de baştină nu este folosit cu înţeles de *creangă*, „ramură de arbore"... *cloambă*, ca „ramură" e cunoscut numai de cei cu mai multă umblare prin locuri streine" (304*). — N. Drăganu, în DA. ms., îl derivă din varianta săsească *klompən* a germ. *klumpen*.

c o a d ă, sb., v. *căiască* şi „codia biciului" p. 84.

c o c i e, v. p. 84.

c o c i e ş. Proprietar de cai (542*), de trăsură şi cai (523*; cf. şi 416—2), care merge cu trăsura pentru bani (525*): „Cocişu s'a făcut *cocieş*, adică vizitiul s'au făcut... proprietar de trăsură şi cai"... (523*).

c o c i ş a r. Proprietarul care „are cai", spre deosebire de *cărăuş*, cel cu boi (542—2).

c o c o a r ă. Despre un cal slab, urît: „am cotoare cu *cocoarele* astea de cai, nici nu-i pot vinde, nici nu-i pot încărăbà, înciripa, tocmi, îngrăşa nici cum, sau că a săcat şi măduva în ei, sau că i-am omorît cu foamea, i-am fomit peste măsură, neavând ce le da de mâncare (542*); acest termin se aplică şi la boii mari şi slabi. — Despre caii care merg bine se zice că „merg tocmai ca cocorii toamna pe cer" (542*).

c o c o s t â r c. Poreclă dată calului (176—7), mare, cîolănos, înalt şi slab (91—55), cu picioarele şi cu gâtul lung (176*). Această poreclă „se întrebuinţează rar de tot". „Fiecare gospodar dă calului său un nume, după cum îi pare lui că are asemănare cu un obiect oarecare"...: *pepănaşu*, asemănător cu un pepene; *ciontoroaga*, cu picioarele mari; *motănaşu*, cu capul ca un motan (176*).

c o c o v ă, v. *cucovă*.

c o j e i c ă. Cal bătrân şi slab, „schelet acoperit cu coajă" (102*). „La noi nu se zice *cojeică* la furca de tors,

©BCU CLUJ

ci numai la hârtia cu care femeile acoperă caierul, adică lâna, inul sau cânepa, care se pune în furcă și se toarce" (102*). — Pentru etim. v. N. Drăganu în DR. I. p. 294.

colac. Cal de ~: Dacă se întâmplă să se găsească pe teritorul comunei vreun cal strein, numai decât primarul îi ia semnele și-l dă în păstrarea unui nevoiaș, să se servească de el până vine stăpânul calului. Nevoiașul când primește calul, trebue să semneze o dovadă. Astfel de cai se numesc *cai de colac* (88).

colțul lupului. Despre calul bătrân slab și neputincios, pe care stăpânul e silit să-l întrețină pe degeaba: se mai zice și despre cel care mușcă și dă cu picioarele. I se zice astfel deoarece carnea boilor, oilor și caprelor e bună de mâncat [chiar și] atunci când sânt îmbătrânite, „carnea calului, atât tânăr cât și bătrân, nu-i bună decât pentru *colțul lupului*" (63—54*).

comandă de cal. Un cal mare și rău (219—55); se zice și despre o femeie rea de gură (Poiana, jud. Năsăud).

coniar. Pare a însemna un bun cunoscător la cumpărarea cailor (183—3). — Din rut. *koniar* „păstor de cai".

copoș. Cal cu spinarea ridicată (517—77). — Din ung. *kupos* „conic, boltit", asemănător cu *pupos, bubos* „cocoșat".

corb. Un cal sau o iapă slabă, în târg: „cu cât dai *corbu (coarba)* aiesta?" (238/1—3).

corcóvă. Cal mare și slab (238/1—55), „în a cărui șolduri poți acăța trăistele"; se zice și: *corhóvă* (238/1*). — Pentru etim. cf. rus. *kórka* „die Schale (der Früchte), die Rinde (vom Brote)"; *korkovatiji,* adj. „rinden, borkig".

corși. A suferi de o boală internă; v. *bidalău.*

corșoiu. Despre calul slab și bătrân, când trage: „Hii, *corsoiu*", fiindcă nu mai e de nici un folos, fără pielea de curele și *corsoaie* (78/1*). Cf. și înțelesul: „curea lungă cu care se leagă briceagul la șerpar, ori cu care

©BCU CLUJ

se încheie ghetele, în loc de gaitane" (Rev. *Țara Oltului*, III, No. 44, în fișele DA.).

c o r t o r a r. Cal slab, rău, nărăvaș, ros de ham, „cal care a fost sau este supt cortul țiganilor (lăiete) corturari" (82—54*).

c o ș a r. Cal mare, „cât un *coșeriu*" (158. 160. 521—55).

c o s ì. A se lovì în mers, la pintenii picioarelor, v. p. 83.

c o s o r. Cal bătrân, slab, cu șira spinării cârligată, rău de picioare, asemănat cu unealta *cosor* (un cuțit cu vârful cârligat) (376—54*).

c o ș o v e a n. Se ocupă cu cărăușia „în special cei din *Coșoveni*, din care cauză în Craiova, *coșovean* și chirigiu au ajuns să aibă același înțeles în limbajul cârciumarilor și boltașilor" (24/1—2).

c o s t o r o a b ă. In batjocură (152/5. 181—54), despre caii bătrâni și neputincioși (152/4—54).

c o t a, v. căuta.

c o t â r j ă. Despre caii bătrâni, neputincioși, slabi și netrebnici; în batjocură și despre copiii slabi și zburdalnici: „*coterjó*, de ce nu te porți bine; nu vezi că abia ce se mai țin oasele pe tine, *coterjo*" (542*). In com. Poiana (Năsăud) se zice numai caprelor când vreai să le alungi. — *V. F.: coterjă, coterjo, coterje* (542*). — Din sârb. cr. *kotrešan, -šna, -o* „Ziegenhaarig, struppig".

c o t o a r c ă. Cal „hâd, urît" (480. 529—55), „cât o cotarcă" (7/1—55).

c o t e ț. Un cal mare: „neștye cai cât *cotyețelye* dye poți trage o casă cu ei" (205/1. 205/2—56), dar și în batjocură, când se compară coastele calului mare și slab cu bârnele coteților: „Ce dai pă *cotieț*ul ala... ai purcei să bagi în iel ?" (378*).

c o t i. In expresia: „îl cotește de barbă", v. p. 79.

c o t i j n i c. Omul care se ocupă cu cărăușia (136—2) — Poate un derivat de la pluralul *cotigi* (sg. *cotigă* „trăsură mică, teleguță").

c o t o n o g. Cal cu picioarele rele (158—77), umflat

©BCU CLUJ

la picioare, cu arici (140*); expresia se întrebuinţează mai ales la iarmaroace, de către geambaşi, spre a micşora preţul calului târguit (140*).

c o t o r. Despre caii bătrâni, slabi şi urîţi se zic că-s *cotoară* (542—54).

c o v ă t a t, c o v ă ţ i t, c o v ă t o s, v. *deşelat.*

c r ă c ă n a t, v. *deşelat.*

c r a c o i a t. Despre calul „cu picioarele cârne înlăuntru"; se mai zice şi despre coarnele furcii (furcoiului) de lemn sau de fier, dacă stau departe deolaltă (coarne *cracoiete)* sau de cerbul lopătar...: cerb sau ţap cu coarne mari *cracoiete* (523—77*). — Din *crăcoiu*, augumentativul lui *crac.*

c r a ş c a d ă u. Negustor de cai (480—3). Din ung. *kereskedö*, „negustor, comerciant".

c r e h u i, v. *vântuit.*

c r e i ţ a r de noroc, v. p. 87.

c r e ş t e, v. p. 64.

c r o n c a n. Cal mare şi slab, gârbovit de bătrâneţe: „Fiţi-ar *croncanu* sau *cloncanu* al dracului; ce să fac eu cu şarla asta? (65*). In regiunea Brăneşti se zice *cloncan* la pasărea „uliu" sau „gaie" (65*). *Cloncan* se întrebuinţează în locul cuvântului *croncan* (59*).

c r u c e a s p i n ă r i i, v. *cuvuiat.*

c u b l e ş. Calul „cu şira spinării încovoiată în afară" (indică forma opusă de la „întărniţat") 198—77; se zice şi despre femei sau fete. (Poiana, jud. Năsăud). — *V. F.: cugleş* (198—77). — Din ung. *köblös* „găunos, găvănat, concav; scorburos, scobit"; cf. şi ung. *köb* „ceva în formă rotundă, globuroasă".

c u c o v ă. Poreclă pentru un cal înalt şi slab, mai mult bătrân decât tânăr: „Ce cal a cumpărat Ion?" — „Ia, o *cocovă*, înalt cât o prăjină şi slab, prăpădit". Ca poreclă femeilor, dar mai ales fetelor, înalte şi slabe: „Nu mă însor cu cutare fată, că parcă e o *còcovă*": „Ia, te uită şi la asta câtă *cócovă*" (24/1*). — Din sârbocr. *kukav, kukavan* „unglücklich, traurig", sl. *kukav* „traurig,

©BCU CLUJ

elend" (Berneker s. v. *kukajǫ, kukati*). — Cf. şi V. Bogrea, în DR. IV, p. 879.

cujeică, v. *cojeică*.

cupă. Scobitură în măsea, v. p. 83.

cupeţ[1]. Negustor de cai sau mijlocitor, la încheierea târgului. — Este menţionat şi alături de corespondentele: *sfârnar* (239/2. 322. 370. 386. 412. 415. 415/1. 425. 451. 476. 487. 542), *samsar* (386. 438), *neguţător* (386. 451), *tuşer de cai* (476. 493), *pilar* (6), *şefar* (487), *ciujer* (542). — *R.*: 6. 239/2. 303. 315. 322. 330. 352. 370. 386. 412. 415. 415/1. 425. 429. 438. 444. 450. 451. 476. 482. 483. 487. 488. 488/1. 490. 493. 497. 498. 499. 499/1. 506. 510. 521. 523. 543/1. 542. 545. 551. — *V. F.*: *chipeţi* (506), *copeţi* (352. 451); este ortografiat şi ungureşte: *cupec* (510), trebue citit însă: *cupeţ*. — Răspândirea ne îndreptăţeşte să-l credem de origină ungurească (< *kupecz* „negustor ambulant, care se ocupă cu vânzarea lucrurilor de puţină valoare". Astfel se numesc, în deosebi negustorii de porci, boi şi cai, cf. ung. *lókupec* „negustor de cai"). Nu credem în etimologia lui Tiktin, DRG. *s. v.*

curdiuc s. *curghiuc*. Un defect de limbă, v. p. 82.

cuvuiat. Calul care e mai jos de spinare (45—77), „mai sus de crucea spinării şi mai ridicat la grumazi, unde vine greblanu [= greabănul], pe care se aşează hamul"; „*încovoiat* se foloseşte numai când se referă la o nuia" (45—77*).

cut. Cal şchiop de un picior. (85*).

dăhârnog. Cal bătrân, ţinut rău, care se împiedecă mergând, care stă rânjit, îi atârnă buza de jos. „Dacă e în stavă şi unul tânăr rânchează, calul bătrân *(dăhârnog)* nu observă;... la căruţă... merge şi fără zăbale în gură" (170*). — *V. F.*: *hăhârnoghi*.

dăhoinat. Cal „obosit peste măsură, extenuat, răpus": „e *dăoinat* de tot, se zice de o vită căzută la ham".

[1] Materialul s'a primit la chestiunea 3.

©BCU CLUJ

Se întrebuinţează mai ales de oamenii bătrâni (93*). — Cf. *dehulat*.

d a l a c. Termin pejorativ pentru cal, dar dat şi când omul e mânios (87—54).—*R.*: 26. 87. 128. 133. 137. 139. 140. 154. 156. 160. 167—54. — *V. F.*: *dălac* (167). — Din turc. *dalak* (talak) „Milz".

d â m b u r o s, v. p. 84.

d a r a b, v. p. 107.

d a r a c. Caii se întrebuinţează şi la mânarea daracului (a pieptenului mare de fier, pentru scărmănat lâna). — Din turc., v. Ş. I. O.

d â r d a l ă. Despre un cal bătrân neputincios, urît. — *R.*: 38—54. 38/1—7. 38/1. 167/1. 170. 180. 350. 370. 500. 548—54. — *V. F.*: *dârdoală* (38—54. 38/1—7. 38—54), *dârgoală* (500—54).

d â r l o g[1]. Termin de batjocură dat unui cal mare, slab („cum sânt caii râzarilor, a neguţătorilor de râză" 199*), hitiuan (208-7), rău, neîngrijit. Se zice şi despre iapă, dacă e bătrână (216—3). — *R.*: 14. 54. 39—3. 7 şi 54. 43—3. 83. 150. 155/1—3. 155/2. 166. 168—3. 172. 173. 176/1. 177. 174/1—7. 174/1. 183—7. 183—54. 183—55. 185—54. 193—3. 196—3. 196—54. 198—54. 199—7. 205/1—7. 205/2—7. 208—7. 215—3. 216—3. 223—5. 223—7. 224—55. 225—7. 238/1—3. 241—55. 242/1—3. 249*. 252—3. 252—7. 253—7. 254—3. 255—7. 261—7. 263—7. 276—3. 277—7. 352—55. 384/1—54. 390—54. 410/1—54. 412—54. 439—54. 448/1. 457—54. 463—54. 531—7. 531. — *V. F.*: *darlog* (173—54. 173—55), *dărlog* (177), *dirloagă* (166—54), *dârjoagă* (179—54). — Pentru etimologie v. S. Puşcariu, în *Dacoromania* III, p. 832. Credem că *dârlog*, cu sensul de „cal slab, rău" e o extensiune de sens a lui *dârlog (dălog)* „hăţuri, frâne".

d â r r a l ă[2]. In expresia *cal de —*, despre unul rău

[1] Materialul este primit la chestiunea 54.

[2] Material primit la chestiunea 5.

©BCU CLUJ

îngrijit și slab (160—5), întrebuințat la corvezile cele mai grele (30—5).

Prin extensiune: haină de dârvală „căciulă s. pălărie de purtat" (161—5). — *R.:* 17. 24. 30. 66. 71. 83. 85. 88. 102. 113. 118. 122. 124. 125. 126. 127. 109. 133. 136. 139. 140. 141. 145. 148. 160. 161. 164. 183. 378. 500. — *V. F.: dârdală* (183—4).

dârz. Atribut dat calului care mușcă, dă cu piciorul, este greu de călărit. Se zice și despre un om, despre un copil „cu năravuri, iute la fire, [care] nu sufere de la nimenea ceva neplăcut, se înfoacă, se revoltă iute"; despre un câne „care latră amarnic, care mușcă și atacă iute"; despre un bou, pe care nu-l poți pune cu ușurință la jug; *dârză* se mai numește și o zdreanță (523—77*).

dehulat[1]. Despre calul „stricat din cauza păliturii sau mânăturii" (57), cu șira spinării ruptă, cu corpul fără „forme frumoase" (96), stors de puteri (175), „răscăcărat" (70). — *R.:* 27. 48. 49. 52. 53. 54. 54/1. 54/2. 56. 56/1. 57. 58. 79. 80. 60. 66. 66/1. 68. 69. 70. 71. 87. 93. 96. 175. 206. 215. 352. 378. 380/2. 390. 510. 532; rar și de oameni bătrâni (93*). — *V. F.: dehălat* (27. 390. 532), *deulat* (352), *deculat* (378), *dăhulat* (66/1. 68.69. 71), *dăulat* (93*. 96. 175. 206), *daulat* (60), *duhălat* (510).

delejant, v. p. 98.

deșelat[2]. Despre un cal care are coloana vertebrală în formă de șea (25), cu șira spinării ruptă (65. 67. 93. 161. 361) sau smintită (361), adusă la vale (64), când i s'a rupt spinarea (59. 455. 453. 442. 224. 170. 447. 449) s. spatele s. oasele spinării (72), cu spinarea covățâtă (183), covătoasă (516), covătat la spinare (497), tărnițat de spinare (258. 448/2), când îi sunt șelele (222. 359. 439. 506. 542) s. spetele (506) rupte (178. 187), când crucile par a fi frânte (155/2), când e stârcit dindărăt, la podul curului (82), când sapa e înclinată (58/1), când picioarele din

[1] Material primit la chestiunea 77.

[2] Material primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

dărăt îi sânt „smintite din spinare“ (327), când merge cu picioarele crăcănate în lături (171), etc. — Cuvântul este cunoscut în majoritatea absolută a punctelor. — *V. F.: deşalat* (146. 171. 84. 126. 140. 145. 153. **157. 155/2.** 158/1. 184. 185. 186/2. 208. 219/3. 245/1. 247), *dişalat* (143. 158. 152/2. 182), *dişălat* (122. 129), *dăşelat* (65. 69. 68. 66/1. 71. 75/1), *deşelat* (350. 239/2. 487. 476. 465. 408/1. 389. 378. 289. 281), *deşălat* (11. 300. 231/1. 231. 529), *deşulat* (297).

deşelate, în construcţia „călăria... pe *deşelate*“, v. *călărie* II, 2°.

deşelătură. Se zice la încovăierea coloanei vertebrale, ce o „capătă [calul] de mânz tiner“ (77—77) şi, în plural, despre caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi şi netrebnici (25—54).

deşghinat. Despre calul care a lunecat undeva: a căzut şi i-a „sărit piciorul“ (32—77). — Probabilă pare a fi etimologia d-lui Giuglea, din lat. **disglinare* (în DR. III, 620).

dieblă. Un cal rău, nărăvaş, care nu trage: „hie, dieblă“; „te uiţi îndărăt *dieblo*, nu-ţi dau ovăs“ (82*). — Cf. serbo-cr. *deblji, -a, -e* „dicker, fetter, wohbeleiter, korpulenter“, necunoscut de TDRG.

diug. In batjocură despre calul bătrân (477—54) slab şi urît (392/1—77). — Din ung. *dög* „hoit, stârv“ (Mândrescu).

dojană. In expresia „a sta de dojană“, v. p. 82.

drabină. Despre un cal mare înalt (184—55), bătrân şi rău hrănit (157*). „Se spune *drabgin(ă)* şi la laturile coşului căruţei ţărăneşti, care are forma de scară. Cum aceste laturi uşor se hodorogesc, e legată, de cuvântul *drabgină*, noţiunea de lung sau înalt, hodorogit sau stricat şi bătrân“ (157*). — Din rut. *drabina* „Leiter“.

drabinar. Despre un cal bătrân, înalt şi rău hrănit: se întrebuinţează „mai mult în sens colectiv“ (157*). — In judeţele Dorohoi, Iaşi, Suceava *draghinar* are înţelesul de fusteI la loitră (Damé, *Termin.* p. 15).

©BCU CLUJ

d r â g l ă[1]. In batjocură (127. 158. 198), despre un cal (s. iapă 445) mare (178/1), slab (238/1), bătrân, urît: „Cu o *drâglă* de căpăstru" (239/3). — *R.*: 127. 158. 173. 178/1. 183. 185. 198. 238/1. 239/2. 239/3. 401. 413. 445. — Cf. bulg. *drăgla* „magere, schwache, ungeschickte Frau"; *drăglakoń* „Klepper".

d r a n c ă. Un cal mic, bătrân: „Streinii, adecă Maloruşii de la noi spun tot aşa, dar aplică acest cuvânt la orice lucru vechiu şi rupt" (157*). — Din rut. *dranka* „zerissenes, zerfetztes, abgetragenes Kleid, Hemd".

d r â n g, v. p. 98.

d r e a v ă, v. *dreveş*.

d r e v e ş. Cal şoldiu, cu un şold mai lăsat (350*), stricat de spată; se zice şi despre un om, când merge rău (comunicat de A. Şioldea, in Mititei, jud. Năsăud). Pentru derivarea cf. *dreavă* „spata şoldului, coastă" (din Mititei).

d r e v e ş i t. Atribut dat calului după defectele corporale ce le are „la picioarele dinapoi" (211—77), cu spata dinapoi a piciorului ruptă (com. Şioldea).

d r u m. In expresia *cal de drum*, v. p. 99.

d r u m ă r i t. Calul folosit la trăsură, v. p. 99.

d u b a l ă[2]. In batjocură (113—7. 180—54. 293—7) despre un cal bătrân (551—54), când se mână (178—54) şi nu vrea să meargă (370—7). — *R.*: 102. 113. 178. 180—54. 293. 370. 471. 551—7.

d u b i n ă. Despre un cal, în bătae de joc şi la mânie (133—54). — Din rus. *dubina* „bâtă, ciomag, măciucă".

d u b u r o s, v. *dupuros*.

d u c ă. In expresia *cal de ducă*, v. p. 99.

d u l ă u. Se zice despre caii leneşi, care au mers greoiu (233*) sau, rar de tot, celor care au „ceva năravu rău, muşcă, dau cu picioarele, se sperie" (354*). „Cuvântul se foloseşte de unii oameni mai bătrâni care, înainte de războiu, făceau negoţ prin marginea Bucovinei: i se zice şi

[1] Materialul este primit la chestiunea 54.

[2] Materialul este primit la chestiunea 7 şi 54.

©BCU CLUJ

câinelui, însă numai de unii oameni și în cazuri foarte rari" (233*).

d u l i g o s, v. *haruială*.

d u p (supt forma *dupci* și *dupchi*), v. *dupos*.

d u p o s[1]. Atribut dat calului (dar și mânjilor de un an 193) cu părul mare (182), lung (239/3), păros (218), cu dupci (205/1), care nu și-a schimbat părul de iarnă (207. 239/3. 202), nu năpârlește (130). — *R.*: 130. 180. 182. 193. 195/1. 202. 204. 205. 205/1. 205/2. 207. 211. 215. 218. 231. 236. 239/3. 392/1. 518. — *V. F.*: *dubos* (215. 218).

d u p u r o s[2]. Atribut dat calului urît, neîngrijit (158) (ori chiar „scurt și gros" 540), cu părul mare (188. 173), „cu păr dupos, ca dupchiu la câne" (171), care n'a lăpădat părul de iarnă (128. 203/1), nu e țăsălat (181. 201), cu rane pe trup și numai pe alocurea cu păr (175), sau chiar „fără păr" (160), râios (70), leneș (156), are totdeauna diaree și e murdar în partea dinapoi a corpului (161). — *R.*: 70. 105. 128. 156. 158. 160. 161. 167/1. 168. 171. 173. 175. 178/1. 181. 183. 184. 186/2. 188. 201. 203/1. 276. 337. 378. 380/2. 443. 540. — *V. F.*: *duburos* (378). — Forme paralele: *dupuros* sau *dupos* (181).

d u r u l i u. Crescător de cai sau omul care „are grije de vite sprintene și frumoase", ex.: „ce mai viței am văzut la Gheorghe al Stancăi, se vede treaba c'au avut bun *duruliu*" sau „ce cârlan frumos, al dracului a fost *durul*iul ce l-a crescut" (25*). — Probabil, turc. *tyrylu* „einen Wohnort. Weideplatz habend"; cf. și *toryl* „das Rennpferd".

e l e f a n t, v. p. 107.

* *e p ș a n ă*. Termen desmierdător (87—51).

f a c e. In expresia „mi-am făcut cai", v. p. 65.

f a c t o r. Negustor de cai, pomenit alături de „liveranți" (129—3). — Din rus. *faktorŭ* „samsar". Tot acest cuvânt trebue să fie și în *factor* (de sub No. 2), citat în

[1] Materialul s'a primit ca răspuns la chestiunea 77.

[2] Material primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

DA. cu înțelesul de: „cel care face negoț pe socoteala altuia".

f ă l e u c ă, v. p. 83.

f a r i s e u, v. p. 106.

f a u r. Se zice despre un cal, v. p. 108.

f e d e u, v. *ghebeș*.

f e l e l e a t. Răspundere, garanție. Din ung. *felelet*; v. p. 81.

f e l e l i. A lua responsabilitatea, v. p. 83.

f e l p i n z. Arvună: „dacă nu va trage bine calul în ham, îți voiu da felpinzul înapoi" (488/1—3). Cuvântul este cunoscut în regiunile mai expuse influenței ungurești.

f i a c ă r u ș. Cel care are căruță cu cai (2—2) și se ocupă cu cărăușia (502. 506—2). —*R.*: 2. 232/1. 499/1. 502. 506. — *V. F.*: *fiacherișt* (506), *fiacariști* (232/1). Dintr'un ung. *fiakéros* „birjar".

f i f. In expresia *fif de rachiu*, v. p. 82.

f i r m a n. Cărăuș, iar ocupația este *firmănie* (187—2). — *R.*: 183. 184. 187—2. — *V. F.*: *furman* (184). — Din germ. *Fuhrmann* „căruțaș, cărăuș", primit odată direct, supt forma *furman (furmancă)* și a doua oră prin Ruteni, supt forma *firman*.

f l e ș e r. Negustor de cai (362. 364—3), sinonim cu geambaș (361—2). — Din săs. *flêšər* (*Jahreb.* X. p. 187).

f l o r i c i c a. Un cântec la jocul Călușului; v. *călușș*.

f o l t i c ă n o s. Cal gras (525—55), burtos: „sânt *folticoși* caii care se nutresc numai cu păioase și nu primesc la mâncare bucate" (523*).

f o l t i c o s. Cal rău hrănit „numai cu ludăi (cucurbete), dovleci sau numai cu iarbă"; și despre un om care trăește numai pentru burta lui (10—77*).

f o m i, v. *cocoară*.

f o n i o s. Cal leneș (480—54).

f o r g ă u ș. Atribut dat calului care-și „asvârle picioarele în dreapta sau în stânga" (410/1—77) sau „la care îi sânt „sărite spatele din loc" (497—77). — Derivat din *forgău* (< ung. *forgó* „încheietură, articulațiune, șold",

©BCU CLUJ

sens ce-l cunosc din graiul comunei Poiana, jud. Năsăud, în expresii ca : îi umblă *forgaŭăle* = i se mişcă şoldurile în mers, mai ales despre femei), prin suf. *-uş*. Cu sensul acesta e cunoscut şi de 476*.

forgăuşat. Calul cu şoldul smintit din încheietură sau când şoldul iese afară, stă ascuţit (476*).

forşpan. Lucrul public pe care-l fac oamenii siliţi de autorităţi (392/1) şi apoi însuşi omul care-l face (54/2). — *R.* : 7/1—2. 52—2. 54/2—2. 392/1—5. — *V. F.* : *forşpon* (392/1—5), *foşpan* (7/1—2) *vorşpan* (53—2). — Din germ. *Vorspann*, răspândit prin administraţie.

forşpontaş. Omul care se ocupă cu cărăuşia (521. 493—2). — *V. F.* : *froşpontaş* (493—2).

fortoáńe. Cal cu învăţ, v. p. 83.

foşpontar. Cărăuşul care ducea, pentru plată, în anumite zile, la primpretorat pe secretarul sau pe primarul din comună (38/1—2). — *V. F.* : *froşpontari* (531—2), *horşpontari* (446—2). Cf. şi *alvoagăn*.

frate. Supt forma *frieate*, v. *gloabă*.

fudul. Atribut : „cal *fudul*, un hoher de cal“ (210/2—7).

fugar. Se zice unui cal (67—7).

furcuţă. In expresia : „cal cu furcuţă“, despre unul care are „crucea şălilor“ în forma unui unghiu ascuţit (198—77).

**fuvar*. Proprietarul care „are căruţă cu cai“ (500—2). Din ung. *fuvar* „cărăuşie, transport“.

**fuvaruş*. Cărăuş (487. 488—2), omul care se ocupă cu cărăuşia (500. 493—2). — *R.* : 466. 487. 488. 489. 490. 493—2. — *V. F.* : *fuvoroş* (489—2), *fuvoaroşi* (490). — Din ung. *fuvaros* „cărăuş, chirigiu“.

**gacioş*. Atribut dat calului care „îşi freacă picioarele deolaltă şi îşi loveşte picioarele cu potcoavele“ (480—77). — Din ung. *gacsos*, *gacsoslábu* „şontorog, cu picioarele strâmbe“.

gance. Defect corporal : „calul se caută... ca să nu aibă vreun *gangi*, adică să nu fie bolnav sau calic“ (133—

©BCU CLUJ

3) ; „în târg... : n'are *ganciu* ori hibă ?“ (367—3) ; „uită-te ce cal,.... fără neci on *ganciu*“ (82—3). — *R.* : 82. 133. 140. 367—3. — Pentru etimologie cf. DA. *s. v.*

g â r b. Atribut pentru calul cu spinarea ridicată (5—77).

g ă r g ă r i c e a t. Atribut dat calului care „se prezintă puţin desvoltat, în raport cu vârsta“ (25—77). — Cf. *gărgăriţă*, insectă.

g ă u r i c e. In expresia *muscă în ∽* v. p. 81.

g a z d ă. Proprietarul care are căruţă cu cai (193. 481—2), cai de călărit (193), sau care e crescător de cai (487—1), „ţine iepe de roadă“ (391—1). Se obicinueşte mai des forma cu complinire : *∽ de cai, ∽ cu cai, ∽ de cal.* — *R.* : 4. 190. 190—3. 303. 323. 331—2. 370. 391—1. 401. 418. 476. 477. 481—2. 487—1. 551—2.

g e a m b a ş [1]. Negustor de cai sau „cel priceput la jimbăşire (= silirea calului la fugă... forţarea lui la o ţinută superbă)“ (6). — *Prin extensiune :* hoţ de cai (49. 63) apoi „un om isteţ, care ştie să iasă din orice încurcătură“ (161), un „om fudul care se plimbă pe la moşie, stă degeaba şi se îmbracă bine“ („se plimbă ca un *geambaş ;* are un biciu ca un geambaş“) (60). Se întrebuinţează des cu complinirea : „de cai“. — *R.* : 1. 4. 6. 14/1. 23. 24. 25. 26. 29. 41. 44. 49. 52. 53. 54. 54/2. 55. 56. 56/1. 77. 79. 80. 81. 82. 59. 60. 61. 63. 64. 65. 66. 66/1. 67. 68. 69. 71. 73. 75. 83. 84. 85. 86. 96. 97. 88. 91. 93. 94. 95. 102. 104. 105. 106. 111. 129. 133. 134. 135. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 120. 122. 124. 125. 127. 126. 128. 156. 160. 161. 163. 164. 325. 171. 175. 181. 361. 543/1. 547. Cuvântul este cunoscut şi acolo unde nu sânt geambaşi. — *V. F. : jimbaş* (4. 6. 23), *ghiambaş* (80. 124), *geamaşi* (105) ; *ţeambaş* (140. 160), *ţembaş* (122).

* *g e a m b a ş i e.* Negustorie de cai (64—3) sau orice negustorie : „locuitorii... care pe lângă alte afaceri mai vând câte un cal“... fac „câte o leacă de geambaşlâc sau

[1] Materialul este primit ca răspuns la chestiunea 3.

©BCU CLUJ

geambaşie" (90—1). — *R.*: 55. 64. 69—3. 90—1.

g e a m b a ş l â c. Afacere nu prea cinstită (71—3), negustorie (cf. *geambaşie*) (69. 90—3). — *V. F.*: *geambaşlic* (71).

g e r g e l i e, v. *herghelie*.

g h e b, v. *ghebos*.

† *g h e b e*. Se zice în batjocură (478—54), despre caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi (427—34): „un rob de cal *(gebe)*" 281—7. — *R.*: 281—7. 403—7. 412—7, 54. 427. 478. 501. 503—54. 521—77.

* *g h e b e ş*. Despre un cal slab, căruia i se văd coastele, „care calcă cu tuspatru picioarele pe on fegyeu" (480—54).

g h e b o s[1]. Atribut dat calului după defecte corporale (401—77), sau unuia cu „spinarea în sus" (152/4), „cu gheb în spinare" (174). — *R.*: 26. 66/1. 152/4. 174. 176/1. 401. 432. 532. 545. — *V. F.*: *ghibos* (152/4. 176/1), *ghâbos* (547).

* *g h e m e j a t*. Cal bătrân, neputincios şi diformat fizicește, căruia i s'au împreunat picioarele dinapoi cu cele dinainte: „N'ai văzut cum a ajuns calul lui Dumitru? Nici nu-l mai cunoşti, aşa de *ghemejat* ce este"; „Caii ăştia din Ungaria se ghemejează repede de tot" (25*). — I se zice şi omului prea cocoşat: „Fugi mă, ghemejatule, nu vezi că te loveşti cu nasul de pământ" (25*).

g h e ş e f t a r. Despre omul care se ocupă cu cumpărarea cailor (152/4—3).

g h i a m b a l ă u. „Negustor de cai, mai în etate, mai avut, care a umblat în ghiambaşie de un timp mai îndelungat" (80—3*).

g h i j o a g ă, *g h i j o g*, v. *bijog*.

g h i b ă, v. *grebănos*.

g h i o a b ă. Despre un cal bătrân (393—54. 509*): „o *ghioabă*, despre o mârţoagă de cal bătrân" (393*). Pentru etimologie v. V. Bogrea, în DR. IV, p. 879.

g i m b ă ş i. A tortura calul prin bătăi, ca să-l silească

[1] Material la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

a fugi și a lua o poziție superbă când fuge : ca să vândă caii „îi silește la fugă și să aibă o ținută superbă... *jimbășește* caii“ (6*).

gimbășire. „Silirea calului la fugă, cu trăsura ori fără trăsură și forțarea lui la o ținută superbă : *jimbășire*“ (6—3).

gingaș. In expresia „gingaș la mâncare“, v. p. 82.

gioi, v. *hambar*. Pentru etimologie v. N. Drăganu, în DR. IV, pp. 756—759.

girgez. Probabil negustor de cai (429—3). La lămuririle cerute nu ni s'a răspuns.

**glăvățânos*. Atribut dat calului „cu capul prea mare“ (24—77).

glioabă, v. *gloabă*.

gloabă[1]. I se zice calului în batjocură sau când „te necăjești pe el (îl blestemi „*gloaba* dracului“)“ (164) ; altădată, în general, unui cal bătrân, neputincios, slab, mare, gros și urât, chior și bolnav (63), nărăvaș (70), care nu trage bine (74/1) ; se poate zice și despre caii tineri dar slabi (34). Exemple : „Ce are a face *gloabele* lui cu caii miei“ ; „la trăsură se pun cai nu gloabe“ (24*). In târg : „Cât ceri pe *gloaba* asta ?“ (5. 325) ; „măi, frieate, ți-am plătit bine gloaba“ (41/1) ; sau : „cu *glioabe* înzadar mai mergi la armăsar că tot nu-și iau mânz“ (55). Se întrebuințează des complinit prin : *de cal*, *de iapă* (74/1) sau prin un adjectiv : *bătrân*, *bătrână* (115. 116). — In expresia *cal de gloabă* (34—5) are înțelesul de : „cal care trage la plug“. Sensul de „pedeapsă, amendă“ îl are în exemplul : „Acest cal e *gloabă* pe mine“, întrebuințat de „stăpânul calului, dacă nu-l poate vinde nici într'un chip“ (509/1*). — *R.* : Este cunoscut pe întreg teritorul țării, cu excepția regiunilor de lângă Rodna-veche și Năsăud (de la 193—332 nu-i comunicat). — Pentru etimologie cf. DA.

[1] Material primit la chestiunea 54, în majoritatea cazurilor și la 7.

©BCU CLUJ

**g l o b a n*[1]. Se zice în batjocură (58/1. 125) unui cal bătrân (72) : „Ce-mi tot lauzi *globanul* acesta, au nu văd eu că e mai mort“ (72—3). — *R.* : 58/1. 82. 72. 80. 125. 127. 156. 163.

**g l o b ă r i e*. Despre caii slabi de tot, care nu corespund „cerinţelor plugarului“ (50—7, cf. 51—7).

**g l o b i n ă*. Se zice despre un cal ciolănos, „cu pielea înşirată pe oase“, bolnav, ros de hamuri, o căzătură : „geamgiul c'o *glóbină* şi o haromie la căruţă“ (24—54).

g o a n ă. In expresia : *cai de goană* „aceia care sânt puşi la trăsură ori brişcă pentru plimbare“ (65—5).

g o n i. In expresia „goneşte ca un nebun“, v. p. 81.

g o s p o d a r. Se zice omului care creşte cai (131. 238—2), are căruţă cu cai (158/1. 177—2), căci nu există un termin deosebit pentru numirea proprietarului de cai ; cf. *gazdă*. — *R.* : 77—1. 90. 99. 121. 131—2. 140. 141—1. 146. 147—2. 151—1. 182—2. 158/1. 169. 176. 176/1. 177. 238—2.

g r ă b o s. Despre un cal cu spinarea ruptă (284—77). —Probabil este o formă scurtată de la *grebănos* sau este *greabăn* considerat, printr'o greşită analiză, ca derivat cu suf. *-ăn* din un **greb*.

g r ă m ă d i t. Atribut dat calului după defecte corporale (13—77).

g r e a b ă n, v. *cuvuiat*.

g r e b ă n o s[2]. Atribut dat calului slab (24. 71), cu greabăn mare (hrebăn 203/1), înalt în *hrebăn* (211), beteag de greabăn (128), cu oase sau noduri pe spinare (378), încovăiat de spinare (450), care merge zgribulit (146. 147), are întreg corpul diformat (25), are răpciugă (175), cu *ghibă* 'n spinare (171) ; nu poate fi întrebuinţat la călărit, căci „tarniţa îl roade în spate“ (198). — *R.* : 14. 24. 25. 46. 47. 48. 53. 54. 54/2. 58. 58/1. 79. 80. 60. 65. 66. 66/1. 68. 69. 70. 71. 74/1. 83. 84. 85. 87. 88. 95. 99. 102.

[1] Material primit la chestiunea 54.

[2] Material primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

103. 104. 105. 106. 108/1. 110. 111. 129. 130. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 140. 141. 142. 143. 144. 146. 147. 148. 149. 112. 114. 116. 117. 118. 98. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 128. 152. 162. 164. 167. 168. 168/1. 171. 173. 175. 191. 197. 197/1. 198. 210. 203/1. 212. 232/1. 246. 245. 256. 373. 380. 378. 381. 402. 424. 450. 454. 457. 476. 477. 487. 488/1. 491. 497. 499. 500. 503. 510. 511. 516. 520. 528. 535. — *V. F.: grebenos* (477), *hrebănos* (198. 211. 252/1. 246. 203/1).

g u t u n a r i, v. *guturai.*

g u t u r a i. Atribut dat calului rău, neputincios, care are dureri de cap și pe nas i se scurge niște materie albu-rie, celui care tușește, strănută: „*un gutunari* de cal" (145*). Vezi și *căiesc.*

h â c ă. Diferența existentă între prețul cerut de cumpărător și între cel dat; v. p. 86.

h â d. Atribut, dat calului bătrân, slab, neputincios (198—54). — *R.*: 127. 198—54. 231—77. 397. 471—54.

h a i n. Despre un „cal mare" (185—55): „*hain* este superlativul de la „mare" și se întrebuințează mai mult de țărani: om *hain*, copac *hain*, casă *haină*" (185*).

h â i t. Cal bătrân, slab, urît și neputincios (198—54).

h ă i z a ș. Un cal mare, slab (378—7, 54).

h a l ă, v. *halos.*

h a l b a, v. *alba.*

* *h a l o s.* Calul care mănâncă tot felul de nutremânt, în opoziție cu „ligăvos": „Când calul e obosit se zice: „nu-i da de mâncare căci acum e *halos*" sau „mănâncă ca o hală" (7/1—7*). Cf. *hali* în DA.

h â l p a v. Despre un cal mare și gras (296—55). — *V. F.: hâltav* (296—55).

h â l t a v, v. *hâlpav.*

h a m b a r. Se zice în batjocură, despre un cal mare („soiu săsesc"), foarte bătrân, cu pântec mare, care nu se satură (251/1*. 489.): „Nu-i joi *hămbariul* acela cu mân-care" (489*). — Are și sensul de: coșar (489*), magazie (390*), ladă mare, pentru păstrarea grâului, porumbului (251/1*). E făcut din lemn de fag (251/1*) sau din scânduri

©BCU CLUJ

le brad, cusute pe schelet de lemn tare, cu volum de câte 90—100 Hl. (378*). — *R.:* 251/1. 378. 390. 489—55.

hămăi. A da din cap, v. *hoampă.*

hămesit. Se zice în batjocură (378—54) despre un cal care nu se îngrașă, deși are hrană bună (181—77).

hămuit. Se zice despre un cal cu pielea roasă pe pântece de funiile hamului (218—77) : „a tot *hămuit* calul până l'o așezat" ; „Calul *hămuit* se *bătucește* la piept" (218—77*).

hanț. Un cal mare (239/2—55), care nu-i bun de ispravă (150—54), dar și despre o iapă bătrână, slabă, neputincioasă : „die, *hanța* dracului" ; „mânca-te-ar lupii *hanță*" (188—54*). — Pentru etimologie v. N. Drăganu, în DR. III, p. 708.

hapsin. Atribut dat calului „mâncăcios" (196—77 : *hapsân*).

hâră. Despre un cal bătrân (179—54. 507—3). Se zice des și despre femei mai în vârstă, pline de răutate, despre babele care fac vrăjitorii („sinonim cu hâraucă"). „Se pronunță apăsând bine pe *r* : „*hârrra de ea* !" ; „las-o dracului de *hâră* bătrână" (529*).

harabagiu[1]. Proprietarul de cai și căruță (101), care se ocupă cu transportarea (155/1. 156. 160) de greutate sau de pasageri : „Noi mergem la Vertuzeni, Nicolae, du-te la moșu Vasâle harabagiu, să vie cu harabaua..." (101*). — *R.:* 101. 145. 107. 110. 118. 154. 154/1. 184. 156. 157. 159. 160. 173. 183. — *V. F.:* *arabagiu* (184), *hrabagiu* (101).

hărăgăi. Se numesc caii mari și groși (26—55).

haram[2]. Un cal bătrân (104), mare și urît (155/2. 175), care nu stă la potcovit, nu trage (188). Se întrebuințează și 'n batjocură (98. 127. 128. 146. 147. 125/5. 150. 156. 178). — *R.:* 50. 51. 98. 118. 121. 99. 102. 146. 104. 106.

[1] Material primit la chestiunea 2.

[2] Material primit la chestiunea 55 și 51.

©BCU CLUJ

147. 148. 128. 150. 151. 152/5. 152/2. 156. 184. 188. 174. 175. 178. 378. 397. 398. 408/1. — *V. F.: hăream* (118).

h a r a m o i u. Citat, fără explicaţie între derivatele care arată caii mari şi groşi (157. 174/1—55) dar şi cu explicaţia: „dacă m'a muşcat calul sau m'a pălit, m'a aruncat jos... îi zic: *hărămoiu*" (174/1*). Cu complinire: „*haramoiu de cal*" (157).

h â r a u c ă, v. *hâră*.

h â r c i o g. Se zice despre un cal slab (194—3), bătrân (193. 457—54).

h ă r e a m, v. *haram*.

h â r g h e l i e, v. *herghelie*.

h â r g h i l ă. Un cal bătrân (330—54), slab, care 'n primăvară „iesă cu pielea pe oasă: cal slab ca o *hârghilă*" (330*).

* *h â r j o a b ă.* Cal bătrân, slab şi de puţin folos: „Ţi să face calul ăsta bun o *hârjoabă* de ţâpat (= lăpădat), dacă nu-l grijeşti mai bine"; în batjocură: „are şi el o *hârjoabă* (câte-odată zice „roajbă") de cal şi crede că-i împărat" (367—54*).

h â r l ă. Se zice în batjocură atât despre calul cât şi despre iapa bătrână (199—54). In unele regiuni cuvântul este întrebuinţat numai pentru scroafe: „mă năcăjesc c'am cumpărat o *hârlă* de scroafă şi nu mănâncă nimic" (19*).

h â r l o g. In batjocură despre caii mari şi urîţi: „Mă, ieri la târg am văzut doi *horlogi* de ogari cât postu Paştilor"; „Ion Seminichii are frumoşi cai, acu-o loat, nu-s mari, da-s frumoş şi trag ca nişte smei, *horlogii* dracului"; „Mă, da eri pe drum atâta fură doi *hârlogi* de ogari, nu ştiu a cui fură, da fură mari" (19*). Comunicat şi de 157—54.

h a r m ă s a r i u, v. *arhamac*.

h a r o m i e. Despre un cal mic (24*), sau despre unul bătrân, cal de sacă („*hurumie* de cal" 6*). „*Haromie* este termen ţigănesc pe care oamenii de aici obişnuesc să-l întrebuinţeze foarte des" (24*). V. şi *globină*.

h â r ş l i o g. Despre un cal bătrân, leneş (151*), dar şi despre o vacă, o oaie slabă (180*): „Mi-am cumpărat şi

©BCU CLUJ

eu un hârştiog de cal, să am cu ce duce un săcşor sau doi la moara din apropiere“ (151*). — *V. F.: hârşlioagă* (156—7) de cal (155/1—54).

hârtav. Despre un cal mare şi gros (308—55).

hârţoabă, v. *harzoabă*.

†*hârţoagă*[1]. Cal (s. iapă 480*) bătrân, neputincios, urît, netrebnic (405. 318. 46); în batjocură şi despre femeile bine desvoltate, greoaie şi leneşe (480*). — *R.*: 10. 46. 79. 152/6. 305. 317. 318. 360. 406. 434. 439. 457. 466. 480. 516. 529. — *V. F.: hărţoagă* (529), *harţoapă* (480*). — Probabil din *hâră* + *mârţoagă*.

†*hârtoapă*. Cal mare (239/1), cal istovit de fugă şi de muncă, cu un membru al corpului diformat (239/1*). Ca toponimic: „am un pământ pe *Hârtoape*; am fân pe *Hârtoape* = un pământ care în urma ploilor s'a surupat, ori crepat de călduri de soare [iar] în câţiva ani s'a vindecat de se poate folosi“ (239/1*). — *V. F.: hârtopu* „stricat“ (239/1*).

**haruială*. In expresia: *cal de* ~ „calul tare, vârtos, vânjos, ciolănos, duligos (cu picioarele groase şi sănătoase), ... hrănit cu pâne“ şi este întrebuinţat la dus „chirie“, lemne, piatră, nisip, cărămidă (183*). In comuna Poiana (jud. Năsăud) *huruială* = lucru mult, deranj mare: „E multă huruială cu sărbătorile“.

hârzoabă. Se zice în batjocură despre cal (420—54). S'a comunicat şi forma *hârţoqbă*.

hâşcală. Cal (s. iapă bătrână 194—3) slab (194—3), bătrân (194—54). — Cf. DA. *s. v. hârşie*.

hat. Cal mândru, frumos, tânăr (22. 90. 175—7). Cf. DA. *s. v. at*.

hâţăi, v. *hâţă*.

†*hâţă*[2]. Cal bătrân (60. 68. 330), slab (93. 398), tânăr şi slab (163), rău ţinut, indiferent de vârstă (87), cal care din cauza slăbiciunii „nu poate prinde la povară“

[1] Material primit la chestiunea 54.
[2] Material primit la chestiunea 54.

©BCU CLUJ

(330*) : „Doi cai când sânt puşi în ham, unul trage celalalt se dă înapoi,' se zice despre el că se *hâţăie* în ham sau că trage ca o *hâţă*“ (330*). — Cu complinire, pare a avea sensul de „o mulţime de cai legaţi unul de altul“ (27) : „Ţine-o *hâţă* de cai la bătătură“ (24/1). — *R.* : 24/1. 27. 38/1. 49. 54/1. 54/2. 80. 56. 56/1. 60. 67. 71. 74. 76. 79. 83. 85. 87. 88. 93. 159. 163. 323. 330. 355. 383. 393. 504. 527. — Probabil în legătură cu *hăţ, înhăţa*.

hâzănie. Atribut dat cailor urîţi (498—55).

haznă. In expresia „umblă în haznă cu cai“, v. *hăznar*.

**hăznar*. Negustor de cai (34. 329—3) sau şi de altfel de negoţ (331—3), sfârnar (529—3), care umblă în haznă cu caii (43/1. 331—3) : „*hăznarul* hăznăreşte cu cai, oi, etc.“ (34—3). Se obişnueşte des complinit prin *de cai*.

hăznări, v. *hăznar*.

**hendler*. Negustor de cai ; complinit şi prin „de cai“ (187—3). — Din germ. *Händler* „negustor, comerciant“.

herbelişte. Despre calul bătrân şi neputincios, când trage la căruţă şi abia se leagănă (59*). Cf. DA. *s. v. hârb*.

hergălie, v. *herghelie*.

herghelegiu. Crescător de cai (102. 85. 67. 65. 154—1) sau cel care păzeşte mai mulţi cai, la păşune (65*. 66/1*) : „I. este *herghelegiu* (păzitor de cai, crescător de cai)“ (66/1*). — *R.* : 65. 66/1. 67. 85. 102. 154—1. — *V. F.* : *hârghiligii* (102—1).

herghelie[1]. Crescătorie (68. 109. 290. 302. 329), stavă de cai (302. 329), zăvod, tamazlâc (109), grupă mare de cai (367*), turmă de cai, formată din împreunarea cailor tuturor locuitorilor (24/1). In unele regiuni nu se află herghelie în comună, căci ţăranii îşi trimit caii, peste vară, „pentru a se întrema“ pe munţi, „unde au un loc destinat

[1] Materialul este primit la chestiunea primă.

©BCU CLUJ

pentru aceasta, numit stavă, îngrijindu-i un om, numit stăvar" (210/2): „Toader ş'a adus calul dila *herġelie*, din stavă, din ciurda de cai" (comunicat A. Şioldea, din comuna Mititei, jud. Năsăud). Când în sat se află o *herghelie* a Statului, pe aceasta o numesc tot aşa, spre deosebire de a lor, pe care o numesc *stavă* (367*). — *R.*: 24/1. 68. 109. 210/2. 290. 302. 329. 516. — *V. F.*: *hergălie* (290), *hârghelie* (109), *herjelie, jerjelie, gergelie* (210).

herghelier. Negustor de cai, geambaş (82—1).

herleş. Despre un cal cu picioarele strâmbe în lături (în afară); se zice şi despre omul care mergând îşi freacă genunchii de olaltă (365*). Citat, fără explicaţie, de alte răspunsuri, între atributele date cailor după defecte corporale (420. 365—77). — Derivat din *herle* „om s. animal care merge rău de picioare" (cunoscut în comuna Poiana, jud. Năsăud), prin suf. *-eş; herle* ar putea fi ung. *herélö* „jugănitor, scopitor, cąstrator".

heteoan, v. *hition*.

hibă. Defect, v. p. 81.

**himbluitor*. Probabil negustor de cai (153—3). — Derivat din **himblui* (< rut. *gimblĭuvati, gindlĭuvati, gandlĭuvaţi, gandlĭóvii, torgovélĭnii*, „Markt =, Handels ="; s. v. *gandelĭ*) prin suf. *-tor*.

hinteu, v. *paradă* şi p. 98.

hition. In batjocură despre un cal mare (243—55), slab (198—77), perit, uscat (480—54). — Vezi şi *căloi*. — *R.*: 178. 191. 198. 208—77. 243. 245—55. 480—54. — *V. F.*: *hitioan* (208. 243), *hityiuan* (480), *heteoan* (191).

hleab. Se zice despre calul care a îmbătrânit, care nu mai păşeşte sprinten, nu ţine capul „ţanţoş" (ridicat); se zice şi despre persoanele mai în vârstă, care au o înfăţişare uscăcioasă, fără vlagă: „Cu *hleabu* cel de cal nu vei mai putea face primăvara" (183*; pomenit şi de 147*). — Pentru etimologie cf. şi *hlebuì* „a uza, a munci, a slăbi, a vlăgui" (183*).

hleboiu. Despre un cal bătrân („*hleboiu* bătrân" 146.

©BCU CLUJ

187—54), incapabil de lucru ; se întrebuinţează când „voeşti a arăta faţă de animal dispreţ, necaz“ (147*).

† *h l o a b ă*. Citat fără explicaţie, între cuvintele care numesc caii bătrâni, slabi, neputincioşi (99—54) : „Cu cât dai *holobul* acesta ?“ (202—3). — Cuvântul nu e cunoscut numai în Moldova şi Bucovina, cum spune DA. ci şi în nordul Ardealului (202—3).

* *h o a i ţ ă*. Cal bătrân şi mai ales iapă slăbită ; femeie de moravuri uşoare, înaintată în vârstă, „a cărei calităţi nu se mai caută“ („este o *hoaiţă*“). Pentru cal se întrebuinţează la mânat („hi, hoaiţă“) şi la cumpărare, spre a-i micşora preţul („o *hoaiţă*“) (58/1—54*).

hoampă. Cal bătrân, slab, cu capul mare, orb de un ochiu, cu oasele proeminente, cu mers încet, „hămăind din cap“ (413*). — Probabil ung. *homp* „gruiu, grueţ, movilă, grămadă de pământ“. *Hom* se întrebuinţează, în ungureşte, pentru a arăta „o ridicătură“ sau „o ghemuire („különösen domborást vagy félgömbölységet jelent“, Czuczor-Fogarasi, s. v. *hom* şi *homp*).

h o a n c ă. Complinit prin *de cal* : se zice la o mârţoagă, la o „rebedină de cal“ (61—54*).

h o a n t ă. Cal bătrân, slab, neputincios (67*), care merge şchiopătând din pricina slăbiciunii sau a unei boale (59*) : „Mă, fine, hai să mai ridicăm *hoantele* alea că iar au căzut“ (67*); „Măi bărbate, ce ne tot amărâm cu *hoantele* astea“ (65*). In unele regiuni se cunoaşte şi *hont* şi *hoantă*, fără să se facă o deosebire de sex când se aplică („numai unii o fac“) (59*) ; în altele nu este cunoscut *hont*, dar *hoantă* e curent (65*). — Se aplică şi la bărbaţi („mă, *hontule* sau *şontule*“ 59*. 65*). In Ardeal *hont* (mai des *honţi*) e terminul generic dat Saşilor, iar prin extensiune şi unui om şchiop sau unui om mare, cu picioare lungi. Pentru femei se întrebuinţează forma feminină, mai ales când sânt mici de statură şi păşesc alene : „N'ai văzut *hoanta* cea de Ană trecând pe drum ?“ Tot din comuna mea cunosc şi derivatul *hoantăş* „un om care-şi trage după el un picior“ (Poiana, jud. Năsăud).

©BCU CLUJ

h o a n t ă ş, vezi *hoantă*.

h o a ş b ă, vezi *hoaşcă*.

h o a ş c ă. Atribut dat iepelor care au defecte corporale (26*) sau despre un cal care nu poate trage (510*), e bătrân, prăpădit (61*) : „Finule, dă-mi *hoaşca* ta s'o prinz între ai miei, că altmintrelea îs de perit" (26*) ; „o *hoaşcă* de cal" (61*). — Se întrebuinţează şi („mai mult" 67*) pentru femeile bătrâne (26*. 67*. 510*) : „...*hoaşca* ai urâtă a plecat la câmp" (26) ; „Taci nu vezi că eşti o *hoaşbă*, numai gura îi de tine" ; „Nu vedeţi că e o *hoaşbă* de femeie care nu ştie altceva decât să se prăjească toată ziua" (510*).

h o d o r o a g ă. Citat fără explicaţie între cuvintele care numesc pe caii bătrâni, neputincioşi, slabi, urîţi (471—54).

h o d o r o g i. A se strica, v. *drabină*.

h o d o r o g i t. Cal bătrân, slab, neputincios (448/1—54).

h o d u c ă. Denominaţie injurioasă pentru un cal bătrân şi prăpădit, care se aplică şi la oamenii bătrâni (61*).

h o h e r. I se zice unui cal „fudul" („un hoher de cal" 210/2—7).

* *h o h e r i e*. „Cal vrednic de a se da pe mâna hoherului, ca să-i ia pielea" (38/1—54).

h o i t. Citat fără explicaţie, la chestiunea 54 (408/1. 432. 433. 435).

* *h o i t a n*. Cal mare, urît („hoitan de cal" 70—55).

h o i t i n ă. Cal mare şi gras (133—55).

h o l o b, vezi *hloabă*.

h o l t e i e. „Prin locurile acestea, fiecare tânăr, dacă trece vârsta de 18 ani şi dacă părinţii lui sânt cu dare de mână, are numai decât un cal de care se îngrijeşte singur. Acest cal nu se pune la muncă, el se ţine numai pentru călărie; cu el tânărul face dese plimbări prin satele vecine, pe la nunţi, etc. Astfel de cai se numesc : „*cai* de *holteie*" (135—5*).

©BCU CLUJ

h o n c o s. Cal bătrân (61*). Se obicinueşte şi forma feminină.

h o n t. O căruţă cu care se cară nisip sau piatră pentru pietruirea şoselei şi facerea grămezilor. „Această căruţă nu are loitre şi alte părţi, cum au alte căruţe, ci pe cele două telegi e întărită o ladă lungă, făcută de scânduri, în care se încarcă nisipul sau piatra". Se obicinueşte şi forma feminină *hoantă* (463*). — Derivă din germ. *Hund,* v. DA. *s. v.*

h o p ş ă. In expresia *cai de hopşă,* adică aceia care îi întrebuinţează alţii. — Pentru etimologie v. N. Drăganu în DR. III, 720.

h o r l o g, vezi *hârlog.*

** h o r o p.* Cal mare urât, gros (204—55), bătrân şi neputincios (191—54). Se cunoaşte şi forma *horogi* (191—54. 191*).

h o r u b ă. 1° Cal care nu poate merge nici la călărie, nici la trăsură : „Am o *horubă,* trabă s'o dau s'o omoară, că nu-i mai nici de o treabă" (7/1—54*).

2° O casă în pământ, lucrată simplu, numai din bârne aşezate cu puţină grijă unele pe altele ; o casă care trebue propită, ca să nu se surpe („*hurubă* 517—54*).

h o ş c o t i n ă. Cal bătrân, slab, neputincios (67—51*), care nu poate merge, nici trage (65—54*) : „Ce *hoşcotină* de cal ai cumpărat şi tu !" (65—54*). — Cf. DA. s. v. *hoancă.*

h o ş p ă l u i t. In expresia *cai de* —, adică de puţin preţ, care-i munceşte din greu (218—5).

h r a b a g i u, v. *harabagiu.*

h r ă n i, a se —, v. *arâni.*

h r e b ă n, v. *greabăn.*

h r e b ă n o s, v. *grebănos.*

h r i ş c ă (un fel de plantă), v. *ciupercă.*

h u h ă, v. *hupă.*

h u i d u m ă. Se zice despre „calul mare, urât" („o *huidumă* de cal" 70—55).

** h u p ă.* Cal bătrân, neputincios, urît (520—54),

©BCU CLUJ

mare, slab de tot („despre oameni nu se zice, iar un verb nu e cunoscut" 518—54*), grebănos, cu oasele ieşite de mult lucru şi de traiu rău (517*). — *R.:* 517. 518. 519. 520—54. — *V. F.: huhă* (517—54*). — Probabil un postverbal de la *hupì* „être affamé".

* *h u p i t.* Calul care mănâncă mult, deşi e bătrân, „fără să prindă putere": „M'ai speriat cu mâncatul *hupitule* şi tot degeaba, că nu eşti în stare să-ţi mişti picioarele din loc" (25—54*). — Probabil participiu-adjectiv al lui *hupì* „a flămânzi, a fi lihnit de foame" (*hupeşte* „nu se satură, mănâncă şi ziua şi noaptea" 25—54*).

* *h u p i t u r i.* Termin dat vitelor mâncăcioase sau lacome după mâncare (25—54*).

h u r u b ă, v. *horubă.*

h u r u i a l ă, v. *haruială.*

h u r u m i e, vezi *haromie.*

i a p o a i c ă, vezi *iepoaică.*

i a r b ă, sb., v. *căiesc.*

i a r m a r o c, v. p. 79.

* *i e p a n ă.* Iapă mare şi rea (*epană* 125—51), înaltă, greoaie (134—51).

i e p a r. Proprietar de căruţă (88—2), de cai (67—1), care se îndeletniceşte cu cărăuşia (62—2), herghelegii (67—1), omul care duce sare pe cai (60—2). — *R.:* 60. 66. 66/1—2. 67—1. 88—2. — *V. F.: epari* (88).

i e p e s c[1]. Intrebuinţat ca atribut pe lângă substantivele: *râs* (412—11) şi *nechezat* (41/1—5). — *R.:* 29. 32. 41/1. 65. 77. 88. 121. 135. 173. 182. 202. 286. 412. 427. 482. 483. 510. 524. — *V. F.: epesc* (121. 202), *iăpască* (483).

i e p e ş t e[2]. In expresia *râde iepeşte,* întrebuinţată „când râde cineva caraghios" (127) sau la adresa unei femei (336), a unei neveste ori a unei fete mari, fără ru-

[1] Material primit la chestiunea 11.

[2] Material primit la chestiunea 11.

©BCU CLUJ

şine (378). — *R.*: 6. 22. 33. 41/1. 60. 74/1. 84. 96. 88. 121. 127. 135. 165. 183. 186/1. „rar" 218. 225. 238/1. 247. 266. 275. 378. 290. 336. 373. 406. 460. 498. 504. 510.

**iepică*. Menţionat ca diminutiv desmierdător (526—51).

**iepişoară*. Diminutiv (379—51), desmierdător (25. 29—51), care arată vârsta (29—51) sau sexul (25—51). — *R.*: 7/1. 29. 316. 379. 391—51. 479. 544—11. 546/1—55. — *V. F.*: *epişoară* (25).

**iepiţă*. Diminutiv desmierdător la cai şi la copii (378. 25—51), arătând sexul (25—51), etatea (336—51). — *V. F.*: *epiţă* (25—51).

**iepoaică*. Citat între diminutivele de la 'iapă' (260. 510—11), odată cu menţiunea că este termin desmierdător (510) şi între derivatele de la 'cal', prin care se arată caii mari şi groşi (471—55). — *V. F.*: *iapoaică* (260).

iepoasă. O femeie mare şi leneşă (378—11).

iepoc, iepoacă. Pomenit între derivate de la 'iapă', prin care se arată mărimea (6. 536—55). — *R.*: 6—55. 12—11. 472. 536. 540. 546/1—55. — *V. F.*: *iepoc* (472), *iepoacă* (6. 536. 540. 546/1), *iepoancă* (472), *iapoancă* (12).

iepoiu, iepoaie. Diminutiv (64—51) desmierdător, care arată forma şi mărimea (20—51), sau „caii mari, groşi" (229/1—55). Se zice şi despre 'iapă' (415. 415/1—55), iar prin extensiune despre „fetele grase, bine făcute" (210/2—11). — *R.*: 20. 64. 197—55. 210/2—11. 229. 229/1. 223—55. 238/1—11. 415. 415/1—55. — *V. F.*: *iepoi* (197), *iepoy* (238/1), *iepoaie* (64. 210/2. 229. 229/1. 223 415. 415/1), *iepoane* (20).

iepornifă. Atribut dat fetelor grase şi bine făcute (210/2—11).

**iepoşea*. Termin desmierdător, dat la cai şi la copii (378—51).

iepoştină. Termin desmierdător dat cailor şi co-

©BCU CLUJ

piilor (378—51) sau la o iapă mare, grasă (64—51), la o femeie depravată, stricată, care râde mult (24—11). *R.*: 24. 41/1—11. 64—51. 378—11. 540—51. — *V. F.*: *iepotină* (41/1—11).

iepovină. Diminutiv desmierdător, care arată forma și mărimea (: *iăpovină* 20—51).

iepș(i)oară. Diminutiv (322—51), desmierdător (77. 432—51), care indică vârsta (239/1. 410—51) și mărimea (410—51) sau fără deosebire de vârstă, arătându-se „numai un cal sau mânz mic de trup" (417—51). — *R.*: 51. 77. 219/3. 239/1. 250. 322. 409. 410. 417. 432. 445—51. — *V. F.*: *iapșioară* (239/1—51).

**iepșoarea*. Numai termin desmierdător, dat mai ales de copii și de femei (24/1—51).

**iepșorică*. Diminutiv (67—51), desmierdător (27. 540—51), („numai desmierdător") dat mai ales de copii și femei (24/1—51), indicând un cal mic (27—51) sau cai mai bătrâni, dar buni (540—51). — *V. F.*: *epșorică* (27—51).

**iepșorină*. Numai termin desmierdător, dat mai ales de copii și femei (24/1—51).

**iepșulică*. Numai termin desmierdător, dat mai ales de copii și de femei (24/1—51).

iepșună[1]. Diminutiv (24. 61. 65. 168) desmierdător (24. 61. 65. 67. 96. 70. 71. 83. 490) care indică vârsta calului (70. 71. 83. 490). — *R.*: 24. 61. 65. 66. 66/1. 67. 68. 70. 71. 83. 96. 321. 490.

**iepucă*[2]. Diminutiv (241. 487. 403), desmierdător (193. 228. 214. 241. 397. 398. 403. 482. 448), indicând un cal mic (398), vârsta (448/1. 487) sau „pentru caii frumoși și grași, mai ales" (448/2). Ca desmierdător se folosește și la copii (378). — *R.*: 193. 200. 209. 214. 228. 231. 241. 256. 261. 264. 378. 397. 398. 403. 409. 413. 437. 446. 448/1. 448/2. 451. 482. 472. 472/1. 476. 487.

---

[1] și [2] Material primit la chestiunea 51.

©BCU CLUJ

* *iepuleană*. Diminutiv „care indică vârsta calului, dar și desmierdător“ (24—51).

* *iepuliță*. Diminutiv (24. 64—51) desmierdător (24. 157—51), care arată vârsta tânără (183—51) sau este numai termin desmierdător, dat mai ales de copii și de femei (24/1—1). —*R.:* 24. 24/1. 64. 130. 157. 183—51. — *V. F.:* *epuliță* (130).

* *iepuluc ă*. Numai termin desmierdător la cai și la copii (378—51).

* *iepurină*. Iapă de soiu mic, sprintenă la mers, care își ciulește urechile când se apropie de ea orice ființă streină: „Cutare și cutare are două *iepurine* de iepe de ți-e mai mare dragul de ele“ (451—54*).

* *iepuș c ă*. Termin desmierdător (71. 138—51), care arată vârsta (71. 138—51) și sexul (71—51).

* *iepuș c a n ă*. Diminutiv care se întrebuințează și pentru a indica vârsta calului (109—51).

iepuș i c ă. Citat, fără explicație între diminutivele de la iapă (63—51).

iepuș o a r ă (iepș o a r ă). In majoritatea cazurilor este un diminutiv desmierdător, care poate arăta și vârsta. Ca diminutiv arată, în general, un cal frumos, bine făcut, bine îngrijit, făr' să se facă deosebirea de sex totdeauna. Unele răspunsuri precizează vârsta „iapa la 3 ani“ (57—51). Se întrebuințează și la adresa copiilor (24/1—51). — *R.:* Cuvântul este atestat de o majoritate absolută a răspunsurilor. — *V. F.:* Cele două forme *(iepușoară* și *iepșoară)* au o arie deopotrivă de întinsă; întâlnim în aceeași comună une-ori amândouă formele (29. 88. 117. 152/3. 171. 172. 175. 439. 111. 45—51). Cu toate acestea se observă, parcă o predominare a formei fără *u*. Alte variante sânt: *ipșoară* (319—51), *iepușoară* (122. 136—51), *iapușoară* (99. 129. 155/2. 176—51), *iapșoară* (176/1. 180—51), *epușoară* (75. 102. 108/1. 128. 130. 133. 140. 147. 144. 146—51), *epșoară* (25. 27. 150. 87. 144—51).

i e p u ț ă[1]. Diminutiv desmierdător („dat mai ales de

[1] Material primit la chestiunea 51.

©BCU CLUJ

copii și femei" 24/1), indicând uneori vârsta sau arătând pe caii grași și frumoși (448/2). In unele părți „se folosește foarte rar", fiindcă se termină în „puță" (134. 144) : „Vecinul nostru Petru Pop a Lichi are o *iepuță*, care a fătat două *iapuțe*" (508*). — *R.:* Cuvântul este general („rar folosit" în 98 și 524). — *V. F.: epuță* (25. 27. 102 130. 133. 144. 332), *iapuță* (155/2. 245/1).

i g ă. De obiceiu în expresia *cai de igă* „cai de ham, de povară" (252. 412—5). — Din ung. *iga* „jug, greutate, povară".

i g a ș. In expresia *cal de* ⌣ „caii întrebuințați la tras, la arat" (467—5). — *R.:* 391. 470. 467. 480—5. — Din ung. *igás* „de jug, de ham, de povară".

i h a r m a r o c, v. *iarmaroc*.

i l e t i, v. *tar*. Probabil ung. *illető* „cuvenit, potrivit".

î m b l ă t o r. Se zice calului „care merge bine la călărie, care nu hurducă" (174/1—7).

î m b l ă t o r e s c. „Cal *îmblător (îmblătoresc)* se zice acelui cal care merge bine la călărie (care nu hurducă tare)" (174/1).

î m b u i e s t r a ș, v. *călărie* II, 2°.

î m b u l z i t. Despre calul strâmb de spinare (445—77), cu șira spinării încovoiată în sus (415. 415/1—77).

î m p ă r ă t e s c. I se zice unui cal frumos „cal „ (378—7).

î m p ă r e a. A-i plăcea, v. p. 83.

î n c ă l ț a t. Despre „calul care are obghele sau oase moarte jur împrejur la copite ; poate fi *încălțat* la picioarele dinainte sau la cele dinapoi sau la toate" (75/1—77).

î n c ă r ă b a, v. *cocoară*.

î n c h i r c i t. Despre un cal nedesvoltat (127—77).

î n c i o r e c a t. I se zice calului care are „deasupra copitelor smocuri de păr mari" (25—77).

î n c i r i p a, v. *înfiripa*.

î n c o n d o r a. A se arăta bine în târg, v. p. 81.

î n c o v o i a t, v. *cuvuiat*.

î n c u r ă t u r ă, v. p. 89.

©BCU CLUJ

îndămână. Calul care e „bătrân și slăbește, toate le rabdă, și foamea și îmblăciul, în astă stare fiind i se zice *îndemână,* fiindcă se poate folosi mai cu puțină grijă“ (249*).

îndopat. Fără explicație între atributele date cailor după defecte corporale (27—77).

înfiripa, v. *cocoară.*

înfundat. Cal „scurt în trup și gât, gogoneț (rotund), nu lung (știucos), ci scund, gros și gras. E o specie de cai puternici... nu seamănă cu caii turcești (mici și iuți) de Dobrogea, sânt mai mult, dar duri și țiitori la tras, la drum lung nu se ostenesc... : „am să-mi cumpăr niște cai *înfundați*“ (27—77*).

îngenunchiat. Despre caii cu genunchii îndoiți (75/1—77 ; *îngenunchiat* 67—77).

inohodeț. Se numesc, de unii, caii de călărie (112—5, 7). — Din rus. *inochodeca* „cal care merge în pas buestru“.

înșelat, v. *călărie.*

înșeua, v. *înșelat.*

întărnițat[1]. Calul spetit (188), deșelat (150), lăsat în jos de spinare (445), cu spinarea la mijloc la vale (150), când spinarea nu-i oablă (dreaptă) (238/1), când pe spate e ca o covată (e covățât, 457). — *R.:* 150. 188. 176. 176/1. 195/1. 198. 200. 203/1. 208. 212. 238/1. 239/2. 243. 445. 454. 457. — *V. F.: tărnițat* (195/1. 212. 445), *tarnițat* (243. 454).

întoarce. Cu sensul de a strica târgul, v. *arvună.*

întrecut. In expresia, *cal de întrecut,* adică acela care se folosește numai la întrecere („la cursă de întrecere“ 7/1—54*).

iuțeală. Cal de iuțeală, cal de cursă (67—5*).

javră. Cal bătrân, neputincios, slab, urât și netrebnic (25 ; *jabră* 138—54).

jerjelie, v. *herghelie.*

---

[1] Materialul primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

j i b. O persoană bine desvoltată fizicește, de o „mărime și o greutate ce trece peste mărimea obișnuită și în care se presupune o putere grozavă“ (200*, cf. și 397*): „Vai ce om *jâb* o mai fost Ilie, ș'amu-i numa șteamătă (slăbit de boală)“ ; „Ș'apoi, mă, ia cât de nămornic și jâb îi Petrea, tot o căpătat una de numa o prâsnit din nas“ ; „a, greu înc'o fost, da și caii o tras jâb“ (200*) ; „Slobozește-l [pe copilul mieu de la școală] că e *jib (jibă)* și trebue să-mi lucru cu el“ (397—55*). — Vezi și *căloi.*

j i m b ă ș i, v. *gimbăși.*

j i m b ă ș i r e. Silirea calului la fugă, v. *geambaș.*

j i r e b i e. Citat, fără explicație, între derivatele de la cal, prin care se arată caii „slabi și mari“ *(zsirebdii* 463. 521—55).

j o i, v. *gioi.*

j o l n i t. Atribut dat calului care „are umflături mari la spatele dinainte“ (174. 174/1—77).

j u g. Calului slab, bătrân, neputincios, urît, netrebnic i se zice „un *jug* de cal bătrân“ (546/1—54).

j u p i t. Cal bătrân (188*). Fără explicație este citat între atributele date cailor după defecte corporale (*juchit* 155/1—77) și între cuvintele care numesc caii bătrâni, slabi, neputincioși, netrebnici (*jupchit* 176/1—54).

j u p i t u r ă. Se zice, în batjocură, cailor bătrâni, slabi, urâți, neputincioși *(juchitură* (152/5—54).

l a b ă. Mână, v. p. 86.

l ă e t e, v. *corlorar.*

l e a s ă. „Cal slab... a cărui piele stă întinsă pe coaste ca nuelele din leasa de lemn pe fuștei“ (424—54*).

l e p e d e u. „Un cal rău, ros de ham, flămânzit, subțire de-i poți număra coastele, care se vede ca un lepedeu (ciarșaf)“ (82—54*).

l e u c a ș. Calul ale cărui picioare dindărăt sânt ca o leucă de car ; acest defect îl primește calul („mai ales acei cari sânt silișipe tras“), când de tânăr este pus la o povară prea mare și nu-i potcovit (482—77*).

l i g ă v o s. Calul care alege mâncarea, nutrețul

©BCU CLUJ

(7/1—7*). — Din bulg. *ligav* „baveaux, pituiteux“ (G. Pascu, *Sufixe,* p. 281).

liverant[1]. Negustor de cai (98. 102. 103. 106. 108. 108/1. 109. 112. 121. 129. 136. 144. 149), comerciant de cai (101), precupeţ (107), giambaş (106. 138. 139. 140. 141. 143). Se zice în batjocură şi oamenilor care-şi schimbă mereu caii (109). — *R.:* 98. 99. 121. 101. 102. 103. 106. 107. 108. 108/1. 129. 136. 138. 139. 141. 143. 144. 145. 109. 112. 140. 149. — *V. F.: leverant* (129), *livirant* (141), *liverant* (140), *livăranţi* (138), *livranţi* (121). — Din germ. *Lieferant* „furnisor“. Trecerea lui *f,* în *v* s'ar putea explica prin limba ruteană (unde germ. *f* > *v*) unde are şi derivate, deşi pare a nu fi imposibilă nici pe teren românesc (ex. *cearceavuri,* H. II, 132; *îmbuvnat,* H. X, 91).

luat din căluş. O boală; v. *căluş,* 5°.

ludău. O plantă, v. *folticos.*

măhăi, vezi *hoampă,* supt forma *hămăind.*

malâcos. Atribut dat calului în târg, pentru a-i micşora valoarea (140—3).

malic. Se zice de un cal că e cu *malic* (293—77) „când are bubă rea pe greabăn“ (226/1—77). — Pentru etimologie, vezi V. Bogrea, în DR. IV, pp. 880—881.

mână, în expresia „o mână de bani“, v. *aldămaş.*

mănăstire. I se zice calului (91. 95—55; dar şi *mănăstire ţigănească* (102—55).

mânat. In expresia *cal de* ⌣, adică acela care se întrebuinţează la tras, la ham, la călărit, la arat (162—5); se foloseşte şi în batjocură („*cai mânaţi*“ 521—54).

mâncătură. Fără explicaţie, între cuvintele care numesc caii bătrâni, slabi, urîţi (*mâncătură de câni* 437—54) şi între atributele date cailor după defecte corporale (521—77): „Cât cei sau cât vrei pe... *mâncătura* asta de cioară?“ (în târg 241—3).

mârcioagă, v. *mârţoagă.*

---

[1] Material primit la chestiunea 3.

©BCU CLUJ

măr g h i o a l ă. In batjocură (38—54), despre un cal bătrân, neputincios, netrebnic.

măr i t a. A vinde, a te scăpa de lucrul prost pe care l-ai cumpărat: „am cumpărat doi cai și îndată i-am măritat“ (239/2—3; cf. și 77—3).

măr i ță. Se zice unui cal slab (60—7).

mârlog. Cal prost, bătrân, căzătură, cal de saca: „o *mârloagă* de cai, un *mârlog* (= un mâț (o mâță) de cal)“ 61—54*. — Rezultat din contaminarea lui *mârțoagă* cu *dârlog*?

măr o c. Adjectivul *mare*, pus lângă *cal* și menționat între cuvintele prin care se arată caii mari, groși, urîți (*cai măroci* 476—55, „mai ales caii de rasă de câmp“; *cal măroc* 542—55).

măr ț i n ă[1]. Cal (215), indiferent de gen (198), care duce bine greutate pe spate (205), cal de călărit („dar cu deosebire iapă“ 205—2), cal bătrân, slab, urît 398—54 (probabil supt influența lui *mârțoagă*), iapa care o călărește țăranul și cu care duce la moară (446) dacă este tânără (altfel este *dârloagă* 216—3). Se întrebuințează foarte des de către bătrâni (226/1) ajungând să înlocuiască aproape cuvântul *cal* (mai des se aude cuvântul *mărțină* 219/2): „N'ai o *mărțână*, baďe Manoilă... mi-ar trebui o *mărțână* s'o pun cu calu mieu până la târg“ (198); „când e vorba de mai mulți cai, țăranul nu zice *mărțâne* ci o *părece de cai*“ (198). — *R.*: 59. 170—54. 193. 197. 197/1. 198. 203. 205. 205—2. 212. 215. 216—3. 219. 219/2. 221—2. 225. 226/1. 232/1. 398. 414/1—54. 446—11. 446. — *V. F.*: *mărțână* (59. 198. 226/1. 232/1. 414/1), *mărzână* (170—54). — Pentru etimologie cf. C. Diculescu, *Die Gepiden*, Halle 1922, p. 176.

mâr ț o a g ă, mâr ț o g[2]. Cal bătrân, cal slab și bătrân, mic, neputincios, rău ținut, indiferent de vârstă (87), mic și slab, poate să fie și tânăr (130), prost (175),

[1] Material primit la chestiunea 7.
[2] Material primit la chestiunea 54.

©BCU CLUJ

pipernicit (161), slab ca vai de el (529*); se zice și despre o iapă (445) slabă și neputincioasă (119—7). Se folosește și în batjocură (6. 29. 155/1—54. 227. 293—7. 361. 410. 528. 551--54) pentru caii neîngrijiți (223--7), slabi (255/1--7). Se obișnuește și cu complinire : *mărțoagă de cal* (64. 167). — *R.* : Cuvântul este atestat de majoritatea absolută a răspunsurilor, cu excepția județelor Soroca și Orheiu. Un singur răspuns ne spune că e necunoscut în graiul poporului (497—54*), dar din satele imediat apropiate el a fost atestat. — *V. F.* : Forma *mârțog* este atestată numai din punctele 161—54. 172. 194—3. 196—54. 238/1. 412—7. 197/1—7. 194. 152/6. 490—54, iar *mârțoagă* este peste tot, cu următoarele variante mai caracteristice: *mârțoavă* (7/1), *mârcioagă* (341) *mârșioagă* (530—54. 531—7), *smârțoagă* (30. 125. 129. 138), *șmârțoagă* (157).

mârțoghiță. Citat fără explicație între cuvintele care numesc caii bătrâni, urâți, slabi și neputincioși (24—54).

mârțole. Se numesc în batjocură caii bătrâni (475—54).

mărzână, v. *mărțină*.

mătăhală. Cal bătrân, slab neputincios; despre cine și-a cumpărat cai răi, slabi, se zice : „o cumpărat două *mătăhule*“ ; „Nu m'aș sui pe *mătăhala* aceea“. Se zice și despre un om mare și prost : „*mătăhulă* cât on cal“, deasemenea și despre o femeie mare, greoaie, neputincioasă (472—54*).

mâțar. I se zice celui care se ocupă cu transportarea sării și are iepe slabe (60—2).

mătrice. Atribut dat calului după defecte corporale : cu *mătrice* 550—77; „cu *mătrici* în picioare“ (194—77).

mătricos. Atribut dat calului după defecte corporale (446—77).

mecler[1]. Negustor de cai (185), șmecher de cai

[1] Material primit la chestiunea 3.

©BCU CLUJ

(„îndeosebi Ovrei 148), sau intermediator (190); ortografiat şi *mekler* (176). — *R.*: 148. 176. 185. 190.—Din germ. *Mäkler* „samsar, misit".

meclerai. Ocupaţiunea meclerilor (190—3). — Din germ. *Mäklerei* „samsarlâc".

melegar. 1° Cal mare, de tot slăbit, la care se pot număra oasele prin piele, când merge în trap se leagănă şi abia îşi trage picioarele (365—55*).

2° Un strat (cald), făcut pe gunoiu verde, în care se seamănă răsadul de varză (365—55*). — Din ung. *melegágy* „strat de gunoiu'," (Mândrescu).

meliţă. Cal bătrân, neputincios (446*. 465—54).

meliţoiu. Fără explicaţie, între cuvintele care numesc pe caii bătrâni, slabi (157—54).

merşă. Cal epuizat, stors de forţe, din pricina etăţii şi supraefortului (190—54, 7*). — Din rut. *merša* „Aas", „Vieh"

merşitură. Cal merşit (190*).

mesteacăn. Cal alb: „de unde ai cumpărat mesteacănul ăla" (162—54).

meto. Taxa de cinci lei care se plăteşte la intrarea în târgul cailor (183—3). — Din rut. *mito* „Maut, Zoll".

mihaha. I se mai zice calului (488—7).

milog. Cal bătrân, care nu trage, este moale: „Am cumpărat nişte milogi de cai" (27—51*).

mlamnilă, v. *namilă*.

moarte. Termin de batjocură, în expresia: *moartea găinilor* (25—54).

mocan. Cal (155/1—3), cal mare (172—55): „Ce ceri pe şcapă, dârloagă, mânz, mânzoacă, armăsar, *mocan*, mârţoagă" (155/1—3; cf. Cărăuş 511—2).

mohoriciu. Adălmaş (185—3): „la vânzarea cailor ca şi la vânzarea altor vite se bea aldămaşul sau *mohoriciul*, adică rachiu" (144—3). — Din rut. *mogorič*, *mogrič* „Kauftrunk".

molău. Calul care nu trage coada între picioare când

©BCU CLUJ

îl tragi (109—3) : „I se zice calului *bidiviu*, când e iute, iar când e moale *molău*“ (88—7).

m o l u f ă. Defect. Geambaşul ţine caii răi câtva timp, „ca să le afle *molufa* (să le cunoască defectele)“ (24/1—3). — Cf. serbocr. *mlohav, -a, -o* „laff, matt, lass, schwach, kraftlos“ ; *mlohavost* „Nachlassung (von Kräften) ; *mlahoća* „Schwachheit, Kraftlosigkeit“.

m o r o s l i v. Cal grosolan (480—55) ; atribut dat lucrurilor şi fiinţelor extraordinar de mari, groase şi tari : „Am tăiat, mă, un fag *morosliv*, de nu-l poţi aduce nici pe zece sănii“ (200*).

m o r t ă c i n ă. Se zice, în batjocură (313—54, *mortăciune* 515—54) cailor bătrâni, slabi, urîţi, şi neputincioşi. — Pentru etimologie, v. Tiktin DRG.

m o t a n. Cal mic şi slab (158—55) ; „mic de tot“ (*motan* de cal 150-55). Se întrebuinţează şi ca poreclă (176-7).

m o ţ e s c. Cal mic (546—55).

m o v i l ă. Atribut dat cailor de tot mari, groşi, desvoltaţi la corp, cu burtă mare şi slab îngrijiţi. Când se mână, ţăranul zice : „hi movilă“ (365—55*).

m u i e r e. Iapă (87—54) bătrână, neputincioasă, slabă, urîtă şi netrebnică.

m u l ă. Cal urât (*mule* 525—55). — Din lat. *mullus* (cf. O. Densusianu, în *Graiu şi suflet*, I, fasc. I, 141—42 şi S. Puşcariu în DR. III, 843).

m u r g. Termin dat „oricărui cal“ (412 ; „întrebuinţat deopotrivă *murg* şi *cal*“ 499*), indiferent de coloare (228. 386. 414/1 ; „mai ales atunci când omul are un singur cal, folosit la trăsura cu două rude“ 499) sau calului de coloare sură (226), unui cal „tânăr de la 1—3 ani, binefăcut, grăsuţ, indiferent de coloare“. „Se poate zice : *murgii* trag bine, chiar dacă [ei]... sânt roşi, albi sau suri“. „Numirea aceasta e des folosită şi a înlocuit cuvântul cal“... (254* ; cf. şi 228*). Se întrebuinţează („mai mult“ 386*, „mai rar“ 412*) şi ca termin desmierdător (406. 503—51), făr' să înlocuiască cuvântul *cal* (386*. 414/1*). Un răspuns îl menţionează şi ca termin de dispreţ, pentru a arăta un cal de

©BCU CLUJ

puţină valoare (*murzi* 231*). Exemple : „ce cei pe *murgul* aista?“ (253—3); „cu cât dai *murgul* ăsta?“ (361—3); „am cumpărat şi eu un *murg*“ (414/1*). — Ca numire de cal este atestat odată (228—7*). — *R.* : 226. 228. 231. 253. 253—3. 254. 268. 361. 386—3. 386. 412. 414/1. 448. 499. 406—51. 503—15. — Probabil din alb. *murk* „dunkel, schwarz, grau“; cf. cal. sicil. *murdżár* „l'ferd“ (G. Meyer. Alb. W.).

murguţ. Citat ca răspuns la întrebarea : „i se mai zice calului şi altfel?“ (231. 414/1—7).

muscă, sb., v. *căiesc*.

muştră. Fără explicaţie, între cuvintele care numesc caii bătrâni, slabi (488—54).

muştrului. A bate calul, v. *aspru*.

muştruluit. Se zice despre calul bătrân, slab, neputincios („cai mustruliţi“ 493—54). — Cf. germ. *ausgemustert* „reformat“.

năblaznic (în Poiana, jud. Năsăud *nebleznic* „obraznic“) v. *călăşteu*.

năduşeală. Fără explicaţie, între cuvintele care numesc caii bătrâni, slabi (410—77).

năduşit. Citat între atributele date calului după defecte corporale (184—77).

namilă. Cal mare, urît (167/1—55). — *V. F.* : *năbilă de cal* (219/2. 236—55), *mlamnilă* mare (167/1—55). Vezi şi *căloi*.

nămornic. Cal mare şi gros (*niomornic* 296—55). „Măi, măi, da caii *nămornici* ce-i mai are Iosif“ (200*). — Cf. bulg. *namordnikŭ* „Maulkorb“; probabil e acelaşi cuvânt cu *mamornic*, v. Tiktin, DRG.*s. v.*

nătâng. Despre un cal (s. alt animal) de la care nu se poate trage nici un folos, „e bun de belit“ (516—54*).

nătrăpas. Geambaş (25—3) sau negustor de alte vite mari (*nătrăpas, năstrăpas*, 61—3) şi, într'un răspuns şi cu sensul de „comerţ cu cai“ (*natapraj* (59—3). — Din turc. *matrabaz* „qui joue du bâton, maître d'escrime“, fig. „qui achête bon marché et vend cher“.

©BCU CLUJ

năzdrăvan. Calul „pe care nu se observă nici când oboseala, încontinuu sare, joacă şi nu are alinare, ci tot ar merge, nu mai are odihnă, suflă pe nări şi dă din picioare ca să plece“ (*nezdraveni, nesdravăn* 521—55) ; despre cel „care vine singur acasă, din depărtări mari, de ex. de la munte sau din un loc unde a fost vândut“ (*năzdraveni* 235—55).

negustor[1]. Geambaş (96. 163. 181. 171), sfârnar de cai (258. 386), samsar, cupeţ (386), băznar de cai (329), cel care se ocupă cu vânzarea şi cumpărarea cailor (96. 152/4) sau şi cel care face altfel de negoţ (331), nu se ocupă numai cu vânzarea şi cumpărarea cailor (179). — *R.:* Cuvântul pare a fi general, deşi nu-l avem atestat de toate răspunsurile. — *V. F.: negustor* şi *neguţător* sânt de o potrivă de răspândite, după răspunsurile primite, fără ca să putem constata într'o regiune o formă preferită.

nergeş[2]. Cal cu spinarea curbă (386), plecată la mijloc (273), lăsat de spinare (170), cu şira spinării încovoiată (415. 415/1). — *R.:* 170. 243. 244. 272. 274. 279. 350. 386. 389. 407. 414. 415. 415/1. 419. — *V. F.: nerges* (243. 350. 386. 356. 419). — Din ung. *nyerges* „cu şea“, „cal de călărit“.

nevoe. I se zice, în batjocură calului (99—54) sau cailor „cu heredie până la bătrâneţe“, năravişi, stricători, fugari („nu fugaşi“), care „nu pocluesc la păşune“, sau mânzilor piperniciţi, slabi, fiindcă au fost înhămaţi înainte de vreme“ : „O *nevoie* de rablă, mârţoagă ori terhulă“ ; „*nevoi* de mânzoci“ (190—54*).

nimuric. Cal mare şi gros (*niomoric* 308—55), slab şi bătrân (*nyimurici* 488/1—54), şi în batjocură, când nu-i chiar bun de vreun picior (*nyimurug* 291—77 ; *nyimurig* 408/1—77). — Din ung. *nyomorék*, cf. N. Drăganu, în DR. IV, p. 759.

---

[1] Material primit la chestiunea 3.

[2] Material primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

n i o a g ă. I se mai zice calului, alături de *talant, vlej* (99—7).

n o d v o c i c. Proprietarul de căruţă cu cai (112—2). — Cf. rus. *podvočikŭ* „chirigiu, harabagiu".

n o j i ţ ă. Cal ajuns într'o stare ticăloasă, ca o nojiţă, care e mai pe jos ca o altă încălţăminte : „cât ai dat pe nojiţele astea ?" (162—54).

O b a d ă. „Calul e bun... când fluerând numai la el, se încordează „se face obadă" şi ori rupe ştreangurile, ori ia căruţa din loc" (24/1—3).

o b l o n. I se zice calului orb („fără *obloane*" 471—77).

o c h i u. In expresia : *ochiu de găină*, defect corporal explicat astfel : „copita, supt potcoavă, în anumite locuri, în formă de ban de metal, e moale şi ajungând pe vreo piatră [calul] începe a şchiopa" (339/3—77). — Cf. germ. *Hühnerauge* „bătătură".

o g a r. Cal mare (205—55) şi diformat (19—54*) : „Am auzit că lu frate-tu i-o mâncat lupii eri noapte un cal. — Da, i-o mâncat *ogaru* cel breaz" (19—54).

o g â r j i t. Calul care nu se îngraşă chiar dacă e ţinut numai cu ovăs şi cucuruz (se zice despre toate animalele 7/1—7*). Se zice şi despre oamenii slabi *(pogârjiţi,* Poiana, jud. Năsăud). — *V. F. : ogârsât* (7/1—7), *ogârsiţi* (542—54), *ogârsâte* (7/1—7*). — Participiu adjectiv a lui *ogârji* „a slăbi tare" (*Şez.* VII, 182), substantivat (cf. *pogârjât).*

o g l a d ă. Cal neputincios (*oglade* 467—54), orb (467*). — Cf. TDRG. s. v. *oglavă.*

o l a c. Calul care fuge foarte iute (27—5), care trage la plug (24—5): „n'am cal de *olac*", zice cel care nu vrea să-şi mâne calul repede (93—5). — *R.:* 24. 27. 60. 66. 93—5. In unele regiuni dispare : „s'au numit [cai de *olac*] acum 50—60 de ani" (66—5).

o l o g. Cal şchiop (233—77), care „şchioapă pe toate picioarele sau nu se ţine bine pe ele" (159—77), „abia îşi mişcă şi ridică picioarele dinainte" (239/3—77), are oase

©BCU CLUJ

moarte la picioare (70—77). — *R.*: 70. 102. 159. 239/3. 233. 312—77.

oloiniță. Caii sânt întrebuințați *la oloiniță*, „o presă mai primitivă, de făcut oleu din sămânță, pe care o pune în mișcare calul care nu mai e bun de altă treabă“ (550—5*). Intâlnim și forma *ulorniță* (101—5), cu *r* primit prin influența unor cuvinte ca : *păcorniță, viforniță*, etc.

opor, v. p. 84.

oprit. I se zice calului slăbănogit, prea trudit, istovit de lucru (521—54*).

orbeală. Calul care nu vede bine, cu ochiul stâng sau drept sau cu amândoi : „are *orbală* la stânga ori dreapta“; „are *urbala* găinilor“, când nu vede limpede cu ochii“ (523—24*).

oșcătură. Gloabă, mârțoagă, căzătură de cal, cal bătrân, slab, urît, în batjocură *(oșcătură de cal, oșcături).* Se zice și femeilor care-au fost odată frumoase, iar acum sânt îmbătrânite, urîte („a ajuns o *oșcătură*“) sau despre un om la fel *(oașcă* bătrână, *oșcăială)* (64—54*). — Derivat din *oașcă* (poate același cuvânt cu *hoașcă ;* cf. *oșcăi* „a îmbătrâni, a slăbi, a deveni urît, „expresie puțin politicoasă, dar des întrebuințată în aceste regiuni“ 64—54), prin suf. *-ătură.* Sau din *ușca* = *căsca* (*oscĭco), despre care v. DR. III, 679.

panaire. Bâlciu : „caii se cumpără, ori se vând, mai mult în *panaire*“ (96—3).—Din turc. *panayer* „foire“.

pâne. Bucate, cereale : „caii se folosesc la mașina de treierat *panea*“ (149—5) sau „la căratul *pânilor* din câmp“ (151—5).

panglică [țesătură subțire și îngustă], calul se duce în târg „cu un căpăstru nou, cu un fir de busuioc, legat în panglicele *(planticèle*, terminul popular) ce-i împodobesc coada, coama și moțul din frunte“ (24—3) ; sau i se împletesc „*țopuri* (*plantici* frumoase) în coamă și coadă“ (24/1—3).

păr. In expresia *păr pe păr*, adică schimbul ce se face între cumpărător și vânzător când găsesc deopotrivă

©BCU CLUJ

de bun calul pe care unul vrea să-l vândă și altul să-l cumpere. Schimbul se face și *păr pe păr* și *pollaș* (365—3).

p a r a d ă[1]. In expresia *cal* s. *cai de paradă,* denumire dată „cailor frumoși și bine ținuți" (549), celor ținuți „pentru hinteu" (542), în opoziție cu *caii de lucru* (20). — *R.: 10.* 15. 19. 20. 218. 252. 463. 471. 499. 542. 549. — *V. F.: parade* (252. 463), *păradie* (542. 15. 549. 218), *păragie* (10. 20. 471). — Cuvântul, în Transilvania, a pătruns de sigur prin administrația germană dinainte vreme.

p a r a d i ș, v. p. 99.

p a r i p[2]. Sinonim cu *cal* (46. 47. 190. 206. 329. 350. 386. 412. 420. 467. 470. 487. 488. 490. 493. 499. 519. 520), cu următoarele mențiuni: „un cal mic, (239/1. 245/1), frumos" (378), cal tânăr (272), mai tânăr și mai sprinten (238/1), un cal tânăr, supt patru ani („contrariul în gen al lui mârțoagă" 199), mânz sau cal mic nedesvoltat (193—3), slab (47—54). Se întrebuințează și în batjocură (206/1. 331—7. 420. 529—54) și ca diminutiv (294. 219/3—51) desmierdător (439—51) de la mânz (288—51). Exemple: „Cu atâte bani pociu cumpăra *parip*, nu ronghiu" (487—3); „Am cumpărat un *parip de cal*" (193—3). — *R.: 10.* 39—3. 46. 47—7. 47—54. 190—7. 193—3. 199. 206. 206/1—7. 219/3—51. 238/1—7. 239/1. 245/1—55. 272—7. 288. 294—51. 323—7. 325—3. 331. 350—7. 378—3. 378. 386. 412. 420—7. 420—54. 439—51. 467—7. 470—7. 487—3. 487. 488. 490. 493. 499—7. 507—3. 519. 520—7. 529—55. — *V. F.: păr ip* (10), *paripchi* (294—51), *paripă* (490—7). — Din slav. *paripŭ* „miser equus" (Michlosich, cf. și Cihac).

p a r o l ă, v. p. 86.

p â r ț o t i n ă. Cal bătrân, neputincios; se zice și unui cal bun, dar mai mult în batjocură (67—54*).

p ă ș u ș, v. p. 90 și 96.

p ă u c ă, v. *poc*.

---

[1] Material primit la chestiunea 5.

[2] Material primit la chestiunea 7.

©BCU CLUJ

p e d e a p s ă. Calului slab, care face mai multă pagubă decât folos (190—54*).

p e p ă n a ş, v. *cocostârc*.

p e r i t u r ă. Cal bătrân, slab, urît, neputincios (181. 184. 188—54), care „nu-i bun de ispravă“ (150—54).

p e ţ e r. Pricepător în alegerea cailor (166*) : „Să ne aleagă acesta calul, că este un *peţeri mare de cai*“ (166—3*). — Din ung. *peczér* „palavragiu, hoheriu“ (Gheţie), dar şi „cel ce dresează cai“ (Czuczor şi Fogarasi : „Néhutt a lóidomitót is *lópecér*-nek nevezték“).

p i c a t. Cal slab de tot (531—7), cal muncit, care cade în ham (530—54). Cuvântul este comunicat şi de : 507 şi 506.

p i c ă t u r ă. I se zice în batjocură unui cal bătrân şi urît (392/1—54), la o „iapă bătrână... deodată cu moşul ca şi mama bătrână“ (391—54). — *R.* : 361. 364. 365. 391—54. 392/1—3. 392/1. 398—54. 412—3. 412—7. 412—54. 461. 479. 479/1. 488. 495—54.

p i c i o c. Diminutiv desmierdător, cu care se adresează ţăranul calului când vrea să-l prindă, având înţelesul de „micuţul, mititelul cel prostuţ“ (218—51*). — Format, probabil, de la *piciu* „mic“, după analogia lui *mânz-mânzoc*, *spaimă-şpaimoc*, cunoscute în această regiune.

p i e l e[1]. Cal bătrân (114. 475), slab (480*), bătrân şi slab (141), întrebuinţat şi ca nume de batjocură (6. 475. 498. 514. 473) : „Am două *ptyei* de cai (doi cai pe care numai pielea este)“ (480*). — *R.* : 6. 114. 141. 157. 162. 183. 463. 465. 471. 472. 473. 475. 480*. 495. 498. 514.

p i e l h o a c ă. Cal bătrân, aşa de slab încât nu mai valorează decât pielea de pe el. „Se zice, vacilor slabe, „bivoliţe“, ba chiar şi femeilor bătrâne“. Când cumpărătorul numeşte *pielhoacă* calul vânzătorului, acesta îi răspunde : „*Ptelhoacă-i* mă-ta bătrână... aiesta-i cal !“ Mai are şi în-

[1] Material primit la chestiunea 54.

©BCU CLUJ

ţelesul de „piele mare" („uneia mici i se zice *ţfelişoară*") (378—54*).

p i l ă. I se zice unui cal foarte slab (*chilă* 38/1—54, 55).

p i l a r[1]. Negustor de cai (4. 7. 7/1. 549. 550), geambaş (9), cupeţ de cai (6. 523), iar prin extensiune orice negustor de vite (*pilari de porci* 549—3). — *R.*: 4. 5. 6. 7. 7/1. 8. 9. 523. 544. 546/1. 539. 548. 549. 550. 551. — Din serbocr. *piljar* „precupeţ".

p i l ă r i. A face negoţ cu fructe, mai ales în mică măsură: „Vecinul mieu *pilăreşte* cu grâu, vinars, prune etc., (com. Şt. Paşca, Criscior, jud. Hunedioara).

p i l ă r i ţ ă. Femeia care se ocupă cu vânzarea de pui, găini, legume, lapte (*pilăriţă* de lapte, 549—3): In poezia populară:

„Pe la noi pe la portiţă,
Umblă biata *pilăriţă*
Şi cere să-i dau guriţă.
Eu îi dau, dacă ea-mi cere,
Că ori cum şi ea-i muiere
Şi gura nu-i o avere".

(com. Şt. Paşca, Crişcior, Hunedoara).

— Ar putea fi un derivat din *pilar*, prin suf. *-iţă* sau luat direct din serbocr. *piljarica* „precupeaţă".

p i s ă l u g. Cal bătrân: „Hi *pisălugule*, că doar nu eşti potcovit cu pietre de moară" (72—54).

p l a n t i c ă, v. *panglică.*

p l o t o g, v. *potlog.*

p o a r t ă. „Cal gros, mare, urît, cât poarta de mare" (164—55).

p o c[2] [boală la cai], calul e cu *poc* (192. 331), *pocă* (293/3), *pocuri* (55), are *pocă*, când are umflătură la genunche (331. 361), la piciore, ori la pinten (*feşiţă*) (581), la cot (239/1), are „os mort", mai ales la genunche şi mai

[1] Material primit la chestiunea 3.
[2] Material primit ca răspuns la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

rar la copită (550*), cel care este „îmflat la genunche“ (239), „i se îngroaşă partea dindărăt a fluerilor picioarelor dindărăt“ (239/3). — *R.:* 192. 194. 229/1. 239. 239/1. 239/3. 331. 361. 406/1. 550. 551. — *V. F.: poc* (192. 331. 550), *pocă* (194. 239. 239/1. 239/3. 361. 406/1), *păucă* (229/1),*pocuri* (551). — Din ung. *pók* „rapăn, ariciu la cai“.

p o c a ş, v. *pocoş.*

p o c l o g, v. *potlog.*

p o c l u i, v. *nevoe.*

p o c o ş[1]. Atribut dat calului când „are picioarele umflate“ (280), are umflături pe picioare (245/1. 480), are băşici de apă (325) la picior (228/1) sau în partea de jos a piciorului (471), la pinten (229/1), la genunche (331. 361), la genunchele din dărăt (246), are dureri la copită (e cu *pocă* 239/1). — *R.:* 193. 198. 200. 206. 206/1. 220. 228/1. 230. 231/1. 232/1. 234. 235. 239/2. 245/1. 246. 252. 272. 280. 282. 293. 309. 325. 331. 350. 356. 361. 365. 369/1. 384/1. 398. 408/1. 423. 424. 432. 433. 434. 435. 438. 446. 463. 480. 481. 482. 471. 472. 472/1. 489. 521. 523. — *V. F.: pocos* (198. 200. 206. 206/1. 228/1. 282. 331. 365. 424. 432. 523), *pocoş* mult mai răspândit, *pocaş* (434), *pocăş* (252). — Formele cu *s* derivă din *poc*, prin suf. adj. *-os;* cele cu *ş* din ung. *pókos* „cu ariciu, cu pocă (la picior)“.

p o d. In expresia *podul curului*, o parte a corpului la cal, v. deşelat.

p o g a n. Cal gros (498—55).

p o g â r j i t, v. *ogârjit.*

p o g o n i c i u. I se zice calului în batjocură (*„pogănici“* 529—55).

p o h o i a l ă, v. *povăială.*

p o n i a v. Calul care nu vede bine *(poňav* 523—3).

p o n i h o s. Calul care nu vede departe (7—77), care nu-i urduros, are ochii clari, dar e orb (190*) : „Cât îţi

[1] Material primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

trebue pe *ponihosul (ponihoasa)* ăsta" (241. 242—3).

p o n i o s. Calul care nu vede departe (*ponyos* 7. 77). — Din *poniav,* cu schimbare de sufix.

p o ş t ă r i e. In expresia : *cal de ∽* (323—5).

p o t e r ă. Herghelie, turmă de cai (65—1). TDRG. nu-l cunoaşte cu acest înţeles.

p o t i n o g. I se zice unui cal când se împiedecă, dă cu piciorul de o piatră (*potyinog* 523—77). — Cf. *poticni.*

p o t l a ş. Adaos ; ceea ce mai plăteşte cumpărătorul când în târg vânzarea se face prin schimbare reciprocă : „păr pe păr sau păr pe păr şi *potlaş*" (365—3). — Din ung. *pótlás* „întregire, compensare ; adaos".

p o t l o g. In batjocură despre calul bătrân, slab, urît (29—54), rău (19—3. 19—54), care nu-i bun de ispravă (150—54) ; propriu „petec de opincă" (19—3). — *V. F.: plotog* (19—3. 19—54), *plotoagă* (29—54), *poclog* (Poiana, jud. Năsăud).

p o t l o g a r. In batjocură, i se zice unui negustor de cai răi (*plotogar* 19—3).

p o t l o g i, v. *scârtoagă.*

p o v ă i a l ă. Atribut dat calului după defecte corporale (*povoială* 239/3—3. 239/3—77) : In târg calul se „cearcă de n'are *puhuiele* (vede ca prin sită)" (183—3). — *V. F.: pohoială* (218—77).

p o v ă z. „Calul este... de *povăz* dacă... duce alimente sau muniţiuni, în curs de războiu" (25—5). — Din serbocr. *poroz, -a* „Gürtenzug, Wagenzug".

p o z n i t. Citat, fără explicaţie, între derivatele de la cal. prin care se arată caii mari, groşi, urîţi (235—55). — Participiul adj. al verbului *pozni* (a se) „a se lovi, a se tăia".

p r a h o v e a n. Cărăuş („este folosit rar" 65—2).

p r ă s i l ă[1]. 1° Crescătorie : ***prăsilă de cai:*** „Unii gospodari se ocupă cu *prăsila cailor*" (172). Se întrebuinţează şi ca atribut cu prepoziţie, pe lângă cuvântul ***cal,***

[1] Material primit la chestiunea 1.

©BCU CLUJ

având înțelesul de „bun pentru sămânță (386. 174), bun pentru „roadă“ (391. — *R.*: 20. 34. 53. 54. 54/1. 54/2. 158/1. 167/1. 172. 173. 174. 190. 239/2. 291. 386. 410. 441—5. 449—5. 45—55. 498. 521—5. 523.

prâsni, v. *jib*.

precupeț. Negustor de cai (407—3), „leverant“ (107—3), sfârnar (221—3). — Din bulg. *prékupecŭ* „Aufkäufer, Widerkäufer“.

precupie. Despre omul care cumpără cai se zice: „umblă în *precuk'ie*“ (146—3).

precupitor. Negustor de cai („*pricuchitori*“ 133—3).

pricopsit, v. p. 82.

pricoste. In expresia: se face cu *pricoste*, adică nu trage întins, joacă în ham sau, la călărit, când merge lăturiș, nu-i place șaua (523—54*).

proba, supt forma *probesc*, v. p. 84.

puhuietic. Calul care vede ca prin sită (183—77). — Cf. *povăială*.

pup. Citat între atributele date calului după defecte corporale: „Cu pup în spate“ (356—77). — Din ung. *pup* „gheb, cocoașă, cucuiu“.

pupoș. I se zice calului când are forma cămilei (487—77). — Din ung. *púpos* „ghebos, cocoșat, grebănos“.

pușca. In expresia „a pușca 'n palmă“, v. p. 86.

rablă[1]. Cal (s. iapă) bătrân (174), bătrân și slab (439. 91), mai ales dacă e mare (329), în opoziție cu mârțoaga, care e mică (173*), cu piciorele roase (190*), mai ales despre cei bătrâni, care, din această cauză, „încep a suri în unele locuri la păr (291*), cal scos din uz, căzătură, mârlog (61*), cel ros de ham, de șea (458): „Mă, doar n'ai dat atâția bani pe *rablele* acestea, că vezi doar că abia se țin pe picioare“ (458/1*). Se întrebuințează și complinit prin *de cal* (61*). — Cuvântul se aplică și la oameni și la lucruri: „o *rablă* de învățător“ (= ghiuj);

[1] Material primit la chestiunea 54.

©BCU CLUJ

„o *rablă* de cuțit, de pușcă, o rugină de pușcă“ (61*). — *R.*: 61. 91. 173. 174. 174/1. 190—7. 291—55. 329. 420. 439. 451. 458. 458/1. 464. 480. 527. — *V. F.*: *roablă* (420. 464). — Pentru etimologie v. N. Drăganu în DR. IV, 768.

râghe, râdie. Bilet de vite. Cuvântul este atestat numai odată în răspunsul: „Noroc, ia aci'ți dau de felpinz o mnie de lei, ș'apoi te du la țedulhaz și scrie altal *r'eghie* ca și pociŭ mere acasă cu zuuă“ (487—3). Pentru răspândire v. Viciu, *Glosar* și V. Caba, *Szilágyvermegye román népe*, p. 92.

râie, sb., v. căiesc.

răit. Calul devenit rău, slăbit (261—7).

rânticos. Cal tânăr, rău ținut și slab (512*). — Probabil derivat din *ranțe* „cămașă murdară stricată“ (< rut. *rantyh* „weisses Kopftuch der Frauen, Decktuch, Regentuch“; cuvântul mi-e cunoscut din comuna Poiana, jud. Năsăud; Tiktin îl pomenește din Mold. fără să-i cunoască etimologia) prin suf. *-icos*. Cf. însă și ung. *harantékos* adv. „curmeziș, cruciș, strâmb, înclinat“ (sugerat de N. Drăganu).

răpciog. Cal rău de tot (243—55).

răpciugă[1]. Cal (s. iapă 446) bătrân, slab (462), bolnav (190); se întrebuințează mai ales în bătaie de joc și la mânie (133). — *R.*: 110. 129. 133. 139. 145. 112. 122. 190—7. 252—3. 316. 432. 433. 435. 436. 437. 443. 444. 445. 451. 460. 462. 471. — *V. F.*: *răpciungă* (316).

răpciugos. Cal rău și slab (136—54).

răpciune. Cal leneș (480*), citat și fără explicație între cuvintele care numesc caii bătrâni, neputincioși (471. 472/1—54).

răpit. I se zice „calului bătrân care *răpește*“ („de cele mai multe ori caii bătrâni și slabi tușesc, când tușesc sau când respiră cu greutate li se zice că *răpesc*“), nu dă bine în ham, nu trage pe gustul stăpânului: „Hi, *răpitule*, mai lasă *răpeala*“ (25—54).

[1] Material primit la chestiunea 54.

©BCU CLUJ

r a p o r. Cal mare, urât (88—55). — Pentru etimologie v. Puşcariu, în DR. II, 603—607.

r ă r i ţ a t, v. p. 98.

r â s a c. Calul care nu fuge niciodată în galop, fuga lui cea mai mare este în trap. „Calul *râsac* e foarte rar şi foarte căutat fiindcă, fie la tras, fie la călărit, poţi conta pe el că nu te duce în primejdie; e foarte precaut la mers, nu asudă şi nu se sperie (87*). Este comunicat şi de 187—5. — Din rus. *rysakŭ* „(von Pferden) der Traber, Trabgänger".

r ă s c ă c ă r a t, v. *dehulat.*

r â s c â i a t. Calul care merge cu picioarele dindărăt prea depărtate la genunche" (24—77). — Din *răs-* şi *câiu.*

r â z n ă, v. p. 98.

r e b e d i n ă. Denominaţie înjurioasă: „mârloagă, mârţoagă, hoancă de cal" (61*) (vezi şi acestea).

r e ģ i e, v. *râghe.*

r e m o n t. Cal mare (29—55), întrebuinţat şi în batjocură (24/1—54. 68—55). — *V. F.: remonte* (164—55), *rimoantă* (24/1—54). — Cf. şi *alimont.*

r i d i c a. A ⌣, a creşte (111. 133. 139. 144. 157—1), a prăsi (545—1): „despre crescătorii de cai se spune că *ridică* cai" (111—1). — *R.:* 111. 133. 139. 144. 157. 542. 545—1. — *V. F.: arâdică* (542—1).

r o a d ă. Sămânţă, v. *gazdă.*

r o a i b ă[1]. Cal rău, mare (480), neputincios (470), bătrân (415. 415/1): „De-i cam slab calul se spune că-i ca o *roaibă*" (470—3). — *R.:* 190. 374. 386. 413. 415. 415/1. 430. 431. 441. 442. 443. 452. 453. 455. 456. 458. 470. 475. 480. 482. 495/1.

r o a j b ă. Cal bătrân, slab, fără valoare (293—7): „Cât ceri pe *roajba* asta?" (386—3). — *R.:* 10—3. 293. 298. 298/1—5. 332. 367—54. 386—3. V. şi *hârjoabă.*

r o b. Calului netrebnic (445—54) i se zice „un ***rob*** de cal" (281—7).

[1] Material primit la chestiunea 54.

©BCU CLUJ

r o b a c i u. Cal de dârvală (109. *robaşi* 133—5).

r o h i l ă. Cal (s. iapă) neputincios (467—54), urât şi bătrân (467*).

r o i b. Sinonim cu cal (239/2. 488. 253. 254. 190. 521. 293—7) dar şi între cuvintele care numesc caii bătrâni, slabi, neputincioşi (195. 431. 417—54). — *R.:* 190—7. 195—54. 239/2. 253. 254. 293—7. 417. 431. 465—54. 488. 521—7.

r o m â n, v. p. 79.

r o n d i u. Cal bătrân, slab (473—54), întrebuinţat şi în batjocură (490—54). — *R.:* 463. 473. 476. 490. 493—54. 505—3. — *V. F.: ronghiu* (505), *rongy* (463), *rongyuri* (473). — Din ung. *rongy* „cârpă, zdreanţă, buleandră".

r o s u r ă. Mârţoagă, cal slab (448/1—7), care nu trage 448/2—7). — *R.:* 38/1. 190—54. 448/1. 448/2.—7. 466. 494—54. 521—77.

r o t u n z i, supt forma „le rotundă", v. p. 79.

r u g u c i. A svârli, a lovi cu picioarele, v. p. 90.

r u p t u r ă. Cal (367—3), slab (193. 194—3), bătrân (520—54) : „Ce *ruptură*-i *şi asta*... macar de-ar hi cal, nu ţ'ar hi ciudâ, da-i iapă" (179—55). — *R.:* 19. 55. 179—54. 179—55. 193—3. 193—54. 194—3. 198. 332. 340. 341. 356—54. 367—3. 378. 397. 520—54. 521—77.

s ă l h i u, v. *vântuit.*

ş a l o ş. I se zice calului care e „aşezat de spate", „este cu spinarea încovoiată în jos" (551—77). — Probabil derivat din *şale,* prin suf. *-oş.*

s ă l t a. Cu sensul de „a ridica", v. p. 83.

s ă m â n ţ ă. Prăsilă : crescătorii de cai şi ţăranii ţin iepe de *sămânţă* (174. 386. 499—1).

s a m s a r[1]. Negustor de cai (59. 386), geambaş (65), cupeţ de cai (386. 438), sfârnar (386). — *R.:* 59. 65. 85. 386. 438. 488.

s a m ş a r p e n z. Probabil remuneraţia ce-o primeşte

[1] Material primit la chestiunea 3.

©BCU CLUJ

samsarul pentru mijlocirea târgului (488—3). Din *samsar* şi ung. *pénz* „ban".

s a p ă. O parte a corpului la cal, v. *deşelat*.

s ă p t ă m â n a brânzii. Atribut dat numai unei iepe albe şi rele (82—54*), albă şi bătrână (162—54*), e albă ca *săptămâna brânzii* (care se numeşte şi *săptămâna albă*, „în care se mănâncă numai brânză") (82—54*).

s ă r a r. Cel care transportă mai mult sare pe cai (60—2).

s ă r b ă t o a r e. In expresia *cai de sărbători*, adică acei cai pe care bogătaşul îi prinde în zile mari (nuntă) la căruţă sau în zi de sărbătoare (378—5*).

s â r f a r i u, v. *sfârnar*.

ş a r l ă. I se zice unui cal bătrân, neputincios, iar în batjocură şi unui om (59—54*). — Despre *şarlă* „un fel de câne", cf. DR. IV, 1505.

s b i e r a. Cu un înţeles neprecis, în următorul jurământ al geambaşilor : „să *sbiere* dracu în mânile mele" (41—3).

s b o r ş i t. Calul sburlit, cu părul în sus, mai ales despre cel slab şi neîngrijit (*sborşât* 173*).

s b r ă h u e t i c, v. *vântuit*.

s c a i u, v. p. 107.

ş c a l ă. Calul opărit la glesne (s. gresne 239/1—77) este o *şcală* (239—77). Pare că se pronunţă şi *scală*.

ş c a p ă. Dârloagă (155/1—3). — Din rut. *škapje, škapeta* „elende, schwache Pferde". Cf. şi *mocan*.

s c a r ă, v. p. 107.

s c â r n ă v i e. Cal (s. om) slăbit de bătrâneţe, ghebos, rău nutrit, murdar (408/1—77*).

s c â r t o a g ă. 1° Calul care e atât de rău, atât de slab, încât nu poate trage în ham (497—54*) „când cumperi un cal se zice : Pentru ce ceri aşa de mult, nu-l vezi că-i numai *scârtoagă* („cu *t* nu cu *ţ*")" (497—54*).

2° Opinca „atât de rea, că de rea nici nu se mai poate potlogi, e aproape de aruncat în baltă" (497—54*).

s c h i d o a l ă, v. *schilod*.

©BCU CLUJ

schilav. Cal (367—3) cu multe defecte (377—77), schilodit (190—54*). — *V. F.: țilavu* (367), *câlav, câlăvil* (190). — Din sârb. *kïlav,* slov. *kilav* „mit einem Bruchbehaftet, schwächlich, schlecht" (apud DA. ms.), cu un *s* protetic.

schilod. Cal cu defecte (34—54), cal neputincios, slab, urît (521—54). Intrebuințat și cu complinire: *schidoală de cal* (38/1—77). — *V. F.: schiloadă* (27. 44—54), *schidoală* (38/1—77. 307—54), *știdoală* (34—54), *schidole* (521—54). — Pentru etimologie v. V. Bogrea, în DR. III, 736.

schiob. Cal slab (510—7).

sciofârnog. I se zice, în batjocură, unui cal șchiop (178—77).

sclepți, v. p. 124.

scoibă. 1° Cal bătrân, neputincios, slab, care mișcă încet și i se văd toate coastele (472—54*).

2° Coaja bostanului fiert, după ce s'a scos miezul, care se dă la porci: „Calul *scoib* este asemănat cu *scoiba* (bostan golit)", deoarece face impresia că „numai oasele cu pielea e de el și înlontru e gol rău" (472—54*). Prin extensiune i se zice și unei babe bătrâne, slabe: „O *scoibă* de babă"; „Nu-i biata babă numai o *scoibă*" (472—54*).

scoică. Umflătură la picioare, v. p. 82.

scopi. A stopi, v. p. 87.

scula. A a crește: „crescătorii de cai *scoală* mânz sau arâdică mânz" (542—1).

șea. Despre calul bătrân se zice că „și-a pierdut *șeile* (în sing. și-a pierdut șeaua)" 521—54*.

secherеș[1]. Proprietar de căruță cu cai (229/1. 378. 406. 420. 416), cărăuș în majoritatea cazurilor, sau om care ține cai (396), este călușer (457), căier (465), fuvaroș, călăreț (488). — *R.:* 190. 225. 229/1. 256. 261. 354. 360. 361. 364. 365. 367. 368. 369/1. 370. 376. 378. 385. 386. 387. 399. 402. 403. 406. 408/1. 412. 414/1. 391. 395. 396.

[1] Material primit la chestiunea 2.

©BCU CLUJ

416. 420. 423. 424. 428. 429. 430. 432. 434. 436. 437. 446. 448. 448/1. 448/2. 457. 458. 458/1. 459. 463. 465. 466. 479. 479/1 480. 482. 487. 488. 496. 502. — *V. F.:* Sânt mai ales deosebiri de ortografiere a acestui cuvânt, răspândit mai ales în regiunile cu o puternică influenţă ungurească. — Din ung. *szekeres* „cărăuş".

s e c h e r e ş i e. Cărăuşie (448/2. 190. 406. 487). „Cuvântul se întrebuinţează în loc de cărăuşie" (406—5).

ş e f a r. Negustor de cai, sfârnar, cupeţ (487—3). Se zice şi *şefar* de oi, de porci (487). — Pentru etimologie, v. V. Bogrea în DR. IV, p. 881.

ş e i l e, v. şea.

ş e r p a r. Cal bătrân (162—54*), bătrân, a cărui piele n'ar fi bună decât de şerpar (82*. 162*), este istovit de puteri (78/1—54*) : „Tu de unde vii cu „*şerparele* alea"; „Azi te pupă (în târg) Ţiganii cu *şerparele* alea" (162—54).

s f â r c. 1° Cal bătrân tare, neputincios, slab peste măsură ; se întrebuinţează mai ales când omul este mânios : „*Sfârcule,* nici nu mănânci, nici nu zdohneşti" (140—54*).

2° „O bucată de carne tare, cu vână sau vânoasă, pe care cu greu o mănâncă omul şi care crănţăe în dinţi" (140—54*). — Pentru alte înţelesuri şi apropieri v. DR. III, 407 şi 429 şi DR. IV, 1260.

s f â r n a r[1]. Geambaş (160. 294. 361), negustor de cai (35. 168. 203. 204. 226/1), cupeţ (239/2. 322. 370), hăznar (331), fleşer de cai (361), peţer de cai (166), tuşer (476), samsar (386) sau cel care se ocupă cu negustoria în mic (de oi, porci, boi) (451*), mulţumindu-se cu un mic câştig (496*). In unele regiuni sfârnari sânt „mai ales" Ţiganii (196, „cu deosebire" 241) sau Evreii (226/1). — In punctele 476 şi 55 se numeşte numai acela care se ocupă cu vinderea porcilor. Ca nume de batjocură se dă unui om lipsit de omenie, unui om murdar (com. Şt. Paşca, din Criscior, jud. Hunedoara). — *R.:* 25. 35. 55. 166/1. 167/1.

[1] Material primit la chestiunea 3.

©BCU CLUJ

168. 168/1. 191. 194. 195. 196. 197. 197/1. 191. 200. 203. 203/1. 204. 205/1. 205/2. 206. 206/1. 207. 212. 214. 216. 217. 218. 219. 219/1. 219/2. 221. 226. 226/1. 227. 228. 231. 232/1. 232/3. 235/1. 239/2. 239/3. 241. 242. 251. 252. 253. 254. 257. 259. 259/1. 259/2. 264/1. 268. 269. 270. 275. 276. 278. 280. 284. 289. 290. 292. 293. 234. 315. 344. 302. 306. 311. 319. 320. 321. 322. 324. 326. 327. 328. 331. 334. 338. 346. 348. 349. 350. 351. 361. 365. 366. 367. 368. 370. 371. 378. 379. 380/2. 384. 386. 387. 390. 391. 425. 401. 403. 406. 408. 409. 410/1. 411. 412. 415. 420. 431. 434. 436. 439. 444. 446. 448. 451. 456. 481. 487. 468. 469. 471. 476. 486. 487. 490. 496. 499. 500. 503. 506. 509/1. 511. 516. 542. In unele regiuni cuvântul e cunoscut, deşi nu există negustori de cai (212. 219/1. 254. 257. 256. 269. 270. 275. 280. 284. 293. 306. 361. 468. 469). — *V. F.*: *sfărnar* (302), *sârfariu* (294), *sfirnari* (431). — Pentru etimologie v. G. Giuglea, DR. IV, 1553.

s f ă r n ă r i e. Ocupaţiunea sfârnarului (167/1—3. 235/1—3).

s f â r n ă r i ţ ă. „Femeie care vinde poame, legume, struguri, nuci, în grămezi de doi, de cinci şi de zece lei“ (451—3*).

s f â r n ă r o i u. Negustor de cai „cu deosebire Ţigani“ (241. 242. 252—3).

s i l i ş, v. *leucaş*.

s i r e a p. Cal tânăr, frumos, isteţ şi neastâmpărat, care merge cam sărind într'o lature sau cal bătrân şi neastâmpărat (239/3*) : „Ii târziu să plec şi eu la târg. — Ba nu, dacă vei încăleca pe mânzul (calul) *sireap* al fratelui tău, în câteva clipe vei sosi în târg şi tu“ (329/1*) ; „Cumpăra-mi-aş cal *sirep*, Dar mă tem să nu mă 'nţep, In colţii socruţei mele, Când oi duce-o pe vedere“ (239/3—3) ; „Iacă şi mârţogul e *sirep* ca un cal tânăr“. Se întrebuinţează şi ca atribut pentru un tânăr isteţ, cu umblet măsurat şi drept : „Iată-l, păşeşte ca un mânz *sireap*“ (239/3*). Forma *sireap* este atestată şi din 17—77*.

ş i ş c o r n i ţ ă, v. *cişcorniţă*.

©BCU CLUJ

slăbătuc. Cal bătrân (*slăbătuci* 127—54).

șlei. „Cal de ham și de *șlei*“ (152—5). — Probabil rut. *šle* „drum“.

șlepcănos. Despre un cal care calcă a lene, în zdruncinături (24—77). — Probabil derivat din *șleapcă* „pălărie cu trei colțuri“, prin suf. *-ănos.*

sloboz i. A lăsa din prețul cerut, v. p. 90.

smârțoagă, v. *mârțoagă.*

smeu. Se zice despre caii mari, grași și aprigi că sânt „cai ca *smeii*“. In târg cumpărătorul întreabă : „Cum dai . . . *zmeu*“ (367—3).

snagă, v. p. 90.

șnipuit. Cal „cu coama și coada sărace“ (19—77).

șoarec. O boală ; v. *căesc.*

șoldiat. Calul care merge rău cu picioarele dinapoi (163—77), căruia i-a ieșit spate, în urma mânatului repede (472—77), nu poate păși bine, îl dor picioarele din șolduri (471—77). Este comunicat și din punctele 490 și 502. — *V. F.: șoldiet* (242/1. 472. 502). — Din *șoldiu.*

șoldiș. Calul care are „un clici [șold] mai jos decât celalalt“ (546—77). — *V. F.: șoldâș* (278. 456—77).

șoldit[1]. Calul care are defect la un șold (75/1. 527), are piciorul deplasat din șold (128), șoldurile nu sânt în aceeași linie (68), are smintită spata la piciorul dinainte sau șoldul la piciorul dinapoi (316). — *R.:* Cuvântul pare a fi general.

șoldiu[2]. Calul spetit (480), care merge rău din șele (318), cu piciorul dindărăt sărit sau plecat din șold (263), sau cu ele stricate în partea deasupra (238/1), când șchioapă din șold (448/1). — *R.:* 67. 68. 69. 93. 169. 191. 193. 194. 198. 205. 208. 220. 223. 229/1. 238/1. 239. 239/1. 243. 246. 252. 257. 261. 262. 263. 265. 270. 301. 318. 327. 328. 375. 404. 415. 420. 432. 433. 435. 425. 423. 443. 448. 448/1. 448/2. 451. 458. 460. 461. 462. 465. 466. 476. 479. 479/1.

[1] Material primit la chestiunea 77.

[2] Material primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

480. 487. — *V. F.: şoldâiu* (246. 270. 432. 433. 435. 448. 451. 462. 466. 480), *şoldâi* (193. 198. 205. 208. 220. 223. 229/1. 238/1. 239. 239/1. 243. 252. 261. 262. 265. 375. 443. 448/2. 460. 480).

şolduit. Atribut dat după defecte corporale (226/1—77).

şolduros. Calul cu şoldul stricat, deplasat (56—77*), prea mare, prea desvoltat (56/1—77*).

şont, v. *hoantă.*

şonţit. Calul „fără o ureche, ori fără coastă" (171—77).

şontorog. Calul care „şchioapătă" de picioare, din pricina unei boale (193—77) sau care „calcă cu picioarele târâş de pământ şi mai ales cu cele dinapoi" (126—77). — *R.:* 68. 69. 78/1. 167/1. 193. 412—77.

şoricei [umflătură (de mărimea şoarecilor) supt pântecele vitelor]. Citat, fără explicaţie, între atributele date cailor după defecte corporale (194. 550—77). — *V. F.:* cu *şorecei* (190), *şoricei* (550).

şpaimoc. I se zice (în Poiana, jud. Năsăud) unui copil zburdalnic, fără căpătâiu; v. şi *picioc.*

şpat. Umflătură vârtoasă în partea genunchelui, v. p. 82.

spătat, v. *spetit.*

spătos. Calul „mare 'n spete" (70—77), sau „care are spatele late" (406—77 şi 168—77).

spedit, v. *spetit.*

sperlit. Calul a cărui păr stă drept în sus; se observă mai ales când calul e de tot slăbit (527—77*).

spetit[1]. Calul care are defect la un *şold* (103), cu un şold mai sus (202), cu şoldul dinainte strâmb (158), şoldurile sau coapsele îi sânt lăsate în lături (151), i-a sărit un şold (442. 447. 449. 455); are o spată ruptă (351), sau spetele îi sunt rupte de muncă (175), are spata sărită (198. 203/1. 428. 430), mutată, smintită, când umblă

[1] Material primit la chestiunea 77.

©BCU CLUJ

rău din spete (209), este rupt din vinele spetelor (77), este vătămat la spete (24/1), la crupă (spetele dinapoi) (18); aplecat de spinare (484), care are o groapă pe spinare, în dreptul picioarelor (171), are spinarea încârligată în sus (183); cu șira spinării ruptă (160), cu crucea șelelor stricată (219); cu picioarele dinainte sărite (453), cu picioarele cârne (531), umflat la picioare (266), când este sărit de la loc piciorul dinainte (263); cel care merge rău (228/1) de picioarele dinainte (163. 201. 246. 290), când suflă greu (318), când merge cu picioarele dinainte ca rața (145); cel care duce picioarele dinapoi într'o parte sau cam târâș (164), scapără din picioare și are pașii mărunți (546); cel care schiopătează cu picioarele dinainte (170. 231/1. 354); cel căruia îi sare armul de la loc (15) sau când „lopafița" cea deasupra picioarelor dinainte este ieșită afară (11), când e stricat la piept (325. 414/1), când e bătut de ham la spata piciorului dinainte (93). — *R.*: Cuvântul este general. — *V. F.*: *spitit* (22), *spătat* (44. 392. 394), *spedit* (317).

s p e t i t u r ă. Calul capătă *spetitură*, când, din fugă, îl oprești brusc; „la spetitură picioarele dinainte sau dinapoi sânt țapene (140).

s p i n ă r o s. Calul cu șira spinării în afară, din cauza tratamentului (516. 244—77; *spcinăros* 231—77).

s t â r c i t. Calul care „e mai jos de șele" (45—77). Cf. și *deșelat*.

s t â r p i t u r ă. I se zice unui cal bătrân: „Măi, frate Gheorghe, eu, în locul tău, mai bine beam banii care tu i-ai dat pe *stărpitura* aceia (dar și *sterpitură* 19—51); cuvântul este comunicat și din punctele 127—77 (*stărpitură*) și 521—77.

s t â r v, v. p. 103.

s t ă t u t. I se zice calului care nu mai poate merge, nu mai poate trage la ham, e obosit (66/1—77).

s t a v ă[1]. Herghelie (302. 329), turmă de cai (463);

[1] Material primit la chestiunea 1.

©BCU CLUJ

se zice și *stavă de cai* (190. 294. 374). — *R.*: 190. 294. 302. 323. 374. 425. 463. 470. — *V. F.*: *steavă* (425. 470).

stăvar[1]. Crescător de cai (510), păzitor de cai. Unde cuvântul s'a pierdut ca apelativ, el s'a păstrat ca nume topic: *Grindul stăvarului*, „căci acum zece ani era stavă de cai" (27).

stăvărie. Locul unde se găsesc adunați caii pe izlaz și apoi și crescătorie de cai (221—1).

steamătă, v. *jib*.

stiucos. Calul care este mai mult lung decât gros și gras: „Calul meu nu e *știucos*, Nici călare, nici pe jos, Și de-aia merge frumos"; „am cumpărat un cal *știucos* (ca o *știucă*)" (27—77*).

stiucuit. Cal subțire, ca știuca, slăbit, mai alcs când vine de la drum și când nu se îngrașă (se zice și „leit-poleit știucă" 27—77).

strană, v. p. 65.

strap. In expresia *cal de* ⌣, adică acela care și ziua și noaptea e tot în ham și tot merge (226—5*), cel care este folosit la mult și greu lucru (*știoapă* 487—5*). — Cf. germ. *Strapaze* „mare oboseală, trudă"; și *Strafe* „pedeapsă" (Borcia, *Jb.* X, 212).

straport, v. p. 98.

straportaș. Cel care se ocupă cu transportul cu chirigeritul; se zice „în loc de transportași" (24—2).

streajăr, v. *arie*.

stricat. In expresia: *stricat de vânt*, adică un cal care totdeauna e rece, nu-i umblă sângele (542—77).

stropălit. Calul întrebuințat la lucru mult și greu (487—5*).

strupirt. Atribut dat calului care „cu picioarele dinainte calcă împiedecându-se" (356. 77). — Din germ.-austr. *strupiert*, cu același sens.

sucă. In expresia: *cal cu sucă*, adică cu învăț. „Calul e cu *sucă* sau cu fărtoane și peste pod nu vrea să trea-

[1] Material primit la chestiunea 1.

©BCU CLUJ

că" (367—3). — *R.*: 367. 390. 448/2. 487—3. — Cf. ung. *szokás* „obiciu" şi TDRG.

s u c a ş. Citat, fără explicaţie, între atributele datecailor (271—77).

ş u i e ţ. Calul cu defecte corporale (130—77) sau un cal cu corpul subţirel şi binefăcut (66/1—77*). — *V. F.*: *şuieţ* (66/1—77*. 66—77*), *şuiaţă, şuieţele* (66*). — Derivat din *şui*, prin suf. *-eţ*; forma *şuit* (130—77) ar putea fi tot de la *şuiu*.

ş u i o s. Cal bubos, „care tot puroiază", sau despre un om care are „scrofulă" (408/1—77*).

ş u i u. Un cal buiac (160—77), subţire la corp (151. 66/1—77), subţirel mai în spre crupă, în aşa fel încât burta pare a fi suptă (66—77*), subţire, frumos şi iute (71—77), cu şira spinării dreaptă (70—77), cu foalele mici, trase în sus (ca la ogari), mai ales calul de curse (75/1—77), cel cu pieptul bine desvoltat, bun de alergat (69—77*), foarte iute la mers şi slab (26—77*).

ş u i u. 1° Calul nebun (175—77), care merge ca un nebun, fără nimica toată (24/1—77), cel cu toane (171—77), calul prost (şi omul care nu face ceea ce-i spui) (26—77*).

2° Calul cu capul diform sau cu rane (397—77) la picioare (41—77), spart pe corp, iar puroiul curge (414—77), cel căruia îi mârâe pieptul (20—77), mâncat de bube pe la încheieturi (529—77*): „Mânce-l *şuiu*", are înţelesul de „întâmple-i-se cea mai mare nenorocire" (529). — Cf. Tiktin DRG. Cuvântul este cunoscut la Săcui (*suj*, la Czuczor şi Fogarasi).

s u r i. A deveni sur, v. *rablă*.

s u s p i n. Calul care tuşeşte greu (546—77), care „răsuflă neregulat" (20—77) este *cu* ⌣. — *R.*: 20. 228/1. 331. 350. 523. 546. 560—77.

s u s p i n o s. Calul „care tuşeşte şi suflă greu, e cu năduf" (163—77), are suspin (542—77).

s u v e i c ă, v. p. 107.

t ă b u g ă. Calul care nu e de soiu bun (27*).

©BCU CLUJ

ţâdulă, „bilete de vite", v. *aldămaş*.

tăfălog. Calul care se împiedecă în propriile-i picioare (25—77). — *V. F.: tofolog, tofoloji* (32—55).

tăia, v. p. 87.

talan. Cal în genere (71. 59—7), cal bătrân (104—54), cu exterior urît (349—54), rămas de la soldaţi, în timpul războiului (128—54). Se întrebuinţează şi ca termin de batjocură: 58/1. 68. 77. 88. 89. 90. 91. 95. 96. 97. 98. 101. 105. 108/1. 112. 114. 121. 122. 123. 125. 127. 138. 153—54 sau când omul e necăjit şi-l blestemă: „mâncate-ar tălanul" (164—54); „lovi-te-ar boala *tălanului* (boală grea, incurabilă)" (75/1—54). Prin extensiune, se zice şi despre om (101—11). — *R.*: 58/1. 77—54. 59—7. 65. 66. 66/1. 67. 68—54. 71—7. 71. 75/1. 85. 86. 96. 197. 87. 88. 89. 90. 91. 94. 95. 98. 112. 114. 118. 120. 121. 122. 123—54. 101—11. 101. 102. 104. 105. 107. 108. 108/1. 110. 111. 129. 132. 138. 148. 125. 127. 128. 153. 164. 349—54. — *V. F.*: *tălan* (75/1. 77. 89. 102. 110. 118. 120. 125. 129. 164—54), *tolan* (88—54).

talaniţă. Iapă bătrână, care nu-i bună de nici o treabă; se întrebuinţează „mai mult când se bat undeva caii: nea, *talaniţă* = lupule, gloabă" (87—54*). Cf. A. Graur, în *Romania*, 1927, p. 387.

tălănoiu. Cal mare şi urît (122—55).

tălant. Cal urît şi netrebnic (136—54) sau cal, în general: „du-te şi adapă *talantul* cela" (134—7). Se întrebuinţează şi în batjocură (99. 103. 113. 135. 139. 140. 144—54). Are şi sensul de „năravi, învăţ" (194. 204—3). — *R.*. 99—7. 99. 103. 133. 134. 135. 136. 139. 140. 144. 145. 113. 412—54.

tamazlâc. Crescătorie de cai (109—1). — Din turc. *tamazlyk* (Ş. I. O.).

ţăndăros. Cal bătrân, slab, urît (25—54). — Derivat din *ţandără*, despre care v. DR. III, 709

tăntălăos. Cal greoiu (480—54). — Din *tăntălău* + *os*.

tântav. Cal gros şi mare (244—55).

©BCU CLUJ

ţânzar. Negustor de cai (488. 489—3) sau intermediatorul dintre cumpărător şi vânzător (551—3) : „Ţenzarul capătă plată sau bani de *ţenzar* de la vânzător, ori de la cumpărător, ori de la ambii“ (551—3) ; s'a comunicat şi din punctul 5—3. — Pentru etimologie v. V. Bogrea, în DR. IV. p. 881.

ţânzărie. Recompensa ce-o primesc ţânzarii pentru intermediere (5—3). In regiunile expuse influenţei ungureşti această recompensă se numeşte : „cenzarpenz“ (488—3) sau „samsarpenz“ (488—3).

tapşă. Calul e cu „tapşe“ când o copită, pe neobservate, creşte mai mare la un picior, mai cu seamă la piciorul dinainte“ (329—77).

tar. Povara ce-o duce un cal (378—2) sau „o vică ori două de cucuruz, grâu, săcară, pe care o duce cineva pe spatele calului la moară“ (392/1—7) : „Am dus pe spatele calului un *tar* de ilety la moară“ (471—2).

ţâră. Puţin, v. p. 82.

tărhat. Povară (205/1—2. 205/2—2. 457. 490. 513—5), povara ce-o duce un cal pe spate (378—2), tar (378—2), greutate (239/2—5) : „Pe caii de povară poţi pune... *tărhatu* cât de mare (55—5). — *R.* : 55—5. 74—2. 205/1. 205/2. 218—2. 218—5. 238/1. 239/1—2. 239/2—5. 378—2. 391—2. 391. 448/1. 457. 463. 490. 513—5. — *V. F. terhetiu* (391. 513), *tărhat* (55. 74. 205/1. 205/2), *tărhăt* (239/2).

tarla, v. p. 98.

târlie. Caii se întrebuinţează la sanie sau *târlie* (65—5).

târnafes, „boală la caii“, v. p. 82 ; cf. şi *afion.* Ni s'a comunicat şi forma *tignafes* (jud. Vlaşca).

tărniţat, v. *deşelat* şi *întărniţat.*

tăvăleală, v. p. 99.

ţedulhaz. Oficiul unde se transcriu biletele de vite pe numele cumpărătorului (487—3). — Din ung. *cédula* „bilet“ şi ung. *ház* „casă“.

telegar. Cal (67—7), sau cal care se întrebuinţează

©BCU CLUJ

numai la trăsuri, la plimbare (143—5) : In târg se zice : „Ce ceri pe *telegariu*“ (155/1—3).

t e l e g a ş. I se zice omului care are un cal (361—2).

t e r h e t i u, v. *tărhat*.

t e r h u l ă. I se zice calului întrebuinţat la greutate, calului „sfârşit“ de oboseală (190—7*).

t e ş i t. Calul cu şoldul turtit, şoldiu, i se zice că are şoldul *teşit* (87—54*).

ţ i d u l ă r i e, v. p. 97.

ţ i g a n. I se zice negustorului de cai (*ţigani de cai* 551—3).

ţ i g ă n e s c. I se zice unui cal mic, sprinten (378—7), mic şi slab (261—7), dar şi unuia mai prost (67—7).

t i g n a f e s, v. *târnafes*.

t i g o a r e, v. p. 108.

t i u j e r i, v. *tuşer*.

t i z, v. p. 29.

ţ o a p ă. Cal cu umblet greoiu (521—55), cal de tot slab (531—7), bătrân, neputincios (512—54) : „Cu cele două *ţoape* de cai, Eram gata-a mere 'n raiu“(521—55) ; „am cumpărat *o ţoapă* de cal (s. iapă)“ (512—54*). — *R.* : 408. 512—54. 521—55. 522—54. 531—7. 531—54.

t o l a n, v. *talan*.

ţ o p, v. *panglică*.

t o r o a p ă[1]. Cal bătrân, neputincios (500), slab (47), rău ţinut, slab, indiferent de vârstă (87), mai mult prost decât bătrân (68) ; iapă bătrână şi neputincioasă (în sens pejorativ şi ironic, femeie neputincioasă şi în vârstă 71—54*) : „Să-ţi cumpăr eu *toroapa* ta cu melic“ (59—54*). — *R.* : 47. 65. 66. 66/1. 67. 68. 69. 70. 71. 87. 96. 195/1. 381. 500. — *V. F.* : *toroabă* (500), *ţoroapă* (71).

t o r o p a g ă. I se zice calului urît, bătrân, neputincios, slab (108. 108/1.—54).

t r ă g ă c i u. I se zice calului care trage bine (472/1—

[1] Material primit la chestiunea 54.

©BCU CLUJ

5), care „ia hamul bine, să bagă 'n ham, iasă prin ham“ (47—5). Un răspuns comunică și forma *trăgăuș* (472/1—5).

t r a g ă n. Boală, v. p. 82.

t r ă s u r ă. I se mai zice calului (și căruță 109—7).

t r ă v ă l u g i. „A duriga un obiect cilindric, cum este trăvălicul, cu care se apasă sămănăturile : Cine are cai își trăvălugește holdele și sămănăturile cu caii“ (296—5*).

t r o a c ă. Cal bătrân, slab și neputincios, care nu mai poate munci (*troacele* dracului 65—54).

ț u g a ș. Omul care se ocupă cu cărăușia (178—2), care merge cu sania (203/1—5), care are căruță cu cai și se ocupă cu transportarea butucilor (178/1—2) : „In comunele unde se face exploatarea la păduri, la cărăuși le zic *țugași*, adică acei ce cu boii ori, mai cu seamă, cu caii trag, aduc, transportă lemne din pădure la fierăstrău sau la alt loc de inmagazinare“ (199—2). — Din rut. *cug* „Zug“ dar și „Pferdegespann“, prin suf. nom. agent. *-as.*

ț u h a l. „Unii oameni, pe lângă folosirea cailor la gospodărie, cară *țuhali* cu pâne“ (145—2). — Pentru etimologie v. A. Scriban, în *Conv. lit.* 1911, vol. XLV, 938.

tuna. A aduce la vale, v. *călărit.*

t u r i ș t e și *t u r i ș t i,* v. p. 63.

t u r m ă. Stavă de cai (463—1) : „Spre a arăta un mai mare număr de cai se zice : Nea Ion are o *turmă* de cai (65—1). — Pentru etimologie v. Pușcariu, *Et. Wb. :* în sardă *turma* are înțelesul de „armento di cavalli“.

t u r ș u g. Atribut dat calului scurt și prizărit (183—77), cu același înțeles ca și *turș :* „Am cumpărat niște *turșugi* de cai (183—77*).

t u s ă, sb., v. *căiesc.*

t u ș e r[1]. Negustor de cai (190. 416. 422. 444. 448/1. 467. 470. 475. 476. 493. 507. 515. 520. 521. 528), cupeț (510. 542), sfârnar de cai (509/1. 542), geambaș (543/1. 544), hăznar de cai (529), călăbaș (521), negustor de vite de grâu, de vin, de țuică, de fructe (com. Șt. Pașca, Criș-

[1] Material primit la chestiunea 3.

©BCU CLUJ

cior, jud. Hunedoara). Se întrebuinţează şi atunci când omul cumpără cai pe seama lui, îi ţine puţin şi apoi îi vinde (542) : „La *chiugeri* a vinde cai, Tu cu voia îţi faci bai“ (521). — *R.* : 190. 335. 416. 419. 422. 437. 448/1. 448/2. 451. 467. 470. 475. 476. 484. 485. 493. 498. 499/1. 507. 509/1. 510. 514. 515. 519. 520. 521. 528. 529. 544. 542. 543/1. 546/2. — *V. F.* : *tiujeri* (528), *tiugeri, chiugeri* (521), *tujer* (510), *ciujeri* (529). — Cihac (*Dict. ét. s. v.*) îl pune în legătură cu turc. *tádjir* şi numai pentru comparaţie citează pe ung. *tözsér*. Noi îl credem, bazaţi pe răspândirea geografică, din ungureşte (*tözsér*) unde are înţelesul de „precupeţ, traficant“.

u l o r n i ţ ă, v. *oloiniţă*.

u m b l a şi *u m b l ă t o r*, v. *îmblătoresc* şi *îmblător*.

u r b a l ă, v. *orbeală*.

u r d u r o s. Citat, fără explicaţie, între atributele date cailor după defecte corporale (261. 451—77).

v â n t u i t. Cal „sbrăhuetic“, sălbătăcit, neîmblânzit, care merge tot într'o parte, crezi că l-a pălit un „vânt rău“ (Vântoasele) (240—77*), atins de vântoase, „sălhuiu, crehui, ciueş, îmbătăcit de cap, care merge vintriş“, „lovit jumătate de gută“ (205—77*).

v a p o r. I se zice calului mai gros (şi *batoză* 88—55).

v ă t ă j e l. Om plătit care se ocupă mai ales cu vânzarea cailor nărăviţi (*vătăjăi* 160—3).

v a z h a n g i u. Se numeşte, de bătrâni, crescătorul de animale în genere (25—1).

v e c h i u. I se zice calului bătrân, lucrat, rupt de lucru, care abia mai poate trage la ham (cal *veci* 530—54*).

v e n i n. I se zice, în batjocură, calului bătrân, urît şi slab (61—54).

v i c ă. Măsură de capacitate, v. *tar* şi *călărie*.

v i n t r i ş, v. *vântuit*.

v i o r i ş t. Vezi *căluş*, 5°.

v i t ă. I se zice unui cal (235. 238. 239/2—7) : „Dacă [omul] are un cal de călărit zic are o *ţiită* de cal (238/1— „bilet“ şi ung. *hàz* „casă“.

©BCU CLUJ

2) ; „Petru lui Iuon ține vită de cal“ (55—1). — *V. F.: jită* (238—7), *j'ită* (239/2—7).

v l ă d i c e s c. I se zice unui cal gras, „bocotănesc“ (378—7).

v l ă g u i t. Calul care abia-și târă picioarele de multele greutăți ce le-a purtat (72—77).

v l e j. Cal tânăr și slab (152/5—7), bătrân și neputincios (152/4—54), ghijog (152/5—7) : „Ce călău mare ți-ai cumpărat (sau *vlej* mare)“ (179—55). — *R.:* 99—7. 99. 107—54. 112—3. 112—54. 152/5—7. 152/4. 152/5—54. 179—55. — *V. F.: vlej* (112—3). — Credem că aici trebue să pomenim și pe *vlajdău* „voinic dar leneș“, *vlăjgan* „înalt și zdravăn“ (Pascu, *Suf.*, 418), *vlej* „numele unui bou, ale cărui coarne sânt drept într'o parte“, „om bătrân“ (S. Fl. Marian). — Cf. paleosl. *ležǫ, ležati* „a zăcea“ și rus. *vyležanie, -živanie* „das Verlegen sein“, „Verderben durch langes Liegen“; rut. *yležati* „ruhig liegen, bleiben; teigig werden, sich senken“.

v l e j o i u. Citat fără explicație între derivatele de la cal, prin care se arată caii mari, groși, urîți (99—55).

v r a n i ță. Termin de hulă, care se dă cailor de soiu mare, care sânt slabi și rău îngrijiți (438—3).

z ă b ă l o s. Atribut dat calului după defecte corporale (286—77).

z a p o r. Cu râie (523—77). Cf. *rapor* în DR. II, 603—610.

z ă p r i t ă. Unei iepe care se urinează des „i se zice : dii, *zăprita*, năibii“ (65—54). Cf. *zăpreală* „oprirea udului“.

z ă p u r o s. Se zice despre calul care are „ceva scoarță pe el“ (251/1—77). — Cf. *zapor.*

z ă v o d. 1° Crescătorie de cai, herghelie, tamazlâc (109—1) și crescător de cai (107—1).

2° „Cal alb“ : „Cum dai *zăvodu ?*“ (510—7).

Cu înțelesul de supt 1° este din rus. *koiskiĭ zavodŭ* „herghelie“ ; pentru cel de supt 2° cf. *zăvod* „câne“.

z d o h n i, v. *sfârc.*

z l o t, v. p. 10°.

©BCU CLUJ

IX.

LISTA NUMERELOR CARTOGRAFICE.

După cum am spus în partea introductivă, comunele din care ne-au trimis răspunsuri au primit un număr pe harta care am întocmit-o. La acest loc dăm în primul rând numărul cartografic, apoi comuna și în parantez județul. După numele actual al comunei am trecut și pe cel care-l avea când am primit răspunsurile. Urmează numele corespondentului și profesiunea care a menționat-o în *Foaia Personală*. Locul de naștere și vremea petrecută în comună au o importanță deosebită, de aceea procedăm astfel: după profesiune menționăm locul nașterii (când ni s'a comunicat și județul), apoi *timpul* de când corespondentul se află în *comuna* de unde ne răspunde. Când nu menționăm nimic însemnează că nu ni s'a completat deplin *Foaia personală*. Sânt cazuri când corespondentul este născut în acea comună, dar nu mai locuește acolo, atunci, după locul nașterii, am trecut anii de când se află sau a stat în comună[1]. Timpul petrecut în comună este socotit până în 1923, când am primit răspunsurile. Spre deosebire de membrii corespondenți, la corespondente menționăm numele întreg, nu numai inițiala. Publicăm cu cursive numele acelora care au fost premiați de Muzeu, pentru răspunsurile bune date la chestionar.

1 Ghertenis (Timiș Torontal), R. Theorcan, înv.; n. Arad; 1 an.

2 Sacoșul-Mare (Timiș T.), I. Vădescu, preot; n. Verendiu; 7 ani.

3 Șustra (Timiș T.), Gh. Ardelean, înv.; n. Timișoara; 1 an.

4 Cerneteaz (Timiș T.), I. Lucuța, înv.; n. Cerneteaz, dar [illegible] a lipsit.

[1] Din lipsă de spațiu n'am pomenit anul nașterii corespondentului și localitățile unde a petrecut timp mai îndelungat.

©BCU CLUJ

5 Comloşul-mare (Timiş T.), V. Beşu, înv.; n. Iancahida; 17 ani.

6. Bărăteaz (Timiş T.), N. Crişmariu, preot; n. Moşniţa; 27 ani.

7 Satchinez (Timiş T.), C. Dimitrievici, înv.; n. Ovcea; 2 ani.

7/1 Satchinez (Timiş T.), I. Simion.

8 Seceani (Timiş T.), V. Roman, preot; n. Mizieş (Bihor); 26 ani.

9 Birchiş (Severin), M. Bordoş, preot; n. Virişmort; 35 ani.

10 Dobra (Hunedoara), V. Şerban, înv.; n. Săcămaş; 10 ani.

11 Mintia (Hunedoara), A. Pop Bociat, înv.; n. Bouţarul superior; 15 ani.

12 Vărmaga (Hunedoara), I. Câmpean, înv.; n. Rovina; 8 ani.

13 Gelar (Hunedoara), V. Berghia; n. Avrig; 3 ani.

14 Rechitova (Hunedoara), P. Dariu, înv.; n. Rechitova.

15 Hăţăgel (Hunedoara), S. Şipoş, înv.; n. Purcăreni (Braşov); 13 ani.

16 Sântămărie-Orlea (Hunedoara), I. Săplăcan, înv.; n. Ocna Dejului; 3 ani.

17 Sânpetru (Hunedoara), I. Muntean, înv.; n. Federi (Hunedoara); 3 ani.

18 Peşteana (Hunedoara), N. Fuciu, înv.; n. Şincaveche (Făgăraş); 4 ani.

19 Bouţarul-inferior, *S. Câmpian*, înv.; n. Pănade (lângă Blaj); 40 ani.

20 Jdioara (Severin), *L. Daminescu*, student; n. Jdioara.

21 Jupa (Severin), S. Bistrean, înv.; n. Mărul; 4 ani.

22 Slatina-Timişului (Severin), N. Trandafir, înv.; n. Sasca-Română; 30 ani.

23 Pârvova (Severin), I. Drăghiciu, înv.; n. Mehadica; 4 ani.

©BCU CLUJ

24 Comoşteni (Dolj), *I. D. Popescu*, elev ; n. Sadova ; 5 ani.

24/1 Comoşteni (Dolj), *I. Dumitrescu Florea*, înv. ; n. Comoşteni.

25 Rudari (Dolj), *D. Rădulescu*, înv. ; n. Rudari.

26 Mosna (Dolj), M. Ionescu, înv. ; n. Ştiubei ; 18 ani.

27 Balota (Dolj), *Şt. St. Tuţescu*, înv. ; n. Catanele (Dolj) ; 15 ani.

28 Sura (Mehedinţi), N. Gămulescu, înv. ; n. Pluta ; 10 ani.

29 Câlnicu (Gorj), C. Popoviciu, înv. ; n. Câlnicu.

30 Târgu-Jiu (Gorj), Gh. Popescu, căpitan ; n. Perieni (Tutova) ; 3 ani.

31 Lupeni (Hunedoara), N. Zugrav, protopop ; n. Uricani ; 5 ani.

32 Vulcan (Hunedoara), *P. Hossu Longin*, înv. ; n. Cormeniş ; 3 ani.

33 Băieşti (Hunedoara), A. Pop, înv. ; n. Ciula-Mare ; 3 ani.

34 Boşorod (Hunedoara), T. Popovici, înv. ; n. Boşorod ; 36 ani.

35 Cugir (Hunedoara), T. Lupea, înv. ; n. Romos ; 4 ani.

36 Romos (Hunedoara), T. Lupea, înv. ; n. Romos ; 4 ani.

37 Rânghet (Hunedoara), L. Stoica, înv. ; n. Rânghet.

38 Pianul de jos (Alba), R. Bena, înv. ; n. Pianul de jos.

38/1 Pianul de jos (Alba), I. A. Bena, preot.

39 Săşciori (Alba), V. Pop, înv. ; n. Săsciori.

40 Laz (Alba), E. Hinţia, înv. ; n. Sebeşel ; 3 ani.

41 Deal (Alba), *N. Dura*, preot ; n. Deal.

41/1 Deal (Alba), G. Bădilă, înv. ; n. Deal.

42 Cacova-Sibiului (Alba), A. Râureanu, preot ; n. Cacova ; 1 an.

43 Sebeşel (Alba), V. Zdrenghea, înv. ; n. Sebeşel.

43/1 Sebeşel (Alba), A. Duvlea, înv. ; n. Sebeşel.

©BCU CLUJ

44 Apoldul de jos (Sibiiu), N. Fărcaș, înv.; n. Apoldul de jos; 20 ani.

45 Nocrich (Sibiiu), *S. Dragoman*, înv.; n. Țichideal; 6 ani.

46 Mag (Sibiiu), A. Vlad, preot; n. Banpotoc; 23 ani.

47 Rășinari (Sibiiu), E. Cioran, preot; n. Rășinari.

48 Racovița (Sibiiu), M. Ogrean, înv.; n. Vestem; 17 ani.

49 Avrig (Sibiiu), V. Berghia, înv.

50 Colun (Făgăraș), V. Panga, înv.; n. Colun.

51 Găinar (Făgăraș), I. Huiu, înv.; n. Găinar.

52 Sărata (Făgăraș), I. Calefariu, înv.; n. Sărata.

53 Oprea-Cârțișoara (Făgăraș), A. Udriște, înv.; n. Oprea-Cârtișoara.

54 Streza-Cârțișoara (Făgăraș), Virginia Folea, înv.; n. Mândra; 1 an.

54/1 Streza-Cârțișoara (Făgăraș), P. Tarcea, înv.; n. Streza-Cârțișoara.

54/2 Streza-Cârțișoara (Făgăraș), V. Boriga, înv.; n. Porumbacul de sus; 3 ani.

55 Arpașul de sus (Făgăraș), Gh. Smedu, înv.

55/1 Arpașul de sus (Făgăraș), A. Tutor, înv.; n. Arpașul de sus.

56 Beșimbac (Făgăraș), I. Cocan, înv.; n. Mândra; 1 an.

56/1 Beșimbac (Făgăraș), *N. Șandru*, înv.; n. Vișteа de jos; 1 an.

57 Beclean (Făgăraș), L. Copacea, stud.; n. Beclean.

58 Lisa (Făgăraș), Rafira Bosdocu, înv.; n. Vestem; 8 ani.

58/1 Lisa (Făgăraș), B. D. Cațaveiu, înv.; n. Lisa.

59 Băile-Govora (Vâlcea), P. P. Popescu, înv.; n. Bârsești (Vâlcea); 15 ani.

60 Păușești-Otăsău (Vâlcea), *Gh. Fierăscu*, înv.; n. P.-Otăsău.

61 Făurești (Vâlcea), *Gh. Ciaușanu*, preot; n. Făurești; 7 ani.

©BCU CLUJ

62 Slatina (Olt), G. Poboran, inst. ; n. Slatina.

63 Caracal (Romanați), *V. Maciu*, elev ; n. Caracal.

64 Dabuleni (Romnați), M. Neacșu, înv. ; n. Amărăștii de jos (Romanați) ; 5 ani.

65 Titu-târg (Dâmbovița), *C. Ghițescu*, înv. ; n. Podul-Rizi ; 19 ani.

66 Braniștea (Dâmbovița), I. Teodorescu, preot ; n. Braniștea.

66/1 Braniștea (Dâmbovița), Anuța Ghițescu, inst. ; n. Braniștea.

67 Bălteni (Dâmbovița), I. Ștefănescu, preot ; n. Glâmbocata ; 4 ani.

68 Băneşti (Dâmbovița), *I. Gh. Dobrescu*, înv. ; n. Băneşti-Bolovani.

69 Pietrari (Dâmbovița), *D. Dicu*, student în litere ; n. Pietrari.

70 Pucioasa (Dâmbovița), *E. Constantinescu*, student ; n. Pucioasa.

71 Mățău (Muscel), *Gh. Vișoiu*, student în litere ; n. Mățău.

72 Fundata (Brașov), *N. Cărmănuș*, preot ; n. Sălciva (Severin) ; 4 ani.

73 Satulung (Brașov), N. Pană, înv. ; n. Satulung.

74 Brașov-Dârste (Brașov), D. Martin, înv. ; n. Receatelechiană ; 33 ani.

74/1 Brașov-Dârste (Brașov), T. Gavrilescu, înv. ; n. Țânțari (Brașov) ; 1 an.

75 Brașov, C. Șeicărescu, căpitan.

75/1 Brașov, *I. Noaghea*, medic v. ; n. Bran ; din copilărie.

76 Țânțari (Brașov), I. Frăciu, înv. ; n. Feldioara (Făgăraș) ; 3 ani.

77 Sebeș (Făgăraș), I. Cerghet, înv. ; n. Sebeș ; 3 ani.

78 Copăcel (Făgăraș), Gh. Grecu, înv. ; n. Copăcel ; 14 ani.

78/1 Copăcel (Făgăraș), D. Țețu, înv. ; n. Săsciori ; 1 an.

©BCU CLUJ

79 Bucium (Făgăraş), Gh. Renghea, înv. ; n. Toderiţa ; 2 ani.

80 Mândra (Făgăraş), I. Comşa, înv. ; n. Mândra.

81 Şercaia (Făgăraş), I. Maier, înv. ; n. Şercaia.

82 Crihalma (Târnava-Mare), D. Bucur, preot ; n. Crihalma ; 10 ani.

83 Şoimari (Prahova), Minerva Alexandrescu, înv. ; n. Şoimari.

84 Tudor Vladimirescu (Regep-Cuius) (Constanţa), I. Gh. Popescu, înv. ; n. Vârtoapele de sus (Teleorman) ; 3 ani.

85 Dobromir (Constanţa), E. Robescu, înv. ; n. Liteni (Suceava) ; 3 ani.

86 Lipniţa (Durustor), Gh. Bujilă, înv. ; n. Ciobanu (Constanţa).

87 Traian (Ialomiţa), I. R. Silvestru, înv. ; n. Căldăreşti (Buzău) ; 1 an.

88 Lascăr-Catargiu (Covurlui), *I. Enică*, normalist ; n. Lascăr-Catargiu.

89 Măstăcani (Covurlui), S. Popovici, înv. ; n. Măstăcani.

90 Istria (Caranasuf) (Constanţa), I. Sassu, înv. ; n. Gologanu (R.-Sărat) ; 2 ani.

91 Pantelimon (Constanţa), N. Zaharia, înv. ; n. Pantelimon.

92 Chizdăreşti satul Tichileşti (Constanţa), Gh. Vasilescu, înv. ; n. Tichileşti ; 25 ani.

93 Topal (Constanţa), *N. Şerbănescu*, înv. ; n. Seimeni (Constanţa) ; 7 ani.

94 Pazarlia (Constanţa), M. Stan, normalist ; n. Ghelengic ; din copilărie.

95 Sibiora (Cicrâcci) (Constanţa), T. Cergău, înv. ; n. Constanţa ; 15 ani.

96 Cazil-Murat (Constanţa), Ana Calenzescu, înv. ; n. Ghiuvenlia ; 1 an.

97 Baeram-Dede (Constanţa), N. Zamfir, înv. ; n. Mârleanu (Constanţa) ; 1 an.

98 Mereni (Lăpuşna), M. Ţigan, înv. ; n. Mereni.

©BCU CLUJ

99 Voloavele (Soroca), I. Muscinskii, preot ; n. Parcani ; 3 ani.

100 Cerlina (Soroca), M. Renencu, înv. ; n. Raspopeni ; 30 ani.

101 Zaluceni (Soroca), I. Rubincian, agricullor ; n. Zaluceni ; 21 ani.

102 Mihailofca (Soroca), Ch. Panţă, agent ; n. Ciocâlteni; câteva luni.

103 Cubolta (Bălţi), N. Iurcişeu, înv. ; n. Plop ; 18 ani.

104 Cuşmirca (Soroca), A. Semendeaev, înv. ; n. Solovcineţi ; 10 ani.

105 Cotiugenii-Mari (Soroca), E. Murafa, înv. ; n. Cotiugenii-Mari ; un an.

106 Ciutuleşti (Soroca), P. Segiu, înv. ; n. Congaz (Cahul) ; 11 ani.

107 Sângeria (Bălţi), Gh. Cucoş, înv. ; n. Sângeria.

108 Copăceni (Bălţi), A. Melnic, înv. ; n. Chirilovca (Soroca) ; 4 ani.

108/1 Copăceni (Bălţi), F. Livinscki, preot ; n. Delacheua (Tighina) ; 23 ani.

109 Chistelniţa (Peştelniţă) (Orheiu), *C. Popescu*, înv. ; n. Pestelniţa ; în comună de 36 ani ; răspunde din Chişinău.

110 Flămânzeni (Bălţi), I. Frunză, înv. ; n. Tripeşti ; 4 ani.

111 Condrăteşti (Bălţi), A. Marcoci, înv. ; n. Chişinău ; 3 ani.

112 Sadova (Lăpuşna), C. Vlos, înv. ; n. jud. Soroca ; 14 ani.

113 Miclăuşeni (Lăpuşna), Alexandra Popovici, înv. ; n. Vrăneşti (Bălţi) ; 17 ani.

114 Străzeni (Lăpuşna), V. Tomuleţ, înv. ; n. Bereslea (Hotin) ; 4 ani.

115 Şireţi (Lăpuşna), V. Pavpalac, înv. ; n. Ghizdita (Soroca) ; un an.

116 Suruceni(Lăpuşna), V. Şteinburg, înv. ; n. Iablona (Bălţi) ; 2 ani.

©BCU CLUJ

117 Ruseştii-noi (Lăpuşna), D. Procopie, înv. ; n. Zimbreni ; 2 ani.

118 Lăpuşna (Lăpuşna), A. Puşcă, înv. ; n. Răscăezi (Cetatea-Albă) ; 4 ani.

119 Cărpineni (Lăpuşna), C. Holban, înv. ; n. Cărpineni.

120 Hânceşti (Lăpuşna), I. Barcariu, înv. ; n. Buţeni ; 4 ani.

121 Costiugeni (Lăpuşna), (n'a comunicat numele).

122 Băcioiu (Lăpuşna), *N. Popovschi,* prof. ; n. Vesterniceni (Lăpuşna) ; 23 ani.

123 Răzeni (Lăpuşna), V. Gr. Arventie, înv. ; n. Cosouţi;

124 Cazangic (Cahul), N. Inculeţ, înv. ; n. Cazangic ; 5 ani.

125 Găneşti (Covrului), H. Burceanu, înv. ; n. Găneşti.

126 Secuieni (Bacău), *Scarlat Burghelea,* înv. ; n. Secuieni.

127 Negreşti, căt. Glodeni (Vaslui), A. Trofiu, elev ; n. Negreşti, căt. Glodeni.

128 Drăguşeni (Vaslui), A. D. Petrei, înv. ; n. Giurgeni (Roman) ; 3 ani.

129 Măgurele (Bălţi), Fevronia Filotei, înv. ; n. Palanca ; 14 ani.

130 Bursuceni (Bălţi), I. Rusu, înv. ; n. Baraboi ; 5 ani.

131 Glingeni (Bălţi), (iligibil).

132 Ciuciulea (Bălţi), Gh. Chechiu, înv. ; n. Vadu-Raşcov (Soroca) ; 4 ani.

133 Cajba (Bălţi), Gh. Buzuleanu, înv. ; n. Tomeştii-vechi ; un an.

134 Iablona-veche (Bălţi), M. Şalariu, înv. ; n. Cajba (Bălţi) ; 3 ani.

135 Funduri (Bălţi), V. Dimitriu, înv. ; n. Duşmani ; 13 ani.

136 Bălţi, Liudmila Homiţchi, înv. ; n. Soroca ; 18 ani.

137 Slobozia (Bălţi), C. Ursuleac, înv. ; n. Bogdăneşti (Hotin) ; 5 ani.

138 Pelinei (Bălţi), P. Soltinschi, înv. ; n. Glingeni (Orheiu) ; 9 ani.

©BCU CLUJ

139 Recea (Bălți), I. Barbu, înv. ; n. Hăjdieni ; 9 ani.

140 Duruitoarea-veche (Bălți), *Gh. Săul*, înv. ; n. Ustia (Bălți) ; 15 ani.

141 Ivanușca (Bălți), P. Păgân, înv. ; n. Edimița (Hotin) ; 2 ani.

142 Râșcani (Bălți), S. Botezatu, înv. ; n. Baraboi ; 5 ani.

143 Baraboi (Bălți), A. Mâța, înv. ; n. Baraboi.

144 Antoneauca (Soroca), Șt. Drăguță, înv. ; n. Antoneauca.

145 Popeștii de jos (Soroca), D. Suveica, înv. ; n. Cotova (Soroca) ; 2 ani.

146 Fântâna-albă (Bălți), D. Ursulea, înv.

147 Parcova (Bălți), D. Banaru, înv. ; n. Parcova.

148 Ruseni (Soroca), V. Andronic, înv. ; n. Corjeuți ; 2 ani.

149 Arionești (Soroca), M. Oțel, înv. ; n. Tătărăuca-Nouă ; 25 ani.

150 Mahala (Cernăuți), I. Cova, înv. ; n. Mahala.

151 Cutul-Ostriței (Cernăuți), I. Axani, înv. (în colaborare cu : I. Oțel și M. Oțel, înv.) ; n. Cutul Ostriței ; 3 ani.

152 Boian-Hlinița (Cernăuți), A. Hapenciuc, înv. ; n. Șerbăuți ; 3 ani.

152/1 Boian-Vatra (Cernăuți), A. Morariu, înv. ; n. Cosmin ; un an.

152/2 Boian-Centru (Cernăuți), Aurelia Pilat, înv.

152/3 Boian-Centru (Cernăuți), E. Grigoriu, înv.

152/4 Boian-Lehăceni (Cernăuți), C. Chelbea, înv.; n. Mahala ; 2 ani.

152/5 Boian-Hlinița (Cernăuți), *D. Svecla*, înv.; n. Boian ; 3 ani.

152/6 Boian (Cernăuți), Alexandra Fedoreac.

153 Seliștea, fostă Sulița-Nouă (Cernăuți), Dionisie Scraba, înv.; n. Voloca pe Ceremuș; un an.

154. Tureni (Cernăuți), N. Prodan, înv. (în colaborare cu E. Vlaicu).

©BCU CLUJ

155 Cosmin (Cernăuţi), Iulia Ropcean, înv.; n. Tereblecea; 12 ani.

155/1 Cosmin (Cernăuţi) L. Muntean, înv.; n. Cosmin.

155/2 Cosmin (Cernăuţi), A. Apollo, înv.; n. Vatra-Dornii; 10 ani.

156 Târnauca (Dorohoi), N. D. Ştefănescu, înv.; n. Târnauca; 13 ani.

157 Tereblecea-veche (Siret), T. Balan, prof.; n. Gura-Humorului; locueşte la Cernăuţi.

158 Pătrăuţii-Sucevii (Suceava), *Paraschiva Cojocariu*, înv.; n. Pătrăuţi; azi la Cernăuţi.

158/1 Pătrăuţii-Sucevii (Suceava), *L. Buliga*, înv.; n. Tereblecea; 11 ani.

159 Botoşani, I. Tinţu, ofiţer; n. Botoşani; răspunde din Bucureşti.

160 Stroeşti (Suceavă), *Z. Criţanu*, prof.; n. Stroeşti; azi la Cernăuţi.

161 Vânătorii-Neamţ (Neamţ), V. I. Savinescu, inv.; n. Fântâna-Mare (Suceava); 2 ani.

162 Mateiaş (Târnava-Mare), I. Cichi, înv.; n. Belin; 30 ani.

163 Jimbor (Odorheiu), A. Niculescu, înv.; n. Mercheaşa; 3 ani.

164 Roadeş (T.-Mare), *Jenică Petrea*, înv.; n. Vultureni (Tecuciu); un an.

165 Feleag (Odorheiu), A. Recean, înv.; n. Posorta; 2 ani.

166 Cristur (Odorheiu), P. Poştoiu, înv., n. Şard (T.-Mică); 2 ani.

167 Subcetate (Mureş), G. Nistor, preot; n. Naşlac; 3 ani.

167/1 Subcetate (Ciuc), A. Mândru, înv.; n. Şărmaş; 3 ani.

168 Topliţa (Mureş), T. Sigarteu, înv.; n. Mireş; 4 ani.

168/1 Topliţa (Mureş), N. Florian, înv.; n. Sântioana (Năsăud); 2 ani.

169 Stânceni (Mureş), E. Mateiu, înv.; n. Râpa de jos; 15 ani.

©BCU CLUJ

170 Răstolița (Mureș), *T. Moldovan,* înv.; n. Sântu-de-câmpie ; 4 ani.

171 Capu-Lung Mld. (Câmpulung), M. D. Bruja, înv. ; n. Strojineț ; 3 ani.

172 Poiana (Poieni-Solca; j. Fălticeni), *V. Leșan,* înv.; n. Botușana; 23 ani.

173 Arbore (Suceava), G. Poleacu, înv. ; n. Stroești ; 23 ani.

174 Marginea (Rădăuți), V. Halip, înv. ; n. Marginea.

174/1 Marginea (Rădăuți), *P. Prelipceanu,* înv.; n. Satu-Mare; 11 ani.

175 Rădăuți , V. Aurite, înv. ; n. Vatra-Dornii ; 5 ani.

176 Horodnicul de Sus (Rădăuți), Tit Ichim, înv. ; n. Horodnic.

176/1 Horodnicul de Sus (Rădăuți), Gh. V. Ichim, înv.

177 Putna (Rădăuți), M. Pârnac, înv. ; n. Cernăuți ; 13 ani.

177/1 Putna (Rădăuți), I. Firescu, înv. ; n. Rogojești ; 22 ani.

178 Straja (Rădăuți), Fevronia Luța, înv. ; n. Banila ; 3 ani.

178/1 Straja (Rădăuți), T. Popescul, înv. ; n. Broscăuții-Vechi ; 13 ani.

179 Crasna-Putnei (Strojineț), *S. Rusceac,* înv.; n. Ostrița (Cernăuți) ; 13 ani.

180 Priscăreni (Strojineț), Șt. Leocadia, înv. ; n. Mahala ; 4 ani.

181 Carapciu (Siret; j. Strojineț), M. Filievici, înv. ; n. Storojineț ; 10 ani.

182 Cuciurul-mare-Sălișteă (Cernăuți), I. Bzovei, înv.

182/1 Cuciurul-mare-Sălișteă (Cernăuți), I. Damian, Maria Ilea, N. Avram, înv. (în colaborare).

183 Ceahor (Cernăuți), M. Cerchez, înv. ; n. Roșa (Cernăuți) ; 10 ani.

184 Mănăstiriște (Cernăuți), E. Popescu, înv. ; n. Cernăuți ; 14 ani.

©BCU CLUJ

185 Buda (Cernăuți), N. Piteiu, înv.

186 Stânca-roșa (Cernăuți), Gh. Ilica, înv. ; n. Broscăuții-vechi ; 4 ani.

186/1 Cernăuți, Roșa II, F. Pitpenescu, înv.; n. Clocucica ; 4 luni.

186/2 Roșa (Cernăuți), V. Sârbu, înv. ; n. Roșa.

187 Caliceanca (Cernăuți), I. Cojocaru, înv. ; n. Țețina-Roșa.

188 Broscăuții-noi (Storojineț), *I. Boca,* preot; n. Stulpicani ; câteva luni.

189 Lucavăț p. Sirete (Storojineț), C. Plașche, înv. ; n. Cernăuți ; 14 ani.

190 Pătrova (Maramureș), *Dr. V. Filipciuc,* primpretor; n. Pătrova ; 23 ani.

191 Borșa (Maramureș), *G. Timiș,* preot ; n. Vișăul-de-Sus ; 14 ani.

192 Băiuț (Someș), Gh. Aurel, înv. ; n. Lăpușul-unguresc ; 3 ani.

193 Șanț, fost Rodna-Nouă (Năsăud), M. Cotul, înv. ; n. Rodna-Nouă.

194 Ilva-Mare (Năsăud), C. Ianul înv. ; n. Salva ; 4 ani.

195 Rodna (Năsăud), A. Astalușiu, înv.; n. Lomperd.

195/1 Rodna (Năsăud), N. Mureșian, înv. ; n. Copand ; 30 ani.

196 Maier (Năsăud), *D. Boșca,* înv. ; n. Maier.

197 Măgura-Ilvii, fostă Măgură (Năsăud), P. Hangea, înv. ; n. Măgură.

197/1 Măgură (Năsăud), A. Mureșian, înv. ; n. Măgură ; 15 ani.

198 Leșu (Năsăud), A. Coșbuc, elev ; n. Parva ; 6 ani.

199 Poiana (Năsăud), *Șt. Buzila,* protopop ; n. Rebrișoara ; 33 ani.

200 Sângeorz-Băi (Năsăud), *I. Sohorca,* înv. ; n. Sângeorz-Băi.

201 Parva (Năsăud), Gh. Ciocârlă, înv.; n. Rebrișoara; 27 ani.

©BCU CLUJ

202 Rebra-Mare (Năsăud), I. Boroș, înv.; n. Culpiul de câmpie; 17 ani.

203 Feldru (Năsăud), I. Sângeorzan, înv.; n. Feldru.

203/1 Feldru (Năsăud), I. Timoc, înv.; n. Feldru.

204 Nepos (Năsăud), I. Popițian, înv.; n. Nepos.

205 Rebrișoara (Năsăud), D. Irini, înv.; n. Rebrișoara.

205/1 Rebrișoara (Năsăud), N. Pop, înv.; n. Rebrișoara; 9 ani.

205/2 Rebrișoara (Năsăud), Ciuta M., înv.; n. Rebrișoara.

206 Năsăud, D. Maior, înv.; n. Nepos; 3 ani.

206/1 Năsăud, A. Petri, înv.

207 Prislop (Năsăud), I. Istrate, înv.; n. Nepos; 2 ani.

208 Salva (Năsăud), N. Mihaese, înv.; n. Salva; 57 ani.

209 Coșbuc, fost Hordău (Năsăud), A. Demian, înv.; n. Hordău; 1 an.

210 Telciu (Năsăud), S. Berendi, înv.; n. Chicediu; 36 ani.

210/1 Telciu (Năsăud), C. Henciu, înv.; n. Dobâceni; 4 ani.

210/2 Telciu (Năsăud), V. C. Henciu, stud.; n. Botiza (Maramureș); 3 ani.

211 Romuli (Năsăud), G. Bichigean, preot; n. Năsăud; 3 ani.

212 Suplai (Năsăud), L. Fetti, înv.; n. Suplai; 4 a.

213 Groși (Someș), L. Ungur, înv.; n. Groși.

214 Bichigiu (Năsăud), I. Braicu, înv.; n. Mititei; 36 ani.

215 Găureni (Năsăud), V. Onișior, înv.; n. Găureni.

216 Poienile Zăgrii (Năsăud), P. Fetti, înv.; n. Suplai; un an.

217 Ilișua (Someș), S. Solymoși, înv.; n. Ilișua; 3 ani.

218 Runc (Năsăud), *S. I. Pavelea*, înv.; n. Runc.

219 Zagra (Năsăud), I. Morariu, elev; n. Zagra.

219/1 Zagra (Năsăud), I. Zinveliu, înv.; n. Zagra; 18 ani.

©BCU CLUJ

219/2 Zagra (Năsăud), *Dr. V. Corbul*, medic-colonel; n. Zagra.

219/3 Zagra (Năsăud), I. Micu, înv.; n. Zagra; 17 ani.

220 Mititei (Năsăud), G. Sermeşan, înv.; n. Luşca; 27 ani.

221 Mocod (Năsăud), G. Drăgan, înv.; n. Mintiu-român; 25 ani.

222 Perişor, fost Curtuiuşul-Becleanului (Someş), A. Frasincariu, înv.; n. Curtuiuş.

223 Sita (Someş), D. Oprea, înv.; n. Sita; 11 ani.

224 Spermezeu (Someş), I. Mureşian, înv.; n. Spermezeu.

225 Dumbrăviţa (Someş), I. Cotuţiu, înv.; n. Dumbrăviţa.

226 Chiuza (Someş), Anuţa Fărcaşiu, înv.; n. Lac; 15 ani.

226/1 Chiuza (Someş), T. Bulea, teolog; n. Chiuza.

226/2 Chiuza (Someş), T. Oprea, înv.; n. Chiuza; 5 ani.

227 Floreşti, fost Vireag (Someş), I. Rus, înv.; n. Vireag; 3 ani.

228 Sesarm (Someş), Amalia Fărcaşiu, înv.; n. Lac; 15 ani.

228/1 Sesarm (Someş), V. Moldovan, înv.; n. Cerchizel; 1 an.

229 Nimigea de jos (Năsăud), P. Catinca Borza, înv.; n. Nimigea-u.; 1 an.

229/1 Nimigea de jos (Năsăud), I. Zinveliu, înv.; n. Zagra; 4 ani.

230 Tăure (Năsăud), G. Avram, înv.; n. Mintiu-român; 3 ani.

231 Mintiu (Năsăud), I. Drăgan, înv.; n. Mintiul-român.

231/1 Mintiu (Năsăud), I. Petreanu, înv.; n. Mintiul-român.

232 Bistriţa-Bărgăului (Năsăud), Antonia Rebreanu, înv.; n. Bistriţa; 16 ani.

232/1 Bistriţa-Bârgăului (Năsăud), I. Chitta, înv.; n. Bistriţa: 30 ani.

©BCU CLUJ

232/2 Bistrița-Bârgăului (Năsăud), T. Lungu, înv., n. Bistrița ; 16 ani.

232/3 Bistrița-Bârgăului (Năsăud), *Cornelia Rebreanu*, prof. ; n. Abrud ; din copilărie.

233 Iad (Năsăud), I. Feldrihan, înv. ; n. Budacul-român ; 2 ani.

234 Rusul Bârgăului (Năsăud), L. Ursace, înv. ; n. Rușii Bârgăului ; 3 ani.

235 Josenii Bârgăului (Năsăud), I. Șauca, înv. ; n. Josenii Bârgăului.

235/1 Josenii Bârgăului (Năsăud), V. Cueșdean, înv. ; n. Budacul-român ; 1 an.

236 Mijlocenii Bârgăului (Năsăud), I. Sărețian, înv. ; n. Susenii Bârgăului ; 3 ani.

237 Susenii Bârgăului (Năsăud), I. Flămând, înv. ; n. Susenii Bârgăului.

238 Mureșenii Bârgăului (Năsăud), Laura Lazar, înv. ; n. Sig ; 6 ani.

238/1 Mureșenii Bârgăului (Năsăud), P. Tomoroga, înv. ; n. Mureșenii Bârgăului.

239 Tiha-Bârgăului (Năsăud), E. Butaciu, înv. ; n. Mureșenii Bârgăului ; 5 ani.

239/1 Tiha-Bârgăului (Năsăud), V. Avram, înv. ; n. Mintiul-român ; 37 ani.

239/2 Tiha-Bârgăului (Năsăud), N. Someșan, înv. ; n. Tiha Bârgăului ; 16 ani.

239/3 Tiha Bârgăului (Năsăud), I. Dologa, protopop; n. Tiha Bârgăului ; 36 ani.

240 Colibița, Șt. Vrășmaș, înv. ; n. Prundul Bârgăului ; 1 an.

241 Ragla (Năsăud), Elisabeta Mureșian, înv. ; n. Coșna ; 8 ani.

242 Budacul de sus (Năsăud), I. Pecurariu, înv. ; n. Șomfalău.

242/1 Budacul de sus (Năsăud), V. Botirla, înv.

243 Lunca, fost Frij (Năsăud), N. Buta, preot ; n. Rușior ; 28 ani.

©BCU CLUJ

244 Ruştior (Năsăud), A. Negrea, înv.; n. Ruştior; 4 ani.

245 Bârla (Năsăud), Gr. Şuteu, înv.; n. Bârla; 27 ani.

245/1 Bârla (Năsăud), I. Şuteu, înv.; în Bârla.

246 Buduş (Năsăud), M. Pop, înv.; n. Mijlocenii Bârgăului; 4 ani.

247 Simioneşti, fost Şimotelnic (Năsăud), A. Tiboc, înv.; n. Buduş; 1 an.

248 Chintelnic (Năsăud), V. Runcan, înv.; n. Mureş-Sângeorge; 20 ani.

249 Ţigău (Someş), I. Morariu, înv.; n. Chiraleş; 5 ani.

250 Chiraleşti (Năsăud), I. Pongraţiu, înv.; n. Şieu-Cristur; 28 ani.

251 Şieu-Măgheruş (Someş), Veturia Manu, înv.; n. Sântejude; 3 ani.

251/1 Şieu-Măgheruş (Someş), Gr. Briciu, înv.; n. Şieu-Cristur; 4 ani.

252 Şieu-Odorheiu (Someş), A. Moldovan, înv.; n. Enciu; 4 ani.

253 Caila (Năsăud), I. Roman, înv.; n. Piatra; 28 ani.

254 Blăjenii-de-Jos, fost Blaşfalăul de jos (Năsăud), I. Chiffa, înv.; n. Blaşfalăul de jos.

255 Şintereag (Someş), I. Rusu, înv.; n. Şintereag; 4 ani.

255/1 Şintereag (Someş), N. Blaga, înv.; n. Şintereag; 4 ani.

256 Coldău (Someş), P. Homm, înv.; n. Dej; 14 ani.

256/1 Coldău (Someş), Reghina Todica, înv.; n. Ocna-Dejului; 2 ani.

257 Cristeştii-Ciceului, fost Ciceu-Cristur (Someş), V. Isaiu, înv.; n. Măteiu; 4 ani.

258 Hăsmaş (Someş), T. Purşa, înv.; n. Dumbrăviţa; 19 ani.

259 Reteag (Someş), Eugenia Anca, înv.; n. Reteag; 34 ani.

259/1 Reteag (Someş), M. Mayer, înv.; n. Bistriţa; 3 ani.

©BCU CLUJ

259/2 Reteag (Someş), I. Dascăl, înv.; n. Ciceul-Cristeur; 2 ani.

259/3 Reteag (Someş), A. Elek, înv.; n. Ciuc-Sângeorgiu; 4 ani.

260 Sân-Mărghita (Someş), I. Spătărian, înv.; n. Sân-Mărghita; 7 a.

261 Braniştea, fost Arpaşteu (Someş), Leontina Montentan, înv.

262 Măluţ (Someş), I. Mureşan, înv.; n. Măluţ; 20 ani.

263 Figa (Someş), G. Mălinaşiu, înv.; n. Figa; 14 ani.

264 Beclean (Someş), I. Târgoveţiu, înv.; n. Şieu-Măgheruş; 4 ani.

264/1 Beclean (Someş), Gh. Mihaese, înv.; n. Salva (Năsăud); 4 ani.

265 Rusul-de-Sus (Someş), A. Isaiu, înv.; n. Măteiu; 4 ani.

266 Rusul de jos (Someş), I. Mois, înv.; n. Arpaşteu; 6 ani.

267 Unguraş (Someş), M. Silaşi, înv.; n. Seplac; 2 ani.

267/1 Unguraş (Someş), Elisabeta Kovats, înv.

268 Mălin (Someş), Cornelia Ciubăucan, înv.; n. Dej; 1 an.

269 Nuşeni, fost Nuşfalău (Someş), Z. Bârsan, înv.; n. Şieu-Cristur; 3 ani.

270 Feleacul (Someş), I. Maxim, înv.

271 Bendiu (Someş), I. Mândruş, înv.; n. Bendiu; 15 ani.

272 Viţa (Someş), G. Papiu, înv.; n. Ghirolt; 4 ani.

273 Bozieş (Someş), Eugenia Blaga, înv.; n. Chetiu; 3 ani.

274 Ţentea (Someş), V. Mihălean, înv.; n. Ciaba.

275 Cheuchiş (Someş), Lucreţia Pop, înv.; Sânicoară; 3 ani.

276 Lechinţa (Năsăud), A. Micanu, înv.; n. Şieu-Odorheiu; 3 ani.

277 Râpa-de-Sus (Mureş), Şt. Şulariu, înv.; n. Râpa-de-sus.

©BCU CLUJ

278 Ruşii-munţi (Mureş), Silvia Dumbravă, înv.; n. Sântioana; 2 ani.

279 Monor (Năsăud), V. Şuteu, înv.; n. Bârla; 2 ani.

280 Săcalul de pădure (Mureş), N. Nistor, înv.; n. Ghijasa de jos; 15 ani.

281 Suseni (Mureş), Gr. Bucur, înv.; n. Răciu de câmpie; 24 ani.

282 Moruţ (Someş), N. Moldovan, înv.; n. Chintelnic; 32 ani.

283 Buza (Someş), I. Bodea, înv.; n. Rogoz; 10 ani.

284 Sântejude (Someş), I. Sorşiu, înv.; n. Sucutard; 1 an.

285 Puini (Someş), O. Ilieşiu, înv.; n. Lemniu; 4 ani.

286 Lac (Cluj), I. Berbecariu, înv.; n. Gherla; 17 ani.

287 Mociu (Cluj), I. Magiar, înv.; n. Mociu; 14 ani.

288 Ercea (Mureş), D. Cioloca, înv.; n. Sântu; 29 ani.

289 Breaza (Mureş), I. Toncean, înv.; n. Sântu; 2 ani.

290 Caşva (Mureş), Fl. Pop, înv.; n. Caşva.

291 Căcuciu (Mureş), I. Suciu, înv.; n. Căcuciu.

292 Ceauşul-de-Câmpie (Mureş), V. Căliman, înv.; n. Ceuaş; 3 ani.

293 Şeulia (Turda), A. Valea, preot; n. Visuia; 2 ani.

294 Tritul de sus (Turda), G. Samuilă, înv.

295 Tritul de jos (Turda), M. Guşeilă, înv.; n. Pojorta; 28 ani.

296 Cipăeni, fost Chimitelnic (Turda), C. Hărşian, înv.; n. Beica-română; 24 ani.

296/1 Cipăeni, fost Chimitelnic (Turda), V. Moga, înv.

297 Sângeru (Turda), D. Luca, înv.; n. Sânger; 4 ani.

297/1 Sângeru (Turda), Iulia Luca, înv.; n. Uioara de Mureş; 4 ani.

298 Bărboşi, fost Săcalul de câmpie (Turda), I. Moga, înv.; n. Bobohalma; 22 ani.

298/1 Bărboşi, fost Săcalul de câmpie (Turda), L. Russu, înv.; n. Săcalul de câmpie.

299 Papiu Ilarian, fost Budiul de câmpie (Turda), I. Pop, înv.; n. Budiul de câmpie.

©BCU CLUJ

300 Voiniceni (Mureș), A. Feier, înv. ; n. Voiniceni ; 4 ani.

301 Bărdești, fost Bardoș (Mureș), V. Satelechi, preot ; n. Mădărașul de câmpie ; 48 ani.

302 Sângeorgiul de Mureș (Turda), V. Bucșa, înv. ; n. Sângheorghe ; 3 ani.

303 Corunca (Mureș), P. Matei, preot; n. Mușin; 22 ani.

304 Bolintineni (Mureș), V. Albu, înv. ; n. Petrilacu-rom. ; 1 an.

305 Dileul-român (Turda), M. Băloș, înv. ; n. Oroi ; 4 ani.

306 Văidei (Turda), T. Pitea, înv. ; n. Gabud ; 34 ani.

307 Căpușul de câmpie (Turda), Șt. Pop.

307/1 Căpușul de câmpie (Turda), I. Coman, înv.

308 Iclănzel (Turda), Anuța Hârșianu, înv. ; n. Chimitelnic ; 2 ani.

309 Iclandul-mare (Turda), M. Chibelean, înv.

310 Oarba de Mureș (Turda), I. Roiban, înv. ; n. Oarba.

311 Ogra (Târnava-mică), A. Găinariu, înv. ; n. Lăscud ; 1 an.

312 Lechința (Turda), I. Dobra, înv. ; n. Oroiu ; 3 ani.

313 Dătășeni, fost Dateș (Turda), G. Mărginean, înv. ; n. Mănărade ; 26 ani.

314 Ludoșul de Mureș (Turda), A. Botezan, înv.

315 Chețani (Turda), I. Pop, înv. ; n. Cristiș ; 3 ani.

316 Luncani, fost Grind-Cristur (Turda), Valeria Stănescu, înv. ; n. Grind-Cristur.

317 Bogata (Turda), V. Marcu, înv. ; n. Dumitra ; 4 ani.

318 Chinciș (Târnava-mică), S. Nan, înv. ; n. Chinciș ; 33 ani.

319 Giuluș (Târnava-mică), A. Popa, înv. ; n. Somuștelnic ; 3 ani.

320 Lăscud (T.-mică), V. Platon, înv. ; n. Șeulia română ; 20 ani.

321 Albuș (T.-mică), E. Macaveiu, înv. ; n. Bălcaciu ; 4 ani.

322 Subpădure (T.-mică), V. Costea, înv. ; n. Subpădure ; 24 ani.

©BCU CLUJ

323 Cornești, fost Șomfalău (T.-Mică), N. Platon, preot; n. Șeulia-română; 18 ani.

324 Gănești, fost Ganfalău (T.-mică), B. V. Popa, înv.; n. Cuștelnic; 4 ani.

325 Săcel (Odorheiu), N. Marcu, înv.; n. Șard; 15 ani.

326 Păucuța (T.-mică), Gh. Ștef, înv.; n. Cuștelnic; 2 ani.

327 Boian (T.-mică), N. Limbășan, înv.; n. Boian; 11 ani.

328 Cerghidul-mare (Mureș), A. Pop, înv.; n. Ogra de Mureș; 14 ani.

329 Balșa (Hunedoara), A. Todea, înv.; n. Balșa.

330 Oiești (Alba), T. Brătoiu, înv.; n. Teiuș; 4 ani.

331 Bucerdea-vinoasă (Alba), E. Pop, asistent univ.; n. Bucerdea-v.; azi Cluj.

332 Cetea (Alba), I. Bota, înv.; n. Geoagiul de sus; 38 ani.

333 Câmpeni (Turda), Gh. Narița, înv.; n. Sohodol (Alba de jos); 4 ani.

334 Certege (Turda), C. Trifa, înv.; n. Certege.

335 Lupșa (Turda), S. Ciapa, înv.

336 Muncel (Turda), I. Pitic, înv.; n. Muncel; 1 an.

337 Geamăna, fost Șasavința (Turda), V. Bârsan, înv.; n. Șasavința; 9 ani.

338 Baia de Arieș (Turda), N. Fodorean, înv.; n. Ocolișel; 36 ani.

339 Poșaga-de-Sus (Turda), V. Cirebea înv.; n. Poșaga de sus.

339 1 Poșaga-de-Sus (Turda), I. Oltean, înv.; n. Beica de jos; 23 ani.

340 Sălciua-de-Jos (Turda), V. Butură, înv.; n. Sălciua de jos; 21 ani.

341 Poșaga-de-Jos (Turda) I. Rușdea, înv.; n. Poșaga de jos.

342 Lunca (Turda), Aurelia Bedelean, înv.; n. Cacova; 14 ani.

©BCU CLUJ

343 Vaidasig (Turda), S. Crainic, înv.; n. Giurcuța; 13 ani.

344 Grindeni, fost Grindul de Arieș (Turda), V. Pârlea, înv.; n. Petrilaca-română; 4 ani.

345 Măhăceni, fost Mahaciu de Arieș (Turda), L. Jusman, înv.; n. Mahaciu; 29 ani.

346 Stejăriș, fost Cârcedea (Turda), N. Radu, înv.; n. Sânmihai (Turda); 1 an.

347 Bădeni, fost Bagiu (Turda), D. Giurgiu, înv.; n. Schiopi; 1 an.

348 Urca-de-Câmpie (Turda), I. Câmpeanu, înv.; n. Urca de câmpie; 37 ani.

349 Viișoara, fost Agârbiciu (Turda), L. Canja, înv.; n. Părău (Făgăraș); 4 ani.

350 Poiana-de-Arieș (Turda), T. Trombițaș, înv.; n. Poiana de Arieș; 4 ani.

351 Turda (Turda), E. Mureșan, înv.; n. Copand; 4 ani.

352 Oprișani, fost Chistiș (Turda), Aneta Furtunescu, înv.; n. Huși; 1 an.

353 Ceanul-mare (Turda), P. Cocora, înv.

354 Micești, fost Micuș (Turda), I. Crișan, înv.; n. Micești; 3 ani.

355 Cornești (Turda), S. Balint, înv.; n. Sânmărtinul de câmpie; 2 ani.

356 Cheia, fost Mischiu (Turda), O. Isaic, înv.; n. Cârța; 13 ani.

357 Petreștii-de-Jos, fost Petridul de jos (Turda), I. Cenan înv.; n. Hădărău; 12 ani.

358 Ocolișel (Turda), S. Simion, preot; n. Cacora-Ierii; 18 ani.

359 Buru (Turda), M. Chirilă, înv.; n. Rediu; 3 ani.

360 Iara (Turda), A. Hideg, înv.; n. Lita-română; 4 ani.

361 Băișoara (Turda), R. Dobrin, înv.; n. Bucium-Făgăraș; 3 ani.

362 Plaiuri, fost Hășmaș (Turda), O. Branza, înv.; n. Mihalțiu; 17 ani.

©BCU CLUJ

363 Agriș (Turda), I. Teuțan, înv.; n. Agriș.

364 Filca de sus (Turda), I. Dulău, preot; n. Biica; 17 ani.

365 Sălișteː (Turda), I. Rus, înv.; n. Sălișteː; 15 ani.

366 Tureni, fost Tur (Turda), G. Coroiu, înv.; n. Rediu; 3 ani.

367 Sânmihaiul-de-Jos (Turda), I. Moldovan, înv.; n. Sânmihaiul de jos.

368 Vâlcele, fost Banabic (Turda), I. Macaveiu, înv.; n. Vâlcele; 4 ani.

369 Aiton (Turda), M. Ilieș, preot; n. Beica română (Turda); 22 ani.

369/1 Aiton (Turda), G. Dordai.

370 Pata (Cluj), Z. Blaga, înv.; n. Voșlăbeni; 2 ani.

371 Someșeni, fost Someș-sat (Cluj), I. Biji, înv.; n. Someșeni; 4 ani.

372 Viștea (Cluj), I. Varga, înv.; n. Cuzăplac; 5 ani.

373 Măcău (Cluj), I. Sas, înv.; n. Cușteln̦ic; 11 ani.

374 Jucul de jos (Cluj), I. Pop, preot; n. Feneșul săsesc; 23 ani.

375 Sic (Cluj), T. Mihaese, înv.; n. Salva (Năsăud); 4 ani.

376 Lona (Someș), *O. Pintican*, înv.; n. Bistrița; 1 an.

377 Săcălaia (Someș), V. Cassian, înv.; n. Bonț; 22 ani.

378 Bonț (Someș), *V. Cutcan*, înv.; n. Bonț; 4 ani.

379 Iclozel (Someș), I. Aștilean, înv.; n. Iclozel; 3 ani.

380 Iclod (Someș), I. Pop, înv.

380/1 Iclod (Someș), Reghina Pop, înv.

380/2 Iclod (Someș), Elisabeta Huza, înv.; n. Gherla.

381 Dobâca (Cluj), C. Maior, înv.; n. Reteag; 3 ani.

382 Dârja (Cluj), V. Morariu, înv.; n. Teoltiur; 3 ani.

383 Teoltiur (Someș), A. Mureșian, înv.; n. Teoltiur; 23 ani.

384 Livada, fost Dindeleag (Someș), C. Pop, înv.; n. Piatra; 20 ani.

384/1 Livada, fost Dindeleag (Someș), I. Cira, înv.; n. Coșbuc (Hordău); 28 ani.

©BCU CLUJ

385 Băiţa, fost Chirău (Someş), V. Timandi, înv. ; n. Chirău.

386 Gherla (Someş), V. Pop, înv. ; n. Pâgleşa ; 23 ani.

387 Chicediu (Someş), F. Bányay, înv. ; n. Măcicaşul-unguresc ; 18 ani.

388 Cubleşul-someşan (Cluj), D. Mailenyi, înv. ; n. Iclodul-mic ; 28 ani.

389 Teocul-de-Sus (Someş), A. Pintea, înv. ; n. Săplac ; 1 an.

390 Panticeu (Cluj), G. Bojor, înv. ; n. Coplean ; 4 ani.

391 Sânmihaiul-Almaşului (Cluj), V. Dumitraş, înv. ; n. Ugruţ (Cluj) ; 31 ani.

392 Sângeorgiul-de-Mureş (Sălaj), G. Dobocan, înv. ; n. Creaca ; 26 ani.

392 1 Sângeorgiul-de-Mureş (Sălaj), L. V. Pop, preot ; n. Lupcaia ; 27 ani.

393 Treznea (Sălaj), I. Câmpean, înv. ; n. Bazna ; 3 ani.

394 Stâna (Sălaj), Gh. Trif, înv. ; n. Stâna.

395 Chichişa (Sălaj), Şt. Varga, înv. ; n. Tihău ; 27 ani.

396 Chechiş (Sălaj), E. Şerbu, înv. ; n. Gârbova-de-jos ; 19 ani.

397 Popteleac (Someş), I. Gherman, înv. ; n. Popteleac ; 1 an.

398 Ciobăncuţa (Someş), G. Crăciunaş, preot ; n. Ciobăncuţa.

399 Gârbău (Someş), D. Lazăr, înv. ; n. Obreja ; 11 ani.

400 Răsbuneni, fost Suia (Someş), Viorica Noaiu, înv. ; n. Gherla ; 1 an.

401 Babdiu, fost Zăpârţ (Someş), A. Câmpian, înv. : n. Babdiu ; 35 ani.

402 Jichişul de jos (Someş), Gh. Odorean, înv. ; n. Chirău ; 1 an.

403 Codor (Someş), I. Vaida, înv. ; n. Fodora-română ; 4 ani.

404 Ocna-Dejului (Someş), I. Chioreanu, înv. ; n. Ocna-Dejului.

©BCU CLUJ

405 Nima (Someș), I. Bercian, înv. ; n. Gherla ; 3 ani.

406 Mintiul-Gherlei (Someș), G. Almășianu, înv. ; n. Mintiul-Gherlei ; lipsește din com. de 5 ani.

406/1 Mintiul-Gherlei (Someș), I. Ladiu, înv. ; n. Mintiul-Gherlei.

407 Mica (Someș), A. Bugnariu, înv. ; n. Mica ; 3 ani.

408 Dej, N. Chifor, înv. ; n. Drăghia ; 30 ani.

408/1 Dej, I. Bacociu, înv. ; n. Sic ; 26 ani.

409 Mănăștiurel (Someș), I. Chira, înv. ; n. Dealul mare; 3 ani.

410 Cuzdrioara (Someș), T. Brehariu, preot ; n. Petrihaza ; 2 ani.

410/1 Cuzdrioara (Someș), G. Pop, înv. ; n. Cuzdrioara.

411 Ciceu-Mihăești (Someș), A. Zsigmond, înv.

412 Cășei (Someș), V. Bendean, înv. ; n. Figa ; 17 ani.

413 Sălișca (Someș), I. Benkö, înv., n. Sălișca.

414 Câțcău (Someș), G. Mureșian, înv. ; n. Mintiul-Gherlei ; 3 ani.

414/1 Câțcău (Someș), A. Băneasu, înv.; n. Câțcău; 4 ani.

415 Gâlgău (Someș), L. Nagy, înv.

415/1 Gâlgău (Someș), I. Percea, înv.

416 Curtuiușul-Dejului (Someș), I. Beșe, înv. ; n. Ileanda mare ; 3 ani.

417 Iapa (Someș), I. Costin, înv. ; n. Iapa.

418 Ciaca (Someș), V. Micle, înv. ; n. Ciaca ; 12 ani.

419 Cristolțel (Sălaj), C. Nemeș, înv. ; n. Sinteregut ; 12 ani.

420 Preluci (Someș), A. Paul, înv. ; n. Cudmeniș ; 1 an.

421 Șoimuș (Sălaj), E. Varna, înv. ; n. Chilia ; 1 an.

421/1 Șoimuș (Sălaj), T. Varna, înv. ; n. Bârseul de sus ; 1 an.

422 Curtău (Sălaj), R. Șipoșiu, înv. ; n. Rediu ; 20 ani.

423 Bocșa (Sălaj), E. Pocola, înv. ; n. Almaș ; 33 ani.

424 Leleiu (Sălaj), I. Lariu, înv. ; n. Remetea ; 2 ani.

425 Sălsig (Sălaj), V. Chișiu, înv. ; n. Motiș ; 4 ani.

426 Lozna (Someș), Șt. Seleș, înv. ; n. Ciocmani ; 43 ani.

427 Lemniu (Someș), V. Enghir, înv. ; n. Gherla ; 4 ani.

©BCU CLUJ

428 Mesteacăn (Someș), V. Botha, înv.; m. **Mesteacăn**; 23 ani.

429 Durușa (Satu-mare), Gh. Nemeș, înv.; n. **Gaura.**

430 Răstoci (Someș), A. Pleban, înv.; n. Gherla; **11 ani.**

431 Ileanda (Someș), N. Bozga, înv.; n. Larga; **4 ani.**

432 Baba (Someș), M. Aros, înv.; n. Vima-mică; **18** ani.

433 Drăghia (Someș), V. Pop, înv.; n. Băbeni; **33 ani.**

434 Măgoaja (Someș), Gh. Prigoană, înv.; n. **Muntele** rece; 32 ani.

435 Coruieni (Satu-mare), B. Fărcaș, înv.; n. **Vima** mică; 38 ani.

436 Dămăcușeni (Someș), L. Farcaș, înv.; n. **Mező Pa**nit; 34 ani.

437 Târgul Lăpușului, fost Lăpușul-unguresc (**Someș**), C. Manu, înv.; n. **Boereni**; 4 ani.

438 Răzoare, fost Mașca (Someș), A. Hermann, **înv.**

439 Peteritea (Someș), G. Nichita, înv.; n. **Peteritea**; 17 ani.

440 Preluca-nouă (Someș), G. Savu, înv.

441 Preluca-veche (Someș), V. Nechita, înv.

442 Măgureni (Someș), A. Roman, înv.

443 Cufoaia (Someș), A. Latiș, înv.; n. Cufoaia.

444 Rogoz (Someș), G. Criste, înv.; n. Petritea; 4 ani.

445 Sibotin (Someș), N. Manu, înv.; n. Poiana Porcului; 23 ani.

446 Inău (Someș), V. Thira, înv.; n. Inău.

447 Cernești (Satu-mare), T. Bota, înv.; n. **Brebeni**; 37 ani.

448 Copalnic-Mănăștur (Satu-mare), Valeria **Prigoană**, înv.; n. Măgoaja; 2 ani.

448/1 Copalnic-Mănăștur (Satu-mare), T. Pașca, **înv.**; n. Săschia; 3 ani.

448/2 Copalnic-Mănăștur (Satu-mare), V. Bărbos, **înv.**; n. Ciocotiș; 4 ani.

449 Vad (Someș), A. Farcaș, înv.

450 Curtuiușul-mic (Satu-mare), G. **Hereș**, înv.

©BCU CLUJ

451 Berința (Satu-mare), G. Roman, înv.; n. Vima mică; 1½ ani.

452 Lăschia (Someș), Gh. Savu, înv.; n. Preluca; 1 an.

453 Fânațe (Satu-mare), I. Danciu, înv.; 36 ani.

454 Ciocotiș (Satu-mare), G. Bărbos, înv.; n. Ciocotiș.

455 Trestia (Satu-mare), I. Mureșan, înv.; n. Copalnic; 3 ani.

456 Făurești (Satu-mare), Gh. Tarta, înv.

457 Cărbunar (Satu-mare), I. Soarla, înv.; n. Cărbunar.

458 Șurdești (Satu-mare), C. Șuran, înv.; n. Șurdești; 2 ani.

458.1 Șurdești (Satu-mare), Gh. Dipșe, înv.; n. Șurdeești; 3 ani.

459 Berbești (Maramureș), T. Utan, înv.; n. Văleni (Maramureș); 1 an.

460 Satu-nou-de-Sus (Satu-mare), N. Ciolte, înv.; n. Satu-nou-de-Sus; 25 ani.

461 Bușag (Satu-mare), F. Bandula, înv.; n. Lipoveni; 15 ani.

462 Groși (Satu-mare), P. Botoș, înv.; n. Dumbrăvița; 3 ani.

463 Finteușul-Mare (Satu-mare), V. Dragoș, preot; n. Finteușul-mare.

464 Satulung (Satu-mare), A. Cresprih, înv.; n. Curtuiuș; 11 ani.

465 Lucăcești (Satu-mare), I. Cristinu, înv.; n. Lucăcești; 40 ani.

466 Iadăra (Satu-mare), Gh. Marchiș, înv.; n. Strâmtura; 1 an.

467 Chelința (Sălaj), A. Gavriș, înv.; n. Mineu; 32 ani.

468 Biușa (Sălaj), T. Mureșan, înv.; n. Căţălul român; 1 an.

469 Arduzăl (Sălaj), T. Bud, înv.; n. Bogata ungurească; 6 ani.

470 Ulmeni, fost Șilimegh (Sălaj), Șt. Setel, înv.

©BCU CLUJ

471 Tămășești (Sălaj), P. Hossu Longhin, înv.; n. Codmeniș; 7 ani.

472 Asuagiul-de-Sus (Sălaj), E. Șimonca, înv.; n. Asuagiul-de-Sus.

472/1 Asuagiul-de-Sus (Sălaj), I. Müller, elev; n. Asuagiul-de-Sus.

473 Odești (Sălaj), G. Drăgan, înv.; n. Cluj; 14 ani.

474 Stremți (Sălaj), P. Tartia, înv.; n. Săcălășeni; 15 ani.

475 Soconzel (Satu-mare), *I. Furcsik*, înv.; n. Eriu-Sâncrai; 21 ani.

476 Cuța (Satu-mare), A. Nemeth, înv.; n. Craidarolț; 4 ani.

477 Pomi (Satu-mare), *I. Cardoși*, înv.; n. Băița; 2 ani.

478 Băița (Sălaj), I. Ciule, înv.; n. Cozla (Someș); 24 ani.

479 Ciocârlău (Satu-mare), Maria Albu, înv.; n. Comlăușa; 4 ani.

479/1 Ciocârlău (Satu-mare), B. Albu, înv.; n. Baia-mare; 4 ani.

480 Săbișea (Satu-mare), P. Hossu Longhin, înv.; n. Codmeniș.

481 Someștelnic (Târnava-mică), I. Frâncu, înv.; n. Someștelnic; 4 ani.

482 Viile Apei (Satu-mare), V. Cosma, înv.; 2 ani.

483 Gherța-mică (Satu-mare), M. Finta, înv.; n. Bicsad; 24 ani.

484 Turț (Satu-mare), I. Bretan, înv.; n. Baia-mare; 4 ani.

485 Berindan (Satu-mare), V. Marina, înv.; n. Ardusat (Satu-mare); 3 ani.

486 Medieșul-aurit (Satu-mare), P. Stopeiu, înv.; n. Bârsana (Maramureș); 11 ani.

487 Mădăraș (Satu-mare), *V. Cucu*, înv.; n. Stâna de sus; 4 ani.

488 Careii-Mari (Satu-mare), Gr. Rusu, înv.; n. Micuș (Turda); 3 ani.

©BCU CLUJ

488/1 Careii-Mari (Satu-mare), Gh. Pteancu, înv.; n. Vezendiu; 33 ani.

489 Mecenţiu (Sălaj), A. Şimonca, înv.; n. Căuaş; 17 ani.

490 Sâncraiu (Sălaj), P. Trufaşiu, preot; n. Giorocuţa; 8 ani.

491 Giungi (Satu-mare), I. Cucu, înv.; n. Stâna de sus; 3 ani.

492 Gerăuşa (Satu-mare), G. Nicoară, înv.; n. Homorodul de sus.

493 Supurul-de-Jos (Sălaj), P. Pop, înv.; n. Supurul de Jos; 44 ani.

494 Giorocuţa (Sălaj), I. Talpoş, înv.; n. Bobota; 3 ani.

495 Bobota (Sălaj), V. Coposu, preot; n. Cioara; 13 ani.

495/1 Bobota (Sălaj), A. Buhaiu, înv.; n. Bobota; 23 ani.

496 Zalnoc (Sălaj), T. Chişu, înv.; n. Varaiu (Satu-mare); 1 an.

497 Ţeghea (Sălaj), I. Iancu, înv.; n. Mociar (Bihor); 2 ani.

498 Supurul-de-Sus (Sălaj), L. Ardelean, înv.; n. Aghireş; 2 ani.

499 Tăşnad (Sălaj), I. Filip, înv.; n. Cupşeni; 2 ani.

499/1 Tăşnad (Sălaj), Gh. Nichita, înv.; n. Eriu-Sâncrai; 4 ani.

500 Sudurău (Sălaj), P. Varhanioschi, înv.; n. Ieud; 12 ani.

501 Dindeşti (Sălaj), Gh. Erdei, înv.; n. Sanuislău; 4 ani.

501/1 Dindeşti (Sălaj), Şt. Şeştac, înv.; n. Larasău (Maramureş); 2 ani.

502 Andrid (Sălaj), C. Albu, înv.; n. Bucium; 3 ani.

503 Păgaia (Sălaj), T. Bătioc, înv.; n. Aghireş; 6 ani.

504 Boian (Sălaj), A. Boticaş, înv.; n. Ciumărua; 16 ani.

505 Camăr (Sălaj), T. Morariu, înv.; n. Dersida mică; 3 ani.

©BCU CLUJ

506 Şimleul-Silvaniei (Sălaj), S. Oros, înv.

507 Badon (Sălaj), P. Marian, înv.; n. Jugăstreni; 22 ani.

508 Ratin (Sălaj), I. Boloni, înv.; n. Turda; 16 ani.

509 Căţel (Sălaj), C. Mureşan, înv.; n. Gireag; 24 ani.

509/1 Căţel (Sălaj), I. Dragoşiu, înv.

510 Bănişor (Sălaj), I. Simon, înv.; n. Bănişor.

511 Tusa (Cluj), I. Ciocian, înv.; n. Supurul de sus; 24 ani.

512 Plopiş, fost Giumelciş (Sălaj), I. Pătcaşiu, înv.; n. Hotoan; 14 ani.

513 Lugaşul-de-Jos (Bihor), E. Zrimba, înv.; n. Apateul unguresc; 4 ani.

513/1 Lugaşul-de-Jos (Bihor), I. Antonescu, înv.; n. Corniţăl; 2 ani.

513/2 Lugaşul-de-Jos (Bihor), I. Filip, preot; n. Ortiteag; 14 ani.

514 Vârciorog (Bihor), Gh. Şerban, înv.; n. Hotar; 3 ani.

515 Ciucea (Cluj), I. Benţel, înv.; n. Fechetău; 3 ani.

516 Fildul-de-Sus (Cluj), G. Bene, înv.; n. Nireş; 3 ani.

517 Albac (Turda), T. Nicola, înv.; n. Albac.

518 Scărişoara (Turda), Cristina Lazea, înv.; n. Tulca; 21 ani.

518/1 Scărişoara (Turda), I. Lazea, înv.; n. Scărişoara.

519 Secătura (Turda), Marta Scrob, înv.; n. Dobra; 2 ani.

520 Ponorel (Turda), Gh. Gligor, înv.; n. Ponorel; 3 ani.

521 Şuştiu (Bihor), *V. Sala*, înv.; n. Drăgăneşti; 4 ani.

522 Prunişor, fost Chertiş (Arad) S. Micluţia, preot; n. Poenari; 20 ani.

523 Şebiş (Arad); P. Covaciu, înv.; n. Neagra; 24 ani.

524 Bârsa (Arad), M. Grecu, preot; n. Şiria; 14 ani.

525 Cil (Arad), V. Oarcea, înv.; n. Almaş; 4 ani.

526 Grohot (Hunedoara), A. Roman, înv.; n. Uibăreşti; 4 ani.

©BCU CLUJ

527 Buceș (Hunedoara), I. Mateș, înv.; n. Buceș.

528 Curechiu (Hunedoara), I. Fodor, înv.; n. Curechiu.

529 Băița (Hunedoara), C. Drăgan, căpitan; n. Băița; 4 ani.

530 Săvârșin (Arad), V. Givu, preot; n. Vărădia; 1 an.

531 Mocioni, fost Găvosdia (Arad), N. Neagota, înv.; n. Băluța; 37 ani.

532 Stejar, fost Soroșag (Arad), V. Popa, înv.; n. Toc.

533 Baia (Arad), P. Boțco, înv.; n. Șomoșcheș (Arad); 4 ani.

534 Lalașinț (Severin), Șt. Mihailovici, înv.; n. Lalașinț; 58 ani.

535 Milova (Arad), E. Oltean, înv.; n. Cuvin; 4 ani.

536 Șoimoș (Arad), I. Chebeleu, preot; n. Socodor; 11 ani.

537 Pauliș (Arad), C. Popescu, preot; n. Aciua (Arad); 21 ani.

538 Cicir (Arad), *C. Mihulin*, preot; n. Goroșdia; 20 ani.

539 Mândruloc (Arad), Șt. Iancu, preot.

540 Nadăș (Arad), Aurelia Körösladányi, înv.; n. Conop; 28 ani.

541 Arăneag (Arad), V. Maghiar, înv.; n. Sintea.

542 Tăuți (Arad), *D. Galdeu*, înv.; n. Ponorel; 4 ani.

543 Pâncota (Arad), I. Crișianu, înv.; n. Nădlac; 4 ani.

543/1 Pâncota (Arad), T. Mișcoiu, înv.; n. Comlăuș; 4 ani.

544 Șomoșcheși (Arad), T. Apătean, înv.; n. Pecica; 4 ani.

545 Chintei (Arad), C. Martin, înv.; n. Socodor; 2 ani.

546 Comlăuș (Arad), G. Ardelean, înv.; n. Comlăuș; 4 ani.

546/1 Comlăuș (Arad), I. Funariu, înv.; n. Pecica română; 22 ani.

546/2 Comlăuș (Arad), Șt. Musca, înv.; n. Comlăuș; 4 ani.

©BCU CLUJ

547 Curtici (Arad), I. Nicorescu, preot; n. Ciuta; 19 ani.

548 Turnu, fost Tornea (Arad), S. Ardelean, înv.; n. Sat-Chinez; 3 ani.

549 Pecica (Arad), Dr. I. Felea, preot; n. Abrud-Sat; 10 ani.

550 Semlac (Arad), C. Vuia, preot; n. Brestovaț (Timiș); 4 ani.

551 Nădlac (Arad), N. Mărginean, preot; n. Arad; 10 ani.

SEVER POP.

©BCU CLUJ

Terminologia calului: Părţile corpului [1].

I.

INTRODUCERE.

Prezentăm mai jos materialul adunat de Muzeu, cu chestionarul *Calul*, la chestiunile următoare:

22. Cum se numesc părţile corpului care corespund numerilor din ilustraţia alăturată ? Şi adecă :

1. *Ochiu ?*

2. *Frunte ?* cum se numeşte părul de pe frunte: *percică, moţ ?*

3. *Ureche ?* Când şi cum se zice : calul *ciuleşte* sau *ascute* urechile ?

4. *Bot ? Ciort ?*

5. *Nară ? Nare ?* Cum e pluralul de la acest cuvânt ?

6. *Gură ?* Care sânt părţile din gură : *limba, măselele, dinţii, colţii ?* Se zice *gingie* sau *gingină* sau cum ? mai mult întrebuinţat la singular sau la plural ? Cum se numeşte saliva : *bale ?* Când i se zice *spumă* sau *zoale* sau *bleasc ?*

7. *Falcă ?* Cum e pluralul de la acest cuvânt ?

8. *Coamă ?* Care sânt adjectivele întrebuinţate de obiceiu în legătură cu acest cuvânt : *lungă, zbârlită* sau *zburlită, rotată* etc.

(8/a. Se zice *capul* sau *glava* calului ?)

9. *Grumaz* sau *gât ?*

10. *Gât* sau *grumaz ?*

11. *Piept ?* Care e rostirea exactă a cuvântului ? Ce e *hiula calului ?*

---

[1] Extras din lucrarea de doctorat susţinută la Facultatea de Filosofie şi Litere a Universităţii din Cluj, în luna Aprilie 1927.

©BCU CLUJ

12. *Arm* ? Care e pluralul acestui cuvânt ? *Coapsă* ? *Spată*, cu pluralul *spete*, sau *spate*, articulat *spatea* sau *spatele* ?

12 bis. *Picior* ? Care este rostirea exactă a cuvântului ?

13. *Genunche* ? Cum e forma exactă a cuvântului prin partea locului și cum e pluralul lui ?

14. *Fluier* ? *turloiu* ? Care e pluralul acestui cuvânt ?

15. *Chișiță* ? sau astfel i se pune părții opuse, cu un *smoc* de păr mai lung ?

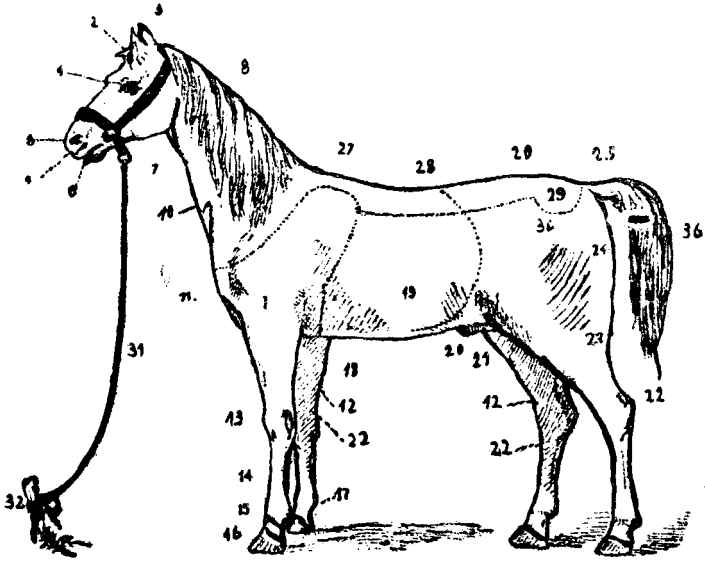

16. *Copită* ? Care e pluralul acestui cuvânt ?

17. *Pinten* ?

18. *Iie* ? Nu cumva numirea de *iie* se dă la altă parte ? La care anume ?

19. *Burtă* ? *Pântece* ? *Burduhan* ? Partea dintre burtă și picior, în forma unei groape la caii slabi, are și ea un nume *(flămânzarea, iie, stinghie)...* ?

20. *Coarde* ?

21. *Sulaciu, sulatic, tioc, pasăre* ? Sau membrul calului are același nume ca al omului ? Cum se numește organul

©BCU CLUJ

genital al iepii *(fătăciune, soţie, pipotă...)* ? Cum testiculele armăsarului ?

22. *Cotul, câiul* sau *genunchele* (dindărăt) ?

22 bis. Cum se numeşte bucata de piele îngroşată pe care o au caii supt genunchele piciorului dindărăt şi deasupra genunchelui celui din nainte ?

23. *Armul, coapsa, spata* (dindărăt) ?

24. *Cur* sau *bucă* ?

25. *Rădăcina coadei* sau *rădăcina cozii* ?

26. *Coadă* ? Care e pluralul acestui cuvânt ?

27. *Greabăn* sau *grebăn* ?

28. *Şale, spinare, şaua calului, şeuaş* ?

29. *Crucea şalelor* ?

29.bis. *Şold* ?

30. *Sapă* ?

31. *Pana căpăstrului, streang, funie* ?

32. *Ţăruş*, sau *teruş* ? *Pripon, stănog, potereaş, pociumb* ?

23. Care din organele interne ale calului au numiri diferite de ale altor animale ?

24. Se păstrează pe acolo *căpăţâna de cal* ?

49. Cum se cunoaşte vârsta calului ? Numai după dinţi? Care sânt dinţii după care se cunoaşte vârsta *(dinţi de lapte, dinţi de cal, cleşte, lăturaşi, mărginaşi, colţi...)* ? La ce vârstă cresc, sau se schimbă, sau cad ? Cum se numeşte scobitura *(muscă, mursă, mişină...)* care cu timpul se şterge, prin roadere, de pe dinţi ? Când calului îi cade un dinte, cum se zice *(ştirb...)* ? Cum se numeşte locul gol între dinţi *(strungă, făşneaţă...)* ?

Ilustraţia din chestionar, luată din Fr. Damé, *Incercare de terminologie poporană română*, Bucureşti, 1898, p. 49, nu întruneşte îndeajuns condiţia de a fixa cu destulă intuiţie toate părţile corpului. Împărţirea corpului animalului în regiuni numerotate nu e făcută totdeauna raţional. Rezultatul a fost că multe din părţile corpului, ca terminologie, se prezintă foarte confuz în răspunsurile la che-

©BCU CLUJ

stionar date mai ales de corespondenți mai puțin conștiincioși[1]. Nu mai amintim că părțile interne ale corpului nu au ilustrație în chestionar. Desigur, ar fi fost bine ca să nu se menționeze în chestionar răspunsuri pe care mulți din corespondenții grăbiți le-au copiat. A fost foarte util că s'a cerut transcrierea fonetică a cuvintelor. Noi n'am ținut seamă de ea în transcriera materialului de mai jos, dar nu odată am putut aprecia necontestata valoare a răspunsurilor date de corespondenți. Când în majoritatea lor transcrierile făcute de corespondenți prezintă unitate și vădită pricepere, am avut îndrăzneala să socotim ca verosimile fenomene fonetice mai izbitoare, cum sânt asimilările, disimilările, etc.

Ținând seamă de faptul că materialul adunat prin chestionare trimise e util mai ales pentru urmărirea sinonimicei, am clasat materialul adunat așa fel ca să ilustreze, la un loc, numirile care se dau în românește fiecărei părți de corp. Pentru terminii de circulație generală sau regională, la un loc, am alcătuit la fiecare noțiune, o hartă, ceeace ne-a dat putința să urmărim puterea de viață a fiecărui termin în parte, alături de sinonimele lui din alte regiuni. Greutăți tehnice ne pun în situația de a nu putea reproduce decât un număr redus de hărți. Ele se pot alcătui de cricine, bineînțeles în mod sintetic, întrebuințând pete colorate mari — căci în descrierea materialului vom arăta amănunțit răspândirea fiecărui termin în parte. Adesea în harta alcătuită de noi am ilustrat pentru același punct doi-trei și chiar patru terminț întrebuințați împreună.

Regretăm că harta răspunsurilor e neuniform prevăzută cu informații. O bogăție mare în nordul Transilvaniei și foarte puține răspunsuri din Moldova.

Părțile corpului oferă limbei române o terminolo-

[1] Ar fi fost util să se reproducă ilustrația din: Al. Socec, *Calul. Principii asupra organizației* (sic), *exteriorului, potcovitului și boalelor calului*, București, 1895. p. 58.

©BCU CLUJ

gie în cea mai mare parte moştenită. Termini mai noi — proveniţi din împrumuturi streine sau din adaptări nouă din tezaurul comun, prin figuraţie — şi-au făcut drum în limbă numai atunci când puteau prezenta o nuanţă de înţeles deosebită, în sens subiectiv: ironică, eufemistică, etc.

Persistenţa terminilor latini pentru numirea părţilor corpului în limba română şi în limbile romanice a fost arătată de către Adolf Zauner, *Die romanischen Namen der Körperteile, Eine onomasiologische Studie*, Erlangen, 1902 (194 pagini). Având în vedere numai limba română şi fără să aducă ceva nou, Walter Domaschke, în *Der lateinische Wortschatz des Rumänischen (Jahresbericht*, XXI—XXV, p. 87—94) studiază aceeaşi terminologie. In afară de aceste două, nu cunoaştem alte lucrări, care să trateze în special chestiunea terminologiei părţilor corpului în limba română. Ne-a fost de folos şi lucrarea lui Dr. Kr. Bulat, *Beiträge zur slavischen Bedeutungslehre*, cap. „Menschen und Tierkörper", în „Archiv für slavische Philologie", vol. XXXVII, 1920, p. 460—467, în care se ilustrează îndeosebi schimbul de termeni între diferitele părţi ale corpului şi terminii metaforici în limbile slave. Capitolul „Körperteile" din O. Schrader, *Reallexikon der Indogermanischen Altertumskunde*, Strassburg, 1927, p. 634—641, rezumă şi pune la curent pe C. Pauli, *Die Körperteile bei den Indogermanen*, Progr. Stettin, 1867.

Cele două lucrări în care se discută terminologia românească a părţilor corpului, a lui Zauner şi a lui Domascke, au în vedere numai terminii moşteniţi, ignorând aproape desăvârşit adaptările nouă cu elemente din limba comună şi creaţiile figurate. Materialul comunicat de corespondenţii Muzeului Limbei Române cuprinde o adevărată bogăţie de termini de acest fel, care trebue explicaţi din punct de vedere stilistic, deşi felul cum se comunică, izolaţi de context, ar părea că se opune interpretării lor din acest punct de vedere. Nu putem considera decât ca nişte figuri stilistice termini ca *clopot*, *căldeniţă*, *găleată*, etc. pentru înţelesul de „cap".

©BCU CLUJ

Cele mai cunoscute mijloace după care se face adoptarea de termini noi, figurați, sânt *metafora, metonimia* și *sinecdoca :*

a) *metafora* ajută la adaptarea numelui unei noțiuni pentru numirea alteia, care prezintă cu cea dintâiu anumite analogii de formă sau funcțiune. În cazul nostru metaforele se reduc la schimb de termini dintre noțiuni concrete. Adaptarea lor este o adaptare conștientă, având la bază tendința de deosebită expresivitate și mai ales de evocare cât mai amplă a imaginei unei noțiuni [1]. Sânt metafore : *găleată, cofă, ciulură, troacă, clopot, cădelniță, pară* pentru 'cap', *trișcă,* 'fluerul piciorului', *solniță* 'ochiu orb', *cosor* 'organ genital' etc. Toți aceștia evocă în mintea ascultătorului ambele imagini ale noțiunilor, atât cea veche obiectivă (nefigurată), cât și cea nouă, subiectivă (motională). Cele mai multe din metaforele de care ne ocupăm noi se găsesc în această situație. Sânt uneori termini streini cărora li se atribue o semnificație figurată în limbă. În acest caz, imaginea obiectivă (a întâiei noțiuni) se șterge repede din minte, iar împrumutul, dacă se extinde, nu prezintă în imaginația unei populații care nu cunoaște limba din care s'a împrumutat decât înțelesul vag care s'a cristalizat pe terenul limbei vorbite de ea. Astfel metafora dispare, rămânând cuvântul ca un element care exprimă obiectiv noțiunea, susceptibil la înlocuirea cu metafore nouă. Exemple ne oferă *mătrângă* 'organ genital' < ung. *matring* 'împletitură de sfoară', *gânj* < v. bulg. *gązŭ* 'mănușă de cânepă', *trufă* < bulg. *trufa* 'podoabă', etc. și în sens și mai îndepărtat *țeastă, tigvă* etc.

b) *metonimia* are la bază un proces psihic care tinde la aplicarea numelui unei noțiuni la alta, cu care se aseamănă printr'un raport de cauze și efecte. La baza metonimiei spiritul se manifestă inconștient și creiază adesea

---

[1] A. Darmesteter, *La vie des mots*, Paris, 1886, fixează stadiile procesului de evoluție a figuraților în limbă. Cf. și recenzia lui G. Paris, la lucrarea lui Darmesteter, în *Journal des Savants*, Februarie-Martie-April, 1887.

©BCU CLUJ

anomalii din punct de vedere logic. Ea condensează în una singură, două idei. Exemple avem în : *pocă* cu însemnarea de 'genunche' și 'o boală de la genunche', din ung. *pók*, 'boală' ; *ariciu*, idem, *plod*, 'organ genital feminin' și 'rod, naștere', etc.

c) *sinecdoca* se bazează pe extensiuni și restrângeri de sens. Procesul de evoluție al ei se aseamănă cu acela al metaforei. E născută din confuzia și contaminarea înțelesului unui termin, cu acela al determinantului său, existând posibilitatea de a se generaliza ori terminul propriu-zis în care se imprimă și înțelesul determinantului, și determinantul însuși, care evocă la rândul său și imaginea terminului determinat. Exemple : *clește* = *dinți* (cu forma și funcțiunea unor) *clește*, în care a rămas numai determinantul care face aluzie și la dinți, cf. *clești de lapte ; lopeți* = *dinți* (de forma unor) *lopeți ;* fenomenul invers îl vedem în *cupa* (dintelui), *musca* (dintelui) 'scobitura din dinte', etc.

Condiția fundamentală care justifică ființa celor trei categorii stilistice e timbrul de înțeles subiectiv, moțional. Uneori figurația se face pentru a intensifica în mintea ascultătorului imaginea unei noțiuni, alteori însă figurația șterge această imagine, prin fenomenul numit *eufemism*, caracteristic îndeosebi la numirea părților genitale ale corpului.

O tendință, mult mai puternică de adaptare de termini noi pentru o noțiune, din aceeași sferă a părților corpului, se bazează pe confuzia dintre două părți vecine. Mijloacele psihologice prin care se produce această adaptare a unui termin care numește o altă parte a corpului, corespund în oarecare măsură cu acele preconizate la metaforă, metonimie și sinecdocă. Deosebirea e numai în faptul că terminul nu mai prezintă nuanțe de înțeles moțional și prin urmare noua însemnare nu e o figurație.

O parte a corpului poate primi numele unei alte părți, cu care are puncte de asemănare și de funcțiune, nu însă de contact. Numim această procedură *schimb de termini*.

©BCU CLUJ

Exemplu : *glesnă* = 'articulația piciorului la copită', adaptat pentru 'genunchiu' ; *nodeu*, idem.

Sînt mult mai numeroase cazurile de așa numită *confundare*, bazată pe faptul că o parte a corpului dă numele ei unei părți din nemijlocită apropiere. Adesea *șoldul* se confundă cu *spata*, *sapa*, etc.

Întindere de sens numim adaptarea unui termin cu care se numește o noțiune specifică pentru una generică. Terminul *țurloiu* numește de obiceiu fluerul piciorului, dar și 'piciorul întreg'; *cur* = 'anus', apoi întreagă partea dinapoi. Mulțimea exemplelor care ilustrează tendința de înlocuire a terminilor, prin mijloacele cunoscute, ne duce la constatarea că pentru populația unei regiuni se șterg o sumă de noțiuni și cuvinte, se confundă cu altele pe care viața zilnică le pune mai des în circulație. Graiul general prin mijlocul limbei literare nivelează golurile și întregește în conștiința populară lacunele create prin uitarea terminilor și amestecul noțiunilor.

Mulțumesc tuturor celor care au avut bunăvoința să mă ajute în cursul lucrării de față. Indeosebi sfatul D-lui prof. S. Pușcariu mi-a fost de mare folos. Indrumări utile am primit și din partea D-lor profesori T. Capidan, N. Drăganu, C. Lacea și C. Diculescu cărora le exprim pe această cale recunoștința mea.

PĂRȚILE CORPULUI LA CAL[1].

1. Terminul **cap** are o întrebuințare generală în limba română[2]. Fără să predomine exclusiv pe arii întinse, se întrebuințează des termini secundari născuți din trebuința de distincție între capul omului și acela al animalului. Mulți din acești cuprind o nuanță ironică, depreciativă[3].

---

[1] Lista numerelor cartografice s'a publicat la sfârșitul lucrării precedente.

[2] In *Jahresbericht*, XXI—XXV, p. 88 se dă pentru capul animalelor numai terminul *căpățână*.

[3] Fr. Darmesteter, *La vie des mots*, 164 explică astfel dispariția lat. *caput* și înlocuirea lui în limbile romanice, cf. A. Zau-

©BCU CLUJ

Căpățână, comunicat des din Ardeal, Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, lipsește în alte regiuni. De-alungul Oltului (Făgăraș) are o întrebuințare aproape excluzivă. In general stă alături de terminul *cap*. De multe ori are un sens depreciativ (61. 440), alteori numește numai capul calului mort (55. 212. 378). In batjocură se numește *căpățână* și capul omului, dacă e mai mare ca de obiceiu (19).

Glavă, atestat în Dobrogea, Muntenia, regional în jurul Făgărașului și Oltenia, mai rar în centrul și nordul Ardealului, are adesea de-asemenea o nuanță de sens injurioasă. Se aplică și la numirea unui cap mare de om.

Din bulg. *glavetina*, apropiat de *căpățână* (cf. *DA.* s. v.) avem pe *glăvățână*, atestat de pe la Baia Mare, Zlatna, Mediaș și de pe Olt.

Termin de batjocură e și *scăfârlie*, la Baia Mare, Năsăud și Reghinul Săsesc.

Regional sau local se întrebuințează: *țeastă*. La început în sens batjocoritor, a pierdut adesea această nuanță. In limbile romanice[1] ca și la noi, păstrează atât sensul de „Kopf" cât și pe acela de „Schädel". Cu aluzie la mărimea neobicinuită a capului se numește *găleată* (61), *cofă* (463. 466), *ciutură* (125. 128), metafore, născute din asemănarea de formă. Creată posibilitatea întrebuințării unor termini ca aceștia, imaginația poporului a mers mai departe, întrebuințând pentru aceeași noțiune terminul *troacă* (27), *scorbură* (252) și împrumutul sârbesc *déblo* (< psl. *debelă*, 'Dick'), *devlă* (47. 66. 91. 94), cu varianta *deavlă* (66)[2]. Tot metafore: *cucurbătă* (252. 266. 248) și *pară* (482). E foarte expresivă întrebuințarea terminului

---

ner, *op. cit.*, p. 19—21. Schimbul de gen în it. merid. *la capa* (*Archivo glottologico italiano*, XV, p. 232) trebue să se explice ca un decalc după *testa*.

[1] A. Zauner, *op. cit.*, 19—20.

[2] Pentru explicarea procesului de adaptare a terminilor din urmă cf. expresia: 'încuiat la cap ca un butuc', în Munții Apuseni.

©BCU CLUJ

clopot (251) și *cădelniță* (91) cu aluzie la mișcarea ritmică a capului în timpul mersului, la caii bătrâni și slabi.

2. **Frunte** e termin general. Prin localizare, de sens se numește și *față (24)*[1]:

„Douăspre'ce feață late
Cu moațăle retezate
Cu plantici roșâi legate".

3. **Moțul** cu sensul de păr din coamă care se prelungește până între urechi și cade pe frunte, e aproape general în limba română. E comunicat de pe valea Mureșului (de la Reghinul săsesc până la Arad), din regiunile mărginene, din Oltenia, Muntenia și Dobrogea. In Basarabia se atestă sporadic. Aproape pretutindeni, moțul e în luptă cu o întreagă serie de termini noi, revărsați, se pare, din nord, sau cu alții vechi retrași acolo. E în drum spre generalizare, fiind un termin literar consacrat care va putea fi ușor impus prin intermediul armatei[2].

Pe valea Crișului Alb, în regiunile arădane, în Bucovina și în regiunea Bistriței până la Toplița, presărând unde și unde întreagă regiunea nordică a Ardealului până la Șimleu, se întâlnește *chică*, în luptă defensivă cu *moțul*. Slăbirea circulației sale se explică din pricina că a început a se consacra pentru numirea 'coadelor', 'pletelor' omenești[3].

---

[1] Cf. *fruntea casei* = *fața* casei (S. Pușcariu).

[2] E interesant să urmărim întinderea acestui termin. El lipsește cu desăvârșire din graiul populației din Munții Apuseni. E prin urmare neîndoios că numirea etnică *Moț* e o poreclă dată de către vecini populației care a avut și are și azi obiceiul de a-și lăsa netunsă o șuviță de păr pe frunte. In tot cazul e interesantă observația lui Papahagi T., *Grai și suflet*, II, că ar putea să fie în legătură cu numirea *Moțani* de la Macedoniei, dar în condițiile arătate, neprobabilă.

[3] Se întrebuințează, de altfel pentru înțelesul de „moț" la cal și *plete* (77).

©BCU CLUJ

Generală pare să fi fost *coama* şi pentru ideea de 'moţ'. Distincţia dintre părul de pe gâtul calului şi acela căzut pe frunte s'a făcut, credem, în limba română. S'a menţinut până astăzi cu ambele înţelesuri în unele regiuni prin analogie cu portul părului la om. Se atestă cu sensul de 'moţ' din Munţii Apuseni, din regiunile Mocanilor mărgineni şi, semnificativ, la extremităţile etnice ale românismului, în vest la Arad, în nord-vest la Tăşnad, în nord la Baia Mare şi Bucovina, iar la est, în Basarabia[1]. Ceea ce ne îndeamnă să credem în faptul că terminul *coamă* a fost odată general în limba noastră, e că şi azi e răsfirat pe întreg teritoriul dacoromân, şi, îndeosebi în regiuni recunoscute ca mai conservative.

Problematică e explicarea existenţei terminului *percică* în Basarabia. Ar părea o influenţă rusească. Curios e însă faptul că se găseşte în Bucovina, Ardealul nord-vestic (491), în Bihor (521), în Banat (6), în Oltenia (25), şi în Ardealul central (164 şi 381), deci explicarea lui din ruteneşte e nesigură. Ar putea fi şi din sârbeşte. Unele răspunsuri (111 114) lămuresc că numirea se dă numai când e vorba de tunsura oamenilor. Diferinţă formală: *pericică* (25), considerat, prin etimologie populară, ca derivat din *păr* + *-icică* (S. Puşcariu).

Pentru etimologie e nemulţumitoare explicaţia dată de Cihac care trimite la alb.-bulg. *perče*, care a putut da în româneşte **percea* apoi, prin derivare cu sufixul diminutiv, *percică*. Presupunem un amestec al formei *perče* cu rus. *pučëkŭ* pentru forma de azi a cuvântului.

Mai puţin obicinuit e *ciup*, atestat din nordul Ardealului (cu reflexe în Bucovina), Munţii Apuseni, Banat şi Oltenia. Variantă formală: *ciuf* (19. 60) considerat un vechiu element germanic (*Dacoromania* II, p. 607—610).

---

[1] Că în adevăr şi părul de pe frunte s'a numit „coamă", o dovedesc răspunsuri precizate aşa: *coama frunţii* (523), *coama de pe frunte* (13. 57. 82. 162. 211. etc.), sau *coama dinainte* (188), etc.

©BCU CLUJ

Şişcă din regiunile arădane e un împrumut mai nou, din ung. *siska*, şi are o întrebuinţare mai mult locală. In centrul Ardealului, pe valea Someşului, în Bucovina, Basarabia şi chiar în Oltenia se întâlneşte *smoc*. Pretutindeni e un termin secundar. Etimologia lui nu e cunoscută.

Termini locali : metaforicul *buhă* (201 231), oferă, în sens invers, aceeaşi comparaţie ca franc. *huppe*, 'moţ' < lat. *upupa ; ţop*[1] s. *ţof*, comunicat din Oltenia şi Banatul nordic; *horţop* < germ. *Haar-Zopf* (21. 24) şi *zuluf* (59) < turc. *zülüf*. Nu ne miră existenţa în Banat al ultimului termin, dar, oricum e curioasă în Făgăraş ; a venit în Făgăraş desigur din Muntenia şi Oltenia unde trebue să existe (deşi nu ne-a fost comunicat). Se notează şi *dub* (218) derivat românesc din *dubi* (cf. mold. *dupuros, dupăros*, ap. Tiktin, *DRG*, s. v.), *ciucalău* (506) şi *dologi* (440). Influenţe moderne sânt : *frizură* (264. 420), *mişchiri* (529) pentru care cf. ung. *miskárolni* 'a tăia', *părucă* (6. 36), *breton* (sic !) (24. 59) şi *frufru* (380. 490). Ne îndoim dacă aceştia trei din urmă sânt termini populari.

4. **Ureche** e terminat general. Nici un răspuns nu ne dă termini de batjocură. Faptul e semnificativ şi explicabil. La cal urechea e proporţionată şi nu are, ca la măgar, nimic ridicol. Varianta formală e *ureiche* comunicată din Muntenia, de pe valea Oltului, cu răsunetul lui *i* din silaba următoare : ure*chi*. Trebue tratat alături de rostirile *pâine, mâine, câine, oichi*, etc.

5. **Ochiu** se zice pretutindeni. Variantă formală e *văchiu* (302. 303), care e şi rostirea obişnuită în gura Ungurilor ; *oichiu* se atestă din aceleaşi regiuni cu *ureiche*. Termini locali sânt : *lumină* (25), prescurtat din *lumina ochiului*, metaforicul *fereastră* (306. 463) şi paralel cu acesta, ung. *obloc*, în Bihor. Termin injurios, *orb* (Arad) „hai, tine-ţi orbii", *sărit*, născut din [*ochiu*] *sărit* (239/3.

[1] Nici *ţop* = 'coamă, moţ' nu se întrebuinţează ca apelativ în regiunea etnică a Ţopilor.

©BCU CLUJ

241). Ambii oferă fenomenul de sinecdocă. Derivat e *holban* (201 241) din *(în)holba*, existent şi ca nume de familie (cf. *bold* < *boldi*). Se mai comunică *scofârlie* şi *cofârlie* (59 67) (cf. Tiktin *DGR.* s. v.), *scofârliile ochilor* (59), *scafă* (215), *cropă* (215), *găuază* (370), *groapă* (443), *bortă* (174). Metaf. *solniţă* (159) completează seria sinonimelor date în răspunsuri. Cele mai multe se referă neîndoios la cavitatea de deasupra ochiului. Tot în legătură cu ochii se mai comunică : *poniav* (251), calificativ dat cailor care nu văd (cf. variante, *ponivos, ponihos* < rus. *poniava,* Tiktin, *DRG.* s. v.).

6. **Bot**, partea care cuprinde gura şi nasul calului, se întrebuinţează exclusiv în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Bucovina şi Basarabia, iar mai rar în Ardeal, unde se generalizează terminul *nas*. Acesta se comunică din Oltenia (24), dus probabil din regiunea Haţegului prin comerţul cu cai. Mai intens terminul *nas* e întrebuinţat pe valea Oltului, cu întinderi în nord-vest până în regiunea Clujului, iar de aici, pe valea Someşului în jos, se atestă tot mai des pe măsură ce ne apropiem de regiunile Ardealului nordic. Pe aria dintre Cluj-Zalău-Baia Mare şi Bistriţa terminul *nas* are o întrebuinţare mai deasă ca *bot*. E greu de fixat istoria celor doi termini la noi. Ţinând seamă de faptul că în regiuni conservative cum e Banatul de ex. nu e atestat terminul *nas*, am bănui că e mai nou decât *bot*, cu acest sens. E însă terminul obicinuit la oameni, la noi şi în limbile romanice. E posibil ca acest cuvânt, la început, să fi fost întrebuinţat şi pentru numirea părţii de corp la animale şi numai cu timpul să fi fost înlocuit cu *bot*, care de asemena e vechiu, fiindcă îl găsim şi în limbile romanice, cu sens apropiat. Ambii termini deci au avut întrebuinţare la *noi*, de la început şi numai cu timpul s'a făcut, în unele regiuni, deosebirea între *nasul* omului şi *botul* animalului. E interesant că în regiunea lui *bot*, nasul e un termin de batjocură, iar în aceea unde se întrebuinţează obicinuit *nas*, botul e terminul de batjocură.

©BCU CLUJ

Se comunică *ciort* din Munții Apuseni și Crișana destul de des, mai rar din regiunea Clujului cu ramificații în regiunea Șimleului, Dejului, Topliței, iar în sud, din jurul Caransebeșului. E interesantă răspândirea acestuia mai ales în Munții Apuseni, unde țiganii ca negustori de cai sânt foarte puțini.

Plit, flit s'a întrebuințat mai întâiu pentru a numi 'râtul porcului'. Prin extensiune, ca termin ironic s'a întrebuințat și la cal, în nordul Ardealului, în Maramureș, în regiunea cuprinsă între Baia Mare, Tășnad, Șimleu și Dej, iar de aici la vale, pe câmpia Mureșului, în regiunea Zamului și a Săvârșinului.

In regiunile vestice și nord-vestice ale Ardealului se atestă metaf. *borcan* (< ung. *borkanna*). Termini locali: *obraz* (398), după „obrazul" omului; prin confuzie se notează *buză*, *nare* în o mulțime de răspunsuri (din cele mai slabe)[1]; *mordă* (< rut. *morda* 'bot', Pawlovski *RDW.*, s. v.), comunicat din părțile Bălților din Basarabia; *fleașcă* (367) cu nuanță ironică; *cafă* (465) și neologismul *trombă* (365. 221), care ar putea să nu fie popular.

7. **Nare** s. *nare*, cu plur. *nare* și *nări*, e termin general. Nu e definitiv cristalizată una din cele două forme, *nară*, *nare* pentru singular și *nare-nări* pentru plural. Doar *nară* se prezintă mai unitar în regiunea vestică și nordvestică a Ardealului, apoi pe la Făgăraș și în Bucovina. E interesantă și de data aceasta legătura între centrul dacoromânismului și Bucovina. Cele două forme de singular, *nară*, *nare* se întâlnesc și alături. Faptul se explică din întrebuințarea cuvântului mai des la plural *nări* și numai în caz de specială observație la singular. Din pluralul *nări* se pot reconstrui ambele forme de singular. Forma *nară* a putut lua o întrebuințare mai întinsă și pentru evitarea omonimiei cu *n'are*, pentru care vezi jocul de cuvinte: „Toată lumea are nare numai popa n'are nare".

[1] Pentru putința unor întrebuințări de felul acesta, cf. Zauner, *op. cit.*, p. 45–46.

©BCU CLUJ

Puţin precis se mai comunică *nas* cu plur. *nări* (367. 409. 476. 477. 494) [2].

Termini locali : *sfârcuş* (confus) (530) şi metaf. *forăitori* din regiunea Dejului.

8. **Buza** se comunică numai în şase răspunsuri.

9. Pentru **gură**, în limba latină se întrebuinţează : *os*, fără reflexe în limbile romanice, *rostrum*, prin extensiune de la „ciocul paserilor" cunoscut şi la noi, dar cu sensuri evoluate [2], *bucca* şi *gula*. *Bucca* a înlocuit pe *os* în limbile romanice; *gula* la noi şi în unele idiomuri din Alpi (acolo şi în Franţa în sens ironic sau numai pentru gura animalelor) [3]. Ambele cuvinte ilustrează acelaşi fenomen de confuzie între noţiuni, pricinuită de contactul nemijlocit dintre ele. Lat. *gula* însemna „gâtlej" şi s'a păstrat cu acest sens în unele regiuni romanice. Trebue să facem o legătură între evoluţia de sens de la noi şi nepăstrarea în româneşte a unui termin latin pentru numirea gâtlejului în afară de „grumaz". In *Studii istroromâne* (Acad. Rom. „Studii şi Cercetări", Bucureşti 1926) d-l S. Puşcariu atestă pe *gula* cu sensul de „gueule" în limba veche, unde pentru „bouche" era întrebuinţat *rostul* şi, în parte şi azi, ca un arhaism în tesaurul nostru lexical, pierdut în celelalte dialecte.

10. **Gingia** se notează aproape în toate răspunsurile. In Basarabia, Moldova, Bucovina şi nordul Ardealului se întrebuinţează *gingină*, plur. *gingini*. Pe la Cluj şi Tg. Mureş la sud forma obicinuită e *gingie*, plur. *gingii*. Pe lângă

---

[1] Foarte interesante sânt consideraţiile lui A. Zauner, *op. cit.*, p. 24, în legătură cu formele *nasus* şi *nares* în limbile romanice.

[2] Pentru desvoltarea semantică la noi, vezi *Jahresbericht*, XII, p. 97—100.

[3] A. Zauner, *op. cit.*, 44. 45; *Jahresbericht*, XXI—XXV, p. 89. Pentru alte exemple de acest fel e util J. Vendryes, *Le langage* (col. L'évolution de l'humanité, III). Paris, 1921, p. 249 ş. u. şi I. Valori, *Elementele de linguistică indoeuropeană*, Bucureşti, „Cartea Românească", 1924, p. 357.

©BCU CLUJ

cele două forme mai generale: *gingie, gingeie* cu plur. *gingii, gingei* și *gingină, gingine* cu plur. *gingine, gingini* se mai atestă forme născute ulterior, cum e *gingeană* (466), *giungie* (295) și — poate notat greșit — *ginină* (250). Probabil tot o eroare e și *gângâna* (285. 459). Interes prezintă și forma *gingel* (3 318) și *gingin* (168) masculine, formații analogice de la plural. Se accentuează *gingie, gingéie, gingină, gingeà* de unde masc. *gingel), gingine, gingie* (o singură dată !), *gingenă* (de unde sing. *gingin*), *gingini, gingine.*

Istoria precisă a cuvântului nu e deplin stabilită. Lat. *gingiva* a dat în rom. gingie. Există însă tot atât de generală forma *gingină,* ir. *zinzirę,* abruzz. *ñelinę* REW. care are geneza în lat. vulgară. In ce privește deplasarea accentului, rămasă până acum neexplicată — după cât știm — credem că s'a făcut subt influența lui *dinte,* cu care poporul a putut face o legătură etimologică. Această părere o confirmă faptul că accentul schimbat apare în regiunile unde există palatalizarea dentalelor și unde a putut să se facă legătura etimologică între *dzíntše* și *gingină,* ca în forma dial. trevis. *dentive* auzită și înregistrată de Zauner (op. cit. p. 54)

11. Dacă **dintele** ca termin general e aceleași pretutindeni, există termini speciali care indică diferitele categorii de dinți caracteristici vârstei [1] sau numiți după forma subt

[1] In adevăr vârsta are un rol preponderant la creșterea dinților care își iau numele, în multe locuri, de la terminul cu care se numește animalul la un anumit stadiu de creștere. Vârsta se mai deduce după zbârciturile din jurul ochilor și de la gură, după cavitățile numite *solnite* (cf. mai sus), după „oasele de deasupra cozii" (142), după coamă (365), după privire (63), după „umblet" (152/5), după „rândunică", (127), după „mure" (84), după „bale" (161), după „statoș" = statură (200), etc. Toate aceste însă sânt criterii nesigure pentru fixarea vârstei. Cel mai util e examenul dinților, care nici ei nu cresc la intervale regulate. In fiecare an, după ce calul a început să schimbe dinții „de lapte" cu cei „de iarbă", rămâne stirb câteva săptămâni. In acest timp *înschimbă* (218, 265)

©BCU CLUJ

care se prezintă sau după locul pe care-l ocupă în organul bucal, alături de alţii.

După vârstă explicăm *dinţii de lapte* ai mânzului ce cresc până la 6 luni, timp în care trăeşte cu lapte. Forma imitată după *dinţi de cal* e *dinţi de mânz* (49. 194. 308. 325. 329). După 2—4 ani cad cei doi dinţi din faţă şi în locul lor cresc *dinţii de iarbă* sau *dinţii de cal*, termini existenţi pretutindeni. După forma şi funcţiunea supt care se prezintă, cei doi dinţi din faţa schimbaţi întâiu se numesc *cleşte*[1], comunicat din toate regiunile. Sensul originar s'a pierdut adesea. Se notează *dinţi de cleşte* (175), *cleştii de lapte* (49. 376). *Cleştele* se atestă mai ales din Bucovina şi Ardealul nordic. Mai rar din Oltenia (67) Moldova (26. 89), Dobrogea (97) şi Basarabia (144). Şi genul s'a schimbat (pentru forma *cleşti)* tot supt influenţa lui *dinte*. Acelaşi decalc îl vom găsi mai jos, *lopeţi. Tăietori* se numesc aceiaşi dinţi, în regiunea Lăpuşului unguresc, pe la Gherla, Bistriţa şi, pe valea Oltului în regiunile mărginene. E interesantă forma feminină, *tăietoare* (449), supt influenţa lui *cleşte*[2]. Se mai numesc *lopeţi* (235). In studiul citat al lui Zauner se aminteşte ideea de „Hammer" pentru numirea aceloraşi dinţi, care se datoreşte unei creiaţii speci-

---

dinţii, *ţapă* pe cei de lapte şi *pune* (158) pe cei „de cal", până *i se rotunzeşte* (rotund = întreg) *gura (60)*. Aşa calul *ştirbă* (= schimbă) *gura* (191) şi devine cal cu *gura împlinită* (185). Locul rămas gol după căderea dinţilor de lapte până la creşterea celor de cal e numit *strungă*, pretutindenea, cu varianta *strungăreaţă* în regiunile mărginene şi în centrul Ardealului şi *postrungă* (cf. sl. *prestrănga* DR. II, 337, 349). Calul ştirb e *strungăreţ* (205. 225. 243, etc.), *strungaciu* (251. 200. 378. 500), *strungariu* (451). Alte regiuni cunosc termini ca: *ştirbitură*, *ştirbătură*, răspândiţi în Basarabia, Bucovina şi în Ardealul nordic; *ştirbină*, de pe valea Mureşului, *ştirbirea* (332), *rariştе* (361), *răriştе* (515. 521), *răritură* (72), şi *fâşneaţă* (63).

[1] Prin extensiune, *cleşte* se numeşte întreagă dantura calului (126).

[2] Cf. şi S. Puşcariu, *Sufixele -tor (-sor) şi -oare* în „Lui Nicolae Iorga, Omagiu", Craiova, „Ramuri", 1921, p. 258—275.

©BCU CLUJ

fic franco-provansale (p. 53). Local se atestă *mijlocașii* (52. 85) cu varianta *mijlócăș* (448/2). *Mijlocașii* nu pot fi confundați cu *mijlocii* (235. 403. 434. 448), care numesc pe cei doi dinți vecini „cleștelor". Se numesc astfel fiindcă, în ordinea creșterii lor, apar în perioada a doua (cf. soră, frate *mijlociu*). Dinții de la extremități se numesc *mărginași* și *lăturași*. Ambele numiri sînt atestate din nordul teritoriului dacoromân. *Marginașii* e atestat de pe Valea Someșului, cu întinderi pe valea Oltului și aceea a Dâmboviței. Bucovina și nordul Basarabiei țin și de data aceasta legătura linguistică cu o parte a Ardealului. E interesant că și *lăturaș* apare în aceleași regiuni cu *mărginaș*, deci se întrebuințează alături. Forme răslețe : *dinți dinainte* (161. 429), *dinți strungași* (232), *dinți cânești* (178) (= colți).

Colții se comunică de pretutindeni. Pentru mărimea lor și dintr'un instinct de teamă poporul îi numește *colți de lup* (cf. *dinte canin* și la lup și la câne) (165. 188). Mărimea e luată ca motiv de hulă pentru dinții cailor bătrâni, care se numesc *colți* (210/2. 221). Expresiv pentru numirea colților e terminul metaf. *chiotori* (547), cf. „chiotorile pereților de lemn" și *clovaci* (114).

Măsele e un termin general. Măseaua care în linie verticală este în dreptul ochiului se numește *măsaua ociului* (198). In limbile romanice : piran. *ocial*, mugg. *dient uglai*, crem. *dent ûgial* au același sens. Cu aluzie la funcția de 'a măcina' mâncarea, măselele se numesc *râjnițe* (172. 420).

In dinții de cal până la vârsta de 6 ani se văd niște *scobituri* (387), *gropițe* (244), *groape în dinți* (351), *găuri* (49), *hude* (518. 533), numite *cupe*. Răspândirea terminului cupă e, în Transilvania nordică, cu întinderi în sud până la Mureș. Se știe că cei dintâi dinți care-i cresc calului sînt *cleștele*. La aceștia prin urmare vede poporul mai întâiu scobiturile numite cupe și dinții iau numirea aceasta (210/1. 224), ba în câteva locuri, printr'o extensiune și mai mare, se numesc așa și măselele (225. 223). Cavitatea numită *cupă* se înegrește și pe întinderea albă a dintelui apare ca o *muscă* : „... niște gropițe numite cupe, iar în

©BCU CLUJ

fundul gropiţelor sânt *muşte*“ (220), sau ca un *grăunte* (185. 186). *Musca* se atestă de pretutindeni în afară de Banat şi Oltenia. Prin evoluţie de sens „muscă“ se numeşte şi scobitura din dinte (52. 134. 401. 410).

Sinonim cu *muscă* este *negreaţă* (353. 361) şi cu sensul de „scobitură“ (323. 324). Numai la scobitură se referă *butură* (532) iar pata neagră din scobitură se numeşte *pui* (198) şi *studeniţă* (178/1).

Mişină, cu aceleaşi sensuri e răspândit în Moldova, Basarabia, Dobrogea, Muntenia, Ardealul sudestic şi meridional. Diferinţe formale avem *mişună*, alături de *mişină* şi *mişimă* (93).

Nişte colţi care cresc neregulat în gura cailor bătrâni sânt *zâmbri* (85. 165. 218. 365).

Tot în legătură cu „gura“ se mai comunică *zubiţă*, „în gură se adună subt buză ovăs, şi rana provocată se zice zubiţă pe care o taie ţiganul“ (4) sau *zobiţă* (21), derivate din ung. *zab* ‘ovăs’ sau slav. *zob*.

12. **Limbă** e numire generală. Lipsesc termini de batjocură.

13. **Cerul gurii** e numit mai ales cu termini luaţi din domeniul metaforelor. Nu prezintă mare interes fiind locali şi puţini.

14. **Falca** e termen general, întrebuinţat pretutindeni.

15. **Grumaz** şi **gât**. Asupra deosebirei de înţeles între aceşti doi termini răspunsurile la chestionar nu sânt lămuritoare. Poporul foarte rar face distincţie între gât şi grumaz. Se confundă. Cei mai mulţi corespondenţi comunică *grumaz*. Se atestă mai ales în Ardeal. In vechiul regat şi Basarabia e mai obicinuit terminul *gât*. Bucovina cade în zona de contingenţă şi are în egală măsură ambele numiri. Variante formale de la grumaz avem *gurmaz* („zic cei bătrâni“ 536. 542), *hurmaz* (122) şi *gromaz* (231). Foarte adesea se comunică forma de la plural, *grumazi* sau *grumaji*, mai ales din Ardeal. La Moţi distincţia de sens se face cu cele două forme, de singular şi plural: *mă dor grumazii*, dar *mi s'a pus un nod în grumaz*.

©BCU CLUJ

Reconstruire de la forma de plural e *grumajul* (24). De circulaţie întinsă e şi *gâtul*. Se atestă de pretutindeni. Predomină în vechiul regat şi Basarabia. Înţelesul lui variază ca şi acela al grumazului. E interesantă comunicarea *grumazii gâtului* (69).

Termeni regionali sau locali, mai ales cu aluzie la beregată sau la partea internă a gâtului, avem : *gâltan* sau *găltan*, prin apropiere de gât, *gâtlan*, în regiunea Bistriţei, Rodnei, a Şomcutei până în Bihor. Amestec între *gât* + *gâltan* avem în *gâlt* (501) cu varianta *gălta* (387), iar printr'o nouă derivare *gâlter* (sic) (482). Din Ardealul nordvestic se comunică *gârt*. Alte variante : *gâtlej* (24. 239/2), *gârlej* (24) < *gârtlej* (550).

Pentru înţelesul de „gâtiţă" se dă *beregată* (24) plur. *bergăţi*, şi *gârbiţă* (24). In sens glumeţ se numeşte *guşă* (22. 23). De interes *gărgălaţ* (32 şi *vârtej* 218).

16. **Coama** de pe grumazul calului e termin general. Nu i se dă nici un alt nume. Dacă în privinţa sinonimelor e sterilă, sânt extrem de numeroase şi destul de interesante atributele cu care se exprimă diferitele forme şi aspecte ale coamei. Înşirăm în ordine alfabetică toate aceste adjective. Ne-ar fi convenit să le prezentăm după natura diferitelor însuşiri pe care le observă poporul, cercetând astfel mai adânc subtilitatea în distincţia diferitelor aspecte care izbesc spiritul de observaţie popular. Ne este imposibil să facem aşa fel fiindcă sensul determinanţilor comunicaţi de cele mai multe ori nu e clarificat de corespondenţi. Iată câte însuşiri are coama după un răspuns (171) : *lungă, zbârlită, tunsă, retezată, pieptănată, ursălată, periată, zvântată, înfoiată, împletită, răţoiată, frumoasă, mândră, deasă, netedă, ciupită, ciudată, stropşită, îngrijită, bogată, încreţită, aleasă, neagră.*

Mulţi dintre determinanţii daţi coamei sânt cunoscuţi, alţii sânt locali şi individuali. In ordine alfabetică sânt următorii : *aleasă* (171) arată mai ales ideea de „des-

©BCU CLUJ

părţită în două" (cf. figur. „i-a ales cărarea" = l-a pus în respect), decât calitatea superioară, frumuseţea; — *ascuţită* (365) = ?; — *bitată* (probabil greşit, în loc de *biţată*) (19), în ce priveşte originea etimologică cf. *miţ* > *biţ* < *agnitia*, derivat analogic de participiu. Cf. *biţos* derivat din *biţ Dicţ. Acad.* s. v.; — *bogată* (66. 171) = flocoasă, bogată în păr; — *borzoşă*, răspândit în nordvestul şi centrul Transilvaniei, e sinonimul lui „zbârlit". Cuvântul e din ung. *borzas*, cu acelaşi sens; — *buhoasă* (177) sinonim cu „borzoşă" cunoscut şi de *Dicţ. Acad.* din această regiune; — *călţăită* (378), idem. Cunosc din Munţii Apuseni forma *călţăită*, dar a *călţui* (< *călţ*); — *cilită* = mătăsoasă, moale, linsă. La Moţi se întâlneşte verbul *a se cili, celi: otavă cilită de soare* = otavă pălită, muiată de soare; — *ciudată* (171) = ? (etimologia la Tiktin, DRG. s. *ciudă*); — *ciumpavă* (49) = „năpârlită", probabil o coamă săracă în păr (cf. şi *coadă ciumpavă* (la Tiktin, DRG. s. v.) cu origine necunoscută; — *ciupită* (171), idem, din slav. *čupŭ* > *ciup* > *ciupi* (Tiktin, DRG. s. v.); — *ciuntită* (183) = tăiată scurt; — *costruşită* (155/1) = tunsă, ciuntită[1]; — *creaţă* e comunicat foarte des. Coama poate să fie de felul ei „creaţă", ca şi părul unor indivizi. Alteori însă „creţele" sânt făcute cu fierul. Poporul face această deosebire, numind pe cea dintâi *creaţă*, pe cea din urmă *increţită*. Ambii termini apar adesea învecinaţi, chiar în aceeaşi localitate (etim. din **cirricius*, *DR.* III, p. 843—844, cf. şi p. 625): — *deasă*, comunicat de pretutineni; — *despărţită* (312); — *faină*, comunicat mai ales din Transilvania (din germ. *fein*, DA. s. v.); — *flocoasă* (157. 517) = neîngrijită, zburlită sau mare, bogată; — *frumoasă*, atestat mult mai des din

[1] Se ştie că în cele mai multe regiuni mânzului la vârsta de 1—2 ani i se taie coada şi coama pentru a ajuta creşterea părului. Operaţia se numeşte a *costruşi, costruji* s. *costrusa* (Marian, *Serbătorile*, II p. 69, Şăineanu, *Dicţ. univ.* ed. IV, p. 171).

©BCU CLUJ

regiuni puțin expuse influenței nemțești (unde predomină — „făină"); — *galbenă* (215); — *géosă* (7/1), să fie o eroare în loc de „joasă"? Oricum ar trebui să avem metafonia lui *o*; — *groasă*, comunicat rareori de pretutindeni, = mare, deasă (cf. *iarbă groasă* = 'iarbă mare'); — *hâdă* (423), antonimul lui „frumos"; — *împărțită* (13. 211), sinonim cu „aleasă", „despărțită"; — *împletită*, atestat din nordestul teritoriului dacoromân, unde dealtfel există obiceiul de a se împleti coama cailor; — *inelată* (64), aproape sinonim cu „creață"; — *încurcată* (82) = zbârlită, buhoasă; — *înfoiată* (25), idem; — *înțepoșată* (227) = coamă tunsă scurt, cu părul ridicat în sus, în formă de țepe; — *întoarsă* (109)?; — *îngrijită* (171); — *înspicată* (24) „când are printre firele negre și fire albe", prin urmare la bătrânețe; — *încâlcită*, se comunică de pretutindeni, numește o coamă nepieptănată, încurcată; — *lată* (38/1); — *lăută* (251) = spălată? curată?; *lină* (226/1) = ?; — *linsă* (232/1) = îngrijită, care se așează bine și care sclipește (cf. *păr lins*): — *lucie* (48) = linsă; — *lomboșă* (303) = stufoasă (cf. numele de bou: lomboș = cu coarne mari) din ung. *lombos*; — *lungă*, comunicat des; — *măiastră* (53) cu o nuanță ironică s'ar numi astfel o coamă „încâlcită"; — *mândră* din regiunea nordică a Transilvaniei, e sinonim cu „fainâ", „frumoasă"; — *mătăsoasă* (212) = „coamă moale"; — *mare*, determinant general; — *mică*, idem; — *mocănească*, în regiunile Turdei și Făgărașului: — *neagră*, notat rar; — *netedă* atestat extrem de des, e antonimul lui „creață" și apropiat ca sens de „linsă"; — *pârlă* (58/1. 68), cf. cal *spâr* (55) = cu coamă mică (cf. zbârli, spârli?): — *pâștită* (238/1) „cu părul rar și scurt", termin ironic. (In Munții Apuseni, din preajma cărora se comunică determinantul de față, se întâlnește verbul *a pâști* = a murdări: *găinile or pâștit cotrețu*; *s'o pâștit copilu*); — *păroasă* (214) = bogată; — *periată* (171); —

©BCU CLUJ

pieptănată (155/1. 71), sinonim cu „periată"; — *pletoasă* (86. 90. 129), aleasă în „plete", poate „lungă"; — *rară*, determinant general; — *rățoiată* (171), după asemănarea cu moțul raței; — *răsfățată* (266) = îngrijită (?); — *răsfirată* (24) „când stă și în dreapta și în stânga și în sus, ca țepile"; — *rătunsă* (520. 528. 529) = retezată, tăiată; — *rătunzită* (446), idem; în varianta *rătunzată* (476) e un amestec al lui *retează*, iar — *rotunzată* (425. 446. 488) e influențat de rotund; — *retezată*, idem; — *roasă* (7/1. 518) = 'lungă', 'ascuțită' e o determinare figurată, prin comparație cu obiecte care se rod în grosime; în forma — *rasă* (218) = „tăiată de hoți", a intrat și verbul a *rade*; — *rotată*, comunicat des mai ales din vechiul regat: se numește coama „când o ține în sus și formează zigzaguri" (24) sau „când e împărțită" (211); au la bază ideia de „roată". Derivat: — *înrotată* (24). Dicționarul notează *cal rotat*, = 'cal sur, cu pete roșii, închise' (cf. și *Dacoromania*, IV, p. 877, nota 3); — *rotundă* (426. 446) = tăiată scurt, stând pe vârful grumazilor, la caii cu temperament, în formă de arc. Variantă formală — *rătundă* (529); — *slabă* (72), figurat pentru urîtă, săracă; — *scurtă*; — *străfocată* (521. 551) = „zbârlită", „flocăită". Cuvântul e puțin cunoscut. Se găsește în *Archivele Olteniei*, III, p. 387, comunicat din Banat Există și verbul *a străfloca* = „a zbârli" (com. S. Pușcariu) în Sibiiu. Forma *străfoca* ar putea fi o disimilare din *străfroca* < *străfloca*, așa cum crede d-l Pușcariu, iar acesta un derivat din *floc*; — *stropșită* (171), figurație pentru „urîtă"; — *stufoasă*, comunicat adesea, une-ori subt forme diferite: *stuhoasă*, *tufoasă*, (apropiat de „tufă"), mai ales în Oltenia și sporadic aiurea; — *subțire*, atestat foarte rar, e antonimul lui „groasă"; — *sucită* (232) sau *răsucită* (260) = „încrețită", „inelată"; — *sură* (116. 138); — *tăiată*, se notează pretutindeni; — *țapănă* (72), determinație figurată pentru „frumoasă", „mare", „boga-

©BCU CLUJ

tă" (cf. *țapănă cântare* = frumoasă cântare) ; — *târcoviță* (21) = „mică de tot" (cf. Tiktin, DRG. s. târcav); — *turșoasă* (190), apropiat de „stufoasă". E un amestec între *tufoasă* și *târș* < slav. *trž.* Apelativul „târș" e sinonim cu „tufiș" în unele regiuni ; — *țepoasă* (219/1) ; — *tunsă,* înregistrat pretutindeni; — *ursălată* (171). Fără de a avea dat înțelesul, presupunem că e sinonim cu „încrețită", dacă e dreaptă credința noastră că e un derivat din *urs* = „unealtă de fierărie" în Moldova (cf. Haşdeu, Chest. 10. 69. etc.). Derivarea pare posibilă și pentru faptul că determinantul e comunicat din regiuni unde se cunoaște unealta de mai sus. Derivatul se poate explica cu suf. *-ul* sau *-ăl* (cf. *Jahresbericht,* XIX—XX, p. 170—171) : a *urs-ul-i* s. *ursăli, ursula* s. *ursăla* (cf. *biciulă* s. *biciuli); — zbârcită* (446. 518), sinonim cu „creață", figur. după „față zbârcită" = 'față încrețită' ; — *zbârlită,* atestat de pretutindenea. Variante ∽ *spârlită,* în Banat, Oltenia și în părțile Hațegului. Din nordul Transilvaniei. Bucovinei, și din Basarabia se comunică forma ∽ *zburlită;—zborșită* (160. 173. 117), sinonim cu „zbârlită" (ap. Tiktin, DRG. în înțeles de „gesträubt") ; — *zbulturată* atestat pe la Baia-Mare, trebue să fie un amestec între *zburlită* + *vânturată* (cf. *mi-a zburlit vântul părul)* și are sensul de „zburlită" ; — *spârlită* (5. 7. 36. 542) trebue tratat alături de sinonimul său „zbârliță" (cf. mai sus ∽ pârlă și cal spâr) ; — *zvântată* (171) = ? ; — *zvârlită* (466) = „într'o parte" (?), ar putea fi „zbârlită", prin apropiere de verbul a *zvârli* = 'a arunca'.

17. Spre a aduna terminii pentru numirea părților piciorului, chestionarul tratează în chestiuni deosebite piciorul dinainte și pe cel de dinapoi. In oarecare măsură răspunsurile la cele două chestiuni diferă, chiar la același corespondent. Nu însă totdeauna. Procedeul cu cele două întrebări e folositor pe deoparte și păgubitor pe de alta. Din grija de a fi completi, fără a bănui că întrebarea se repetă (foarte puțini corespondenți vor fi încercat să cu-

©BCU CLUJ

noască dinainte bine chestionarul), corespondenții au căutat să epuizeze toți terminii la cea dintâiu întrebare (22/12), referitoare la piciorul dinainte, tratând acolo și materialul în legătură cu piciorul dinapoi (chest. 22/23). Avem deci putința să ne dăm seamă de preciziunea răspunsului fiecărui corespondent, controlând formele comunicate cu ambele întrebări. Punând în față materialul adunat cu cele două întrebări, constatăm cu satisfacție că e, cu mici abateri, congruent. Tratăm deci materialul adunat cu cele două întrebări la același loc.

Picior e termin general în limbă. Dintre foarte variatele transcrieri, pe care le-am ignorat până aci, ne luăm voie să relevăm forma *pcior* (170. 218. 243. 279. 280. 290. etc.). Mai rar decât ne închipuiam, se notează pluralul *picere* (24), formă specific oltenească după cât se pare: „picere zic cei ce vor să vorbească boerește" (60).

Cu o nuanță depreciativă pentru „picior" se aude, în unele regiuni din Transilvania, *labă* (< ung. *láb*, idem). Cunoaștem ca foarte răspândit acest termin în Munții Apuseni, dar numai în cazuri speciale, când omul se adresează calului: „Laba! ridică laba!" Intrebuințare pornită din atelierul fierarului care potcovește caii, de cele mai multe ori strein, sau cu pretenții de a fi făcut meseria cu un strein priceput. Tot acolo, în glumă, „labă" se zice și la piciorul omului.

In regiunea Rodnei și la izvoarele Bistriței din Transilvania se atestă terminul *ciolan*, de asemenea în sens batjocoritor, făcând aluzie la calul mort. (Etim. din psl. *članъ*. Tiktin, DRG. s. v.).

18. **Armul**, cu însemnarea de 'partea de sus a picioarelor, de la genunche până la încheetura care împreună piciorul cu pieptul sau cu spata', corespondentul germanului „Oberarm" se numește în românește diferit. Cel mai răspândit e *armul*, de și după răspunsuri ar apare cu o circulație puțin întinsă în graiu. E cunoscut în Oltenia și Banat mai mult ca alți termini. Se atestă mai rar și din Basarabia (100. 108. 123), acolo însă e alături de alte nu-

©BCU CLUJ

miri. Lipsește desăvârșit din regiunea cuprinsă între Tg.-Mureș, Cluj, Vașcău, Deva și Sighișoara, și din regiunea Făgărașului.

Cea mai obicinuită formă de plural e *armuri*, mai rar *arme* (pe la Hațeg, Gherla, și pe valea Rodnei). Forma masculină se întrebuințează în Oltenia, Banat și, rar, pe valea Crișului Alb și chiar în nordul Transilvaniei. Formă de singular, refăcută după pluralul *armuri*, este *armure* sau *armur*, obicinuită în Oltenia, Muntenia și chiar în Transilvania (164. 482).

Uneori se face distincție între *armul dinainte* și cel *dindărăt* (26. 60. 94).

Coapsa, cu același sens, are de asemenea o mare răspândire. Nu se pare a fi însă prea popular ; îl găsim necontenit în tovărășia altor numiri. Variantă formală : *cobză* (152.6), prin asemănare cu instrumentul muzical. E interesantă forma de plur. *copși* (357).

Musculatura de la piciorul dinapoi e numită *pulpă*. Cuvântul, deși cunoscut — credem — pretutindeni, e notat rareori. Mai des se comunică de pe valea Mureșului și de pe la Sibiiu. Variante : *pulpea dinainte* (6), formă analogică de singular dela plur. *pulpi* (ca în *vulpe - vulpi*) și *pulpa de jos* și ⌐ *de sus* (523).

19. E deosebită terminologia genunchiului piciorului dinainte de a celui al piciorului dinapoi. Despărțim aici cele două serii de termini.

Genunchiul a făcut parte din lista de cuvinte (no. 31) urmărită de d-l G. Weigaud pentru Atlasul său (hărțile 6. 14. 22. 30. 38. 46. 53). Am căutat să comparăm materialul lui Weigand cu acela adunat de corespondenți. Am ignorat deosebirile fonetice de amănunt, pe care corespondenții noștri nu le-au notat, ținând seamă numai de fenomenele mai izbitoare. Forma *genuchiu* e comunicată din Muntenia (65. 66. 67. 68. 70) și mai rar de aiurea (87. 88. 94). Pluralul e *genuchi*, art. *genuchii* s. *genuchile*. Variantă formală *genuichi* (69) cu propagarea regresivă a lui *i* (cf. *oichi, ureichi*). Pentru evitarea omonimiei din-

©BCU CLUJ

tre singular și plural, în momentul când *-u* nu era bine distins, s'a născut un singular nou, *genuche*, cu plur. *genuchi*, atestat pe valea Dâmboviței și Argeșului, a Oltului în regiunea Făgărașului, în nordul Transilvaniei (275), Basarabia (107) și Dobrogea. Mult mai adesea se comunică forma *genunchiu* (cu propagarea lui *n*) cu plur. *genunchi* s. *genunți*[1]. Se întrebuințează și cu plur. feminin: *genunchiu*, plur. *genunchile* (85) ; întrebuințarea ambigenă se atestă din punctul 179.

Forma *genunchiu* cu plur. *genunchi* se atestă tot în regiunea unde se atestă forma mai veche *genuchiu*, dar cu o întrebuințare mai amplă și cu ecouri mai îndepărtate. Pe lângă regiunile arătate, forma aceasta a mai pătruns și în Oltenia, Banat, pe câmpia Mureșului Superior, în Moldova și foarte mult în Basarabia și Bucovina. Variantă formală *ghenunche* (formă asimilată *g - ch* > *g h - ch*) o găsim rareori (84. 155/1. 161. 228/1). Variante morfologice : prin schimb de gen avem, plur. *genunchile* (87. 88. 93. 104. 106. 113. 114. 124. 129. 140. 143. 144. 145. 152/6). Pluralul în *-uri* se atestă adesea din Moldova, Bucovina și Basarabia.

Cea mai obicinuită întrebuințare o are forma *genunche* cu plur. *genunchi*, comunicată de pretutindeni. In Transilvania se observă tendința întrebuințării plur. *genunți*. Ea a pornit din regiunile care cunosc palatalizarea dentalelor, în analogie cu *unghie — unzi*. Chiar din domeniul părților corpului a putut să se nască analogia. In regiunile patalizante se face anevoios distincție între *t* și *k'*, *d* și *g'*. S'a zis deci *dinte — dinți*, *genunte — genunți*. Variantă interesantă e : *ghenche* (80), cu asimilare regresivă și cu dispariția unei silabe.

Formă exclusiv ardelenească este și *gerunche*, plur. *gerunchi* s. *gerunți*, disimilată din *genunche*, *genunți*. Se

[1] Interesantă e comunicarea : *genunche* — plur. *genuchi* (168), care arată că nu s'a uitat forma veche etimologică nici acolo unde la singular s'a alterat, ci a rămas pietrificată în plural.

©BCU CLUJ

atestă pe Valea Târnavelor, pe Arieș, foarte des din nordvestul Ardealului (valea Crasnei și a Someșului). E instructivă identitatea ce o constatăm pentru răspândirea formei *gerunche* în harta alcătuită de d-l Al. Rosetti (*Etude sur le rhotacisme en roumain*, no. 3) și în acea alcătuită de noi. Natural identitatea aceasta trebue luată în înțelesul unei arii generale, nu pe localități, fiindcă altele au fost punctele anchetate de Weigand (de harta căruia se folosește Rosetti) și altele acele ale noastre. Atât după constatările lui Weigand cât și după ale noastre, regiunea cea mai curată a rostirii *gerunche* e nordvestul Ardealului. De aici ambele hărți indică răspândiri în est până la Borșa (în harta noastră se găsesc reflexe până la Câmpulungul bucovinean). In sud, coboară la Rosetti (Weigand) până în Crișana. Regretăm că noi din regiunea Crișurilor, negru și repede, nu avem răspunsuri suficiente. Munții Apuseni în ambele hărți prezintă aceeași rostire. Intâmplarea face ca valea Târnavelor să aibă la noi alt aspect decât la D-l Rosetti. La noi se atestă de câteva ori rostirea disimilată. Lipsesc de la noi răspunsuri cu forma disimilată în regiunile sibiene.

Din constatările de mai sus ne putem convinge că și răspunsurile date de corespondenți sânt în măsură să lămurească anumite fenomene fonetice.

Variantă: *gerunt - gerunți* (508), formă analogică, după plural. Interesante dubletele: *genunchi - gerunți* (363. 399. 492. 495). Formă asimilată: *gerunghe* (58/1. 354).

Și la piciorul dinapoi se comunică forma *genunche*, dar terminologia fiind mai variată, e notat mai rar. Aci se simte nevoia de complinire: *genunchele dinapoi*. Aceeași complinire se face la terminul 'cot', deși în cazul acesta e vorba numai de genunchiul piciorului dinainte: *cotul dinapoi* s. *cotul calului* (spre deosebire de *cotul omului*).

Un alt termin de mare circulație în limbă, specific la piciorul dinapoi, e *corleț*. E răspândit pe aria cuprinsă între Zălau-Baia-Mare-Reteag și Dej. Se confirmă deci

©BCU CLUJ

etimologia dată de Tiktin, DRG., s. v. din ung. *korlat* 'barieră', 'locul unde se sfârşeşte, unde se răsfrânge', cunoscut fiind că regiunea de mai sus a suferit mari influinţe ungureşti. — Forma de singular, *corleţ* e o refacere analogică după pluralul *corlăţi*. Cuvântul nu-l găsim în forma şi cu înţelesul de faţă nici într'un dicţionar.

Neînregistrat de dicţionare e terminul *câiu*, pl. *câie* (cu toate că e cunoscut din *Terminologia* lui Damé Fr., 49, nu 114 cum greşit se dă în Glosar). Se înregistrează des din Oltenia, regiunea Sibiiului şi a Făgăraşului şi de pe valea Someşului.

Coteiu, plur. *coteie*, atestat mai rar (14. 19. 463. 438. 466. 480), lipseşte şi el din dicţionare. Nu are nici o legătură cu *coteiu* „căţeluş", ci este un derivat din *cot* (cf. şi *nod* > *nodeiu-nodeie*). Variantă formală e: *cotâi*, plur. *cotâie* (19), cu *-eiu* > *-âiu*, supt influenţa lui *câiu* (< *câiu*) din vecini (Oltenia).

Foarte variaţi sânt terminii locali: improprii la început, mulţi probabil şi acum sânt numiri împrumutate de la alte părţi apropiate ale piciorului. Mulţi sânt numiri figurate. Ii dăm în ordine alfabetică: *armul* (268), prin confundare; *broască* (452. 488), întrebuinţare figurată; cf. sensul de 'umflătură care nu doare' în *Dicţ. Acad.* s. v.; *călcâiu* (225. 309) prin schimb de termini; *cârlig* (26) din cauza formei; *coapsă* (58. 268) prin confundare; *cositoare* (128), cf. expresia „animalul coseşte", când face cu picioarele dinapoi un semicerc în afară. Defectul e pricinuit de faptul că nu poate îndoi piciorul de la genunche; *dreavă*, plur. *drevere* (82)?; *gârbovână* (20), *gârbovină* (31), *gârboveană* (533), 'îndoitura genunchiului', forme cunoscute *(Dicţ. Acad.)* în afară de *gârgoveană*; *gleznă* (422), prin schimb de termini; *închietură de la genunche* (531), — *piciorului* (472/1), — *dindărăt* (244), *încheetura picioarelor* (175); *mandulă* (406), metaforă (din ung. *mandula*, 'migdală'); *nodul dindărăpt* (39. 43) şi *nogheie* (542), prin schimb de termini; *poc* (394. 513/2) s. *pocă* (237), e la origine numele unei

©BCU CLUJ

boale care se ivește la piciorul calului, numită „arici", care se manifestă prin bubarea și îngroșarea pielei. Un derivat interesant e *poclog* (191), apropiat de *plotog, potlog* 'bucată de piele ordinară, groasă'. Terminul e luat din ungurește, unde *pok* are același sens. Mai avem în limbă și *pocăș* (cal cu *pocă*) < ung. *pokos; pulpă* (207. 349. 408. 430. 497. 518), prin confundare; *roata genunchiului* (205) și *dura genunchiului* (72) sinonime; *scoică* (101) metaforă din asemănarea de formă; *spată* (197/1. 268) prin confundare; *vână* (216. 448) prin confundare; *vărsat* (108/1) în analogie cu pocă (?).

20. **Fluerul** în înțeles de 'osul piciorului animalului, care împreună genunchiul cu glesna', iar prin extensiune 'întreagă partea piciorului dintre genunche și glesnă' *(Dicț. Acad.)*, în afară de Dobrogea, Muntenia și o parte din Oltenia, se atestă de pretutindeni. Variante formale: *floier* (36. 528), *fluir* (158) cu plur. *fluiurile* (103), forma asimilată *fruier* (116) și bănăț. *flueroniu* (1. 3. 8. 20) = „fluer mare", orientat după *țurloiu*. Forma de plural *fluere* e cea mai obicinuită. *Flueri* e obicinuit pe valea Mureșului, a Târnavelor, Someșului, mai rar în Bucovina și Basarabia. Legătura semantică între „fluerul" ca instrument muzical cu *fluerul piciorului* (110. 178. 230. 251/1) este explicată *(Dacoromania,* III, p. 587 ș. u.); ea e confirmată și de existența în latinește a terminului *tibia* cu ambele înțelesuri.

Și *țurloiu, țârloiu, țârluiu* prezintă același fenomen semantic cu fluer, căci *țurloiul* e, credem, un derivat augmentativ din *surlă,* cu genul schimbat după *fluier* (cf. și forme augmentative feminine ca *fătoiu, mueroiu,* etc.). Adesea *țurloiul* are o nuanță de sens depreciativă: *îți rup țurloaiele* (164). Augmentația se simte în unele părți: „obicinuit se zice fluer; țurloiu se zice când un cal e lung în picioare și subțire" (60). Prin extensiune se numește așa întreg piciorul.

In raporturi de înrudire semantică cu instrumentul muzical se găsește și *trișca* (513. 513/1).

©BCU CLUJ

Din regiunile arădane se comunică terminul *tofleu*, plur. *toflee*, neînregistrat de dicționare.

Dwrligi, dat numai supt forma pluralului e comunicat din Secuime. Regretatul V. Bogrea credea, în *Dacoromania* IV, p. 812—813 că originea cuvântului trebue să fie onomatopoetică.

Prin schimb de termini, *gleznă* (448).

21. **Glezna** = 'osul închieturii de jos a piciorului, ieșit în afară ca un nod' iar prin confundare 'partea mai subțire a piciorului dintre fluer și copită'. E răspândită în regiunea cuprinsă între Ileanda și Baia Mare. Sporadic se atestă și din alte regiuni (36. 85. 116. 118. 130. 152. 161. 167. 267. 378. 497).

Incheetura nu s'a fixat ca termin consacrat; e comunicat din norul Transilvaniei.

Faptul că această parte se prezintă ca un fel de „umflătură", face să se numească: *boldoane* (79): „Mi s'a rănit haramu cel di cal la boldoane". Se comunică numai forma de la plural (forma *boldan* 179 înseamnă „pinten"). Cuvântul e un derivat din verbul *a boldi* (calul când aleargă se boldește în această parte cu copita), resp. din *boldăni (Dicț. Acad.)* și *boldănos; boieci* (508) (= boiegi) e o formă de plural de la *boiugă*, atestat de *Dicț. Acad.* din Sălagiu, cu sensul de 'umplătură în arbore'; *broască* (196. 525), metaforă; *cununa copitei* (460), *noduț* (190) și *ouă* (363). Prin confundare cu alte părți mai cunoscute din nemijlocită apropiere se mai numește: *coapsă* (246), *copită* (445), *fluer* (448), *partea dinapoi a pintenului* (528), *unghie* (266. 471) și *labă* (530). Chiar *tălpălag* (226) *și tălpălog* (228), cu aluzie la copită, fac parte din același ciclu de împrumut semantic. (Etim. lui *tălpălag* în Tiktin, *DRG.*).

Cel mai răspândit și mai des întrebuințat în limbă e terminul *chișiță*, cu var. *cheșâță* (82), comunicat din toate regiunile, însemnând des și smocul de păr din partea opusă a gleznei (Etim. la Tiktin, *DRG.* s. v.).

Același smoc sau *posmoc* (362) de *păr de la pinteni*

©BCU CLUJ

(32. 193. 350. 412. 432. 433) se numește în centrul și nord-vestul Transilvaniei *ciup, ciup de păr, ciup la picior,* iar prin atracție semantică de aici, *chică, cică* (197. 246. 279. 430), *coamă* (219. 221), *coama de la copite* (488/1), sau chiar *coadă* (354) și *plete* (502). *Jiviță* (11), *ziță* (191) = „viță" (?) sânt probabil niște coruptele din *șuviță* (201), Metafore (?) : *capță* (410) 'căciulă cu miț' din sl. *kapica* 'căciulă' ; *chișcă* (187)din bulg. *kiška,* 'struț', derivat *cășiță* (172) < sl. *kiščica* Berneker, *SWE,* s. v.), *dacă* nu *pâștiță.* După numele boalei pe care o poate avea calul în acel loc se numește *arici* (13) și *pocă* (360), metonimii, arătate și mai sus. Nu ne putem explica : *ciaca* (= teaca?) (187), *ciuclău* (390), *crișta* (= chișița?) (104), *draniță* (= șindrilă?): „dranița se așează în câștițe" (172) și *tâlcuitor* (sic) 487.

22. **Pintenul** e terminat general.

Prin confundare se numește astfel „moțul deasupra gleznei" (172), = „părul de la picior" (5. 6. 24), cf. *părul pintenilor* (216) și *flocii pintenului* (190). In sens invers pintenul se numește *chișită* (7. 82. 378. 498. 512. 536).

Printre variantele formale amintim *pintene* (24/1. 137. 393) formă analogică ; plur. *pinteni* (446) ; *pinteg* (534), cu *g* din sârb. *noga* 'picior', cu care a putut fi contaminat, cf. *pintenog* 'pinten' (9. 24. 325).

Termini locali : albia (179) = „partea de la gogâ în jos" (?) ; *boldan* (179) cu plur. *boldoane* (cf. mai sus), aplicat prin confundare ; *călcâiu* (24/1) prin analogie cu acela al omului ; *cheșeli* (502) = cavitatea dintre cei doi pintenii, din ung. *késelni* 'a spinteca'. D-l Drăganu crede că e din ung. *kesely* 'galben, spălăcit', 'cu unghii albe, pintenog' ; *chișiță* (408) prin confundare ; *glezne* (172) idem; *gogâ* (179) ? ; *pasere* (43) metaforă.

23. **Copită** e termin general, des comunicat. Forma de plural e *copite* (art. *copităle* (sic !) (146), dar sporadic și *copiți.* Variante formale : *cupiciă* (sing. !), formă analogică după pluralul *copite* care la rândul său, spre a nu fi omonim, s'a schimbat în *copicii* (542) ; *căpită* (311),

©BCU CLUJ

cópilă, scópită (218) cu menținerea accentului (cf. și *scopită* 214).

Unghia se atestă foarte rar (45. 60. 303. 424), poate pentru a se face distincție față de unghia omului.

Prin întindere de sens aceeași parte se numește *pinten* (439. 445). Ar putea fi și o confuzie a corespondenților.

Talpa copitei, osul mort, în formă de unghiu ascuțit (200), „mijlocul copitei calului" (82) se numește figurat *rândunică* (198), *melc* (4), *maià* (69) (cf. și la Tiktin, *DRG.* din turc. *maja).*

Pentru epuizarea tuturor terminilor comunicați mai citățm : *cununa unghii* = „locul unde nu mai este păr pe copită, adecă unde începe unghia" (198) și *tălpoș* (200) = „cal care nu are rândunică" < ung. *talpos.*

24. Pielea îngroșată pe care o au caii supt genunchele piciorului dindărăpt și deasupra genunchiului celui dinainte, **castana**, are o mulțime de numiri. Multe din ele ne rămân neexplicabile ca evoluție semantică și etimologie. In ordine alfabetică sânt următoarele :

apă galbenă (549) ? (cf. mai sus *albie*) ; *bătătură* (171) în analogie cu aceea de la piciorul sau palma omului ; *bubă* (285), metonimie, după boala pe care o are calul la acel loc, poca, manifestată prin bubarea pielei ; *bucă* (280) = umflătură (?) ; *bucata hahamului* (102) termin ironic ; *broască*, atestat din nordul Transilvaniei, Câmpia Mureșului superior și valea Oltului. Se notează și *broscuța moartă* (după *os mort)* (238), e o metaforă ; *burete* (168) pentru forma rotundă, puțin bulbucată, metaforă ; *călcâiul genunchelui* (25) după locul pe care-l ocupă la piciorul dinapoi (cf. și *călcâiul mânii* la om) ; *capsă* (36. 197. 245/1), poate greșit, în loc de *coapsă* (cu rostirea *a* = *å*) ; ar putea fi și ung. *kapcza*, „umflătură" (*Dacoromania* IV, 1557) ; *captă* (439. 500) poate greșit în loc de *capță* < ung. *kapcza ; cartani* (175) = *castani* ? ; *castane* (28), metaforă ; *cerbița de la pinteni* (441. 442. 447. 449. 453. 455), însemnând figurat 'ceafă', 'partea dinapoi'. Se notează și *cerbice* (471. 480. 513), care se referă numai la piciorul

©BCU CLUJ

dinapoi ; *ciocuri* (80) ? ; *codleț* (260) = *corleț ; corleț* (476. 494), prin schimb de termini ; *corn* (195/1) ? ; *cosiță* (527) prin confundare și cu schimb de sufix din *cositoare ; cot* (9. 223), în analogia cu *cotul* omului ; *dreavă* (318) prin confundare, cf. mai sus sensul de „genunchiu" ; *frecătură* (385. 402) ; *genunche* (9. 19. 329. 379. 427) prin confundare ; *gleznă* (271. 283) prin schimb de termini ; *gârbovină* (329) prin confundare ; *încheieturi* (170) ; *îndoitura piciorului* (354) prin confundare ; *îngroșire de piele* (354) e o numire improprie ; *melciu* (= melc) (525), metaforă ; *mușchiu* (23. 193. 288) prin schimb de termini; *negel* (1. 6. 13. 20. 38. 72. 152. 158. 171. 175. 482) după analogia de formă, evoluție identică cu *bătătură* (cf. mai sus) ; *nogheu* (525) prin schimb de termini (= *nodeu) ; ochi* (226), *ochii calului* (226), *ochiure* (57) (cf. popularul *ochiu de găină* la piciorul omului ; cf. *bătătură*) ; *os mort* (41/1. 58/1. 384/1. 546. 549), *os* (530), *os moale* (551) ; *pecet* (380), *pecetea dracului* (451) *pecetlariul dracului* (263), metafore ; *piele groasă* (26. 53. 274. 531) ; *piele scorțoasă* (391) ; *pinten,* din Ardeal, schimb de termini ; *pipă* (80. 226/1)„ pielea cea groasă" (199), metaforă ; *pipingină* (532), metonimie, după numele boalei *pecingină*, comunicat din aceeași regiune, *pipingen* e o refacere analogică de la pluralul *pipingeni* (523) (d-l Drăganu crede că *pipingina* e o contaminare din *pipă* + *pecingine) ; plesnitură* (24) ? ; *poc* (501), *pocă* (261. 378. 439), *păucă* (246) după numele boalei, metonimie ; *porlog* (475), din *potlog* cu trecerea *tl* > *rl* (N. Drăganu) ; *potlog* (156) ; *pulpă* (44. 112. 257. 349. 408. 430. 493. 518) prin confundare ; explicabil la piciorul dinapoi ; *rândunică* (77. 172. 279), metaforă ; *rânză* (252) ? ; *răsuflătoarea picioarelor* (446), numire figurată, bazată pe o credință populară ; *ronț* (20) < germ. *Runzel* 'zbârcitură' ; *scoică* (129), metaforă (cf. sinom. *melciu*) ; *semn* (194. 457) ; *sfârcuri* (118) (cf. *sfârcul țâței*), metaforă, cu aluzie la sbârcituri ; *șoricei* (425), metaforă ; *spârnel* (97) ? ; *șpat* = „os mort" (180); *sudoarea calului* (428. 438) ar putea avea o înrudire se-

©BCU CLUJ

mantică cu *răsuflătoarea picioarelor* (cf. mai sus); *sugiu* (208) < ung. *szügy*, idem (Drăganu) cf. şi *sugel* care trebue să fie un derivat de la *sugiu*; *tămâie* (231), *tămâiţă* (203/1) fără legătură cu planta, tămâia calului (239/2. 368), *tămâia dracului* (231/1. 251/1. 253. 254) metafore; *ţăpinitură* (471) < *ţeapăn* = „bătut", „întărit"; *tăt* (59) ?; *unghie* (536), *unghie moartă* (506) prin schimb de termini (cf. *os* mort); *vână* (5. 32. 54. etc.) confundat de corespondenţi cu altă noţiune (cf. însă şi *vână de drac* (269); *variolă* (108/1) termin savant, al corespondentului, prin analogie cu numirea populară *vărsat*, cu acelaşi sens (108); *zgârciu* (49. 55), *zgârcă* (13).

25. **Coadă** e termin general în limbă, comunicat, cu mici abateri, de toţi corespondenţii. Nu se comunică nici un termin figurat. Faptul că terminii figuraţi lipsesc se explică, poate, din pricina întrebării pe baza căreia s'au alcătuit răspunsurile. Compliniri: *coadă cu plezne* (218), *coadă cu ciopci* (= ciupci, ciupi) (218).

E interesant să cunoaştem pe regiuni forma de la plural a terminului *coadă*, făcând parte din seria de cuvinte cu plurale dubie. Forma de plur. *cozi* se atestă din Ardeal. Moldova, Bucovina şi Basarabia, Oltenia, Muntenia şi Dobrogea întrebuinţează plur. *coade*. Pe arii mai puţin întinse se mai atestă forma din urmă, în regiunea Braşovului şi a Sebeşului Săsesc. Sânt regiuni unde cele două forme se găsesc alături. Acolo începe să se facă deosebire între înţelesul lor, însemnând: *coadele fetelor*, *coade de mătură* şi *cozile cailor*. Curioasă comunicarea: *coadă*, plur. *colţi* (sic) (267. 267/1).

26. Partea pe care creşte părul din coadă se numeşte **rădăcina cozii** (în Ardeal, Banat, Bucovina şi Basarabia): *rădăcina coadei* (în Oltenia, Muntenia şi Dobrogea).

In unele puncte din Ardeal (209. 378. 488), se numeşte *trupina cozii*.

Melciu: „când se taie părul cozii unui cal, ceeace *ţăranii nu fac*, se zice că i-o tăiat coama până 'n melciu" (158). Se atestă din nordul Ardealului, de pe valea

©BCU CLUJ

Someşului, din regiunea Turzii, a Tg.-Mureşului, din Bucovina, şi, mai rar, din Basarabia. E o metaforă.

Termini locali care se mai comunică, sânt următorii: *bâtu* (7/1), *bâtu cozii* (7), prin asemănarea cu ceeace se numeşte aşa în partea locului, 'o bucată de lemn scurtă, beţigaş' (cunoscut de *Dicţ. Acad.* s. bâtă numai din regiunea Haţegului, el există şi în Banat, în întreagă Crişana şi Munţii Apuseni. E interesantă deosebirea de sens: *bât* = 'bastonaş scurt', *bâtă* = 'baston cu care umblă omul'); *buturul cozii* (23), prin localizare de sens de la acela exprimat de fr. 'cuisson' (Dicţ. Acad. s. v.); *ciompleiu* (362), *ciumpleiu* (544) din ung. *csömpoly*, 'moţ' (cunoscut şi de Tiktin, *DRG.* s. v.); *ciontu cozii* (476), derivat din *cionti; ciortu coadei* (99), „ciot" = 'bucată de lemn'; *ciotorogul cozii* (24), derivat din *ciot* (cf. *piciorog); cipeiu* (252), ar putea fi *ciumpleiu*, modificat supt influenţa lui *ciup; cotoru cozii* (24. 50. 51. 82. 242); *mucu cozii* (198. 239/3), se bazează tot pe ideia de „ramură" (cf. *ciot* şi *sfârc); noada curului* (542), contaminat din *nod* + *coadă*. Se zice şi la om, *noadă; sfârcul coadei* (59) cf. „mucul"; *tuleul cozii* (221. 222. 240. 538), cf. *tuleul porumbului; zmâciogul cozii* (520), porneşte de la ideea de a *zmâci* = „zmunci" (S. Puşcariu). Lipseşte din dicţionare; *râne* (32), poate „rânc".

27. **Coarde**, pentru numirea vinelor pe care le are calul pe burtă (pe partea inferioară), se prezintă foarte încurcat în răspunsurile la chestionar. Probabil, mulţi din corespondenţi n'au înţeles de ce e vorba. Unii din ei îl notează, credem, supt influenţa suggerării din chestionar. Alţii dau şi explicaţii greşite[1]. *Coardă*, plur. *coarde* va fi putut fi înţeles de mulţi ca „coardă a piciorului dinapoi". Se comunică, însă fără explicaţii, din regiunea nordică a Transilvaniei.

Greşit se comunică *teaca, tiocul, tocul*, însemnând alt-

[1] „Se zice când la cal gâtul supt coamă e gros" (130) sau „partea de sus de la urechi până la coadă" (129).

©BCU CLUJ

ceva, din regiunea nordvestică a Transilvaniei, din Bucovina, Basarabia şi chiar din Oltenia.

Destul de numeroase sînt numirile locale, a căror veracitate o putem trage însă la îndoială ţinând seamă de confuzia menţionată mai sus :

berliş (170), ar putea fi un reflex al ung. *böröl* 'a înveli cu piele', sau, cum crede D-l Drăganu, ung. *bérles* < *bélés ; boaşcă*, plur. *boaşte* (32) cuvânt cu origina neclară şi neatestat în *Dicţ. Acad.; bufuri* (99), cunoscut numai în forma de singular (*Dicţ. Acad.* s. v.) cu însemnarea de „bruit, reputation" (?) ; *buric* (252) înseamnă altceva ; *burduhan* (155/1), neprecis ; *burlucan* (322) idem ; *ches* (20) = „învelişul organului genital, dimpreună cu testiculele", din srb. *këša* 'Beutel' < psl. *kesija ; ciorcuş* (19), întrebuinţare figurată de la înţelesul de 'coţofană' (cf. pasăre), apropiat de *ciocuş; ciorcuiu* (20) din *ciorcoiu* 'un peşte'. (D-l Drăganu atrage atenţia că ar fi din *tiocuş*, cu *ş* ca în ung. *ásó* > *arşău) ; coadă* (311. 326), *coaie* (425), *dreava de la picior* (419), *drugă* (301), *flămânzare* (158/1) greşite ; *horpos* plur. *horpoase* (536) din ung. *korpasz* 'burtă' (com. Drăganu) ; *jâla de sub piept* (190) din slav. *žila* = 'vână' (Puşcariu) ; *jaşcău* (277) „locul unde se trage paserea" ; *maţe* (408) şi *muşchiu* (393) greşite ; *peliţă* (193. 294) ; *piele la povăială* (49) ; *povăială* (5) ap. Tiktin, cu sensul de 'boală de ochi, ceva ce acopere ochii', din psl. *povoni*. Înţelesul dat la Tiktin poate să fie secundar. Al nostru e fără îndoială *puhăgială* (57), derivat din *puhav* < srb. *buhav* (cf. şi în ung. *lágyék*=„moale" şi „deşert") ; *pulă* (53. 54. 55), *pulpă* (351) greşit ; *slăbii* (537) confundare ; *stinghe* (156. 309) ? ; *strune* (378), decalc semantic după „coarde", cu ambele înţelesuri ; *taşcă* (199) cf. *tioc ; ţeruş* (452) o metaforă însemnând „organul genital" ; *teasc* (29) = „desag" ; *teşnie* (466) ?.

28. **Organele genitale.** Am rămas surprinşi de redusa preocupare, la A. Zauner, *op. cit.*, pentru terminii romanici care numesc organele genitale. Mărginindu-se la ter-

©BCU CLUJ

minii moșteniți din latină, neglijează cu desăvârșire numărul considerabil de termini figurați, care îndeosebi în cazul de față au și ei importanță chiar pentru evoluția istorică a limbilor. E cunoscut că termini figurați pentru numirea organelor genitale au existat în limba latină. Mulți din aceia pot să fie bazați pe asociații care dăinuesc și acum. Perspectiva limbilor romanice ne putea desvălui date interesante din acest punct de vedere. Se motivează în lucrarea citată lăsarea lor din discuție pentru faptul că sânt extrem de numeroși. In adevăr, nici una din părțile corpului nu e atât de bogată în sinonimică. Sentimentul de pudicitate, al poporului, în unele împrejurări, face ca să între în circulație numiri necontenit nouă, luate adesea din domeniul unor noțiuni de altă natură, îndepărtate.

Asemenea termini se dau de vorbitor spre a nu fi înțeles de cei din jurul lui (femei, copii) și spre a nu le brusca simțul de pudicitate. Același criteriu de a evita terminii populari dați organelor genitale deveniți prea vulgari printr'o întrebuințare necontenit provocătoare, face ca atunci când trebue să numim totuși o asemenea noțiune să alegem terminul savant care ni se pare mai puțin drastic.

Dar, în afară de tendința aceasta de a atenua oarecum sensul numirilor, prin eufemisme pornite din considerații pudice, poporul crează termeni noi și cu tendința de o cât mai puternică expresivitate.

Numirile date organelor genitale la oamenii mari sânt de cele mai multe ori cele vulgare, pe când organele genitale ale copiilor se numesc cu termini figurați, în sens diminuant. Se face apoi deosebire și între numirea organelor genitale ale animalelor. Acele ale vitelor cu carnea și laptele cărora omul se nutrește, dintr'un instinct religios, poporul le numește cu termini figurați și nu cu cei vulgari.

Pulă, în afară de Banat și Oltenia se comunică de pretutindenea. Se găsește alături de alti termini figurați.

©BCU CLUJ

Alteori se atestă singur, din nordvestul Transilvaniei, din Muntenia și Dobrogea. (Etimologia ap. Tiktin, *DRG.*).

Termini de circulație întinsă sînt și *tiocul, tocul, teaca,* date în mod figurat, prin evoluția de sens de la „învelișul" în care stă organul genital. Se atestă din întreagă Transilvania, din Bucovina, din Basarabia și din Dobrogea (85), Oltenia (24) și Banat (7). E curioasă lipsa și de data aceasta a terminului care în regiunea vecină are o întrebuințare deasă.

Pasăre e un metaforic foarte mult întrebuințat. Se comunică din Transilvania (regiunile Făgărașului și ale Sibiiului, foarte des din regiunea din dreapta Mureșului, de pe valea Someșului) ; are răspândiri până în Bucovina. Și acest termin lipsește în Banat. Variantă formală : *păsare* (300). După unele răspunsuri cu terminul „pasăre" se numește numai organul genital al altor animale, porci, tauri etc. (199. 523).

Termin obicinuit în vechiul regat, cu reflexe în regiunile mărginene și Banat, e *sulac* (cu plur. *sulace, sulacuri*), *sulhac* (315), *suvac* (127). Se întrebuințează mai des supt forma *sulhac*. Comunicat din Dobrogea, Muntenia, de pe la Brașov și Făgăraș (55. 58) și din alte regiuni (30. 5. 315. 408. 127. 159. 161). Alături se atestă forma cu sufix schimbat *sulaciu* (6. 22. 23. 32. 66. 69. 70. 71. 79. 96. 174. 378. 380. 547). Altă derivare avem în *suloc* (127), *sulatic* (268. 394. 444. 511), cu varianta *suletic* (167/1) și *suleget* (457).

Toate formele trebue derivate din *sulă* (< lat. *subula*). Cea dintâiu e un derivat augmentativ cu sufixul *-ac* (Viciu, *Glos.* p. 80, îl dă cu înțelesul de „sulă mare". Ar putea fi interpretat și ca o metaforă din sensul de „pește" idem). Nelămurită rămâne forma *sulhac*, cu același sens la Viciu. Forma *sulaciu* e analogică, prin schimb de sufix, după *codaciu*, cu coada lungă. Schimb de sufix avem în *suloc*. *Sulatic, suletic* sînt derivate cu sufixul *-atic, -etic* (Pascu G., *Sufixele*, 100). Etimologia lui *suleget* a fost indicată de D-l Pușcariu, din **sublicidus* < *sublica*.

©BCU CLUJ

Vână, e atestat în regiunea cuprinsă între Baia Mare, Zălau, Gherla şi Reteag, şi din Bucovina. E o sinecdocă.

Termin aplicat printr'o asociaţie mai îndepărtată şi care nu a ajuns decât în stadiul de determinant, e *drugul* s. *druga*, în Ardeal, întrebuinţat ici-colo, sporadic. (Etim. ap. Tiktin, *DRG.* s. v.).

Aceaşi semnificaţie o are şi *hădărag*, comunicat numai din Ardeal (dreapta Mureşului). Printr'o stâlcire de formă, s'a apropiat de *hodoroage*, şi *hădărage* (378) a luat înţelesul de „testicule". E un termin metaforic (cf. ung. *hadaró* pe care l-am auzit şi cu sensul din limba noastră).

Din nordul Ardealului şi din Basarabia se atestă *mătărângă* şi *mătărâng*, legat greşit de *mătrăgună* (ap. Tiktin, *DRG.* s. v.); cum a arătat N. Drăganu (*Dacoromania* IV, p. 155) e un element unguresc, *matring* 'Strähne'.

Drâmbă (317. 324. 367. 370) e din ung. *doromb, dorong* 'ciomag'.

Terminii locali, sânt de cele mai multe ori metafore: *arc* (234) „strâmb"; *băştălău* (245/1); *bătălău* (221), derivat din 'a bate' = a armăsări, cu suf. *-alău; boandă* (155/2) metaforă, în sens eufemistic, pornind de la ideea de 'piele' din sl. *bunda* (Dicţ. Acad); *ciomag* (234), cf. „drugă"; *ciuperică* (88); *coadă* (152/3) eufemism; *cotor* (165) cf. „ciomag"; *cosor* (88) termin glumeţ, metaforă; *dărab* (437) eufemism; *daravelă* (25), termin glumeţ, eufemism; *druc* (154), identic cu „drug"; *durloiu* (193, 251), de la sensul de 'un fel de fluer' < *dârlăi* 'a cânta' < ung. *dorálni* (cf. foarte desele întrebuinţări metaforice cu sensul originar de „fluer"); *fârcuş* (520) (neatestat în *Dicţ. Acad.* cu acest sens) din ung. *farkas* (cf. *forok. fark*, cf. mai sus, *coadă*) (Drăganu); *gânj* (106), de la înţelesul de 'mănuşă de cânepă', 'ceva sucit, noduros' (din sl. *gąžĭ*), cf. mai sus „mătrângă"; *hăhău* (186/1), cu schimb de sufix din *hahan* (ap. *Dicţ. Acad.* 'băţ gros'), cf. „ciomag"; *hăzănie* (200), derivat abstract din *hâd* (cf. *urâţenie*); *lăpădătură* (482); *mădular* (338), *maţ* (243), eufemisme; *măcău* (243), metaforă, din ung. *mankó* 'cîr-

©BCU CLUJ

jă'; *măndălan* (205/1) din ung. *mandula* 'migdală'; *mangalău* (272), metaforă, cf. ung. *mángorló* 'vălătuc'; *măsură* (388); *membru* (23. 513), impropriu; *mirătură* (437), derivat din *mira*; *pişătoare* (476. 523); *prihod* (52. 55), metaforă; *pulan* (193), augmentativ; *râncă* (152/5. 126), necunoscut de Tiktin, atestat la Şăineanu, cf. *Dacoromania*, II, 604); *sameţa* (183), metaforă, din rut. *samicŭ* 'muieruşcă'; *sărsam* (548), figuraţie eufemistică glumeaţă, din ung. *szerszám* 'unealtă'; *spurcăciune* (200), determinant depreciativ, din *spurcat*; *spuzar* (459) din spuză; *tota mânzului* (157) din germanul *tote* 'moartă'; *treaba calului* (118), eufemism, cf. „daraveră"; *trufă* (459), din bulg. *trufa* 'poloabă'; *tulumbă* (128) metaforă, cf. turc. *tulumba* (Tiktin, *DRG.* s. v.); *ţeve* (488), cf. „drug", „toc"; *unealtă* (332), cf. „sărsam"; *vulvură* (154), neatestat în dicţionare şi nici în fişele Academiei, din lat. *vulvula* (< *vulva*), cu acelaşi sens. Am aştepta însă *vulbură* (cf. *nalbă*); cu asimilarea v - b > v - v, avem forma actuală.

29. Pentru noţiunea de „testicule", **coaie** se comunică de aproape toţi corespondenţii, de pretutindeni. Se înregistrează aproape exclusiv, cum e şi natural, forma de plural. In nordvestul, în centrul Ardealului şi în Banat se atestă numeroase numiri metaforice.

Mai puţin des se comunică *boaşe*. Cuvântul pare a avea în limbă un sens eufemistic. La început însemna 'pielea în care stau testiculele'. De la acest înţeles — supt influenţa lui *coaie*, care în sens invers a ajuns să însemneze învelişul testiculelor — se întrebuinţează, prin confundare şi pentru numirea testiculului, supt forma *boş* (106), căci e nesigur dacă *boaşă* (124. 140. 168. 205/2. 523) e o formă de singular sau de plural. Interesante sânt variantele formale: *boarşe*, neatestat în *Dicţ. Acad.* (65. 198. 225. 398. 458), care pare a confirma etimologia din lat. **byrsea* (din grec. βύρσα) şi *boace* (480).

Numai ideea de *testicule* e exprimată de terminul *ouă*,

©BCU CLUJ

comunicat din regiunile vestice ale Transilvaniei, de pe valea Murășului, rar de aiurea (64. 148. 180. 184. 238. 437).

Terminii locali sînt adesea creații metaforice, bazate pe aceleași criterii de analogie de formă sau funcțiune. Foarte des se face confuzie între testiculul propriu zis și învelișul cu care e acoperit.

Bazați pe ideea de „obiect în care se ține ceva", sînt: *dăsagi* (24/1. 65); *jaşcău* (199. 462); *țaşcă* (466).

Boldoaşe (61), contaminare din *bold* + *boaşe* (neatestat în dicționare); *născut* (516), metonimie, din a *naşte*; *teşcule* (527), greșit adus în legătură (ap. Tiktin, *DRG.* s. v.) cu forma testicule, cu care s'ar fi amestecat *teaşca*. In realitate e amestecul stâlcit al cuvintelor *taşcă*, *teaşcă* și *scătulcă* (forma din urmă cu sensul de cutie e întrebuințată des în regiune); *troancăne* (540), născut prin onomatopee, în analogie cu alte obiecte care atunci când se scutură „troncănesc"; *uger* (75/1) termin ironic, după analogia cu ugerul femelelor; *vintre* (456), prin confundare.

30. Spre deosebire de terminologia organului genital masculin care, am văzut mai sus, e identică cu aceea a omului, terminologia organelor genitale ale iepei diferă de aceea a femeii. **Pizdă**, pentru numirea organului genital la iapă, e rar comunicat. Se găsește îndeosebi la periferia nordică a dialectului dacoromân, de unde ne vine adesea ultimul ecou al cuvintelor învechite. Terminul, cu sensul de față, e pe cale să fie înlocuit ca numiri de cele mai multe ori figurate, eufemistice. Procesul lui de înlocuire se ilustrează bine. In nordul Transilvaniei îl găsim destul de rar, încunjurat de alții, revărsați de la sud. Mai des se atestă în nordul Basarabiei. Bucovina ca regiune de contingență, e bogată în sinonime.

Precum *pizdă* a înlocuit — după părerea d-lui Pușcariu, mai întâiu în înjurături — pe vechiul **cun* (< lat. *cunnus*, cu corespondente în limbile romanice), tot astfel *fătătoare*, *pipotă* etc. poate să fie suprapus direct peste **cun*, fără ca, pentru iapă, să fi fost vreodată *pizdă* un termin general.

©BCU CLUJ

Cele mai obicinuite pentru exprimarea sensului de organ genital feminin sânt derivatele deverbale de la *făta : fătătoare, fătăciune*. Au fost la început numiri eufemistice ; neatestate în vechile noastre monumente literare (?), presupunem că sânt adaptări mai nouă, pentru sensul de faţă. In limba textelor vechi (*Dicţ. Acad.*) „făt" însemna „locul destinat pentru animale când fată". Răspândirea lor e pretutindeni, afară doar de regiunea sud-vestică, nord-vestică, şi nord-estică a teritorului dacoromân.

Cele două forme, *fătătoare* şi *fătăciune* se găsesc alături totdeauna. Fiecare din forme prezintă o unitate teritorială. *Fătătoare* e termin ardelenesc, atestat din regiunea Târnavelor, a Mureşului, a Crişurilor, *fătăciunea* se comunică din părţile muntene, din regiunile estice ale Transilvaniei (Făgăraş, Braşov) cu revărsări până în Maramureş şi în Bucovina.

Rivalitate între cele două forme surprindem pe valea Someşului.

Al doilea în ordinea frecvenţei în graiul popular e terminul *pipotă, pipătă*. Notat mai ales din Basarabia nordică, regiunile Someşene. Etimologia cuvântului a fost dată de D-l G. Giuglea (*Dacoromania* IV, p. 1554) din lat. **pipĭta (pipătă)* (< *pipo-pipitus* ca *sono-sonitus*).

Ciollhă, deşi e destul de răspândit în nordvestul Transilvaniei, nu e cunoscut de dicţionare. Terminul e din ung. *csalfa* 'amăgitor, înşelător' (Drăganu).

Paralel cu fătăciune, se mai numeşte *naştere* în Bucovina (180. 181), în Muntenia (87), pe Olt (163) pe Criş (542). Forma *născoaie*, din aceleaşi regiuni (derivat cu sufixul nominis actoris *-oiu* (cf. *urzoiu, lucroaie* = 'albină', *Dacoromania* III. p. 662—664).

Termin metaforic, creat poate printr'o apropiere de forma *pipotă*, este *pipă* (294. 298. 316), derivat *pipoască* (29. 60. 45), pentru care cf. şi ung. *piposka* 'pipă mică', şi rom. *pipuşcă* (ap. Tiktin, DRG. s. *pipotă*).

Plod se numeşte în Banat (6. 7. 22) şi în alte regiuni

©BCU CLUJ

ardelene (38. 466. 497); în felul său reprezintă același procedeu de evoluție semantică pe care l-am văzut la „naștere", „fătăciune". Din slav *plodŭ* (< *plòditi*) 'rod', și e, la noi, o metonimie.

In Munții Apuseni, pe versantul lor sudic, până la Mureș, cu ramificații îndepărtate în nord, este figurantul *pupăză*, cu varianta *pupejioară* (520) (cf. și *pasere* mai sus).

Soție, comunicat din Oltenia și din Transilvania (26. 28. 268. 381. 468. 469), ar putea fi un termin glumeț.

E interesantă atestarea terminului *trup* în Banat (1) și mai ales neașteptată în Muntenia (68) și Oltenia (61). Se știe că în sens de organ genital, la noi și la Unguri e un decalc după limba slavă.

Termini locali:

chipt (88) < *chipotă* (?); *crepătură* (463), eufemism; *fâșneață* (71), identic cu cuvântul dat de *Dicț. Acad.*, adus în legătură cu *fâșni*. In Munții Apuseni *fâșneață* are sensul de „strungăreața dinților"; *găoază* (170) e cunoscut și de *Dicț. Acad.*; *podoabă* (65) numire glumeață; *potcă* (160), idem; *produh* (31. 34) din slav. *produhŭ* „gaură făcută în ghiață" (ap. Tiktin, *DRG.* s. v.); *prună* (463), metaforă; *rușine* (437. 455), eufemism; *tămădău* (128) din ung. *támadó* 'ceeace se naște, ce începe' (cf. „făt"); *țânta* (459) din *ținti*: *viviță* (193)?; *vreană* (1), cf. „crăpătură", „găuază": *vulvă* (191) e probabil un neologism (cf. mai sus popularul *vulvură!*); *zdroanță* (25) = zdreanță (?).

31. **Piept.** In afară de variante de transcriere de care însă nu ținem seamă, forma aceasta e generală în limbă. „Scobitura ce se vede în împreunarea sternului" e *groapa pieptului* (11). Cu aluzie la slujba pe care o îndeplinește calul cu pieptul, se numește și *tragău* (202), derivat cu sufixul *-ău*. Printr'o evoluție de sens mai îndepărtată, *baier* (216), cf. *țesătură* groasă de lână (pe care țăranii o pun la pieptul calului ca să nu-l roadă hamul), metonimie.

32. **Iia**, menționată în chestionar, apare foarte nelă-

©BCU CLUJ

murit în cele câteva răspunsuri care țin seamă de ea; însemnează: „corpul" (59), „organul genital" (90), „sudoarea" (121). Nici unul din înțelesurile date nu pare a fi verosimil. Corespondenții nu cunosc cuvântul care nu mai e popular (*Dacoromania*, I, 258).

33. Partea în formă de arc, unde se împreună spetele picioarelor dinainte, se numește **greabăn** s. *greben*. Mai răspândită e forma *greabăn (grebân)*. Se comunică din Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, iar din Bucovina și Ardeal se atestă alături de alte forme. Forma *greben (grebăn)* e generală în Basarabia, foarte frecventă în Bucovina, cu răspândiri însemnate în Maramureș, până pe valea Someșului iar de aici, până în regiunea Târnavelor, a Brașovului și a Făgărașului. Și Munții Apuseni întrebuințează această formă. Alături de *grebăn* și *grəabăn* avem *hrebăn* și *hreabăn* în regiunile nordvestice ale Transilvaniei și în Bucovina. Pe valea Mureșului (530. 531. 542. 547) avem *breabăn*, formă asimilată. Disimilări sau asimilări mai prezintă: *crebăn* (108. 459), *grebăr* (518), forme necunoscute de *Dicț. Acad.* și *greavăn* (256). Formă de diminutiv, *grebănaș* (160).

Interesantă e forma *greblan*, atestată de pe valea Oltului, în compoziția căruia intră cuvântul *greblă* (521) aplicat și el tot la această parte. E cunoscută înrudirea apropiată a celor două noțiuni, „piepten" și „greblă" (cf. psl. *grebenŭ*). Rămâne nelămurit dacă fuziunea s'a făcut pe teren românesc sau ea provine de la Slavi.

Destul de compact se atestă din părțile crișene forma *breb* (522. 523. 536. 538. 544. 546), mai de grabă o refacere din *bre(a)băn*, decât numirea animalului *breb* „castor".

In analogie cu partea corespunzătoare (?) de la om, se numește *umăr* (6. 350. 439. 517).

Uneori terminul nu e cunoscut de corespondenți și atunci ei fac confuzii, notând numiri care desemnează alte părți: *spate* (8. 17. 32. 448), *spete* (237. 430), sau se numește prin circumscriere *între spete* (272. 281. 398. 419.

©BCU CLUJ

439), *spetele dinainte* (232. 331), *deasupra spetelor* (286. 481), *vârvu spetei* (428), *vârvu spetelor* (340), *ciot în spate* (471), *crucile spetelor* (466) și, impropriu, *așezătoarea șauei* (321) ; *șale* (260. 261), *șele* (458) și *șoldul deasupra* (266).

Termini locali sânt : *bremă* (525), neatestat în *Dicț. Acad.*, din germ. *Breme*, termin cultural, intrat prin intermediul armatei ; *cleștaie* (7/1), ? ; *ciripău* (378) = ferestrău (S. Pușcariu), sânt necunoscute dicționarelor ; *furculița dinainte* (392), cf. mai sus *greblă ; gârbiță* (175) ; *grebet* (183) ; *hoit* (20) ? ; *jug* (5), metonimie, și *lopătiță* (6. 497. 537).

34. Partea pe care se pune șaua se numește **spinare** Presupunem că nu numește numai partea aceasta ci întreagă șira spinării, de la gât până la coadă. Forma este comunicată cu sensul de mai sus, de pretutindeni.

Circulație întinsă are și numirea : *șauă*. Pentru evitarea omonimiei cu obiectul numit așa, se întrebuințează pentru ideea de „spinare" forma de la plural. Forma singularului se întrebuințează cu acest sens, totuși, în Moldova (?), în dreapta Mureșului, în Transilvania și în Banat. Restul domeniului dacoromân întrebuințează *șale* sau *șele*. Nu putem indica o regiune în care să fie întrebuințată în mod unitar una din cele două forme. Adesea apar alături. Subliniem faptul că forma *șale* s. *șele* au, după unii corespondenți, înțeles de singular.

Examinând alături cele două forme de singular, *șauă* și de plural *șale*, ca înțeles, constatăm că se deosebesc : cea dintâiu însemnează 'obiectul care se pune pe spinarea calului'. Același obiect se numește și cu forma de plural prin metonimie. De la cal terminul a trecut și la om, fapt remarcabil când știm că, de obiceiu, constatăm drumul invers.

Considerată în sens general, partea opusă pieptului se numește *spate*. Înțelesul se dă prin extensiune de la 'locul cuprins între cele două spete'. E interesantă diferența formelor *spate - spete* : cea din urmă, pluralul de

©BCU CLUJ

la *spată* (creiat în analogie cu cuvinte ca *masă - mese, față - fețe),* întrebuințată în plural[1].

35. Partea unde se împreună piciorul cu corpul se numește, general, **spată.** A fost bine că s'a diferențiat în chestionar partea de la piciorul dinainte și cel de dinapoi.

Din pricina aceleași asemănări (cf. *spată* < lat. *spatha* 'sabie'), se adoptă și terminul *lopățică* (129), *lopată* (183), *lopățea* (218), *lopățiță* (542. 546). Prin confundare în noțiunea generală, se numește *spinare* (17. 85. 251/1. 355).

Foarte des se notează pentru același înțeles, *șold.* E comunicat de pretutindeni. Adesea, extremitatea osului spetei se numește prin complinire : *șoldul dinapoi* (101. 114. 158. 251/1. etc. etc.). O distincție care se face tot prin complinire, oferă *șoldul mic* (idem). In ce privește sensul lui șold, nu toți corespondenții sânt de acord : „terminația superioară a oaselor piciorului" (199) ; „partea de la încheetură până la genunche" (188), „crucea șelelor" (16. 154. 266. 301. 443. 444. 468. 469).

Derivate augmentative ironice sânt *șoldău* (15), *șodolan* (65), prin disimilare din *șoldolan.*

Prin confundare într'o parte vecină, mai cunoscută, se numește *crucea șelelor* (16. 154. 165. 180. 224. 458), *șale* (22. 194. 415. 434. 533), *spată* (179).

Mai rar se notează : *armăraș* (126), (la piciorul dinapoi), o formă diminutivă din *armur.* Necunoscut *Dicț. Acad. : broască* (488), idem, figurație obicinuită pentru ideea de încheetură ; *bucă* (537. 538) ? ; *but* (122), prin localizare de sens; *chișiul dinapoi* (4) ? ; *cionț* (553), la piciorul dinapoi, prin confundare ; *ciopir* (249), idem ? ; *cliciu* (8. 514. 525. 530. 533. 542) ibid., din slav. *kljiči,* 'Haken' ; *coabză* pl. *cobze* (456) ? ; *coastă* (255) ? ; *cot* (348. 361), prin analogie cu cotul genunchiului, prin ase-

[1] Se zice regulat, în graiul popular : „mă dor spetele" și numai supt influență analogică „mă doare spatele".

©BCU CLUJ

mănarea de formă, numai la piciorul dinapoi, prin schimb de termini ; *crucea șalelor* (211. 482) ? ; *cur* (10)? ; *dreavă* (57) prin analogie, schimb de termini (cf. *cot*) ; *forgău* (419), la piciorul dinapoi, necunoscut de *Dicț. Acad.*, din ung. *forgó* 'îndoitură' ; *gârgoveană* (11) la piciorul dinapoi, analogic, prin schimb de termini, asimilare din *gârboveană* (S. Pușcariu) ; *genunche* (242) cf. „cot" ; *gleslă* (380/2) la piciorul dinainte, asimilat din *glesnă*, schimb de termini ; *greabăn* (279), idem, prin analogie de formă, schimb de termini ; *horgoș* (488), la piciorul dinapoi, din ung. *horgos* 'încovoiat' ; *lopată* (183. 256) și *lopățiță* (525), metafore ; *pește* (190) la piciorul dinainte (?) ; *podul curului* (80), cf. „crucea șelelor" ; *poghină* (530) = „podină" ; *roată* (221) cf. *cot* ; *țâmp* (1. 7/1. 20. 23. 530. 542. 549) din ung. *comb*, idem ; *umăr* (451) în analogie cu omul ; *vârcă* (480) ?

Din exemplele de mai sus tragem concluzia că schimbul de termini se întâmplă mai ales cu termini mai puțin cunoscuți.

36. **Sapă** se numește partea din imediata apropiere a șoldului, situată dedesuptul acestuia (la piciorul dinapoi) [1]. Foarte adesea această parte se confundă cu șoldul însuși sau chiar cu spata. Noi prezentăm materialul așa cum ni-l oferă răspunsurile la chestionar, fiindcă sânt unii care diferă de aceia înșirați mai sus, în legătură cu șoldul.

Sensul primitiv al terminului *sapă* trebue să fi fost acela de *șold* [2], *spată*, care la origine au fost sinonime și numai cu timpul s'au localizat pentru regiunea dedesuptul „șoldului" întocmai cum „spata" numește continuarea șoldului în spre spinare. Numai prin asemăna-

---

[1] Se comunică *partea de supt șold* (187), *sub șold* (432. 433. 435), *din jos de șold* (439).

[2] In Ardeal partea amintită e considerată ca *șold* și e numită așa. E paradoxală comunicarea : vârvul șoldului (238/1).

©BCU CLUJ

rea *osului* cu obiectul „sapă" putem explica adaptarea lui pentru partea numită acum astfel.

Vecinătatea cu partea numită „flămânzare" (168) a adus confuzia și cu aceasta. Astfel se comunică *deșert* din toate regiunile, sporadic, iar de pe valea Someșului foarte des: *slăbii* (20).

Cu aluzie la „cavitate" se numește *groapă* (18. 457. 493).

Cu aluzie la osul șoldului se notează cu sensul nostru și *forgău* (252. 476. 513) (cf. mai sus).

Alți termini, mai mult sau mai puțin transparenți sânt: *bucă* (267) greșit; *carnea iei* (370); *carnea groasă* (7/1); *câiu* (82); *clici* (525); *coabză* (417); *coapsă* (514); neologismul *crupa dinapoi* (59); *laturea piciorului* (sic!) 218; *luceafăr* (66), după părul care e sucit, în formă de stea; *macra șoldului* (158); *merișor* (121) cf. „ciot"; *nucă* (162) idem; *osul piciorului* (24); *oul cliciului* (542); *pulpă* (49); *șele* (45); *suspin* (471); *tin* (14)?; *țâmp* (537).

Luând în considerație terminii de mai sus, sântem lămuriți de dibuiala corespondenților care, de cele mai multe ori, nu cunosc terminologia precisă, dar comunică totuși, spre a fi completi. De altfel, e posibil ca și poporul să facă aceeași confuzie în privința numirii unor noțiuni atât de puțin precise cum sânt anume părți ale corpului.

37. Partea superioară a corpului, în locul unde se împreună cele două spete, de la picioarele dinapoi, de la rădăcina cozii până la șale, se numește **cruce**, *crucea șalelor* sau *crucea spinării*. In general *cruce* (68. 173) stă la baza numirii date pretutindeni.

Sânt regiuni care nu cunosc numiri speciale pentru această noțiune. Aici partea respectivă a corpului e numită cu termini cunoscuți, prin confundare în sfera altor noțiuni mai cunoscute. Astfel se notează: *șale, spinare, clici* (4. 537. 546. 549), sau prin complinire: *încheeturile*

©BCU CLUJ

şalelor (525/1), *între şale* (93. 128. 219. 255. 539), *furculiţa spinării* (80), *furcuţa dindărăt* (392/1), *către coadă* (251/1), *deasupra cozii* (60) ; *podu curului* (82) (în Munţii Apuseni, forma *plodu curului: plod* = „naştere"); şi *creastă* (183).

38. Partea cărnoasă de la partea superioară a armului piciorului dinapoi se numeşte, cu foarte puţine excepţii, pretutindeni **bucă**, plur. *buci* (*buce:* „dăi odată la buce" (179) păstrând forma arhaică). Formele determinante *buca curului* (53. 82. 88. 97. 106. 116. 126. 136. 140) par a fi reminiscenţe de când se spunea şi *bucile feţei.*

Pulpă de asemenea se comunică de pretutindenea.

Din Banat, cu regiunile lui limitrofe, se atestă, ca termin secundar, *ţâmp* din ung. *comb* 'ciolan', 'pulpă'.

39. Pentru sensul lui „anus", terminul general întrebuinţat este **cur**. Prin extindere se numeşte astfel întreagă partea dinapoia calului (128. 226) sau *dosul calului* (152/3). *Cur,* se numeşte uneori şi organul genital.

Cu aluzie numai la „anus" se atestă : *sub coadă* (174/1) circumscriere eufemistică, *gaură* (151) şi *găuază* (295). Se comunică de un învăţător venit în Transilvania de la Huşi. Acesta afirmă că acolo, anusul se numeşte şi *popau* (sau *popou?),* neol. franc.

Mai amintim că atât la terminologia organelor genitale, cât şi la aceea a anusului, corespondentele nu răspund.

40. Se numeşte **iee** „partea subţire de subţioară... lângă toate picioarele" (144), „partea de piele care leagă picioarele dindărăt cu foalele" (34. 160. 338), „partea dintre şoldul dinapoi şi pântece" (119), „partea pântecelui lângă tioc" (140), „partea dinapoi a burţii" (75/1), „organul genital la vaci" (90). Forma de plural este *ii,* când singularul se întrebuinţează feminin, şi *iiuri* când e luat ca ambigen. *Iia* se comunică de pretutindeni. Unii dintre corespondenţi comunică uneori *hie,* care poate să fie o eroare.

Aceeaşi parte prin analogie se numeşte *subsuoară* (128.

©BCU CLUJ

194. 497), iar prin complinire: *sub foale* (49), *sub piept* (200. 205. 272. 497) etc.

Termini figuraţi sau adaptaţi prin confundare, sânt: *broască* (475), metaforă; *burtă* (498), prin confundare; *captă* (513) ?; *chişâţă* (327) prin schimb de termini (?); *ciorcuşă* (29) ?; *copită* (134) ?; *deşert* (158. 257. 265. 270. 404) prin confundare; *dungă* (36); *flămând* (25. 27), *flămânzare* (12. 24. 246. 289), câte odată *flămânzie* (24) prin confundare; *fluerul de sus* (225) greşit; *foale* (366) cf. burtă; *gârgoveană* (530) schimb de termini; *iruri* (179) ?; *lopăţiţă* (7) prin confundare; *muşchiul picioarelor* (218) prin confundare; *negel* (32) greşit; *pântece* (127. 219/3. 287. 289. 390) prin confundare; *peliţă* (168/1); *peteheliţă* (435) ?; *peteluţă* (432. 433) ?; *piciorul din sus* (?) (471); *pulpa piciorului* (190. 498. 528) cf. „muşchiul"; *sârghie* (41/1) ?; *scăriţa calului* (521) metonimie, de la „locul până ajunge scăriţa şelei"; *scufundătură* (36); *slabină* (7/1), prin confundare; *stinghe* (320) prin confundare; de la *stinghie; undreuă* (39. 43) ?; *vâna iilor* (175); *vână* (= organ genital ?) (480);

41. Cel mai frecvent termin pentru numirea noţiunii de „burtă" în românește, e **pântece**. Se comunică, cu mici abateri, de pretutindenea. In unele regiuni începe a dispărea, înlocuit fiind cu termini mai noi. E unicul termin întrebuinţat în nord-vestul Transilvaniei, în regiunea cuprinsă între Huedin-Careii-Mari-Sighet. Foarte frecvent e şi'n regiunea estică, pe linia Cluj, Topliţa, dar în concurenţă cu alţii. Variante formale sânt: *pântec* (155/1. 174. 181. 316) formă analogică de singular; *puncite* (508), *pânciete* (391. 376) şi *pâncete* (metateze). E curios *pintece* (417), cf. *spintec*.

Foale e forma care se atestă de pe valea Mureşului, de la Tg. Mureş până la Arad, cu întinderi până la Cluj, iar de aici la vest până la Beiuş, la stânga Mureşului, dice se găsesc în întreagă Transilvania. In regiunea unde până la Petroşani şi în întreg Banatul. Reflexe sporase întrebuinţează de obiceiu forma *foale* sânt foarte va-

©BCU CLUJ

riați terminii secundari, care de cele mai multe ori au o nuanță figurată.

In Muntenia, Oltenia și Dobrogea terminul obicinuit e *burtă*. Întâmplător acest termin se atestă și din alte regiuni, uneori destul de des. Astfel, mai unitar se prezintă revărsările din Oltenia, în regiunile pădurene din Hunedoara, în Banat, iar de aici pe Mureș în sus, în Munții Apuseni, pe valea Arieșului la nord, până în Maramureș, Bucovina și Basarabia. Intinderea pe hartă a terminului poate servi ca un nou exemplu pentru legătura mai strânsă între graiul bănățean cu cel din nordul Transilvaniei, Bucovina și Basarabia. Regretăm că nu e uniformă repartiția pe hartă a răspunsurilor, care ne-ar pune în situația de a trage concluzii mult mai sigure în privința așa numitelor călătorii de cuvinte, care nu urmează de loc liniile de comunicație actuale, ci mai curând potecile munților sau malurilor râurilor. Acest lucru se poate afirma despre drumul urmat de *foale* și de celălalt termin, *burtă*, care au pornit de la sud. Celelalte regiuni, cum e țara Bârsei și Făgărașului, unde se mai atestă cei doi termini, sânt influențate de graiul muntean.

Variante formale: *burfă* (6) și *bursă* (4).

Aproape toți terminii secundari fac aluzie la mărime. Sânt născuți dintr'un radical *burd-* care în cursul timpului a dat, poate supt influențe streine, o serie întreagă de forme hibride și la noi și în alte limbi, forme care sânt extrem de greu de lămurit.

Pornim de la formele cele mai simple: *burdan*, *bârdan* (168. 534), după credința d-lui Drăganu, din *burduhan*; de la noi, cuvântul a intrat și 'n ung., supt forma *burdány*; *buruf* (74/1. 190. 191. 521); *burduh* (171. 219/2. 240. 280. 392/2. 420. 430. 456. 472/2. 429); *purduh* (477), și cu dispariția spirantei, *burdu* (168. 169. 170. 241. 246. 279); *burduhai* (523. 525. 540. 542) (din *burdan* + *măruntaie, Dicț. Acad.*); *burduhăi* (542), *burduhei* (243) cu sens de „intestine" confirmă etimologia dată de *Dicț. Acad.* Variantă interesantă e: *burduhăni* (522) cu *n* păstrat supt

©BCU CLUJ

influenţa lui *burduhan; burduhală* (240); *burduhalău* (186/1), derivate cu sufixe augmentative.

Burduhan are cea mai întinsă întrebuinţare în limbă. In Transilvania, afară de regiunea nord- şi sud-vestică, e foarte des notat. Se atestă şi din Basarabia şi Bucovina. *Dicţ. Acad.* aduce forma românească în legătură cu rus. *brjuchanŭ* 'burtos'. Ea ar putea fi însă o derivaţie augmentativă din *burduh*, având în vedere întinsa întrebuinţare a acestuia în limba noastră. Terminul are o mare varietate de forme:

burdihan (60. 66. 66/1. 67. 68. 69. 70), *burghihan* (431), *burtican* (supt influenţa lui *burtă*) (24/1 = 'burtă de porc'), *burdâhan* (96. 106. 115. 155). Alte asemenea forme sânt: *bărdăhan* (152. 158. 174. 181. 186/2. 188), *bârdâhan* (85. 87. 118. 124. 128. 138. 152/4. 179. 180), *bârdahan* (155/2. 174/1. 176/1), *bardahan* = „mai mult la cornute" (93). Prin trecerea *h* > *c*, *g*, supt influenţa rut. *bordjuk, bordjug* şi a lui *burtă*, avem *burtucan* (6. 306. 319. 321. 324. 327. 335), *bortocan* (38. 290), *burdugan* (121. 303), *bârdâgan* (114).

Pare că supt influenţa pol. *burdziuk*, 'burduf', avem la noi formele *bărdăzan* (167/1), *burduzan* (197. 197/1. 199), cf. şi *buzduhan* (548) = *buzdugan* (?).

In aceeaşi atmosferă semantică se găsesc: *burdie* (277), *borhan* (29), *brihan* (241. 506) care ne trimite la rus. *briuchanŭ; buhău* (337), poate un augmentativ din *buhă; bindeu* (472/1. 506. 533) < ung. *bendö*, 'foale' (cf. numele de bou *bindea* şi numele de fam. Bindea).

Termini metaforici sânt *butură* (542) şi *dobă* (513/2).

42. 'Partea dintre pulpa picioarelor dinapoi şi coaste, formând o adâncătură' se numeşte **flămânzare**. Terminul e un ardelenism, întrebuinţat mai ales în regiunile mărginene şi pe Mureş.

Avem derivaţii diferite: *flămânzeală* (20. 79. 95. 163. 196. 238/1. 239. 250. 277. etc.), *flămânzie* (24/1. 63. 75/1), *flămânzire* (67. 71) *flămânzeauă* (82), *flămânzele* (419), *flămânzenie* (243), *flămânzar* (392/1. 471), *flămânzărie*

©BCU CLUJ

(441), *flămânzit* (489), *flămânzene* (cu disimilare în pluralul *flămânzenele* < *flămânzelele*. Derivate din *flămând* cu sufixele *-are, -eală, -ie*, etc.

Foarte des se notează terminul *deșert*, de pretutindeni. Are la bază aceeași idee, de 'parte goală', cf. *partea deșartă* (188), și *sec* (63. 84).

Slăbie (20. 533. 538), prin complinire : *groapa de la slăbii* (531). In Banat, *slabină* (< srb. slabina) și *slăbiuță*, (din *slab.)*.

Stinghia se atestă rar, din nordul Ardealului, din Bucovina și Basarabia. Prin confundare se numește și *coș* (cf. *coșul pieptului)* (238. 272. 445. 475). Cu origine neclară: *horpos* (497. 514. 523. 546. 549. 550).

Restul materialului comunicat în legătură cu această noțiune e următorul :

bâldir (67) < turc. *baldyr (Dicț. Acad.)* ; *cartoafă* (525) ? ; *coștoafă* (530) ? ; *coastele calului* (12. 190) ; *groapă* (196) ; *iie* (109. 521) ; *linia iilor* (155) ? ; *pănuș* (20) „din jos de slăbiuță este un loc peleg (= fără păr), fără musculatură, numit pănuș", cu schimb de gen după *deșert ; pârtiță* (?) ; *peleg* (20) cf. *peleag* (ap. Tiktin) ; *plod* (506) ; *ratiță* (187) ? ; *sarcast* (sic !) (61) ? ; *stomac* (24); *știolnă* (378) metaforă, din germ. *Stolne* < *Stollen ; su piept* (537) ; *țâmp* (20) ; *uză* (111) din slav. *uza, uzdu* 'frâu, funie' (N. Drăganu).

43. *Părțile interne :* E justificată sterilitatea în privința terminilor pentru numirea organelor interne ale corpului. Aceste organe pe care poporul le vede rar, se numesc numai la anume ocazii. Lipsa de informație întinsă se datorește și chestionarului care a cerut numai termini care se aplică diferitelor părți interne deosebit de cele ale altor animale. Cunoștințele poporului în legătură cu părțile interne se reduc la „stomac", „intestine", „ficat", „splină".

Mulți din terminii referitori la stomac îi cunoaștem de la numirea lui „burtă".

bârdâzan (127) ; *berigată* (166), necunoscut de *Dicț.*

©BCU CLUJ

Acad. cu acest sens; *bortocan* (44); *buh* (107. 150); *bug* (121) < germ. *Bauch*, prin rostirea săsească (cf. *bufleş)* (Drăganu); *burhoaie* (164), necunoscut *Dicţ. Acad.*, = „maţe" (?); *burdihan* (164); *burduf* (108. 503); *burduhan* (219/1. 252. 361); *burduhoaie* (164) „îi se zice la stomac împreună cu maţele", contaminat din *buruf* + *burhoaie; burdujin* (521), necunoscut *Dicţ. Acad.; cărţulie* (121) „stomacul la vitele cornute", după structura în formă de pături, ca nişte foi de carte; *chişcă* (87. 164); *coş* (133. 392/1), cu aluzie la întreagă partea internă a pântecelor; *rânză* (426); *stomac* (107: „se zice numai la cal; la bou, vacă, etc., *burduf"*; 108. 108/1).

Ficatul (15) se mai numeşte *maiu* (15. 128. 448).

Intestinele se numesc: *bolhăi* (243), *blohătăi* (239/2. 238), necunoscute *Dicţ. Acad.; fleacuri* (218. 238/1).

Pentru plămâni se atestă *bojogi* (128), termin cunoscut.

Din observaţia materialului de mai sus ne putem permite câteva concluzii sumare pe care le formulăm în următoarele:

a) Anchetele linguistice prin chestionare trimise intelectualilor satelor noastre, deşi prezintă scăderi în ce priveşte informaţia precisă asupra materialului, ca notare fonetică exactă sau ca definiţie a elementelor comunicate, au totuşi o importanţă mare, pentrucă, mai mult decât o anchetă la faţa locului făcută de un specialist, desgroapă cuvinte rare, adună la un loc o sinonimică bogată. Până în momentul când se va putea întreprinde şi la noi o anchetă bine organizată la faţa locului, care va trebui să ţină seamă de rezultatele atinse cu anchetele prin corespondenţi, materialul se prezintă inegal ca valoare şi neuniform repartizat geograficeşte.

b) Spre a se primi răspunsuri neinfluenţate, chestionarul e bine să dea numai întrebarea fără a sugera nici un răspuns.

c) Imaginea matrialului studiat de noi prezintă o lipsă

©BCU CLUJ

remarcabilă de grupări dialectale. Termini al căror leagăn pare a fi într'o regiune oarecare, se găsesc, sporadic, aproape pretutindeni. Astfel regiunea bănăţeană are, prin Crişana, Sătmar şi Maramureş, legături, strânse cu Moldova şi Basarabia. Bucovina, foarte des se dovedeşte ca un interesant punct de contingenţă, care păstrează sau transmite mai departe forme din vecini. Contactul între graiul muntean şi cel ardelean se face prin Oltenia în Banat, şi prin Ţara Bârsei în Ardealul propriu zis, încât amestecul lexical e general pe întreg domeniul dacoromân. Din punct de vedere lexical nu putem fixa o regiune întinsă pe care să o putem numi *mai* conservativă ca alta, cum ne-am obicinuit să considerăm, având în vedere structura lui fonetică, subdialectul bănăţean. Conservative putem considera doar anumite regiuni periferice, îndeosebi nordvestice, unde ne-a fost dat să găsim unele reminiscenţe vechi, care în drumul lor, alungate necontenit de forme mai recente, se vor îneca în curând în valul care le ameninţă.

d) In ce priveşte originea numirilor date părţilor corpului la cal, ea e aproape întreagă latină. Local sau individual sau creiat şi se creiază mereu mijloace nouă de exprimare, mai expresive. Multe din aceste sânt împrumuturi streine, intrate cu alt înţeles în limba noastră, pe care poporul le-a adaptat pentru numirea diferitelor părţi de corp. Numirile, figurate, bazate totdeauna pe comparaţie sau pe asociaţie de idei, se schimbă necontenit, fiindcă necontenit ochiul poporului va vedea puncte nouă de asemănare între forma şi funcţiunea diferitelor părţi ale corpului cu cuvinte ce exprimă alte idei.

e) Poporul nu totdeauna face o distincţie clară a tuturor părţilor corpului şi în consecinţă terminologia lui nu e întotdeauna uniformă şi complectă. Une-ori ceea ce noi am numit *confundare* şi *întindere (extensiune) de sens* se datoreşte, probabil, unor confuzii făcute de corespondenţii noştri.

ŞTEFAN PAŞCA.

©BCU CLUJ

Etimologii.

Ariuș,-ă; hircă, ghircă; arvon, arvun, arvune, iarvant, arvant, arvânt, arpun.

Adjectivul *ariùș, -ă (Dicț. Acad.* I, 256), *erùș, -ă (Noua Rev. Rom.*, vol. 8, Nr. 6, p. 86) este calificativul unui soiu de mere care se coace de timpuriu (pe la Sf. Petru și Sf. Ilie).

Dicț. Acad., I, 256 — unde se atestă cuvântul din Țara Hațegului, Bănat, Severin și Mehedinți, — pentru a explică acest cuvânt se gândește la ung. *erős* „tare, vârtos". Fără îndoială din punct de vedere formal (cf. *Ariușd* < ung. *Erősd*, j. Treiscaune; dar și *iriș* „sănătos", „tare", ap. Frâncu-Candrea, *Românii din Munții Apuseni* (Moții), București, 1888, p. 101, < ung. *erős)*, chiar și al sensului, această explicare este posibilă. Totuși din definițiile date se vede că nu este vorba atât de mere „tari, vârtoase", cât de mere „timpurii", care nu totdeauna sânt tari. Apoi forma de singular *ariug*, alături de pluralul *ariuși*, ne trimite la un radical original cu *-h*, nu cu *-ș*, din care nu s'ar puteà desvoltà *-g*.

Pentru aceste motive, precum și având în vedere întinderea geografică a cuvântului, cred că mai curând avem a face cu sârbescul *jarùh* „vernus" (cf. și ceh.-slov. *jary*, pol. *jary* „frühlingsheurig; zeitlich") < v.-sl. *jarŭ* „ver", „Frühling" (cf. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, IV, 471, 473, 478, și Berneker, *SEW.*, 446—447), sensul original trebuind să fie cel de mere „primăvăra-

©BCU CLUJ

tice" sau „de vreme", „timpurii" (cf. srb. *jarša* „Ursulabirn", „vrsta kruške", *Rječnik*, l. c.). Ar fi vorba deci de un cuvânt înrudit cu *iriţă*, s. f., „specie de grâu de primăvară", < slav. *jarica*, şi cu *hircă*, *ghircă*, s. f., „Triticum durum", *Dicţ. Acad.*, II, 263 şi 392, care pare a fi identic cu slav. *jarka* (cf. srb. *jârīk* „Sommergetreide", pol. *jarka* „Sommerkorn"), venit prin limba ungurească ori germano-săsească, unde *j* iniţial dă *g-*, *ǵ-* (cf. ung. *jérke, jerke, jarka* „miel" sau „ied mai tânăr de un an" < slav. *jarka*; ung. *jérce, gérce* „puică" < slav. *jarica*).

Ivirea lui *-i-* înainte de *-u-* în forma *ariuş* alături de *eruş* (< **ieruş*) s'ar puteà explicà ori prin metateza lui *j* iniţial, ori printr'o diftongare de felul celei din *ştreang* < germ. *Strang*, *Vireag* < ung. *virág*, *vileag* < ung. *világ*, *lĭurcă* < slav. *lurka* < *lura* (cf. rut. *lura*) etc.

Cât priveşte pe *a* iniţial din slav., în special din srb. *ja-*, cf. numele arborelui mitic („sicomor", „arţar stufos", „platan") numit *arvón, arvún, arvúne, ĭarvánt, arvânt, arpun, darvon, darvant*, deci uneori cu *d* protetic ca în poeziile populare şi cu *t* epitetic, ca şi în alte cuvinte (cf. *paus* şi *paust* în Maramureş, *ghes* şi *ghest*, *valos* şi *valost* etc.), derivat de Hasdeu, *Et. Magn.*, 1788—1791, greşit din **laurentum*, **laurinum* + *Arvinte* (= slav.-biz. *Lavrentie*), pentru care *Dicţ. Acad.*, I, 280, se gândeşte la bulg. *javor*, iar V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 441—443, la forma metatezată (influenţată prin et. pop. de *arvonă*, *arvună*) **jarvo* a slavului *javorŭ* πλατάνος „platanus" (cf. germ. *Ahorn*, ung. *jávorfa*), dar care într'adevăr trebue derivat din forma metatezată **arvon*, **jarvon* a slavului vechiu **avorn* sau **javorn* (cf. *-n* şi în forma germană!), primită înainte de a-şi pierde pe *-nŭ* pe urma faptului că a fost confundată, prin etimologie populară, cu adj. **avorĭnŭ* s. *javorĭnŭ* (cf. rus. *javornyĭ*, s.-cr. *javoran*), v. Berneker, *SEW.*, 34—35; *aglică* „Filipendula hexapetala" < srb. *jaglika (jaglac)*, *Dicţ. Acad.*, I, 70; *agud* „dud" < srb. *jagoda* „fragă", *Dicţ. Acad.*, I, 73—74, etc.

©BCU CLUJ

Bălmăji; boscorodi.

Verbul *b ă l m ă j i* (*bălmăşi, bălmuji, bălmoşi*, cu trecerea lui *ă* > *o* după labială : *bolmoşi* şi *bolmoji, îmbolmăji*), împreună cu derivatele sale despre care va fi vorba mai încolo, pare a nu aveà nici o legătură cu mâncarea ţărănească numită *balmoş* (*balmuş, balmuj, balmăş, balmaş, balmăj, balmeş, balamiş - balmuş*)[1]), cum sugerează *Dicţ. Acad.*, I, 460, ci este mai curând un termen de medicină populară, întrebuinţat de vraci şi babe vindecătoare, care, deodată cu o seamă de doctorii primitive, de oblojeli etc., întrebuinţează şi puterea mistică a descântecelor şi formulelor mai mult ori mai puţin înţelese.

Radicalul de la care trebue să plecăm este ung. *balzsam*, cuvânt atestat în această formă încă de la începutul secolului XVI, care fie că derivă din germ. *Balsam* ori este un postverbal al lui *balzsamoz, balzsamol*, derivatele lui *balzsamum, balzsamom* < lat. *balsamum* (cf. Gombocz-Melich, *METSz.*, 263—264), a trebuit să aibă toate sensurile cuvântului latinesc (pentru care cf. gr. βάλσαμον, arab. *balsam*), deci şi pe acel de „liquidum medicamentum oculorum curationi necessarium, quod arboribus destillat in modum picis“ alături de „liquor aromaticus, planta aro-

---

[1] Cuvântul nostru nu poate fi despărţit de ung. *bálmos*. După Gombocz-Melich, *METsz.*, 260, cuvântul unguresc este luat din românește. Etimologia cuvântului românesc „nu este clarificată ; l-au apropiat de ciag. *balamač* „eine dicke, klebrige Suppe, Brei“ (Vámbery, *Stud.)*; cf. şi osm. *bulamaž* „der Syrop, das Eingekochte ; eine Mehlsuppe mit Käse ; eine Speise, die aus Mehl, Zucker und Fett gekocht wird“, Radl.) şi cu fr. *talmouse* „Art Käsckuchen“. Cea din urmă apropiere este cea mai probabilă“ (cf. *talmeş-balmeş*). Din românește pol. *balmosz* (Miklosich, *EtWb.; MNyr.;* XVI, 17), bg. *balmuš* „Speise aus Maismehl, Quark u. Butter“ (prin et. pop. > *bělmǫž*, *Balkan-Archiv*, III, 283), săs. *Bălmǝsch (Siebenb.-sächs.* Wb., I, 400). Weigand îşi mai menţine şi acum părerea că rom. *balmoş* este de origine ung. şi înrudit cu ciag. *balmač*, turc. *bulamaž* (cf. XVI. *Jahresbericht*, 220, şi *Balkan-Archiv*, III, 283, iar Dr. Karl Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der europäischen (ger-*

©BCU CLUJ

maticum istum et fragrantissimum liquorem fundens“ și „sacrum chrisma seu oleum sacrum“.

Două împrejurări vorbesc pentru această explicare: una formală, iar cealaltă semantică.

Cea formală este metateza cuvântului care ar trebui să aibă forma **bălјămì* s. **bălјomì*. Ea pare a se fi făcut subt influența lui *oblojì* (< v.-bg. *obložiti*) cu care a trebuit să aibă un sens asemănător.

Pe cea semantică ne-o explică în parte cea formală: e vorba de un termen medical popular. *Bălmăjì* a trebuit să însemneze la început „a vindecà prin oblojeli cu balsam“, apoi „prin orice fel de oblojeli“. Sensul din urmă mi-e cunoscut din regiunea Năsăudului. La oblojeli s'au adaus și descântece sau formule neînțelese care se întrebuințează și la vrăji și farmece. Astfel a luat *bălmăjì* sensul de „a vrăji, a zăpăcì pe cineva prin vrăji sau farmece“, care se vede clar în exemplul: *Badeo, nu te-am bolmojît, cum maică-ta mi-a stârnit, că bolmoaja mea nu pică; Dacă pică, Ea nu strică* (*Șez.*, VIII, 82). Din întrebuințarea de descântece și formule neînțelese trebue să explicăm și sensul de „a vorbì încurcat“, „a vorbì în neștire, fără rost“ (Rădulescu-Codin; Com. N. Ionescu, Șișești, în Mehedinți); „plaudere viel“ (*Jahresbericht*, III, 313, Borlovenii-vechi, în Banat), precum și pe acel de „a amestecà (mai multe lucruri) unele cu altele, a încurcà lucrurile“, „a încurcá, a zăpăcì pe cineva cu vorba“ (vezi exemple în *Dicț. Acad.*, I, 459). Efectul descântecului asupra trupului ne-a dat sensul „a se muià, a se moleși“ al reflexivului *a se bălmăjì* (vezi ex. *Dicț. Acad.*, l. c.).

Derivatele *bălmăjit, -ă* adj. I, 1. „încurcat“ 2. „moleșit, moale, fără energie“ și II. „încurcat în vorbire, pel-

---

manischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg, 1927, p. 17, Nr. 201, îl consideră identic cu *balbaș* „mied“ < turc. *bal* „Honig“ și *baș* „Kopf“, propriu „Honigkopf“, iar *balmeș* din a face *talmeș-balmeș* identic cu *balimez*, *baliemez* „grosskalibriges Geschütz“ < turc. *bal-jemez*, propriu „der nicht Honig iszt oder friszt“.

©BCU CLUJ

tic ; cel ce vorbește prea mult" ; *bălmăjitură* s. f. „amestecătură, încurcătură, arababură, talmeș-balmeș" ; chiar și postverbul *bolmoajă* s. f. „vrajă, farmec" nu prezintă nimic nou față de sensurile lui *bălmăji* despre care a fost vorba mai sus. *Bălmăjitor* și *bălmejuitor, -oare,* adj. verb. al formei *bălmejui* neatestate altfel, din exemplul : *Acel Ungur, au ce va fi fost nu știu, de au băsmuit și au visat ca acelea a zice, se vede că de puțină știință și socoteală au fost..., băbești basme și nesărate vorbe la... oameni lăsând în poveste. Ci, ca să nu fiu prea lung, în vorba acestora bălmejuitori, cu atâta fiecare gânditor... se poate domirì, cum acelea ce au zis n'au fost, nici au putut fi* (Let, I², 110), ne reamintește așa de mult pe † *amăgeu* (< *gr. μαγεύς, -έως, din μαγεύω „vrăjitor") care din „vrăjitor" a ajuns să însemne „șarlatan" (v. exemple în *Dicț. Acad.,* I, 131).

Evoluția lui *bălmăji* este foarte asemănătoare cu aceea a lui *boscorodì* care a trebuit să se nască prin metatezarea unui unguresc reconstruit **boszorkod-* = *boszorkányoz* „behexen, bezaubern" < *boszorkány* „Hexe, Nachtgespenst" (> slov., rut. *bosorka,* care a fost reprimit în unele regiuni ungurești în formele *boszorka, baszorka,* cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.,* 499—500) > rom. *bosorcaie (bosorcoiu),* subt influența lui *bosconì*[2]. Având în vedere că pentru a explică forma unor elemente ungurești în limba noastră adeseori trebue să pornim de la astfel de radicale reconstruite, de altfel în spiritul limbii ungurești (cf. suf. *-ad-, -od-, -ed-),* această explicare este mai

---

[1] Derivarea de verbale cu suf. *-od(ik), -ad(ik), -ed(ik)* este proprie limbii ungurești.

[2] Din pricini fonetice nu pot admite etimologia propusă de V. Bogrea, *Dacoromania,* IV, 795—796 (< rut. *božkoróditi* 'Hokus Pokus treiben', ap. Želechowski, *Ruthen.-deutsches Wörterbuch,* I, 57, care poate fi luat din rom. *boscorodì* și modificat subt influența formelor cu *ž* ale lui *bogŭ),* cum nu o pot admite nici pe a lui *Cihac,* II, 24 (< rus. *vozgovoriti* „commencer à parler").

©BCU CLUJ

probabilă decât cea dată de *Dicț. Acad.*, I, 624. „Formația ononatopeică (poate prin fuziunea lui *bolborosì* + *boscoade*, s. cu ung. *boszorka* „vrăjitoare")".

Insuși *boscoade* „farmece, leacuri cu putere de vindecare" pare a fi mai curând o contaminare a lui *boscoane* + *boscoroade* „bolboroseală, bombăneală", postverbalul lui *boscorodì*, decât + *iscoade* (*Dicț. Acad.*, I, 624), care are cu totul alt înțeles.

Bituşă, botoaşă, butuşană.

Cred că în derivatele *bituşă*,[1] *botoaşă* şi *butuşană* avem un singur radical, anume ung. *bojtos, böjtös, bujtus,* + *buhtus* „hirsutus, villosus, comosus, surculosus, hirtus, hispidus", „haaricht, schossreich, rauh, stachlicht, struppicht, mit Quasten versehen, zottig" (< *bojt* „surculus, coma", „Schoss, Zweigblatt am Baum, Propfreisslein"), pentru care cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, I, 264; Szamota-Zolnai, *Oklsz.*, 79; Szinnyei, *MTsz.*, I, 152; Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 451.

Bituşă, s. f., înseamnă 1. „Un fel de bundă, cojoc(el), tihoarcă, folar, haină blănită, (bundă) făcută din piei de oaie şi fără mâneci", „sarică, o îmbrăcăminte lungă, pentru iarnă, făcută din piei de oaie", iar derivatul *bituşcă*, s. *f.*, „cojocel scurt până în cureă"; 2. „procoviță pentru şa" (*Dicț. Acad.*, I, 570).

Botoaşă şi *butuşană*, adj., s. f., este „oaia bătrână care nu mai are dinți şi care, de regulă, se îngraşă pentru tăiere"; „babană, boancă, hâ(r)ştioagă" (*Dicț. Acad.*, I, 630 şi 713—714.

In toate trei cazurile trebue să fie vorba de ceva „lânos", „păros": în cazul întâiu de un „cojocel, bundă, blă-

[1] Acest cuvânt a fost derivat de Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, p. 90, 110 şi 111, greşit din ung. *bekes*, *bekecs*, care ne-a dat pe *pet'eşă* „redingote, fourrée hongroise, polonaise" (Cihac, II, 520).

©BCU CLUJ

niţă", în cazul al doilea şi al treilea de o „oaie", mai ales „oaie bătrână".

Din punct de vedere formal în toate trei cazurile s'a redus diftongul. S'a păstrat însă în *boit* „ciucure" < ung. *bojt* (Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, p. 111; *Dicţ. Acad.*, I, 603; cf. şi n. fam. *Boitoş* < ung. *bojtos*.

Bodărlău (bodârlău).

Bodărlău (bodârlău), s. m., = un soiu de raţă cu penele negre şi ciocul ascuţit (*Colymbus glacialis*); *lişiţă, cufundar*, cu speciile *bodârlău ferăstrău (mergus merganser* s. *serrator)* sau *raţă albă (mergus albellus), fundac* şi *fundar;* cu schimb de sufix se numeşte *bodârlan*, s. m.

Dicţ. Acad., I, 595, de unde am luat aceste precizări şi unde se dau şi citatele necesare, constată că etimologia acestui cuvânt este necunoscută şi adauge: „Cihac, II, 483 îl compară cu ung. *bukdár*, idem, *bukdolni* „a se cufundà"; un cuvânt unguresc *bukdárló*, citat de ŞIO. I, 245, nu-l găsim în dicţionare".

Forma ungurească de la care trebue să pornim este **bujdorló* s. **budorló*, contaminarea lui *buvárló* + **bujdoló* sau *bujdákoló, budákoló, bujdok(o)ló, budok(o)ló* „mergus"; cf. şi slov. *bujár, bujárka* „un soiu de raţă", ap. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 560—562.

Bolfă; gâlcă; galfăd, calfăd, chealfed, gâlfed.

Substantivul feminin *bolfă* este cunoscut cu sensul de „umflătură", „tumoare" („care conţine multă apă"), în special, umflătură la gât, gâlci, amigdalită", şi rar, în Transilvania, „nod" (în năframă etc.).

Dicţ. Acad., I, 608, înregistrează aceste sensuri împreună cu variantele şi derivatele *bolcă* (< *bolfă* + *gâlcă), boftă, bolfuşoară, a se bolfi* „a se umflà", „a creşte", *bolfos, -oasă* „umflat, noduros", *bolfeiu* „grămadă, mor-

©BCU CLUJ

man"[1] şi adauge „etimologia necunoscută (cuvântul se găseşte şi la Ruteni *bolfa* „tumoare")".

Pentru a explică pe *bolfă* trebue să pornim de la ungurescul *golyva* (*gëlyva, gëlva, géjva, géva, gilva, gilua, giva*) „Kropf", „Baumschwamm", care, împreună cu toate variantele sale, s'a desvoltat din forma metatezată a slavului *glíva* < p.-sl. *glĕvŭ* (cf. slov. *glíva* „Baumschwamm", srb.-cr. *glíva* „Schwamm", č.-slov. *hlíva* „Staubschwamm", rut. *hłýva* „eine Pilzart", ap. Berneker, I, 303). Fazele de desvoltare ale cuvântului unguresc au trebuit să fie: slav. *glíva* > cu metat. ung. *gilva* > *golva* > *gëlva* ori *gilva* > *gëlva* şi *gilva* > *golva* (cf. şi slav. *plĕva* > ung. *polyva, pëlyva, pëjva, pëlva* „Spreu")[2]. Afară de aceste forme ungureşti trebue să înregistrăm şi pe *volyva* s. *volva*, în care *g* s'a schimbat în *v* prin asimilaţie[3].

Trecerea lui *g* în *b* nu este atestată în ungureşte pentru acest cuvânt. Dar astfel de treceri există. Citez una singură, întru cât cuvântul respectiv, în forma sa cu *b*, a intrat şi în limba noastră: *targonca* > *tarbonca* şi *torbonca* > rom. *tărăboanţă, tiriboanţă* (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II, 662: A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, 285; Tiktin, *DRG.*, 1559).

Trecut odată *b-* în *v-* (cf. forma *volyva*), acest din urmă s'a putut desvoltà şi mai uşor în *b-* (cf. *berdung* < *verdung*, ap. Szinnyei, *MTsz.*, II, 955; *bakter* < austr.-bav. *Wachter*, Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 247, care ne-a dat rom. *boactăr;* chiar rom. *oacheşă* > ung. *vakişa* şi *baksa*, slov. *bakeša*, cf. Gombocz-Melich, o. c., 246, unde se derivă greşit din *bak* „ţap" + suf. dim. *-sa)* etc.

Schimbarea lui *g-* în *b-* s'a putut produce şi la pri-

---

[1] *Bolf*, s. a. (în Munţii Apuseni), „bucată mare de piatră pe marginea drumului)" probabil este alt cuvânt; cf. *bâlf, bulhă, bulg, bulz.* Şi *bolfeiu* ar puteà să fie mai curând un derivat al acestuia decât al lui *bolfă.*

[2] Z. Gombocz, în *Magyar Nyelv*, XVI—1920, p. 5.

[3] *Magyar Nyelv*, XVI—1923, p. 125.

©BCU CLUJ

mire, pe terenul limbii românești, fie printr'o metateză fonetică de felul lui *pogorî-goborî-coborî, tăvălug-tăvăluc-tăfălug*, fie prin influența lui *boală, bolì, bolnav* (cf. slav. *bolì* „bolnav", rus. *bolì*, srb. *bol* „durere"), *bolovăni* „a se umflà, „a se inflamà", a se învârtoșà", ori a lui *bolf, bálf, bulhă, bulz* și *bubă*. Și în alte poziții trece *g* la noi uneori în *b* (cf. *cociorbă* și *cociorvă* alături de rus. *kočerga*, rut. *kočerhe, kučurha*, pol. *koczarga*, ap. Berneker, I, 536; *goambă* = *goangă, Dicț. Acad.*, II, 279, etc., ca să nu mai pomenesc de asimilații și metateze de felul celor următoare: ung. *gomb* > secuește *bong* > **bomb* > rom. *bumb*; ung. *gombostö(tü)* > rom. *gomboș*, ung. *bongostö* > rom. plur. *bumbuște* > sg. reconstr. *bumbușcă* (rut. *bumbuška*) alături de *bongoș, boangăș* < ung. sec. *bongos*; *guba* > rom. *gubă* și *bobou, bubău*, etc.); ori de iperurbanisme ca † *biftuì* (*Dicț. Acad.*, II, 257) < *ghiftuì* < germ. *Gift*, poate *bif, ghif, bgif* alături de *ghiță, ghiță, viță*, etc.

Și mai ușor putem explicà trecerea lui *v-* în *b-* din forma *volyva* s. *volva* (pentru *b* inițial < *v* cf. *boșlină* < *voșlină* < v. slav. *voština*, *Dicț. Acad.*, I, 626; pentru *b* medial și final < *v*, chiar și < *f* cf. *cujbă, gujbă* < slav. *gožiri*, din care derivă și srb.., rut. *gužba*, ung. *guzsba* fiind luat din românește; *puhab* alături de *puhav* (ung. *puha*) < slav. *puhavŭ, puhavyi, buhab, buhav* < srb. *buhav*; cf. și *càrjob, gârjob* < slav. *kržav*: *Cârlibab* < *Cârlibav* < *Cârlibah, cosoroabă* < ung. *koszoróf*a, A. Philippide și A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1925, p. 278, etc.

Trecerea lui *v* din silaba ultimă în *f* nu ne pricinuește nici o greutate; cf. slav. *vlŭhvŭ* > rom. *vâlvă* > *vâlfă*; slav. *žrŭtva* > rom. *jertfă* etc.

Ruteanul dialectal *holva* este luat din ungurește, iar *bolfa* din românește[1].

Mai rămâne acum de cercetat dacă nu poate fi vreo legătură oarecare între *galfăd, calfăd*, † *cheal-*

[1] Cf. I.-A. Candrea, *Noua Revistă Română*, vol. I—1900, Nr. 9, p. 407.

©BCU CLUJ

fet, talfăd, gâlśed, gâlfed „palid şi puhav sau buget la faţă", *gălbezì, călfezì, chelfezì* „a se face palid, a (se) îngălbenì", pe care Puşcariu, *Dacoromania,* IV, 684—6, le derivă dintr'un tip **galfidus* în loc de **galbidus*, şi între formele ungureşti *gëlyva, gelva, gilva,* în care, cum ar arătà forma *gâlśed* interpretată **gâlced,* nu *gâlfed*[1], a putut să se amestece şi *gâlcă* 1. „boală de gât", 2. „umflătură subt piele" care, împreună cu Tiktin, *DRG.*, 678, nu cred că poate fi explicat mulţumitor dintr'un slav *galka* „glob"[2], care ar fi dat în româneşte *galcă,* ci, cum îmi atrage atenţia Th. Capidan, mai curând este o desvoltare semantică ulterioară din bg. *glătka* > *glăka* „gorgée, arrière bouche ; trait, coup".

Contaminarea lui **galbed* (< **galbidus, -a, -um)* în loc de *galben (galbinus, -a, -um)* cu ung. *gëlyva, gelva, gilva* ar explicà de-ajuns atât trecerea lui *b* în *v* şi apoi în *f* (cf. *bolfă, vâlfă, jertfă* etc.), cât şi forma † *chealfet* = *chealfed, talfăd,* cu *ea,* care după *g* şi *k,* s'a redus apoi la *a.*

Botoş.

Botoş, s. m., = căpuşă (Bucov. şi pe Câmpie, în Transilv.; cf. Marian, *Ins.* 400, Viciu, *Glosar* şi *Dicţ. Acad.*, I, 631), derivă din ung. *botos* „capitulatus", „köpfig, kopf habend" (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, I, 302), fiind un interesant décalque al românescului *căpuşă,* care „pare a fi derivat din *cap* cu suf. *-uş*" şi ca termen păstoresc, a trecut şi în alte limbi. (cf. Puşcariu, *Dacoromania,* II, 593—594 şi *Dicţ. Acad.*, I, 116).

---

[1] Fiindcă Puşcariu contestă existenţa acestei forme, amintesc că ea se găseşte atestată la I. Chendi, *Foiletoane,* Bucureşti, 1904, p. 127: „Atmosfera oraşelor şi a boerilor de viţă iată ce produce: *gâlfezi* trubaduri de noapte sau îmblătitori de fraze şi cel mult frivoli, storşi şi fără vervă, de ai lui Boccaccio".

[2] *Dicţ. Acad.*, II, 213—214.

©BCU CLUJ

Buzumăni.

A buzuminì vb. IV-a cu sensul de „a se zăpăci“ (com. din Costeiu, Banat, *Dicț. Acad.*, I, 716) derivă din srb. *bezuman* „demens, insipidus, stultus, ignarus“, *bezumiti* „decipere“, „în errore versari“, „stultum esse“ (< v.-sl. *bezumĭnŭ* „amens“, *bezumiti* „amentem esse“), cu *e* trecut în *ă* și apoi în *u*, după labială și înainte de *u* următor.

Căilat,-ă.

Relev acest cuvânt nu atât pentru etimologie, care este cunoscută în cât privește radicalul din care derivă, cât pentru felul cum este format.

Căilat, -ă, adj., care însemnează „cu coarne strâmbate sau sucite“ : *Boii mândrei cei căilați, Peste munți triabă trecuți...* (I. Bârlea, vol. II. *Cântece poporane din Maramureș*, București, 1924, p. 256), este adecă un derivat de felul lui *tărcat, -ă* < *tărcà* „a împestrița“ < ung. *tarka* „pestriț“, deci este participiul unui verb **căilà* < *cáila, cáilea*, cu reducerea diftongului *cálea* „nume de vite“ < ung. *kajla* „strâmb, sucit, încovoiat“ (cf. *kajla szarvak* „coarne sucite îndărăt“, *kajla tehén* „vacă cu coarnele cârligate în jos“) ; cf. și *căilaciu* și *căilac* < ung. *kajlás*, idem, ca și *bărnaciu* < ung. *barnás*, apropiat de derivatele cu suf. *-aciu* (v. Alexics Gy., *Magyar elemek az oláh nyeloben*, Budapest, 1888, p. 68 ; *Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 48 și 184 ; O. Densușianu, *Graiul din Țara Hațegului*, p. 83).

Cărăzui.

Cărăzuì vb. IV-a „échalasser“, „a așeză parii de la vie în rând“ (Cujir, în Transilv.), nu derivă din ung. *körözni* „entourer, environner“, „a încunjurà, a împrejmuì“, cum presupune C. Lacea, *Dicț. Acad.*, t. I, p. II, p. 131, ci din ung. *karóz-* (< *karó*) „garnir de pieux, piloter, palissader, échalasser (ex. une vigne)“.

©BCU CLUJ

Cârţă; gâţă.

Fără a-i arătà originea, *Dicţ. Acad.*, t. I, partea II, p. 160, dă pe *cârţă*, s. f., ca întrebuinţat în Mold., Bucov., Transilv., cu sensul de „chiffon", „cârpă", „(co)treanţă", „râză", „zdreanţă", împreună cu trimiterile necesare. Evident avem de a face cu **cârpiţă* (cf. srb. *krpica*, dim. lui *krpa* < v.-bg. *krŭpa* > rom. *cârpă*).

Pentru sincoparea lui *-i-* aton şi apoi dispariţia lui *-p-* cf. *cocârţă* < *cocârtiţă* „mâncare ciobănească din caş dulce amestecat cu zăr", *codorţă* < *codorâţă*, *codoriţa* „codorâşte", *tăgârţă* < slav. **tagarica* (cf. bg. *tagarečĭ*, *tagarčja*, *tagárčica* < bg. *tagar* < ture. *tagár*, *dagarğýk* „sac de cuir" > alb. *tagar*, n.-gr. ταγάρι, ταγαρτζίκα şi δαγ-), *(z)dreanţă* < slav. **sŭdranica* < *sŭdrati* „zerreissen" (cf. Tiktin, *DRG.*, 1807) alături de *draniţă* (cf. pol. *dranica* „Dachspann, Daube" < v.-bg. *dirǫ*, *dirati*, ap. Berneker, *SEW.*, 185) etc. Dintre cuvintele de acest fel tratate de G. Weigand, *Balkan-Archiv*, III, pp. 108—110, putem cità pe *povaţă* < **povoaţă* < slav. **povoca* < **povodĭca* < *povod* (Cihac, II, 284; Weigand, o. c., p. 109). Nesigure sînt *ceaţă* < slav. **čadĭca* < **čadŭ* „Dunst" (Cihac, II, 47; G. Weigand, o. c., p. 108—109) alături de explicarea din lat. **caecia* (Puşcariu, *Conv. Lit.* XXXVII, 598—599, şi *EtWb.*, Nr. 359, p. 30; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 158, şi *Romania*, XXXIII, 74; Meyer-Lübke, *REW.*, Nr. 1457, p. 110); şi *viţă* < slav. *vica* < v.-bg. *vitĭca* (G. Weigand, o. c., p. 109—110) alături de explicarea admisă de majoritatea celor ce s'au ocupat de acest cuvânt: < lat. *vītea*, fem. lui *vīteus* „Reben-" (cf. Puşcariu, *EtWb.*, Nr. 1911, p. 179, care atestă şi megl. *vitsă*; Tiktin, *DRG.*, p. 1760, şi Meyer-Lübke, *REW.*, Nr. 9388, p. 717).

Având în vedere numeroasele exemple citate mai sus, fără îndoială dintr'o astfel de formă sincopată trebue să explicăm şi pe *gâţă* „panglică sau baieră ce se împleteşte în capătul cosiţelor ca să se poată înnodà când se leagă împrejurul capului", „împletitura părului în vârful capului,

©BCU CLUJ

împodobită cu mărgele, panglici sau flori de târg" şi „coada împletită a fetelor" (*Dicţ. Acad.*, II, 235—236). Cuvântul de la care trebue să pornim este, evident, slav. **kica* < **kiьica* s.**kytica* < v.-slav. *kyta* (cf. rut. *kytyća* „Blumenstrausz", „Garbenbündel", slov. *kytice* „Strausz", „Busch", pol. *kiczka, kicz,* ap. Berneker, *SEW.*, 679). Cum arată însă *chită* „buchet de flori" < v.-sl. *kyta, chitì,* 1. „a împodobì", „ a gătì", 2. „a potrivì bine", „a drege", 3. „a plănuì", 4. „a nimerì", etc., asupra cărora cf. mai pe urmă S. Puşcariu, *Revista filologică,* I—1927, pp. 271—275, *k-* din slav **kica* ar fi trebuit să se păstreze în limba noastră. Pentru aceasta, dacă nu cumva se găseşte în rut. ori pol. şi forma dialectală cu *g-*, ori dacă n'avem a face cu o influenţă a lui *gătì, gătealĕ* ori chiar a lui *gât,* sânt îndemnat să cred că am primit acest cuvânt prin limba ungurească în care-l găsim în forma *gica, gicca* „jupi (legături de paie s. papură) mărunţi pentru acoperirea caselor", *gicáz-* „a legà jupi" etc. (cf. Szinnyei, *MTsz.*, I, 695).

Din româneşte este ung. *gaca (gëcaj)* „împletitură de păr pe capul fetelor", atestat în graiul Ciangăilor din Moldova (*Magyar Nyelvör,* XXX, 172).

Chichilean.

Chichilean, adj. m., adv., se întrebuinţează numai în expresiunea *stă chichilean* = „stă nerăbdător şi aşteaptă pe lângă cineva care-i ocupat şi pe care-l plictiseşte" (com. N. Ionescu, Şişeşti, în Mehedinţi) şi derivă din ung. *tétlen* „inactif, oisif, désoeuvré, sans occupation" (cf. ung. *tétlen áll* „stă fără treabă, nu ştie ce să facă").

Chiuăreasă.

Chiuăreasă, s. f., înseamnă „femeia care ştie coase cu mai multă măestrie" (Viciu, *Glosar,* 87, Cean, Câmpie). Cuvântul l-am auzit şi în Cluj de la d-na Hermina Moldovan, de origine de pe Câmpie. Derivă din ung. *tüvarró* (= „*tüvel varró*") „cusătoare cu acul".

©BCU CLUJ

Ciuieș -ă.

Adjectivul *ciueș, -ă* se întrebuințează pe la Năsăud cu sensul de „tehuiu", „șuchiat". Cuvântul acesta se găsește și în limba ungurească ca element al limbii militarilor din timpul războiului, însemnând „țăran, om prost de origine slavă (sârb, bosniac, muntenegrean, sloven)", *Magyar Nyelvör*, XLIX, 44.

După Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 1198, cuvântul unguresc derivă din srb.-cr. *čuješ* ? „auzi ?" din verbul *čuti* „hören". Nouă ne-a venit cuvântul probabil prin militari și, după cât îmi aduc aminte, l-am auzit și înaintea războiului.

Cocor (cucor).

Pentru a explică originea *cocorului* s. *cucorului* (plur. *cocori* s. *cucori*), numit în Moldova, unde această formă este rezervată pentru bărbătuș, cu forma feminină *cocoară, cucoară*, „pasere băltăreață și călătoare, din clasa picioroangelor, cu capul împănat sau moțat, cu ciocul și gâtul foarte lungi", numită și *gruiu, gruie, gruhă, gruhe (Grus cinerea)*, precum și pentru *cocor-, cucor-, cocâr-, coco-, cuco-* din deosebitele variante ale lui *cocostârc*, Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, I, 303, a propus : masc. *cocor, cucor* < lat. *cicon-*, fem. *cocoară, cucoară* < lat. *ciconia*. De aceeași părere este și Cihac, vol. II, p. 569, care-l desparte de *cocor, cucor* „îndoitură, umflătură", *cocorì* și *născocorì* „a se umflà în pene, a se înfoià, a se bursucà", pe care în vol. II, p. 494, îl derivă din ung. *kukora* „courbé", pentru care iarăși trimite la slav. *kokoravŭ* „crispus", etc. Tiktin, *DRG.*, p. 383, scrie de asemenea : Viell. zu lat. *ciconia* „Storch". Șăineanu, *Dicț. univ.*, s. v., îl derivă din gr. mod. *κοκκόρι* „cocoș" care ar fi „sensul primitiv" și adauge : „cocorii au pe ceafă un moț de pene care aduce cu creasta cucoșului". G. Weigand, *Balkan-Archiv*, II, 269, vede în partea întâiu a lui *cocostârc* alb. onomato-poetic *coco* = lat. **toccare* + bulg. *stârc*.

©BCU CLUJ

De o parte explicarea din lat. *ciconia* nu ne mulţămeşte din punct de vedere formal, iar explicările date de Şăineanu şi Weigand nu sînt destul de întemeiate ca sens şi compoziţie (ar fi vorba de un compus hibrid neobişnuit). De altă parte *cocor*, şi mai ales pluralul *cocori*, are şi alte sensuri, ceeace nu trebue să ne scape din vedere când voim să explicăm originea numelui paserii. Astfel înseamnă 1. „Penele cele sclipicioase din coada cocoşului“ (Viciu, *Glosar*, Bociu, Huedin). „Fire de păr creţ sau pene din coada răţoiului, ce poartă femeile de-asupra urechilor, atârnând spre faţă“ (*Culegere de doine*, Ciurcu, 1891, p. 68, nota; cf. şi p. 142). Prin extensiune: „Părul femeilor tocmit în forma penelor rotunde din coada răţoiului (Com. Coca, Oraviţa, pentru *Dicţ. Acad.*). 2. „O specie de dantelă, horbotă sau cipcă numită şi *cârligei*“ (Viciu, *Glosar*, Toracul-mare, în Banat; cf. şi Pamfile, *Industria casnică*, p. 319).

3. Prin extensiune, din sensul *cocor* = „gruiu“ s'a desvoltat cel de „momâie, ciuhă despărţitoare în lanurile de grâu“ (*Ion Creangă*, III, 226; Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 120).

4. Prin extensiune, din sensul întâiu, s'a desvoltat cel de „umflătură, cucuiu“ (Lex. Bud., Dicţ., *Rev. crit.-lit.*, III, 119).

Afară de acestea mai avem următoarele derivate şi compuse: (Bot.) *cocorel* s. m. (mai ales la plur.: *cocorei* şi *cocorăi*) = *Erythronium dens canis*, „*cocoşei*“, „*Măseaua-ciutei*“ (Panţu, Pl.; Damé, *Term.*, 185; *Dicţ.*; H. V, 353; XI, 26, 96, 116, 230, 246; XVI, 4, 42); *cocărăl* sau *cocărău* (singular reconstruit din plur. *cocărăi*), idem (H. IX, 153, 158 şi 472; *Muscel*, 36); *cocoran* s. m. probabil „cocoş“ (Papahagi, *Graiul şi folk. Maramureşului*, p. 147/14); *cocoreţ, -eaţă*, adj., „moţat“ şi „se zice ăluia care e mai gureş sau mai îndrăzneţ“ (H. IX, 92, Rudina, în Mehedinţi); *Cocorete* n. fam. (Pascu, *Suf. rom.*, 37); *a se cocorî*, vb. refl. IV-a (pers. I sg. prez. *mă cocoresc*), „a se umflà, a se îngâmfà“ (Lex. Bud., Pontbriant, Alexi, Damé, *DRF.*), cu compusele *a se născocorî* şi *răscocorî*

©BCU CLUJ

corî ; a se cocorà, vb. refl. I-a, „a se suì, a se înălță, a se ridicà pe ceva mai sus ; a înălță capul cu mândrie ca cocorul“ (Costinescu) ; *cocorat, -ă*, adj., pentru care cf. și *coconat* și *gogonat*, cu sensul „cu picioare lungi“ (Damé, *DRF.*), „înalt ca un cocor“ (Păsculescu, *Lit. pop.* 79 și glosar ; Pascu, *Cimilituri*, 145 ; Rădulescu-Codin, *Ingerul* etc., 57 ; *Mat. folk.* 533 ; *Ion Creangă*, III, 33 ; Zanne, *Proverbele Rom.*, II, 646) ; *a se cocoroșà*, vb. I-a, „a se umflà, a se îngâmfà, a se înfoià, a se bursucà“ (Damé, *DRF.* ; Sbiera, *Pov.*, 125/16) ; (Orn.) + *barză* > *cocobarză* s. f. „barză, cocostârc“ (*Ardea ciconia*) (*Jahresbericht*, V, 189 ; XII, 163 ; XIX—XX, 9, 53) și *cocobardă* s. f., singular reconstruit din pluralul *cocoberze* (com. Voicu, Stupini l. Brașov, și Bucșa, Belini în jud. Treiscaune) ; + *stârc* > *cocor-* și *cucorstârc* (Marian, *Ornit.*, II, 323), *cocârstârc* (Vârcol), *cocostârc* și *cucostârc* 1. „Cocor“, „gruiu“ (cf. *Cocorii (cocostârcii)... zboară, Calendariu*, a. 1814, p. 14 ; *Primăvara, cel ce va vedeà întâiu cocostârc, apoi barză*, Ion. *Superst.*, 61, ap. Tiktin, *DRG.*, 384 ; *Cel ce are șarpe, să mânânce bucate făcute cu carne de cocostârc ori barză*, Pamfile, *Boli și leacuri*, p. 60), 2. „barză“, „stârc“, „golie“ (Marian, *Ornit.*, II, 323 ; *Dicț.* ; etc.).

Toate sensurile și formele amintite mai sus se explică desăvârșit din slav. *kokora, kokorĭ (kokorovŭ)* „kraus“, „struppig“, „crispus“. Paserea a fost numită *cocoară, cucoară* (masc. *cocor, cucor* a fost reconstruit în Moldova din feminin) după moțul de pene sucite de pe cap și din coadă care deosebește „cocorul“ de alte specii de picioroange ;[1]) *cocobarză* și *cocostârc* au numit și ele la început

[1] Cf. afară de Șăineanu, *D. U.* s. v. : „cocorii au pe ceafă un moț de pene care aduce cu creasta cocoșului“, și A. Brehm-Pehmel-Loesche, *Die Vögel*, Leipzig u. Wien, 1891, vol. II, p. 674 : „aus zwölf Federn gebildeter, ziemlich kurzer oder zugerundeter Schwanz und dicht anschlieszendes derbes, jedoch reiches Kleingefieder, das oft einen Teil des Kopfes und des Halses freiläszt oder hier sich zu schönen Schmuckfedern umgestaltet...“

©BCU CLUJ

soiuri moţate de „berze“ şi „stârci“ (în *coco-*, *cuco-* din *cocobelciu, cucobelciu, cocomelciu, cucomelciu* etc. avem de a face mai curând cu o formă secundară a latinescului *cochlea* „Schnecke“, „Schneckenhaus“, d. p. **cocula*, cf. Meyer-Lübke, *REW.*, p. 161, Nr. 2010). Pentru sensul „păr rotund în forma penelor rotunde din coada răţoiului“ cf. slov. dialectal. *kokora* „Haarbüschel, Haarlocke“, s.-cr. *kokorica* „Haarlocke“. Pentru *cocorel, cocorău* cf. numeroase nume de plante din acest radical în limbile slavice: bg. *kokorče* „Stiefmütterchen“, „Viola tricolor“; rus. *kokornikŭ* „Osterluzei“, Aristolochia clematitis“; *kokoryši* „Gleisze“, „Aethusa cynapium“; s.-cr. *kokornjak* „Kamille“; slov. *kokorək, kokorčək* „Alpenveilchen“, „Cyclamen europaeum“ etc. Pentru *a se cocorî, cocorà, născocorî* şi *răscocorî* cf. bg. *kokorjŭ se, kokorčŭ se* „sträube die Federn (vom Vogel)“; „blase mich auf, bien eitel“; „glotze, gaffe“, toate ap. Berneker, *SEW.*, 540.

Colceriu, colceriţă.

Se cunoaşte vechiul *clucear(iu), clucer(iu)* s. m., cu derivatele *clucerie*, s. f., şi *clucereasă*, s. f., care ne-a venit din v.-sl. *ključarĭ* şi înseamnă „un vechiu slujbaş de deosebite ranguri şi cu deosebite ocupaţiuni“ (cf. C. Giurescu, *Contribuţiuni la studiul cronicelor muntene*, Bucureşti, 1906, p. 51).

In fond acelaşi cuvânt, dar venit pe altă cale şi mai nou este *colceriu* s. m. „un fel de *cămărar* la jocurile săteşti“. De pildă, la jocul cu turca „Comitetul se compune din: un vătav şi un vătav mai mic, un *colcer* — un soiu de cămărar, care împarte mâncarea şi beutura, un căprar şi un căprar mai mic, cari adună colacii şi în fine un bucinător“ (S. Mândrescu, *Lit. şi ob. pop. din comuna Râpa-de-jos*, Bucureşti, 1892, p. 209; cf. şi T. Pamfile, *Serbările la Români, Crăciunul*, Bucureşti, 1914, p. 162). D-l A. Bugnariu îmi comunică că în Frij sau Lunca (jud. Năsăud) sânt doi colceri, având fiecare câte o cheie, pentru ca să

©BCU CLUJ

nu poată deschide decât împreună şi să controleze. Acelaşi sens se găseşte şi în Bucovina: „Feciorii, carii voesc să serbeze Vergelul, pun toate înainte la cale, unde au să-l serbeze şi pe cari din fete să le poftească; apoi tocmesc muzicanţi şi aleg din mijlocul lor pe doi inşi, pe cari îi numesc *Colceri* şi cărora le încredinţează conducerea Vergelului" (S. Fl. Marian, *Serbătorile la Români*, v. I, Bucureşti, 1898, p. 82). „Fiecare fecior e îndatorit, când vine la Vergel, sau şi cu o zi mai înainte de aceasta, să aducă băuturi pentru oaspeţi şi bani pentru muzicanţi; acestea se dau în stăpânirea *Colcerilor* (id., ibid., I, p. 83). Cinstea pe care o aduc feciorii este alcătuită de obiceiu din colaci: „Când e să iasă, unul dintre căseni pune un colac pe masă, pe care-l ia colceriul. In cele mai multe locuri colceriul, primind colacul, nu zice altceva decât: „De unde gazda goleşte, Dumnezeu sporeşte". In casele cele mai alese colceriul sau un altul, primind colacul, recitează întreaga istorioară a colacului" (Mândrescu, o. c., p. 216); cf., de pildă, într'o „urare" din Gledin, publicată de Viciu, *Colinde din Ardeal*, Bucureşti, p. 190: „*Şi-a făcut acest colac minunat, Pe piatra morii măsurat, Taie-l în două. Dă-ne şi nouă; Taie-l în trei, Dă şi lui Indrei; Taie-l în patru, Dă la colceriu săracu!*" In notă Viciu explică pe *colceriu*: „cel ce poartă sacul cu colaci".

Colceriu sau *coolceriu* se alege şi pentru obiceiul numit „La băgat în lădoiu", cunoscut în Ercea-mare, jud. Mureş, şi în Ormenişul de Câmpie şi descris de Tr. Gherman, *Comoara Satelor*, V—1927, Nr. 7—8, pp. 81—85. „In seara zilei de Crăciun se... aleg cam 6—8 feciori de „*chemători*"...

Aceştia.. aleg un *coolceriu*, pe un fecior, care întruneşte părerea unanimă ca cel mai de cinste şi de încredere. Gazda căsii pe lângă casa (odaia), în care au să joace, le mai pune la dispoziţie şi o cămară cu un butoieş şi un *lădoiu* — ca şi la Ormeniş. — Pe *coolceriu* îl pun apoi mai mare peste cămară" (p. 82). In cămară strâng „colaci", „plăcinte", etc. „La miezul nopţii găzdoaia — stăpâna căsii —

©BCU CLUJ

se scoală; coolceriul îi dă carnea adusă de fete, şi o frige. Apoi aşterne masa, pune carnea friptă, pancovele, plăcintele, iar colceriul vinars; feciorii se scoală, se pun la masă şi îşi petrec până de cătră ziuă. Atunci merg acasă, şi apoi la biserică. Coolcerul însă rămâne şi pe mai departe la locul lui, să grijască de avutul comun" (p. 83).

Derivat din *colceriu* este *colceriţă*, s. f., „bucătăriţă" (S. Fl. Marian, *Nunta la Români*, Bucureşti, 1890, Bucovina, pp. 236—237, 499, 703 etc., Bucovina), „bucătăreasă la pomeni, ospeţe şi alte petreceri" (com. V. Lazar, Jina, Sibiiu), „trepădătoare, vornicească, stolnicească, călţunăreasă" (E. Sevastos, *Nunta la Români*, Bucureşti, 1889, p. 309), şi — cu asimilaţie — *corceriţă*, s. f., „bucătăreasă" (*Şez.*, II, 244, Munţii Sucevii).[1]

Cum s'a putut observà şi din pasajele citate mai sus, deşi e „cămărar", deoarece are şi grija „colacilor" strânşi, *colceriul* a fost confundat cu *colăceriul*, *coloceriul* sau *colăcariul*, „oratorul popular", „starostele" numit şi „vătav".

Această confuzie o găsim la Marian, *o. c.*, p. 223, şi a fost primită şi de Tiktin, *DRG.*, 390, care trimite, pentru a explicà pe *colceriu* la *colăceriu* de pe p. 389. De asemenea Viciu, o. c., glosar, p. 199, spune că *colcer* este „scurtat din *colăcer*".

Adevărul însă este că *colcer*, pe care-l găsim şi ca nume de familie, este cuvânt cu totul deosebit de *colăcer* sau *colăcar* şi derivă din ung. ardelenesc *kolcsár* (*kulcsár*) (< slav. *ključarĭ* cu trecerea lui *u* în *o* şi metateza proprie limbii ungureşti), „Schlüsselträger", „Kellner", „claviculariu, claviger", „cellarius, promus, pincerna, baccharius, oenophorus", atestat încă din sec. XIV şi existent şi astăzi la Ungurii şi Secuii din Ardeal atât ca apelativ, cât şi ca nume propriu (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, II, 467—468; Szamota-Zolnai, *MOklSz.*, 554; Szinnyei, *MTsz.*, 1245).

---

[1] O descriere a colceriţelor — tipărit greşit *Calceriţe* — la Marian, *Nunta la Români*, pp. 236—237; cf. şi pp. 701, 847, 849.

©BCU CLUJ

Deletnic, îndeletnic, deletnici, îndeletnici, † deletni, îndeletni, deletnicie, † îndeletici, † îndeleci, îndelete; † priïatnic, † nepriïatnic.

Lexiconul de Buda, şi după el Barcianu, înregistrează cuvântul *deleatnic* cu sensul de „occupatus negotiis, vel laboribus distentus; beschäftiget, geschäftig".

El se mai întâlneşte într'o seamă de texte vechi cu sensuri deosebite de cel dat de Lexiconul de Buda. Astfel în „Varlaam şi Ioasaf" tradus la anul 1648 de Udrişte Năsturel, ed. 1904, p. 122, cetim: *Nu sânt astăzi deleatnic a purcede cu tine căč că şi eu amŭ căzut în năpăşti şi suntŭ în grijâ*, iar în „Codicele Puşcaşul" 106/4—5 (cf. C. Lacea, *Revista filologică*, I, Cernăuţi, 1927, N-rele 1—2, p. 83): *Nu sănt deletnic să merg cu tine, că şi eu am năpăşti şi sânt în grije, dar voiu merge cu tine puţintel şi iară mă voiu întoarce acasă*. D-l Lacea, l. c., crede că aici *deletnic* înseamnă „fără lucru, neocupat, a aveà timp".

Dar, fără îndoială, cuvântul nostru nu poate fi despărţit de srb. *djèlatnik* 1. „dies profestus"; 2. „operarius" „Arbeiter", derivat din *djelati, djeljati* „facere, agere, laborare", „fabricari", „dolare, sculpere", „laevigare, polire", „caelare, incidere", „admonere, + *-ĭnikŭ*[1]. Ca derivare *deletnic* ne reaminteşte pe † *clevetnic* < v.-bg. *klevetŭnikŭ* şi †*priïatnic* şi *nepriïatnic* (*Cea mai veche carte Rákóciană*, 39 r° 10 şi 55 v° 12), care iarăşi ne dovedeşte că derivarea lui *prieten* < v.-bg. *prijatelj* (cf. mai pe urmă Tiktin, *DRG.*, 1252) nu este corectă. Sufixul *-nikŭ* presupune un derivat anterior cu *-ĭnŭ* şi într'adevăr există un derivat *prijętĭnŭ* „annehmbar, angenehm" < part. *prijętŭ* al lui *prijęti*, cf. rus. *prijátnyi* (vezi W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, vol. I. ed. 2, Göttingen, 1924. pp. 533—534, § 481). A. Meillet, *Le slave commun*, Paris, 1924, p. 229, § 291, scrie: „Un dérivé en *-ĭnŭ* indique la possi-

[1] *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb, 1884, II, p. 439—440; cf. şi Berneker, *SEW.*, 194.

©BCU CLUJ

bilité : *prijętĭnŭ* „acceptable, agréable", de *prijętŭ ; neizdrečenĭnŭ* „indicible"[2]), de *izdrečenŭ* „dénoncé" ; etc." Peste o formă *-ĭnŭ*, în acelaşi chip a fost derivat deci atât *klevetĭnikŭ* < *klĭvati, klujǫ* „hacken, picken", care a dat şi pe *kleveta* > rom. *clevetă*, plur. *clevete*, iar de-aici sg. reconstruit *clevet* (cf. Vondrák, o. c., I, p. 588, § 555), cât şi *dělatinikŭ* < *dělatĭnŭ* (cf. srb. *djelatan, djelatna* „dies ferialis", „dies feriatus" şi „dies negotiosus", „dies actionis", *Rječnik*, II, p. 439).

Acest slav. *dělatĭnikŭ* a putut să însemne nu numai 1. „cel ce lucrează", aşa dar „occupatus negotiis, vel laboribus distentus", ci şi 2. „cel ce poate lucrà", cf. srb. *djèlatnik* „ziua de lucru" s. „în care se poate lucrà".

In pasajele *„Nu sănt astăzi deleatnic a purcede cu tine"* şi *„Nu sănt deletnic să merg cu tine..." deletnic* înseamnă prin urmare „sânt disponibil", „pot să..." Acest sens s'a desvoltat din propoziţiuni ca *„Acestea să faci când eşti îndeletnic* (= „poţi să lucrezi", „eşti disponibil") *şi nu lucrezi" (Mărgăritare*, a. 1746, ap. Tiktin, *DRG.*, 797), precum şi *„Mâne sânt diletnic"* (Pamfile, *Jocuri de copii,* II) şi *„Dacă a isprăvit şi este diletnic* (= „poate să lucreze", „este disponibil") *mai ară şi pe la alţii"* (Pamfile, *Agricultura la Rom.*, p. 63).

Având în vedere aceste fapte, verbul *îndeletnicì*, întrebuinţat mai ales ca reflexiv, *a se îndeletnicì*, ca şi forma secundară *îndelepnicì* „seine Zeit auf etwas wenden, sich damit beschäftigen", „ich finde Zeit, ich beschäftige mich" este, evident, un derivat din *deletnic* sau *îndeletnic*, cf. exemplele : *Acesta se îndeletnicià cu ogari* (Moxa, 393/6). *Gospodina se îndeletniceşte cu culesul morcovilor* (I. Ionescu, *C.* 237). *Indeletnicindu-se la cetirea unei scrieri de moral* (Marcovici, *D.*, 21). *N'am avut vreme pentru aseme-*

[2] Dintr'un v.-sl. *prietĭnŭ* a explicat rom. *prieten* şi Th. Capidan la cursurile sale, înainte de apariţia lucrării lui Meillet şi a lui P. Skok, *Des rapports linguistiques slavo-roumains*, III, în *Slavia*, IV (1925) (cf. *Dacoromania* IV, 1262).

©BCU CLUJ

ne lucru, cu care numai în ceasuri slobode este cuiva iertat a se îndeletnici (C. Negruzzi, II, 169/9).

In pasajul : *şi când vei să să facă judecată, să te deletniceşti de mânie şi de lene, căci omul cel mânios şi cel lenivos nici-o dreptate nu face săracului* (Gaster, *Chr.*, I, 169), interpretat de Gaster „se désaccoutoumer", iar de Puşcariu, *Dacoromania*, I, 232, „a se desbărà, a se desbrăcà (fig.)", ar puteà fi vorba de un sens ulterior, desvoltat prin etimologia populară, care a putut simţì în *deletnicì* un compus cu *de : de* + *letnicì*. Dar acest sens a putut să existe, alături de cel dintâiu, chiar şi în radicalul slav., cf. srb. *djelatan, djelatna* „dies ferialis", „dies feriatus" şi „dies negotiosus", „dies actionis" (*Rječnik*, II, p. 439), aşa dar la început „zi în care poţi lucrà", de-aici : 1. „zi în care eşti disponibil, eşti liber, zi de sărbătoare" şi 2. „zi de lucru".

Sensul (transitiv şi absolut) „îndeletniceşte, adică înlesneşte altuia o treabă" şi(reflexiv) „se îndeletniceşte, adică se înlesneşte la o treabă, la o plată de bani, o urmează cu înlesnire" date de I. Golescu, *C.*, I, s'a desvoltat din cel dintâiu după analogia lui *a aveà, a ţineà îndelete* = „a aveà, a ţineà la îndemână".

Forma *a se îndeletnì*, vb. IV-a, ; *Mihail se îndeletniià cu jocurile* (Moxa, 387/33) derivă dintr'un slav *dělatinŭ*, pentru care cf., cum am amintit, srb. *djelatan, djelatna* „dies feriatus, dies ferialis" şi „dies negotiosus, dies actionis", deci cu două sensuri cu totul deosebite.

Indeleticì, vb. IV-a, Varlaam, *Caz.*, 45, ap. Tiktin, *DRG.*, 797, poate fi o greşală de tipar ori o modificare a lui *îndeletnicì* subt influenţa lui *îndelete*.

Acelaşi lucru trebue să-l spunem şi despre *îndelecì* din propoziţiunea : *Şi de multe orì îi priviia cu ochiì sâmţitorì şi pre îngerì şi pre dracì şi cum să grijesc îndelecindu-se cătră viiaţă omenească, cineş de eì râdicându-se să-i întoarcă în partea sa* (E. Simionescu, *Monumente Literare vechi, Codicele de la Cohalm* 1592, Iaşi, 1925, p. 56).

Ar rămâneà să cercetăm acum dacă există vreo legătură între *deletni, îndeletnì, deletnicì, îndeletnicì, deletni-*

©BCU CLUJ

cie etc. și *îndelete*, cum afirmă Cihac, II, 93, care-l derivă, și el, din slov. *dělo* „opus, res", *dělati* „laborare" etc., fără a cunoaște însă pe srb. *djèlatnik, djelatan, djelatna* de la care trebue să pornim ca să le explicăm pe cele dintâiu.

După Tiktin, *DRG.*, 797, forma originală de la care trebue să pornim pentru a explică toate formele date mai sus este *îndelete*, explicat: < *înde* + *libita, -orum* „plac". Dar *libita* ar fi dat cel mult **leute*, cf. *preut* (Pușcariu, *Dacoromania*, I, 232).

Pușcariu, *Dacoromania*, I, 232—234, deși amintește de legătura pe care o face Cihac între cuvintele tratate mai sus și *îndelete* (p. 232, n. 1), totuși nu insistă mai amănunțit asupra ei, ceea ce ne face să credem că el consideră pe *îndelete* de cuvânt deosebit, derivând din alt radical. El vede în partea flexionară a lui *îndelete* pe slav. *lětě*, forma flexionară a lui *lěto* „an, vară" și „vreme", „χρόνος", „tempus" (cf. băn. *lecie* „vreme, timp", *letinic* „molatec" la E. Novacovici, *Cuv. băn.*, 1924, p. 13), iar *a lucrà pe îndelete* crede că ar însemnà „tot anul", „cu răgaz, încet".

Tot așa mi se pare că judecă și G. Weigand, *Balkan-Archiv*, III, 218, care, pornind din locuțiunile *a merge la lete* și *îndelete* în care *la lete* și *îndelete* se pot traduce cu „langsam, gemächlich", îl derivă: < gheg. *letɛ*, to. *lehetɛ* „leicht, bequem, spärlich", *letɛšim* „scarsamente".

Fără îndoială este posibilă întâlnirea din punctul de vedere al formei a unor cuvinte cu totul deosebite ca origine. Forma lor asemănătoare pe urmă a putut să le apropie și în privința înțelesului. Totuși în cazul pe care-l discutăm, fiind prea mare identitatea de formă, și, de sens, e greu să despărțim pe *îndelete* de celelalte cuvinte de care ne-am ocupat. Intr'adevăr, *îndelete* s'ar fi putut naște din *în* + **delate* sau **deleate*, abstractul verbului **delà*, venit fie direct din slav. *dělati, djeljati*, fie, mai curând, prin derivarea din *dělo, djelo* „Handlung, Tat, Beschäftigung", care ne-a dat pe †*dealà* și †*delà* (pentru forma abstractului cf. *mă pun la băute, fac pe apucate, beau pe nemâncate, so-*

©BCU CLUJ

sesc pe neașteptate etc.). Construcția i-ar corespunde unui *în lucrate,* iar sensul original al acestei expresiuni adverbiale alcătuite dintr'o prepoziție cu substantiv și schimbate mai apoi în adverb a trebuit să fie acel de „în cursul lucrărilor", „printre lucrări", „pe apucate" etc., cf. exemplul : *Până-și va luà de seamă îndeleate în ce chip l-a omorî* (Dosofteiu, *V. S.,* 183/2), unde în † **deleate* poate însemnà încă „în cursul lucrurilor". De-aici a putut luà ușor înțelesul de „încet", „cu răgaz", cf. *Cu cofița, pe 'ndelete Vin nevestе de la râu* (Coșbuc, *Balade,* 6) ; *Pe 'ndelete începi a mi-o descoase* (Vlahuță, *Poezii,* 5).

Construcțiile *a pune îndelete* „jemandem etwas zurecht legen, ihm bequem machen" (Barcianu), ca și *a aveà, a așezà, a ținеà îndelete,* care la început au putut însemnà „a pune, a așezà, a ținеà în sau pentru lucrare, gata pentru a se lucrà", au fost influențate în mod evident de *îndemână,* care este atât de înrudit cu acel „disponibil" (= „pot să fac ceva", dar și „la dispoziție", „zur Hand"), despre care am vorbit mai sus. Așa pot fi înțelese exemplele : *Acolo ține îndelete fânul pentru vite* (Viciu, *Glosar,* 52) și *Am eu ceva îndelete din casa noastră cu ce vom scăpà... și aruncă cutea* (*Conv. Lit.,* XVII, 275, ap. Tiktin, *DRG.,* 797).

Tot subt influența lui *îndemână* a putut fi analizat *îndelete* prin etimologie populară în *în - de* + *lete,* iar din această analiză s'au putut naște formele *a lete* (cf. *a-mână*), *la lete, în lete, pe lete, cu lete(a)* „încet, cu încetul, încetinel, de tot încet, comod, mereu" : *Am fost pe lete. Fă, umblă, lucră cu letea! Am mers în lete. Lucră tare în lete sau a lete. Mâncă, scrie la lete. Caută lucrul acesta mai cu* (sau *la*) *lete* (Pușcariu, *Dacoromania,* I, 233, care le reproduce după comunicările d-lor Petrovici și Coca și după răspunsurile la chestionarul lui Hasdeu, vol. XVIII, p. 175 și 314).

Explicarea propusă în acest chip are avantajul că lămurește ivirea tuturor sensurilor lui *îndelete,* în vreme ce a lui Pușcariu și Weigand le lămuresc numai în parte.

©BCU CLUJ

Totuşi ea nu este cu totul sigură din pricina că nu pot atestă verbul din care am presupus că derivă ***deleate***. Rămâne deci deschisă chestiunea despărţirii lui *îndelete* de *îndeletnì, îndeletnicì, îndeleticì, îndelecì*, etc.

Doichişel.

Doichişel din versurile „cel miel sugărel, berbece *doichişel*“, citat de V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 443, dintr'un „Colind de copil“ (*Arhiva Dobrogei*, II, p. 68), interpretat „de lapte“ şi explicat: „din sl. *dojčiti* „a alăptà“, de unde şi *doică*“[1]) este într'adevăr *ochĭeşel* cu *d* protetic obişnuit în versurile populare şi cu diftongarea lui *o* înainte de *ch*, cf. *oichi* < *ochi* etc.

Ferches, ferchezui, (ferchezuit,-ă; ferchezuială).

Dicţ. Acad., II, 97 atestă adjectivul *fércheş, -ă* (f a m., cu deosebire despre bărbaţi) cu sensul de „pimpant“, „curăţel, spălăţel, sclivisit“, iar în privinţa originii constată că „etimologia e necunoscută“ şi ne trimite la *ferchezui*, care nici el nu este explicat.

Cred că avem de a face cu ung. *fehérkés* sau *fejérkés* „albeneţ“, „albuiu“, derivat din *fehérke, fejérke*, diminutivul lui *fehér, fejér*, propriu „alb“, apoi „albituri“, „vestminte curate“, „premenele“, „schimburi“,[2] cu contragerea vocalelor mediale după dispariţia lui *h* sau *j*[3].

Ferches poate fi element popular introdus în vechiul regat prin coloniile de Ciangăi şi Secui aşezate acolo şi însemnând pe cel „îmbrăcat în albituri“ sau „veşminte curate“, „premenit“, „schimbat“, în urmare „gătit frumos“,

[1] Din slav. *dojka* „Amme“, iar acesta din *dojiti* (pol *doić*, os. *déjić* etc.), v. Berneker, *SEW.*, 205, unde nu se găseşte sl. *dojčiti*. — N. D.

[2] Szinnyei, *MTsz.*, I, 554.

[3] Cf. *Fereşti, Fiereşti, Ferihaz* etc. (< *fehér* s. *fejér*).

©BCU CLUJ

„dichisit", „sclivisit", ori orășenesc, introdus prin bărbieri, și să însemneze „pudrat", „sulimenit", „gătit frumos", „sclivisit" (cf. *fehérítő* „blanc de fard ou de perle, blanc d'Espagne").

Evident și pentru explicarea lui *ferchezuì*, vb. IV-a (cu derivatele: *ferchezuit, -ă; ferchezuială* s. f.), trebue să pornim de la același radical, presupunând un derivat unguresc cu sufixul *-z: *fehérkez-* sau **fejérkez* (cf. *fejéreszik, fehéredik, fejéredik* „albico, albesco", „weiss werden"), „a (se) îmbrăcà în albituri" sau „veșminte curate", „a (se) premenì", „a (se) schimbà", apoi, prin extensiune, „a (se) gătì frumos", „a (se) dichisì", „a (se) sclivisì" și, în urmă, figurat, „a bate (pe cineva)", „a-i trage (cuiva) o bătaie, o ferchezuială", (cf. *a coase, a cârpì, a chelfăuì, a dupăcì* etc.); ori „a (se) pudrà", „a (se) sulimenì", deci „a (se) dichisì", „a (se) sclivisì".

Ferchezău, s. a., „ciomag" pare a fi un derivat românesc din sensul figurat de „a bate" al lui *ferchezuì*. Un ung. *férkező* cu sensul „priboiu", pe care-l dă ca etymon pentru acest cuvânt A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 279, nu e cunoscut de dicționarele ungurești. „Priboiul" se numește *domboritó, lyukasztó vas*.

Deși acceptabilă din punct de vedere formal, se poate admite numai cu greu ca înțeles explicarea dată de A. Scriban, l. c., pentru *ferchezuì* 1. „a ciomăgì" din ung. *férkez(ik)* „a se apropià, a ajunge la cinevà", „a găsì posibilitatea de a ajunge la cineva", „a se îmbulzì", „a se înghesuì, a se vârì", care se întrebuințează numai reflexiv și intransitiv și derivă din ung. *fér-* „a încăpeà", (cf. *a-l ajunge pe cineva cu ciomagul*), iar cea propusă pentru *ferchezuì* 2. „a dichisì": < ung. *felkendözni* „a îmbrobodì", este imposibilă din punct de vedere formal (cf. *chindeu, tindeu* < ung. *kendő*).

©BCU CLUJ

Ferie (herie); ferâie (herâie).

În Transilvania se mai întrebuinţează încă măsura de capacitate numită *ferie* (rostit: *féri-ie, héri-ie* sau *séri-ie* şi *férie, hérie* sau *séríe* şi *séră*), care din punctul de vedere al mărimii cuprinde 10 cupe (*Economia*, a. 1806, 170/1 sau „acaua", deci o vadră, dar o avem şi cu sensul de „baniţă", „vas (măsură) de 20 litri sau ocale" în jud. Mehedinţi (A. Scriban, *Arhiva*, XXVIII—1921, 71; rev. *„Tudor Pamfile"*, a. 1923, p. 105).

Cuvântul este vechiu. Se găseşte, ca măsură de capacitate, încă din sec. XVII (pe la 1650): „După aceste, după toate aceste svădzi şi bătăi ce-am avut, au venit Ion Bălan la noi în Dorna, şi ne-mŭ împăcat la casa vătămanului, şi denainte giuraţilor şi denainte a tot satul, *ş'amŭ dat şi heria, vr'o patru cinci herăi de mied*" (N. Iorga, *Doc. Bistriţei*, I, 99; *Hurmuzaki*, XV, 1179).

Se găseşte apoi în Lex. Budan *„ferie* Φερïε urna, amphora; veder; der Eimer", care o derivă din *seria*; în *Economia* de la 1806, l. c., i se precizează mărimea: *„Unii... înir'o bute de zeace acao (patruzeci de veadre sau ferii ardeleneşti) bagă o cupă*" (cf. şi S. Mândrescu, *Lit. şi ob. pop.*, Bucureşti, 1892, p. 241; *Şez.* I, 108), iar în *Dicţ. Acad.*, II, 104 şi 388, ni se mai dau şi alte atestări. Se mai cunoaşte şi diminutivul *feriuţă* s. f. (cf. Mândrescu, o. c., 161/7 şi *Dicţ. Acad.*, II, 104).

Ca şi A. Scriban, *Arhiva*, XXVIII—1921, p. 71,[1]) pornind din sensul „ocă de tinicheà", întrebuinţat în Gorj, şi cel de „baniţă ferecată" din Mehedinţi, regretatul coleg V. Bogrea, *Anuarul Inst. de Ist. Naţ.*, Cluj, II—1923, Bucureşti, 1924, pp. 347—348, afirmă: „Adevărata-i origine [a lui *ferie*] trebuie căutată, firesc, în rom. *fier*", arătând că

[1] „*Ferie, herie, ferâie* şi *herâie* vadră şi taxă în vechiul drept, vine de la *fer, fĭer*, ca *arămie* şi *lemnie* de la *aramă* şi *lemn*. Şi azi în Mehedinţi *ferâie*, baniţă ferecată de 20 ocale, ca şi *acov* şi *demerlie*, tot vase ferecate".

©BCU CLUJ

„ocaua lui Cuza erà făcută din *fier*, spre deosebire de *bârdac* [= turcismul *bărdac, bărdacă*], care erà din lemn" şi citează şi alte cazuri din diferitele limbi, în care măsurile de capacitate se numesc după materia din care sânt făcute.

Dar Bogrea nu încearcă să explice forma cuvântului, felul cum şi-l închipue el pe *ferie* derivat din *fier*: cu *-iu* ca *auriu, argintiu, arămiu* etc., ori cu *-ie* (cf. *arămie* < bg. *aranija* „căldare mare", apropiat prin et. pop. de *aramă*, deci cu *n* > *m*, cf. *Dicţ. Acad.*, I, 220). Sufixul *-iu* însă arată o asemănare în privinţa colorii, iar *-ie* din *arămie* este împrumutat aşa. De altfel sufixul nostru *-ie* este accentuat, în vreme ce *ferie*, cel puţin în Ardeal, n'are accentuat pe *ie*. Explicarea dată de Bogrea deci nu mi se pare convingătoare şi voiu încercà alta.

Cred adecă că *feria* noastră nu se poate despărţi de ung. vechiu *férő* „Fassungsraum" (Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, I, 825), care se întâlneşte de obiceiu în formele *férőjü, férejü, fére*, înţelegându-se „pământul [*föld*] care încape o anumită cantitate de sămânţă"; *minthogy a processusunk elromlott volna, accedáltunk s megigértük a 90 köböl férejü földet* = „deoarece ni s'ar fi stricat procesul ne-am învoit şi am făgăduit pământul care cuprinde 90 câble", adecă „pământul de 90 câble s. ferii" (Szarvas-Simonyi, l. c.); *két véka férőjü* (*férejü, féreje, fére*) *föd* = „pământul în care încap două vedre de sămânţă" (Secuime); *három véka fére* [mai rar *féle*, dovadă că sensul cuvântului s'a întunecat] *föd* = „pământul în care încap trei vedre de sămânţă"; în sfârşit *öt véka férét*, (Treiscaune) fără *föld*, = „de cinci vedre" s. „ferii".

Forma din urmă, în care a dispărut *föld*, ca şi *féle* cu fonetismul modificat, ne arată că cuvântul, din adjectiv, s'a schimbat în substantiv, menit să însemne o măsură de capacitate, iar *véka* (> rom. *vică*, cf. S. Mândrescu, *Ung.*, 117) a rămas un fel de atribut menit să determine mărimea măsurii. Fiind, împreună cu *köböl* care are aceeaşi mărime, un atribut constant al lui *férőjü, féreje*,

©BCU CLUJ

fére, s'a putut ușor omite (cf. *văr* și arom. *cusurin văr* < *consobrīnus verus*, *pucioasă* alături de *piatră pucioasă* < *petra *puteōsa*, *fedeleș* < ung. *fedeles* „tectum habens", sc. *fedeles kupa*, etc.).

Pentru forma anterioară acestui stadiu este deosebit de instructiv exemplul care urmează: *2 vrăjmaș mi i-au* (= „mi-au") *tăiat viia de 60 de hieri, 3 mi i-au* (=mi-au") *vărsat 100 de heri de cin noaptea* (N. Iorga, *Stud. și Doc.*, XIII, 85).

Cuvântul ungurese explică pe cel românesc nu numai din punct de vedere semantic, ci și formal: *féreje*, *fére* dă în românește tocmai *ferie* și *ferie* s. *fere*.

Ar rămâneà să cercetăm acum numai dacă transilvăneanul *ferie*, explicat astfel, este identic cu vechiul *ferie* (*herie*) sau *ferâie* (*herâie*), plur. *ferii* (*herii*) sau *ferâi* (*herâi*), formele la care se pot reduce numeroasele grafii și transcrieri ale acestui cuvânt (*ferie*, *ferăe*, *ferăi*, *ferăiu*, *fierăi*, *fierăiu*, *feruiu*, *ferăeiu*, *feriui*, *fereiu*, *ferâiu*, *fierâia*, *fereon*, *herăe*, *herău*, *herăia*, *hierăia*, *herâia*, *hărăiu*, *haraia* etc.) apropiat „de câte-un cuvânt de-acasă (*fier*, *ferì*)"[1] și considerat de unii ca o instituțiune de drept identică cu slavul *zavězka*, un fel de „legătură", cum și este numită, o „chezășie" pentru ținerea cuvântului dat și pentru a pune capăt procesului, de alții ca „amendă", „birșag" (ung. *birság*)[2], cf.: *Ce vor hi gloabe ferii să aibă treabă* [= să le încaseze] *Vlădica* (Doc. ap. Melchisedek, *Chronica Hușilor*, 32, a. 1621; *S'a pus heria 12 taleri în visteria domnească* (Doc., ibid., a. 1646)[3] etc.

I. Bogdan, ap. Xenopol, în *Arhiva* — Iași, I, p. 631,

---

[1] Pentru „extraordinara șovăire în transcripția" acestui cuvânt, cf. V. Bogrea, o. c., p. 349.

[2] Asupra interpretărilor date acestei instituțiuni de deosebiți oameni de drept cf. V. Bogrea, „Anuarul Inst. de Ist. Nat., Cluj, II—1923, pp. 345—350, și D. Mototolescu, *Revista Arhivelor*, I—1924, Nr. 1, pp. 109—115.

[3] *Dict. Acad.*, II, 387.

©BCU CLUJ

îl derivă pe acest din urmă din turc. *vereje*, dat. lui *vere*, din care este și *veresi*, originalul românescului *veresie*.

Cuvânt turcesc este *ferâie* și pentru I. Nădejde, *Viața Românească*, I, 414, n. 1. Ghibănescu, *Arhiva*-Iași, XX, 67, îl derivă din *fier*, cu suf. *-ise* (din *cetățuie, fereștruie, cărăruie*), putând fi vorba de „*fierul*" sau „*hierul* Țării" (la Ureche), cf. și „îl cunosc după fier" etc. Dar mai întâiu grafia Ѳ҃ѧрѵю pe care se întemeiază această explicare, nu este sigur că trebuie cetită *feruiu*. Ea se poate ceti și *ferâiu* sau *feriiu*. Apoi sufixul *-uie* ar fi trebuit să se păstreze.

In sfârșit V. Bogrea, o. c., p. 350, presupunând ca originală forma cu *-uie*, ca și Ghibănescu, îl derivă din pol. *feruje*, de la *ferować* „prononcer la sentence", *ferować, -ować, -uje* „durch gerichtlichen Ausspruch bekräftigen, befestigen" și-l consideră de „un pendant profan al cunoscutului vr. *veruie*, „Crezul", din limba bisericească: „... și aceasta o mărturisim tare în credința noastră, unde cetim *veruia*", spune Varlaam (*Cazania*, ed. „Socec", p. 16: cf. și Pușchilă, *Molitvenicul lui Dosoftei*, p. 60: „*Vĕru*A e numit simbolul credinței după cuvântul cu care începe în slav.: *vĕruju* = cred"...".

Însăși paralela, pe care ne-o dă Bogrea, ne arată însă că și în acest caz *-uie* trebuia să se păstreze. De altă parte am văzut că cetirea *feruie* nu este sigură; în orice caz, cum arată celelalte grafii, mult mai numeroase, nu este cea originală. In sfârșit înțelesul cuvântului nu este cel de „sentință", cum am aștepta, ci de „chezășie", „garanție" ori de „birșag".

Toate aceste observații ne fac să ne îndoim în explicarea, altfel foarte igenioasă, a lui Bogrea și să ne întoarcem la părerea d-lui N. Iorga, *Hurmuzaki*, XV, 1179, n. 1. care, în legătură cu documentul de la 1650 („... *ș'amŭ dat și heria, vr'o patru cinci her-i de mied*"), zice: „Se vede deci că înțelesul primitiv al herâii sau ferâii e un vas, ca „berbânța". Și cum „a-și da berbânța" a ajuns a însemnă a-și face plata la întrarea într'o breaslă de

©BCU CLUJ

meşteşugari, astfel a „pune herâie" a însemnat cu vremea a făgădui amendă, dacă se calcă o învoială" (cf. şi *Bulletin de l'Inst. pour l'étude de l'Europe sud-or.*, I, p. 53, şi, independent, A. Scriban, l. c.).

Evoluţia semantică ar fi identică cu a lui *găleată* „un fel de dare, pe vremuri, mai cu seamă pe cereale, introdusă de Mihnea Vodă" (*Dicţ. Acad.*, II, 215; cf. şi *găletărit*), *câblă* „o dijmă în grâne" (Const. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Ţării Româneşti în epoca lui Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 1927, p. 19; cf. şi *câblărit*, *Dicţ. Acad.*, t. I, p. II, 9) şi *vadră* (cf. *vădrărit*, *vedrit*, ap. Tiktin, *DRG.*, 1706 şi 1725).

Pentru a explică pe *feriie* (*heriie*) şi *ferâie* (*herâie*), la nevoie chiar şi pe *feruiu*, din punct de vedere formal, trebue să pornim de la formele ungureşti *ferőjü* şi *féreje*. In forma *fèriie* (*hèriie*), alături de transilvăneanul *fèriie* (*hèriie*) şi *fèrie* (*hèrie*), accentul a putut să se deplaseze uşor după analogia cuvintelor româneşti în *-ie* sau *iie*.

Foroşag.

Cum îmi comunică Iustin Sohorca, în Sângeorz-Băi (jud. Năsăud) *foroşag*, s. a,. înseamnă „fel", „formă" (cu privire la firea sau naturelul cuiva): *Aşa i* (= „îi este") *foroşagu': numa la făgădău să nu margă, că numa o vorbă îi trebe şî-i pozna gata.* In *Dicţ. Acad.*, II, 160, se dă şi forma *forosâg* (cred, greşit în loc de *foroşâg*), s. a., „feliuşag" (Munţii Sucevii, Moldova), *Şez.*, II, 227/33.

Cuvântul derivă din ung. *forróság* „fierbinţeală": cf. din acelaşi radical unguresc şi *forostnì* < ung. *forraszt*.

Fufează (fufază, fofează): fofelniţă.

De mult urmăresc acest cuvânt, pentru care nu ştiu să se fi dat o explicare acceptabilă până acum, cea a lui Cihac, II, 500, care se gândeşte la ung. *fokasz* „échelle", nefiind convingătoare.

©BCU CLUJ

Cred că sensul original al radicalului acestui cuvânt trebue să fie cel de „a suflà" pentru motivul că cele mai multe din sensurile actuale se rapoartă la ideea „suflatului".

1. Dintre sensuri, cel mai vechiu pe care-l întâlnim, este cel de „braţ mic al sfeşnicului" (*Paliia* a. 1582, *Biblia* a. 1688, *Ex.*, XXV, 31—37 şi XXXVII, 17, Iorga, *St. Doc.*, XIII, 256, a. 1765, Orăştie). Dar în textul grecesc corespunzător găsim cuvântul καλαμίσκος iar în cel latin pe *calamus*, fiind vorba de un „tub", de o „trestie" sau „fluer", căci braţele mici ale sfeşnicelor erau într'adevăr găurite. In textul slav găsim pe *větvu* „ramură, creacă", „Zweig" un derivat al vechiului slav *vějati* „wehen", „a suflà"[1], sens care ne reaminteşte în acelaşi timp *fofeaza* 1. „ramura" sfeşnicului şi 2. „ramură, mlădiţă, vlăstar, butaş", ung. „sarjadék, hajtás" (I. Gheţie, *Dicţ. rom. magh.*, Budapest, 1896, p. 149).

2. Prin extensiune din sensul de „braţ", „ramură a sfeşnicului" s'a născut cel de „un fel de lampă mică, fără sticlă" (Viciu, *Gl.*).

Celelalte sensuri date de *Dicţ. Acad.*, t. II, p. 152, se pot aşezà deci în felul următor :

3. „Tubuleţ de coajă de salcie, în care se suflă, spre a produce un sunet", „fliscoae", „fiştigoae" (Com. I. Panţu).

4. Figurat, prin asemănare şi extensiune, „bucium", adecă „petec de pânză curată, răsucit în formă de sul şi uns cu ceară galbenă, care, aprins la un căpătâiu, se bagă în urechea celui despre care se crede că i-a intrat un greier în urechi" (Marian, *Ins.*, 538).

5. Tot la „suflat" se referă şi sensul de „aripa morii de vânt", deci partea morii în care „suflă vântul" pen-

[1] Ungurescul *ág*, pe care-l găsim în locurile corespunzătoare din *Biblia* lui G. Heltai, după care s'a tradus *Paliia* dela 1582, nu mai redă sensul original, întocmai ca şi rom. „brat" şi „ramură".

©BCU CLUJ

tru a o pune în mişcare şi care produce „vânt" prin mişcarea sa repede (H. III, 387, 246, 38 ; 4).

Numirea s'a extins apoi şi asupra părţilor altor instrumente care se aseamănă cu aripile morii de vânt, în special când aveau o formă lătăreaţă (de lopată) şi serveau să pună ceva în mişcare ori când, puse fiind în mişcare, produceau „vânt" :

6. „Lopăţelele de lemn încrestate în două locuri, pe care se întind torturile când se pun pe vârtelniţă" (Com. Marian), „fusele vârtelniţei" (Damé, *Term.*, 140) şi „cele două braţe ale alergătoarei (numite şi *fuscei, cotoci, lăturaşe*) în care sânt fixate beţele mosoarelor" (Damé, *Term.*, 141).

7. „Aripile" ferestrelor sau ale uşilor (Golescu, *I.*, 48 şi 9).

8. „Tălpile războiului de ţesut, tălpige" (Damé, *Term.*, 134) ; „braţele vatalelor" (Costinescu).

9. Poate „noed de ruban, pompon" (*Mon. Of.*, a. 1902, 7598).

10. *Fig.* „Femeie stricată", mai întâiu probabil „limbută", „guralivă" : — *Mă, bagabontule, zice, mult ai să mă traduci* (= „tradezi") *cu toate fofeazele ...*" (*Niţă Pitpalac şi famelia prin Europa*, ed. II, p. 97).

Din acelaşi radical cu cel al *fofezei* avem pe *fofelniţă* : 1. „crucile vârtelniţei" (pe care sânt aşezate cele patru fofeze), iar de-aici *fig.* „femeie vorbăreaţă, limbută, guralivă" (Zanne, *Prov.*, V, 292 : *Contemporanul*, V, 297) ; 2. „limba meliţei" (Damé, *DRF.* : Tiktin, *DRG.*).

Credeam la început că radicalul acestor cuvinte ar puteà fi ung. *fúr-* „a suflà", de-aici **furaz*, adj. verb. **fuvazó* > rom. **furăzău*, prin asimilaţie > **fufăzău*, apoi, **fuvază* > *fufază* > *fufează* > *fofează*, ca şi *felează* alături de *felezău* şi *felezui* < ung. *felező* şi *felez-*. Dar nu m'am putut oprì definitiv la această etimologie, deoarece trebuià să plec de la o formă reconstruită şi să presupun prea multe treceri fonetice.

Am puteà să ne gândim şi la un radical onomato-

©BCU CLUJ

poetic născut pe terenul limbii române ori primit de la Slavi. In această direcţie ne trimite *fofincă* şi *fonf*, *fomf* „cel ce vorbeşte pe nas" (cf. şi ung. *fonf*), *fonfăi* s. *fomfoni* „a vorbi pe nas" date de *Dicţ. Acad.*, II, 152, 156 şi 157[1], unde se compară *făflją* „bâlbăi", bulg. *făflŭ*, rut. *fóflaty*, idem, ceh. *fufňati* „a fonfăi" pe care Miklosich, *EtWb.*, 59, îl derivă dintr'un v.-sl. *fŭfati* „blaesum esse" < rad. *fŭfa-* (cf. şi Bernecker, *SEW.*, 287). Şi în acest caz este vorba adecă de „suflatul" pe nas în cursul vorbirii.

Radicalul care a putut da naştere lui *fofează* mi se pare însă că este altul. Din v.-slav. *vějati* „wehen", din care s'a născut şi *větvŭ* „fofează, ramură, cracă", derivă rus. *vijuga*, iar alături de acesta ori prin onomatopeie, s'a desvoltat rut. *fuha* „viscol", „Schneegestöber", *fuhati* „kräftig schleudern, werfen", *fufelja*, *fufelicja*, *fuflovicja* „Ungestüm mit Schneegestöber", „heftiger Staubwind, Gestöber" (cf. Miklosich, *EtWb. sl. Spr.*, 59 şi 387; Żelechowski, *R.-d. W.*, II, 1031). Nimeni nu va puteà tăgădui asemănarea dintre rut. *fufelja*, *fufelicja* şi rom. *fulă* „a ninge cu fulgi mari şi deşi" (*Dicţ. Acad.*, II, 184) şi *fofelniţă*, în care sufixul a putut fi modificat subt influenţa lui *vârtelniţă*. De asemenea, oricine trebue să recunoască că toate sensurile date pentru aceste cuvinte se reduc la „vânt", „suflare".

Din radicalul rutean sau slav. onomatopeic *fuha*, *fuhati* (cf. mai ales „aripile" morii de „vânt") a trebuit deci să se desvolte *fufează*, primind sufixul *-eză*, întocmai ca şi *sfârleză* < slav. **vrŭliti* din *vrŭlŭ*, *hrŭlŭ* „iute, repede vehement" (bulg. *hrrŭl(j)am*, sârb. *vrljiti* „azvârlì, aruncà"), care primind pe *z-* din onomatopeul *zvârr!* ne-a dat pe *zvârlì* şi *azvârlì* (cf. şi *sfârlă* şi *sfârloagă*; Tiktin, *DRG.*, 1417—1418, *Dicţ. Acad.*, I. 395), *scâlciază* < bulg.

[1] Asupra acestora cf. şi V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 885, care crede că „cuvântul românesc, cu baza lui cu tot, nu poate fi despărţit de turc. *fâñ - fañ* „femme qui a une voix nasillarde" (Zenker, 655b) ; cf. şi ngr. *φαφούτης, ὁ* „édenté", prov. *fanfan* „murmure", it. *fanfano* „hâbleur", etc., din familia romanică (v. Saineán, *Les sources indigènes de l'étym. française*, II, 55).

©BCU CLUJ

kălcam „verstauchen, verrenken", refl. „sich verrenken, sich krümmen, sich winden", sau mai exact, *iz-*, *iskălcam* „verrenken, verdrehen" (Pușcariu, *Dacoromania*, III, 689—690), etc.

Un pendant interesant pentru desvoltarea semantică a celor două cuvinte românești tratate mai sus este grecescul ἀνέμη „tournette, dévidoir" (> arom. *aneme*, ap. T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, București, 1928, p. 148, b) alături de ἄνεμος „vent".

Fugău.

Dicț. Acad., II, 185, dă două sensuri pentru acest cuvânt: 1. (Ornit.) (Sălagiu, Bucov. și Mold.) „un fel de potârniche numită și *fugar*", „Perdix blanche (Tetrao lagopus)"; 2. (Entom.) „insectă care se aseamănă cu țânțarul și care umblă cu o repeziciune mare pe fața apei", numită (în Bucov.) și *gonaciu*, (în Munt.) *goangă*. Din punct de vedere etimologic, îl socoate „derivat din *fugì*, prin suf. *-ău*", și adauge: „Cu numirile de păsări: alb. *fugę*, sârb. *fuga*, *vuga*, n'are, probabil, nici o legătură etimologică". Cât privește înțelesul al doilea cred și eu că este un derivat din *fugì*, prin suf. *-ău*, dar înțelesul întâiu al cuvântului nostru nu se poate despărți de ung. *fogoly* (*fogoly-madár*) „Reb-, Feldhuhn", „perdix", care derivă din germ. *Vogel* (cf. S. Simonyi, *Die ungarische Sprache*, Strassburg, 1907, p. 86).[1] Ungurescul *fogoly*, mai ales fiind apropiat de verbul *a fugì* și derivatele cu suf. *-ău*, ne-a dat mai întâiu forma *fugăi* din care, fiind considerată de plural, a fost reconstruit singularul *fugău*.

---

[1] Cf. și *raspău*, *raspoi* „pilă" < ung. *ráspo*, *ráspoly* < germ. *Raspel* (Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, p. 92; Mândrescu, *Ung.*, p. 98; A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 283.

©BCU CLUJ

Ghes (ghest), înghesuì; (în)după̆ci.

Nu ştiu să se fi dat o etimologie satisfăcătoare pentru *ghes (ghest)*, întrebuinţat de obiceiu numai în locuţiunea *ada ghes (ghest)*, „ghiont, lovitură uşoară (cu cotul s. cu pumnul) în coastele cuiva", „coup", „Stoss in die Seite, Rippenstoss"; „îndemn, bold, zor", „stimulant" (cf. *Dicţ. Acad.*, II, 255, şi Tiktin, *DRG.*, 672, care nu-l explică) şi pentru *înghesuì (înghezuì, îndesuì, înghisuì, înbisuì)*, vb. trans. şi refl. IV-a, „(zusammen) drängen", „stossen", „pferchen"; „sich aneinanderdrängen", part. *înghesuit* „gedrängt voll" (Tiktin, *DRG.*, 812).[1]

Cred că la origine avem de a face cu un termen privitor la „cusut", şi anume cu un corespondent românesc (cf. *diseu* la Anon. Car. 335) al ungurescului *gyüszü, gyüsző, gyísző, dëszü, dészű* „degetar, napârstoc" (Szinnyei, *MTsz.*, I, 766), analog ca formă lui *giuruì* < ung. *gyürü* (cf. *Dacoromania*, IV, 759—762).

A înghesuì a trebuit să însemneze la început „a împinge cu degetarul s. năpârstocul". Celelalte sensuri sânt ulterioare şi au putut fi influenţate în parte (ca şi forma cu *d-*, deşi aceasta ne-a putut veni şi de-a-dreptul din ungureşte) de deosebitele sensuri ale lui *îndesà*, cu care se aseamănă (cf. influenţa lui *jurà* asupra lui *giuruì*).

Insuşi substantivul *ghes* pare a fi mai curând un postverbal al lui *înghesuì*, născut după analogia locuţiunilor *a da pinteni — a împintenà, a da bold(uri) — a îmboldì, a da ghiont — a ghiontì* etc., decât corespondentul direct al radicalului unguresc. Afară de formă (am aşteptà **ghesău* s. **ghesou*; dar e posibil şi **ghesu* < **ghesuu*), ne îndeamnă să credem aceasta şi sensurile figurate, deci ulterioare, ale lui *ghes*.

---

[1] Cf. mai pe urmă G. Giuglea *Dacoromania*, IV, 1554: „*ghies* < lat. **glaesu* < **gaesulu* < *gaesum*; *ghiold* < *ghies* + „*bold*".

©BCU CLUJ

Imbisuì este o formă iperurbanizată[1].

O evoluţie de sens înrudită are [*în*] *dupăcì* „a coase cu al doilea rând de aţă", „a coase pe după ac", „cu găurele" (cf. bg. *dúpčŭ [dupčil, dupkál]* „höhle aus", „durchlöchere", *dúpka* „Loch, Öffnung", „Höhle, Schluptwinkel", „Grab")[1], care — de altfel şi *coase* însuşi — a ajuns să însemneze (Mold. fam.). „Faustschläge versetzen" : Tiktin, *DRG.*, 578. Din *dupăcì*, cu acest nou sens, s'a născut postverbalul *dupac* „Faustschlag": *Puse mâna pe tont, ìi trântì un dupac după gât* (Bogdan, *Pov.*, 114; ap. Tiktin, *DRG.*, 587).

Ghiosolì.

Ghiosolì cu sensul de „a morsocà, a trudì pe cineva" („*Ion Creangă*", II, 248) nu cred că are vreo legătură cu turc. *küsülü* „supărat" (*Dicţ. Acad.*, II, 263), ci mai curând trebue derivat din ung. *gyászol-* „a jeli, a fi în doliu ; a fi supărat trist" ; cf. şi *gyász* „jale, doliu" ; întristare, supărare, tristeţă".

Hăghieciu, hăghiece.

Hăghiece = „hebeticuri, vreascuri uscate, căzute din copaci („*Ion Creangă*", IV, 251, şi *Dicţ. Acad.*, II, 339) derivă din ung. *águegy* „vârf de ramură" < *ág* „ramură" şi *hegy* „vârf" (cf. Szinnyei, *MTsz.*, I, 9), cu aspiraţia obişnuită şi la alte cuvinte începătoare cu vocală (cf. şi *ágacs* „rămurea", „vreasc").

---

[1] Nici din punct de vedere formal, nici semantic, nu s'ar puteà explicà aşa de bine cuvântul românesc din omonimul secuesc *dészű*, *gyűszű* = *tűszŏ*, *csűszŏ* „pungă : şerpar, cureà (latà), tăgârţă" (Szinnyei, *M. Tsz.*, II, 834).

[1] Etimologia < [*a coase*] *după ac* poate fi ademenitoare din punctul de vedere al formei şi sensului, dar rămâne o simplă etimologie populară.

©BCU CLUJ

Forma *hăghiac* (Mold. nord.), *Şez.*, XXXI, 60, şi A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 280, este un singular reconstruit greşit, din plur. *(h)ăghiece*, în loc de *(h)ăghieciu*.

Hăndal, hondoală (Hăndal, Hondol).

Intr'un articol cu titlul *„Despre l > u şi dispariţia acestuia în româneşte"*, publicat în „Omagiu lui I. Bianu", Bucureşti, 1927, pp. 137—154, ocupându-mă în treacăt de *Hăndal*-ul maramureşean şi de *Hondol* din jud. Hunedoara, plasa Deva, afirmam (p. 149) că „în partea din urmă" a acestora este evident săs. *Dal* = „Thal"; relativ la partea dintâiu emiteam mai multe păreri, pe care acum, când am la dispoziţie mai multe elemente, le pot înlocui cu o explicare mai plauzibilă.

Mai întâiu trebuie să constat că avem şi apelativul topografic care ne-a dat numele proprii *Hăndal* şi *Hondol*.

Părintele I. Bârlea îmi comunică că în Ocna-Şugatag (Maramureş) *hăndal*, s. a., înseamnă „partea de unde se scoate sare": *mă duc în hăndal* = „mă duc la ocnă". [1]

După o comunicare pentru chestionarul lui Hasdeu (XVII, 176) *Dict. Acad.*, II, 402, ne dă forma *hondoală* s. f. cu un înţeles ceva mai vag „gaură naturală pe coasta unui deal".

Cuvântul se găseşte şi în limba ungurească. După *Az osztrák-magyar monarchia irásban és képben*, v. VI, Budapest, 1900, p. 458, ung. *handal* înseamnă în Maramureş, în general, „coloniile de muncitori erariali din co-

[1] In colecţia sa vol. II, *Cântece poporane din Maramureş*, Bucureşti, 1924, p. 301, atestă şi diminutivul *hăndăluţ*: *Pe la noi, prin hăndăluţ, Toată muta-i cu drăguţ*, iar în notă explică „Hăndăluţ, dim. din *handal* = partea mai îndosâtă a unui orăşel".

©BCU CLUJ

mune". Evident, este vorba de *şaugăi* sau *şalgăi* (< ung. *sóvágó* „tăietori de sare").

Mai bine sântem lămuriţi asupra cuvântului unguresc în revista *Magyar Nyelvör*, XXXVI—1907, p. 32 (Csapodi István, *A máramarosi nyelvjárás):* „Akna-Szlatina (Ocna, Hăndal) este aşa numit *handal* (*hăndal*) sau comună erarială, unde fiecare lot este al statului, dar este împărţit între băieşi, adică *şaugăi*, care-şi clădesc casa pe astfel de loturi. Nu le pot vinde, deci nici Ovreu nu poate să locuească în comună, populaţia toată este romano-catolică şi toţi şaugăii unguri, slujbaşii, preotul, medicul, farmacistul, sânt de asemenea domni erariali. Am spus că întreagă populaţia aceasta este ungurească, deşi numele de familie sânt în cea mai mare parte germane; şi noi am găsit locuinţă în casa unui oarecare lucrător fruntaş cu numele Strempl Tóni...

Hăndalul este la depărtare de o jumătate de ceas de cea mai apropiată localitate ungurească, Sighetul-Marmaţiei, dar şi de acesta îl desparte satul Slatina, ai cărei locuitori sânt două treimi Români, o treime Ovrei galiţieni".

Nu pot să precizez dacă cuvântul ne-a venit direct din nemţeşte ori prin ung. *handal*, dar pot să afirm că el n'are nimic a face cu germ. *Handel* cum se presupune în *Az osztrák-magyar monarchia irásban és képben*, l. c.

Sensurile formelor româneşti („gaură naturală pe coasta unui deal", „partea de unde se scoate sare", „ocnă") ne arată clar că este vorba de „valea din care se taie sare", deci de săs. *Hân* (< *hân* = „hauen") + *Dal* = „Thal". Cu timpul, prin extensiune, *hăndalul* a numit „aşezarea *şaugăilor* de lângă ocnă".

Hatalău (hătălău).

Hatalău, hătălău (Mold., cu înţeles peiorativ) = „flăcău care umblă după fete" („*Ion Creangă*", IV, 85 şi *Dicţ. Acad.*, II, 378) derivă din ung. *hátaló* „cel ce călăreşte"

©BCU CLUJ

< *hátal-* „a călări" cu sens peiorativ; cf. *se călăresc vacile* = „le apucă de goană"); cf. și *futalău, futălău.*[1]

Hedeșel.

Hedeșel, -ică, adj., din *Boii mândrei hedeșei Căra-u-ar lupii cu ei, Că eu m'oiu cărà cu-a mei Batăr îs cam mititei* (I. Bârlea, vol. II, *Cântece poporane din Maramureș*, București, 1924, p. 256) nu derivă din ung. *helyes* „plăcut, frumos", cum crede Bârlea, l. c., ci din *heghes* „cu coarnele înalte, ascuțite și date pe spate" < ung. *hegyes*. cf. S. Mândrescu, *El. ung. în limba rom.*, București, 1892. p. 79—80, și *Dicț. Acad.*, II, 384.

Herleș,-ă.

Herleș, -ă, adj. = „(Om s. animal) cu picioarele strâmbe" (*Dicț. Acad.*, II, 388, Huniedoara). Cunosc cuvântul din ținutul Năsăudului, unde se întrebuințează atât cu privire la picioare, cât și la coarnele vitelor. Derivă dintr'un ung. **herelős* < *herés* „coios" (< *here* „coiu", „boașe) + *herél-* „a cocoși" și „a jugăni". Este un derivat asemănător lui *dugleș* < ung. *döglös* < *dögös* (cf. *diug* < *dög*) + *dögöl-*. „Coioșii sau „boșorogii" umblă de obiceiu cu picioarele depărtate, încât fac impresia că sânt strâmbe.

Hopritan.

Hopritan, s. a., este „un joc de cărți" (Gherla, Năsăud). Derivă din ung. *oplitán, aplitán, aplitány;* cf. și slovac. *aplitán*, germ. *aplitan*, lat. *aplitanum* „eine Art des Kartenspiels" (< it. *napoletana* „Stich von drei Sieben oder von Ass, der Sieben und der Acht (im Kalabresellaspiel)", poate prin germ. **ein napolitan(er)* — (Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 111).

---

[1] Explicarea dată de A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 280 : < ung. *hálótárs* „tovarăș de dormit", este imposibilă din punct de vedere fonologic.

©BCU CLUJ

Horpos.

După niște comunicări din Sălagiu și Bihor venite la chestionarul privitor la „cal", *horpos*, s. a., înseamnă „deșert, flămânzie, slăbie, stinghie la cal". Derivă din ung. *horpasz* „deșert, burtă, burduf (la om)"; „flămânzare, culic (la vite)", ap. Ghetie, *Dicț. magh.-rom.*, Budapest, 1906, p. 303; cf. și Szinnyei, *MTsz.*, I, 890.

Iergălaș.

Cum îmi comunică învățătorul-director Iustin Sohorca din Sângeorz-Băi, jud. Năsăud, cuvântul *ĭergălăș*, s. a., înseamnă „larmă mare, hărmălaie": „când cineva se ceartă cu altul sau își arată vreo nemulțămire prin vorbe multe cu ton înalt, mânios, face iergălaș".

Cuvântul derivă din ung. *jargalás*, însemnează „Streifzug" și este o interesantă rămășiță militară de prin sec. XVI și XVII.[1]

Dacă ne închipuim larma cu care intrau „galopând" acești călăreți *(jargaló)* în satele unde bănuiau că sânt hoții și vitele furate, frica, groaza și „lărmălaia" ce se producea când se aruncau asupra hoților ca să-i prindă, înțelegem numai decât sensul care ni s'a păstrat pentru cuvântul românesc, care n'are de a face nimic cu ung. *járkálás* „obambulatio".

Însăila.

Verbul *însăilà* (și: *inseĭlà*), prez. *însăiléz (inseiléz)*, *însăĭl* și *însáĭl*, cu derivatul *însăilătúră*, este un termen de croitorie, însemnând „a prinde cu ață sau a coase provizoriu și cu împunsături rare", fr. „faufiller", ung. „fércel-".

---

[1] De sensul și importanța cuvântului unguresc s'a ocupat Takács Sándor, *Jargalás és jargaló*, în *Magyar Nyelv*, I—1905, pp. 204—213.

©BCU CLUJ

Tiktin, *DRG.*, p. 826, aduce acest cuvânt în legătură cu *saià*, plur. *saiële*, „Heftfaden", a cărui etimologie nu o dă şi pe care-l desparte, mi se pare fără destul temeiu, de *saià*, plur. *saiële*, „Art Bauernrock", pentru care trimite la turc. *sajà* „Sarsche" (cf. p. 1353).

A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 284, derivă, pe *[în]săilà*, *însăilătură* din ung. *szál* „aţă", „fir de aţă".

Etimologia lui Tiktin are defectul că porneşte de la un cuvânt a cărui origine nu e sigură, apoi că, pentru a explică diftongul, presupune sincoparea lui *-e-* aton, şi că nu explică de-ajuns evoluţia sensului. Aceea a lui Scriban nu ne poate da o explicare mulţămitoare pentru „segmentarea" lui *-á-*. In sfârşit nici una din aceste două etimologii nu are în vedere formele cu *-e-*, care poate fi original, nu născut ulterior din *-ă-* după *-ş-*.

Pentru aceste motive cred că trebue să pornim de la ung. *szél* „margine". In acest caz segmentarea lui *-é-* > *-éj-* nu ne pricinueşte nici o greutate, fiind un fenomen cunoscut în ungureşte (cf. *szél-panna* > *szeilpanna*, Szinnyei, *MTsz.*, II, 517; *széj* = *szél*, id., ibid., 518). Sensul original al lui *însăilà* trebue să fi fost acel al derivatului ungurese *szélel-*, şi el termen de croitorie, însemnând „a trage (cu cretă sau prin cusutul cu aţă albă) o linie pe marginea stofei, pentru ca să se poată tivi sau coase nasturii (bumbii) mai uşor" (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II, 520).

Lepângău.

Lepângău, s. m., este un „nume de ocară pentru feciorul blăstămat": *Mai de mult o fost ficiori, N'o făcut la fete hori D'amu-s nişte lepângăi Cu opincile cârtite* (= „cârpite"), *Şi le strâcă negândite* (I. Bârlea, I. *Balade, colinde şi bocete din Maramureş*, Bucureşti, 1924, p. 232).

Pare a fi mai curând ung. *lappangó* „cel ce umblă pitulându-se", „pe furiş", „pe ascuns", „fricos" < *lappang-* „a se pitulà", „a sta ascuns", „a umblà pe furiş" > **lăpângău* > *lepângău* (cf. *halastó* > *heleşteu*, *mállasztó*

©BCU CLUJ

> *melesteu* etc.) decât *leppegö* „tardiloquus", „hebes lingua", „gângav", „bâlbăit" < *leppeg-* „balbutio", „stottern", care totuşi a putut să-l influenţeze pe cel dintâiu din punct de vedere fonetic.

Prebăt (preabet).

In poezia „*Izvor de apă-vie*" de G. Coşbuc, publicată în „Tribuna", IV—1887, Nr. 145, pp. 577—578, şi Nr. 146, pp. 581—582, am întâlnit cuvântul *preabăt* în următoarea propoziţiune: *Şi crudul craiu a pus In preabătul grădinei pândaş, iară pândaşul Nici somn n'aveà, nici pace, căci Sânger, pătimaşul A prins de la o vreme pe-argat a-l bănuì, A prins apoi a-l bate, mereu a-l chinuì, Să-i spună ce om are cărări de turn aproape.*

De asemenea în *Cetină-Dalbă*, publicată în „Tribuna", VI—1889, Nr. 270, p. 1074: *Şi seamă să iai, Că 'n preabătul triplelor uşi înfloreşte Un păr cu frunzişul de arvmă.*

Credeam la început că e vorba de un cuvânt creat de Coşbuc. L'am găsit însă pe urmă şi la Frâncu-Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*, p. 104, în forma *preabet* cu sensul „preajmă". Cuvântul este deci popular şi este identic cu v.-slav. *prěbyti* „μονή, habitatio" „Aufenthalt" < *prěbyti* „a rămâneà", „καταμένειν" „permanere" (cf. Berneker, *SEW.*, 114), apropiat de derivatele cu suf. *-el (ăt)*.

Prevedea.

Alături de *prevedeà* (cu derivatele: *prevedere*, s. f., *prevăzător, -oare*, adj., contrarul: *neprevăzut, -ă*, adj., subst.) cu sensul 1. „voraussehen, vorhersehen", sens destul de vechiu, găsindu-se şi la N. Costin (cf. Tiktin, *DRG.*, 1247—48), 2. „versehen" (după fr. *prévoir*) şi 3. „mit etw. versehen" (în loc de *provedeà*, poate după cuvântul german, cf. Tiktin, l. c.), care toate se reduc la lat. *praevidere*, Tiktin, l. c., dă, ca fiind sensul II şi III al aceluiaşi cuvânt, un *prevedeà* intrans. „a străvedeà prin

©BCU CLUJ

„ceva", „durch etw. hindurchsehen" şi citează exemplul: *Linxul care prevede prin trupuri ori cât de groase* (Konaki, *Poezii*, 251) şi refl. *a se prevedeà* „a se străvedeà", „durchsichtig, transparent sein, durchscheinen": *Musca... se loveşte de pereţii ce se prevăd* [sc. *ai ferestrei*] (Bodnărescu, *Conv. Lit.*, IV, 321); *Soarele rotund şi palid se prevede printre nori* (Alecsandri, *Poezii*, III, 9).

Evident aceste sensuri trebue despărţite de cele dintâiu căci avem a face în ele cu alt cuvânt. Acest cuvânt, care lipseşte din dicţionarele etimologice ale lui Puşcariu şi Candrea-Densusianu, probabil fiindcă a fost considerat nou şi nepopular, este vechiu şi popular. El se găseşte, de ex., la Anon. Car. 363: *„Prevedese* = Transparet". Popular l-am găsit într'o poveste din 1865, publicată în *„Comoara Satelor"*, a. V—1927, Nr. 7—8, p. 94: *Pe sabia de argint, care tătă sclipeà şi prin care te prevideai ca prin oglindă, erà scris...* E vorba deci de un corespondent popular al latinescului *pervĭdēre* „durchsehen", „durchschauen".

Rămf (remf, rimpf)

Cuvântul ardelean *rămf (remf, rimpf)* este numele plantei Aristolochia Clematitis (fr. *Sarrasine;* germ. *Osterluzei, gemeine Osterluzei*) (Panţu, *Plantele*, 235; Tiktin, *DRG.*, 1318).

Ne-a venit din săs. *Rimf*[*ərt*] „(Mhd. reinvar) m. Rainfarn, *Tanacetum vulgare* (an Rainen wachsend, dem Farnkraut ähnlich)", G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, p. 125—126; după Fr. Kramer, *Idiotismen des Bistritzer Dialektes*, Bistriţa, 1876—1877, p. 111, : *„Aristolochia offic.*, Osterluzei".

Surchidi; surchideală.

Surchidì, vb. IV-a, este cunoscut de popor în Muntenia şi înseamnă: 1. „antreiben, hetzen"; „a neliniştì, a turburà, a chinuì" (Pamfile, *Sărbătorile de vară la Românì*, p. 2, n. 1); 2. „a mustrà", chiar „a bate" (A. Scri-

©BCU CLUJ

ban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 284; 3. (în jocul cu *arşice*) „den Knöchel schnellen" (cf. Tiktin, *DRG.*, 1538, unde se dau citatele necesare). Derivat din el este *surchidează*, s. f., 1. „Antreiben, Hetzen"; 2. „Schnellen des Knöchels", „lăsare pe jos a ultimului arşic"; 3. *fam.* „bătaie" (Tiktin, l. c.; V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 849).

Pentru a încercà o explicare, Bogrea, l. c., scrie: „Ne-am gândì la turc. *sürkedik* „maraudeur, Nachzügler des Heeres" (Zenker, 524b)".

Cred însă că A. Scriban, l. c., este mult mai aproape de etimologia adevărată când se gândeşte la ung. *szurkálódni (sic)* „a împunge cu vorba". Numai cât *szurkálodni* înseamnă „a se împunge", având sens reciproc. Forma ungurească, căreia-i corespunde rom. *surchidì* nu este deci acesta, ci *szurkod-* (cunoscut şi în Secuime) = *szurkál* (> rom. *surcălì* şi *surcălnù* „a împunge") „saepius pungo", „impungo", „a înţepà", „a împunge", „stechen", „piquer à plusieurs reprises, picoter, pointer". Sensurile româneşti sânt figurate. Ele se găsesc întocmai şi în ungureşte (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, III, 341 şi Szinnyei, *MTsz.*, II, 612). Pentru desvoltarea înţelesului cf. şi *strămurare, bold, (îm)boldì* etc.

Tăpşan tăpşi (tepşi, tepşui); tapşă.

1. Loc plan sau neted potrivit pentru straturi: *Straturile trebue să fie nişte tăpşanuri mari* (Ionescu, *Cal.*, 14). *In grădină să nu rămâie decât numai tăpşanurile pentru fasole şi curechiu* (Ionescu, *Cal.*, 47).

Loc plan, aşezat, frumos: *Ungureşte-om învăţà, Când Ungurii-or numărà Câtă lână-i p'un cârlan, Câtă iarbă-i p'un tăpşan* (Bugnariu, *Năs).* Mai ales „o mică suprafaţă netedă sau plană pe vârful unui deal sau munte" deosebindu-se de *podiş* care este mai mare (Tiktin, *DRG.*, 1558); „culme de deal" (Pamfile, Jocuri, II, 307 şi glosar); „un şes mic acoperit cu iarbă mică, mai ales pe imaş, unde iarba în genere este scurtă"; „platoul mic" (Chiriţescu, *Grânarii*); „un loc mai ridicat, dâmb" (com.

©BCU CLUJ

Tomiac) : *Trage brazdă pe tăpşan* (Alecsandri, *P. pop.*, 168). *De pe acest tăpşan culminant de unde munţii Săcuieni cotesc spre ţara Vrancei...* (Odobescu, III, 194).

2. „Lemn uscat dinaintea vetrei focului ca s'o ţie" (Viciu, *Glosar*, în Valea Haţegului şi pe Jiu : *Şezi pe tăpşan şi te descultă :* Şăineanu, *Dicţ. Univ.*, s. v.) ; *p. ext.* „vatra pe care se face foc în casă sau în tindă" (H. XVII, 5) ; „vatra focului" (Viciu, *Glosar*, Densuş, în Haţeg) ; „banc de bois" (Damé, *DRF.*) şi „corlate zidite în coş" (Rădulescu-Codin).

Cihac, II, 619, îl aduceà în legătură cu turc. *tepè* „sommet, colline", *duz tepè* „(sommet plat) plateau". Şăineanu şi Tiktin se gândesc la un derivat din *tăpuşi (tepşi)* pe care însă îl lasă nelămurit (Tiktin, *DRG.*, 1558 : „Warsch. Schallwort, vgl. deutsch *Tapps, tappen*"). A. Scriban în careva număr din *Arhiva* şi apoi V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 851, trimite la rut. *tapčan* „Schlafbank" (Želechowski, II, 948).

Etimologia dată de Cihac este cu siguranţă greşită. Forma ruteană amintită de Scriban şi Bogrea ar puteà fi luată în considerare cel mult pentru sensul 2. Şăineanu şi Tiktin au dreptate stabilind o legătură între *tăpşan (tapşan, tepşan)* şi *tăpşi (tepşi, tepşui)*. Lămurind etimologia acestuia din urmă, vom ajunge s'o cunoaştem şi pe a celui dintâiu.

După Tiktin, l. c., *tăpşi (tepşi)* înseamnă „a bate cu un lemn lat etc. spre a face ceva neted sau plan şi tare, a bătuci". Acelaşi sens îl întâlnim şi în rev. *Ion Creangă*, IV, 123 : „a tăpşi = bătătorì, a aşezà, netezì ceva, a tăpşi mămăliga". In unele părţi *tăpşi (tepşi)* are forma *tepşui (Şez.* V, 162/6, în Munţii Neamţului).

Două sânt mai ales lucrurile care se *tăpşesc :* pământul (pentru straturi etc.) şi aluatul sau mămăliga ; cf. exemplele : *După ce am aruncat aceste seminţe în pământ, trebue să tragă cu grebla... şi apoi să tăpşască cu o lopată pe de-asupra straturilor (Inv., Cop.*, 1878, 10, ap. Tiktin, *DRG.*, l. c.).

©BCU CLUJ

In unele sate din Bucovina şi Moldova, precum bunăoară în Fundul-Moldovei şi Rădăşeni, se numeşte leafă şi o lopăţică mai mică cu care se tăpşeşte sau *tepşeşte mămăliga înainte de ce se răstoarnă din ciaun* (Marian, *Inmorm.*, 200, nota 2). *Când mămăliga e gata de mestecat se tepşeşte cu leafa* (n. 5 : *Leafa e lopăţică) ori cu dosul lingurei, căutând a nu o tepşi de tot, dacă vrei să nu-ţi rămâe copiii chelboşi* (*Şez.*, V, 5/13).

Leafa, „instrumentul în formă de lopată cu care se strânge mămăliga" se numeşte *tapşă* (H. X, 35), cuvânt care în ţinutul Năsăudului înseamnă „cel ce umblă greu, abia-şi mişcă picioarele".

Evident, *tăpşi (tepşi, tepşui)* trebue derivat din ung. *tapos-* „calco, conculco", „stampfen", „a călcà (în picioare), a bătuci, a apăsà, a turtì" ; „a trierà, a îmblătì (cu cai)" ; „a păşi cu greutate, a bălăbănì prin noroiu" etc. (Dicţ.), ale cărui derivate au şi sensul de „a tăpşì (tepşi, tepşui) aluatul sau mămăliga", cf. *tapiskál : A tészlát a tenyerivel tapiskálja* (Treiscaune) ; *tapiskálgat, tapicskálgat : A nagy vizitett fakalánnyal Pulutóné a puiszkát ëssze ës hajtogatta, tapicskálgatta* (Treiscaune), ap. Szinnyei, *MTsz.*, II, 656—657.

Din punctul de vedere al înţelesului, *tăpşan (tepşan)* ne reaminteşte pe *bătătură*, deci „terenul bătătorit sau bătucit în preajma (în deosebi în faţa) unei case, (uneori sinonim cu) curte, ogradă, ocol pentru vite, loc liber înaintea cârciumilor unde se face hora, locul dinaintea porţii principale a unei biserici (*Dicţ. Acad.*, I, 517), care a putut să aibă sau poate chiar mai are şi sensul de „arie", deci „loc neted şi bătătorit pe care se treieră sau îmblătesc bucatele" (cf. *Dicţ. Acad.*, I, 252), iar din punctul de vedere al originii, alături de cel al sensului, pe *imaş, inmaş, iemaş, nimaş* „islaz", „păşune" < ung. *nyomás* (cu *ny* > *ĭ*, sau prin et. pop. < *un nimaş* analizat *un imaş)* propriu „bătătorire, bătucire, călcare".

Tăpşan (tepşan) a trebuit să însemneze la început „locul tăpşit, netezit prin bătătorire pentru straturi, îm-

©BCU CLUJ

blătire etc.", să corespundă deci unui ung. *taposó* [*föld*] propriu „[pământ] tăpșitor", care a putut să ne dea mai întâiu forma **tăpușău*, apoi *tăpșan* prin sincopă și schimbul de sufix obișnuit despre care a vorbit S. Pușcariu în *Contribuții la Gramatica istorică a limbii române*, p. 237 (17) (cf. ung. *badaró* > *bădăran* și *Bădărău*, ung. *süldő* > *șoldan* în loc de *șuldeu*, ung. *foltó* > *foltău* și *follan*, *zsidó* (< p.-sl. *židovinŭ*) > **Jidău* > *Jidov* și *Jidan*, apoi *bătălău* — *bătălan*, *lungău* — *lungan*, *codău* — *codan* etc.).

Din sensul inițial s'a desvoltat apoi, prin extensiune, cel de „mică suprafață netedă sau plană", în sfârșit „podiș" în vârful unui deal sau munte.

Sensul de „vatra focului" pornește evident tot de la lutul „bătătorit" pentru a o alcătui. Prin extensiune, de la „vatra focului" sensul a trecut și asupra „lemnului așezat dinaintea vetrei ca s'o ție", deci a „prepiciului, pripiciului" s. „prichiciului" (cf. *Prichiciul vetrei cel humuit de care mă țineam când începusem a merge copăcel*, Creangă, *Conv. Lit.*, XV, 1, ap. Tiktin, *DRG.*, 1250), care trimite la srb. *pripećak* „Vorherd", ceh. *pripecek* „gemauerte Ofenbank"), sens din care se poate explică ușor apoi cel de „corlată în coș". „Tăpșanul" sau „prichiciul" întrebuințându-se și pentru dormit, ruteanul *tapčan* cu sensul „Schlafbank" pare a fi luat din românește.

Târșej, târșejie, târșag.

Târșej (Ms. ung. 1818, Gaster, *Chr.*, II, 126) însemnează „tovarăș", iar Tiktin, *DRG.*, 1565, trimite, pentru a-l explică, la ung. *társ*, idem. Corect din punct de vedere fonetic trebue explicat din ung. *társas*. *Târșejie* (ibid.) este un derivat al lui *târșej*, iar *târșag* „tovarăș" (com. P. Nișca, Munții-Apuseni) îi corespunde ungurescului *társaság* „tovărășie", derivatul lui *társas*, având o analogie, din punctul de vedere al evoluției semantice, în *soție* cu sensul de „tovărășie" și „tovarăș".

©BCU CLUJ

Telciu (telciui).

A se telcuì și *a se telciuì* înseamnă „a se sfătui pentru o tovărășie", „a se întovărăși" : *Se telcuesc la un loc* (*Șez.* IX, 150) ; *S'au telcuit amândoi* (*Șez.*, IX, 146) și probabil e un derivat al ung. *telek, telk-* „loc".

Terteleac.

Terteleac-ul, numit și *terteleciu, terteleag* și *pertleac*[1], este o parte a morii; cf. *titirez, hădărag, hădărău, bătăiuș, bătează, bătociu* (Damé, *Term.*, 153 ; Pamfile, *Industria casnică*, 186) ; „ un sul cu măsele la moară" (H. IV, 145) ; o parte a joagărului ; *părghie, pocăneà* (Damé, *Term.*, 175), cf. și Tiktin, *DRG.*, 1580, care nu-i cunoaște etimologia și care citează exemplul : *A făcut moara, [dar] nu puteà să pornească terteleciul pe boabe* (RC IR., 61).

E vorba de un corespondent al ungurescului *tördelék* „instrument de sfărmat" (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II. 790). Și sinonimele sale *hădărag* și *hădărău* ne trimit la o origine ungurească.

Tiutiuroiu.

Intr'un articol cu titlul „*Lat. tutulus* și forme înrudite", publicat în *Arch. glott. it.*, Torino, XX—1926, pp. 142—146, d-l O. Densusianu se întreabă : „Ce poate fi *tufuroi* „alauda cristata", din ținutul Someșului, dat de G. Weigand, *Jahresbericht*, VI, 81 ? Să fie tot o urmă, cu fonetism alterat, a unui mai vechi **tutur* < *tutulus* ?"

Cred că mai curând avem a face cu corespondentul ungurescului *pütyör, pityer, pityér* „ciocârlie" (*MTsz.*, II, 197) + suf. *-oiu* (cf. și *pityereg-, pötyörög-, pityorog-* „a

[1] Forma *Terteleat* din : *Pe valea lui Terteleat Legai verde de uscat* (= „Via"), A. Gorovei, *Cim.*, este modificată pentru rimă.

©BCU CLUJ

ciripi, a piscui" etc.).[1] Iniţialul *ţ* s'a ivit fie ca în *ţepl, ţită* etc. (= „piept", „pită" etc.), fie prin asimilaţie la *-ţ-* următor.

Vâj.

Un cuvânt, a cărui etimologie nu ştiu să se fi dat, este *vâj* „moşneag", „bătrân" (Ardealul nordic, Maramureş, Bucovina): *Fost-au vâji şi babe 'n sat... Aceia să-i fi luat* (Marian, *Inmorm.*, 281). *Zise către vâj* (Reteganul, *Pov. ard.*, IV, 28). *Vedeà că vâjul despre plug a zis* (Reteganul, ibid., IV, 29). *A dat un vâj bătrân* (Id., ibid., V, 36). *Intoarce vâj înapoi* (Bud., *Poezii pop.*, 5).

Cuvântul *vâj* pare a fi o rămăşiţă din organizaţia militară şi administrativă slavo-română a Românilor din Nord[2], însemnând conducătorul militar al satului, în contrast cu *voevodul*, care erà conducătorul unui teritoriu mai mare al unei ţări, şi este identic cu rut. *vižĭ* „dux" pe care-l întâlnim într'un document de la 1467[3]; cf. şi rus. *voži*, idem. Sensul a degenerat cu timpul (cf. *jupan - jupân* etc.).

Viscoli, viscol (vicol, gigul).

Viscolì, vb. IV-a, 1. trans. „gegen Jdn, anstürmen, ihn umstürmen"; 2. intrans. şi impers. „stürmen (vom Wintersturm)", postverbalul acestuia *viscol* (+ *vihor, vifor*), *vicol, gigul*, s. a. (forma: *vâşcol*, Pamfile, *Agr.*, pare a fi greşită) „(Winter-) Sturm, Schnee" şi deriva-

---

[1] *Tut'uroiŭ* s. m. este glosat de Weigand, l. c., „Haubenlerche", deci „ciocârlie moţată".

[2] Instituţiunea cnezilor, d. p., se mai găseşte pe Valea Someşului în sec. XVI, cf. *Hurmuzaki*, XV, 271 (Valea Rodnei a. 1523), 681 (în Feldru, a. 1580), 792 (în Telciu, Feldru, Sângeorz, a. 1602); *Korrespondenzblatt*, V—1882, p. 86 (în Rebra, a. 1589), etc.

[3] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 297.

©BCU CLUJ

tele acestora *viscolos, -oasă*, adj., „stürmisch", *viscoliturǎ* „vom Sturm zusammengetriebener Schnee", pentru care vezi citate la Tiktin, *DRG.*, 1757, a fost derivat de A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 286, dintr'un presupus unguresc „**veskölni* în loc de *vesködni*, a fi agitat". Dar mai întâiu nu numai forma ungurească *veskölni* nu există, ci și forma *vesködni* este scrisă greșit în loc de *veszködni*, care înseamnă „a se supără, a se necăji" și „a supără, a necăji" (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II, 971), deci „a se agită" și „a agită" în acest sens. Apoi etimologia propusă nu este justă. Adevăratul radical unguresc, din care derivă românescul *viscolì* și derivatele sale, este *viszkol- (visz-*, inf. *vinni* „a duce") 1. „a mișcà încoace și încolo, a duce, a trage, a târî, a împinge"; 2. „a se cuibărì, a se vârî, a se mișcà neliniștit încoace și încolo" (Szinnyei, *MTsz.*, II, 1006).

N. DRĂGANU.

Mărar, proor, șir și familiile lor[1].

Cu oricâtă îndoială ar întimpina unii sau alții dintre noi etimologiile grecești susținute de *C. Diculescu* în DR. IV, pag. 394—516, trebue să recunoaștem totuși că d-sa are meritul de a fi ridicat o problemă vrednică de toată atențiunea noastră. Plecând de la considerații de ordin istoric, insistă asupra faptului că în viața Daciei romane se resimte într'o măsură largă intervenția elementului grecesc. Grecii trebue să fi fost așadară destul de numeroși în provincia aceasta. Posibilitatea unui influențe grecești asupra limbei vorbite în Dacia romană nu trebue tăgăduită astfel din capul locului. Diculescu crede a descoperì chiar o mulțime de urme ale influenței acesteia. Dânsul adună un material bogat de cuvinte cari ar puteà să-l ademenea-

[1] Explicările cuprinse în acest studiu au fost prezentate Cercului de studii filologice din Cernăuți, în ședințele din 27 Ianuarie 1927 și 1 Martie 1928.

©BCU CLUJ

scă pe oricine să le caute originea în greceşte, dacă cumva ar avea impresia că mulţimea de cuvinte româneşti a căror etimologie nu este deslegată încă, cu toate progresele realizate în acest domeniu, n'a putut fi explicată etimologiceşte, cel puţin în parte, pentru că nu s'a făcut apel până acum adecât la limbile a căror contribuţie la tezaurul nostru lexical este evidentă (limba latină, albaneză, paleoslavă etc.) şi pentrucă nu s'a ţinut seamă îndeajuns de limbile celorlalte seminţii cari au petrecut şi trecut prin ţinuturile locuite de Români (Grecii, Goţii, Gepizii etc.). Diculescu cuprinde astfel în lucrarea sa toate acele cazuri, în cari anumite apropieri, oricât de capricioase, ar puteà să puie în discuţie eventualitatea unor legături între anumite cuvinte româneşti şi vechi cuvinte greceşti. Raţionând istoriceşte şi filologizând ajutat de o erudită informaţie asupra particularităţilor dialectale ale limbei eline, d-sa propune un număr mare de etimologii greceşti. Aproape totdeauna motivarea acestor etimologii răsare din îndrăzneţe combinaţii între foarte variate şi disparate fenomene dialectale greceşti. Cu privirile aţintite asupra limbei greceşti, nu mai este îndeajuns de preocupat de întrebarea, dacă de fapt nu mai există nici o posibilitate de a raportà cuvintele din chestiune la vreun prototip latin, slav etc. şi dacă astfel ele n'ar puteà găsì o explicare mult mai puţin complicată şi deci mult mai firească subt toate aspectele ei fonetice şi semantice. Aflarea unei etimologii este înainte de toate o problemă lingvistică, pe care trebue numai s'o ajute istoria, filologia etc., iar nu invers. Când însă un istoric are atât de ample cunoştinţe şi preocupări filologice ca Diculescu, ele nu ne pot fi decât utile. D-sa are astfel meritul de a fi zorit lămurirea unei probleme de toată importanţa pentru istoria începuturilor limbei noastre.

N'am intenţia să scriu acì o recensie despre lucrarea d-sale *Elementele vechi greceşti din limba română*. Sper că voiu face lucrul acesta cât de curând la alt loc. Deocamdată voesc să vorbesc numai despre trei cuvinte, de a căror

©BCU CLUJ

origine se ocupă şi d-sa [1]. Imi dau bine seama cu cât îi sânt dator, dacă voiu reuşi în cele din urmă să le lămuresc etimologia.

Pentru etimologia lui *proor* şi a variantelor lui, neogrec. πρόωρος,-ον, 'frühzeitig, vorzeitig', προώρως, 'vor der Zeit, zu früh', i se păreá lui V. Bogrea „preferabil" lui *per rorem* al lui Hasdeu, *prior* al lui Marinescu sau **priulus* al lui Pascu (DR. I, pag. 266—267). C. Diculescu crede însă că am putea porni tot atât de bine de la πρώωρος. πρωΐριος 'înnainte de timp', din greaca veche, dar scrupule semantice îl determină să se gândească mai mult la „περίορθρος, 'um die Morgenzeit, gegen Morgen' şi ca substantiv, περίορθρον, 'timpul nopţii, când dimineaţa e aproape'", căci „cu acest cuvânt grecesc se acoperă pe deplin românul *preur*, *preor* atât semantic cât şi formal", iar „cât priveşte acum forma *proor* sau *prour*, ea se reduce la v-grecul πρόορθρον, de unde verbul προορθρίζω 'vor der Morgendämmerung, vor Tagesanbruch aufstehen' ". Principala dificultate a etimologiei acesteia ar fi dispariţia lui ϑ, iar C. Diculescu ne trimite pentru motivarea ei la etimologiile sale μαράθριον > *mărar* şi * μόλοθρον > *molură*.

Funcţiunile semantice ale lui *proor* cunoscute lui Diculescu sânt 'timpul de dimineaţă când păcurarii mulg oile şi merg cu ele la păşune' s. 'ajunul Sfântului Gheorghe şi al Bobotezii' la Dacoromâni, iar la Aromânii din Pind, 'timpul, de pe la 2 sau la 3 ore după miezul nopţii, când se mână oile la păscut'.

Inainte de a vorbi deci de *proor*, trebue să ne ocupăm de *molură* şi *mărar*, a căror analogie e invocată de Diculescu pentru dispariţia lui ϑ din cel dintâiu, iar cel de al treilea cuvânt de care vom tratà la urmă, va fi *şir* în legături cu celelalte cuvinte cari constitue aşa zicând familia lui.

---

[1] *Loc. cit.*, pag. 447—449, 469 şi 477.

©BCU CLUJ

Mărar, molură.

Derivându-l pe *molură* ‚foeniculum officinale' din *μόλοθρον, „o variantă dialectală" a lui μάραθρον, iar pe *mărar* ‚anethum graveolens' din *μαράθριον un „deminutiv din μάραθρον", C. Diculescu crede că dispariția lui θ din cuvintele acestea, ca și din *proor*, este „normală". Nu pot să înțeleg „normalitatea" aceasta și mi se pare că faptul relevat de autor că „în neogreacă θ urmat de o consoană devine adesea χ: χλιβερός alături de θλιβερός, χλιμμένος alături de θλιμμένος, παχνί alături de παθνί etc." (nici un singur exemplu de altfel cu θρ !) nu ne-o face mai plauzibilă. Lat. **marathrium* a fost înlocuit de Diculescu prin grec. *μαράθριον, chiar pentrucă dintr'un cuvânt latin n'ar putea să dispară *th*. Nu știu dacă cineva mai susține etimologia **marathrium* > *mărar*, desigur însă că situația nu s'ar puteà schimba de loc, dacă am admite că lui *marathrum* < grec. μάραθρον i s'ar fi suprapus același grec. μάραθρον subt forma deminutivului *μαράθριον, pătruns în graiul strămoșilor noștri într'o epocă străveche, deci când limba noastră nu erà românească încă, ci preromanică, cu coloritul ei regional. Ce deosebire ar fi putut să fie între un vechiu **marathrium* latin și între un **marathaium* latin ceva mai nou, ambii de origine grecească ? De altfel θ din μάραθρον 'Fenchel' s'a păstrat până astăzi ca atare în neogrec. μάλαθρον, care a trecut în paleoslavonește subt forma de *molotră* 'Fenchel' (Berneker. *Sl. Et.* II, pag. 73), iar din slavonește în românește subt forma de *molotru* 'Fenchel', atestată pentru întâia oară într'o carte de bucate din anul 1749 (GCR. II 44, ap. Tiktin).

Nu știu cum trebue explicat rom. *molură*, pe alocuri sinonim cu *molotru* (cf. Panțu, *Pl.* și Tiktin), dar mi se pare foarte probabil că a luat ființă dintr'o încrucișare a lui *mălură* cu *molotru*. De fapt și *mălură* este câte odată sinonim cu *molură*. Astfel plantele numite 'peniță, brădiș, brădiș-galben', 'myriophyllum spicatum', s. 'myriophyllum ver-

©BCU CLUJ

ticillatum'. se pot chemà deopotrivă şi *mălura-bălţei* şi *molura-bălţei* (Panţu, *Pl.*).

Izvoarele noastre nu ne indică accentul cuvintelor româneşti de cari ne-am ocupat acì. Nu ştiu pe cât de întemeiat este accentul pus de Tiktin pe silaba întâia a lui *mălură*. Etimologia cuvântului acestuia este necunoscută, dacă nu este cumva identic cu *mălúra*, de care a vorbit G. Giuglea într'o comunicare făcută la Muzeul limbei române, derivându-l din lat. **malura*. Dar din simpla indicaţie a acestei explicaţii, date de Giuglea, în raportul anual al Muzeului („*mălúră* < lat. **malura*", DR. IV, pag. 1554) nu ne putem formà încă nici o părere.

Cât despre *mărar*, cred că trebue identificat cu bulg., serbo-croat. *morač* 'Fenchel, Majoran', (v. Berneker, *Sl. Et. Wb.*, s. v.). N'am puteà spune astăzi, dacă am primit cuvântul acesta sub forma de *morač* sau într'o formă mai veche **marač*, întru cât derivă din grec. ἀμάρακον (i b.). Forma **marač* însă nici nu l-ar explicà mai bine decât *morač* pe *ă* din *mărar*. Delabilizarea lui *o* neaccentuat s'a produs destul de adese şi în elemente latine, ca d. p. în *post* > *păi*, *foras* > *fără*, *vos* > *vă*, **volutare* > ard. *văltura*, *monimentum* > ar. *mărmintu* etc., deci şi după labiale, în împrejurări asemănătoare celora în cari se găseşte *o* din *morač*. Paleoslavul *o* trebue să fi a avut şi mai mari afinităţi cu *ă* decât latinescul *o*, căci tendinţa de a suprimà rotunzirea buzelor din articularea vocalelor velare (voyelles postpalatales) este una dintre particularităţile mai caracteristice pentru evoluţia limbilor slave (cfr. A. Meillet, *Le Slave commun*, pag. 11). In special la sfârşitul cuvântului românesc apare *-ă* în mod regulat în locul unui *o* slav neaccentuat: *blato* > *baltă*, *čudo* > *ciudă*, *dělo* > *dealĕ*, *greblo* > *greblă*, *sito* > *sită* etc. (cfr. Th. Capidan în DR. I, pag. 197, nota 2, P. Skok în *Revue des études slaves* III, pag. 70), iar lui *ă* al nostru îi corespunde câteodată în slavoneşte un *o*: arom. *căşare* > bulg. *košara*, arom. *gumărădă* > bulg. *gramorada* (v. Th. Capidan în DR. III, pag. 181, 177, 207). Prin urmare subt acest raport

©BCU CLUJ

al lui *ă* din *mărar*, etimologia pe care o propun nu întîmpină nici o dificultate.

In *morač*, resp. **marač*, terminaţiunea *-ač* poate să fi fost simţită ca sufixul *-aciu*. Nu cunosc însă nici o numire românească de plantă formată cu acest sufix, sau cu terminaţiunea aceasta, căci forma *acaciu* (Transilv.), 'salcăm', citată de Panţu, *Pl.* (pag. 1) alături de forma *acaţ* (Transilv.) < ung. *akác* sau germ. *Akazie* (v. DA), este desigur numai o varintă ortografică a celei din urmă. Sufixul *-aciu* fiind neobişnuit în nomenclatura plantelor, *ač* din *morač* a fost înlocuit de sufixul *-ar* cu care alternează şi altă dată *(sugaciu-sugar, cufundaciu-cufundar, fugaciu-fugar)* şi care derivă destul de adese numiri de plante: *forfecari* 'volbură', *afinar, aguridar, alunar, frăgar, prunar, smeurar, smirdar* 'Alpenrose' s. 'Kirschapfel', etc. (cfr. şi *arinariţă, fumărică* s. *fumăriţă, inărică, inăriţă, lumănărică, săpunăriţă, văcărică* s. *văcăriţă* etc., unde suf. *-ar* se găseşte combinat cu sufixele deminutive *-ică* s. *-iţă*).

Bănuiala că *molotru* şi *mărar* ar fi eventual de aceeaşi origine (cf. şi TDRG, pg. 950), este aşa dară neîntemeiată.

Proor, prăură.

Cuvântul *proor* este destul de rar şi necunoscut multora ducând o existenţă, aş puteà zice insulară. Insulele acestea sânt răsfirate însă asupra întregului teritoriu românesc din nordul şi din sudul Dunării, încât trebue să ne facă impresia că este un cuvânt străvechiu. D i c u l e s c u are prin urmare toată dreptatea că mută, în opoziţie cu V. B o g r e a, originile acestui *proor* cu multe veacuri înapoi. Dacă *proor* este într'adevăr un cuvânt vechiu, ba chiar străvechiu, atunci cred că cei doi *o* în hiat n'ar fi putut să rămână necontractaţi (cfr. *cooperimentum* > *coperimânt, cooperio* > *(a)copăr)*, fără ca să fi existat vro stavilă care să fi împiedecat câtăva vreme acea contracţiune (cfr. *nubilum* > *noor* şi *nor*, între cele două vocale găsindu-se mai întâiu un *b* şi ele având multă vreme încă timbru deosebit). Şi forma contrasă

©BCU CLUJ

pror, care îi corespunde întocmai lui *nor*, ne este atestată de altfel.

Apoi când păstorul aromân *sărmă oile tu prour*, 'mână oile la păscut de cu noapte', el își face datoria chiar la timp, iar nu înainte de vreme. Grec. πρόωρος, 'frühzeitig, vor zeitig', adv. προώρως, 'vor der Zeit, zu früh', a avut de la început și a păstrat până astăzi o nuanță semantică de urma căreia nu putem da la *proor*. N'avem ce începe astfel nici cu πρόωρος resp. προώρως, neograc (Bograa) sau paleograc (Diculescu) după ce nu mai putem crede nici în περίορθρον și πρόορθρον și nici în μαράθριον > *mărar* și *μόλοθρον > *molură*.

Paralelismul dintre variantele lui *proor* și ale lui *nour* (*próor*: ban *nóor*, arom. *pror*: dacorom., arom. *nor*, *prour*: *nour*, *préor*, arom. *néor*. *prior*: arom. *niór*; am mai notat forma *preur*, fără de indicarea accentului, care ni-l reamintește cel puțin cu al lui *u* pe arom. *niúr*, și trebue să înregistrăm aci și verbul *prăură* care corespunde cu al lui *ău* aromânescului *năur*) ne face să bănuim că *proor* derivă dintr'un prototip cu înfățișări fonetice asemănătoare lui *nūbĭlus* și **nĭ̄bŭlus* (cfr. W. Meyer-Lübke, *Et. Wb.*, nr. 5975), pe cel din urmă — cunoscut în alte părți ale Romaniei — continuându-l desigur și arom. *nór*, *neor*, *niór*, *niúr*. Acest prototip al lui *proor* trebue să fi avut astfel înainte de toate un *b* sau *v* între cele două vocale reprezentate astăzi prin cei doi *o* în hiat.

Pornesc deci de la verbul *prōvŏlare*, 'ausfliegen', (*apes columbae provolant* la Plinius, fig. 'hervorstürzen' (*provolaverunt hostes* scrie Caesar, *duo Fabii* Livius, iar la Ovid *Metellus provolat*). Verbul latin a avut așa dara înțelesul de 'a ieși s. a porni în zbor', 'a se desprinde în zbor dintr'un loc sau dintr'un grup de zburătoare, lăsându-le în urmă', fig. 'a trece din starea de repaus în stare de repede mișcare', 'a înainta repede', 'a năvăli', a se 'revărsa'. Cu această funcțiune semantică din urmă mai găsim odată acest verb într'o colindă de Crăciun publicată de A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, pag. 35, în următoarea imagine a ploii de pe urma

©BCU CLUJ

căreia răsare belșugul ogoarelor: *Apă-n vedre veți luà, Rupe-un fir de trandafir Și-un stropșor de busuioc Și-mi veniți voi, junii buni, Rourând și prăurând, Ca vara mai greu plouând.* Farmecul poeziei primitive se cuprinde aci în gradația imaginei, ploaia începând lină, ca bura de rouă (*rourând*), pentru ca să se 'desprindă' sau să 'se reverse' apoi mai cu putere din nori (*prăurând*) și pentru ca la urmă să ploaie mai greu decât în toiul verii (*ca vara mai greu plouând*). Funcțiunea semantică a lui *prăurând* este astfel indicată în versurile acestea și prin poziția lui între ceilalți doi termeni extremi. În *răurând* și *prăurând* forma din urmă nu se explică deci numai ca un simplu „joc de cuvinte popular", cum i se părea — nu fără de oarecari rezerve — lui V. Bogrea (l o c . c i t .). Nu numai atât, verbele *rourà* (W. M e y e r - L ü b k e, *Et Wb.*, nr. 7373, dă și forma *rurà*, 'triefen'), *răurà* și *râurà*, derivate de la *rouĭ* resp. *râu*, cred că se înțeleg mai bine, dacă admitem că la formarea lor a intervenit și modelul lui *prăurà*.

Prō̆vŏlare a trebuit să dea mai întâiu **proorà*, și numai apoi *prăurà*. Din forma mai veche **proorà* derivă cuvântul *proor*, între substantivul deverbal și verb fiind în cazul acesta exact același raport ca între substantivul *zbor* și verbul *zbura* < *exvolare*. Funcțiunea semantică a lui *proor* s'a specializat, acesta fixându-se asupra unei sau a unor anumite accepțiuni ale lui *provolare*. În *proor* a intrat imaginea cuprinsă în *provolare* întrebuințat pentru „porneala" oilor de dimineața, când oile „năvălesc" sau „se revarsă" din adăposturile lor de noapte („oves provolant"), sau pentru „revărsatul" zorilor când Aurora pornește în zborul ei zorind stelele să plece de pe firmament („Aurora provolat"), sau în sfârșit pentru revărsatul umbrelor de seară, când de prin unghere se „desprind" umbrele „fâlfâind" („umbrae provolant"). Astfel *proor* a rămas termenul pentru timpul în care se petrec toate acestea, un termen care și-a modelat fizionomia în sfera vieții păstorești și a mitologiei.

„La ciobanii români de la Pind *pror* sau *prour* însemnează timpul pe la 2—3 oare după miezul nopții. Se zice

©BCU CLUJ

duc oile în prour, 'duc oile să pască înainte de zori', sau: *sărmâ oile tu prour*, 'mână oile la păscut de cu noapte' ", ne informează Hasdeu în *Etym. Magn.* I 1108, citându-l pe I. Caragiani, iar A. Viciu scrie în al său *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal:* „Prior e timpul când merg demineața cu oile la pășune, d e. *numai acum a plecat cu oile la prior!* Iar când pleacă păcurariul cu oile la pășune seara, se zice *pornială*"[1]. Cred că dăm de urmele lui *proor* cu aceeași funcțiune semantică și în următoarele versuri dintr'un descântec împotriva ielelor, publicat de S. Fl. Marian, *Descântece pop. rom.*, pag. 268: *Marți la mânec, În sinec, . . . Iată că m'au întâlnit: Savatina, Margalina Și cu ele Rujalina, Gătițele 'N prourele.* Acest *'n prourele* mi se pare a fi o formațiune spontană provocată de nevoia rimei cu deminutivul *gătițele.* Fiind vorba de o întâlnire în zorile zilei („Marți la *mânec*, În *sinec*"), ielele se prezintă aici desigur „gătite *în prour*", adecă în revărsatul zorilor. Cu adaosul sufixelor deminutive, pentru cari poezia populară are o predilecție mare, cuvintele *gătite in prour* devin *Gătițele 'N prourele.* Transformarea aceasta puteà, dar nu trebuià se fie ajutată și de împrejurarea că *proor* ieșea din uz în regiunea din care este acel descântec. În Moldova am găsit atestat cuvântul numai în părțile de miazăzi.

Proor a însemnat și mai înseamnă încă, pe cât se pare, și 'timpul de subt seară, când se revarsă umbrele serii', deși interpreții lui de până acuma nu i-au găsit și acest înțeles. Astfel *proor* a devenit sinonim sau aproape sinonim cu *amurg*, care poate fi al serii sau al dimineții (v. DA.). Întâlnim cuvântul *prôor* cu înțelesul de 'amurg de seară' în următoarele versuri publicate de G. Dem. Teodorescu în *Poezii populare*, pag. 189: *Sântu Nikita . . . Ruga ne ascultă De cu seara'n prori Până la ciniori, Pân'la cântători, Până'n dalbe zori.* Construcția *seara'n prori* din versurile acestea ni-l rea-

[1]) În exemplul cu care Viciu își însoțește definiția, *prior* pare a aveà mai mult înțelesul de 'pășunatul de dimineață', accepțiune care s'ar puteà explică fără multă greutate dintr'o destul de plauzibilă extensiune semantică. Mai probabil mi se pare însă că Viciu n'a fost prea norocos în construirea exemplului său.

©BCU CLUJ

mințește pe *seara'n amurg*, care confirmă și mai mult — dacă de așa confirmare mai este nevoie — explicația pe care i-am dat-o aici lui *proor*. Pluralul *prori*, atestat numai acì, poate că s'a format prin analogie cu *zori* sau a fost provocat și de nevoia rimării cu *ciniori*, *cântători* și *zori*, dar mai de grabă este un plural organic ca și pluralul *ruorele* din *Psal. Sch.* $5^2/_5$ de la *roao* cú care *pror* are, precum am văzut și vom mai vedeà, și alte afinități decât cele pur formale.

Din accepțiunea de 'amurg de seară' s'a putut desvoltà ușor ceea de 'presară', 'ajun' (cfr. DA s. v. *amurg*). „*Proor* însemnează ajunul lui Sf. Gheorghe, adecă ziua de 22 aprile. Poporul zice că Sf. Gheorghe în *proorul* lui pornește călare de încheie toți codrii, fânațele și toată verdeața câmpului . . . .“ este unul din răspunsurile pe care l-a primit Hasdeu din comuna Moscu în Covurlui la chestionarul său. În alt răspuns dat lui Hasdeu, din comuna Folteștì, deasemenea în Covurlui, găsim cuvântul cu același înțeles subt forma *prool* cu *l* disimilat din *r*: „Poporul crede că sânt femei cari prin vrăji și descântece iau mana vacilor cu lapte în *proolul*, adecă ajunul lui Sf. Gheorghe . . .“.

Cuvântul *proor* mai are și alte variante. În fraze ca d. p. *am ajuns* (intrans.) *în sfârșit în proorul lui Sf. Gheorghe*, alături de *am ajuns* (trans.) *în sfârșit proorul lui Sf. Gheorghe*, sau *când a fost în proor* (cfr. „când a fost în miez de noapte“ alături de „când a fost miez de noapte“), *ciobanul a mânat oile la păscut*, prepoziția *în* și subst. *proor* au putut fi simțite ca un singur cuvânt, cu funcțiune adverbială sau de substantiv. S'a ajuns astfel la forma *împroor*. Și forma aceasta o culegem din chestionarele lui Hasdeu: „Dimineața, când este promoroacă, ciobanii zic *înprour* și tot *înprour* se chiamă ajunul lui Sf. Gheorghe, când se poate găsì — zice poporul — iarba fearelor . . .“ (com. Obârșeni in Tutova și com. Grumezoaia în Fălciu).

Citația din urmă împreună cu cele două citații de mai sus din Covurlui ne arată că pe alocuri înțelesul lui *proor* resp. *împroor* pare să se fi specializat pentru 'ajunul s. presara lui Sf. Gheorghe'. Și alte mărturii întăresc această părere.

©BCU CLUJ

„In preziua zilei de Sânjorz se face din mlădițe verzi o stropitoare, numită *împroor*, și aducându-se într'un vas nou apă curată de la un izvor sau râu, în dimineața zilei numite se stropesc cu *împroorul* căsenii, vitele, casa, grajdurile și această stropire se numește *împroorare*“, cetim în Frâncu-Candrea, *Românii din Munții Apuseni*, pag. 129 Nimic nefiresc ca stropitoarea pregătită „în împroor“ să fie numită chiar *împroor*, întocmai precum mâncarea pregătită „amiazăzi“ (la origine acest cuvânt este o construcție adverbială-prepozițională, păstrând această funcțiune, foarte frecventă altă dată, câteodată și astăzi, cfr. DA. s. v.) a ajuns să se chieme chiar *amiazăzi* (cfr. i b.). Întocmai precum cu *proașca* se *proașcă* s. *împroașcă*, tot așa se *împrooară* cu *împroorul*, adecă „se stropește de Sf. Gheorghe“, nu numai a Moți, ci și aiurea. „La Sân-Giorgiu oamenii se udă cu apă, ceea ce zic că se *împréoră*, alții zic *împroră* ...“ i s'a comunicat lui Hasdeu din Hațeg.

Acest *împroorà* ni-l reamintește pe *rourà*, dar evident că nu trebue să vedem într'însul pe *rourà* (imaginea udării unui obiect, când "rourează") contaminat cu *împroor* (cf. mai sus despre *rourà*, *răurà* și *râurà*). Desigur că și *prăurà* din versul citat și interpretat mai sus (*rourând* și *prăurând*) este, cu toată înrudirea etimologică, cu totul altceva, decât acest *împroorà* întrebuințat în special pentru stropitul de Sf. Gheorghe și derivat de la subst. *împroor*.

Proorul este timpul când cade roua, bruma sau promoroaca și de aceea a și putut să capete acest înțeles de 'timp când cade roua, bruma sau promoroaca', precum rezultă și dintr'una din citațiile din urmă: „Dimineața, când este promoroacă, ciobanii zic *înprour*“. Timpul acestor precipitații matinale variază însă în cursul anului și după regiuni, ca de altfel zorile și amurgul serii în general, și astfel proorul devine mobil. El poate să însemne și părți mai târzii ale zilei decât în zorile cele dintâiu, ceea ce produce o șovăire oarecare în precizările informatorilor noștri, precum vom vedeà din citațiile cari urmează.

Forma *împroor*, însă cu cei doi *o* contractați (ca în *nor-*

©BCU CLUJ

s. *pror*), este atestată și pentru comuna Bucova în Banat; „Până pe la 8 oare dimineața se zice: până la *împror*". Și deasemenea în chestionarele lui Hasdeu se găsește și forma *năproor* resp. *năprăor*: „Pe la 9 ore ante-meridiane se zice *năprăor*" (com. Teregova în Banat) s. „La ciobani, când nu mulg oile dimineața, ci înainte de amiazi, se zice că: fac *năproor*" (com. Isverna în Mehedinți). Între *năproor* și *împroor* este același raport ca între *în amiază* și *nămiază*; prin urmare *năproor* s'a format prin analogie cu *nămiază* sau pe aceeași cale ca acesta.

În Isverna din Mehedinți *năproor* pare să fi primit înțelesul special de 'timpul mulsului s. mulsul (de dimineață) al oilor'. De aceea, când pentru oarecari motive mulsul acesta de dimineața întârzie, ciobanii isverneni *fac năproor* înainte de amiazi. Un astfel de *năproor* întârziat trebue să fie și *năprorîtul* din următorul exemplu, din aceleași chestionare: „La 12 oare ciobanii zic *năprorît*" (com. Severin în Mehedinți). Pe *năprorît* de la *năprorî* îl înfățișează forma de conjugarea a IV-a ca pe o creație mai nouă în comparație cu *prăură* și chiar *împrooră* de conjugarea I-a.

A mai rămas să citâm forma *amproor*, comunicată de S. Liuba lui Hasdeu din com. Maidan în Banat: „Împărțirea zilei la popor: revărsatul zorilor; în zori; în răsăritul soarelui la ziuă; prândzișor; *amproor* (cu doi *o* ca în noor) pe la 9-10 oare..." și atestată și pentru Țara Oașului de I. A. Candrea în studiul său *Graiul din Țara Oașului*: „*Amprór, amprúăr* = timpul, când se mulg oile întâia oară (dimineața pe la 7-8 ceasuri)" (pag. 48).

Am- din *amproor* desigur că nu poate fi identificat cu megl. *an-*, încât comparația făcută de V. Bogrea cu megl. *anzorli* nu poate folosi aci cu nimic. Prefacerea lui *în-* și *îm-* în *an-* și *am-* este atât de specific meglenită, încât nu poate aveà în cazul de față nici un amestec.

Alăturea de *amurg* există și forma *murg*. Lui *în amurg* îi corespunde deci un *în murg*, care pronunțat *'m murg* nu se prea deosebea de *murg* și putea fi confundat cu acesta. Analog cu *murg* sau *'murg-amurg* s'a format *'mproor-am-*

©BCU CLUJ

proor, cuvântul potrivindu-se astfel și cu *amiazăzi* alături de *miazăzi*.

L-am pus pe *proor* alături de *noor*, dar pentru asămănările lor fonetice trebuia să-l citez și pe *bour* < *bn̄balus*, *-um* cu variantele † *buăr*, † *boăr*, † *buor*, † *boor*, *bohor*, *bor* și pe *cot* < *cuăt* < *cubitum*. Desigur că vocalismul asemănător, și atât de distinct în ansamblul limbei, a făcut din cuvintele aceastea o categorie deosebită. Într'însa a intrat și cuvântul *rouă* cu pluralul **ruori* (v. mai sus † *ruorele* care sau că trebue citit *ruorile*, căci terminațiunea *-es* din *rores* nu putea să dea decât *-i*, sau și-a asimilat terminațiunea cu a pluralelor în *-ure*, art. *-urele*), format prin analogie cu *nuori*, în locul lui **rori*. Paralelismul fonetic dintre *proor* și *noor* a făcut să apară și forme ca *prior* și *împreóră* etc., cari dovedesc că forma **nr̄bŭlus* a avut cândva continuatori și în nordul, nu numai în sudul Dunării [1].

Inșirà, șir, șiră, șar.

Cuvântul *șir* desigur că nu poate fi explicat din ung. *sor*, întocmai precum nu poate fi derivat nici din lat. *series* (cfr. și TDRG). Nu putem plecà de la ung. *sor*, susținut altădată de O. Densusianu (*Hist.*, I, pag. 376) pentru motive de ordin fonetic, dar mai ales pentru că *șir* sau mai bine zis, cuvinte cari trebue considerate ca derivate ale lui, s'au păstrat sau au lăsat cel puțin urme și în dialectul meglenoromân. Și Meglenoromânii zic *anșor*, 'înșir', alăturea de care îl mai au și pe *șărătură*, 'șiră de deal, creastă de munte' (Th. Capidan, *Megl.* I, 113), cuvântul din urmă cu sufixul său *-(t)ură* neputând fi derivat din *sĕrra* fără de a se admite și amestecul unui substantiv **anșărătură* de la *anșor*.

Șir a mai fost pus în legătură cu grec. σειρά și de alții, dar acum în urmă originea lui grecească a fost susținută cu mai multă stăruință de C. Diculescu (DR. IV. 477,

[1] Exemplele de cari m'am folosit tratând despre *proor* au fost date în lucrările citate. Le-am completat doară, lărgind citația, când lucrul acesta părea util pentru mai buna lor pricepere. Răspunsurile la chestionarele lui Hasdeu le-am reprodus după *Etym. Magn.*, I 1107-1110.

©BCU CLUJ

504). După d-sa am fi primit cuvântul grecesc subt forma lui eolică σειρα. Fără ca să înşir toate obiecţiunile cari s'ar putea ridica aici, observ numai că nu pare de loc plauzibil ca o formă ca eol. σειρα, care nu poate să fi fost nici măcar a tuturor coloniştilor greci din Dacia, să fi cucerit nu numai provincia aceasta, ci pătrunzând dincolo de Dunăre, chiar întreg cuprinsul romanic-românesc. Cred că punctul nostru de plecare trebuie să fie verbul *serare* s. *serrare* (cu *rr* datorit influenţii lui *ferrum*, cfr. Josef Brüch, în ZRPh XL, pag 646), păstrat în Romania întreagă: ital., log. *serrare*, engad. *serrer*, friul. *sierá*, franc. *serrer*, prov. *serrar*, span., port. *cerrar*. Forma din urmă cu *c-* pare că a luat fiinţă mai întâiu în compusul *enserrar* (W. Meyer-Lübke, *Et. Wb.*) şi o asemenea compoziţie, *in+sĕr(r)are*, trebue pusă şi la baza românesculuĭ *înşirà*. Acest *inser(r)are* ar fi trebuit să dea **înşerà* sau *înşirà*, cu trecerea lui *e* neaccentuat în *i*. Totuşi mai trebue explicat faptul că nu ni s'a păstrat decât forma cu *i*, deşi de altfel uzul mai şovăie până astăzi între *e* şi *i*: *adecă* şi *adică*, *pieptene* şi *pieptine* etc. În cazul nostru *e* trebuià să fie şi mai conservativ, căci formelor cu *e* neaccentuat le corespundeau şi forme cu *e* accentuat (**înşér* etc.), când n'a fost nici un motiv pentru o evoluţie organică a lui *e* în *i*. Aci s'a produs deci o analogie, dacă într'adevăr lat. *inser r)are* este prototipul cuvântului nostru.

Înlocuirea peremptorie a lui *e* neaccentuat prin sau generalizarea formelor cu *i* din *e* neaccentuat şi introducerea lui *i*, pe calea analogiei şi în poziţie accentuată, cred că se datoreşte înfluenţei lui *fir* (< *fīlum*) şi *înfirà*. Cuvântul *înşirà* are de fapt un înţeles înrudit de aproape cu cela al lui *înfirà* în locuţiuni foarte frecvente ca *a înşirà o salbă* (cf. Alecsandri, *P.* II, 175) s. *a înşirà mărgăritare* (cf. Ispirescu, *L.* 68-70), aci fiind vorba de acţiuni cari nu se pot îndeplini fără de ajutorul unui *fir*. Analogia aceasta trebuie să fi avut cu atât mai mult efect, dacă admitem că şi *şir* este un cuvânt străvechiu, derivat din *înşira* după *înfira* — *fir*. Adevărat că existenţa lui *şir* n'a putut fi dovedită pentru dialectele din sudul Dunării, dar pentru acestea nici nu tre-

©BCU CLUJ

bue să presupunem o analogie ca aceea din dacoromânește, căci *ă* > *ǫ* din megl. *anșǫr* se poate explică și din *e*, întocmai precum nu este nevoie de intervenția nici unui alt cuvânt pentru explicarea lui *i* din arom. *șirescu*, 'taiu cu fierăstrăul'.

Dacă dificultățile de ordin formal pot fi resolvite, precum am văzut, atunci etimologia noastră mai trebue motivată și din punct de vedere semasiologic. Afinități semantice și morfologice au făcut ca *inser(r)are* să fie confundat cu *insĕrere*, 'einreihen, einverleiben', de la *sero, serere, serui, sertum*, 'fügen, reihen, knüpfen' și cu *insĕrere*, 'einsäen, einpflanzen', de la *sero, serere, sēvi, satum*, 'säen, pflanzen, hervorbringen, zeugen' (cfr. Georges, *Ausführl. lat.-deutsch. Handw.*). Înrudirea etimologică și semantică între verbele acestea latinești pe de o parte și între ele și lat. *sera*, de la care a fost derivat *insĕr(r)are* (cfr. *serare* 'mit einem Riegel versehen, verschließen', ib.), pe de alte parte, pare de fapt străveche (cfr. Walde, *Lat. et. Wb.*, ed. II, pag. 701 și 703)

În idiotismul *a umblà tot de-a 'nșirata*, 'a umblà tot laolaltă, a face cauză comună', *înșirat* cred că are o accepțiune desvoltată din funcțiunea fundamentală de 'zăvorit', germ. 'zusammengeschlossen'. Originea funcțiunii sale semantice trebue deci căutată aci la *inser(r)are* de la *sera*, 'zăvor'. De la *inser(r)are* am puteà pornì și ca să ajungem la înțelesul de 'a închegà' a lui *înșirà* într'o frază ca [Romanii] *I-au închis cu șanțuri greale... Din paveze înșirându-și, Coperiș de fier făcându-și*, Barac, ap. GCR. II, pag. 240 sau la înțelesul de 'a crea, a plăsmuì, a face' a lui înșirà în *Acela ce au înșiratŭ pre omul din lut*, Dosofteiu, *V. S.* 126$_2$. În cazul dintâiu „coperișul se înșirà" așezându-se în șir scuturile („pavezele") și prin urmare funcțiunea semantică de aici ar puteà fi identificată eventual și cu ceea de 'a așezà în șir' (cfr. *O sută de mii de oameni să se înșire unul lângă altul*, LET. I, $^{23}/_{4}$); în cazul al doilea l-am puteà preferì poate pe *in+serere*, 'hervorbringen, zeugen', reamintindu-ne locuțiuni latine ca *genus humanum serere* (Georges). Regăsim aidoma funcțiunea lui *inserere*, 'einreihen', în *Fu adus... la*

©BCU CLUJ

Ortoiŭ, marele ... episcop, şi de la dânsul în cinul cliricesc fu înşirat DOSOFTEIU, ap. TDRG. (cfr. *aliquem vatibus, choro inserere*, ap. G e o r g e s). Am mai puteà cità locuţiuni ca *sermones inter se serere* (i b.), cari ni-l reamintesc pe rom. *a înşirà vorbe* etc.; expunerile de până acì ajung însă, spre a ne convinge de afinitatea semantică a verbelor latine citate mai sus şi îndeosebi de faptul că afinitatea aceasta a putut să facă din *înşirà* moştenitorul tuturor accepţiunilor lor.

Procesul acesta a fost promovat şi de împrejurarea că verbele latine din chestiune au fost în parte omonime. Tustrele ar fi trebuit să dea d. p. la pers. 1-a prez., trecând prin aceleaşi faze întermediare, **înşer*, etc. Un „inserare pro inserere" se găseşte după D u C a n g e într'un text latin mediaval din secolul al XIV-lea.

Îl consider deci, precum indicam mai sus, pe *şir* ca un deverbal derivat din *înşirà*. Mai cred apoi că şi dialectul dacoromânesc va fi avut altă dată un cuvânt corespunzător aromânescului *şarà* s. f. < *sĕrra*. S'a putut spune aşa dară cândva *un şir, unui şir de munţi* şi *o *şară, unei *şeri de munţi*. Din încrucişarea celor două cuvinte s'au născut dubletele *şirà* s. f. şi *şar* s. a. Pe urmă vechiul **şară* a dispărut din dacoromâneşte. O diferenţiere semantică, corespunzând deosebirii dintre *şir* şi **şară*, a făcut însă ca *şirà* să nu poată avea decât înţelesurile lui din *muchia ascuţită a vreunei şiri* (germ. 'G r a t eines Berges') *stâncoase* (ap. TDRG) *şira spinării*, 'Rückgrat' şi cel de franc. 'meule', germ. 'Miete, Triste, Feime', mold. 'gireadă' (cfr. i b.). Forma *şar* pe de altă parte îşi continuă existenţa în toponimia unor regiuni muntoase, dar mai există şi de altfel, precum vom vedea îndată. *Şarul* se numeşte un sat în plasa Dealul-Dâmboviţei, din jud. Dâmboviţa, şi alt sat care ţine de comuna rurală *Şarul-Dornei*, aşezată pe *Neagra-Şarului* şi afluenţii ei, în jud. Suceava.

Dăm în sfârşit de pluralul *şaruri* în terminologia morii: „Crestăturile ce sânt în pietrile morii se numesc *şaruri* (Covurlui), ş a n ţ u r i (Dâmboviţa şi Vlaşca), z i m ţ i (Tecuci)". Informaţia aceasta însoţeşte ca notă subliniară explicările

©BCU CLUJ

următoare: „Pietrile morii, pe față unde se freacă una de alta, sânt ferecate“ (Damé *T.* 153). *Șaruri* sânt prin urmare crestăturile bătute cu ciocanul în pietrile morii, pentru ca acestea să macine bine, să fie anume destul de aspre, căci dacă sânt prea netede sau dacă „șarurile“ se uzează, fricțiunea dintre ele nu este suficientă. Trebue să-l considerăm astfel pe *șaruri* ca pe un plurale-tantum, un plural colectival lui **șară* poate, căci plurale în *-uri* se găsesc și la declinarea I-a (*marfă- mărfuri* etc.). De aici rezultă că reconstruirea unui singular *șar* pentru această funcțiune semantică (PAMFILE, I. c., glosar, și TDRG) nu este îndeajuns de motivată.

Sinonimele *șanțuri* și *zimți* ale lui *șaruri* sânt foarte instructive. *Zimți* ne face să înțelegem că pentru explicarea semantică a acestui *șaruri* trebue să plecăm de fapt de la aceeași imagine a ferestrăului ca pentru arom. *șară*, 'Gebirgskette', < *sĕrra* și ne înlesnește identificarea etimologică a acestor două forme, iar *șanțuri* ne arată că crestăturile numite „șaruri“ au putut să fie văzute nu numai ca *ridicături*, ci și ca *adâncături* în piatra morii, ceea ce ne duce la funcțiunea semantică pe care *șar* o are în terminologia teascului împreună cu sinonimele j g h e a b, p ă r â u, ș a n ț, v a t r ă, h ă u g a ș[1], g â r l i c i u și h i n d i c h i u (Damé *T.* 82). Acest *șar* este așa dară o scobitură făcută în masa teascului, un șănțuleț care puteà desigur să fie tăiat și mai puțin drept decât în desenul lui Damé, deci cu *zimți*, deși nu este nevoie și de acești zimți, ca să-l pricepem.

Paralelismul semantic între rom. *șir* și grec. σειρά (κατὰ σειράν, 'în șir', ἡ σειρὰ τῶν ὀρέων, 'șirul munților', ἡ σειρὰ τοῦ λόγου, 'șirul vorbirii'), relevat de C. Diculescu, ar puteà să fie întâmplător, dar ar puteà să aparție și nenumăratelor asemănări între limba românească și limbile balcanice, asemănări datorite unor influențe reciproce sau unor resurse comune ale limbilor acestora În cazul dintâiu limba decalcată n'ar puteà fi decât cea românească, după cum ne arată

[1] In această acsepțiune *hăugaș* este considerat în mod greșit de DA. ca aparținând terminologii morii.

©BCU CLUJ

istoria lui *înşirà*, ale cărei variate funcţiuni semantice se găsesc încă în mare parte în limba latină şi se pot explica toate dintr'însa, cum rezultă şi din puţinele citaţii latine, pe cari le-am făcut aci.

Th. Capidan are desigur dreptate, dacă îl derivă pe arom. *şiruescu*, atestat numai pentru Albania, din alb. *šaroj*, 'ferestrău' (DR. II. 548), dar mi se pare că trebue să admitem şi intervenţia unui **şirescu* mai vechiu, spre a-l explică pe *i* din silaba întâia. Tot dânsul ne arată că megl. *şară*, 'broderie', trebuie derivat din mbulg. *šară* şi că n'are nimic de a face cu arom. *şară* (*Meglenoromânii*, I. 110). Sânt de acord şi cu P. Skok în ce priveşte explicarea lui *şiroiu* din slavul *sъroj*, 'confluxus', cu amestecul lui *şir* (*înşirà*) (cfr. DR. III, 834). Această apropiere între *şir* şi *sъroj* s'a putut produce cu atât mai uşor, pentru că există, precum am văzut, o anumită interpendenţă între *şir* şi *şar*, iar *şar* poate fi sinonim în anumite împrejurări — în terminologia teascului — cu părâu, hăugaş, gârliciu. Mi se mai pare cu putinţă ca să existe vreo legătură şi între *şir* —*şar* şi numirile topice *Şirineasa*, *Şirna*, nume de comune rurale, sate şi păduri în judeţele muntoase din Vâlcea şi Prahova.

AL. PROCOPOVICI.

Aspic, şpic, spichinard, şpichinat.

Aşa se mai numeşte planta cunoscută, mai ales, subt numele de: leventică, levand, livant, livănţică, etc. Cf. Panţu, Pl. Numirea de *aspic* e atestată din Transilvania, şi, în Dicţionarul Academiei, se dă drept neologism din *(Levandula) spica*, intrat, probabil, prin comerţ, poate prin mijlocire germană (Spik), în graiul poporului, unde a primit proteza unui *a*.

Mai întâiu, germanul *Spik* a dat în limba noastră, cum era de alteum şi de aşteptat, *spic*, atestat în Anon. Car. şi, între nişte flori cerute de la Sibiiu, la Iorga, S. D. VIII. 86 (a. 1801), iar germanul *Spiekenard* (< lat. *spi-*

©BCU CLUJ

canardi) a dat : *spichinard* (Anon. Car.), care, influențat de *spinat* (= spanac) a dat *spichinat* (LB.), trecut apoi greșit, în alte dicționare, subt forma *spichinat*.

Planta aceasta nu crește pe la noi decât cultivată, și nici unul din numele ei nu e atestat în poezia populară. E o plantă farmaceutică ale cărei spice se întrebuințează în medicină, ca antispasmodice stimulante și tonice (Panțu, Pl.). Dacă am admite că germanul *Spik* ar fi dat odată, în limba noastră, pe lângă forma *spic*, de care am vorbit mai sus, și forma *aspic*, atunci acesta ar fi singurul caz în care am avea proteza lui *a* înaintea grupului *sp*. De aceea vom considerà de împrumuturi germane formele *spic* și *spichinard (spichinat)*, iar în forma *aspic* vom recunoaște numirea franceză-provansală a plantei farmaceutice adusă la noi de negustori, probabil greci din Marsilia. Proteza s'a făcut deci în Provansa, nu la noi. Littré zice : *aspic*, formă particulară pentru *spic*, născută prin asimilație și confuzie cu *aspic* „șarpe". Bertoldi, într'un articol asupra unor droguri[1], susține părerea lui Littré și arată, pe baza atlasului lui Gilliéron, cum s'au influențat reciproc cuvintele *aspis*, *-ida* și *spicum*, cum *spic* a împrumutat pe *a* inițial de la *aspic*, iar acesta a schimbat pe finalul *d* în *c*. Se poate să se fi petrecut lucrurile așa, dar nu e absolută nevoie de această apropiere spre a explicà apariția unei vocale înaintea grupului *sp*, atât de frecventă în unele limbi romanice. S'ar puteà spune că și la noi s'au influențat reciproc cele două cuvinte, germanul *Spik* cu împrumutul paleoslav *aspidă*, destul de cunoscut și de popor, dar și în cazul acesta, rămâne neexplicată apariția lui *s*, unde ne-am așteptà să avem *ș*.

Am insistat asupra acestui cuvânt, nu atât spre a dovedì că nu e un germanism (ci un împrumut francez-

[1] Vittorio Bertoldi, *Droghe orientali e surrogati alpini*. Genève, 1926.

©BCU CLUJ

provansal), cât mai ales spre a indică unele din căile pe care trebuesc urmărite la noi numirile plantelor farmaceutice, deoarece astfel de numiri ne-au venit pe diferite căi.

Ciup.

E atestat din Gropeni, jud. Brăila, şi Scânteeşti, jud. Covurluiu, în Jahresbericht, IX, 230, cu înţelesul de „cioc", pe care-l au şi formele albaneze *kep, skep, sk'up,* citate de G. Meyer, în Dicţ. alb. p. 222, alături de *tšupís, tšupít,* cu unele accepţiuni ale românescului *ciupì*. E greu de spus dacă *ciup* al nostru e un împrumut din albaneză sau dacă atât cuvântul nostru cât şi cele citate din albaneză, precum şi cuvântul aromânesc *chipurà* şi poate şi altele, se reduc la un prototip comun cu înţelesul de „cioc". Cf. Densusianu, CDDR., p. 141.

Ciupă.

E un cuvânt întrebuinţat în Maramureş, Bihor, Nordul Transilvaniei şi Banat, având înţelesurile de „apă călduţă în care se scaldă copiii mici (de ţâţă); baie, scăldătoare; albia (în care se scaldă copiii mici)". Are şi un derivat *a ciupăì* „a scălda (un copil mic) în ciupă". Cuvântul nostru ar puteà să fie o formaţiune onomatopeică, desvoltată din interjecţiile *cip(a)* sau *ciupa,* cu care se îndeamnă copiii să stea liniştiţi în baie şi să nu plângă. Dar credem că e mai de grabă un împrumut din slavoneşte. Cf. bulg. *čipa* „copil născut de curând, nebotezat încă". Weigand, Bulg. Wb., rus. *čëpŭ* „găleată, putină". (Pawlowscki, Russ. Wb), bulg. *čipkamŭ* „a scălda un copil mic, a pleoscăni cu mânile în apă" Weigand, Bulg. Wb.

Ciupăi.

E un verb care are şi un înţeles deosebit de cel amintit în articolul precedent şi, după părerea noastră, altă etimologie. Insemnează „a merge, a se trage pe încetul" şi e atestat din Vicovul-de-sus, Bucovina, ceea ce ne face

©BCU CLUJ

să-l considerăm de împrumut rutenesc, căci în limba ruteană se găsește verbul *čapati* „a merge“ și *čapati sja* „a merge clătinându-se“. Acesta ar fi dat românește *cepăi*, apoi *cipăi* și cu schimbarea obicinuită a lui *či* în *ču*, *ciupăi*.

Ciupăra.

E un verb de conj. I, cu prez. ind. pers. I, *ciupăr* (LB.), pers. III, *ciupără* (Rădulescu-Codin, Î.), și cu înțelesurile de „a jumuli, a zmulge, a ciugulì; a pișcà, a furà, a ciupì“. Iată câteva atestări: *Ia puica dîngă cocoș Și mi-o ciupără* (glosat prin „jumulesc“) *de pene Și mi-o trage 'ntr'o frigare.* Mândrescu, L. P. 110/6. *Pâlcuri de oi ciupărau iarba tânără ce încolțise.* Agârbiceanu, P. Man, 3. P. ext. *Popa nu te lasă neciupit, grecu' e mâțos, ovreiu' spurcat, negustoru' ghiclean, toți te jumulesc; hoțu' te ciupără, unu dregător ți-a banu' și ploconu' pe nimic, și nu strică el.* Jipescu, O. 134, cf. 147. Cât pentru etimologie, credem că e o contaminare a verbului *depără* „a zmulge (părul din cap)“ frecvent pe Someș, com. S. Pop, și în Maramureș, cf. T. Papahagi, M. 120/12 și glosar (care derivă din lat. *depilare*[1]) și *ciupelì* „a jumulì“ sau *ciupì*. Cf. cele spuse în articolul *ciup*.

Ciupéli.

Substantiv cu înțelesul de „cuțit rău“, atestat din Crasna, Bucovina, de Ar. Tomiac. E împrumutat din rutenescul *čepílĭ* „cuțit mic, rău“. Ž elechowski, 1064, care dă și formele *čepélik*, *čepelinka*, cf. rus. *čápelĭ* „cuțit mare, de bucătărie“. Pawlowski, 1717. Tot Tomiac atestă forma *ciupcileag* „cuțit rău, stricat“ din Straja, Bucovina.

---

[1] Candrea-Densusianu, *Dict. etim.*, nr. 1329, cf. și N. Drăganu, DR. III, 700.

©BCU CLUJ

Fulău.

In Dicţionarul Academiei se dau următoarele înţelesuri ale acestui cuvânt : 1°. Pierde-vară ; 2°. Romoniţă-puturoasă. Etimologia se spune că e necunoscută, dar se adaogă părărea lui Tiktin care crede că este ung. *faló* „mâncău".

Acest articol trebue refăcut, deoarece avem de a face cu un omonim. Mai întâiu avem un cuvânt vechiu cu înţelesul de „om necinstit" [1], „pierde-vară, strengar" [2], „fălos, lăudăros" [3]. Iată şi citatele pe care le cunoaştem până acum : *Dăm ştire domni[i]lor voastre că sămtu oameni buni şi derepţi..., nu sămtu fulâi.* (Inceputul sec. al XVII-lea) [4]. *Cât am fost flăcău, N'am ales nimic de mine, fost-am un fulău ; Iar acum am prins la minte şi mi-am pus în gând Gospodar să fiu.* Speranţa, ap. TDRG. Tiktin crede că poate fi ung. *faló* „mâncău", ceea ce nu e imposibil. Mai greu este de admis etimologia dată de Cihac, care îl consideră ca pe un derivat al lui *fală.*

Tot acelaşi cuvânt se pare că este şi numirea plantei cunoscută mai ales subt numele de „romoniţă-puturoasă", cum se dă de altfel în Dict. Acad.

Cu totul alt cuvânt este însă *fulău* din următoarea ghicitoare : *Unu ară, Doi se miară, Doi fulăi, Patru umblăi, Şi un fâţai-fâţai?* (= Porcul) [5]. Aici avem de a face cu cuvântul unguresc *fül* „ureche", întrebuinţat mai ales cu sufixul posesiv : *füle.* Deci cei *doi fulăi* sânt „cele două urechi" ale porcului. Cea mai bună dovadă de exactitatea

---

[1] Al. Rosetti, *Lettres Roumaines tirées des archives de Bistritza.* Bucureşti, 1926, glosar.

[2] Cf. Tiktin, *Dict. rom.-germ.*

[3] Cf. Cihac, *Dict. d'étimologie daco-romane.* II, 107

[4] Al. Rosetti, *o. c.*, p. 101. Asupra acestui citat mi-a atras atenţiunea d-l Drăganu, cu prilejul comunicării mele făcute la Muzeul Limbei Române.

[5] Artur Gorovei, *Cimiliturile Românilor.* Bucureşti, 1898, p. 303.

©BCU CLUJ

acestei interpretări este confruntarea variantelor. Iată câteva: *Patru proptite Şi două c i u l i t e, Un opintitor Şi-un făscălitor.* Alta: *Merge pe drmu: Două a s c u l t ă, Două vede, Două ară, Una mână şi umblă, Gemând nefiind bolnav.* Dăm şi următoarea cimilitură franceză: *Un à fouiller, Et deux à regarder fouiller, Et deux à entendre fouiller, Et deux à gratter, Et un à frapper sur le trou.* Pourceau [1].

Avem convingerea că acest cuvânt n'a fost niciodată un element frecvent în limba noastră, nici chiar în dialectul moldovenesc, de unde s'a cules ghicitoarea în care se găseşte, şi cel care a alcătuit ghicitoarea l-a vârît intenţionat în ea pentru ca să nu fie prea uşoară de deslegat. Asupra acestei apucături de a introduce elemente din limbi străine în ghicitori a atras atenţiunea odată Bogrea, cu ocazia unei comunicări făcute la Muzeul Limbei Române.

Grădina morţilor.

Aceasta e expresia la Românii din Braşov pentru „cimitir". E un decalc după săsescul *Leichengarten* (atestat şi *Leichgarten*), cu acelaşi înţeles, citat de mai multe ori în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, IV, 97, 311, 333, 339. La Rucăr, jud. Muscel, se ziceă odată *grădiniţă* pentru „cimitir", care credem că este tot un decalc după săseşte, deoarece, după cum îmi comunică prof. Kisch, şi în Nordul Ardealului expresia *Garten* e curentă pentru „cimitir".

Perjă.

Înţelesul acestui cuvânt moldovenesc e cunoscut. Înseamnă „prună" şi anume specia care în alte părţi se numeşte „prune strâmbe", tinzând să înlocuească cuvântul *prună*. E împrumutat din săseşte, unde formei literare

[1] Toate citatele după Gorovei, *o. c.*, 303—4.

©BCU CLUJ

Pfirsich „persică" îi corespunde forma *Piersch*. Apariţia lui *j* în locul lui *ş*, după sonanta *r*, nu e rară, în fonetica limbei noastre.

Răboj şi răvaş.

E nevoie să punem din nou în discuţie cuvintele mult interpretate până acum : *răvaş* şi *răboj*, mai ales că sânt încă şi astăzi filologi, ca Skok de pildă, care susţin că limbile slave au împrumutat pe *rabošŭ* din ungurescul *rovás* (*Slavia*, IV, p. 346).

După Lexiconul de Buda şi cel al lui Laurian şi Massim, şi după unele informaţiuni particulare, în unele regiuni, *răvaşul* are şi accepţiunea *răbojului* „Kerbholz". In cele mai multe părţi însă una e *răvaşul* şi alta e *răbojul*. *Răvăşul* e crestătura făcută în lemn, pe *răboj*, adecă cherticul, sau crestătura făcută la urechea oii, etc. Mai târziu a ajuns să însmneze „scrisoare". Pentru a vedeà înţelesul original al acestor cuvinte, citez din Monografia Răşinarilor a lui Păcală, p. 143 : *„răvaşele*, semne grafice încrestate pe nişte beţigaşe de alun şi de brad ce se numesc *răboaje*". Iar mai jos pe aceeaşi pagină : „crestăturile sau *răvaşele*". E de remarcat, pentru înţelesul adevărat al cuvântului nostru, şi glosa „dungă", care se găseşte în glosarul lui Viciu. *„Mi-i rău toporul şi rămân răvaşuri după el"*. (Ilva-mare, jud. Năsăud). Cu acest înţeles, cuvântul a trecut din ungureşte şi în limbile slave, de pildă în sârbeşte : *ròvâš, rováša* = 1. Einschnit am Ohr ; 2. das Kerbholz, talea (Karadschitsch, 671), în ruteană : *raváš* = Kerbe şi Kerbholz (Żelechowski, 794). Etimonul unguresc este *rovás*, mai vechiu *ravás*, care derivă din *ro(v)ni* „a crestà, a însemnà", pe care Czuczor-Fogarasi îl cred înrudit cu germ. *Rune* (vol. V, p. 570).

Trecând la al doilea cuvânt, la *răboj*, vom anticipà următoarele consideraţii. Ne-am deprins a considerà *răbojul* ca un mijloc de contabilitate întrebuinţat exclusiv la stână. Părere greşită. Trebue să ţinem seama, atunci când

©BCU CLUJ

voim să lămurim etimologia acestui cuvânt, că *răbojul* se întrebuinţă şi la notarea dărilor[1], apoi de ferestrăieri, la socotirea buştenilor, a căruţelor de cheresteà, etc. Lucru de altfel uşor de înţeles. Pentrucă de sigur că, în vremurile vechi, când fiecare târlaş erà în acelaşi timp proprietarul oilor, nu aveà nevoie să dea socoteală nimănui nici de numărul oilor nici de numărul burduşilor, etc., pe când cel care aveà subt supravegherea sa muncitori, trebuià să ţie socoteală de cât lucrà fiecare din ei. Dar credem că o întrebuinţare şi mai veche au avut *răboajele* la munca făcută de ocnaşi, de robi. In sprijinul acestei conjecturi cităm definiţia c h e r t i c u l u i, după Cihac, II, 562 şi Şăineanu, Infl. Orient. II : crestătură făcută în lemn, pe

---

[1] Muzeul etnografic din Cluj are o frumoasă colecţie de astfel de *răboaje de dare*. Sânt nişte beţe tăiate în patru muchi. După explicaţiile primite, fiecare din cele patru laturi erá rezervată pentru o stradă a comunei. De acest mijloc de contabilitate se serveau odinioară, după cum ne spun cronicile, şi Saşii, şi, probabil, că noi l-am împrumutat de la ei. E sigur că se mai întrebuinţà în comuna săsească-românească Codlea de lângă Braşov la anul 1708, când se ordonă de la Braşov, să renunţe la străvechiul obiceiu („uralte Gewohnheit") de a încrestà („schneiden") darea pe beţe şi să se scrie, ca în multe târguri şi sate, în registre. Aceste *răboaje* se numeau *Zinsstäbe*. Cf. J. Dück : *Zeidner Denkwürdigkeiten*, în „Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt", vol. IV, p. 307. Cf. „răboaje de dare" la Păcală, o. c. p. 143.

Când cineva aveà multe *răboaje*, le înşirà, ca să nu le piardă, pe sfoară sau pe sârmă. Tot la Muzeul etnografic din Cluj se găsesc *răboaje* înşirate de un cârciumar pe sârmă. Fiecare debitor îşi aveà *răbojul* său. Un astfel de şir de *răboaje* se numeà *legătură* (cf. Eminescu ; Nuvele, p. 142 : *Ciobanul ia legătura de răbuşuri)* sau *salbă*. Acest termen l-am auzit cu următoarea ocazie. Soţia proprietarului Moise Bunescu, din Rucăr, jud. Muscel, rugà pe bărbatul său să-i facă salbă de galbeni cum avusese înainte de războiul mondial, la ceea ce bărbatul i-a răspuns : „O să-ţi fac una de răboaje". După cum mi-a comunicat bătrânul ferestrăier Dumitru Brănescu din aceeaşi comună, cei care aveau de purtat multe socoteli ţineau şi, la nevoie, purtau salbele de răboaje într'un săculeţ.

©BCU CLUJ

răboj, la ocne, ca mijloc de contabilitate la vânzarea sării. Citat: *Un chertic domnesc de 2000 ocă sare.* Soutzo, ap. ŞIO. Din Bucovina, comunică Tofan: *răbuş* e un lemn pe care ţăranii ce nu ştiu carte însemnează zilele de lucru, bani.

Ţinând seama, de o parte, de întrebuinţarea multiplă a *răboajelor*, şi, în special, de întrebuinţarea lor la ocne, iar de altă parte de familia etimonului propus de noi, credem că e un derivat slav din *rabŭ* (formă curentă alături de *robŭ*) „sclav, rob, puşcăriaş", cu sufixul adjectival *oš*, pe care îl găsim în paleoslavul *mokrošŭ* „aquarius", pol. *białosz* „weisser Stein", etc.[1]. In cazul acesta *rabošŭ* ar fi însemnat, la origine, „(băţ) de rob" („lignum servile"), presupunând că fiecare rob pus la o muncă oarecare îşi aveà băţul său pe care i se însemnau zilele de lucru sau bolovanii de sare tăiaţi de el, etc. Asupra funcţiunii substantivale a acestui adjectiv nu insistăm, deoarece astfel de adjective substantivate avem în toate limbile.

Vom mai aveà de adaos câteva cuvinte asupra fonetismului în care apare cuvântul în româneşte. In limbile slave, avem formele următoare: în bulgăreşte *rábušĭ*, *róbušĭ* (Gerov), *rabošŭ* (Marcoff), în sârbeşte *râboš*, *ràbûš*, *rabûša* (Karadschitsch), deci toate cu *ş* la sfârşit. In limba noastră, avem forme cu *ş* şi *j*: *răboş*, *răboj*, *răbuş*. Trecerea lui *ş* final la *j* e un fenomen obicinuit la noi. Cf. *bruj* şi *bruş*, *Logoj* şi *Lugoş*, *Blaş* şi *Blaj* etc.

Urloiu.

Cuvântul acesta care însemnează „coş" a fost pus în discuţie de S. Puşcariu, în Dacoromania, I, p. 324, unde vorbeşte de disimilarea lui *n-ń* în *l-ń*. Cum Puşcariu nu cunoşteà din Braşov o formă intermediară care să-i dea

[1] Dr. Wenzel Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, I, 476—7.

©BCU CLUJ

putința să constate că *urloiu* derivă din *hornoňu*, augmentativul lui *horn*, H. Jarnik[1] își exprimă nedumerirea asupra acestei derivări și crede că *urloiu* e metatezat din *ulroiu*, și-l derivă din *ollula*. Contribuția mea de față vine în sprijinul derivării făcute de Pușcariu. Anume, e adevărat că în Brașov nu mai avem cuvântul *horn* care se află la baza lui *urloiu*, dar avem diminutivul *orneață* care corespunde unei forme *horneață*, cu căderea regulată a lui *h* în dialectul brașovenesc, și care însemnează „burlan prin care trece fumul din sobă în coș“[2]. Singularul *orneață* e rar întrebuințat și credem că este o formă refăcută din pluralul *ornețe* care a trebuit să aibă, la început, un singular *horneț*.

CONSTANTIN LACEA.

Cauă.

Cuvântul se întrebuințează în Moldova și însemnează o ființă imaginară cu care se sperie copiii, face deci parte din familia destul de numeroasă a cuvintelor întrebuințate în această accepțiune: bau, babau, babaua, băbăluc, bodaie, bolea, bordea, borza, gogoriță, mama-pădurii ș. a. Pe alocuri se aude și supt forma masculină *cau*. Dintre particularitățile sintactice ale acestui cuvânt relevăm faptul că el se întrebuințează — ca alți termini de acest soiu (precum: babaua, bolea, borza etc., apoi naiba ș. a.) care denumesc ființe cunoscute de toți — numai în forma articulată, chiar după prepoziții: *a se teme de caua; vine-cau* (= caul).

Tiktin în al său *Dicț. germ.-rom.* a exprimat o idee ingenioasă, aducându-l în legătură cu lat. *cave* „păzește-te!“ imperativul lui *caveo*. Comparația cu *ovis* > *oaie* și

[1] *Románské etymologie*. Extras din „Časopis pro moderní filologii a literatury“, IX, 1922/3, p. 56—59. Cf. DR. III, 850.

[2] Cf. G. I. Pitiș, în N. Rev. Rom. I, 107: *Fumul iese prin-niște (h)ornețe.*

©BCU CLUJ

clavis > *cheie* l-a făcut însă să renunţe la această etimologie.

Eu însumi m'am gândit[1] la lat. *cava* „bufniţă". Din punct de vedere formal această etimologie nu prezintă dificultăţi (cf. *faba* > arom. *fao*, ζάβα > *za*, artic. *zaua*) şi este imaginabil ca bufniţa, această pasere înfiorătoare de noapte să fi servit ca sperietoare de copii. Cât despre cuvântul latinesc, el e atestat în Italia (Deut. 14, 15) : non manducabitis... et passarem et *cauuam* et similia ei, având în Vulgata corespondenţa *noctuam* şi în greceşte γλαῦκα. Thesaurus îndreptează : *cauua(nnu)m* sau *cava(nn)am*. Dar existenţa lui *cava*, alături de *cavannus*, este asigurată prin v.-franc *choue* (de unde actualul *chouette*), alături de *chouan*, cf. Meyer-Lübke, REW. 1785 şi 1787, Gamillscheg, *Etym. Wörb. d. franz. Spr.* p. 221 (cu bibliografie).

Ceea ce mă face să renunţ la această etimologie, sânt consideraţii de ordin geografic.

Cavannus era, în latineşte, un cuvânt de origine celtică şi era simţit chiar ca celtism de Latini : „ululae aves... Galli cavannum nuncupant" (cf. Walde, LEW[2], 142 şi *Thesaurus* s. v.).

Limitarea urmaşilor lui (şi a lui *cava*) pe teritoriul francez şi provenţal ne arată că el nu pătrunsese în graiul poporului roman dincolo de hotarele Galiei, deci că el nu aparţinea acelui strat de cuvinte de origine galică (ca braca, camisia, carrus) care s'au răspândit până în regiunile dunărene. De aceea ar fi curios ca să-l întâlnim tocmai la Români şi tot atât de curios ca, în România, urmaşul lui să fie limitat la Moldova.

De vom căuta în rutenește, limba din care au pătruns cele mai multe cuvinte limitate la Moldova, găsim pe *kava*, tradus de Želechowski tocmai prin „Knecht Ruprecht (eine Art Popanz)", iar pentru *cau* — a cărui natură ono-

[1] Şi am indicat această etimologie — cu un semn al întrebării — lui Meyer-Lübke la revizuirea părţii româneşti a Dictionarului său ; cf. şi DR. III, 1091.

©BCU CLUJ

matopeică se dovedește la noi prin faptul că se întrebuințează adesea repetat — găsim, tot în rutenește, interjecția *kav! kav!* care imită strigătul ceucei. De la această tulpină onomatopeică găsim, în limbile slave (cf. Berneker, SEW. supt *kavŭka*), derivate cu sensul de „broască", „ceucă" și „a striga". Însuși cuvântul nostru *ceucă*, cu variantele *ciocă, cioacă, cioucă, cioică* etc., împrumutat de la Slavi (cf. Berneker SEW. s. v. *čavŭka)* sau de la Unguri (*csóka*), e tot un cuvânt de natură onomatopeică, răspândit și în alte limbi (cf. Cihac II, 53).

Cât despre prefaeerea lui *v* slav postton în *u*, o avem chiar în cuvântul *ceaucă* < bulg. čavka, apoi în multele numiri topice în *-ou* și *-ău, -eu*, ca *Cergău* (dar *Cergovean), Brașeu* (dar *Brașovean*) etc.

Mierliu.

In „Glosarul" publicat de Șt. Pașca e atestat adjectivul *mierliu* cu sensul de „nici tulbure, nici limpede". Cu același sens e dat din Vâlcea : „când Oltul vine tulbure, se zice că e mierliu, nici tulbure peste socoteală, nici limpede, ci așa potrivit" (Revista „Ion Creangă" VII, 153). In Mehedinți, după o comunicare a pictorului Strâmbulescu, *ochi mierlii* însemnează „ochi căprui". Cu privire la ochi avem și un verb derivat : „Se mai zice de cineva, care se căsnește să adoarmă și ține ochii când închiși când deschiși, [că] *mierlește* ochii" (Revista „Ion Creangă" l. c.). Altfel e explicat acest verb în „Glosarul" din Bihor, publicat în „Revista critică-literară" IV, p. 145 : „*mnerlesc :* privesc cu sete și cu dor la ceva", dându-se (p. 338) și un exemplu de vers popular : Mândra cu ochii merlește, Ca să cred că mă iubește.

Din lexicografii noștri, numai Cihac (II, 595) înregistrează pe *merliu* (în expresia *ochi merlii*, des yeux bleu de ciel, bleu gris"), considerându-l cu o variantă a lui *meriu*, cu același sens, pe care-l crede de origine turcească (*mor* „bleu-foncé, violet, pourpre").

©BCU CLUJ

Intr'adevăr, *mierliu*, dialectul *mńerliu*, nu poate fi despărţit de *mieriu*, care are un sens apropiat. In Dicţionarul elementelor latine, publicat în 1905, am derivat acest cuvânt din lat. *mĕrus, -a, -um* (nr. 1099). Etimologia aceasta n'a fost acceptată nici de Candrea-Densusianu, în Dicţionarul lor etimologic al elementelor latine, nici de Tiktin, care consideră, în Dicţionarul său român-german, cuvântul ca având etimologie necunoscută.

Cred totuşi că ea este cea bună. Intr'adevăr, trecerea de sens de la „curat, neamestecat, pur" pe care îl are *merus* în latineşte şi în unele limbi romanice (cf. Meyer-Lübke, REW. nr. 5535) — corespunzând deci lui *čičer* istroromân — se desvoltase încă în latineşte spre accepţiunea de „netulburat, luminos" : *mero meridie*. Chiar şi prefacerea latinescului **medie-die* în *meridie* nu se datoreşte, probabil, numai unei simple disimilaţiuni a lui *d-d* în *r-d*, ci şi unei apropieri de *merus* (cf. Walde, LEW^2. p. 480), timpul de la amiaz fiind considerat ca partea cea mai „luminoasă" a zilei. Este foarte uşor imaginabil ca *merus* să se fi întrebuinţat şi despre atmosferă cu înţelesul de „limpede" sau despre cer, cu accepţiunea de „neacoperit, senin". Cerul senin este însă „albastru". In vocabularul Anonimului din Caransebeş, *mjériu* e tradus chiar prin „caeruleus".

Accentuarea pe silaba iniţială e atestată, ca la Anonim, şi de Weigand, care, în Jahresbericht VI, 20, citează din regiunile Someşului şi ale Tisei, formele: *mńeru, ńeru, mńęriu, mńęrụi, mńerọu, mńérụu*, intrebuinţându-se în concurenţă cu „vânăt" şi „albastru"[1]. Tot *mierie* = „vânătă" dă Păcală în *Monografia comunei Răşinari*, p. 512. Dacă, alături de *miériu*, găsim şi *mieriu*, e evident

[1] Bud, în glosarul colecţiei sale de *Poezii populare* explică pe *mieriu* (în: Vine mândrul cel mieriu Cu murguţul de la râu) prin „trufaş, mândru". Şi Damé, dă, după Hasdeu, înţelesul de „raide, gourd, engourd", pe care-l traduc Barcianu şi Alexi prin „steif". In lipsa altor atestări mai clare nu văd cum s'a întâmplat această evoluţie de sens

©BCU CLUJ

că accentul s'a schimbat după analogia nenumăratelor adjective în *-iu*, care în limba noastră arată colorile. S'ar putea chiar ca, prin etimologie populară, acest cuvânt să fi fost apropiat de *miere* și deci *mieriu* să fi fost interpretat ca „limpede ca mierea“ [1]. Desvoltarea lui *ĕ* în *ie* și prefacerea lui *m* precedent în *mń* sânt și ele indicații sigure că accentul era la origine pe silaba inițială.

Din punct de vedere formal, am aștepta ca *mĕrus* să fi dat *mier*. Totuși cazurile în care un *r* final s'a rostit la noi ca *ŕ*, de sigur subt influința mulțimei mari a cuvintelor terminate în *-ariu, -eriu, -oriu*, nu sânt rare. Astfel e *ceriu* alături de *cer* < *coelum, piperiu* alături de forma *piper, fileriu* alături de *filer* < ung. *fillér, hiriu* alături de *hir* < ung. *hír, sporiu* alături de *spor* < slav. *sporŭ* ș. a. Cât despre rostirea *mierâu* [2], ea nu e cea pe care am aștepta-o, căci *r* precedent n'a fost lung ; totuși, mai ales în regiunile nordice ale teritoriului dacoromân, se găsește *e* și *i* trecut în *ă* și *â* și după *r* simplu.

Un diminutiv **mĕrulus* s'a păstrat în aromânescul *ńirlu* — întrebuințat despre lâna „albastră“ (DR. IV, 303, 350) — cu aceeași reducere a lui *ie* în *i* ca în al nostru *mirlă* < *merula* (cf. DR. IV, 1372) [3], și în adjectivul dacoromân *mierliu*, la care s'a mai adăugat și sufixul *-iu*, după celelalte numiri de colori. Cuvântul nostru, însem-

---

[1] Autorii Dicționarului academic propuneau chiar etimologia *melleus*.

[2] La scriitorii vechi moldoveni Miron Costân (*Let.* I, 36/20) și Cantemir (*Ist. ierogl.* 369) găsim forme cu *â (ă)*. Tot așa trebue cetită forma *mieriu* și *mierie* în unele culegeri de poezii populare, precum dovedesc rimele : mieriu : râu (Bud, *Poezii pop.* 35), mieriu : grâu („Gazeta Transilvaniei“ a. 1887 nr. 267), mierie : mângâie (Jarník-Bârseanu, *Doine* 199). Și forma *miereu* („Revista Critică“ IV, 338) trebue cetită, probabil, *mierău*, precum o atestă Weigand.

[3] Se găsește la noi atestată și forma *miriu*, în loc de *mieriu*, la Sbiera, *Povești*, 322/16.

©BCU CLUJ

nând „nici tulbure, nici limpede", păstrează încă sensul original al lui *merus* latinesc, care era cel de „neamestecat, nedres" despre lichide. Ca atribut al ochilor, la început trebue să fi avut înțelesul de „senin" sau „strălucitor". Dacă înțelesul de „căpriu" este bine redat, trebue să avem a face cu o apropiere ulterioară, prin etimologie populară, de *mierlă*, deci ochi de coloarea mierlei (Merula torquata, nu cea neagră). Cât despre verbul *a mierli ochii*, acesta trebue să fi însemnat la origine „a privi cu ochi strălucitori" (cf. îi *sticlesc* ochii).

Arom. rauă.

Pe lângă înțelesul de „rouă", aromânescul *rauă* mai însemnează, după Dalametra, și „linie albă, ce se vede de-asupra capului, când părul e despărțit", deci „cărare (în păr)". In acest al doilea sens evident că avem a face cu alt cuvânt decât *ros, rorem* și că nu poate fi despărțit de catalanul *ralla* „linie" (Meyer-Lübke, REW. nr. 7022). In latinește avem atestat un *rallum* „oticul plugului" (= instrumentul de metal cu care se curăță fierul plugului de pământul ce se așază pe el) și un *ralla*, tradus de Georges prin „Schabeisen". Amândouă sânt derivate din *radere* cu sufixul instrumental *-ulum;* forma nesincopată și necontrasă : *radula* e și ea atestată. De la înțelesul de „instrument cu care se curăță răzând" cu greu ajungem la cel de „brazdă", care e la baza cuvântului românesc și catalan. Mai de grabă trebue să plecăm de la adjectivul *rallus, -a, -um* = *radilis*, atestat în glose, cu înțelesul de „tuns scurt" (despre o tunică). Substantivat supt forma feminină, *ralla* — atestată și ea (cf. Georges) — a putut avea sensul de „dunga ce rămâne după ce s'a ras o parte dintr'un obiect", deci „linia", cu care s'a asemănat, la noi, cărarea din păr.

Cât despre alb. *rrallë* „rar" și derivatul său *rrallon* „micșorez, plivesc" (propriu „răresc"), acestea nu au nimic a face cu *rallum* latinesc, cum credea G. Meyer (AW. 372),

©BCU CLUJ

ci derivă din lat. *rarus*, cu aceeași disimilare (*r-r* > *r-l*) ca în span. *ralo*, v.-fr. *relment* (cf. Meyer-Lübke REW. nr. 7067). Cealaltă formă de disimilare (*r-r* > *r-d*), pe care o avem în ital. *rado*, nu este cu totul necunoscută nici limbei române. O. Densusianu (*Țara Hațegului* 55) a atras atenția asupra cuvântului dialectal *grumudeu* (alături de *grumuleu*) pe care-l explică ca o formă disimilată din **grumureu* (< grumulus), deși influența lui *grămadă* nu-i exclusă în acest caz. Prin părțile Sibiiului se zice, în loc de *păpară*, *paparadă* „jumări de ouă". Forma aceasta — trecută și la Sași (*paparadə*) — cuprinde un sufix neexplicabil și cred că derivă din **papărară* (= *păpară* + suf. *-ar*, ca în *lăptar(e)*, *vărzare*). In sfârșit, avem la Aromâni, alături de formele mai dese: *alunicari* și *arunicari*, forma *arudicari*, disimilată din **aruricari* (născută prin asimilare din **aluricari*)[1].

Scramură, urdoare.

In „Glosarul" publicat de Șt. Pașca se dă cu înțelesul de „cantitate mică, picătură" cuvântul *scrámură*. Ar putea fi lat. *squamula* „scamă mică", care a lăsat urme și în unele dialecte italiene (cf. Meyer-Lübke, REW. nr. 8201), cu un *r* propagat în silaba dintâiu. Exemple numeroase de o asemenea propagare am dat în DR. IV, 719—720.

Un alt exemplu de *r* propagat ar putea fi cuvântul nostru *urdoare*, pe care St. Pașca îl atestă, în „Glosarul" său, supt forma *udoare*, crezând că această variantă s'ar putea explica prin disimilarea totală a primului *r*.

Pentru *urdoare* am propus pe vremuri („Convorbiri Literare" XXXIX 303—304) etimologia **horr(i)dor*,

[1] Fiind vorba de disimilări și asimilări, relev și forma *tretrece* = petrece, atestată de Șt. Pasca în Glosarul publicat de curând la Academia Română, și care cu greu va fi un *trans* + *traicere*, ci mai de grabă o formă asimilată (*pr-tr* > *tr-tr*) din *pretrece*. Am avea deci tocmai fenomenul invers al lui *prespre* > *prestre* (> *preste* > *peste*).

©BCU CLUJ

-orem, admisă de Meyer-Lübke (REW. nr. 4187) şi de Tiktin. In articolul citat căutam se arăt că, din punct de vedere derivativ, o derivare din *urdă* cu sufixul *-oare* e inadmisibilă; numai în cazul când *urdă* însuşi ar fi un derivat latin în *-ĭdus* (*urĭda) adăogarea sufixului *-or, -orem* ar fi explicabilă (cf. DR. III, 778). Tot atât de „regulat" ar fi însă un derivat latin **udor, -orem*, cu înţelesul germanului „Nässe". Trecerea semantică la „Augentriefen" ar fi destul de lesne de înţeles, dat fiind că urdorile, înainte de a deveni solide, apar în colţurile ochilor, ca o zeamă groasă şi că oamenilor urduroşi le lăcrimează ochii.

Vorbind despre propagare în general (DR. IV, 717), am spus că ea „e determinată mai adesea de asociaţii cu cuvinte constituite la fel şi cu un sens apropiat", încât se poate foarte uşor ca imaginea „urdei" — cf. germ. „Augenbutter" — să fi facilitat sau chiar să fi produs această propagare.

Şteamăt(ă).

Şteamăt(ă) e un cuvânt „bolnav". Deşi se găseşte în diferite regiuni dacoromâne — îl pot atesta din Dolj, Banat, din jurul Aradului, din Munţii-Apuseni, din nordestul Ardealului, din Bucovina şi nordul Moldovei şi din judeţele Teleorman şi Brăila — el nu se mai întâlneşte decât în anumite locuţiuni, din care sensul cuvântului nu se poate analiza în mod precis. Astfel N. Drăganu, care-l cunoaşte din graiul său natal (din jurul Năsăudului), nu mi-a putut spune ce însemnează; tot astfel d-şoara Toderaş, din Crişcior (jud. Huniedoara) n'a putut să-mi explice decât sensul locuţiunei întregi în care se întrebuinţează. Din cauza aceasta, glosele prin care *şteamăt(ă)* e explicat de cei ce notează acest cuvânt, trebue primite cu rezerva cuvenită, căci ele redau numai interpretările individuale ale celor ce încearcă să facă analiza locuţiunilor în care acest cuvânt e întrebuinţat. Scriitorii n'au încercat încă să-l fixeze în limba literară.

©BCU CLUJ

Intre răspunsurile la Chestionarul „Calul" se găsește următoarea propoziție, comunicată din Sângeorzul-român (jud. Năsăud): „Vai ce om jâb o mai fost Ilie, ș'amu-i *șteamătă* (slăbit de boală)". Paranteza e a corespondentului, care a simțit că *șteamătă* are sensul opus lui *jâb* = bine făcut, zdravăn, voinic. Dar pe când *jâb* e un adjectiv, care se rapoartă la „om" (Ilie), *șteamătă* e un substantiv de genul feminin, care numai în mod figurat și numai în această funcțiune sintactică de substantiv predicativ poate să exprime ideea de „slăbit de boală", întocmai precum ar exprima-o substantivele „umbră", „arătare", „fantomă", „nălucă", cu care de obiceiu comparăm pe cineva devenit oarecum „transparent" după o boală care l-a slăbit tare.

Cred că înțelesul fundamental al lui *șteamăt(ă)* e tocmai cel de „arătare", „nălucă". Din el se pot explica cele mai multe întrebuințări pe care le vom examina mai departe, și tot el ne dă cheia etimologiei, care este, credem lat. *scema* = grec. σχῆμα [1].

---

[1] Etimologia aceasta mi-a venit în gând cetind, în lucrarea lui S. Pop (publicată în acest volum), exemplul citat. Ea împlinește deci condiția dintâiu pe care L. Spitzer o cere de la „etimologii: „să nu fie căutate, ci găsite". Dar în cazul acesta se potrivește și ceea ce am spus în DR. IV, 1317, despre această „poruncă" a „credeului" spitzerian: ceea ce ni se pare că e o „inspirație", o strălucire momentană, nu este, de obiceiu, decât ultima verigă într'un lanț de asociațiuni: cuvântul care te preocupă de mult, pe care îl porți cu tine pe toate cărările bătute, fără să ai conștiința că el se găsește în valiza ta de etimolog, se clarifică dintr'odată, când îl zărești într'o nouă lumină, precum în soluția saturată se naște, la cea mai mică mișcare, cristalul. Intr'adevăr, dacă cerc să-mi dau seama de procesul petrecut în mintea mea de la întâia întâlnire cu acest cuvânt (când am lucrat cuvântul *așteamăt* pentru Dicționarul Academiei și am întrezărit posibilitatea de a-l analiza în *a* + *șteamăt*), până astăzi, observ că etimologia mea nu este atât de originală, precum mi se părea în momentul când am dat de ea. Cercetând ceea ce s'a spus până acuma despre originea cuvântului și răsfoind în acest scop și

©BCU CLUJ

Grecescul σχῆμα, -ατος însemnează „ţinută, înfăţişare, fel de a se prezenta", apoi „port, îmbrăcăminte", „figură, făptură", dar are, ca şi *arătare* al nostru, şi înţelesul de „apariţie" şi „aparenţă". Cu aceleaşi sensuri a trecut cuvântul în latineşte — unde şi-a păstrat felul grecesc de declinare : *schema, -atis* sau s'a asimilat cuvintelor latine : *schema, -ae* — şi mai trăeşte, ca vorbă savantă, în limbile romanice şi în neologismul nostru *schemă*. Cuvântul acesta împrumutat din greceşte nu pare a fi fost popular în Romania apuseană, căci până acuma nu s'au găsit reflexe de ale lui în limbile romanice de vest. Acest fapt nu ne împiedecă însă să admitem că el pătrunsese până în straturile de jos ale populaţiei din regiunile din sud-estul european, mai expuse influenţei greceşti. Incercarea lui Diculescu, de a căuta urme de cuvinte greceşti în limba română, este de sigur îndreptăţită, chiar dacă originea cuvintelor studiate de el în volumul IV din *Dacoromania* rămâne problematică.

Dacă admitem că sensul principal cu care *schema, -atis* s'a păstrat în româneşte e cel de „arătare" (şi în sensul de „vedenie, nălucă, fantomă", cf. *arătare* II, în *Dicţ. Acad.*), atunci se explică şi adverbul *aşteamăt*, înregistrat mai întâiu în *Etymologicum Magnum Romaniae*

---

procesele verbale ale Muzeului Limbei române văd că cel ce în *şteamăt* a recunoscut cel dintâiu un neutru grecesc, a fost V. Bogrea, care-l deriva din lat. *stemmata* < gr. στέμμα „ghirlanda cu care se încununau morţii" (DR. II, 899). Etimologia aceasta n'a fost admisă în discuţia încinsă în jurul ei în şedinţa Muzeului, căci apropierea de sens făcută de Bogrea nu era convingătoare. Mai târziu a propus G. Giuglea tot o etimologie grecească: σκέμμα „privire, cercetare, urmărire", în legătură cu σκέπτομαι „a privi în jur, a se uita cercetător şi pândind din depărtare". In adverbul *aşteamăt*, despre care va fi vorba mai jos (şi în care lui Hasdeu i se părea că ar putea fi lat. *clam*), vedea Giuglea tocmai acest sens de „urmărire pânditoare" cuprins şi în cuvântul grecesc.

©BCU CLUJ

de Hasdeu, care l-a atestat în trei poezii populare din colecția G. Dem. Teodorescu (una din Teleorman și două din Brăila) și l-a tradus prin „soudain, subitement, furtivement“:

Turcii, unde-l auzea,
Planul (sic!) măre că-și schimba,
Așteamăt s'apropia,
Semn lui Nadea că-i făcea...

A se apropia așteamăt „a se apropia pe furiș, pe neașteptate și neobservat“, a trebuit să însemneze la început „ca o nălucă, ca o arătare“. Din punct de vedere al construcției, această locuțiune adverbială compusă din propoziția *a* și din *șteamăt*, se aseamănă cu construcții de felul lui *calcă a popă* = ca un popă. Înțelesul „pe furiș“ și *șteamăt* ca element de compoziție a unor locuțiuni adverbiale e confirmat de N. Plopșor, în *Arhivele Olteniei*, III, 345—7 (ap. DR. IV, 1504), care ne asigură că cuvântul e bine cunoscut în Dolj, bunăoară în expresia: *m'am dus după el cu de-a șteamătu* = l-am urmărit pas cu pas, pe furiș, fără a fi simțit.

Singurul scriitor român care, pe cât știm, a încercat să introducă cuvântul în literatură e Petru Maior, la care-l întâlnim supt forma *steamăt*[1] și numai în expresia *cu steamătul legei*: Această mărire pizmuindu-o Românilor unii dintre Sârbi și dintre Greci, *cu steamătul legei* și astăzi se bat a spăria pre Români (*Istoria* 257, și de două ori la pag. 253). Cuvântul nu-i înregistrat în Lexiconul Budan, încât nu știm exact ce însemnează în expresia aceasta. Polizu, care de sigur a extras pentru Dicționarul său și „Istoria pentru începutul Românilor“ de P. Maior și, probabil, din ea va fi scos cuvântul *steamăt* (cu *st* inițial!), îi dă traducerea germană „der Vorwand, Schein-

[1] Petru Maior rostea — sau a auzit rostindu-se — cuvântul în forma dialectală *ștеamăt* și l-a transpus greșit în forma literară *steamăt*, în loc de *șteamăt*.

©BCU CLUJ

grund" (tot așa Barcianu și Alexi, care au utilizat pe Polizu). *In ștéamătul legii* ar putea într'adevăr să însemneze „supt pretextul legii, având aparența legalității", înțeles care ne duce de-adreptul la sensul lui *schema* greco-latin (cf. σχηματίζω tradus de Jakowitz-Seiler prin „sich stellen, sich den Anschein geben").

Mai des se întrebuințează *ștéamăt(ă)* după negațiune, ca un fel de întărire a acesteia, spre a indica lipsa completă a ceva. Cred că avem a face, la origine, tot cu înțelesul „ceea ce apare, apariție", precum, în același sens se întrebuințează „nici... umbră de..." „nici urmă". Din Crișcior, în Munții Apuseni îmi comunică d-șoara Toderaș: „*N'am ștéamătă* de bani = nici un ban"; în Banat întâlnim: „*Nu se știa ștéamătul*, nici de cai mici de trăsură" (D. Izverniceanu, *Icoane din Banat*, în „Arhivele Olteniei" III, 386); tot din Banat (Oravița) îmi comunică Dr. A. Coca: „Piatra (grindina) a bătut cucuruzul de *n'a rămas ștéamăt* de el"; în sfârșit, în *Din lumea basmelor* (p. 115), de Mera cetim: „Pe Țigan l-au tăiat bucățele-bucățele într'un sac, au legat sacul de coada unui armăsar turbat, au mai legat lângă el un sac cu nuci, spart în fund, și au dat biciu armăsarului... și precum pica nuca, pica bucățica, până *nu s'a ales nici ștéamătă* de bietul Țigan".

In exemplul citat din „Arhivele Olteniei", *ștéamăt* e glosat prin „sunet". Ar putea fi unul din cazurile de interpretare individuală despre care am vorbit la începutul acestui articol. Cu înțelesul de „zgomot, glas, voce" îl comunică (subt forma *ștéamăt* și *știamăt)* însă și A. Tomiac din Straja, în Bucovina. Intr'un basm publicat în *Șezătoarea* V, 35, cules din aceeași localitate, cetim: „Își propuse să se întoarcă către Dumnezeu. Deci se duse el la un sihastru și *a făcut ștéamăt* că este un om care cere intrare". Tot expresia *a face șeamăt* o întâlnim în *Ornitologia* lui Marian (I, 318): „Tot așa răsare și mierla când simțește sau vede ceva în apropierea sa *făcând schiamăt* ca un câne, și atunci poți ști de bună seamă că pe unde se află ea trebue să fie în apropiere vreo fiară sălbatică

©BCU CLUJ

sau altă vietate". In notă, Marian explică: „Prin cuvântul *schiamăt* sau *știamăt*[1] înțelege poporul darea de știre despre apropierea vânatului". Tiktin, care ia cuvântul de la Marian, îl traduce prin „Anschlagen der Jagdhunde" și crezând că *scheamăt* e rostirea cea adevărată, se întreabă, dacă nu cumva avem aface cu un lat. **exclamĭtus*.

A face șteamăt pare a fi o expresie vânătorească. G. T. Kirileanu, un foarte bun cunoscător al graiului popular, explică pe *șteamăt* (întrebuințat în Broșteni, jud. Suceava) prin „zgomotul prin care vrei să alungi vânatul" (*Conv. lit.* 44 — 1910 — p. 3). De fapt, „zgomotul" e numai mijlocul cu care se înspăimântă vânatul; ideea esențială trebue să fi fost și în cazul acesta cea de „apariție neașteptată" a cânelui sau gonaciului înaintea vânatului.

Dacă am avea mai multe atestări de câte ni le oferă fișele Dicționarului Academiei, probabil am fi în stare să urmărim mai exact desvoltarea semantică a acestui cuvânt, care, cel puțin în unele accepțiuni, se potrivește foarte bine cu *schema, -atis* latino-grec. Și răspândirea geografică ne face să credem că avem a face cu o vorbă veche, răspândită odinioară pe tot teritoriul dacoromân, dar păstrată azi numai în câteva relicte, în puncte depărtate unele de altele. In ceea ce privește forma cuvântului, aceasta corespunde exact celei latinești, păstrând accentul pe silaba dintâiu și schimbând pe *ske* în *ște*. Atât că în loc de *șteamăte* — echivoc, fiindcă avea aceeași formă la singular și la plural[2] — s'au ivit formele *șteamătă* sau *șteamăt*, care se incadrau mai bine în cele două categorii obicinuite de substantive, de declinarea I și II.

Șteamăt(ă) și neologismul *schemă* formează deci în românește un dublet, iar dacă ținem seama și de forma

[1] Ortografiat *sciamet*, ca „scire" etc. Asupra lui *e* lipsește, în notă, semnul scurtimei, care există în text, și care arată că trebue să-l cetim *ă*.

[2] Pluralul *schemata* trebuia să devină *șteamete* deodată cu neutrele *ossa, brachia, tempora* etc. devenite *oase, brațe, timpure*.

©BCU CLUJ

şemă (cf. *şematism*), întrebuinţat în Ardeal, şi împrumutată din germ. *Schema*, un triplet. Dar acest cuvânt a mai intrat în limba noastră în repetite rânduri şi cu forme diferite în veacurile dintre epoca străveche şi cea a neologismelor.

In înţeles de „haină călugărească" cuvântul a pătruns la noi, prin biserică, şi supt forma neogr. *shimă* şi supt cea slavonească *schimă*, de unde derivatul *schimnic* (paleoslav *skimĭnikŭ* „veste monahi indutus"). In popor cuvântul se rosteşte şi *stimă*, însemnând în deosebi „haina îngerească" (cf. Pamfile, *Duşmanii* 22, *Sărbătorile de toamnă* 76).

In înţeles de „mimică, grimasă", întâlnim la unii scriitori mai vechi forma grecească *shimă* (P. Maior, *Ist.* 181 ; *Letopiseţe* III, 296/4) ; forma obicinuită astăzi şi întrebuinţată şi de scriitorii veacurilor trecute e însă *schimă*, cu derivatele *schimosi, schimonosi.*

Tiktin are de sigur dreptate, când consideră de aceeaşi origine şi forma *ştimă*, care este, în Mitologia noastră populară, un fel de spirit necurat (identificat une-ori cu „dracul", de ex. Pamfile, *Comorile* 22), un fel de „zână" (Chiriţescu, *Grănicerii* 255), sau „vâlvă" (Pamfile, *Sărbători de vară*" 25), sau „stafie" (Şezătoarea V, 126) sau „nălucă" (comunicat de G. Tofan).

Ştimele păzesc casa (Pamfile, *Duşmanii* 76, Marian, *Inmormântarea* 296, *Naşterea* 67, *Ornitologie* II, 333), izvoarele (Pamfile, *Duşmanii* 284, *Ion Creangă* IV. 149), comorile (Pamfile, *Comorile* 17), pădurile (Pamfile, *Duşmanii* 213), caii (*Ion Creangă* III, 264), etc. In Chestionarul „Casa", cuvântul *ştimă* se dă şi cu înţelesul de „noroc". (Com. din Susenii-Bârgăului).

Ceea ce l-a îndemnat pe Tiktin să considere pe *ştimă* „duh necurat" şi pe *schimă* „grimasă", „haină călugărească" de unul şi acelaşi cuvânt (medio-grecescul şi neogrecescul σχῆμα, a fost, probabil, varianta *schimă*, pe

©BCU CLUJ

care o atestă și pentru înțelesul de „duh necurat". Trecerea lui *sk'i* în *šti*, în vremuri mai nouă, pe teren românesc, deși neobicinuită, nu este totuși inadmisibilă, căci sporadic se aude și rostirea *știmb* în loc de *schimb* și forma *știmă* (cu *st*) e atestată și pentru înțelesul de „haină îngerească" (vezi mai sus). Neexplicabil rămâne însă înțelesul cuvântului românesc, căci σχῆμα nu are în epoca neogr., nici în cea medio-grecescă, sensul românescului „știmă" și nici în limbile slave, nici în albaneză, unde cuvântul medio-grecesc a pătruns, el nu are decât înțelesul de „haină călugărească" (paleoslav. *skima*) sau de „podoabă" (alb. *sk'imɛ*). Pe teren românesc nu vedem cum cuvântul *schimă*, care n'a fost niciodată popular, să fi primit însemnarea mitologică de azi. Acest sens special se leagă însă foarte bine de vechiul-grecesc σχῆμα și de sensul de „nălucă, arătare, fantomă" al lui *șteamăt(ă)*. Într'o comunicare a lui Ar. Tomiac din Straja Bucovinei cetim: *„știmă* = 1. spirit necurat (știma banilor); 2. arătare; 3. om slab". Sensurile de „arătare" și „om slab" sânt tocmai cele pe care le-am întâlnit sau le-am presupus, pentru *șteamătă*, în exemplul din Sângiorzul-român, de la care am plecat în considerațiile noastre etimologice.

Oare nu s'ar putea ca varianta *schimă* să se fi desvoltat din forma *știmă*, și nu invers, precum pare a fi presupus Tiktin? Ea se găsește în scrierile lui Marian, alături de a treia variantă, *scimă* (*Sărbătorile* III, 247). Dacă ne amintim că Marian ortografia *schiamet, sciamet* pentru *șteamăt*, putem presupune că și *schima* și *scima* lui trebue rostită *știma*, cu atât mai mult cu cât în Bucovina *știu* se rostește *štiu* și *štśu* (Weigand, *Die Dialecte der Bukovina und Bessarabiens*, p. 43; cf. *tśęię* = cheie *ibid.* 32).

Pe cât se pare, grecescul σχῆμα, -ατος a pătruns mai întâiu în latinește într'o vreme când χ și η erau redate prin *ch* și *ē: schema, -atis*, de unde al nostru *șteamăt(ă)*. Mai târziu, însă tot într'o vreme depărtată, pe când σχῆμα

©BCU CLUJ

avea încă sensul de „arătare", cuvântul a mai intrat odată în graiul strămoşilor noştri, subt forma **schima, -ae*[1].

Precum dovedesc atâtea inscripţii din primele veacuri creştine, desvoltarea lui η (= ē) în *i* este de dată veche în limba greacă; ea era îndeplinită pe la mijlocul primului mileniu creştin[2]. Reflexele lui η în regiunile romanice atinse de o influenţă grecească mai puternică, arată, une-ori la aceleaşi cuvinte, o oscilare între *e* şi *i*. Astfel lui σῆμα „semn" îi corespunde în Sardinia (Logudoru) *semu*, iar în Calabria *sima* şi *símitu* (REW. 7798, cf. şi reflexele cu *i* şi *e* în Italia de sud ale cuvintelor νήπιον, πηλός, *χηδεύω, τηλ-ίκος, πῆγμα, πληρώνω la Rohlfs, *Griechen und Romanen* p. 28 (III), 30, 39 (108), 106, 112, 113). Deosebirea între *e* şi *i* va fi de cele mai multe ori cauzată de epocile diferite când cuvintele greceşti au fost împrumutate de Romani, precum am admis-o şi noi pentru *schema* şi **schima*; une-ori însă *e* reprezenta rostirea claselor culte şi *i* pe cea populară. Formele cu *e* pot fi neologisme, cuvinte împrumutate de cărturari latini, care păstrau rostirea lui η ca *e* şi după ce în graiul poporului grecesc el devenise *i*. Nu ar fi deci exclus ca *şteamăt(ă)* al nostru să fie neologismul *schema, -atos* — şi menţinerea declinaţiunei de tip grecesc indică originea lui savantă — pătruns însă cu timpul şi în graiul popular, pe când *ştimă*, cuvânt care face parte din mitologia populară, să fi fost o vorbă împrumutată de poporul roman din Imperiul răsăritean de la poporul grecesc, cu rostirea acestuia, precum indică şi incadrarea lui în declinarea I, ca la împrumuturile populare din greceşte (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II § 371).

In orice caz rostirea lui η ca *i* putea fi anterioară a-

[1] Chiar dacă χ era în greceşte, pe vremea aceea, o fricativă palatală, grupul neobicinuit *σχι-* trebuia să devină *ski-* precum mai târziu acelaşi grup a devenit *ski* la Slavi, *(skima)* la Albanezi (*sk'imɛ*) şi la noi *(schimă)*.

[2] Cf. Thumb, *Die griechische Sprache* 98, unde se trimite pentru amănunte la Blass, *Aussprache* 35 ş. u. şi G. Meyer, *Griechische Grammatik*, 130 ş. u.

©BCU CLUJ

ficierii lui *c* şi *g*, încât **skima* a putut să se desvolte paralel cu *scio* > *ştiu*. Avem indicii numeroase[1] din care putem deduce că strămoşii noştri încă nu prefăcuseră în primele veacuri după Hristos pe *c* + *e*, *i* în africată.

Intr'o limbă ca a noastră, care schimbă pe *quid* în *ce* şi împrumuturi albaneze, ca *k'afe*, în *ceafă*, putem admite că grecescul σχῆμα a avut vreme să se desvolte, trecând prin stadiul **skima*, în *ştimă*. Cu privire la *c* şi *g* înaintea vocalelor palatale, sântem poate în drept să presupunem că, în timpurile vechi, o parte a Străromânilor—probabil cei ce locuiau în sudul şi estul Peninsulei Balcanice romanizate, din care derivă Aromânii şi Megleniţii, cu rostirea *ţ* şi *(d)ź* — au început mai de vreme procesul de aficiere, decât cealaltă parte — cei din părţile nordice şi vestice, din care derivă Dacoromânii şi Istroromânii cu al lor *tš* şi *(d)ž* — care au conservat, ca vecinii lor, Albanezii, Dalmaţii şi Romanii înghiţiţi de Serbocroaţi, un timp mai îndelungat rostirea *k* şi *g*.

Nici *scară-schelă-scală*, nici chiar *cămară-comoară-chimir-cameră* nu oferă, ca *şteamăt(ă)-ştimă-schimă-shimă-schemă-şemă* un exemplu atât de variat în forme şi înţelesuri pentru cuvinte, intrate în limbă în epoci diferite, prin mijlocirea unor popoare sau clase sociale diferite.

Tuli.

Legătura verbului nostru *tuli* cu slav. *tuliti* a fost recunoscută de Cihac (II, 426) şi susţinută şi de Tiktin. Înţelesul verbului slav nu se acopere însă cu al celui românesc, care se aseamănă mai mult cu unele verbe slave derivate cu prefixe. In acestea însă nuanţa de înţeles care le face să semene cu *tuli* al nostru este cuprinsă în prefix: pe acesta am aştepta deci să-l întâlnim şi în româneşte.

Intr'adevăr, un *tuliti* simplu însemnează la Bulgari *(tulja)* şi la Ruşii albi *(tulić)* „a ascunde", la Sârbi *(tuliti)*

[1] Cf. acum în urmă P. Stok, în *ZrPh.* XLVI, 385—410.

©BCU CLUJ

„a stinge", la Poloni *(tulić)* „a liniști", la Ruși *(tuliti)* „a îndoi" (cf. Miklosich, EW. 365). Din aceste patru accepțiuni diferite numai cea de „a ascunde" se găsește la noi. Dosofteiu adecă întrebuințează forma reflexivă cu înțelesul de „a se ascunde, a se adăposti": Din loc în loc tulindu-mă *(Viața sfinților* 154, 158). Trăi 25 de ai tulindu-să la acea colibă (ibid. 32). Nu să tulià la ale sale, ce să răzăma pe la streine (ibid. 32). Merseră Zifeanii la Sarel de-i spuseră că se tulește (: absconditus est) David la dânșii *(Psaltirea* 177). Cu acest sens cuvântul se mai întrebuințează și azi prin Bucovina. Ar. Tomiac îmi comunică, din Straja, că *a se tulì* însemnează „a se ascunde, a se îndosi", iar forma transitivă, *a tulì* are sensul de „a lua fără să vadă cineva, a apucà, a furà". Și la Megleniți *mi tulés* e tradus de P. Papahagi prin „mă ascund, mă pitulesc". Acest sens de „a (se) ascunde" se recunoaște și în verbul *a (se) pitulì* (sau *pitulà)*, care s'a născut din contaminarea lui *a se tuli* cu *a se piti* sau, precum crede Tiktin *(Dicționar rom.-germ.* s. v.) prin apropierea unui **prituli* < slav. *prituliti* (cf. slov. *prituliti se* „sich ducken", rus. *prituliti, prituljati* „anlehnen") de *a (se) piti.*

Înțelesul obicinuit al lui *tuli,* întrebuințat mai des în legătură cu neutralul *o* (a o tuli) și completat adesea (în Muntenia) prin *de-a fuga* sau (în Moldova) prin *fuga, la fugă, la sănătoasa,* este cel de „a părăsì repede un loc, a dispărea fugind de undeva, a o șterge"; corespunde deci francezului „déguerpir, décamper, filer" (Damé) și germanului „Reissaus nehmen" (Polizu). Foarte des e întrebuințat imperativul scurtat *tuli-o* (sau *tuleo) băiete!* „șterge-o". Acest sens îl are și *tulés* meglenit[1]. Imaginabil ar fi ca această accepțiune să se fi născut din cea de „a furà", născută și ea din cea de „a ascunde, a dosì". Paralelis-

[1] „tulesc, a o șterge" la P. Papahagi, *Megleno-Românii,* p. 258. Cu totul alt cuvânt, și adecă un derivat de la *tul* „năuc, zăpăcit", e aromânescul *tulesc* „zăpăcesc, înnebunesc; strivesc în bătăi".

©BCU CLUJ

mul cu „a o șterge“ pare chiar a indica această explicare. Posibil ar fi chiar ca sensul actual al lui *a (o) tuli* să se lege de cel de „a îndoi“ al verbului slav, având de a face cu aceeași desvoltare semantică ca în *plicare* > *pleca*.

Cred însă că evoluția de sens trebue căutată în altă direcție.

In regiunile muntoase ale Carpaților, *a (o) tuli*, completat adesea prin *la vale* sau *de vale*, este opusul lui „a urca“ și însemnează numai „a coborî, a se lăsà la vale“ [1]. Locul unde se adună oile se numește *tuliște*. Viciu, în Glosarul său, citează, dintr'o colindă din Spătac, lângă Blaj:

Și s'au luat și s'au dus
Cătră Rusalim în sus.
La tuliștea oilor...
La tuliștea cailor [2].

La Megleniți, *tulariști* este „locul unde se strâng în sat“ (Papahagi, *Megleno-Românii* p. 258), la origine, probabil, „locul unde se strângeau cei ce coborau de la munte“ [3].

Sensul de „a coborî“ se recunoaște și în *toponimicul Tulișa*, care „e un spate de munte pe Retezatul, unde“, după o comunicare a d-lui R. Vuia, „se unesc toate plaiurile între Valea Hațegului și Bazinul de la Petroșeni și toate drumurile ce duc pe la stâne“ [4].

---

[1] Afară de exemplele citate de Tiktin supt II 1°, acest sens se mai poate atesta la Frâncu-Candrea, *Rotacismul* 63, Mândrescu, *Lit. pop.* 220/25, (Petroșița, în Dâmbovița) „Chestionarul“ lui Hasdeu IV, 152. Mie mi-a cunoscut verbul, din Bran și din Muscel, și cu funcțiune transitivă: *a tuli oile la vale*, mai des *a tuli cu oile*.

[2] Viciu confundă pe nedrept pe *tuliște* cu *turiște*, care, ca și *turiș*, e alt cuvânt, cf. Cihac II, 427, Tiktin, *Dict. rom. germ.* s. v. Greșit la Pascu, *Cimilituri* 234.

[3] Weigand, *Vlaho-Meglen*, 50, care dă *tulăriști* = Marktplatz, atrage atenția asupra numelui unui sat *Tulari*, în Serbia.

[4] Despre un sat *Tulești*, în jud. Tutova, cf. *Marele Dicționar Geografic*.

©BCU CLUJ

E evident pentru oricine a văzut pe muntenii noştri *tulind* la vale, că sensul de „a fugi repede" s'a desvoltat din cel de „veni în jos, a coborî", şi că acesta e înţelesul original al cuvântului.

Acest sens însă se leagă de sârbescul *tuliti*, care însemnează „a urlà" şi pe care Miklosich (EW. 365) pe nedrept îl desparte de celelalte cuvinte slave care se reduc la tulpina TULI-. Înţelesul propriu al sârbescului *tuliti* nici nu este cel de „a urlà", ci cel de „a buciuma", corespunzând germanului „tuten" (Filipovici) şi se leagă de-adreptul de slavul *tulŭ* „ţeavă, tub" [1]. *Tulnicul* nostru, buciumul Moţilor din Munţii Apuseni, este şi el un derivat cu sufixul instrumental *-nic* de la aceeaşi tulpină. In alte regiuni *tulnic* însemnează „vreme rea, cu negură, ploaie şi *tunete*" („Şezătoarea" V, 165/11), sens care se leagă de înţelesul de „a urla" al sârbescului *tuliti*.

Trecerea de înţeles de la „a produce un zgomot" la „a coborî" e explicabilă la strămoşii noştri care locuiau în munţi, unde adesea pietrele dislocate de pasul celui ce se lăsa repede la vale produceau un zgomot mare şi unde turmele ce coborau se auzeau de departe vuind. Această trecere de sens o avem şi în alte exemple:

A urla (= lat. *ululare*) însemnează în unele regiuni „a coborî". Tiktin nu dă acest înţeles, deşi el e atestat în Lexiconul Budan („urla de undeva în jos, adecă mă cobor") la Barcianu („nieder-, herunterstürzen") şi la Damé („descendre") şi e destul de răspândit, mai ales în Ardeal: *Când urli de la munte?* = când cobori de la munte? *Spune-le să urle mai iute* = spune-le să coboare mai iute (Frâncu-Candrea, *Rotacismul*, 64). Am auzit chiar: *îi urlă nădragii la vale* = îi cad. Lexiconul Budan dă şi derivatele: *urlătură* = ruină, surpătură, *urlat* = surpat (despre o casă, un grajd) şi rupt, coios, lat. herniosus (despre

[1] S'ar putea ca în românescul *tul-* (cf. şi *tuleiu*) să se fi suprapus tulpina slavă peste o tulpină de origine latină, căci din lat. TUB(U)LUS (cf. *tuba*, *tubus*) ar fi rezultat în românește *tul* (cf. *sul*, *sulă*). Am avea deci un caz analog cu cele arătate în DR. IV, 1349—1350.

©BCU CLUJ

om). Originea acestei treceri semantice trebue căutată tot la munte, unde avem părăile repezi, care curg producând un zgomot mare: *A urla* se zice (în Biharia) despre apă când vine mare; se mai zice și când cobori pe un plaiu înclinat („Convorbiri lit". XX 1020). Astfel se explică derivatul *urlătoare*, înregistrat și de Tiktin și tradus prin „Giessbach, Sturzbach", răspândit în multe părți în toponimia noastră (cf. *Marele Dicționar Geografic*, unde mai găsim *Urlani, Urlați, Urlători, Urlățeanca, Urleasca, Urlești, Urleța*)[1].

Același sens de „a (se) coborî", e atestat din Țara Hațegului, pentru cuvântul *a tună*, de Viciu în *Glosarul* său și de *Graiul nostru* II, 110, 111, 112. In răspunsurile la chestionarul „Calul" se comunică din Boutarul-inferior (Huniedoara): *se tună brânza de la munte*. De obiceiu însă, în Transilvania, dar și prin Banat și Oltenia, *tun* însemnează „intru cu zgomot și pe neașteptate undeva, dau busna într'un loc"[2]. Acest sens—„entrer bruyamment" traduce bine Jarnik în Glosarul la „Doinele" sale—îl are cuvântul de obiceiu și nu cel simplu de „ins Haus gehen, treten, hineingehen, -treten"[3], precum îl dă Tiktin în *Dicționarul* său român-german, după Lexiconul Budan, neștiind cum să-l ex-

[1] O imagine întru câtva deosebită — a lupului care se repede urlând la pradă sau a omului care alungă cu strigăte fiara sălbatică — a dat naștere sensurilor „a se năpustì" și „a huidui" pe care îl are arom. *aurlu: lu aurlai* = l-am huiduit; *oili seaurlară tu agru* = oile s'au năpustit în țarină (Dalametra).

[2] Jarnik-Bârseanu, *Doine* 281; Marian, *Serbătorile* II, 154; Hodoș, *Poezii pop.* 183/10; Reteganul, *Trandafiri și Viorele* 160/8; Chestionarul Hasdeu IX, 35 (din Mehedinți) etc. Cf. mai ales: Assan... cu mare îndrăznire tună (= năvălì, făcu incursiuni) în ținuturile ceale (P. Maior, *Istoria* 218). Oastea rusască... mai pre urmă au tunat în Moldova (Șincai, *Hronicul* III, 292/38). Trei Turci în țară tunară (Pompiliu, *Balade* 58/16). Rușine mare pentru un bărbat să tune în șezătoarea boreselor (= femeilor. Brebenel, *Graiul*).

[3] Totuși se găsește, prin generalizare și sensul vag de „a intra": Păru 'n cap ți s'a albit, Ochii 'n cap ți-au tunat. Dintii 'n gură ți-au picat (Epure, *Poezii și Cântece pop.* 32).

©BCU CLUJ

plice. Explicaţia e simplă : intrarea zgomotoasă şi neaşteptată, ivirea năprasnică a cuiva e asemănată cu ivirea tunetului. De aceea *tună* se întrebuinţează adesea în imprecauţiuni : *Tune turbu* (Hodoş, *Cântece*, 69) s. *dracu (Doine* 256/22) 'n tine ! sau în expresia *a-i tuna cuiva ceva în minte* („Contemporanul" I, 510) = a-i veni pe neaşteptate, a-i *trăsni* în minte. Interesant şi derivatul *tunaciu* = „îndrăzneţ, care-şi face loc oriunde" (Comunicat de A. Coca, din Oraviţa în Banat), dar mai ales verbul, întrebuinţat tot în Banat, *a tuncà*, tradus de Weigand prin „in den Sinn kommen" (śe ts-o tuñkat un kap ? *Jahresber.* II, 329) şi de Coca prin „einfallen" (aşa-i tuncă câte-o dată), deci „a-i trăsni prin minte, a-i căşună cuiva", care presupune o formaţie străveche **tonicare*.

A buì, care derivă din sârb. *bujati* = germ. „toben" (cf. *bujìca* „părâu de munte") însemnează la noi „a veni cu furie" (despre apă), „a năvăli" (despre fiinţe) şi „a se slobozi repede la vale, a o tuli la vale" (Exemple în *Dicţionarul Academiei).*

Înţelesul de „a coborî", „a se rostogoli" îl are în Banat şi verbul *a (se) huì* (comunicat de Petrovici), care este o variantă a lui *vuì*.

Poate şi în *a (se) ţipà*, care în Transilvania are sensul de „a (se) arunca" (cf. *ţipă-te la el !* = aruncă-te pe el) — deci exprimă tot ideea unei mişcări repezi îndreptate de obiceiu de sus în jos — să avem a face cu o desvoltare analogă de înţeles.

S. PUŞCARIU.

©BCU CLUJ

„Ceneri e faville".

1. — piem. ***magna*** „zia" < lat. [a m i t a] m a g n a „prozia"; fr. ***grand-oncle, grand'tante, grand-père, grand'mère*** = a v u n c u l u s m a g n u s, m a t e r t e r a m a g n a o a m i t a m a g n a, p a t e r m a g n u s, *m a t e r m a g n a.

A. Levi nel suo Dizionario etimologico del dialetto piemontese, Torino, 1927, p. 163, sulla scorta di anteriori proposte, già messe in dubbio dal Meyer-Lübke nel suo REW. al nr. 424, riaffaccia come etimo per il piem. *magna* „zia" la base a m i t a, che, attraverso un suo derivato mediev. *amitana*, si sarebbe ampliata nella forma **amitanea*. Ma dell'uno e dell'altra manca, a mia notizia, per il Piemonte, ogni traccia sicura di fasi arretrate, che possano sostenere l'ipotesi d'una tale costruzione.

L'origine stessa del tipo *grand-père, grand'mère* e del suo sottotipo *par-gros* (v. E. Tappolet, Die roman. Verwandtschaftsnamen, p. 76 sgg.), inesplicato tuttora storicamente, dev'essere legata alla storia di questa voce *magna* „zia", se realmente essa rappresenta, come a me pare, nell'area del tipo *grand-père, grand'mère* (cf. piem. *papà grand* e *mama granda, grant* e *granda* „nonno" e „nonna"), una traccia preziosa dell'espressione latina a m i t a m a g n a „prozia" corrispondente all'altra a v u n c u l u s m a g n u s „prozio", sulle quali si sarebbero calcate le voci *grand'tante, grand-oncle* e conseguentemente *grand'mère, grand-père.*

Di quest'ultima, anzi, il calco latino affiora nella voce p a t e r m a g n u s „patrui mei pater" di un brano delle Etymologiae di Isidoro di Siviglia, ed. Lindsay, l. IX, 6, 24, la cui lezione, in contrasto evidente col seguito del testo e coi tre Stemmata dei gradi di parentela spettanti certamente al testo primitivo, — forse perchè di difficile lettura o

©BCU CLUJ

lacunoso il testo da cui trascriveva il copista — è stata alterata colla sostituzione della voce p a t e r m a g n u s, che il copista dovè ricavare certamente dalla sua parlata, all' altra p a t r u u s m a g n u s del testo primitivo e coll'adattarvi il testo in modo da cavarne la definizione approssimativa di „patrui mei pater", che risente tuttavia nella forzata ritorsione del suo senso, quella di „patrui mei patruus" o di „patris mei patruus", quale avrebbe dovuto leggersi nel testo primitivo [1]. Poiché nessuno dei codici enumerati dal Lindsay è posteriore al secolo X, la lezione accolta dal Lindsay e quindi la voce p a t e r m a g n u s è stata in tal forma introdotta nel testo di Isidoro fra il 7° e il 10° secolo.

Del testo di Isidoro compreso fra il 23°. e il 29° § del cap. 6, libro IX, che qui interessa, il Lindsay, purtroppo, nel suo apparato critico le „varias lectiones codicum plerumque commemorare nolui[t]" e tale lacuna ci distrae

[1] Riporto dal § 24 al 27 il brano corrotto: D e p a t r u i s. Patris mei frater mihi patruus est, ego illi fratris filius, aut filia. Patrui mei pater mihi pater magnus est, ego illi filii, aut filiae fratris filius, aut filia. Patrui mei avus mihi propatruus est, ego illi filii, aut filiae aut nepos, aut neptis. Patrui mei proavus mihi adpatruus est, ego illi nepotis, aut neptis filius, aut filia. D e a m i t i s. Patris mei soror mihi amita est, ego illi fratris filius, aut filia. Amitae meae mater mihi amita magna est, ego illi filiae fratris filius, aut filia. Amitae meae avia mihi proamita est, ego illi nepotis aut neptis filius, aut filia. Amitae meae proavia mihi abamita est, ego illi nepotis, aut neptis filius, aut filia. D e a v u n c u l i s. Matris meae frater mihi avunculus est, ego illi sororis fillius, aut filia. Avunculi mei pater mihi avunculus magnus est, ego illi filii sororis filius, aut filia. Avunculi mei avus mihi proavunculus est, ego illi filii nepos, aut neptis. Avunculi mei proavus mihi abavunculus est, ego illi neptis filius, aut filia. D e m a t e r t e r i s. Matris meae soror mihi matertera est, ego illi sororis filius, aut filia. Materterae meae soror mihi matertera magna est, ego illi sororis nepos, aut neptis. Aviae meae soror mihi abmatertera est, ego illi pronepos sororis. aut pronepotis. Proaviae meae soror mihi promatertera est, ego illi neptis filius aut filia.

©BCU CLUJ

per ora dal rintracciare, entro più ristretti limiti, nella varietà delle lezioni, la patria e l'età dell'innovazione pater magnus. Ad ogni modo resta assodato dalla stessa corruzione del testo di Isidoro, cioè dalla riduzione di [patrui mei patruus mihi patruus magnus est, ego illi filii, aut filiae fratris filius, aut filia] o di [patris mei patruus...] a patrui mei pater („avo") mihi pater magnus („grand-père") est, ego illi filii aut filiae fratris filius, aut filia (?) e dall'errata definizione di amita magna „prozia paterna" con „amitae meae mater" („ava"), di avunculus magnus „prozio materno" con „avunculi mei pater" („avo"), di matertera magna „prozia materna" con „materterae meae soror" („zia materna"), che il sistema di equazioni:

patruus magnus = patruus patrui mei,
avunculus magnus = avunculus avunculi mei; } „grand-oncle"

amita magna (> piem. *magna* „*prozia", „zia") = amita amitae meae.
matertera magna = matertera materterae meae. } „grand' tante"

è stato turbato nel testo di Isidoro da gravi confusioni del copista, in modo però da documentare già sorta, fra il 7°. e il 10°. secolo, per un logico processo d'imitazione, l'altra equazione:

pater magnus = pater patris mei „grand-père",

e di conseguenza, l'altra ancora, non peró ivi attestata:

mater magna = mater matris meae „grand'mère".[2]

[2] Riesce perciò strana l'affermazione del Tappolet. o. c., p. 76 s. grandis: „an eine begriffliche Tradition mit magnus nach Anm. 2 [ove annota: Magnus schon lat. in ähnlicher Verwendung avunculus magnus-amita magna (major, maximus etc.) scheint da jedoch juristischer d. h. bewusster Herkunft zu sein] ist nicht zu denken".

©BCU CLUJ

2. piem. *Peleuo, Pelvo,* < p e l a g u s.

I riflessi di p ĕ l ă g u s „mare": ital. *pèlago,*[1] afr. *pelaigre,* prov. *pelec,* catal. *pelec,* spagn. *pielago,* galiz. *piago,* port. *pego* sono raccolti dal Meyer-Lübke in REW. 6369 fra parentesi quadre, quali voci d'origine e d'uso letterario (Buchwörter). Ma di un uso popolare di p ĕ l ă g u s col significato di „bozzo, lagunetta" l'Olivieri riconobbe tracce sicure e antiche nei nll. com. *Pèrego* già *Pelego* all'anno 1098[2], moden. *Pieve Pelago* già *Plebe de Pelavo* all'a. 1038 e „*Castellum* qui *Pelagus* vocatur" all'a. 752.[3] A queste si aggiungano ora le sgg. relative al territorio alpino piemontese: *Monte Pelvo* in Valle Germanasca o del Chisone = „montanea que dicitur *Peleuo*... coherentie sunt sicut cadit crestum de *Peleuo*" (BSSS. II, 1, 76. 1215) ed i sgg. nomi di monti, cime, punte denominati, come il primo, da un laghetto o lagunetta che ne scavasse i fianchi o ne coronasse fra le balze estreme la regione della vetta: *Mont Pelevo* nella valle superiore del Tinea; *Monte Pelvo* presso Castelmagno (Cuneo); *M. Pelvo d'Elva* e *Pic du Pelvat* in Valle Varaita; *Cima e Colle del Pelvo* in Val Thures presso Cesana (Susa); *M. Pelvo* fra Fenestrelle e Susa. Altri riflessi di p ĕ l ă g u s s'incontrano sull'altro versante alpino francese: *Mont, Glacier Pelvoz* nel Massiccio della Vanoise; *Commune de Pelvoux* presso Briançon.[4]

---

[1] Cf. S. Pieri, Toponomastica della Valle dell'Arno, p. 321: *Il Pelago* „luogo basso sull'Arno" e piú altri identici, *Il Pelagaccio, -accino;* id., Toponom delle Valli del Serchio e della Lima, p. 159: *Pèlago* volgarmente *Pègalo* „luogo dove una volta si formò un lago, per una frana che cadde sulla Pescia" e simili.

[2] Dante Olivieri, Di alcuni nomi locali dell'Emilia e delle provincie limitrofe, estr. dagli Studi Romanzi, Nr. 15, p. 14.

[3] Id., Indicazioni geografiche di cognomi milanesi, p. 188 dell'estr.

[4] G. Roletto nella sua raccolta di Termini geografici dialettali delle Valli Valdesi, in Rivista Geografica Italiana, a. XXII, 1915, ha: „*Palavás* (monte), *Palavát, Pelvas* e forse *Pelvou* cima rocciosa e dirupata emergente sopra le circostanti alture". Dichiarazioni siffatte ricavate da un sommario esame to-

©BCU CLUJ

3. — piem. e canav. *trüna*, a.vercell. *treunna*, a.parm e a.genov. *trofina*, a.veron. *truuinu(?)*, a.ferrar. *truyna*, a.canav. *truina*, *truyna*, *trovina*, *troina*, canav. *truinna*, a.genov. *truina* < trĭbūna (< trĭbūnal) „coro e abside della chiesa".

A Levi, op. cit., a p. 284, deriva la voce *trüna* „cappella sotterranea o stanza, parimente sotterranea, dove si depositano i morti, ovvero dove si murano lateralmente quelli che non si vogliono interrare. Dicesi altresì per luogo sotterraneo ed oscuro" (V. Di Sant'Albino) dal prov. m. *truno* „oscura" variante di *trumo*, femm. di prov. ant. e mod. *trum* „oscuro", ritraendo un indizio del mutuo dall'*n* ch'egli dichiara non faucale contro l'espressa attestazione del Di Sant'Albino che la segna col trattino sotto la *n*.

La stessa voce, nel Canavese, a Locana, vale „stanzino oscuro a pian terreno o sotterraneo, ove si conserva al fresco il latte ed ove si ripongono al buio perchè non tallisciano patate, castagne, e simili" e, ciò che importa per la storia della voce, vale pure quanto il piem. *tribüna* e il lomb. *tribünna* „loggia o aperta o ingraticolata in cui le persone distinte sogliono appartatamente udir messa" (V. Di Sant'Albino, Cherubini). L'uno e l'altro, il piem. *trüna* e il canav. (Locana) *trüna*, vanno ricongiunti decisamente alle voci: sicil. *tribona*, bologn. *traona*, moden. *trefuna*, *trufena* „der obere Chor der Kirche", hérém. *trebõna* „Beinhaus", brianz., bergam. *tribulina* „kleine Kapelle" derivate dal lat. trĭbūna (REW. 8888 trībūna) (< trĭbūnal), da cui si svolse una serie graduata di significati raccolti dal Petrocchi sotto la voce ital. *tribuna*: 1. „luogo elevato da dove arringavano il popolo" 2. „pulpito" 3.

---

pografico di un gruppo di località denominate da un'istessa voce, di cui si sia perduto sul posto la notizia del vero significato e che magari, grazie ad un giudizio su tali località simile a quello del nostro geografo, il montanaro ha applicato ad altre località, che colle prime hanno in comune talune apparenze, ma non più la regione etimologica di quelle voci toponimiche, sono e sono state un vero pericolo per lo studioso di toponomastica deviato così verso infruttuose e labili speculazioni.

©BCU CLUJ

„luogo più o meno elevato, apposito e riservato, in una chiesa o sala“ 4. „abside“, 5. „cappella sotterranea“, 6. „specie di volta che si fa senz'armatura“. Di *tribuna* „abside o coro delle chiese dietro l'altar maggiore“, oltre all' accenno di Hugucio Pisanus riportato dal Ducange, un primo esempio ritrarrei dal brano relativo alla chiesa di S. Maria di Selve presso Lucedio (Vercelli), che riporto dal vol. LXXXV dei cartari pubblicati dalla Biblioteca della Società Storica Subalpina, parte I, nr. 6, anno 1179: „excepta ecclesia sancte marie et sedimine iuxta ecclesiam retro *treunnam*“, ed un secondo dal brano seguente: „capellam unam sancti Victoris constructam cum solario ante se et solariolum unum post *tribunal* [capellae] prope cortem Palatiolum“ di uno de I diplomi di Berengario 1°. pubblicati dallo Schiaparelli, nr. 69, anno 909. Il romagnolo ha *tribōna* „luogo elevato donde parlano li oratori nelle assemblee“ e „coro delle chiese dietro l'altar maggiore“ (Mattioli). Di *tribuna* „ambo, pulpitum Ecclesiae, quod tribunal quidam e Patribus vocat“ il Ducange dà un esempio ricavato dal Chrom. Siciliae, ma, da altri passi relativi a *tribuna* raccolti dal Ducange sotto le voci: *trunina* („Urbanus III PP. consecravit et confirmavit propriis manibus altare S. Mariae quod est intus subtus *truninam*“ Acta consecrationis Ecclesiae Parthenonis de Epeia dioeces. Veron.), *trofina* („fecerunt depingi figuram eius ad *trofinam* Ecclesiae S. Petri“ Chron. Parm. ad annum 1278) e, con lezione scorretta, *trofima* („cum vero in tribuna imago pulcherrima deberet destrui taliter sunt ingeniati, quod illam *trofimam* [leggi: *trofinam*] salvam et integram cum illa imagine per brachia XXV. traxerunt, et eam in fundamento ubi modo est, stabiliter collocaverunt“ Jacob. de Varag., Chron. Januense), *truyna* („his diebus completa fuit *truyna* Episcopatus S. Georgii de Ferraria et laborerium Historiae S. Petri“ Chron. Estense, ad annum 1341), non riesce chiaro con quale preciso significato siano state usate tali varianti: aparm. e agenov. *trofina* (cf. moden. *trufena* [= *-ina*] allato a *trefuna* „der obere Chor der Kirche“, REW. 8888 t r i b u n a) a.veron. *trunina* e a.ferrar. *truyna*

©BCU CLUJ

che il Ducange interpreta vagamente per „tribuna" od erroneamente, nel caso di *truyna* dichiarato da un inesistente „struina aedificium, domus, ab Italis struire construere". Col significato di „cappella" si hanno numerosi esempi di *truina* nel volume degli Obituari o Necrologi del Capitolo d'Ivrea pubblicato dal Borghezio nella Biblioteca della Soc. Stor. Subalpina, vol. LXXX, I, ai nnri 32, 515 : *truina s. Nicolai* = *capella s. Nicolai* dei nnri 132, 156, 358; nnri 108, 413 *truina s. Tegidi,* ecc. L'istessa forma *truina,* ma col significato di „abside", secondo notizie che non posso ora controllare, s'incontrerebbe nell'a.genov., in Un documento inedito sul culto mariale in San Lorenzo, pubblicato da D. G. Salvi a pag. 133 sg. del volume commemorativo su La Cattedrale di Genova MCXVIII—MCMXVIII, Genova, 1918.

L'a.canav. *truina* „cappella" degli Obituari d'Ivrea visse e vive tuttora nella parte orientale (a Nomaglio *truina,* a Settimo Vittone : „domum unam cum *troina*" nel catasto locale dell'a. 1490, *Trovinasse* nome di un gruppo di casolari alpestri ; a Quincinetto attestato come nome di luogo : *Trovinetto* nel catasto locale dell'anno 1627) e centrale (a Vistrorio *truina* e *truïnèt,* ad Alice attestato come nome locale : *Trovina* e *Trovinat[t]o* nel catasto locale dell'anno 1719, a Rueglio come nome comune *truuinna, truuinát* „sgabuzzino" e cognome *Troina* all'a. 1719, a Muriaglio come cognome : *Trovina* all'a. 1678, a Pont come nome comune : *truyna* nel catasto dell'a. 1558, a Sparone id. : „alli Bertot casa una da fuoco, con granerio, cellerio, *truyna* e sua rata parte del forno" nel catasto dell'a. 1586, a Ingria id.: *truina* nel cat. dell'a 1602) dell'Alto Canavese ma collo stesso significato degradato in „stanzino oscuro a porvi patate, frutte, legna, arnesi di campagna" [1] cui giun-

[1] Il Bertolotti nelle sue Passeggiate nel Canavese, vol. V, pag. 281, dà per il vistroriese *trovina* un significato „qualsiasi stalla" (opposto a quello „stalla da vacche" di *buil)* che non ho incontrato mai nel Canavese e che la stessa mia fidatissima fonte per Vistrorio, l'amico Dr. A. Favero, nativo e residente del luogo, ricusa.

©BCU CLUJ

ge nella zona estrema occidentale dell'Alto Canavese la voce piem. *trüna* spintasi dalla pianura nell'alta Valle dell'Orco (a Locana *trüna*[1], Noasca *troina*[2]) all'incontro della voce a.canav. *truina*, come pure in altre valli delle Alpi Occidentali, ove passa al significato di „sotterraneo, luogo basso e oscuro" ed anche di „ricovero per le truppe alpine, costruito con muri e volte a secco"[3] Mentre il piem. *trüna* pare continuare una forma anteriore **tre-(v)üna*, quale l'a.vercellese *treunna*, se qui la *u* vale *ü*, l'ant. e mod. canav. *truina, truyìnna, trovìna* si riannoda invece alle forme a.genov. e a.ferrar. *truyna* (= *tro(v)ina*, cf. l'a.veron. *trunina*, se va corretta la lezione in *truuina*, a.parm. e a.genov. *trofina* identica al moden. *trufena* (= *-ina*, cf. moden. *miarena* e *miareina* quasi „migliarina" ecc., Bertoni, Profilo storico del dial. di Modena, p. 68) coesistente col moden. *trefuna* (< **trevuna*). Quanto poi all'origine di queste forme in *-ina* propenderei a vedervi un'apparente scambio di suffisso da *treviina, troviina* in *tro(v)ina (trofina, trufena)* provocato da quell'alterazione frequente nel mezzogiorno della Francia e nell'alta Italia della *ü* in *i* per influsso di labiale di cui sono noti gli esempi: pav. *nivol*, friul.*niul* piem. *nivul*, milan. *nivula*, venez. *niola*, milan. *sibbi* „subbio", *trifol, zifol*, pav. *sibi*, trifola, *zifol* ecc. (v. Guarnerio, Fonologia romanza, § 220). Tal sorte della *ü* in *i* troverebbe come una conferma nel caso particolare della *ü* in *o* di t r i b ū n a in romagn. *tribōna*, bologn. *traona* da raffrontare cogli esempi del fenomeno proprio dell'emiliano, di un *ū* in *o* per in-

[1] Attestata sotto forma di nome locale *La Truna* nel catasto locale dell'anno 1655.

[2] A Noasca si hanno i ditonghi *ọi* e *ẹi* comme riflessi delle vocali toniche latino-volgari *ụ* e *ị*.

[3] Il canav. *trüna* riuscì poi ancora nell'uso toponomastico a significare „tana, botro", cf. il nome *Trüne dla lüva* „tane della lupa" dato ad un botro che dalla collina di Corio immette nel torrente Fandaglia.

©BCU CLUJ

flusso di labiale: bologn. *nóvvla* „nuvola", *óvver* < ū b e r a, *sóvver* < s ū b e r, romagn. *ova* „uva" *sóbit* „subito", *lov* „lupo" (Guarn., o. l. c.), moden *ovva* „uva" (Bertoni, o c. p. 23). Perciò la patria di *tro(v)ina* dovrebbe essere cercata fuori dell'area emiliana, che pure ha, accanto al moden, *trefuna*, il moden. *trufena* migratovi probabilmente dal di fuori.

Ulteriori ricerche riusciranno a scoprire altre varianti decisive per la storia formale delle voci in questione, tali cioè da chiarire il problema che qui lascio insoluto; per intanto a me pare dimostrata la parentela fra le varie forme citate e la loro derivazione da t r ĭ b ū n a[1]. La cui degradazione semantica a „stanzino oscuro ecc." si può chiarire attraverso i sgg. passaggi: 1. coro e abside della chiesa; 2. absidïola o abside delle cappelle laterali di una chiesa; 3. cappella; 4. cappella sotterranea o cripta (cf. l'ital. *grotta* e *critta* „specie di chiostro annesso ai giardini o ai teatri, per ripararcisi dalla cattiva stagione. § O altrove per depositarci granaglie, frutte o simili che dovesser essere salvate dall'umido. § Sotterraneo di varie sorte. § Sotterraneo specialmente sotto una chiesa che serve di tomba e per custodia di sacre reliquie" Petrocchi).

*

La storia della voce chiesastica t r ĭ b ū n a svoltasi da t r ĭ b ū n a l reca un prezioso contributo alla

[1] Il Massia in una sua noterella etimologica su Le „Trovinasse" di Settimo Vittone, Ivrea, 1911, derivava il nome locale *Trovinasse* e il vistror. *trovina* „stalla" (?) (v. nota 1) dalla voce *trofa* raccolta dal Ducange ed erroneamente spiegata: „aedificum quoddam, domus, ut videtur" invece di „vivaio, piantata di alberi fruttiferi" qual'è il suo significato ben determinato nelle carte del Codice diplomatico Barese (*tropha de fike* I nr. 19, anno 1036; *tropha olivarum* VII nr. 122 a. 1263, VIII nr. 283 a. 1264; *tropha de olibe* IV nr. 16; *trofa de oliva in eodem berzaro* [< v i r i d i a r u m „verziere"] III nr. 17 a. 1064), nello stesso esempio *trofa de fica* riportato dal Tabularium Casauriense nel Glossarium dal Ducange col significato erroneo di „aedificium etc..." e nelle parlate centro-meridionali dell'Italia (REW. 8937 t r o p h e).

©BCU CLUJ

storia ancor oggi discussa[1] della voce basilica „tempio cristiano", in quanto che l'ampia fortuna della voce tribuna „abside" conferma lo riannodarsi delle origini della basilica cristiana al tipo architettonico della basilica pagana di Roma e sue provincie, ove il praetor od i magistrati provinciali rendevano giustizia dal suggesto del trĭbunal alzato nel vano dell'abside della basilica pagana e, ove l'abside mancasse, sempre nella parte estrema dell'edifizio di fronte all'entrata. Al tribunal del praetor fu sostituita sin dai più antichi tempi cristiani la cathedra (= θρόνος fra i Greci) del vescovo e la basilica vescovile ebbe perciò nome di „cattedrale". Ma tale sostituzione di nomi non ebbe luogo dappertutto ed in gran parte dell'Italia dev'essersi conservato il nome antico di tribuna [1] per la stessa cattedra vescovile come ne fa fede la storia delle voci surriferite, che perciò riescono ad acquistare un'alta e decisiva importanza negli studi relativi all'origine della basilica cristiana. E nelle basiliche o tempii cristiani si sarebbe continuato a rendere giustizia, attraverso il medioevo, in taluni paesi, se vale, a dimostrarne l'uso, la notizia conservataci dal cronista Azario nel suo Chronicon: „Regnantibus autem Novariae praedictis Consulibus, ius redditum fuit primo sub una volta Ecclesiae Sancti Dionysii nuper destructa. Deinde justitia reddita fuit sub voltis Ecclesiae Paradisii Sanctae Mariae Majoris; ex quo Canonici tantum infestabantur clamoribus, quod divina Officia occupabantur, et ossa sepultorum suppeditabantur adeo quod Dominus Franciscus de Lando tunc Potestas Novariae Palatium erexit novum, et alter suus nepos etiam cameram curriculi addidit, sicut est de praesenti"[2].

---

[1] v. M. Bartoli, Introduzione alla Neolinguistica; P. Skok, La terminologie chrétienne en slave, in Revue des Etudes Slaves, t. VIII, 1927, p. 177 sg.

[2] v. A. Viglio, L'antico Palazzo del comune di Novara, in Boll. Stor. per la prov. di Novara, a. XXII, 1928, p. 38.

©BCU CLUJ

4. — ital. *gracidare* < ital. *crocidare* + *granocchio, gracchio.*

A base della voce ital. *gracidare* „la voce rumorosa delle rane" e anche „la voce della gallina, dell'oca e sim." (sec. XIV), *gracidoso* „che gracida, che gracchia" (Petrocchi) starà l'ital. *crocidare* „far la voce del corvo" (Petrocchi), „gracchiare" (< crocitare REW. 2336) + *gra-* delle voci: ital. *granocchio* „ranocchia" (REW. 7045), napol., cerign. *granoñę* „ranocchia" (REW. 7046), napol. *granavuottule* „botta" (REW. 7038), ital. *gracchiare* e *gracchio* (REW. 3830).

5. — blat. *molendina in froldo* „mulini su riva corrosa dalla corrente del fiume".

Il Bertoni, in Archivum Romanicum, III, 381 sg., nel ristabilire contro il Veratti, editore dei Capitoli o Statuti dei Battuti di Modena, l'esatta lezione *froldo*, che gli dava diritto di respingere l'arbitraria spiegazione data dal Salvioni da **floldo* di un fittizio a.moden. *fioldo* „frode"[1], riportava un nuovo esempio della voce *froldo* contenuto nel referto del giudice N. Ariosto al Duca Ercole 1°. circa la domanda di un tal A. M. Guarnieri di tenere due o tre molini in una *piarda*: „Refero Celsitudinem Vestram eidem supplicanti posse annuere precibus piis dummodo aliqua molendina non ponantur *in froldis*", di cui il Bertoni interpreta l'ultima frase: „per frode, senza pagamento di gabelle e di tasse", mentre che altrimenti va intesa la frase *molendina in froldo* e cioè col senso di „mulini posti su una riva *in froldo*" (cfr. milan. *riva in frold* „riva lambita e rosa dalla corrente del fiume" Cherubini, IV p. 93), quale viene determinato dal passo seguente che trascrivo dalla *Nuova Raccolta d'Autori che trattano del moto delle Acque*, Parma 1766., Vol. 2°. *Della natura dei fiumi. Trattato fisico-matematico* del Dottore Domenico Guglielmini, ecc. p. 42 sg.: „Nei fiumi che sono distesi in linea retta, trovasi il filone nel mezzo; ma in quelli, che descrivono linee curve, s'accosta ora alla destra ripa, ora alla sinistra, secon-

[1] Cf. iesino *fraudo* „frode", Archivum Romanicum IV 221.

©BCU CLUJ

quando il giro del fiume, ed è causa, che quelle ripe, alle quali esso s'accosta considerabilmente, si chiamino *botte,* e queste sono nella parte concava della curvità; e quelle di rincontro, dalle quali il filone si scosta sono dette *spiagge,* come di sopra si è accennato. Le *botte* o resistono alla corrosione delle ripe, o no; se resistono non cambiano nome; ma se cedono, acquistano quello di *botte corrose,* o *corrosioni* che sono differenti, secondo la diversa situazione che acquista la ripa, denominandosi *piarde,* secondo la già detta significazione, o *froldi,* se per la corrosione avanzata si tolga la ripa della golena, sottentrando l'argine a fare l'ufficio della sponda intiera; onde per differenza costitutiva di ciò, ch'è significato con questo nome, basta che il piede dell'argine sia bagnato dal fiume in acqua bassa; che se poi fosse anco corroso, allora chiamerebbesi *froldo in corrosione* o *argine corroso*".

6. — blat. *tirare* < *mar]tirare* < martyrare.

Ignota resta tuttora l'origine della base tīrare presupposta dal Meyer-Lübke e dal Gamillscheg alle voci: ital. *tirare,* fr. *tirer,* prov., catal., spagn., portog, *tirar* e loro derivati (REW. 8755; FEW., p. 846), ma dal raffronto di tali voci coll'altre: blat. *martyrare,* a.ital. *martirare,* a.fr. *martirer* mi pare derivarne la persuasione che lo sviluppo semantico di tirare si possa dedurre dal significato della voce martyrare d'uso letterario nelle leggende agiografiche e nel lessico dei tribunali medievali e pronunziata *martirare,* come prova l'esempio dell'a.ital. *martirare* e dell'a.fr. *martirer* [1]. La base *tirare* sarebbe perciò un'ulteriore riduzione popolare di martyrare — *martirare,*

[1] Cf. gli esiti letterari di martyrium: ital. *martirio* e *martiro,* fr. *martyre,* a.ital. *martiriare,* a.fr. *martirier*; di martyrizare: ital. *martirizzare,* fr. *martyriser;* di martyr: ital. *martire,* fr. *martyr* allato agli esiti semiletterari: *martorio* e *martoro* (invece di **martoio*), *martoriare* (l'a.ital. *marturiare* è uno schietto latinismo) e popolari: a.ital. *martore* „martire", *martorezzare, martedio* (allato al semiletterario a.ital. *martidio* e *martidiare*), cf. l'ital. *armadio* < armarium.

©BCU CLUJ

passato forse per etimologia popolare e per dissimilazione della prima *r* dalle altre due in **maltirare* (cf. sardo *málturu* „martire") o **mantirare* e troncato poi della silaba iniziale in quesi casi, ove il primo membro della voce **mal-tirare* o **man-tirare* ripugnasse comechessia al suo nuovo significato (ad es. in *tirare pannos*, per cui v. più avanti) ed in quegli altri, ove il maggior numero delle sillabe di un suo derivato (ad es. di [*mar*]*tiratorio* per cui v. più avanti s. *tiratorium* e afr. *tiroir, tirouer)* provocasse una sua riduzione sillabica nella pronunzia popolare [1].

Il lat. martyrare coi suoi riflessi letterari a.ital. *martïrare*, a.fr. *martirer* „sottoporre al martirio, martyrizare" penetrò nel lessico dei tribunali medievali [2] in un colla frase corrispondente *ponere ad martyrium* [3] e con un significato identico a quest'altre frasi: *ponere ad torturam, ad tormentum, ad curlum, ad patibulum, ad*

---

[1] D'altronde sono numerosi nelle lingue romanze i casi detti di caduta della sillaba iniziale *ma-*, *mal-*. Alla copiosa lista di esempi addotti dal Salvioni nella Miscellanea Rossi-Teiss 404, in Romania XXXI 287 e nel Boll. stor. d. Svizz. ital., XXV 101 si possono aggiungere, fra altri, i segg.: spagn. *(mal)enconia* „Zorn", *enconar* „erbittern, *encono* „Zorn" (REW. 5470 melancholia) e i borm. *tarẹl* „bastone", *taràr (la bola)* „dimenare la polenta col bastone", *taradẹl* „mestone della polenta", *tarẹl* „bastone" (= *pal* a Cepina e *mẹškula* in Valfurva amendue nel contado di Bormio) che stanno per **ma*]*tarár*, **ma*]*taradel*, **ma*]*tarel* per cui vedi ora un mio cenno relativo ai derivati di mattaris in una mia recensione al saggio toponomastico del Gualzata in uno dei prossimi numeri della ZONF.

[2] Cf. in Ducange s. *marturiare:* Consuet. Aurel.: „Cil juige qui *martyre* aucun a tort..."

[3] Cf. in L. Frati, Spoglio di voci usate negli Statuti del Comune di Bologna degli anni 1250 al 1267, p. 27, s. *martyrium* (*ponere ad*).

[4] Cf. G. Frola, Corpus Statutorum Canavisii, I p. 112: „Item statutum est quod quicunque inculpatus fuerit de furto uel robaria uel de strata robata possit et debeat *subici questionibus et tormentis* per testimonium..."; I 182; „liceat ipsi potestati infamatum super illo crimine... *subicere questioni et tormentis...*"; I 223 e 251: „Item statuerunt quod nemo possit

©BCU CLUJ

corrdam", *ad tirellum, ad tondolum*[1], „extorquere crimen tormentis ab aliquo".

Il Frati, o. l. c., s. *tondulus*, annota: „Il Toselli (*Del foro crimin.*, pag. 90) opina che il *tondolus* fosse il tormento della corda, il quale consisteva nel legare alla persona, che si voleva torturare, le braccia dietro il dorso, e per le medesime così legate sospenderlo ad una grossa fune ravvolta attorno ad una carrucola, tenendolo di tal modo sospeso da terra, all'altezza circa di un uomo, per qual-

---

ponj nec *subici tormentis seu torture...*"; I 261: „Item statuerunt statutum est et ordinatum quod castellanus balengerii vel eius locumtenens... non possint aliquam personam de balengerio vel de castellata seu ibi habitantem *ponere ad patibulum seu ad curlum...*"; I 325: „Item statutum est quod officiari dicti loci... non possint aliquam personam dicti loci et ibidem habitantem ac habitaturam deinceps de aliquo maleficio sceu delicto per eam perpetrando in dicto loco seu alibi grauibus corporalibus et publicis delictis exceptis *ad curlum uel ad cordam ponere* nisi...": II 8: „...liceat ipsi Castellano informatum super illo crimine... *subicere questioni et tormentis* ut veritas eruatur..."; „teneatur ipse Castellanus seu Iudex incontinenti *tormentis subicere* veritatem inquirentes et extorquentes ab eo...", II 146: Item statutum quod Castellanus seu Iudex Clauaxij non possit nec debeat *ponere* seu poni facere aliquam personam de Clauaxio nec ibi habitantem..., *ad tormenta siue tormentum...*"; II 335: „Quod officialis non possit ponere aliquam personam de dicto loco *ad tormentum seu torturam* pro quovis delicto nisi prius statuerit ei terminum deffensionis..."; II 419: „quod nemo possit *subici* nec debeat *poni ad torturam siue patibulum* nisi.."; II 480: „Quod officiales qui pro tempore fuerint in loco Montanarii non possint *ponere* aliquem de ipso loco seu ibidem habitantem *ad torturam siue curlum nec* ab eo *summere questionem* nisi..."; III 75: „quod inculpatus de furto possit et debeat *subici tormentis...*"; III 131: „quod castellanus Judex seu alij officiarij non valeant nec debeant *ponere* aliquem de Ripparolio *ad tormentum seu torturam* nisi..."; III 429: „quod castellanus Iudex seu alij officiales... non valeant nec debeant *ponere* aliquem de Ugenia *ad tormentum seu torturam* nisi..."; III 458: „quod inculpatus de furto possit et debeat *subici questionibus et tormentis...*"

[1] Cfr. Frati, o. c., p. 44 s. *tondulus:* „Item statuimus quod nullus amodo *ponatur ad tondulum, seu tirellum, vel ad aliud tormentum*".

©BCU CLUJ

che spazio di tempo. Vedi l'incisione che il citato autore riporta premessa al suo libro. Dove si vuole notare che l'opinione del Toselli riceve piena conferma dal rozzissimo disegno, che, dicontro alla Riformagione: *Quod nemo ponatur ad tondolum vel ad tormentum*, offre il nostro codice dell'anno 1259, dov'è figurato un uomo in atto di tirar una corda ravvolta attorno ad una girella; non che dalle seguenti parole di Alberto da Gandino presso Angelo Gambiglioli d'Arezzo, *de Maleficiis*, rubr. *de Quaestion. et Tormentis: Quid si tortus dicat teneatis me ad Tondolum quantum vultis: quia si me teneatis per X annos nihil dicam etc.*; e poco appresso: *Sed quid si ducatur ad pedem torturae, sed non ligentur manus de retro, sed tantum minatur sibi de torquendo etc.*" Il Ceruti, o. c., a pag. 265 delle sue Notae, a proposito dello statuto novarese, qui riportato in nota [1], osserva: „Curlum autem vulgo dicebatur *trochlea* [2], [„carrucola" cfr. REW. 8929], per quam funis ductorius trahebat suspendebatque cruciandum; unde curlare idem erat ac ponere ad torturam sive ad tondulum, ut vocat Albertus de Gandino penes Aretinum *De malef.* rubr. *De quaestion.* etc."

Il *curlare* „ponere ad torturam" citato dal Ceruti si continua nell'a.bergam. *korlare* e nell'engadin. *k'ürler* „foltern" (REW. 2415) ed al *curlo*, propriamente „curro o rullo" (cfr. lucch. *crullo* „rullo", milan. *curlo* „specie d'ar-

---

[1] Gli Statuta Communitatis Novariae anno MCCLXXVII lata collegit et notis auxit Antonius Ceruti, Novariae, 1879, al cap. CV (pag. 53) hanno: „Statutum est quod potestas sive iudex sive miles potestatis non possint *ponere* nec poni facere aliquem vel aliquos *ad curlum sive ad aliqua tormenta* nisi..."

[2] Il calabro-reggino *tirócciula* „carrucola", come pure il napolet. *teroccole* „carrucola, taglia, puleggia" derivato, in un coll'abruzz. *retròcele*, *rindròcele*, *rendròcele* „cilindro dentato di legno, per incidere le falde di pasta con cui si fanno maccheroni. Nel Teramese e nel Vastese, asse della ruota a palette, che, spinta dall'acqua, gira la macina del mulino = gr. τροχαλία, lat. t r o c h l e a" (Spano), nel REW. 8929 da t r o c h l e a, si spiegheranno meglio colla contaminazione di *tirare* con t r o c h l e a.

©BCU CLUJ

gano col quale i beccai sollevano in alto i buoi ammazzati per isquartarli", *curlètt* „verricello del pozzo", „verricello o curro forato che sta dietro ai carri nei cui fori entrano certi piuoli che il fanno aggirare sinchè le funi ad esso raccomandate e ricingenti quanto sta sul carro siano strette a dovere", *curlá* „aggirare e stringere il verricello dei carri", bergam. *cörlet* „verricello o arganello da pozzo" v. inoltre per altre voci e per altri significati affini del *c u r r u l u s il REW. 2415 c u r r e r e), come a strumento di tortura, alludono in un sonetto a bisticcio di Francesco di Vannozzo, rimatore trecentesco veneto-lombardo, il verso: „e provò Carlo già *tratte de curlo*" ed un testo latino di Galeazzo Visconti citato da A. Medin, editore delle Rime di Francesco di Vannozzo: „Prima die quinque *bottas de curlo...*", ove le *tratte* e le *bottae de curlo* sono i tratti o gli squassi di corda (cf. l'ital. *corda* „specie di tortura" e le frasi derivatene *dar corda a uno* „farlo parlare, tirargli su le calze", *tenere uno sulla corda* „tenere uno in ansia, ad aspettare", *stare in corda* „teso", *su per iscala e giù per corda* detto di chi si alza con frode, ecc.) [1]. Ad un identico strumento di tortura alludono gli esempi citati dal Rezasco, s. *martoro*: Belcari, Vit. Col., 331: „Fecegli cavare i pie' dai ceppi, e legare le mani dietro, e menollo appiè del martorio". Cron. Orv., 678: Feceli levare più e più fiate a martorio, sicché per forza del martorio confessaro" [2].

Di tutte le espressioni su citate per „porre alla tortura" quella di *martyrare* e di *ponere ad martyrium* sono le più antiche e quelle certamente che ebbero maggiore vitalità e diffusione nei testi medievali e nella parlata dottrinaria di

---

[1] Cito da Il Marzocco del 15 aprile 1928 p. 4. Sulla *camera curriculi* „espressione quasi vezzeggiativa... invece che camera del curlo o curro detto all'italiana" nel latino, del cronista novarese Azario, v. Viglio, o. c., p. 56 sg., ove in nota dà notizia di un accenno alla storia della parola *curlo*, comparso nella rivista Bergomum, 1928, II pag. 31. Per altre notizie sul „curlo" v. ora Il Marzocco, del 27 maggio 1928, pag. 4.

[2] G. Rezasco, Dizionario del linguaggio italiano storico ed amministrativo, Firenze, 1881.

©BCU CLUJ

quell'età, come prova l'antico esito letterario medievale della *y* greca in *i* (dell'a.ital. *martirare* e a.fr. *martirer)*, pari a quello del greco moderno, ed il loro uso che soltanto si spiega se in connessione diretta, attraverso la tradizione religiosa, colle voci martyrare e martyrium dei martyres della fede cristiana. Ed il nascere da *mar]-tirare* della riduzione popolare *tirare,* della quale non v'è traccia negli antichi glossari e di cui la prima attestazione risale, secondo il Gamillscheg, al secolo XII, non ammetterebbe altra soluzione che quella dell'uso ben antico e diffuso della voce madre *martirare* in quel paese, sia esso Italia o Francia, ove prima affiorò dagli strati popolari l'innovazione *tirare.*

All'innovazione avrebbe dato vigore e indipendenza la derivazione di nuovi significati svolgentisi via via dalla voce *martyrare* „porre alla tortura". Infatti quest'ultima riusciva a dare nell'uso pratico e figurato del parlar comune i significati fondamentali di *tirare* „distendere, tendere", „allungare", „trarre" con un trapasso dal particolare, da quello di „sollevare il corpo del martoriato e distenderne, squassarne i cosi detti nervi o tendini sino all'intirizzimento" e di „distendere, squassare, trarre a sè la corda del martorio", al generale, segnato via via dall'applicazione figurata di questi suoi particolari significati ad un numero sempre maggiore di casi, quali i segg. : ital. *tirare le corde, corda tirente* „tesa", *tirare* e *stiramento di nervi, tirar su* alzare, „sollevare", *tirar giù* „abbassare", *tirar acqua* (dal pozzo, col secchiello appeso alla fune svolgentesi dal verricello del pozzo), *tirare il mantice,* propriamente la corda del mantice, *tirar l'oro, l'argento* „filarlo", com. *tirà i campànn* „suonare le campane per la fune" ecc. ecc. D'altronde soltanto il raccostamento di *martirare - tirare* e quindi una derivazione del secondo dal primo può spiegare frasi altrimenti di per sè oscure, quali l'ital. *tirar su uno* „pigliarlo a gabbo", *tirapiedi* „garzone del boia", *tiro secco* „tetano" e „morte", *lasciar sul tiro* „lasciar morto", ecc., Con maggiore evidenza tale rapporto spicca nella voce su citata *tirellum* „tondolum, curlo" e nella voce toponimica a.fr.

©BCU CLUJ

Le Tiroir spiegata dal Ducange colla preziosa nota che qui riporto: „Extat etiam nunc in urbe Parisiensi compitum quod vocant *la Croix du Tiroir*. Domus sita Parisius in vico dicto ad Crucem, gallice *tirouer*. Ut est a nostris appellatus *tirouere* locus ubi rei per distentionem membrorum cruciantur, ut ab eis veritatem extorqueant. Lit. Remiss. ann. 1456... : Le suppliant fut prins prisonnier et mené devant la tirouere ou question ou il a confessé le dit cas sans aucune contrainte". Delle due voci l'una risalirebbe perciò, a **mar]tirellum* < *martiro* < martyrium, l'altra col „gallico" *tirouer* e *tirouere* a **mar]tiratorio, -a* < martyrare. Per via d'analogia la voce *[mar]tirare* „tendere" si sarebbe estesa a significare la funzione di altri ordegni simili al *martoro* o *curlo, tirellum* ecc., quali il *subbio* „legno tondo (cfr. *tondolum*) del telaio per tenderci i fili o anche la tela (cfr. in Ducange s. *tirare* „extendere, explicare": Stat. Montis Regalis [Mondovì, Piemonte] : „Nec possit aliquis emens vel vendens pannum tenere vel habere *subium vel rotam ad tirandum pannos*"; *tendaris* „locus in quo panni explicantur seu extenduntur ut discimus ex Litteris Philippi VI reg. Franc., a. 1355 : Concedimus eisdem quod pro custode *tendaris seu loci communis in quo panni tirantur seu tenduntur*"; s. *tiratorium* „locus ubi panni extenduntur, ital. *tiratoio*")" ed il *martinello*[1] (< **martirello* ?) che s'usava nelle antiche milizie per tendere le corde degli archi e delle grosse balestre (cf. *tirar l'arco* „tendere l'arco", *balestre a una o più tirate* „montate a uno più tratti"). Ma qui il significato di *tirare* si spostava dall'accenno alla prima fase della manovra, cioè del „tendere, tirare l'arco", verso il momento della massima tensione e dello scatto conseguente o scarica, cioè del „proiicere, lanciare" e però, sostituite le bombarde e le artiglierie alle balestre, il termine balistico di *armi da tiro* „da lancio, da getto" divenuto sinonimo di *armi, bocche da fuoco* significò „armi da sparo" e *tirare* da „tendere", „proicere, lanciare" passò all'ultimo significato del suo ciclo

[1] Nel REW. 5381 l'ital. *martinello* è derivato da Martinus.

©BCU CLUJ

semantico, a quello di „separare scaricare l'arma (cfr. in Ducange, s. *tirare* „proiicere, displodere, gall. *tirer*" : Quod omnes machinae sive bombardae onerentur et tirent sive projiciant cum lapidibus, a. 1496)".

7. — valm. *kádola*, ecc. „gerla" < c r a t u l a (< c r a t i s).

Il Bertoni in un suo articolo *Intorno alle denominazioni della gerla* inserito nell'*Archivum Romanicum* I 153—160 scriveva : „Abbiamo nella Sopraselva *kàtla* „ein hölzernes Traggerüst mit zwei Schulterriemen". Questo vocabolo è poi diffuso per tutto il Ticino, p. es. valm. *kádola* e *kjedu* (a Cevio : *kjèdula)* ; levent. *kèdra* (Ambri, Giornico, ecc.). A Locarno : *kadra ;* ad Arbedo : *kadra ;* nella Valcolla : *kádora.* Nella Mesolcina (Roveredo) : *kádola.* Insomma si può dire che in tutte o quasi tutte le varietà lombarde superiori questo vocabolo s'incontra [Nella Valmaggia, a Menzonio e a Broglio, per lo meno, si ha al singolare *kádul* o *kádula.* Forse *kádul* è la forma del plurale passata al singolare]. La voce giunge sino nella Valsesia : *cáola* (Salvioni, Boll. stor. d. Svizz. ital. XVII 103)... Notevole è che ad Ascona si abbiano due sorta di „cadole" : l'una che corrisponde alla comune e che è detta *kadrin*, l'altra più grande, che serve più specialmente per oggetti pesanti come le pietre, piuttosto che per le legna. Quest'ultima è propriamente la *kadra.* Il Salvioni, Boll. stor. d. Svizz. ital. XVII 103 n., non sarebbe alieno dal derivare cotali forme da c á l a t h u s (* c á t a l u s) ; ma la diversità del significato è troppo grande per tenersi paghi a questa proposta [Il Salvioni, *Romania* XXVIII, 94 si è in seguito pronunciato più risolutamente per c a l a t h u s, * -a, per ragione del trapasso di „gerla" al significato di „orcio" che si osserva nel piem. *ǵerla,* nel bresc. *ǵerla ;* ma poi nella *Romania* XLIII 578 ha scritto : „sarei ora meno certo che spetti a c a l a t h u s la famiglia del lomb. *kádura* ecc."] A c a l a t h u s si ricongiungono senza difficoltà il ven. *cálto* „tiretto", „scompartimento" trev. *ćalto* (**clalto*), gard. *tatl* „cassetto", sopras. *kaul* (Salvioni, Romania XXXI, 283; ZRPh. XXXIV, 400), non. *kjálter* (Battisti, p. 24), a.ferrar. *colto* (Bertoni,

©BCU CLUJ

ZfRPh. XXXIII 295); borm. *kltro,* valf. *klott,* che il Longa (p. 111) spiega per „scompartimento dello scrigno"; ma difficilmente si potrà pensare a questo vocabolo per i termini che su così vasto dominio, quale è quello che abbiamo veduto, designano la gerla per il trasporto della legna, delle pietre, ecc. E non sarei molto più propenso ad accogliere un'altra ipotesi del Salvioni (o. l. c.), che, cioè, in *katla. kadora* ecc. si abbia „estrazione da quella voce che nel toscano suona *cataletto* e *cadeleto, cadelett* fra i lombardi e ladini". Piuttosto, io mi vado chiedendo (vista la vitalità nei dialetti di „cataletto" di fronte a „catafalco" o verbigrazia „catacomba") se i lomb. *cadelett,* crem., ferr. *cadilett,* istr. *cadalieto,* ital. *cataletto,* spagn. *cadalecho* ecc. non provengano invece dalla stessa base a cui risalgono le voci per la gerla, in quanto sia forse lecito considerare il termine *catalectus quale il risultato di un antico incrocio, per ragioni ovvie fra un *catalettus e lectus. Che cosa sia poi questo *catalus o catala che potrebbe essere divenuto per influsso del suff. -ulus un *catula non saprei dire. Tuttavia, anche questa volta i significati sono alquanto distanti, onde il cercare un vero rapporto fra la „cadola" e il „cataletto" (sia che si spieghino in un senso o nell'altro i due vocaboli) appare uno sforzo". Il Meyer-Lübke nel suo REW. 1488 s. calathus „Korb" respinge le voci lomb. *kadra,* bergell. *katla,* comasc. *kádora* „Tragkorb" ecc. perchè „begrifflich und formell nicht recht überzeugt".

La proposta di un etimo che soddisfi alle esigenze formali e semantiche può derivare dal raffronto del lat. cratis, nella sua applicazione a crates laterum „in quibus lutum pro isdem lateribus portare solent" (Isidori, Etymologiarum lib. XIX, 10, 17), crates stercorarias (Cato, agr. 10, 2) usate per il trasporto del concime, colle voci: grigion. „*la grad* de purtar crappa" o „sassi" (AR. I, 153, n. 1), a. borm. *grada*[1], borm. *gra* „barella

[1] Cfr. A. Bläuer-Rini, Giunte al „Vocabolario di Bormio" in Biblioteca dell'„Archivum Romanicum", s. II, vol. 8.º, p. 132:

©BCU CLUJ

a quattro manichi con cassa per trasportare il letame" (Longa) < c r a t i s (REW. 2304 : obwald. *grad* „Tragbahre) ; giurese *gre, grio,* bourn. *gre* „kleiner Weienkorb" < c r a t a l i s (REW. 2301) ; le quali rendono probabile per le voci sucitate *cádola* e affini un'origine dalla stessa base da cui dipendono le altre citate, da c r a t i s, attraverso un suo derivato c r a t u l a (cf. blat *gratula* „craticula" Ducange) voltosi forse a *c l a t u l a per influsso del gallo-latino c l e t a „cratis" o di c l a t h r a „virgae ligneae vel ferreae in cratis modum dispositae, quibus fenestrae vel januae muniuntur, ferrata, inferriata, gelosia" (Forcellini) la cui vitalità è attestata dai riflessi italiani raccolti nel REW. 1966 s. c l a t r u m. Da *c r a t u l a o meglio da *c l a t u l a dissimilato in *c a t u l a (cf. lucch., pistoj. *catro,* cors. *catero* < c l a t r u m ; tosc. *gabbro* < g l a b e r REW. 3769 ; lomb *gándola,* ital. *gangola* < g l a n d u l a REW. 3777 ; c a v i c l a < c l a v i c u l a, REW. 1979; ecc.), deriverebbero *cádola, cádora, cadra* e affini.

8. — poschiav. *gravàt* „barella", *gravatęlo* „slittino", valtell. *garovàt,* engad. *gratìun* < g r a b a t t u m.

L'area delle voci grigion. *la grad,* a. borm. *la grada,* borm. *la gra* „barella", citate alquanto più sopra, s'incontra coll'area del poschiav. *grat* = *gravát* „barella" [1], valtell. *garovát* „corba grande da trasportar concime su carretta" engad. *gratún* e *girtún* „carro da concime a due ruote" valsugan. (Pieve Tasino) *gravatęlo* e (Castelnovo) *ravalęlo* „slittino ferrato per scivolare sul ghiaccio" (Prati, AGIIt. XVII 434—436, XVIII 332). Di quest'ultime voci „l'origine rimane tuttavia ignota. Difficilmente sarà da pensare a quel c a r ă b u „barchetta fatta di vimini e di coio" (v. Du Cange), da cui lo spagn. *cáraba,* i portogh. *caravo* e

„esso haveva preparato detto fassin [= borm. *fašin* „fascio, fastello di rami corti" (Longa)] nella *grada* giù ne spinedi" a. 1670.

[1] Che in confronto colle altre ben più numerose può ben mus civière à bras" (Ducange, s. v. *grabatum*).

©BCU CLUJ

caravela, passato nella nostra penisola nelle forme *caravello, carovella, caravella,* il galiz. *carabela* „grande paniera" ecc. (REW. 1672), perchè non pare molto probabile che da una barchetta venga il nome allo slittino, anche considerando che, per andar avanti e per dirigersi con questo, si adoprano due legni i quali potrebbero forse raffigurare i remi. In ogni modo, non mi sono noti casi di un tale passaggio di significato. Ed ora mi si presenta l'occasione di accennare ad un'altra curiosa voce della stessa Valsugana. I ragazzi ed i giovani usano e, ancor più, usavano un tempo *far galéra* divertimento, che consiste nello sdrucciolare cogli slittini, mettendo su essi il ventre all'ingiù. Si radunano in compagnie per far le galère e sogliono sdrucciolare, tenendo uniti più slittini".

„Qualcuno potrebbe essere spinto a supporre che *galęra,* in quando indichi una riunione di slittini, sia da **garavęra,* con *l* dissimilativo e forse con scherzoso avvicinamento a *galęra,* pena. La voce sarebbe quindi da porre accanto a *gravatęlo.* Ad altri pare che l'immagine e il nome possano esser stati suggeriti dalle galere veneziane, forse al tempo, però breve, della dominazione di Venezia, che ebbe principio nel 1406" (Prati, AGIIt. XVII 434 sgg.).

A me non par dubbio che le voci *gravatęlo, gravát, garovat, grat, gratún* possano derivare, in un colla voce ital. dotta *grabatto* (e *grabato*) „letto misero", dal lat. grabattum (= grabatum < κράβατος, κράββατος)[1] „species lecti humilioris et portatilis" (cf. anche l'ital. *carabattola* < *grabattulus meglio che da grabatulus REW. 3827).

9. — blat. nordital. *galesegna, gali-, gallexenia, gauzegna* „le ore del cantar del gallo" (?), „danno dato dalle bestie di notte" < gallicinium.

Negli Statuti di Reggio Emilia (a. 1501), Ferrara (1534), San Felice sul Panaro presso Modena (1535), Scan-

[1] Cfr. „Novum Testamentum latine secundum editionem sancti Hieronymi, ad codicum manuscriptorum fidem recensuerunt I. Wordsworth et H. I. White, Oxonii, 1911, Euangelium s. Marcum, **2**, 2, 4, 9, 11. Circa tale forma in -attum allato all'altra grabātum cf. pólypus e polippus < πόλυπους.

©BCU CLUJ

diano (1669) il vocabolo *galesegna, -isegna* vale „danno dato a' campi dalle bestie in tempo di notte, detto maggiore quello dato da aprile a tutto settembre, e minore quello da ottobre a tutto marzo" (Rezasco, Dizion. del ling. ital. storico ed amministr., p. 448). Da taluni Statuti il senso è così indicato *„galisegnam...* esse bestias damnum dantes, de nocte, vel damnum datum per bestias, de nocte, super alienis rebus" (Bertoni, L'elem. german. p. 123). Che tale non sia però il significato primitivo a me pare doversi ricavare dal significato che assume la voce *galisigna* nel seguente brano degli Statuti di Reggio E.: „Et ab illis teneatur et debeat accipere bonam et ydoneam securitatem et etiam ab illis qui ducunt boves in galisignam" (Bertoni, o. c., p. 255). Inammissibile sarebbe un senso: „[L'Ufficiale incaricato] sia tenuto e debba ricevere buona e idonea sicurtà ed eziandio da quelli che conducono i buoi a *danno* [dei seminati o comunque dei coltivi]". Credo invece si debba interpretare: „L'Ufficiale... da quelli che usano condurre al pascolo i buoi avanti il giorno per gli eventuali danni che i buoi possono arrecare ai seminati od ai coltivi". Se tale è qui il significato di *galisigna* cioè „delle ore avanti il giorno" non gli sconverebbe un etimo da g a l l i c i n i u m ridotto al plurale: g a l l i c i n i a „le ore del cantar del gallo". Il Bertoni, o. c., p. 255, afferma „di origine oscura, ma certamente germanica" la voce *galisigna, -egna*, poggiando essenzialmente sulla variante *galisinga*[1], per cui a pag. 123 „affacia un etimo assai incerto" (p. 255) dall'a.a.ted. *(ga)letzan* „schaden, schädigen" ed aggiunge: „nulla può dirsi di sicuro, mancando le informazioni, che sarebbero necessarie, circa la pronunzia di -s-". La stessa voce s'incontra sulle carte medievali piemontesi ma sinora però soltanto, a mia notizia, applicata

[1] Che in confronto colle altre ben più numerose può ben essere una grafia o lettura errata per *galisigna* o *-ngna*.

©BCU CLUJ

a soprannome[1]: „pratum Martini *Gallexenie*" BSSS. XXXVI 237 e 239. 1240 Rivoli, „Gribaudus *Gauzegna* de Grulasco [Grugliasco] BSSS. XXXVI 167. 1217, „Lanfrancus *Galissingua* [leggi *-ngna*]" BSSS. LXX 99. 1131. L'importanza di questi accenni sta, oltre che nell'attestare per il Piemonte l'esistenza di tal voce, nel fissare la pronunzia della *-s-* delle altre voci surriferite, che dovette essere dolce e non aspra, in quanto che ad una *-s-* dolce svoltasi da -S- o da -Ç- risponde nella grafia delle carte medievali piemontesi, e nella maggior parte dei casi, una -x-, *-s-* e talora *-ss-* (cf. inoltre le antiche voci cinquecentesche presso Ferrara *le gallesegne, gallexenie* di Ostellato presso Ferrara raccolte dal Bertoni in una sua postilla inserita nell'Archivum Romanicum, II 353). Ne verrebbe perciò eliminato, anche per questa via, l'etimo da *(ga)letzan* e rafforzato, per quanto spetta alla storia dei suoni, l'etimo latino g a l l i c i n i u m, che nel REW. 3658 conta per ora un solo derivato, il prov. *gausinhal.*

10. — piem. *merze,* fr. *melze* „larice" < *m e l i x; piem. *malẹfu,* fr. *melèze* „id." < [!arix] *m e l i c i n u s.

A conferma dell'etimologia del rum. *mesteacăn* „betulla, Betula alba" e „pegola che si ottiene dalla combustione della scorza della betulla" dal lat. m a s t ĭ c ĭ n u s (= gr. μαστίχινος „un preparato di resina") < m a s t i x - i c i s (= gr. μαστίχη „resina di lentisco"), proposta dallo Schuchardt (v. Diculescu, DR. IV, 480), il Dicţ. etimol. di Candrea e Densusianu, al nr. 1089, reca esempi analoghi tratti da altre lingue, dai quali emerge il rapporto stabilito da tali voci fra il nome della pianta e del suo succo : russo *bereza* „mesteacăn" e *berezovica* „succo del mesteacăn" ecc.

[1] Ricorre più volte negli Statuti piemontesi la menzione del *pasturare de nocte* (v., ad es., G. Frola, Corpus Statutorum Canavisii II 248) e delle pene minacciate a chi offenda di notte colle proprie bestie i coltivi (ibid. I 216), ma non vi ho riscontrato sinora la voce *galesegna* o simili, che dovè tuttavia essere d'uso, come ne fanno fede i soprannomi su citati.

©BCU CLUJ

Il Diculescu, l. c., aggiunge il nome latino della b e t u l l a che deriva da un celt. * b e t u (= lat. b i t u m e n) affine coll'anglosass. *cwidu* „Baumharz". Altri esempi siano i sgg.: piem. (Usseglio) *alfe* (e *larfe*, *turmentina* „trementina") „resina" < *ljalfe* (e *larfe* < l a r i c e m REW. 4916 ; il piem. (San Front) *merze* e il fr. *melze* „larice" < * m e l i x, - ĭ c i s (Meyer-Lubke, in ZRPh. XV 243 ; E. Gierach, Synkope u. Lautabstufung, ZRPh., Beih. 24, p. 153, n. 3) [1] ed il piem. *malẹfu*, < **melẹfẹu* = brianz. *melézen*, linguad. *melézo*, Jura *melézou*, fr. *melèze* „larice" che in DR. III, 1924, p. 962 derivavo da * [l a r i x] m ĕ l ĭ c ĭ n u s (cf. m ĕ l ĭ t ĭ n u s) < m e l „miele" (cf. il pliniano m e l l ī g i n e m „succus e lacrimis arborum"). Le voci m a s t i x e m a s t i c i n u s troverebbero così un riscontro semantico e morfologico nelle voci * m e l i x e * m e l i c i n u s.

11. — canav. *bọra* „schiuma del latte appena munto", *burüva*, *brüva* „pustoletta" < b ŭ r r a.

S'aggiungano alle voci derivate da b ŭ r r a (Nigra, AGIIt. XV 494—497, REW. 1411) : canav. (Locana) *bọrà* „schiuma del latte appena munto", (Locana) *b r ü v a*, (Vistrorio) *burüva* „pustoletta" < * b ŭ r r u t a, cf. * b u r r i o „Knospe" < b ŭ r r a REW. 1414 e canav. *brọsa* = piem. *brusa* „pustoletta" = ital. *brozza* „bollicciatola, bernoccolo" < longob. * b r o z, cf. a.a.ted. b r o z. REW. 1347 * b r ŭ t s (got.) „Knospe".

12. — tosc. *Malmantile* < a.sass. *malmant* „homines famulatum monasterii facientes".

Circa il nl. *Malmantile* presso Lastra a Signa (Firenze) il Pieri, nella sua Toponomastica della Valle dell' Arno, al Cap. 9°: Nomi locali di ragione oscura od incerta, a pag. 379 scrive : „Materialmente dice cattiva tovaglia

[1] Il raffronto del fr. *melze* di probabile origine provenzale o francoprovenzale col friburgh. *larže*, savoj. *lardzẹ*, vionn. *lardzo* < l a r i x (REW. 4916) e, sovratutto, ragioni d'accento escludono si possa trattare di un * m e l l ĭ g ĕ n u proposto dal Nigra in AGIIt. XV, 119.

©BCU CLUJ

(cf. Sabini, Note al Malm. I, 1) e potè in origine designare una taverna (cf. Malarbergo e Malafrasca s. *malu*). Ma è nome unico e ha dello strano, onde il sospetto che sia una deformazione di nome più antico". In via d'ipotesi gli potrebbe convenire un'origine dalla voce germanica *malmant* „homines famulatum monasterii facientes" (MGh. Dipl. I p. 312, r. 15), derivata dall'a.sass. *malman* (cf. „hominibus autem liberis eidem ecclesie collatis qui saxonice dicuntur *malman* eandem regiae auctoritatis defensionem concedens, quicquid fiscus regius de eis consequi debuit, eidem monasterio contulit" MGh., SS. XI 158) = *mahalman* cf. A. Lubben, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch, Leipzig, 1888, p. 216 ; O. Schade, Altdeutsches Wörterbuch, 2 Aufl., Halle 1872—1882, p. 583.

Da *malmant* più il suff. *-ile* del blat. *mansionile* (MGh. Dipl. I 405, REW. 5316) e dei nll. toscani *Sterpile, Canile, Caprile, Porcile, Vaccile, Capannile, Monacile* (Pieri, o. c., p. 403) sarebbe nato il nl. *Malmantile* col significato di „sede di un gruppo di uomini liberi stanziati dal re sul territorio rurale di una chiesa o monastero".

13. — tosc. *Parci, Parcis* < tosc. *parco.*

Lo stesso Pieri nella stessa opera, al § 1 Nll. da nomi etruschi di persona, a pag. 41, accampa fra i gruppi stellari della nebulosa etrusca, sotto la base * P a r c a, - e estratta da P a r c o n i u s, - r c i l i u s il. nl. *Parci* e l'altro notato *Parcis* in un diploma dell'a. 891, col quale l'imperatore Guido conferma a Thietelmo la donazione del *loco ubi dicitur Parcis* nel comitato fiorentino fatta da Carlo III al di lui padre e gli concede nuovi possessi nei pagi di Monte Celeri, Brento, Gixo e di Barbarorum pagus. Ma il raffronto coi numerosi nll. ital. *Parco, Parchi,* quali i baresi *Parchi della Chiesa, del Capitolo, di Cristo,* e la stessa contiguità nel diploma citato e territoriale col luogo detto *Monte Celeri* (per **Celleri*), da rimandare, cogli altri nll. tosc. *Cellere* (tale già agli anni 1009, 1037), *Cèllori, Ceoli, Cevoli, Ceule, Cellole* e *Celle* (v. Pieri, o. c., p. 336 s. c e l l a),

©BCU CLUJ

venet. *Céllore* (v. D. Olivieri, Saggio di una illustr. gener. di toponom. veneta, p. 316 s. c e l l a), anch'esso ad una forma di plurale: c e l l u l a e, mi fanno preferire un etimo dall'ital. *parco* „luogo del campo dove si ripone" (Petrocchi) da raffrontarsi, quanto al suo valore toponomastico, coll'altra voce *cella*, che nelle più antiche carte e nei nll. su citati valse a significare „deposito di frutti campestri" (DR. III 948).

14. — afr. *mache* (*de foin*) „meule de foin", savoj *mache* „tas de bois" *maçhon* „meulon" = n.ital. *macca* „mucchio, quantità".

Col n.ital. *macca* „Menge", „Haufen" (REW. 5196 * m a c c a r e) si connettono l'afr. *mache* (de foin) „meule de foin" (God.), savoj. *mache* „tas de bois" e *maçhon* „meulon, petite meule de foin que l'on fait après avoir laissé sécher un peu les andains avant de rentrer le foin" (Constantin-Désormaux).

15. — a. piem. *raaor, raator, rezelator* „conduttore di zattera", *rezellus* „zattera" < r a t i s.

Ai derivati di r a t i s „zattera, traghetto" (REW. 7088) s'aggiungano: a.piem. „*raator* seu rezelator", „*arator* seu rezelator" „conduttore di zattera" (C. Nigra, Saggio lessicale di b.latino curiale compilato su estratti di Statuti mediev. piem., Torino, 1920, p. 119) donde il cognome professionale di „Iterius *Raaor*" (BSSS. XXXVI 142. 1208), „Jacobus *Arator*" (Codex Astensis, ed. Q. Sella, nr. 971, anno 1251) < * r a t - a t o r ; „raator seu *rezelator*, arator seu *rezelaor*" „conduttore di zattera" (Nigra, o. l. c.) < * r a t i - c e l l - a t o r < * r a t i c e l l u s ; *rezellus* „zattera" (Nigra, o. l. c.) donde il cognome professionale „Jacobus de *raçello*" (BSSS. IX, I, 173. 1266); „Johanninus de Stephano de *raçelo*" (BSSS. V, 257. 1256) < * r a t i c e l l u s „zattera" (cf. Ducange s. v. *razellus*).

16. — blat. *maccones* „vermes fabis infesti" < m a c c u s.

Col m a c c u s „Bohne" v. REW. 5198 * m a c c u s „Bohnenbrei") è da porsi in relazione il *maccones* che

©BCU CLUJ

„Bollandistis videntur esse vermes fabis infesti. **Miracula** S. Zitae t. 3 aprilis p. 518 : Pro fugandis tempestatibus et macconibus quod non apparerent et damnum non facerent in supradicta terra et blavis“ (Ducange).

17. — abruzz. *mandricchia, fa le mandricchie* < manticula, manticulare.

Accanto a *mandricchia* „grossa salvietta per involgere cnecchessia o per fare da tovaglia sul desco dei contadini“ (Finamore) < manticula < mantica „bisaccia“ l'abruzz. ha l'espressione *fa* [„fare“] *le mandricchie* „frase degli operai di campagna, frode che sta nel coprir di zolle un tratto non lavorato per risparmiar fatica“ (Finamore) ch'è una riduzione del lat. manticulare „fraudare“, „furare“ dei glossatori latini.

18. — cors. *maltìgine* „pioggia minuta“, *malticcinà* „piovigginare“ *malticcinella* „acquerugiola“ < maltha.

Le voci cors. *maltígine* „acqua ossia pioggia minuta“ e *malticcinà* „piovigginare“, *malticcinella* „acquerugiola“ (Falcucci) possono spiegarsi da *malthigo e *malthicina „belletta“ < maltha (cf. l'ital. *mota, moticchio* e *motriglia* „Schlamm“ REW. 5271 maltha „Kit“, „Mortel“) col raffronto semantico del savoj. *margalyi* „pleuviner d'une manière intermittent“ usato nella frase *l'ten margaliĕ* „l'ten balourĭĕ, le temps barguigne“ (Constantin-Désormaux), lyonn. *il margagne* „il y a beaucoup de boue“ (idd.), Moselle *margater* „travailler la terre, par la pluie“, *margate* „boue liquide“ (Zéliqzon), lyonn. *margagni* „feuchte Tonerde“, „Kot“, „Schlamm“, poitev. *margouiller* „eine Feldarbeit bei Regen, im Kot machen“ (Gamillscheg, FEW., s. v. *margouiller*). Vale a dire che le voci corse surriferite corrispondono ad espressioni di campagnuoli che denominano il fenomeno del piovigginare dall'effetto che ne risente la campagna, di un rammorbidirsi degli strati cotennosi dei campi e del suolo delle strade sino a liquefarsi in belletta.

©BCU CLUJ

19. — cors. *nonza* „cavalcata che si fa in occasione di nozze", *nozza* „fidanzamento, festa o banchetto degli sponsali" < *n ŏ p t i a e.

A *n ŏ p t i a e (= n ŭ p t i a e) rimanderei il corso comune e corso oltramontano *nonza* „cavalcata che si fa in occasione di nozze" (Falcucci p. 249) da raffrontarsi col corso oltram. e ajacc. *nozza* „fidanzamento, festa o banchetto degli sponsali" (Falcucci, p. 452), ancor esso da *n ŏ p t i a e, e colle voci rum. *nuntă*, logudor. *nuntas* (REW. 5999 n ŭ p t i a e) ecc. (v. Guarnerio, Fonologia romanza, § 454).

20. — Voci per „sorbo corallino" a tipo **témolo*, **temello*, **trémool* e *tremello* < *t e m u l u s.

Il Bertoni nel suo articolo sulle denominazioni del „sorbo corallino" inserito in Archivum Romanicum, II 59 sg., respinge l'opinione del Salvioni che riconduce l'arbed. *tremela* a *tamarindo* (Boll. stor. d. Svizz. ital., XVIII, 29) ed abbandona l'ipotesi affacciata dal Nigra (AGIIt. XV 124) di una base connessa a t r e m e r e la quale non spiegherebbe le forme franco-provenzali che partono tutte da *t e m-. A questa base, su cui il verbo t r e m e r e e l'aggett. t r e m u l u s egli consente abbiano fatto sentire in più luoghi la loro efficacia per causa dell'affinità fonetica delle voci e anche per causa del tremolio delle fronde della pianta, il Bertoni dichiara di fermarsi ignorando che cosa sia questa base t e m-. Il Bertoldi in un suo saggio Per la storia del lessico botanico popolare, pubblicato nell'Archivum Romanicum, XI, 1927, p. 22 sg., ove espone sotto la voce „Sorbus aucuparia L." una ricca messe di nomi volgari relativi al „sorbo degli uccellatori" raccolti nella regione tridentina e da fonti lessicali botaniche, cui applica un'opportuna critica, e riporta per altre regioni italiane altri nomi ricondotti sovente dal Bertoldi ad una più corretta lezione, riferendosi alla nota del Bertoni scrive: „[Il Bertoni] pensa, tenendo conto della diffusione geografica delle forme, a una base preromana *t e m- adeguata ai nostri bisogni, ma non confortata finora da nessun appoggio storico; è tuttavia probabile che il t r e m u-

©BCU CLUJ

l u s proposto dal Nigra sia, eventualmente, da considerarsi come un'idea secondaria infiltratasi in talune voci del gruppo e che il legame con *tamarindo* ammesso dal Salvioni sia in ogni modo da scartarsi".

A spiegare le voci di tipo:

1. **témolo**: contado di Trento *témel, -ei,* bassa valle dell'Avisio, Verla, Cembra *témble,* valle di Piné, Pergine, Bedollo *témbel,* valle di Fieme infer. da Val Capriana fino a Cavalese *témel,* a Panchià *témeu,* Caldonazzo *témol* (albero) e *ua de tordo* (frutto), Fiavé *témol,* bassa Val di Sole *témbel, -bli,* alta *témblo, -i,* Rabbi, Dimaro *tembli,* valle di Non da Andalo fino a Castelfondo *stomblár,* a Cloz *stómbel,* ad Amblár *stomblár* (alb.) e *stombláre* (fr.), a Cavareno *stomblár,* Val Rendena *témel,* Strembo, Caderzone *témal,* Pinzolo *témar,* Val. d'Adige, ad Aldeno *temelim,* Cavedine *temeline,* a Drena *trembelin,* S. Croce nel Bleggio *trémol* (Bertoldi);

2. **temello**: Savoja ALF. 973 *temeł,* 957 *temé,* Svizz. franc. 969 *temyé,* 989 *temé,* 988 *tené,* 976 *temí,* Coiro (Orta) *temelina,* Arbedo *tremèla,* valsass., valt. *tremèj* (Bertoni) e valm. (Broglio) *taméñ* (Bertoni) (< * *-elj,* plur., cf. valt., Morbegno *tremèi*) > ticin. *tamegna* e *tameja* (Bertoldi) (< * *te-, *tamélj,* plur.) e leventin. (Quinto) tamöja (Bertoni); valtell. ticin. *tamarin* (< **temelin*) colla *-l-* rotacizzata che provocò al Salvioni l'illusione di una connessione con *tamarindo;* Sondrio *timilín,* valdost. *tëmé, tëmèl,* Perloz *tumèl,* Val di Lanzo *tumèl,* Val di Pesio *tamarin, tameris* (Bertoldi); Haute Savoje ALF. 967 *toumé,* canav. (Vistrorio) *tumèl,* e piem. *tümèl;* svizz, rom. *temala* e *temé* (Bridel); Vaud *temella* (Nigra, l. c.);

3. **t(r)émolo, t(r)emello**: S. Croce nel Bleggio *trèmol,* Drena *trembelin,* Morbegno *tremèi,* Val Sesia *tramolinni* (Bertoldi), arbed. *tremela;* savoj. *tremélă* „sorbier des oiseleurs" (Constantin-Desormaux); piem. *tremo;*

in modo da soddisfare ad un tempo alle esigenze semantiche e fonetiche credo si presti una base * t e m u l u (cf. i nomi di piante in - u l u s: t r e m u l u s. p o p u l u s.

©BCU CLUJ

obulus, opulus, etc.), che poté esistere, sebbene non attestata, allato alle voci affini lat. temetum „vino, mosto" temulentus „vinolentus, ebrius", temulentia „ebrietas" e temetura „μέθη" temultum (?) „mustum".

È noto come delle rosse bacche del Sorbus aucuparia „sorbo degli uccellatori" siano ghiotti i merli e i tordi tanto da stordirsene come di una bevanda vinosa. A tale credenza allude ad es. la voce sucitata *ua de tordo* „uva dei tordi" di Caldonazzo e l'espressione provenzale citata dal Mistral *s'embriaga coume un tourdre*. Per altri nomi di piante, che, come il sorbo, portino bacche rosse e si denominino da uva, ebriacus, cf.: Brescia *ua ursina falsa* „corbezzolo delle Alpi"; Aquila *umbriachella*, Teramo *mbriachella*, Chieti *briachello*, Foggia *ubriachella*, Avellino *mbriachella*, Palermo *mbriaculo*, *miriaculi*, Messina *mbriachedda* „corbezzolo, Arbutus Unedo, che porta bacche globose verrucose e rosse" (Nomi volgari adoperati in Italia a designare le principali piante da bosco, Firenze, Barbera, 1873)"; tosc. *ombracolo*, sicil. *mbriakula* „corbezzolo", sanistr. *mbriachella* „Meerkirsche" (REW. 2818).

Quanto all'origine del tipo **tremolo**, **tremello** non si potrà escludere una contaminazione dei due tipi **temolo, temello**, coll'aggettivo *tremolo* dovuta forse al tremolo spenzolare dei flessibili rami del sorbo carichi di bei grappoli di corallo od al tremere del temulentus definito negli „Excerpta ex glossariis romanis et cassinensibus" „uinolentus, ebrius, qui a uino tremit" (CGL. 485, 51). Ad ogni modo lo stesso raccostamento di temulentus a tremulus e *tremulentus (cf. lomb. *tremorent* „tremolo") presupposto dal qui tremit ricondurrebbe lo sviluppo di **temolo** e **temello** in **tremolo** e **tremello** a quella serie di casi di *r*-Epenthese im Romanischen trattata da ultimo dal Niedermann in Festschrift Gauchat, p. 40—51.

Il Nigra nel suo articolo citato su Alcuni nomi del „sorbo corallino" (sorbus aucuparia) scrive: „Ad una connessione qualsiasi di *timier*, *tümell*, *tremela*, *tremo* col lat. temētum, temulentum (o col ted. *taumeln*,

©BCU CLUJ

a.ated. *tûmalôn* „barcollare, girare") non è lecito pensare, benché i rami del sorbo corallino, quando sono gravi di coccole, vacillino come un ebbro, e benché si dica che le coccole stesse, al pari dell'uva, abbiano il potere d'inebbriare i tordi che le beccano", ma non spiega affatto su quali dati fondi la sua affermazione così recisa. Infatti se all'a.a.ted. *tûmalon* — cui converrebbe risalire anzichè al ted. *taumeln* per la grande estensione delle voci in questione e per l'indizio che se ne ricava della loro antichità — si opporrebbe ad ogni caso la difficoltà di poter esser reso attraverso un tema a vocale constante *e:* t e m-, non vedo quali difficoltà si possano opporre ad una base * t e m u l u collegata alle voci lat. t e m e t u m ecc., all'infuori di quella del non essere stata tramandata dalla nostra tradizione letteraria. Ma il Nigra non avea notizia della vastità dell'area delle voci a tipo **temolo** e **temello** e fu tentato a dar un'importanza primaria alle pochissime voci a tema t r e m- dalla seduzione dei raffronti colle voci germaniche significanti „sorbo corallino": ingl. *quick-beam, quicken-tree* „mobile tremulo" (a.island. *quikr* „tremulo), ted. *quitschenbeerbaum* „bagolaro mobile, vivido". Ma l'importanza di questi raffronti non può certo superare quella delle numerose voci dell'Italia Centrale e Meridionale a base e b r i a c u s derivate anch' esse in *-olo, -ello (-ella)* e dinotanti piante, che, come il sorbo corallino, offrono ai tordi l'esca delle loro coccole rosse, vinose ed inebrianti.

21. — logudor. *falordia* „banchetto, convito, festino, baldoria" < blat. (umanistico delle città e corti quattrocentesche dell'Alta Italia) *falodia* „fuochi di tripudio".

Il Nigra, nelle sue Postille lessicali sarde, nel riportare dal Vocabolario sardo-italiano dello Spano, p. 208, la voce logudor. *falordia* „banchetto, convito, festino, baldoria, da cui la voce pare corrotta" ne accoglie e fa sua l'ipotesi d'una corruzione di *baldoria* in *falordia* osservando: „Il cangiamento di *b* ital. iniziale in *f* non si verifica, di regola, nel [sardo] centrale, fuorchè nel nesso *br-: frabu* „bravo", *frusco* „brusco" ecc. Converrà perciò qui ammet-

©BCU CLUJ

tere una contaminazione nel suono iniziale che ben si potrebbe attribuire all'equivalente ital. *falò*" (AGIIt. XV. 485). Il logudor. *falordia* parmi invece doversi accostare per il senso e per la forma col basso latino *falodia, fallodia, fallogia,* usato da scrittori italiani (cf. „cuius occaxione Mediolani et in alijs terris prelibati d.d. ducis facte fuerunt triduanae processiones triduanaque falodia cum continuis sonitibus campanarum" Archivio stor. lomb., XXXI, 1904, p. 374—376; „et facta fuerunt fallodia super turres tribus noctibus continuis" Chron. Bergom. ad a. 1386, „et facta sunt excelsa falodia et amoeni sonitus campanarum.... facta sunt festa campanarum quae pulsatae non fuerunt diebus 25 elapsis, et facta sunt excelsa fallodia" Ann. Placent. ad a. 1447; „novum hoc... Ferrariam universam implevit gaudio civitatem, et per diem integram ac sero acta fuerunt magnorum et crebrorumque ignium multiplicata fallogia in plateis et vicis omnibus civitatis" Annal. Estenses, ad a. 1409, v. Ducange s. v. fallodia, falodia, fallogia „faces in signum laetitiae accensae"), che pare una tentata restituzione letteraria al plurale del milan. *falò* „baldoria, falò" (Cherubini II 87), parmig. *falò* „falò, baldoria. Fuoco grande in segno d'allegrezza per lo più" (Malaspina, II 96) ecc. (v. Ducange s. v. *falo* „eodem significatu [ac *falodia, -ogia]* in Chron. Mutinense.."). Però il significato posteriore di „baldoria" dato *a falò* non si è potuto svolgere che là, in quei paesi, ove una gran festa pubblica, come il ricevimento d'un personaggio illustre, un gran matrimonio, una vittoria, trovava manifestazioni di gioia popolare, oltre che nei fuochi d'allegria, nel „sonito" delle compane, negli spassi e spettacoli pubblici e la sua conclusione nei banchetti o festini. Altrove, nelle Alpi, il *falò* o *farò* (REW. 6463 p h a r o s) non indica altro che un fuoco di paglia, fiammata od un gran fuoco acceso su punti prominenti la vigilia d'una festa. Da quei paesi ove *falò* riuscì a significare fra il popolo „baldoria" ed ove il lustro delle corti e delle feste illuminava pure le carte di cronisti e scrittori umanisti, la voce *falodia*, come termine ufficiale, letterario di corte, ha potuto propagarsi lontano quanto

©BCU CLUJ

giungeva la notizia dello splendore delle corti italiane del '400 e, irrigidita nella sua forma di plurale[1], intesa popolarmente col significato collettivo di „le manifestazioni di gioia popolare per una festa", passare poi nella forma di un femminile singolare col significatio di „baldoria", „festino, convito" che s'incontra nel sardo *falordia*. Se alla diffusione di *falodia* deve risalire l'uso del logudor. *falordia*, se ne raffronterà l'uscita *-ordia* colle voci: a.catal. *falorga*, arag. *falordia*, valenz. *faloria* (REW. 3167 fallere); calabr. *palinòria* „predicozzo" < παλινοδία (Rolla, Topon. calabr., p. 59), catal. *deria* „idea fissa" < *idea* (Bulleti de dialect. catal. III, 1915, p. 40—51); catal. *tregeria*, astur. *altragedias*, *altragerias* < tragoedia (REW. 8838), piem *arlöri* e *arlogi* „orologio". L'uscita in *-ordia* sarebbe un tentativo di raccostare l' *-odia* di *falodia* all'esito popolare logudor. *-ordza* < -orja (cf. logudor. *kordzu* < corium REW. 2233 ecc.).

22. — Sull' origine e significato delle voci toponomastiche derivate da arcus, balteus, cingulum e cingula.

Il Mazzi nel suo notevole articolo su *Plumbinum, Plumbinare* pubblicato nel Bollettino d. civ. biblioteca di Bergamo, X, 1916, pp. 143—147, ad illustrazione delle voci a. bergam. *riellos, rielate, rillate* e *plombino, plumbinare*, riportati i brani delle vecchie carte che vi accennano („de perticis duabus terre aratorie et rillate per iustam mensuram videlicet cum plumbino mensurandis et accipiendis" a. 1550, „una petia terre aratorie vidate arborive rielate iacentis super territorio de Leffe in contrata de Limpledel perticarum duarum et quantacumque sit plumbinando riellos" a. 1595), rileva a proposito di *plombinus, plumbinare* il rimando del Tiraboschi dal suo Glossario mediev. ber-

[1] Lo Schuchard in ZRPh. XXXIII, 140 ha: ital. *falò*, bergam. *faloc*, frz. *falot* e oberital. mlat. *fal(l)odium, fallogium*. A me non è avvenuto di riscontrare sui testi latini medievali ital. la forma del singolare e dubito che le forme date dallo Schuchardt siano ricostituite al singolare da quelle del plurale che lo Schuchardt avrà conosciuto dalla menzione del Ducange.

©BCU CLUJ

gamasco, ms. nella civ. Biblioteca, al suo Vocabolario, alle voci *rèl, rièl* di Val Gandino, *ril* di Parre, *rigol* di Valle S. Martino e commenta: „siccome le vigne così disposte da noi chiamansi *ronchi* così egli [il T.] sotto la corrispondente voce *ruc* scrive „colle inciglionato (tosc. colligiano), scassata (lucch.), vigna in poggio, podere situato in monte o in colle, di più campi avvignati, disposti come a gradinata". Se per ottenere la esatta superficie, una terra così disposta doveva essere misurata col *piombino*, se le riperelle di un'altra terra dovevano essere *piombinate*, questo ne indica una stretta attinenza fra la operazione agrimensoria ed il modo, secondo il quale essa dovea venire eseguita. Queste espressioni rivelano una pagina della storia dell'agrimensura fra noi. È notissimo, che i gromatici romani conoscevano ed applicavano il principio che i terreni pendenti doveano essere misurati riducendoli al loro piano [G. Rossi, Groma e Squadro, Torino, 1887, p. 59] e che questa operazione tecnicamente era detta „cultellare agrum" cioè „ut illam clivorum inaequalitatem planam esse cogamus" ovvero „cultellare agrum eminentiorem et ad planitiem redigere inaequalitatem" [Thesaurus linguae latinae, IV col. 1315]..." Il Mazzi accenna con argomenti e induzioni felici alla probabile continuità nell'alto medio evo di taluni procedimenti usati dai Romani nella misurazione delle terre e, sulla scorta del Rossi o. c. p. 109, rileva l'importanza della *Practica geometriae* del pisano Leonardo Fibonacci, compita nel 1202, „ove trovavasi appunto il vero metodo di misurare i terreni in pendio ed aveva messo sull' avviso, in qual modo questa misurazione dovesse essere scrupolosamente eseguita", della *Summa* di frate Luca Pacioli stampata a Venezia nel 1494 „nella quale indicava il modo di misurare le terre declivi e descriveva l'archipenzolo, mediante il quale si poteva essere sicuri, che la canna era orizzontale, ripetendo però in questo quanto già aveva insegnato il Fibonacci" e di altre opere ove tal procedimento del *plombinare* trovava le norme della sua pratica e le prove della sua diffusione nell'età media.

A tale procedimento romano del misurare il declivio

©BCU CLUJ

dei monti e dei colli, che diede modo e figura tradizionale alle terre conquistate alla cultura, al suo tradursi nella pratica agricola — coll'uso di inciglionare i pendii e coltivarne a ripiani il terreno — e nella tradizione empirica del misurare a zone, cioè ad archi, la superfice agraria di una costa montana (cf. „in arco jacet petia 1 silvae" BSSS. LXXVII. II, 32. 1195, Veruno nell'alto Novarese, ecc.) credo si possa attribuire il significato e la diffusione dei riflessi volgari delle voci arcus, balteus, cingulum, cingula applicate nella toponomastica a denominare le zone di vegetazione boschiva che si succedono dal basso in alto lungo le balze e i risalti del monte ed ancora le balze e i risalti stessi, anche se spogli affatto di vegetazione, là ove non sia stata la natura stessa del monte col vario assetto dei ripiani orografici del monte a suggerire l'uso di tali voci.

23. — canav. *rhea, rea, raya, reia, rea* „ciglione erboso del monte" < rĭca.

Alle voci derivate nel REW. al nr. 7299 dal gall. rĭca „Furche" : afr. *roie,* nfr. *raie,* prov. *rega* s'aggiungano le sgg. : a. canav. *rhea* (Quincinetto, catasto a. 1677), *rhea, rea* (Valchiusella, cat. a. 1683 e 1786), *rea* (Muriaglio, cat. a. 1585 ; Locana, cat. a. 1655), *raya* (Frassinetto, cat. sec. XVIII ; Campiglia, cat. a. 1683 ; Sale, cat. a. 1715) = mod. canav. *reia* (Traversella), *rea* (Quincinetto) „cigloni e terrazzi erbosi del monte, ove le montanine si recano nei mesi d'estate a segar l'erba". Il loro significato risponde a due concetti complementari, l'uno di „solco, sentiero", l'altro di „una certa quantità di lavore agricolo individuale segnata dall'avanzare passo passo del lavoratore lungo una data direzione e dal risultato del suo lavoro, nel nostro caso : una striscia di fieno tagliato, come in altri : una lista di vangata, di zappata lunga quanto il campo e simili", discernibili ancora attraverso la storia della voce rĭca, che, sotto la forma *riga,* nelle carte dell' alto medio evo francese valse „labour fait séparément par les tenanciers de chaques manse en particulier, alors que

©BCU CLUJ

la curvada est un labour fait en commun par tous les tenanciers"[1], e attraverso il vario uso delle voci vive nella parlata attuale del Canavese o fissate nella toponomastica locale coll'istesso significato di „ciglioni, terrazzi del monte", quali sono: **a**) Quincinetto *traverse*; Locana *traversagn* voce dell'uso catastale, a. 1655; Valprato sec. XVIII, Ingria a. 1683, Noasca a. 1793, Locana a. 1669, Salto a. 1683, Alpétte a. 1754, Carema a. 1802: (*La*) *Traversa*; Pont a. 1558: *a la trauersagna sive a la cengia* (v. pag. 459), ecc., ecc., cf. canav. (Vistrorio) *travęsa* „via traversa" e i nomi locali canav.: *Via, Strada Traversagna, Sentiero Traversagno;* **b**) Quincinetto a. 1677 *Trasy*; Ronco a. 1684, 1729 *Trasio, Trasi;* Ingria a. 1602 *Monte del Tras(s)i*; Valprato sec. XVIII *Li Trasi;* Ingria a. 1683 *Traison;* Locana a. 1655: *Trasion* < t r a (n) s ĭ t u s; Valchiusella *trásęn*; Locana a. 1655 *Trasen*, 1681 *La via del Trasen;* Noasca sec. XIX *Trasen Rosso* < t r a (n) s ĭ t u s, ***trased(o)***, **tráseł* (cfr. piem. *dil* „dito", *asil* „aceto", a. canav. *saudale* „soldato" piem. *suldalás* „soldataccio" ecc.), *trásęn;* Locana a. 1681 *La cengia* (v. pag. 459) *della Trasenda*, 1655 *Deir* („rupe") *della Trasenda*, ecc. < * t r a (n) - s i e n d a (per t r a n s e u n d a)[2] gerundivo col valore di participio presente (cf. il fr. *rue passante*); cf. lomb. *trezenda*, bresc. *trezanda* „kleine Strasse", trent. *trizendel* „Gässchen" (REW. 8855 t r a n s i r e); **c**) Drusacco a. 1612 *Antel;* Ronco a. 1729 *Piane Antel;* Ingria) a. 1609 *Li Antin;* cf. milan rustico *antèll* (dimin. di *ant, and*) „ogni lista di vangata, di zappata, di lavoro fatta da un capo all'altro del campo" borm. *antél* „quel tratto della lunghezza del cam-

[1] Cf. E. Perrin, Terres dites „ancingae", in Mélanges d'histoire du moyen-âge offerts à M. Ferdinand Lot, Paris 1925, p. 632. „*Riga* a donné dans les pays de l'est de langue romane la forme *roie;* quantité de villages lorraines ont des cantons dénommés *les longues roies* et *les courtes roies*") a proposito delle quali il Perrin, contro l'evidenza dei fatti, afferma: „je ne crois pas qu'il ait là une preuve de la survivance des anciennes *rigae*" (ibid. p. 634 n. 1).

[2] Cf. a. barese *trasenda, trasinda, trasunda, trasundula* „entrata" (Codice diplomatico barese, II Glossario).

©BCU CLUJ

po che uno prende a dissodare, a sarchiare, a mietere" (Longa) < a n d ĭ t u s, cf. l'a.canav. di Caluso a. 1579" petia una terre seu *anditus*" „striscia di terra o andito" (v. A. Horning, A n d i t u s, A n d a r e, ZRPh. XXXVIII p. 528--536) e il piem. *andana* „striscia di fieno tagliato" < *a n d a g o REW. 447 ; **d**) canav. (Locana) *miai* (plur.) „ciglioni, ripiani, terrazzi erbosi del monte denominati dalle *mee* o mucchi di fieno tagliato dalle *mialinne* o montanine segatrici dell'erba dei *miai*" (v. pag. 464, n. 1).

23. — a.novar. *medule*, a.ital, *medaglia*, a.prov. *medalha*, a.fr. *meaille maille* „moneta d'infimo pregio" < m e t a l e, *m e t - a l i a < m e t a annonae.

Un nuovo argomento che mi pare debba rafforzare le mie congetture (DR. II p. 646—650) sulla storia della voce *medaglia* si è l'uso della voce *medalem, medales* con significato identico a quello antico di *medaglia* attestato da una carta dell'anno 1069 e relativa a Baveno presso Pallanza (Novara) che riporto, per il brano che qui interessa, dagli Historiae Patriae Monumenta, Chart. I, p. 618, nr. 366, dalla Nota dei particolari uomini dei luoghi di Baveno, Ossola, Stresa, Vegasco, Sarliono, Macugneno e Briciscino i quali pagano annui canoni al Monastero di Arona : „Recordatio ficti domini soluti et non soluti monasterio Arone per infrascriptos homines in loco baueno :

heredes quondam alberti barage imperiales II
domynus de protaxeo turonensem I
Guidotus de carte medalem I
obizo de gosberto medales V pro silua de ronchario

Similiter faciunt omni tercio anno albergariam I duobus hominibus in loco sarliono gaubertus de iulliano imperiales VI et medales III pro gisulfino et medales III pro filipino et III pro terra iacomini bursse de lucho. heredes maritini de sarliono turonenses VII et medalem..."

A m ē t a l e (< m ē t a) — in un coi suoi continuatori romanzi, quali sono, oltre alle voci registrate nel REW.

©BCU CLUJ

5549 col significato di „mucchio conico di fieno", i val-ses., val-brozz. *miyal* „zum Mähen bestimmte Bergwiese", riportati dal REW. 5550 s. m ē t ĕ r e colla nota però: „die Bildung von miyal ist nicht klar, *m ē t a l e ZRPh XXVIII, 645 ist lat. nicht möglich", e che non si potranno staccare dall' a.canav. *„meali* cioè *mee o ueramente mette* [= *mete*] de feno" (G. Frola, Corpus Statutorum Canavisii, III 707, Pont, a. 1562), *meale* „mucchio di fieno" (ibid. II 45, Canischio, a. 1405) [1] anche per la ragione di una contiguità geografica del territorio val-ses. col canav. e perchè il val-brozz. rientra nel territorio canavesano — risalirebbe l'a. novar. *medale* della carta sucitata col significato di „moneta divisionale del tornese e di un'altra detta imperiale" ottenuto attraverso una serie semantica anteriore: 1) „mucchio di fieno"; 2) „mucchio o misura di fieno da cedere in pagamento di censo o fodro"; 3) „moneta di poco prezzo, quasi unità di base nel computo del reddito agrario di un terreno, equivalente al prezzo di una misura o metale di fieno, da pagarsi per ragioni di fodro o di censo", cf. il blat. *fenagium*, *fenateria* „feni seu pro feno pecuniae

---

[1] Il Glossarium del sucit. Corpus a pag. 752 dà a *meale* un significato di „pascolo" escluso però in modo inoppugnabile dallo stesso testo. Nelle parti più montuose del Canavese vive tuttora il vocabolo sotto la forma *mial*, *miài* (plur.) ma col significato di ripiani erbosi del monte ove le *mialinne* o „falciatrici" salgono a falciarvi l'erbe ed a radunarvele in mucchi, detti *mee* nell' antica parlata canav. (Corpus cit., I, 326, sec. XV, Barbania; II, 326, a. 1387, Foglizzo; II, 436, a. 1430, Lessolo; III, 255, a. 1343, S. Giorgio; III, 707, a. 1562, Pont; Nigra, AGIIt. XIV, 371), che poi si trasportano a valle su treggie o foggiati a fasci gravanti sul capo delle portatrici. A questo particolare significato attuale debbono essere ricondotti i sucitati val-ses. e vall-brozz. *miyal* „zum Mähen bestimmte Bergwiese". Di una maggiore estensione dei riflessi della voce m ē t a l e son traccia: l'a.ligure *meare* (e *mearia* = *mētalia, con valore collettivo) che il Glossarium, l. c., raccoglie dal Gloss. mediev. ligure del Rossi e aduna con *meale* sotto un identico falso significato di „pascolo": i nll. toscani *Metaleto* raccolti dal Pieri nella sua Toponomastica della Valle dell' Arno, p. 349.

©BCU CLUJ

praestatio" Ducange, s. v. ; *medallata, medalhata* „terra reditus seu valoris unius medallae" Ducange, s. v.

Alle voci a.ital. *medaglia,* a.fr. *meaille, maille,* a.prov. *medalha, mezalha* „moneta si sarebbe giunti o direttamente da mèta col valore di „acervus segetum", che ha già in Gregorio Turonense (hist., I. 4, cap. 41: metas annonae) e nella Lex Bajwar. (v. Ducange, s. v.), o di „mucchio, misura di fieno", sull'esempio delle voci in —alia, quali l'a.fr. *vitaille* „vettovaglia" < victualia < victus oppure da mètale col significato su esposto, attraverso lo stesso processo per cui si ebbe dal b.lat. piem. *manoales* (< manuales) „uomini soggetti a prestazioni feudali d'opera agraria (BSSS. IX [1] 62. 1198)" il b.lat.piem. *manualia* (BSSS. LXV 32.1172) „un certo numero di *rodie*[2] *de manoalj* (BSSS. V 25. 1194)" ossia una certa quantità di lavoro esigibile per ragioni di diritti fiscali o censuali dagli nomini di un qualsiasi distretto feudale". Lo sviluppo semantico, cioè la storia, de a voce medaglia sarebbe segnato dalle tracce che ci rivelano le carte medievali di talune sue fasi talora notevolmente arretrate, perchö confinate in un'espressione giuridica o nell'uso particolare d'una singola regione o località :

1) L'a.fr. merid. *medalhonem feni* „amas, tas, meule de foin", *medalhonare* „mettre le foin en meules" (Ducange) può attestare l'eststenza di una voee a.fr.merid. *medalha,* che si sarebbe svolta in —alia da meta o da metale nel modo su indicato e con un primo significatio di „n certo numero di metae o di metales", cioè di „raccotta di fieno o di biade di un padere su cui il signore aveva diritto per ragioni dicenso o di fodro a prelevare una certa quantità di metae o metales" oppure „diritto che aveva il signore di esigere dai suoi censuari una certa quantità di metae o metales", come parrebbero farne fede le voci e le espressioni seguenti :

[1] L'a.piem. ha *rodia* e *royda, rogida* ecc. da *rogita < rogare* collo stesso significato del fr. *corvée* „comandata" < corrogata (REW. 2255).

©BCU CLUJ

2) a.piem. *mi(i)allia bestiarum bovinarum* (cf. RSSS. IV[4] -0-.1325: „In miiallia octo bestiarum bovinarum... et dictas bestias custodivit per quinsue eddomagdas... et vouit baillivus quod sine solucione miiallie redderentur bestie dictis nobiibus") „un certo numero di m e t a l o di m e t a l e s di fieno somministrato per nutrimento di bestie bovine" cf. b.at.piem. *manduca equorum* (BSSS. LXV 175.1248, 244.1253) < m a n d u c a r e (REW. 5292) e b.at.piem. *expensae factae in equis* (BSSS. LXV 291. 1273) „spesa per foraggio semministrato a cavalli".

3. a.fr. *maaille* (cf. in Ducange s. v. „avons baillé la maille de la dite prévosté pour lxx livres l'an" a. 1295; „item le marchiè et la constume de la prevosté, que l'on appelle la maille" a. 1307) „sorta di prestazione fundale, corrispondente al fodrum rusticale, che il Ducange, s. v., spiega: praestatio quaedam quod ea moneta [maille] solveretur".

Al pagamento in natura a.fr. *livresiun* sostituitosi gradatamente (cf. ex. gr. apud. Jofredum, Episc. Niciens., ad annum 1136: „reddunt enim supradicti homines annuatiam 18 denarios mergolienses et medallam et 4 sextarios annonae" Ducange, s. v. medalla) il pagamento in danaro, la voce *medaglia* avrebbe poso il particolare significato di moneta da assolvere l'onere del fodro e del censo, quale è stata definita più sopra, a proposito della voce a.lomb. *medale* „medaglia". Cf. Charta Willelmi d. Montispessulani, a. 1103: „sextalaricum dono vobis... et tertium denarium in Arquintali et medallias quas donnant homines Mortispessutani et Longobardi pro Arquintali" Ducange, s. v.; BSSS. IX[1] 54. 1189: „in dando omni anno in festo sancti martini suprascriptis canonicis pro censu denarios XVI et medalion segusinensium et quando rex uenerit foras alios denarios XVI et medaliam pro fodro". Un esempio caratteristico e tanto più prezioso perchè tardivo si ha nel „*Liber talee* annorum 1498 et 1499 civitatis Bergomi" cui fa segnito il „*Liber* extimi nuncupati *Medalearum* civitatis Bergomi facti de anno 1527" (Boll. d. civ. bibliot. di Bergamo. XVI. 1922. p. 11). Una cosi

©BCU CLUJ

stretta corrispondenza fra *talea* e *medalea* tocca il problema delle origini della *talea*, che si voule derivata dai „dona", „exenia", „munera" annuali, ch'erano la principale imposta diretta del regime carolingico. All'analisi linguistica la voce *talia* riesce a scoprire nouvi ed importanti rapporti in quanto ch'essa altro non potè significare che la „ripartizione" dell'onere del fodro.

cui era obbligata in solido una qualsiasi comunità verso il principe, re od imperatore chee fosse. Cf. „cum dictus episcopus vel sui successores inciderent sine incidi facerent fodrum sive taeam in uilla Paoni semel in anno" (BSSS. V 178. 1243), „et quotiens episcopus ceperit incissam in homnibus de paono suprasciptus Petrus et berta debent tantum dare de supraseriptis fructibus quantum dabit unus de aliis manoalis de uilla paoni" (BSSS. IX² 62.1198). La voce *medafia* fatta qui derivare da m e t-a l i a к m e t a annonae „acervus segetum" si legherebbe perciò alla storia del fodro o annona militare e delle voci ehe fanno capo a tale istituto giuridico.

G. D. SERRA.

Grăcinà.

Zweifellos hat Drăganu recht, wenn er DR. 4, 1566 die Etymologie *grăcinà de foame* ‚a-i fi greață' = **ingrevicinare* (DR. 4, 741) angesichts des Auftauchens eines *a grăcinà* ‚a face zgomot' (Bogrea ebda. 821) wiederruft. Das **ingrevicinare* ist eine Konstruktion und damit hat es von vornherein schweren Stand. Dagegen müssen die beiden *grăcinà* ein Wort sein, wie Drăganu andeutet: Das Etymon ist nicht skr. *grâčĕm, grahati* ‚krächzen' wie Bogrea vorschlägt, sondern ein romanisches, das aber ebenso onomatopoetisch ist wie das skr. Wort (und das deutsche *krächzen*): vgl. sp. *graznar* ‚krächzen', lt. *graccitare*[1], *graccillare* etc. Zu ‚krächzen' > ‚Hunger haben' vgl. in meinem ‚Hungerbuch' S. 315 *sgaggia* ‚Hunger' zu *sgaggiá* ‚schreien'

[1]) Hiezu doch wohl auch das ital. *gracidare* vom Laut des Frosches, der Gans, das Huns, das Serra DR. V, 436, aus *crocitare* + *gra-* der Froschwörter erklärt.

©BCU CLUJ

(zu *gaggia* ‚Elster'), ebenso *gazzerona* ‚Hunger' zu *gazzera* ‚Elster', ebda. S. 241 *sgagnosa* ‚Hunger' zu *sgagnare* ‚schreien' *sgagnolire* ‚guaire' (von canis) usw. Drăganu bestreitet zwar den Sinn ‚Hunger leiden', aber wie sollte der Beispielsatz *toată ziua grăcinai de foame* anders zu deuten sein? Er selbst gibt übrigens eine Bdtg ‚a-i fi greaţă din pricina foamei' zu.

Moldau. **onânie** ‚fiinţă slabă şi urîtă, o pocitură' ‚avorton'. Zur Ableitung von dem biblischen *Onan (Annan)* durch Bogrea DR. 4, 836, vgl. das sp. *enano* ‚Zwerg', dessen *e-* bei der Etymologie *nanus* unbegreiflich ist, und das ich AR. 9, 149 Anm. auf dasselbe Wort zurückführte (mit Zweifeln, die ich jetzt unterdrücken würde).

Maramureş **saniteţi** ‚Sanitätssoldaten'.

Mit Recht erinnert Drăganu DR. 4, 1089 an das deutsche *Sanitäts-*, offenbar in *Sanitätssoldat*. Doch möchte ich zu erwägen geben, ob die Verkürzung nicht im Ungarischen vorgenommen worden ist: im Weltkrieg habe ich oft von *a szanitéczek, egy szanitécz* in ungarischen Regimentern (aus Pressburg, Raab usw.) reden gehört. Elek Kalmár belegt (Magyar Nyelvőr 44, 165) für den Beginn des Weltkriegs (1915) noch das Schwanken des Gebrauchs: „A *szanitét*-tel még nem vagyunk tisztában, írjuk *szanitétsz*-nek, *szanitész*-nek és *szanitéc*-nek is". Diese Abkürzung der Komposita des Deutschen empfahl sich dem den Wortanfang betonenden Ungarisch: so hörte ich einen eingerückten Volksschullehrer von *egy kis gelenksz* (mit Akzent auf der Silbe *ge-*) sprechen: = *Gelenksübung* (von mir erwähnt Magyar Nyelvőr 49, 18).

Romanisch *-anc

Ich glaube nicht, dass die Herleitung von afrz. *ainc*, aprov. *anc* ‚jemals' kat. *anch* ‚jemals' (so, nicht ‚noch'!), astur. galiz. (auch amerikan.-span.) *anque* ‚obleich', graubündner. *aunch* ‚noch', it. *anche* (altital., tosk. *anco*, kors. *ancu*) ‚noch, auch' tosk. ‚obgleich'), r. *încă*, ‚noch, schon, doch',

©BCU CLUJ

sard. *ancu* Einleitung von Wunschsätzen, *ankuski* ‚obgleich'[1] sich mit Brüchs (*Ztschr.* 41, 583) Einfall: *dēnique* ‚dann erst, ausserdem auch', durch *ā* ‚von' ersetzt: **ānique*, erklären lassen: solche Ersetzungen innerhalb eines Wortkörpers versteht man etwa bei Euphemismen (*malakia* > **bonacia* usw.), nicht aber bei einer harmlosen Partikel, wobei noch das im Romanischen erhaltene *dē* durch das in ihm nicht erhaltene *ā* ersetzt worden wäre. Auch Gamillschegs Vermutung (Etym. Wb. d. frz. Spr. s. v. *encore*): *hāc horā+in horam* > **ancora* > *encore* reich nicht für das Simplex **anc-* (ohne *hora* wie in ital. *ancora*, frz. *encore* etc.) aus. Endlich M. L. Wagner's (*Lbl.* 1920 Sp. 411) Vermutung: zu altpreuss. *anga* ‚ob', die an die Vermutung Meyer-Lübke's anlässlich rätrom. aprov. *er(a)* ‚auch' = lit. *ir* ‚und' ‚auch' (*Rom. Gr.* 3, 530) erinnert, hat gegen sich meine Forderung, tunlichst innerhalb des Romanisch-Lateinischen zu bleiben, ohne aus anderen idg. Sprachen lateinische Etyma zu rekonstruieren.

Für mich ist die Puşcariu'sche Deutung (Et. Wb. Nr. 804), die mit *unquam* rechnet, die einzig annehmbare: Godefroy hat sehr recht daran getan, die *ainc- ain(s)-* Formen des Altfrz. unter *onc* (und ähnliches *ainques* unter *onques*) einzureihen, da ja auch nicht der geringste Bedeutungsunterschied besteht: Brüch wie Gamillscheg sehen sich ja auch gezwungen, für afrz. *ainc*, aprov. *anc* ‚jemals' bezw. afrz. *oncore* diesen Einfluss anzunehmen. Für mich ist die zeitliche Bdtg. die ursprüngliche: von Wendungen aus wie *ainc ne veistes a nul jur / en nule terre iteil estur* ‚nicht saht ihr jemals' versteht man ‚noch' (‚noch nie'), aus dem Additiven, das in ‚noch' steckt, ‚auch', und aus dem Provozierenden, das in ‚jemals', ‚noch' liegt, das ‚obgleich' (vgl. frz. *encore que*, ital. *anche a* ‚selbst wenn'.[2])

[1] Ich vervollständige die Angaben des REW und Brüchs nach Wagner l. c.; von Wartburg FEW. s. v. *anque* gibt mit Unrecht an, dass das Wort der Pyrenäenhalbinsel fehle.

[2] Vgl. *Ainz mes por home ne vos vi esmaier*, das Tobler-Lommatzsch unter *ains mains.... ne* 'noch nie' buchen, mit *Ainc jur si grant menace(s) ne perdi sa vertu*, das sie unter 'mod. concess.' buchen — ein minimaler Unterschied!

©BCU CLUJ

Die alten rum. Beispiele bei Tiktin lassen sich auch so erklären: Psalt. 1651. *Săva că ară agiunge viaţa părinţilor lui, încă până în véc nu vor vedea lumina* ‚wenn sein Leben auch bis an das seiner Väter reichen sollte, so werden sie doch ewig nicht das Licht sehen', urspr. *nu ... încă* ‚niemals', Biblia,1688. *Şi sĕ* **nu** *se pomenéscă numele lui Israil* **încă** καὶ οὐμὴ μνησθῇ τὸ ὄνομα Ἰσραὴλ ἔτι ‚nicht mehr'[1] von da ‚noch nicht' (*Eşti gata? Nu încă* ‚Noch nicht'), ‚auch (nicht')', z. B. *Trece badea, nu mă'ntreabă ..., Da eu, încă nu-l întreb* ‚Mein Schatz geht vorüber und fragt mich nicht, aber ich frage ihn auch nicht' (urspr. ‚immer nicht, noch nicht'). Die Bdtg. ‚schon' des Rum. (*te aştept încă de eri*) findet sich auch im Altprov. (*A om ancar lo sein sonat / A la messa?* Flamenca). Zu *unquam* passt auch gut die Verwendung in Zusammensetzung mit *hora* (it. *ancora*, frz. *encore*, aprov. *encar(a)*) und anderen Zeitbestimmungen (aprov. *ancui* ‚(noch) heute' = rum. *încă azi*, aprov. *anca nuech*=afrz. *enquenuit*, (noch) diese Nacht', aprov. *anc sempre*, ‚immer', *pus anc*. ‚seitdem', ital. *peranche* ‚bisher' = nprov. *per encaro*, id.: vgl. dtsch. *annoch*). Besonders instructiv ist die in den meisten romanischen Sprachen sich findende Zusammensetzung *unquam magis* ‚jemals' (aprov. *anc mais*, afrz. *onc mais*, it. *unque mai*, auch rum. *încă mai* ‚noch mehr'). Das sard. *ancu* in Wunschsätzen wie *ancu ti pozzas isquartari* ‚che tu possa scoppiare!' enthält urspr. ein zeitliches Element: ‚mögest du noch einmal [auf dieser Welt] krepieren!' Die zentralfrz. Bdtg. ‚mit' (*je suis parti anc et lui*) erklärt sich aus ‚auch', ‚noch' wie bei *avec*: ‚ich bin abgereist und er auch'.

Den Verlust des Auslautvocals würde ich nicht mit Brüch aus „Unbetontheit des Wortes so wie in *onc* neben *onques* = aprov. *oncas*, in *encor*, *mar* neben *encore*, *mare*"

[1] Candrea—Densusianu bringen aus demselben Text noch ein Beispiel mit der Bdtg. des lat. *unquam* 'jemals': **nu încă** *voiu* **mai** *da voao pae* — warum sollte also in der obigen von Tiktin angeführten Stelle eine falsche Übersetzung vorliegen, wie dieser Autor meint? Zweifellos hat sich auch *in-* eingemischt in nprov. *encaro*, *incaro* neben *uncour*.

©BCU CLUJ

deuten, da ja alle diese Wörter gerade sehr stark betont sind (im Sard., Afrz., Aprov. am Satzbeginn!), eher aus der Komposition (*encore, ancui* etc.). Brüch schliesst ferner aus der nordfrz.-rätorom. palatalen Färbung des Tonvokals (*ank-* geht im Frz.-Rätorom. mit den Vertretern von *manus*, nicht denen von *annus* zusammen): „Somit war in Nordfrankreich und Rätien einst ein Vokal nach *an-* von *anque* vorhanden, der nach den Gesetzen über die Färbung der Vokale der vorletzten Silben der Proparoxytona im Lat. nur *i* gewesen sein kann." Aber diese ‚Gesetze' sind ja Menschenwerk—Brüchwerk: Wie wenn kein Vokal ausgefallen wäre und wir einfach mit einer Kontamination zu rechnen haben, so z. B. mit *ainz* ‚früh' = **antius*, von dem alle Lexikographen unser afr. *ainc* ‚jemals' zu trennen so viele Schwierigkeiten haben? dazu würde stimmen, dass das Prov., das *anz* = **antius* hat, nur *anc* kennt. So wäre denn **ank-* = *unquam* + *ante*, **antius* (cf. arum. *ainte*, falls zu *ante* gehörig, it. *anzi*, sard. *innantis* etc.).

Man könnte sich angesichts des Auslauts übrigens fragen, ob **ank-* überall im Romanischen bodenständig ist: das sp. *anque* gegenüber *nunca*, das it. *anche, -i, anco* gegenüber *unque* legen gallorom. Herkunft nahe (wie sie bei it. *anzi* ebenfalls anzunehmen ist, v. Wartburg, FEW). Das rum. *încă* könnte aus *unquam* entwickelt sein wie *adînc* aus *aduncus* (Candrea—Densusianu). Und so bliebe denn der galloromanische Komplex übrig, auf dessen Boden die Kontamination *unquam* + **antius* vor sich ging (im Prov. käme noch die Berührung mit *ar(a)* = *ora* hinzu, das man verschieden erklärt hat, s. REW s. v. *hora*). In keinem Fall ist aber ein **anque* als Urform anzusetzen (wie in REW und FEW geschieht), da von diesem aus weder alle romanischen Formen erklärt noch ein lateinisches Etymon gefunden werden kann.

LEO SPITZER.

©BCU CLUJ

Dacor. înflocos, -oasă.

Se întâlneşte într'un descântec „de roşeaţă" la Păsculescu (*Literat. Populară* 143) cu înţelesul: „care **arde**, care aprinde": *Roşeaţă crăpăcioasă... Roşeaţă înflocoasă, Roşeaţă neagră... Cu foc oiu arde-o, Cu miere oiu unge-o, Cu roşu oiu pârlì-o, Cu cuţitu oiu tăià-o, Peste Marea Neagră oiu aruncà-o.* In celelalte publicaţii de literatură populară n'am putut întâlnì descântecul, spre a puteà controlà încă odată redarea lui formală. De asemenea nu se întâlneşte decât o singură dată.

Cu acest înţeles cuvântul ar puteà fi un derivat dintr'o formă primitivă **flacă* (care va fi stat poate şi la baza cuvântului *flacără*) din lat. **flaca* (cu metateză din *facla*, atestată în Apend. lui Probus pentru *facula*) şi suf. *-os*. Forma primitivă ar fi: *flăcos-flocos*, din care apoi am avut *înflocos*. O formaţiune **flaca* este atestată pentru romana balcanică şi prin prezenţa formei alb. *flakë* „Flamme", din care avem în arom. *fleacă*.

Dacor. îngurlui.

Se întrebuinţează cu înţelesul „a se da în dragoste cu cineva (*Şezătoarea* V, 102), a trăì în concubinaj cu cineva (*Ioan Creangă*, IX, 125), a o duce bine sau rău, a se ţineà, a o duce bine". Cuvântul se întâlneşte şi în documentele noastre din sec. XVIII: *Ion Banghiul, ţigan, au umblat fugar 4 ani şi maică-sa, în vremea aceea s'ar fi îngurluit cu un preut* (a. 1777) Uricariul XIX, 15/3. *Un ţigan s'au îngurluit cu fata lui şi voeşte a să cunună.* Iorga, *Studii şi Documente* XXI, 217. Alături de această formă se mai întâlneşte şi *îngârlì* (cu â pentru u), care pare a fi cea originală: *Oglaşenicul carele... se va îngârlì cu o muere.* Indreptarea Legii ap. Tiktin, *Dicţ. Rom.-germ.*

Cu originea cuvântului s'a ocupat mai întâiu Cihac (I 113), aducându-l în legătură cu *gură*, ceea ce este greu de admis. Philippide (*Principii* 100, 156) admite aceeaşi

©BCU CLUJ

origine. Numai Tiktin se gândește la *gurluiu*, adăogând că derivația lui *îngurlui* din acesta din urmă sau din *gurlui* cu înțelesul *gungunì* (despre porumbei) nu-i probabilă, din cauza lui *îngârlì* (cu â pentru u). Plecând de la această din urmă formă, eu cred că cuvântul se explică mai bine dacă am porni de la forma slavă *gărlja*, care există în bulg. *zagărlja* și *zagărlucam-se* cu înțelesul de „a se luà de gât, a se îmbrățișà“ (cf. germ. „sich umhalsen“), derivate toate de la *grŭlo* „gât“ din care avem, cu înțeles secundar, „gârlă“. Prin urmare, înțelesul de bază, la început, trebue să fi fost „a se îmbrățișà“; din acesta, mai târziu, s'au putut desvolta toate celelalte sensuri ale cuvântului românesc. In ce privește acum forma *gurluiu* „gâtul garafei, ulciorului“: *Un ibric turcesc... cu un gurluiu lung* (Conv. Lit. ap. Tiktin, *Dicț. Rom.-Germ.*) aceasta nu poate fi rezultatul unei încrucișeri dintre *gurguiu* + *burluiu*, mai ales că *burluiu* este atestat numai o singură dată, ci, după cum ne arată și înțelesul, derivă direct din sl. *grŭlo* „gât“ cu suf. *-uiu*. Dacă s'ar găsì atestat un *gurluiu* și cu înțelesul propriu „gât“, atunci în *îngurlui* am puteà vedea un derivat de la acesta. In orice caz, *îngurlui* n'are nimic a face cu *gură*, după cum *gurluiu* nu poate fi derivat din *gurguiu* + *burluiu* (cf. Dicț. Acad. s. *gurguiu*).

Dacor. mârli.

Cu înțelesul cunoscut: bespringen, sich paaren (von Schafen u. Ziegen) a rămas până acum cu originea nelămurită. Tiktin nu găsește nici o bază, iar Cihac îl aduce în legătură cu sl. *mrŭkati* „coire“.

Acum în urmă a încercat să-l explice Bogrea (cf. DR. IV, 832), plecând de la slov. *mrlit* „formicare, jukken“ din *mrle* „formicatio, formicans pruritus quasi per formicas fugientes causatus“ (Bernolak, *Lex. Slavicum* II). La această etimologie se opun două mari greutăți: mai întâiu, înțelesul, întru cât sensul lămurit pe care îl are cuvântul în românește „coire“ la vite se deosibește de

©BCU CLUJ

„formicare", al doilea, însă, el este vechiu în limbă, de oarece se întâlneşte la Aromâni şi Meglenoromâni.

Cuvântul există cu acelaşi înţeles în bulgăreşte *mărlja-se*. Gerov, care îl înregistrează, adaogă că se întrebuinţează pentru vieţuitoare de sex masculin (za mäško životno). Însă citatele pe care le dă, dovedesc tocmai contrariul, când verbul e reflexiv : *kravata se mărli* (vaca se mârleşte). *Ovcilĕ se mărljat* (oile se mârlesc).

In ce priveşte acum forma bulgară, ea este identică cu sl. *mărkati* „coire", care există şi la Sârbi. Deosebirea între amândouă constă numai în sufix ; tulpina este aceeaşi.

Arom. părtică.

Insemnează „potecă" ; se aude mai mult la Aromânii din Albania şi Macedonia. Dalametra nu-l înregistrează, nici P. Papahagi. In schimb, îl dă Mihăileanu, ilustrându-l şi cu două citate : *Feţe cu lupata părtică pi tu neao* (făcù cu lopata potecă prin zăpadă). *Apucămu pi tu părtică şi agiumsimu...* (apucarăm pe potecă...).

Cuvântul este de origine slavă şi se identifică cu arom. *părtiţă* „fâşie de pânză" (cf. *Românii Nomazi* p. 85, 165), având la bază paleosl. *p r ŭ t ŭ* „pannus, Stückchen Tuch". Ca înţeles, forma *părtiţă* se apropie mai mult de baza slavă, pe când *părtică* a luat o desvoltare care merge paralel cu forma dacor. *pârtie*, de aceeaşi origine.

Arom. hrima.

Originea cuvântului a fost tratată de T. Papahagi (cf. *Grai şi Suflet* III, 240), derivându-l din lat. *imus, -a, -um*, cu înţelesul (după Georges) „der unterste" (cel mai de jos). Papahagi dă şi înţelesul „(de) jos, la fund". Indiferent de înţeles, care se apropie de sensul cuvântului aromânesc, partea cea mai grea la susţinerea acestei etimologii o constitue sunetul iniţial *h*. Oricare ar fi apropierea între întrebuinţarea cuvântului aromânesc şi expresiunea dialectală din limba italiană *go 'ndim*, în care

©BCU CLUJ

'ndim se reduce la *in de imo*, sunetul inițial din *hima* pentru **imă* în nici un caz nu s'ar putea explică numai prin apropierea lui cu *hamblà* (din n. gr. χαμπλὰ). Acesta din urmă este un grecism necunoscut la Românii din nord, la care *hima* caşi alte derivate din acesta sânt nu numai cunoscute dar şi întrebuințate.

Mai întâiu, ca chestie de metodă, eu cred că atunci când vrem să găsim origina unui cuvânt obscur, dacă acesta face parte dintr'o familie de cuvinte, nu este iertat să-l tratăm izolat. In cazul nostru, alături de *hima* cu înțelesul dat de Dal. şi Pap. (Basme) „în jos, spre jos", în aromâna mai există, cu întrebuințare generală, şi verbul: *mi himusescu* (în graiul mieu: *hmusescu*) = mă reped asupra cuiva, mă arunc asupra cuiva, năvălesc etc. (Dal.); mă las de vale (în fugă, cu repeziciune) Pap. (Basme). Din simpla alăturare a acestor două forme, pe lângă care există şi *himos, -oasă* adj. „năvălitor, prăvalnic": *iarna ăjunse cu vinturi himoasi* (a ajuns iarna cu vânturi năvălitoare) Dal., se poate afla fără multă bătaie de cap că cuvântul trebue să fie de origine grecească.

In greceşte găsim mai întâiu χυμίζω, cu înțelesul verbului arom. „se jeter, fondre sur qqn." Acest χυμίζω este un derivat al lui χύμα care este dat cu două înțelesuri: 1. courant [d'eau], fil de l'eau, *lit d'un courant d'eau, ravine* 2. mouvement, élan, véhémence, impétuosité, la force, la rapidité (d'un courant) etc.

Din înțelesul 1. (lit d'un courant d'eau, ravine) s'a desvoltat înțelesul arom. „în jos, spre jos", iar din înțelesul 2. s'a desvoltat sensul verbului gr. χυμίζω, care s'a păstrat şi în aromâna. Acest înțeles din urmă a trebuit să existe la origine şi în forma arom. *hima*. Aceasta reiese din înțelesul lui *himos* „năvălitor, impetuos" care nu poate fi decât un derivat al lui *hima*.

Din cele expuse până aci reiese că în *hima* nu putem vedea decât cuvântul grecesc de bază al lui *himusescu* (hmusescu) care este gr. χύμα cu înțelesul dat de noi[1].

[1] In aceeaşi revistă T. Papahagi vede o bază latină şi în forma *flumin*, neînregistrată de nici un dicționar macedoro-

©BCU CLUJ

Despre un *humai* = „à terre, sur la terre" către care au fost îndreptate până acum toate suggerările, după cum spune T. Papahagi, nici n'am auzit şi nici n'am cetit ceva. Pentru mine *hima* a stat în legătură întotdeauna cu *himusescu*, a cărei origine grecească, după cum ne arată terminaţiunea verbală, îmi părea evidentă. Această ori-

---

mân şi întrebuinţată numai de Zicu Araia, tânăr scriitor macedoromân, în versurile:

Di fluminlu di stratioţi	Din mulţimea de soldaţi
Di doaule aţeale armate etc.	Din cele două armate etc.

Eu cred că aici avem un simplu latinism. D-lui Zicu Araia, care a absolvit liceul din Bitolia şi ştie puţin latineşte, i-a fost uşor să-l introducă în versurile dialectale de mai sus, după cum a introdus şi neologismul „armate". Fapt sigur este că încercările poetice ale d-lui Zicu Araia sânt împănate de dacoromânisme, iar literatura noastră populară nu înregistrează forma *flumin*. Ceea ce dă d-l Araia ca expresie auzită „un flumin di puriţ" (mulţime de pureci) este mai mult decât suspect. Eu, cât timp am petrecut verile prin satele româneşti din Veria, nu-mi puteam găsi astâmpăr de mulţimea purecilor. Cu toate acestea, nicăeri n'am auzit spunându-se: „avem flumin di puriţi". Dacă d-l Araia ar fi avut puţine cunoştinţe filologice, sânt sigur să l-ar fi întrebuinţat sub forma **flume* sau **flumi*, ca să ne inducă în eroare şi mai rău. Este aceeaşi tendinţă, pe care am avut prilejul să o observ, şi chiar să o constat din convorbiri personale, la reposatul Dr. Taşcu Şunda, originar din Cruşova, însă ca medic practicant până pe la 1911 cu reşedinţa la Salonic. Doctorul Şunda se ocupă şi cu folklorul. De la el a rămas forma *morŭ* „obiceiu" (lat. mos, -ris) pe care a introdus-o în nişte versuri publicate în revista condusă de el *Viaţa Albano-română*. Acest *morŭ* a fost luat de T. Papahagi tot ca element latin (*Grai şi Suflet* I. 328) citându-l din *Viaţa Albano-Română* în care scria D-rul Şunda, din *Almanah macedo-român* editat tot de D-rul Şunda, şi din *Frăţiia*, în care a scris, probabil, tot D-rul Şunda.

Relevând într'o notă ceva mai lungă decât se cuvenea, o eroare în care aş fi putut cădea şi eu, n'am făcut-o din plăcerea de a contesta originea unui cuvânt, cât să atrag luarea aminte asupra faptului că cuvinte cu o evoluţie necompletă, întrebuinţate de intelectuali, care au trecut prin liceul român, nu pot fi luate drept cuvinte moştenite, ci, întotdeauna, trebuesc socotite ca forme suspecte.

©BCU CLUJ

gine a fost recunoscută și de G. Pascu. Numai că Pascu pornește de la un *hyma* cu un înțeles „action de verser, de répendre ; effusion", care nu explică sensul lui *hima* aromânesc.

TH. CAPIDAN.

A merge.

Pentru evoluția de sens a verbului latinesc *mergor* „mă cufund", — care prin o contaminare cu *pergo, -ere* și *meo, -are* (cum presupune d. Giuglea, DR., I, p. 486, n. 1) dar — cred eu — și prin o firească analogie cu un alt verb latinesc ce arată aceeași mișcare în sus, cu *surgo, -ere,* „ridic, mă ridic", a devenit *mergo-ere* (=mă cufund)— până la înțelesul ce-l are curent în românește de „a umbla, a înnainta", s'ar putea aduce, poate, pe lângă cunoscutul pasagiu din *Gesta* (R. I. VII, 158 ; cf. DR. II, p. 879) și următoarea expresie dintr'un epitaf latinesc, în versuri, găsit în Lajen (Bulgaria) și publicat de renumitul tracolog G. Seure, în „Revue Archéologique" 1916, 1, p. 380 sq. Inceputul acestui epitaf e următorul :

„Siste, viator, iter animu[mque intende sepul]chro
Et lege quam dure sit mihi v[ita d]ata.
Ipso *immargebam* caro florent[e] marito
In quartum decimumque annum. Mors mihi saeva fuit:
[Nam d]isceptarunt fata ne pia esse patri
Nec mat[ri possem" etc...

Seure nu admite un *immargebam* (pentru *immergebam)* — deși această formă se impune prin inscripție — deoarece d-sa nu-și puteà explica acest verb *fără* complement drept. Incearcă a-l substitui prin *immarcebam.* Aici însă se opuneau greutăți de altă natură. Intâiu, un verb *immarceo,* ori *immarcesco,* atestat în formele acestea nu există, decât un *immarcessibilis, -e,* păstrat literar, cu sensul de „ce nu se poate vesteji". Dar acest sens nu se poate împăcà cu întreaga idee a epitafului care tocmai despre moarte vorbește. Singura soluție pentru Seure

©BCU CLUJ

a rămas aceea de a presupune un verb *immarceo* cu sensul contrar celui atestat literar (la scriitorii eclesiastici, atestat, deci tot târziu, ca și inscripția) adecă însemnând „încep a mă vesteji". Sensul celor două rânduri ar fi, prin urmare, după G. Seure, următorul: „Eu începeam să mă vestejesc, în anul al 14-lea, pe când bărbatu-mi drag era în floare". E ceva forțat în această tălmăcire. Pentru mine nu e nici o îndoială că aici avem de-a face cu verbul *immergo* (= mă confund, mă bag, *merg* în —) și propun tălmăcirea aceasta mai firească: „Mergeam în (pe) anul al 14-lea" etc...

Ca analogie de a-și exprima vârsta în felul acesta figurat să se compare: „undevicesimum *annum ingressus*" (Vell. 2, 61, 1) și „vixi annis VI, in VII excedens animam deposui meam" (Carm. epigr. 1540, 3); „in XXX et VIII (annum) ascendens" (C. I. L. 3989). Cât pentru *a* din *immargebam*, cred că e mai curând o greșeală a lapicidului decât înlocuirea lui *e* prin *a*, ca în Iparator, consacrare, Trabonianus, deși nici această posibilitate nu este exclusă.

Fossatum —sat.

Derivarea românescului *sat* direct din lat. *fossatum* este, precum se știe, aproape definitiv și unanim acceptată (v. DR. I, pp. 253 sqq.; IV, 2 pp. 1343/4). Mai lipsea doar lămurirea împrejurărilor în care un termen eminamente militar, cum e *fossatum*[1], a putut trece la sensul românesc, de așezare pașnică, de agricultori. Analogii nu lipseau, dar, în speță, pentru *fossatum-sat*, se ignora o dovadă concretă. Cred a nu greși când afirm că îmbinarea acelor două sensuri a putut avea loc în sec. 4—6 p. Chr. și anume în niște împrejurări și în o societate de oameni, unde, singur, *fossatum* trăia și putea

[1] Pentru *fossatum* cu sens subst. de „castra", v. *Thes. L. L.* s. v.

©BCU CLUJ

să primească, totodată, și sensul secundar (devenit apoi excluziv) de „sat, așezare". Această societate e armata de graniță, organizată, astfel, de Diocleţian și Constantin cel Mare, care seamănă aproape întru totul cu sistemul de „Militärgrenze" al Impărăției Habsburgice. Intr'adevăr, după reformele celor doi împărați romani, armata romană de la frontiere nu era altceva decât o *miliție* formată din soldați-țărani, fiecare cu moșia lui, în schimbul căreia avea datoria apărării hotarelor. In această organisație militară, postul de comandă, cartierul corpului de trupă se numià *fossatum* [1].

Este evident că acest post de comandă — *fossatum* — trebuia să fi fost așezat într'o comună oarecare, din centrul teritoriului, apărat (și cultivat) de oamenii acelui corp [2]. Pentru aceștia, deci, *fossatum* pur militar de la început a trecut repede și ușor la celalalt sens, de comună, *sat*. Pentru dânșii, de fapt, era și unul și altul.

Ca analogie, e interesantă numirea de „comandă", ce se dă de locuitorii grăniţeri din Bănat, „primăriei".

C. DAICOVICI.

Briboi, priboiu.

Adunând material pentru o terminologie a instrumentelor chirurgicale folosite în medicina populară românească, aflai dela d-l Prof. *C. Lacea* că Românii din Scheii Brașovului numesc „un instrument pentru scoaterea măselelor" *briboi*. Părintele *Ioan Prișcu* din Brașov a avut bunătatea să-mi trimeată un exemplar din aceste instrumente ieșite din uz și, confirmându-mi numirea de briboi, să-mi comunice și numele său nemțesc: Englischer

[1] Vezi Th. Mommsen, *Das röm. Militärwesen seit Diocletian* [Ges. Schr. VI, p. 209]; R. Grosse, *Röm. Militärgeschichte...* p. 66. — Φοσσάτον (Fossatum) se numea și un castel lângă Dunăre în Moesia Inferior [Procop. *De aedif.* 307, 42; RE. s. v.].

[2] De nu era așa, în scurt timp se forma o mică așezare cetățenească.

©BCU CLUJ

Zahnschlüssel. Instrumentul e alcătuit dintr'un mâner de lemn negru orizontal; în el este înfiptă vertical o tijă de oțel, lungă de vre-o 15 cm.; extremitatea ei este plată și se abate lateral de la linia verticală în „baionetă"; această extremitate poartă lateral un cârlig recurbat, mobil în jurul axei verticale. Intreg dispozitivul acesta de la extremitate este perfect adaptat pentru a prinde măseaua cu vârful cârligului de partea linguală a gâtului măselii și cu extremitatea plată, — ca punct fix, — partea bucală. Prin întoarcerea mânerului prins în pumnul operatorului, — acțiune de manivelă, — se luxează măseaua în afară. Cheia aceasta nu-i un instrument popular, ci se folosea de chirurgi și bărbieri, deci făcea parte din arsenalul chirurgiei științifice. A fost construit de chirurgul englez *Benjamin Bell* în jum. a 2-a a secolului al XVIII-lea. (Cf. Sudhoff, *Gesch. d. Zahnheilkunde*, p. 184).

Cheia engleză va fi fost adusă în Brașov între jum. a doua a sec. XVIII și începutul sec. XIX, de bunăseamă de chirurgi sași, cari în nici un caz nu aveau pentru ei un termen de origine slavă[1]. Deci numirea de *briboi* trebuie să fi fost luată de Scheieni din altă parte. Găsind în „Comoara satelor" 1927, p. 120 terminul de *priboiu* pentru un alt instrument chirurgical, — de astădată veterinar, — „instrument de fier cu care găuresc, se înseamnă urechile la miei" [Ciufud, — com. de preotul S. Frățilă] și cunoscând tot din Brașov o plantă (germanium alpestre) numită *briboi* (Panțu, „Plantele", p. 26) am căutat să stabilesc legătura semantică între numirile *briboi, priboiu* pentru obiecte atât de heterogene.

1. *Briboiu* (fierărie), v. priboiu [Dicț. Acad.]. — *Priboiu*[2]. Werkzeug der Sattler, Böttcher, Schmiede zum Lo-

[1] Păr. *Prișcu* mai adaogă că „alt instrument cu numele briboi nu cunosc". După cum m'am putut convinge, căutând în fișele Muz. l. rom. din Cluj, terminul de *priboiu, briboi*, pentru „Englicher Zahnschlüssel" nu e folosit în vre-o altă regiune românească.

[2] *Priboiu*, pilituri de pe un pitac (gologan) de armă foarte ruginit (cu mult sulfat de cupru) ce se dă de băut oamenilor cari și-au rupt vre-un os. [Sez. V, 119, 8].

©BCU CLUJ

chen von Leder, Eisen, etc.: Durchschlag, Durchschlageisen. Et. Vgl. nslav. *preboj*, poln. *prezboj* „Durchschlagen", nslov. *prebojec*, russ. *probojnikŭ* „Durchschlageisen" [Tiktin]. — *A priboi*, percer, perforer; *priboire* action de percer, de perforer [Damé]. — In fişele Muz. l. rom. am găsit priboiul atestat pentru tot teritoriul dacoromân ca instrument pentru găurit fierul. „Un fir ascuţit cu care fierarul face borte în alt fier încălzit" [Şez. V, 119, 8]. — *Priboiaş*: „Chimeraşul mi-l vărsà, Priboiaşul mi-l lua, Gălbinaşi că-mi găuria" [Mat. folcl. 47]. — *Priboc* (Dâmboviţa).

Fixez definiţia din Pietroşiţa: „Un ciocan ascuţit, cu care găureşte şinele şi altceva la fierărie". De fapt acest „ciocan" nu-i altceva decât un cuiu foarte mare, cu vârful îndoit cu 90° faţă de cotor, alungit şi ascuţit, asemănător unui *cap de cocostârc* cu ciocul său lung şi ascuţit; este instrumentul comun care se poate vedea la orice fierar. (In Giurgiu şi azi se zice *priboi* la un cuiu mai mare). Comparând „cheile" de scos măsele din sec. XVI (cf. Sudhoff, op. cit. p. 153 şi 154), din cari s'au desvoltat mai târziu „cheile englezeşti" construite de *Bell*, găsim unul din cei doi cruri ai lor absolut asemănător unui astfel de priboiu, forma „cap de cocostârc". Dacă avem în vedere că mica chirurgie populară erà exercitată mai ales de fierari, măieştrii în scoaterea măselelor, e uşor de înţeles că în Braşov numirea instrumentului comun de fierărit s'a transmis asupra vechilor chei de extracţie dentară şi a rămas prin puterea inerţiei şi pentru cheile englezeşti mai moderne, cari nu mai au nici o asemănare cu priboiul original.

Cât pentru trecerea numelui de priboiu, — instrument de făcut găuri, — asupra cleştelor moderne de perforat urechile vitelor (Ciufud), legătura semantică e evidentă.

2. *Briboiu*[1], *Fratele briboiului* (Braşov), Geranium

[1] *Priboiu*, Veronica beccabunga (germ. Bachbunge), termen folosit în Banat, n'are nimica de a face cu *priboiu*, *briboiu*, geranium. Numele său obicinuit în celelalte regiuni e pribolnic, brobodnic, bribonic, bribornic, bribovnic, bobovnic.

©BCU CLUJ

alpestre [Panţu].—*Priboiu,* Geranium macrorhizon; Dikwurzeliger Storchschnabel [Marian Serb. II, 277; Mangiuca, Cal. 1883, ap.; Tiktin]. — Fructul geraniaceelor seamănă cu un cioc de cocostârc (Storchschnabel! *Prodan* dă şi numele românesc de „Ciocul cocostârcului") sau cu un cuiu; e aşezat oblic faţă de tija plantei. Asemănarea cu forma primitivă a instrumentului de fierar e evidentă[1].

VALERIU L. BOLOGA.

Voină.

Cuvântul se găseşte la Damé, *Nouveau Dictionnaire Roumain-Français,* cu indicaţia [Trans.]: ‚nouveau marié; la Frâncu-Candrea, *Rotacismul la Moţi şi Istrieni,* p. 65: ‚un bărbat tinerel de curând însurat'; la Mândrescu, *Literatură şi obiceiuri poporane,* Bucureşti, 1892, p. 111, unde are înţelesul de bărbat, d. ex.:

„Măi nevastă cu chindeu,
Cum o duci cu voina tău?"

şi la Teodorescu, *Poezii populare române,* Bucureşti, 1885, p. 86:

„Iar ea le grăia:
— Nu mi-e frăţior,
Nici nepot de sor,
Ci-i drag voinea-al meu"...

şi înseamnă logodnic, deoarece câteva rânduri mai jos fata vorbeşte de nunta ei.

---

[1] Amintesc că am mai găsit pentru *priboi:*

1. Deal tinos [*Densusianu,* Ţara Haţegului]. — Loc rău, stâncos, de trecut numai cu piciorul (Haţeg). — Germ. „Reute" [Alexi], loc care trebuie ameliorat. — Adaog că planta geranium macrorhizum, priboiu, creşte în catena sudică a Carpaţilor pe ‚stânci, dărâmături de stânci' [*Prodan* „Flora", Cluj 1923, pag. 669].

2. Un joc cu lăutari [*Pamfile,* Jocuri III, p. 10]. Pamfile nu dă amănunte.

3. Germ. „Wasserwirbel" [Barcianu].

4. A priboi, „körnen"

©BCU CLUJ

E evident că acest cuvânt derivă din vsl. *voinŭ* ‚miles' şi ar putea fi un pendant al lui *miles* > *mire*, etimologie dată de Cipariu.

Desvoltarea semantică dela soldat la 'logodnic, bărbat tânăr, bărbat' pare însă să se fi făcut în serbo-croată, de unde a intrat în limba română. Miklosich în *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, la articolul *voinŭ* ‚miles', dă şi forma sârbească *vojno* cu înţelesul de ‚maritus' ; de asemenea şi la Karaţić, *Lexicon serbico-germanico-latinum : vójno* ‚maritus'. Forma feminină românească nici nu s'ar putea explica din *voinŭ*, ci mult mai uşor din *vojno* (cf. slovo > slovă, trlo > târlă, okno > ocnă, etc.). *Voinea* s'a putut forma prin adăogarea sufixului *-ea*, dacă n'a existat cumva în sârbă sau bulgară forma **vojnjo, -o* şi *-jo*, sufixe care formează ipocoristice.

Voina şi *Voinea* există la noi şi ca nume de persoane — şi trebue derivate din numele de persoană bulgare *Vojna, Vojno*. (V. Jahresbericht XXVI—XXIX, p. 136).

Răspândirea geografică a lui *voină* nu infirmă ipoteza împrumutului sârbesc, deoarece se întâlneşte în Transilvania, Ţara Moţilor (Frâncu-Candrea) şi în judeţul Mureş (Mândrescu).

In Banat nu e semnalat. Exemplul din colecţia Teodorescu e luat dintr'o poezie populară comunicată de C. Manescu, fără indicaţia regiunii de unde acesta a auzit-o.

E. PETROVICI.

Noch einmal lăpădà und răbdà.

Die beiden von mir in DR. I 220—4 aufgestellten Etymologien *liquidare* und *rigidare* haben in der ersten Zeit manche zustimmende Beurteilungen gefunden, von denen mir besonders die Meyer-Lübkes[1] und die des Herausgebers dieser Zeitschrift wertvoll waren. Später aber sind von

[1] „Glücklich scheint mir die Zurückführung von *lăpădà* auf *liquidare* und *răbdà* auf *rig(i)dare*". Z. r. Ph. Bd. 43, 230.

©BCU CLUJ

verschiedenen Seiten Bedenken laut geworden, die mich veranlassen, auf den Gegenstand zurückzukommen.

Nicht eigentlich in das Kapitel der neu aufgetauchten Bedenken gehören die Äusserungen G. *Weigands* im *Balkan-Archiv* II 260, da sie kaum etwas enthalten, worüber ich mir nicht schon vor der Abfassung meines ersten Artikels Rechenschaft gegeben hätte. Er verteidigt dort einfach die alten Etymologien *lapidare* und **reobdurare*, die schon lange vor meinem Versuch von kompetenter Seite angezweifelt, bez. aufgegeben worden sind[2]. Gegen *lapidare* meint er, gäbe es „nicht das allergeringste Bedenken, lautlich und sachlich einwandfrei". Wie es um die sachliche Einwandfreiheit bestellt ist, werden wir weiter unten sehn. Was die lautliche betrifft, so beruft sich Weigand auf die Arbeit von P. Haas im XXXI.—XXV. Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Leipzig 1919) S. 51 f., der für eine Reihe von Verben das Eindringen des *e* für *a* aus den endungsbetonten Formen in die stammbetonten im Dacorumänischen nachweist (*blestem, fermec, mestec, speriu*, darunter führt er nun auch *leped* an). Diese Fälle sind gewiss auch Pușcariu nicht entgangen, als er sich im Et. Wb. gegen *lapido* aussprach. Sie haben zur Voraussetzung die Assimilation im endungsbetonten Stamm: *fărmecà* zu *fermecà*. Wenn sich Pușcariu nun a. a. O. speziell auf das Arumänische beruft, so tut er es gewiss, weil hier diese Assimilation nicht nachgewiesen ist (ebenso wenig im Megleno-Rumänischen). Im Ar. heisst es *blăstem, fărmăcat, aspăreat*; *masticare*, das sich offenbar im Dr. infolge dieser

[2] Meyer-Lübke und Pușcariu (vgl. DR. I 220, 222). *Densușianu* und *Candrea*, die in ihrem etymologischen Wörterbuch nicht bis *răbdà* gelangt sind, glauben sicher nicht mehr an *lapidare* > *lăpădà*, da sie das Wort nicht aufgenommen haben. *Tiktin* in seinem Wb. hält zwar noch an *lapidare* fest, bezeichnet aber den Bedeutungswechsel als merkwürdig; zu *răbda* bemerkt er hingegen: „Et. unbekannt, sicher Erbwort". — *Pascu* hat in seinem Wb. des Arumänischen weder das eine noch das andere Wort aufgenommen, sie auch nicht unter den Wörtern unklaren Ursprungs gebucht.

©BCU CLUJ

Assimilation mit *mixticare* vermischt hat, ist leider im Ar. verschwunden, aber das Meglenitische hält die beiden auseinander: *mastic-meastic*[1]. So bleibt nur *bisear(i)că* neben *băsear(i)că*[2], wo wohl durch die palatalisierende Wirkung des folgenden *s* besondere Bedingungen geschaffen sind[3]. Es ist zu beachten, dass fast alle derartigen Assimilationserscheinungen *ă — e (i) > e — e (i)* sich nach Labialen (und *r*) zeigen (vgl. noch die Tiktin, *Elementarbuch* § 58 erwähnten walachischen Fälle *pereche, perete, strenepot*, ferner *ferecá* aus *fabricare*, megl.-rum. *fárec*. s. Dict. Ac. Rom. s. v.) und da spielt offenbar eine Reaktionsbewegung mit: bekanntlich ist im Dr. unbetontes *e* nach Labialen in harter Stellung zu *ă* geworden (*mărunt, măsură* aber *merinde, mezin: pătrund* aber *petrec; bătrân* aber *berbec; vătuiu* aber *vițel*), es ist also wohl anzunehmen, dass in der Übergangsperiode Schwankungen eingetreten sind, die dann gelegentlich auch auf *ă — é* aus ursprünglichem *a* übergriffen. Das Ar. nun, das den Wandel von *e* nach Labialen zu *ă* nicht kennt, wo es also *minut, misură, pitrundu, bitărnu, vitulu* heisst, hat auch keine Veranlassung für die Assimilation *ă — e > e — e* gehabt.

In Verbindung mit der Tatsache, dass eben die ältesten Beispiele von *lăpădа* im Dr. durchaus *ea* und *e* zeigen

---

[1] Wie erklärt sich das betonte *e* in *repede*? Nach *repezi*? Belege für *răpede (cu răpedea), răpezi* bringt Tiktins Wb. Im Ar. fehlt *repede* „schnell", wir haben allerdings *aripidina* (neben *arîpidina*), *-nez*, vgl. dr. *repezină*, doch hat sich hier jedenfalls etwas eingemischt, vgl. *aripă, aripos*. Per. Papahagi, *An. Ac. Rom.* Ser. II. T. XXIX p. 208 kennt auch *areapit* und *areapid* subst. m. = povărniș, rîpă, deren Verhältnis zu alb. *repjetë* zu untersuchen bleibt. Das It. hat ebenfalls mit abweichender Vokalisation *ripido*, vgl. Schuchardt, *Rom. Et.* I, 46.

[2] Zum Teil an demselben Ort: Avela (Epirus) Papahagi, *Basme ar.* 34_5, 416_3.

[3] Ebenso für *familia* durch labialen Einfluss ein ar. *fumeal'ă*, aber megl. noch *fămeal'ă* neben *fumeal'ă*. Capidan, *Megl.-R.* I. 111. — Doch könnte *bisearică* vielleicht auch durch eine gerade bei diesem Wort erklärliche Einwirkung des Dacorumänischen zustandegekommen sein. Im Pindus ist nach Mitteilung des Kollegen Geagea nur *băsearică* oder *băseară* üblich.

©BCU CLUJ

und *ă* erst später vorkommt, dürften die genannten Erwägungen ein genügend starkes Bedenken gegen die lautliche Seite der Etymologie *lapidare* sein, hat doch Weigand selbst den gleichen Umstand (ursprünglich *ea*) gegen die von Meyer-Lübke aufgestellte (übrigens wieder aufgegebene) Etymologie *elatare* für *arăta* unmittelbar darauf (S. 261) geltend gemacht, diesmal nicht so mit Recht, weil die ältesten Formen im Cod. Vor. durchwegs, in der Ps. Sch. zumeist hier tatsächlich *a (ă)* aufweisen.

Noch eigentümlicher sind die lautlichen Einwände gegen *rigidare*, das W. „viel bedenklicher" scheint als *reobdurare* (den Stern vor dem Wort unterdrückt Weigand), weil man doch **regeda* erwarten müsste. Als ob nicht schon für das vglt. **rigdus *frigdus* statt oder zum mindesten neben *rigidus, frigidus* anzunehmen ist[1], wie die verschiedensten romanischen Formen, z. B. afr. *roit, froit*, zeigen. Während also hier der Schwund des immer unbetonten *i* Weigands schwere Bedenken weckt, ist er gegen den Schwund des langen *u* in dem so naiv konstruierten *reobdurare*, das ja ebenso wie das in *indurare* > *îndura* in den stammbetonten Formen betont wäre, ganz unempfindlich!

Jedenfalls ist interessant, dass für Gamillscheg, der findet, dass die von mir vorgeschlagenen Etymologien nicht auf den ersten Blick einleuchten, gerade der Umstand für sie spricht, dass von beiden Verben, die zu den gewöhnlichsten Ausdrücken des täglichen Lebens gehören, eine andere annehmbare Deutung nicht vorliegt (*Z. r. Ph.* XLII. 240).

Was nun die begriffliche Seite betrifft, so würde es allerdings sehr zu Gunsten der älteren Etymologie von *lăpăda* sprechen, wenn die Sache sich so verhielte, wie es Weigand darstellt: „Steine schleudern" — „werfen". Aber das ist in zweifacher Hinsicht unrichtig: 1. heisst *lăpăda* nie einfach „werfen", „schleudern", was mit *arunca, zvârli* ausgedrückt wird, sondern „von sich werfen", „abwerfen", „wegwerfen". Die andern dakorumänischen Verwendungen

[1] *frigdor, frigdaria* sind sogar im Georges belegt, vgl. auch Schuch. *Voc. des Vulgat.* II 415.

©BCU CLUJ

sind alle aus dieser ersten Bedeutung verständlich, auch das reflexive *a se lăpăda de ceva* „sich von etwas lossagen", „abtrünnig werden". Eine genau entsprechende Bedeutung hat auch das transitive *alepdă* im arumänischen, das jedoch wie es scheint sehr selten und nur in einer ganz beschränkten Gebrauchsweise belegt ist. Per. Papahagi hat folgende 2 Belege in seiner Märchensammlung: *Curcubetă ... ş-alipidă coaja di Curcubetă năparti şi ţe s-ţă veadă ochi? Aleptul alepţilor şi ğonile a ğonilor, nis earâ* „Kürbis... warf seine Kürbisschale beiseite und was sollten die Augen ersehn? Er war der Märchenprinz..." 132[6], aus Avela, Epirus, und ebendaher das zweite Beispiel: *Seara ş-o alipidă k'alea de capră* „Am Abend warf sie die Ziegenhaut ab" 206[37], ganz genau vergleichbar der dakorumänischen Verwendung in Marginea: *leapâdâ păru şial vek* (von Tieren, die die alten Haare abwerfen)[1]. Nur reflexives arum. *alipida* heisst „sich stürzen", „eilen" usw. — 2. heisst lat. *lapidare* streng genommen nicht „Steine werfen", sondern „mit Steinen bewerfen", „steinigen" und hat als Objekt immer die Person oder die Sache, nach der mit Steinen geworfen wird; in der Ableitung ist also das Grundwort nicht als Objekt, sondern als Instrumental enthalten, wie fast immer in *-are*-Ableitungen aus Stoffnamen. Die Grundvorstellung ist also „mit Steinen etwas an jemandem oder an etwas ausrichten" und das ist so wesentlich, dass in Petron 114[11] das Verb zu einer ganz andern Bedeutung gelangt: nämlich „einen Toten mit einem Stein bedecken".

Wäre der eigentliche Sinn von *lapidare* „Steine werfen", so würde der Uebergang zu „abwerfen" noch immer Schwierigkeiten aufweisen: es wäre der innere Akkusativ **lapides lapidare* durch einen äusseren ersetzt worden, etwa **sagittas, tela lapidare* und es wäre von der Gesammthand-

[1] Transit. *alipida* ist bei Dalametra nihcht vorhanden. Wenn Per. Papahagi, *An. Acad. Rom.* II. XXIX, 202 es mit *a[r]uncă* übersetzt, so stützt er sich wohl bloss auf die zwei Beispiele aus seiner Märchensammlung. Koll. Geagea gibt mir folgende genau dem obigen Gebrauch entsprechenden Beispiele: *io ni aléapid strañilu* (*kămeaşâ*): *aléapâdâ perlu.*

©BCU CLUJ

lung, bei der in den lat. Fällen das Endresultat besonders ins Auge gefasst ist, gerade im Gegenteil der erste Moment, das Verlassen der Hand betont worden. Immerhin finden wir einen ähnlichen (nicht genau denselben) Bedeutungsübergang, wenn das germ. *werpan* in frz. und aprov.[1] *guerpir* die Bedeutung „auslassen", „im Stich lassen" angenommen hat.

Nun liegt eben diese objektive Gebrauchsart und Anschauung dem lat. Wort nicht zu grunde und so führt von ihm keine Brücke zu rum. *lăpădà*. Man könnte eventuell an das unpersönliche *lapidat* „es regnet Steine" denken, das bei Livius vorkommt und das zunächst ja wohl auch instrumental gefühlt sein dürfte = *lapidibus pluit* Liv., wie Cic. *sanguine pluit* und noch Augustin *terrā, cretā, lapidibus pluit* sagt. Aber da Livius daneben auch *lapides pluit, sanguinem pluit, terram pluit* kennt, so war wohl gewissermassen eine Umstellung des Gefühls für das impersonale *lapidat* möglich und von hier aus wäre für persönliches *lapidare* ein Übergang zur objektiven Gebrauchart annehmbar, wenn das Wort impers. *lapidat* als ein höchst seltenes und fast fabelhaftes Naturereignis nicht von höchst beschränktem Gebrauche gewesen wäre.

Nun setzt aber eine derartige spätere Gebrauchserweiterung oder auch eine spätere Neuschöpfung **lapidare* in objektivem Sinn „Steine werfen" voraus, dass *lapide* in der Bedeutung eines beliebigen, auf dem Boden liegenden Steins sich im volkstümlichen Gebdauch erhalten habe; das ist aber offenbar nicht der Fall: wo wir das Wort als volkstümlich in den romanischen Sprachen finden, bedeutet es durchwegs den Stein als Gebrauchsmaterial: it. *lapide* „Grabstein", *lapida* „Senkgrubendeckstein", spanisch *laude* „Grabstein", altostfrz. *laire* z. B. als Treppenstein[2]. In der

[1] REW. 9525 zu ergänzen, erster Beleg Sancta Fides 47.

[2] Vgl. Godefr. IV. IV 739c. Hierher gehört auch gewiss montbel. *laire*, das im REW. unter 4950 aufgeführt wird. walis. *lapya* bei M. L. = *läph'a* Val d'Illiez (Frankhauser 197) „pierre plate, mince" kann wegen des Labials wohl kaum direkter Fortsetzer von *lapide* sein, ebenso wenig wie aost. *labya* „Schieferplatte".

©BCU CLUJ

Bedeutung des gewöhnlichen auf der Strasse liegenden oder in und auf der Erde befindlichen Steins ist es durchwegs durch das griech. *petra* ersetzt worden, wozu noch in manchen Gegenden *saxu* oder das rätselhafte *rocc-*, das möglicherweise mit dem *rokh* des Schachspiels identisch ist, tritt. Begreiflicherweise kommt nur diese Bedeutung für das „Steine werfen" in Betracht.

Wollte man rum. *lăpăda* durchaus in die Wortfamilie von lat. *lapide* einreihn, so scheint mir der gangbarste Weg, direkt von jenem lat. *dilapidare* auszugehn, das Puşcariu zum Vergleich heranzieht. Das Wort hat im lat. die Bedeutung „verschleudern", „verschwenden" angenommen; auf welche Weise es dazu gekommen ist, ist nicht ganz klar, aber jedenfalls wird es mit dem Akk. desjenigen Gegenstandes konstruiert, der verschleudert wird: *pecuniam, patrimonium* und somit kann *dilapidare* kaum als ein Kompositum von *lapidare* angesehn werden, sondern dürfte parasynthetische Bildung von *lapide* sein. Der Schritt zu „wegwerfen" *(lepeda)* ist also ein ganz kleiner und ohne Schwierigkeiten denkbar. Ob sich *dilapidare* sonst im rom. erhalten hat, weiss ich nicht, und wie sich das von M.-L. REW. 4898 zitierte log. *dilabadu* „zerstört" dazu verhält, kann ich hier nicht prüfen. Jedenfalls wäre anzunehmen, dass das Verb im vlglt. entweder zu *dislapidare* rekomponiert oder zu *delapidare* umgestaltet worden wäre. Eine Rückbildung *lapidare* liesse sich etwa dem prov. *cobrar* aus *recobrar* vergleichen. Fördernd konnte dabei der Umstand sein, dass infolge des Verschwindens von *lapide* das Gefühl für den etym. Zusammenhang sich verlor, hemmend, dass dann doch das *dis-* oder *de-* der die eigentliche Bedeutungsnuance tragende Bestandteil des Wortes sein musste.

Der gewöhnliche Stein heisst auch in Val d'Illiez *ph'ēra*. Eine Verbreitung in andere Gegenden ist eher für die Bedeutung eines Gebrauchsmaterials, z. B. Schiefer, annehmbar, von hieraus kann das Wort zurück zur Bedeurung „flacher Stein" gelangt sein. — Neapolit. *lapete* „grosses Hagelkorn", von M. L. angeführt, geht vielleicht von dem unpersönlichen *lapidat* aus, das besonders in der Nähe des Vesuv sich gehalten haben konnte.

©BCU CLUJ

Aber da diese Präfixe in manchen Beispielen die ihnen innewohnende Bedeutung des Entfernens, des Auseinander nicht erst in das Kompositum hineinbringen, sondern eine schon in dem Verb vorhandene entsprechende Nuance bloss verstärken (Typus *disrumpere*, prov. *dostar* etc.), so wäre immerhin möglich, dass auch unser Verbum als ein solches gefühlt und die Verstärkung nicht immer als notwendig empfunden worden ist; oder es wäre denkbar, dass in einem **dislapidare dis-* als der Exponent der Idee des Zerstreuens aufgefasst wurde, von dem abgesehn werden konnte, wenn nur die Idee des Sich-Entfernens, die Idee des *weg-* zum Ausdruck gebracht werden sollte. Alles dies ist ziemlich gekünstelt und es bleibt dabei die Schwierigkeit des Vokals.

Andererseits verkenne ich natürlich nicht die Schwierigkeiten des Etymons *liquidare*, das ich für *lepăda* vorgeschlagen habe. Sein Vorteil scheint mir darin zu bestehn, dass es besser den Vokal erklärt und unter Annahme einer bestimmten Bedeutungsentwicklung auch besser den Sinn. Gewiss ist diese Bedeutungsentwicklung eine Hypothese und ebenso muss man eine Hypothese zur Erklärung des Wandels von *qu* zu *p* zu Hilfe nehmen. Die Bedenken aber, die L. Spitzer in dieser Zeitschrift IV 645 f. Anm. gegen diese Hypothesen erhebt, scheinen mir im wesentlichen auf einer Verkennung der Fülle von Veränderungsmöglichkeiten zu beruhen, die sich innerhalb etwa durch 1000 Jahre unterirdisch strömender Entwicklung ergeben können und müssen. Wie viel von dem, was uns in der Laut-, Formen-, Bedeutungsgeschichte des Franz. völlig gesichert erscheint, würde ganz hypothetisch dastehn, wenn die Ueberlieferung wie im Rumänischen die grosse Lücke zwischen dem 5. und 16. Jh. aufwiese. Etwa aus den heutigen östlichen und westlichen Randdialekten auf eine ehemals allgemeine Gültigkeit des Bartsch-Mussafiaschen Gesetzes für Frankreich zu schliessen, würde uns ohne diese Ueberlieferung als kaum entschuldigbare Verwegenheit erscheinen, ebenso das in Beziehung bringen von *chance* zu *cadere*, von *falloir* zu *fal-*

©BCU CLUJ

lere usw., oder die Erhaltung des Vortonvokals in *plier, lier, lien* mittels verwickelter analogischer Ausgleichsverhältnisse.

Was das heutige [illegible]ische von dem eigentümlichen Wandel *qu* zu *p*, *gu* zu *b* ersichtlich macht, sind möglicherweise Trümmer. Hätten wir altrumänische Denkmäler in dem Sinne in dem wir altfranzösische haben, so wäre nicht ausgeschlossen, dass wir uns ein ganz anderes Bild über diese Frage machen könnten; es wäre ja möglich, dass im 12. oder 13. Jh. noch Worte wie *quercus, quindecim, quintus, quisque, aequalis, sequestrare, sequere, aliquod, anguilla, inguine* vorhanden waren, die in anderen rom. Sprachen existieren, und dies würde uns vielleicht darüber Aufschlüsse gewähren, ob die Doppelentwicklung *qu* > *p* und *qu* > *k* (*č*) sich aus lautlichen Bedingungen erklärt, oder ob hier verschiedene Schichtung vorliegt, wie z. B. ohne Zweifel bei der Doppelentwicklung *al* + Ks. > *au (ou)*, *al* + Ks. > *al* im Span.-Port. — So haben wir nur 4 bis 5 Reste der labialisierenden Entwicklung im rum.; dass in diesen Beispielen *qu* allemal vor *a* steht (3-mal vor unbetontem *a*: *apă, iapă, limbă,* einmal vor betontem: *patru,* das eine mal vor minderbetontem *păresimi* beweist nicht viel, weil die Entwicklung von *patru* beeinflusst sein kann) ist vielleicht nur ein Zufall; auch S. *Puşcariu* war wenigstens in der Schrift Locul limbii Române p. 11, n. 2 noch geneigt, die Möglichkeit eines *que* > *pe* zuzugeben. Jedenfalls ist das folgende *a* keine zwingende Ursache, das *qu* zu *p* werde, wie *care, când, cât, scamă* beweisen. Durch diese Erwägungen gewinnt vielleicht auch *Densusianus* Ableitung von *potîrniche* aus dem durch das Lucrez-Manuskript gesicherte *quoturnix* (Hist. L. R. I. 112) an Wahrscheinlichkeit. Jedenfalls besteht ein unleugbarer und eigentümlicher Zusammenhang zwischen den rum. und sard. Labialisierungsfällen, so dass, wenn wir das Weiterbestehn eines *liquare* oder stammverwandter Wörter für das Urrumänische annehmen dürfen, wegen altsardisch *libidu* = *liquidu* die viel grössere Wahrscheinlichkeit dafür spricht, dass hier die labialisierende Entwicklung eingetreten sei.

©BCU CLUJ

Ist es nun also nach den vorangegangenen Erwägungen nicht ganz richtig, dass man um *lepeda* aus *liquidare* zu erklären, das Weiterbestehn eines *liquare* im rum. annehmen *muss*, wie Gamillscheg *Z. r. Ph.* 43, 240 sich ausdrückt, so begegnet doch gewiss die Annahme der Fortexistenz von *liquare* kaum einer Schwierigkeit, da das Wort in den rom. Sprachen ziemlich weit verbreitet ist (ausser den Belegen im REW. 5076 noch prov. *legar* mit Ableitung *legador*); wenn wir einmal ein ursprüngliches *liquare* > **lepare* voraussetzen, dann ist der Wandel *qu* > *p* in *liquidu* und *liquidare* auch für diejenigen, die an der Bedingung „vor *a*" festhalten, ebenso selbstverständlich wie der in *equae* > *iepe* oder in *aquosu* > *apos*. Ich kann also von dieser Seite die von Spitzer hervorgehobene Schwierigkeit nicht zugeben, halte es im Gegenteil für wahrscheinlich, dass eine gewisse Zeit verstrichen sei, bis das lat. *liquare* von dem slav. Ersatzwort verdrängt wurde.

Wenn allerdings, wie Sextil Puşcariu DR. IV. 736 meint, *licări* „flimmern" und *licuriciu* „Glühwürmchen" auf diesen Stamm zurückgehn, so wäre sicherlich die Annahme, dass in *liquare* oder einem Derivat *qu* zu *p* geworden ist, weniger wahrscheinlich. Weniger wahrscheinlich, aber nicht unmöglich. Denn vermutlich gehören eben die Behandlungsweisen von *qu* verschiedenen Schichten an, und da können eben auch die Ableitungen aus ein und derselben Wurzel, die sich im Sinn verschieden differenziert haben, verschiedenen Schichten angehören. So finden wir etwa für lat. *sequestrare* im logud. einerseits *segrestare* „schädigen", andererseits *sebestrare* „finden", „wahrnehmen" (M. L. REW. 7840). Aber die Ableitung von *licări*, so anziehend sie ist, weist doch auch abgesehn von der doppelten Bedeutungsverschiebung ein Bedenken auf: die rom. Sprachen zeigen bei *liqu-* durchaus die Reflexe eines kurzen *ĭ* = *e* (vgl. ausser den REW. 5076 f., 5079 zitierten Wörtern und dem erwähnten prov. *legar*, noch REW. 2542), so würden wir im rum. zum mindesten **lec-* neben *lic-* erwarten. Sollte wirklich die Grundbedeutung des Wortes die rasche Bewegung sein, so scheint mir Zugehörigkeit zu alt-

©BCU CLUJ

bulg. *likъ* „Reigen" erwägenswert (Berneker, *Slav. Et. Wb.* S. 718, *likъ* 1.).

Auch der aus der Wortbildungslehre geschöpfte Einwand Spitzers scheint mir nicht zurecht zu bestehn, wofern man nur annimmt, dass die Ableitung *liquidare* schon recht alt sei, etwa in die lat.-rom. Uebergangszeit falle. Sicherlich zeigt sich für Adjektivableitungen in den rom. Sprachen die Tendenz der Bevorzugung der sog. Inchoativflexion, während für die Substantivableitungen die der *are*-Konjugation zu konstatieren ist. Aber diese Tendenz gilt noch nicht für das lat., nicht einmal für das spätlat., wie speziell für *-idare* u. a. *trepidare* (rum. *trepădа* REW. 8881), *candidare, solidare* (REW. 8068), *turbidare* (REW. 8993), *nitidare* (vergl. REW. 5929 it. *nettare*, Godefr. belegt auch altfr. *neter*), *lucidare* (REW. 5139), *lividare, frigidare* (altfr. *froidier, refroidier*), *tepidare, calidare, morbidare, umidare, sucidare* beweisen. Aus welcher Zeit die bei Du Cange angeführten zwei Belege für *liquidare* stammen, kann ich hier leider nicht nachprüfen, und so ist mir auch unmöglich zu sagen, ob sie mittellat.-gelehrten Ursprungs sind (Kanzlei- oder Komptoirsprache) oder ein it. Wort kopieren. Jedenfalls zeigen sie, ebenso wie das spätere it. *liquidare* gelehrter Faktur, mit dem es im Sinn übereinstimmt, die Möglichkeit einer solchen Ableitung.

Was nun die angenommene Bedeutungsentwicklung betrifft, so ist der eine Einwand Spitzers schon durch Puşcarius Korrektur DR. IV 1318 gegenstandlos geworden: in dem Sprichwort *apă limpede până nu vei vedea cea turbure n'o lepădà*, heisst *lepăda* wirklich „ausgiessen" und diese Bedeutung dürfte eine archaistische sein, wie sich ja in Sprichwörtern oft altertümliches erhalten hat. Die grosse Lücke, die angeblich zu „wegwerfen" klafft, besteht also nicht und es wäre sehr gut denkbar, dass ein Wort, das zunächst „flüssig machen", „schmelzen" bedeutet haben muss, auch die Bedeutung „ausschütten" angenommen hat, einfach weil auch lat. *fundere* beide Bedeutungen vereinigt. Bei *fundere* ist die Bedeutung „giessen", „ausschütten" wohl die ursprüngliche, wie der etym. Zusammenhang mit

©BCU CLUJ

χέω zeigt. Auch, dass *tela fundere* ein poetisches Bild sei, wobei der Geschosshagel mit einem Guss verglichen werde, stimmt nicht: Sil. It. Pun. VII 647 heisst es von einem Pfeil: *volucrem post terga sagittam fundit* und so wird auch namentlich das Kompositum *effundere* gebraucht, z. B. von einem Pferd, das den Reiter abwirft. Vor allem zeigen die Ableitungen *funda* und *fundibulum*[1], dass dieser Gebrauch volkstümlich war. Auch *funda* „Geldbeutel" gehört gewiss hierher; dass man Metallstücke aus einem Beutel ausgoss, war ja vor der Einführung des Papiergeldes die übliche Art der Barzahlung bei grösseren Summen. Analogien dazu dürfte das mittellat. *liquidus* > it. *liquido* in der Bedeutung „flüssig" = „bar" (vom Gelde) aufweisen, auf dem das gelehrte *liquidare* in der kaufmännischen Bedeutung beruht, vergl. auch mittelfrz. *liquide, -ment*. Nun machte mich der verstorbene Kollege *Bogrea* im Mai 1926 auf eine rum. Urkunde aus dem Jahre 1639 aufmerksam, in der *lepeda* offenbar genau in demselben Sinn des Barzahlens gebraucht wird: *Deci am pus de au bătut clopotul şi s'au strânsŭ şi tineri şi bătrâni, şi le-mĭi pus zi oroşanilor ca să lepede baniĭ acestor boiari, eră ei n'au putut căpăta baniĭ, să-i dè de pre acele vaduri, ci s'au împăcat şi s'au tocmit* N. Iorga, *Studii şi documente* I—II, S. 276. Aehnlich gebraucht man ja im franz. *verser (de l'argent dans une caisse, de l'or à pleine main)* und ebenso im it. *versare*, und schon *saccos nummorum effundere* bei Horaz. Es ist also jenes von mir

[1] Vergl. Saalfeld, *Thes. italo-graecus* S. 448 f., wonach Fick an der alten und von Pott wiederaufgenommenen Etymologie *fundere* festhält, ebenso E. Schwyzer, *Berl. Ph. Woch.* 1904, 1397. Die Gleichung *funda* = *σφενδόνη* weist unübersteigbare lautliche Bedenken auf, so dass Saafeld ein **σφόνδη* konstruiert. Dass die Schleuder keine lat. Waffe ist, spricht nicht gegen die Herleitung des Wortes von *fundere*. Ausser der Schleuder als Kriegswaffe gibt es doch gewiss allgemein bekannte zu andern Zwecken, z. B. als Kinderspielzeug oder zum Vogelscheuchen. Jedenfalls müsste man, auch wenn *funda* wirklich ein griech. Wort wäre, eine Anlehnung an *fundere* annehmen, die sich schwerlich eingefunden hätte, wenn die Bedeutung „schleudern" nicht volkstümlich gewesen wäre.

©BCU CLUJ

zitierte *lepăda* in der Bedeutung „(früh) gebären" nicht die einzige überraschende Paralelle, die sich mit dem Gebrauch von *fundere* ergibt. Gewiss hat Spitzer Recht, dass dabei von der Bedeutung „von sich geben" auszugehn ist, das ist eben auch bei *fundere* die Zwischenstufe. Auch der arum. reflexive Gebrauch „sich (auf jemand oder etwas) stürzen, überfallen" usw. deckt sich recht genau mit einem sehr zahlreich zu belegenden des lat. *se effundere* oder *effundi* (z. B. *in terram, in suos*.....) und dieser Gebrauch mag sich tatsächlich zunächst für eine Menge von Leuten, Tieren usw. eingestellt haben.

Gegen meine Etymologie von *răbda* ist weniger Widerspruch erhoben worden. Ausser der Aeusserung Weigands sind mir nur die Ausführungen von *G. Giuglea* in dieser Zeitschrift IV 380 bekannt geworden. *Giuglea* nimmt meine Erklärung des *bd* aus urspr. *gd* an, zieht aber ein **regidare* zu **regidus* von *regere* dem *rig(i)dare* vor. Lautlich ist das eine ebensogut wie das andere, und es ist in der Tat verlockend, das rum. Wort mit dem it. intrans. *reggere (alla fatica, alla celia, al caldo* usw.) zusammenzubringen. Aber der Widerspruch, den sowohl er als Weigand gegen die Bedeutungsentwicklung von *rigidare* erhebt, scheint mir durch den Hinweis auf *durare, indurare* zu *durus* hinfällig, zu dem ja *rigidus* nahezu ein Synonym ist (Giuglea übersetzt es a. a. O. unter anderem mit *vârtos*). Schon im lat. zeigen sich Gebrauchsweisen von *durare*, die dem rum. *răbda* völlig analog sind (*durare nequeo in aedibus, unam hiemem in castris durare*). Das habe ich schon DR. I 224 angeführt und gegen diese Parallele, denke ich, hätte Weigand sich wenden müssen, ehe er meine Ableitung als „begrifflich unannehmbar" bezeichnete und Giuglea, bevor er konstruierte, was ein solches *rigidare* hätte heissen müssen. Weder im lat. noch im rom. wird ja mit *rigidus* ausschliesslich die durch Kälte erzeugte Steifheit bezeichnet.

So scheint mir denn doch, wenn man schon das Bestehn von *rigidare* im lat. leugnet, annehmbarer, von dem belegten *rigidus* als von dem konstruierten **regidus* aus-

©BCU CLUJ

zugehn. Zudem dürfen wir wohl für das klass. lat. *rigidus* eine schon vulgäre Nebenform **rigdus* annehmen, wenn aber von *regere* im rom. ein Adjectiv neu gebildet wurde, so ist diese Ableitung ja wohl nur mit dem vollen Suffix *-idu-* = rum. *-ed* denkbar; eine synkopierte Form ist vom rom. Standpunkt kaum erklärlich: das *d* von *cald* z. B. kann ja schwerlich produktiv gewesen sein. *-ed* findet sich tatsächlich in einigen rum. Neubildungen [1], aber diese lehnen sich nach ihrer Bedeutung an ganz bestimmte Muster an; das ist auch dort offenbar, wo der Stamm nicht klar ist: *vâlced, buged, calfed* (Marginea hat *k'alfâd*) nach *sarbed, veşted* nach *mârced, şubred* nach *lânged*, ar. *muhlid* nach *muged*, das im ar. ja wohl auch ehemals bestanden hat, oder nach *arânţid, suleaged* „zart, schlank" vielleicht nach *fraged* „zart, weich" [2]. Für ein **regidus*, dem doch wohl nur **reged* entsprechen konnte, ist also hier überhaupt kein Platz.

Aber *reggere* in der genannten Bedeutung scheint überhaupt erst it. Neuschöpfung zu sein, u. die Bedeutungsentwicklung: *conduce, cârmuì, stăpânì* zu *tolerà, suferì, suportà* ist nicht so ohne weiters einleuchtend [3] (am ehesten gelänge es wohl über *reggersi*). Man könnte sich eher um-

---

[1] Zu den *-idu-* Ableitungen im allgemeinen vergl. Schuchardt, *Rom. Et.* I 42 ff., M.-L., *R. Gr.* II § 426. — Nicht hieher gehörig *acrid* (Pascu, *Suf.* 64).

[2] *frăzit* in Marginea auch von Kindern und jungen Mädchen gebraucht: „zart", „weich", „angenehm anzufassen". Das ist *Cod'r. Cosm.* II 404 zu ergänzen. Von Aepfeln und Birnen bedeutet es „weich", „im Munde zergehend" (von bestimmten Sorten gebraucht), auch von Holz und Gras wird es gesagt. Es liegt lat. *fracidus* zu Grunde und Tiktin hat vermutlich Recht, wenn er behauptet, dass das Wort mit *fragilis* nichts zu tun hat. Der stimmhafte Palatallaut könnte sich ja durch Einmischung von *fragi* 'Erdbeeren' erklären. Doch glaube ich noch an eine Möglichkeit, diese und andere phonetische Elgentümlichkeiten der *-indu-*. Adjectiva zu erklären, worauf ich nächstens zurückzukommen gedenke.

[3] Bei der Gleichsetzung des seltenen *regibilis* „docile" mit „care rabdă" lauft wohl eine Verwechslung der passivischen und

©BCU CLUJ

gekehrt zu der Frage verleitet sehn, ob sich in das it. Wort nicht *rigere* eingemischt hat, dessen endungsbetonte Formen (*reggiamo, reggeva* etc.) mit denen von *regere* zusammenfallen mussten, vergl. lat. Gebrauchsarten wie *nervi rigent, animus rigens, vir tot malis rigens.*

Cernăuți. E. HERZOG.

aktivischen Auffassung unter. *-ibilis* mit seinem deutlich passiven Charakter wäre nicht ohne weiters als aktiv aufgefasst worden.

©BCU CLUJ

ARTICOLE MĂRUNTE.

Die 1. Pers. Imperfecti und am ‚habeo'.

Ich möchte für die Formen *lăudam* ‚laudabam' und *am* ‚habeo' die Erklärung Miklosich's und Tiktin's befürworten, nämlich als ursprüngliche erste Person Pluralis, gegenüber der von Meyer-Lübke gegebenen (*Rom. Gr.* II § 238) und von Puşcariu (Beihft. 26 z. Ztschr. f. rom. Phil., 29) mit Hinweis auf Meyer-Lübke's Gründe befürworteten : *lăudam* nach *am*, dies nach alb. *kam* (das bekanntlich selbst indogerm. *-mi* enthält). Eine dritte Deutung Bărbulescu's (Arhiva 1922 S. 299 f.) hat Gamillscheg, *Ztschr. f. rom. Phil.* 1928 S. 215 wohl mit Recht abgewiesen. Der Grund, den Meyer-Lübke gegen die Identifikation von *am* ‚ich habe' mit der verkürzten Form von *habemus* im Rum. *am* anführt, ist der folgende: „Es ist aber schwer einzusehen, weshalb in diesem einen Falle die 1. Plur. auch für die 1. Sing. eingetreten sein soll, während doch bei allen anderen Verben die zwei Personen scharf auseinander gehalten werden. Zwar könnte man sich auf das Imperfektum berufen..., hätte aber damit die Schwierigkeit blos verschoben. Das liegt allerdings auf der Hand, dass *am* = *habeo* mit *cănt-ám* = *cantabam* im Zusammenhang steht, und dass entweder beide auf gleiche Weise zu erklären sind, oder aber das eine das andere nach sich gezogen hat". Ich würde meinen, dass von vornherein die erstere Möglichkeit der zweiten vorzuziehen sei : denn ein Einfluss von *habeo* auf *laudabam* (oder umgekehrt) ist doch nicht sehr wahrscheinlich. Und wie soll man sich den Einfluss eines alb. Paradigmas *kam* 1. Pers. – *ka* 3. Pers. auf das rumänische **aib* (aus *habeo*) – *a* (aus *habet*), also Einfluss mit-

©BCU CLUJ

ten aus *einem* Sprachsystem heraus auf eine parallele Form in einem anderen, denken? Soweit ich sehe, hat Capidan in seinem Artikel „Raporturile albano-române" in DR. 2, 444ff. auch diese Theorie unerwähnt gelassen. Ist also die Erklärung aus *gemeinsamer* Ursache von vornherein vorzuziehen, so scheint mir das Eintreten der 1. Pluralis an Stelle der 1. Singularis psychologisch höchst wahrscheinlich: man braucht nur an die zahlreichen Fälle der „syntaktischen Einordnung des Individuellen unter der Allgemeinheit" zu denken, die ich in meinen *Aufsätzen zur roman. Syntax und Stilistik* (1918) S. 144 ff. besprochen habe, und die Slotty Indog. Forsch. 44, 185 ff. unter „pluralis sociativus" bezw. „pluralis affectus" zusammenfasst, indem er darauf hinweist, dass der Ich-Ausdruck dem individualistischen, der Wir-Ausdruck dem kollektivistischen Empfinden des Menschen entspringt („so viel wird man mit Recht sagen dürfen, dass bei einzelnen Individuen die eine oder die andere Einstellung überwiegt: *bei der grossen Masse stehen beide in unaufklärlichem Wechsel*", von mir gesperrt): vgl. etwa die von Rostand getadelten „syntaxes alertes", die *on est des...* statt *je suis un...* sagen lassen (Aufsätze S. 154) oder volksfrz. *c'est bon, on y va* ‚j'y vais' (Nyrop, *Gramm. hist.* 5. S. 376), wobei *on* ja im Volksfrz. = ‚nous' endlich in der Selbstansprache: *Courage!... poursuivons ma route* (ebda. S. 216). Schliesslich zeigt ja auch bauernfrz. *j'avons* statt *nous avons* die engen Beziehungen, die 1. Sing. und 1. Plur verbinden [1].

Nun bleibt allerdings noch der höchst beachtenswerte Einspruch Meyer-Lübkes zu erörtern, warum denn „bei allen anderen Verben" ausser *habere* diese Vermi-

---

[1] Vgl. etwa die Rede des bäuerlichen Dienstmädchens bei Molière, *Femmes savantes* II/7: *Mon Dieu! je n'avons pas étugué* [= étudié] *comme vous Et je parlons tout droit comme on parle chouz nous*, also mit 1. Plur. statt 1. Sing., wozu Parallelbeispiele bei Livet. III, 399. — Vermischung von 1. Sing. und Plur. zeigt auch dialektspan. *mueso* statt *nueso*, ‚unser' und *mos* statt *nos*

©BCU CLUJ

schung der 1. Sing. mit der 1. Plur. nicht eintritt. Darauf ist zu sagen: es handelt sich offenbar um Grammatikalisierung eines Stilistikums, das ursprünglich in das Belieben des Sprechers gestellt war: dieser gebrauchte ursprünglich die 1. Sing. oder die 1. Plur., je nachdem ob er mehr individualistisch oder mehr kollektivistisch auftreten wollte, mehr als Einzelner oder mehr als Glied der Gemeinschafts. Es musste also ein besonderer Umstand hinzutreten, der die Grammatikalisierung des Stilistikums durchsetzte: hier tritt ein, was Pușcariu (a. a. O.) schon hervorgehoben hat, das sprachliche Bedürfnis nach Unterscheidung lautlich zusammenfallender Verbalformen: „Das lat. Imperfectum *laudabam, -as, -at, -amus, -atis, -ant* sollte lautgerecht im Rumänischen 1, 2, 3, 6 *lăudà*, 4 *lăudam(u)*, 5 *lăudaț(i)* lauten. Es ist nur zu leicht begreiflich, dass dieser Zustand geändert wurde und zwar haben wir in der heutigen Schriftsprache *lăudam, lăudai, lăudà, lăudam, lăudați, lăudau*". D. h. also das okkasionell-stilistische, urspr. pluralische *lăudam* ist auch im Sing. eingetreten — wodurch allerdings eine neue Konfusion zwischen der 1. Sing. und der Plur. entstand, die indes leichter erträglich erscheint als etwa eine Konfusion von ‚ich lobte' mit ‚er lobte, du lobtest'.[1] Bei der Ersetzung von **aib* = *habeo* durch den Plural *au* mag wieder das Herausfallen jener Form aus dem Paradigma *(ai, a, am, au)* eine Rolle gespielt haben und hier wurde die Differenzierung gegenüber dem Plural durch *am — avem* möglich. Dass also in anderen Fällen nicht die 1. Plur. an Stelle der 1. Sing. eintrat,

[1] Man vergleiche die nur zögernd sich durchsetzende Unterscheidung von 3. Pers. Sing. und Plural bei *aveà* „er hatte" — *aveau* „sie hatten": letzteres ist statt *aveà* nach *au* = *habent* gebildet, vgl. Pușcariu (wobei ich übrigens finde dass *il chemà Ioan*, ein Fall, wo auch die Schriftsprache den Unterschied gegen die 3. Pluralis nicht macht, vollkommen normal ist: man erwartet nicht *chemau*, wie P. meint, da das Subjekt *nimenii* wäre — sondern *chemà* ist einfach 3. Pers. *Sing.* von unpersönlich gebrauchtem *mă chiamà Ioan* „ich heisse Johann", vgl. die Parallelfälle wie sp. *dizque* „es heisst [wörtl. es sagt] dass...")

©BCU CLUJ

erklärt sich aus der besonderen Konfiguration der beiden Paradigmen. Erst das Zusammenwirken einer stilistischen Tendenz mit einem Unterscheidungsbedürfnis liess die Sprache auf einen solchen Abweg geraten. Ich erinnere an einen anderen bekannten Fall, sp. *eres* „du bist", ein urspr. Futur (selbstverständlich lehne ich Salvioni's **es-es* dissimiliert zu *eres*, als zu kompliziert ab). Menéndez Pidal, *Manual de gramática histórica española* § 73 sagt: „La fonética puede hacer confundirse formas de función diversa, y si la lengua unas veces permanece indiferente, dejando confundirse los derivados de *amen* y *amet* en una forma común *ame*..., alguna vez reacciona procurando con una distinción cualquiera reparar el daño causado por la fonética, y en vez de *tu es, ille est* toma una forma del futuro y dice *tu eris, ille est, eres, es*" und § 116 über die 2. und 3. Person: „Tu, ĕs fué en leonés y aragonés *yes*; pero el castellano tomó extrañamente el futuro ERIS *eres*, mientras en leonés occidental, judíos, Andalucía, Argentina, etc., se echa mano de Vos *SUTIS, diciéndose *tú sos*, con lo que se uniforma la inicial con la de Yo, Nos y Ellos; — Él, ĕST *ye*, en leonés y aragonés, perdida la *-s* con la *-t* para uniformar esta persona con las demás Él y distinguirla de Tú *yes*, que acababa en *-s* como en los demás verbos; pero en castellano no había esta necesidad de distinción y fué *es*, no diptongado como voz empleada átona". Dialektspanisch ist also *tú sos*, 2. Pluralis statt 2. Sing. zu Unterscheidungszwecken eingetreten, weil *vos *sutis* neben *tu es* stilistisch vikarierte. Das ist ganz parallel zu rum. *am* = *(habemus)*, 1. Plur. eingetreten statt 1. Sing. zu Unterscheidungszwecken eingetreten, weil *habemus* neben *habeo* stilistisch vikarierte. Übrigens lässt sich auch kast. *eres* = *eris* als Parallele anführen für das Zusammenwirken der grammatischen Distinktionsnotwendigkei tund einer stilistischen Tendenz wie bei rum. *am*: es ist nämlich nicht so sehr sonderbar (extrañamente, Menéndez Pidal), dass gerade das Futur in der 2. Person als Vertreter eines missverständlichen **es* auftritt: von Du kann man nicht so leicht etwas mit Sicherheit behaupten, ein Präsens „du bist" hat etwas von

©BCU CLUJ

einem peinlichen Eingriff in die Daseinsspäre des Nebenmenschen: Wir müssen daran denken, dass wir vom Nebenmenschen nie so viel wissen, dass wir von ihm, und gar zu ihm sprechend, „Wahrheiten" behaupten könnten[1]: so stellt sich denn ein vorsichtiges „du wirst wohl sein" als schüchterneres, bescheideneres Äquivalent eines allzu prallen „du bist", ursprünglich nur als stilistische Nuance ein.

LEO SPITZER.

Versuri vechi.

Intr'un manuscris de 148 foi, scris cu chirilice, aflat de studentul P. Bârlea din Mogoș în 4 Aprilie 1926 și dăruit mie, alături de mai multe colinde și cântece de stea în versuri, de fragmente din *„Mântuirea Păcătoșilor"* (Ἁμαρτολῶν σωτηρία) etc. („Pentru minunea care s'au făcut cu zugravul", „Pentru copilul cel de un an carele l-au păzitŭ Născătoarea de Dumnezeu sănătos", „Pentru celŭ ce l-au dat mumă-sa dracului la zimislirea ei", „Intr'o cetate era un omŭ anume Ioan", „Epistolia Maicii Domnului", „Epistolia Domnului Nostru Isus Hristos", „Tâlcul Sfintei Liturghii", „Viața și muncile Sfântului Mucenic Chirilă", „Intrăbări și răspunsuri", „Pentru Sfântul Ioan Cucuzel", „Pentru Teofil carele s'au lăpădat de Hristos cu scrisoare", „Plângerea Maicii lui Isus Hristos în versuri", „Verș la nuntă", „Verș la Crăciun" și mai multe alte „versuri" și scrieri apocrife scrise de alte mâni) se găsesc: mai

[1] Daher im Neuenglischen die bekannte Verteilung im Futur *I(we) shall go — you will go*, vgl. Deutschbein, System der neuengl. Syntax S. 140: „*Shall* drückt frühne, eine bestimmtere Zukunft aus als *will*. Von dieser Basis aus ist die gegenwärtige Verteilung von *shall* und *will* begreiflich. Ich kann naturgegemäss über meine Person und deren zukünftiges Verhalten bestimmter aussagen als über die 2. und 3. Person". Dass im Spanischen nun gerade das sozusagen weissagende Futur statt des Präsens eintritt, könnte zum Engl. im Widerspruch empfunden werden: aber das sp. *eres ist* eben nicht das bestimmt weissagende, oder, wie Lerch sagen würde, das kategorische Futur, sondern das suggestive, sanft insinuierende: „du wirst wohl".

©BCU CLUJ

întâiu, ca un fel de introducere, un *Cântec mângâios*; apoi două cronici rimate, versuri populare de dragoste scrise sau, mai bine, copiate de un bâjenar cu numele „Nicolae" (cf. f. 97 r°), care, după limbă, poate să fi fost oltean și, după 1769, să fi trecut munții în Ardeal. „Această sfântă carte" o cumpărase din „Jeoaj" (Gioagiu) în „luna lui Cuptor în anul 1810", „cu plată foarte multă, cu bani cu 2 zloți buni" Niculae Cojoc din Valea Râului. In 1823 „această epistolie" era tot a „bătrânului" Niculae Cojoc. „Versurile" mai nouă sânt scrise începând cu acest an, unele abia în 1842. In 1849 „Moise Samuel de Csora" scrise în patru limbi următoarele: „Gegen diese Anweisung. Féljen az Istentől senkitől se tarts. Pune nădejdea în Dumnezeu și te vei mântui. Confide Deo et salvus eris. Deus, deus meus, ad te de luce vigilo, salva me, ab hoste inimico libera me, protege me, Domine".

Versurile și celelalte texte ale bâjenarului Nicolae au fost scrise cu siguranță înainte de 1800.

Cântecul al cărui titlu ar trebui să fie *„Istoriia Țării Românești de la leat 1769"* și care se găsește și în ms. 1319 al Academiei Române (v. N. Iorga, *Ist. lit. rom. sec. XVIII*, v. I, pp. 501—502, și *Ist. lit. rom.*, ed. II, v. II, p. 559; pentru comentar cf. și Al. T. Dumitrescu, *Trâmbiță românească*, în *AAR.*, XXXVII lit., pp. 33—35), în altul de la 1789 care-i aparține bibliotecii Episcopului de Buzău Dionizie (publicat de N. Iorga în *Revista istorică*, IV—1918, pp. 156—162), într'un al treilea în proprietatea d-lui C. C. Giurescu, unde e mai complet și are titlul *„Istoria Țării Rumânești și a Bucureștilor, săracii"* (cf. *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, pp. 201—202) ne trimit înainte de această dată.

De asemenea și cântecul despre luarea Hotinului de Ruși, care s'ar puteà datà din 1768 (cf. N. Iorga, *Ist. lit. rom. sec. XVIII*, vol. II, p. 463; o variantă cu titlul „Versul lui Hotin" a publicat M. Gaster în *Rev. pentru ist., arh. și filologie*, II—1883, pp. 335—336, făcând nota: „Această baladă istorică care se rapoartă la evenimentul din anul 1769 arată acuma, mai presus de ori ce îndoială, vechimea

©BCU CLUJ

relativă a acestor cântece din manuscriptul de faţă, că sânt în orice caz mai vechi decât data scrierii lor").

Şi deosebitele manuscrise în care se găseşte *„Mântuirea Păcătoşilor"* (Ἁμαρτολῶν σωτηρία), carte foarte cetită în secolul XVIII, ne fac să credem că manuscrisul nostru a trebuit să se scrie pe la sfârşitul acestui secol. Cea mai veche traducere românească din această carte o avem din 1692 şi a fost făcută de un oarecare Cosma (Ms. Eminescu). Specimene din ea se găsesc în *Chrestomatia* lui Gaster, vol. I, pp. 299 ş. u. (cf. şi p. XLIX, precum şi N. Iorga, *Ist. lit. rom. XVIII*, vol. I, pp. 426—427). Celelalte manuscrise se opresc şi ele pe la 1810, data când manuscrisul nostru a fost cumpărat de Niculae Cojoc: manuscrisele Academiei Române Nr. 176, 182, 289, 431, 442 (cf. *Catalogul manuscrisele*, vol. I, pp. 405, 417, 635; vol. II. pp. 125, 442); alte două manuscrise se amintesc la N. Iorga, *Manuscriptele Mănăstirii Cernica*, N-rele 90 (p. 14) şi 104 (p. 16); manuscrisul Victor Moldovan de la 1806 descris de mine în *Anuarul Inst. de Ist. Naţ.*, Cluj, IV[1].

Două variante vechi din *„Verşul"* sau *„Cântecul străinătăţii"* publică Gaster, *Rev. p. ist., arh. şi fil.*, II—1883, p. 320, Nr. XI şi XII. Una din ele (Nr. XII) se aseamănă foarte mult cu cea din manuscrisul nostru. Cum arată Gaster, l. c., ea se găseşte mai întâiu într'un manuscris din 1784 (p. 290) cu titlul *„Cântecul voinicului străin"*, apoi în altul de la 1800 cu titlul *„Stihurile omului străin"*, în sfârşit în deosebite colecţii de poezii populare, începând cu A. Pann şi V. Alecsandri.

---

[1] *„Cazaniile păcătoşilor"* din „Codicele Dornean", scris de „Nechita dascal" din „satul Dorna" „la veleat 1790" (cf. Dimitrie Dan, *Codicele Dornean numit Mântuirea păcătoşilor*. Ediţiune separată din „Candela", Cernăuţi. 1899) şi din „Codicele Leca Moraiu", scris „la anul 1784 dech. 10" de călugărul „Ionichie de la Homor" (cf. Leca Morariu, *Junimea literară*, a. XV, N-rele 3—4 din Martie-Prier, 5—6 din Mai-Iunie şi 11—12 din Noemvrie-Dechemvrie, 1926, în „Buletinul bibliografic", a. III—1926, Nr. 2, p. 3—4, Nr. 3, p. 5—6, Nr. 6, p. 9—10), sânt cu totul deosebite din punctul de vedere al conţinutului.

©BCU CLUJ

Tot la 1784, deci înainte de A. Pann, se găsesc mai întâiu și *„In oraşŭ în Vifleimŭ"* (cf. Gaster, *Rev. p. ist., arh. și fil.*, II 1883, pp. 101—102, Nr. IV și X), *„Verșul pustiei"* sau *„Pustnicul"* (cf. Gaster, ibid., p. 231, Nr. XV, și *Lit. pop. rom.*, București, 1883, pp. 47—53), *„Verș mângâios"* (cf. Gaster, *Rev. p. ist., arh. și fil.*, II—1883, p. 324, Nr. XVIII, și III—1884, pp. 100—101, Nr. II), *„Trei crai de la răsărit"* (cf. Gaster, ibid., III—1883, p. 101, Nr. III), etc.

Nu este mai nou nici cântecul *„Pentru a lui Adam greșală jelnica din raiu izgonire"* (cf. *„Verșul lui Adam"* ap. Gaster, *Rev. p. ist., arh. și fil.*, II—1883, pp. 321—322, Nr. XV; pp. 323—324, Nr. XVI; III—1884, pp. 107—108, Nr. XIX și XX; *Lit. pop. rom.*, pp. 275—284) etc.

Reproduc deci aici nrele 1—3. 6 și 8 din „verșurile" de la începutul manuscrisului, iar subt 9 *„Verșul Hotinului"* pentru următoarele motive:

1. Pentru vechimea lor, cele mai multe avându-și originea cu siguranță în jumătatea a doua a secolului XVIII.

2. Nr. 1 este inedit și pare a se raporta la însăși viața celui ce a scris manuscrisul. Ca și Nr. 3 și 8, precum și unele părți din Nr. 6, are un puternic colorit popular.

3. Cele ce au variante publicate, se deosebesc foarte mult de acestea. Astfel sânt: *„Istoria Țării-Rumânești de la leat 1769"*, care în partea sa din urmă în manuscrisul nostru este cu totul deosebită și este mai lungă, *„Verșul Hotinului"*[1], *„Verșul pustiei"* sau *„Pustnicul"*, *„Verșul străinătății"* etc.

4. Pentrucă numeroasele variante ale *„Istoriei Țării-Rumânești de la leat 1769"*, ale poetului anonim, care după Al. T. Dumitrescu, o. c., p. 34, nota „pare a fi Ștefan Rusănescu", ca și cele ale *„Verșului Hotinului"* și o seamă din poeziile lui Ienăchiță Văcărescu (*„Cântec românesc"*, *„Sfătuire și rugăciune"* și manifestul în versuri

[1] Pentru a-mi dovedi afirmația, pe acesta l-am reprodus paralel cu varianta publicată de Gaster.

©BCU CLUJ

„Trâmbiță românească“, ap. Al. T. Dumitrescu, *o. c.*, pp. 36—44) ne arată că întâmplările petrecute între 1765 și 1769 au avut un însemnat răsunet popular.

5. Cadrul în care apare mai întâiu *„Verșul“* sau *„Cântecul străinătății“*, care a trecut în literatura populară nescrisă, ne arată că el se întemeiază pe realitate: erà cântecul „băjenarilor“ refugiați din Principate în Ardeal.

6. Intăresc afirmația lui Gaster privitoare la felul de a lucrà al lui A. Pann, anume că acesta pentru publicațiunile sale „s'a folosit de manuscripte anterioare, schimbându-le adesea foarte puțin“ (*Rev. p. ist., arh. și fil.*, II—1883, p. 314).

1.

Cântec mângăios.

. 1 r⁰ Nu avuseiu ce să facŭ,
Ci scrisăiu ačasta carte
Că fuseiu sătos de toate.
Când cu condeiul că le scriiamŭ
Lacrămile îm ștergeamŭ.
Cât trăiiu tot năcăjiiu:
Când alții la veselie,
Iară eu la călătorie,
Lăsaiu toate la pământ,
Că nici de un folosŭ nu-m sântŭ,
Că lumea-i fără dreptate
Și într'un časŭ vorŭ peri toate.
O, maică mea cea ticăloasă,
Fii de acum sănătoasă,
Că iată maică că sânt dusŭ
Și sufletul îm iaste pus.
f. 1 v⁰ Și mă rog măicu ‖ liță
Să mă erți cu credință.
Și acum lăcrămeziu
Că de acum nu te mai văz.
Că mie mi s'au supăratŭ de toate

©BCU CLUJ

Şi m'am spăimăntat de moarte.
Vai de mine, ce fealiu de mă înstrinaiu,
Şi de măiculiţa mă depărtaiu.
O, amar şi prea amarŭ şi prea amarŭ.
O, ce iaste ačasta poveaste
De-m sosi fără de veaste
Şi făcuiu trupului dorŭ
Şi stau ca să mă omorŭ.
O, ce fealiu că câmpurile au îngălbenitŭ
Şi eu de maica am doritŭ.
Şi eu, măiculiţă, te întrebaiu :
— „Dacă bine îm voeşti
Pentru ce mă izgoneşti ?"
O, maică, de m'ai fi tu măngăiatŭ,
Nu m'aş fi aşa înstrinatŭ.
Adevărat, că ai şi dreptate
Că m'ai certat la toate.
D[u]mnezeu să-ţ facă parte !
Şi acum mă înstrinaiu,
Zioa bună cum luoai
Şi măna că-ţ sărutaiu.
Şi foarte s'au supărat
f. 2 r° Şi din || capŭ îş clătinea
Şi din gură aşa grăia :
— „Dă, Doamne, o boală grea
Şi-l ia din măna mea
Şi dă, Doamne, o boală amară
Până în trei zile să moară". —
Dară alte multe cuvinte
Care nu le ţin aminte,
Aceastea mă înstrinară
Şi de toţi mă depărtară.
O lume, că cămpurile au îngălbenit
Şi toate florile plăng
Că de acum striin sânt
Ca nimenea altul pre pământŭ.
O. amar, tare mă înstrinaiu
Şi ai miei părinţi şi fraţi îm lăsaiu

©BCU CLUJ

Şi drumul că-l apucaiu.
Eu sânt săngur în lume,
Ca să nu-mŭ afle de nume,
Că înzădarŭ prin ţări de mă năcăjiiu,
O, rău fuseiu năcăjitŭ
De a mea viiaţă îm iaste urâtŭ
Şi aşa ochii închiseiu
Şi prin ţări că mă duseiu,
Plăngând cu lacrămi de foc,
Că nu avuseiu nič un noroc.
Iată că sânt călător,
Nu mă blăstăma să mor,
Că de voiu avea vr'o sănătate
Tot va fi de mine parte,
Că iată că mă duc plăngând şi suspinând
f. 2 v⁰ Că || nu avuseiu parte de lume.
O, vai, striinul de mine !
Şi ochii că-i închisei
Şi prin ţări că mă dusei.
Şi de acum îţ las aceste cuvinte :
— „Toţi (*sic*, = „tot") să-ţ aduci de mine **aminte".**
Şi cu suspin suspinamŭ
Că nici o măngăiare nu am
Şi aşa plângândŭ cu jale
Pentru a mea înstriinare.
O, ce jale când trecuiu şi munţii,
Ca să nu-m mai văz părinţii.
Şi eu mă duseiu în lume
Ca să să nu-m auză de nume.
Să ajung la boială
Să-m fac trupului certare.
O, maică, rău m'ai blestămat
De m'am aşa înstriinatŭ.
Şi eu toate le-am lăsat
Şi drumul l-am apucat.
O, tinereţele meale.
Că nu avuseiu parte de iale.
Dacă n'avuseiu în lume parte.

©BCU CLUJ

Mai bine voi voì moarte.
O, măiculiță, eu te întrebaiu :
— „Oare socotești să mă mai aibi ?“ —
Ce viaste ačasta, o poveste,
De-m sosi fără de veaste
3 r⁰ De vărsaiu lacremi || fierbinți
Ducând dor și de părinți.
Și mergând și prin brazi
Inghițiiu dorŭ și de frați,
Și mergând prin cămpul cu flori,
Inghițiiu dor și de surori. Amin.

2.

[Istoria Țării-Rumânești de la leatu 1769 și a Bucureștilor, săracii.]

Săracă Țara rumănească,
Cine să nu te jelească ?
Că ai rămasŭ țară la o stare
De ești vrednică de jeale.
Unde erai minunată,
In toată lumea lăudată,
Domnie ca o crăie,
Acum rămășășŭ pustie.
Toată țara risipită
Pănă în pământŭ sărăcită
Cămpii au rămasŭ pustii
De cerez [1], de herii, lei [2].
Căte orașe frumoasă
Toate păn' în pământ sânt arsă :
In Râmnic și la Buzeu
Totŭ ferise D[u]mnezeu,
Din mănăstiri și din casă
Multe rămăsease || nearse,
Iară acum mai de curund

[1] Sic, în loc de *cirezi*.

[2] Sic, în loc de *herghelii*. Dovadă că este vorbă de o copie.

©BCU CLUJ

Le arse şi aceale până în pământŭ.
In oraş în Bucureşti
De ce întâiu să te jeleşti ?
Unde iaste mintea omenească
Vrednică să socotească
Acel oraş frumos şi mare,
La o jalnică schimbare ?
Este lucru de mirare
Ce nu are asămănare :
Curţi boereşti şi grădini
Să le vez şi să suspini,
Prin toate este drum mare
Tocma ca drumul de seare.
Ce întâiu să scrii sau să faci ?
Mai bine este să taci,
Că primejdiia iaste mare
Şi mintea mea iaste scurtă.
Dară nu voiu să facŭ iştorie *(sic)*,
Ce numai o proctimie (*sic*).
Pentru ţara mea oi să facŭ
Măcarŭ să nu-m fie păcatŭ.
În patru părţ ale lumii
Prea numiţi era Rumânii,
Că sânt ascuţiţ la fire,
f. 4 r⁰ Dară n'au întră || ei unire.
Şi dintr'a lor neunire
Va veni ţării peire.
Iată acuma o văzum
Şi cu toţii o crezumŭ,
Că unii din neunire
Şi alţii din nemulţămire
Măhnind pre D[u]m[ne]zeu
Ne-au sosit acesta rău
De la văleat 1765.
Fu primejdii mari şi mici,
Era în ţară nelipsite,
Să făcuse obicinuite.
Dară la leat 1769

©BCU CLUJ

Văzum şi altele mai noao
Unde Turcii şi Tătarii
Avea războiu cu Muscalii,
Iară noi după a noastră stare
N'avem nič o supărare.
Chirastele, zahareale
Ne deprinseasem cu iele.
Iară la Noemvrie în şapte,
Joi spre Vineri din noapte,
Auzim un ţipet şi un zgomot şi un chiloman
De sputai şi de aman.
Nu puteai să te precepi
Ce socoteală vei să începi.
Unii zicea că sânt Tătari
Alţii zicea că sânt Muscali,
Iară anevoe să creade
Un lucru ce nu să veade.
f.4v⁰ Când începum a vedea mai || bine :
O mascara peste fire.
Ce să vezi şi ce să zici ?
O grămadă de calici,
Toate uliţile pline
De mişei, de porci de câine,
Cu câte un peştir legat de mâni
Şi în capŭ peine *(sic)* de găini.
Ori la care mergeai şi întrebai,
Ei-ţ răspundea stupai.
Nu puteai să le alegi,
Nici să le mai înţelegi.
Atâta auziia[i] stupai
Şi ne curăţiia de cai.
Noi până să ne dumerim
De prin hanuri să eşim,
Ei lucrasă şi prădasă,
Pre ţrei în pei îi lăsasă.
Iară maiorul Zgurali,
El putusă a năvăli
Şi cu a lui întrase

©BCU CLUJ

Tocma la Vodă în casă.
Vodă dacă l-au văzut
Cu totul la el au căzut
Să ruga să defădipsească [1]
Pentru ca să nu jevuiască.
Iară el să auză nu vrea
Ce cu Deli-Costa vorbea.
Vodă foarte să ruga,
Numai cât nu-l săruta:
„Afiseame, paracaloasă"
Şi cu altele mai frumoasă.
Dar cor [2] . . . . . .
[Şi-atâta îl desbrăcară
Cât nimica nu-i lăsară.
Un rând de haine-i lăsară
Şi curând îl ridicară,
La Sfeti Gheorghi în han,
Unde era şi Vel Ban,
Fratele Măriei Sale,
Cu haremul dumisale.
Şi, după ce-l aşezară,
Iar la Curte se 'nturnară.
Să lăsăm până aici
Ca să vorbim şi de Turci.
Minune dumnezeiască
Făcu legea creştinească.
Ajutoriu dumnezeiesc
Făcu neamul creştinesc.
Această minune
Pentru a Turcilor mulţime.
Atâţia Anadoleni
Arnăuţi, Nicopoeni,
Şi-atâţi mici agalari,
Unul şi unul namdari (*sic*).

---

[1] *Diafendifseascâ.*

[2] Lipseşte o foaie. Textul îl întregesc după red. publ. de d-l N. Iorga.

©BCU CLUJ

Să-i vezi fugând fără şale
De Ţigani, de haimanale.
Dumnezeule ceresc,
N'am gură să-ţi mulţumesc
Că mâna ta ne-au păzit,
Turcii de s'au îngrozit.
Acum de Turci să lăsăm
Şi iar vorba s'apucăm.
După ce la Curte veniră
Luară ce mai găsiră,
Aleseră mai cu cap
Pe Gligore sin Scarlat,
Îl făcu ca un Hatman,
Să meargă la Sfeti Ioan în han
Şi fără de vorbe multe
S'aducă pe boieri la Curte.
El, fiind politicos,
Îi aducea pă 'n tină pă jos.
Brâncoveanu ostenise
Pă 'n tină de năduşise.
Se mira cum să găsească
Tropos să se răcorească.
Dar, până îşi lua seama,
Volintirii-i luară blana.
După ce merseră la Curte,
Văzură acolo obraze multe.
Se uită toţi cum mai tare
Să vază cine 'ntre ei mai mare.
Când să vezi, ce să vezi.
Să râzi ori să lăcrămezi ?]
f. 5 r⁰ Şedea || în Spătărie
Acela po[l]covnicul Ilie
Pă polcere Lepoşan,
Cu conteşul lui Ciocârlan,
Îmbrăcat, înfăşurat (scris : *înfăruşat*)
De-ţ spăriia (*sic*, = „păreà") că iaste umflatŭ,
Cu o săbioară încinsă

©BCU CLUJ

Şi vorba lui cam cuprinsă (= „aprinsă“ ?),
La faţă cam rumeor
Şi numai cu capul gol.
De a dreapta Ardişanul
Şi de stănga Veruşanul,
Amăndoi arhimandriţ
Cu minte şi iscusiţi.
Dede „Măriia Ta“,
„Bl[a]gorodnicia Ta“.
Atâta de desŭ era,
Câtŭ îţi venea a vărsa.
Amândoi ţinea bastoane
Şi judeca din canoane :
Pă Armeni şi pre Ovrei
Îi lăsară numai în pei.
Deci boierii aşteptară
[Treaba], păn' să lăsară,
Că văzură pă Ilie
Despre dalba veselie.
Apoi nu prea zăboviră,
Ci să prilofolosiră [1],
Precum ca un om viteaz
Nič odată nu e treaz.
5 v⁰ Deč cu toate || acestea
Prea să lungeaşte poveaste[a].
Aveam o grije mare
De nu ar fi venit Nazarie.
Acesta cevaş au auzit,
La Comana au străjuitŭ,
Destul cu Turcii s'au lovit.
Mulţi dintr'ănşii au doborâtŭ.
Poate ne-au slujitŭ norocul,
Pă noi nu ne-au călcat focul.
De D[u]mnezeu am fost păziţi,
Dară nu de ostaş străjuiţi.
Aceastea să părăsiţi

[1] Sic, în loc de *pliroforisiră*.

©BCU CLUJ

Şi altele să auziţi.
După ce pă Vodă îl gătiră
Numai decât îl porniră.
Făcură Aga pă Vărlam
Să dea oştilor nazam.
Deč veni veste la curte
Că vin oştii foarte multe,
Ca să între în Bucureşti
Iani să stai şi să priveşti.
Ţara mult să veseleşte
f. 6 r⁰ Dacă aude şi gândeaşte. ||
Şi blem, ne mai veselim
Şi mergeam ca să privim,
Dară de ne va veni vr'o outeare
Ca să avem vr'o mângâiar
Clopotele trage toate,
Lumea aleargă pă moarte.
Când la oaste, ce să vez ?
Să râz au să lăcremez ?
Venea un Marcu căpitan,
Un mojic şi un brutan
Cu o fudelie[1] mare,
Abea să mişca călare.
Toate altele să laş
Şi să priveşti la ostaşi :
Numai vieri, plugari
Şi mămăligari,
Şi a lui numită oaste
Le era mare năpaste.
Unii cu frâne de tei,
Alţii cu scări de curmeiu,
Câte unul doi călare
Şi cu bundii la spinare.
Era o primejdie mare
De nu s'ar fi pus la o cale.
Boiarii să sfătuiră
Şi mai bine o nimeriră :

[1] Sic, în loc de *fudulie*.

©BCU CLUJ

Câţiva din boiari să să aleagă
La împărăteasa ca să meargă,
f. 6 v⁰ Să facă mare rugăciune ||
Pentru a noastră slăbăciune.
Deč boiari[i] să gătiră,
Numai de cât să porniră,
Plecă Mihai Măgureanul,
Nicolae Brâncoveanul,
Părintele Mitropolit,
Chesar Arhimandritŭ.
Aceştea vorŭ face treabă bună,
Că ačasta nu iaste glumă.
Dar Spătariul Părvul, săracul,
Pentru ţară-îşŭ pusă capul
Tot ca să ne izbăvească
Din robiia cea turcească.
Sfărşit istorii (*sic*).

3.

[Versul străinătăţii.]

Săracă striinătate,
Mult ai fost fără dreptate.
Incunjuraiu ţările toate,
Şi de lume n'avui parte,
f. 7 r⁰ Că de mic am || prebegit,
Tot cu strinii am trăit.
Multe ţări am ocolit,
Odihnă n'am dobândităŭ.
Că câte frunză pre păduri
Şi muguri pre la vârvuri
Şi pre lume cât fluturi,
Mă strică mai multe gânduri.
Vine-m dorul une ori
Să mă sui pe munţi cu flori,

©BCU CLUJ

Să mă jeluescŭ cu hori
Că-m vine časul să mori.
Vine-m dorul câte-odată
Să mă sui pre munţi cu piatră,
Să mă uit în lumea toată
Pre unde-m umblat odată.
Văzui ţara şi lumea,
Marea şi cu Dunărea,
Pă deasupra măgura [1],
Stau pre munţi cu tabăra.
Eu am stătut şi am gănditŭ,
Mă uitaiu spre răseritŭ,
Şi în jos către sf[i]nţit,
Şi din cătro am venit.
Mă rugaiu lui D[u]mnezeu,
Să-m arate drumul mieu
Încătro voiu să mă ducŭ eu,
Să-m găsăsc şi neamul mieu.
Vină-m, dragă turturea.
f. 7 v⁰ De-m arată calea mea
Să pociu treace Dunărea,
Să-m găsăsc şi mândruţa.
O, că eu striin fusăiu,
Reale zile avusăiu,
Pănă capul mai pusăiu.
De ş'ar crepà pămîntul
Să mă apăr cu dănsul,
Doară aş treace bănatul,
Nu mi-aş mai strica trupul.
Ia-mŭ, Doamne, sufletul mieu
Şi mi-l bagă în sinul tău,
Nu mai pofti traiul mieu,
Că trăesc cu năcaz răŭ.

[1] Sic, în loc de *negura*. Dovadă de copiare.

©BCU CLUJ

6.

[Verşul pustiei sau Pustnicul.]

f. 9 r⁰ Acest fecior de înpăratŭ. O![1]
În pustie au întratŭ.
Eu mă rog pustie ţie:
Primeşte-mă şi pre mine,
Pre mine într'a ta desime.
Primeşte-mă ca pre pruncul
La a sa maică
Căndu la [ţâţă] şi-lŭ apleacă,
Că las traiulŭ cel lumescŭ
Şi viu la cel pusnicescŭ
Nici nu mă lungi cu frica,
Te-am iubitŭ ca pre o vistierie
Ce e plină de avuţie.
Te-am iubit ca pre o polată
Ce e cu aur ferecată.
Pă la mez de miează noapte
Nu mă înfricoşa de moarte.
Că nu mă tem de nimica.
Merg prin dumbrăvi odrăslite
Ca prin nişte vii rodite.
Ramurile tale-ţ pleacă,
Şi le pleacă cât de multe,
Ca ruga să mi să asculte.
Şi le pleacă cât de jos
Ca să-m dobăndescŭ folos.
f. 9 v⁰ Fi-voi sălbatecă hiară ||
Lăpădat din lume-afară.
Cândŭ gândesc de al mieu părinte,
Eu plăng cu lacremi fierbinte.
Carele m'au îndemnat
De lume că m'am lăsat,
De părinţ m'am depărtat
Şi în pustie am întrat

[1] *O!* se repetă după fiecare vers. — N. D.

©BCU CLUJ

Cu gândul d[u]mneze[e]sc
Că voi să mă pusnicesc ;
Altŭ lăcaş să [î]mŭ gătescŭ
La împăratul cel cerescŭ.
Că iaste lăcaş frumos,
De astă lume n'am folos.
Că ce nu am o soţie
Ca să trăesc în pustie.
Dorind de sufletul mieu
Să margă la D[u]mnezeu.
În lume să nu am traiu,
Să-m gătesc odihnă în raiu,
Că m'am lipsit de părinţi
Şi plăng cu lacremi fierbinţi.
Şi stau de tot mă gândesc
Cui voiu să mă jeluescŭ.
Jelui-m'aş munţilor
f. 10 r⁰ De dorul părinţilor. ||
Munţii sânt pietri surde,
Pre nimene nu aude.
Jelui-m'aş brazilor
Tot de dorul fraţilor.
Brazilor şi cerbilor :
Cerbul iaste vită mută,
Pre nimene nu ascultă,
Ci el fuge foarte tare,
Eu rămâiu la suspinare.
Jelui-m'aş cămpilor,
Câmpilor şi florilor
De dorul surorilor.
Cămpul iaste locŭ întins
Şi cu dorul m'au încins.
Şi de lume mă lăsaiu,
În pustie [eu] întraiu.
Eu mă rog pustie ţie
Să mă laşŭ un an de zile
Să văz lumea cum să ţine
Şi să-m găsăscŭ o soţie

©BCU CLUJ

Să viu iarăşŭ în pustie,
În pustie să-m trăescŭ,
Pusnic să mă pristăvesc,
În raiu să mă odihnesc
Şi la înpăratul cerescŭ,
Că lumea ţine puţin,
Dară în raiu în veaci, Amin.
În raiu e traiu îngeresc
De la înpăratul ceresc.
f. 10 v⁰ Îngerii să veselesc ||
Cu sufletul pusnicescŭ,
Fiindŭ hrănit în pustie,
Pristăvitŭ în curăţie.
De acumŭ până în vecie
Mila D[o]mnului să fie
Cu mult dar, cu veselie.

8.

Frunză verde ca nalba . . .

Frunză verde ca nalba,
M'aş iubi cu dumnea-ta
Şi nu ţ-am ştiut firea.
Unde-su mă uit la tine,
Arde inimioară în mine.
Te văz de pă ochişori
Că eşti bună de marghioli.
Ş'amŭ înţeles şi te ştiu,
f. 12 r⁰ Ştiu guriţa ce [î]ţ || poate,
Că scoli oameni de pă moarte.
Coconiţă albioară,
Mulţi voinici băgaşŭ în boală.
Au venit şi rândul mieu
Ca să zacŭ de dorul tău.
Coconiţă ş'o aglică,
Cu guriţa mititică,
Să mă uit mai multŭ m-i fricǎ
M-i fricǎ că te-oi deotea (= „deocheà"),
Leiculiţă, lumea mea.

©BCU CLUJ

9.

[Versul Hotinului.]

f.v⁰144 Hotine, Hotine,
Gătește-te bine
Că Muscalul vine
Să între în tine.
Sărmane Hotine,
Vin să te robească
Să te prăpădească,
Vin cu tunurile
Spargu la zidurile,
Vin cu tunuri mari
Spargŭ la ziduri tari.
Vin cu tunuri mici
Omorŭ dă la Turci.
Pă deal și pă lunci
Steaguri de haiduci,
Pă deal și pă șes
Cătane pă jos,
Iarŭ [pă drumuri] mici
Vinu-ș[i] povodnici,
Iarŭ pre drumuri mari
Vinu-ș [i] hvinărari [1],
Iarŭ pă drumuri bătute [2]
Armele să audŭ
Că săntŭ omeni tari
De bat la Tătari.
Tătăroicile
Plăng săracile
Cu copii în brațe
Cu lacrămi pă față.
Copil de Tătar
Robul la Muscal.
O, săracii Turci,

Versul lui Hotin.

(Gaster l. c. II, p 335—336)

Hotine, Hotine!
Gătește-te bine,
Că Muscanul vine
Cu oa[s]tă pre tine.
Pre deal și pre șesu
Tot voinici al[e]și
Și pre locuri, văi
Sta guri [3] de mișei
Și pre dealuri mari
Vin tot ghenerari.
Ghenerari strigà :
Raita cătana.
N'avem ce tăea.
Turcii din barilă
Să rugà cu m[ilă] :
Pânâ în primăvară
C'ar eși din ț[ară].
Iară ei striga
Și încă lăcrăma :
Săraci[i] de noi!
Vreamea ca de-apoi.
Că săraci[i] Turci
Ei zac ca butuci
Că pă basa de la munte
L-au lovit în frunte.
Basa de la Olt

[1] *Sic*, în loc de *ghinărari*.
[2] *Sic*, în loc de *drum bătut*.
[3] *Sic*, în loc de *steaguri* — N. D.

©BCU CLUJ

Cum zac la butuci.
Şi čalmelele
Zac ca verzele,
Hartăganele
Să 'ncarci carăle.
Flore di pă brad,
Despre Ţarigrad
Muscalii [1] să bat.
Din cinci mii de Turci
Au rămas numai cinci
Şi accia sănt (sic, = „s-“)
[părli ţ
De tunuri [2] loviţi. i
O paşe vestit,
Cum nu te-ai păzit.
Paşa de la Diiu
Au perit întâiu.
Paşa de la munte
Zace de să înpute.
Paşa de la Olt
Au perit la foc
Cu oste cu tot.
Cându fu Joi mai despre
[seara
Hotinul arde cu pară
Şi Turci[i] grăesc: „Săraci
[de noi
„Că au venit vremea de apoi
„Ca să perim noi
„Sabie muscălească
„Să se pomenească
„În Ţara turcească
„De acum până'n veci. Amin“.

De trei zile-i mort.
Cu ostaş cu tot.
Turci[i] le jelea
Şi din grai grăea:
Săraci[i] de noi!
Vreamea ča de-apoi.
Noi în ţara noastră
Călcam pre mătase,
Iară noi pre-aici
Stăm cu prunci[i] mici,
Cu lacrămi fierbinţi
Umblând cu op[inci];
Cu lacrămi pe faţă
Cu copii în braţă
Ţara moldovască
Focul o pârlească
Numai să rămâie
Spre apărare miie
Vearde stegerel
Să mă sui în el,
Să-m fac ăchi[i] roată
Să-m văz ostea toată.
Măcar de şi moartă
Rogoz de pe vale,
Turci[i] fug călare.
Merişor crăpat,
Că s'au spărieat.
Fug la Ţarigrad.

N. DRĂGANU.

---

[1] Scris greşit *Muscale*.

[2] Scris greşit *tunurilori*.

©BCU CLUJ

Note şi fapte de folclor şi filologie.

— Poezii de la Românii din Serbia: *Cântecul Dunării* (*Voinicul care îşi caută mândra*). — *Voinicul Dumitraşcu şi calul.* — Asemănări cu *Miorița.* — Terminii *iortoman* (*ortoman*), *laie* (*laiu*) din *Miorița* ş. a.

I.

Câteva fapte de folclor.

In afară de materialul folcloristic, pe care l-am cules acum 17—18 ani (1910—11) şi l-am publicat împreună cu colegul G. Vâlsan[1], mai am personal câteva poezii de la Românii din Serbia, care împreună cu materialul propriu zis linguistic, nu l-am dat încă la tipar.

Voind să aflu, dacă există la aceşti Români, mai ales la cei de pe ţărmurii Dunării, un cântec special despre fluviul de care sânt legaţi atât de strâns, cum a fost desigur o parte mare din poporul nostru, am cules în satul Râtcova *„Cântecul Dunării"*.

I-am pus acest titlu în momentul când l-am cules, fiindcă viorarul, cum se numeşte acolo, mi l-a cântat ca atare, răspunzând dorinţei mele de a auzi ceva caracteristic despre Dunăre.

De fapt, cum se va vedea, titlul mai potrivit după cuprins este cel de *„Voinicul care îşi caută mândra"*.

Din nenorocire cântăreţul n'a ştiut, din ceea ce va fi fost cântecul mai vechiu, cum a şi mărturisit, decât fragmentul ce îl dăm aici. O variantă a lui am cules-o în Costol de la Iovan Blagoe.

Nu le-am introdus în colecţia publicată, fiindcă doriam să continuăm cercetările şi să întregim materialul cules. A venit însă războiul balcanic, apoi cel mondial cu urmările lui şi n'a mai fost posibil să mai mergem pe acolo.

Celălalt cântec, cules în Râtcova, îl public tot aici pentru că prezintă elemente înrudite, atât cu cel dintâiu cât şi cu Miorița şi firește cu multe alte cântece, balade şi cu

[1] G. Giuglea şi G. Vâlsan, *Dela Românii din Serbia.* Culegere de lit. pop., Bucureşti, 1913.

©BCU CLUJ

diversele lor variante, de care nu e locul să mă ocup aici. In aceste însemnări nu urmăresc decât să semnalez câteva fapte de ordin estetic literar şi folcloristic. Să vedem însă întâiu textele.

1. *Cântecul Dunării*
(*Voinicul care îşi caută mândra*).

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere
Şi fără ogaş,
Inima-mi săcaş [1]
Cum eşti curătoare
Dispre lispegioare [2]
Cum eşti curătoare,
Să fii vorbitoare!
Eu te-aş întreba-re [3]
– Foc —de-o mândră-a mea,
Că de-oi fi văzut-o
La rufe spălând,
Cu maiu bătând,
De neica 'ntrebând?
Crişane, Crişane,
Dalbeş Mureşane,
Crişu [4] că 'm zicea:
Da ştii, da nu ştii,
Mândruleana ta
De oi fi văzut-o
N'oi fi cunoscut-o!
A! —, mândruleana mea-re,
Lezne de-a cunoaşte-o.
Mândruleana mea-re
Trestie din baltă,
Mai naltă din toate:
Fătişoara ei
Coală de ârtie.
Logofeţ mi-o scrie.
Vara-n prăvălie.
Da ştii, da nu ştii etc.

(Se repetă cele două versuri subliniate mai sus).

---

[1] Nu transcriu aici toate pronunţările de sunete dialectale, care se pot subsuma unei reguli. Deci nu transcriu pe *d*, *t*, *n* înainte de *i*, *e*.

[2] Peste, deasupra pietrilor, lespejoarelor din albie.

[3] V. asupra acestui *-re* ceea ce am spus în „*Dela Românii din Serbia*", lit. pop., p. 377 sqq. Acesta poate fi o urmă de infinitiv, păstrată de cerinţa numărului de silabe ale versului vechiu. De aceea, în poeziile lor, Românii din Serbia pun des pe *-re* şi la imperfecte, cum se poate vedeà în colecţia citată.

[4] Aici cântăreţul a uitat că-i vorba de Dunăre, furat de cântec aşa cum probabil va fi fost odată. El nu puteà şti de râul Criş, deci de o influenţă a numelui *Crişan* nu poate fi vorba.

©BCU CLUJ

. . . . . Din gură 'ncleştaţ,
Ochişorii ei, Din coade legaţ,
Două mure negre, Din coade pocnind,
Vara 'ntr'un rug verde; Pe drumuri fugind...
Coaptă [1] la răcoare, Da ştii... etc....
Ne-atinsă de vânt, Sprincenile ei:
Tinsă la pământ, Pana corbului,
Ne-atinsă de vânt. Iarna pe zăpadă.
Da ştii... etc. . . . . Zăpada 'm lucește
Cosâcioara ei, Iele 'm strălucește...
Doi bălăurei . . . . . .

Cules de la Păun al Florii [2].

2. *Domnul Dumitraşcu şi Calul.*

De la noi la voi Bea voinici cu el.
Nu-i un pas ori doi Apa [e] sălcie,
Nici atâta cale, Cum îm' place mie
Numa-un deal ş'o vale Şi [4] ţ-e drag şi ţie.
Ş'o rară dumbravă Lâng' a fântânioară,
Ş'o poiană verde, Crescut-a născut-a,
De mi-aţ putea crede. Un pat încheiat
In [3] mijloc de poiană Cu stâlpii de fag
Crescut-a, născut-a Cu blane [5] de brad.
Un brad ş-un molivd. -- Da 'n pat care şede [6]?
Jos, la rădăcină, Domnu Dumitraşcu,
O lină fântână Domnu Muntelui,
Cu jghiab de alamă Ş'al Vurtomului.
Cu ţuţur de fier, Stăpânu-odineşte,
Chiepcel de-aurel, Murgu strejueşte.

---

[1] In loc de plur., atras, ca formă de plur. următor, corect acolo, foneticeşte „tinsă-atinsă".

[2] Cf. G. Giuglea-Vâlsan, *o. c.*, celelalte poezii culese de la acest viorar, care avea atunci 56 ani.

[3] Cit. 'N.

[4] După ţ, z, s, ş *i* se pronunţă aproape de *î*.

[5] Scânduri.

[6] Şede

©BCU CLUJ

Murgu mi-i legat
De stâlpi-ei[1] de fag.
Murgu ce făcea?
— Ochii mi-arunca
Pe cei braz mărunţ
Mărunţ şi cărunţ.
Şi el vedea
Gujmanii[2] lucind,
Săbii strălucind
Şi la ei venind.
— Murgu când[3] vedea,
Iel că-m străfiga
Stăpân deştepta.
Stăpânu zicea :
Murguleţu meu
Dare-ar Dumnezău,
Furu să te fure
Lupi să te mănânce,
Că n'ar fi de-aş zice.
Cum, tu te 'nduraş
De mi-ş străfigaş,
De mă deşteptaş ?
Că ieu că durmiam,
Frumos vis visam,
Că mă logodiam
C'o-fată de crai
Cam de peste plai ;
C'o-fată crăiasă
Dalbă jupânească,
Cu sprânceana trasă
Cu geana sumeasă,
Cum bună-i de casă.
Murgu că-m zicea :.
Stăpâne, jupâne,
Numa blăstăma,
Incalecă pe mine
Şi te ţine bine.
Aidaţ să fugim,
Să ne schimbăm locu
Că ne calcă focu.
Aida să fugim,
In ţară 'n Ardeal
Jos, la popa Stan.
Are trei fetiţă
Par'că-s iconiţă.
Şî care-ţ vo[4] plăcea,
Pe aia voi[5] loa.
— Stăpânu auza
Din pat să scula,
Calu 'ncăleca
Şî ei că 'm fugeà
In ţară 'n Ardeal
Jos, la Popa Stan.
Acolo mergeà,
Cu fetile să 'ntâlnià,
Una că-i plăceà
Ş'o luà
Şi să cununà...

Cântecul Dunării (variantă)
(*Mama care-şi caută fiul*).

Pe malul Dunării
Plimbă-mi-se plimbă
Cea maică bătrână
Cu furchiţa 'n brâu[6],

[1] Cei.
[2] „Curále".
[3] Cit. „Cân."
[4], [5] va, vei.
[6] La repetarea versului a zis „mână".

©BCU CLUJ

Cu fusu 'ndrugând,
De fiu întrebând :
— Dunăre, Dunăre,
Drum făr' de pulbere,
Cap de punere [1],
Cum ieşti curătoare,
Să fii vorbitoare !
Ieu [2] te-aş întreba-re
De-un ficior al *tău* [3]
Bălăciul [4] tău —
Văzut-ai, ori ba ?
— Ieu, de l-am văzut,
Nu l-am cunoscut !
— Ficiorelul meu
M-i-un băcţel nalt
Nalt şi minunat,
De bube vărsat [5].
Făţişoara lui,
Coală de artie
Logofeţ mi-o scrie,
Vara 'n prăvălie ;
Ochişorii lui
Două mure negre,
Intinşi pe-uluc verde [6] ;
Sprincenile lui,
Pana corbului.
— Eu nu l-am văzut,
Dar am auzit,
Că iel mi s'a dus,
In târgu-àl cu flori,
L'al baş [7] negustor.
Iel mi-a târguit
Şi mi-a logodit
C'o fată de crai,
Mare pestă plai.
La mine-a venit
Răvaş pe pământ
Ieu ca să mă duc,
Pe iel să-l cunun,
Naşă ca să-i fiu.
— Maica de-auza,
Incepea mi-a plângea,
După iel pleca,
Pe iel mi-l găsa.
Ş'acasă mi-l loa
Frumos l-însura
Nuntă că-i făcea.
Da ea ca 'm luva-re,
Maistori îm tocmia-re,
De nuntă s'apuca-re.
— Ce maistori luva ?
— Două zăci de trimbiceri
Şi cânta, Doamne, cânta,
De dezmierda inima.
Nainte cine mergea ?
— Abdulà ca tămbura,
De se despica frunza,
Aşa mândru ce cânta.

---

[1] In care-şi pierde omul capul, se înnecă; râu primejdios.

[2] „Io".

[3] In loc de „mieu", fiindcă l-a influenţat versul următor.

[4] Luntraşul, cel ce vâsleză şi pescueşte pe Dunăre, pescar.

[5] Desigur un viers *bastard*, rătăcit din alte cântece, fiindcă nu pare firesc acest defect pentru tipul feciorului frumos.

[6] Pasajului acesta îi lipseşte un vers, ori două, în care trebue să fie vorba de *rug*, (rugi ?), ca în varianta primă căci forma *uluc* (culuci, gard) e puţin potrivită aici.

[7] „De frunte".

©BCU CLUJ

Cercetând cuprinsul „Cântecului Dunării" vedem că în prima variantă, este vorba de un tânăr, un „voinic", cum i se zice de obiceiu în balade, care își caută disperat iubita. Ca să afle ceva de ea, întreabă Dunărea care a putut să vadă multe în lunga ei curgere „dispre lispegioare". Aici este însă ceva mai mult decât o întrebare pusă unui personaj mistic, ori „năzdrăvan" ca „Mioriţa", care poate spune ceea ce eroul nu e în stare să afle. Versul *„Inima-mi săcaş"*, desvălue teama că mândra cea frumoasă a fost înghiţită de valurile Dunării[1], sau poate furată de cineva.

Dunărea este deci numai al doilea personaj, ca și în varianta a doua unde motivul este mama care își caută fiul pierdut. Titlul de „Cântecul Dunării" nu este potrivit, precum nu este nici *Mioriţa* pentru cunoscuta poezie cu alest nume. Și în aceasta eroul este păstorul, iar faptul constă în conflictul cu tovarășii lui invidioși, pe când Mioriţa este personajul năzdrăvan, firește din mediul vieţii păstorești, precum dincoace avem mediul vieţii pescărești, legată de măreţul fluviu. Acestuia i se adresează eroul, precum în alte cântece, pentru alte motive, se adresează Mureșului, Oltului, Prutului etc.

Și tot așa când e vorba de un „viteaz", ca în „Voinicul Dumitrașcu și Calul", tovarășul de luptă și cu însușiri de atot-știutor, apare Murgul, precum în alte împrejurări o pasăre, un câne ș. a. m. d.

Elementele acestea din literatura noastră populară izbesc pe orice cetitor. Altceva însă vreau să accentuez aici, un element literar-estetic care se desprinde din cântecele de mai sus și care se cunoaște din multe alte producţiuni populare. Este vorba de *tipul ales de frumseţe* — erou sau eroină — din literatura populară. Faţa albă — ca spuma laptelui, ca hârtia — ochii negrii, de obiceiu ca murele, părul ca pana corbului, sânt trăsăturile care disting, în concepţia poporului, pe omul, sau pe femeia frumoasă.

---

[1] Undeva în „Sandu Aldea" sânt pomenite versurile *„Dunăre, Dunăre, Drum fără pulbere și fără făgaș, Ce voinic nâncaşi"*, în legătură cu înnecarea cuiva.

©BCU CLUJ

În zeci de versuri populare se găsesc aceste comparaţii. Dar şi altfel nu numai în poezie se remarcă acest lucru.

Astfel, de pildă, ţărani din Făgăraş mi-au spus că cea mai frumoasă femeie este cea cu faţa albă. Pentru bărbaţii din Săcele, fapt observat deseori, femeia dorită este cea cu ochi negri, ori căprui ; cea cu ochi albaştri cade pe al doilea plan. Să fie în această concepţie despre frumos, o cauză etnico-geografică, în sensul că oamenii de la munte au faţa mai albă ? Si în acest caz am aveà ideia de frumos legată de tipul etnic. Căci, de exemplu, pentru popoarele cu faţa închisă, din alte continente, „albul" din Europa e urît.

S'ar putea pune întrebarea dacă tipul de frumuseţe de care ne ocupăm, nu este în legătură mai ales cu populaţiile noastre păstoreşti, cele mai multe locuitoare în regiuni muntoase, cum sânt şi Aromânii. Dar, nu putem afirma, că pretutindeni unde sânt asemenea tipuri, există aceiaşi concepţie.

In orice caz, în literatura populară faptul este absolut izbitor, iar în limba noastră terminul *oacheş* (arom. oacliş) cu sensul de *brun*, adecă „de culoarea ochilor", arată prin etimologia lui că ochii negri au fost socotiţi caracteristici şi frumoşi. Altfel nu s'ar înţelege cum a ajuns „oacheş" să însemne brun.

Punând chestiunea aceasta, ca o presupunere, în legătură cu păstoritul, trebue să mai adaog că *Mioriţa*, preferita păstorului, este „lae, bucălae", sau în alte variante „ocheşică".

In o variantă nepublicată a baladei *Dolca*, culeasă de mine în Costol, de la bătrânul Iovan Blagoe [1] cu titlul, dat de cântăreţ „*Cioban Costea*", avem descrisă o mioriţă, care pare a fi tipul de oae preferată de păstori.

Dar, Costa că mi-a avut
Pe-a mea oară *ocheşică*

[1] Vezi ce am tipărit de la el în Giuglea-Vâlsan, colecţia cit.

©BCU CLUJ

Cu coarnele 'mbelciurate[1]
Şi pe spinare sânt[2] date.
Da 'n vârfu corniţelor
Două pietre nestămate,
De lumina lumea toată,
Ţăligradu jumătate,
Bucureşti-al treilea parte.
— *Dar lânuţa?*
Poleită cu argint,
Varsă rază pe pământ,
Par'că soare a răsărit,
De n'am văzut de când sânt...

Iar când află că i-au furat-o hoţii, întreabă de ea pe Dulfa, căţeaua cea bătrână, cu următoarele precizări:

„Une mi-este meoara?
Cea meoară ocheşică,
Săvai muma oilor,
Fala negustorilor,
Baş marghiolu[3] târgulor"?[4]

Mioara de aici este aceiaşi cu Mioriţa, cea „cu lână plăviţă" şi „laie, bucălaie", cu deosebirea evidentă că Cioban Costa îşi înfăţişează favorita în culori mai vii, mai pompoase, cu un lux de epitete, care dovedesc iubirea păstorului şi mândria lui cu asemenea mioară. „Laie-bucălaie" devine aici „ocheşică", mioară cu ochii şi faţa brună închisă, sau neagră — cum vom vedea mai departe la observaţiunile de limbă — în contrast cu fondul alb al corpului, al „lânii plăviţe", care în graiul figurat al lui Costa e „poleită cu argint — varsă rază pe pământ"... Pasagiul acesta este cea mai aleasă zugrăvire a mioarei „laie", ideal de frumuseţe în concepţia estetică a păstorului şi dovada puternică a dragostei lui pentru acest tip favorit.

Acelaşi fapt estetic se vede în „Cântecul Dunării", acelaşi ideal de frumuseţe este întruchipat şi în minunata, sculpturala înfăţişare a tipului femeiei frumoase. Auzind pe viorar cântând, te mişcă de la început adânc de duioasele viersuri:

Aa ... mândruleana mea-re
Lezne de-a cunoaşte-o!

---

[1] Ca melcii, adecă învârtite în formă de spirală. (Explicaţia mea).

[2] „Sân" (cu pierderea lui *t*).

[3] Fruntea, cea mai frumoasă între oi, când le duc ciobanii la târguri.

[4] Târgurilor, prescurtat pentru viers.

©BCU CLUJ

Fiindcă nu se poate să nu atragă privirile ori cui :

Mândruleana mea
Trestie din baltă,
Mai naltă din toate,
Fățișoara ei,
Coala deârtie
Logofeți mi-o scrie
Vara 'n prăvălie...
Ochișorii ei,
Două mure negre
Vara 'ntr'un rug verde,
Coapte la răcoare [1]
Ne-atinsă de vânt,
Tinsă la pământ —
Ne-atinsă de vânt...
— Cosâcioara ei
Doi bălăurei
Din gură 'ncleștați
Din coade legați,
Din coadă pocnind
Pe drumuri fugind...

Este o serie de imagini vii, cari se mișcă... E mai mult decât pictură, e ceva Laocoonic în aceste plastice viersuri, rămase cristalizate numai în fragment de cântec, rupt probabil dintr'un uitat și străvechiu poem de iubire, sau dintr'un ciclu de balade cuprinzătoare a unei povestiri epice mai ample [2].

In partea ultimă a acestei descrieri întâlnim același contrast, care l-am văzut la „mioara" lui Costa și la Mioriță, între fața albă a mândrei și între ochii, părul și sprâncenile ei :

Sprincenile ei ?
Pana corbului,
Iarna pe zăpadă.
Zăpada 'm lucește
Iele 'm strălucește...

Și astfel femeia, ideal de frumusețe, se concretizează

---

[1] Elementele aceste descriptive le mai găsim, reduse, și în alte poezii pop. De ex. :

Fețișoara ta, coală de îrtiie
Vara 'n prăvălie,
Logofeț s'o scrie ;
Ochișorii tăi
Două mure nîegre
Coapte la pământ
Ne ajunse de vânt ;
Sprâncenile tăle
Doi bălăurei
Inodat în coade
Incleștați în gure.

(Rămești, Vâlcea — în Graiul din Vâlcea, de V. Vârcol, 1910, p. 37).

[2] Intrebarea aceasta și-au pus-o desigur mulți. Comp. ce zice O. Densusianu, *V. păst. în p. n. pop.*, I. 114, despre Mioriță: „face impresia că este rămășiță a unei epopei păstorești"...

©BCU CLUJ

într'un tablou desăvârșit, nu numai în contururile armonice ale corpului înalt și svelt ca trestia, nu numai în viul negru al ochilor și sprâncenilor, atât de fericit îmbinat cu albul de zăpadă al feții, dar fantazia minunatului poet înlătură repede, neobservat, monotonia ce s'ar simți din o simplă înșirare de comparații, fiindcă ne plimbă ochii prin iuți și variate nuanțe de linii, neoprindu-ne la plastica încleștare ca două guri de șerpi, a cosiței, ci privirea ni-o îndreaptă, tot mai încordată, spre șerpuitoarele mișcări ale bălăureilor [1] ce se pierd în zare :

Pe drumuri fugind,
Din coade pocnind...

Sentimentul prins în acest început de acțiune, în această baladă trunchiată ca și Miorița, este dorul chinuitor după frumoasa-i iubită, pierdută undeva, înnecată în Dunăre ori furată de cineva. El pornește s'o caute și fiindcă acțiunea, localizată de cântăreții din Craina, ori păstrată fidel din o redacție mai veche, se petrece pe țărmurile Dunării, la ea se adresează, ca unei ființe a tot știutoare, să-i spue dacă nu i-a văzut mândra. Teama de înnec reese din viersul „*Inima-mi săcași*".

Dacă balada a fost cândva mai lungă, mai completă, ea a trebuit de sigur să arate diverse peripeții și străduințe ale eroului, pentru a-și găsi iubita.

Pentru o femeie atât de frumoasă, a cărei pierdere i-a secat inima, un erou nu se putea opri la prima încercare de a o află.

Cealaltă variantă culeasă în Costol, depărtare de 17 km. de Râtcova, are un motiv analog. O mamă bătrână își caută feciorul iubit, poate unicul ce-l aveă, ca și în *Miorița*. Varianta aceasta are însă sfârșit — să-i zicem satisfăcător dar și comod. Mama își află fiul, dus să-și caute mireasă, apoi îl însoară, făcând și o nuntă foarte veselă. Ca frumusețe rămâne însă mult în urma primului cântec. Fe-

[1] *Bălăurei* înseamnă șerpi, în baladele de aici.

©BCU CLUJ

ciorul drag al mamii, un pescar, este şi el firește frumos, şi descris atât cât este cel din Mioriţa.

Aceleaşi elemente constituesc şi frumuseţea păstorului din Mioriţa, cum se vede din cele mai multe variante ale ei. In acestea însă, şi chiar în a lui Alecsandri, n'avem decât o simplă înşirare de comparaţii: „tras printr'un inel", „faţa ca spuma laptelui", „ochii ca murele", „mustaţa ca spicul grâului"; alteori e „înalt brădicel", „alb crinişel". Acestea se pot urmări uşor, în toate variantele, strânse la un loc de d. O. Densusianu [1] şi nu cred necesar să mai citez diversele pasagii cu această descriere.

Superioritatea descrierii din „Cântecul Dunării" reese clară din cele ce am spus mai sus şi cred că este cel mai frumos pasagiu din poezia noastră populară, prezentând un fragment estetic, întreg, neştirbit. Căci, de bună samă, multe balade, sau părţi din ele superioare ca frumuseţe, s'au fărâmiţat şi s'au împrăştiat ca perlele unei salbe rupte, ajungând răsleţite în diverse variante. Chiar pasagiul din cântecul de care ne ocupăm se găseşte trunchiat, în câteva balade cu alt subiect [2].

Faptele de ordin estetic [3] şi etnografic, expuse cu

---

[1] *Viaţa Păstorească în Poesia noastră populară*, II, 1923, p. 123 ş. u. Aici studiază d-sa şi Mioriţa, foarte amănunţit, conchizând că este de origine păstorească, având ca motiv un conflict între cei trei — ori mai mulţi — ciobani, petrecut în timpul transhumanţei, cum a spus-o şi d. M. Roques. Desigur, conflictul s'a întâmplat mai firesc toamna, fiindcă atunci s'a putut vedeà mai bine că ciobanul „ortoman", tip distins, îşi păscuse oile mai bine şi le făcuse mai frumoase ca ale celorlalţi. De aici s'a ivit apoi invidia tovarăşilor.

Geograficeşte, originea i-o fixează „pe liniile de transhumanţă care legau Transilvania de Moldova" (p. 102), bazat pe variantele cunoscute azi şi din acest punct de vedere concluzia este justificată.

[2] Astfel găsim comparaţia cu şerpii în colecţia noastră (în *Manole Zidaru*); în pasagiul citat mai sus (Vârcol, l. c.); G. D. Teod., p. 91 *(Colind de Văduvă)* etc.

[3] V. şi Caracostea, *Mioriţa în Moldova*, 1916, p. 529 şi *Mior. în Mold., Munt., Olt.* 1924, p. 26-7, cu discutarea descrierii fsumuseţii

©BCU CLUJ

privire la descrierile discutate, ne îndreptățesc, cred, în deajuns să afirmăm că idealul frumosului omenesc, cel puțin cum e înfățișat în literatura sa, este pentru poporul românesc, tipul cu fața albă cu părul și cu ochii negri, sau căprii, iar nu tipul blond. Am văzut că și înafară de literatură se atestă această preferință. Ba mai mult, însăși oaia cea mai iubită este „oacheșe, laie, bucălaie", adecă cea cu fața brună și cu lâna albă, plăviță.

Din punct de vedere geografic, regiunea în care se va fi născut cântecul în discuție, sau din care va fi iradiat spre Românii din Serbia, este Ardealul, cum arată numele eroului. El e numit *Crișan - Mureșan*, iar când să răspundă Dunărea, cântărețul o înlocuește cu *Crișul : Crișul că-m zicea...*

Cântărețul nu cunoștea acest râu și nici nu călătorise în afară de Serbia, ca să fi auzit de el. Păstrarea nealterată a numelor amintite pare a arăta că balada a fost purtată spre Dunăre de păstori care veniau să ierneze în părțile Severinului, sau prin bălțile și ostroavele din apropiere. Sau avem de a face cu un amestec din o baladă ardelenească la origine[1].

Judecând lucrurile mai larg, motivul cuprins în faptul că un voinic își caută iubita pierdută, o mamă feciorul drag sau că un păstor peregrinator, în fața morții, se gândește la ceea ce are mai scump, la mama și oile sale, e ceva omenesc general și nu poate fi localizat, absolut, ci numai relativ, după indicațiile materialului poetic atestat. Și dacă aceste motive sânt străvechi în poezia noastră populară, apoi originea baladelor în discuție, trebue legată cred și de regiunea unde odinioară poporul român era mai compact, căci unde este mai multă și mai puternică viața, acolo se poate naște și o literatură mai bogată.

---

din punct d. v. al mijloacelor stilistice întrebuințate de poetul popular. Aici însă ne interesează tipul frumuseții ideale în concepția poporului.

[1] Comp. totuși „*Colind de văduvă*" din G. D. Teodorescu, p. 91, amintit mai sus.

©BCU CLUJ

În ce privește problema geografică a răspândirii producțiunilor populare, pentru a nu atinge unele eventuale susceptibilități, amintesc că acum 18 ani când am întreprins cercetările linguistice și folcloristice amintite, eram familarizat cu metoda geografică a răspândirii și întinderii fenomenelor vieții umane în spațiu [1] și cu necesitatea de a le reprezenta pe hartă. Aveam în același timp alături pe colegul Vâlsan, specialist în geografie și etnografie. Făcusem de altfel și eu asemenea studii la București, pe lângă cele de filologie.

De aceea și la culegerea materialului folcloristic de la Românii din Serbia am avut în vedere criteriile geografice, cum am arătat în publicația din 1913 [2].

O altă chestiune discutată în studiile asupra baladei *Miorița* este cea despre oaia „năzdrăvană" care prevestește moartea păstorului. Se pare că cei care s'au ocupat de acest fapt au neglijat să accentueze [3] că nu este un element „unic" în *Miorița*, ci unul caracteristic literaturii populare. *Năzdrăvană* nu este numai oaia păstorului. Calitatea de a ști și a prevesti ce se întâmplă în viitor o întâlnim la mai multe ființe. Bine înțeles, poetul popular le repartizează și le utilizează, cum e firesc, după calitatea eroului. Astfel tovarășa de viață a păstorului este mioara lui: voinicul, viteazul luptător (*Miu* ș. a.) din balade sau Făt Frumos din povești are un cal năzdrăvan,

---

[1] D. Caracostea, în o. c., judecă Miorița și din p. d. v. geografic.

[2] A se vedea lămuririle ce le-am dat în colecția noastră (Giuglea-Vâlsan, *o. c.*, passim) unde se spune la fie care cântec numele cântărețului, de la cine a învățat-o sau din ce localitate a adus-o, „pentru că [astfel] putem vedea pe ce căi a venit [literatura pop.] și câtă există, într'un moment dat, într'o regiune" (p. 377). Acolo am dat și întreg tabloul lit. pop., din regiunea cercetată, arătat pe sate. V. și explicarea geografică dată formei *giugastru* (neînțeleasă de Weigand), în *Românii din Serbia*, extr. din *An. de Geogr. și Antropogeogr.* II, 1911, p. 37. În 1913—14 am cunoscut apoi, foarte de aproape, la Paris, metoda lui Gilliéron.

[3] D. Caracostea, O. Densusianu, o. c.

©BCU CLUJ

foarte adeseori murg; alţii se adresează pasărilor (mierlă, cuc, turtureà etc.)[1] sau râurilor (Dunăre, Olt, Criş, Mureş etc.) ca să le deà anume indicaţii. Aceştia din urmă sânt pescari sau cei care trăesc pe lângă ape.

Din aceste motive am publicat aici şi balada *„Voinicul Dumitraşcu şi Calul*[2], culeasă de la acelaşi Păun al Florii din Râtcova, dar o cunoştea şi Iovan Blagoe din Costol şi-i zicea *Dila noi pân la voi* sau *Cuconu Pătraşcu, Jupân Dumitraşcu*[3], dar, din lipsă de timp nu ne-a mai putut-o cânta.

In balada aceasta, Dumitraşcu e prezentat la început ca un voinic trăind undeva în codru, fiindcă avea patul „încheiat" lângă un brad şi un molivd. Murgul, care strejuia la cap, vede o ceată de duşmani, îl scoală, voinicul se supără cum se ştie şi din alte balade, în urmă pleacă în Ardeal, după sfatul calului. Aici se însoară cu o fată a lui Popa Stan.

Nu e nimic epic, tragic, se evită ciocnirea cu duşmanii, care se apropiau, iar la sfârşit avem nuntă.

Se vede că balada a luat, mai târziu, o întorsătură comodă, ca şi varianta din Costol a „Cântecului Dunării".

---

[1] Comp. de ex., cântecul curent în Ardeal:

Cucule de unde vii?,
— De la târg, dela Sibii.
Dar de mândra mea ce ştii? etc.

sau cele citate de d. O. Densusianu, *Viaţa Păst.*, o. cit. p. 62 şi 88.

Identic este: Spune mândră turturea,
Ingheţată-i Dunărea,
Să trencă badea pe ea,
Cu trei cai alăturea! etc.

L-am auzit cântat de un membru de la Societatea Carmen. Este cules în Ilfov, de G. D. Kiriac, dar nu pot spune unde este publicat.

[2] Titlul este pus de mine după cel pe care i l-a dat Iovan Blagoe.

[3] V. colecţia cit., p. 377, unde se dau titlurile tuturor baladelor pe care le cunoşteà acest cântăreţ.

©BCU CLUJ

Căci „domnul muntelui", cum e numit la început, reese la sfârșit un dornic de însurătoare cu o fată de craiu, de peste plaiu.

Legăturile care le face balada aceasta, ca și „Cântecul Dunării" I ,cu Ardealul, dovedesc posibilitatea venirii unor elemente de folclor din nord și de peste munți, în spre Dunăre, la Românii din Serbia, unde de altcum o parte se numesc Ungureni. Ținutul de unde vorbește poetul e undeva la poalele munților, fiincă începe cu versuri prin care pare că se adresează cuiva de dincolo, din nordul Carpaților, *„de peste plaiu"*.

De la noi la voi
Nu-i un pas ori doi,
Nici atâta cale,
Numa-un deal ș'o vale
Ș-o rară dumbravă,
Ș-o poiană verde,
De m'ați putea crede...

Alt element care merită remarcat este cel privitor la fata, cu care visează că se va însura:

C'o fată de craiu
Cum de peste plai;
C'o fată crăiasă,
Dalbă jupânească,
Cu sprânceana trasă,
Cu geana sumeasă,
Cum bună-i de casă.

E imaginea miresii din *Miorița*. Acolo însă are în mod logic, sens simbolic, închipuind moartea, care îl pândea pe păstor.

Sfârștul este prozaic ca și al „Cântecului Dunării" varianta a II-a, în contrazicere cu începuturile, care în frumoasele balade de care ne-am ocupat, sânt mult promițătoare. După cadrul epic al naturii, în munții cu brazii cărunți, cu fântâna bogat alcătuită, lângă care „crescut-a născut-a" patul încheiat din lemne de copaci de la munte, ne-am aștepta la un viteaz „domn al muntelui", care să aibă — ca Miu de pildă — cel puțin o luptă cu cineva.

Sfârșitul acesta, palid, sau mai bine zis neurmarea unei acțiuni mai complexe, mai epice, ne face să ne întrebăm, dacă nu cumva a fost uitat, s'a pierdut restul baladelor în discuție, ca și al Mioriței și al altora.

©BCU CLUJ

Aceasta însă este altă problemă. Aici n'am vrut decât să semnalez, pe lângă concepţia tipului ales de frumuseţe fizică, cum reese din poezia populară, şi câteva asemănări între Mioriţa şi baladele din Craina românească.

II

Câteva fapte linguistice.

Voiu discuta aici câteva cuvinte, unele având vieaţa lor fixată şi restrânsă definitiv în poezia populară, iar altele cunoscute şi în graiul viu, dar prezentând un interes deosebit semantic şi stilistic, privite fiind şi judecate în atmosfera limbii poetice populare.

1. *(dealul) bărbat.*

(*Un termin agricol*).

Cuvântul, în legătură totdeauna cu „deal", se arată a fi fost un adjectiv. El e cunoscut celor care au cetit cel puţin poeziile populare culese de Alecsandri. Dealul *bărbat*, scris de Alecsandri şi de alţii cu litera mare, socotit nume propriu, se găseşte în balada Miu :

La dealul bărbat,
Pe drumul săpat...

Urmărind drumul pe care merge Miu, observăm, chiar din versul al doelea că e prăpăstios şi duce pe un deal râpos pietros, sau pe o cale grea prin munţi, „cale pietroasă" :

Dar când se urca
Şi murgul călcà,
Piatra scăpărà.

Apoi :

Hai murgule, hai.
Pe coastă de plai
Ce laşi tu drumul,
Ş'apuci colnicul.

©BCU CLUJ

Oamenii lui Ianuș au să-i iasă înainte :

Pe deal și pe vale,
La pod, la *hârtop,*
. . . . . .
La poteca strâmtă,
La cărarea frântă...

Chiar dacă Alecsandri a dres ceva în versurile populare primitive, caracterul prăpăstios al drumului reiese clar din celelalte variante ale cântecului și din alte balade. Astfel, într'o variantă a Mioriței, din Moldova [1], avem același tablou al unor locuri prăpăstioase :

Noi că l-am văzut
Și l-am auzit
Seara pe 'nserat :
La dealul bărbat,
La drumul săpat
La bradul plecat
El e îngropat...
La capăt de deal,
La muche de mal,
La valea adâncă,
La poteca strâmtă...

D. Caracostea respingând o probabilă legătură ce ar încerca s'o facă unii cu rom. *bărbat* (< lat. *barbatus),* în sensul, ce l-ar presupune aceia, de „deal cu pădure bogată, ca o barbă stufoasă" dă totuși o explicație etimologică egal de greșită, fiindcă se lasă atras tot de partea formală, de omonimia cu „bărbat" (om). Și zice : „*Deal bărbat*" vrea să zică deal mare, cu umeri lați și înalți ca de bărbat !" [2]

Chiar dacă am admite că s'a putut zice vreodată despre deal, că e mare și falnic, ceea ce se zice în adevăr numai de munte, și linguistic-estetic este firească ultima comparație, totuși ar părea bizar un „deal bărbat, ca un bărbat".

Se poate zice invers un „om ca un munte, ca un brad", fiindcă vrând să arăți mărimea, voinicia cuiva, o compari cu ceva impunător, mai mare în tot cazul decât obiectul comparat.

---

[1] V. Densusianu. *Viața Păst.* cit., II, p. 130.

[2] *Miorița în Mold., Munt., Olt.* (extr. din Conv. Lit.), 1923, p. 28—29, notă.

©BCU CLUJ

Afară de asta, *bărbat* are mai mult accepţiunea de „harnic", şi uneori „voinic", „îndrăzneţ". (comp. „câini mai bărbaţi"). Şi s'ar puteà admite presupusa accepţiune de „(deal) bărbat" la corespondentele romanice : *mari, marito, mâle, maschio* etc. ?

Cred însă de prisos să mai înmulţesc argumentele negative, când pasagiile sânt prea clare ca să nu se vadă că e vorba de un drum greu de mers, gloduros, pietros, pe un deal mâncat de ape, cu un relief frământat, cum sânt de obiceiu căile puţin umblate, pe dealuri sau pe munţii. Dealurile arabile sânt şi mai rupte, mai surpate[1] decât munţii, având terenul mai puţin pietros şi deci mai puţin consistent.

De aceea cred că avem de a face cu un cuvânt latin, pierdut — vom vedea de ce — referitor la terenul cu suprafaţa gloduroasă, frământată de şivoae sau brăzdată, ca de plug.

Acest sens îl are lat. VERVACTUM atestat în Pliniu, Varro şi Columella, tradus în dicţionare prin „Brachfeld", „terre en jachère" şi este participiul verbului *vervago*, (*vervactum, -ĕre*) cu sensul de „retourner (une terre qu'on a laissée reposer), labourer pour la première fois ; defricher". Este ce zicem astăzi „a face ogor (toamna), a ogorî", adecă a face prima arătură[2] care constă în a „răsturnà" brazde mari, care apoi se fărâmiţează iarna de ger şi primăvara cu o a doua arătură, sau, mai ales de ţărani, numai se grăpează.

Peste brazdele mari, bolovănoase, merge greu şi omul şi calul.

S'a zis deci *bărbat* întâiu locului arat, ogorului, apoi oricărui pământ gloduros, fie pe deal, fie pe şes, pe care cu greu poţi umbla.

Acelaşi caracter, am văzut, îl are dealul sau drumul din baladele amintite.

Cuvântul a rămas cristalizat, denotând şi vechimea

[1] In alte poezii se şi zice *dealul surpat*.
[2] V. şi Tiktin. *Dict.* s. v.

©BCU CLUJ

cântecelor, în versurile cunoscute, probabil prin fericita strânsă legătură de rimă a cuvintelor „săpat-surpat".

Din graiul viu a dispărut, lucru uşor de văzut, prin coconirea omonimică care a suferit-o de la *bărbat* < *barbatus*. Concurenţa acestuia a fost fatală, fiindcă era un cuvânt prea necesar şi prea familiar, ca să nu se impue.

Formal *vervactum* s'a dezvoltat prin faza **bărbapt*, pierzând pe *p* din grupul *-pt-*, ca şi *frasin* < *fracsĭnus*, *mătasa* > *mătase*, fie prin disimilare, fie că a existat vreun derivat (comp. span. *barbechar*), unde -pt- era aton, cum se presupune pentru frásin-frăsinet[1], dar nu şi pentru *mătase*. Se poate foarte uşor ca cuvântul să fi fost influenţat şi de *bărbat* < barbatus.

Ceea ce mai întăreşte explicaţia dată, este existenţa cuvântului în celelalte limbi romanice: log. *barbattu*, span. *barbecho*, port. *barbeito*, fr. *guéret* etc. (REW, s. v., tradusă „Brachfeld", 9264). Se vede aici şi trecerea din latina vulg, a lui *v-* în *b-* (iniţial).

Sensurile ce le are cuvântul în limbile surori confirmă pe deplin semantismul arătat de noi pentru cel românesc. Astfel pe lângă log. *barvattare* „umackern" (REW) citäm span. *barbechar* „arar la tierra disponiendola para la siembra; arar la tierra para que se meteorice y descanse": *barbecho* „tierra labrantia que no se siembra durante uno o mas años: accion de barbechar; haza arada para sembrar despues". Fr. *guéret* n'are numai sensul de „terre laissée en jachère"—acesta-i prin analogie—ci cel de „terre labourée non ensemencée", deci „ogor", câmp întors, cu brazdele numai răsturnate, nu şi fărămiţate, cum se cere pentru semănat.

Cuvântul, trăit probabil într'o vieaţă agricolă de dealuri şi câmpuri de munte, cum bănuim de obiceiu că a fost aceea a noastră în vechime, s'a aplicat şi la terenul accidentat, uşor de surpat al dealurilor.

---

[1] Comp. Candrea-Densusianu, *Dict. et.* s. v., unde nu se înregistrează *mătase*. Acesta se poate totuşi explica prin o posibilă metateză: *matapsă < *măptasă < *mătase*, dar şi prin

©BCU CLUJ

Locul lui a fost apoi luat de slavul **ogor.**[1]

2. *Iortoman, ortoman.*

Mă ocup de acest cuvânt, în cadrul unor cercetări de folclor, pentru că-i cred legată soarta semantică de faptul restrângerii vieţii lui în poezia populară şi mai ales în balade.

A fost pus în circulaţie, prin şcoli, datorită faptului că este atestat în Miorița. Ori ce şcolar cunoaşte acest cuvânt ca epitet al păstorului Moldovan:

Că-i mai ortoman
Ş'are oi mai multe,
Multe şi cornute
Şi cai învăţaţi
Şi câni mai bărbaţi...

Sensurile care i s'au atribuit, pornindu-se mai ales de la pasagiul citat, a fost acela de „om bogat". Şi, fiindcă e vorba întâmplător de un păstor, s'a mers cu deducţia, neîntemeiată, că ar fi vorba de „bogat în turme"[2], ceea ce bine înţeles nu este just. Astfel dacă s'ar zice în vreun text că cineva e *bogat* şi are turme, păduri, case etc., ar însemna, dacă n'am şti azi sensul precis al lui *bogat*, că are accepţiunea de „posesor de păduri, case" etc? Evident, nu.

Dar, *(i)ortoman* se întâlneşte în balade, nu în graiul viu. Situaţia lui, oare cum de prizonier al poeziei epice, nu arată o posibilitate de nuanţare, de silire a sensului spre o anume notă psihologică, cerută şi provocată de faptul că e aplicat la eroii din balade?

---

disimilare, cum se presupune pentru fr. *guéret* < *vervactum* (REW. 9264). Puşcariu crede în o disimilare la *frasin*. Şi un verb **bărbătà* ca în span. a putut exista, pe lângă *arà*, cu sensul ulteriorului *ogorí*.

[1] Nu este oare şi acest caz un indiciu că odată a fost agricultura destul de intensă la Români?

[2] L. Şeineanu, *Influenţa orientală*, I, 264, II, 227 şi *Dict. Universal.*

©BCU CLUJ

Personagiile din poezia epică, prin atmosfera de lupte, de conflicte, ce o caracterizează, trebue să fie oameni tari, viteji, îndrăzneți. De aceea în mintea poporului, care nu mai cunoaște cuvântul, ca și în a interpretatorilor, ușor se poate produce impresia că *ortoman*, fiind vorba de o însușire a eroului, trebue să însemne „voinic, viteaz", lauda cea mai firească a lui.

Ultima interpretare ce i s'a dat este în adevăr aceea de „voinic, viteaz" [1], logică până la un punct, cum am spus mai sus.

Și, dacă în adevăr cuvântul a suferit, cum mi se pare, o adaptare la atmosfera semantică poetică a epitetelor cu care sânt împodobiți eroii, de la care sens mai vechiu putea pornì o asemenea posibilitate ?

Pentru a putea da un răspuns plausibil, să cercetăm textele.

In colecția Alecsandri, afară de pasagiul din Miorița, mai găsim :

Un viteaz de ortoman
Pe-un cal negru dibrogean (p. 10).

Sai bădiță, ortomane,
Că-mi ajunge la ciolane (ibid.).

In G. D. Teodorescu :

Voinic ortoman
Fecior de mocan (p. 60).

[1] O. Densusianu, *Viața Păstorească în p. n. pop.*, II, 46 notă; și mai înainte D. Caracostea, *Miorița în Moldova*, p. 17, 18, unde respinge și etimologiile date până acum, cu bune argumente : a) explicarea lui Odobescu cade repede, din motive formale (gr. ὀρθός + *manus* și ὀρθοδάντης sânt imposibile) ; b) a lui Hajdeu, din *orto* + *man* se izbește și de forma mai veche *iortoman ;* c) a lui Tiktin (din turc. *jortmak*) nu merge nici ca sens nici din cauza terminațiunii ; a lui Șeineanu, l. c., din turc. *yourt* „possessions, biens fonds" (> rut. *yurt* „turmă") se izbește de greutăți geografice și, cum vom vedea și semantice. Apoi e întrebarea unde s'a format cuvântul, ca să-l avem cu sens așa de evoluat, căci *yurt* nu există în română, iar *iortoman* este atestat și în Oltenia, departe de Ruteni, unde nu există ortoman.

©BCU CLUJ

Voinic mândru ortoman,
P'un cal negru dobrogean (p. 442).

Apoi :

Voinic iortoman
Cu chimiru plin de bani[1].

Frunzuliță de lipan,
Drag mi-a fost calul bălan
Și voinicu iortoman (Cântec din Olt)[2].

Tot așa și în alte culegeri[3], *ortoman* este epitetul „voinicului" din balade, care uneori este „mocan" sau păstor[4] (Miorița), ceea ce trebue reținut.

Sânt și derivate ale cuvântului, anume *iortomănesc*, interpretat „înalt, mândru, voinic, puternic, viteaz" și *irtomănește* „cu curaj, cu voinicie"[5].

In Vâlcea, un cântec spune :

Sus la munte, la plai
Este pâinea voinicească,
Și leafa iortomănească. (Șez. III, 216).

Aici nu poate oare să însemne „leafă bună", plătită domnește, larg, nu cu zgârcenie" (comp. „l-a plătit boierește" etc.) ?

De asemenea prin „cal ortoman" (Pamfil, *Cântece de Tară*, 44, 200) n'aș înțelege „cal voinic, țeapăn"[6], pentrucă din punct de vedere semantic-estetic, în balade, ca

---

[1] Rădulescu Codin, p. 66.

[2] In Weigand (*Rum. Dial.*, Jahrsb. VII) ; In Giuglea-Vâlsan, 14, avem *otoman* (voinic), formă evident coruptă.

[3] In Pasculescu, V. trimeterile la texte, în Caracostea, *Miorița în Mold.*, cit., p. 17 și 18. Cf. de asemenea în Vasiliu, C. : Da chiar fata-l cunoștea, Că-i ficior di Iortoman, Ficior lu Halza Soltan (p. 41).

[4] Vasiliu, Cântece, 41: Da baciu cioban, chiar așa-i spunè: Voinic ortoman, călari pi cal.

[5] Păsculescu, *L. P.*

[6] Cum crede Caracostea, *o. c.*, 17.

©BCU CLUJ

şi în graiu viu, calul voinicului, calul de călărie, nu se distinge prin mărime sau tărie, ca cel de tras, de căruţă, ci prin ceea ce îl face demn de un aşa stăpân. Acest cal este „iute, sprinten, bun de fugă" sau „neînvăţat, nesupus, greu de înfrânat", pe care nu poate încăleca ori cine.

Aceste consideraţiuni mă fac să presupun că sensul mai vechiu al lui *(i)ortoman* a fost cel de om „liber, cu capul în mână, stăpân pe averea lui şi pe capul lui, care nu dă nimănui socoteală de ce are şi de ce face", de aci apoi om ce poate vorbi „verde", „iortomăneşte, franc şi îndrăzneţ". Ar fi din punct de vedere social, cam ce-a însemnat mai târziu, om „slobod", în deosebire de şerb, clăcaş, mai umil şi mai neîndrăzneţ.

Alături de *şerb* < *lat. servus*, a existat de sigur şi un termin pentru noţiunea de „neşerb", om liber. Şi la cine se putea aplica mai bine acest epitet, decât la voinicii din balade şi în acelaşi timp la păstori, care n'au fost nici odată şerbi, ci liberi cutreerători de munţi şi câmpii, nesupuşi cuiva, dar în continuă luptă şi harţă cu cei cărora le călcau moşiile, ogoarele, cu turmele lor ?

Cuvântul de căutat, în această ipoteză, n'a putut fi decât *l i b e r t u s*, al cărui derivat trăeşte în actualul *iertà* < lat. *libertare*, care a avut odinioară cum se ştie şi un sens social-agrar, trecut la cuvintele slave: slobod, slobozì, slobozie.

In limbile romanice *liber* a ajuns şi la sensul de „Besitzer" (v. logud. *liveru)* şi, foarte asemănător cu *iortoman*, n. logud. *luiru* înseamnă „schön gewachsen", „gross" (cf. REW., 5011).

Dacă aceasta este istoria lui semantică, formal cuvântul s'a dezvoltat astfel : *libertus* > **iert*, apoi cu sufixul *-man*, **iertoman* > *iortoman* (prin asimilarea lui *ie-* aton de silaba următoare) şi prin trecerea lui *io-* aton la *o-*, a ajuns la *ortoman*. Fenomenul acesta fonetic îl întâlnim la rom. *uşor*, mai vechiu, *iuşor*, din *leve(m)* > *lie*, **ie-*, iar prin adăogarea sufixului, şi prin aceiaşi asimilare, a trecut

©BCU CLUJ

la **ieşor, *ioşor, iuşor, uşor, uşura, uşurel* etc. In aromână a rămas la faza mai veche *l'işor*, iar în albaneză *l'e*[1].

Sufixul *-man*, neexplicat până acum, poate fi destul de vechiu, fiindcă îl găsim la cuvântul *hoţoman, (hoţomănie)*, derivat din *hoţ*, element vechiu în limba noastră[2].

Se mai întâlneşte în formele *capsoman* „încăpăţânat", „mojic". *Frăţiman* (nume de persoană în Basarabia) din plur. *fraţi*, sau din *frăţie ; Terziman* (târziu+man?) şi alte nume de persoană în *-man*, din care unele pot avea acest sufix (comp. *Teleman*). Alte exemple dă Pascu (Sufixe, 340—342) : *gogoman* „prostănac" (: alb. *goga*, megl. *gogu* „prost", deci cuvânt vechiu), *grosoman* (din Negruzzi), *moroiman* = prost. (< *moroi ?*), *stogoman* (< baza *stog-*, care este şi în *stogoş, -ă)* etc. Dacă formele megl. *ţăţuman* „înalt şi urît" (comp. numele dacorom. *Ţeţu* = ?) şi macedorom. *gal'aman, pişman* citate acolo (p. 343) au tot sufixul *-man*, atunci acesta poate fi venit din sud, din greceşte, cum vom vedea mai departe.

Ca sens, exemplele acestea, se apropie de compuse romanice, cum e fr. *gentilhomme* etc., de tipul cărora a pătruns la noi neologismul *grandoman, grandomanie*. Se poate şi în limba română pune adj. la început, când vreai să accentuezi calitatea cuiva. Se zice astfel „rău om mai eşti", „rea femeie", „bun om" etc.

Ne-am aştepta însă să avem o urmă din astfel de compuse, fără ulteriorul sufix slav. *-(e)an*, deci forme în *-om* (: **gogóm* etc.).

Funcţiunea sufixului *-(o)man* se apropie şi de ceea

---

[1] V. şi Puşcariu, *Et. Wb.*, 1844. Comp. şi *Onea, Onişor, Oana, Onciu* din baza *Io(a)n*.

[2] Pronunţarea lui *h-* iniţial ca în *húltur, hulpe* şi uneori dispariţia lui (cf. *oţ, uăţ*) ca în *oare (ce)* etc. < *volet-* duce la un lat. **voccus* (ori postverb. din un *vociare ?*), din baza *vocus* (v. REW. s. v. cu sensul de cel care „goleşte, care te lasă gol". In lat., *vacuus* = *voc(u)us* însemna şi „jefuit", saccagé. Cuvântul nu e izolat în română, ci are familia lat.-rom. *dăsvoca*, arom. *disvucare*, dacorom. *dehoca* < **devocare* (Candrea-Dens., *Dict. Et.*, 474, 481), de la sensul de bază „a goli".

©BCU CLUJ

ce vedem în compuse gr., cum sânt μεγαλομανής „extrêmement furieux", οἰνομανής, „qui aime le vin avec passion" οἰνομανία etc., în care partea a doua e un adjectiv participial (din μαίνομαι). Sufixul s'a putut deci naşte, prin analogie, din cuvinte de acestea, dacă ar fi pătruns unele din ele şi ar fi vii şi azi în română, bine înţeles din bizantină sau greaca modernă [1]. Nu cunosc însă exemple de acestea.

Ori cum ar sta lucrurile, sufixul nu poate fi prea recent, legat fiind de cuvinte aşa de vechi, cum sânt *hoţ* (în *hoţoman), *iert (iortoman), frate (Frăţiman)* etc. [2]

Asupra etimologiilor date până acum cuvântului *ortoman,* nu mai insist, fiindcă au fost respinse de alţii, mai înainte, destul de documentat.

3. *Laiu, laie, bucălaie etc.*

Acest termin păstoresc, de care am vorbit mai sus, în partea despre folclor a acestor cercetări, este cunoscut ca şi „ortoman" mai mult din Mioriţa, de aceia cred necesar să-l tratez tot în acest loc.

El este însă curent şi azi în graiul păstorilor dacoromâni, mai ales în compusul *bucălaie, -lău* („oaie, berbece cu botul brun, negru") iar la Aromâni *laiu* a înlocuit pe *negru,* aplicându-se deci şi la om şi arătând că sensul primitiv a fost acela de „brun, de culoare închisă", „negru".

Privitor la originea semantică a cuvântului, eu văd un procedeu, oarecum estetic-linguistic, de comparaţie a feţii,

---

[1] Altfel am avea **mân.*

[2] Ceea ce spune G. Pascu *(Sufixe,* 341) că a pătruns prin cuvinte ca rus. *dikoman* „liederlicher Mensch", serb. *vukoman,* în care suf. ar fi *-man,* nu se poate susţine. Unde au pătruns aceste cuvinte şi cine le cunoaşte în limba română? Căci numai existând în limba noastră cuvinte în care am bănui măcar, că ar fi acest sufix *-man,* am puteà zice că prin ele s'a introdus la noi. Şi apoi în formele rus. şi serb. este suf. *-man*? Intre exemplele citate de Pascu, nu toate au sufixul *-(o)man,* ci sânt sau cuvinte pătrunse la noi neschimbate din alte limbi (de ex. *caraman, duşman)* ori au suf. *-(e)an (şoiman).* Altele sânt obscure şi numai terminaţiunea *-(m)an* le apropie de cele care au evident sufixul *-mân* (: hoţoman, gogoman etc.).

©BCU CLUJ

la om și la oi, cu ceva de culoare brună, neagră, în felul celor ce am văzut la descrierile frumuseții fizice, în poezia populară. Acest „ceva" poate fi o pasăre (comp. „perișorul lui, pana corbului"; *Coarba*, nume de câne etc.), o floare (: „albastru ca cicoarea"), sau mai ales un fruct. Comparația din urmă se întâlnește în multe cazuri: *ochi* ca *murele*, arom. *murnu* „brun"[1] (< lat. **morinus*, din *mora*), alb. *l'arë* „cu pete negre ca boabele de laur" (< lat. *laurus*); sau alte cazuri, precum *coașin* „ayant le museau de couleur rougeâtre (en parlant d'une brebis)", megl., arom. *coațin* „ayant des taches rougeâtres sur la tête" (oaie) < lat. *coccinus*[2] (< *coccum*) ș. a.[3]

Explicațiile date până acum n'au convins pe nimeni. Un lat. vulg. din care ar fi rezultat obscurul lat. med. *laius*, nu poate fi luat în seamă, fiindcă nu se știe sensul acestuia (v. și DR. IV, 722 sqq.). V. gr. λάγειος despre care Diculescu (DR. IV, 440) crede că ar fi acel *laius*, este atestat alături de κρέας (λάγειον), sau numai λάγεια „chair de lièvre", ca lat. *leporina*. Dar n'am întâlnit în graiul păstoresc niciodată vre-o comparație, vre un nume de oaie sau de câine care să amintească, pe departe măcar, vre-o legătură cu ideia de culoare ori de făptură a iepurelui. Există *Iepure* ca nume de persoană, de sigur pornindu-se de la ideia de fricos. Și prea sigură nu este nici desvoltarea formală deoarece căderea lui -γ- nu este o regulă. Considerațiunile semantice amintite sânt, cred, greu de înlăturat.

S. Pușcariu (în DR. IV, 722 sqq.) pe baza mai multor atestări, scoate în evidență sensurile de „negru", „pătat cu negru" (foarte rar), „amestecat cu negru", „cenu-

---

[1] Cf. Candrea-Densusianu, *Dict. et.*, 177.

[2] Ibid., 3822.

[3] Exemplele se pot înmulți. Comp. pt. acestea și studiile lui Rohlfs asupra dialectelor și infl. grec. în Italia sudică, și vezi, mai în urmă *La terminol. past. dei Greci di Bova* (Revue linguist., 1926, t. II, 271 sqq., cu nume de oi, capre etc. de la nume de plante, fructe etc. (: castană, mură, etc. etc.); Tot așa în C. Hoëg, *Le Saracatsans*, 2 vol., cu o recensie de Th. Capidan în DR. IV, 923 sqq.

©BCU CLUJ

șiu" și chiar „sur". Este de altfel cunoscută elasticitatea aceasta semantică la cuvintele care designează o culoare închisă (comp. *brun*, „castaniu" ș. a.). Ca etimologie propune lat. *labes*, un subst. feminin la origine, întrebuințat ca termin de comparație fără să fie adjectivizat (un **labeus* ar da **laib)*, cum se întâmplă în expresii ca „a se face foc", „a face bucăți" (pe cineva), „pulbere" etc.; „cal graur" (ca graurul) ș. a. Nu văd însă un exemplu care să fi dat naștere unui adjectiv propriu zis, cum este astăzi *laiu* în aromână. Și forma aceasta trebue socotită mai veche.

Lat. *labes* înseamnă și „tache, souillure", „deshonneur" (deci nu „pată neagră", cum crede Pușcariu), iar sensurile proprii ale cuvântului sânt „chute", „ruine", „degât".

Din cauza acestor fapte nu pot crede în derivarea din *labes*.

Geograficește, fiind răspândit la Albanezi, Greci, vital la Aromâni și apoi la Dacoromâni, presupune origine balcanică.

Deci poate fi și v. grecesc.

Ținând acum samă de felul cum se nasc unele nume de culori, nu e greu de gândit la un fruct din regiunile mediteraneene, în Balcani, ca și în Italia.[1]

Este *măslina*, lat. *oliva*, v. gr. ἔλαία. A zice *măslinie* unei fețe, este foarte natural. Trebuește însă precizat că toate comparațiile, cel puțin în limba și poezia populară română se fac cu fructele coapte, nu cu cele verzi (comp. ochișorii ei, două mure coapte; „roșu ca un măr" — copt; ca o cireașă etc.).

E adevărat ca măslinile se culegeau în trei serii, ca *olivae albae, acerbae* (necoapte), ca pârguite *olivae fuscae, variae* și coapte de tot *olivae nigrae*, care se consumă și la noi, sărate și care le mânca și altădată poporul de jos.[2]

---

[1] V. *Larousse Agricole*, s. v. *olive*.

[2] Cf. *Dict. des Antiquités*, (Daremberg, Saglio), s. v.

©BCU CLUJ

Ca să zici de un om că e oacheș la față, îl compari cu fructul (*mura, porumba* etc.) de culoarea lui cea mai intensă și așa cred că a fost cazul și cu măslina.

In același timp sensurile scoase la iveală și de S. Pușcariu („negru — pătat cu negru — sur") se potrivesc cu culoarea măslinei, cum de ex. arată it. dial. *alivastru* (olivastro) „del colore d'olivo che tende al scuro"[1]. Dar în v. gr. ἐλαία însemna și „tache sur la peau", „naevus", „macula ingenita"[2] (τας ἐν τῇ ῥινὶ ἐλαίας μελαίνας).

Deci un adj. *ἐλαι-ιος devenit în v. gr. *ἐλαῖος[3] lat. vlg. *laius, -a,* prin afereza lui *e-*, cu sensul de „măsliniu" a putut exista[4], fiind vorba de un fruct foarte răspândit și cunoscut, iar cuvântul având o familie bogată de derivate, arătând unele și culoarea (: lat. *oleaginus*, v. gr. ἐλαιώδης și comp. ἐλαιό; „sorte d'oiseau").

Afereza se găsește în gr. mod. λαδί „ulei" și în o formă din s. X *ladion* „eliu" (= ἔλαιον, ἐλάδιον)[5].

In ce privește posibilitatea venirii acestui termin, din sfera culturii măslinilor, ar veni în sprijin și rom. *(a)-murg, murgă,* dedus din v. gr. ἀμόργη, lat. *(amurca).*

Explicarea dată se sprijinește astfel, ca fapt, geograficește și formal.

4. *Țărcători = țârcăitori.*

Asupra acestei corectări avem de spus și ceva de ordin metodic, cu privire la culegerea și intepretarea textelor populare.

Forma se întâlnește într'o variantă a Mioriței, unde este vorba de cele trei momente ale zilei :

Oile pornind . . .
Ș'apoi sue și coboară,

---

[1] G. Malara, *Vocab. dial. calabro-veggio-it.*, 1909, p. 15.

[2] Cf. *Thes. l. gr.*, s. v.

[3] Cf. forma ion. ἐλάα < ἐλαία κάω, κλάω = καίω, κλαίω; αἰετός = ion. ἀετός etc., apoi ἐλαΐς; ἐλαΐνος < ἐλαία etc.

[4] Să fie acel obscur lat. med. laius < *ἐλαχῖος?

[5] V. *Corp. Gloss. lat.* III, 567; VI 381 și Heraeus, *Index*, VII. 2. p. 510.

©BCU CLUJ

Zi mare de vară,
Din vărsat de zori.
Pân la *ţărcători*
Şi din ţărcători
Pân la ciniori...

Nu încape nici o îndoială că este vorba de amiazi, adecă de timpul când se mulg oile, la amiazi, căci uneori se zice în graiul păstoresc „pe vremea mulsului, la muls", ca adaos pe lângă „amiaz", „seară" etc. Necesitatea unei rime la *zori* „cântători" (dimineaţa) şi la „ciniori" (seara, la cină) a găsit potrivit acest cuvânt care ar fi avut un corespondent, analog cu „cântători" zori şi „ciniori", în *mulgători*, dacă acesta n'ar însemnà precis „păstori care mulg". De aceea poetul popular, păstor probabil, a întrebuinţat un cuvânt mai rar. Acesta este a *ţârcăi*, „a mulge", cu nuanţa de „a mulge o ţâră" şi se întrebuinţează în Ardeal şi în Muntenia, când e vorba de vacă sau oaie de la care nu se aşteaptă mult lapte. Mai ales toamna, când oile au puţin lapte se zice „le mai ţârcăim" (mai rar, câte-o dată pe zi. etc.).

Cuvântul este onomatopeic şi n'are nimic a face cu ţarc [1], cum a înţeles culegătorul, tălmăcind *ţărcători* prin „în amurg, când se închid oile la stână". De altfel a priceput greşit întreg pasagiul şi de aceea a transcris rău *sâniori*, cuvânt neexistent, în loc de *ciniori*, corectat astfel just de d. Densusianu [2]. Traducând pe *sâniori*, tot greşit, prin „răvărsat de zori", a falsificat şi pe *ţărcători* [3], zicându-i „amurg" şi uitând că e vorba de trei momente ale zilei, împărţită după cele trei mulsori: dimineaţa („la cân-

[1] Cum absolut greşit a fost interpretat şi de d. Caracostea: „când oile stau închise în ţarc [la amiazl] până pornesc şi se adunesc ciobanii".

[2] *Viaţa Păst.*, *o. c.*, p. 128.

[3] E probabil să fi fost în viers chiar *ţârcăitori*, deşi ar ieşi o silabă mai mult, ceea ce se întâmplă des în poezia populară. E posibil însă şi o adaptare a acestui participiu la cele din verbe de conj. I-III: *cântători*, *mulgători* etc.

©BCU CLUJ

tători, în zori"), amiaza (la muls, la „ţărcători") şi seara când merg oile în „cină", la porneala de noapte.

Seara şi mai ales noaptea se închid oile în ţarc, la târle mici, de sat, dar nu la târle mari. De aceia probabil a creiat culegătorul sensul de „când se închid oile în ţarc". In limba românească nu există un derivat **a ţărcà* „a închide un ţarc", dar există *a ţârcăì*, a face să *ciurue*[1] laptele".

Iar la amiazi, vara, nu se închid nici odată în vreun ţarc, fiindcă e cald şi oile trebuesc lăsate să se miște libere, să se scocioare, să nu stea înghesuite, fiindcă se „zăpuşesc". Realitatea vieţii păstoreşti deci respinge şi ea un *ţărcători* cu sens de „închizători în ţarc", la amiazi, lucru dovedit şi prin neexistenţa verbului **ţărcà*, în graiul viu.

Faptul acesta ne face să privim cu neîncredere felul cum s'au culeş şi transcris atâtea texte de literatură populară. Mulţi culegători au mania de a căuta să înţeleagă şi să îndrepte, după mintea lor, forme de limbă şi versuri obscure, în loc să le lase aşa cum le-au auzit şi să mărturisească în note că nu le-au priceput.

Aceeaşi greşală o fac apoi unii interpretatori, care necunoscând bine terminologia diverselor ocupaţiuni, cum este mai cu seamă păstoritul, precum şi faptele şi lucrurile la care se referă cuvintele, încearcă totuşi să dea explicaţiuni. Dar cum poţi explica ceea ce nu cunoşti ?

In felul cum am publicat colecţia de literatură populară a Românilor din Serbia, am arătat cred, destul de atent, metoda de a reda exact, fie că înţelegi ori nu, atât diverse cuvinte cât şi versurile obscure, sau cele care nu se potriveau ca număr de silabe. N'am schimbat, nici n'am interpretat ceea ce n'am ştiut ori n'am înţeles, deşi cunoşteam binişor dialectele noastre dacoromâne.

---

[1] Că picuratul laptelui în găleată, a putut da naştere unui verb onomatopeic, cum este *ţârcăì*, ne arată şi alte exemple. Astfel găsim chiar în o variantă a Mioriţei (XV la Dens., *o. c.* II, p. 141): Să mă 'ngroape 'n uşa strungii, S'aud oile mulgând *Şi laptele ciuruind.* — V. despre alte forme identice (cioroi, ţutur, etc.) ceea ce am spus în *Dacoromania* I, p. 250 ş. u.

©BCU CLUJ

Conştienţiozitatea acestea însă a lipsit multor culegători de folclor românesc, defect explicabil probabil prin credinţa că producţiunile populare trebue să fie şi frumoase iar ei trebue să înţeleagă tot ce aud.

G. GIUGLEA.

Primul dicţionar de ştiinţe naturale românesc.

„Vocabularium pertinens ad tria Regna Naturae" de Gh. Şincai.

Scriind la 1921 un mic studiu asupra „Istoriei naturei sau a firei de *Gh. Şincai*" [1] am arătat, că în bibiloteca episcopiei române gr. cat. din Oradea-Mare se păstrează şi un vocabular manuscris de istorie naturală de acelaşi autor, cum era de altfel cunoscut acest lucru dintr'un Raport al lui *Densuşianu* (p. 208) şi din Istoria literaturii române de *N. Iorga* [2].

Fiind în toamna anului 1916 „evacuat" oficial împreună cu toţi profesorii din Blaj la Oradea-Mare, am avut prilej să cunosc şi să-mi copiez acest Vocabular prin bunăvoinţa Pr. Sf. Episcop Dr. *Demetriu Radu* de pie memorie şi a Ilustr. Sale Dr. *Iacob Radu,* canonic prelat ; apoi, însă abia acum m'am hotărît să public acest vocabular, văzând interesul ce se deşteaptă tot mai mult la noi pentru istoria ştiinţelor, în urma activităţii Institutului de Istoria medicinei de la Universitatea din Cluj, condus subt auspiciile d-lui prof. Dr. *I. Guiart* de la Lyon de d-l docent Dr. *V. Bologa.*

Vocabularul lui *Şincai* este un manuscript în octav. Partea primă, pag. 1—15 este vocabular latin-român-maghiar-german. Partea a doua cuprinde pe pag. 17—31 vocabularul român-latin-maghiar-german. Textul românesc este scris cu cirilele mărunte şi citeţe cunoscute ale lui Şincai.

Mai jos public numai vocabularul latino-român, pen-

[1] Al. Borza, *Prima istorie naturală românească — Istoria naturei sau a firei de Gh. Şincai* —, în „Transilvania", vol. LII (1921), No. 10—12, p. 825—836.

[2] Vol. II. p. 205.

©BCU CLUJ

tru economie de tipar, textul maghiar-german nefiind de interes literar pentru noi.

Examinând registrul lui *Şincai*, putem da de urma isvoarelor de care s'a servit autorul.

Comparând lista numirilor de plante din vocabularul lui *Şincai* cu „Verzeichniss der in Siebenbürgen wildwachsenden Pflanzen" compus de *P. Sigerus* şi publicat în Siebenbürgische Quartalschrift vol. II (1791) anexă la fasc. 3[1], găsim că toate numirile din „Verzeichniss" se găsesc şi la *Şincai* (cu foarte puţine omisiuni, scăpate din vedere cu ocaziunea copierii). In schimb vocabularul lui *Şincai* cuprinde şi în partea botanică câteva numiri noui.

Şincai s'a servit deci cu siguranţă de publicaţia lui *Sigerus*, pe care a mai completat-o cu unele numiri aflate mai târziu de el şi cu toate cuvintele privitoare la regnul animal şi mineral, pe care le-a extras din „Istoria naturei sau a firei", prelucrată de Şincai însuşi după Helmuth.

E interesant de reţinut, că *Şincai* nu a cunoscut lista adiţională de plante ardelene medicinale, cu 21 numiri româneşti, publicată de farmacistul *Sam. Kräutner* în aceeaşi Sieb. Quartalschrift, anexă la vol. III (1793).

Timpul când a scris *Şincai* acest vocabular se poate preciza şi el. După cum am arătat în prima mea publicaţie, *Şincai* a scris „Istoria naturei" între anii 1806—1810. Vocabularul deci a trebuit să fi fost scris între 1808 şi 1810 — după publicarea listei lui Sigerus şi înainte de a se ocupa de tipărirea cronicei sale.

Partea botanică a vocabularului îşi are istoria ei („habent sua fata libelli"), pe care o schiţez în următoarele. Din manuscrisul lui *Şincai* şi din „Verzeichniss" a trecut o mare parte a numirilor de plante în Lexiconul de Buda (1825), deşi lipsesc acolo unele numiri sau, în ur-

[1] Acest „Verzeichniss" l-am găsit copiat şi de Episcopul *Samuil Vulcan* într'un manuscris mare, folio, intitulat „Tractatu despre vindecarea morburilor poporului dela tiera". Manuscrisul se păstrează în aceeaşi bibliotecă episcopală din Oradea-Mare şi mi l-am copiat în 1916.

©BCU CLUJ

ma unei cerneri critice, ele sânt trecute modificat şi — să recunoaştem — mai corect. Lipsesc spre pildă în Lexicon : Spiuţea dracului = Eryngium ; buruenuţe albe = Euphrasia officinalis ; sorbitoare = Sanguisorba. In Lexicon Helianthus tuberosus se numeşte „mere de pământ" şi nu „piciocă", ca la *Şincai* (acest cuvânt lipseşte şi la *Sigerus).*

Lista de plante a lui *Sigerus* a trecut apoi în enumeraţia lui M. *Fuss*[1], fără completările lui Şincai, rămase în manuscris. In acelaşi an (1847) regăsim această listă de plante tipărită şi de *T. Cipariu* la Blaj[2]. După 11 ani o mai retipăreşte încă odată *G. Bariţiu* la Braşov subt acelaşi titlu[3].

In sfârşit, la a. 1906, d-l *Zach. C. Panţu* cuprinde într'o enumerare completă a numirilor de plante cunoscute până atunci[4], şi lista *Sigerus-Fuss-Cipariu-Bariţiu,* citând însă numai pe *Fuss* şi pe *Bariţiu,* ne având cunoştinţă de isvorul original, de *Sigerus. G. Şinca*i cu vocabularul său a rămas şi mai departe tot necunoscut.

Iată câteva numiri de plante din *Şincai,* necitate în ediţia I a Vocabularului de *Z. C. Panţu :* Cartam sau şofran sălbatec (Carthamus) ; ţincraut (Equisetum) ; spiuţea dracului (Eryngium) ; sorbitoare (Sanguisorba).

Analiza linguistică a vocabularului lui *Şincai* o las în seama filologilor competenţi. Aci amintesc numai, că în studiul meu asupra cărţii „Istoria naturei" lui *Şincai* am arătat, din ce elemente se compune nomenclatura şi ter-

---

[1] Alphabetarische Zusammenstellung der sächsischen, ungarischen, walachischen und deutschen Trivialnamen in Siebenbürgen wildwachsender oder allgemein cultivierter Pflanzen", în Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, II Band, Hermannstadt, 1847.

[2] „Vocabular de numele plântelor transilvane, românesc, latinesc (după sist. lui Linné) nemţesc şi unguresc" în „Organul Luminării" Blaj, 1847.

[3] In „Călindarul pentru poporulu românu" pe anul 1848 şi 1859.

[4] Z. C. Panţu, *Plantele cunoscute de Poporul Român.* Bucureşti, 1906.

©BCU CLUJ

minologia sa științifică : neologisme artificiale, provincialisme, streinisme și foarte multe numiri neaoșe poporale, care și astăzi ar putea cu mult drept și folos înlocui numirile și terminii streini, adoptați de cărturărimea noastră, săpând o prăpastie tot mai adâncă între limba poporului și a cărturarilor.

In următoarele public vocabularul lui *Șincai*, cu toate greșelile de scriere la numirile latinești (Centauria, Mesereum, Heleborus, Chalamintha etc.) și cu toate identificările lui greșite (Rhizophora Mangle nu este un animal, ci plantă !). Șincai avea cunoștințe foarte reduse și puțin exacte din științele naturale. Nu era specialist în materie.

Imi țin de plăcută datorie să mulțumesc Il. Sale Dr. *Iacob Radu* pentru bunăvoința cu care mi-a pus la dispoziție manuscrisul.

Absynthium vide inferius Artemisia. — Acarus, *streapede*. — Acatia Germanica, *porumbel*. — Acetosella, *macriș trifoios*. — Achillea millefolium, *coada șoricelului*. — Acidum, *acru*. — Acipenseres, *acipenser*. — Aconitum Napellus, *omiac*. — Acorus calmus, *speriban tărcat* sau *calmese*. — Agrimonia Eupatoria, *turiță mare*. — Agrostema Gythago, *neghină*. — Alauda, *ciocârlia*. — Alburnus, *lin*. — Alcas, *corle*. — Alcalinum, *alcalic* sau *leșios*. — Alce, *alce*. — Alcedo ispida, *alcedine* sau *țarcă de mare*. — Alchimilla, *crețișor*. — Alliaria, *iarbă de lungoare*. — Alsina, *racorină*. — Alumen, *piatră acră*. — Althaea, *nalbă mare*. — Ammodytes, *ammodit*. — Amphibium, *amfibii* sau care așa trăesc în apă ca și pre uscat. — Anagalis, *scânteuță*. — Anchusa officinalis vel Buglossa, *limba boului* sau *miruță*. — Acer campestre, *jugastru*. — Acer pseudoplatanus, *paltin*. — Anemone hepatica, *foaie de jioară*. — Anethum foeniculum, *molatru*. — Angvilla vide Murana Angvilla. — Antacaeus, *cigă*. — Antimonium, *antimoniu*. — Antirrhinum Linaria, *in sălbatec*. — Apis, *albină*. — Apium graveolens, *seler*. — Aquilegia vulgaris, *clopoței*. — Aranea, *paingen*. — Ardea, *ardeă* sau *cocostârc sălbatec*. — Ardea Garzetta, *cocoară*. — Ardea grus,

©BCU CLUJ

grai. — Ardea stellaris, *bou de baltă.* — Arctium lappa vel Bardana, *brustur.* — Argilla, *argilă* sau *lut.* — Aristolochia longa, *mărul lupului.* — Arsenicum, *arsenic* sau *piatra şoricelului.* — Artemisia Absinthium, *petin.* — Arum maculatum, *murt* sau *ghimberiu nemţesc.* — Arundo, *trestie.* — Asarum Europaeum, *popîlnic* sau *potivnic.* — Ascaris, *ascariţă.* — Asclepias Vincetoxicum, *lumineaţă* sau *briliancă.* — Asparagus, *spargă.* — Asphaltum, *asfalt* sau *răşină de pămînt.* — Asplenium Scolopendrium, *limba cerbului.* — Asperula odorata vel Marysilva, *sînzieane de pădure.* — Atropa Belladonna, *belladonă* sau *iarba codrului.* — Avena, *ovăs.* — Aurichalcum, *auricalc.*

Babyrussa, *babiruss.*—Barbus, *mreană.*—Bardana vide Actium. — Belis major vide Chrysanthemum. — Belis perennis, *floricea mult ţiitoare.* — Belladona vide Atropa. — Berberis vulgaris, *acriş roşu.* — Beta, *sveglă.* — Betonica officinalis, *iarbă în frunza teiului.* — Betula alba, *mesteacăn.* — Boa, *boe* sau *şerpi prea mari* sau *bălauri.* — Bolus, *bol* sau *lut pecetos.* — Bonasia *bonasiă* sau *passere împărătească.* — Borax, *borac.* — Bos, *bou.* — Boscus fera, *raţă sălbatecă.* — Botrytis, *cartifiol.* — Brassica, *curechiu.* — Brassica capitata, *curechiu cu căpăţînă.* — Bubalus, *bichol.* — Buffo, *broască râioasă.* — Buglossa vide Anchusa.

Calmus aromaticus vide Acorus. — Caltha palustris, *skelci.* — Cancer, *rac.* — Capreolus, *căprioară.* — Cardiaca, *creasta cocoşului.* — Carduelis, *stiglif.* — Carlina acaulis, *tută.* — Carpinus, *carpin.* — Carpio, *crap.* — Carthamus tinctorius, *cartam* sau *şofran.* — Cartilago, *cartilagine* sau *os moale.* — Carvum, *chimin.* — Castor, *castor.* — Catus, *pisică* sau *mâţă.* — Centauria Cyanus, *vineţeale.* — Centuaria lutea vel Gentiana rubra, *dinţură.* — Centaurium minus, *potroacă.* — Cervus Dama, *damă.* — C. elaphus, *cerb.* — Cervus tarandus, *cerb tarand.* — Chamomilla, *romoniţă* sau *muşeţel.* — Chelidonium majus, *rostopastă.* — Chrysanthemum vel Belis major, *roman.* — Cicada, *grelus.* — Cichorium, *cicoare.* — Ciconia, *cocostârg de casă.* — Cicuta, vide Conium maculatum. — Cimex lec-

©BCU CLUJ

tuarius, *stealniță*. — Citrinella, *citrinell*. — Clematis erecta vel Hammula Jovis, *năpraznic*. — Cobaltum, *cobalt*. — Coccus, *văpseală roșie*. — Cochleana armoracia vel Nasturtium, *hirean*. — Colchicum autumnale, *brânduşe*. — Coluber, *colubru*. — Columba, *porumb*. — C. oenas, *p. sălbatec*. — Conium maculatum vel Cicuta, *cucută* sau *bucingiş*. — Convallaria majalis vel Lilium convallium, *sufleţele*. — Coriandrum testiculatum, *puciognă*. — Corilus, *alun*. — Cornix, *cioară neagră*. — Corvus corax, *corb*. — Cottus Gobius, *cottul gobiu* sau *peşte de piatră*. — Coturnix, *preapeliță*. — Crataegus, *păducel*. — Cremor tartari, *piatră de vin*. — Cricettus, *cârtiță* sau *hârciog*. — Crotalis, *crotal*. — Cuculus, *cuc*. — Culex, *ţinţariu*. — Cultratus, *cultrat*. — Cuniculus, *iepure de casă*. — Cuprum, *aramă*. — Curculio, *gărgăriță*. — Cuscuta europaea, *întorţel*. — Cyanus vide Centauria. — Cygnus, *helci*. — Cynips, *cinipe*. — Cynoglossum officinale, *atraţel* sau *limba cânelui*. — Cyprinus, *crap*.

Daphne mesereum, *tulpţină*. — Datura Stramonium, *bolândariță*. — Dauca Carotta, *morcov*. — Delphinium Consolida vel Calcitrappa, *toporuş*. — Dermestes, *gândac de legumi*. — Dermestes piniperdu, *gândac de brad*. — Dictamnus albus, *dictamu* sau *frănţinel*.

Elephas, *elefant*. — Emberiza, *presură*. — Enula vide Innula. — Equisetum, *coada calului* sau *ţincraut*. — Erinaceus, *ariciu*. — Ervum lens, *linte*. — Eryngium, *spiuţea dracului*. — Erysimum officinale, *frunza vonicului* sau *rapinţa*. — Esula vide Euphorbia. — Eupatorium Cannabinum, *cânepă de apă*. — Euphorbia heleoscopia vel Esula, *iarbă de nigei*. — Euphrasia officinalis, *buruienuţe albe* sau *silur*.

Falco, *şoim*. — Fario vide salmus Fario. — Fasciola hepatica, *călbează*. — Ferrum, *ferr*. — Filix, *filice*. — Foeniculum vide Anethum. — Formica, *furnică*. — Fragaria vesca, *fragi*. — Frangula, *lemnul cânele*. — Fraxinus, *frasin*. — Fringilla, *vrabiă*. — Fulica, *hodă*. — Fumaria officinalis, *fumul pământului*. — Furo *nevăstuică*.

Gadus Lota, *mihalce*. — Gagates, *gagat*. — Galeopsis

©BCU CLUJ

vide *Lamium album*. — Galega, *galegă*. — Galla, *gală* sau *guboace*. — Gallinago, *gallinagine*. — Gentiana amarella, *fierea pământului*. — Glandarius, *găioară*, sau *mațaș*. — Gryllus migratorius, *locustă*. — Gypsum, *maz*.

Halec, *hering*. — Hammula Iovis, vide Clematis erecta. — Hedera, *fanchiu*. — Hedera, *rotungioară* sau *selnică*. — Heleborus vide Varatrum. — Helianthus annuus vel Heliotropium, *floarea soarelui*. — Helianthus tuberosus, *piciouică*. — Heliotropium vide Helianthus annuus. — Helix, *melc*. — Hepatica nobilis vide Anemone. — Hipericum perforatum, *sunătoare*. — Hiosciamus niger, *măsălariu*. — Hippopotamus, *cal de apă*. — Hordeum, *orz*. — Humulus lupulus, *hemeiu*. — Husa, *moron*. — Hirundo, *rundinea*. — Holcus sorgum, *mohor*. — Hydra, *polip* sau *peperig viu*. — Hyppoboscus, *gonopiștiriță*. — Hystrix, *arici de pădure*.

Ichneumon, *veaspă mare* și *galbină*. — Ictycolla, *cleiu de beșică de moron*. — Indigo, *indigo* sau *văseală vânătă*. — Insectum, *insect* sau *goangă*. — Inula Helenum, *iarbă mare*. — Iris germanica, *liliu vânăt*. — Isatis tinctoria, *solovârv*. — Iuniperus, *șniapăn*.

Lactuca scariola, *lăptucă amară*. — Lagopus, *lagop* sau *cocoș încălțat*. — Lanius, *laniu* sau *uliu mic*. — Lamium album vel Galeopsis vel Urtica mortua, *urzică moartă*. — Lanius excubitor, *uliu dela șuri*. — Laphatium acutium, *steage*. — Lapis suillus, *piatră puturoasă*. — Latraea squammaria, *mama pădurei*. — Lava, *lavă*. — Laurus, *laur*, *dafin*. — Leo, *leu*. — Leonurus Cardiaca, vide cardiaca. — Lepus, *iepure*. — Lichen, *lichen*. — Limax, *melc golaș*. — Lithantrax, *cărbune de pământ*. — Lithomarga, *lithomargă*. — Lithospermum officinale, *meiu păsăresc*. — Lota vide Gadus. — Lucioperca, *percă* ce are dinți ca știuca. — Lumbricus, *râmă*. — Lupus, *lup*. — Lutra, *vidră*. — Lycoperdon tuberossum, *licoperdul tuberos* sau *bureatele cerbilor*. — Lygustrum, *mălin negru*. — Lynx, *linx*.

Maltha, *malthă* sau *cleiu negru*. — Malva silvestris, *nalbă sălbatecă*. — Marga, *margă*. — Martes, *neași*. —

©BCU CLUJ

Marubium, *ursuroasă*. — Matricaria Chamomilla vide Chamomilla. — Meleagris, *curcă*. — Melilotus, *milot*. — Melolontha vide Scarabaeus. — Mentha, *mintă* sau *izmă*. — M. aquatica, *m. de apă*. — M. pulegium, *poleiu*. — Mercurialis, *brie*. — Mercurius, *mercuriu* sau *argint viu*. — Merops, *merope* sau *mâncătoare de albini*. — Mica, *mică*. — Milissa chalamintha, *izmă* sau *mintă de munte*. — Milium solis, vide Lithospermum. — Millefolium vide Achillaea. — Molybden, *plăibaț*. — Monedula, *porumb țigănesc*, sau *cioică*. — Motacilla, *codobatură*. — Muraena angvilla, *angvilă*. — Mus, *șoarece*. — Musca, *muscă*. — Myrtilus vide Vaccinium.

Napellus vide Aconitum. — Naphta, *naftă* sau *cătzam de pământ*. — Natrum, *natru*. — Nepeta cataria, *cătușnică*. — Nigus, *coroiu*. — Numida, *numidă*. — Nymphaea alba, *plumâne albe*.

Oestrum, *oestru* sau *streate mare*. — Olor, *helci blând*. — Onager, *onagru*. — Onocrotalus, *lebădă* sau *gâscă gușată*. — Orchis morio, *coaiele popei*. — Origanum vulgare. *solovàrv*. — Oriza, *urez*. — Otis tarda, *dropiă*. — Oxalis acetosella vide Acetosella.

Palumbus. *porumb gușat*. — Panicum germanicum, *mohor*. — Panicum miliaceum, *mălaiu mărunt*. — Papilio. *flutur*. — Parietaria, *parietariă* sau *iarbă de părete*. — Parus, *țiclan*. — Pastinaca sativa, *păstărnac*. — Pavo. *peun*. — Pelicanus, *pelican*. — Perca fluviatilis, *percă de vàn*. — Perdix, *potârnică*. — Pteroleum, *oleiu de piatră*. — Phalaena. *flutur de noapte*. — Phasianus colchicus, *fasian*. — Philomela vel luscinia, *filomelă* sau *privegătoare*. — Phoca. *viței de mare*. — Pica, *coțofană* sau *țarcă*. — Picus, *pic* sau *ciocănitoare*. — P. martius, *ciocănitoare neagră*. — Pilularius vide Scarabaeus. — Pisum sativum, *mazere*. — Plantago minor, *limba oei*. — Plateola leucorodia, *cocostârg cu clonțul lat*. — Plumbum, *plumb*. — Polygonum Fagopyrum, *hrișcă*. — Polypus vide Hydra. — Prester. *prester*. — Primula veris, *agliț* sau *dedeței*. — Prunella vulgaris, *busuioc de câmp*. — Prunus spinosa vide Acatia Germanica. — Pseudoa-

©BCU CLUJ

corus, *liliu galbin.* — Psitacus, *papagaiu.* — Pulegium vide Mentha. — Pulmonaria officinalis, *cuscrişor.* — Pumex, *spumă petroasă.* — Puteolana, *cenuşă din munţii ce ard pururea.* — Putorius, *ghihor.* — Pyrolla rotundifolia, *merişor.*

Quarzum, *cvarţ* sau *piatră sclipitoare.*

Raja, *rae* sau *peaşte de mare.* — Rana, *broască.* — Reseda tinctoria, *rezedă.* — Rhamnus catharticus, *verigariu.* — Rhinoceros, *inărog.* — Rhizophora mangle, un dobitoc necunoscut pre la noi. — Rosa canina, *rug.* — Rubia tinctoria, *rubiă.* — Rubus Idaeus, *smeur.* — Rumex acetosa, *macriş.* — Rusticola, *rusticolă.* — Ruta muraria, *rută.*

Salamandra, *solomâzdră.* — Sal ammoniacus, *ţepering* sau *salamiă.* — Sal Glauberi, *sarea lui Glauber.* — Salix, *salcă.* — Salmo, *salmon,* un fealiu de peaşte. — Salmo Fario, *păstrav.* — Sal nitri, *şletrum.* — Sambucus ebulus, *boz.* — S. nigra, *soc.* — Sanguisorba, *sorbitoare.* — Sanicula Europaea, *sănicior.* — Salpa, *ştocfiş.* — Salvia campestris, *şale de câmp.* — Saponaria, *soponel.* — Scabiosa arvensis, *scabiă.* — Scola (poate : Viola — notat Al. B.) odorata, *mioriomel* (?). — Scarabaeus, *gândac.* — S. cornutus, *rădaşcă.* — S. melolontha, *gândac de steajeariu.* — S. pilularius, *g. de balegă.* — Schistus, *spoială neagră.*—Sciurus, *ştiur mocuş;* Scolopaces, *şcolopaci* sau *şnefi;*—Scolopendra, *mâţa* (popei) sau *vearme cu multe picioare şi flocos.*—Scolopendrium vide Asplenium. — Secale, *secară.* — Sepia, *sepiă.* — Scrophularia nodosa, *urzică neagră.* — Serpentinus, *serpentin.* — Serratula tinctoria, *seratulă.* — Silpha Germanica, *gândac de mortăciune.* — Solanum tuberosum, *meare* şi *peare de pământ.* — Sonchus oleraceus, *susaiu.* — Spathum fluor, *bicăşăl curgătoriu.* — Spathum ponderosum, *spat greu.* — Spathum scintillans, *spat* sau *bicăşăl scânteitoriu.* — Sphinx, *fluturi de seară.* — Spina canina vide Rhamnus. — Stannum, *cusutoriu.* — Steatites, *stealix* sau *piatră elisoasă.* — Strix, *buhă.* — Struthio camelus, *strution.* — Sturio, *sturion.* — Sturnus, *graur.* — Succinum, *succin.*

©BCU CLUJ

— Sus Tajassa, *taiassu*, porc necunoscut pela noi. — Symphitum officinale vel Consolida major, *iarba lui Taten*.

Tabanus, *streate*. — Taenia, *limbric*. — Talcum, *talc*. — Talpa, *sobol*. — Taxus, *tisă*. — Terra fulonum, *pământ de văpsit*. — Termes pulsatorium, *carriu*. — Testudo, *țestoasă*. — Tetraonum, *găină sălbatecă*. — Tetrix, *tetrice*. — Thymallus, *găleață*. — Tigris, *tigridă*. — Tinca, *tincă*. — Tofus, *tof* sau *puteolană înpetrită*. — Tonsilla, *ghindurile grumazului*. — Tremella, *tremellă*, un feliu de plantă. — Tricha, *sardelle*. — Tringa, *tringă* sau *șnef de țermure*. — Tripa natans, *ciulină*. — Triticum, *grâu*. — Tr. repens, *pir*. — Tritta, *trută* sau *păstrav cu negru pătat*. — Tuber, *poame de pământ*. — Turdus, *merlă*. — Turtur, *turturea*. — Tussilago Farfara, *podbeal*.

Vaccinium Myrtilus, *afin*. — Valeriana, *odolan*. — Varascum Thapsus vel Verbascum, *coada vacii*. — Varatrum vel Heleborus albus, *strigoaie*. — Verbascum vide Varascum. — Verbena officinalis, *sporiș*. — Veronica, *vindrilică*. — Vespa, *veaspă*. — Viburnum, *drâmoz*. — Vicia faba, *bob*. — Vinca pervinca, *saștiu*. — Vincetoxicum vide Asclepias. — Viola, *vioară*. — Vipera, *viperă*. — Viscus, *vâsc*. — Vismuthum, *vismut* etc. — Viverra, *veveriță*.

Ungven. Ceti, *unsoare de peaște*. — Upupa epops, *pupăză*. — Urogallus, *urogall*. — Ursus, *urs*. — Urtica urens, *urzicuță*. — Urus, *zimbru*.

Vulpes, *vulpe*. — Vultur, *vultur*.

Zebra, *zebră*. — Zibellina, *zibellină*. — Zincum, *zinc*.

AL. BORZA (Cluj)

Un Rus despre literatura română în anul 1844

Intâmplarea mi-a adus în mână un volum din revista germană „Das Ausland", (ed. Cotta, Stuttgart und Tübingen) din anul 1844. In numerele 344, 345 și 346 din 9, 10 și 11 Decemvrie se publică, cu titlul „Über den ge-

©BCU CLUJ

genwärtigen Zustand der walachischen Litteratur" în limba germană un articol apărut în revista rusească „Albina Nordului" din acelaşi an, numerele 253, 254 şi 256. Nu mi-a fost cu putinţă să găsesc această revistă rusească şi să descopăr numele autorului care a scris despre literatura română, un Rus de sigur, judecând după părerile sale despre apropierea limbii române cu limbile slave.

Dau în cele următoare, părţile cele mai interesante ale acestui studiu, după traducerea germană.

V. L. BOLOGA

Despre starea actuală a literaturii din Muntenia

Cântecelor şi tradiţiilor, care formează bogăţia naţională cea mai veche a tuturor literaturilor, încă nu li s'a dat, în ţara aceasta, atenţiunea cuvenită şi încă n'au fost colectate. Am avut ocazia să vorbesc despre aceasta cu câţiva Români învăţaţi, şi aceştia se plângeau în totdeauna de lipsa de interes pentru astfel de lucrări, constatată la compatrioţii lor şi mai ales la clasele mai înalte. Astfel, toate planurile frumoase ale învăţaţilor au fost stânjenite îndată ce au început să le desfăşoare. Muntenia („Walachei") nu e săracă de cântece şi de legende istorice; şi astfel de cântece care poartă pecetea adevărului istoric se întâlnesc mereu. Muzicanţii călători, Ţiganii, numiţi aici „lăutari", sânt mai ales autorii astor fel de cântece, cu excepţia cântecelor haiduceşti, care, partea cea mai mare, sânt compuse de înşişi căpeteniile de haiduci. Doi hoţi renumiţi, Jianu şi Tunsu, au lăsat multe cântece, mai ales cel dintâiu, care a hoinărit subt domnia gospodarului Caragea. Istoria lui nu e lipsită de interes. (Aici urmează, în rezumat, biografia lui Jianu, care se termină cu fraza următoare: trăeşte încă şi astăzi pe moşia sa mică, în apropierea Dunărei...)

E de remarcat că poeziile care au ca subiect hoţiile lui Jianu, ale lui Tunsu şi ale cetelor lor, sânt răspândite mai ales în judeţele muntoase Mehedinţi şi Câmpulung, unde natura sălbatică se arată, la fel cu haiducii, în puterea tinereţii. Populaţia Olteniei e cu mult mai războinică decât

©BCU CLUJ

cea din restul ţării, şi aceasta e ceva natural, căci toate triburile de la munte se disting, mai mult sau mai puţin, prin curaj şi prin vigoarea tinereţii, de locuitorii de la şes.

Poetul cel mai distins al Românilor, (de notat că autorul nu scrie „Walachen" ci „Rumunen") logofătul Ienăchiţă Văcărescu, a lăsat multe cântece, care au pătruns în popor, mai ales cântece de dragoste. Lui i se atribue un cântecel drăguţ „Turturica". (Urmează expunerea conţinutului acestei poezii).

Inainte de a trece de la cântecele populare la literatura scrisă, ţin că nu e de prisos să aruncăm o privire fugară asupra diferitelor păreri despre originea limbii româneşti. Reformatorii fanatici de astăzi şi-au stricat intru atâta limba lor, prin forme cu totul streine de aceasta, şi au introdus în ea, fără a avea nevoie, atâtea cuvinte streine, încât un Român adevărat nu înţelege scrisul compatrioţilor săi, şi nici nu poate ceti scrierile lor. In fruntea acestor moderni, stă, în Muntenia, D. Eliadi, un bărbat talentat, însă cu totul preocupat de ideea că Românii sânt urmaşi de ai vechilor Romani şi, prin urmare, limba românească este fiica directă, dacă nu chiar cea dintâiu, a limbii latineşti. Nu îndrăznesc să încerc să dovedesc originea limbii româneşti şi nici nu intru în subtilităţi filologice, ci mă mărginesc numai să relevez unele momente din această ceartă a literaţilor români actuali.

(Autorul critică, riscând unele afirmaţiuni greşite, teoriile lui Eliade şi ale latiniştilor, şi apoi continuă): Clasa înaltă înţelege poate şi astăzi mai bine limba grecească decât cea românească, ... câtă vreme poporul şi-a păstrat limba, despre care se poate zice că e tot atât de depărtată de limba latină ca de cea slavă.

D. Laurian dovedeşte în „Tentamen criticum in linguam romanicam" că limba românească derivă din cea latinească. Cartea e scrisă cu conştienţiozitatea unui savant, care nu bate câmpii asupra unui subiect rău cercetat, ci cunoaşte temeinic toate particularităţile şi formele limbii... Slăbiciunea generală a operelor savante germane sau a u-

©BCU CLUJ

nor opere care sânt scrise subt influența germană, este mulțimea de citate, retrimiterile adesea inutile la cărți care în lumea savantă nu merită nici cea mai mică atențiune. Și D. Laurian sufere de această boală și citează ce i-a venit subt ochi, fără o selecțiune critică, și pe lângă aceasta îl mai abate, câte odată, de la calea cea adevărată, și etimologia. Cu toate acestea, cartea sa e foarte prețioasă, și, deși nu admit principiul derivării indiscutabile a limbii române din cea latină, totuși aprob întru toate explicația unor forme gramaticale. Deosebit de remarcabile sânt comparațiile care le face între dialectele ieșite din rădăcina latinească...

Se știe din istorie că Dacia era țara de exil pentru Romani, și că, succesiv, familii întregi romane s'au stabilit în această țară.

Fără îndoială, influința Romanilor stăpânitori asupra Dacilor subjugați s'a manifestat, înainte de toate, în limbă, în care, în adevăr, la prima privire, se pare că elementul latin este elementul fundamental. Examinând însă, mai de aproape, formele limbii și jocul literilor, ne convingem că elementul slav e în preponderanță...

(Urmează câteva aprecieri ale autorului rus asupra inoportunității reîntroducerii alfabetului latin, pe care îl pretind latiniștii și care nu e în stare să redea exact sunetele românești ; într'o notă, traducătorul german observă însă că odinioară de bună seamă se scria românește cu litere latine, care azi sânt din nou întrebuințate de Românii din Ungaria. „In discuția aceasta se pare că hotărîtoare pentru menținerea vechiului sau introducerea noului alfabet e simpatia sau antipatia față de Rusia. Prin scrierea latinească, Românii ar vrea să se apropie de Occident, pe când Rușii doresc să-i rețină în orbita literaturii și scrisului est-european").

Cam acestea sânt părerile despre originea limbii românești : eu însă nu îndrăznesc să susțin că una din cele două păreri ar fi cea corectă, și, continuând, mă voiu ține de aceea ce este, iar nu de aceea ce a fost și cum a fost. De asemenea, mă mărginesc, mai ales, la critica literaturii

©BCU CLUJ

muntenești, fără a face amintire despre literații mai noi ardeleni și moldoveni, care nu luptă cu tot atâta entuziasm pentru gloria limbii românești. (?!)

Model de regularitate, limpezime și armonie în limba românească este, fără îndoială, sfânta scriptură și operile unor scriitori bisericești, dar acum, în fierberea aceasta a spiritelor, de fapt, nu se poate spune cine scrie românește mai bine și mai corect. Simion Marcovici, care a tradus cugetările nocturne ale lui Young și pe Belizar al lui Marmontel (1843), nefiind încătușat de spiritul reformator, scrie o limbă curată și corectă; mai ales, traducerea cea dintâiu e un model de armonie curgătoare. După el urmează imediat savantul profesor Aron, care predă istoria la Academia națională de la Sf. Sava și a publicat prima parte din Istoria Țării Românești, dar vai, nepăsarea Românilor față de istoria națională e atât de mare, că autorul a trebuit să înceteze cu publicarea operei sale într'adevăr indispensabilă și frumoasă, și, probabil, nici nu va termina această Istorie.

Românii până acuma nu au aproape de loc cărți asupra chestiunilor științifice. Retorica lui Marcovici, Introducerea în Istoria Țării Românești de Aron, traducerea Geometriei lui Legendre de Poenaru, iată totul ce s'a făcut în direcția aceasta. De curând s'a tipărit o lucrare originală a doctorului Episcopescu cu titlul „Oglinda înțelepciunii", dar în ea poți găsi orice, numai înțelepciune nu. Această „Oglindă" e un conglomerat de lucruri străniі, incoerente, de antropologie, cronologie, anatomie etc., toate scrise cu mari pretenții științifice.[1]

Literatura poetică e mai bogată în produse originale.

---

[1] Aprecierea autorului rus despre d-rul Ștefan Vasile Episcopescu (Piscupescu-Manega) e absolut greșită. „Oglinda înțelepciunii" e, — în lumina zilelor de atuncea, — o bună și utilă operă de popularizare. Rusul nu cunoaște lucrările de popularizare medicală ale lui Episcopescu, scrise de la 1329 încoace, f. bune și frumos redactate. *Episcopescu a fost cel dintâiu care a încercat formarea unei terminologii medicale românești.* Incercarea sa vădește mult bun simț! V. B.

©BCU CLUJ

Locul de frunte i-l atribuim opusculului de curând ieşit de sub teasc „Ceasurile de mulţumire". Are două părţi: Cea dintâiu e traducerea lui „Manfred" de Byron; îndeosebi sfârşitul, unde Manfred vorbeşte cu abatele şi cu duhurile nevăzute, e excelent. Traducerea merită toată atenţiunea pentru expresia şi apropierea ei de original. Partea a doua cuprinde poeziile originale ale lui Rosetti; între ele se distinge o romanţă „A cui e vina?" Ea repede a trecut în gura poporului, — cea mai bună dovadă a valorii ei. Muzica şi armonia versificaţii e plină de farmec. Rosetti, — o putem afirma, — e unul din cei mai buni poeţi români. In poezioarele sale face dovadă de multă înţelepciune, sentiment şi spirit, spre pildă în „Tribunalul iubirii", în care ne dă o parodie a jurisprudenţei muntene, mai ales a judecăţii. (Urmează conţinutul amănunţit al poeziei cu aprecieri severe asupra justiţiei muntene).

In acelaşi timp cu Rosetti a publicat şi Cesar Boliac un volum de poezii. Versurile sale nu sânt la înălţimea versurilor lui Rosetti, nici ca versificaţie nici în ce priveşte armonia. „Maria din Besdat", una din baladele sale, e cântată şi în popor; e tot atât de bună ca şi produsele mai uşoare ale lui Rosetti. Subiectul e simplu şi de aceea bun. (Autorul dă în cele ce urmează un rezumat al poeziei).

Celelalte poezii ale lui Boliac sânt prea lungi. El vrea să impună cu prea mult savantlâc şi exprimă prea multe idei filosofice. O haină prea pestriţă nu-i bună în poezie şi disertaţiuni grandilocvente în versuri sânt ridicole.

Aristia, traducătorul lui Alfieri şi al Iliadei s'a lăsat atras spre un alt extrem, cu tot talentul său: formează cuvinte care fac să-ţi ţiuie urechile. Ultimul său produs sânt stanţele epice „Prinţul român", scrise cu ocazia alegerii prinţului actual. In afară de uşurinţa versificării pe alocurea, n'au nimic poetic. Aristia a avut ideea stranie să prezinte în versuri toată ceremonia alegerii gospodarului; unele momente au într'adevăr caracter solemn, ca de pildă plecarea Domnului Bibescu la biserică, unde avea să depună jurământul de-a domni în spiritul Statutului or-

©BCU CLUJ

ganic. Aci găseşti poezie ; dară poetul şi-ar putea desfăşura talentul mai bine şi mai strălucit într'o poezie lirică decât în stanţe epice lungi, mult prea lungi. Mai ales vorbirile domnitorului către armată şi funcţionărime, redate în versuri, sânt chiar prea epice. Când opera lui Aristia i-a fost prezintată prinţului, acesta citind-o, a exclamat : mon pauvre cheval ! Intr'adevăr, Aristia îşi descărcase întreaga fierbinţeală poetică asupra calului lui Bibescu.

Aristia are talent, — fără îndoială. Fiind actor, a redat foarte bine din Alfieri unele scene, — dar chiar numai unele scene. Se povesteşte că în Atena, unde a jucat în teatru într'o tragedie clasică, într'atâta a speriat pe cucoanele Eladei renăscute cu realismul jocului său, încât unele au leşinat. El e Grec din naştere şi cunoaşte perfect limba grecească antică şi modernă.

Trebuie să spun aci şi câteva cuvinte despre teatrul naţional care a existat câtva timp în Bucureşti. Mulţi Români culţi începură să se ocupe pe atuncea (după 1832) cu tot dinadinsul de această chestiune, punând la contribuţie entusiasmul tinereţii, care se simte atrasă de tot ce e nou. Unde priveai, vedeai apărând traducători, din Corneille, Voltaire, Racine, Molière, Schiller, Kotzebue ; era o adevărată inundaţie în dramaturgie. Acum s'au mai liniştit. Românii, după cât se pare, se simt mai atraşi de motivele lui Bellini şi Donizetti decât de versurile neînţelese, jumătate italieneşti ale lui Eliade, care a publicat câtva timp (1836) şi o revistă teatrală. De curând a tradus, imitând pe Asachi, — un poet şi învăţat moldovean, — Norma ; dar a tradus-o astfel, încât nici un Român nu o înţelege.

Se spune că atuncea, când s'a reprezentat această traducere, principele Bibescu şi-a exprimat recunoştinţa cu următoarele cuvinte : „Iţi mulţumesc pentru Norma tradusă din italieneşte în italieneşte" !

Scrierile periodice din Muntenia sânt reprezentate prin câteva gazete pe care nimenea nu le citeşte. Şi în direcţia aceasta conduce domnul Eliade ; el e colaboratorul

©BCU CLUJ

principal sau redactorul tuturor ziarelor. „Buletinul" e organul guvernului în care se găsesc numai ordonanțe administrative și anunțuri judiciare. „Curierul" e o gazetă politică și literară. In cursul anului se găsesc în el și versuri bunicele de ale poeților tineri români. „Curierul de ambe sexe" nu se citește de nimenea, cu tot titlul său curios. Carcalechi, editor și redactor al „Vestitorului românesc" joacă rolul unui bătrân peste măsură de naiv. In gazeta sa semioficială e și un foileton, cu retipăriri mai ales din foile moldovenești. Acest ziar cel puțin e fără pretenții. „Foaia săteanului" e cea mai bună, cel puțin în ce privește scopul urmărit de redactori : de-a propagà civilizația printre țărani și de a ameliorà starea lor morală. Dar ajunge ea oare între țărani ?

Cu ocazia publicațiilor periodice din Muntenia trebue să amintesc o foaie care a fost pornită în anul acesta la Iași subt titlul de „Foaia științifică și literară" [1]. Toți literații români au fost provocați să contribue cu lucrări originale sau traduceri ; cele din urmă vor fi însă primite numai în cazul când se referă la Moldova sau Muntenia. Este un fenomen îmbucurător în literatura stearpă a Românilor. Partea poetică și literară e într'adevăr bogată. Povestirea lui Alecsandri „Paraua și galbenul" [2] e foarte interesantă. Donici, traducătorul fabulelor lui Kryloff și al „Țiganilor" de Pușchin, traduce și satirele principelui Cantemir. Negruzzi dă o prelucrare a legendei lui Toderic (sic !), după cât se pare din limba franceză. Lauriau se ocupă cu cercetări asupra limbei Românilor. Cu un cuvânt, e cea mai bună foaie.

Privind toate acestea, sântem convinși că pe lângă direcția actuală a spiritelor, Muntenia nu va avea încă mult timp o literatură proprie. Istoria și experiența arată că un popor care nu tinde să aibă o limbă de conversație națională, poate avea o literatură, dară nu o literatură

[1] E vorba de „Propășirea" lui Kogălniceanu, al cărei titlu fusese oprit de censură. V. B.

[2] „Istoria unui galben". V. B.

©BCU CLUJ

proprie. Priviţi noua Eladă! Acolo se scrie şi se tipăresc cărţi, pe care două treimi din Greci nu le înţeleg. Scriitorii de acolo strică formele limbei moderne romaice cu cele antice eline, introduc cuvinte şi frase care nu se potrivesc în limba poporului, în limba de toate zilele. Şi pentru ce asta? Cred ei că pot reînvia civilizaţia şi literatura strămoşilor? De unde? Asta-i curată babilonie! Cam acelaşi lucru se întâmplă şi în Muntenia. Ascultaţi cum d-l Eliadi îndeamnă pe Români să-şi amintească de strămoşii romani şi să-şi păstreze naţionalitatea. Aceste apeluri bombastice n'au dus niciodată la vre-un rezultat şi nici nu vor duce.

Intre Istoria Medicinei şi Filologie.

I.

Sinonimele „dacice" ale plantelor descrise de Dioscoride pot servì la reconstituirea limbii dacice?

In literatura noastră s'a pus mai de curând din nou pe tapet chestiunea plantelor „dacice" ale lui Dioscoride[1]. Cred că ar fi de interes să se discute odată din punct de vedere al criticei textelor dacă e probabilă originea dacică a celor 62 sinonime „dacice" din unele manuscrise atribuite în întregime sau parţial lui Dioscoride.

In unele manuscrise ale operii lui Dioscoride „περὶ ὕλης ἰατρικῆς" se dau sinonime ale numirilor de plante, şi anume din limbile sau dialectele Egipţienilor, Africanilor, Armenilor, Barbarilor de la coastele Mării roşii, Bes-

[1] Cf. Lattyák Sándor, *Nehány Dioskorides-féle dák növénynévről* în „Botanikai muzeumi füzetek", Cluj, 1919, vol. III, fasc. 2 şi recensia amănunţită făcută acestei lucrări de d-l prof. N. Drăganu în DR. II, p. 755—77. D-rul Iuliu Orient admite fără reserve resultatele destul de îndoielnice ale lui Lattyák în al său *Istoricul Farmaciei din Ardeal*, Cluj, Cartea Rom. 1927, (capitolul „Timpul Daciei romane", p. 19—20), fără a ţine seamă de observările d-lui prof. Drăganu, asupra cărora i se atrăsese atenţiunea la timp. — Pârvan în „Getica" aminteşte pe scurt sinonimele lui D. în două locuri, fără a le discută.

©BCU CLUJ

silor, *Dacilor*, Dardanilor, Galaţilor, Galilor, Italicilor, Capadochilor, Cilicienilor, Cipriotilor, Leucanilor, Misilor, Ponţilor, Romanilor, Siculilor, Hispanilor, Sirianilor, Tuscilor, sinonime locale folosite în Atena, Euboea şi Boetia şi numele de plante din autorii: Krateuas, Osthanes, Pitagora, în sfârşit terminologia mistică a lui Zoroastru şi a altor Profeţi. (Berendes, *Des Pedanios Dioskurides aus Anazarbos Arzneimittellehre in fünf Büchern*, Stuttgart 1902, p. 5). Berendes spune că „die Frage, ob die Synonyme sämmtlich oder auch nur zum Teil von Dioskurides herrühren, — dass er sie auf seinen Reisen gesammelt habe ist von vornherein ausgeschlossen, — ist eine offene Frage und wird auch eine offene bleiben". Sprengel, la 1829 (introducere la ediţia operelor lui D.) crede încă în autenticitatea lor. Lambecius (*Comment. de bibl. Caesar. Vindobonensi*, ed. Haller, II, p. 259) afirmă că ele au fost intercalate ulterior din „Tractatus de herbis" al lui Pamphilos, părere pe care o găsim acum şi în Pauly-Wyssowa. Acest botanist grec foarte obscur, a cărui lucrare se cunoaşte numai din citate la Galen (131 — începp. sec. III. p. Ch.) pare a fi trăit puţin timp înaintea acestuia. In cazul acesta deci sinonimele ar fi totuşi străvechi. Ackermann însă datează sinonimele în secolul al V-lea p. Chr. şi crede că sânt excerpte din Apuleius Platonicus (*Fabricii bibl. graec.* IV, p. 681; Meyer, *Geschichte der Botanik* II, 316). Mai importantă e părerea lui Wellmann, — fără îndoială cel mai pregătit şi bun cunoscător al textelor medicale din antichitate şi autorul celei mai critice ediţii a lui *Dioscoride*, — care afirmă („Hermes", XXXIII, 1898, *Die Pflanzennamen des Dioskurides*, p. 360), că numai sinonimele greceşti şi o parte a celor latine sânt autentice. (Deci Wellmann în nici un caz nu consideră autentice numirile dacice, după cum afirmă greşit Lattyák la p. 31, nota 2). Şi mai precis se exprimă I. Bloch (*Handb. d. Gesch. d. Med.* 1902 I, p. 351): „Als interpoliert sind anzusehen fast alle lateinischen Synonyma, ferner die gallischen, tuskischen, si-

©BCU CLUJ

zilischen, *dakischen*.... etc. etc."

Din toate acestea rezultă îndoiala celor mai mulți autori că Dioscoride ar fi scris și sinonimele. Dar această constatare nu ne duce cu nici un pas mai nainte în chestia sinonimelor dacice. Puțin importă la urma urmei în cazul special, dacă ele au fost date de Dioscoride însuși la 77—78 p. C. sau 50 ani mai târziu de Pamphilos. Lucrul principal este : pot fi sinonimele într'adevăr dacice? Mi se pare că un răspuns definitiv nu se poate încă da azi; o încercare însă de-a căutà cu aproximație secolul în care sinonimele dacice au fost interpolate poate să ne apropie întrucâtva de soluție.

Manuscrisele operei lui Dioscoride, păstrate posterității, sânt toate copii făcute mult după moartea autorului. Iată în ordine cronologică manuscrisele cele mai vechi care au servit la alcătuirea ediției critice moderne. 1. *Codex Constantinopolitanus*, sec. V. a fost scris pentru *Iulia Anicia*, fiica împăratului *Olybrios* († 472 p. C.) și a ajuns la Viena prin ambasadorul *Busbek* (Ed. fototipică[1] Leyda 1906). Acest codex este cel mai vechiu, cu foarte frumoase ilustrațiuni și texte paralele din *Krateuas* și *Galen*. Textul original al lui Dioscoride, — care s'a păstrat mai bine în copii făcute mai târziu, — aci este foarte denaturat și scurtat. Plantele sânt enumerate în ordine alfabetică, deși Dioscoride spune precis într'alte texte, că nu admite împărțirea alfabetică ci preferă o grupare mai firească. Tocmai acest codice conține sinonimele ! (Așa de pildă și Lattyák și-a căutat sinonimele dacice în codicele Constantinopolitan din Viena !). Acest codice, ca și cel următor (Neapolitan) se reduc la arhetipul alfabetic pierdut, făcut între *Galen* și *Oribasiu*, (sec. II—IV), care *însă pare a nu fi avut sinonimele*, cel puțin cele dacice, deoarece *Oribasiu*, care a comentat pe *Dioscoride*, nu le menționează. (Cf. Bussemaker et Daremberg *Oevres d'Oribase*, Paris 1851—76. vol. I—V, passim).

[1] Un exemplar din această splendidă lucrare se găsește și la Bibl. Univ. din Cluj.

©BCU CLUJ

2. *Codex Neapolitanus*, sec. VII, (Viena), tot alfabetic şi denaturat, după arhetipul amintit. Aceste două codice greceşti au servit la compilarea sau traducerea unei serii de codice medievale timpurii latineşti, ca: a) „Dioscorides de herbis femininis, b) Manuscrisul din München din timpul Goţilor (493—555 p. C.), tradus şi augmentat, c) „Dyoscorides" din şcoala Salernitană (sec. X—XII), cu multe sinonime. — 3. *Cod. Parisin.*, sec. IX şi 4. *Cod Marc.* sec. XII, care amândoi par a se apropia mai mult de forma originală (nealfabetică) a operei lui Dioscoride, *şi care nu au lista sinonimelor*. (Cf. Pauly-Wyssowa).

Astfel rezultă clar că izvorul principal al sinonimelor este codicele Constantinopolitan din sec. V. Deoarece pare probabil că arhetipul încă nu le avea, e prea posibil ca ele să fi fost interpolate pe la mijlocul secolului al V-lea, — presupunere care coincide cu părerea lui Ackermann, care le atribuie lui *Apuleius Platonicus* (sec. V.).

Deci, dacă rămâne fixat că majoritatea autorilor mai noi, — şi cei moderni toţi, — nu admit că sinonimele au fost scrise de însuşi Dioscoride, rămân două hipoteze probabile:

Hipoteza Lambeck şi Pauly-Wyssowa, că ele au fost interpolate având la bază lista sinonimelor din sec. II d. Chr. a lui *Pamphilos*. In cazul acesta numirile dacice ar putea fi autentice, deoarece în timpul acesta limba dacică erà limba vie a unui popor care trăià la hotarele imperiului roman şi Dacii aveau de bunăseamă legături cu provinciile limitrofe.

Mult mai probabilă însă e hipoteza a doua, că interpolările s'au făcut în codicele Constantinopolitan din sec. V. Arhetipul acestui codice (sec. II—IV) se pare că nu avea însă sinonimele. Se naşte acuma întrebarea, după ce model s'a făcut interpolarea? Dacă modelul a fost mai vechiu, din sec. II—III, autenticitatea numirilor dacice poate fi admisă. Dacă ele însă s'au adaus în sec. V, contimporan cu copierea codicelui, atuncea autenticitatea lor trebuie trasă la îndoială, deoarece în vremea aceea limba dacică

©BCU CLUJ

abia mai trăiă. In sec. V, Dacia erà locuită de seminţii şi frânturi de seminţii diferite (cf. citatul din critica d-lui prof. Drăganu „amestecaţi din diverse popoare vorbind limba lor barbară sau hunică, sau gotică, sau ausonică“ [Priscus despre călătoria sa prin regiunea Tisei şi Timişului, 448 p. Chr.]), deci vre-un călător rătăcit acolo din Bizanţ ar fi putut să strângă drept numiri „din Dacia“, numiri de plante din limbi foarte diferite, — ceeace însă nu e identic cu „dacice“. Astfel s'ar explica greutatea de-a aflà o explicaţie unitară pentru etimologiile celor 62 numiri „dacice“ de plante din Dioscoride de care s'au izbit şi Grimm, şi Tomaschek, şi Leo, care au fost nevoiţi să recurgă la 20—30 limbi indoeuropene spre a găsi etimologii pentru unele din ele. Hipoteza aceasta a doua ne pare cea mai probabilă.

In sfârşit mai există şi a treia hipoteză, cam dubioasă. Notele la codicele Constantinopolitan sânt scrise cu litere unciale mici şi diferă de scrisoarea din corpul lucrării. Berendes crede însă că au fost scrise de aceeaşi mână, ceeace alţii trag la îndoială. In cazul acesta deci ar putea fi vorba de o interpolare şi mai târzie. Dacă cercetări amănunţite care ar urmà să se facă, ar întărì acest lucru, n'ar mai fi nici o piedecă pentru admiterea tuturor sau a unei părţi din etimologiile slave ale lui Lattyák, presupunând iarăşi că intercă pentru admiterea tuturor sau unei părţi din etimologiile slave ale lui *Lattyák*, presupunând iarăşi că interpolatorul medieval a dat drept „dacice“ numiri de plante culese în vremea aceea în Dacia.

In orice caz, un lucru rămâne cert: autenticitatea numirilor „dacice“ din Dioscoride e foarte dubioasă. Ele nu pot fi utilizate pentru reconstituirea limbii dacice decât cu cea mai mare rezervă, până atuncea, până când originea sinonimelor nu va fi definitiv clarificată. Deoarece însă manuscrisele greceşti şi latine ale „Materiei medicale“ au fost îndeajuns studiate până acuma, fără a se ajunge în privinţa aceasta la rezultate neîndoielnice, mai rămân ca ul-

©BCU CLUJ

tim refugiu manuscrisele până acuma neexploatate : evreiesc, sirian şi turcesc (Cod. Monac. hebr. 231 şi codicele din Leyda).

VALERIU L. BOLOGA.

II.

Notă bibliografică.

Skurtă învăţătură pentru vărsatul cel mântuitoriu scrisă de Frăţilă Bene doftorul. Dată a doua oară la lumină, mai avuţită. La Buda, în krăiaska Typografie a Universităţei dela Pesta. 1817. (8° mic, 63 pag. Chir. Cf. Crăiniceanu p. 352 şi Bianu-Hodoş, III—II, p. 181).

Fiind vorba de una din cele dintâiu tipărituri medicale româneşti din Ardeal şi deoarece dintr'un pasaj neclar al introducerii („că iubitului meu neam spre înţeles în limba patriei să arată") s'ar putea trage concluzia că autorul a fost Român ; nefiind în sfârşit cunoscută ediţia I (cf. Bianu-Hodoş : „Ediţia I, care ar fi din 1800, n'am văzut-o") am căutat să stabilesc antecedentele bibliografice ale acestei broşuri.

Francisc Bene (1775—1858), originar din Mindszent, a fost unul din cei mai vestiţi profesori ai Facultăţii de medicină nou înfiinţată din Buda.

In 1800 a publicat în limba maghiară la Pesta *A himlö veszedelme ellen való oktatás*, (8°, 746 p ; ediţia II. augmentată 1801). Din lucrarea aceasta a scos în 1802 o broşurică populară *Rövid oktatás mentő himlőnek eredetéről, természetéről és beoltásáról* (Pest, Trattner : — 8°, 55 p. — ed. II. 1816). Această lucrare de popularizare a fost tradusă în limba germană (1817), croată (1817), latină (1818) şi slovacă (1818). Din seria aceasta de traduceri *după ediţia II. maghiară*, făcute probabil la ordinul guvernului şi colportate de organele administrative, face parte şi cea românească din 1817. O ediţie [illegible] românească probabil nici nu a existat ; în orice caz nu i se poate da de urmă [1]

VALERIU L. BOLOGA.

[1] Cf. Szinnyei, p. 820 şi Petrik, vol. I, pag. 227—228.

©BCU CLUJ

Sufixul -oiu (ońu) în onomastică.

D-l S. Puşcariu (în *Studii istroromâne*, II, p. 311), comparând numele româneşti *Băloiu, Creţoiu, Dimoiu, Duşoiu, Rădoiu, Scoroiu, Stănoiu, Vlădoiu, Drăgoiu* cu numele slave terminate în *-oje*, ajunge la concluzia „că în româneşte numirile în *-oiu* — care se găsesc cu deosebire la Mocanii crescători de oi din sudul Transilvaniei — cuprind în mare parte" sufixul slav *-oje*. Că nu poate fi vorba de sufixul de origine latină *-oiu* (*-ońu*) < *-oneus*, ne-o arată mai ales numele *Drăgoiu* care în Banat se găseşte fără *-ń-*, păstrat de obiceiu în sufixul *-ońu*.

In cazul celei mai mari părţi a numelor citate mai sus, aceasta e singura explicaţie posibilă a sufixului *-oiu*. In ce priveşte însă lista patronimicelor mocăneşti date în notă — luate în cea mai mare parte din V. Păcală, *Monografia satului Răşinariu*, pp. 134—135 —, explicaţia trebue să fie alta. Iată câteva din aceste patronimice: *Albăstroiu, Andriţoiu, Brăiloiu, Burduloiu, Floroiu, Fierbântoiu, Ispăşoiu, Lupoiu, Oncioiu, Purcăroiu, Pătrăşcoiu*, etc. Sufixul *-oiu* din aceste nume este identic cu sufixul *-ońu* din Banat. Insuşi d-l Puşcariu crede (op. cit.) că „*-oi* [din *-oje* slav] a trebuit să se confunde cu vechiul sufix *-oiu* < *-oneus* care şi el era potrivit ca să derive porecle, întru cât, înainte de a devenì sufix augmentativ-peiorativ, avusese tocmai rostul de a individualiza, ca şi în latineşte (*Petronius*)". Exemplele date de d-sa pentru acest *-oiu* < *-oneus*, întrebuinţat la derivaţia poreclelor (a patronimicelor), se găsesc în Banat: *Albon, Ignaton, Imbroane, Trâmbiţoniu* (în loc de *Alboń, Ignatoń, Imbroańe, Trâmbiţoń*).

Patronimicele mocăneşti trebue puse tot în categoria aceasta. Nici explicaţia dată de V. Bogrea (în DR. I, p. 474) că ar fi diminutive nu e admisibilă.

De fapt sufixul *-ońu*, în Banat, când derivă porecle, supranume, devenite adeseori nume de familie, nu are nici înţeles augmentativ, nici peiorativ sau diminutiv.

Pe lângă aceea că derivă numele femeii din cel al

©BCU CLUJ

bărbatului (de ex. *Mindoańa* = nevasta lui *Minda)* sau pe cel al bărbatului din al femeii, dacă aceasta este din familie mai bogată, mai cunoscută, sau bărbatul a intrat ca ginere în casa femeii, sufixul *-ońu* formează şi supranume cari indică familia la care aparţine un individ. Este deci un sufix care derivă supranume patronimice. Toată casa lui Moş Chenţă Iencuţ (poreclă < Iancu) se numeşte: *Iencuţońii.* Un fin, nepot sau strănepot de-al lui Iencuţ e un *Iencuţoń;* o fată o *Iencuţoańe.* Satul întreg e compus din mai multe familii mari: *Fluturońii* (Fluture), *Bălăşońii* (Baloş), *Lulońii,* chiar *Chităriciońii, Petroviciońii.* Pentru a arăta că un copil are o asemănare perfectă cu cei din familia Popovici, i se zice că e un *Popovicioń* sau o *Popovicioańe.*

Funcţia sufixului *-ońu* e absolut identică cu funcţia ce o avea sufixul *-esc,* astăzi cristalizat în nume de familie. E natural deci să găsim nume de familie în Banat formate cu acest sufix; porecla, supranumele patronimic trebuia numai să devie patronimic oficial. De ex.: Ion *Graviloń* (Jb. III, p. 254) care trebue interpretat „din familia lui Grăvilă" = Gavrilă, Anişca *Miklăuşoń* (Popovici, R. D. p. 9) < Miclăuş, Ana *Părăloń* (ibidem, p. 6) < Pavel, Anica Stăncoańe (ibidem p. 8) < Stancu. *Andrăşoń, Bărboń* (< Barbu), *Budzătoń* (< Budzatu) (ibid. p. 50) etc. etc. Foarte uşor vom putea explica şi numele de familie date de d-l S. Puşcariu din Banat (op. cit. p. 311): *Alboń* (< Albu), *Ignatoń* (< Ignat), *Imbroańe* (< Imbre < ung. Imre), *Trâmbiţoń* (< Trâmbiţă = poreclă). De asemenea şi patronimicele mocăneşti: *Andriţoiu* (< Andriţă), *Oncioiu* (< Onciu), *Pătrăşcoiu* (= din familia lui Pătraşcu) etc. etc. Pe când în Banat sufixul e încă viu, la Mocani *-oiu* s'a cristalizat în patronimice, întocmai ca sufixul *-esc* în cele mai multe regiuni româneşti.

Ne putem însă întreba: Cum să deosebim pe *-oiu* (< sl. *-oje*) de *-oiu* (< lat. *-oneus*)? Sufixul sl. *-oje, -oj* derivă ipocoristice de obiceiu din întâia silabă a numelui slav. De ex. Dragomir, Dragoslav > *Drag-oje, Drag-*

©BCU CLUJ

oj. Numele derivat nu va avea mai mult de 3 sau 2 silabe. (Sânt şi excepţii : Berivoj). Pe urmă radicalul la care se adaoge sufixul *-oje* trebue să fie o prescurtare a vreunui nume slav. Să examinăm acum lista de nume în *-oiu* din capul articolului ! *Băloiu, Stănoiu, Vlădoiu, Drăgoiu, Rădoiu* au radicale slave : Bal-, Stan-, Vlad-, Drag-, Rad-. Dar *Creţoiu* nu e cumva Creţu + oiu şi *Dimoiu* nu e Dima + oiu ? In Banat acestea ar avea forme *Creşoń, Dimoń*.

Despre vitalitatea acestui sufix în Banat şi Hunedoara ne putem încredinţa răsfoind listele de porecle în *-oń, -oáne* publicate de ex., din Lugoj, în „Şezătoarea" XII, p. 135, din Hunedoara, de d-l I. Popovici (op. cit. pp. 32—49).

Remarcăm că d-l Pascu (în Sufixele româneşti) explică cu totul altfel numele de familie derivate cu sufixul *-oiu (-oń)*. Pe de o parte le pune în categoria augmentativelor (op. cit., p. 115), de ex. *Gogonoiu* < gogón (umflătură) sau *Căcăoń* (Popovici, op. cit. p. 35) < Căcău, când aceste nume derivă din porecle şi n'au caracter augmentativ : *Gogonoiu* = din familia lui Gogonea, *Căcăoń* = din familia lui Căcău (poreclă în aceeaşi regiune, v. Popovici, op. cit. p. 35) ; pe de altă parte le crede adjective întrebuinţate ca nume (op. cit. p. 118), de ex. : *Budzătoń* < buzat, pe când ştim că acest patronimic derivă firesţe din porecla Budzatu şi nu e o variantă a adjectivului buzat + oń.

Pentru etimologia sufixului *-oiu (ońu)* v. S. Puşcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, Discurs de recepţie, p. 43, G. Giuglea în DR., II. p. 389, G. Pascu, *Sufixele româneşti*, p. 120.

E. PETROVICI.

Istu ir.

Pronumele istro-român *istu*, sing. m., *ista*, sing. fem., *isti*, pl. m., *iste*, pl. f., îl găsim numai precedat de un pronume demonstrativ, de ex. : *ţela-istu, ţesta-istu, ţâ-ista*, etc. Aceste forme corespund pronumelor dr. urmate de *-şi :*

©BCU CLUJ

acelaşi, acestaşi, etc., lui „tot acela, tot acesta", sau „chiar acela" etc.

Începând cu Maiorescu (v. Maiorescu, *Itinerar în Istria şi Vocabular istriano-român*, p. 84), care îl scria *aistu*, despărţind greşit pe *ţestaistu* ca fiind *ţest aistu*, (v. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 164), pentru ca să samene cu pronumele dr. *aista*, s'a crezut că *istu* ar fi latinescul *iste*, dr. *aista* (v. Byhan, *Istrorumänisches Glossar* (Jahresbericht, VI), p. 184; Popovici, *Dialectele române din Istria*, I, p. 72; Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 163—164).

Adevărata explicaţie a lui *istu* a dat-o Miklosich în *Rumunische Untersuchungen*, I., *Istro-und Macedo-rumunische Sprachdenkmähler*, p. 32. *Istu* derivă dela sl. *istŭ*, 'verus, idem, ille' (bulg. s.-cr., slov. *isti*). Formele *ţela-istu*, *ţesta-istu* sânt decalcuri după formele serbo-croate: *taj isti* 'idem', *ta ista* 'eadem', *to isto* 'idem', *onaj isti*, etc., *oraj isti*, etc. (v. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* al Academiei din Zagreb, articolul *isti* 'verus, idem, ipse').

D-l prof. Puşcaru îm atrage atenţia în ultimul moment că *ist* se găseşte şi singur, fără a fi precedat de pronume demonstrativ, într'un text publicat de d-l prof. L. Morariu în „Făt-Frumos", anul III, No. 1, p. 19. Fraza e următoarea: „Vezi, ista-i te om!". D-l L. Morariu o traduce la p. 20 în felul ce urmează: „Vezi, aista-i omul tău!" Cum ştim că acest *ista* este *isti* s.-cr., l-am traduce mai degrabă cu „chiar acesta", ceeace se şi potriveşte în text.

E de remarcat că, întrebuinţat singur, pronumele *ist* îl ia, întocmai ca şi celelalte pronume româneşti, pe acel *-a* ce-l găsim la finea lui *acesta*, *acela*, *aceasta* etc., prin urmare *ista*. (Cel puţin aşa îl întâlnim singura dată când este semnalat).

E. PETROVICI.

Nume proprii de bărbaţi articulate.

Aceste nume mi-au fost comunicate din comuna Seliştе (jud. Turda).

In Seliştе, ca pretutindeni în satele româneşti, nu-

©BCU CLUJ

mele de familie e cu totul oficial și poporul îl învață numai la școală sau la primărie; de aceea, pentru a numi pe cineva, sătenii se servesc sau de poreclă sau de numele de botez urmat de indicația al cui fiu sau a cui fiică e, iar pentru femei a cui soție este. In cele două cazuri din urmă numele tatălui sau al bărbatului va urmă după numele de botez și va avea forma genitivului, de ex. *Florica lu Dávid*.

In cele mai multe regiuni românești, genitivul numelor proprii de bărbați se face prin punerea articolului (sub forma *lui* sau *lu*) înaintea numelui[1].

In Selište, și cu siguranță în multe alte regiuni din nord-vestul teritoriului limbii române, o mulțime de nume de bărbați își formează genitivul ca celelalte substantive masculine.

Acestea de obiceiu au și forma nominativului articulată. Adecă au un *-u* la sfârșit, care este simțit ca articol. La porecle, cari adeseori sânt substantive sau adiective, de ex. Cucu, Mutu etc., acest *u* reprezintă fără îndoială articolul enclitic *-ul*. Numele de botez au câteodată un *-u* final, ca de ex. la Iancu, care reprezintă un *-ul* mai vechiu, articol enclitic sau, după Gustav Weigand sufixul *-ul* balcanic. Altele au un *-u* final originar, ca Alexandru, Marcu, care are însă rolul articolului enclitic, deoarece, între el și genitivul următor nu se pune articolul pronominal. Se zice *Alixandru Mutului*, nu *Alexandru al lui Mutu*, cum ar fi în limba literară.

Dăm mai jos o serie de nume cu genitive în *-lui* de ex.:

Porecle

Cucu — Mitru *Cucului*.
Meciu (< ung. mécs = opaiț) — Simionu *Meciului*.
Mutu — Alixandru *Mutului*.
Sfătu (sfat = paraclisier) — Mitru *Sfătului*.

[1] Despre forma *lu* v. S. Pușcariu, *Der lu- Genitiv im Rumänischen*, în ZRPh., XLI (1921).

©BCU CLUJ

Strioncu — Nastasia *Strioncului.*
Surdu — a *Surdului.*
Ursu — Ilia *Ursului.*

Ipocoristice.

D'inu (Constantin) — Cruciţa *D'inului.*
Mitru — Parásca' *Mitrului.*
Nonu (Iuăn) — Paraschiva *Nónului.*
N'onu („) — Petrea *N'ónului.*
Nuţu („) — Măria *Núţului.*

Nume de botez.

Bunu (ţigan) — Cuma *Bunului* (ţigancă).
Iancu („) — Mariţa *Iancului.*
Marcu — Ispasu *Márcului.*
Paşcu — Cruciţa *Paşcului.*

Numele *Ioc,* de obiceiu nearticulat la nominativ, are genitivul ca cele de mai sus :

Susana *Iocului.*

O a doua categorie de nume, nearticulate la nominativ, formând genitivul cu articolul prepozitiv, au forma articulată când sânt urmate de un alt nume la genitiv.

De ex. :

Iacob — Susana lu *Iácoru* Ponoaii.
Iácobu l' Ion Mirón.
dar a lu *Iacob.*
Ion — *Ionu* Mariii a Ponoaii.
Iuonu Bóşchii.
Iuonu Mărínii.
dar Iacobu *l' Ion* Mirón.
Ispás — *Ispasu* Marcului.
dar Susana lu *Ispas.*
Simión — *Simionu* Meciului.
Ştefan — *Ştefan* lu Onişor.
Alexandru Mutului sau a Mutului.

E de sine înţeles că numele de bărbaţi terminate în *a* au genitivul ca celelalte substantive feminine.

De ex. : Poreclele :

©BCU CLUJ

Daúa — Petrea *Daúii.*
Gliţa — Victoria *Gliţâ.*
Pişţucă — Iuonu *Pişţuchii.*
T'iuşca — a *T'iuşchii.*

Numele de botez.

Cula (Nicolae) — *a Culii.*
Obreję (— jea) — Iuonu *Obrejii.*

La această categorie au trecut şi numele terminate în *-e* de ex.: *Petre* — Petrea *Daúii*, Frăşâúa *Petrii*; *Ilie* — *Ilia* Meciului, — a *Ilii.*

Nume nearticulate.

Porecle.

Busti (i fonic) — a lu Busti	Ţili (i fonic)
Ciucur	Toplec
Gobârlíc	Ţărcoĭŭ
Mógoş	Vanci (i fonic)

Nume de botez.

Bgirosân (Gherasim)	Măteĭŭ
Constantín (dar Dînu)	Melĭán (Emilian)
Dávid	Mihăílă
Găvrílă	Nicoláie
Glígor	Şilimón (Filimon)
Iósuv	Şilip (Filip)
Irimie	Vasâlie
Ispăsóc	Valer
Macaveĭŭ	Victor

Deci afirmaţia că în limba română numele de bărbaţi nu pot fi articulate (G. Weigand, în articolele sale despre numele în *-al*) nu e justă pentru toate dialectele. Ar trebui cercetat dacă nu există şi în alte regiuni româneşti acest procedeu de-a articula numele de bărbaţi. Imi aduc aminte a fi auzit prin Bihor forme ca acestea: *a Ianculai, a Iuănului, a Mitrului.* E probabil că limba română a avut tendinţa de a articula şi numele de bărbaţi întocmai ca pe cele de femei, cum se face în limba albaneză,

©BCU CLUJ

unde fiecare nume de bărbat are, după terminaţie, sau articol masculin sau feminin : *Gjon* (Ioan) — *Gjoni : Thomái* — *Thomáj : Gjerg* (Gheorghe) — *Gjergji : Gikë* (ipocoristic dela Gjerq) — *Gika, Lekë, Skëndo* (ipocor. dela Alexandru) — *Leka, Skëndoja* (-*i* este articolul enclitic masc., iar -*a* cel fem.).

E interesant că scriitorii, pentru a da o pecete arhaizantă povestirii, întrebuinţează forme articulate de nume de bărbaţi, de ex. „*Petrului* îi părea. . . . ." (Slavici, *Poveşti*. Minerva, p. 23).

Ceea ce a împiedecat ca articularea numelor de bărbaţi să fie generală ca la numele de femei, a fost cu siguranţă mulţimea de nume slave, intrate prin biserică sau direct pe cale populară, a căror finale nu puteau uşor fi articulate

La numele de femei, acest procedeu s'a putut menţine, deoarece finala -*a* a fost simţită ca articol. De asemenea şi numele de bărbaţi terminate în -*a* sânt articulate : *Toma, Duminecă Tomii : Costea, a Costii*.

E de remarcat că numele de familie din comuna Seliste sânt nearticulate : *Trif, Tat, Chiorean, Dărăban*, în loc de *Trifu(l), Tatu(l), Chioreanu(l)* (= din Chioar), *Dărăbanu(l)* (dărăban = servitor). Acest lucru se observă în întreg Ardealul şi Banatul. Acesta se datoreşte fără îndoială faptului că numele de familie au fost notate la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în decursul secolului al XIX-lea de funcţionari streini, care având totuşi unele cunoştinţe de limba română, omiteau articolul de la sfârşitul poreclelor româneşti, pentrucă îl simţeau ca un fapt gramatical românesc care nu trebue transcris în scriptele lor de patronimice redactate neuteşte sau ungureşte. *Ion a lui Trifu (Ionu Trifului)* sau *Ion Ursu* (poreclă) devenea deci *Triff* sau *Ursz* János sau Johann.

Obiceiul acesta de a nu articula numele de familie a intrat pe urmă şi la popor, în cât, în cazul când porecla coincide cu numele de familie, cea dintâiu e articulată iar cel din urmă nearticulat : *Ion a lu Belinţanu* (porecla din satul Belinţ) are numele oficial *Ion Belinţan* sau mai degrabă *Belinţan Ion*.

E. PETROVICI.

©BCU CLUJ

Cel mai vechiu zodiac românesc: Rudejnița Popei Ion Românul (1620).

Cărțile de prevestire, care pretind că desvălue tainele viitorului, soarta omului și schimbările ce se vor petrece pe fața pământului după mersul constelațiilor cerești — cărți care își au originea lor îndepărtată în credințele astrologice ale Asirienilor — au pătruns de timpuriu în literatura noastră veche.

Cea dintâiu carte ieșită din tiparnița instalată la Alba Iulia, cu materialul adus din tipografiile muntene ale lui Mateiu Basarab, de către Vlădica Ghenadie al Ardealului, cuprinde, după cum a arătat d-l N. Drăganu, care a semnalat-o[1], alături de câteva texte religioase, o Pashalie și 2 cărți de prevestire: *Gromovnicul* și *Trepetnicul*.

Cartea a fost tipărită, după toate probabilitățile, în 1639. Texte de prevestire circulau însă, în literatura noastră, înainte de această dată. Dovada ne-o înfățișează *Rojdanicul* sau *Rujdenița*, copiată în anul 1620, în satul Sâmpetru din Ardeal. Rojdanicul, sau cum i s'a zis mai târziu *Zodiacul*, este cartea care prevede caracterul și viitorul omului după luna sau după constelația în care s'a născut.

Textul „Rujdenitei" se află, precum se știe, în așa numitul Codex Neagoeanus, un manuscript în 8°, a cărui descriere amănunțită, am dat-o după d-l I. Bianu[2], în lucrările mele anterioare asupra Alexandriei. Cred inutil să mai insist asupra ei. Mă mărginesc aci să reamintesc numai notele în care copistul ne vorbește, în diferitele părți ale textului, despre el și munca lui:

F 76. v.: **бѕ нашемѹ слаⷡ и дрьжава вь премногы вѣкы и ка вѣкы вѣкомь ѧмінь. бѕ да прости трꙋдившѣ: младо поп Іѡн влахъ.**

Adecă: Dumnezeului nostru slavă și putere, în multe veacuri și în veci de veci amin. Dumnezeu să ierte pe cel ce s'a trudit, pe tânărul popă Ion Românul.

[1] In *Anuarul Institutului de Istorie Națională* din Cluj, I (1921—1922), Cluj, 1922, p. 161 și urm.

[2] *Columna lui Traian* 1883, p. 324.

©BCU CLUJ

F. 77 r. Cu mila lu Dumnăzău, sfârşitu eu, popa Ion din Sânpietru, *acăstă carte să chiamă Alixandrie* мѣць *Cireşeriu. Să începù în* 15 zile *şi să sfârşì în luna lu* Agust 4 zile, Въ лет 7128, *in zilele lui Bettian Gabor craiu. Şi cine va cetì aice şi va aflà greşită au cuvântù neplin, au netocmit, să nu mă blăstemaţi, ce ziceţi,* bu da prosti, *cum şi voi să fiţi ertaţi la zua de judeţù, că am scris în grabă. Aminù.*

F. 126 v — 127 r. v. Din voe tatălui şi cu ajutoriul fiiului şi cu săvârşitul duhului svântă.

Adecă cu multă greşit şi ticălos, popa Ion din sat din Sânpetru, *scriş acăstă carte ce să cheamă Alixandrie şi cu Darovanie; şi mă usteniu câtă putuiu; şi o scriş să cetească şi socotească bine ce este împărăţie ceştii lumi deşarte şi mângănoasă. Printr'ace domneavoastră încă vă rog pre toată fire de om, cui Dumnezău o va da acăstă carte a celì sau a scrie, socotiţi şi mai bine ce voiu fi greşit sau cuvântù nesfârşit sau slovă neîmplută, iar domneavoastră să deregeţi şi să nu mă blestemaţi, ce să ziceţi: Dumnezău erle. Să vă erte şi pre voi Dumnezău la înfricatulù judeţù, cândù va zice viniţi blagosloviţii de părintele mieu de moştiniţi împărăţie ce-am gătitù voa, din locuiala lumiei, ce tu milostivù Domnù Isus Hristos acea ne dă. Aminù.*

Începu-să a să scrie acăstă carte, ce să cheamă Alixandrie, în luna lu Cireşeriu, 15 zile; *şi să sfârşì în luna* Făurariu în 15 zile.

Въ лѣт, ѕврки; wт рⷭ҃ж хⷭ҃а ѧхкв, кроүг слнцѕ зл. а лѣни҃р, злато число г, темелиіе г, оү село еге гаречтесь симпетроү зач вонць.

Adecă: în anul 7128; *de la naşterea* lui Hristos 1622; *cingul soarelui 16 al lunii 3, numărul de aur 3, temelie 3; în satul ce se numeşte* Sâmpetru.

Anul dela naşterea lui Hristos este calculat greşit. El trebue corectat în 1620, precum am arătat în lucrarea: *Alexandria în literatura românească,* Buc. 1916, p. 14.

Textul „Rujdeniţei" se află copiat pe foile 137—141 ale manuscriptului şi începe, după normele calendarului

©BCU CLUJ

bizantin, cu luna : *Răpciune* = Septembre. Cuprinde încă cele 3 luni următoare, până la *Indrele* (= Decembre) inclusiv ; foile cu restul de 8 luni — deci trei pătrimi din materie — s'au pierdut.

Textul este scris cu cerneală neagră spălăcită ; numele lunilor cu cerneală roşie. In cuprinsul fiecărei luni, materia capitolului este grupată în 2 paragrafe distincte : primul, conţinând prezicerile privitoare la soarta băieţilor ; al doilea, prevederile privitoare la viitorul fetelor. Litera iniţială a fiecărui paragraf, sau de cele mai multe ori cuvintele începătoare : *„De va naşte"*, sânt de asemenea transcrise cu cerneală roşie.

Textul, prezintând interes atât din punct de vedere filologic cât şi din punct de vedere istoric literar, îl publicăm în paginele următoare, după normele statornicite prin congresul filologilor, ţinut la Cluj, în 1925 : text facsimilat şi transcriere fonetică.

Manuscriptul lui Popa Ion Românul din 1620 este departe de a fi originalul primei traduceri româneşti. El este o copie defectuoasă de pe texte mai vechi — lucru care de altfel se poate vedea uşor, din numeroasele lacune : *întreruperi de text*, pe care noi le notăm în transcrierea noastră cu puncte de suspensie.

Când şi *unde* s'a tradus textul — sânt probleme, pe care — în lipsa oricărui alt criteriu, numai studiul limbii ne-ar ajuta să le descifrăm.

Limba textului.

I. Fonetismul.

a) Vocalism.

A

Î accentuat, rezultat din *a* + *u* urmat de *i* apare nediftongat în *îi*, în cuvântul : *mâni* 139 v.

Î, rezultat din *a*, urmat de *m* + consoană se menţine în cuvintele *îmble* 138 r ; *îmblător* 137 r.

Ă final neaccentuat este păstrat în prepoziţia : *către* 137 v.

Ă neaccentuat e menţinut în cuvântul de origine slavă : *năroc* 138 r.

©BCU CLUJ

Á, rezultat din *a* aton unguresc, este păstrat în verbul : *lăcui* 140 v.

Á, după *j*, a trecut la *e* în : *grije* 140 r.

E

E după *z*, apare trecut la *ă* în : *Dumnezău.*

E, urmat în silaba următoare de *e*, este redat prin *a* în: *şarpe* 139 v.

E + *n* apare transcris prin *in* în : *tinăr* 138 v. *tinără* 138 v. *tinără* 138 r.

E trecut la *ă* în : *păntru* 140 v.

E, urmat de *n* + *consoană* trecut la *i*, s'a menţinut astfel în : *întra* 138 v.

E neaccentuat este prefăcut în *ă* după *s* : *săcure* 140 v.

E neaccentuat este adesea transcris prin *i* : *fičorul* 137 r. ; *fičor* 138 r. ; *fičori* 138 r. : *primejdi* 137 v. 138 r. ; *omini* 139 v.

I

I după *r* s'a păstrat în : *riu* 140 v.

0

Este redat priu *u* în *şcupa* 137 r.

U

U final prezintă tratamente deosebite. De obiceiu este notat prin **ъ**: *dafinъ* 140 r. ; *multъ* 138; *cândъ* 138 r. ; *semn* 138 r. ; *pičiorъ* 138 r. ; *cinstitъ* 139 v.; *fičiorulъ* 139 v.; *înţeleptъ t.*

In câteva cazuri însă este notat prin **s** : *lemnu* 137 v. ; *muliu* 138 r.; *păru* 138 v.; *cându* 137 r.; 139 r.; 139 v.; 140 r.

Diftongii.

Ea, rezultat din e urmat în silaba următoare de *a*, este redus la *a* : *să margă* 137 r. ; *să slujască* 137 v. ; *să păzască* 140 v. ; *săgată* 140 v. ; *lungăraţă* 137 v.

Ea final apare redus la *e* : *ca ace* 137 r., 138 r. ; să nu *be* 138 r. : o frică *re* 140 v. ; de va *cre* 141 r. ; va *căde* 139 v.

Oa, rezultat din *o* urmat în silaba următoare de *a*, în genere este menţinut : *toată gloata* 139 r., *pičoare* 137 r. ; *boală* 140 r.; *să moară* 139 r.; *noapte* 138 r.; *să poarte* 139 v. ; dar în câteva cazuri este transcris prin *o*[1] : *morte* 139 v. ; 140 r. ; *noapte* 138 r. ; *orecine* 140 v. ; *omini* 139 v.

[1] Nu pot considera, ca d-l Pascu, (v. *Archivum Romanicum*, 1926, p. 444) această formă *inexistentă* în limbă, deoarece

©BCU CLUJ

b) Consonantism.

Labialele p, b, f, v sânt păstrate : *pičoare* 137 r.; ***bine*** 137 v. ; *fičorulŭ* 138 v. ; ***vie*** 137 v. ; *vită* 137 r.

J latin în genere este păstrat : *judecate* 140 v. ; găsim însă o singură dată forma : *giudecată* 138 v.

N urmat de *i*, păstrat în : *cuvinoşi* 139 r.; e căzut în : *dintâĭu* 139 v.

N, urmat de *i*, a dispărut în : *ai* 138 r., 139 v., 140 r.; o singură dată găsim cuvântul transcris : *ani* 139 v.

L păstrat în : *cărtulari* 137 r.

Grupuri de consonante.

Nt apare trecut la *mt*, în : *Sâmtă* Marie 137 v.

Sv s'a păstrat, poate subt influenţa grafiei slavone, în: *srâu'tă* 140 r. ; *svade* 140 r. ; dar *sfatului* 139 v.

II. Morfologia.

Substantivul.

Singular şi plural. Sufixul latin *-orius* s'a păstrat în terminaţiunea substantivelor : *învăţătorĭu* 141 r. ; *stringătorĭu* 138 v. ; *iubitorĭu* 137 r. ; *muncitorĭu* 141 r. ; *băutorĭu* 139 v.

Substantivele neutre au păstrat forma de plural în *-ure* : *chipure* 139 r.; *lucrure* 140 v.

Articolulul.

Articolul proclitic *lui*, urmat de un nume propriu masculin, apare subt forma *lu* : *lu Hristos* 139 v.

Verbul.

La verb sânt de amintit formele : *mânce* 137 r ; dar şi *mănînce* 138 r.

Verbe, care azi sânt întrebuinţate ca reflexive, apar ca active : într'aceea lună *če'u născut* 137 r. ; *de va izbăvi de ea* 139 v.

Adverbele.

De notat formele: *de cie* 141 r. alături de: *de acie* 140 r.: *mainte* 140 v.

---

ea a fost notată chiar în regiunea Haţegului, unde presupun că s'a făcut copia, de d-l O. Densusianu în *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 22 § 23.

©BCU CLUJ

Derivarea și compunerea.

Sânt de remarcat formele: *grijiv* 137 r.; *neprietnică* 140 v.; *rămășui* 139 r.; *sănătoși* (fără prefixul în-) 138 r.; *cămatnică* 141 r. (sl. **камаТникъ**; *uleiu de lemnă* 139 r.; dar și *untă de lemnă* 139 v.

III. Sintaxa.

Articolul.

Întâlnim întrebuințarea articolului enclitic, acolo unde limba literară de azi obișnuește articolul proclitic: de va naște *fiĭcorulŭ*, fi-va cinstitu 138 v.

Prepoziții.

De: „Și va dobândi o rană *de* (= din partea) altă limbă" 139 r.; „ave-va cinste mare *de* boeri și *de* domnul său" 140 v.

De cătră: „Și *de cătră* (= spre) bătrânețe, bine va vie".

Despre cu sensul lui *de super*: „*va cădea despre un cal*" 140 v.

În: „vită *în* patru pičoare" 137 r.; fi-va mic *în* stat 138 v.

Întru: „v'ave un semnŭ *întru* pičor" 138 r.

IV. Lexicul.

Elemente latine. Textul este interesant, pentrucă ne-a păstrat numirile populare ale câtorva luni. Aceste numiri, care derivă din prototipe latine, se găsesc astfel atestate, după cât știu, pentru întâiași dată, în textul nostru. Ele sânt: *Răpciune* = Septembre (< *raptio uvarum); *Brumariu* = Octombre (< Brumarius); *Brumariu Mare* = Noembre. Alte cuvinte din moștenirea latină întrebuințate în text sânt: *a vie*, a trăi. *Născutul lu Hristos* = Crăciunul.

Element grecesc vechiu (?) *Îndrele* = Decembre, (< Ἀνδρέας).

Elemente slave: *Bogorodița* (< sl. **богородица** = Născătoarea lui Dumnezău), *Rujdeniță*, titlul cărții, (v. sl. **рожденица** dela **рождити** = a se naște), zodiac; *Uspenia* (< slav. **оусъпение** = Adormirea Maicii Domnului); *Praznic* (< sl. **празникъ** dies festus = ziua numelui).

©BCU CLUJ

Semantică.

E interesant sensul pe care-l are cuvântul *gloată* în pasajul: *Şi va lua* [fata] *altulă* [barbat]; *şi cu elă bine va vie şi va face gloată mestecată* (copii de ambe sexe); sau în pasajul: *şi va fi certătoare pre bărbatŭ şi pre toată gloata* (familia) (139 r.).

Alte cuvinte cu sens diferit de cel obişnuit azi sânt: *greaţă* = turburare 139 v., 140 v.; *limbă* = neam, popor 139 r.

Ca expresii sânt de notat: *îmblător în cale* (= călător) 137 r.; *băutorĭu la vin* (beţiv) 140 r.

Concluzii.

Particularităţile de limbă, indicate mai sus, nu se deosebesc în genere de cele pe care le-am găsit în textele studiate până acum din Codex Neagoeanus: *Alexandria* şi *Albinuşa*. Ca şi graiul din celelalte două texte, şi limba din textul „Rujdeniţei" nu ne înfăţişează un caracter unitar. Astfel alături de *oa* păstrat *(toată)*, găsim *oa* > *o (nopte)*; alături de *ea* final redus la *e (ave)*, găsim pe *ea* păstrat *(întraceea)*; alături de *n* înainte de *i* păstrat *(curinoşi)*, găsim pe *n* în aceeaşi situaţie căzut *(întâiu)*; alături de *ani*, *ai*: alături de *judecată*, *giudecată* etc.

Cu toate obiecţiunile ce se opun şi pe care le consider *în parte* îndreptăţite, totuşi, ţinând seamă de faptul că textul este, după cum am spus mai sus, o copie şi încă o copie îndepărtată de original, înclin a vedea în aceste divergenţe fonetice, două straturi de limbă din 2 regiuni dialectale: una din care venea textul, alta în care se afla copistul. Particularităţile de limbă din notele copistului (în deosebi labialele păstrate: *j* şi *z* intacte, *n* înainte de *i* păstrat: *ea* final > *e*: *e* aton protonic > *i*) ne îndreptăţesc a căuta satul copistului, precum am arătat în două lucrări anterioare[1], în Sud-vestul Ardealului, fiindcă în Transilvania sânt 6 sate cu numele *Sâmpetru*. Consideraţiuni de ordin istoric-cultural[2], m'au îndemnat a-l identi-

[1] *Alexandria în literatura românească*, Noui contribuţii, Buc. 1922, p. 68—74; *Fiore di Virtù în literatura românească* (Memoriile Academiei Române Secţia literară) 1928, pp. 53—58.

[2] *Alexandria*, 1922, p. 72.

©BCU CLUJ

fica, împreună cu d-l S. Puşcariu, cu Sâmpetru din Ţara Haţegului. Se pare că textul venea aci din altă regiune dialectală : poate din Banat sau din Nord.

Textul.

Începu[ţiu] Rujdeniţa.

Luna Răpciuni de va naşte fiĉorulŭ, fi-va cin- F. 137 r
stitŭ. 1. 2. 21 de ai. elŭ va boli răŭ, ci nu va muri. Năroc

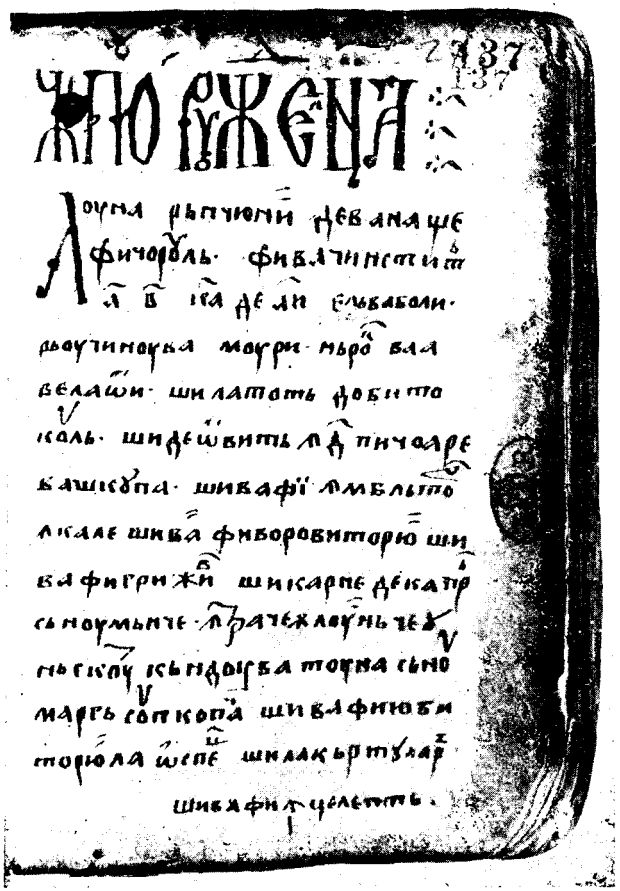

va ave la oi şi la totŭ dobitoculŭ ; şi de o vită în 4 pi-
ĉoare va şcupa. Şi va fi îmblător în cale ; şi va fi voro-

©BCU CLUJ

vitoriu ; şi va fi grijiv. Şi carne de capră să nu mânce. Intr'aceea lună ce'u născut, cându va tuna, să nu margă sup copaci. Şi va fi iubitoriu la ospeţ şi la cărtulari şi va
137 v. fi înţeleptŭ. || Şi să-şi facă părăclisul B[ogorodi]ţei. Şi va fi bărbat şi numai de Dumnezău ce să va teme. Şi de cătră bătr[âneţe], bine va vie ; 1, 2, 15, 32 let, elŭ va boli şi v'ave primejdi, ci nu va muri ; ce de-

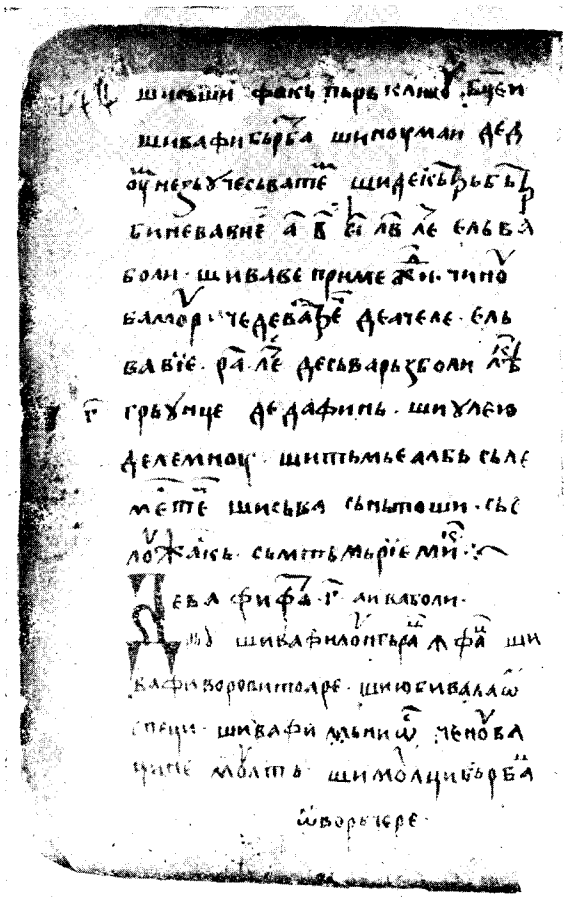

va treč de acele, elŭ va vie 101 let. De să [va] războli : leac 3 grăunţe de dafinŭ şi uleiu de lemnu şi tămâe albă ; să le mestece şi să va sănătoşi. Să slujească Sămtă Mărie-mică.

©BCU CLUJ

De va fi fată, 3 ai va boli rău. Şi va fi lungărață în față; şi va fi vorovitoare; şi iubi-va la ospeți şi va fi mânioasă, ce nu va ține multŭ. Şi mulți bărbaț[i] o vorŭ cere ‖; şi iubi-va şi un voinicŭ; şi nu o va luo; 138 r.
şi va luoa altulŭ; şi cu elŭ bine va vie şi va face gloată mestecată. Şi de tinără, să va teme, că nu va face fičori;

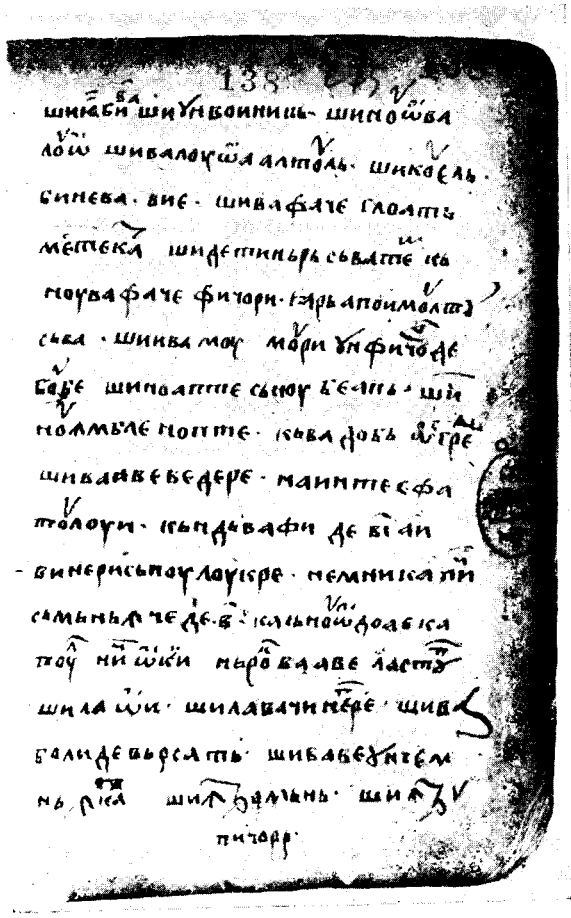

iară apoi multu să va . . . . . Şi-i va muri[1] un fičor de bube. Şi noapte să nu be apă; şi să nu îmble nopte, ca va dobă[ndi] o greță şi va ave vedere nainte sfatului. Când va fi de 12 ai, Vineri să nu lucre nemica, nič să

[1] In text: nu muri.

©BCU CLUJ

mănă[ce] de 2 ..., ca să nu o doa[r]e capul, nič ochii. Năroc va ave la stup şi la oi şi la vaci negre. Şi va boli de vărsatŭ; şi v'ave un semnŭ în cap şi într'o mână şi
138 v. întru pičorŭ. ‖ Premejdi v'ave 6 ai; 11, 38 let de va treč, ĭa va fi vie 74 let. De să va războli, leac: floare de

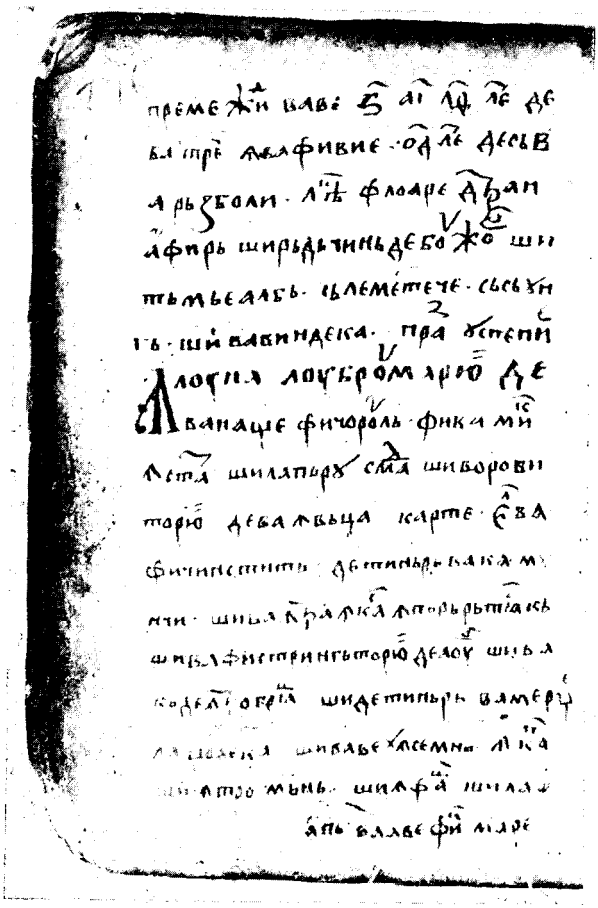

tran[d]afirŭ şi rădăcină de bujor şi tămâe albă; să le mestece, să să ungă şi să va vindeca. Traz[n]ic[ă]: Uspenie.

Înlunalu Brumarĭu, de va naşte fičorulŭ, fi-va mic în stat şi la păru smad şi vorovitorĭu. De va învăţa carte, el va fi cinstitŭ. De tinărŭ va ca[nu] munci; şi va întra în casă împărătĭască; şi va fi stringătorĭu de aur şi

©BCU CLUJ

va căde într'o griaţă ; şi de tinărŭ va merge la gĭudecată. Şi va'ave un semnŭ în cap şi într'o mână şi în faţă. Şi la o apă va ave f[r]ică mare, ‖ ce să roage pre Dumnezeu 139 r.
şi pre S[ve]ti Nicolae. Şi să nu să sue în copaĉ, că va căde şi să nu să rămăşuescă cu nime. Şi va dobândi o rană de altă limbă ; şi va dobândi o gréţă ; şi o frică mare

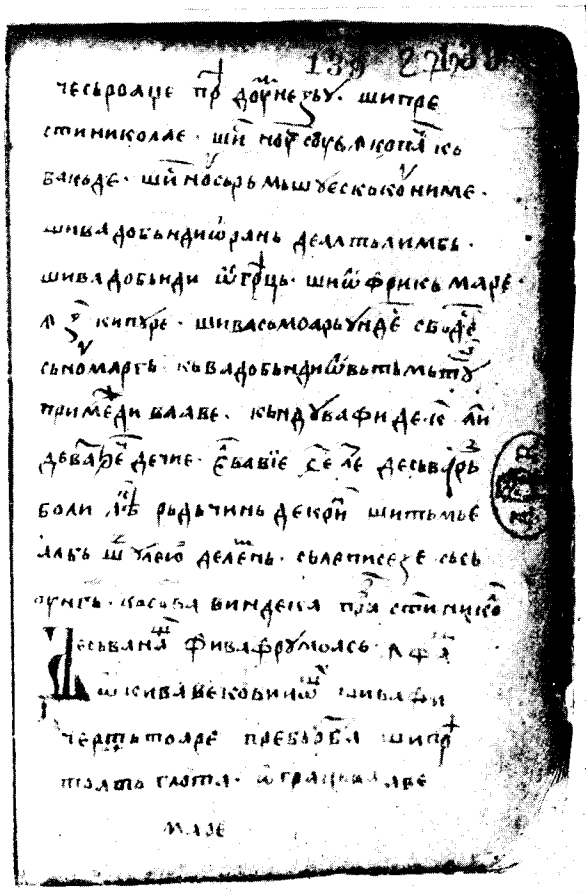

în 7 chipurę ; şi va să moară. Unde-s svăde să nu margă, că va dobândi o vătămătură. Primejdi va ave, cându va fi de 20 ai ; de va trec[e] de cie, el va vie 205 let. De să va războli, leac : rădăcină de crin şi tămâe albă şi uleŭ

©BCU CLUJ

de lemnŭ ; să le piseze, să să ungă, că să va vindeca Praznic sveti Nicolae.

De să va naşte [fata] fi-va frumoasă în faţă. Ochi v'ave cuvinoşi şi va fi certătoare pre bărbat şi pre toată
139 v. glota. O graţă va ave mare, || ce să va izbăvi de ea. Şi fiĉorul dintâiu i va ave grija ; de alţi să va bucura. Şi o

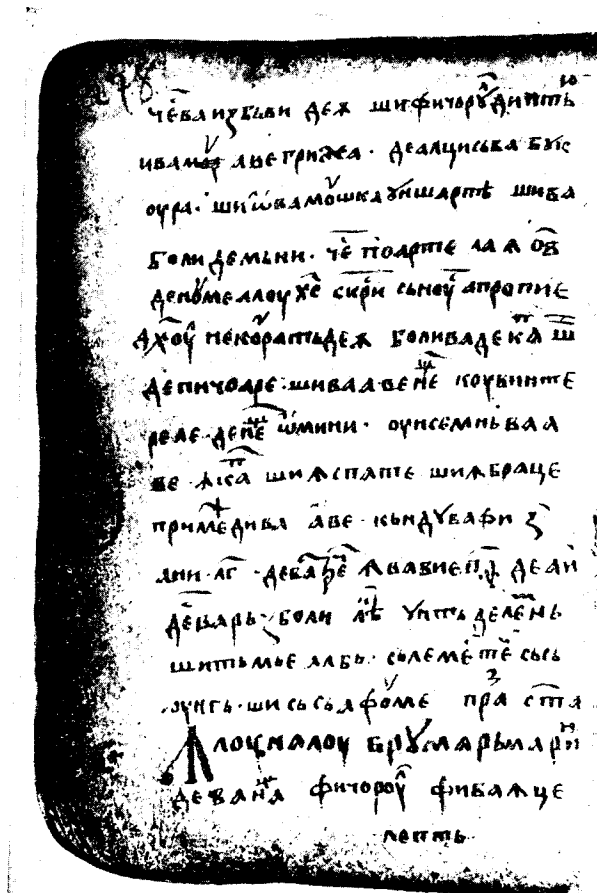

va muşca un şarpe şi va boli de mâni, ce să poarte la ĭa 72 de nume a lu Hristos scrise, să nu să apropie duhul necuratŭ de ea. Boli-va de cap şi de pĭcoare. Şi va ave neşte cuvinte rele de neşte omini. Un semnŭ va ave în cap şi în spate şi în braţe. Primejdi va ave, cându va fi 7

©BCU CLUJ

ani: 33 de va trece, ĭa va vie 89 de ai. De să va războli, leac: untŭ de lemnŭ și tămâe albă; să le mestece, să să ungă și să să afume. Praz[nic] ⁀ciā Marii.

Iu luna lu Brumarĭ mari, de va naște fĭcorul, fi-va înțeleptŭ || și slăvit. Ș[i] va fi 140 r.
mânios. ,mânie de năprasnă și nu să va teme de

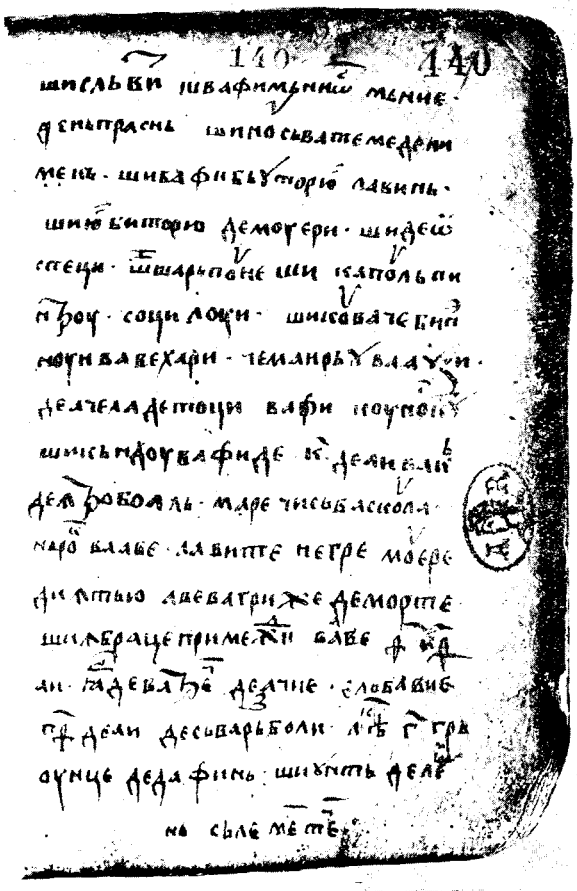

nimecă. Și va fi băutorĭu la vinŭ și ĭubitorĭu de mueri și de oaspeți și ș'ar pune și capulŭ pintru soți lui. Și cu. . . . va; ce bine nu-i va vehari, ce mai răŭ va auzi. . . . de acela de toți va fi cunoscut. Și când va fi

©BCU CLUJ

de 20 de ai, va căde într'o boală mare, ci să va scula. Năroc va ave la vite negre. Muere dintâiu ave-va grije de morte. Şi în brate. . . primejdi v'ave 9, 29 ai; ĭar de va trece de acie, clŭ va vie 89 de ai. De să va războli, leac: 3
140 v. grăunţe de dafinŭ şi untŭ de lemnŭ să le mestece ‖ şi să să afume că să va vindeca. Praz[nic] Vraci.

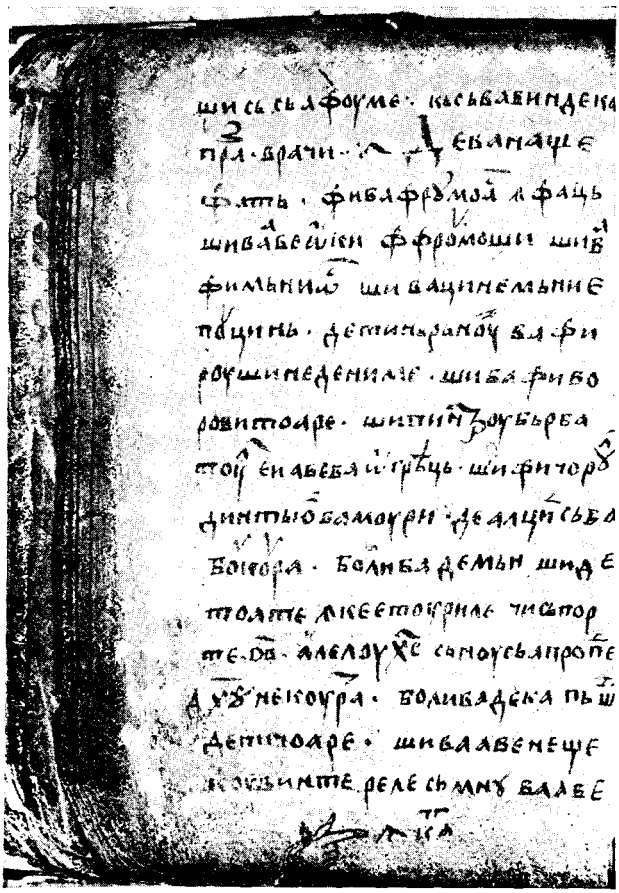

De va naşte fată, fi-va frumoasă în faţă; şi va ave ochi frumoşi. Şi va fi măniosă şi va ţine mânie puţină. De tinără nu-i va fi ruşine de nime; şi va fi vorovitoare; şi pintru bărbatul ei ave-va o greaţă. Şi fičorul

©BCU CLUJ

dintâiu va muri ; de alţii să va bucura. Boli-va de mân[i] şi de toate încheeturile; ci să porte 72 ale lu Hrstos, să nu să apropie duhul necurat. Boli-va de capŭ şi de picĭare. Şi va ave neşte cuvinte rele. Sămnu va ave în cap. ‖ Şi în spate şi în braţe. Primejdi va ave 7, 33 let ; de va 141 r.

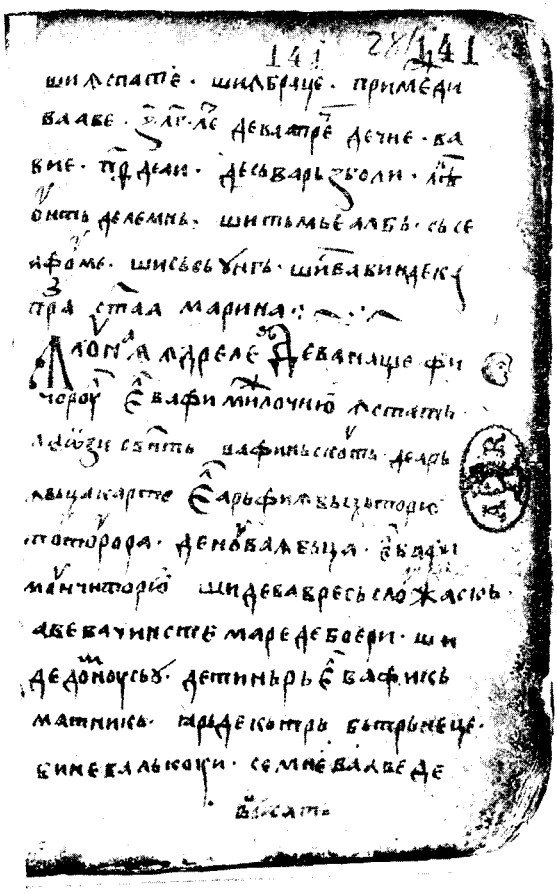

trece de cie, va vie 89 de ai. De să va războli, leac : untŭ de lemnŭ şi tămâe albă; să se afume şi să să ungă şi să va vindeca. Praznic ста Marina.

In luna[1] *Indrele*, de va naşte fiĭcorul, el va fi mijlociĭu în statŭ; la o zi svântă va fi născutŭ. De arŭ

[1] In ms. : луа.

©BCU CLUJ

învăţa carte, el arŭ fi învăţătoriu tuturora ; de nu va învăţa, el va fi muncitoriŭ. Şi de va vre să slujască, ave-va cinste mare de boeri şi de Domnu său. De tinărŭ, el va fi cămatnicŭ ; iară de către bătrâneţe, bine va lăcui. Semne va ave de vărsatŭ. ||

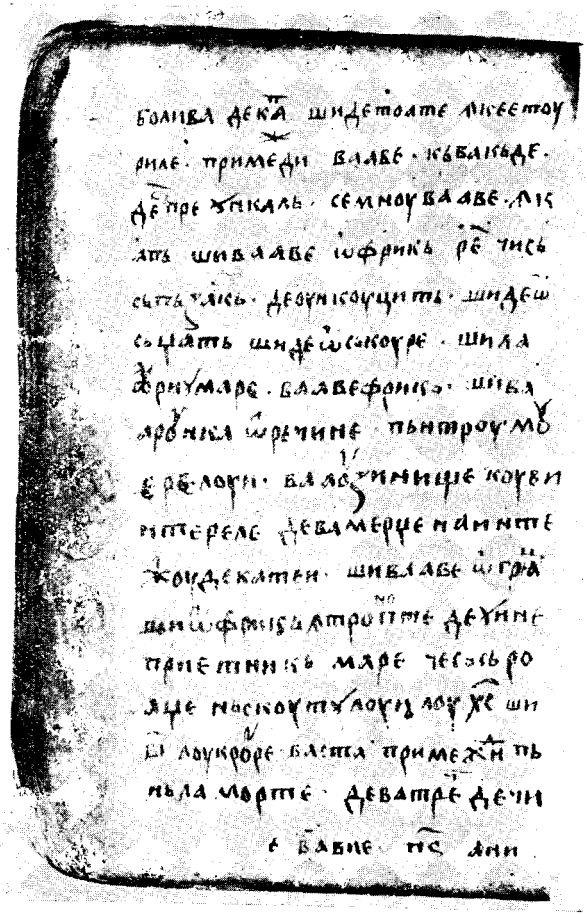

141 v. Boli-va de cap şi de toate încheeturile. Primejdi va ave, că va căde despre un calŭ. Semnu va ave în capŭ; şi va ave o frică re[1] ci să să păzască de un cuţitŭ şi de o săgată şi de o săcure. Şi la u riu mare, va ave frică şi

[1] In ms. : *vreh.*

©BCU CLUJ

va arunca orecine... Pântru muere lui, va auzi niște cuvinte rele, de va merge nainte judecatei. Și va ave o griață și o frică într'o nopte de un neprietnicŭ mare, ce să să roage Născutului lu Hristos. Și 12 lucrure... va sta primejdi până la morte. De va trece de cie, va vie 86 ani...

N. CARTOJAN.

Contribuțiuni la Bibliografia veche românească.

Din anul 1910, de când m'am ocupat cu Bibliografia veche românească prin călătoriile mele archeologice și etnografice, mi s'au dat ocaziuni dese de a găsi cărți vechi românești care nu erau trecute în Bibliografie, sau trecute dar nu cunoscute, eventual cunoscute dar necomplete.

Voiu da în cele următoare numai titlul și descrierea mai scurtă a cărților, rezervându-mi dretul pentru mai târziu să completez descrierea cu reproducerea predosloviilor epilogurilor și cu clișee.

Aceste cărți de multe ori sânt și curiozități. Astfel e un Catavasieriu tipărit în anul 1769 sub Io Alexandru Ipsilant Voevod, cu toate că domnia acestuia începe mai târziu (găsit în 1916 în jud. Muscel). La unele exemplare se schimbă frontispiciile, inițialele, sau același început la un exemplar este tipărit cu roșu, la altul cu negru. Asupra acestor amănunte voiu reveni în studiul amintit mai sus.

Triod-Penticostar, slavonește, tipărit de diaconu Coresi 1558 la Târgoviște.

Bibliografia veche românească de I. Bianu și N. Hodoș, vol. I, pag. 31 la No. 9 descrie această carte după două exemplare incomplete și anume : unul păstrat în Biblioteca Academiei Române și altul în Biblioteca publică din Petersburg și descris de Karataev în lucrarea sa *Opisanie*, pag. 188 la No. 86. Cartea, nefiind completă, lipsindu-i epilogul, nu s'a știut când s'a tipărit, de cine și unde. Hașdeu admite data de 1550, iar Karataev data de 1570. Amîndoi se potrivesc când determină locul de tipărire „Țările românești". De fapt această carte s'a tipărit la Târgoviște, de diaconul Coresi, când era leatul de la facerea lumii 7066, de la nașterea lui Isus 1558.

©BCU CLUJ

Cartea are formatul în folio şi se compune din 46 caiete. Caietele întregi au 8 foi şi au signatura chirilică pe prima şi pe ultima lor pagină. Caietul 1 are 6 foi, caietul 2 are 9 foi şi caietul 46 are 4 foi; pe ultima pagină se află epilogul. Astfel volumul în total are 363 de foi. Dacă această carte a avut la început predoslovie, nu se ştie, deoarece acest exemplar — care, putem spune, că de la caietul 1, foaia 1 până la caietul 46, foaia patru, este absolut complet — lasă de bănuit că n'a avut. Fiind foarte bine conservat, s'ar fi păstrat probabil şi predoslavia. Din alt punct de vedere, caietul 1 fiind compus din 6 foi, ultima având signatura, putem deduce că exemplarul n'a mai avut altă foaie, la început. Este tipărit cu negru şi roşu cu 30 de rânduri pe pagină.

Frontispiciile şi iniţialele, ca cele descrise în *Bibliografie.*

In afară de cele 8 gravuri reproduse acolo, mai sânt 3 şi anume: ЧКѢТОНОСЇЄ, Ѳссаніѥ соломѡно şi сѫщєствїѥ стѡдха.

Predoslovia, reprodusă în clişeu, are următorul cuprins:

„Atot văzătorului şi preabunului Dumnezeu slavă şi mărire, cel ce dă a se săvârşi orice faptă bună cea întru dânsul începută, aceluia slavă şi domnie în vecii vecilor, amin! Pentrucă cel în Treime închinat Dumnezeu a binevoit a umplea biserica sa cu diferite cărţi întru lauda şi folosul cititorilor, drept aceea şi eu cel întru Hristos Dumnezeu drept credinciosul şi de Hristos iubitorul Ioan Petraşcu Voevod am râvnit cu ajutorul Sfântului Duh şi cu dragostea cea către Dumnezeeştile şi sfintele biserici. Şi am scris aceasta de suflet mântuitoare carte, numită penticostar întru îndeplinirea cântării de laudă celei prea strălucită în unitate închinată Dumnezeire. Rog pe cei mai tineri şi pe cei în vârstă şi pe cei bătrâni, care vor citi, sau vor cânta, sau vor scrie, pentru iubirea lui Hristos, să îndreptaţi, iar pe noi care cu osârdie ne-am nevoit la această lucrare, să ne binecuvântaţi, ca împreună lăudând pre Tatăl de la care toate purced, pe Fiul, prin care toate se fac, pe Sfântul Duh, în care toate se săvârşesc, ca să aflăm aici

©BCU CLUJ

pace și milă, iar acolo să ne luminăm de sfântul har, amin ! S'a început această sfântă carte în zilele lui Ion Pe-

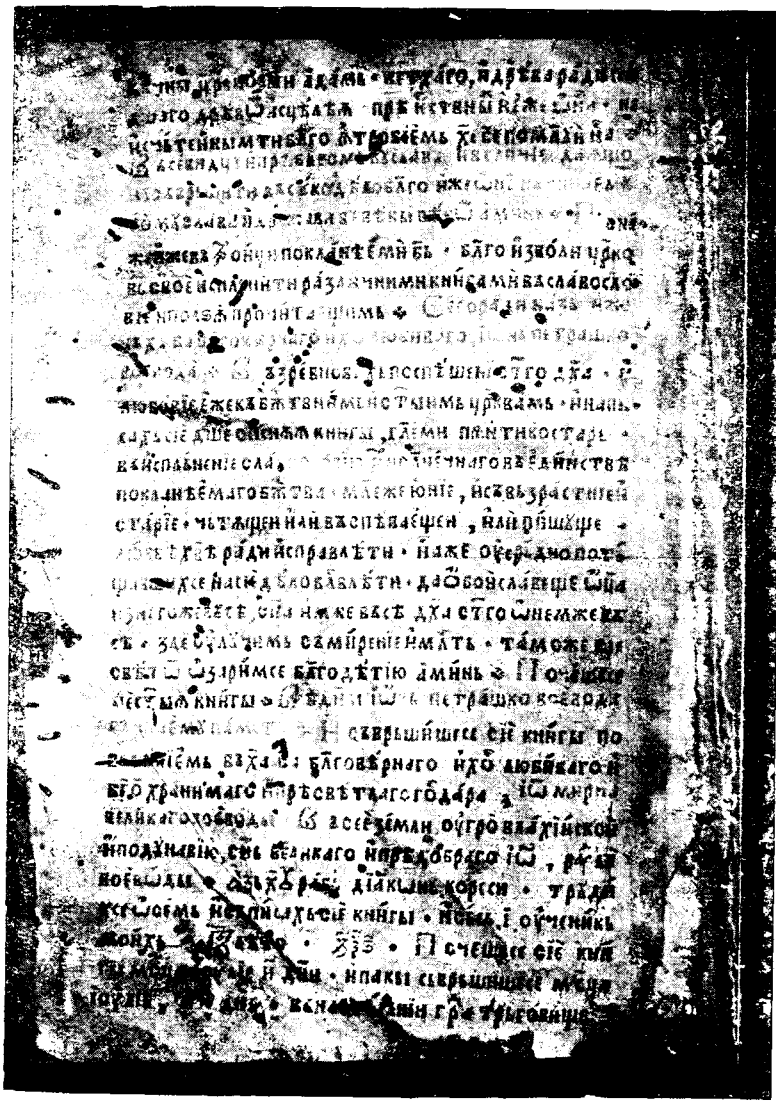

trașcu Voevod spre veșnica pomenire și s'a săvârșit această carte cu porunca celui întru Hristos Dumnezeu drept cre

©BCU CLUJ

dinciosul şi iubitorul de Dumnezeu şi păzitorul de Dumnezeu şi prealuminatul domnitor Io Mircea marele Voevod a toată Ungrovlahia şi pe Dunăre, fiul marelui şi preabunului Io Radul Voevod. Eu întru Hristos robul Diacon Coresi m'am nevoit întru aceasta şi am scris această carte şi cu 10 ucenici ai mei în anul 7066. S'a început aceasta carte în luna Iulie 8 zile şi s'a săvârşit în luna Iulie 1-a zi, în cetatea de scaun Târgovişte".

Traducerea a făcut-o D-l Profesor St. Nicolaescu din Bucureşti, căruia îi mulţumesc şi în acest loc pentru bunăvoinţa sa.

Cu această carte poate să se ocupe omul din multe puncte de vedere. Ea este prima carte a Diaconului Coresi şi totodată ultima ce s'a tipărit în Târgovişte în secolul al XVI-lea. Anul 1558 este cel când s'a terminat tipărirea, care potrivit epilogului, începuse la 8 Iulie 1557. Oare ce motive au putut determina pe Coresi să plece din reşedinţa Voevozilor, cetatea de scaun Târgovişte, la Braşov, cu cei 10 ucenici pe care i-a avut ? Coresi la anul 1560 tipăreşte la Braşov „Intrebare creştinească" la care de sigur i-a trebuit un an de zile, căci a trebuit să-şi facă litere chirilice pentru cărţi româneşti. Mărimea lor este ca a cărţilor lui Macarie, însă în formă găsim deosebire. Coresi duce la Braşov literile slavone cu care s'a tipărit Triod-Penticostarul, împreună cu frontispiciile şi iniţialele pe care le întrebuinţează la tipărirea cărţilor slavone.

Această carte absolut completă, descoperită de mine, prezintă o mare valoare din punct de vedere tipografic şi pentru cunoaşterea activităţii lui Coresi şi completează un gol simţitor în Istoria literaturii în sec. al XVI. Intr'un articol ulterior mă voiu ocupa mai pe larg cu Diaconul Coresi.

Apostol, Buzeu 1704.

Bibliografia veche românească, Vol I, la pag. 454, sub No. 144 descrie acest Apostol, însă nu cunoaşte un exemplar complet. Apostolul complet are 178 foi numerotate, pe ultima foaie se află obişnuita iertare de greşeli.

©BCU CLUJ

Antologhion, Râmnic 1705.

Bibliografia veche românească, Vol. I, pag. 462 la No. 147, vorbește de această carte. Completez datele de acolo cu următoarele :

Titlul e :

„Antologhion / adecă floarea cuvintelor / care cuprinde în sine toată slujba ce i să cuvine lui / a sfintei Besearici, peste tot anul. / Acum întâiu într'acesta chip tipărit, și așezat / după cel grecesc. In zilele prealuminatului, și / oblăduitoriu a toată Țara Rumânească, / Ioanu Constandin B. Basarab Voivod / cu osârdia și cu toată chieltuiala preacinstitului de / bun și mare neam a lui Mihai Cantacuzino vel spa / tar, spre cea de obște al Besearicilor lui Hs trăi / buință, și al Pravoslavnicilor folos. / Cu blagoslovenia prea sfințitului Mitropolit Kir Theodosie / In sfânta Episcopie a Râmnicului / La anul de la zidirea lumii 7213 / Prin osteneala iubitorului de Dumnezău Kir Anthim Ivi / reanul Episcopul Râmnicului".

Titlul este încadrat într'o gravură. Pe verso titlului se află stema lui Constantin Basarab Voevod cu cuvintele ΕΛΕΩΘΕΟΥ I-K, B-B, A-H ΙΙΥ, 1700—IV, stemă identică cu ceea din octoihul din 1706 din Râmnic, descris în *Bibliografie*, vol. I, No. 151, pag. 467 „Stihuri politice 10 : asupra stemei prea luminatului, slăvitului și blagocestivului Io : Konstantin, B : Basarab Voevod

Săмn strașnic și armă la răsboiu prea tare.
Den ceriu fu arătat o minune mare.
O cruce de steale pre ceriu însămnată,
Marelui Constantin Hs ii arată.
Cu slove împrejur scrise Râmlenești.
Pre toți vrăjmașii tăi tu să-i biruești.
Acuma și corbul încă o arată,
Domnului Constantin într'această dată.
Dându-i lui puteară cu nădeajdă bună,
Ca să stăpânească căi de viță bună".

Pe verso la a doua foaie este gravura din anul 1678 din Cheia înțelesului.

©BCU CLUJ

Octoih, Râmnic 1706.

Descris în *Bibliografia veche românească* vol. I, pag. 467—468.

Volumul complet are 84 foi, la sfârşit numai atâta „Sfârşit şi lui Dumnezău mulţumită".

Octoih, Râmnic 1730.

„Octoih / acum într'acestaş chip tălmăcit în / limba Rumânească, spre înţelegerea de, / obşte, şi Tipărit, / In zilele, de Dumnezău înălţatei Domn / nii a prea Luminatului oblăduitoriu / a toată Ţara Rumânească. / Io Niculae Alexandru Voevod. / cu Blagoslovenia, şi cu cheltuiala prea / sfinţitului Mitropolit al Ugrovlahiei. / Kir Daniil. / In sfânta Mitropolie a Bucureştilor. / la anul de la Hs. 1730 / Iară de la facerea lumii 7239 / cucearnicul întru Preoţi Popa / Stoica Iacovici Typograful".

In 4° de 2 foi fără număr şi 464 + 168 pagini numerotate. Tipărit cu negru şi roşu cu 26 rânduri pe pagină. Caietele se compun din 4 foi.

Pe verso titlului se află stema îndoită cu iniţialele Domneşti ale lui Niculae Alexandru Voevod şi următoarele :

„Buuru, Corbu şi crucea trei seamne...
Darurile tale vestesc Doamne pr....
Corbul al Ţării Rumâneşti stăpân te adeverează.
Iar Crucea, pravoslaviei bun paznic te arată.
Nicolae prea înţeleptule cu inimă curată.
Aceasta în veaci te va păzi cu cinste şi cu pace
Şi pre vrăjmaş ii va surpa, ca praful ii va face".

Urmează apoi Pinaxul. Pe verso se află Ioan Damaschin.

Textul acestui Octoih este identic cu cel tipărit la Bucureşti în anul 1731 şi descris în *Bibliografie*, vol. II, pag. 41, No. 202.

La sfârşit aceeaşi iertare de greşeli ca la exemplarul din anul 1731.

©BCU CLUJ

Molitvenic, Bucureşti 1741.

Bibliografia veche românească, în vol. II, pag. 55, No. 221, descrie această carte. Completez cu următoarele:

Cartea are 564 pagini numerotate. Exemplarul pe care l-am studiat face dovadă că a avut şi predoslovie, însă aceea lipseşte; s'a păstrat numai ultima pagină, cu care să termină.

La pag. 563 este obişnuita iertare de greşeli.

La pag. 564 este un epilog, în care se spune că acest Molitvenic a fost tradus după cel grecesc, pe care l-a tipărit Nicolae Glicu[1], la anul de la Hs. 1691 şi cât a fost posibil, a şi făcut adaose.

Psaltire, Iaşi 1743.

Bibliografia veche românească, vol. II, pag. 76, No. 234 descrie această Psaltire.

Cartea are 184 foi numerotate şi nu 160 cum este descrisă. Pe ultima foaie este iertarea de greşeli semnată:

„Tipăritu-s'au în anul de la mântuirea lumii 1743 / de Duca Sotiriovici / Thasiianul / atratajilor rânduite urmare / (alfabetul) şi o poezie de 4 rânduri pentru iertarea greşelilor.

Ceaslov, Râmnic 1745.

Ceaslov / care cuprinde în sine toată slujba / de zi şi de noapte, acum întru a / cest chip aşezat şi Tipărit / In zilele prea Luminatului şi prea în / ălţatului Domn, şi oblădui / toriu a toată Ţara Rumânească / Io Constandin / Nicolae Voevod / Cu Blagoslovenia prea sfinţitului / Mitropolit al Ugrovlahiei / Chir Neofit / şi cu toată cheltuiala: / lui de Dumnezău Chir Cli... / Episcopul, Râmniculuii... / Episcopia a râm. La... / De Dimitrie Pand...

Acest Ceaslov este citat în *Bibliografie*, vol. II, pag. 84, No. 240, ca amintit de P. P. Aaron în *Păstoriceasca poslanie*, Blaj, 1760, p. 44 şi de Popp în *Disertaţie* 73.

Din nenorocire nici exemplarul cunoscut de mine nu este complet. Titlul la colţul din dreapta, jos, unde este

[1] Glykes.

©BCU CLUJ

anul, este rupt : anul însă se poate identifica din Pinax zicând : Păscălie pe 67 de ani, începându-se de la 1745 până la 1811.

Titlul este încadrat într'un chenar de ornamente simple

In 16° de 8 foi fără numerotaţie şi peste 491 foi numerotate. Caietele se compun din 8 foi. Tipărit cu negru şi roşu cu 21 rânduri pe pagină. Pe verso foaiei 8 este o gravură fără semnătură, reprezentând pe Isus Hristos. La pag. 353 se mai află o gravură reprezentând „Buna vestire".

Pe verso titlului începe Predoslovia.

Triod, Bucureşti 1747.

„Triodion / adecă / trei cântări. / Ce are întru sine slujba Sfântul / ui şi / marelui Post. / Care acum / a doua oară s'au tipărit în / tru a treilea an dintru a patra Domnie / a prea înălţatului nostru Domn, Io : / Konstandin Nicolae / Voevod / Cu Blagoslovenia, prea sfinţitului Mitro / polit a toată Ugrovlahiia, Kir : / Neofit Delacrit / In oraş în Bucurşti, la leat 7255. / De cucearnicul între Preoţi popa Stoica / Iacovici Tipograful".

In folio de 2 foi nenumerotate şi 355+119 foi numerotate.

Tipărit cu negru şi roşu pe două coloane, cu 40 de rânduri în coloană. Titlul este încadrat într'o poartă gravată pe lemn. Pe verso se află stema îndoită cu iniţialele I, N, K, V.

Pe verso stihuri politice şi o poezie.

De sigur a avut şi Predoslovie, însă din exemplarul văzut lipseşte.

Are mai multe frontispicii şi gravuri.

Partea a doua este Strajnic.

Poarta titlului este aceeaşi cu a Triodului din Buzeu de la 1700. In partea a doua, pe foaia primă, este gravura „Invierea lui Lazar" (vezi *Bibliografie* vol. I, fig. 232), pe foaia 63 este „Răstignirea Domnului", (*Bibliografie*, vol. I, fig. 237).

©BCU CLUJ

Pe foaia 355 se află iertarea greşelilor care se termină astfel :

Tipăritu-s'au în anul de la mântuirea lumii 1746 / De cucearnicul între preoţi Popa / Stoica Iacovici tipograful.

Octoih, Râmnic 1750.

Bibliografia veche românească, vol. II, pag. 113 la No. 277 descrie această carte însă n'o cunoaşte complet, ci numai partea I.

Partea I corespunde celor descrise şi are 372 de foi numerotate. Partea II are 65 de foi numerotate şi conţine 11 Evanghelii ale învierii „Evangheliile Vâscreasnii".

Antologhion, Râmnic 1752.

Bibliografia veche românească, vol. II, pag. 120 la No. 281 dă titlul acestei cărţi după comunicările Protopopului Andreiu Ghidiu din Caransebeş. Le completez cu următoarele :

La titlu se mai adaugă : „Sau tipărit de Popa Constandin Atanasie / vici Typograful Râmniceanul".

Titlul este încadrat într'o poartă gravată pe lemn purtând semnătura Diac Constandin Tip. Râm.

In folio de 3 foi fără numerotaţie şi peste 546 foi numerotate. Tipărit cu negru şi roşu pe două coloane cu 40 rânduri în coloană.

Pe verso titlului se află stema cu corbul, cu iniţialele I O M T G R G K V D.

Stihuri poeticeşti 10 asupra peceţii din coroana prea Luminatului Domn : Io Matei Grigorie Ghica Voevod etc.

Urmează „Predoslovie către cititoriu" care se termină: al preaslaviei voastre cu totul plecat / Lavrentie Ieromonah, de la mânăs / tirea Hurezii.

Pe contrapagină este o gravură reprezentând „Duminica tuturor sfinţilor".

Strajnic, Blaj 1753.

„Strastnic / Care cuprinde în sine / slujba sfintelor patimi, şi a învierii / Domnului Hs. / Acum : / Intr'acesta chip Tipărit. / Supt : / Stăpânirea Prea înălţatei Kesaro

©BCU CLUJ

Krăiasei : / Marii Theresii / Cu Blagosloviniia Prea sfințitului / Vladichii / făgărașului. Kiriu Kiriu : / Petru Pavel Aaron / de la Bistra : / In Mănăstirea Sfintei Troița la Blaj. / Ani de la Hs. 1753 / De Vasilie Constandin Vlaicu".

In folio de 2 foi fără numerotație și 179 pagini numerotate. Tipărit cu roșu și negru pe două coloane cu câte 39 rânduri în coloană. Coloanele sânt incadrate.

Pe verso titlului se află o gravură reprezentând „Sfânta Mănăstire de la Blaj", semnată de Vlaicul. Vezi *Bibliografie*, vol. II, fig. 296, cu deosebirea că asupra mănăstirei se află și un frontispiciu, iară ambele incadrate. Subt gravură este următorul vers :

„Treii feațe văz în Troiță,
Un Dumnezău prin Credință :
Tatăl, Fiiul, Duhul Sfânt
Un rând și o voie sânt.
Troiți s'au numit Hramul,
Ca să păzească tot neamul.
Și cei dintr'această Vie
Un gând și o voie fie".

Urmează Predoslovia.

Catavasieri, Râmnic 1759.

„Catavasiariu / Acum a patra oară tipărit / Intâia Domnie a prealuminatului Domn / Io Scarlat Grigorie Ghica Voevod / Cu blagosloveniia, și cheltuiala / Sfinții sale Iubitoriului de Dumnezău / Kyr Grigorie episcopul Râmnicului / In sfânta Episcopie a râmnicului / la anul dela Hs. 1759 / Sau Typărit de Popa Constandin / Atanasie, Vici : Typograful Râmniceanul".

In 16° având 215 foi numerotate, tipărit cu negru și roșu cu 23 de rânduri pe pagină. Păscălia începe la foaia 173. La foaia 199 începe alergarea lunilor. Caietele se compun din 8 foi. Pe verso titlului începe cu „Tropariul nașterei".

La sfârșit este iertarea de greșeli, care începe astfel :

„Tipăritu-s'au acest Catavasiariu prin tocmirea și diordosirea : lui Laurenție Ieromonahul. Dimitrie Vici : etc.

©BCU CLUJ

Catavusieri, Blaj 1762.

„Catavasiariu / cu multe preste tot anul / trebuincioase cântări / cu / Blagosloveniia Prea o sfin / ţitului, şi prea lumi / natului Domn / Petru Pavel Aaron / de Bistra / prin ţara Ardealului, / şi părţilor ei împreuna / te vlădicul Făgăraşului. / Tipărit la sfânta Tro / iţă în Blaj. Anul 1762. / De Dimitrie Râmniceanul".

In 16° de 570 pagini numerotate. Tipărit cu negru şi roşu cu 17 rânduri pe pagină. Pe ultima pagină se află: „Sfârşit şi lui Dumnezău laudă".

Molitvenic, Bucureşti 1764.

„Euhologion / adecă / Mltvenic / Acum într'acestaş chip tipărit, după / rânduiala celui grecesc / Intru întâia Domnie, a mării sale prea / luminatului, prea înălţatului, Domnului nostru şi oblăduitoriu / a toată Ţara Rumânească. / Io Ştefan Mihaiu Racoviţă Voevod. / Cu blagoslovenia şi cu toată cheltuiala / prea sfinţitului Mitropolit al Ugrovlahiei / Kir Grigorie / In Sfânta Mitropolie a Bucureştilor / La anul dela Hs. 1764 / De Iordache Stoicovici tip."

In 4° de peste 560 pagine. Tipărit cu negru şi roşu, cu 26 rânduri pe pagină.

Pe verso titlului, stema Ţării Româneşti cu iniţialele domneşti şi stihuri politice.

Această carte este amintită de *Bibliografie*, vol. II, pag. 162, No. 337 (după Gaster, *Geschichte der rum. Lit.*, pag. 406) ca ediţiune după cea grecească a lui Glykes, de la 1691, şi care se tipăreşte prima oară în româneşte la 1730 în Bucureşti, descrisă în acest articol.

Volumul văzut de mine nu este complet, are numai titlul şi începe cu pag. 13, iară sfârşitul lipseşte de la pagina 560 înainte.

Antologhion, Râmnic 1766.

Descris în *Bibliografie*, vol. II, pag. 170, No. 345. Completez aceea descriere cu următoarele: Volumul complet are 572 foi numerotate. Pe a doua foaie începe scrisoarea E-

©BCU CLUJ

piscopului de Râmnic Parthenie către Archiepiscopul Grigorie. După aceasta urmează Predoslovia către Cititori.

Antologhion, Bucureşti 1766.

„Antologhion / adecă / floarea cuvintelor / care le cuprinde întru sine rânduiala Dm / nezeeştilor Praznice, ale sfinţilor nu / miţi şi ale sfinţilor de obşte : ce să / prăznuiesc în 12 luni ale anului : / Acum tipărit rumâneaşte în zilele prea / Luminatului Domn. / Io Scarlat Grigorie Ghica Voevod : / Cu Blagosloveniia prea Sfinţitului Mi / tropolit a toată Ugrovlahia Kyriu / Kyr Grigorie : / In sfânta Mitropolie în Bucureşti : / La anul dela Hs. 1766. / De Iordache Stoicovici Typograful".

In folio mic de . . . foi fără număr şi peste 546 foi numerotate. Nu ştiu câte foi nenumerotate avea, deoarece la exemplarul văzut lipseşte predoslovia.

Tipărit cu negru şi roşu pe două coloane cu 40 de rânduri în coloană.

Titlul este încadrat într'o gravură cu compartimente.

Pe verso titlului se află stema dublă şi stihurile poeticeşti. Pe ultima foaie ale celor nenumerotate se află gravura pe care o găsim în „Cheia înţelesului" purtând anul 1678.

Am văzut 2 exemplare cu locul de tipar Căldăroşani. Iată titlul :

„Antologhion / adecă / Floarea cuvintelor / carele cuprinde întru sine rânduiala Dm / nezeeştilor Praznice, ale Sfinţilor nu / miţi şi ale sfinţilor de obşte : ce să / prăznuiesc în 12 luni ale anului : / Acum tipărit rumâneaşte în zilele prea / Luminatului Domn. / Io Scarlat Grigorie Ghica Voevod : / Cu Blagosloveniia prea Sfinţitului Mi / tropolit a toată Ugrovlahia Kyriu / Kyr Grigorie : /. In Sfânta Mânăstire Căldăroşani. / la anul dela Isus 1766. / De Iordache Stoicovici tipograful".

Exemplarele văzute n'au avut Predoslovie. Un exemplar avea 540 foi, altul 545 foi, bine înţeles ambele necomplete. Când ne vor sta la dispoziţie exemplare complete, cu locul de tipar Bucureşti şi Căldăroşani, se va putea vedea că ediţia Căldăroşani este, probabil, tot ediţia

©BCU CLUJ

din București, însă Mitropolitul Grigorie locuind la Mănăstirea Căldărușani, pe unele exemplare a tipărit numele acestei mânăstiri.

V Sanctorum nostrorum Pachomie, Blaj 1768.

„Sanctorum P. . . / nostrorum, Pachomie / Aegyptiaci / Dorothei / Thebani & / Theodori / Studitae / asce-

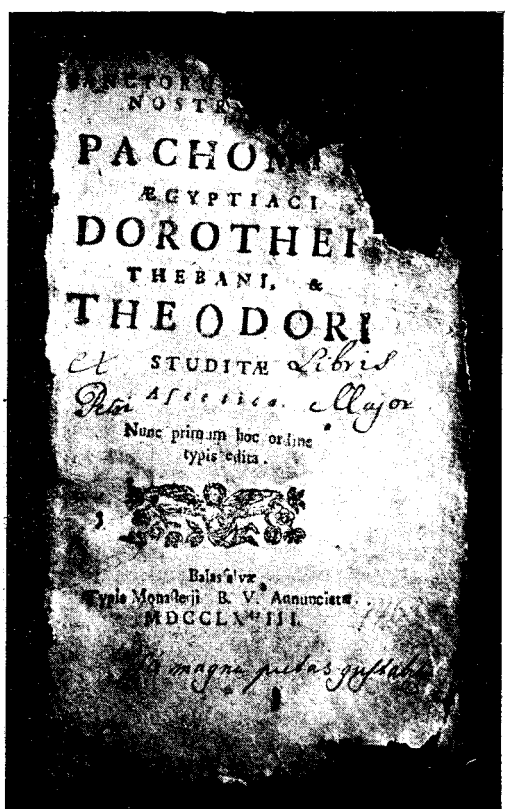

tica, / Nunc primum hoc ordine / typis edita / Balasfalvae / Typis Monasterji B. V. Annunciatae 1768".

Textul este latinesc.

In 16°, 8 foi nenumerotate și 528 pagini numerotate, tipărit cu negru cu 25 de rânduri pe pagină.

©BCU CLUJ

La titlu, locul punctat este rupt. Pe titlu se află scris cu mâna „Ex libris Petri Major". Pe scoarță se află pe latinește o inscripție care ne spune că „aceasta carte au fost dăruită de Mihăilă Major la anul 1774". Mihăilă era frate cu Petru.

După titlu se află „Praefatio ad pium lectorem". Are și o gravură reprezentând pe C: Pahomie, fără vreo altă semnătură.

Urmează pe 6 pagini „Ex vitas Pahomii", pe urmă „Praefatio S. Hieronymi".

Catavasieriu ? 1769.

Exemplarul cunoscut este un exemplar fără început și fără sfârșit românește și grecește cu litere chirilice.

In 16°, având peste 329 foi numerotate cu 17 rânduri pe pagină. Tipărit cu negru și roșu.

Anul 1769 se stabilește din Păscălie, care este făcută pe 172 ani, începând cu anul 1769 și mergând până la 1940.

Catavasieriu, Blaj, Ed. II, 1769

Bibliografia veche Românească în vol. II, pag. 191, No. 364 amintește un Catavasieriu tipărit la acest an (Popp, *Disertație*, 48).

Titlul : „Catavasiariu / Cu multe peste tot anul / trebuincioase cântări. / Acum a doua oară așe / zat, și Tipărit. / Supt stăpânirea prea înăl / țatei Inpărăteasei Râmleă / nilor, Prințeasei Ardea / lului iproci : Doamne / Mariei Theresiei / cuu Blagosloveniia celor / mai mari. / In Tipografia Mănăstirei / Bunei Vestiri : In Blaj. / Anii dela Hs. 1769. / De Petru Papavici Tipograf Râm."

Titlul este încadrat într'o liniatură, iară pe verso se află o gravură reprezentând „Bună-vestirea".

Urmează cuprinsul cărții.

In 16°, 3 foi nenumerotate și 463 pagini numerotate cu 19 rânduri pe pagină, tipărit cu negru și roșu.

Pe pagina 463 citim „Sfârșit și lui Dumnezău laudă".

©BCU CLUJ

Triodion, Blaj 1771.

„Triodion / acum întâiu aşezat şi tipă / rit, după rânduiala Besearicii Răsăritului. / Supt stăpânirea Prea înălţa / tei Inpărăteasei Râmleanilor / Prinţeasei Ardealului Iproci : / Doamnei Doamnei / Mariei Theresii / Cu Blagoslovenia celor mai mari. / Tipărit în Blaj Tipografia / Mănăstirei Bunei-Vestiri / anii dela Hs. 1771".

In folio de 2 foi nenumerotate şi 236 foi numerotate, tipărit cu negru şi roşu pe două coloane cu 43 de rânduri în coloană.

Titlul este încadrat de o gravură semnată de Petru Papavici Tipograful Râmniceanu şi reprezintă în cele patru colţuri emblemele evangheliştilor ; sus pe Domnul Hristos binecuvântând lumea, jos Buna-vestire, în stânga şi dreapta câte 4 sfinţi.

Pe verso se află Buna-vestire, semnată de Petru tipograful, urmează Predoslovia.

Psaltire, Blaj 1780.

Bibliografia veche românească, vol. II, pag. 269, No. 440 descrie această carte, însă o cunoaşte ca exemplar necomplet. Exemplarul complet este în 8° mic, 4 foi fără numerotaţie, 485 pagine şi la sfârşit Păscălia pe 41 pagine nenumerotate.

Cazanii, Râmnic 1781.

Bibliografia veche românească, vol. II, dă la pag. 271, No. 445 descrierea acestei cărţi.

Exemplarul complet este :

In folio mic, 2 foi nenumerotate şi 312 foi numerotate. Pe a doua foaie este „Predoslovia către pravoslavnicul Cetitoriu", care se termină cu „al tuturor prea plecat, Grigorie Ierodiaconul din sfânta Episcopie a Râmnicului".

La pagina 311 jos :

„Purtătoriu de grijă fiind Tipografiei : Kir Ioachim Ieromonahul din Sfânta Mitropolie".

Pe trei pagini se află cuprinsul cărţii.

La sfârşit iertarea de greşeli, care începe :

©BCU CLUJ

„Tipăritu-s'au această sfântă și Dumnezeiască carte, prin osteneala Diorthosirii smeritului între Ierodiaconi Grigorie Râmniceanul“ etc.

Minologhion, Blaj 1781.

Bibliografia veche românească, vol. II, pag. 273 la No. 448 amintește la acest an un Minologhion.

Titlul : „Minologhion / care cuprinde întru sine rânduiala Dumnezeeștilor Praz / nice și ale Stăpânei de Dumnezău Născătoarei, și / pururea fecioarei Măriei Și ale sfinților celor numiți / Ce să prăznuesc peste an, și ale sfinților de obște / în fiește care zi. / Acum întâiu tipărită rumânește supt stăpânirea / Prea înălțatului Impărat al Românilor. / Iosif al doilea. / Craiul apostolicesc. Mare Princip al Ardealului. / iproci : / cu Blagosloveniia Excelenției sale Prea luminatului / Domn Gabriil Grigorie Maer : / Episcopul făgărașului, și al prea înălțatei Kessaro / Krăești Măriri sfeatnic din lăuntru / In Blaj la Mitropolie / Anul de la Nașterea lui Hs. / 1781“.

Titlul este incadrat cu ornamente liniare sus și jos având câte un frontispiciu. Pe verso se află o gravură reprezentând pe Isus între învățați. Gravura este într'un chenar ; jos are următorul vers :

„Hs. stă în mijloc de jidovi carii să numiia Dascali :
Și ochii tuturor la dânsul priviia și să întreba.
Iară ei pre sine se făcea ucenicii lui Moisi Prorec.
Și de învățăturile lui Hs. îș bătea joc.
Deci Hs. dintru alor scriptură dela Prorocul Isaia.
Incă le dovedea pre sine a fi el Mesiia.
Și spunându-le că să va lăsa casa lor pustie.
Căci (zice) nu ați crezut Prorocilor și mie.

In folio de 1 foaie fără numerotație, 1149+63 foi numerotate. Tipărit cu negru și roșu pe două coloane cu 43 rânduri pe coloană. Are mai multe gravuri cu semnătura Petru T. sau P. T. ce însamnă Petru Popovici Râmniceanul Tipograf.

©BCU CLUJ

Octoih, Blaj 1783.

„Octoih / şi / slujbele sfinţilor de obşte. / Acum a treia oară aşezat şi tipărit după rân / duiala Besearicii răsăritului / supt / prea fericita înpărăţie a Preanăl / ţatului Inpărat al Românilor / Marelui Prinţ Ardealului / şi ceale : Domnului, Domnului / Iosif al doilea / Cu voia celor mai mari. / Anii dela Hs. 1783 / In Blaj / Cu tipariul Seminariului".

Titlul incadrat într'o gravură.

Pe verso titlului se află o gravură reprezentând pe Sf. Ioan Damaschin, semnată de Ioanni.

Subt gravură se află următoarele cuvinte :

„Ogranul Blagosloviei Damaschin încordează şi noao sfânta Troiţa bine adeverează".

In 8° mare cu 1 foaie nenumerotată şi 478+224 pagini numerotate. Tipărit cu negru şi roşu cu 25 rânduri pe pagină. La pag. 478 este o gravură „Isus pe cruce" într'un chenar cu 16 tablouri semnat de I. E. (?)

Anthologhion, Râmnic 1786.

„Anthologiun / ce să zice / înflorirea cuvintelor / carele cuprind întru sine rânduiala / Dumnezeeştilor Praznice, ale sfinţilor / numiţi, şi ale sfinţilor de obşte : / ce să prăznuesc în 12 luni ale anului / Tipărit întru întâia Domnie a Luni / natului Domn Io Nicolae / Petru Mavroghenie Voevod / Cu Blagosloveniia, şi toată cheltuiala / Prea Sfiinţiei sale Iubitorului de Dum / nezeu Kiriu Kir Filaret / Episcopul Râmnicului / In sfânta Episcopie a Râmnicului / La Anul de la Hs. 1786 : / S'au tipărit de Climent Ieromonah Tip. şi / de Popa Constandin Tip. şi de Dimitrie Tip. Râm."

Titlul este încadrat într'o gravură purtând semnătura „Diiac Costandin Tip. Râm."

Pe verso titlului stema cu corbul cu Iniţialele Domneşti şi stihuri poeticeşti.

Urmează predoslovia care se termină „al Dreaptei Credinţei voastre Prea plecat Grigorie Ierodiacon".

©BCU CLUJ

Pe verso este o gravură „Duminica tuturor sfinţilor“ subt care este un text. Subt text se citeşte :

„S'au început acest sfânt şi Dumnezeesc lucru în luna lui noemvrie în 25 : de zile : şi au luat sfârşit la Mai, în 6“.

La sfârşit pe pag. 573 citim :

„Tipăritu-s'au această sfântă şi Dumnezeiască carte / Prin osteneala Diordosirii smeritului între Ierodiaconi Grigorie Râmniceanul“.

In folio de 3 foi nenumerotate şi 573 numerotate, tipărit cu negru şi roşu pe două coloane cu câte 40 rânduri în coloană.

Ceaslov, Blaj 1786.

Bibliografia veche românească, vol. II, la pag. 313 No. 501, aminteşte despre această carte după Iorga : *Scrisori şi inscripţii*, II, pag. 189 şi 193.

Titlul :

„Ceasoslov / acum a şasea oară tipărit / cu Blagoslovenia prea lu / minatului şi prea o sfin / ţitului Domnului Domn / Ioan Bob Vlădica / Făgăraşului şi a toată / Ţara Ardealului / în Blaj. / Anul dela zidirea lumii / 7294 / Iară dela mântuirea lumii 1786“.

Titlul este încadrat într'o gravură de liniatură. Pe verso titlului se află o gravură reprezentând Bună-Vestirea. Pe verso la a doua foaie se află o gravură reprezentând pe Isus, semnată de Petru T. La pagina 552 se mai află o gravură reprezentând „Izvorul cel de viaţă dătător“.

In 16°, de 2 foi nenumerotate şi peste 606 pagini numerotate cu două feluri de litere mai mari şi mai mici ; astfel variază şi numărul rândurilor pe pagină dela 19—20. Tipărit numai cu negru.

Catavasieriu, Blaj 1793.

Bibliografia veche românească, vol. II, pag. 351, No. 559, aminteşte un Catavasieriu din acest an.

Titlul :

„Catavasiariu / acum a patra oară ti / părit, supt preo

©BCU CLUJ

fe / ricită Inpărăţie a prea / Inălţatului Inpărat / Francisc al doilea / Cu Blagoslovenia Prea / luminatului şi prea o / Sfinţitului Domnului / Domn / Ioann Bobb / Vladicul Făgăraşului. / In Blaj / Anii dela Hs. 1793".

Titlul este incadrat. Pe verso titlului se află o gravură reprezentând pe Isus şi următoarele cuvinte:

„Doamne Isuse Hristoase păzeaşte turma ta.

Povăţuindu-o la înpărăţiia ta". Petru P. T.

In 16°, de 3 foi nenumerotate şi 432 pagini numerotate.

Tipărit cu negru şi roşu cu 19 rânduri pe pagină. Pe primele 2 foi se află cuprinsul cărţii. La pag. 276 se află o gravură reprezentând „Izvorul cel de viaţă dătătoare"; în mijloc Maica Domnului cu Isus în braţe.

Athomi dela Câmp, Blaj 1812.

Acest titlu era legat într'o scoarţă. Exemplar n'am văzut. Formatul este 16° mare.

Athomi dela câmp / de urmarea lui Hs. / Patru cărţi / Cu Blagosloveniia, şi cheltuiala / prea o sfinţitului şi prea Lu / minatului Domn Excelenţii sa / Ioann Bobb / Vlădicul Făgăraşului a Prea / înălţatei Chesaro Crăeşti Marimi / Statului Sfeatnic din lăuntru, / şi a rândului al doilea Leopold / Comendator / Tipărită / In Blaj la Mitropolie anul dela / Hs. 1812. / Cu Tipariul Seminariului.

Tg.-Mureş, luna Mai 1928.

AUREL FILIMON

Mură la Dacoromâni.

In mai multe rânduri d-l Capidan s'a ocupat de cuvântul *mură*, nu însă de cel care indică fructul cunoscut, ci de altul, însemnând foiosul vitelor. „Patria lui este Albania — zice d-sa (DR. III, 138). Aci avem *mute* cu acelaşi înţeles. De la Albanezi cuvântul a trecut la Români, încă din timpurile vechi, dând *mură*, cu trecerea lui *l* intervocalic în *r*, ca în elementele latine, păstrat astăzi numai de Aromâni. De la Aromâni, sau chiar şi de la Dacoromâni, încă pe când cuvântul nu se pierduse din graiul lor, a trecut la Bulgari". In aromână el apare cu şi fără

©BCU CLUJ

a protetic *(amură, mură)* și însemnează „ghemul sau stomacul căptușit pe dinăuntru cu multe foițe“ (DR. III, 209).

Cuvântul se întâlnește într'adevăr până astăzi și la Dacoromâni. Eu îl cunosc de la Brașov, unde „mura e un maț în care cât suge vițelul ori mielul, se face chiagul; când nu mai suge și nu mai e chiag, i se zice mațului *mură*“. Singularul e însă foarte rar întrebuințat. Mai des pluralul *muri*, însemnând „mațe de viței și de oaie“. Pregătite, cele de viței se numesc „papricaș“, iar cele de oaie — ciorbă cu cimbru — tot „muri“. *Murii* de bou = stomac de bou — e o mâncare pentru oameni săraci, o specialitate în genul ciorbei „de burtă“. Cuvântul trăiește așa de mult la Brașov, încât am putut nota și o credință în legătură cu el: „murii de bou e bine să-i pui la fiert noaptea, când dorm boii“ (auzită de la Maria Fulga, 73 de ani, neștiutoare de carte). De fapt, murii se pun la foc de cu vreme, de cu noapte, pentru că trebue să fiarbă mult.

Nu se cunoaște la Brașov un termin strein pentru această mâncare și ea e privită ca specific românească — pe când despre altă mâncare pregătită din mațe, obicinuită în Șchei, se știe că a fost luată de la Sași: *arabaţcâne* < Herrenbissen. De relevat apoi că în Șcheii Brașovului, cuvântul mură — un *mur* nu există! — nu are pluralul regulat *mure, murele*, ci *muri, murii*. Presupunem că avem de a face cu o tendință de diferențiere de omonimul care însemnează fructul cunoscut.

Cuvântul *mură* = foios, nu constitue însă o particularitate proprie numai graiului Șcheilor din Brașov, a căror origine se bănuește a fi în sudul Dunării. El e cunoscut și în Bran (jud. Brașov), unde „*muri* este ciorbă de burtă“, după comunicarea a doi țărani din Predeal (informație datorită d-lui Oct. Boș, student în drept). Dar Brănenii, de la care n'am putut afla mai multe, ori nici atât, l-ar fi putut cunoaște de la Brașov.

In lecturile mele folklorice, am întâlnit însă cuvântul și în celelalte provincii dacoromâne. Astfel într'o poveste („Bălaurul fermecat“) culeasă în Bogdănești, jud. Făl-

©BCU CLUJ

ciu, găsim: „Ei, mă mir că nu-ţi crapă mura 'n tine de groază!“ (Revista „Ion Creangă“, I, 133). Iar F. Damé, în „Incercarea de terminologie poporană română“, aminteşte între „părţile dinăuntru ale boului“ şi *mura* sau *rânza*... (p. 32). Cuvântul e glosat franţuzeşte cu „mésentère“. In fine, în „Anonymus Caransebiensis“ întâlnim „Murĕ. Intestinum constius?“

Ca şi în Braşov, Fălciu, Muntenia — de acolo credem că avea Damé cuvântul — şi Bănat, *mură* cu sensul „foios“ se întâlneşte probabil şi în alte părţi ale teritoriului dacoromân. Presupunând astfel că cuvântul a fost, până de curând, răspândit şi în circulaţie la toţi Dacoromânii, credem că el a putut fi luat de către Bulgari tot aşa de bine de la Dacoromâni ca şi de la Aromâni, ba chiar mai repede de la cei dintâi, la Bulgari având numai forma *mură* şi nu şi *amură*, ca la Aromâni.

ION MUŞLEA.

Iarăşi „teleleu“.

Pentru *teleleu* şi locuţiunea *a umbla teleleu* = a umbla fără rost, s'au dat în anul trecut trei etimologii. Una a regretatului Bogrea (DR. IV, 179—181) explică cuvântul şi locuţiunea din numele mucenicului Thalaleu, bazându-se în special pe expresia găsită în Zanne: „a umbla Teleleu şi Trifon“. D-l O. Densusianu („Grai şi Suflet“, II, 250—252) crede că *teleleu* ar fi din ungurescul *telelö*: de iarnă, care stă iarna, care petrece iarna — termin păstoresc născut în Moldova şi Săcuime, unde ciobanii români se întâlnesc cu ciobanii unguri. D-l Drăganu (DR. IV, 765—767), crede că nici una din aceste explicaţii „nu rezolvă problema desăvârşit“, respinge în special pe *telelö* al d-lui Densusianu, propunând tot o etimologie ungurească: *találo*, care ar merge atât din punct de vedere fonetic cât şi semantic. De la acest cuvânt, care însemnează şi „cel ce umblă într'o doară, pe nimerite, trebue să pornim pentru a explica originea lui teleleu“, zice d-sa.

Eu am găsit cuvântul şi la Aromâni. O singură dată, i-adevărat, în „Datini, credinţe şi superstiţii aromâneşti“

©BCU CLUJ

ale lui D. Cosmulei (București, 1909, p. 29), unde se spune: „Altădată, la Fărșeroți, era obiceiul ca să ducă mireasa, după ce întra în casă, la *ugiac* (cămin) și să o dea cu capul de el, ca nevasta să aibă totdeauna mintea la casă și să nu fie ca *nă teleleică*". E evident, cuvântul aromânesc are același sens ca femininul, atestat și la Dacoromâni, al lui *teleleu*.

Intâlnirea cuvântului la Aromâni, ne readuce la explicația dată de Bogrea. Acesta, după ce luase la cunoștință etimologia propusă de d-l Densusianu, revenise într'un „Postscriptum la Sfinții-medici" (DR. IV, 909—913), arătând că oricât de ingenioasă ar fi explicația din *telelö*, atât aceasta cât și cea cu *Thalaleu* sânt primejduite de faptul că cuvântul *teleleu* are și sensul de *telal, crainic, pristav*. „S'ar putea deci — zicea Bogrea — ca *teleleu* din *a umbla teleleu* să fie totuși același cuvânt cu *telal* — cum admitea Cihac și, cu unele rezerve, Tiktin".

O etimologie de la turcescul *telal* ar explica și pe aromânescul *teleleică* — ceea ce nu însemnează că „expresia *a umbla teleleu* n'ar cuprinde chiar numele sfântului Talaleu, grefat pe cuvântul nostru, grație omonimiei", cum zicea Bogrea (DR. IV, 911). Dar în Ardeal, unde cuvântul *teleleu* se întâlnește destul de des, *telal* nu e cunoscut, după cât știm. Astfel, e probabil ca d-l Drăganu să aibă dreptate când susține că „nu este exclus să avem de-a face cu încrucișarea a două sau trei forme de origini deosebite" (DR. IV, 767). In tot cazul, pe lângă etimologiile ungurești ce s'au propus, și fără să uităm pe Talaleu al lui Bogrea, dacă forma *teleleică* găsită la Aromâni se confirmă și prin alt izvor de cât cartea lui Cosmulei, trebuie să admitem și pe *telal*, dat fiind că în sudul Dunării forma întâlnită nu poate fi explicată în nici un caz printr'un ungurism.

ION MUȘLEA.

©BCU CLUJ

CĂRŢI ŞI REVISTE.

Recensii şi dări de seamă.

Dr. Petar Skok, *Lingvističke beleške s puta pojužnoj Srbiji* publicat în *Glasnik skopskog naučnog društva* (Bulletin de la société scientifique de Skoplje) Kniga II, sveska 1—2 p. 277—288.

Studiul de faţă cuprinde unele observaţiuni făcute cu prilejul unei călătorii în Serbia meridională, cu scopul de a pune bazele unor cercetări pe teren mai întinse de linguistică interbalcanică. Localităţile prin care a trecut Skok sânt: Skopie, Perlepe (arom. Pârleap) Prilepec, Krušéjca (aşa se pronunţă în partea locului, nu Kruševica), Makovo, Iveni, Skočivir, Vlaški Kolibi şi Bitolia (arom. Bitule). Intreaga regiune, pe care în parte o cunosc din văzute, este locuită de Slavi (Bulgari), Aromâni, Albanezi şi Turci.

Observaţiunile lui Skok, care cunoaşte aproape mai toate limbile balcanice, sânt cu atât mai interesante cu cât ele sânt luate în fugă, într'o scurtă călătorie cu caracter mai mult informativ asupra felului de viaţă a populaţiunilor balcanice din sectorul vizitat. Pentru o cercetare aprofundată a toponomasticei — aşa cum vrea să o facă în viitor Skok — a terminologiei populare din domeniul păstoritului şi a meseriilor, este nevoie, desigur, de vreme mai îndelungată. Dacă nişte cercetări, făcute, după cum am spus mai sus, în grabă, au putut da rezultate atât de importante pentru evidenţiarea legăturilor de lingvistică interbalcanică, îşi poate închipui oricine de câtă mare bogăţie ar fi aceste rezultate, atunci când cercetările întreprinse s'ar face după un plan bine stabilit, într'un interval de timp mai îndelungat, şi de oameni de ştiinţă care cunosc din vorbite cel puţin una sau două din limbile balcanice. Această ultimă condiţiune îmi pare de neapărată trebuinţă pentru aceia care

©BCU CLUJ

vreau să pătrundă mai ușor și bine în structura aproape comună a tuturor limbilor balcanice.

Skok a vizitat mai întâiu Skopie. Aci cercetând graiul Aromânilor, originari din Cruşova, observă deosebirea de pronunțare a diftongilor *ea, oa* care se arată mai deschiși decât la Fărșeroți.

Cuvântul *scumpu* însemnează și „copil". Acest înțeles figurat care se întrebuințează mai mult la urări: *s-vă băneadză scunkii* (să vă traiască copiii), se aude și la Bitolia, Perlepe. Forma *gălescu* este atestată și la Dal. Numărul Aromânilor din Macedonia sârbească este mai mare de cât acela dat de Trpko Lazarevici. In numele de loc. arom. *Vodena* (sl. Voden) pentru vechiul Edessa, *Resna* (sl. Resen), *Florina* (sl. Hlerin), nu cred că ar trebui să vedem genitive vechi slavone, ci mai degrabă derivate în acel suf. local *-a* care se vede și în Cruşova, Magarova, Târnova etc. (Cf. DR. IV, 1266).

In satul Nerez, din apropierea orașului Skopie, autorul studiază limba albaneză subt influența limbei slave, însemnându-și particularități neînregistrate până acum. Expresiunea „voda mi se pije" arom. „iń si bea apă", pe care am relevat-o în lucrarea mea *Elementul slav în dial. aromân* p. 21, (vezi și *Meglenoromânii*, vol. I, p. 206) o dă Skok și pentru limba albaneză din această comună: *uji m pijet.*

Din Skopie autorul a trecut la Perlepe. Forma turcească a numelui acestui oraș *Pirlepé*, Skok o explică din locativul slav *Prilĕpě.* Ocupându-se cu graiul Slavilor din acest oraș, autorul face unele observațiuni care erau deja cunoscute. Caracteristica acestui graiu, după cât îl cunosc eu, mai cu seamă că sânt născut acolo și am petrecut ca băiat în mijlocul Slavilor, constă mai ales în căderea, în anumite cazuri, a guturalelor și dentalelor sonore în poziție intervocalică. Astfel Slavii din Perlepe zic *koa* „când" pentru koga, *sea* „acum" pentru sega etc. Pentru căderea dentalelor, dau ca exemplu conjugarea la ind. prez. a verbului *odam* „merg": oam, oiš, oi, oime, oite, oa pentru odam, odiš, odit, odime, odite, odat. Și tot așa:

©BCU CLUJ

ke doam, ke doiš, ke doi etc. (o să vin...) pentru ke doidam etc. Fraza pronunţată în curat graiu din Perlepe: Sea kai ké oiš? însemnează „acum unde o să mergi?“ pentru sega kade ke odíš.

Numele de loc. *Sari-ka* se pronunţă *Sari-kaa* sau *Sari-kā* (< kaja). Cu privire la cuvântul slav *porta* lucrurile stau aşa: în toată Macedonia (vorbesc de ţinuturile din Skopie, Veles, Perlepe, Bitolia, Resna, Ohrida, Florina, Vodena, Salonic cu împrejurimi, pe care le cunosc şi le-am cercetat şi în vara aceasta) pentru nemţescul „Tür“ se aude *vra'a*, iar pentru „Tor“ *porta*. Nu este adevărat că în aromâna „*poartă*“ „se više govori za vrata sobe“ (adică s'ar zice mai mult pentru uşa de la cameră). Intrebuinţarea lui *poartă* în arom. şi meglenor. este aceeaşi ca în dacor., adică pentru denumirea întrării în curtea unei case, încolo se aude *uşe*. Originea cuvântului la Slavii din Macedonia poate să fie bizantină, mai ales că cuvântul există şi la Grecii de azi; dar nu-i cu neputinţă ca Slavii să-l fi luat şi de la Românii balcanici, care l-au avut înainte de Greci şi au trăit în apropierea Slavilor de la venirea acestora în Peninsulă.

Cercetând terminologia *târlei* la Slavi, Skok a dat şi de cuvântul de origine românească *korda* (arom. coardă) cu înţelesul schimbat „beţişoare“. Un nume de localitate însemnat greşit pe hartă *Vlaška-Igra*, autorul îl explică *Vlaški Grad*. Confuzia topografică, după Skok, a provenit din cauza accentului: Vlaški-Grad, în care topograful, neobicinuit cu acest fel de accentuare, a văzut, în loc de oraş (grad) vlaški (românesc), *igra* (joc) *vlaški* (românesc).

In comuna *Vlaški-Kolibi* locuită de păstori aromâni din Pind, Perivoli şi Albania (Farşeroţi) şi de Sărăcăciani. Skok relevă numele de localităţi de origine aromână: *Gu'a* (vale), *Dzeana* (munte), *Floka*. Din Vlaški-Kolibi autorul se întoarce la Bitolia despre care mărturiseşte că „je bio od uvek jako vlaško središte“ (a fost întotdeauna centru românesc). Chiar astăzi — nu sânt decât câteva zile de când m'am reîntors din acest oraş — el îşi păstrează fizio-

©BCU CLUJ

nomia românească. Forma arom. *Bitule* nu se pronunţă cu *l*, cum dă Skok, ci cu *l*. Aşa dar *ńergu Bitule* nu *Bitule*.

Deosebirile de graiu relevate de autor între Moloviśteni şi Românii din Bitolia sânt mai mari. In ultima mea călătorie în Moloviśte am dat de elemente nouă, care întăresc afirmaţia mea despre originea acestor Aromâni (Vezi *Meglenoromânii*, I, p. 62). Părerea relevată de Skok, după tradiţia locală, că ei ar fi veniţi din Albania (Bitcuchi şi Moscopole) nu se poate susţine. Graiul lor ne vorbeşte pentru altă origine. Mai târziu unii din ei s'au înrudit şi cu Moscopolenii. Chiar cuvântul *zeĭtu*, remarcat de Skok, îl apropie de dialectul meglenit.

TH. CAPIDAN.

Petar Skok, *La terminologie chrétienne en slave : l'église, les prêtres et les fidèles*, publicat în *Revue des Etudes slaves*. Tome VII. (1927), pp. 177—198.

Studiul de faţă este o continuare a celui publicat în aceeaşi revistă, tomul V din 1925. Continuând cercetările sale asupra terminologiei creştine la Slavi, autorul a reuşit să dovedească, în contra părerilor exprimate de unii savanţi germani, cum ar fi E. Berneker şi, mai în urmă, A. Brückner, că primul strat de termini religioşi la Slavi nu este de origine germanică, ci îşi trage obârşia din Balcani. După Skok două au fost centrele de iradiaţiune pentru cuvintele creştineşti la Slavi : dintr'o parte Bizanţul, din alta bisericile din Aquilea, Salona şi Sirmium. Pentru dovedirea acestui fapt, Skok studiază rând pe rând toţi termenii religioşi slavi din primul strat.

In privinţa cuvântului *crŭky*, pentru care se credea că vine dintr'o formă ipotetică gotă **kirikō* (< κυρι(α)κή) Skok, în afară de dovezile formale ad[illegible] în studiul precedent, în care s'a ocupat pe larg cu origi[illegible]ea lui grecească, mai reaminteşte că dintre populaţiunile slave, acelea [illegible]re au fost influenţate direct de Germani în [illegible] încrestinării lor, au fost Cehii şi Polonii. Aceştia [illegible] se [illegible]întul *crŭky* numai în mod subsidiar. In locul lui au forma curentă *kostel* (< lat. castellum), cu înţelesul „biserică". In cazul acesta autorul se întreabă cu drept cuvânt : cum se

©BCU CLUJ

poate explica prezența acestui cuvânt latin într'o regiune din ținutul ocupat de Slavi, în care răspândirea creștinismului se datorește în cea mai mare parte activității religioase a Germanilor ? Ceva mai mult, la Cehi, începând din sec. XV, termenul *kostel* > pol. *kosciol* a reușit să scoată din uz forma *cerkiew* cu înțelesul de „biserică catolică". In locul ei a rămas *kościol*, iar *cerkiew* însemnează „biserică ortodoxă". După Skok amândoi termenii își au originea în Peninsula Balcanică. In ce privește *kostel* (< castellum) lucrul este și mai evident. Slavii nicăeri n'au putut cunoaște mai bine castelele romane decât dealungul Dunării. Aci *Viminacium* a fost numit *Kostolac* (< *castellaceum).

Cu privire la schimbarea înțelesului lui *kostel* din „castel" în „biserică", Skok nu admite părerea acelora care cred că deosebirea semantică a pornit de la felul cum erau clădite bisericile în evul mediu, fiind înconjurate cu fortificațiuni. Biserici cu întăriturí se atestă și în alte țări, în care însă înțelesul lui *castellum* n'a suferit nici o schimbare. Această modificare Skok și-o explică numai din motive istorice. Nu felul cum erau zidite bisericile a contribuit la schimbarea înțelesului *castellum* > *kostel* „biserică" ci evenimente din istoria bisericească a Boemiei. Germanii, după Bretholz (cf. *Geschichte Böhmens und Mährens*, p. 76, citat de autor) în propaganda lor bisericească printre Slavii de vest, nu se sileau atâta ca să boteze mulțimea în numele lui Cristos, cât ca să atragă pe prinți pentru cauza creștină. In acest scop încreștinarea pacifică era rară. De cele mai multe ori numai războiul încreștina, germanizând pe Slavi. „Această încreștinare cu forța, după Skok, nu se putea imagina fără un „castel" pentru apărarea bisericii și nici fără un stăpân însărcinat cu această apărare". Acest stăpân nu putea fi altul decât germanul *kuning*, care a dat la Boemi și Poloni forma *kŭnędzĭ* cu înțelesul de „prinț" și „preot". In felul acesta Skok, printr'o interpretare ingenioasă a datelor linguistice izvorîte din împrejurări istorice, își explică de ce Boemii și Polonii pentru termenul „preot" au luat de la Germani cuvântul *pristav* < presbyter, împrumutat încă din sec. VIII, și au

©BCU CLUJ

recurs la o formă ca *kŭnędzĭ* (< kuning) care, din cauza celor două înțelesuri din limbile slavice : prinț și preot, putea da naștere la ambiguități.

Cu totul altfel s'a săvârșit încreștinarea Slavilor meridionali. Aci societatea bisericească, care avea un trecut de veacuri și era bine întărită, întrebuința o tactică circumspectă. Cu tot prestigiul limbei latine din occident, Papa admite întrebuințarea limbei slave în biserică. La acești Slavi preotul nu poartă un nume războinic. Forma greacă παπᾶς înrudită cu πάππος „moș" (< arom. papu) a dat în slavă două cuvinte : una păstrând pe *a* de la acuz. *popa*, care se întâlnește în Vojvodina și la Români (popă), alta fără acest sufix, mai ales că el se confunda cu suf. dimin. slav *-a*, *popŭ*, care în nici un caz n'ar putea veni din germ. *phapho*. De asemenea *piskup* (biskup) din ἐπίσκοπος, *episcopus* la toți Slavii catolici, nu poate veni, după Skok, din germ. *biskof*, din cauze fonetice : germ. *o* n'ar fi putut da în sl. *u* ; de asemenea *f* germ. ar fi trebuit să dea *f* nu *p*. Dar ceea ce vorbește, după autor, și mai mult pentru romanitatea formei slave este cuvântul sloven *škof* cu același înțeles. Ea este de origine germ. și arată regulat *f* pentru *p* (din *biskof*) și *šk* < *sk*. In elementele romane din slavă *sc* rămâne invariabil. Imprumuturi târzii sînt *episkop* (jepiskuopŭ) și *vladyka*. Acesta din urmă este o traducere a grecescului δεσπότης.

După Bizanț a venit Aquilea, care a dat Slavilor pe **praebyteru* din care ei au făcut *prvad* și *archiprvad* (< prevede) din textele glagolitice cu o arie foarte restrânsă ; de asemenea *žakŭnŭ*, *zakanŭ* (< diaconus) și mai ales *podreka* (< patriarcha) pentru denumirea șefului bisericii, atestat încă în sec. XIII, cu *a* > *o* și *ia* > *ě* > *e*, ceea ce vorbește destul pentru vechimea lui. Skok nu crede că *dum* (dun) „preot" în Ragusa și Cattaro, din *dominus*, vin tot din Aquilea. Aria acestui cuvânt este foarte restrânsă și nu intră în teritoriul patriarhatului din Aquilea. Dacă se compară acum aria cuvântului *popŭ* cu aceea a cuvintelor intrate prin Aqui-

©BCU CLUJ

dea, se va vedea că răspândirea acestora din urmă este foarte slabă.

Pentru înlăturarea definitivă a părerii că primul strat de termeni religioşi la Slavi are veni de la Germani, Skok mai analizează cuvintele pentru formele slave însemnând „creştin" şi „păgân". Cel dintâiu *krŭstijaninŭ* reproduce forma latină *christiānus*. Forma mai nouă la Slavii ortodoxi *hristijaninŭ* (cu h- în loc de k-) s'a născut, după Skok, subt influenţa cuvântului grecesc χριστιανός. Pentru ultimul termen, în vreme ce Germanii întrebuinţează un calc linguistic: *heidan* (după lat. *pagus* = got. *haithi*), Slavii împrumută direct forma latină paganus > *poganŭ*. Pentru formele romanice de astăzi este importantă concordanţa în tratarea lui *sti* din *christianus* în cuvântul slav şi cuvintele romanice, toate acuzând o evoluţie deosebită de aceea a latinei vulgare, care a dat *ss*.

Peste tot studiul savantului profesor din Zagreb este instructiv atât pentru rezultatele la care ajunge, limpezind chestiuni capitale pentru începuturile creştinismului la Slavi, cât mai ales pentru aplicarea noualor mijloace de geografie linguistică în fixarea ariilor cuvintelor bisericeşti basîlica-ecclesia la Romani, *kyriaké* la Germani şi Slavi, tratate la începutul acestui studiu. TH. CAPIDAN.

GRIGORE NANDRIŞ, *Unitatea linguistică a popoarelor slave*. Extras din „Codrul Cosminului" II (1925). Cernăuţi 1927.

GRIGORE NANDRIŞ, *Les diphtongues à liquides dans les éléments slaves du roumain*. Extras din „Mélanges de l'École Roumaine en France" II, 1927.

Primul studiu al tânărului profesor de la Universitatea din Cernăuţi reprezintă lecţia de deschidere a cursului său de slavistică. In această prelegere programatică Nandriş, după ce expune pe rând diferitele teorii cu privire la împărţirea limbilor slave, în ce priveşte unitatea linguistică a poporului slav, ajunge la presupunerea lui A. Meillet, exprimată în *Le monde slave* (III, p. 399), după care limba slavă se simţea unitară încă prin sec. IX, cu toate că fiecare din populaţiunile slave se despărţise de cu vreme din

©BCU CLUJ

trunchiul comun slav, așezându-se în locurile în care le găsim și astăzi. Că asemănarea prea mare între limbile slave de azi, în opoziție cu marea diferențiere ce arată limbile romanice, ar putea servi ca o probă pentru prieceperea evoluției mai lente a slavei comune, e o constatare împotriva căreia nimeni n'are de zis nimic. Dar de la această simplă presupunere și până la credința în persistența tendințelor fonetice comune în particularitățile cele mai caracteristice care separă limbile slave, cum ar fi desvoltarea grupelor *tort* și *tolt*, este, cred, o distanță foarte mare. In sânul limbilor slave există foarte puține momente de deosebire fundamentală ; acestea se pot număra pe degete. Cu toate acestea eu cred că diferențiarea lor a început de cu vreme și s'a isprăvit tot de cu vreme. Să ne gândim puțin la tratarea lui *a* + *n* în elementele romane din limba sârbă, despre care au scris atâția inși și cu care m'am ocupat și eu în *Elementul slav din dial. aromân* (p. 38). In cursul sec. IX evoluția acestui sunet a fost identică cu aceea a cuvintelor slave în care se afla o vocală nazală. Și dacă, cu toată deosebirea pricinuită de acele câteva puncte de despărțiri, o unitate linguistică s'ar fi putut păstra în sânul limbilor slave, încă în cursul sec. IX, aceasta se explică, desigur, în cea mai mare parte din identitatea restului de material linguistic, care nu fusese supus la modificările formale și semantice ce se observă în sânul limbilor romanice.

Iată de ce eu nu pot fi de acord cu Nandriș nici în privința rezultatelor la care ajunge dânsul, când discută originea slavă a cuvintelor *baltă*, *gard* etc., tratate în broșura a doua. Pesupunerea că metateza din formele românești s'ar păstră de pe vremea când în limbile sud-slave grupele **tort*, **tolt* ar fi continuat subt forma *tart*, *talt*, nu este încă cu nimic dovedită. Ceea ce se citează din paleoslavă pentru dovedirea acestei posibilități nu este sigur, iar acele două-trei cuvinte aduse din dialectele bulgare de azi nu arată nimic. O formă ca bulg. *purdade* pentru *prodade*, ca să mă servesc numai de un singur exemplu, are aceeași valoare, din punctul de vedere al epocei în care s'a

©BCU CLUJ

produs metateza, ca *gărnu, gărnuț, gărdină, gărțescu țărnu* etc. din dialectul aromân (graiul fărșerot), pentru *grân, grănuț, grădină, frân, bârnu*, formele uzuale de pretutindeni la Aromâni și chiar la Fărșeroți cu un veac-două înainte. Numai când se vor aduce dovezi sigure despre evoluția târzie a metatezei din grupele citate în limba bulgară, abia atunci se va putea întrezări legătura dintre cuvintele românești și formele slave. Până atunci nu trebue părăsită ideea unei legături cu ceea ce ne oferă limba albanză, mai cu seamă că extensiunea geografică a cuvintelor despre care ne ocupăm trece la nord dincolo de teritoriul iliric, iar raporturile de veche conviețuire, între Români și strămoșii Albanezilor, au lăsat urme adânci în structura limbii noastre.

Exprimându-mi aci o părere deosebită, care, poate, să nu fie și cea adevărată, firește n'am pretenția să combat ideile unui tânăr învățat, în cunoștințele și aptitudinile căruia, în actualul stadiu al slavisticei la noi, se pun mari nădejdi.

TH. CAPIDAN.

Panaitescu P. P. *Ioan Bogdan și studiile de istorie slavă la Români.* — Extras din „Buletinul Comisiei Istorice a României", vol. VII.

I. Bogdan este cel dintâiu istoric al nostru care a dat importanța cuvenită studiilor slave. Având în acest domeniu o temeinică pregătire, atât linguistică cât și istorică, el aduce, ceea ce lipsea până la el — deplina obiectivitate a omului devotat adevărului.

Există o cultură slavă desvoltată în Principatele noastre, — care își are trăsăturile ei deosebite. Așa credea I. Bogdan. Pentru el istoria culturii și instituțiile social-politice fac parte integrantă din studiul istoriei, pe care nu-l putea concepe decât sociologic.

Descoperirea și publicarea celor mai multe izvoare ale istoriei noastre este de o capitală importanță pentru istoriografia și istoria culturală românească. Publicarea documentelor slave sânt de aceeași fundamentală însemnătate.

©BCU CLUJ

I. Bogdan a rezolvat fericit, în cele mai dese cazuri, chestiunile de tehnică, critică și interpretare. Poate fi considerat întemeietorul științelor ajutătoare aplicate la istoria noastră. Afară de problema slavă internă, I. B. a scris și despre relațiile cu Slavii vecini. Rezultatul cercetărilor sale nu interesează numai pe Români, ci știința slavistică în genere, unde a fost recunoscut, chiar de atunci, ca autoritate.

Acest articol e bine că împrospătează opera și ideile unui om, care a adus atât de mari servicii științei — dar care mai poate fi pentru noile generații un admirabil exemplu și îndemn.

Se dă și bibliografia scrierilor lui I. Bogdan.

R. PAUL.

Iordan I., *Incercare de bibliografie toponimică românească.* Extras din „Bul. Soc. Reg. de Geografie", vol. XLVI, 1927. București 1928, pp. 1 - 21.

Orice știință astăzi trebue să-și aibă anexa ei indispensabilă : bibliografia. Ea servește un scop practic de primul ordin, fiind una din condițiile care facilitează progresul științelor. Este îndreptarul ce încurajează și dă încredere începătorului, îi dă putința să-și măsoare puterile, îl ferește de a dibui pe drumuri streine și încâlcite. Iar pentru savantul ajuns, ea este informatorul prompt și exact, căruia îi economisește un timp, ce-l va întrebuința altfel mai cu folos pentru știința pe care o servește. Este și o obligație morală față de acei, a căror osteneli ne-au inspirat și ne-au servit.

D-l I. Iordan, care până acum a dovedit, în domeniul toponimiei românești, râvnă mare și competință, îndeplinește la timp, prin încercarea de față, o datorie, pe care dorim, cu d-lui împreună, să o desăvârșească. Ni se trece în revistă cercetările de toponimie românească, articole din reviste, scrieri aparte, sau fragmente privitoare la această chestiune din lucrări ce tratează probleme înrudite. Ne având la îndemână întregul material, lucrarea se recomandă ca o încercare numai.

Materia e clasificată după p. d. v. din care au fost

©BCU CLUJ

cercetate diferitele nume de localităţi româneşti. Unele au fost studiate din interes istoric (Haşdeu, Xenopol, Roesler, Pârvan etc.), altele pentrucă lămuresc chestiuni sociale, etnologice, linguistice, geografice etc. Înşirarea nu este numai statistică ci şi critică, dându-ne şi conţinutul lucrării menţionate. Apreciem prin aceasta şi felul bun cum a înţeles bibliografia.

R. PAUL.

Liviu Marian, *B. P. Haşdeu şi M. Eminescu*. Chişinău, Cartea Românească, Tipografia Eparhială, 1927, 31 p.

Preocupările poetice şi literare ale d-lui Liviu Marian le cunoaştem dinainte de războiu.

De data aceasta d-sa încearcă să fixeze câteva puncte de contact între cei doi scriitori. Autorul afirmă că Haşdeu şi Eminescu sânt „foarte înrudiţi prin concepţii şi idealuri". Credem că teza d-lui M. sufere de viţiul iniţial al însăşi metodei întrebuinţate de d-sa : paralela. Aceasta de multe ori este o combinaţie artificială şi subiectivă a celui ce-o face. Pentru a fi scutită de acest neajuns, ea trebue să se întemeieze pe fapte bine dovedite. Cine însă ar puteà afirmà cu toată siguranţa că rândurile lui Haşdeu referitoare la ţăranul basarabean (v. broşura, p. 11) au inspirat prima strofă din marşul lui Eminescu „*La arme*", ori că anumite versuri din „*Doina*" lui Eminescu i-au fost inspirate poetului de „*Drumul de fier*" al lui Haşdeu ?

Ni se pare de asemenea forţată — servind interesele aprioristice ale paralelei — afirmaţia că Haşdeu „a apreciat în general just pe Eminescu" (p. 7). Citaţiile aduse de autor — şi aceea în care Haşdeu combate „direcţia nouă" şi aceea în care el îl pune în comparaţie cu Alecsandri şi aceea din poezia „*Dumnezeu*" şi aceea din răspunsul dat de Haşdeu „*Vieţii*" lui Vlahuţă—, infirmă, credem, afirmaţia d-lui Marian. Chiar şi atunci când Haşdeu „se pronunţă definitiv asupra personalităţii poetice a lui Eminescu", temperamentul său combativ, spune însuşi d. M., nu l-a oprit nici cu această ocazie să nu formuleze

©BCU CLUJ

acuzaţii nedrepte în contra prietinilor şi admiratorilor „junimişti" ai poetului mort". Atitudinea lui Haşdeu faţă de Eminescu n'a fost aceeaşi. Căci, după ce îşi revizuieşte ideile de la 1888 în favoarea lui Eminescu, şi anume în „Necrolog" (v. broşura d-lui M., p. 19—20), la 1892 el vorbeşte de „umbra" lui Eminescu, care „e tot umbră, fie chiar oricât de disproporţionată", prorocind că „o reacţiune firească nu va întârzia să tăgăduiască bietului Eminescu până şi mult-puţinul care i se cuvine pe dreptate..." Nu credem că aceste citaţii pot dovedi o apreciere „justă" a lui Eminescu din partea lui Haşdeu". TEODOR A. NAUM.

GHERASIM V., *Modernismul în literatura română* (Extras din revista „Junimea Literară", anul XVII. 1928).

Autorul se înscrie, ca şi alţi critici de dinainte şi de după războiu, în rândurile apărătorilor aşa numitei „poezii noi". Această poezie având nevoie şi de o justificare teoretică, numele lui Nietzsche, Edschmid, Freud ne întâmpină şi în expunerea d-lui V. G. Noi credem că într'o asemenea discuţie, *teoria* interesează cu mult mai puţin decât înseşi produsele poetice şi artistice, căci teorii se pot născoci multe şi multe se pot scrie şi se pot spune. Aşà, ni se spune în broşura d-lui G., care reproduce de sigur în această privinţă, părerile altor filosofi, că „artistul expresionist modern dărâmă edificiul pe care l-a ridicat cultura, deoarece... acela e un zid rece şi străin lui". Aşà dar arta modernă trebue să dărâme cultura de până acum a omenirii şi să se întoarcă la barbaria primitivă, „atitudine filosofică" care s'ar legitimà şi mai mult în urma războiului, în care „lumea s'a convins că civilizaţia se nimiceşte prin armele ei proprii". Nu mai puţin interesant este a însemnà caracterul subversiv al noii mişcări, aşà cum rezultă din citatul pe care d. V. G. îl face din Edschmid (p. 6) : „(artiştii) nu mai erau supuşi ideilor, nevoilor şi tragediilor cugetării *burgheze şi capitaliste*".

După expunerea acestor teorii şi a altora de felul acesta, d. V. G. se ocupă de *modernismul* în literatura română. După d-sa, pe când Eminescu reprezintă în această literatură cultura germană, „acela care deschise porţi largi

©BCU CLUJ

spiritului francez în țările române a fost tocmai adversarul cel mai înverșunat al lui Eminescu, adică Alexandru Macedonschi", care „îndrumă poezia română pe căile simbolismului francez". Să ne fie permis a observă că una este a deschide porți largi spiritului francez în țările române — mare misiune atribue d. V. G. lui Macedonschi ! — și alta este a îndrumă poezia română pe căile simbolismului francez. Căci doar simbolismul francez nu este tot spiritul francez ! Dacă d. V. G. voià să ne spuie cine a deschis porți largi spiritului francez, în literatura română, trebuia să-și aducă aminte mai întâiu de un Eliad, de un Grigore Alexandrescu ori de un Costache Negruzzi, de un Alecsandri, care ne-au pus în contact cu adevărata și marea literatură franceză, nu cu o poezie pe care încă Mallarmé o vaporizase și care a dat prilej imitatorilor ei, francezi sau streini, să devie numai niște bâiguitori de vorbe, subt care ai crede că se ascunde cine știe ce filosofie : așà au fost toți acei care s'au intitulat simboliști sau decadenți români și care, înainte chiar de războiu, își expuneau divagațiile lor în unele reviste românești.

D-l V. G. invoacă autoritatea lui Macedonschi „fiul generalului care în mare parte a realizat unirea Principatelor". Acum pentru întâia oară aflăm că unirea Principatelor a fost în mare parte realizată — notați bine *realizată* — de generalul Macedonschi. Nedumeriți în fața acestei descoperiri pe care o aflăm dela d. V. G., am deschis *Istoria lui Cuza-Vodă* a ilustrului nostru istoric A. D. Xenopol și am văzut acolo că numele generalului — colonel pe vremea aceea — nu figurează decât o singură dată cu ocazia unui ordin milităresc dat în preziua Unirii. Atât și nimic mai mult ! „Marelui talent" al lui Macedonschi, „tenacității" și „sprijinului său i se datorește, spune d. V. G. mai departe, reușita simbolismului în literatura noastră". Ca și cum ar fi fost vorba de cine știe ce triumf literar ! Ba autorul crede că această mișcare a avut o așà de mare însemnătate pentru literatura română, încât se poate vorbi de unele crize ale simbolismului român, datorite, pe deoparte adorării tot mai crescânde ce i se aduceà lui Eminescu —

©BCU CLUJ

iar pe de altă parte curentului naţionalist al „Semănătorului“.

Interesantă e concluzia autorului: d-sa mărturiseşte mai întâiu că expresionismul a găsit teren potrivit în *haosul moral* de după războiu. Va să zică numai într'un *haos moral* se putea naşte el! Bună recomandaţie pentru poezia cea nouă!

A doua mărturisire preţioasă a autorului este că expresionismul „încă n'a fost în stare să creeze un geniu creator, nici la noi, nici în altă parte“. Dacă dar expresionismul n'a fost în stare să creeze un geniu creator nici în alte literaturi, în care o îndelungată evoluţie literară ofereà elementele necesare unei noi sinteze artistice, să sperăm, cu d. V. G. că acest geniu creator se va naşte la noi? Cât despre necesitatea la noi a unei literaturi *moderniste*, pe care d. V. G. vrea s'o altoiască pe poezia noastră populară — cu ajutorul căreia Delavrancea credeà tocmai dimpotrivă că vom scăpà de „boleşniţa decadenţii“ — noi înţelegem foarte bine cu D-sa că „nu există altă posibilitate de desvoltare a artei şi literaturii noastre culte decât numai în sensul“ unui „mare suflu popular“, dar ne deosebim de D-sa „*cardinal*“ — ca să întrebuinţăm propria D-sale expresiune „expresionistă“ —, susţinând cu adâncă convingere că ceea ce-i lipseşte naţiei noastre în literatură nu este imitarea expresionismului german, după cum n'a fost altădată nici imitarea simbolismului francez, sprijinită pe autoritatea lui Stuart Merrill, Visan, Pierre Quillard, Ephraim Mikhael, Georges Vanor, René Ghil, André Fontainas şi alţii din aceeaşi şcoală a decadentismului.

TEODOR A. NAUM.

Alexandru Marcu, *V. Alecsandri şi Italia.* Academia Română. Memoriile secţiunii literare. Seria III, tom. III, mem. 9.

Spre deosebire de criticul „expresionist“ de la Cernăuţi, d. A. Marcu, conferenţiar la Universitatea din Bucureşti, e preocupat, din potrivă, de studiul literaturii noastre clasice. D-sa închină lui Alecsandri o lucrare cu

©BCU CLUJ

caracter biografic și documentar. Și fiindcă întâmplarea face să vorbim despre Alecsandri după *„Modernismul"* d-lui V. Gherasim, iată ce ziceà Ollănescu-Ascanio în discursul său de recepție dela 1894 (p. 137), așà dar după ce apăruse poezia cea nouă a lui Macedonschi & Comp. : „... lucrările lui Alecsandri ne-ar puteà mângâià de epidemia decadentă și desilusionistă, ce bântue de la o vreme literatura noastră și care prin disprețul idealului înfipt în minți orbite de teorii grosolane sau bolnave, molipsește o mare parte a publicului inconștient ori rău pregătit pentru a se apără de dânsa ! Noroc doar că seva intelectuală nu este pe deplin atacată și că arta aceasta rău făcătoare, fără de nimic viu, nimic original într'însa, hibridă și destrăbălată, va sfârși, după ce va sleì toate îngăduirile, prin a se nimicì ea însăși în mijlocul istericei comedii ce joacă în profitul *autolatriei* sale de contrabandă !" Cu atâta mai mult dar trebue să mulțumim, de la început, d-lui A. M. pentru studiu închinat lui Alecsandri, cu cât astăzi foarte mulți încearcă să întunece gloria „marelui poet al generației dela 1848" și de mai târziu. Am regretat numai că atunci când, la începutul lucrării sale, reproduce părerile critice cele mai autorizate asupra poetului, autorul nu menționează și opinia lui Maiorescu, pe lângă aceea a lui Ollănescu-Ascanio și ale d-lor Iorga, Stanca și Ibrăileanu. „In Alecsandri, zice Maiorescu (*Critice* II, Socec, 1892, p. 215 sq.) vibrează toată inima, toată mișcarea compatrioților săi, cât s'a putut întrupà într'o formă poetică în starea relativă a poporului nostru de astăzi. Farmecul limbei române în poezia poporală *el* ni l-a deschis ; iubirea omenească și dorul de patrie în limitele celor mai mulți dintre noi, *el* le-a întrupat ; frumusețea proprie a pământului nostru natal și a aerului nostru, *el* a descris-o; *șovinismul* „Gintei latine" și ura contra Evreilor, *el* le reprezintă. Când societatea mai cultă a putut aveà un teatru în Iași și în București, *el* a răspuns la această dorință, scriind drame și comedii ; când a fost chemat poporul să-și jertfească viața în războiul din urmă, el singur a încălzit pe ostașii noștri cu raza poeziei.

©BCU CLUJ

A lui liră multicordă a răsunat la orice adiere ce s'a putut deșteptă din mișcarea poporului nostru în mijlocia lui". Credem că părerea lui Maiorescu, dela 1886, este *cel puțin* tot așà de autorizată ca și aceea a criticilor mai noi.

Stabilind punctul de plecare al studiului său, d. M. atribue lui Alecsandri și alt merit: „acela de a fi introdus cel dintâiu, cu mai mult prestigiu „tema" exotismului italian în literatura noastră". Lucrarea publicată în *Analele Academiei Române* constă tocmai în analiza operelor lui Alecsandri care dovedesc acest exotism. Inainte de această analiză, autorul discută și chestiunea originii poetului. Aici, să ne fie permis a face observația că nici chiar într'o lucrare științifică — cum este aceea a d. M. — nu se cuvine să se mai ocupe cinevà de originea semită a poetului: această ipoteză nu mai este astăzi susținută decât de criticii evrei, interesați a revendica pentru națiunea lor gloriile altora. De altfel, pe autor îl interesează tocmai una din celelalte ipoteze cu privire la originea lui Alecsandri: originea lui venețiană, de care *mai întâiu* poetul erà convins. Pe lângă această convingere a poetului nostru, autorul mai dovedește la el și „necesitatea aproape fiziologică, de a trăi în țări cu climă mediteraniană", precum și „marea lui pasiune pentru călătorii". In capitolele următoare, d. M. urmărește teza studiului său: subt influența romanticilor francezi dela 1848 și în urma împrietenirii cu C. Negri, Alecsandri face prima călătorie în Italia „a doua sa patrie", „obiectul visurilor sale de adolescent" — cum va zice însuși. Autorul schițează etapele acestei călătorii și apoi urmările ei asupra operei poetului: mai întâiu, prima sa compoziție literară în limba română *„Buchetiera dela Florența"*, la baza căreia, spre deosebire de opinia d-lui N. Iorga de la 1893, autorul recunoaște „un puternic substrat de realitate și impresii personale", stăruind, prin citatul din diul lui Pesci *(Firenze Capitale)* și asupra identificări rice a Florăresei și ilustrând cu câtevà citate din nuvela însăși a lui Alecsandri „exotismul italian", pe fondul căruia se profilează „romanul de iubire" din *„Buchetiera dela Flo-*

©BCU CLUJ

renta". Alecsandri, argumentează mai departe d. M., a păstrat și după întoarcerea din Italia, odată cu amintirea acesteia, și dorul de a o revedeà. Tovărășia lui C. Negri — el însuși îndrăgostit de romantica Italie — și a prietenului italian Corradini, ținù treaz dorul acesta, în timp ce pe sufletul poetului—care nu împlinise 25 de ani—pusese stăpânire iubirea pentru eroina — și ea romantică — a „celor dintâiu cântece de iubire trăită", Elena Negri. Un capitol întreg e consacrat de autor legăturilor dintre Elena Negri și Alecsandri în cadrul pitoresc al Veneției, a cărei viziune poetică înflăcărează și pana criticului ; iată-ne și în fața palatului Benzon, unde locuise Alecsandri cu iubita lui și a cărui identificare autorul s'a străduit s'o facă, însoțind textul său și c'o fotografie inedită a acestui palat. Inspirația erotică, datorită Elenei Negri ; peisagiul venețian, servind drept cadru al sentimentului, cântecele gondolierilor, denotând preocuparea folcloristică, toate explică ciclul venețian al poeziilor lui Alecsandri „care ar puteà să figureze într'o antologie a Romanticilor de pretutindeni care s'au inspirat din exotismul venețian". Autorul însoțește apoi tânăra pereche îndrăgostită la Napoli și în Sicilia — de astădată și în tovărășia lui N. Bălcescu — până când „romanul de iubire venețiană și siciliană" se termină la mormântul Elenei din Constantinopol. Astfel, cu exotismul italian se leagă intim — conchide autorul — apariția în istoria liricei românești, a poeziei erotice a lui Alecsandri și prin aceasta se afirmă însuși Romantismul românesc : importanța acestui fapt o susține autorul și față cu „rezervele adesea exagerate" pe care le-au făcut, cu privire la „calitatea și eficacitatea exotismului italian" la Alecsandri, un Traian Demetrescu sau — „cu mai multă circumspecție" — G. Pengescu.

Italia apare însă și de-acuma înainte în opera poetului : astfel în „Călătoria dela Biaritz la Gibraltar" Alecsandri intercalează povestirea întitulată „*Muntele de foc*", romană romantică prin elementele ei fantastice și exotice, cu subiect italian, transpusă de poet și în versuri. De asemeni, influențe și aluziuni la Italia găsește d. M. și în

©BCU CLUJ

fragmentul *„Un salon în Iaşi"*. Chiar şi în timpul în care Alecsandri e luat de vârtejul luptelor politice din preajma Unirii, el nu încetează a se gândi la Italia şi cu drept cuvânt, în scrisoarea lui Alecsandri către amicul său Grenier, d. M. subliniază cuvintele poetului în care el „mărturiseşte binefăcătoarele înrâuriri ale călătoriilor veneţiene asupra temperamentului şi asupra desvoltării inspiraţiunii sale".

In capitolul care urmează : „Alecsandri ambasador al cauzei româneşti în Apus", d. M. strânge laolaltă informaţiile referitoare la misiunile diplomatice ale lui Alecsandri la Paris şi în Italia, arătând cum şi activitatea lui politică e strâns legată de Italia şi contribuind la întregirea acelor informaţii prin publicarea unor documente inedite, precum sânt trei scrisori către poetul nostru de la filoromânul, diplomat şi filolog, Giovennale Vegezzi Ruscalla, asupra căruia autorul ne-a dat şi o monografie specială în 1926 şi cu care Alecsandri stătuse în legături literare; de altfel, activitatea de ambasador a acestuia se întreţese şi cu predilecţiile şi activitatea lui literară, care, aceasta, trebuiă pusă în legătură cu cea dintâiu în acest capitol de istorie politică şi diplomatică. In alt capitol, se analizează impresiunile poetului, în timp ce urmăreà chiar la faţa locului, la cartierul general al armatei franceze, campania războiului din 1859 dintre Franţa, Piemont şi Austria; de asemenea ciclul de versuri inspirate de episoadele acestui războiu (*La Palestro, La Magenta, Solferino, Bersalierul murind*), precum şi acela în care „descătuşat de obsesia războiului... se refugiază în natura calmă... a lacului Como" sau „cântă poezia mării" şi Veneţia, scumpă lui din timpul iubirii de altă dată. Chiar după misiunea lui diplomatică la Torino din anul 1861, gândul lui Alecsandri zboară mereu spre Italia : dovadă sânt poeziile compuse în această epocă (*Cântec sicilian, Pe coastele Calabriei, Marea Mediterană*), poezii în care peisagiul italian ocupă un loc aşà de mare, deşi în această epocă poetul compune şi „Pastelurile", după cum aluzii la acelaşi peisagiu exotic italian apar şi în *„Dridri"* şi în *„Marga-*

©BCU CLUJ

reta", povestiri cu caracter autobiografic. In sfârşit în vreme ce „Valul lui Traian" din 1874 — ca şi „Sentinela română" — prezintă un exemplu de exotism istoric, cu „Palatul Loredano" şi mai ales cu finalul scenetei intitulate „Concina", jucată cu succes chiar după 1877, cădem „în recrudescenţe romanţioase" care dovedesc că „Alecsandri a perpetuat în epoca maturităţii sale artistice felul acesta de interpretare... al exotismului italian". Găsim apoi expuse în alt capitol raporturile lui Alecsandri cu literaţii şi artiştii italieni în legătură cu „Cântecul Gintei latine", pus pe muzică de italianul Marchetti şi tradus de cinci ori în limba italiană; călătoria poetului din 1882 prin Italia spre Montpellier, precum şi ultima lui călătorie în aceeaşi ţară, din 1889 — epocă în care poetul scrie dramele lui istorice, dintre care pe cea de-a doua: „Ovidiu", autorul o interpretează „în sens autobiografic şi în cadrul exotismului italian". In ultimele trei capitole autorul ne arată că Alecsandri n'a aderat nici la ideologia mazziniană, nici la şcoala latinistă ori italianizantă a lui Heliade şi că n'a cultivat în chip stăruitor limba şi literatura italiană. Nu ne-am oprì asupra acestei din urmă concluziuni, dacă explicaţia autorului nu ni s'ar părea hazardată. D-sa spune anume că dacă Alecsandri n'a cultivat literatura italiană, aceasta se datoreşte „lipsei de aptitudine faţă de cultură în general, cu excepţia celei moderne franceze". Credem că acuzaţiunea este prea gravă pentru Alecsandri, a cărui operă multilaterală şi aşà de bogată nu poate să aibă la bază o „lipsă de aptitudine pentru cultură în general". Preferinţa dată de el literaturii franceze — fie chiar numai celei moderne — chiar dacă ar fi o dovadă riguroasă a unilateralităţii culturii lui, şi tot n'ar puteà să denote „lipsa de aptitudine pentru cultură". Nu trebue să se confunde ceea ce ar fi „lipsa de aptitudine pentru cultură" cu ceea ce este inerent temperamentului poetic în genere : acel *dolce farniente*, care-l făceà şi pe Horaţiu să se plimbe pe Calea Sacră adâncit în cine ştie ce nimicuri. Nici chiar studiile poetului făcute, după cum se ştie.

©BCU CLUJ

la Paris şi care sânt considerate ca studii necomplete şi superficiale, nu ne îndreptăţesc a emite această afirmaţie. Ollănescu-Ascanio, amicul şi discipolul poetului, ne spune în Discursul său de recepţie (p. 14) că Alecsandri „se dădù cu tot sufletul la studiul poeţilor *clasici şi moderni*", iar G. Bengescu, biograful şi prietenul care stătù cinci ani de zile la Paris în intimitatea poetului, precizează (V. Alecsandri, *Conv. Lit.* XX, 167) : „... spre acest sfârşit" (al completării şi perfecţionării educaţiei sale literare) d. Cotte „îl iniţiă la regulele prosodiei franceze şi desvălui în ochii săi *frumuseţile vechilor poeţi, ale lui Homer, ale lui Virgiliu, ale lui Horaţiu...*"

Lucrarea d-lui Marcu este, înainte de apariţia sintezei biografice a d-lui G. Bogdan-Duică, despre care vorbim mai jos, cea mai nouă contribuţie serioasă la studiul operei lui Alecsandri. Plecând, firește, de la datele cunoscute ale biografilor anteriori, aducând însă precizări nouă şi unele documente inedite, legându-le toate de ideea centrală, autorul analizează motivele de inspiraţie exotică, italiană, din opera lui Alecsandri, prezentând pe poet ca părtaş al marii mişcări romantice din apus. La meritele ştiinţifice ale lucrării se adaugă, pentru a face lectura ei plăcută şi plină de interes, un stil amplu, poate difuz pe alocurea, dar încălzit pretutindeni de avânt şi de dragoste pentru opera poetului moldovean.

TEODOR A. NAUM.

G. Bogdan-Duica, *Vasile Alecsandri*. Povestirea unei vieţi. Academia Română. Bucureşti, Cultura Naţională, 1926. In 8°, 63 p.+IV anexe.

Interesul pentru Alecsandri nu s'a arătat însă în ultimul timp numai prin lucrări ca aceea a d-lui Marcu. D-l G. Bogdan-Duică a scris nu de mult pentru Alecsandri, cu prilejul inaugurării Mausoleului dela Mircești, adevărate „pagini de închinare dar şi de dreptate". In broşura publicată de Academia Română, d. Bogdan-Duică nu s'a mărginit numai la rolul de cercetător ştiinţific al vieţii şi operei lui Alecsandri. Înţelegând şi pătrunzând

©BCU CLUJ

opera poetului în legătură strânsă cu „evoluția politică, culturală și literară a neamului", d-sa a voit să facă și dreptate poetului, pe care unii au crezut de cuviință că trebue să-l micșoreze și să-l considere ca ieșit de mult de la modă. D-l Bogdan-Duică a voit să ne-arăte nu numai ce-a fost Alecsandri, ci încă și ce este și ce va fi mult timp pentru noi. Și trebue să se repete cât de des ceea ce d-l Bogdan-Duică ne-a spus în această prețioasă broșură comemorativă: că Alecsandri a fost poetul nației întregi; că el a dus „lupta de înlăturare a streinismului și de înălțare a limbii și a iubirii de țară"; că poetul a fost o „călăuză nedesmințită a nației sale", când a avut pentru Franța „o recunoștință abundentă, o iubire fără sfârșit, o adorare extaziată"; că el „a vorbit limpede românește" despre articolul VII din Constituție; că el a întrevăzut în visurile lui de patriot înflăcărat Romania de astăzi, atunci când a scris, la 25 Iunie 1878: „va veni o zi în care vom asistà la o colosală dărâmare de imperii și în acea zi, de vom fi pregătiți, vom revendicà tot ce-a fost și este încă al nostru". De aceea, cu drept cuvânt, Alecsandri „întinde asupra țării sale un cer de stele călăuzitoare". Actualitatea operei lui — paradoxală, de sigur, pentru mulți „moderniști", ese un adevăr pe care ar trebui să-l primim. Duhul poetului pentru care, zice autorul, *„în țara sa nu va existà moarte"*, trebue să ne călăuzească pașii și în viitor.

Cât despre prețuirea estetică a operei lui Alecsandri, d. Bogan-Duică o face cu înțelegerea omului care a pătruns nu numai legăturile operei cu vremea și omenii, ci și frumusețea artei lui. Pentru această înțelegere, pentru dragostea și pietatea cu care a închinat aceste pagini memoriei marelui poet, noi punem lucrarea d-lui Bogdan-Duică alături de entuziastul Discurs de recepție despre Alecsandri, datorit discipolului și urmașului său la Academie, Ollănescu-Ascanio.

TEODOR A. NAUM.

©BCU CLUJ

NICOLAE TCACIUC-ALBU, *Cântarea României*. Studiu istoric-literar. Cernăuți, Editura autorului, Tiparul „Glasul Bucovinei", 1927.

D-l Nicolae Tcaciuc-Albu se ocupă, într'o lucrare scrisă în 1913, dar tipărită în 1927, de una din problemele cele mai discutate în critica noastră literară : aceea referitoare la „Cântarea României". După o introducere, cuprinzând istoricul acestei chestiuni și în care se expun părerile diferiților scriitori și critici pe care i-au preocupat atât paternitatea poemei cât și împrejurările în care aceasta a fost scrisă și publicată, autorul cercetează pe rând, în capitole deosebite, nașterea poemei, argumentele pentru paternitatea lui Russo, rolul lui Bălcescu și influențele străine asupra poemei, ajungând la următoarele concluzii : *„Cântarea României"*, scrisă în tonul biblic al lui Lamennais, influențată de Chateaubriand și de Mickiewicz, dar prezentând un fond românesc în tablourile din istoria română, în unele amintiri din tinerețea autorului, ca și în pasagiile care se apropie de doină, a fost scrisă de A. Russo, pe la anul 1846, *în limba română*, și anume într'o limbă apropiată de aceea a țăranului moldovean. Bălcescu a publicat poema în *„România Viitoare"* în 1850, *cu unele îndreptări* făcute de el probabil după o copie primită dela Russo și însoțind-o de o precuvântare. La 1855, Russo însuși publică „Cântarea României" în *„România Literară"* a lui V. Alecsandri *așà cum o scrisese :* de aici deosebirea între textul publicat de Russo și textul publicat de Bălcescu. Astfel, autorul înlătură dogma primită până acum de critici, și anume că poema a fost scrisă de Russo în limba franceză și tradusă în românește de Bălcescu — dogmă întemeiată pe declarația în acest sens făcută de Alecsandri, care n'ar fi cunoscut amănuntele publicării poemei și nu și-ar fi putut explică colaborarea lui Bălcescu decât presupunând că acesta a tradus poema din limba franceză.

TEODOR A. NAUM.

PRINCIPELE DIMITRIE CANTEMIR, *Despre Coran*, după copia atinească dela Academia Română, acum mai întâiu tălmăcit

©BCU CLUJ

și tipărit în românește de Ioan Georgescu, profesor la Liceul „Mircea cel Bătrân“ Constanța. Cernăuți 1927, editura revistei „Analele Dobrogei“.

Autorul a avut lăudabila idee de a contribui la vulgarizarea operelor lui Dimitrie Cantemir, traducând în românește lucrarea lui, *De Curano*, pe care încă din 1877 o găsea Gr. Tocilescu în *Biblioteca Arhivelor principale din Moscova ale Ministerului de Externe*, împreună cu alte cinci manuscrise ale aceluiași autor. Traducerea d-lui I. G. e făcută după copia latinească ce se află la Academia Română. După mărturisirea autorului, ea e făcută „cu oarecare aproximație“ din cauza „neglijenței condemnabile“ cu care s'au făcut copiile aflătoare la Academia Română după originalele păstrate la Moscova. Credem pe cuvânt pe d. I. G., care poate fi „un bun latinist“, dar regretăm că d-sa dovedește o neglijență tot așà de condemnabilă în ceea ce privește atât limba românească — și din traducere și din introducere — cât și rezumatul francez dela urmă.

TEODOR A. NAUM

P. P. Panaitescu, *Le Prince Démètre Cantemir et le mouvement intellectuel russe sous Pierre le Grand.* In „Revue des Etudes Slaves“ tome VI. (1926), fasc. 3—4. Și în broșură aparte.

Tot cu prințul Dim. Cantemir se ocupă și d. P. P. Panaitescu. D-sa fixează opera istorică, geografică și etnografică a învățatului român în cadrul mișcării intelectuale rusești de subt Petru cel Mare, cadru impus și de politica externă a acestuia și de știința cu ajutorul căreia țarul voià să înfăptuiască reformele sale. Bazându-se, în analiza operelor lui D. Cantemir și a polemicii lui cu Teofan Procopovici, episcop de Pskov, pe cele mai nouă studii asupra lui scrise în românește, pe unele documente inedite și publicațiuni rare, necunoscute biografilor de până acum, autorul articolului arată, cu o claritate care nu este numai aceea a limbii în care scrie, că opera lui D. Cantemir nu trebue considerată ca streină mișcării intelectuale rusești din vremea lui Petru cel Mare — cum a fost considerată —,

©BCU CLUJ

ci, dimpotrivă, legată cu directivele culturale ale țarului reformator și cu mișcarea religioasă opozițională a școalei din Kiev.

TEODOR A. NAUM

Ramiro Ortiz, *Mihail Eminescu, Poesie.* Prima versione italiana dal testo rumeno, con introduzione e note a cura di R. O., con un ritratto e un fac-simile. Biblioteca Sansoniana straniera, diretta da Guido Manacorda. G. C. Sansoni, editore. Firenze.

D-l R. O. îl prezintă pe poetul român ca „poet al pădurii și al izvoarelor". Ni se pare o formulă subiectivă, întrucât a considera pe Eminescu numai drept „poet al pădurii și al izvoarelor" — așà cum ar fi, d. e. André Theuriet în literatura franceză — este a avea în vedere numai o latură a poeziei eminesciene. De altfel, că este vorba de o considerațiune pur subiectivă a traducătorului — care, și din felul cum scrie această introducere, *cu pasiune și avânt poetic,* și din ceea ce mărturisește la p. VIII : „Io sono - ahimè - letterato, incorreggibilmente letterato (se volete, anche un po' poeta)"... ne apare mai mult poet decât critic — se vede și din rezerva pe care-o face la p. XV cu privire la formula de mai sus : „Senza quelle sue passeggiate nei boschi... avremmo „il poeta della foresta e della polla" *come a me piace di chiamar Eminescu* ?

Impresiune — subliniază însuși d. R. O. — este și distingerea, în poeziile lui Eminescu, a unui element *ne-românesc,* în legătură cu pretinsa origine ruteană a poetului. Și bine a făcut d. R. O. că, în nota (1) dela p. XIII a Introducerii a apăsat — de teamă de a nu fi rău înțeles — asupra caracterului *reprezentativ-românesc* al operei lui E., declarând că *„elementul ne-românesc este absolut excepțional și accesoriu"*.

In schițarea biografiei lui Eminescu, pe care d. R. O. o face, firește, pentru cititorii italieni ai traducerii, d-sa acceptă ca dată a nașterii poetului ziua de 20 Decembrie 1849, întemeindu-se pe însemnarea făcută de tatăl poetului. Nu știm până la ce punct această dată trebue consi-

©BCU CLUJ

derată ca un *adevăr irefutabil*: ori cum ar fi însă, ni se pare că d. R. O. e prea sever cu Maiorescu şi cu ceilalţi critici care s'au oprit la data de 15 Ianuarie 1850 şi care n'ar aveà „nici o idee de critica istorică şi de valoarea pe care o au documentele" (p. IX—X, nota 1). Mai întâiu că Maiorescu însuşi în articolul din 1889, publicat în *„Convorbiri Literare"*, an. XXIII, n. 8, 1 Noembrie, scrisese că E. „e născut la 20 Dec. 1849 în satul Ipoteşti, lângă Botoşani" *bazându-se de sigur pe un document*: fie acesta însemnarea poetului însuşi din lista membrilor Societăţii *„Junimea"* din Aprilie 1878, aflătoare la d. I. Negruzzi (vezi nota acestuia subt articolul lui N. D. Giurescu: *Când s'a născut Eminescu?* din *„Convorbiri Literare"*, 1 Iunie 1882), fie acel document biografia publicată în *„Familia"*, n. 2 din 1885, fie însemnarea din matricola gimnaziului din Cernăuţi, unde data naşterii e schimbată (14 Decembrie a aceluiaşi an). In al doilea loc, când Maiorescu, în urma articolului lui N. D. Giurescu, a rectificat data, considerând ca bună data de 15 Ianuarie 1850 (v. în *Critice*, II, Socec, 1892, p. 325, nota asupra zilei şi locului naşterii lui Eminescu), s'a bazat *tot pe un document*, acela pe care se bazează şi Giurescu: însemnarea din „Mitrica, partea I, de naşteri şi botezuri" dela biserica Uspenia din Botoşani. Mai târziu, *Maiorescu însuşi* trimite „Convorbirilor Literare" scrisoarea lui Mihail N. Popescu-Colibaş, care conchide că E. s'a născut la 20 Dec. 1849. Scrisoarea se publică în „C. L." XXXVIII, 1018 sub titlul: *Data naşterii lui Eminescu.*

Introducerea continuă cu notiţele biografice necesare pentru cunoaşterea lui Eminescu. Ele ni-l prezintă pe poet în anii copilăriei şi ai studiilor lui la Cernăuţi, Sibiiu, Blaj, Viena şi Berlin, studii împletite cu aventurile lui şi cu începuturile carierii lui literare, precum şi cu colaborarea lui continuă la *„Convorbiri Literare"*. Astfel alcătuită, din amănuntele vieţii intime a poetului, schiţa biografică şi literară a d-lui R. O. devine şi mai interesantă. Ea se sprijină pe studiile biografice anterioare şi, mai ales, pe amintirile scrise ale celor ce l-au cunoscut personal pe poet,

©BCU CLUJ

ca Iosif Vulcan, N. Densusianu, St. Cacoveanu, Th. V. Ştefanelli, Panu, D. Teleor. Aceste mărturii sânt, de sigur, de natură a fixà interesul asupra individualităţii poetului cu mult mai mult decât cine ştie ce consideraţii estetice sau filosofice, deşi valoarea ştiinţifică a unora din ele este foarte contestabilă, cum este cazul cu „*Amintirile*“ lui Panu. Vorbind despre aceste „*Amintiri*“ şi despre acele ale d-lui Iacob Negruzzi, d. R. O. zice, la p. XXXV, în notă: „Così le due opere si completano a vicenda e rendono possibile una storia di quella corrente di cultura, levata al cielo dagli uni, acerbamente criticata dagli altri, ma che indubbiamente introdusse una certa serietà nella critica letteraria, se pure, a conti fatti, fu un tentativo fallito di acclimatare in Rumania la cultura tedesca, interrompendo lo sviluppo naturale di quella nazionale e contribuendo, per reazione, a far sì che si desse anima e corpo in braccio a quella francese, dopo averla violentemente allontanata dalla cultura classica, che *ancor giace* del colpo che il Maiorescu le diede“.

Ne temem că, de astădată, d. R. O. va fi prea bine înţeles şi va acredità în Italia nişte afirmaţiuni care sânt cel puţin foarte discutabile şi, prin aceasta chiar, — dat fiind caracterul informativ al acestei Introduceri — cu atâta mai puţin potrivite. Să fi întrerupt oare curentul literar al „*Junimei*“ desvoltarea culturii naţionale, pentru a aclimatà la noi cultura nemţească? Dar activitatea „*Convorbirilor Literare*“, organul societăţii „*Junimea*“, reprezintă tocmai activitatea literară cea mai *naţională*: e destul să citàm numele lui Eminescu însuşi, al lui Creangă şi al lui Alecsandri, care, în treacăt fie zis, n'a prezidat „*Junimea*“, (aceasta n'a avut propriu zis niciodată un prezident). Ştim bine: „*Junimea*“ a fost acuzată de cosmopolitism şi în jurnalistică şi în Parlament. Şi Maiorescu a răspuns de mai multe ori la această acuzaţie (v., de exemplu, *Critice*, I, Buc. Socec, 1892, p. 355 şi 358, ori *Discursuri Parlamentare*, I, Buc. Socec, 1897, p. 464). Răspunsul a fost totdeauna că atât el cât şi amicii lui din

©BCU CLUJ

„*Junimea*“ au fost partizani ai *ideii naţionalităţii*. Cât despre cealaltă afirmaţie a d-lui R. O. că acelaşi curent al „*Junimii*“ a îndepărtat cultura naţională de la cultura clasică şi că Maiorescu a dat clasicismului, în ţara noastră, o lovitură de care *încă zace*, o credem tot aşà de puţin îndreptăţită. Pentru cine cunoaşte activitatea literară — ba putem zice şi pe cea politică a lui Maiorescu, este lucru banal a zice că el a fost un clasic. Dar poate e vorba de ideile lui cu privire la învăţământul public ? In această privinţă, dacă Maiorescu cereà înmulţirea şcoalelor reale, voià ca liceul să fie păstrat ca o instituţie de înaltă cultură, rezervat numai pentru aceia care vor să se destine la acea înaltă cultură clasică (*Discursuri Parlamentare*, I, Buc. Socec, 1897, p. 465—466). Mai amintim că Maiorescu este încă autorul unei disertaţii, care se reproduceà altă dată şi în manualele de Retorică pentru şcoalele secundare şi în care el apără tema că limba latină trebue să fie studiul fundamental în gimnaziu.

Aceste sânt observările pe care ni le-a sugerat citirea Introducerii d-lui R. O., care este, în schimb, însufleţit de cel mai cald entuziasm pentru marele nostru poet. Eminescu a găsit în d. R. O. pe acel „critic-poet, de care el are nevoie“ şi noi aşteptăm să citim cu aceeaşi plăcere studiul pe care d-sa, la p. XV, ni-l promite despre poezia lui Eminescu. Din iubirea pentru această poezie „dulce şi sugestivă, delicată şi aeriană, al cărei farmec consistă mai mult în sentimentele pe care le sugerează versul armonios şi muzical“, a ieşit şi traducerea pe care d. R. O. o prezintă ţării sale. Spre a face cunoscut în ea pe cel mai mare poet al Românilor, utilitatea acestei traduceri este indiscutabilă : meritul acesta îi rămâne întreg. Dacă este cevà de regretat în această traducere — şi poate aceasta e mult ! — este lipsa rimei şi a ritmului, ceea ce este *capital* pentru poezia lui Eminescu, „al cărei farmec consistă mai mult în sentimentele pe care le sugerează *versul armonios şi muzical*“. Această convingere ne-au întărit-o cele câtevà poezii din *Apendice*, traduse în colaborare cu Prof. Enrico Periţo, de astădată cu ritm şi rimă. Comparaţi, bunăoară,

©BCU CLUJ

prima versiune a poeziei „Somnoroase păsărele“ cu cea de-a doua, ritmată și rimată :

Uccellini assonnati . . .	**Sonnolenti gli uccelletti . . .**
Pieni di sonno gli uccellini	Sonnolenti gli uccelletti
ai nidi si raccolgono,	vanno ai nidi, a schiera a schiera,
si nascondono fra i rami...	si nascondon tra i rametti :
buona notte !	Buona sera !
Sol le sorgenti sospirano	La gnasi or la fonte sola,
mentre il bosco nero tace,	mentre il nero bosco tace,
dormono i fiori nel giardino...	dorme il fiore nell'aiuola :
dormi in pace !	Dormi in pace !
Scivola il cigno sull'acqua	Sfiora l'acque il cigno intanto,
per andare a dormir tra le canne,	e a dormir va nel canneto ;
ti sieno gli angioli vicino...	ti sian gli angeli daccanto
Sonno dolce !	Sonno lieto !
Sull'incanto della notte	E la luna ecco s'avvia
s'alza superba la luna,	nella quiete dolce, austera ;
tutto è sogno e armonia	tutto è sogno ed armonia :
buona notte !	Buona sera !

Cum însă a traduce poezii — și în special poezii de ale lui Eminescu — este lucru foarte greu, critica trebue să-și dea seamă de aceasta și să mulțumească cu atâta mai mult d-lui R. O. pentru această „primă versiune italiană“ a lui Eminescu, care este un dar vrednic de prețuire nu numai pentru Italia, ci și pentru noi.

TEODOR A. NAUM.

P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu (1637—1708). — L'influence de l'œuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés roumaines.* Extrase din „Mélanges de l'École Roumaine en France, Paris, Gamber, 1925, partea I-a, p. 35—180 ; 1926, 95 p.

Privită în cadrul larg al luptei dintre influențele occidentală și cele orientale, istoria culturii românești din secolul al XVII-lea apare mult limpezită prin reliefarea a-

©BCU CLUJ

tât de vie şi de susţinut documentată, pe care D-l Panaitescu o dă celor două personagii de mare suprafaţă : Nicolae Milescu şi Petru Movilă. Cei doi Moldoveni cărturari, după ce-şi văd neîmplinite aspiraţiile politice şi se depărtează de ţara lor, îşi trec tot zelul într'o amplă activitate culturală, care-şi întinde binefacerile spre patria pribegilor.

Din contactul lor cu tot ce aducea pe atunci învăţământul limbei latine, cele două personalităţi au un rol hotărîtor în înviorarea ortodoxismului, am zice în „occidentalizarea" lui. Dl Panaitescu urmăreşte acest proces, care a fost de fapt răspântia vieţii sufleteşti a poporului nostru. Utilizând într'o întinsă măsură informaţia slavă, bogată în această privinţă, şi completând-o cu ştiri româneşti, greceşti şi cu ecouri apusene, autorul acestor două studii încheagă frânturile culese cu discernământ şi puse la locul însemnătăţii lor într'o adevărată reconstrucţie istorică, de o convingătoare logică şi cu darul prezentării sugestive. Balastul de erudiţie stufoasă şi încâlcită e lăsată de o parte şi deasupra subsolului aerat al paginelor se ridică textul evocator.

Procedeul era şi mai potrivit aci, fiind vorbă îndeosebi de redarea vieţii a doi oameni.

Portretele lor, vagi până deunăzi, se conturează şi se precizează : iată-l pe Milescu nu simplu aventurier şi nu oscilând după împrejurări între „orientali" şi „occidentali", ci, conform temperamentului său vioiu şi adaptabil, instrucţiei lui vaste şi condiţiilor într'adevăr extraordinare ale vieţii lui, fiind puntea firească între cele două curente; iată-l pe Movilă, nu depărtatul personagiu dela care ne veneau modele rutene de cărţi liturgice şi tiparniţe, ci reformatorul religios, animatorul şcolii din Kiev a ortodoxiei latine, una din primele raze de cultură occidentală, care a dat o nouă viaţă poporului românesc.

Evocând cele două mari figuri, şi întregindu-le, Dl Panaitescu ne-a făcut să păşim mai departe în cunoaşterea temeinică a trecutului nostru, dela care ne-au rămas atât de puţine semne. N. GEORGESCU-TISTU.

©BCU CLUJ

Carlo Tagliavini, *Un frammento di Storia della Lingua Rumena nel Secolo XIX.* (L'Italianismo di Ion Heliade Rădulescu.) Roma. Publicazioni dell' Istituto per l'Europa orientale". Prima serie. Letteratura-Arte-Filosofia. X. In 8°, 51 p.

Italienismul lui Eliade, şi în genere întreg curentul de apropiere a limbei noastre de cea italiană, a fost prea aspru judecat, din cauza exagerărilor lui. Reacţia D-lui Tagliavini e bine-venită şi e firească din partea unui italian. Cu bună dreptate, Domnia-Sa spune că nu poate privi decât cu multă simpatie pe cei cari se îndreptau cu atâta dragoste spre Italia.

Ceea ce nu împiedică pe filologul cumpănit care e Dl Tagliavini să sublinieze netemeinicia ştiinţifică a teoriilor autodidacticului Heliade, care ajunsese până la ideia unei singure limbi italo-române şi a schimbării radicale a limbei din partea filologilor, nu din partea poporului.

E bine că se stabilesc meritele curentului italienist: a făcut cunoscuţi scriitorii italieni şi, împreună cu latinismul moderat şi cu imitarea după limba franceză, a adus neologisme potrivite şi a contribuit la îmbogăţirea şi unificarea limbei literare române.

Lucrarea Dlui Tagliavini, deşi e numai o schiţă, pe care însuşi autorul regretă că n'a putut-o desvolta într'o adevărată monografie, dă o suficientă indicaţie justă asupra italienismului lui Heliade, cu informaţii bogate, cu analiza ascuţită şi în cadrul larg al influenţelor italiene asupra celorlalte popoare.

N. GEORGESCU-TISTU.

Dan I. Simionescu, *Incercări istorice-literare.* I. In 8°, 561 p. — *Viaţa literară şi culturală a mănăstirii Câmpulung (Muscel) în trecut.* In 8°, 71 p.

Amândouă cărţile editate de Librăria Ioan N. Staicu din Câmpulung (Muscel), în 1926.

Sânt „încercări" de student, dar de student rar, care de la început nu se mulţumeşte să dea numai lucrări conştiincioase, ci tinde şi poate să aducă noi contribuţii, cât de mici, însă preţioase, la cunoaşterea subiectului tratat.

©BCU CLUJ

In primul volum, D-l Simionescu reia chestiunea paternităţii „Cântării României" şi se alătură tezei susţinute de Dl P. Haneş în favoarea lui Alecu Russo, adăugând mai multe dovezi ce nu fusese de loc sau îndeajuns de reliefate : aluzii evidente ale lui Alecsandri, stabilirea influenţelor, îndeosebi a lui Mickiewicz.

Tot în primul volum, D-l Simionescu se ocupă de romanul religios Varlaam şi Ioasaf, una din cărţile cele mai citite de strămoşii noştri. De la analiza traducerii din slavoneşte a boerului Udrişte Năsturel (în 1649), cu tot ce poate da o informaţie bogată asupra vieţii traducătorului, a împrejurărilor în cari el a lucrat, a modelului ce a putut să aibă înainte, până la prezentarea altor manuscrise de traduceri şi a stabilirii filiaţiunii copiilor—, de la redarea cuprinsului romanului cu apropierile ce se pot face între el şi legenda lui Buda, până la observările asupra limbei traducerii (în copia gramaticului Fota din 1673), totul e amintit şi trecut printr'o judicioasă critică, surprinzătoare într'un studiu de începător.

Dar contribuţia personală e mai bogată în volumul al doilea. E vorba aci de a reconstitui viaţa culturală şi literară ce s'a desfăşurat în jurul Mânăstirii Câmpulung din Muscel.

D-l Simionescu porneşte metodic de la istoricul mânăstirii, de când, în 1315, Basarab I a clădit o biserică de lemn, în locul căreia Nicolae Alexandru Basarab făcu alta de zid, unde şi fu înmormântat la 1364. In jurul acestei ctitorii se concentră opunerea faţă de Klosterul catolic fondat de cavalerii teutoni.

Ruinată de vreme, biserica fu refăcută şi transformată în mânăstire de călugări de către Matei Basarab, care şi introduse organizaţia rusească „obştejitia", prielnică desvoltării literare. Acelaşi domn întemeiă aici o tipografie, pentru care trimisese misionari la Chievul lui Petru Movilă. Din istorisirea vieţii spirituale a mânăstirii, ca şi din activitatea tipografiei care lucra concomitent cu cea de la Govora, ies reliefate figuri culturale :

©BCU CLUJ

Nicodim Beleteanul, Filaret Apamias, Egumenul Melchisedec.

Din capitolul referitor la Şcoala domnească de pe lângă Mânăstire, se vede că în Câmpulungul Muscelului a fost şcoală încă de pe la 1669, iar de la 1832, fără întrerupere, începând cu harnicul dascăl Dimitrie Jianu.

Preţioasă îndeosebi e analiza manuscriptelor Mânăstirii, în parte nepublicate şi formând o pagină interesantă din istoria vechii noastre literaturi religioase.

Lucrarea Dlui Simionescu e o dovadă de cât folos pot aduce micile monografii care, limitându-şi subiectul, pot să-l adâncească şi să scoată elemente noi, poate mărunte, dar utile lămuririi trecutului nostru cultural.

N. GEORGESCU-TISTU.

Sanielevici H., *Cercetări critice şi filosofice.* Ediţia a III-a. Bucureşti, „Cultura Naţională", 1925. In 8⁰ mic, 312 p.

Nu vom urma pe D-l Sanielevici în grandilocvenţa prefeţii sale. Nu vom zice aşa dar că „volumul de faţă formează prima încercare de a introduce o metodă ştiinţifică în Istoria literaturii universale". Ba credem tocmai că noutatea şi universalitatea căutate sânt păcatele de căpetenie ale criticii D-lui Sanielevici. Nici concepţia materialistă a lui Marx aplicată judecăţii literare şi nici aşa zisa „psicologie diferenţială" nu dau criterii definitive, cu imuabile legi ştiinţifice, asupra unui material aşa de fluid şi cu atât de fine şi adânci legături cum e literatura. Toate acestea nu pot fi decât puncte de vedere care ajută la obiectivarea analizei. Cât e de adevărat ne-o dovedeşte însuşi Dl Sanielevici, când ridică obiecţiuni juste criticii lui Gherea.

Şi volumul e plin de pătrunzătoare observări, care luminează şi amplifică oarecum cugetarea autorilor studiaţi. (Ne gândim îndeosebi la analiza „Sărmanului Dionis"). Dar numai cugetarea: în paginile D-lui Sanielevici nu retrăim fiorul lecturilor făcute de noi din autorii asupra cărora criticul şi-a oprit scrutătoarea lui atenţie.

N. GEORGESCU-TISTU.

©BCU CLUJ

N. Georgescu-Tistu, *Emile Picot et ses travaux relatifs aux Roumains.* Extrait des Mélanges de l'École Roumaine en France, 1925. Paris, Gamber, p. 181-284.

Numele autorului documentatei cărți despre Alexandru-cel-Bun și eruditului comentator al cronicii lui Ureche, este cunoscut acelora, care s'au ocupat cât de puțin cu istoria Românilor. Puțini sânt însă aceia, cari au cunoștință despre viața lui trăită între noi pe timpuri de grea încercare, despre serviciile aduse cauzei noastre naționale cu sfaturi binevoitoare, cu scrieri documentate sau de pe catedra de limba română a Școalei de limbi orientale vii din Paris. D. N. Georgescu-Tistu umple un gol adânc simțit în istoria raporturilor franco-române, când, ca rod al studiilor D-sale de specializare la Paris, ne dă o „schiță bio-bibliografică", după cum însuși spune, despre conștiinciosul erudit și marele filoromân Émile Picot. Tratând activitatea lui Picot numai din punctul de vedere al raporturilor dintre Francezi și Români, autorul ne expune scurt și clar, mai mult informativ, decât critic, viața și operile referitoare la Români, extinzându-se numai asupra părții de analiză bibliografică a scrierilor. É. Picot născut la 1844, primit în baroul din Paris la 1866, în același an ajunge, la recomandația Dnei Hortense Cornu, secretarul prințului Carol, iar în anii următori viceconsul la Sibiiu și Timișoara, având astfel ocazia să cunoască, să studieze și să înțeleagă minoritățile fostei Ungarii, mai ales pe Români, sprijinindu-i apoi în tot restul vieții. Intorcându-se în Franța, începe să se ocupe cu literatura veche franceză și italiană, fiind ales membru al mai multor societăți științifice, iar la 1881 profesor la catedra de limba română a Școalei de limbi orientale vii. Posedând o erudiție bogată, metodă meticuloasă, conștiința scrupuloasă de savant, ajunge în scurt timp unul dintre cei mai prețuiți bibliografi ai timpului. Operele lui Picot se împart în nenumărate domenii, toate având însă comun caracterul bibliografic. Cele referitoare la Români autorul le împarte în : Bibliografie, istorie, filologie și politică ; dintre cele mai de seamă sânt, afară

©BCU CLUJ

de cele două amintite la începutul articolului: despre Basarabia, Spătarul Milescu, Antim Ivireanu, Petru Movilă etc. Din studiul d-lui N. Georgescu-Tistu, Picot ne apare, ca unul dintre cei mai bine informaţi în chestiunile referitoare la Români, care a contribuit în mare măsură la cimentarea raporturilor franco-române, ocupând cu demnitate loc alături de marii săi înaintaşi Vaillant, Michelet şi Quinet.

ION COSTEA.

N. GEORGESCU-TISTU, *Correspondance d'un secrétaire princier en Roumanie: Émile Picot (1886—1868)*. Extrait des „Mélanges de l'École Roumaine" en France, v. 1926. Paris, I. Gamber, 120.

Émile Picot în timpul şederii sale printre noi, ca secretar al prinţului Carol şi viceconsul francez la Sibiiu şi Timişoara, adresează o seamă de scrisori către Dna Hortense Cornu, protectoarea lui, şi către alte personalităţi din Franţa, pe care dl N. Georgescu-Tistu, publicându-le, aduce un real serviciu nu numai acelora, cari se interesează de personalitatea eruditului bibliograf de mai târziu, dar şi istoriografiei române dela începutul domniei lui Carol. Căci scrisorile inteligentului tânăr de 22—24 ani, care priveà de la distanţă cu ochi de ager observator frământările vremii, prin varietatea informaţiunilor şi prin obiectivitatea, ca strein, al observaţei, aruncă o lumină vie asupra situaţiei politice a timpului. Găsim în ele ştiri abundente despre atitudinea şi eforturile depuse de noul prinţ, despre situaţia morală, politică şi economică a ţării, despre misiunea militară franceză şi germană, iar în legătură cu ea despre organizarea armatei, chestiuni de politică externă, bogăţia solului, portul ţăranului etc. etc., toate însoţite de observaţii judicioase şi propuneri de remedii binevoitoare. Cetindu-le regretăm că Picot n'a revenit mai târziu asupra lor, coordonându-le şi sistemizându-le, ca să ne dea un izvor istoric important, referitor la primii ani ai domniei lui Carol.

Ştim că É. Picot a ajuns secretar al prinţului Carol,

©BCU CLUJ

graţie protecţiei *D-nei Hortense Cornu*. Prinzând ocazia, credem că este necesar să spunem câteva cuvinte despre această distinsă femeie de la curtea lui Napoleon III, ca un omagiu recunoscător adus aceleia, care îi scrià lui Picot: „Nu fiţi nici Prusieni, jignind Franţa, nici Franceji, jignind celelalte puteri; fiţi Români şi nu vă încredeţi în iluziile, cari se oglindesc în faţa voastră“ [1]. Dl N. Georgescu-Tistu publică scrisorile ei către Picot la sfârşitul studiului d-sale despre Picot; noi credem, că ar fi fost mai nimerit, ca ele să fie cuprinse în acelaşi volum cu cele ale protejatului ei, pentru facilitarea muncii celui ce va completà acest capitol al raporturilor franco-române prin studiul contribuţiunilor, pe care această Doamnă le-a depus în serviciul românismului şi prin grija ce a purtat-o viitorului tinerei ţări, căci „nimic nu e mai greu — răspunde ea îndoielilor lui Picot — decât să moralizezi o naţiune, zdrobită în decursul secolelor de slugărnicie şi corupţie. Insă prinţul (Carol) este tânăr, drept... Eu sper..., că-l veţi ajutà cu toate convingerile D-voastră generoase, cu toată inteligenţa D-voastră“ [2]. Cetind scrisorile acestei bine informate filoromâne, ea ne surprinde prin inteligenţa ei sprintenă, prin bogăţia informaţiunilor despre situaţia internă a ţării noastre, cât şi despre cea externă în configuraţia europeană de atunci, prin sfaturile înţelepte, ce ni le transmite prin Picot, prin legăturile, ce le are cu personalităţile proeminente ale politicei mondiale. Toate aceste ne fac să credem, că sprijinitorul ei cuvânt a apăsat destul de greu în cumpăna notărîrilor împăratului, când acesta se interesà de soartea ţărişoarei latine de la răsărit, despre care D-na Cornu scrie lui Picot: „studiaţi resursele României, viitorul ei posibil, dacă va fi bine guvernată într'o zi, importanţa ce ar putè-o avea cândva în lumea orientală“ [3]. Dar din această corespondenţă mai reiese şi rolul, pe care l-a jucat D-na

[1] N. Georgescu-Tistu, *Emile Picot*, p. 267.

[2] Id. ib. p. 265.

[3] Id. ib. p. 272.

©BCU CLUJ

Cornu în planurile de început ale lui Picot de-a studià poporul, literatura şi istoria Românilor, căci iată ce-i scrie: „Continuaţi deocamdată cu studiile, cari vă vor duce desigur la rezultate ştiinţifice interesante... Toate aceste *vă vor servì într'o zi şi vă vor servì în Franţa!*[1]. Aşa dar ceva din serviciul adus de Picot prin studiile sale Românismului, se revarsă şi asupra D-nei Cornu, dacă nu mai mult, cel puţin prin imboldul dat începuturilor.

ION COSTEA.

Buletinul Comisiei istorice a României, volumul V. Vălenii-de-Munte, Datina Românească, 1927, pp. 315.

Prima parte a volumului cuprinde teza de doctorat a d-lui C. C. Giurescu: *Contribuţiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV şi XV.*

Problema vechei organizări administrative a Ţărilor Române, este una dintre cele mai puţin elucidate din istoria Românilor, din cauza lipsei de informaţii şi documente contimporane. Autorul, posedând o cultură istorică bogată, se foloseşte de întregul material ce ne stă în împrejurările actuale la dispoziţie, pe care-l supune unei metode de cercetare deductivă şi clară, apoi strecurându-l printr'o critică pătrunzătoare, reuşeşte uneori să arunce câte-o rază de lumină asupra enigmaticelor timpuri ale primelor noastre înjghebări administrative, ajungând la rezultate cari „se pot considerà adeseori definitive", cum spune d-l Iorga în raportul său despre teză. Iar ipotezele emise de autor vor aveà, desigur, nevoia să fie verificate mai târziu, îndeosebi după readucerea documentelor transportate în timpul războiului la Moscova. După ce în introducere ne dă bibliografia critică a chestiunii, care o tratează, trece la înşirarea izvoarelor ce ne stau la dispoziţie: documentele şi izvoarele narative. Inainte de-a intrà însă în miezul problemei, autorul caută să înlăture unele greutăţi, cari ar survenì mai târziu, explicând anumite practici ale cancelariilor noastre din sec. XIV şi XV, anume, că dregătorii nu sânt întot-

[1] Id. ib. p. 272.

©BCU CLUJ

deauna trecuţi în documente ca atare, etc. După emiterea acestor premise urmează cele două părţi ale lucrării. In prima, după ce cercetează numele generic date dregătorilor, procedează la constatarea vechimii lor. Tratând această problemă capitală d. C. C. Giurescu ia o atitudine desigur îndrăzneaţă, dar documentată, contra părerii generale de până acum, admisă şi de d-l Iorga, că „voivozii domni n'au avut curte şi ei erau înconjuraţi în cele dintâi decenii de sfetnici în port românesc, asemănători cu bătrânii chemaţi la judecăţile ţărăneşti". (p. 28). Bazat pe documente şi săpăturile de la Argeş, autorul constată, că dregătoriile sânt mult anterioare înfiinţării statelor române. A doua parte cuprinde analiza fiecărei dregătorii în parte, căutând să stabilească atribuţiunile, subalternii şi veniturile lor. In documente găsind puţine mărturii, autorul se foloseşte de traducerea latinească a lor, constatând astfel prin analogie la vecini atribuţiunile sfetnicilor de la curte. Işi limitează însă cercetarea la marile dregătorii : banul, vornicul, logofătul, vistierul, spătarul, paharnicul, stolnicul, comisul şi postelnicul, încheiând cu domnia lui Ştefan cel Mare, care reprezintă sfârşitul epocei de organizare şi consolidare a Principatelor-Române.

In a doua parte a volumului publică d-l N. Iorga : *Documente urlăţene*, date de domnitori sau particulari între anii 1537—1837, toate referindu-se la cumpărări şi vânzări de moşii din satul Urlaţi. Spicuim formele : *„dăn"*, *„den"* şi *„den în"* pentru „din", *„vădut"* pentru „văzut", *„întemplatu-s'a"* pentru „întâmplatu-s'a", pluralul *„omene"* pentru „oameni", *„fămiaia"* pentru „femeia", (p. 216), inf. lung *„ţinerea"* pt. „a ţine", *„boni"* pentru „buni" etc. (p. 217). La sfârşit d-l Iorga ne dă câteva informaţii despre satul Urlaţi.

ION COSTEA.

Revista Societăţii istorico-arheologice bisericeşti din Chişinău, vol. XVI. Chişinău, Tipografia şi Legătoria Eparhială, 1925, p. 160+75.

Societatea istorico-arheologică bisericească din Chişinău, înfiinţată de episcopul Iacob în 1904 cu scopul de-a

©BCU CLUJ

studiă şi colecţionă vechile monumente istorice şi bisericeşti din Basarabia, scoate al XVI-lea volum al Revistei sale cu un bogat material, care dacă nu este întotdeauna rodul cercetării unor specialişti încercaţi, aduce totuşi interesante informaţii şi descrieri referitoare la trecutul şi monumentele Basarabiei de subt stăpânirea rusească.

In volumul de faţă cele mai importante sânt fără îndoială cercetările d-lui V. Curdinovschi : *Cele mai vechi biserici ortodoxe din Basarabia.* Prima parte a acestui studiu a fost publicat în vol. X al Revistei (1918) şi s'a ocupat cu bisericile basarabene din peşteri, prefăcute în geamii turceşti, şi despre cele în formă de bazilică, cufundate în pământ. Continuând în acest volum d-l Curdinovschi studiază bisericile ortodoxe de piatră şi lemn, zidite aproape după acelaşi model deasupra pământului în forma crucei sau în forma unei corăbii. Autorul examinând în detaliu particularităţile catedralei din Orhei cu hramul Sf. Dimitrie, o consideră ca model de zidire a bisericilor din Basarabia, până la răpirea ei de Rusia, constatând că este una dintre cele mai vechi biserici din Basarabia, anume de pe timpul lui Vasile Lupu.

Tot d. Curdinovschi descrie în altă parte a Revistei *Cele mai vechi biserici de lemn din judeţul Hotin*, considerând ca model al acestor biserici, vechea biserică de lemn din Bolboca (nr. 11). Fără îndoială sântem departe, privind fotografiile acestor biserici cu clopotniţe aparte, cu „un acoperiş ordinar cu 4 povârnişuri", care dă bisericii formă de „hambar obişnuit de lemn", de capodoperile de arhitectură în lemn a vechilor biserici din Ardeal.

Mai departe găsim *Contribuţii la iconografia Cantemireştilor* de C. Caradja, iar d. Şt. Berechet ne dă o amănunţită dare de seamă despre o *Carte rusească despre biserica Bucovinei*, în care găsim informaţii, deşi nu noi, relativ la răpirea Bucovinei de Austriaci, organizarea ei şi înfiinţarea fondului religionar.

Potrivit statutelor, Societatea dispune şi de un Muzeu cu obiecte destul de numeroase, dintre cari cele mai de seamă sânt descrise pentru cei interesaţi, iar la sfârşit

©BCU CLUJ

publică Catalogul Bibliotecii, cu multe cărți rusești, d. *I.* M. Parhomovici, care de la înființarea Societății a depus o stăruitoare muncă pentru propășirea ei.

Mai găsim documente și scrisori referitoare la trecutul Basarabiei, interesante uneori și pentru cercetătorii limbei. ION COSTEA.

Dr. Emil Precup, *Anuarul Liceului „Petru Maior" din Gherla.* 1925—26. Gherla, Tipografia Augustin S. Diacu, 1926, p. 89.

Un anuar ca toate anuarele de liceu cu rapoarte ale Comitetului Școlar, cu progresul în studii și statistică a elevilor. La început e publicată conferința d-lui prof. Gh. Fejer, despre Mihail Eminescu, tratând despre viața și personalitatea marelui poet. ION COSTEA.

G. F. Ciauşanu, G. Fira și C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi, cu un glosar.* Academia Română, Din viața poporului român XXXV, București, Cultura Națională 1928, pp. 212, in 8°.

Culegerea d-lui prof. Ciauşanu, în colaborare cu fostul învățător Fira și cu preotul Popescu, umple un gol, simțit în folclorul nostru dialectal din județul Vâlcea și împrejurimi. Această culegere permite filologului și folcloristului să-și completeze materialul cunoscut din alte regiuni. Inainte de a insista asupra grupării materialului și coordonării lui în această culegere, atragem îndeosebi atenția folcloriștilor noștri asupra raportului făcut de prof. Sextil Pușcariu la Academie pentru publicarea materialului. In el se dau observații foarte utile pentru toți cei ce se ocupă de adunarea de texte dialectale. Numai ținând seamă de aceste observații, se va putea pune la dispoziția cercetătorilor un material utilizabil din toate punctele de vedere. Multele incoerențe ale folcloriștilor noștri îngreuiază mult cercetările filologilor. Astfel faptul că se citează, în urma unei poezii, numele celui de la care a fost culeasă, vârsta și localitatea, încă nu sânt dovezi suficente de existența în aceeași comună a textului comunicat. Folcloriștii trebue să comunice felul cum au adunat textele și mai ales

©BCU CLUJ

să precizeze dacă persoanele care au comunicat textele sânt cel puţin în a doua generaţie a familiei în comună. Multe persoane, mai accesibile pentru aceste lucrări, sânt lucrători cu ziua, deci supuşi unei permanente imigraţii. In acest caz localizarea unui motiv dintr'o poezie nu se poate face în comuna care o menţionează folcloristul; el poate fi cam de peste tot, din diferitele comune unde-a petrecut mai mult sau mai puţin individul care serveşte ca martor. Ocupaţia individului care comunică, interesează de asemenea pe cercetător: de obiceiu, cei care se îndeletnicesc cu comerţul, pe o scară mai mică chiar, sânt mai accesibili influenţelor din împrejurimi. Ar fi util, să se menţioneze dacă cel care este chestionat ştie citi şi scrie. In cercetările făcute, am putut observa greşelile care decurg din această lipsă de indicaţii: într'o comună studiată am culeş între alte poezii şi una care aş putea-o numi o variantă a cunoscutei balade „Mioriţa". Mi-a fost neobişnuit să întâlnesc în nordul Ardealului o asemenea variantă, deşi ea a mai fost culeasă şi de un mare filolog al nostru. Chestionând subiectul ce mi-o comunica, acesta-mi spune că a învăţat-o dintr'o „cărticică", când era soldat „pe frontul României". Cel care va studia asemenea material, va localiza de sigur în comuna din nordul Ardealului o variantă a „Mioriţei", mulţumit că-şi poate completa răspândirea geografică a importantei balade, ceea ce nu corespunde adevărului.

Trecând la colecţia profesorului Ciauşanu, îi recunoaştem meritul şi silinţa depusă pentru ca materialul să fie cât mai utilizabil. Cu gândul de a fi util pentru alţi culegători, atragem totuşi atenţia asupra unor lipsuri şi incoerenţe în gruparea materialului, rezultate de sigur în urma colaborării şi neverificării materialului publicat. Astfel la p. 13, poezia cu n-rul 19 este aproape identică cu cea de la pag. 24, nr. 35. Amândouă sânt culese din Făureşti, de la două persoane diferite. Dacă materialul ar fi fost mai bine ordonat, de sigur că aceste două poezii ar fi fost publicate una în urma celeilalte, ca variantă, sau chiar suprimată una din ele, căci cea de la pag. 24, se deosebeşte

©BCU CLUJ

de cea de la pag. 13 numai prin un plus de patru versuri, care n'au nici o legătură cu textul precedent. Dacă materialul s'ar fi grupat mai bine atunci poeziile cu acelaşi motiv le-am găsi la un loc. Asemenea cazuri sânt : poezia de la pag. 13, nr. 18, ar fi fost bine să fie alături de cea de la pag. 20, nr. 62 ; cea de la pag. 24, nr. 83, alături de cea de la pag. 44, nr. 217 ; cea de la pag. 14, nr. 20, alături de cea de la pag. 45, nr. 223, etc., etc.

In capitolul „Satirice (Strigături la horă)", d-l Ciauşanu menţionează poezii pe care ar fi fost mai bine să le fi grupat într'un capitol deosebit. Nu vedem ce l-a îndreptăţit să grupeze aici : „Ce-i în gura beatului, E 'n urechea treazului" (pag. 111) ; „La omul sărac, Nici boii nu trag !" (p. 116) ; cf. şi cele cu numerele : 28, 32, 58 etc., etc.

Dacă în capitolul „Poezii populare", am considera felul de grupare a materialului ca o scăpare din vedere —, materialul fiind adunat de trei inşi — nu tot aşa putem socoti publicarea de două ori a aceloraşi ghicitori. La pag. 126, nr. 12 găsim o ghicitoare care se repetă, deşi este aceeaşi, la pag. 130, nr. 62. Acelaşi lucru l-am putea spune despre cele etichetate cu numerele : 54 şi 91 ; 69 şi 89.

D-l Ciauşanu are bunul obiceiu să ne dea, în josul paginei lămuriri asupra unor cuvinte. Şi aici am fi dorit s'o facă cu oarecare grijă. Cuvântul *şuşea* este explicat la pag. 113, deşi el se întâlneşte la pag. 22 ; ar fi fost bine să se procedeze chiar invers.

Lucrarea se termină cu un bogat glosar. Cum e natural la asemenea publicaţii, acest glosar ar trebui să cuprindă o explicaţie a cuvintelor neobişnuite ce se găsesc în textele culese. Glosarul alcătuit cu îngrijire de d-l Ciauşanu e o lucrare a parte, culegerea însăşi are nevoe de un indice. Din această pricină, pentru ca să cunoşti bogatul material de cuvinte din textele publicate, eşti obligat să-ţi faci singur acest indice. Azi, când aproape toate lucrările au indice de nume, de materii, de cuvinte, — chiar şi când nu furnizează un material linguistic, — ne miră mult această lipsă în culegerea de folclor din Vâlcea.

SEVER POP.

©BCU CLUJ

Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiiul în sec. XV și XVI.* București, Cartea Românească, pp. 80+8 facsimile, 8°. — Extras din *Anuarul Institutului de Istorie Națională IV.*

Intâmplător d-l I. Lupaș a descoperit în arhiva baronului Bruckenthal din Sibiiu o serie de documente, scrisori și acte românești și slave, necunoscute până acum. Pe cele românești mai importante le-a publicat D-sa în *Anuarul Inst. de Ist. Naț. III*, p. 546 ș. u., iar cele slave, după ce au fost studiate, datate și traduse de către d-l S. Dragomir, după metoda critică a regretatului I. Bogdan, căruia-i și sânt dedicate, le publică acum în același *Anuar*, anul IV. Broșura de față este un extras din acest *Anuar*.

Colecția cuprinde 70 de scrisori, dintre care 50 sânt de la domnii munteni (de la Radu III cel Frumos 4 scrisori; Basarab cel Bătrân 1; Basarab cel Tânăr 5; Vlad Călugărul 5; Radu cel Mare 3; Mihnea I 2; Vlad cel Tânăr 1; Neagoe Basarab 9; Radu de la Afumați 4; Moise Vodă 1; Vlad V 2; Vlad VI 1; Radu Paisie 9; Mircea Ciobanul 3; de la Doamna Despina, văduva lui Neagoe Basarab 2), iar restul de 18 sânt de la boieri, mitropoliți, obștii mănăstirești, orășănești etc., adresate toate către Sibiieni.

Scrisorile sânt transcrise în limba slavă după care urmează traducerea în românește, descrierea peceții, legenda, datarea și explicațiile necesare.

La începutul broșurii se dă pe scurt cuprinsul scrisorilor, pentru ca să se înlesnească, pe cât se poate, căutarea documentului de care ai nevoe. Păcat numai că aici, dintr'o scăpare din vedere, întreaga paginație e greșită, trimiterea la text fiind cu 2 pagini mai nainte. La sfârșit sânt reproduse în facsimile 8 fragmente de scrisori, utile pentru cei care vor să le studieze grafia.

Probabil că și Sibiiul a avut în trecut aceleași relații extinse pe care le-a avut Brașovul cu Principatele și că arhiva sa a fost odinioară tot așa de bogată în documente istorice românești ca și cea a Brașovului. Adăogate la do-

©BCU CLUJ

cumentele sibiiene cunoscute până acum [1], scrisorile acestea, — şi poate prin arhivele prăfuite ale Sibiiului să mai existe şi altele — ne îndreptăţesc să credem aceasta.

Pe lângă documentele aşa de numeroase din *Quellen zur Geschichte von Braşov-Kronstadt* (7 vol.), Hurmuzaki XV[1], IX etc., Iorga, *op. cit.*, v. X etc. această colecţie aduce o valoroasă contribuţie la cunoaşterea cât mai amănunţită a relaţiilor ce au existat între domnii din Principate şi Ardeal.

Importanţa lor însă, nu se mărgineşte numai la cercetările istorice, ci se extinde şi la cele de literatură veche românească, după informaţiile ce ne dau. Aşa de pildă, scrisoarea lui Radu Paisie, prin care roagă pe burgmeşterul Sibiiului şi pe cei doisprezece pârgari să-i trimită un diac, bun caligraf [2], ne face să ne gândim la primele cărţi slavone tipărite în Ţara Românească. Probabil că Radu Paisie care reia tipărirea cărţilor religioase începută de Macarie Muntenegreanul, neavând oameni pricepuţi pentru aşa ceva, să-i fi adus de la Sibiiu. Şi nu e exclus ca „*bunul scriitor şi cărturar*" cerut de la Sibiieni să fie identic cu *Moise* care a tipărit Molitvenicul slavon din 1545 sau cu unul din cei doi diaci *(Oprea* sau *Petrea)*, care tipăresc după doi ani de la mazilirea lui Paisie, un Apostol la Târgovişte.

P. NIŞCA.

Omagiu lui I. Bianu din partea colegilor şi foştilor săi eleri. Bucureşti, Cultura Naţională, 1927, pp. 332.

Anul trecut d-l I. Bianu a împlinit vârsta de 70 de ani. Cu acest prilej, o seamă de prieteni, foşti elevi şi co-

---

[1] N. Iorga, *Documente privitoare la Ist. Rom.* v. XV ; idem, *Studii şi Documente*, v. VIII şi XII ; idem, *Noi acte româneşti la Sibiiu* (An. Acad. Rom. S. III, T. VII. Mem. 3), *Bucureşti*, 1927 ; Stoica Nicolaescu, *Documente Slavo-române*, Bucureşti, 1905 ; I. Lupaş, *An. Inst. de Ist. Naţ.* III, pag. 546 sqq. etc.

[2] „... Iar D-zeu să vă povăţuiască pe domnia voastră să-mi trimiteţi un diac, *bun scriitor şi cărturar*, să stea câtva vreme la noi, căci am nevoie foarte mare, deoarece diacul, pe care l-am avut s'a bolnăvit şi altul nu am..." pp. 57—58.

©BCU CLUJ

legi ai D-sale, i-au scos un volum omagial. E poate cel mai frumos omagiu ce se poate aduce profesorului și omului, care timp de peste o jumătate de veac a desfășurat o activitate neobosită ca bibliograf, istoriograf literar, filolog, profesor, organizator al Academiei Române, etc.

Volumul începe cu *Bibliografia operelor D-lui I. Bianu* alcătuită de I. Lupu, colaborator al D-sale la Academie. Lista bibliografică e împărțită — luând de criteriu conținutul operelor — în nouă capitole: I. *Bibliografie* (5 opere); II. *Folklor* (5); III. *Filologie* (3); IV. *Istoria literaturii române* (84); V. *Istoria Românilor* (41); VI. *Chestiuni privitoare la trecutul nostru cultural* (18); VII. *Biografii* (16); VIII. *Diverse* (4); IX. *Dări de seamă, Rapoarte, etc.* (94).

Câteva amintiri iscălite de d-nii I. Petrovici și D. Protopopescu, ambii foști elevi ai d-lui Bianu, precum și un articol al d-lui S. Pușcariu, în care d-l B. e caracterizat ca organizator al Bibliotecii Academiei Române, încheie partea care se ocupă cu activitatea sărbătoritului. Restul volumului cuprinde valoroase contribuții științifice și istorice pe care le amintim numai, în rândurile ce urmează.

D-l Gh. Adamescu, menționează *Un adversar al Gramaticii lui Eliade* de la 1828, Naum Râmniceanu. Acesta la 1835 scrie o critică a gramaticii în care se ridică mai ales împotriva simplificării alfabetului chirilic, arătând în același timp necesitatea accentului, prin care să se poată cunoaște „cuviincioasa apăsare la tot cuvântul".

D-l N. Bănescu, în *Momente din viața „Academiei Grecești"*, se ocupă de frământările și intrigile din ultimii ani ai școlii grecești. Discordia dintre dascălii greci pe de-oparte și concurența școlii lui Lazăr, pe de alta, au contribuit la lichidarea definitivă a acestei Academii.

D-l G. Bogdan-Duică, cu minuțiozitatea care-l caracterizează, semnează un articol din seria „Multe și mărunte despre M. Eminescu": *Un amic al poetului*. In prima societate literară („*Orientul*" din Buc.) din care a făcut parte, Eminescu leagă prietenie cu V. Dumitrescu: prie-

©BCU CLUJ

tenie ce o confirmă însuşi Eminescu într'o scrisoare adresată d-lui I. Negruzzi. V. Dumitrescu e un pseudonim pe care d. Duică îl identifică cu *Vasile D. Păun.*

In *Semantism românesc şi semantism balcanic* regretatul V. Bogrea, cu bogatele sale cunoştinţe şi cu un vast material informativ ce poseda ca nimeni altul la noi, trage o seamă de consideraţii generale asupra semantismului, ocupându-se de terminologia românească relativă la *răsăritul* şi *apusul soarelui.* Dintre expresiile româneşti ce se referă la *răsăritul soarelui,* cele mai multe intră în cadrul general al expresiilor similare din alte limbi streine ; aşa sânt expresiile : *„se face ziuă", „se luminează de ziuă", „se zăreşte de ziuă", „se trage de ziuă", „se crapă de ziuă"* şi mr. *„a alghi (dzua)".* De un deosebit interes şi specifice limbii noastre sânt considerate expresiile : *„a se sâmcelà de ziuă", „revărsatul zorilor", „vărsatul de zori", „a se vărsà soarele", „răsăritul* şi *răsărita soarelui",* ir. *„av (a) verit sorele fârę",* ir. *„sorle iese fârę", „dămăreaţa făcut-a zia",* mr. *„apiriri", „apirită",* mgl. *„an zorli", „la darea zorli", „la batirea soarlui", „ancriscù soarli", „la 'ncreştirea soarli"* şi *„ancreşti soarli".* Pentru *apusul soarelui* terminologia românească e mai bogată : *„a apune (soarele)", „a scăpăta (soarele)",* mr. *„ascîpitari", „ascîpitat", „chiriri", „chirită",* ir. *„joidè sorele", „sorele av zaidit", „sorle a zveidit", „sorle cade",* dr. *„a asfinţì", „se lasă umbră", „se face seară", „se înserează", „se întunecă", „se îngînă ziua cu noaptea".*

D-l I. A. Candrea, în *Tabú în limbă* se ocupă cu numirile de animale, zâne, boale, care prin superstiţie nu se rostesc cu adevăratul lor nume ci prin eufemism. Menţionăm numirile eufemistice ale unor boale : *leliţa* pentru „friguri" ; *abubă, bube dulci, blândă* pentru „abcese" ; *dedânsele* pentru „ologeală" ; *aboala, anevoia, nevoia, altealea, ducă-se-pe-pustiu* pentru „epilepsie".

Analizând *Scrierile lui D. Bolintineanu despre Macedonia,* d. Th. Capidan, ca un bun cunoscător al regiunilor Sud-Dunărene, de unde e originar, ajunge la concluzia că Bolintineanu n'a descris toate oraşele, regiunile, obiceiurile

©BCU CLUJ

Macedoromânilor din văzute. Informațiile, în cea mai mare parte, le-a luat din publicațiile românești și streine cunoscute pe vremea lui, precum și de la Românii macedoneni stabiliți în țară.

D-l D. Caracostea, după ce altă dată cercetase întreg materialul popular din Moldova, Muntenia și Oltenia, căutând variante și reflexe ale Mioriței, de astădată face același lucru la Românii din dreapta Dunării. In această nouă cercetare, constată că motivele Mioriței nu se găsesc la niciunul dintre popoarele vecine din Sudul Dunării, ele se găsesc însă într'un cântec păstoresc al Aromânilor din Avdela.

Prețioase informații asupra primei reviste literare din Moldova *Alăuta Românească*, ne dă d-l N. Cartojan, elucidând și controversa asupra paternității ei.

Dispariția lui *l* din grupele *-lt-* și *-lț-* în unele texte vechi, de care se ocupă d-l N. Drăganu, d-sa o crede de origine săsească, ungurească ori rutenească.

D-l S. Dragomir, publică cinci scrisori ale dascălilor ardeleni din 1848 (Tr. Laurian către N. Bălășescu, Axente Sever către S. Bărnuțiu, C. Romanu către Laurian și Bărnuțiu și A. G. Golescu către Laurian și I. Maiorescu), „importante pentru cunoașterea factorilor care au condus mișcarea națională a Românilor ardeleni în 1848".

Un fragment rezumativ al studiului *Teoria poeziei* semnează d-l M. Dragomirescu.

Grigore Alexandrescu și Voltaire e un mic studiu critic în care d-l Ch. Drouhet, relevă „adoptarea de către Gr. Alexandrescu în câteva din epistolele și satirile sale a concepției lui Voltaire despre aceste genuri, a modului său de a le trata, folosirea aceluiași ton și a unor mijloace analoage de luare în râs, de polemică sau de expunere a ideilor sale".

D-l D. Evolceanu, scoate la lumina actualității o epopee românească peste care de mult - de la apariție aproape - se depusese praful uitării și mai ales al ignorării : *Negriada* lui Ar. Densusianu. Are toată dreptatea d-l Evolceanu să afirme că această epopee ar fi meritat „mai

©BCU CLUJ

multă atenţie decât cea de care a avut parte". Intr'adevăr începutul ei, din care citează 24 versuri, ne conving şi pe noi despre veracitatea acestei afirmaţii.

In epoca de decadenţă a istoriografiei naţionale (s. XVIII) se iveşte un nou gen istoric, anume, povestirea în versuri ale anumitor evenimente impresionante. D-l C. Giurescu, sporeşte lista acestor cronici rimate cu o nouă povestire : *Istoria lui Iordache Stavracoglu*, care e o traducere românească în versuri după o poemă grecească.

Părerea curentă, prin care începuturile istoriografiei vechi româneşti ar trebui căutate în pomelnicele de prin mănăstiri, o combate în mod convingător d-l V. Grecu, în *Originea cronicelor româneşti*. D-sa crede că începuturile acestei istoriografii trebuesc căutate „în îndemnurile ce au pornit, nu din pomelnicele mănăstirilor, ci de la acele vechi rezumate bizantine de istorie universală: Χρονογραφικὰ σύντομα, ce au pătruns la noi prin traducerile sârbeşti".

Două poezii necunoscute ale lui Ienăchiţă Văcărescu scoate la iveală d-l Iorga, dintr'un text francez al lui J. L. S. Bartholdy.

D-l Leca Morariu, publică un fragment din *Decameronele* bătrânilor noştri cărturari : *Sandipa filosoful* (Pilda filosofului al 7-lea) după versiunea Codicelui C. Popovici.

Pentru cunoaşterea cât mai amănunţită a familiei Piuariu, d-l I. Lupaş, dă noi amănunte biografice referitoare la părinţii şi bunicii polihistorului şi vestitului oculist I. Molnár-Piuariu.

Ca o anticipaţie la un studiu mai mare asupra legăturilor noastre culturale cu Italienii în secolul XIX, d-l A. Marcu, publică o scrisoare inedită a lui S. Bărnuţiu în care ne vorbeşte despre legăturile sale cu filologul Pietro Monti, dând în acelaşi timp „unele precizări referitoare la personalitatea şi însemnătatea acestuia din urmă".

Un auxiliar indispensabil în cercetările etnografice, este, după d. S. Mehedinţi, în prmul rând limba. „Etnograful - spune d-sa - nu poate promova ştiinţa sa descriptivă, dacă nu va ţine seamă şi de limbă ca element

©BCU CLUJ

esențial pentru descrierea, caracterizarea și clasificarea grupelor etnice".

Intr'un fragment dintr'un studiu mai mare asupra lăutarilor și măscăricilor (giullari), d. R. Ortiz, relevă aspectul medieval al cântecelor și chefurilor cobzarilor noștri.

Noi contribuții biografice asupra legăturilor lui M. Costin și a familiei sale cu Polonia, dă d. P. P. Panaitescu. Importanța acestor știri e destul de mare, întrucât prin ele se precizează multe puncte din cariera politică a Costineștilor și din activitatea lor culturală.

Cercetând din terminologia creștină romană formele *basilica* și *ecclesia*, d. T. Papahagi, ajunge la concluzia - la care s'au oprit și alții - că termenul *basilica* e mai vechiu decât *ecclesia*. D-sa crede că peste termenul *basilica* - care a rămas singur cunoscut în România de est - s'a suprapus în restul limbilor romanice forma mai nouă *ecclesia*.

D-l Al. Procopovici, scrie un articol de considerații generale și sintetice asupra epocei literare *Dela Coresi Diaconul la Teofil Mitropolitul lui Mateiu Basarab*, înjghebând din minuțiozități și atâtea date seci și incoerente, de care e plină istoria literaturii noastre vechi, câteva pagini calde și pline de suflet.

Dintre problemele care în ultimul timp au fost și sânt încă obiectul preocupărilor filologilor noștri, e și problema ortografică. Un fragment dintr'o astfel de comunicare făcută la congresul filologic de la Cernăuți, publică d-l I. Rădulescu-Pogoneanu.

Pentru lămurirea unuia dintre cele mai caracteristice fenomene de limbă veche românească, rotacismul lui *-n-*, sânt interesante contribuțiile de natură fonetică ale d-lui Al. Rosetți.

D-l C. Tagliavini, dă prețioase informații, după o istorie a lui Makuscev, asupra Valahilor din Moravia.

Articolul care încheie acest mozaic de contribuții științifice și istorice e al d-lui G. Valsan. D-sa ne dă, după o hartă manuscrisă din sec. XVIII, un bogat repertoriu de

©BCU CLUJ

numiri geografice din delta Dunării, importante atât pentru cunoașterea raporturilor etnice de la gurile Dunării, cât și pentru studiul toponimiei acelei regiuni. P. NIȘCA

Dr. Victor Cherestesiu, Anton Valentiny, *Dicționar român-maghiar și maghiar-român.* Partea II.: *Maghiar-român.* Cluj, tipografia „Corvin". 1927. Vol. I: A—K, vol. II. L—Z. Pp. 2027.

In darea de seamă care am făcut-o despre partea I a acestui dicționar și pe care am publicat-o în volumul IV al *Dacoromaniei*, p. 1193—4, îmi exprimam convingerea că și partea II a dicționarului, partea maghiară-română, „va întruni calitățile eminente care le au gramatica [1] și primul volum al dicționarului". Volumul al doilea a apărut în anul trecut și atât pentru execuția tehnică cât și pentru redactarea lui nu găsim decât cuvinte tot atât de elogioase ca și pentru partea primă. Pentru a nu ne repetà, trimitem la darea de seamă amintită din volumul IV al acestui buletin. Ținem totuși să relevăm aici aranjamentul foarte avantajos al înțelesurilor la cuvintele cu mai multe accepțiuni. Pe când cele mai multe dicționare înregistrează diferitele accepțiuni ale unui cuvânt deavalma, așa că pentru streinul care întrebuințează dicționarul e foarte greu să știe care este accepțiunea căutată, dicționarul de care ne ocupăm dă în ungurește, fiind scris pentru Maghiari, sinonimul sau o explicație pentru fiecare accepțiune. Așa de pildă, la cuvântul *iv* se dau patru accepțiuni: 1. arc; 2. curbă; 3. boltă; 4. coală. Autorii nu numai că numerotează fiecare accepțiune, dar dau și următoarele explicațiuni: la 1, pentruca să se știe că e vorba de partea unui cerc, de „arc", se spune, în parantez, (kör része), sau la „coala de hârtie", — (papiriv). In felul acesta, Maghiarul care întrebuințează acest dicționar, nu va traduce nici odată pe *iv* cu „arc", când el vrea să vorbească de „coala de hârtie" ș. a. m. d.

Afară de acestea, autorii practici ca și mai nainte, au

[1] E vorba de excelenta gramatică românească scrisă pentru Maghiari de aceeași autori și despre care am vorbit în volumul III al *Dacoromaniei*, p. 908.

©BCU CLUJ

întocmit un tablou, pe care îl alătură la dicţionar, cu 244 de forme privitoare la schimbările fonetice din limba noastră şi la flexiune. Numerele arabe care se găsesc în dicţionar după cuvintele româneşti trimet la acest tablou. Aşa de pildă, la verbul *felszámlalni*, tradus româneşte cu „a enumerà" se dă în parantez numărul 168, care ne trimite la verbul *numărà* din tablou, unde se dau formele principale ale acestui verb ales ca model. Astfel, în cele mai multe cazuri, cel care consultă dicţionarul e dispensat de a mai răsfoi gramatica.

Dorim acestui dicţionar apreciarea şi trecerea care o merită din plin.

C. LACEA.

Julius Duldner şi Dr. Arnold Pancratz, *Gramatica Română*. Editura Consistoriului Regnicolar al Bisericii Evang. C. A. din Ardeal. Sibiiu, 1927.

Un bun manual ajutător, scris metodic şi având mereu în vedere greutăţile de care se izbesc elevii saşi care au să ne înveţe limba, şi pe care au trebuit să le învingă înşişi autorii până ce şi-au însuşit-o. In Introducere se cuprind observaţii asupra fonologiei şi ortografiei. Relevarea lui *e* deschis, ca în : zece, petrece, Decemvrie, care, într'adevăr, se aude în unele regiuni, puteà lipsì. Apoi urmează 10 capitole, conform celor 10 feluri de cuvinte. Sintaxa nu e tratată separat, ci în observări adaose la diferite părţi ale vorbirii. Aceste observări sânt foarte bine redactate. Autorii au insistat mai ales asupra cazurilor în care cele două limbi, română şi germană, prezintă divergenţe. Aşa de pildă, la întrebuinţarea imperfectului şi a perfectului, la prepoziţiuni şi reacţiunea verbelor, etc. De mare folos e indicele de la urma cărţii, mai ales pentru elevii din clasele mai înalte şi pentru persoane mai în vârstă care se ocupă cu studiarea limbii româneşti.

Exemplele sânt alese cu multă atenţiune, din cei mai buni autori ai noştri.

Manualul e tipărit frumos, clar, cu caractere variate şi cu puţine greşeli de tipar.

©BCU CLUJ

Nu putem încheià aceste rânduri, fără a ne exprimà părerea de rău că autorii n'au rugat pe un profesor român, priceput în materie şi conştiincios, să revadă cartea înainte de tipărire, din punct de vedere al limbei. Dacă ar fi făcut acest lucru, nu s'ar fi strecurat greşeli de felul celor următoare : pluralul lui marfă, *marfuri* şi *mărfi*, pe lângă forma corectă *mărfuri*, pag. 5, 28 ; *eu mă tac* alături de forma corectă : *eu tac*, pag. 138 ; *dă-vă* şi *să vă dai*, forme imposibile, pag. 53 ; *butuci* şi *butuce* la plur., pag. 29 ; *am auzit de alţi oameni*, în loc de : *de la alţi oameni*, pag. 148 ; *declinarea a IV-a latină a contopit* (în loc de : s'a contopit) *dejà în latina vulgară cu a II-a*, pag. 28. Am înşirat aceste greşeli, nu cu gândul de a reduce valoarea reală a cărţii, ci pentru a justificà părerea noastră că, la o eventuală nouă editare a manualului, se impune o revizuire a acestuia din partea unui Român. C. LACEA.

Dr. Klein Karl Kurt, *Beziehungen Martin Opitzens zum Rumänentum.* 1927, Krafft & Drotleff, Sibiiu, pag. 30.

Autorul acestei lucrări tipărită mai întâiu în „*Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*" (a. 1927, Nr. 7—8), cercetează cu un bogat aparat ştiinţific — cu trimiteri şi citate la fiecare afirmare ce o face— relaţiile poetului şi eruditului german cu populaţia română pe care a ajuns s'o cunoască de aproape în ţinuturile Zlatnei. La curtea princiară a lui Gavril Bethlen, Martin Opitz se simţea izolat, întrucât pătura intelectuală ungurească manifesta faţă de el o supărătoare rezervă.

Cu atât mai mult interes ajunse să manifeste M. O. faţă de pătura ţărănimii române, în care recunoscu populaţia de baştină a acestei ţări. Cunoscând temeinic limba latină, nu-i fu greu să se convingă de latinitatea limbei noastre şi de originea romană a poporului român.

Părerile lui M. Opitz despre Români sânt exprimate în special în poezia sa didactică „Zlatna" — unde ne descrie între altele frumosul joc românesc „*hora*" precum şi îmbrăcămintea, felul de viaţă şi obiceiurile poporului român, — iar relaţiile sale cu poporul nostru se pot stabili

©BCU CLUJ

mai ales în legătură cu cercetările sale științifice expuse în „*Dacia Antiqua*“ sau „Rerum Dacicarum Libri“. Despre această operă însă, care era menită să devină monumentală, nu avem decât mărturii indirecte și în mare parte eronate. D-l Karl Kurt Klein arată că această operă nu era concepută — după cum crezuseră alți cercetători — din punct de vedere pur arheologic, ci era să fie *istorică*. Arheologiei i s'a dat numai un rol auxiliar în vederea lămuririi chestiunilor istorice.

D-l K. K. K. documentează în lucrarea d-sale că Martin Opitz, nu-și schimbase nici mai târziu părerea referitor la originea latină a poporului român, căreia îi dăduse mai întâiu expresie în „Zlatna“. Astfel pierderea operei „Dacia Antiqua“ este regretabilă și din punctul de vedere al filologiei române, nu numai din cel al germanisticei.

ION GHERGHEL.

C. C. Giurescu, *Nicolae Milescu spătarul*. Academia română. Istorice. Sem. III. București 1927, 53 pp. și VI planșe.

Studiul d-lui Giurescu discută câteva amănunte din opera literară a lui Nicolae Milescu. In primul rând d-sa caută să spele pe Milescu de acuzația ce i-s'a adus de a fi plagiat „Descrierea Asiei“. G. nu cunoaște însă scrierea lui Martini, *Novus Atlas sinensis*, modelul lui Milescu, așa că demonstrația d-sale este forțat redusă la considerații asupra împrejurărilor și de ordin moral.

De observat însă că stabilirea faptului plagiatului și aprecierea pe care o atribuiă unui asemenea fapt lumea din veacul XVII sânt două lucruri deosebite.

In privința utilizării lui Martini de către Milescu, aceasta nu face nici o îndoială și am avut ocazia să confruntez cele două texte. Asupra acestui lucru voi reveni într'un studiu ce-l prepar, pot însă spune de pe acum că totuși *peste tot*, nu numai în unele pasaje, expunerea lui Martini este întreţesută cu observații originale de ale lui Milescu, așa că în această privință Giurescu a văzut just. Dar chiar conform *obiceiului vremii*, Milescu trebuia să citeze numele autorului pe care l-a întrebuințat ; așa făceau și Miron Costin,

©BCU CLUJ

Grigore Ureche, Simion Dascălul. Dacă nu citau pagina citau cel puţin numele autorului întrebuinţat. Milescu, spune Giurescu, ar fi însemnat în titlu că a utilizat „mai mulţi autori", ceea ce este insuficient. De altfel acest titlu pe care-l ia Giurescu din ms. „Descrierii Asiei" de la Biblioteca Naţională din Paris este suspect, nu pare a fi al lui Milescu. Titlul e reprodus în studiul d-sale în planşă fotografică (Pl. IV). Giurescu nu a putut citi începutul titlului, care, după cum citesc eu, pe fotografia publicată, sună astfel: **хина инако катаи wт москвитинъ нарыцаема...** adică: Hina, numită altfel şi Katai la Moscoviţi..." [1]. Putea Milescu, care scria în calitate de sol al Ţarului moscovit în limba lui, identificându-se cu Moscoviţii, să observe că „Moscoviţii" numesc „altfel" China? Aceste cuvinte sânt mai naturale subt pana unui copist, care scria pentru un strein. Manuscrisul a fost copiat pentru savantul suedez Sparwenfeld, care ştia ruseşte, aşà că acest titlu, diferit de al celorlalte manuscrise este probabil scris de dânsul sau la porunca lui. Subt titlu se află însemnarea: **списанное благословенїемъ добраго приятеля, попеченїемже Iwанна Гав. спарвенфелта...**[1] „Scris cu blagoslovenia unui bun prieten (Milescu?), şi cu grija lui Ioan Gavril Sparvenfelt..." (şi nu cum traduce Giurescu: „Scris cu blagoslovenia şi cu grija bunului prieten Ioan Gavril Sparvenfeld") [2].

Titlul întreg este probabil scris de Sparvenfeld sau de un copist pus de dânsul. Titlul lucrării lui Milescu, care se află în celelalte manuscrise: *„Descrierea primei părţi a lumii anume Asia, în care se află împărăţia Chinei"* [3], este titlul original, deoarece corespunde cu titlul cărţii lui Martini, din care tradusese Milescu. Şi aci „Asia" apare în titlul cărţii, deşi e vorba de descrierea Chinei singure: *Atlas extremae Asiae sive Sinarum imperii geographica de-*

[1] Titlul începe sus deasupra chenarului.

[2] Giurescu *o. c.*, p. 8. Traducerea exactă o dăduse deja E. Picot, *Notice sur Nicolas Spathar Milescu*, p. 56. Recunosc că traducerea ce o dădusem întâiu era eronată: P. P. Panaitescu *Nicolas Spathar Milescu*, p. 152.

[3] Ed. Katanov. Kazan 1910.

©BCU CLUJ

scriptio. (titlul al doilea după dedicaţie. Urmează apoi: „totius extremae Asiae descriptio...") [1].

Aşa dar în titlul original al lui Milescu nu se află nici măcar menţiunea „mai multor autori" utilizaţi, care se găseşte numai în copia lui Sparwenfeldt.

Nu cred că faptul că această scriere era un raport prezentat ţarului, ar fi o circumstanţă uşurătoare pentru Milescu, din punct de vedere al aprecierii morale a actului său [2]. Ţarul îl trimite în China să adune la faţa locului ştiri asupra ţării şi în loc să o facă el le traduce fără s'o spuie dintr'o carte, pe care ar fi putut-o avea şi la Moscova înainte de plecare. Este aceasta o circumstanţă uşurătoare faţă de cititorul său unic : ţarul ?...

Giurescu afirmă însă că „diferiţi cronicari" au „cuprins în opera lor lucrările predecesorilor" fără să fie consideraţi ca plagiatori, citând pe Macarie, Azarie, şi Simion Dascălul [3]. Despre cel din urmă avem aprecierea unui contemporan, care-l socoate „slab în minte" „de minte puţină" pentru că „lângă altele face şi aceasta că ale altora le face ale lui, adică ce au scris Ureche, el zice că au scris" [4], cuvinte din cari reiese clar condamnarea plagiatului. Cât despre cei doi dintâi sânt autori de opere originale şi nu înţelegem cum pot fi socotiţi ca nişte compilatori !

In partea a doua a scrierii sale Giurescu descrie manuscrisele greceşti ale „Descrierii Asiei", copii după traducerea făcută la Moscova pentru Hrisant Notara, cari au circulat şi în ţara noastră. Textul grecesc prezintă mici deosebiri de amănunte faţă de textul rusesc utilizat de Baddeley pentru traducerea sa engleză. Giurescu observă cu dreptate că traducerile ce s'au făcut până acum în româneşte din opera lui Milescu sânt greşite. Mai interesantă este cercetarea altei lucrări a lui Milescu *„Carte cu multe întrebări"*.

---

[1] M. Martinus, *Novus Atlas sinensis*, Amsterdam, 1662.

[2] C. C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 4—7.

[3] *Ibidem*, p. 10 şi nota 2.

[4] Gr. Ureche, *Letopiseţul ţării Moldovei*, ed. C. Giurescu, p. 3, notă a unui cititor contemporan la prefaţa lui Simion Dascălul.

©BCU CLUJ

Această scriere e tradusă în românește din grecește după Atanasie al Alexandriei. Milescu introduce și o observație importantă în traducerea sa: „mai jumătate de limbă românească luat dela letini". In anexe se dau pasaje din Descrierea Asiei, cu versiunea grecească și traducerea românească după aceasta, precum și pasaje din *„Carte cu multe întrebări"*. P. P. PANAITESCU.

Stanislaw Wędkiewicz, *Zdzieów polonistyki w Rumunji: Bogdan Petriceicu Hașdeu* (Din istoria polonisticei în România). Extras din *„Prace Polonistyczne ofiarowanych prof. Ianowi Losiowi"*. Varșovia. 1927. pp. 474—488.

Autorul observă că marele curent literar polon din sec. XVII în Moldova a încetat apoi cu totul.

Hasdeu cu cunoștințele sale de polonă este o excepție. Tradiția de familie îl lega de Polonia. Tadeu Hasdeu, bunicul său, își are loc în istoriile literare polone, e autorul unei traduceri polone a lui Kotzebue. Alexandru Hasdeu era deasemenea cunoscător al limbii polone. La Kharkov B. P. Hasdeu avu câțiva profesori poloni. Opera lui e socotită de Wędkiewicz „de o erudiție fenomenală dar haotică". Deși are adesea în scrierile sale înțepături la adresa Polonilor, ca dușmani în trecut ai țărilor noastre, e un fervent admirator al culturei polone.

Hasdeu călători în mai multe rânduri în Polonia. La 1861, August 23, ziarul polonez „Czas" din Cracovia, menționează sosirea lui. Era prieten cu Isidor Kopernicki antropolog polon, care știa de altfel românește.

Autorul analizează apoi operele lui Hasdeu cari se leagă de istoria și limba polonă. P. P. PANAITESCU.

Karl Bühler, *Kritische Musterung der neueren Theorien des Satzes*, în *Indogerm. Jahrbuch*, VI—1919, pp. 1—20.

— — *Vom Wessen der Syntax*, în *Idealistische Neuphilologie*. Festschrift für Karl Vossler. Heidelberg, 1922, pp. 54—84.

Festschrift für Karl Vossler. Heidelberg, 1922, pp. 54—84.

— — *Les lois générales d'évolution dans le langage*

©BCU CLUJ

de l'enfant, în *Journal de Psychologie norm. et pathol.*, XXIII—1926, pp. 597—607.

Ocupându-se de desvoltarea spirituală a copilului (*Die geistige Entwicklung des Kindes*. Ed. I, Jena, 1918; II, 1921; III, 1922; IV, 1924[1]; *Abriss der geistigen Entwicklung des Kindes*. Ed. II, Leipzig, 1925[2]; *Le lois générales d'évolution dans le langage de l'enfant*, în *Journal de Psychologie norm. et pathol.*, XXIII—1926, pp. 597—607, autoreferatul unei conferinţe, care cuprinde aceleaşi idei ca şi *Vom Wesen der Syntax*, *Die geistige Entwicklung des Kindes* şi *Abriss*), Karl Bühler a ajuns să cerceteze felul cum a trebuit să se formeze de la început propoziţiunea[3], cum vorbim, să critice teoriile propoziţiunii date până la el (*Kritische Musterung der neueren Theorien des Satzes*)[4] şi să stabilească ce este sitaxa judecată în rândul întâiu din punct de vedere psihologic (*Vom Wesen der Syntax*). Stabilind trei direcţii în care semnul lingvistic poate să aibă înţeles: vorbitor (*Kundgabe*, „manifestaţie"), ascultător (*Auslösung*, „reacţiune sau deşteptarea ideii sau sentimentului prin impresiune", „evocaţie") şi obiect, conţinut (*Darstellung*, „reprezentaţie"), deosebeşte în fiecare construcţie de limbă cu înţeles o lege a lucrurilor şi o lege a formelor[5].

Trebue să facem deosebire între relaţiune şi formă, care din punct de vedere filosofic are cel puţin trei accepţiuni, cum se vede din corelatele ei: formă şi materie, formă şi conţinut, formă ca aranjare, înşiruire, lege. Sintaxa, care i se pare un termen potrivit, se rapoartă atât la formă, cât şi la înţeles, dar trebue să aibă în vedere nu atât procedura de a n a l i z ă a ideii complexe în idei parţiale, cât

[1] § 18. „Die Entwicklungen der Wortbedeutungen"; § 20. „Die Entwicklung des Satzes und der Satzgefüge".

[2] § 16 — § 18.

[3] Cf. şi Charlotte Bühler, *Über die Prozesse der Satzbildung*, în *Zeitsch. f. Psychol.*, LXXXI—1919.

[4] O lucrare de altă natură, dar cu titlu similar este a lui W. Brandenstein, *Kritische Musterung der neueren Theorien des Nebensatzes*, în *Indog. Forsch.*, XLIV—1927, pp. 117—136.

[5] Cf. şi lucrarea *Über den Begriff der sprachlichen Darstellung*, în *Psychol. Forsch.*, 3—1923, pp. 282 sqq.

©BCU CLUJ

mai mult pe cea sintetică de reconstruire şi combinare a imaginii verbale din părţile constitutive recunoscute ale ideii complexe în vederea înţelegerii din partea ascultătorului. Sânt două grupe de relaţiuni: asociative (Gleichungs relationen) şi de dependenţă (Abhängigkeitsrelationen). Cele dintâiu nu sânt sintactice, acestea din urmă privesc sintagmele. Din punctul de vedere al evoluţiei formei propoziţiunii Bühler deosebeşte o fază de sintaxă neflexională cu propoziţii de două şi mai multe cuvinte (*Zwei- und Mehrwortsatz*) şi o fază de sintaxă flexională (*flexionale Syntax*). Trecerea de la faza I la faza II o formează propoziţiile născute din cuvinte-propoziţii geminate (*mama papa!, au weh!*). La trecerea de la faza II la faza III cuvintele sânt flexionate la început agramatical (*agrammatismus infantilis*) [1] şi analogia are un rol covârşitor atât în flexiunea, cât şi în topica cuvintelor.

„Ce priveşte formarea propoziţiei şi desvoltarea sintagmelor din punct de vedere ştiinţific, nu se ştie nimic mai mult decât ceea ce ne bate la ochi fiecăruia din noi la început. Se aşează propoziţie lângă propoziţie şi, deoarece conjuncţiile aproape lipsesc cu totul, avem impresia coordonării. Că ceea ce urmează este o desvoltare (explicare) ori o determinare mai de aproape, restrângere, condiţiune, motivare ori altceva, trebue să o găcim din conţinut, situaţie şi ton. Apariţia subordonării propoziţiilor însemnează un mare pas înainte nu numai în vorbire, ci şi în gândire. El a fost făcut de către copiii cu bună pregătire lingvistică observaţi până acum înainte de împlinirea anului al treilea... In general au premers propoziţiunile temporale şi relative, care exprimă relaţiuni mai mult externe, şi întrebările indirecte, foarte importante pentru copii, au urmat pe urmă propoziţiunile cauzale, condiţionale şi finale. Cele mai multe greutăţi le pricinuesc după observaţiile lui Stern propoziţiunile condiţionale ireale“ [2].

N. DRĂGANU.

[1] Asupra acestei chestiuni cf. A. Liebmann, *Agrammatismus infantilis*, în *Arch. für psychiatrie*, 34—1901.

[2] *Abriss*, p. 132. — Relativ la cartea soţilor Stern (Clara u. William Stern, *Monographien über die seelischen Entwick-*

©BCU CLUJ

Adolf Noreen, *Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache*, Beiträge zur Methode und Terminologie der Grammatik, vom Verfasser genehmigte und durchgesehene Übersetzung ausgewählter Teile seines schwedischen Werkes „*Vårt Språk*“ von Hans W. Pollak. Halle (Saale), 1923, VI + 460 pp.

Această lucrare importantă din punct de vedere semiologic și sintactic, așa cum se prezintă în traducerea germană, prelucrată cu exemple nemțești (originalul svedez nu-l pot utiliza din pricina necunoașterii limbii), nu este destul de clară. Noreen nu se ține strict de un sistem filosofic, ci se lasă condus când de unul când de altul, prevalând însă cel Hebartian al lui Paul.

---

lung des Kindes: I. *Die Kindersprache*. Eine psychologische und sprachtheoretische Untersuchung. Ed. III. Leipzig, 1922, cf. cap. XII. „Sprachanfänge“ și XIII. „Die Entwicklung des Satzes“, pp. 157—207; II. *Erinnerung, Aussage und Lüge in der ersten Kindheit*. Ed. III. Leipzig, 1922) face următoarele observații interesante din punct de vedere sintactic: „Cl. și W. Stern în meritoasa lor carte privitoare la limba copiilor au adunat și cercetat cu grijă toate propozițiile de două și mai multe cuvinte, cunoscute atunci de la copii observați în mod vrednic de încredere, pentru a afla legile structurii lor. Lucrurile nu s'au clarificat cu totul; cred că pentru un lingvist pregătit din punct de vedere psihologic ar fi o întreprindere cu folos să atace din nou chestiunea mai întins și cu mijloace auxiliare mai nouă. Inainte de toate ar trebui cercetate mai cu grijă și ritmul, tempo și melodia limbii, căci astăzi încă nu știm nimic cum își achiziționează copilul aceste mijloace de exprimare deosebit de importante, cum le stăpânește și cum le valorizează din punct de vedere sintactic la formarea de propoziții. Aceste mijloace auxiliare trebue să apară clare și pline de înțeles înainte de declinare, conjugare și de celelalte feluri de flexionare sintactică a cuvintelor. Unele lucruri privitoare la structura propozițiunilor primitive sânt acum cunoscute și înțelese, d. p. foarte mult favorita coordonare antitetică, adecă propoziții, în care se afirmă ceva și apoi, dimpotrivă, se neagă înadins, ori invers: *stul nei nei — schossel* = „ich will nicht auf den Stuhl, sondern auf den Schosz; *gosze nicht puppe holn, kleine ja* = „ich will nicht die grosse, sondern die kleine Puppe hollen“; *olol pa nä, ich pa ja* = „Rudolf nicht, sondern ich selbst soll ein paar (Süssigkeiten) bekommen“ (p. 127).

©BCU CLUJ

Totuşi găsim numeroase amănunte preţioase, fin şi corect înţelese, pe care le putem utilizà cu mult folos. Aşa sânt mai ales părţile privitoare la terminologie, teoria propoziţiunii, brahilogie, analogie, felurile propoziţiunilor, raportul dintre sememe, stat (aspect, caz şi felurile acestora, gen, glose, timp).

Deşi polemizează cu Ries, admite împărţirea gramaticii dată de acesta: I. Fonologie, II. Semologie, III. Morfologie. Partea a III-a este împărţită în teoria cuvintelor şi a sintagmelor („die selbstängen Morpheme lassen sich... în 2 Hauptgruppen einteilen: în Wörter und in Wortgefüge", p. 447; aici face greşeala de a confundà sintagmele cu grupele de cuvinte). Deci, după el, sintaxa ori ar trebuì să se despartă în două (semologia sintagmelor în II, morfologia lor în III), ori ar trebuì să se mărginească într'un mod inadmisibil la morfologia ori la semologia sintagmelor.

Semologia este pentru Noreen partea gramaticii care „are de obiect conţinutul psihic al limbii: ideile care se comunică prin sunete". Cuvântul „sememă" este analog lui „morfemă" şi „fonemă", formează unitatea semologică, întocmai cum acestea formează pe cea morfologică şi fonologică, şi înseamnă „un anumit conţinut de idei cu totul precis exprimat într'o formă lingvistică". Sememele pot fi independente şi dependente. De felul celei dintâiu este exteriorizarea (*Äusterung*) despărţită în „enunţări" şi urmarea acesteia (*Auspruch* şi *Ausspruchfolge*); de felul celei din urmă este *glosa* (*Glosse;* din punct de vedere morfologic un cuvânt).

Enunţării îi corespunde din punct de vedere morfologic propoziţiunea, care, firește poate sta numai dintr'un cuvânt (*Komm!*). Semnele sânt expresive şi pronominale; la cele dintâiu înţelesul este fix, la cele din urmă el depinde de situaţie. Enunţările sau propoziţiile sânt interjecţionale (implusive, repulsive şi compulsive) şi comunicative (exclamative, narative, voluntative, alocutive şi interogative), cu deosebite subspecii. Dintre acestea unele pot fi prezentate în

©BCU CLUJ

deosebite moduri (indicativ, conjunctiv, imperativ), modul fiind categoria gramaticală care exprimă ce rol joacă conținutul enunciației în viața sufletească a vorbitorului.

Cercetând raportul sememelor între sine, nexul, stabilește: nex adnectiv sau adnexiune, nex connectiv sau connexiune, evitând întrebuințarea terminilor coordonare și subodonare, pentru a nu face să se creadă că este vorba de noțiuni logice. Connexiunea poate fi predicativă și adjunctivă. Particulele pot fi adnective (*tatăl și copilul*) și connective (*tatăl cu copilul*).

Glosa principală este un determinandum care, prin alăturarea glosei accesorii, devine determinatum. Glosa principală ne-am obișnuit să o numim subiect, pe cea accesorie predicat. Subiectul și predicatul nu sânt categorii gramaticale, ci psihologice. Copulă nu este numai verbul auxiliar, ci și dezinențele verbului (*das Pferd ist lahm, das Pferd lahmt, lahmte*).

Noreen stabilește apoi noțiunea statului (aspect) și a cazului, deosebind stat: essiv, lativ, spatii, coexistentiae, partitionis, classificationis, dependentiae, concordiae și discordiae.

In sfârșit se ocupă de felurile gloselor. Sânt două feluri principale: concrete și abstracte, iar acestea din urmă iarăși pot fi substanțiale și accidentale. Cele dintâiu există ori sânt lucrul în sine, un substrat, pentru determinarea însușirilor, activităților, împrejurărilor, relațiunilor. Cele din urmă determină ceva din cele dintâiu. Sânt „atributele" „substanțelor". Glosele concrete au iarăși deosebite subspecii: *individua* și *dividua*; având în vedere categoria numărului: I. *impartitiva*, II. *partitiva*: A. *materialia*, B. *collectiva*: având în vedere categoria genului; căruia-i corespunde în natură sexul: *superior (masculin)*, *inferior (feminin)* și *neutru*, ori *animat* și *inanim*. Glosele assumtive privesc categoria gradului, care este de mai multe feluri, categoria felului (calitatea, plăcerea); cele finite, absolutul și relativitatea, aspectul verbal, timpul.

N. DRĂGANU.

©BCU CLUJ

HEINRICH F. J. JUNKER, *Die indogermanische und die allgemeine Sprachwissenschaft*, în *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft*, Festschrift für Wilhelm Streitberg, Heidelberg, 1924, pp. 1—64.

Lucrarea lui Junker ne dă o interesantă privire generală asupra principiilor care stăpânesc astăzi în lingvistica germană.

Pentru Junker limba nu este decât un mijloc de exprimare şi comunicare a spiritului, căci «se înţelege că într'un timp în care filosofia se consideră după fiinţa sa tocmai „cercetare a formelor“ [1] şi limba este tratată ca cea dintâiu şi cea mai importantă dintre „formele simbolice“ [2]; într'un timp când psihologia gândirii părăseşte căile unei înfăţişări naturale-atomistice şi nu mai consideră formele sufleteşti ca exemple de adiţiune, ci ca totalităţi de natură compusă, complexe în sine, care se determină şi se condiţionează împrumutat [3] — se înţelege că tocmai într'un astfel de timp şi lingvistica îşi îndreaptă privirea asupra p r o b l e m e i f o r m e i, problema raportului dintre formă şi conţinut. „Corpului limbii“ îi opune „funcţiunea limbii“ [4] şi încearcă ca vederile scoase din raportul acestora faţă de olaltă să le facă folositoare pentru explicarea anumitor fenomene ale desvoltării limbii. Urmându-i trăsăturii principale idealiste a timpului nostru ne întoarcem şi în ligvistică de la pozitivismul [5] care

[1] J. Geyser, *Eidologie oder Philosophie als Formenkenntnis*. Freiburg, 1921, Einleitung.

[2] E. Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen*. I Teil. *Die Sprache*, Berlin, 1923.

[3] R. Hönigswald, *Die Grundlagen der Denkpsycholgie*, München, 1921; O. Selz, *Zur Psychologie des produktiven Denkens und des Irrtums*, 1922, Teil I: *Über die Gesetze des geordneten Denkverlaufs*, 1913; K. Bühler, *Krit. Musterung der neueren Theorien des Satzes*, *Idg. Jahrsb.* VI, 1919.

[4] W. Horn, *Sprachkörper und Sprachfunktion*, *Palaestra*, 135, Berlin, 1921.

[5] K. Vossler, *Positivismus und Idealismus in der Sprachw.*, Heidelberg, 1904; acelaşi, *Sprache als Schöpfung und Entwicklung*, Heidelberg, 1905; acelaşi, *Grenzen der Sprachsoziologie*. Erinnerungsgabe für Max Weber, I, 1923, p. 361 sqq.

©BCU CLUJ

cercetează numai apropiatul şi căutăm şi găsim asocierea la acea concepţie mai spiritualistă a limbii cum o reprezintă Wilhelm von Humboldt sub influenţa lui Kant» (pp. 4—5).

Din acest punct de vedere cercetează Junker : fiinţa formei limbii (pp. 5—6) ; fiinţa limbii, insistând asupra deosebirii dintre vorbire sau vorbă (*Sprechen, parole*), limbă (*Sprache, Gesamtsprache, langue*) şi limbaj (*Individualsprache, langage*) şi primind sistemul lui Bühler în privinţa actului vorbirii [1] ; felurile limbii ; vorbirea (vorba) ca întreg ; părţile şi întregul ; propoziţiunea ca întreg ; schema propoziţiei ; structura propoziţiei ; tipicul structurii propoziţiilor ; propoziţie şi cuvânt ; cuvânt şi sunet.

In privinţa felului cum se naşte propoziţiunea şi care ne poate conduce la o definiţie g e n e t i c ă a propoziţiunii, admite rezultatele cercetărilor lui Otto Selz, după care forma lingvistică se iveşte pe rând şi „de fiecare dată în legătură de timp cu fiecare fază de determinare a ideii gândirii“ [2]. Selz numeşte acest proces „formularea în formă de faze“ (*phasenweise Formulierung*) şi observă : „In general se poate spune că raporturile dintre vorbire şi gândire se arată aici ca r e c i p r o c e. Părţile f i x a t e ale formulării lingvistice determină tot atât direcţia înaintării gândirii, cât şi invers, faza de fiecare dată a determinării ideii gândirii atrage după sine procesele de formulare lingvistică corespunzătoare“. Ca rezultat al cercetărilor sale asupra formulării lingvistice însuşi Selz stabileşte următoarele (în deosebire de Wundt) :

[1] Alcătueşte următorul tablou pentru caracterizarea acestei concepţii :

Activitate :	*Direcţie :*	*Persoană :*	*Sferă :*	*Grupă :*
1. comunicare	expresivă	eu	emoţională (estetică)	dispoziţie : sentiment
2. reacţiune	impresivă (reactivă)	tu	intenţională (utilitară)	dorinţă, poruncă, întrebare, îndoială : năzuinţă
3. prezentare	factivă (demonstrativă)	el, ea	raţională (teoretică)	reprezentare : gândire

[2] Otto Selz, *Zur Psychologie des produktiven Denkens und des Irrtums*. Bonn, 1922, p. 307.

©BCU CLUJ

I. Reproducerea propoziţiei, care se întâmplă dacă conţinutul lingvistic este stabilit mai înainte de începerea formulării şi trebuie numai să fie reprodus.

II. Formarea propoziţiei, la care conţinutul lingvistic trebuie găsit din nou. După cum conţinutul de gândire trebuie găsit din nou ori este stabilit de mai nainte, avem aici două cazuri :

A. Conţinutul de gândire este dat şi nu trebuie decât să fie analizat în scopul formulării. Acesta este cazul formulării analitice (ulterioare).

B. Conţinutul de gândire trebuie găsit din nou ca şi cel de limbă. In opoziţie cu cele două probleme amintite până aici, a reproducţiei propoziţiei şi a formării propoziţiei, la conţinutul de gândire stabilit, pentru problema a treia, a formării propoziţiei, când conţinutul de gândire trebuie aflat, am găsit două deosebite forme de soluţie :

a) formularea în faze, la care naşterea gândirii şi formularea lingvistică înaintează deodată paralel ;

b) formularea sintetică (ulterioară), la care formularea sintetică intervine numai după naşterea gândirii încheiate la sintetizarea conţinutului de gândire găsit succesiv". [1]

Schemele limbii desvoltă o influenţă directivă, deşi latentă, asupra desvoltării gândirii. Ele, ca influenţă analogică, hotărăsc procesul construcţiei cuvintelor şi a propoziţiilor. Invăţarea limbii stă în faptul că se găsesc relaţiuni între o anumită structură a conţinutului gândirii (= înţeles) şi între o anumită structură gramaticală (= formă lingvistică) şi sânt transformate în uz. Prin aceasta este posibilă abstracţia regulelor unei limbi.

In privinţa structurii propoziţiei porneşte de la definiţia dată de Stöhr [2], după care propoziţia este „o numire multiplă a unui singur fenomen cu conţinut oricât de

[1] O. c. p. 361.

[2] Dr. Adolf Stöhr, *Algebra der Grammatik*, Leipzig u. Wien, 1898. p. 64 : *Lehrbuch der Logik*, 1910, p. 116 ; *Psychologie*², 1922, p. 442.

©BCU CLUJ

bogat" („eine mehrfache Benennung eines einzigen wenn auch sehr inhaltsreichen Phänomens"), înțelegând subt aceasta din urmă atât „starea", cât și „procesul" sau „schimbarea". Numele fenomenului, care acționează împreună, sânt părțile logice ale propoziției, care nu se acoper de loc ori nu se acoper de tot cu cele gramaticale corespunzătoare. Deci fiecare propoziție gramaticală dată poate fi redusă la forma sa logic-psihologică pe care Stöhr o numește „structura cea mai simplă" [1]. In aceasta toate valorile logice sânt egal de importante. Nu există opoziția dintre subiect și predicat. Construcția sintactică deci nu este după Stöhr, o. c., p. 64, „nici exprimarea unei subiecțiuni, nici a unei predicațiuni [2], nici a unei subsumpțiuni, nici a unei afirmațiuni, nici a unei negațiuni, nici a unei analize [3], nici a unei sinteze" [4]. „Ea nu este decât numirea multiplă a unui fenomen, ori cât de plin de conținut ar fi acesta". Părțile logice ale propoziției sânt ca și axele unui sistem de coordinate. Pentru vorbitor punctul de plecare este un fapt trăit determinat *într'anumit înțeles*. Acest fapt este numit și intenționat prin *fiecare* cuvânt în parte al propoziției (deci de mai multe ori, multiplu). Numai prin aceea că pot fi „înțelese" și *explicate* în deosebite chipuri faptele trăite, poate să ajungă a se exprimă în limbă ceea ce înseamnă pentru „eu". Ascultătorul poate înțelege pe vorbitor pentru că săvârșește aceeași coordinare de cuvinte și astfel înțelege ca înțeles intenționat punctul de încrucișare al raporturilor date prin conținutul cuvântului (pp. 45—46).

Propoziția fiind o unitate și o totalitate în același timp, trebue să apară ca o *formă* (Gestalt). Intru cât

---

[1] Stöhr, *Logik*, p. 108: „Es handelt sich hier nicht um die *historisch älteste*, sondern um die *logisch klarste*, also technisch *primitivste Stufe* des Satzbaues Es ist gar nicht notwendig, dass diese einfachste Form jemals historisch gewesen ist".

[2] Ca în propozițiile complete ale limbilor indoeuropene.

[3] Wundt!

[4] Paul!

©BCU CLUJ

are părți relevate și nerelevate, care sânt supuse efectului legilor ritmice, e vorba de o formă a n a l i z a t ă și, deoarece părțile ei sânt subordonate n u m a i u n e i a, e vorba de o formă c e n t r a l i z a t ă (zentrierte Gestalt)[1] (p. 48).

In privința tipicului structurii propoziției, după ce-i face o critică cărții lui L. Wyplel, *Wirklichkeit und Sprache,* Eine neue Art der Sprachbetrachtung, Wien u. Leipzig, 1914, care, utilizând numai materialul oferit de limbile învățate în școală, stabilește tipuri de propoziție potrivite cel mult pentru limbile indoeuropene, căutând greșit în limbă realitatea empirică în locul celei a înțelesului, Junker încearcă să fixeze însuși tipurile principale ale propozițiilor, având în vedere raportul dintre formă și realitatea înțelesurilor.

Deosebește două tipuri principale :

a) tipul de mutațiune (genetic, dinamic) ;

b) tipul de relațiune (de coordinațiune s. coordonare ori static).

Conținutul semantic al propoziției se poate raportà la :

a) M u t a ț i u n e (proces, schimbare) :

α) aspect,

β) timp.

Categoria verbelor.

b) R a p o r t, r e l a ț i u n e (o r d i n e) :

α) partea față de întreg (raport sau relațiune parțială),

β) posesiune față de posesor (raport sau relațiune posesivă),

γ) lucrul față de loc (raport sau relațiune locală).

Categoriile conjuncțiilor și prepozițiilor.

---

[1] Grafic, d. p. : $\big($*(der Mann) [hat (seine Frau) geschlagen]*$\big) = \big((\chi_1.\ \chi_2).\ [\chi_3.\ (\chi_4.\ A).\ \chi_5] \big)$. Atenția este îndreptată spre *Frau* care este centrul propoziției. — J. B. Hofmann, în introducerea la Stolz — Schmalz, *Lat. Gramm.*[5], München, 1926, p. 31, §. 30, rezumă astfel definiția lui Junker : „Der Satz ist eine zentrierte, gegliederte Gestalt, entstanden aus der Eigenart der erlebten Wirklichkeit des Sinnes".

©BCU CLUJ

c) Situaţiune (stare, condiţiune):

α) obiecte (lucruri, persoane). Categoria numelor.

β) însuşiri. Categoria adiectivelor.

d) Circumstanţe sau împrejurări (grad, mod). Categoria adverbelor.

Ce priveşte procesul schimbării şi a situaţiunii, se poate deosebì următoarea serie: 1. proces stabilizat sau zero (lucru, persoană); 2. proces labilizat, deci situaţiune, condiţiune; 3. proces mobil, deci schimbare. In gramatică le corespund acestora: 1. numele; 2a adjectivele, 2b prepoziţiile, conjuncţiile, 2c adverbiile; 3. verbele. Expresia sintactică priveşte din punctul de vedere al conţinutului (procesului) ori mutaţiunea (schimbarea), ori situaţiunea, ori, în sfârşit, relaţiunea (ordinea). Cele dintâiu două sânt condiţionate „obiectiv", cea din urmă „subiectiv". Dar amândouă punctele de vedere se angrenează.

Propoziţiunea primitivă (adecă relativ neanalizată) se prezintă ca o formă lingvistică (propoziţiune de un cuvânt). Unitatea ei este numai formală; de altfel ea este de mai multe feluri: 1. expresia unei schimbări: *Komm!, schau!;* 2. Expresia unei situaţiuni: *Feuer!* (lucru), *Freunde!* (persoană), *scheu[ss]lich!* (calitate); 3. expresia unei relaţiuni: *fort!, durch!, los!;* ori 4. expresia unei circumstanţe: *wahrhaftig!, vraiment!*

Diferenţarea formală a expresiilor de mutaţiune rezultă din: a) relevarea şi numirea punctului de plecare sau începutului unui proces („subiect"); b) din relevarea scopului unui proces („obiect"), unde, după împrejurări, putem deosebì un scop imediat („obiect în acuzativ") şi unul mai îndepărtat; c) din relevarea şi numirea determinaţiunilor mai apropiate şi mai îndepărtate.

Propoziţiunile din tipul mutaţiunii trebue înţelese şi interpretate pornind de la verb. Primitive sânt: imperativele (*hilf!*), impersonalele (*pluit!*), participiile preteritale (*stillegistanden!*) rus. нашёлъ.

Deosebim verbe active, care se leagă cu un nume ori

©BCU CLUJ

cu un adverb, şi pasive. Activele au totdeauna agens, actio şi actus sau efiectus. Ideea exprimată prin ele însă poate fi exprimată şi nominal (cf. *der Schmied schmiedet die Sense* şi *des Schmiedes Anfertigung der Sense).* Activ este *der Soldat* (auctor, effector) *zerbricht das Schwert* (actus, effectus) ; pasiv : *das Schwert* (effectus, factum) *zerbricht.* Pasivul nu trebue să aibă numai decât o formă proprie (cf. germ. *er leidet,* lat. *patior ;* germ. *er scheint böse sein,* lat. *videtur*) ; el poate fi înlocuit prin : a) intransitiv, b) reflexiv (*il se fuit*) ori c) prin *man* şi echivalentele lui.

Tipul de mutaţiune *Î(S) — P — S(O) der Soldat ergreift das Schwert* poate fi exprimat în tipul de relaţiune astfel *der Soldat legt die Hand ans Schwert,* deci *Î(S) — P — 1S(O) — 2S(O)* [1].

Tipul pentru relaţiunea dependenţii :

agent	unire	— parte	— întreg
ceva —	separaţie	ceva	ceva
Î(S)	*P*	*1 S(O)*	*2 S(O)*

Pentru relaţiunea locală :

agent —	unire	— lucru	— loc
ceva	separaţie	ceva	ceva
Î(S)	*P*	*1 S(O)*	*2 S(O)*

Pentru relaţiunea posesivă :

agent —	unire	— posesor	— posesiune
ceva	separaţie	ceva	ceva
Î(S)	*P*	*1 S(O)*	*2 S(O)*

Tipul normal are deci patru membre. Dar pot fi şi forme : 1. brahilogice ; 2. abundante ca şi la cele de mutaţiune (pp. 45—58).

Deosebirea dintre propoziţiune şi cuvânt stă în felul formei pe care i-o putem acordà unui înţeles, nu în în-

[1] *Î* = început, *P* = proces, *S* = scop ; în paranteze : *S* = subiect, *P* = predicat, *O* = obiect.

©BCU CLUJ

sușî înțelesul. Un cuvânt are existență independentă, plină de înțeles numai întru cât cuprinde în sine intenția de propoziție. Dar deoarece principial poate fi întrebuințat și ca propozițiune monoremă, se relevă pentru conștiință ca o mărime relativ stabilă, i se opune propoziției, astfel că ne rămâne impresia că cuvântul s'ar fi ivit înaintea propoziției, iar aceasta ar fi „compusă" din cuvinte. Cuvântul însă formează un întreg independent numai în vederea anumitor principii metodice și numai ca atare poate fi desprins din propozițiune și vorbire. Vocativele, imperativele, unele participii preterite și impersonalele sânt propoziții afective devenite uzuale, fixate, a căror diremitate intensivă s'a condensat în monoremitate formală extensivă. Din propozițiuni se pot naște iarăși cuvinte. Esențialul cuvântului deci nu este faptul că el este „simplu", iar propoziținea „compusă", ci că are un înțeles mai vag, în vreme ce propoziținea are un înțeles mai precis (pp. 58—60).

Din punct de vedere lingvistic, sunetele, care fac parte din „melodia" limbii, trebue cercetate numai întru cât sânt purtătoarele unui înțeles. Ele se rapoartă față de cuvânt și de propoziținne întocmai ca și tonurile față de melodie. Schimbările nu ating toate sunetele în aceeași măsură. Nu se schimbă sunetele în sine, ci numai sunetele ca părți ale vorbirii cu înțeles, după regulele cunoscute. Așa se explică pentru ce „legile sunetelor" nu pot triumfà asupra „analogiei" (pp. 60—64). N. DRĂGANU

Walter Porzig, *Aufgaben der indogermanischen Syntax*, în *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft*. Festschrift für Wilhelm Streitberg. Heidelberg, 1924, pp. 126—151.

Înțelesul care alcătuește partea internă a limbii nu este numai o particularitate a acesteia, ci și a logicei. Deși înțelesul gramatical nu este identic cu cel logic, totuși nu se poate tăgădui importanța cercetării înțelesului logic pentru cel al limbii. După cercetările elevilor lui Brentano, mai ales ale lui Marty, în această direcție mai im-

©BCU CLUJ

portante sânt rezultatele la care a ajuns E. Husserl în ale sale *Logische Untersuchungen,* I şi II, 1, Halle, 1913; II, 2, 1921, şi *Philosophie als strenge Wissenschaft (Logos,* I). Husserl se ridică împotriva psihologiei naturaliste, împotriva năzuinţelor de a întemeia concepţia despre lume în rândul întâiu pe cunoştinţele ştiinţelor naturale şi afirmă independenţa domeniului semantic de orice psihic (punctul de vedere psihologic a fost susţinut începând de la Steinthal de Paul, Wundt, Dittrich, Noreen, Stahl în *Syntax des griechischen Verbuns,* Deutschbein în *Sprachpsychologische Studien,* De Saussure în *Cours de linguistique générale* etc.). Limba trebue cercetată deci nu numai din punct de vedere psihogenetic (istoric), ci şi fenomenologic (semantic), pentru că ea are nu numai cauze fiziologice, psihologice şi istorice culturale, ci totodată şi aprioristice logice; iar, în urmare, va cercetà nu numai legătura cauzală (psiho-genetică) a conţinuturilor conştiinţii, ci şi pe cea logică. Husserl dedică un capitol deosebit „gramaticei pure" („Der Unterschied der selbstständigen und unselbstständigen Bedeutungen und die Idee der reinen Grammatik", I, 1, pp. 294—342), o gramatică „aprioristică", „pur-logică" (*aprioristische, rein-logische Grammatik),* care „aşează numai schela pe care fiecare limbă faptică, urmând parte motive general omeneşti, parte empirice, care întâmplător se schimbă, o umple şi o îmbracă în deosebite chipuri cu material empiric. Ori cât ar fi de hotărîtă în acest chip din punct de vedere empiric prin conţinutul real al limbilor istorice, ca şi prin formele lor gramaticale, fiecare este legată de această schelă; şi astfel cercetarea teoretică a acesteia trebue să formeze una din temeliile pentru cea din urmă clasificare a fiecărei limbi în general".

Walter Porzig încearcă să aplice la sintaxă îndemnurile teoretice ale lui Husserl în lucrarea *Aufgaben der indogermanischen Syntax* (Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festschrift für Wilhelm Streitberg. Heidelberg, 1924, pp. 126—151), dupăce cu un an mai

©BCU CLUJ

nainte s'a ocupat cu de-amănuntul de așa numita „*Innere Sprachform*" (*Indogerm. Forsch.*, XLI—1923).

Scopul principal al lui Porzig este să arate independența legilor fenomenelor sintactice de fenomenele psihice care le însoțesc totdeauna (p. 129 ; cf. și *Indogerm. Forschungen*, XLI—1923, p. 154).

După părerea lui Porzig ceea ce ne interesează în rândul întâiu la limbă nu este expresiunea externă ori manifestarea fenomenului psihic, ci raportul acesteia față de r e a l i t a t e, ceea ce î n s e a m n ă sau î n f ă ț i ș e a z ă (*meint*) expresiunea. Această facultate a unei expresiuni de a n u m ì sau î n f ă ț i ș à o bucată de realitate se numește î n ț e l e s. Vom deosebì deci la o expresiune :

1. E x p r i m a r e a ei externă prin sunete.
2. Formele psihice pe care le m a n i f e s t ă.
3. I n ț e l e s u l ei.

Cu cea dintâiu se ocupă g r a m a t i c a, cu a doua p s i h o l o g i a l i m b i i și cu a treia s e m a s i o l o g i a. Ca și semasiologia, și l o g i c a se ocupă de înțeles, dar ea judecă dacă este „corect" ori „fals" în raport cu starea de fapt, în vreme ce semasiologia înfățișează numai ființa și structura acesteia fără considerare la ce și întru cât îi corespunde în privința conținutului (p. 131—132).

Când vorbim de înțeles, ne obișnuim să avem în vedere de cele mai multe ori numai c o n ț i n u t u l. Totuși pentru lingvistică este cel puțin tot atât de importantă f o r m a înțelesurilor, felul cum înfățișează o expresiune starea lucrurilor. Același conținut, d. p. *Cesar*, poate fi dat în deosebite forme. In propozițiunile *Brutus a ucis pe Cesar* și *Cesar a fost ucis de Brutus* înfățișează Cesar de fiecare dată o stare de fapt identică în cel mai strict înțeles al cuvântului (p. 132).

Totuși din punct de vedere lingvistic există o deosebire, și anume o deosebire, care se ține în mod foarte esențial de sfera înțelesului : conținutul *Cesar* este socotit sau înfățișat de amândouă orile în chip foarte deosebit, anume odată ca obiect, altă dată ca subiect.

©BCU CLUJ

Aceste deosebite feluri în care o expresiune poate înfăţişă o bucată de realitate le numeşte Porzig formele semantice. Forme semantice sânt d. p. subiectul şi predicatul, obiectul şi atributul, dar şi substantivul şi adiectivul, concret şi abstract, perfectiv şi imperfectiv, etc. Din acest punct de vedere se poate răspunde uşor şi întrebării dacă noţiuni ca subiect şi predicat aparţin psihologiei, lingvisticei ori logicei. Deoarece aceşti termini înseamnă forme semantice, n'au ce să caute în psihologie, în loc de „subiect psihologic" spunem deci mai bine cu Wundt „idee dominantă". De logică se ţin acele noţiuni numai întru atâta, întru cât toate conţinuturile şi formele semantice pot fi supuse unei judecăţi logice. Patria lor proprie şi terenul principal al întrebuinţării lor este dimpotrivă în lingvistică, cu deosebire în semasiologie.

Deosebirii în conţinut semantic şi formă semantică îi corespunde în mod firesc şi o împărţire a teoriei înţelesurilor în două discipline: mai întâiu o teorie a conţinuturilor semantice, deci semasiologia sau semantica, şi apoi o teorie a formelor semantice, adecă a subiectului şi a predicatului, acuzativului şi dativului, activului şi pasivului. Această teorie se chiamă din timpurile cele mai vechi sintaxă (p. 133).

Pentru a stabili graniţele sintaxei, Porzig examinează pe scurt felurile formelor semantice. Ele se pot prezentă ca înţelesuri ori ca sintagme sau forme compuse, ale căror părţi componente sânt şi ele înţelesuri (cf. *regele a murit*, *barba împăratului* etc.). De felul celor dintâiu sânt interjecţiunile, care nu sânt numai „comunicare", apoi vocativele. In timpuri preistorice au fost şi imperativele, care în timpul istoric au ajuns sintagmă semantică întru cât numesc atât o acţiune, cât şi o anumită persoană ca subiect al acesteia. Înţelesuri simple sânt şi propoziţiunile de felul lui *Foc!* Ele înseamnă o stare de fapt complicată, dar o înfăţişează ca simplă; deci înseamnă situaţia complexă ca atare, fără ca înţelesul în sine să mai fie analizat. Aşa se prezintă limba copilului în cele dintâiu trei sferturi din anul al doilea. Cele vreo 40 de

©BCU CLUJ

cuvinte, de care dispune copilul, au înțelesuri simple și înseamnă simple situații, nu stări de fapt analizate (p. 133—134). Despre aceste cuvinte nu putem spune dacă trebue considerate substantive ori verbe, subiecte, predicate ori obiecte.

Nici nu ne putem gândi la forme semantice, deoarece acestea se pot ivì numai în sintagme, și aici mai întâiu fără formă. Formele construcției ca și ale înțelesurilor în care se analizează sensul complex se pot recunoaște numai în sintagmă (cf. *omnia praeclara rara* = subiect, atribut, predicat). Ele (subiect, predicat, obiect, atribut, determinațiuni adverbiale etc.) se numesc funcțiuni semantice (p. 135).

Afară de acestea avem categorii semantice (substantiv, adiectiv, verb, gen, concret, abstract, perfectiv și imperfectiv etc.), care sînt cu totul deosebite de cele dintâiu (substantivul numește un lucru fără a fi totdeauna subiect, adiectivul numește o însușire fără a fi totdeauna atribut, poate fi și predicat etc.) (p. 135).

Înțelesul nu este decât însușirea semnului de a denumì realitatea și semnul, întru cât este chiar semn și nu o simplă manifestare, este totdeauna semn pentru un înțeles. Aceasta se rapoartă atât la conținutul semantic, cât și la forme. Nu pot fi forme gramaticale sinonime ori cu două înțelesuri. Formele semantice rezultă numai din analiza cât se poate de precisă și din interpretarea formelor gramaticale (timp, gen, etc.).

Sintaxa (descriptivă) ar trebuì să înceapă cu analiza propoziținii simple, deci a unei sintagme încheiate. Va tratà mai întâiu despre structura propoziținii, despre propoziținile nominale și verbale, construcția activă și pasivă (lat. *genus verbale*, *vox*, *fr. voix*, *engl. voice* s. *turn* „direcțiune“ după Jespersen), felul complementelor propoziținii, impersonalele etc. Din acestea ar rezultà de la sine funcțiunile semantice, despre care s'ar tratà amănunțit în capitolul al doilea, deci despre felurile relațiunilor obiectului, atributului, despre relațiunile adverbiale etc.

©BCU CLUJ

In acest capitol deci ar intrà ceea ce se numește teoria cazurilor. In locul al treilea ar trebuì să se trateze categoriile semantice, deci substantiv, adiectiv, pronume, timpuri, moduri, statul acțiunii (aspect), etc. In sfârșit în capitolul din urmă ar trebuì să se trateze sintagmele, ca sintagme sau grupe semantice de ordin mai înalt. In acest chip s'ar înfățișà într'o metodă unitară întregul sistem al formelor semantice. Nu trebue să ne temem de imputarea de „Mischsyntax" (aluzie la J. Ries, *Was ist Syntax?*) și putem îmbrățișà tot ce în conformitate cu simțul corect de mai nainte ar trebuì considerat ca chestiune sintactică (p. 139—140).

„Propoziţiunea este o sintagmă semantică a cărei formă ne înfăţişează starea de lucruri ca încheiată" (p. 142). „Propoziţiunile cu structură simplă", ca interjecțiile, vocativele, forma primitivă a imperativului, nu pot fi considerate ca propoziţiuni, căci în realitate și în sensul cel mai strict nu au decât un înţeles simplu (p. 140). Despre un cuvânt ca *au!*, care nu numai manifestă durerea, ci înseamnă și situaţia de a aveà sau simți durere, e greu de spus dacă este substantiv ori verb, subiect ori obiect. Are un înţeles, dar nu unul format. Dar oare este altfel când cineva, căzând în apă, strigă: *ajutor!*? Putem spune că vorba noastră în acest caz este, după forma sa gramaticală, substantiv, putem construì chiar o propoziţiune în care ea formează obiectul — dar toate acestea nu schimbă faptul că ea nu însemnează decât situaţia strigării după ajutor. Ascultătorul care o interpretează după înţeles, nu poate să înţeleagă din ea decât această situaţie ca simplă; ori ce altă analiză specială, că oare primejdia vine de la apă, foc, șarpe ori hoți, nu este cuprinsă în ea. Este de recomandat deci ca astfel de expresiuni cu înţeles notoric simplu să nu fie considerate ca „propoziţiuni" (p. 140—141).

Sintagmele semantice formează în propoziţiune deosebite grupe, construcţii atributive, prepoziţionale, chiar compuse etc. Care este forma anumită a unei sintagme

©BCU CLUJ

sintactice pentru ca ea să poată fi considerată propoziţiune ? De obiceiu se consideră ca atare numai forma semantică predicativă ; celelalte forme, care apar independent, sânt, la o analiză mai amănunţită, numai propoziţiuni necomplete, adecă au o formă care presupune o anumită sintagmă semantică, dar nu este exprimată întreagă sintagma (cf. *Bună dimineaţa !* sc. *Bună dimineaţa poftesc* sau *doresc !)*. Uneori aceste propoziţiuni necomplete nu sânt analizate predicativ, ci atributiv (*Nori negri !, Blăstămată fiinţă !* nu înseamnă „sânt, se văd nori negri !", ci „norii sânt negri", „fiinţa este blăstămată") [1]. Condiţia ca să putem considerà o anumită sintagmă ca propoziţie este **ca forma ei semantică să fie încheiată** (p. 141—142).

Impersonalele, privite din punct de vedere semantic, nu sânt fără formă, ci sânt fără îndoială verbe. Afară de aceea ele prezintă totdeauna un subiect, în forma sintetică în însăşi forma verbală, în forma analitică un pronume anaforic (prepus). Ele sânt deci sintagme semantice cu formă predicativă : ὕει *(pluit, plouă)* este tot aşa de bine propoziţie ca şi φεύγει *(fugit ; fuge)* şi *es regnet* ca şi *es kommt*. Deosebirea nu este în forma semantică, ci în conţinutul semantic al lui *er* şi *es*. *Er* înseamnă un subiect hotărît, *es* unul nehotărît, subiecte sânt amândouă şi forma sintagmei semantice este predicativă. Ceea ce-i corespunde din punct de vedere psihologic lui *es*, deci ceea ce manifestă el, va stabili psihologia.

Interpretările sânt deosebite : în gr. ὕει μὲν ὁ Ζεύς v.-i. *varsanti meghăh* ; germ. mod. *das dumme Wetter will schon wieder regnen* : rom. *a plouat (plouă) o ploaie straşnică*. Dar deşi, în caz concret, din punct de vedere psihic n'avem decât ideea simplă „ploaie", aceasta nu schimbă faptul că înţelesul expresiunii nu este simplu, ci avem a face cu o sintagmă semantică analizată predicativ (p. 142—143).

[1] In cazul întâiu întregirea se face cu predicat verbal, în al doilea cu predicat nominal.

©BCU CLUJ

Dintre problemele de cercetat în sintaxa indoeuropeană Porzig relevă necesitatea stabilirii sistemului cazurilor, în special al prepoziţionalelor; studiul precis al modurilor, statului acţiunii (aspectului), timpurilor, etc.; chestiunea legăturii abstractelor verbale cu derivaţiunea, recomandând în loc de termenii „concret" şi „abstract" pe acei de „nomina agentis" şi „nomina actionis"; pentru sintaxa istorică: fiinţa şi rolul articolului (acel de a substantivà: substantivele fără articol aproape nu mai sânt simţite ca substantive" (p. 148), cf. *Ferdinand a fost rege* şi *Ferdinand a fost regele)*, naşterea categoriilor nouă, naşterea verbului, etc.; pentru sintaxa comparată: comparaţia sistemelor înrudite, etc.

N. DRĂGANU

Kr. Nyrop, *Grammaire historique de la langue française*. Tome cinquième. Copenhague - Leipzig - New - York - Paris, 1925, VIII + 461 pp.

A apărut numai partea I din acest tom care cuprinde sintaxa istorică a limbii franceze. Afară de capitole de ordin general (pleonasm, elipsă şi înlocuire, contaminare, analogie, acord şi dezacord), Nyrop tratează sintaxa istorică a numelor şi numeralelor, articolilor şi pronumelor, fiind cât se poate de temeinic informat, într'o redactare scurtă şi îngrijită. Cartea lu Nyrop poate servì ca model de tratare pentru sintaxele celorlalte limbi romanice, deşi punctul de plecare în considerarea limbii nu este cel al cercetărilor mai nouă.

N. DRĂGANU.

F. Sommer, *Vergleichende Syntax der Schulsprachen* (Deutsch, Englisch, Französisch, Griechisch, Lateinisch) mit besonderer Berücksichtigung des Deutschen. Ed. II. Leipzig u. Berlin, 1925, IV + 126 pp.

Lucrare foarte folositoare pentru scopuri didactice, cuprinzând o expunere rezumativă a chestiunilor sintactice esenţiale cu bune explicări introductive ale elementelor principale.

N. DRĂGANU

©BCU CLUJ

Elise Richter, *Wie wir sprechen* („Aus Natur und Geisteswelt", 354. Band). Zweite, vollständig umgearbeitete Auflage. Leipzig u. Berlin, 1925, 134 pp.

Cum ne spune însăşi autoarea, această a doua ediţie este o prelucrare „cu totul nouă" a instructivei expuneri popular-ştiinţifice a cunoştinţelor principale privitoare la limba omenească, naşterea şi desvoltarea ei, din ediţia I apărută în 1912.

N. DRĂGANU

E. Lerch, *Historische französische Syntax*. Erster Band. Leipzig, 1925. XXIII + 327 pp.

E. Lerch este specialistul şcolii Vossler-iene în chestiuni de sintaxă. După o serie de lucrări de principii şi de amănunte (*Der Aufbau der Syntax*, în *Germ.-rom. Monatsschrift*, VII—1915, Heft 3, pp. 17—109 ; *Die Aufgaben der romanischen Syntax*, în *Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Ph. A. Becker*, Heidelberg, 1922, pp. 81—100 ; *Satzglieder ohne den Ausdruck einer logischen Beziehung*, în *Germ.-rom. Monatsschrift*, V—1913, pp. 353—367 ; *Ausdruck eines sittlichen Sollens*, Leipzig, 1919 ; *Die halbe Negation*, în *Die neueren Sprachen*, XXIX, 1921 ; *Die stilistische Bedeutung des Imperfektums der Rede ('style indirect libre')*, în *Germ.-rom. Monatsschrift*, VI—1914, pp. 470—498 ; *Das Imperfektum als Ausdruck der lebhaften Vorstellung*, în *ZRPh.*, XLII—1922 ; *Typen der Wortstellung*, în *Idealistische Neuphilologie, Festschrift für Karl Vossler*, Heidelberg, 1922, pp. 85—106 ; *Die Bedeutung der Modi im Französischen*, Leipzig, 1919 ; *Zum Konjunktiv des psychologischen Subjekts*, în *Die neueren Sprachen*, XXXVI—1928, fasc. 2, etc.). Lerch încearcă acum o lucrare de sinteză.. Însuşi autorul consideră acest fapt ca o resemnare : i-ar fi mai plăcut şi mai uşor să trateze probleme care atrag şi încătuşează, decât să se mărginească să reproducă în mare parte rezultatele cercetărilor altora. Într'adevăr Lerch nu este teoretician, nu este spirit sintetic, ci excelent observator[1]. De-aici frica cu care se apropie de lucrarea de ansamblu pe care o începe.

[1] Cf. A. Meillet, *Bulletin de la Société de Linguistique* de Paris, XXVII—1927, pp. 100—102.

©BCU CLUJ

In „Prefață" (pp. IX—XXVI) și în „Introducere" (pp. 1—39) Lerch caută să fixeze principiile de care se va conduce în alcătuirea lucrării sale. Vederile i s'au schimbat mult pe urma cercetărilor făcute în cursul celor 15 ani din urmă. Totuși nu și-a tradat maestrul în cercetările sintactice, pe Adolf Tobler, ale cărui *Vermischte Beiträge zur französischen Grammatik*, 5 Hefte, Leipzig, 1886—1902, sânt considerate, după Lerch cu drept cuvânt, ca o lucrare sintactică fundamentală pentru ori ce romanist.

Cu toate că Lerch, și în această prefață și în definițiile umflate pe care le dă, continuă a fi condus de pretenții vane în privința direcției pe care o urmează, însăși lucrarea sa în tratare este substanțială, nuanțată, plină de cunoștințe precise și de fapte bine observate și, în urmare, a fost mai bine primită decât lucrările sale anterioare [1]. L. Spitzer salută apariția celui dintâiu volum cu cuvintele: „Habemus papam!" (*Literaturblatt für germ. u. rom. Philologie*, XLVII—1926, col. 19—28).

Până la A. Tobler s'a dat mare atenție fonologiei și legilor acesteia, iar sintaxa și stilistica au interesat mai puțin. A. Tobler a fost unul dintre puținii care dete atențiunea cuvenită acestei fiice vitrege a lingvisticei înainte de ce Vossler ar fi pus capăt „virvar"-ului filosofic prin recunoașterea faptului că „drumul nu duce de la fonologie la sintaxă și stilistică, ci invers, de la stilistică și sintaxă la fonologie: dacă stilistica și sintaxa ne învață că vorbirea decurge c o n ș t i e n t, aceeași trebue să fie și situația

[1] Cf. asupra acestora K. Jaberg, *Idealistische Neuphilologie (Sprachwissenschaftliche Betrachtungen)*, în *Germ.-rom. Monatsschrift*, XVI—1926, pp. 12—13; G. Rohlfs, *„Idealistische" Neuphilologie*, extras din *Ztschr. f. frz. Spr. u. Litt.*, XLVIII, 1/2, p. 136; L. Spitzer, *Eine Strömung innerhalb der romanischen Sprachwissenschaft*, extras din *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Litteraturen*, 1921, pp. 130—131; E. Richter, în *ZRPh.*, XLII—1922, pp. 704—721, în special p. 716; I. Iordan, *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft*, în *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft, Festschrift für Wilhelm Streitberg*, p. 594; A. Wallensköld, în *Neuphilologische Mitteilungen*, XXVII—1926, pp. 220—223; etc.

©BCU CLUJ

fonologiei, deci și schimbările care se petrec în aceasta trebue să le recunoaștem ca făcute în mod conștient din partea omului" (p. XI). Vossler a cerut încă în cea dintâiu lucrare de polemică a sa (*Positivismus und Idealismus in der Sprache,* Heidelberg, 1904) ca același punct de vedere idealist, pe care l-a întrebuințat Tobler în studiile sale de sintaxă franceză cu atâta pătrundere, în mod conștient și sistematic, să se aplice și în morfologie și fonologie.

Aceasta nu înseamnă să disprețuim „pozitivismul", deci cercetarea temeinică a amănuntelor, căci „pozitivismul" nu este numai adunarea de material ca atare, ci și tragerea de concluzii, găsirea de „idei" pe baza materialului strâns metodic. El este direcția de cercetare, care, ce e drept, dă cauzele fenomenelor de limbă și ale schimbărilor, dar pe acestea nu le caută în om (în cugetarea, simțirea și voința lui, în însușirile lui creatoare și transformătoare), cum le caută „idealismul", ci în lucruri, în înșăși fenomenele (p. XVI). Fenomenele de limbă nu se ivesc cu totul „inconștient", cum se crede. Innoirile în limbă pornesc de la un mic centru (une ori și mai multe centre), poate chiar de la un individ cu mare influență. Un individ, un oraș cu superioritate culturală influențează întreagă provincia învecinată inferioară în cultură. Deci nu putem spune că înnoirile de limbă se lățesc, ci mai curând că sânt lățite; oamenii le lățesc primindu-le, fiindcă le plac.

Această afirmațiune are valoare și pentru schimbările analogice: ivite izolat, unele sânt primite și lățite fiindcă plac, fiindcă cel ce le aude reacționează față de ele pozitiv, nu negativ; altele sânt respinse. Pozitivistul, care caută explicarea în lucruri, când vede că două expresiuni existente se prezintă în mod automat, fără colaborarea vorbitorului, deodată și deci fragmentar în mintea acestuia, amestecându-se și făcând una nouă, zice că ele se contaminează, dar nu cercetează mai departe pentru ce unele contaminări sânt primite și lățite,

©BCU CLUJ

chiar cu pierderea expresiunii corecte, iar altele sânt respinse. Idealistul, dimpotrivă, constată că contaminarea într'adevăr poate să se fi născut în chipul arătat de pozitivist; dar ea este o greşală de limbă, de care el, ca istoric al limbii, nu se poate ocupă decât atunci când n'a fost simţită numai ca greşală, ci a fost imitată, deci a intrat în limbă. El va cercetă nu atât c a u z e l e n a ş t e r i i contaminării, cât mai mult pe cele ale î n t i n d e r i i ei. Aceste cauze nu sânt cele două expresiuni corecte care s'au contaminat, ci o a m e n i i vorbitori care au acceptat contaminarea pentru că le-a plăcut mai bine, li s'a părut mai expresivă decât expresiunile neexcepţionabile din punct de vedere logic mai puţin intuitive (p. XVIII—XIX).

Pozitivistul urmăreşte felul cum se întâmplă i v i r e a sau n a ş t e r e a înnoirilor în limbă, le constată şi aranjează sau etichetează în sertarele „analogie", „contaminare" etc. Idealistul le î n ţ e l e g e în particularitatea, singularitatea şi singurătatea lor ca creaţiuni ale anumitor epoce. Pentru idealist innovaţiunile nu sânt produse ale neatenţiunii sau nebăgării de seamă, care se pot naşte şi lăţi în ori ce timp, ci produsele epocei istorice care le-a primit în tezaurul ei de limbă pentru că i-au plăcut (p. XX).

Idealistul are în vedere totdeauna subiectul vorbitor, singurul agent al schimbărilor de limbă, care n'are nevoie numai decât să creeze nouă forme de limbă, totuşi schimbă limba prin faptul că a l e g e liber între două expresiuni posibile pe aceea care i se pare mai expresivă, deci mai corespunzătoare necesităţilor sale sufleteşti, şi prinde numai decât innovaţiunile ivite din oarecare pricini dacă i se par proprii pentru a-i exprimă părerea sufletească (p. XX).

Idealistul studiază limba în continuă mişcare privind-o din punct de vedere i s t o r i c. Pozitivistul, dimpotrivă, are în vedere fenomenele însăşi; le abstrage de la subiectul vorbitor şi încearcă să înţeleagă limba şi schimbările ei din ea însăşi (p. XX).

©BCU CLUJ

Acest fel de a vedeà este neistoric, pentru că deosebitele fenomene (dispariţia consonantelor, ivirea unor sunete intermediare, influenţarea analogică a formelor, contaminarea construcţiilor sintactice etc.) se pot ivì în ori ce timp (şi într'adevăr se şi ivesc). Pentru ca să fie istoric, el ar trebuì să arate dacă fenomenul respectiv a fost primit în anumită epocă, ori nu, pe urma faptului că a plăcut ori a displăcut subiectelor vorbitoare (p. XXI).

Idealistul gândeşte istoric, pozitivistul sistematic. Cel dintâiu încearcă să privească schimbările din deosebite domenii (sunete, forme, construcţie sintactică, tezaur lexical etc.) ca o unitate şi să le explice din cauze comune, anume din schimbările în gândire şi simţire ale subiectului vorbitor. Cel din urmă, sistematizând, fărâmiţează viaţa limbii în deosebite rubrici: fonologie, morfologie şi sintaxă. Sistemul de limbă, la care ţine pozitivistul, se numeşte gramatică (p. XXI).

Având în vedere cele spuse mai nainte, tratarea izolată a sintaxei, care este numai o parte a gramaticei, nu este îndreptăţită din punct de vedere istoric. Totuşi Lerch crede posibilă şi folositoare o istorie a sintaxei sau o „sintaxă istorică". Numai cât în tratarea ei nu se vor trage păreţi despărţitori între deosebitele rubrici, ci se va purcede dintr'un punct de vedere general, care va îmbrăţişà întreagă desvoltarea respectivei limbi.

In „Introducere" Lerch dă mai întâiu definiţia sintaxei. Respingând definiţia obişnuită („sintaxă" = „teoria propoziţiunii"), înţelege subt sintaxă disciplina lingvistică care cercetează: 1. cum se exprimă în limbă sau în oarecare limbă categoriile psihice (*Bezeichnungslehre*, „teoria denominaţiunii", „a însemnării"), d. p. dorinţă, poruncă; prezent, trecut, viitor; raport de posesiune, etc.; şi 2. care este sensul mijlocului de exprimare care s'a desvoltat pentru a numì sau însemnà aceste categorii (*Bedeutungslehre*, „teoria sensului" sau „înţelesului", sau *Kunktionslehre*, „teoria funcţiunilor") (p. 1).

©BCU CLUJ

Având în vedere această definiţiune, cercetează raportul dintre sintaxă şi lexicologie, sintaxă şi morfologie, pe care o crede o parte a sintaxei, tratată din motive practice, de obiceiu deosebit de aceasta. Sintaxa cuprinde mai mult decât „teoria propoziţiunii", care nu este decât o parte a ei. Precizează în sfârşit raportul dintre sintaxă şi stilistică, definind stilul şi stilistica în sensul vederilor lui Vossler.

Lerch urmăreşte critic deosebitele metode sintactice descriptivă, logică, comparativă, genetică-psihologică, estetică şi istorică, relevând avantajele şi scăderile fiecăreia din ele.

Cea mai riguroasă i se pare metoda istorică, care, după el, n'are să se mulţumească să arate numai că expresiunile obişnuite astăzi se întâlnesc şi în vremuri mai vechi, ori că alte expresiuni se întrebuinţau odinioară în locul lor, ci va explică pentru ce au fost preferate cele dintâiu acestor din urmă, care au fost părăsite, din legătura fiecăreia din expresiuni cu curentele spirituale şi culturale ale deosebitelor epoce [1].

Pe temelia acestor principii, Lerch, în volumul întâiu al lucrării sale, tratează „generalităţi privitoare la mijloacele de legare ale propoziţiunilor şi conjuncţiunile", parte pentru care materialul se poate strânge mai uşor, rămânând să se ocupe în : II de „deosebitele feluri ale propoziţiunilor secundare şi conjuncţiunile subordonătoare", III de „întrebare şi răspuns, negaţiune, topică, moduri şi timpuri", IV de analiza propoziţiunii : „părţi de propoziţiune, congruenţă, verb şi nume, articol, pronume, numeral, adverbe, prepoziţiuni, interjecţiuni". Impărţirea şi succesiunea în tratare, cum vedem chiar şi numai din această înşirare, nu este fără cusur.

N. DRĂGANU

[1] Pp. 27—33 : cf. şi *Die Aufgaben der rom. Syntax*, în *Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Ph. A. Becker*, Heidelberg, 1922, pp. 81 sqq. ; împotriva aceste păreri este O. Funke, *Über Prinzipienfragen der Sprachwissenschaft*, în *Engl. Stud.*, Band 57, pp. 161 sqq.

©BCU CLUJ

J. B. Hofmann, *Lateinische Umgangssprache*. Heidelberg, 1926. XIV + 184 pp. [1]

Această lucrare este inspirată în parte de H. Wunderlich, *Unsere Umgangssprache in der Eigenart ihrer Satzfügung*, Weimar u. Berlin, 1894, şi Leo Spitzer, *Italienische Umgangssprache*, Bonn u. Leipzig, 1922, şi mai ales de lucrările lui Ch. Bally : *Traité de stylistique française ; Stylistique et linguistique générale* (*Arch. f. d. Stud. d. neueren Sprachen*, 128, pp. 87 sqq. ; cf. *Le langage et la vie*, pp. 95—137) şi *L'étude syst. des moyens d'expression* (*Die neueren Sprachen*, 19, pp. 1 sqq. ; cf. şi *Le langage et la vie*, pp. 141—181 : *Mécanisme de l'expressivité linguistique*). De mirat este că autorul ei nu se referă de loc la lucrarea lui F. Brunot, *La pensée et la langue*, Paris, 1922, care are şi ea o natură înrudită. In introducere Hofmann se ocupă de vorbire şi scrisoare, de anumite particularităţi ale limbii comediilor latine, stilul epistolar, alte izvoare, apoi face unele observaţii metodice privitoare la propoziţiunea afectivă şi intelectuală, consideraţia vorbitorului faţă de ascultător, schimbul între tendenţele subiective şi sociale, caracteristica concretă şi brahilogică a limbii familiare [2].

---

[1] Hofmann a scris şi importanta introducere la ed. V din Stolz-Schmalz, *Lateinische Grammatik*, München, 1926 („*Entwicklung und Stand der lateinischen Sprachforschung*", pp. 1—43) şi a prelucrat, cu multă competenţă şi ţinând socoteală de curentele care stăpânesc în ligvistica generală, partea a doua a acestei valoroase lucrări : *Syntax und Stilistik*, München, 1928, XVII + 924 pp.

[2] Reţin aici definiţia propoziţiei (p. 1), pe care a dat-o Hofmann, cu mici modificări, şi în introducerea scrisă în Stolz-Schmalz, *Lat. Grammatik*[5], I, München, 1926, pp. 30—31 : „Ein Satz ist eine von einem einheitlichen Affektsstrom beherrschte sprachliche Äusserung, deren Sinn entweder durch rein sprachliche und dynamisch-musikalische Mittel (Akzent, Tonfall) in sich abgeschlossen ist oder durch aussersprachliche Mittel (aus der dem Sprechenden und Hörenden gemeinsamen Seelensituation, sowie mimische und pantomimische Gesten und Gebärden) zu einem abgeschlossenen Ganzen vervollständigt

©BCU CLUJ

Tratează apoi laturea subiectiv-afectivă a limbii familiare: cap. I: 1. propoziţiunile afective şi elementele lor (interjecţii, particule afirmative şi negative, particule interogative, formule mecanizate); 2. propoziţiunile afective brahilogice (elipsă, infinitiv ist. aposipeză), 3. elemente afective în propoziţiunea intelectuală (geminaţie şi anaforă, influenţa stărilor sufleteşti afective asupra construcţiei modale a propoziţiei, exagerări afective şi abundanţe); 4. construcţia propoziţiei afective; cap. II: rolul interlocutorului în exteriorizarea gândirii personale (consideraţia faţă de ascultător şi influenţa acestuia: 1. formule pentru începerea cererilor şi a îndemnurilor; 2. mijloace lingvistice pentru captatio benevolentiae; eufemisme şi fenomene înrudite); cap. III: caracteristica semantic-intuitivă a limbii familiare (1. lexic şi frazeologie concrete; 2. metaforă şi fenomene înrudite; 3. rolul adiectivului în limba familiară; 4. infinitive substantivate în loc de abstracte verbale; 5. înnoirea particulelor şi a prepoziţiilor; 6. contaminaţii); cap. IV: caracteristica trivială şi brahilogică a limbii familiare.

Lucrarea n'a fost uşor de făcut, căci în limba latină este mai greu de stabilit ceea ce este intelectual şi ceea ce este afectiv decât în cele moderne. Terminologia nu este destul de sigură şi de precisă. „Langue familière" — „Umgangssprache" înseamnă un mare număr de limbi deosebite care atârnă de individ şi de împrejurări. Când este vorba de laturea afectivă şi de trecerea ei în intelectuală, este greu de fixat momentul când creaţiunea spontană ajunge stereotipă. Limbajul intelectual şi cel afectiv se alimentează reciproc. Noţiuni logice luate din laturea afectivă sânt afirmaţia şi negaţia. Nu se poate constată caracterul retoric al interogaţiunii. Cu cât expresiile logice, gramaticale şi afecti-

werden kann", (= „Propoziţiuea este o exteriorizare lingvistică stăpânită de un curent de afect unitar, al cărei înţeles ori este în sine încheiat prin mijloace curat lingvistice şi dinamic-muzicale (accent, ton), ori poate fi completat într'un întreg încheiat prin mijloace din afară de limbă (din situaţia sufletească comună a vorbitorului şi a ascultătorului, ca şi gesturi mimice şi pantomimice). Ea este menită să cuprindă şi laturea afectivă a limbii: interjecţii etc.

©BCU CLUJ

ve își pierd mai mult sensul, cu atât ajung mai familiare (cf. și recensiunea lui J. Vendryes, în *Bulletin de la Société de linguistique de Paris*, t. XXVII—1927, pp. 75—79).

Pentru a fi complet, amintesc în acest loc că de chestiuni asemănătoare se ocupă și J. Marouzeau : *Langage affectiv el langage intelectuel*, în *Journal de Psychologie*, XXII—1925, pp. 560—578, în care stabilește următoarele procedee de afectivitate : 1. întregitorul afectiv ; 2. construcția afectivă ; 3. accentuarea afectivă ; *Un trait du parler rustique : l'atténuation*, in *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, XXII—1922, pp. 28 sqq. ; *Un trait du langage paysan, la tendance à exprimer la pensée par approximation*, ibid., XXIV—1924, p. VII sqq. ; *Le latin, langue de paysans*, în *Mélanges linguistiques offerts à M. J. Vendryes par ses amis et ses élèves*, Paris, XXV—1925, pp. 251 sqq. In legătură cu lucrările lui Bally și Hofmann, *Lateinische Umgangssprache* și *Wege und Ziele der umgangsprachlicher Forschung* din *Blätter für die Bayer. Gymn.*, LXII, pp. 317 sqq., este în special articolul *Deux aspects de la langue vulgaire. Langue expressive et langue banale* al lui Marouzeau din *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, XXVIII—1928, pp. 63—67, în care ne arată că limba vulgară este vie, imaginată, expresivă, nouă, are pitoresc, se impune observatorului.

N. DRĂGANU

Albert Sechehaye, *Essai sur la structure logique de la phrase*. Paris, 1926, 237 pp.

Albert Sechehaye este specialistul în sintaxă al școlii Saussur-iene.

Încă în *Programme et méthodes de la linguistique théorique — Psychologie du langage*, Paris-Leipzig-Genève, 1908 (o încercare, fără îndoială întreprinsă prematur, de a sistematiză ansamblul lingvisticei teoretice sau al psihologiei limbajului, „de a reluă opera lui Wundt", care nu-l mulțămește, pentru „a o face mai bine decât el", p. 45), se ocupă Sechehaye de principiile, legile și metodele sintaxei ca parte a lingvisticei, care este o „știință de fapte și legi" (p. 3—4).

©BCU CLUJ

„Adevărata metodă pentru a studia și expune evoluțiile sintactice ale unei limbi trebue să se deducă din vederile generale asupra naturii a ceea ce evoluiază, și asupra cauzelor și procedeurilor acestor evoluțiuni" (p. 22).

F r a z a este s i m b o l, deci intră în *semantică*. „*Simbolul-frază* este un singur simbol sau cuvânt întrebuințat pentru a exprimă o gândire din care el reprezintă elementul principal" (p. 138).

Câteva pasaje importante din punct de vedere sintactic găsim și în articolul intitulat „*Les règles de la grammaire et la vie du langage*" (*Germanisch-romanische Monatsschrift*, VI—1914, pp. 288—303, 341—351), în care, tratând articolul definit în limba franceză, a încercat să dea o schiță a metodei de urmat în expunerea statică a unui punct al gramaticei particulare.

Pentru Sechehaye sintaxa este „totalitatea faptelor care privesc exprimarea gândirii prin combinațiuni convenționale de semne arbitrare sau simboluri" (p. 289).

„Expresiunea convențională a apărut în mod necesar din capul locului subt forma simplă a unui semn izolat. Istoricește *fraza-simbol* precedă frazei [1] și logic o combinație de elemente cu înțeles presupune cel puțin existența acestor elemente. Fără simboluri nu este sintaxă; astfel această disciplină a lingvisticei se angrenează în mod firesc cu altă disciplină care-i precedă și pe care o numim *simbolică*" (p. 289).

„Simbolica nu trebue confundată cu lexicologia. Aceasta tratează despre *cuvânt*, noțiune fragilă și inconsistentă dacă o examinăm mai de aproape [2].

---

[1] Cf. *Linguistique théorique*, p. 138.

[2] Impărțirea frazei în cuvinte mai curând decât în simboluri, atât de numeroase pe cât este posibil răspunde unei necesități practice și se face în fiecare limbă după principii destul de naturale, deși varabile. In franțuzește, de exemplu, nu este nici unitatea, nici independența sensului sau accentului, nici libertatea de a ordonà, nici capacitatea de a se flexionà ceea ce determină totdeauna diviziunile între cuvinte. Când este una, când este alta, după împrejurări. Noțiunea cuvântului astfel

©BCU CLUJ

Cealaltă nu consideră decât simbolul de semnificare în unitatea sa, fără a întrebà dacă el corespunde la ceea ce-am obişnuit să numim în limbă cuvânt (*eau* „apă" de pildă), dacă este mai puţin de un cuvânt (ca un sufix: *venez* „veni-ţi" ori mai mult (locuţiunea *s'il vous plaît;* cf. rom. *de-oare-ce, cică* etc.).

Din moment ce avem de a face cu o construcţie, ori mai mult, din momentul în care socotim constructiv un element dintr'un fragment de limbaj analizabil (*juge-ment, re-ven-ez, bon Dieu,* etc.; *isteţ-ime, rentoarce-ţi-vă, unt-de-lemn,* etc.), e vorba de sintaxă. Sintaxa definită astfel îmbrăţişează derivaţia, compoziţia şi flexiunea [1].

Simbolica şi sintaxa în totalitatea lor, cea dintâiu cuprinzând pe a doua, reprezintă *Gramatica, care se ocupă de toate faptele expresiunii convenţionale.*

Gramatica la rândul său este cuprinsă în psihologie" (p. 289—290).

Sechehaye a încercat o metodă pentru expunerea gramaticei întregului ansamblu de limbă în lucrarea *La méthode constructive en syntaxe (Revue des langues romanes,* LIX—1919, pp. 44—76). Aici el ne arată că tradiţia este să se ieie formele una după alta — d. p. clasele de cuvinte — pentru a se tratà întrebuinţarea lor. S'a preconizat şi si-

variază în mod simţitor de la limbă la limbă după tipul ei gramatical. Acest fenomen, departe de a fi primordial, totuşi nu este decât un rezultat complex, nesigur şi secundar al sistemului sintactic în totalitaea sa. Aceasta este pricina pentru care nu vom puteà admite nici decum faimoasa definiţie a lui Ries *(Was ist Syntax?)* care spune sintaxa, ca „Lehre von Wortgefügen", lexicologiei („Wortlehre"). Această concepţie este lipsită de bază. Aceasta nu înseamnă că noi condamnăm ori ce fel de lexicologie: e just că, pentrucă diviziunea frazei în cuvinte răspunde unei necesităţi practice, nu se va trece nici odată peste lucrări ca *Dictionnaire Général* de Hatzfeld şi Darmesteter, ori ca volumul III din *Grammaire* a lui Nyrop. Dar trebue să recunoaştem că aceste lucrări sânt împlântate prin mii de rădăcini în sintaxă.

[1] Firește numai în anumită măsură. Vom vedeà în care-

©BCU CLUJ

sistemul de a clasa faptele gramaticale după ideile pe care le exprimă. Aşa este sistemul urmat de Brunot în lucrarea sa ultimă *La pensée et la langue*, Paris, 1922. Jespersen în lucrarea *The Philosophy of Grammar*, London, 1924 şi 1925, a propus să se asocieze cele două metode pentru fiecare limbă. Aceasta dovedeşte că nici una din cele două metode nu este satisfăcătoare. Sechehaye crede că trebue să urmăm un sistem care graduiază dificultăţile. Trebue să plecăm de la tipul de frază cel mai simplu pentru a ajunge succesiv la deosebite complicaţiuni posibile şi astfel la etapele tipului frazei celei mai complexe. Unitatea limbii este un lucru cu două feţe ; de o parte este valoarea de significaţie, de altă parte semnul material. Nimic nu există în realitate în afară de această unire. Ideea singură nu interesează decât psihologia, sunetul singur nu este decât un strigăt. Cel ce crede că poate izolă una din aceste două feţe ale faptului lingvistic, pentru a-l consideră aparte, distruge însuşi faptul lingvistic. Pentru acest motiv cele două metode de gramatică menţionate mai sus, cea care pleacă de la forme şi cea care se întemeiază pe înşirarea ideilor, nu sânt în armonie cu obiectul lor.

Metoda constructivă, dimpotrivă, menţine totdeauna integritatea semnului ligvistic, introducând cu fiecare nouă complicaţie sintactică totodată şi semnul material care-i corespunde.

Sistemul gramatical este tratat ca un mecanism ale cărui părţi constitutive sânt trecute în revistă începând cu organul cel mai esenţial (în cazul acesta particular : raportul dintre subiect şi predicat, care este sufletul frazei). O astfel de parte adecă este în acelaşi timp formă materială şi funcţiune, şi raţiunea de a fi a acestei forme şi a acestei funcţiuni nu se înţelege decât dacă partea respectivă este văzută exact în locul pe care-l ocupă în întocmirea generală.

După acest plan şi-a redactat Sechehaye al său *Abrégé de grammaire française*, Zürich, 1926.

Cea din urmă lucrare a lui Sechehaye, *Essai sur la structure logique de la phrase*, Paris, 1926, este şi ea un

©BCU CLUJ

studiu care are în vedere principiile de organizare cercetate în lucrările sale anterioare, un studiu de analiză logică şi gramaticală, de astă dată complet.

Noţiunile de care ne servim în analiza frazelor noastre se reduc la un număr foarte mic de fapte logice şi psihologice combinate şi dozate în chip diferit, dar totdeauna aceleaşi. Aceste fapte trebue urmărite până la izvorul lor psihologic, arătând din ce mişcări ale gândirii şi imaginaţiunii s'au născut entităţile gramaticale numite subiect, predicat, complement, substantiv, verb etc. Intr'adevăr „chestiunile privitoare la structura frazei sânt de mare importanţă teoretică şi practică : teoretică pentru că este vorba de o parte integrală a întregii ştiinţe lingvistice ; practică pentru că nu este reflexiune, nu este regulă, nu este învăţământ privitor la întrebuinţarea limbii în serviciul gândirii care să nu facă apel la noţiuni generale din acest ordin" (p. 1).

In această privinţă de obiceiu pleacă de la vederile lui H. Schuchardt exprimate în *Sprachursprung*, I, II (în *Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften*, 1919), III (*Prädikat, Subjekt, Objekt*), ibid., 1920, *Exkurs zu Sprachursprung*, ibid., 1921, *Possessivisch und Passivisch*, ibid., 1921 (cf. în parte şi *H. Schuchardt-Brevier*, Ein Vademecum der allgemeinen Sprachwissenschaft als Festgabe zum 80. Geburtstage des Meisters zusammengestellt und eingeleitet von L. Spitzer, Halle, 1922), pe care în general le admite, une ori le combate şi le aduce în concordanţă cu principiile lingvistice ale lui De Saussure şi ale şcolii acestuia, dar ţine socoteală şi de alte cercetări mai nouă. [1]

---

[1] Atitudinea lui A. Meillet faţă de teoriile lui Schuchardt în privinţa naşterii propoziţiunii şi a părţilor ei, cu care în general este de acord, se poate cetì în *Remarques sur la théorie de la phrase*, în *Journal de Psychologie*, XVIII—1921, pp. 609—616, iar a lui A. Trombetti în *Elementi di glottologia*, Bologna, 1923, pp. 216—222 (§§ 257—263). — Dintre lucrările mai nouă şi mai importante utilizate de Sechelaye amintesc : O. Jespersen, *Language, its Nature, Developement and Origin*, London,

©BCU CLUJ

Sechehaye reaminteşte „distincţiunea făcută de F. de Saussure între *limbă (langue)*, instituţiune socială, ansamblu de regule arbitrare admise într'o comunitate, şi *vorbă (parole)*, care este pusă în acţiune de subiectele vorbitoare (ori scriitori) pentru a-şi comunică gândirea în oarecare împrejurare particulară. Vorba, act personal, se organizează după regulele limbii, dar în ansamblul său rezultă din psihologia individuală a celui ce vorbeşte. Limba este un produs al societăţii şi organizaţia sa priveşte psihologia colectivă (p. 3—4).

Studiul lui Sechehaye priveşte starea limbii, „este un studiu *static*, care n'are de a face direct nici cu accidentele vorbirii, nici cu fenomenele de evoluţiune gramaticală care pot rezultà din ele“ (p. 4).

Impreună cu F. de Saussure întrebuinţează termenul gramatică în sensul cel mai general. Gramatica este pentru el „tot ce priveşte organizaţia limbii, sunete, lexic, sintaxă“ (p. 4).

In gramatică se ataşează la cei ce văd în aceasta „combinaţiune de semne“. Această gramatică o numeşte „*gramatică sintagmatică* în opoziţie cu *gramatica asociativă*, care tratează semnul ideii izolat. Se poate vorbì şi de o gramatică *fonologică*“ (p. 4).

Fiind vorba de *gramatică sintagmatică*, ca orice studiu privitor la lingvistica statică, studiul său este descriptiv : analizează organizaţia limbii în elementele sale pentru a le înşirà şi definì. In principiu n'ar trebuì să intervină în studiul său nici psihologia vorbirii, nici fapte privitoare la evoluţiunile lingvistice, căci ceea ce interesează nu este originea sau desvoltarea gramaticei ori funcţionarea practică, ci gramatica însăşi.

Totuşi face numeroase incursii şi în aceste domenii învecinate. Examinarea limbajului copiilor, de pildă, îi ajută

1922 şi *The Philosophy of Grammar*, London 1924 şi 1925; E. Sapir, *Language*, An introduction to the study of speak, New-York, 1921; J. Vendryes, *Le Langage*, Paris, 1921 (retipărită în 1924, adăogându-i-se un „Appendice“, pp. 437—444); H. Delacroix, *Le langage et la pensée*, Paris, 1924, etc.

©BCU CLUJ

să aducă oarecare lumină asupra principiilor esenţiale ale instituţiunilor limbii şi să ajungă la o seamă de rezultate deosebite de cele ce s'au admis în general în acestă privinţă. Astfel Sechehaye nu crede, ca Noreen, Schuchardt şi mulţi alţii, că grupa care implică un complement, cum este *casa albă*, s'a născut din condensarea unirii unui subiect şi a unui predicat: *casa este albă*; ci presupune că aceste două grupe derivă amândouă şi pe căi diferite din coordonarea primitivă care este la originea oricărei operaţiuni intelectuale.

O schiţă a acestui punct de vedere a dat mai întâiu în articolul *Les deux types de la phrase* din „*Mélanges Bernard Bouvier*", Genève, 1920, pp. 215—232.

Este greu de rezumat ceea ce este esenţial şi nou într'o lucrare atât de cuprinzătoare cum este cea a lui Sechehaye, de care este vorba aici. Nu este pagină pe care să nu găsim lucruri interesante şi vrednice de remarcat. De aceea sânt nevoit să mă mărginesc numai la înşirarea titlurilor deosebitelor capitole ale ei.

In general numai din punct de vedere static examinează Sechehaye: fraza cu un singur termen (monoremă); fraza cu doi termeni (diremă) şi cele trei raporturi principale (coordonare şi subordonare logică, principal şi complement, subiect şi predicat), raporturile fundamentale în fraza cu mai mulţi termeni; formele gramaticale ale celor trei raporturi fundamentale; întrebuinţarea claselor de cuvinte în limbă şi în vorbire; raporturile fundamentale ale gramaticii în limbă şi în vorbire; propoziţiunile simple cu logică implicită (subiectul verbului impersonal [1], complement predicativ, predicat indirect şi copulă verbală, termenul complex de predicat implicit etc.); formele substantivale şi ad-

[1] Asupra acesei chestiuni cf. acum în urmă: Ernst H. F. Beck, *Die Impersonalien in sprachpsychologischer, logischer und linguistischer Hinsicht*, Leipzig, 1922 (teză de doctorat foarte bună, care-şi tratează obiectul complet, într'o expunere clară, întemeindu-se pe exemple scoase din limbi foarte variate; întrebuinţează termenii subiect şi predicat general şi special; este interesantă şi pentru subiectul logic, gramatical, psihologic şi

©BCU CLUJ

iectivale ale verbului ; propoziţiuni coordonate propriu zise şi predicative ; propoziţiuni subordonate ; subordonatele predicative ; observări generale asupra conjuncţiunilor (asemănarea lor cu prepoziţiunile, de care şi de regimul cărora se ocupă amănunţit în capitolul privitor la cele trei raporturi fundamentale ; deosebirea dintre aceste două categorii gramaticale, clasificarea şi întrebuinţarea lor) [1] ; note asupra clasificării disciplinelor lingvistice.

Cum vedem şi din această expunere sumară a conţinutului lucrării, Sechehaye, după definiţia psihologică şi logică a elementelor gramaticii, urmăreşte pe rând raporturile gramaticii mai întâiu în l i m b ă, apoi în v o r b i r e, considerându-le pe acestea ca două instrumente deosebite puse la îndemâna vorbitorului care se serveşte de ele în acelaşi timp : instrumentul conştient şi convenţional al gramaticii îl întrebuinţează mai ales pentru a comunică idei, iar pe cel subconştient şi viu al vorbirii spontane, care are ca mijloace de exprimare intonaţia şi topica elementelor pe care i le pune la dispoziţie limba, mai ales pentru a desvălui înaintea ascultătorului viaţa afectivă. Dacă n'am avea în vedere amândouă aceste instrumente, n'am înţelege anumite discordanţe în armonia care ar trebui să existe între forma gramaticală şi mişcarea conştientă a gândirii.

N'am înţelege, de pildă, pentru ce două fraze identice, compuse din aceleaşi cuvinte şi grupate în acelaşi chip, pot exprimă lucruri cu totul deosebite ; nici de ce, pentru a exprimă aceeaşi idee, în împrejurări deosebite întrebuinţăm alte cuvinte şi alte întorsături sintactice ; nici discordanţa dintre subiectul gramatical şi cel psihologic, etc.

---

metodologic, pe care le defineşte mai precis ca alte lucrări) şi W. Brandstein, *Das Problem der Impersonalien*, în *Indogerm. Forsch.*, XLVI—1928, pp. 1—26, în care se lămureşte originea şi clasificarea impersonalelor şi se dă explicarea sintactică a lui *es*.

[1] Acest capitol se completează admirabil cu *Le renouvellement des conjonctions* din *Linquistigue historique et linguistique générale*, ed. II, Paris, 1926, pp. 159—174, şi vol. I din *Fr. hist. Syntax* al lui Lerch.

©BCU CLUJ

In privința punctului de plecare în cercetarea lingvistică Sechehaye se deosebește cu totul de Vossler și Spitzer. In vreme ce aceștia cred că trebue să începem cu stilistica, deci cu partea individuală din limbă, pentru ca să trecem la sintaxă, Sechehaye, ca reprezentant al gramaticei descriptive, dimpotrivă ne îndeamnă să începem cu partea colectivă, care nu trebue exagerată, cum s'a făcut din partea cercetătorilor anteriori, dar nici neglijată, pentru ca pe urmă, în legătură cu aceasta să observăm pe cea individuală.

N. DRĂGANU

Marguerite Lips, *Le style indirect libre.* Paris, 1926, 239 pp.

Prin recensarea acestei lucrări țin să atrag luarea aminte asupra unui capitol de stilistică și sintaxă necunoscut de gramaticile românești și care și în gramaticile franceze a început să-și facă loc numai în timpul din urmă, după vre-o 15 ani de discuții.

Este vorba în această lucrare, care este un specimen de aplicare a metodei „lingvisticei statice" cultivate de învățații genovezi Ch. Bally și A. Sechehaye, de o procedură de exprimare literară „interlingvistică" pe care autoarea o numește după Bally „style indirect libre", dar care mai are multe alte nume, cum vom vedeà îndată. Lucrarea cuprinde următoarele capitole : I. Generalități, II. Stilul direct, III. Stilul indirect, IV. Stilul indirect liber, partea descriptivă, V. Stilul indirect liber în raporturile sale cu cel indirect subordonat și cu cel direct, VI. Originea stilului indirect liber, VII. Evoluțiunea stilului indirect liber în literatura franceză, VIII. Stilul indirect liber în germană și engleză, concluziune, istoricul cercetărilor asupra stilului indirect liber și bibliografie.

Procedura „stilului indirect liber" este o formă intermediară care ne reamintește în același timp „stilul direct" și pe cel „indirect". Ea ne permite să păstrăm exclamațiunile, intonațiunile, a căror reproducere în stilul indirect intelectualizat este cu neputință, și în general mijloacele

©BCU CLUJ

de expresivitate ale stilului direct ; sintaxa propoziţiunilor este independentă. Povestitorul, întrebuinţând această procedură expresivă, poate reproduce vorbirea sau stările sufleteşti în urma unei transpuneri sau a unui schimb de atitudine. Stilul indirect liber poate să nu fie caracterizat prin nici un semn ligvistic, însuşi verbul introductiv lipseşte, numai starea sufletească a subiectului vorbitor sau a subiectului ascultător exprimă reproducerea discursului ; dar poate fi şi caracterizat prin semne expresive, cum sânt transpunerea timpurilor verbale şi a pronumelor personale, cuvintele exclamative, intonaţia exclamativă şi interogativă, etc. Pentru a ne lămuri, iată un exemplu mai simplu alcătuit anume (avem „stil indirect liber" în pasagiul tipărit cu italice) : „Copila s'a pus pe un plâns cu amar : *nimeni, vai, nu se mai gândeà la ea ; mureà părăsită de toţi !*" In „stil direct" am spune : „Copila s'a pus pe un plâns amar, zicând : *„nimeni, vai, nu se mai gândeşte la mine ; mor părăsită de toţi !*", iar în „stil indirect" : „Copila s'a pus pe un plâns cu amar, zicând *că nimeni nu se mai gândeşte la ea şi că moare părăsită de toţi*" (sau *„că nimeni nu s'ar mai fi gândind la ea...*", chiar *„că nimeni nu se mai gândià la ea...*"). Citez şi un exemplu, găsit întâmplător în A. Vlahuţă, *Din durerile lumii*, ed. V, Bucureşti, 1927, p. 55 : *„Căci nu vruse Dumnezeu s'o trăsnească de sus, ori să asmuţe fiarele codrilor asupra-i ca să-i sfâşie inima în bucăţi şi să-i crănţăne capul în dinţi, să nu mai fi ajuns la aşà ceas de blestem, să vadă cum i se prăpădeşte şi i se scufundă 'n hăul duşilor pe veci, comoara ei de mângâere, lumina cea mai sfântă a zbuciumatelor ei zile... Şi ea, să stea cu braţele cruciş la piept, să se uite, şi să n'aibă nici o putere... nici o putere... Cerule neîndurate !...* Aşa se văicăreà cugetul ei, în junghiurile desperării..."

In acest exemplu, în întregime o exclamaţie, vorbirea nu este directă, dar nu este nici indirectă, căci în aceasta din urmă n'ar fi admisibilă repetiţia „nici o putere... nici o putere", nici n'ar fi cu putinţă exclamaţia „Cerule neîndurate !"

©BCU CLUJ

Discuţiile în jurul acestui fel de stil s'au făcut din partea a două şcoale : şcoala germană din München, care întrebuinţează pentru a-l numì termenii „verschleierte Rede", „Imperfekt der Rede", „dramatische Rede", „mittelbare Dacht", şi cea genoveză în frunte cu Bally, care îl numeşte „style indirect libre", în vreme ce alţii îl numesc „style semi-direct", Herdin „imperfectsanförung", iar Jespersen „represented speech".

Intre cele două şcoale sânt anumite deosebiri nu numai în privinţa termenului, ci şi a valorii care i se atribue acestuia şi a punctului de vedere din care este privit. Şcoala genoveză îl consideră numai din punct de vedere *static*, iar cea germană şi din punct de vedere *evolutiv*. In acest loc nu pot să insist mai amănunţit asupra acestor dosebiri. Pentru cei ce se interesează mai de aproape de ele, mă mărginesc să citez lucrările în care se găsesc : A. Tobler, *Mischung direkter und indirekter Rede (Vermischte Beiträge zur französischen Grammatik*, II, pp. 7 sqq.) ; Th. Kalepky, *Mischung indirekter und direkter Rede* (ZRPh., XXIII—1899, pp. 491 sqq.) şi *Zum „style indirect libre" („Verschleierte Rede") (Germ.-rom. Monatsschrift*, V—1913, pp. 608—619); E. Lerch, *Die stilistische Bedeutung des Imperfektums der Rede ('style indirect libre') (Germ.-rom. Monatschrift*, IV—1914, pp. 470—498) şi *Das Imperfektum als Ausdruck der lebhaften Vorstellung* (ZRPh., XLII—1922) ; Gertrud Lerch, *Die uneingentlich direkte Rede (Idealistische Neuphilologie. Festschrift für Karl Vossler*, Heidelberg, 1922, pp. 107—119) ; E. Lorck, *Erlebte Rede.* Eine sprachliche Untersuchung, Heidelberg, 1911 (lucrare dedicată lui Vossler) ; O. Walzel, *Von „erlebter" Rede*, studiu publicat mai întâiu în *Zeitschrift für Bücherfreunde*, Heft 1/2, 1924, şi reprodus apoi în *Das Wortkunstwerk. Mittel seiner Erforschung*, Leipzig, 1926, pp. 207—230; Ch. Bally, *Le style indirect libre en français moderne (Germ.-rom.-Monatsschrift*, IV—1912, pp. 549—556, 597—606) şi *Figures de pensée et formes linguistiques (Germ.-rom. Monatsschrift*, VI—1914, pp. 405—422, 456—470) şi M. Lips, *Le style indirect libre chez*

©BCU CLUJ

Flaubert (*Journal de psychologie*, XVIII, Paris, 1921) și lucrarea al cărei titlu este pus în fruntea acestei recensii.

Afară de aceștia, au mai luat parte, fie înainte, fie după Bally, care mai întâiu a scos în relief importanța fenomenului, următorii : E. Herdin, *Studien über Bericht und indirekte Rede im modernen Deutsch*, Upsala, 1905 (teză pregătită prin două articole : *Würde + Infinitiv als Indikativ futuri praeteriti*, Leipzig, 1903 și *Über würde mit dem Infinitiv*, ibid., 1905, lucrări care i-au scăpat lui Bally și în care se citează ca izvoare mai vechi O. Behaghel, *Über die Entstehung der abhängigen Rede und die Ausbildung der Zeitfolge in Althochdeutsch*, Paderborn, 1877, și *Der Gebrauch der Zeitformen im Konjunktivischen Nebensatz des Deutschen*, ibid., 1899) ; tot Herdin, *Le style indirect libre (imperfectsanförung)*, Lund, 1919, și *„Le style indirect libre" ännu en gång*, ibid., 1919; L. Spitzer, *Zur stilistischen Bedeutung des Imperfekts der Rede* (*Germ.-rom. Monatsschrift*, IX—1921, pp. 58—60), *Sprachmischung als Stilmittel und als Ausdruck der Klangphantasie* (ibid., XI—1923, ppp. 193—216 ; reprodus în *Stilstudien*, München, 1928, II. *Stilsprachen*, Nr. 6, pp. 84-124, cu titlul modificat *„Sprachmengung als Stilmittel und als Ausdruck der Klangphantasie")* ; F. Menniken, *Eine eigentümliche Gestaltung des abhängigen Fragesatzes im Englischen*, în *Die neueren Sprachen*, XXVII—1919, pp. 263 sqq., și *Jüngere Verwendungen von würde + Nennform im Schriftdeutsch*, în *Zeitschrift für allg. dtsch. Sprachvereins*, 1919, col. 197 sqq. ; O. Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, London 1924 și 1925, pp. 290 sqq. ; gramaticii francezi L. Clédat, E. Legrand, care îl numește „style semi-direct", F. Brunot, Lanuss și Yvon, etc. Pornind de la lucrarea lui Bally și-a scris A. Juret lucrarea *Sur le style indirect libre en latin*, în *Mélanges... J. Vendryes*, Paris, 1925, dar pare a nu fi înțeles chestiunea destul de bine.

Lucrarea d-șoarei M. Lips prin informația largă pe care ne-o dă, prin expunerea clară a materialului cercetat, chiar și dacă ne lasă în unele puncte îndoieli, contribue mult

©BCU CLUJ

la clarificarea felului cum s'a desvoltat acest mod de expresiune ca tip stilistic în limbajul literar european. Pentru aceasta capitolul VII, în care se ocupă de „evoluţia" stilului indirect liber în literatura franceză, cu toate că este împotriva concepţiei „statice" a autoarei, este de deosebit interes. Nu pot să nu citez aici admirabila schiţă a acestei evoluţii făcută de Bally, pe care o reproduce d-şoara Lips pe p. 117 : „Sa courbe de fréquence est caractéristique de certaines attitudes littéraires remarquables. Connu de l'ancien français, le style indirect libre meurt, ou peu s'en faut, à la Renaissance, si ce n'est avant ; il ne survit que chez les gardiens de la libre tradition gauloise ; Rabelais en présente des traces. La Fontaine en fait un de ses procédés favoris, et avec quel charme incomparable il le manie ! Les purs classiques l'ignorent, asservis qu'ils sont à la phrase latine, à laquelle ce tour est étranger. Il reparaît chez les émancipateurs ; Rousseau le pratique spontanément, les romantiques le remettent à la mode et chez Flaubert il devient une forme d'art capable des effets les plus délicats... ; mai déjà Zola le schématise et en abuse, et c'est maintenant un cliché courant de syntaxe littéraire". Evoluţia stilului indirect liber a fost urmărită şi în alte literaturi (cf. Walzel, o. c., etc. pentru limba germană) şi ar fi de dorit să se urmărească şi în literatura noastră.

N. DRĂGANU

John Ries, *Was ist Syntax ?* Ein kristischer Versuch. Zweite, um einen Anhang vermehrte Ausgabe. Prag, 1927, 191 pp.

Este vorba de retipărirea anastatică a faimoasei lucrări a lui J. Ries, care a stârnit, la cea dintâiu apariţie (Marburg, 1894), multe discuţii şi despre care Rudolf Pestalozzi, *Syntaktische Beiträge :* I. Systematik der Syntax seit Ries. II. Die Casus in Johannes Kesslers Sabbata, Leipzig, 1909, p. 3, puteà să constate cu drept cuvânt : „Alle gesammtsyntaktischen Arbeiten, deren Verfasser Ries ignorieren oder rundweg ablehnen, sind für die Weiterentwicklung der Systematik bedeutungslos, mögen sie inhaltlich

©BCU CLUJ

so hervorragend sein wie die bekannten Leistungen der Germanisten Mensing, Wunderlich, Sweet oder Schiepek". In „Anhang"-ul de la sfârşit ni se dau lucrurile esenţiale din întregirile şi schimbările pe care Ries intenţionă să le facă în ediţia a doua care trebuiă să apară după 1914, dar a fost împiedecată de împrejurări. Autorul ne făgăduieşte ca întregire alte două lucrări : 1. *Zur Wortgruppenlehre* (cu probe), 2. *Was ist ein Satz ?* N. DRĂGANU

L. Spitzer, *Stilstudien : I. Sprachstile ;* II. *Stilsprachen.* München, 1928.

L. Spitzer este după propria sa mărturisire un „s i n t a c t i c i a n s t i l i s t i c". Această proprie caracterizare o găsim în lucrarea *Über syntaktische Methoden auf romanischem Gebiet,* publicată în revista *Die neueren Sprachen,* XXVI—1919, pp. 323—338. După ce critică mai întâiu sistemul sintactic al lui Tobler, apoi pe cel al lui Haas şi Deutschbein, Spitzer trage următoarele concluzii, care sânt în acelaşi timp şi mărturisiri de credinţă :

„Vedem aşa dar că hybris-ul (dacă pot zice aşa) la cercetarea Tobler-iană sta în plecarea de la o normă logică şi numai în procedarea istorică. Hybris-ul şcoalei lui Haas stă în ignorarea istoricului şi în accentuarea exclusivă a aşa numitului psihologic. De altfel amândoi înţeleg psihologia numai ca teorie a apercepţiilor, tratează numai influenţa ideilor asupra formei sintactice, amândoi cad din nou în şablonul gramaticilor şi încearcă să păstreze terminologia acestora, amândoi alunecă în mitologie : în vreme ce acela adoptă o logică utopistică, acesta un spirit de limbă creator fără tradiţie. Dar psihologia n'are de a face numai cu idei, ci şi cu afecte, voinţe, năzuinţe. Lucrările lui Bally şi Sperber ne-au învăţat, ceea ce de altfel a accentuat încă Meyer-Lübke, că există o limbă „emotivă" alături de cea intelectuală. Omul nu gândeşte numai logic, ci şi simte — şi nu este o întâmplare că Bally a scris o lucrare *La vie et le langage :* căci vieţii îi aparţin toate funcţiunile psihologice ale vieţii. Bally, Meillet, Vossler au arătat că există un fel de „gramaticalizare", adecă că formele

©BCU CLUJ

la origine afective se desbracă de valoarea lor afectivă, se uzează întocmai ca și monedele mărunte, ajung fără gust și fără afect (întocmai cum metaforele se schimbă în cuvinte obișnuite), scurt că c e e a c e e s t e l a o r i g i n e s t i l i s t i c d e v i n e s i n t a c t i c. Putem spune cu variația unei vestite propoziții: Nihil est in grammatica quod non fuerit in affectu și să concludem din aceasta: Multa sunt in grammatica quae fuerunt in stylo. Ni se va obiectà că stilistica și teoria exteriorizării afectelor în limbă nu sânt identice, căci afectele lucrează inconștient, fără intenția pe care o legăm totdeauna de cuvântul stilistică. Adevărat! Sânt înnoiri analogice care își au rădăcina în inconștient. De ele s'a ocupat mai cu seamă școala Paul-Ziemer-Tobler. Dar vorbitorul afectiv urmărește, și mai mult decât s'a recunoscut până acum, și intenții stilistice cu o înnoire sintactică. Deoarece am făcut însumi evoluția din numai istoric de felul lui Tobler în, ca să-i zicem așa, s i n t a c t i c i a n s t i l i s t i c (o desvoltare care se poate recunoaște în titlul și felul cum se urmează articolele din lucrarea mea *Aufsätze zur romanischen Syntax und Stilistik*[1]), explic în scurt ce îmi închipuesc eu subt sintaxă stilistică (un gen tot așa de la întâmplare pe care-l pun alături de sintaxa logică a lui Tobler, de cea psihologică a lui Haas): și sintaxa stilistică este *istorică*: ea cercetează pricinile stilistice ale unei expresii și caută să erueze motivele afective și emotive din care derivă înnoirea sintactică. Aceste motive emotive le consider ca normale în desvoltarea limbii, căci fiecare înnoire îi pricinuește vorbitorului incomoditatea într'atâta, că este justificată numai prin afect — nu ca excepții ale unei inexcepționabilități logice, care nu există în limbă: ori ce regularizare este secundară, însăși cea la aparență logică este născută afectiv. Punctul meu de vedere stilistic-sintactic este însă și *psihologic*, întru cât se întreabă ce afecte îndeamnă sufletul vorbitorului spre înnoire sintactică. Stilistica lui Bally vorbește mai departe de „effets évocatifs" și prin aceasta vrea să spună că

[1] Halle, 1918. — N. D.

©BCU CLUJ

fiecare întorsătură de limbă ne aduce aminte de mediul („milieu") în care s'a format mai întâiu — deci la o înnoire sintactică, mai ales la cele din limbile mai nouă, unde documentele sânt mai dese, trebue stabilite *milieu*-urile din care derivă ea — ceea ce s'a practicat de mult la istoria cuvintelor, mai ales în domeniul lexicologiei germane. In acest chip se descopere tonul la origine stilistic al unei înnoiri sintactice şi limba nu este măsurată cu măsuri streine, nu este judecată cu simţ de limbă strein, ci explicată din sine însăşi, din păturile ei sociologice..." (pp. 333—335).

„Pentru mine sintaxa şi stilistica se raportează ca uzul ocazional faţă de uzul obişnuit, nu este deosebire esenţială între ele: cel mult că în sintaxă se accentuiază mai mult limba ca mijloc de *comunicare*, în stilistică mai mult ca *expresie*: ar trebui să vorbim deci mai curând de sintaxa unei limbi şi de stilul unui scriitor. Denominatio fit a potiori. Dar că nu este o deosebire strictă între aceste două, ne arată faptul că avem numeroase lucrări despre sintaxa unui scriitor, precum şi o carte de Strohmeyer „Der Stil der französischen Sprache".

„Imi pot închipui ca inversare a sintaxei stilistice, care descopere motivele stilistice ale unei înnoiri gramaticale, o stilistică sintactică, în care se examinează şi se arată cuceririle sintactice ale fiecărui scriitor, cum anumite procese psihice condiţionează anumit stil şi prin aceasta o sintaxă proprie: această încercare am cutezat să o fac pentru simboliştii francezi şi am găsit, de pildă, că felul constant şi consecvent în care întrebuinţează ei propoziţiunile ţinteşte o volatilizare a înţelesului acestora, o anumită nesiguranţă flotantă în raporturile de spaţiu, timp şi cauză, întocmai cum creaţia poetică a simbolisticei preferă conturele vagi. Cu aceasta am ieşit din sintaxă şi am făcut stilistică — ceea ce nu mai aparţine problemei ce mi-am pus: de a discută metodele de cercetare *sintactică* în domeniul romanic" (p. 338).

Studiile sale „stilistice", înţelese în felul arătat mai

©BCU CLUJ

sus şi scrise între 1918-1928, şi le-a strâns Spitzer în două volume cu titlul *Stilstudien: I. Sprachstile; II. Stilsprachen*, München, 1928. Volumele acestea cuprind, cum ne spune însuşi autorul, în deosebire de *Aufsätze*, aceste „etape şi faze ale fixării progresive ale unui tip sintactic" care „din domeniul stilului individual" trece „în cel al sintaxei", cum le caracterizează Vossler (*Ltbl. f. germ. u. rom. Phil.*, 1919, col. 244)[1], mai mult „studii de stil", deosebind „stiluri lingvistice" (vol. I), deci „întipăriri stilistice ale anumitor stări sufleteşti în amănuntele limbii familiare" (p. IX), şi „limbi stilistice", deci „sisteme de exprimare pe care şi le-au format unele spirite alese în limba lor individuală" (ibid.). Cuvântul „stil" are sensul general de „întrebuinţare conştientă a unui mijloc de exprimare pentru anumit scop" (p. X). In lupta dintre idealişti şi pozitivişti alege calea mijlocie a „idealismului pozitiv" sau a „pozitivismului idealist" (p. X), documentându-se cu citatele de care are nevoie pentru a convinge.

Dintre studiile din volumul I ne interesează din punct de vedere românesc Nr. 2. *„Asyndetische Vergleiche im Italienischen und Rumänischen"* (pp. 12—18), în care se in-

[1] Din acest volum relev în special articolele: Nr. 11. *Über syntaktische Einordnung des Individuellen unter Allgemeinheit* (pp. 145—172), în care se ocupă de aşa numitul *pluralis sociativus* sau *affectus* şi deosebitele echivalente ale acestuia (cf. acum Fr. Slotty, *Der sogenn. Pluralis modestiae*, în *Indogerm. Forsch.*, XLIV—1927, pp. 155—190, şi *Der soziative und der affektische Plural der ersten Person im Lateinischen*, ibid., pp. 264—305); Nr. 13. *Über den Imperativ im Romanischen:* I. *Der gerundiale Imperativ* (pp. 181—219), II. *Der historische Imperativ* (pp. 216—229), III. *Zusammenfassung* (pp. 229—231), în care revine asupra chestiunilor discutate în *Mitteilungen des Instituts an der Universität Wien*, pp. 56—78 şi 386—400, subt titlul: 1. *«Romanische Parallelen zum rumänischen „Prädikatspleonasmus"*. 2. *Kaft-aţá, Kaft-aklo»*; Nr. 18. *Die syntaktischen Errungenschaften der französischen Symbolisten* (pp. 281—339), interesant şi pentru noi, întru cât simboliştii noştri au urmat în multe privinţe felul de a scrie al simboliştilor francezi, deci articolul lui Spitzer ne poate servi ca îndreptar în cercetarea

©BCU CLUJ

sistă asupra comparaţiilor de felul lui *singur cuc, şade pup,* care nu înseamnă însă „wie ein Wiedehopf" (cf. *pup, pop), doarme tun,* cf. şi *mi-s cince de sătul, a sta furcă, înghe-ţat bocna, îngheţat cionl, plin ochiu, negru corb;* Nr. 4. *„Über Personenvertauschung in der Ammensprache"* (pp. 26—38), în care se explică exemple de felul lui *Vino în-coace, mă-so,* şi *mă-sa e vinovată pentru greşala copilului* (p. 33—34). Fără a da şi exemple româneşti, sânt utiliza-bile şi pentru sintaxa românească studiile Nr. 1. *„Attribu-tive Anreihung von Substantiven im Französischen"* (pp. 1—11); Nr. 14. *„Das synthetische und das symbolische Neutralpronomen im Französischen"* (pp. 160—222); Nr. 15. *„Romanisch *facit ‚er sagt' — Zur Bewertung des Schöpferischen in der Sprache"* (pp. 223—257) [1], etc.

Dintre studiile din volumul II relev în rândul întâiu pe cele două principale: Nr. 1. *„Sprachwissenschaft und Wortkunst"* (pp. 1—17, apărut mai întâiu în *Faust,* 1925/

---

limbii multora dintre scriitorii noştri mai noi; Nr. 19. *Ein Ersatzwort für „Syntax"* (pp. 341—345), în care, în locul terme-nului „sintaxă" (*Syntax*), care nu i se pare propriu, cum nu găseşte potrivit nici pe cel de „teoria propoziţiunii" (*Satzlehre*), recomandă, ca şi Deutschbein şi Morris, pe cel de „teoria rela-ţiunilor" (*Beziehungslehre*), înţelegând subt relaţiune, împreună cu Schuchardt, „relaţiunea simbolică".

[1] Citez din *Dicţ. Acad.* II, 18: *„Nu te chiamă Andronic?" El feace: „Aşa mă chiamă"* (Dosofteiu, *Vieţile Sf.*, 56, 2, unde se găseşte foarte des). *Apoi uşa de la tindă se deschide şi Stoica intră înnăuntru. „A!... Văru' Culai!" făcu el, dând cu ochii de Pleşea* (C. Sandu, *Săm.* V, 91). *„Dec!" făcu ţiganul. Vine nunul cel mare... Din pistoale dând, Şi din puşti tunând, Pe dumneavoastră lăudând, Şi făcând oamenii: „Amin"* (Sevastos, *Nunta la Rom.*, 144/28). *„Bre!" făcu împăratul, „zi, aicea zac(e) oşcioarele bietului fecior!"* (Stăncescu, *Basme*, 112/12), unde se adauge: „Se pare că la început întrebuinţarea aceasta a ver-bului *face* era posibilă numai când urmă după o exclamaţie: *făcu ah!* s. *bre!* s. *dec!* etc. este deci a se compară cu *făcu scărţ!, hop!*, etc., cf. A, II, 50. Mai târziu pare a se fi gene-ralizat, ajungând la aceeaşi funcţiune ca şi franc. „faire" = „dire, répondre".

©BCU CLUJ

26, fasc. 6, pp. 22—23) [1] şi Nr. 12. „*Wortkunst und Sprachwissenschaft*“ (pp. 498—535 ; publicat mai întâiu în *Germ.-rom. Monatsschrift*, XIII—1925, pp. 169—186) [2].

Spitzer arată că lingvistica s'a interesat puţin de arta cuvântului pe care a lăsat-o mai mult în sarcina literaturii şi a esteticei. Acest punct de vedere însă este greşit, „căci „jucându-ne“ cu limba (întrebuinţând cuvintele în înţeles impropriu etc.) putem ţinti efecte artistice. Dar cercetătorii literari n'au pregătire lingvistică, iar lingviştii sânt prea puţin pregătiţi din punct de vedere estetic ca să se poată dedică stilisticei care stă la graniţa istoriei literare şi a lingvisticei.

Impotriva separatismului celor două soiuri de învăţaţi, unii naturalişti, ceilalţi spirituali, a luptat mai ales Vossler şi Croce, care privesc limba mai mult ca expresiune decât ca mijloc de comunicare, şi astfel o apropie de estetică.

Intr'adevăr limba este înainte de toate comunicare, arta înainte de toate expresiune, limba înainte de toate socială, arta individuală. Deci numai după o mare desăvârşire a respectivelor discipline poate fi tratată limba şi ca expresiune, arta şi ca mijloc de comunicare, căci într'adevăr „poporul face poezia şi poetul vorbeşte“.

Individul, de care se fereşte Wölfflin, este ţinta lui Vossler. Spitzer îşi consideră încercările sale ca realizări ale teoriilor lui Vossler. Laturea artistică a limbii a trebuit să fie privită de lingvistică mai întâiu teoretic pentru a se

---

[1] Cf. criticile : A. Meillet, *Bull. de la Soc. Linguistique de Paris*, XXVII—1927, p. 17 ; Weisberger, *Indog. Forsch.*, XLIV, p. 310 ; I. Iordan, *Revista revistelor*, 1927, p. 161 ; v. şi observaţiile lui S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV, pp. 1324—1325.

[2] Cf. ceea ce scrie Winkler în *Die neueren Sprachen*, XXXIII, 407 sqq. („*Die neuen Wege und Aufgaben der Stilistik*“) ; răspunsul lui Spitzer în *Ltbl. f. germ. u. rom. Phil.*, 1926, col. 89 sqq., şi replica lui Winkler, ibid., col. 267 sqq. ; de asemeni darea de seamă a lui S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV, p. 1324.

©BCU CLUJ

puteà tratà apoi ştiinţific artiştii cuvântului. Vossler are în vedere mai mult „vorba“ decât „limba“, mai mult ἐνέργεια decât ἔργον, — lui Spitzer îi trebue numai să se transpună în sufletul marelui vorbitor, al poetului, pentru a asistà la actul de creaţie lingvistică. Cercetările de acest fel sânt de sine înţeles istorice, istorice sufleteşti, deci stilistice. Dar înnoiri stilistice individuale se moştenesc întocmai ca însăşi limba („limba trăită“, „erlebte Rede“). Nu putem înţelege stilul de odinioară decât alcătuind o icoană totală a unui stil (d. p. al unui scriitor), numind tot ce este remarcabil din punct de vedere stilistic la un autor şi aducându-l în legătură cu personalitatea sa. Tot aşa se definesc şi dialectele ori se descriu feţele : un nas ascuţit, o gură largă nu-i dă posesorului nici un drept la originalitate, numai unirea multor trăsuri caracteristice alcătueşte înfăţişarea specială a unei feţe, a fizionomiei, în vreme ce deducţii ca „nas ascuţit“ = „voinţă energică“ etc. ne pot duce în rătăcire. De aceea Spitzer are oarecare neîncredere în explicarea stilistică, formulată definitiv, a unor fenomene gramaticale izolate, deoarece acestea în ansamblul total pot să aibă cu totul altă înfăţişare, o formă gramaticală poate să ascundă cele mai variate imbolduri sufleteşti : d. p. fragmentele de propoziţii plac atât impresionismului, cât şi expresionismului. Acolo a adus mlădiere în impresie, aici strigăt strident. E vorba deci de nouă timpuri cu nou spirit stilistic.

Acest fel de cercetare este important nu numai din punct de vedere stilistic, ci şi lingvistic, căci limba comună, cum se ştie, nu este decât o încrucişare de limbi individuale, gramaticalizarea deosebitelor acte de limbă — şi actul poetic nu este decât un act de vorbire —, ori ce înnoire pleacă de la indivizi creatori : nihil est in syntaxi quod non fuerit in stylo ; sintaxă, gramatică nu sânt decât stilistică fixată.

Pentru a arătà reoglindirea sufletului în individualitatea stilistică, a stilului personal în stilul unei limbi, putem

©BCU CLUJ

procedă practic în două chipuri. Ori pornim de la cuvânt şi tragem concluzii în privinţa personalităţii care stă îndărătul lui, ori invers de la aceasta la cuvânt.

Amândouă căile îşi au primejdiile lor. Dacă explicăm psihic o particularitate lingvistică, putem să-i atribuim ceva ce nu este în ea, întru cât ori ce particularitate lingvistică poate fi explicată în mai multe chipuri. In cazul al doilea, socotind caracterizarea literară ca dată şi căutând reoglindirea acesteia în limbă, putem să ajungem la exagerarea de a vedeà în orice fenomen lingvistic confirmarea caracteristicii stabilite apriori. Pentru a corectà aceste exagerări, e bine ca 1) după ce am întregit constatarea lingvistică cu cea literară, să încercăm şi calea inversă; 2) particularitatea observată într'un stil individual să o comparăm cu alta a aceluiaşi stil.

Studiile 6. *„Sprachmengung als Stilmittel und als Ausdruck der Klangphantasie"* (pp. 84—124) şi 7. *„Pseudoobjektive Motivierung bei Charles-Louis Philippe"* (pp. 166—207) sânt interesante aplicări ale vederilor lui Spitzer asupra stilului indirect liber pe care-l consideră ca tip intermediar între cel direct şi indirect şi caracterizând o atitudine când subiectivă, când obiectivă a scriitorului. De acest fel de stil s'a mai ocupat Spitzer şi în studiul *„Zur stilistischen Bedeutung des Imperfekts der Rede" (Germ.-rom. Monatsschrift*, IX—1921, pp. 58—60), unde remarcă cu drept cuvânt că stilul indirect liber este un procedeu literar preţios: de o parte atenuiază subiectivitatea autorului transformând-o în povestire narativă, de altă parte îi dă vorbirii mai multă realitate[1].

Interesante sânt şi articolele privitoare la stilurile unor scriitori, dar din punct de vedere românesc pot să ne intereseze numai întru cât am dorì să le utilizăm ca model.

N. DRĂGANU

---

[1] Asupra acestei chestiuni cf. mai pe urmă Marguerite Lips, *Le style indirect libre*, Paris, 1926, unde se dă şi toată bibliografia.

©BCU CLUJ

VASILE PÂRVAN, *Getica. O Protoistorie a Daciei.* Lucrare însoţită de 462 figuri, 43 planşe şi 4 hărţi ; 850 p. în 4° ; un desvoltat resumat în limba franceză, p. 725—804 ; Cultura Naţională, Bucureşti, 1926 [1].

— *Dacia,* An outline of the early civilizations of the Carpatho-Danubian Countries ; 214 p., 16 planşe şi o hartă. Cambridge, 1928.

Un monument impunător este opera pe care V. Pârvan a lăsat-o moştenire pentru multe generaţii de cercetători, istorici, filologi şi arheologi. *Getica* reprezintă cea mai mândră îndrăzneală, întemeiată pe cea mai solidă cunoaştere, unită cu cea mai înzestrată putere de valorizare a unui material imens spre a reconstrui un trecut îndepărtat nu numai al Daciei, ci al tuturor ţinuturilor carpato-danubiene.

In istoria omenirii mediteraneene descoperirile săpăturilor arheologice şi metodele arheologice au dus la rezultatul că epoca minoică şi cea micenian㠠au devenit capitole întregitoare din istoria lumii şi fără îndoială profeţia lui V. Pârvan, că „graţie exclusiv materialului arheologic" un capitol nou al istoriei antice a Europei, începând încă dela 3000 a. Chr., va putea fi scris când ţinuturile carpato-danubiene vor fi pe deplin studiate, profeţie anunţată în *Getica* (p. 648), nu va întârzia prea mult de a deveni o realitate.

Prin opera magistrală a *Geticei* avem o întreagă perioadă, necunoscută până acum, clarificată, valorificată şi expusă istoric în superioare condiţiuni ştiinţifice. Cu *Pro-*

---

[1] Recensii : N. Iorga, *Revue hist. du Sud-est eur.*, 1927, p. 241—250 ; St. Bezdechi, *Propilee Literare*, 1927, p. 6—8 ; Ion Nestor, „*Cuvântul*" 9 Iulie 1927 ; R. Vulpe, *Gândirea*, 1927, p. 215—217 ; S. Lambrino, *Arh. p. Ştiinţa şi Ref. Soc.*, VII, No. 3—4, 1928, Extras, p. 18—21 ; Grenier, *Revue des études an.*, 1927, p. 328—330 ; *Revue Belge d. Phil. et d'Histoire*, 1927, p. 525 ; P. Henry, *Une histoire des Gètes avant la conquête de la Dacie par les Romains*, *Revue Historique*, II, Nov.-Déc., 1927, p. 269—294, un articol mai desvoltat ; E. Pottier, *Revue Archéologique*, 1928, p. 220—223 ; *Ungarische Iahrbücher*, 1928, p. 203.

©BCU CLUJ

toistoria Daciei au fost câştigate pentru istoria lumii antice douăsprezece secole care s'au strecurat între epoca micenia-nă şi cea romană a Daciei, de la primul contact al Daciei cu cultura villanoviană şi până la sfărâmarea regatului lui Decebal.

In ultima vreme, două mari opere de reconstrucţie istorică, întemeiate pe ştiri istorice şi pe documente arheologice, pot fi asemănătoare cu opera fundamentală a lui V. Pârvan. Inainte de războiu, Minns a publicat opera sa fecundă, *Scythians and Greeks* (Cambridge, 1913), după războiu, marea autoritate pentru istoria lumii antice, Rostovtzeff a dat la lumină lucrare sa, *Iranians and Greeks in South Russia* (Oxford, 1922). Opera lui V. Pârvan de o complexitate mai îndrăzneaţă se încadrează în mijlocul acestor două lucrări istorice şi completează pentru ţinuturile carpato-danubiene, în forma cea mai strălucită, o lacună dintre cele mai dureros simţite.

Terenul era cu totul nou[1].

In şase mari capitole şi-a împărţit opera V. Pârvan. In primul capitol a pus problema în întregime, din punctul de vedere al migraţiilor cimmero-scythe, în alte trei capitole (c. II, III şi V) a revizuit, a supus unei cercetări critice dintre cele mai sigure şi a valorificat informaţiile izvoarelor literare şi a interpretărilor glottologice, într'un capitol special (c. IV) a înfăţişat rezultatele săpăturilor de

[1] Cartea lui Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani* (1880), ca şi lucrările lui Carl Gooss, *Chronik d. arch. Funde Siebenbürgens* şi *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Donaugegenden* (1876 şi 1877), sânt departe nu numai de cerinţele şi metodele ştiinţifice, dar şi de posibilitatea de concepţie şi înţelegere a marii probleme de care se apropiaseră autorii lor cu cincizeci de ani în urmă. O singură chestiune, a neoliticului din Dacia, a fost studiată anterior metodic şi riguros ştiinţific de către d-l I. Andrieşescu, *Contribuţiune la Dacia înainte de Romani* (1912). Admiraţia pentru *Dacia preistorică* (1913) a lui Nicolae Densusianu n'a fost împărtăşită de nici un om de ştiinţă, iar cartea lui F. v. Pulszky, *Magyarország Arheologiája*, publicată la 1897, este cu totul insuficientă, din multe puncte de vedere.

©BCU CLUJ

la Crăsani, iar în ultimul capitol a dat protoistoria Daciei pe baza materialului arheologic : Vârsta fierului în Dacia, Hallstatt-ul și La Tène-ul.

Când au început migrațiunile cimmero-scythe ? După clarificarea adusă de autor în această problemă, migrațiunile cimmero-scythe au pornit așa de timpuriu încât pe la anul 1000—900 a. Chr. întreg răsăritul Europei era în plină turburare. Insă în Europa carpato-danubiană n'avem urme scythice înainte de secolul al VII-lea a. Chr., ceea ce înseamnă că Scythii au ajuns în Dacia numai la vreo trei secole după primele năvăliri cimmeriene.

Drumul Scythilor prin Europa carpato-danubiană poate fi urmărit pe baza monumentelor. Au năvălit trei valuri de Scythi. Prin nordul Carpaților și prin Moldova, pe la pasul Oituz, spre Transilvania, iar a treia ramură scythică a trecut prin stepa basarabeano-munteano-dobrogeană, spre Oltenia și Bănat deoparte și spre Bulgaria de altă parte. Ultimul din aceste drumuri scythice prin ținuturile noastre este pus acum pentru întâia dată în lumină de către V. Pârvan.

Știrile lui Herodot privitoare la Cimmerieni, la Scythi și la ținuturile getice pot fi utilizate ? Herodot a văzut pe Olbieni, însă nu a vizitat pe Histrieni și de aceea informațiile pe care le are asupra ținuturilor transilvănene, pe unde făceau comerț Olbienii, sânt mai exacte, decât informațiile privitoare la ținuturile dunărene, care cădeau în zona de circulație comercială a Histrienilor.

Herodot știe că Scythii au venit în locul Cimmerienilor (IV, 11), știe că Agathyrșii locuesc în ținutul Mureșului, ceea ce se confirmă arheologic, însă crede că Agathyrșii ar fi un fel de Thraci, pe când ei, pentru autor, sânt Scythi tracizați [1]. Știrile lui Herodot asupra ținuturilor din Mun-

[1] Originea scythică a Agathyrșilor a căutat s'o demonstreze pe temeiul știrilor antice și pe constatări filologice, în același timp pe când V. Pârvan scriia opera sa, Carl Patsch în comunicarea sa, *Die Völkerschaft der Agathyrsen*, publicată în *Anzeiger d. Wien. Ak.*, 1925, p. 69 sqq. — C. Patsch susține că

©BCU CLUJ

tenia, Bănat şi Oltenia în această perioadă sânt mult mai puţin exacte.

Pe cine au aflat Scythii între Nistru şi Tisa? In întreaga regiune carpato-danubiană erau Geţii. Până la Oder şi Wartha s'au aflat obiecte de origină thracico-getică. Toponimia Daciei confirmă întru totul informaţiile lui Herodot şi datele arheologice. Elementul getic a resistat invaziunii scythice precum mai târziu va resista invaziunii celtice.

Stabilită problema în acest fel, evident că cea mai apropiată chestiune care trebuia clarificată era aceia a istoriei Geţilor din secolul al VI-lea a. Chr. şi până în scolul al II-lea d. Ch., adică de la Spargapeithes până la Decebal. O serie întreagă de chestiuni asupra Thracilor din Nordul Dunării este lămurită în acest capitol printr'o minuţioasă cercetare şi o magistrală revizuire a întregului material literar antic. Toate cercetările duc la înfăţişarea şi înţelegerea cu totul nouă a problemei fundamentale: răspândirea Geţilor pe malurile Dunării de jos nu s'a făcut de la Sud spre Nord, cum s'a susţinut de către mulţi învăţaţi, că adică Geţii ar fi trecut din Moesia în Dacia abia în a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr., ci dimpotrivă, Geţii au coborît din Carpaţi spre Dunăre, ca Thraci nordici, cu totul deosebiţi de Thracii sudici. E prezentarea problemei getice într'o formă cu totul nouă, care domină multe puncte cardinale ale marii opere a lui V. Pârvan.

Expediţiile lui Alexandru cel Mare la nordul Dunării, a generalului său Zopyrion ca şi a lui Lyscimachos dobândesc o nouă limpezire, iar amănuntele sânt corectate şi pre-

---

toponomastica Daciei nu este numai tracică, ci tracică şi scythică. Dintre exemplele lui C. Patsch amintim că Oltul, *Aluta* ar fi scythic, la fel cu documentatul *Alutus*, fluviul Terek de astăzi, care se varsă în marea Caspică, în ţară scythică şi la fel cu *Alta*, afluent al rîului Trubesch, care se varsă în Nipru, la sud de Kiev, iarăşi în ţară schytică, p. 72, v. în deosebi p. 72, nota 1. Pentru V. Pârvan *Alutus*, *Aluta* sânt thracice, p. 279 şi p. 751. Pentru originea scythică a Agathyrşilor v. şi E. Philipon, *Les Peuples primitifs de l'Europe méridionale*. Paris, 1928, p. 2.

©BCU CLUJ

cizate, cum n'au fost în nici o cercetare anterioară. (p. 43—64).

Lumea getică iese biruitoare asupra Scythilor răsăriteni ca şi asupra Grecilor sudici, însă până la o organizare, o unificare şi o stabilitate politică de durată, Geţii vor mai avea de înfrânt luptele cu Celţii în secolul al IV-lea şi cu seminţiile germanice în secolul al III-lea. Numai după criza celtică şi germanică, adică numai la începutul sec. I a. Chr., Geţii reuşesc să aibă din nou un rol preponderant la Dunăre (p. 74 sqq.).

Acest rol dominant se concentrează împrejurul personalităţii lui Burebista.

Stăpânirea lui Burebista se întindea de la Alpii norici şi de la munţii Boemiei până spre sud la Haemus şi spre răsărit până la Marea Neagră şi la Bug. Centrul forţei politice a lui Burebista era Transilvania. Prin această concentrare de forţă politică se dovedeşte în ţinuturile carpato-dunărene superioritatea Geţilor asupra Celţilor, sau asupra Germanilor, cum erau Bastarnii.

Impărăţia Geţilor capătă prin unitatea politică subt Burebista o importanţă cu totul deosebită şi o stabilitate trainică. Dar tocmai în vremea lui Burebista problema getică intră în cadrul preocupărilor romane şi, ceea ce a fost mai hotărîtor, a fost continuarea planurilor ofensive ale lui Caesar împotriva Geţilor la N. Dunării, cari planuri nu dispar în anul fatal 44, ci sânt reluate de către Augustus.

Din timpul lui Augustus datează, foarte probabil, prima expansiune romană în stânga Dunării, prin ocuparea unei fâşii din Oltenia şi Muntenia de circa 40 km. lăţime în stânga Dunării, până la valul „mic" dintre Calafat şi Giurgiu (p. 127). Paza romană la Dunărea getică, de la Augustus până la Domitianus, reprezintă o organizaţie cu totul specială care culminează cu întinderea autorităţii romane la stânga Dunării, prin anexarea la Moesia a regiunii din Oltenia, Muntenia, Moldova şi Basarabia, regiune delimitată de valurile mari romane dintre Severin şi Cetatea Albă (p. 128).

©BCU CLUJ

Problema getică, după Pârvan (v. p. 656), n'a fost complet rezolvată nici chiar prin războaiele lui Decebal cu Domitian şi cu împăratul Traian. Romanii au cucerit muntele getic, însă n'au cucerit cele două câmpii getice, cari erau la V. şi la E. muntelui dacic. De aceia, încă de subt Marcus Aurelius, Dacia romană poate să devină prada barbarilor din cele două câmpii, unde erau cuiburile de turburări înlăuntrul chiar al liniei de frontieră a imperiului. De sigur că această chestiune va provoca încă multe discuţiuni, căci evident că diminuarea în această formă a efectelor cuceririi romane nu se va putea susţine în faţa faptului istoric că Dacia, provincie romană, a fost repede romanizată şi a avut o perioadă de liniştită şi frumoasă desvoltare economică.

Ca metodă însă V. Pârvan trebue să ajungă şi după această amănunţită limpezire a ştirilor literare la concluzia că de problema getică, chiar în perioada romană, nu ne putem da seama pe deplin fără ajutorul săpăturilor arheologice.

Capitolul poate cel mai rodnic pentru discuţiile viitoare, dar şi cel mai luminos şi chiar cel mai cald, şi mai entuziast este capitolul privitor la civilizaţia daco-getică (p. 130—173), materială şi spirituală.

De la început o observare care poate părea surprinzătoare, căci desigur că cuprinde o exagerare. „Geţii dela Dunăre se aflau în sec. VI-lea înainte de Hristos într'o stare de cultură diferită *nu calitativ, ci formal,* de cea greacă : Grecii erau orăşeni, Geţii erau săteni" (p. 131).

O eroare fundamentală dăinueşte încă de la Roesler şi Tomaschek, aceea de a atribui Geţilor elementele civilizaţiei Thracilor sudici. Thracii s'au amestecat cu rasa mediteraneană şi au avut multe elemente, în deosebi religioase şi sociale, sudice. Geţii au elemente specifice nordice, total deosebite de ale Thracilor sudici.

Informaţiile literare antice cele mai resfirate ca şi monumentele antice, în deosebi Columna lui Traian şi Monumentul de la Adamclissi şi-au aflat cea mai solidă, mai precisă şi mai abundentă interpretare şi valorificare.

©BCU CLUJ

Geţii sânt un popor de agricultori, slujindu-se de animalele clasice ale agriculturii, boul şi oaia, spre deosebire de Scythii nomazi al căror animal de preferinţă, fiind popor de stepă, era firește calul.

Organizaţia primitivă a Geţilor este în triburi, sau seminţii, *gentes*, ἔθνη, fie care trib având o reşedinţă întărită, numită după numele tribului: *Burridava*, reşedinţa *Burri*-lor, *Sacidava*, reşedinţa *Saci*-lor.

Locuinţele, casele, ogoarele, instrumentele agricole, carele, cultura viţei de vie (iarăşi cu noi puncte de vedere), toate sânt amănunţit şi sistematic documentate în pagini care desigur că vor rămânea. Sânt apoi studiate medicina populară getică şi muzica (instrumente: flautul, fluerul, naiul, buciumul, însă n'aveau lira helenică), armele, armata şi felul de a purta războiul al Geţilor.

Felul cum e expusă vieaţa de familie şi organizaţia socială şi de stat (p. 146 sqq.) sânt o încercare dintre cele mai serioase de reabilitare a Geţilor. Poporul de rând a rămas, după V. Pârvan, în regulă generală monogam: „ca şi beţia, tot aşa şi poligamia getică e o legendă, născută din confundarea moravurilor nordice, dace, cu cele sudice, thrace“ (p. 147).

Precum vieaţa de familie, tot astfel şi concepţia despre lume, ca şi religia Geţilor este total deosebită de cea thracică, sudică. Felul cum a lămurit V. Pârvan religia Geţilor cred că va rămânea unul dintre câştigurile fundamentale ale operei sale. Religia Dacilor a fost până acum fals înţeleasă, ca şi cum ar fi fost identică cu a Thracilor de sud, ca şi cum şi Geţii din nordul Dunării ar fi avut credinţe chthoniene şi culte orgiastice ca Thracii sudici.

Zeul getic însă este total deosebit de Zeul Thracilor sudici. Zeul Geţilor e în cer, nu pe pământ, sau subt pământ, *este un zeu al cerului*, fie cerul senin, fie întunecat (p. 151—159, în deosebi p. 151 n. 8 şi p. 153 n. 1).

Firește că prezentată şi explicată în această formă religia Geţilor, nu poate să fie întru nimic surprinzătoare credinţa lor în nemurirea sufletului şi consecvenţa acestei

©BCU CLUJ

credinţe că tot ceea ce este trupesc : carnea, vinul, femeile, totul trebue combătut, dacă vrei să te înalţi la gândul nemuririi.

Toată povestea despre Pythagoras şi Zalmoxis cu filosofia lui religioasă, pe care el ar fi impus-o pe cale profetică şi taumaturgică Geţilor, V. Pârvan o declară „o naivitate raţionalistă grecească" (p. 157).

Urmând pe această cale, V. Pârvan ajunge la asemănările religiei getice cu vechile religii indoeuropene, celtice şi germanice, ca şi cu străvechea religie achaeică, nechthonizată.

După această solidă şi entuziastă explicare a religiei Geţilor, autorul caută să dea unele indicaţii privitoare la limbă, suficiente după V. Pârvan, ca să ne lămurim că Daco-Geţii nici după limbă nu erau acelaşi popor cu Thracii sudici.

Desigur că argumentul cel mai important este acela constatat încă de Tomaschek : diferenţierea clară dintre vocalismul şi consonantismul dacic, faţă de cel thracic.

Încă unele constatări despre tipul fizic geto-dacic : nalţi, voinici, blonzi, cu ochii albaştri şi pe urmă încheierea acestui capitol :

„Geto-Dacii au fost *un popor de ţărani :* aşezaţi, statornici şi cu frică de Zeul lor, amărîţi de vecini cu nesfârşitele războaie şi prădăciuni şi sălbăticiţi şi ei de multe ori de ticăloşiile lor, totuşi veseli şi glumeţi la vreme de pace, mânioşi şi cruzi numai la război, în deobşte însă cu bun simţ şi mereu întorcându-se la străvechea lor credinţă optimistă în zei şi în oameni" (p. 173).

O caracteristică simplă, sobră, potrivită şi poate chiar inspirată de vieaţa poporului de ţărani din ţinutul carpato-danubian de astăzi. Dar Geţii s'au bucurat şi din partea scriitorilor antici de caracteristice entuziaste şi de bună seamă drepte. Să amintim doară cuvântul atât de cunoscut al lui Herodot că Geţii sânt *cei mai viteji şi cei mai cinstiţi dintre Thraci* - Θρηίκων ἐόντες ἀνδρειότατοι καὶ δικαιότατοι (IV, 93) şi cuvântul mai puţin cunoscut al lui Dio Chrysostomos (citat la Iordanes, *Get.* v., 40), ***unde et pene omnibus***

©BCU CLUJ

barbaris Getae sapientiores semper extiterunt Grecisque pene consimiles. Am citat aceste caracteristice ale anticilor numai spre a sprijini îndreptăţita caracteristică a lui V. Pârvan.

Cu următorul capitol (IV, p. 173—220) autorul a trecut la o desvoltată descriere şi documentare pe teren arheologic a ştirilor antice despre Geţii din câmpia munteană.

Staţiunea La Tène de la *Piscul Crăsanilor,* din ţinutul Ialomiţei, este o pildă de maestru de felul cum trebuesc studiate şi controlate arheologic ştirile istorice. La *Piscul Crasanilor* săpăturile au fost făcute şi studiate împreună cu specialistul nostru în preistorie, d-l I. Andrieşescu (v. *Piscul Crăsani,* în *Mem. Sec. Ist. Acad. Rom.,* s. III, vol. III).

Staţiunea de la Crăsani este o staţiune getică de stepă, ocupând o poziţiune caracteristică în câmpia munteană. Ceramica aflată în această staţiune este de tip getic şi se găseşte întocmai şi în staţiunile învecinate ca Tinosul (pentru Tinosul v. R. şi E. Vulpe în *Dacia,* I, p. 166—223) la Vest şi Piscul Coconilor la Sud. Aşa încât concluzia lui V. Pârvan este că nu numai la Crăsani, dar în general, în regiunea dintre Ialomiţa şi Argeş, tipul de ceramică aflat este absolut analog cu cel din vestul câmpiei muntene ca şi cu cel din Ardeal, de la Aiud, Sighişoara, sau Sf. Gheorghe (p. 201). Această caracteristică a ceramicei ca şi celelalte date arheologice indică limpede că staţiunea de la Crăsani a fost întemeiată de oameni veniţi de la N. şi V, coboriţi dinspre Carpaţi, prin anul 300 a. Chr. în ţinutul de stepă al Ialomiţei, ţinut bun pentru cultura grâului.

Alături de materialul getic în aceeaşi staţiune materialul de origină helenică este foarte des. O importantă cantitate de cioburi de amfore greceşti thasiene şi rhodiene. S'au aflat şi două mănuşi cu ştampile rhodiene aparţinând secolului al II a. Chr. Tot pe calea Grecilor au ajuns în valea Ialomiţei vasele de metal şi de sticlă. Insă nimic nu indică în această perioadă prezenţa Scythilor la Crăsani, nici în ceramică, nici în metal. (p. 214).

©BCU CLUJ

Influenţele celtice se pot urmări în ceramică, însă caracteristic pentru această regiune este că aici s'au întâlnit Geţii cu Grecii şi s'a putut forma şi desvolta o civilizaţie „mixhelenică". Civilizaţia aceasta de simplicitate rurală de la Crăsani ar putea fi identificată cu civilizaţia Geţilor lui Dromichaites, biruitorul lui Lysimachos (p. 216), dar desigur că o mărturie neîndoielnică pentru această afirmare n'ar putea fi invocată.

Cel mai important capitol pentru filologi este capitolul V (p. 220—289), în care autorul caută să reconstituiască harta Europei centrale în perioada geto-scythică pe baza toponimiei păstrate de către autorii antici în frunte cu Ptolemaeus.

Contribuţia filologică adunată şi comentată în aceste pagini este impresionantă şi fără îndoială că va sluji ca punct de plecare pentru multe cercetări în viitor. Insă într'o recensie ca cea de faţă nu se poate nici reproduce şi nici rezuma, ci numai atrage atenţia asupra deosebitei importanţe a acestui capitol pentru studiile filologice.

Pe baza acestor cercetări toponimice se poate urmări răspândirea Geţilor şi dincolo de graniţele cele mai desvoltate ale Daciei.

In comentariile lui Agrippa au fost menţionate cele mai întinse graniţe ale Daciei : *Dacia, Getica finiuntur ab oriente desertis Sarmatiae, ab occidente flumine Vistula, a Septentrione oceano, a meridie flumine Histro*, dar dincolo de această extremă întindere a ţării, neamurile getice pot fi urmărite în Pannonia, Dalmaţia, Macedonia şi Thracia până la Alpi, Adriatica, Marea Egee şi Pontul Euxin.

Afirmarea lui Herodot (v, 3) că neamul Thracilor este cel mai numeros din toată lumea după cel al Inzilor poate fi primită ca adevărată, datorită acestei confirmări pe o regiune atât de vastă (p. 279). V. Pârvan a controlat toponimia întregii Europe centrale, răsăritene şi sudice spre a ajunge la rezultatele amintite.

In Dacia propriu zisă sânt confirmate cele cincisprezece nume de triburi de la Ptolemaeus, dintre care două-

©BCU CLUJ

sprezece getice şi sânt reconstituite alte două triburi după inscripţii : *Succi* şi *Ansamenses*, după vestita inscripţie unde ar fi amintită *regio Ans[amensium]* [1]

La cele vreo patruzeci de oraşe din Dacia lui Ptolemaeus Pârvan mai adaugă vreo douăzeci indicate de itinerarii şi inscripţii. Iar pentru a explica desimea populaţiei aminteşte numărul imens de mare de *davae* aflate în Dacia încă la venirea Scythilor : *Saci-dava, Sargidava* (p. 284).

Toponimia getică e comun thracică. Totuşi anume deosebiri, ca — *dava* în loc de — *para*, precum şi fonetica specială dacică, observată încă de Tomaschek, îl fac pe Pârvan să deosebească grupul getic, „nu ca subordonat Thracilor, ci drept coordonat acelora, ca Phrygienii de o parte şi Armenii de alta". (p. 675).

Ilyrii sânt iarăşi deosebiţi şi faţă de Geţi şi faţă de Thraci. Toponimia şi onomastica lor merg împreună cu a Italo-Celţilor, în vreme ce a Geto-Thracilor ar merge cu a Greco-Iranienilor.

Concluzia lui Pârvan este dintre cele mai importante: *la venirea Slavilor în Dacia toponimia nu era romană*, ci, acceptată pe vremuri şi de Romani, aproape peste tot thracică (p. 287—288). Prin urmare studiile toponimice ar trebui în viitor să pornească de la acest punct de vedere că Slavii au moştenit toponimic direct pe Thraci şi numai în a doua linie pe Romani.

Şi din punct de vedere toponimic, filologic, cronologia migraţiilor getice poate fi precizată. Migraţiile au început subt presiunea cimmeriană, prin a. 900 a. Chr. şi au luat sfârşit pe la anul 600 a. Chr. Toponimia geto-scythică a Daciei îşi are bazele fixate încă din sec. VII—VI a. Chr., când stările politice şi etnografice din Dacia sânt definitiv consolidate.

In ultimul capitol (VI, p. 289—459 Hallstattul, p. 459—646, La Tène-ul) este expusă în amănunte protoisto-

[1] C. I. L. III, 1376 ; v. analiza acestei inscripţii la Em. Panaitescu, *Le limes dacicus*. Nouvelles fouilles, nouveaux résultats. (în curs de publicare).

©BCU CLUJ

ria Daciei, începând de la sfârșitul mileniului al II a. Chr., *după monumente.*

Este capitolul arheologic prin excelență, după capitolele anterioare istorice și filologice. Studiile pregătitoare anterioare asupra vârstei bronzului, sau asupra vârstei fierului în Carpați sânt cu totul insuficiente, așa încât acest capitol este nou în toată alcătuirea lui. Firește că într'o publicație filologică voiu insista mai puțin asupra acestui capitol.

Cronologia protoistoriei carpato-danubiene e fixată de către V. Pârvan deosebit de cronologia protoistoriei din Europa apuseană. In Dacia perioada bronzului (III și IV) ar fi între 1400—700 (adică până în Hallstatt I în occident), iar perioada fierului I de la 700—300, Hallstatt și perioada II a fierului, de la 300 a. Chr. — 50 p. Chr., la Tène-ul.

Timp de șapte secole se pare că ținuturile carpato-danubiene s'au bucurat de liniște până la venirea Scythilor, adică până la 700 a. Chr. Thracii nordici din epoca bronzului trăesc ca pe vremurile Iliadei și Odisseiei. Trăesc în castele situate pe înălțmi și domnesc peste un popor liber, care se ocupă cu agricultura.

Năvălirile scythice au o influență asupra întregii vieți getice. In vârsta fierului, vieața băștinașilor trece printr'o perioadă de sărăcire documentată arheologic. Formele scythice sânt dominante și formele getice sânt în decădere.

Dar nu influențele cimmero-scythice orientale și nici cele helenice sudice au fost hotărîtoare pentru poporul de țărani al Geților. Alte influențe, de origină occidentală, au fost cu mult mai determinante ca influență atât pentru civilizația materială cât și pentru desvoltarea spirituală a Geților.

In ținuturile carpato-danubiene se poate urmări o influență villanoviană încă de pe la anul 1000 a. Chr., iar între civilizația getică Hallstatt și civilizația illyro-venetă se poate constata o apropiere dintre cele mai concludente. Decăderea civilizației getice după invazia scythică încetează spre a lua iarăși forme regenerate și înfloritoare în perioada celtică.

Apropierea de civilizația occidentală prin celtism se

©BCU CLUJ

îndeplinește prin anii 500—300 a. Chr., și are ca rezultat o desvoltare, o înflorire în regiunea carpato-danubiană a unei civilizații de forme occidentale, între anii 200 a. Chr. și 50 d. Chr. Surprinzător este faptul că efectul civilizației celtice asupra Geților se constată tocmai în perioada ofensivei lui Burebista „ucigătorul de Celți". Explicarea după V. Pârvan nu poate fi atribuită de cât împrejurării că influențele celtice în răsărit sânt datorite unor penetrări de civilizație apuseană în Dacia, chiar înainte de Burebista, pe timpul când erau raporturi amicale între Geți și Celți, probabil prin secolul II a. Chr.

V. Pârvan a cercetat, a descris, a analizat, a interpretat și valorificat un imens material arheologic privitor la locuințele, satele, cetățile, carele, armele din cele două mari perioade, a bronzului și a fierului. Unelte agricole, unelte domestice, dălți, cuțite, ciocane, clește, unelte de meseriași, haine, podoabe, fibule, steaguri, trompete, urne, cupe, toate își află o descriere și o interpretare, cum numai un mare magistru putea s'o facă. Tipologia și ornamentica ceramicei celtice care prosperează în această perioadă, deosebită de ceramica mai primitivă băștinașă, este urmărită în analize dintre cele mai amănunțite.

Ultimele pagini cuprind o privire asupra industriei și comerțului, a circulației fabricatelor și a monetei precum și asupra artei getice din perioada La Tène.

Cartea se încheie la p. 646 cu o concluzie dintre cele mai îndrăsnețe și mai suggestive.

„Protoistoria Daciei e introducerea cea mai potrivită la istoria romanismului oriental. Așezată între lumea cimmero-scytho-greacă din E și cea italo-illyro-celtă din V, de mentalități și civilizații profund diferențiate, Dacia a ales încă de la 1000 a. Chr. lumea Apusului: *rezultatul nu putea fi de cât romanizarea Daciei*".

Această concluzie V. Pârvan o repetă într'o formă definitivă, încă odată, în ultima pagină, care închide capitolul de „Concluzii", la p. 724.

„Civilizația celtică așa de înrudită cu cea romană prin îndoitul ei isvor de inspirație, elenic și italic, e astfel o in-

©BCU CLUJ

troducere la Romanism, trăită de Geţi efectiv, până în stratele cele mai adânci ale populaţiei, încă cu două secole înainte de venirea primilor negustori romani în ţinuturile illyro-tirace ale Dunării.

„Începută în sec. IV a. Chr. prin Celţi, intensificată din sec. II a. Chr. chiar de Romani, occidentalizarea Geţilor din Carpaţi nu putea duce de cât la un singur rezultat : în momentul când Romanii luau definitiv la Dunăre rolul civilizator al Celţilor, supunându-i şi pe aceştia din Gallia şi până la gurile Dunării, formelor de viaţă romane, Dacia era perfect pregătită să devie şi ea romană. Romanizarea Daciei se anunţase de altfel anthropogeografic încă de la 1000 a. Chr., când cultura Villanoviană îmbrăţişa şi întreg masivul carpatic. Celţii au mijlocit însă apoi şi elementele materiale ale culturii greco-italice. Iar Romanii au tras concluziile : atât etnografice cât şi spirituale".

Este una dintre cele mai măreţe şi mai frumoase viziuni de istorie culturală în faţa căreia totuşi vom formulă o întrebare. O întrebare care nu va micşora întru nimic frumuseţea viziunii din concluziile *Geticei*, ci poate că va aduce numai o completare şi o preciziune asupra unui fenomen determinant. Fenomenul este de natură politică, nu culturală, dar de sigur că este hotărîtor în înţelegerea romanismului.

Fără faptul politic al cuceririi şi transformării Daciei în provincie romană de către împăratul Traian, am fi putut avea romanism şi popor de origină romană la nordul Dunării ? Sau este vreun popor care să fi fost romanizat, fără ca mai întâiu să fi fost cucerit, organizat şi colonizat sistematic de către Romani ?

Marea operă a lui V. Pârvan are un rezumat foarte desvoltat în limba franceză (p. 725—804), iar de curând au apărut în limba engleză lecţiile pe care V. Pârvan le-a ţinut la Cambridge în Martie 1926.

Cartea în limba engleză tradusă şi publicată de către doi pioşi prietini, I. L. Evans şi M. P. Charlesworth, cuprinde faptele şi ideile fundamentale din Getica în cinci capitole : Carpato-Danubienii şi Villanovienii, Carpato-Da-

©BCU CLUJ

nubienii și Scythii, Carpato-Danubienii și Grecii, Carpato-Danubienii și Celții.

Ultimul capitol din cartea apărută la Cambridge, după moartea lui V. Pârvan, poartă titlul Carpato-Danubienii și Romanii (*Dacia*, p. 149—202). Este un capitol nou care nu putea fi cuprins în *Getica* și numai după acest capitol în limba engleză ne putem da seama de planul întregii opere a lui V. Pârvan. Cine va citi cele 50 de pagini în limba engleză nu va putea să nu aibă o lacrimă în ochi la gândul că *Getica* nu va mai putea fi continuată cu volumul asupra *Romanismului* din centrul și răsăritul Europei

Romanismul fusese obiectul de studii din tinerețe pentru V. Pârvan și încă de pe când era student la Berlin concepuse planul de a studia în totalitatea lui și sub toate aspectele răspândirea și pătrunderea romanității între Marea Adriatică, Dunăre, Carpați și Marea Neagră. Țărmul mării negre, l-a dus la cercetările arheologice și istorice fundamentale pentru răspândirea helenismului în părțile nordice ale Europei, pe urmă a trecut la cele dintâi popoare, Scythii și Geții din regiunea carpato-danubiană, spre a putea reveni asupra problemei fundamentale pentru originile civilizației moderne din centrul și răsăritul Europei. Problema romanismului dunăreano-carpatic niciun învățat modern n'ar fi putut să ne o înfățișeze mai desăvârșit de cât V. Pârvan și de aceea durerea ne este nemărginită că trebuie să ne mulțămim numai cu schița în limba engleză a acestei opere plănuite.

Legăturile pe care le stabilește V. Pârvan pentru romanizarea Daciei, în înțelesul Daciei lui Burebista, adică a Daciei care s'ar fi întins de la Alpi și Adriatica până la Carpați și Marea Neagră, sânt legături cari se pot urmări și cari desigur că au contribuit la ușoara și repedea romanizare a Daciei. Penetrația negustorilor romani în Dacia constatată încă de pe timpul lui Burebista, (circa 50 a. Chr.) ca și a monedei romane, *denarii* republicei, e foarte semnificativă, însă nu paote fi determinantă.

Contactul între Dacia și civilizația romană de o parte prin penetrarea romanismului la Dunărea inferioară, în Moesia, și de altă parte prin stabilirea romanității în

©BCU CLUJ

provinciile dunărene, Noricum și Pannonia, este pentru prima oară clarificat în legăturile lui firești, geografice și istorice.

De sigur că viața romană atât de puternic manifestată în Pannonia nu era de cât o directă continuare cu nordul Italiei și desigur că a contribuit mult la romanizarea Illyro-Thracilor (p. 175), dar întru cât au putut fi legături directe între Pannonia și Dacia rămâne o problemă încă deschisă.

După o cercetare pe care am întreprins-o de curând (în luna Octombrie din acest an) în muzeele din Budapesta, la Aquincum și la Brigetio, rezultatul ar duce tocmai la concluzia că n'au existat legături directe intime între cele două provincii. Intr'adevăr monumentele arheologice, motivele artistice de pe monumentele funerare, isvoarele de inspirație ale monumentelor și însăși technica de construcție sânt deosebite în Pannonia și în Dacia [1].

Este evident însă că romanismul Daciei nu poate fi pus în legătură cu romanismul din Balcani, pentru că precum afirmă categoric V. Pârvan, Balcanii n'au fost romanizați (*Dacia*, p. 201). Insă romanismul Daciei în legătură cu Pannonia, cu Moesia Inferior, cu Dalmația și cu Moesia Superior trebuie studiat sub toate înfățișările, căci marele magistru al tinerii generații de arheologi, n'a mai fost îngăduit de soartă de cât să indice directivele încotro trebuesc îndreptate cercetările.

Opera lui V. Pârvan s'a bucurat de cuvinte de laudă și de preamărire, care sânt cuvinte de închinare și de adâncă mulțămire față de marele magistru care a reușit să dea această măreață construcție de știință românească. Nu cutezăm să mai adăugăm vreun cuvânt de calificare, dar nu ne putem opri de a nu cita cuvintele cu care E. Pottier își încheie recensia din *Revue Archéologique* (1928, p. 223): „Après l'avoir lu, on comprend bien comment la Roumanie,

[1] V. și Andreas Alföldi, *Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien*, I—II, Berlin-Leipzig, 1924, 1926. Pentru monumentele arheologice în deosebi: Ștefan Paulovics, *Die Römische Ansiedlung von Dunapentele (Intercisa)*, Budapest, 1927.

©BCU CLUJ

principauté danubienne, est entrée pour toujurs dans le cercle des nations qui se font honneur de reconnaître Athènes et Rome pour leurs ancêtres et leurs éducatrices".

Prin marea operă a *Geticei,* V. Pârvan a dat lumii ştiinţifice încă o dovadă că merităm să revendicăm ca popor spiritul Atenei şi Romei ca îndreptător al culturii noastre.

Este omagiul cel mai meritat dăruit de spiritele cele mai autorizate, omagiu care poate că ar fi adus o clipă de mulţămire şi autorului Geticei.

EM. PANAITESCU.

Olimpiu Boitoş, *„Activitatea lui Slavici la „Tribuna" din Sibiiu"*, Cluj, 1927. — Studiul e un capitol din viaţa lui Slavici şi tot odată o înfăţişare judicioasă a împrejurărilor culturale, literare şi politice ale Ardealului, în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea.

Informaţii şi comentarii preţioase însoţesc aceste împrejurări, bine grupate în jurul luptei naţionale, de ordin cultural, duse de Slavici la „Tribuna". Cu acest prilej, d. Boitoş scoate în evidenţă crezul naţional al lui Slavici: civilizaţia poporului român şi solidarizarea lui într'o bine organizată *unitate culturală.* Sub raport literar, este relevată importanţa lui Slavici ca adept convins al Junimiştilor, şi ca prim-propagandist al principiilor „Direcţiei noui" în Ardeal. Impământenirea acestor principii, în acest ţinut, s'a arătat a fi fost un adevărat element regenerator al producţiei lui literare şi ştiinţifice.

D. Boitoş stăruie, deasemenea cu drept cuvânt, asupra consecvenţei în idei şi asupra personalităţii morale a scriitorului — atât de mult contestată în ultimii săi ani, precum şi asupra spiritului său realist şi metodic de bun organizator şi luptător neobosit. — Ca un sprijin în dovedirea caracterului ales al lui Slavici, găsim, reprodus în „Anexă", un articol al scriitorului, apărut în „Tribuna", IX. N-rii 268—269, *Pro amico,* cu menirea de a apăra memoria şi talentul prietenului său M. Eminescu, împotriva pătimaşelor atacuri ale lui B. P. Haşdeu.

MARIA LIPĂNEANU.

©BCU CLUJ

PE MARGINEA CĂRȚILOR.

Societatea „Graiul românesc" scoate de la 1 Ianuarie 1927 o revistă. „Programul revistei, care poartă același nume, ca o mărturisire a convingerii că semnul cel mai vădit și cel mai tare meterez al naționalității e limba, se întrezărește de la început. Toate crâmpeiele de Români din streinătate vor apare cu nevoile și speranțele lor, precum și toate acele regiuni unde Românii au suferit pierderi de pe urma apăsărilor politice ale trecutului sau unde ei caută să se reverse pentru umplerea întregii vetre firești" (I, 22). O asemenea revistă, care să ne informeze exact și lunar despre cei peste 1.500.000 de Români care trăesc în afară de hotarele țării, umple un gol simțit cu deosebire de filologia noastră. Studiile apărute până acum sânt scrise cu competență, iar notele bibliografice și informative, datorite în cea mai mare parte lui Emanoil Bucuța, sufletul întregii societăți, sânt vioaie și instructive. La sfârșitul fiecărui număr apar extrase din studii și însemnări în limbile franceză, italiană, germană și engleză.

Alte două reviste nouă apărute în timpul din urmă, sânt „*Studi Rumeni,* pubblicati a cura della sezione rumena dell' Istituto per l'Europa Orientale", subt direcția lui Carlo Tagliavini, la Roma, și „*Revista Filolgică*, organ al Cercului de studii filologice de pe lângă Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți", subt direcția lui Al. Procopovici, la Cernăuți. Cea dintâiu își propune să publice studii despre limba, literatura și arta română, ocupându-se cu deosebire de influența italiană în România. Propaganda și popularizarea nu intră în programul revistei, care urmărește scopuri științifice. Anul prim (1927) are lucrări ale colaboratorilor din România R. Ortiz și A. Marcu, precum și un studiu postum al lui V. Pârvan. Dintre Italieni dă

©BCU CLUJ

M. Bartoli o foarte importantă sinteză „La spiccata individualità della lingua romena" și, înainte de toate, directorul revistei interesante „postille" și un număr însemnat de recensii. Revista cernăuțeană vrea să devină „un instrument de cooperare și solidarizare intelectuală în domeniul filologiei" și „să stabilească un contact pe cât se poate de intim cu fruntașii studiilor linguistice din streinătate". Dintre filologii streini colaborează în anul dintâiu W. Meyer-Lübke, I. Leite de Vasconcellos, P. Skok, Leo Spitzer, M. Friedwagner, C. Tagliavini, iar dintre cei din țară C. Lacea, G. D. Serra, E. Herzog, I. Iordan, Th. Capidan, G. Nandriș, N. Cartojan, L. și V. Morariu, I. Șiadbei și A. Getzler. Noua revistă, atât de bogată în contribuțiuni valoroase, este o dovadă mai mult despre activitatea îmbucurătoare din anii din urmă în domeniul filologiei române. Dorim directorului ei, care ne-a dat în primul volum câteva studii foarte instructive „Din istoria pronumelui în limba românească", să poată continua fără întreruperi opera începută cu atât devotament.

Despre cele cuprinse în cele trei reviste, Dacoromania va vorbi în volumele viitoare în „Revista periodicelor". La acest loc aș dori să dau câteva întregiri din domeniul limbei române la studiul atât de bogat în observațiuni subtile a lui L. Spitzer publicat în „Revista Filologică" I, p. 41—50, *Bestimmter Artikel im Anruf und Ausruf und Verwandtes*, care se întregește cu un frumos studiu al lui W. Havers, *Zur Syntax der Nominativs*, publicat în „Glotta" XVI. (1927) p. 97 ș. u. (cf. în special p. 104—05, unde se vorbește de „Nominativus pro Vocativo"). E vorba de **întrebuințarea formei articulate de nominativ în funcțiune de vocativ,** precum o avem în fr. *écoute, la belle!* germ. *Vorwärts der Einjährige!* cf. și ital. *di grazia, quel signore, de che parte si va?* Spitzer nu cunoaște nici un exemplu din limba română. Totuși ele se găsesc și la noi.

Mai întâiu în dialectul istroromân. Iată câteva exemple din *Studii istroromâne I*:

vila ... zis-a: *o Domnu*, fę-m vedę omu (în traducerea italiană: disse: O Dio, fammi vedere mio marito) 6/33;

©BCU CLUJ

si Domnu... ziţe : *mladiću*, scol-te mai musât şi mai mâre nog-ai fost mâncе (= şi Dumnezeu zice : tinere, scoală-te mai frumos şi mai mare decât ai fost înainte) 7/7 ;

ţâ se scolę... şi-l ziţe : *mladiću*, m-reţi vinde ţa armónikę ? (= ea se scoală şi-i zice : tinere, vrei să-mi vinzi armonica aceea ?) 16/29 ;

Belulovici mi-a mai comunicat vocativul *tâţi* „hoţii" (de la *tât* „hoţ").

Nominativul articulat în funcţie de vocativ la Istroromâni nu poate fi imitat nici după italieneşte, unde el nu este întrebuinţat, nici după croăţeşte, în care limbă nu există articol. Avem deci a face cu o inovaţiune a acestui dialect, care pare a avea rădăcini mai vechi, căci asemenea cazuri se găsesc şi la Dacoromâni. Am avea deci iarăşi a face cu o asemănare între dialectele istroromân şi dacoromân (cf. *Studii istroromâne* II, § 313—314), şi deosebire faţă de dial. aromân şi meglenit, în care nu se găsesc nominative articulate cu funcţiune de vocativ. Atât doar că pe când la Istroromâni *omu*, *mladiću*, *Domnu* se întrebuinţează cu aceeaşi valoare sintactică ca vocativele „regulate" *gospodine*, *tovâre* etc., la noi cazurile acestea nu s'au gramaticalizat încă, ci îşi păstrează prospeţimea lor stilistică. Tocmai din cauza aceasta, în literatura scrisă exemplele se găsesc rar, căci în momentul când scriem avem tot timpul să chibzuim asupra construcţiei, ceea ce face ca în locul graiului viu şi nestăpânit, cu expresiile lui spontane, pline de nuanţe stilistice, să scriem limba literară gramaticalizată, cu formulele ei consacrate.

In *Cartea cu învăţătură* a Diaconului Coresi (ed. Puşcariu-Procopovici, p. 130/6) cetim totuşi : Şi acest lucru să vă priimească, *o ucenicii !*

Scriitorul Vasile Pop — care nu trece tocmai de un scriitor cu stil „îngrijit" — descrie (în *Sămănătorul* V, 565) o scenă revoluţionară. Răzvrătiţii aşteaptă, supt comanda învăţătorului şi a unui ţăran, numit Ghiţă Namilă, sosirea armatei. La un moment dat, un ţăran strigă : „Daţi-i, daţi cu praştiile ! *Copiii şi fetele*, daţi vârtos !" Când

©BCU CLUJ

încăierarea e în toiu, răsună glasul preotului: *„Ghiță Namilă! Invățătorul și Dumitru!* pe ei mă, pe ei!“

In invocația din primul vers al poeziilor populare întâlnim une-ori construcții ca: Foicică, *murele,* Ia mai cântă cucule... (*Șezătoarea* VII, 22)).

Asemenea construcții, deși nu sânt obicinuite, totuși nu vor părea nici unui Român „streine“ de spiritul limbei. Avem însă altele, în care vocativul articulat este construcția obicinuită. Mă gândesc la îndemnuri ca *hi calu!* sau *hi căluțu!* și la chemări ca *pisu pisu!* către cotoiu, *cuțu cuțu!* către câne, *celu!* către purcel („Conv. Lit.“ XX, 1006), cunoscute în cele mai multe regiuni dacoromânești.

De ce purcelului îi zicem *celu*, dar măgarului — nearticulat — *ciuș*? Fiindcă *ciuș* e la origine o interjecție, pe când *celu* e forma scurtată a unui substantiv. Tot astfel, derivatele *pisoiu* și *pisică* ne arată că odinioară a existat și la noi simplul **pis* (cf. alb. *piso*), care, articulat, se mai păstrează în chemarea *pisu!* Cred că sântem prin urmare, îndreptățiți să presupunem că și *cuțu* este un diminutiv scurtat, poate de la *brec* (deci **brecuțu*), care la Istroromâni este cuvântul ce a înlocuit aproape cu desăvârșire pe *căre* „câne“.

Rămâne totuși de lămurit, de ce, când voim să se adune puii răspândiți prin ogradă și le aruncăm grăunțe îi strigăm: *pui, pui*, întrebuințând în funcțiune de vocativ nominativul nearticulat, dar când voim să prindem un cal care a scăpat din grajd, îl ademenim cu ovăs, chemându-l *calu, calu*? Pentrucă întrebuințând vocativul obicinuit *calule!* avem impresia că tonul nostru e prea poruncitor și în loc să-l atragă, ar spăria pe cal. Rostind însă *calu calu* vrem să-l înșelăm, atrăgându-i pe de o parte atenția, dar făcându-l să creadă în același timp că vorbim către a treia persoană despre el[1].

[1] Din faptul că avem la noi și la Istroromâni nominativul articulat în funcțiune de vocativ, ar fi greșit să deducem asupra unei răspândiri mari a lui în vechime și, mergând cu

©BCU CLUJ

Cazul acesta din urmă ne arată cât de mare dreptate are Spitzer, când înșirue asemenea construcții între cazurile de întrebuințare a persoanei a treia („el" „ea") în locul persoanei a doua („tu"). Inlocuirea aceasta a persoanei căreia îi vorbești prin persoana despre care vorbești o întâlnim bună oară și în întrebări ca: *ce face puiul?* prin care ne adresăm direct copilului iubit[2]. Avem, în definitiv, a face cu același procedeu pe care îl urmează bună oară Istroromânii, când, voind să fie politicoși, întrebuințează — după model italian — alături de: *juvę veț ke meg?* „unde vreți să merg?" mult mai des: *juvę jale dormu?* „unde dormiți d-voastră?" (*Studii istroromâne* II, § 240). Același exces de politeță face pe servitorul francez să se adreseze stăpânii cu *Madame est servie* sau să se zică, tot în franțuzește, *que Monsieur m'excuse*, în loc de „excusez moi, Monsieur". Prin transpunerea verbului la persoana a treia se subliniază distanța pe care vorbitorul dorește s'o păstreze, fie că această distanță este un semn de respect, ca în cazurile precedente, fie că ea vrea să arăte un fel de condescendență a superiorului spre inferiorul său, precum apare în acel „Er" în loc de „Sie" (sau „Du") atât de des întrebuințat în nemțește în epoca vorbirii ceremonioase din

---

un pas mai departe, să considerăm vocativele noastre în *-ule*, ca forme contaminate: *bărbatule* = *bărbatul* + *bărbate*. Ar fi greșit, tocmai fiindcă vocativul *bărbatul!* exprima — cel puțin la origine — o altă nuanță decât *bărbate* și fiindcă vocativele în *-ule* se găsesc și la Meglenoromâni, care nu cunosc nominative articulate întrebuințate ca vocative. Explicația lui *-ule* rămâne deci cea dată de Th. Capidan în DR. I, 207.

[2] Caragiale a prins foarte bine nota afectivă pe care o are înlocuirea persoanei *tu* prin *el* și, une-ori, chiar prin *noi*. Astfel, cocoana care-și răsfață cățelul favorit — în cunoscuta schiță „Rubico" — i se adresează cu cuvintele: „C u i îi place zăhărelul? Să-i dea mămițica b ă i a t u l u i zăhărel?... Să-i dea mămițica lăptic b ă i a t u l u i?" Iar când cineva, care călătorește cu ea în tren, își exprimă temerea că va fi mușcat de cățel, doamna îi răspunde, vorbind de astădată ca să fie „înțeleasă" de câne: „Vai de mine!... N o i s â n t e m băieți cuminți și bine crescuți... N o i nu s â n t e m mojici ca..."

©BCU CLUJ

timpurile trecute. Vom vedea în cele următoare, că cu acelaşi mijloc stilistic se poate produce în alte limbi, ca în cea românească, tocmai efectul invers, să se exprime adecă intimitatea. Esenţialul în toate aceste construcţiuni este că se introduce în graiu un fel de exprimare neobicinuit, spre a produce un anumit efect stilistic : indicarea ţinutei personale a vorbitorului faţă de cel căruia i se adresează. Care este această ţinută personală, e o chestie convenţională.

Când e vorba de cuvinte care exprimă un raport de înrudire (sau un raport asemănător), vocativul obicinuit la noi este cel „gramatical" : *tată ! mamă ! soro ! fiule ! cumnate ! vecine !* Adăogarea pronumelui posesiv nu este obicinuită, căci poziţia egocentrică, pe care o ia vorbitorul român este foarte pronunţată : când vorbesc despre o persoană cu care sînt înrudit, mi se pare că ajunge să exprim cuvântul care însemnează gradul de înrudire, pentruca oricine să ştie că înrudirea aceasta trebue înţeleasă în raport cu mine : *Mă duc la vecina ; mă bate mama ; bunica e mai bătrână decât mătuşa* exprimă acelaşi lucru ca *mă duc la vecina noastră ; mă bate mamă-mea ; bunică-mea e mai bătrână decât mătuşă-mea.* Necesitatea precizării acestui raport prin pronumele posesiv se iveşte numai în cazul când e vorba de o înrudire cu altcineva decât „eu" (*mamăta, tată-său*) sau când construcţia poate da naştere la o interpretare echivocă. Astfel : *te aude fratele* poate însemna „fratele tău" — precum indică „te" precedent — sau „fratele mieu" ; tot astfel, când stăpâna zice : *pe servitoare a bătut-o bărbatul,* nu ştim precis, dacă cel ce a bătut-o este bărbatul servitoarei sau bărbatul stăpânei. De aceea, pentru orice Român, construcţiile deplin clare sânt :

m'a bătut mama ;
l-a bătut mamă-mea ;
l-a bătut mamă-sa.

Construcţia : *m'a bătut mamă-mea* cuprinde un lux de precizare.

Din cauza aceasta, vocative ca *fiul mieu ! fătul mieu !*

©BCU CLUJ

cuprind o notă stilistică: le întrebuințăm în vorbirea ceremonioasă sau când voim să împrumutăm cuvintelor noastre un ton solemn.

Dar asemenea construcții sânt și relativ nouă, căci articularea substantivului în legătură cu pronumele posesiv a lipsit de sigur la început. Forma *mamă-mea*, care continuă pe lat. *mamma mea*, este și azi generală. O individualizare a substantivului prin demonstrația „illa" era de prisos, deoarece pronumele „mea" îl preciza însuși de ajuns, scoțându-l în relief față de oricare altă „mamma". Numai cu timpul, regula formală, că orice substantiv urmat de o determinație primește articolul hotărît, a făcut ca după exemple ca *mama copilului*, *mama vecinului* să se construiască *mama mea* [1].

Pe când *tată!* este vocativul obicinuit, corespunzând în franțuzește lui „père" și „mon père", iar *tatăl mieu!* vocativul rar, al vorbirei solemne, mai avem și al treilea fel de vocativ, *tată-mieu!* care nu e întrebuințat decât într'un ton familiar sau glumeț. Necunoscut mai de mult prin Ardeal, acest fel de vocative pătrunde în Transilvania în zilele noastre, mai ales prin graiul ireverențios al soldaților și studenților: *vino și tu, frate-mieu! Ascultă, verișoară-mea! Ce faci, cumnatu-mieu? Mai slăbește-mă, vecinu-mieu!*

In exemplul întâiu, *frate-mieu* s'ar putea interpreta ca apoziție la „tu"; tot astfel, în exemplele următoare, *verișoară-mea*, *cumnatu-mieu*, *vecinu-mieu* ca apoziții la un „tu" rămas neexprimat. Cred, dimpotrivă, că „tu" din exemplul prim este un element adăogat și că în toate aceste cazuri avem a face cu aceeași înlocuire a persoanei 2 prin persoana 3, ca în construcțiile analizate înainte. In loc să ne adresăm direct printr'o apostrofă („cumnate!"), întrebuințăm construcția cazului subiect, ca și când am face

[1] In epoca când încep textele noastre scrise, *mama mea* e în concurență cu *mamă-mea*, dar în locul lui *mama lui* de azi se întrebuința încă adesea *mamă-i*. Construcții ca *înainte-i*, *împotrivă-mi* etc. alături de *înaintea lui*, *împotriva mea* sânt urme rămase până azi de această întrebuințare.

©BCU CLUJ

altuia o comunicare („cumnatu-mieu a sosit"), procedând la fel cu Francezul când zice *écoute, la belle !* (cf. „la belle est venue") sau Germanul când construește *Komm her, das Bübele !* (cf. „das Bübele ist gekommen") sau ca Românul când își îndeamnă calul cu „hi căluțu !" (cf. „căluțul a venit"). Atâta doară că în cazul lui *cumnatu-mieu* [1] nu avem, din motivele arătate mai sus, forma articulată a nominativului.

In DR. IV, 1340 ș. u., 1344 și 1360 am arătat pentru ce nu cred în teoria lui Weigand despre **colonii albaneze** în regiunile vestice ale teritoriului dacoromân, venite de-odată cu urcarea Românilor din Peninsula Balcanică. Am discutat atunci chestiunea și din punct de vedere principiar și am examinat și faptele linguistice citate în sprijinul acestei ipoteze. Acum Weigand revine cu argumente nouă într'un studiu *Albanische Einwanderung in Siebenbürgen*, publicat în „Balkanarchiv" III, p. 208—266. Faptele citate sânt impresionante, mai ales prin numărul lor, și, unele din ele cel puțin, par într'adevăr a da dreptate autorului. Ele nu rezistă însă unei cercetări mai minuțioase.

Weigand deosebește trei straturi de împrumuturi din albaneză, stratul I, la care aparțin cuvinte ca *viezure*, care au o formă (*z* din *dz* și *r* din *l* intervocalic) străalbaneză („uralbanisch") „adică tracă", apoi stratul II, cu cuvinte ca *brâu*, *jumătate*, care, deși mai nouă, au trecut prin aceleași evoluții fonetice ca și cuvintele de origine latină, și, în sfârșit, stratul III. Imprumuturile din acest din urmă strat sânt cu mult mai nouă și Weigand precizează : ele au fost aduse de Albanezii sosiți în sec. XI—XII în regiunile din nordul Dunării și desnaționalizați cu timpul, dupăce au lăsat însă urme în limba română. Care sânt

[1] Cazurile ca *tată-mieu* și mai ales femininele ca *verișoară-mea*, ne arată că în *cumnatu-mieu* nu avem a face cu pierderea articolului *-l*, ci cu păstrarea lui *u* în poziție medială, ca în *jucându-se* etc. De altfel și accentul e altul în *cumnátu-mieu* decât în *cumnátu[l] mièu*.

©BCU CLUJ

criteriile ce ne dau putința să le recunoaștem între celelalte împrumuturi din albanezește? Criteriile acestea, răspunde Weigand, sînt de trei feluri, și privesc a) întinderea geografică, b) sensul și c) forma cuvintelor.

a) Sînt unele cuvinte „care s'au păstrat numai în monumente vechi de limbă și adecă numai în texte cu rotacism. Aceste cuvinte au dispărut, fiindcă se întrebuințau numai în regiunile vestice... Unele s'au păstrat însă până azi în dialecte, cu deosebire în Munții Apuseni (culegerea lui Frâncu-Candrea) și în ținuturile învecinate" (p. 215). Ca exemple pentru asemenea cuvinte se citează — admițându-se totuși că ar putea aparține și stratului II (p. 218) — *îndelete*, a cărui origine albaneză nu e sigură (cf. DR. I, 232—234), dar care e răspândit pe întreg teritoriul dacoromân. Tot așa de răspândit e *rânză*, cuvânt cu siguranță de obârșie albaneză, dar pentru care sînt preferabile explicările etimologice date de alții (cf. DR. II, 516, 643 și Jokl, *Linguist.-kulturhist. Untersuchungen* 278 și 334) celei propuse în *Balkanarchiv* III, 217. De asemeni aspirația unor vocale inițiale, pe care o crede de origine albaneză, se găsește răspândită în cele mai multe ținuturi, precum se poate vedea chiar din studiile dialectale ale lui Weigand, iar extensiunea participiilor în *ă* (pe care noi n'o credem de obârșie albaneză) e cu mult mai mare decât se credea la început, cf. DR. IV, 1360 și A. Procopovici, *Din Morfologia și Sintaxa verbului românesc*, p. 40 s. u. Cât despre cuvintele cu extensiune redusă, sau admitem „teritoriul rotacizant", în care se cuprinde și partea nordică a Moldovei, dar nu mai intră regiunea Hațegului (*fără*) și Doljul (*Uturina*); sau admitem „regiunea vestică", în care nu intră Moldova (*stează*). Căci nu cred ca Weigand să admită că presupusele colonii albaneze să fi fost atât de numeroase încât urmele lăsate de ele în limba română să se fi extins din Banat până în Moldova.

Între cuvintele cu extensiune redusă e considerat și *îmă* „mamă", pe care l-a întâlnit odată în Psaltirea Scheiană (44, 4) și-l socotește un cuvânt „cu caracter personal", care nu se poate atesta aiurea (p. 215). Weigand,

©BCU CLUJ

care cu drept cuvânt crede că limba vorbită în diferitele regiuni cuprinde vorbe și forme cu mult mai interesante decât limba veche, nu a prea cetit texte vechi. Dacă ar fi răsfoit măcar pe Varlaam și Dosofteiu, Pravila lui Vasile Lupu sau pe cronicarii moldoveni, nu ar fi putut susține că *îmă* e o formă rară. O putea ști însă, și fără să fi cetit textele, dacă își lua osteneala să consulte ediția Psaltirii Scheiane de Candrea, unde cuvântul e citat în Glosar de multe ori, sau Dicționarul lui Candrea-Densusianu, unde se spune că e „*des* întrebuințat în textele noastre vechi" ; tot astfel l-ar fi găsit în Glosarul Crestomatiei lui Gaster, la Tiktin și chiar la Damé. La Dosofteiu (Viața Sfinților 16) găsim pe *îmă-sa* cu accentul pe *ă*, ceea ce e un indiciu că de *îmă* nu poate fi despărțită forma *mă-* din *mă-ta, mă-sa* (întrebuințate mai ales în înjurături), încât extensiunea cuvântului se dovedește a fi generală la noi și depășește chiar hotarele teritoriului dacoromân, căci îl găsim și la Aromâni, și nu numai în unire cu pronumele posesiv (cf. P. Papahagi, *Basme*, p. 635) [1], ci, precum atestă Weigand (*Jahresbericht* XIII, 78) și singur : va tealas *mă* ș-cu tată. Dacă însă *îmă-ta* a vechilor texte moldovene este același cuvânt cu *mă-ta* de astăzi, atunci s'ar putea că etimologia cuvântului să nu fie albanezul *ema*, precum presupune Weigand (cf. și *Albanisch-deutsches... Wörterbuch*, p. 2), ci—precum crede Tiktin și admit și Candrea și Densusianu în dicționarele lor — o formă scurtată din *mamă*. Tiktin crede adecă despre acest cuvânt că în formele accentuate pe silaba finală (*mămâni, mamă-tà* etc.) a pierdut pe *a* din silaba inițială și s'a născut un **mma* (ca *cconu* din *coconu*), din care a rezultat sau *mumă*, cu intercalarea vocalei labiale între cei doi *m*, sau *îmă*, cu proteza unui *î*, ca în *îmi*. Scrierea ⁘ⰰⰿⰰ în Psaltirea Coresiană (cf. Glosarul la ediția *Psaltirei Scheiane* de Candrea)

[1] Nici la noi, nici la Aromâni, nu există forma *mă-* în legătură cu pronumele posesiv de persoana 1, care începe și el cu *m*, ci noi zicem *mumă-mea*, iar Aromânii forma scurtată *mu-mea* (cf. T. Papahagi. *Basme* 647). In Psaltirea Scheiană găsim odată (Ps. 130, 3) și scurtarea *ma-sa*.

©BCU CLUJ

sprijinește această supoziție a lui Tiktin. Dar ceea ce arată că *mă-ta, mă-sa* nu pot fi despărțite de *mamă*, e declinarea lor „semigraeca“ : *mâne-sa* (*mâni-sa*) sau *mâne-sii* (*mâni-sii*) ; în textele rotacizante găsim (cf. Glosarul *Psaltirii* ed. Candrea) *mării-, mâre-*, și, ceea ce este aproape deciziv pentru identitatea lui *mă-ta* cu *imă-ta*, forma *înăriei*, alături de *măriei*.

Cuvinte cu extensiune restrânsă sânt după Weigand și *uture, fară, ștează, șole* și *dandăr*. Dintre acestea numai cel dintâiu este, după toată probabilitatea, de origine albaneză, dar Glosarul slavo-român din care îl atestă Hasdeu, deși publicat în *Cuvinte din bătrâni*, nu e nici rotacizant și nici nu e din regiunea vestică, iar lacul Uturina, în care Hasdeu credea că recunoaște același cuvânt, e în Dolj. — *Fară*, a cărui extensiune pare a fi fost odinioară mai mare, precum dovedește întrebuințarea cuvântului la Petru Maior și numele de familie *Fara*, poate fi împrumutat și din bulgărește sau, după cum crede Giuglea, din germană, în timpuri vechi. — La *ștează* mai întâiu etimologia din albaneză e îndoioasă. Weigand însuși nu poate atesta cuvântul albanez *šteze* decât într'un înțeles destul de depărtat (= it. sentina). Cu etimologia acestui cuvânt s'au ocupat I. A. Candrea în „Convorbiri Literare“ XXXIX (1905), 1137. C. Diculescu în DR. IV 466—467 și G. Giuglea în DR. IV, 1554, derivându-l din lat. *schidia* sau din grecește (σχίζα, σχεδία, σχίδιον) adevărat, fără ca trecerea semantică să fie clarificată deplin. În orice caz cuvântul, deși rar, se găsește și în Banat, iar ca nume topic l-a atestat — explicându-l greșit — în Săliște, în Ardeal D. Pușchilă în „Anuarul de Geografie și Antropologie“ II, (1910—1911), p. 172.

De origine sârbească, cum crede Tiktin, poate fi *șole* „opinci“, înregistrat de Frâncu și Candrea. Obiecțiunea lui Weigand că *l* din sârb. *šolja* trebuie să dea *i* (ca în sârb. haljina > haină) nu este hotărîtoare. Pe când în majoritatea împrumuturilor din limbi streine *l* și *ń* au devenit la noi *i* — ceea ce dovedește că au intrat în limbă pe când în elementele vechi se mai resteа *l* și *ń* — în alte

©BCU CLUJ

cazuri *l'* și *ń* sânt redate prin *l* și *n*, fie că, mai rar, păstrarea lui *l* și *n* se datorește, în cuvinte savante, formei scrise (de ex. paleosl. *ključarĭ* > *clucer*), sau, mai des, fiindcă *l* și *n* (une-ori *li* și *ni*) erau sunetele cele mai apropiate prin care se putea reproduce consonantele streine. Astfel de exemple — mai ales împrumuturi mai recente din ungurește, dar și din limbi slave — cu *l* pentru *l'* sânt: ung. *bulya* > *bulă*, ung. *kálya* > *cală*, rut. *kahlja* > *cahlă*, ung. *golya* > *golie*, ung. *gulya* (dar și *gula*) > *gulă*, sârb. *Nedeljko* > *Nedelcu*; exemple pentru *n* în loc de *ń*: ung. *bársony* > *barșon*, ung. *bolonyik* > *bolonică*, ung. *kajgonya* > *căigană*, ung. *Hunyad* > *Hun(i)edoara* (față de *Huedin*), ung. *kormány* > *cormană*, ung. *szekrény* > *sicriu*, dar *sicrinel* (Ispirescu, *Basme* 189), slav. *povarĭnja* > *povarnă* [1]. Deși originea albaneză a lui *șole* nu e exclusă, e cu mult mai probabil că avem a face cu un împrumut nou din sârbește, dat fiind că în Munții-Apuseni găsim un număr mare de sârbisme și că e vorba de un obiect de îmbrăcăminte, deci de un cuvânt prin excelență călător.

Cât despre *dandăr*, pe care-l cunoaște Weigand din *Glosarul* lui Viciu și-l derivă din alb. (tosc.) *dandĕr* „ginere", această etimologie e de sigur greșită. Mai întâiu cuvântul nu înseamnă „fremder Mann", cum dă Weigand, ci „orice bărbat străin ce vine în haine nemțești (domnești)", cum i-a comunicat I. P. Reteganul lui Viciu, sau „necunoscut", cum îmi comunică Nicolae Mureșianu din Rodna [2], sau „nădrăgar", „lucrător la cale ferată", cum îmi comunică S. Pop din Poiana.

[1] Interesante sânt cazurile de *ń* de origine latină ajuns în poziție proconsonantică. Exemple ca *Nemțoancă* (auzit în Cluj), *Valea Lucăcioanca* (Basarabia, jud. Bălți), *Dorohoncean* = locuitor din Dorohoi (ca *Hotin-cean*) etc. ne arată că *ń* și-a pierdut caracterul muiat când era urmat de velara *c*. Dacă avem dimpotrivă, în limba literară, *lupoaică*, *Nemțoaică*, acestea par a fi derivate mai nouă cu sufixul moțional *-că*, din *lupoaie*, *Nemțoaie*.

[2] „Vine cineva și nu-l cunoști, îi spui un *dandăr*, sau chiar vine un cunoscut, dar de grabă nu-l recunoști și îi zici: nu te cunoaștem, nu știam ce *dandăr* vine, credeam că e un *dandăr*. La femei: *dandăroaie*". (Scrisoare din 20. X. 1928).

©BCU CLUJ

Apoi explicarea lui Weigand: „ginerele este omul strein, intrusul în familie" se va fi potrivind pentru stările sociale din alte țări, nu însă pentru cele de la noi. Adevărata origine a cuvântului e săsească, ceea ce se potrivește și cu reigunea în care el se aude (Rodna-Poiana). In săsește *dqnder* și *dqnner* însemnează „armer Teufel, armer, geplagter, bedauernswerter Mensch" (*Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch*, Bd. II 1 Lf. s. v. *Donner*), „armer Kerl" (G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, p. 31). Cum a ajuns cuvântul pentru „trăsnet" („Donner") să însemneze în săsește pe un „om sărman" este o chestiune care nu are să ne preocupe la acest loc [1]; fapt este că acest sens de „armer Teufel, armer Kerl" explică perfect înțelesul de „strein în haine nemțești", pentru care țăranii noștri au dispreț și compătimire de oarece acești streini sânt de obiceiu lucrători ori călători săraci, care cerșesc, sau venituri fără căpătâiu [2].

---

[1] Autorii Dicționarului săsesc cred că sensul de „armer Teufel" ar fi „mit altmythischem Hintergrund", gândindu-se probabil la zeul Donar și la alte cazuri în care zeii păgâni devin identici cu „Teufel". S'ar putea însă ca „armer Kerl" să fie o „venitură", un om care apare pe neașteptate, care „a tunat" undeva (cf. DR. V, 424).

[2] Am spus cu altă ocazie (DR. I, 413) și repetăm și acum, că partea cea mai slabă din activitatea lui Weigand e cea etimologică. Explicarea pe care încearcă s'o dea bunăoară cuvântului *Crăciun* (p. 98 ș. u.) este cea mai bună ilustrație a asertiunii noastre. Un alt exemplu e etimologia lui *găsesc* pe care îl derivă din bulg. *gazja*, care însemnează, după Dicționarul bulgar-german de Weigand-Doritsch „treten, stampfen; hineintreten; patschen, waten; niedertreten, unterdrücken, dämpfen". Prefacerea lui *z* în *s* poate părea ușoară unuia care în graiul său confundă consonantele fonice cu cele afonice, dar este cu totul neobicinuită în românește. Peste o asemenea dificultate de ordin fonetic nu se poate trece nici cu eticheta „Charakterassimilation", căci dacă Weigand crede că *z* din bulg. *gazja* a putut deveni *s* printr'o asimilare față de *s* din sufixul *-esc* (*găsesc*), el uită că un astfel de *s* există numai în persoana 1 din sing. și 6 din plur., pe când în toate celelalte forme de conjugare avem sau *ș* (*găsești*, *găsește*) sau lipsa sufixului (*găsim* etc.). Spre a explica înțelesul cuvântului ro-

©BCU CLUJ

b) Sensul vechiu albanez de „munte" crede Weigand că e păstrat în cuvântul *codru* în Psaltirea Scheiană 132, 2 și în exemplele citate de Hașdeu în Cuv. d. bătr. II, 199. Înțelesul acesta se mai poate atesta la Coresi (Carte cu învățătură ed. Pușcariu-Procopovici 531/23, 262/17, 225/16, 212/10, 531/18, 277 la Dosofteiu (Viața Sfinților) în Banat (Anonimul din Caransebeș și Iosif Popovici, *Pădurenii* 164 „bewaldeter Berg") și, precum se știe, în istroromânește. In textele traduse din slavonește el corespunde totdeauna lui *gora*, care are amândouă accepțiunile și după care e tradus sau decalcat cuvântul românesc și, probabil, și alb. *kodrɛ* (cf. P. Skok, Archiv f. sl. Phil. XXXVII, 37, 83 ș. u., N. Jokl, *Linguistisch kulturhist. Unters.* p. 162, unde se citează și paralèle din alte limbi.

---

mânesc, Weigand citează pe compusul *nagazvam*, care. după același dicționar. însemnează „darauftreten, hineinpatschen, hineintreten ; anfallen, überfallen, befallen", dar în anumite întrebuințări figurate poate însemnă și „treffen, antreffen", precum românescul *a da* în *dau de ceva* poate însemna și el „a găsi ceva". Dar acest sens figurat se datorește, la verbul bulgăresc; tocmai prefixului *na-*, care n'ar putea lipsi în românește, precum nu lipsește în *năbuși*, *năluci*, *năzări* etc. cu alt sens decât *buși*, *luci*, *zări* etc. (cf. și DR. V, 420). Ca să preîntâmpine obiecțiunea aceasta, Weigand susține : „Dispariția unor silabe inițiale în verbe de origine slavă sau chiar latină e un fenomen foarte obișnuit și mai ales din limba veche se pot cita o mulțime de atestări (cf. Hașdeu, Cuv.). Chiar adjectivul *obraznic* derivă din bulg. *bezobraznik*, căci cuvântul bulgăresc fără prefix însemnează tocmai opusul celui românesc". Nu știu la care loc din „Cuvinte din bătrâni" se referă Weigand, căci nu citează nici volumul nici pagina, dar presupun că e vorba de cazuri ca *tunerec*, *părat*, *pinge* în loc de *întunerec*, *împărat*, *împinge*, care alcătuesc un caz special și la care amuțirea lui *in-* (*im-*) e pe deplin explicată, cf. DR. IV 696 (nota 2). Alte cazuri de prefixe dispărute nu-mi sânt cunoscute. Cât despre *obraznic*, acesta n'a pierdut pe *bez-*, ci derivă din *obraz*, care în românește însemnează *și* „nerușinare" (de ex. „a avut o b r a z u l să vină la mine, după ce l-am dat odată afară"), precum a arătat V. Bogrea în DR. III, 416, cf. și Spitzer, DR. IV, 663 ș. u. Așa fiind, era inutil să se mai stabilească și data de 25 Iulie 1911 pentru paternitatea

©BCU CLUJ

c) Mai hotărîtoare par a fi criteriile de natură fonetică. Pe când în elementele vechi *k* și *ģ* apar ca *č* și *ğ (j)*, de ex. *ceafă* și *jumătate*, în împrumuturile mai nouă ele păstrează rostirea palatală. Spre ilustrarea acestei rostiri Weigand citează cuvintele *ghiuj* din *ģüš* și *ghintură* din *ģümtürɛ* (< lat. junctura). Dar, precum a arătat Treimer (Zeitschrift f. rom. Phil. XXXVIII, 396), alb. *ģüš* se reduce probabil la o formă mai veche *gl'üš* și deci rostirea *ģ* în românește se explică ca în *ghimpe* din alb. *ģemp* (< gl'), pe care și Weigand îl consideră aparținând stratului II (vechiu). Cât despre *ghintură*, acesta e citat de Weigand după *Românii din Munții Apuseni* de Frâncu-Candrea, unde (p. 100) cetim : *„ghintură :* o legătură : *o ghintură de cercuri* — o legătură de cercuri. *Cu ghintura* — cu ridicata, cu toptanul". In partea finală a acestui citat avem de sigur a face cu o greșală de tipar : *cu ghintura* în loc de *cu ghiutura*. Din Dicționarul Academiei (vol. II. p. 263) se poate vedea că expresia *cu ghiutura* (din sârb. *đutura*), e răspândită și prin Banat. Din Munții Apuseni mi-o atestă și d-na M. Mihon, învățătoare în Câmpeni [1] și Ioan Lazea, învăță-

---

etimologiei lui *găsesc*. Cu totul nepotrivită este aserțiunea că „Puşcariu behauptet steif und fest in der Dacoromania (ich kann die Stelle nicht finden, da sie im Wortindex nicht angegeben ist), das Wort müsse, trotz des Bedeutungsunterschiedes von bulg. *gasja* 'auslöschen' kommen". In Dicționarul Academiei Weigand putea ceti la cuvântul *găsi :* „etimologia necunoscută". Acolo insistam numai asupra asemănării formale a cuvântului românesc și bulgăresc și, întemeiat pe o citație din Codicele Voronețean, arătam, cu toate rezervele, că trecerea de sens de la „sufla" la „afla" s'ar putea explica ca la lat. *afflare* > *afla*. In Dacoromania nu-mi aduc aminte să fi vorbit vreodată de acest cuvânt și dacă Weigand nu-l găsește în indice înseamnă că nu se găsește nici în text. Când, ca editor al unei reviste, nu dai nici un indice, nu stă bine să bănuești de neexactitate pe cel ce nu pregetă de a-și întovărăși publicația cu acest adaos indispensabil, a cărui alcătuire însă îți dă mult de lucru și-ți răpește mult timp.

[1] „Cuvântul *ghiutură* (cu *u*) se întrebuințează și la noi și înseamnă mult, cu nemiluita". (Scrisoare din 19. X. 28).

©BCU CLUJ

tor în Scărișoara[1], membrii corespondenți ai Muzeului Limbei Române. Când am redactat acest cuvânt pentru Dicționar, am presupus că forma *ghintură*, dată de Frâncu-Candrea, se reduce la o simplă greșală de transcriere sau eroare de tipar (*n* pentru *u*)—ca în faimosul *cintură* (în loc de *ciútură*, cf. DR. I 314), — pe care A. Philippide îl credea urmașul latinescului *cinctura* — și am tratat cuvântul subt *ghiotură* (corespondentul literar al lui *ghiútură*). Informându-mă acum de la numeroși Români din Munții Apuseni dacă există cuvântul *ghintură*, toți mi-au răspuns că nu-l cunosc. Numai I. Toderaș din Criscior, căruia i s'a comunicat pasagiul din Frâncu-Candrea, scrie că cunoaște „din auzite" pe *ghintură*, cu înțelesul de „crestătura în care se încheie cercul de lemn", deci ceea ce în alte părți ale Munților Apuseni, de ex. pe la Scărișoara, se numește „mușcătoare". Dacă această informație e exactă, atunci avem a face, după toată probabilitatea, cu un derivat de la verbul *(în)ghina*, ca acel *ghinătură* cu înțelesul de „două pâni care, la copt, s'au lipit una de alta", atestat de Dicționarul Academiei din Muscel. Din *ghinătură*, cu înțelesul de „locul unde se înghină (capetele cercului)" s'a putut naște forma sincopată *ghintură*, (ca *negustor* < *negustător*, *dărmà* < *dărămà*, *arvună* < *arăvună* etc.). Etimologia lui *înghina* nu e sigură (cf. Giuglea DR. III, 620), dar nici acest cuvânt, nici *ghintură*, n'are probabil nimic a face cu alb. *gjëmtüre*.

Rămân cuvintele *gint* și *coafsă*. Într'un studiu anterior Weigand le citase subt forma *ghint* și *coafșă*, căci numai un *gh* (în loc de *ge*) și un *ș* (în loc de *s*) ar fi justificat împărțirea lor la stratul III de albanezisme. I-am arătat în DR. IV, 1344 că formele exacte sânt *gintu* și *coafsă*. Acum Weigand trece pe *gint* între împrumuturile din stratul al doilea, deși se găsește numai în textele rotacizante

[1] „Cuvântul *ghiutură* aici la noi se folosește și are înțelesu cu toții, de ex. *merg cu ghiutura* = cu toții. Când strâng fân ori lemne zic că *strâng cu ghiutura* = cu totul de nu mai rămâne nimic. *Ghintură* la noi nu se folosește". (Scrisoare din 3. X. 28).

©BCU CLUJ

(și cele dependente de ele), dar pe *coafsă* îl lasă între împrumuturile din stratul al treilea, fiindcă se găsește în textele rotacizante și deși un împrumut din albanezește ca *s* netrecut în *ș* indică o epocă veche [1].

Astfel vedem că din toate cazurile citate de Weigand în sprijinul teoriei sale despre coloniile albaneze așezate în vestul teritoriului dacoromân, nu e doveditor nici unul, afară doar de rotacism. Dar rotacismul a fost și el odinioară cu mult mai răspândit, iar din punct de vedere metodic, dacă admiterea coloniilor albaneze s'a făcut spre a explica rotacismul la Moți și în textele noastre vechi, hipoteza despre coloniile albaneze nu poate fi sprijinită prin rotacism.

Dar cu privire la *gint* să ne fie îngăduit să mai facem o digresiune.

Dacă forma cuvântului românesc ar fi fost *ghint*, cum bănuia la început Weigand, e evident că el nu putea fi urmașul latinescului *gens, gentem*. Acum, de când s'a convins însă că forma e *gint*, de ce nu admite originea latină ? „Fiindcă *-e* n'ar cădea, pe când în limba albaneză acest fenomen este foarte obicinuit" (p. 215). Dar aici nu e vorba de dispariția unui *e* final pe cale fonetică, ci de un

---

[1] N. Jokl, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen* 59, 109, 176, 249 a arătat că numai cele mai vechi împrumuturi din slavă au pe *s* trecut în *ș*, ceea ce denotă, pentru această trecere, o vechime mai mare decât sec. XI—XII, când îi face Weigand pe Albanezi să treacă Dunărea. Faptul că și în cuvintele împrumutate din italienește avem une-ori *š*, nu trebue explicat, după cum face Hellbig (*Jahresbericht* X. 74—75), prin vechimea împrumutului. Se știe că în dialectul venet *s* are o rostire între *s* și *ș*, care e și cauza șovăirii între rostirea *s* și *ș* la Istroromâni (cf. *Studii istroromâne*, II § 82). O asemeneea șovăire există adesea și la Albanezi la cuvintele luate din dialectul venet. In DR. IV 1343—44 am arătat că *fs* fiind stadiul intermediar între *cs* latin și *ps* român, forma *coafsă* nu trebue să fie împrumutată din limba albaneză, ci poate fi o relictă păstrată până în sec. XVI în regiunile nordice, unde se găsesc și alte arhaisme (*eu cânta* la imperfect, plurale ca *adunari, parți* etc.), necunoscut Românilor din Sudul Dunării (care au totuși *aftare* din **eccu-talis*).

©BCU CLUJ

caz de **metaplasmă.** Cât de obicinuite sânt metaplasmele în limbile romanice a arătat E. Herzog în *Bausteine Mussafia* 491 ș. u. Tot atât de dese sânt ele și în românește, precum reiese din următoarea listă, care cuprinde numai cazurile de schimb între declinarea II și III : lat. aerem > *aier* (și alb. *ajer*), agilem > *ager*, berbece și *berbec*, *fulgerem > *fulger*, iepure și *iepur* (arom. *lepure* și *lepur*, istrorom. *lepur*), lenem > *lin*, mensem > arom. megl. *mes*, meridies > mereze și *merez* (arom. *(a)miridz*, megl. *mirindz*), oaspete și *oaspăt (oaspet)*, pântece și *pântec*, pecingine și *pecingen*, pieptene și *piepten*, pește și arom. *pescu*, pulmonem > *plămân*, purece și *purec*, șoarece și *șoarec*, *sulfurem > ar. *șclifur*, poate și în *caier* din *caiere (DR. III, 669). Sufixele *-alis (-aris)* și *-onem* apar subt formele *-are* (*încălțare*, *lumânare*, *spinare*, *scorțare* etc.) și *-une* (*cărbune*), dar și ca *-ar* (*copsar*, *degetar*, *fruntar*, *grătar*, *pieptar*, *umărar*) și *-un* (*grăsun*, *găun*, *păun*, *săpun*, cf. și *crăciun*) ; une-ori se găsesc amândouă formele : *fiular* și fiulare, *stâlpar* și stâlpare, *fățar* și fățare, *mânecar* și mâncare ; *tăun* și tăune, la Istroromâni și *cărbur* = cărbune. Precum arată pluralul *mădulări* (alături de *mădulare*), forma mai veche a lui *mădular* trebue să fi fost *mădulare*, deci originea cuvântului lat. *medularis*. Arom. *mânear* arată prin al său *ea*, că s'a desvoltat dintr'un mai vechiu *mâneare* (deci și dacorom. *mâner* e desvoltat din *mânere*) și deci că avem a face cu un derivat in *-ĭle* (în loc de *-īle*) din *manus*. Dacă alături de *călare* avem *călar*, cele două cuvinte se reduc la două derivate latin diferite (*caballaris* și *caballarius*) ; tot astfel *altar* va fi *altarium*, nu *altare*, dar arom. *gionar* pare a fi *iuvenalis*. Cuvântul nostru *vultúr* (accentuat pe silaba finală) derivă din *vulturius*, dar *vúltur* (cu accentul pe silaba dintâiu, ca la Aromâni) este lat. *vultur*, *vulturem*, cu metaplasmă (cf. ZRPh. XXVII, 748). *Porumb* e *palumbus*, căci forma aceasta exista și în latinește, alături de *palumbis*. Și în alte limbi romanice se întâlnește metaplasma la : arbore și *arbor* (it. *albero*, sic. *arvulu*, cors. *arburu*, span. *árbol*), uberem > *uger* (it. *ubero*, pad. *uro*), utrem > arom. *utre* și *utur* (it. *otre* și *otro*,

©BCU CLUJ

sic. *utru*, piem. *oiro*), vierme și ar. *yermu*, istrorom. *glerm* (sard. sass. *vejmu*, cors. *vermu*). Dacă din *nepos, -otem* și din *nux, nucem* avem *nepot* și *nuc*, formele acestea se explică prin trebuința de a distinge genul masculin de cel feminin (*nepoată, nucă* = fructul nucului). Tot din cauza tendinței de a distinge sexul printr'o terminație mai pregnantă decât *-e*, care e și terminație a femininelor, se explică *fur* (ital. aragonez *furo*, poschiavo, v.-ven., v.-fr. *fur*) < furem, *bou* < bovem (forma *bobus* e atestată și în Mulom. Chiron. ed. Oder 284, 2) și în *vier* (ca it. *verro* alături de *verre*, cat. *verro*) din *verris*, în sfârșit în derivatele în *-tor* și *-sor* (*-torius, -sorius*) în loc de *-toare, -soare* (*-tor, -sor*).

Une ori cauza metafoniei este influența unui cuvânt apropiat. Astfel dacă față de lat. *peduculus* și *pulicem* avem în românește *păduche* și *purec* (alături de *purece*) este de sigur și din cauză că aceste cuvinte s'au influențat reciproc. Tot astfel am explicat, în Dicționarul etimologic al elementului latin nr. 973, prin influență împrumutată, schimbarea de declinare la cele trei adjective care se raportă la cursul apei: *lin, repede* și *turbure* față de lat. *lenis, rapidus* și **turbulus*. Dacă alături de *genuchiu* avem și forme *genuche*, cauza e pluralul *genucula*; din pluralul *fiori*, iar nu direct din *febris*, derivă al nostru *fior*. Cauza principală care a produs însă la noi metafonia în măsură atât de mare este faptul că masculinele de decl. II și cele de decl. III aveau același fel de a forma pluralul; de la cuvinte întrebuințate mai des la plural, precum *plămâni*, se putea forma singularul analog *plămân*. Astfel se explică că avem *berbec, iepur, purec* pe de o parte, *burete, nasture, păduche* pe de altă parte. Căci tot atât de deasă ca pierderea lui *e final* este adăogarea lui, adecă cazurile de trecere de la decl. II la decl. III. Exemple: abur și *abure*, armur și *armure*, anin și *anine*, ciucur (cf. *Studii istroromâne* II, p. 226) și *ciucure*, carpin și *carpine* (și italienește *carpino* și *carpine*, cf. ZRPh. XXIII, 520, nota 3 și Meyer-Lübke, *Ital. Gramm.* § 340), fagur și *fagure*, flutur și *flulure*, grangur și *grangure*, graur și *graure*, jneapăn și ar. *dzuneapine*, laur și *laure*, mugur și *mugure*,

©BCU CLUJ

sârb. namet > *nămet* și *nămete*, nastur și *nasture*, peduculus > *păduche*, paianjen și *paianjene*, paltin și *paltine*, rapidus > *repede*, țărmur și *țărmure*, taur și *taure*, *turbulus > *turoare*. Cf. și *fulgure* DR. IV, 820 = fulg. Nu știm care e forma originală la *brustur* = *brusture* și la *strugur* = *strugure*. *Burete* ar putea fi *boletus* (ca în celelalte limbi romanice) cu metaplasmă, dar ar putea veni și dintr'o formă **boletis*, corespunzând grecescului βωλίτης. Că cele mai multe cazuri de metaplasmă se datoresc într'adevăr pluralului, de la care s'au plăsmuit singulare nouă, o dovedesc mai cu seamă cuvinte ca *ciuciulete* = ciuciuleț, *castravete* < sârb. krastavac, *glonte* = glonț, *nătăflete* = nătăfleț, *sângerete* < *sanguinicius, *scăete* = scăeț, *scripete* = scripeț, *sticlete* < germ. Stiglitz, șoacăț = *šokîte* (Jahresber. VII, 87) etc. și alte derivate în *-ete*, care sânt singulare nouă de la *-eți*, pluralul lui *-eț*.

Cuvântul *gint* poate fi urmașul latinescului *gens, gentem* și poate fi împrumutat din alb. *gint*, precum de sigur e arom. *ginte*. Cu mijloacele care ne stau la dispoziție astăzi este imposibil să decidem în mod neîndoios care e originea cuvântului românesc. Intregul fel de a înțelege desvoltarea limbei române ne face pe unii (Candrea-Densusianu, Tiktin, Meyer-Lübke și acum în urmă Gamillscheg în ZRPh. 48, 483) să-l credem latin, iar pe Weigand să-l considere împrumutat din limba albaneză. Nimic de zis în privința aceasta. Cele două păreri, bazate mai mult pe intuiție, își vor sta față în față, până când se va găsi vreo dovadă sau vreun argument hotărîtor care să ne constrângă să admitem pe una sau pe cealaltă. Dispariția lui *-e* final nu este un asemenea argument.

In mod analog, pe *repede*, W. (p. 214) îl crede împrumutat din alb. *rrepetε*, iar pe acesta din lat. *rapide* (adverb[1]; cu *-dε* înlocuit prin suf. *-tε*). Cuvântul românesc nu-l poate considera, din cauza lui *e* din silaba dintâiu, ca urmaș direct al cuvântului latinesc. Dar a despărți pe rom. *repede*

[1] Pentru *-e* final am dat altă explicare, cf. mai sus, p. 762. La *repede* ne-am putea gândi și la influența lui *iute*.

©BCU CLUJ

de cuvântul *rapidus*[1], care are același sens, numai fiindcă nu știm explica încă pe *a* > *e*, mi se pare a nega evidența etimologică. Oare există cineva să se îndoiască de etimologia *interogare* > *întrebare*, deși lui *g* latin între vocale — o dovedește *rogare* > *rugare* — nu-i corespunde de altminteri un *b* românesc ?

Dificultatea fonetică îl face și pe Herzog să se întrebe (în acest volum p. 485) cum se explică *e* din *a*, fără să se îndoiască însă nici un moment de latinitatea cuvântului românesc. Explicația am dat-o în „Convorbiri literare" (XXXIX, 319—320) : forma *repede* s'a născut din **rapede* pe vremea când **race* a devenit la noi *rece*. Cu alte cuvinte, lat. *rece(n)s* s'a desvoltat în *race*, formă păstrată până azi la Aromâni (*rațe*), Megleniți (*rați*) și Istroromâni (*râțe*), dar, din cauza poziției moale următoare, acest *race* a devenit la Dacoromâni *rece*, atrăgând după sine și pe **rapede* și prefăcându-l în *repede*, întocmai precum *față* - *fețe* a prefăcut, la Dacoromâni (și numai la ei), pe *fațe* (pluralul lui *față* < *facies*) în *fețe*.

In studiul citat am clarificat, în linii mari, care a fost **influența lui r asupra vocalelor următoare,** nelămurită până atunci. Dacă mă simt îndemnat să reviu, după 23 de ani, asupra acestei chestiuni, e, fiindcă de atunci încoace s'au propus și alte soluționări ale problemei, iar acestea mi se par neprobabile.

Astfel, cu toate obiecțiunile aduse de mine în DR. III, 779—780, G. Giuglea reia chestiunea, în DR. IV 371—382, într'un studiu întitulat *O problemă de fonetică. Soarta lui ĕ deschis accentuat după r*, crezând că, afară de influența lui *rr* și a lui *r* inițial asupra lui *e* următor, trebue să mai admitem aceeași influență și din partea lui *r* (simplu) intervocalic și postconsonantic, însă numai asupra lui *e* deschis și accentuat latin. Raționamentul său e următorul : *e* deschis accentuat s'a prefăcut în *ie*, care a alterat seria

[1] Înrudit cu *rapio*. Aceeași trecere de sens de la „răpi", la „iute" o găsim și în românescul *grăbi*, care vine din slavul *grabiti* „a răpi". Pentru amănunte cf. *Dicț. Acad.* s. v. *grăbi*.

©BCU CLUJ

dentalelor precedente și trebuia să altereze deci și pe *r*, prefăcându-l în *ŕ*. Precum dentalele alterate au schimbat pe un *e* și *ea* următor în *ă* și *a* (deus > *zău*, terra > *țară*), tot astfel a schimbat pe *e* în *ă* și *ŕ* precedent. Această părere și-o întemeiază pe exemplele *in-de-rĕtro* > *îndărăt*, *cerĕsius* și *cerĕsia* > (dialectal) *cerăș* și *ceraşă* (față de *parete* > *părete*), *praeda* > *pradă*, *crĕpo* > *crăp* (față de *creastă* < *crĭsta* și *cred* < *crĕdo*) și pe trei etimologii nouă.

Impotriva părerii lui Giuglea se pot aduce următoarele obiecțiuni :

1. Desvoltarea lui *cantatoriae* și *cantatoria* în *cântătoare* (dintr'un mai vechiu *cànțătoáre*) arată că un *ŕ* precedent n'a schimbat pe *e* următor în *ă*, ci dimpotrivă a schimbat, în epoca străromână, pe *ă* în *e*.

2. Precum a arătat însă Meyer-Lübke (*Rom. Gramm.* I § 165), în cazurile care ne interesează nici nu avem a face cu un *ŕ*, căci *ie* din lat. *ĕ* accentuat după *r* s'a redus la *e* și anume de timpuriu, căci fonemul se întâlnește în românește (unde aceeași reducere o avem și după *n*, cf. și DR. I, 395—396) și în italienește : *rece*, *crepa*, *prega*, *greve*, *trema*, *dreto*, *prete*. „După reducere", observă cu drept cuvânt Meyer-Lübke, „*e* și *ea* se 'guturalizează' în *ă*, *a* : *prăd*, *pradă*, *crăp*, *rău*".

3. Fiindcă Giuglea citează cazul celorlalte dentale, alterate de *ĕ* accentuat următor, observăm că alterarea aceasta s'a întâmplat și înainte de *ī* următor (dĕus > *zeu*, *zău* ca dīco > *zic*, *zâc*), despre care se admite în general că, subt accent, a devenit *ii*. Prin urmare, dacă există un paralelism, acesta este între *ĕ* și *ī*, nu între *ē* și *ī*, cum îl stabilește Giuglea (p. 372—373). Dacă deci în *pierit*, *mărit* avem pe *i* păstrat față de *râu* și *urî*, aceasta dovedește tocmai contrariul de la ce vrea să demonstreze Giuglea, și adecă dovedește că alterarea lui *ī* (și deci, paralel, și a lui *ĕ*) s'a întâmplat numai după *r* inițial și *rr*, nu și după *r* simplu intervocalic.

4. Giuglea crede că *ĕ* accentuat s'a prefăcut totdeauna în *ă* după *r* intervocalic și postconsonantic, cunoscând o singură excepție : *prĕbiter* > *preut*, despre care presupune

©BCU CLUJ

că avea *e* închis, poate după *prēcare* [1] (p. 376). In articolul mieu din „Convorbiri literare" putea vedea însă că sunetele *e* și *ea* au rămas nealterate și în *freamăt, grec, greu, treapăd, trec, tremur, păresimi,* cf. și *întreg,* care derivă din *frĕmitus, graecus, grēvis, trĕpido, *trĕco* (= traicio), *trĕmulo, quadra[g]esima, *intrĕgum* (< *intĕgrum*), iar în DR. IV 1322 (notă) am arătat că *ĕ* a rămas nealterat și după *r* intervocalic în *pescărel* și *păsărea.* Faptul că acest *e* se găsește în sufix, nu l-a putut opri a se preface, cel puțin regional, în *ă,* avem doară *Dărăscu, Mărăști* (lat. marra), *Pojorâta, ciorăsc* (în unele regiuni) și toate verbele în *-ăsc* (*urăsc, borăsc* etc.). In orice caz, dacă Giuglea (op. cit. 374) citează pe *căprăreață, purcăreață* ca exemple de *e* închis netrecut în *ă,* trebue să admită și citarea exemplelor *păsărea, pescărel* pentru *e* deschis netrecut în *ă.*

5. Dintre exemplele de *ĕ* trecut în *ă* după *r* simplu, citate de Giuglea, trebue eliminate mai întâiu cele trei etimologii nouă, propuse de el, căci — admițându-le — ele rămân nedoveditoare, având câteși trele un *r* inițial (*rĕdigo, rĕpens* și grec *ῥέθος*), după care orice *e* se preface în *ă.* Cazul lui *îndărăt* trebue eliminat din cauza arătată în studiul citat din „Convorbiri literare", p. 319 : fiind compus din *de* + *retro* și elementele compoziției fiind simțite ca atari un timp oarecare, *r* a fost tratat ca orice *r* inițial [2].

Pe cât de evidentă e alterarea vocalelor palatale după *rr* și *r* inițial, pe atât de greu e să stabilim condițiile când această alterare s'a produs și după *r* simplu între vocale sau după consonante. In privința aceasta nu pot da azi mai multe lămuriri decât în 1905. Cel ce va încerca rezolvirea acestei probleme a fonologiei române va trebui să țină seama de următoarele împrejurări :

---

[1] Dar *prĕcare* avea *e* scurt în latinește !

[2] Din aceeași cauză n'a amuțit *r* intervocalic în *primavera* > *primăvară, reversare* > *răvărsa* etc. Cred — deosebindu-mă în privința aceasta de A. Procopovici DR. V, 385 — că și în compusul *provolare* s'ar fi păstrat *v* intervocalic, probabil ca *b* (cf. exvolare > zburà), încât n'ar fi putut da în românește *proura.*

©BCU CLUJ

1. In textele noastre vechi, care disting în scris pe *r* de *r̄*, găsim scrise cu *rr* substantive ca *amarr, hotarr, izvorr, paharr, poporr, săborr (zborr)* și verbe ca *ocărrî, izvorrî, ogorrî* (cf. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* II, 121—122, A. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, p. 94—95). Dacă întâlnim azi în limba literară conjugarea *el omoară, ocărăsc, ocărîm* și derivate ca *chiorîș, țăran*, iar la scriitori vechi (și în unele regiuni și azi) conjugarea *ocăraște* și pluralele *hotară, izvoară, popoară*, apoi *ocările, pârile* etc., ceea ce rămâne de explicat nu este apariția lui *ă, a, î*, în loc de *e, ea, i* — regulată după *r̄* — ci de ce în asemenea cuvinte, în care etimologicește am aștepta un *r*, avem rostirea cu *r̄*. Același lucru pentru *mer̄ăm* „mer(g)em", care, după studiul lui I. A. Candrea (p. 42) este rostirea curentă în Țara Oașului. G. Giuglea DR. II, 390 a încercat să explice pe *ă, a, î* în *amărăsc, amărăcios, amărîre, amăreală* (alături de *amăreală* și de *amăreață*), *amărâu* (alături de *amăriu*), printr'un amestec al lui *amarus* cu germ. *marrjan*, iar eu credeam (Conv. lit. 39, 319) că plurale în *-ră, -rî* și formele verbale în *-ră* și *-rî* s'au orientat după cele cu *-r̄ă* (*cară, fiară; cură* „curge") și *r̄î* (*țările, urî* și, poate, *borî* DR. II, 51 și *oțări* DR. III, 762) etimologic. Nici una din aceste două încercări de explicare nu lămurește lățirea mare a fenomenului. Intr'adevăr, verbele în *-rî*, dacă lipsesc la Aromâni și la Istroromâni, se găsesc la Megleniți (*dismaroș* „odihnesc", *disparoș* „sfârșiu" etc.) ; lui *săboară* al nostru (cf. *zborrul* în Psaltirea Hurm. psalm 61, 9) îi corespunde la Aromâni pluralul *zboară* „cuvinte", alături de *lândură* „rândunele" și *čičoară* „picioare" (Weigand, Arom. II, 349). Un plural *picioară* se găsește, după studiile dialectale ale lui Weigand, și în colțul sudvestic și în cel nord-estic al teritoriului dacoromân. Legătura între *picioară* dacoromân și *čicoară* aromân e însă problematică, deoarece în aceleași regiuni dacoromâne găsim pluralul în *-ă* și de la cuvintele *măr* și *pară*. Precum am arătat în DR I, 399, forma *meră*, cu al său *e* în silaba accentuată, dovedește însă că finalul *-ă* nu poate fi vechiu, căci, dacă ar fi vechiu, am avea *a*, întocmai după cum ve-

©BCU CLUJ

chiul *ă* (din lat. *a* neaccentuat) a produs pe *a* în silaba accentuată în mensa > *masă*, pe când mai noul *ă* (din *e* după *s*) a menținut pe *ę* (*ea*) în dialectul *męsă* < mensae.

2. Modificarea vocalelor după *r* simplu sau postconsonantic, atunci când nu avem indicii că acest *r* s'ar fi rostit vreodată și în vreo regiune *r̄*, trebue, probabil, despărțită de cazurile studiate până acuma și considerată împreună cu modificarea lui *e*, *ea* și *in* în *ă*, *a* și *în* după dentale. Intr'adevăr, *r* fiind și el o consonantă dentală, a putut exercita aceeași influență asupra vocalelor următoare ca și *l*, *n* sau *d*, *z* etc. Influența aceasta a dentalelor asupra vocalelor următoare încă nu e clarificată și observăm în general aceeași șovăire între *e* și *ă*, *a* și *ea*, *in* și *în* ca și după *r* și același tratament diferit în diferite cuvinte și în diferite regiuni. Veche pare a fi alterarea vocalei palatale în *frâu* și *pradă*, la Aromâni *frănu* (*fărnu*) și *pradă*, iar la Meglenițiî *frọn*. De altminteri la Aromâni n'am mai găsit alte cazuri decât *mătraţă* „mătreață" și, în poziție neaccentuată, *unsprăț* (Jahresber. III, 70), *șcrăpnescu* < alb. škrep (DR. II. 494), *crăpitură* (> *călpitură*), alături de *cripitură*, față de *crepu*. Meglenițiî au *săroṇ* (Grai și suflet I, 36) în loc de „sărini" și. neaccentuat, *locrumi* și *struminari* (la Aromâni *strimurari*), al căror *u* s'a desvoltat din *ă*. La Istroromânii din Susnievița a auzit Bartoli *grău* cu fem. *grălę*, alături de obicinuitul *grer*. *gręlę* și Ive atestă *crastă* alături de obicinuitul *crestę*. La noi avem cazul lui *cerașă* și *cerăș*[1] ; apoi *părânc* alături de *părinc* (Candrea-Densusianu, *Dicț. et.* No. 1335), *catarâge*, în Bihoria (Conv. lit. XX, 1006), în loc de *catarige* : *lungăraţă* (DR. V, 593) în locul obicinuitului *lungăreață* : *mierâu* < *mieriu* (DR. V, 408) ; neaccentuat în *acoperă*, *suferă* (deși infinitivul e *acoperi*, *suferi*) care pătrund în limba literară ; apoi în *Murăș* (*Maramurăș*) alături de *Mureș* (*Maramureș*). După cons. + *r* avem *crăp*,

[1] Am încercat („Convorbiri literare" XLIV, 466) să explic pe *cerașă* din lat. *cerasia*, admițând că forma aceasta s'a păstrat, la noi, ca și în Italia, alături de forma mai obicinuită *ceresia* > *cereașă*. Numele pomului (*cerăș*) nu se poate explica însă din *cerasus*.

©BCU CLUJ

crapi alături de regionalul *crep, creapă ; stràng* în limba literară (arom. megl. *string(u)*) ; regionalul *strac* și *stràng* față de literarul *stric* și *strig ;* în poziție neaccentuată : *lacrama* și *lăcrămà*, mai des decât *lacremă, lăcrema*. Din *stimutra* și *stimulus*, cu *r* intercalat din vremuri vechi, avem numai forme cu *stră-*, pe când *străcurà* e mai puțin obicinuit decât *strecura*. Răspândită pe aproape întreg teritoriul dacoromân, încă din cele mai vechi timpuri (cf. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* II, 81), e rostirea *-spră-* față de literarul *-spre-* în *unspră(ze)ce* etc. Regional găsim însă și alte forme, de ex. în Țara-Hațegului (Densusianu, 24) : *antră, întră, întrăbà* (rar *întrebà*) și *întrăb, trăbuì* și *trebuì, trăjì* (și *trejì*), în regiunea Târgu-Jiului : *trec, trecù, trecătoare, trestia* (și *trestia*), dar *mistreț, opresc* (Gamillscheg, 19) prin Moldova se aude *brâhnì* (< brăhni), alături de forma obicinuită în alte părți *brehni* (< rut. brechati) ; în texte vechi și *împrăună, prăsără* (Densusianu, *Hist. de la langue roum.* II, 81). In *azvârlă* (alături de *azvârle*) găsim trecerea lui *e* în *ă* și după grupul *rl ;* tot astfel la Istroromâni : *serla* < *se-l-re*.

3. Destul de răspândite sânt la noi forme ca *mrajă, trapăd, strajă, straşină* în loc de *mreajă* etc. In Țara-Oașului găsim și *acrască, crață, întragă* (Candrea, *op. cit.* 41), în Țara Hațegului *întrabă* și *trabă* (Densusianu, *op. cit.* 23), în Vâlcea *tracă* (Vârcol, *op. cit.* 9), în Moldova avem *vrau, vra*, iar forma *raș* în loc de *reaș* (< *vreaș*) e răspândită și în afară de Moldova *fir'ar* (Revista „Ion Creangă" III, 119), *muşcar'ar* (Teodorescu, Poezii pop. 301). In unele din aceste cazuri avem, poate, a face cu niște hiperurbanisme, ca reacție a rostirei *ea* în loc de *a* după cons. + *r* (de ex. *breaslă, breazdă, streaf* etc.).

4. In exemple vechi ca *beserăcă, derăptății, dirăgătorii, fărăca, virără* etc. (cf. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* II 83) avem a face cu simple asimilări ale lui *e* față de *ă* următor.

Chestiunea alterării vocalelor palatale după *r̄* se complică prin faptul următor : Pe când alterarea aceasta apare în toate cuvintele în dialectele aromân și meglenit, la

©BCU CLUJ

Istroromâni avem câte un caz de *e* și *ea* menținut, iar la Dacoromâni asemenea cazuri sânt mai dese. Mai ales se găsesc cazuri de *e*, *ea* și *i* după *r̄* în unele texte vechi. Astfel Codicele Voronețean are *respunsu* (o dată), *rebda*, *reu* (cu derivatul *reonì*), *revnitoriu*, *curere* alături de *răgiudecà*, *rămășiță*, *răpăusa*, *răsări*, *răspunde*, *răspunsu* (de 16 ori), *lacrămi*, *străminare*, *prădatu*, apoi *risulu*, *Rimu* (*Rimleanu*), *izvori-va*, *ocăritu*, *păriia* „pârà", *zboriște*, precum și *strigarea*, *strinseră*. Exemple din alte texte vechi la Densusianu, *Hist. de la langue roum.* II, la A. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du Roumain au XVI-e siècle* 94—96 și I. A. Candrea, *Psaltirea scheiană*[1]. Dacă în unele din aceste scrieri vechi alternanța între *e* și *ă*, *ea* și *a*, *i* și *â* nu redă, probabil, deosebirea de rostire a celor ce le scriau, ci se datorea unei stângăcii de scriere, poate și faptului că unii din scriitori erau streini (cf. N. Drăganu în DR. III, 479, 498, 501, 916, 917, 920, 923), rămân totuși unele texte, ca Codicele Voronețean, Palia de la Orăștie ș. a. în care vocalele palatale și mai ales *i* nealterat după *r̄* pare a fi corespuns rostirei locale, care se mai întâlnește și azi în unele regiuni românești. Chestiunea care se pune — și la care e foarte greu de răspuns — este dacă această rostire cu vocalele palatale nealterate după *r̄* este conservarea unui stadiu vechiu de limbă sau este un stadiu mai nou, cum ar fi bunăoară *barbatus* > *bărbat* > mold. *barbat*; *lege* > *leage* > *lege*; *folia* > **foaiă* > *foaie* > (dial.) *foaiă*; *conventa* > *cuvente* > *cuvinte* > *cuvente* (DR. I, 389); *bine* > *bire* > *bine*; *mortem* > *moarte* > istrorom. *morte* (*Studii istroromâne* II, § 45). Intâia părere o susține A. Rosetti (*Recherches* 96), care crede că graiul din Transilvania de nord conserva, în sec. XVI, timbrul clar al vocalelor după *r̄*; a

[1] Alternanța între *re* și *ră* este cu deosebire mare în aceste Psaltiri: *răbdà*, *răcoritorŭ*, *rămas*, *rămășiță*, *răpaus*, *răposa*, *răsări*, *răspunde*; *rășiră*, *rătund*; *lacrămă*, *unsprădzeace*, *doaosprădzeace etc.*; *izvoarăle*, *carăle*, *hotarăle*, *cură*(*re*): *arăta*, *înrăiră-se*, față de: *rebda*(*re*), *reci*, *rei*, *reoñu*, *reotate*, *reiră*; *arretà*; *care*(*le*), *hotare*(*le*), *izvoarele*; *care*; *arretu*, *înderretu*, *înderretnicu*, *reu*, *mereu*, *urescu*, *rebdu*; *lacremată* (o dată).

©BCU CLUJ

doua părere o susțineam eu în „Conv. lit." 39, 317 (notă). Că o revenire la rostirea cu vocale palatale este posibilă ne-o arată exemple ca *greì* (alături de *grăi* < srb. grajati) în Codicele Voroneţean și *ricăì* (în loc de *râcăì* „a mugì" la Coresi < paleosl. rykati) în Codicele Voroneţean și în Psalt. Scheiană. Tot asemenea prin Banat și prin Crișana, unde se aud până azi rostirile *riu, briu, rid, rimă, rind,* întâlnim pe alocuri și pronunțarea *griu* < *grâu* < *granum* și *bătrin* < *bătrân* < *veteranus* (Jahresber. III, 211, IV, 257 și 276). Forma intermediară, *grịu* am auzit-o în toată Țara-Oltului (*Jahresbericht* V, 161), mai răspândită chiar decât *rịz* (ibid. 171), pe când *bătrịn* e mai puțin răspândit (ibid. 171) [1].

Spre a explica cazurile în care la Dacoromâni, azi și cu deosebire mai de mult, se păstra *e* după *r̄*, I. A. Candrea (*Psaltirea Scheiană* CXLVII) și O. Densusianu (*Histoire de la langue roum.* II, p. 18, 19, 22—23, 82) construesc următoarea lege fonologică : *r̄e* rămâne nealterat subt accent și devine *r̄ă* în poziție neaccentuată. Cazurile de *ră* în silabă accentuată și de *re* în silabă neaccentuată s'ar datori analogiei.

Ne găsim în fața unei idei favorite a lui Densusianu privitoare la rolul cel mare pe care l-a avut accentul în fonologia română. El e aplecat să creadă înainte de toate că modificările sunetelor se întâmplă cu mult mai ușor în silabele neaccentuate, decât în cele accentuate. Lipsa de accent a fost de sigur cauza unor schimbări importante — mai ales cazurile de asimilare și disimilare vocalică sânt cu mult mai frecvente în silaba neaccentuată decât în cea accentuată — căci sunetele rostite cu mai puțină energie, deci și cu mai puțină precizie își pot ușor pierde caracterul originar sau pot chiar să dispară cu totul. Nu-i mai puțin adevărat însă, că alte ori tocmai rostirea sunetului cu mai multă energie este condiția esențială a modificării lui sau este una din condițiile acestei modificări. Închiderea lui *e* în *i*, dar mai ales a lui *o* în *u* și a lui *a* în *ă*

[1] Din regiunile vestice ale Țării Oltului atestă Dinu („Grai și Suflet" I, 109) forma *rind* alături de *rând*.

©BCU CLUJ

apare nu numai în silabă neaccentuată, ci, în poziție nazală, și subt accent ; tot astfel metafonia lui *e* în *ea* și a lui *o* în *oa* depinde de accent în măsură tot atât de mare ca și de vocala din silaba următoare ; în sfârșit schimbarea lui *ĕ* în *ie* nu e condiționată, la noi, decât de accent. Foarte adesea observăm însă și cazul că poziția accentuată sau neaccentuată este indiferentă. Astfel schimbarea lui *e* în *ă*, a lui *ea* în *a* și a lui *in* în *ân* după labiale în poziție tare se găsește la noi în silabe accentuate și în silabe lipsite de accent. Aceeași modificare (cu $\bar{i} > \hat{a}$ în plus) o observăm și la vocalele palatale după $\bar{r}$ și n'avem nici un motiv serios să ne îndoim că așa a fost de la început. De asemenea n'avem nici un indiciu care să ne facă să dismembrăm fenomenul general al influenței lui $\bar{r}$ asupra vocalelor palatale următoare, explicând, ca Densusianu, păstrarea lui *e* în *reu* și *rebd* (atestate numai în texte vechi) prin accent și lăsând neexplicată menținerea lui *i* în *ris*, *riu* (care nu sânt atestate numai în texte vechi, ci se aud, precum văzurăm, și astăzi în unele regiuni).

Al doilea punct în care nu mă unesc cu Candrea și Densusianu este rolul cel mare ce-l atribue ei analogiei, când este vorba de perturbări fonetice produse de accent. Cazurile în care formele accentuate au influențat pe cele neaccentuate, și invers, sânt numeroase în toate limbile. Mai ales sânt dese exemplele de generalizare a fonemului din silaba accentuată și în formele flexionare sau în derivate cu accentul pe dezinență sau sufix : fran. *aimons* (în loc de *amons*) după *j'aime* ; rom. *ședém* (în loc de *sedem*) după *șed* : *porcar* (alături de *purcar*) după *porc* : *aurar* (în loc de *arar*) după *aur*, etc. etc.

Analogiile de acest fel sânt ușor de înțeles, căci dintre diferitele variante ale tulpinei e firesc ca cea fixată în memorie prin accent să iasă învingătoare din concurența în care e pusă cu alte variante. Mai rar, și restrânse asupra flexiunii verbale, întâlnim cazurile inverse : *rărs* (în loc de *viers*) după *vărsare* : *arăt* (în loc de *arăpt*) după *arătare*. Cauza sau cauzele pentru care de astă dată tulpina neaccentuată a ieșit biruitoare, nu le vedem ; fenomenul este

©BCU CLUJ

totuși de înțeles, dat fiind jocul necontenit între formele rizotonice și cele cu accentul pe dezinență la verbele de conj. I, II și IV. Cu totul neobicinuit este însă ca fonemul din formele derivate (produs din cauza accentului pe sufix) să se extindă asupra tulpinei accentuate a cuvântului simplu. E sigur că în „sistemul derivativ" pe care fiecare individ grăitor îl are în gramatica sa nescrisă, există conștiința raportului de subordonare a derivatului față de cuvântul din care e derivat. De accea „tulpina" evocatoare a ideii sau a imaginei exprimată de cuvânt apare în mintea noastră în varianta reprezentată de cuvântul simplu. Nu numai pentru cel ce s c r i e gramatica limbei române, ci și pentru subiectul vorbitor, tulpina care evocă imaginea noțiunei redată prin germanul „Kuh" e *vac-* (despărțit din *vacă*) și nu *văc-* (despărțit din *văcar*). Nu cunosc, într'adevăr, nici un caz sigur de modificări care s'ar putea ilustra cu exemplul **văcă* în loc *vacă* din cauza lui *văcar*[1]. Căci, precum am arătat în DR. I, 394, nu cred în explicațiile lui *frasin* (în loc de *frapsin*) din cauza lui *frăsinel*, *frăsinet* sau a lui *mi(e)rlă* (în loc de *miarlă*) din cauza lui *mierluță*, *mierloiu*, propuse de Candrea și Densusianu în Dicționarul lor.

Revenind la cazul care ne preocupă, analogia *crepà*, *crepătură* după *crép* corespunde unui fapt foarte obicinuit : nu sânt rare nici cazurile de *crăp* orientat după *crăpà ;* dar cu totul artificială mi se pare explicarea : *rău* în loc de *reu* desvoltat subt influența derivatelor *răutate*, *înrăi*

[1] Altceva este când de la *rugà* avem substantivul postverbal *rugă*, sau de le *ușurel*, avem, în Muntenia, primitivul reconstruit *ușure*. La asemenea formațiuni a fost totdeauna decizive câteva modele, care, în cazul dintâiu ar putea fi *fugă* (considerat ca derivat din *fugi*), *ducă* (postverbal din *duce*), iar în cazul al doilea cuvinte ca *subțire : subțirel* (Tiktin, *Dict. rom. germ.* ș. u.). *Ușure* nu este deci un *ușor* modificat după *ușură* sau *ușurél* — căci în cazul acesta am avea **ușúr* — ci este un primitiv refăcut (după modelul *subțirel : subțire*) într'o regiune unde diminutivul *ușurel* („umblă ușurel", „lucru ușurel" etc.), se întrebuința atât de mult, încât simplul *ușor* se pierduse într'o vreme din graiu.

©BCU CLUJ

(Densusianu, *Hist. de la langue roum.* II, 18). Asupra acestui caz va mai fi nevoia să revenim. Aici am vrea numai să mai adăogăm că explicarea prin analogia formelor cu alt accent nici nu se potrivește la cuvinte ca *rețea* (alături de mai rarul *rățeà*) care nu au alături forme accentuate pe tulpină.

Cauza șovăirei între rostirea cu *e* (*ea*) și *ă* (*a*) după *r̄* este alta și adecă poziția moale următoare. Influența unui *e* și *i* următori o admite în parte și Giuglea (DR. IV, 373: „*rea* este refăcut după pluralul *rele*". „Dacorom. *rece* prezintă asimilarea lui **(ŕ)ea-* de către *e* din silaba următoare") și O. Densusianu (*Hist. de la langue roum.* II, 23: *putred, vitreg* după *putrezi, vitregi*, p. 69: *strimt, -ă, strimtà* după *strimte*) și mai ales Herzog, care (DR. I, 223 notă) scrie: „am impresia că frumoasa 'ratio' pe care d-l Pușcariu a aflat-o pentru *ă* din *e* și *î* din *i* după *r* nu are valoare nemărginită, cel puțin cu privire la dialectul dacoromân, ci este valabilă numai pentru poziția tare. In poziția moale (înainte de *e, i*) ar fi avut loc aceeași tratare ca și după celelalte consonante: *rea, rele, rece* (din *reace*), *reci* ar fi formele 'corecte', *răi* ar fi analogic". De altfel și eu m'am gândit de mult la influența poziției moale asupra desvoltării vocalelor palatale după *r̄*, precum reiese din cele ce am spus despre prefacerea lui *race* și **rapede* în *rece, repede*, iar mai târziu (în 1908) din cele ce le-am scris în Dicționarul Academiei cu ocazia discutării etimologiei cuvântului *arătà*.

Iată observările ce se pot face din examinarea materialului:

1. In dialectul aromân și meglenit poziția moale următoare nu împiedecă alterarea vocalelor palatale după *r̄*. Exemple s'au dat în „Conv. lit." 39, încât mă pot dispensa de a le mai cita și la acest loc. La Istroromâni avem un singur exemplu de *ea* netrecut în *a* după *r̄*: *rę, ręle* (alături de *râțe*). Musculinul *rev* (*ręv*), sau e refăcut din fem. *rę* sau se explică prin trecerea destul de frecventă a lui *ă* în *e* în acest dialect (cf. *Studii istroromâne*, II § 20 c.).

2. De sigur că și la Dacoromâni alterarea vocalelor pa-

©BCU CLUJ

latale după *r* era la început, ca în celelalte dialecte, generală și necondiționată de poziția din silaba următoare. Astfel avem până azi :

e > *ă* : (neaccentuat) *răşină, răcì* (*răcesc*) ; *mărăcine* (< *marricina, arom. *mărăţine,* megl. *mărăţini*) ; *carăle ; lăcrămez, prădez ;*

(accentuat) *răi* (arom. *arăi,* megl. *roi*) ; *arăţi, urăşti, chiorăşti, Mărăşti* (lat. marra) ; *crăpi ;*

i(n) > *â(n)* : (neaccentuat) *rânji, Râmlean ; urîţi,* (vechiu și regional) *ţărîle, ocărîle ;*

(accentuat) *râne, râpe, râzi ; urîte, coborîţi ; strângi, frâne, frânghie ;*

ea > *a* : (accentuat) : *rabde ; arate,* (vechiu și regional, ca la Aromâni, și:) *uraşte, hotăraşte, ţărani, ţărance ; crape, prade, trapede.*

3. Influența „poziției moale" e un fenomen ulterior și îl întâlnim numai la Dacoromâni, unde avem, în poziție protonă, *răfeca* și *refeca, răteza* și mai des *reteza, răzima* și *rezema, răţea* și mai ales *reţea, răzeş* și *rezeş, răbegì* și *rebegì* etc. După accent avem *zbierăte* și *zbierete.* Cuvinte de felul lui *fiară, cară,* dese în textele vechi și păstrate încă dialectal, devin *fiare, care,* fiindcă în forma articulată (*fiarăle, carăle*) *ă* se găsea în poziție moale. Dar însuși faptul că pluralul de la *fier* e *fiare* (cu *a*) și nu *fiere,* arată că terminația *-e* e mai nouă, desvoltată din *-ă*[1]. Subt accent avem, deși mai rar, rostirea *rei* alături de *răi :* dimpotrivă rostirea *reci* e cea obicinută, pe când *răci* e vechiu (Varlaam, *Carte* 37/10) și s'a păstrat numai regional. Literar e și *rece, rele* și *curele* (megl. *curoi*), pe când *ţăreni* se aude numai în unele părți. La verbe întâlnim și conjugarea *uresti, oţeresti, areţi,* regional chiar și *rebzi,* iar la persoana a treia din conjunctiv *să arete* și *să rebde*[2]. Tot

[1] Ar fi greșit să credem că acest *-ă* din *fiară* e urmașul direct al lat. *-a* (*ferra*), căci neutrele latine (*ossa, peccata* etc.), primiseră terminația *-e* (**ossae, *peccatae*) încă în epoca latină vulgară care e la baza limbei române și italiene.

[2] Singularele *rea, curea* s'au orientat după pluralele *re(a)le, cure(a)le.* Formele *rabd* la pers. *1* (tot astfel *amărasc* la Varlaam,

©BCU CLUJ

astfel în loc de **răzăm, *răzemi, razămă, să razăme* avem *razăm* (*-em*) și *reazăm* (*-em*), *rezemi, să rezeme*. Șovăire există la noi și la conj. verb. *crăpa* (*crăpi* și *crepi, să crape, crăpe* și *crepe*). Destul de dese sânt, în unele regiuni, cazurile de hiperurbanism: *ă* a trecut în *e* după *cons.* + *r* în poziție moale și când originea lui era din *a*: *brecire* alături de *brăcire* (< **bracile*); *căprereață* (Densusianu, *Țara Haț.* 27) alături de *căprăreață* (*capraricia); *cretință* alături de *cătrință*; *îndrezneț* (Gaster, *Chrest.* II, 243) alături de obicinuitul *îndrăzneț*; literarul *întremez* alături de *întrămez* (**intrarmare*, DR. I, 236); *prejitură* (Sibiiu) alături de obicinuitul *prăjitură*; *strepezì* mai des decât *străpezi*; *tremet* (atestat mai întâiu în Codicele Voronețean) din *trămet* (*tra(ns)mitto*); subt accent *tresnet* (Gaster, Chrest. II, 363) alături de obicinuitul *trăsnet. Grédină* (Ardealul central și nordic) în loc de *grădină* a suferit, probabil, schimbare de accent, după ce trecuse prin faza *gredină*. Forma literară *către* în loc de *cătră* (*contra*), precum se rostește în Moldova și Ardeal, s'a născut prin fonetică sintactică, în construcții de felul lui *către mine* etc., în care era urmat de cuvinte cu *e* sau *i* în silaba inițială.

Din aceste fapte înșirate putem trage concluziile următoare:

1. Alterarea vocalelor palatale după *r̄* e un fenomen străromân;

2. alterarea aceasta s'a întâmplat, în epocă străromână, indiferent de poziția (tare sau moale) din silaba următoare și de locul accentului;

3. în vremuri mai nouă, după despărțirea Aromânilor

Carte cu învățătură 116/13, *arat* la Aromâni, *arât* la Istroromâni) și *rabzi* (*arați*) la pers. 2 sânt refăcute din pers. 3 (*rabdă, arată, amăraște*) după modele ca *las, lași, lasă* (care la rândul său, după *arăt*, devine pe alocuri, *lăs*). După *arăt, arăți* (*crăp, crăpi*) s'a luat conjunctivul *să arăte* (*să crăpe*). Forma aceasta din urmă nu trebue confundată cu rostirile moldovene și ardelene *arețe, rębde, curęle, ręle, rępede*, al căror ę e același ca în *jęle* etc., și are cu totul altă rostire, având la bază un *e* deschis.

©BCU CLUJ

și Megleniților de trunchiul comun, dar, pe cât se pare, înainte de despărțirea Istroromânilor de Dacoromâni, a început să influențeze poziția moale asupra lui *ă* și *a* din *e* și *ea* după *r*, prefăcându-i în *e*. Cu ocazia aceasta au fost atrase și cuvinte cu *ă* și *a* de altă origine: *repede* (< **rapede* < *rapidus*), *căprereață* (< *căprăreață* < *capraricia*).

Spre a înțelege mai bine influența aceasta parțială și târzie — întrucât s'a exercitat numai în unele cuvinte și numai asupra lui *ă* și *a*, nu și asupra lui *â*, și numai în dialectul dacoromân, în timpuri relativ recente — a unui *e* și *i* din silaba următoare asupra vocalei din silaba precedentă, va trebui să ne ocupăm ceva mai amănunțit cu așa numita **poziție moale** în fonologia română.

Ea nu făcea parte din **sistemul fonologic**[1] în epoca străromână, când limba noastră a suferit cele mai multe, mai caracteristice și mai radicale transformări. Jo-

[1] Ceea ce înțelegem subt „sistem fonologic", reiese din cele ce urmează. Totuși ținem să accentuăm că între „fonetic" și „fonologic" facem distincția arătată în DR. II, 29. „Sistemul fonetic" al unei limbi — despre care în timpul din urmă se vorbește atât de mult — privește felul specific — însușit prin obicinuință sau rezultând, după alții, din predispoziții etnice — de a se articula sunetele din partea unei comunități linguistice. E vorba deci cam de același lucru care mai de mult se reda prin terminul „bază de articulație". „Sistemul fonologic" ne arată cum membrii unei colectivități linguistice reacționează față de inovațiile de ordin fonetic ale limbei. Sistemul fonologic este deci — ca sistemul morfologic, derivativ, sintactic etc. — un sistem „gramatical" și începe în momentul când indivizii grăitori încep să-și dea seama despre modificările fonetice ale limbei lor, și, asemănându-le cu altele, să le grupeze în gramatica lor nescrisă. In DR. II 29 am arătat că De Saussure și elevii săi întrebuințează terminii „fonologic" și „fonetic" tocmai invers decât îi înțelegem noi. De aceea postulatele formulate de R. Jakobson, S. Karecevskij, și Prințul N. S. Troubetzkoy în broșura care cuprinde „Propunerile" pentru Primul Congres internațional de Linguistică de la Haga (Nimègue, Richelle, 1928), privesc „sistemul fonetic", deși el e numit „sistem fonologic".

©BCU CLUJ

cul între *e* și *ea* sau între *o* și *oa* în diferitele forme flexionare sau derivative ale aceluiași cuvânt, după cum în silaba următoare urma un *a* și *e* sau alt sunet (*negru - neagră; adorm, adormi - adoarme, să adoarmă)*; tot astfel jocul între *o* și *u* ori între *a* și *ă* după cum, în declinarea, conjugarea sau derivarea cu sufixe, vocala din tulpină se afla supt accent sau nu (*joc - jucăm, jucărie; casă - căsuță*), au făcut ca legea fonologică a metafoniei lui *e* și *o* accentuați sau a prefacerii lui *o* și *a* când își pierdeau accentul să devină un fenomen linguistic despre care subiectul vorbitor era conștient, care intrase deci în sistemul său fonologic, dominând structura cuvintelor nou intrate în limbă (*convoc, convoci - convoacă, să convoace; baron - baroană*) sau producând analogii greșite une-ori (*jurăm - jor*, după *jucăm - joc*). Nu tot așa „poziție moale", care în epoca străromână, era de prea puține ori condiția determinantă a unei legi fonologice. Intr'adevăr nu cunosc decât două cazuri când cele mai vechi modificări de rostire să fi fost condiționate și de poziția următoare.

După o părere a lui Weigand — exprimată adesea în cursurile sale de fonologie și formulată, fără menționarea autorului, de elevul său P. Haas, *Jahresbericht* XXI—XXV, p. 24—27— prefacerea lui *a* în *e* după *cl* și *gl*, cunoscută de toate dialectele, deci străromână, s'a întâmplat numai când și în silaba următoare se găsea o vocală palatală. Judecând după **clagum* (= *coagulum*) > *chiag*, arom. megl. *cleag*, **sclavus* > *șchiau*, dar **sclavi* > *șchei*, se pare că Weigand are dreptate. In conjugarea verbelor de tipul lui *clamo*, ar trebui să avem deci **clam, clemi, clamă, cl'emăm, clemați* (în aceste două forme, trecerea lui *ă* în *e* după palatale e normală), *clamă*. Concordanța în toate persoanele, afară de întâia singular, cu verbe de tipul lui *lert, lerți, lartă, lertăm, lertăți, lartă* sau *cert, cerți, ceartă, certăm, certați, ceartă*, a atras după sine și pe *clem* în loc de **clam* la persoana întâia. La Istroromâni, Gartner atestă încă forma *înglåț*, iar în Banat, Candrea-Densusianu (*Dict. et.* nr. 738) o formă *ghiaur* < *glabro*. *Ghiață* e deci urmașul lui *glacia*, cu *a* păstrat și nu cu *a* rezultat din

©BCU CLUJ

ea (*e* metafonizat), pe când *chei* < claves și **păduchere, *urechere* în *păducherniță, urecheriță (urecherniță, urechelniță)* < **peduc(u)laria* și **oriclaria* (= auricularia) au *a* > *e* din cauza poziției moi. Precum m'am convins din rostirea lui Th. Capidan — și precum reiese și din datele lui Weigand, *Jahresbericht* XIII, 66—70 — la Aromâni se face și în rostire deosebire între *clamă* < *clamat* (cu *a* latin păstrat) și *clețe* > *clavis* (cu *a* trecut în *e* și metafonizat mai în urmă). „Poziție moale" e formată și de un *ŕ* (< *rį*) următor : **angularium* > *ungher*, *singularius* > *stingher* (DR. II, 901).

Al doilea caz de influență a poziției moale asupra vocalei din silaba precedentă, în epocă străromână, fără însă ca acest fenomen să se fi generalizat vreodată sau să fi devenit colectiv, privește prefacerea lui *în-* (*îm-*) inițial în *in-* (*im-*). Exemple :

anellus > *inel* (arom., megl. *ninel*) față de istrorom. *arel*<**ânel* (DR. III, 389 s. u.); *anima* > *inimă* (arom., megl. *inimă*, istrorom. *ińirimę*), dar în textele noastre vechi adesea *înemă, îremă ; ante* > *-inte* (*adinte, înainte, deinte, mainte*, tot astfel arom. *dininte, năinte, ninte*, megl. *dininte*, cf. istrorom. *ănrenće*), dar, alături, *între* „înainte" (cf. istrorom. *ăntru*) ; *Andreas* > *Îndrea* și *Indrea ; ipse* > *îns*, cu pluralul *inși, inse*, față de *înșii, însele* (arom. *nâși, nâșil, nâse*, megl. *ońș* < *înși*, istrorom. *íńs* < *înși*) ; *ambi, ambae* > *imbe* (Psal. Scheiană, Dosofteiu, Frâncu-Candrea, *Moții*) alături de forma mai obicinuită în textele vechi *îmbi, îmbe ; angelus* > *înger*, față de *inger, ingerește* (pe la Cluj, cf. și *Jahresbericht* VII, 119, Densusianu, *Hațeg* 24) ; *inde* > *inde* (*inde, inge Jahresber.* IV, 327, XIII 327, XIII 92), cu compusele *a(l)inde(re), altinderi, decinde, (pre)tutindeni*, alături de vechiul *înde* și bihoreanul *aînderea; integrum* > *intreg* (Gaster, *Chrest.* I 68, 69) alături de obicinuitul *întreg*. In verbe, cu schimbul între poziția „moale" și „tare", avem : *ambulare : îmblu - îmbli* (> *umblu - umbli*), dar la Moți e atestată și forma *imbla* (Frâncu-Candrea, *Rot.* 53), care se aseamănă cu arom. *imnu - imni*, în opoziție cu megl. *amnu - amni*, desvoltat din *ămnu -*

©BCU CLUJ

ămni, acesta conservat la Istroromâni; *întrare : întru - întri*, alături de *intru - intri* și de *întru - întri*. La Aromâni dar și la Moți găsim și forma *ii* < *îmi*. Alături avem însă cazurile numeroase de *în-* păstrat în poziție moale, precum: *îmbia, înece, înnegri, întineri, între, întreba, întrece* etc.

Schimbarea lui *in-* (*im-*) în *în-* (*îm-*) în exemplele citate a fost adusă numai ulterior în legătură cu poziția moale următoare. La origine desvoltarea aceasta pare a se fi produs în alte condițiuni. Cred că *in* s'a desvoltat, la începutul cuvântului, în două feluri, după cum era accentuat sau lipsit de accent. În cazul dintâiu, el a dat (ca orice *é* + *n*) *i*, deci : **însu* (= ipse) > *ins, inde* > *inde, intro* (verb și adverb) > *intru, inflo* > *influ, impleo* > *implu*. În poziție protonică se știe că *ĭ* a dispărut, deci *intrare* > *ntrare, inflare* > *nflare, implere* > *mpleare, *intrégum* > *ntreg* etc. Când formele acestea din urmă se rosteau după consonantă sau după o pauză, ele primeau proteza unui *î* sprijinitor : *întrare, înflare, împleare, întreg* etc.[1] O con-

[1] Pentru amănunte, cf. în urmă DR. III, 391 ș. u. Acolo se dă și explicarea lui *in-* > *an-* la Aromâni și Megleniți, mai rar la Istroromâni și, poate, și la Dacoromâni. Posibilă e însă și o altă ipoteză. S'ar putea ca *e* (< *ĭ*) urmat de *n* și *m* să se fi prefăcut la începutul cuvintelor în *a*, care *a* să fi dispărut mai târziu în unele cazuri. Schimbarea lui *e-* în *a-* se găsește și în dialecte italiene de sud (cf. în urmă I. Iordan, *Arhiva* a. 1923 p. 50) și, cel puțin înainte de *r*, pare a fi început din epocă latină vulgară cf. *harundo*, **aramen*. La noi întâlnim, afereza lui *a* (*rugină, rătăcesc*), alături de *a* păstrat (*aricin*). Înainte de *n* avem exemplul lui *necheza*, care se explică din **hinnitulare* prin faza **anech(ez)a* ; afereza lui *a* s'a întâmplat, ca în *animalia* > *nămaie*, în epocă străromână. Soarta lui *in-* s'ar putea compara și cu cea a lui *ex-*, care și el și-a pierdut vocala inițială, probabil. tot după ce ajunsese *as-*, încât cuvinte aromâne ca *azbunari* < **exbonare* (Candrea-Densusianu. *Dicț. etim.* nr. 197), *asplâng* < **explango*, *asperdiciune* < **experditio*, *astal'u* < *extalio*, *aspun* < *expono*, *astingu* < *extinguo*, *azbor* < *exvolo* (cf. și *ascap, ascuk'u, aspar* nu par a avea *a* protetic, ci *a* < *e*. Une-ori avem la Aromâni forme cu *a* alături de forme fără *a*, de ex. *(a)scapit, (a)scaldu*, altădată numai fără *a-* de ex. *scad* și mai ales *streol'ă* <

©BCU CLUJ

jugare *intru, intri, intră, întrăm, întrați, intră* s'a putut menține cu greu. In locul ei vedem apărând sau a) generalizarea formelor cu *i*, precum o întâlnim mai adesea în limba literară (*intru, intri, intră, intrăm...*) sau b) a formelor cu *î*, precum o întâlnim în multe regiuni (*întru, întri, întră, întrăm...*). Intr'o limbă însă, în care, ca la noi, vocalele următoare exercită în general o influență asimilatoare atât de mare asupra celor precedente [1], mai era cu putință și o altă inovațiune și adecă păstrarea formelor cu *i* numai când urma o vocală palatală în silaba următoare: *intri* și apariția unui *î* nu numai în formele accentuate pe

---

oestricula (Giuglea, DR. II, 824). Tot astfel avem și noi forme cu *a-* (care se poate reduce și la prefixul *ad-*, dar poate corespunde și prefixului *ex-*): *astrag* DA., *aspum* DA., *astup, asud, așiern, așteptă, ascut, astruc*, față de *(a)stâmpăr* și de forme fără *a-*, precum: *scad, scap, scapăt, scald, scot, screm, scutur, sting, zbat, zbeau, zbor*, cf. și *streche*.

Ca prefixul *in-*, care a pierdut pe *i* în poziție neaccentuată, a trebuit să-l piardă și prepoziția *in*, care nu purta niciodată accentul. Din *de* + *in*, *de* + *intro*, *per* + *in*, *per* + *intro* etc. trebuia dar să se nască *den, dentru, pren prentru*. Forma *pentru* (cu disimilarea totală a întâiului *r*) păstrează până azi acest stadiu. Tot la forme cu *e* se reduc variantele regionale *dăn, dăntru, păntru*, atestate adesea de Weigand în studiile sale dialectale. Precum din *demâneață* s'a născut *dimineață*, tot astfel, în poziția protonă, s'a putut naște din *den mână* un *din mână*. Azi formele *din, dintru* și *prin* s'au generalizat, pe când *pintru* se găsește numai regional. Dacă în textele vechi care scriu de obiceiu și *demâneață (demineață)*, găsim atât de adesea scrierea *den, dentru, pren* nu avem deci nici un motiv să ne îndoim că aceste scrieri corespundeau rostirii reale. Dar dacă rostirea *den* era odinioară cea curentă, precum *pentru* e cea obicinuită azi, cad concluziile lui A. Rosetti *(Recherches*, p. 62 ș. u.) despre scrierea *mene* etc. în loc de *mine*...

[1] Lucrarea lui A. Storch despre „Armonia vocalică" (terminul e ales rău) în limba română, publicată în *Jahresbericht* VII, 93—175, deși necompletă, dă o idee de măsura în care vocalele se asimilează în silabe învecinate. Și metafonia lui *e* și *o* este, în definitiv, tot rezultatul unei apropieri asimilatorice de articularea vocalei din silaba următoare, cf. în urmă DR. I, 377 ș. u.

©BCU CLUJ

terminație (*întrăm, întrați, întrare, întrat, întram* etc.), ci, când urma poziție „tare", și în cele cu accentul pe *î*[1]. Indată ce s'a ivit simțul pentru acest raport între *în-* inițial și poziția următoare, îndată ce *întru* și *întră* a fost pus în aceeași categorie ca *întrăm*, poziția accentului deveni irelevantă. Atunci adverbul *intro* deveni și el *întru* și *însă* (păstrat încă în funcțiune substantivală) deveni *însă* (adjectiv feminin și conjuncție). Mai mult decât atât. Un verb ca *îmbla* (< *ambulare*) trebuia să urmeze și el drumurile nouă apucate de *împlea* (< *implere*), și tot astfel *ânel* (< *anellus*), iar, mai apoi, când poziția accentului nu mai era însemnătoare pentru soarta lui *în-*, și celelalte cuvinte (ca *înemă, înger* etc.) cu *în-* din *án-*, asimilate celor cu *în-* din *in-*.

Ceva mai recentă, dar încă din timpul când Istroromânii nu se despărțiseră de Dacoromâni, e influența poziției moale asupra lui *a* din *ea* după *r̄*, precum dovedește

[1] La persoana primă din singular — și din ea generalizată și asupra celorlalte forme — găsim — la noi și în celelalte dialecte — și forme cu *în-* devenit *un-* prin asimilare față de *u* din silaba următoare. Astfel *umblu* și *umplu*, din *îmblu* și *împlu*, e forma literară, pe când *untru* e regională (*Jahresbericht* V, 169). Alte exemple de această trecere sânt: *angulus* > *unghiu* (arom. *ungl'u*), fără să avem nici o urmă de o formă mai veche **inghiu* (din care cauză Schuchardt admitea în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLI, 254, un **ungulus*, cu *u* inițial prin apropiere de *uncus, aduncus, ungula* „cerc" sau gr. ὄγκος *inflo* > *împlu* (istrorom. *ămflu*, megl. *amflu* < *ămflu*) în limba literară *umflu* (arom. *umflu*); *impleo* > *împlu* (megl. *ampliu* < *ămplu*), în limba literară *umplu*; *intro* > *întru*, dar *înlăuntru, înuntru*. Că în aceste exemple avem a face cu o asimilare vocalică se vede și din cazurile când *ân* devine *un* și în poziție medială: *cându* > arom. (Olimp) *cundu*; *curând* > *curund* (arom. *curundu*); dial. *pântru* „pentru" > *puntru* (*Jahresbericht*, VIII, 271, *Dialektke der Bukov. u. Bessar.* 47); *rândunică* > *rundunică* (*Dialekte der Bukow. u. Bessar.* 31); *sâmbure* față de arom. *sumburi*. In cele două exemple din urmă poate să se fi păstrat *u* etimologic. In *căpătuiu* (de unde verbul *căpătui*) alături de obicinuitul *căpătâiu* (< *capitaneum*) și în *cățun* alături de *cățân* (*catinus*) poate să avem a face cu o orientare după sufixele *-uiu* și *-un*.

©BCU CLUJ

istrorom. *ręle* în loc de **râle* (ca *râțe* = rece), și asupra lui *că, gă* proton, devenit *ke, ghe* (istrorom. *kemęsă* „cămașă", *ke męre* „că merge"), despre care am vorbit în DR. IV, 715—716. Paralel cu această din urmă prefacere, deși nu în aceeași măsură, avem la noi și schimbarea lui *că, gă* proton în *chi, ghi,* în poziție moale : *chiștig* alături de mai obicinuitul *câștig, închircì* mai ales decât *încârcì, ghicì* mai des decât *gâcì, ghidila* mai rar decât *gâdila, schinteie* alături de *scânteie,* băn. *ghindì* (*Jahresber.* III, 215) alături de literarul *gândì.*

După cercetările mai nouă (cf. *Studii istroromâne* II, § 19), se pare că și trecerea lui *e* în *ă* după labiale în poziție tare, atât de caracteristică pentru dialectul dacoromân, s'a început în epoca când dialectele de azi nu erau încă despărțite. Dar pe când în celelalte dialecte abia găsim câteva exemple izolate de această schimbare, la Dacoromâni ea apare ca o lege fonologică generală și colectivă. Fenomenul păstrării, după labiale, a lui *e, ea* și *in,* în poziție moale și a prefacerii lor în *ă, a* și *ân* în poziție tare, e prea cunoscut încât să mai fie nevoie să mai insist la acest loc asupra lui. Aș vrea numai să atrag atenția asupra faptului că și *č, ž, ľ* (< *i*) și *ŕ* formau poziție moale : *meiu, feliu, fecior,* + *feciu, beciu, belciug, perciuni, perj, piper(iu), acoper(iu).* Deci pentru explicarea păstrării lui *e* în *Sâmedru* < *Sanctus Demetrius,* nu trebue să admitem, cu P. Papahagi (*Analele Dobrogei* IV, 64—67), o importație a acestei forme din sudul Dunării pe teritoriu dacoromân, căci în silaba următoare era un *r* care un timp oarecare s'a rostit muiat.

In dialectul dacoromân jocul între *e* și *ă,* între *e(a)* și *a* și între *in* și *ân,* repetindu-se, în flexiune și în derivațiune, în foarte multe exemple, influența „poziției moale" intră în „sistemul fonologic" al limbei. Căci interpretarea pe care o dă subiectul vorbitor faptului că se zice *măr* dar *meri, pară* dar *pere, vână* dar *vine* și se conjugă *apăs, apeși, apasă,* nu este cea etimologică (adecă : *e, ea* și *in* se păstrează în poziție moale), ci că *ă, a* și *ân* devin, după labiale, în poziție moale, *e* și *in.* Despre acest lucru ne

©BCU CLUJ

convingem mai ales când privim cazurile de schimbare analogică a lui *ă* și *a* (de altă proveniență) în *e* și a lui *în* în *in* după labiale.

Din exemplele ce le voiu cita mai reiese însă și alt lucru. Analogia nu s'a produs în toate cazurile similare, ci numai în unele din ele. Fără să putem stabili cauzele rezistenței opuse de unele cuvinte acestei molipsiri analogice[1], reținem faptul în sine, pentru că el ne dovedește că nu avem de ce ne mira dacă prefacerea lui **race* în *rece* a atras după sine pe **rapede* > *repede*, dar a lăsat nealterat pe *rage, rane, rare, raze* etc. (sprijinite, acestea, e adevărat, și de formele cu *a* în poziție tare : *rag, rană* etc.).

a) *ă - e*. Accentuat: după *învăț* (invĭtio) - *înveți* avem *răsfăț* (< facies) - *răsfeți ;*

Neaccentuat: după *stâmpăr* (extempero) - *stâmperi, să stâmpere*, s'a orientat *apăr* (apparo) - *aperi, să apere* (dar Codicele Voronețean are încă *apăre*, ca la Aromâni) și *cumpăr* (comparo) - *cumperi* (arom. *cumpări);* după *număr* (numerus) - *numere* s'au orientat *cumpănă - cumpene, pupăză - pupeze, sâmbătă - sîmbete.*

Alte exemple: *amegì* (Vârcol, *Vâlcea* 9), alături de obicinuitul *amăgi* < **ammagire* (grec. μαγεύω ; *ameți* alături e rarul *amăți* (Dosofteiu, *Viața sfinților* 70b/11) < **ammatire : adămană* (< ung. *adomány*) - *ademeni ; băț - bețigaș: coțofană - coțofănì* și *coțofenì; fabricare* > *fărecà* (Cod. Voron., Psalt. Scheiană)>*ferecà; familia*>(dial.) *fămeie* și (lit.) *femeie: farmec* - (dial.) *fărmecà* și (lit.) *fermecà :* alb. *hames* „mâncău" - *hămesì ; învălì* și (Munt.) *înveli :* masticare > *mestecà : paric[u]la* > *păreche* și

[1] Une-ori putem constata la clasele culte o rezistență mai pronunțată împotriva analogiei, decât la straturile sociale mai puțin deprinse a medita asupra limbei. Astfel proprietarii de automobile vorbesc mai adesea de *pane* de automobile, pe când șoferii lor întrebuințează mai des pluralul *pene*, confundând, cu toată deosebirea de sens, neologismul *pană* (fr. panne) cu vechiul *pană* (lat. pinna). Pe un șofer ardelean, care în graiul său natal are formele *pearĕ, peană*, l-am auzit vorbind chiar de o *peană de automobil.*

©BCU CLUJ

(Munt.) *perechĕ; par(i)etem* > *părete* și (Munt.) *perete; parentes* > *părinți* și (Ban.) *perinți (Jahresbericht* VII, 123); *spăria* și (Munt.) *speria; suliman* - (dial.) *sulimăni* (*Materialuri folcroristice* 1062) și (lit.) *sulemeni.*

b) *a - ea (e).* După: *fată* (fete) - *fete, masă* (mensa) - *mese* etc. avem *bantă* (cf. germ. Band) - *bente* și *benți; față* (facies) - *fețe* (arom. plur. *față*); *lopată* (slav. lopata) - *lopeți* (arom. *lupăț); povarnă* (slav. povarĭnja) - *poverne; spată* (lat. spatha) - *spete; scovardă* (slav. skovrada) - *scoverze* și *scoverzi;* cf. și *povară* - *poveri* și ambigenul *ciomag* (turc. čomak) - *ciomage* și *ciomege.* Unele au mai multe plurale, astfel *baltă* - †*balte, bălți* și *belți* (arom. *bălță); barză* (alb. *barɔɛ*) - *berze* și *barze; față* (lat. fascia) - *făși, fețe,* (rar) *feși* și (mai de mult) *fași* (arom. *fașe); grămadă* (slav. gramada) - *grămezi* și (vechiu) *grămăzi; livadă* (slav. livada) - *livezi* și *livăzi* (arom. *livădz); sfadă* (slav. sŭvada) - *sfade, sfezi* și *sfăzi.* Neatinse de analogie au rămas cele mai multe plurale în *-e* și *-i,* precum: *armate, babe, bande* și *bănzi,* †*barbe* și *bărbi, barde* și *bărzi, curmale, fapte, germane, mame, maștere, matce* și *mătci, năvale, nicovale, orfane, palme* și *pălmi, pante, pulpane, zăbale, zăbave* și *zăbăvi;* tot astfel, în poziție neaccentuată, în derivate ca *bălțișoară, ciomăgesc, îngrămădesc, mămică, năvălesc,* etc.

După analogia lui **mastec* (> *mestec*) - *mestecà,* din **mixtico* - **mixticare* s'a orientat *mestec* (megl. *mastic*) - *mestecà* din *mastico* - *masticare,* apoi *farmec* - *fărmecà* devenit pe alocuri *fermec* și (în limba literară numai) *fermecà.* Analogia nu s'a produs la *macin* - *măcinà* și la substantivul *margine.*

c) Exemple ca *vână-vine, vânăt* - *vineți, sămânță* - *semințe, vând* - *vinzi, vinde,* nu numai că n'au atras după sine decât foarte puține cazuri analoage, dar nici chiar *lab.* + *ân* > *ĭab.* + *in* în poziție moale nu apare generalizat. Astfel, în Banat, pluralul de la *vână* e *vâne,* și chiar în limba literară avem mai des *tu înfierbânți* (deși adj. *fierbinte,* cu plur. *fierbinți* are numai *în*), *tu frământi,* decât

©BCU CLUJ

înfierbinți, frăminți, și numai *frâne, înfrân(ez)i, astâmperi, vânez* (în vechime *vineze*), *cuvântez* (vechiu *cuvinteze* și azi pluralul *cuvinte*), *spăimânte* (vechiu *speminteze*), *tu mâni, să mâne* (de la *mânà* < *minare*). Dimpotrivă, din persoana 2 a pătruns în pers. 1 *in* în ban. *vind* (în loc de *vând, Jahresber.* III, 220), iar în limba literară în *împing, înving* și *mint* (față de *împâng, vânc, mânt* în unele regiuni și în texte vechi). Cazurile analogice, de *ân* de altă origine decât *en*, trecut, după labiale, în poziție moale, în *in* sânt rare : *dimineață* (de mane) față de vechiul *demâneață; spintec* (arom. *spântec*) față de *pântece* (care pe alocuri are și forma *pintece* cf. DR. V. 322, ca în numele propriu *Pintece*, în documentele vechi) ; din ę slav : *răspintie* (*răspintene*) alături de mai obicinuitul *răspântie*. A rămas însă *ân* în *mâne, pâne, plăpânzi, rămâne, Române, săptămâni* etc.

Pe când trecerea lui *e* (*ea, in*) în *ă* (*a, ân*) după consonante labiale s'a întâmplat numai în poziție tare și s'a desvoltat ca lege fonologică numai la Dacoromâni, prefacerea lui *e* în *ă* după vocala labială *u* este străromână și indiferentă față de poziția următoare : nu avem numai **ovae* (< ova) > *ouă* (arom. *oauă*, megl. *oaụă*), ci și *ouăle* (arom. *oauăle*, istrorom. *ovale* < *oụăle*). Tot astfel se explică, prin fonetică sintactică, prefacerea lui *illum* și *istum* în *ăl* și *ăst* în *calulu ăl alb, omulu ăst bun*. Pluralele actuale *ăi* și *ăle* sânt forme analoage; mai de mult se spunea de sigur, precum se mai aude azi, bunăoară în regiunea Brașovului, *ei* și *ele*, căci prefacerea lui *e* în *ă* nu mai era posibilă în construcțiile *caii ei albi, fetele ele frumoase*, unde *illi* și *illae* urmau după o vocală palatală. Intr'o limbă în care simțul pentru „poziția moale" a intrat în sistemul fonologic, jocul între *ă* și *e* din *ăl* față de *ei, cle* trebuia să fie adus în legătură cu poziția tare și moale din silaba următoare.

După cele arătate înțelegem acum și pentruce influența poziției moale se manifestă în măsură diferită asupra lui *ră, ra* și *râ*. Această influență lipsește cu desăvârșire la *râ*, fiindcă *i* lung după labiale nu s'a schimbat în *â*, iar

©BCU CLUJ

cazurile cu lab. +*ân* nu au produs, precum văzurăm, analogii. Mai numeroase sânt exemplele de schimbare a lui *ră* în *re* în poziție moale, căci și cele de *ă* după labiale, căruia îi corespunde un *e* în poziție moale, sânt mai dese și au produs analogii mai multe. Dacă în sfârșit *rá* a trecut, în poziție moale, în cele mai multe cazuri în *ré*, atrăgând după sine și pe **rápede* > *repede*, explicarea nu ne-o dau numai cazurile numeroase de lab. +*a* căruia îi corespunde lab. +*e* în poziție moale, cu multele analogii, ci și un alt factor. După ce *ea* devenise, la Dacoromâni, *e* înaintea lui *e* din silaba următoare, au putut fi interpretate ca alterate din cauza poziției moi următoare și exemple ca *să čară* față de *tu čeri, el čere*. Asemenea cazuri sânt foarte numeroase, cuprinzând cuvinte cu *į, č, ğ, ķ, ģ*, în unele regiuni și cu *š, ž* înainte de *e*, cu un număr destul de mare de analogii. Astfel :

a) după *iartă* (libertat) - *ierte, ierți ; iarbă* (herba) - *ierbi ; iapă* (equa) - *iepe ; iadă* (haeda) - *iede, iezi* s'a luat și n.-grec. Ἴεν(ος) > *Iene*, paleosl. *jasli* > *iesle, taliare* > *tăiere* (și celelalte verbe de categoria aceasta), apoi în flexiune : biată - *biete*, buruiană - *buruiene*, poiană - *poiene*, poiată - *poiete*, Stoian - *Stoiene ;* băiat-*băieți*, muiat-*muieți*. Poziție moale formează și *ŕ ;* paleosl. *boljarinŭ* > *boier; oaie* + *ar* > *oier ;* paleosl. *vistijarĭ* > *vistier ;* lat. *vinearius* > *vier*. In dialectele transdanubiene, unde *ea* s'a păstrat înainte de *e*, nu găsim nici analogia : arom. *uiar*. In textele noastre mai vechi întâlnim de asemenea pe *a* păstrat încă : *tăiare, despuiare, muiare, subțiare ; aiavea, iasle, priiaten ; buiace, toiage, troiane ; buruiane, poiate ; piațe ; boiale, raiale ;* boiar, *vistiar, viiar*. La participiu avem și azi *îmbăiați* (față de substantivul *băieți*), *muiați* (față de substantivul *muieți*) :

b) după *ceapă* (caepa) - *ceepe; să înceapă* (incipiat)-*începe, începi; să cearnă* - *cerne, cerni; ceartă* (certat) - *certe, certi* etc.; *geană* (gena) - *gene ; geamă* - *geme, gemi*, etc. s'a orientat : paleosl. *pečatĭ* > *pecete* († *pečate*) ; paleosl. *klujučarĭ* > *clucer* († *clučar*) ; bulg. *graničar* > *grănicer* (tot astfel *gropnicer, jitnicer, lăicer* etc.) ; rus. *čaška* > *cea-*

©BCU CLUJ

șcă, cu plur. *cești*; alb. *kafe* > *ceafă*, cu plur. *cefe*; turc. *ğanta* > *geantă*, cu plur. *gente*, turc. *hanğar* > *hanger(iu)* († *hanğariu*).

c) Aceeași trecere o avem după *k* și *ģ*: *împărechere* († *împărechiare*), *privighere* († *privighiare*) etc., regional, în Mold. și Transilv., și după *ș* și *j*: *șatră* - plur. *șetre*, *șarpe* > *șerpe*, *jale* > *jele* etc.

Dacă m'am oprit cam mult la o chestiune de amănunt, a fost fiindcă voiam să demonstrez, înainte de toate, că o „neregularitate" de ordin fonetic nu este un motiv suficient spre a respinge fără o mai de aproape cercetare o etimologie atât de evidentă ca *rapidus* > *repede*. Dar soarta acestui cuvânt mi s'a părut lămuritoare și pentru a ilustra cum se poate ivi în sistemul fonologic al unei limbi, printr'o interpretare ulterioară a materialului de limbă, un factor nou și atât de deciziv cum e „poziția moale". In DR. II, 38 am arătat că limitele unei legi fonologice pot fi une-ori extinse dincolo de stadiul originar. Acesta a fost cazul și la fenomenul de care neam ocupat. Indată ce simțul pentru „poziția moale" s'a stabilit în dialectul dacoromân, este ușor de înțeles că atât de colorata conjugare: *învăț, înveți, învață, învățăm, să învețe*... a putut atrage după sine pe *arăt*, care avea și el un schimb între vocalele *a* și *ă* din tulpină (*arăt, arată, arătăm*), făcându-l să se conjuge, în unele regiuni, *arăt, areți, arată, arătăm, să arete*... Asemenea „analogii" sânt produse de simțul de organizare cu care ne-am născut și care face ca să unim în categorii materialul extrem de bogat de limbă pe care-l înmagazinăm în mintea noastră. Acest spirit de organizare, auxiliar necesar al mnemotehnicei, poate deveni deci un principiu generator în limbă.

Școala neogramatică era preocupată să pună în evidență admirabila regularitate a legilor fonologice, prin alegerea cazurilor probante și prin eliminarea „excepțiilor", explicate ca produse ale analogiei. Din punct de vedere didactic, această reducere a materialului lingvistic la câteva cazuri tipice a dat rezultate excelente, tot astfel pre-

©BCU CLUJ

cum o schiță desenată în câteva linii caracteristice, neglijând în mod voit amănuntele, poate fi în anumite împrejurări mai instructivă decât o fotografie.

Astăzi însă știm că regularitatea legilor fonologice e uneori rezultatul interpretării materialului de limbă din partea subiectelor vorbitoare, căci acestea nu sânt numai transmițători pasivi ai unor evoluțiuni de limbă întâmplate în afară de ei, ci sânt plămădítori activi ai graiului, reacționând, ca observatori neobosiți, în mod conștient față de inovațiunile ce li se transmit și fiind înșiși centre de energie inovatoare. Știm că regularitatea într'adevăr impresionantă cu care se modifică, în unele timpuri, în rostirea colectivă, anumite sunete, lipsește în alte cazuri, care nu ajung să se cristalizeze în „legi" fonologice. Astăzi curiozitatea noastră științifică ar vrea să deslușască cauzele ce fac ca anumite inovațiuni de limbă să fie primite bucuros și imitate numai decât, iar altele să se izbească de o rezistență colectivă. De aceea atențiunea noastră se concentrează din ce în ce mai mult asupra cazurilor pe care școala neogramatică credea că poate să nu le ia în seamă ; a arăta aceste cazuri în lumina adevărată ni se pare chiar mai important, decât a căuta cu tot dinadinsul să le explicăm. Azi sântem conștienți că de cele mai multe ori explicările noastre nu pot fi decât provizorii și că vor trebui să fie înlocuite cu altele, cu fiecare pas pe care știința îl face înainte. De aceea, când totuși încercăm să dăm explicări, voim mai mult să arătăm posibilități de înțelegere, să deschidem discuții, decât să dăm soluțiuni, știind că ceea ce e menit să rămână din lucrările noastre nu sânt explicările de amănunt, ci perfecționarea metodelor de investigație și materialul strâns cu grijă și redat cu fidelitatea unei fotografii.

De aceea n'am putut admite explicarea prea de tot neogramatică dată de Densusianu inconsecvenței în tratarea lui *e* după *r*, părându-mi-se că el aplică dincolo de limita probabilității un principu în sine just. Intr'o critică făcută lucrării mele *Studii istroromâne* II („Grai și Suflet", III. 446—4531) Densusianu nu admite că *a* a putut trece, subt

©BCU CLUJ

accent, în *e*, după *cl* și *gl*, ci crede că *chem*, *chemi* s'a luat după *chemăm*, care are trecerea normală a lui *clă-* > *cle-*. Precum se vede din cele expuse la pag. 778, noi stăruim a crede că *clá* în poziție moale a trecut în *che*, căci cazuri ca *șchei*, *chei* ni se par hotărîtoare. Sau crede Densusianu că *e* din aceste cuvinte s'a refăcut din derivate ca *șcheián*, *cheiță*? Dar care ar putea fi derivatele accentuate pe sufix după care s'au orientat *urechérniță*, *păduchérniță*, *unghér*, *stinghér*? La ce concluzii neverosimile poate duce concepția aceasta despre influența formelor cu alt accent, ne arată ceea ce susține Densusianu despre prefacerea lui *u* în *i* după *cl* și *gl*. „*Inchid* prezintă reducerea lui *iu* la *i* pentrucă a suferit analogia lui **închizând*[1] (< **închiuzând*) : numai ca aton *iu* s'a redus la *i*" (p. 451). Adecă : verbul *închide*, care în t o a t e formele lui flexionare, afară de gerundiul *închizând*, are accentul pe tulpină, s'a orientat în ceea ce privește vocalismul său după s i n g u r a și destul de rar întrebuințata formă a gerundiului. In *Histoire de la langue roum.* II, 27, la care trimite, se mai citează și *închisoare*, care ar fi influențat pe *închide*. deci iar se admite că derivatul a schimbat aspectul cuvântului simplu[2].

Tot astfel Densusianu nu crede în rolul mare pe care-l atribuiu factorului asimilare și disimilare. Exemplele de *n* nerotacizate la Istroromâni el nu le crede pricinuite de vecinătatea unui *r* sau *n*, *m*, combătând („Grai și suflet" II, 391—392) și pe A. Rosetti, care admite punctul mieu de vedere. Densusianu uită însă un lucru. Dacă la Istroro-

[1] Asteriscul e de sigur pus din eroare.

[2] Acolo se mai citează *minciună*, în opoziție cu *mincinos* și alte câteva exemple, în care de sigur jocul între *iu* și *i* se datorește schimbului între sufixele *-iune* și *-ină*, ca în *fățăciune* = *fățăcină* etc. Vocalismul din *blid* < slav. *bljudo*, *cin* < sârb. *čun*, *iboste* < slav. *ljubostĭ*, arom. *ngl'imă* = glumă, etc. ne arată că și subt accent *u* poate trece în *i* după consonante palatale. De asemenea exemplele citate mai sus de prefacere a lui *a* în *e* în poziție moale, după palatalele *j*, *č*, *ǧ*, *ķ* și *ǵ*, face și mai probabilă părerea că *á* a devenit *é* după *cl*, *gl* în poziție moale.

©BCU CLUJ

mâni cele mai multe cuvinte cu *n* păstrat pot fi la rigoare explicate ca influențate de dialctul venet[1], sau chiar croat (*strin* „strein", după cr. *stran*), nu tot așa se poate explica lipsa rotacismului în textele noastre vechi cu rotacism de altminteri consecvent. Astfel în Codicele Voronețean forme nerotacizate sânt *străminare* și *mănie*, care au un *m* în silaba precedentă ; în Psaltirea Voronețeană avem tot în vecinătatea lui *n*, *m* și *r* câte o dată *țărâna* CI 15, *bătrâneațele* XCI 11b (alături de *bătrâru*), *minuri* LXXVII 43b (alături de obicinuitul *miruri*), *țineare* 9,51 (alături de *țire!*), *întunearecu* LXXXI 5a (alături de obicinuitul *întunearecu*) : în Psaltirea Hurmuzachi, cazurile, foarte rare, de *n* nerotacizat, sânt, după Candrea (Psaltirea Scheiană 49) : *închina-ne-vrem* 113v/12, *m[ă]nule* 19r/8, *mene* 24v/3, *suspinarea* 8r/18, *țerină* 17v/1. Mai mult decât atât, vecinătatea acelorași sunete împiedecă rotacizarea uneori și la Albanezi, cf. „Zeitschrift f. rom. Phil." XXIX 632.

Dar mai este ceva. Densusianu nu admite influența asimilatoare sau disimilatoare a sunetelor învecinate în istrorom. *ȋner*, fiindcă n'o întâlnim în *țirer* și *virer* („Grai și Suflet" II, 292, cf. III, 448). Dar tocmai ceea ce caracte-

[1] Dacă varianta *cărbur* o numesc, în *Studii istroromâne* II, „formă sugerată", n'o fac pentrucă astfel aș vrea „prea ușor s'o înlătur", ci fiindcă de fapt Bartoli o dă ca atare și mi se părea important de știut că forma fără rotacism e cea care s'a ivit în mod spontan în mintea subiectului chestionat, iar cea rotacizată numai după ce i-a fost sugerată. Acceptând o terminologie nouă, în parte după A. Meillet, am făcut distincția între a s i m i l a r e și d i s i m i l a r e pe de o parte și a c o m o d a r e și d i f e r e n ț i a r e pe de altă parte, întrebuințând terminii dintâiu numai pentru ceea ce mai nainte se numea a s i m i l a r e și introducând terminii din urmă pentru influențarea asimilatoare sau disimilatoare a sunetelor ce se găsesc în nemijlocită apropiere unul de altul. In §§ 100 și 101 din lucrarea mea nu fac alta decât dau o enumerare a acestor cazuri, arătând și felul în care articularea sunetelor s'a influențat. La pag. 136 se arată deci numai ce schimbări de măsură f o n e t i c ă s'au întâmplat la prefacerea lui *scamnum* în *scand* și nu se dă „explicarea" f o n o l o g i c ă a fenomenului, cu atât mai puțin poate fi deci vorba de o explicare „vagă și improvizată".

©BCU CLUJ

rizează cele mai multe „analogii" și „accidente generale" este neregularitatea cu care apar. Oare dacă prin Muscel se zice *sirip*, să nu credem că forma aceasta e metatezată din *risip*, fiindcă nu se zice și **sinip* în loc de *nisip*? Să nu credem că vechiul *fațe* (pluralul lui *față*) s'a schimbat în *fețe* după analogia lui *fete* (cu singularul *fată*), fiind-că pluralul lui *fală* a rămas *fale*, iar de la *fașă* avem *fașe* și *feșe* (alături de *făși* și *feși*)? Când se ciocnesc unul de altul sau cad deodată două pahare pe jos, unul se poate crăpa sau sparge, pe când celalalt rămâne intact. Cine poate spune, în stadiul actual al cunoștințelor noastre, de ce cuvintele, în vecinica lor ciocnire cu alte cuvinte, une-ori sufer accidente fatale și alteori nu? Dar a nu admite accidentul fiindcă el nu a fost fatal pentru toate cuvintele aflate în situații analoage, mi se pare greșit și izvorînd din concepția neogramatică despre contagiunea fără posibilitate de a-i rezista a schimbărilor de rostire.

Voind să arăt că dialectele române prezintă aceleași legi fonologice și chiar și aceleași cazuri de rezistență față de ele, am citat, la pag. 318 a *Studiilor istroromâne* II, cazul păstrării lui *v* intervocalic în cuvântul *avea* < *habere*. Densusianu mă trimite la „singura explicație admisibilă" a acestui fenomen și adecă cea dată de el și Candrea în *Dicț. etim.* Ii mulțumesc, dar era inutil să mi-o citeze, de oarece o cunoșteam și eu, în redacția originală, dată de Weigand, precum se poate vedea din trimiterea la *Jahresbericht* IX, 45, pe care o fac în *Studii istroromâne* II, p. 195, unde însă mi se pare mai probabilă o altă explicare, dată de Bartoli.

De asemenea Densusianu nu admite un **kektinem* sau **keptinem* spre a explica pe istrorom. *țâptir*, menținându-și părerea, că acest cuvânt, fiindcă se găsește supt forma *tśaptăn* în regiunile vestice ale teritoriului dacoromân, se poate invoca ca dovadă că Istroromânii sânt Dacoromâni emigrați în Istria. Obiecțiunea ce i-am făcut-o, că în regiunea în care se rostește *tśaptăn* se zice și *tśem* (din *chem*), deci că *tś* < *k* e un fenomen nou, caută s'o înlăture cu observarea că „schimbarea lui *k* în *tś* nu este un fenomen care

©BCU CLUJ

poate fi fixat între anumite limite ; în regiunile unde o întâlnim s'a produs mereu, așa că au participat la ea cuvinte de diferite categorii (vedem acolo chiar forme relativ mai nouă participând la această transformare fonetică, cum e d. e. *chior*, de proveniență turcească, devenit *tșior*). Deci *ḱaptăn*, întrebuințat în epoca în care se zicea încă *clem*, a putut deveni *tśaptăn* și tot astfel, cu *tś* (*tśem*), a ajuns mai târziu, după transformarea lui *cl* în *ḱ*, să fie rostit *cłem*". Lăsând la o parte pe *tșior*, care în aceste regiuni vestice nu e împrumutat din turcește, ci e luat, cu rostirea aceasta cu tot, din sârbește (*ćor*), mi se pare că cele susținute de D. se pot întoarce tocmai împotriva tezei sale. Intr'adevăr, dacă *ḱ* poate deveni *tś* în timpuri diferite — lucru pe care l-am arătat și eu în DR. IV 1379 (notă) — atunci acest lucru trebue să-l admitem și pentru *ḱepten*, care a putut deveni *ţâptir* și *tśaptăn* și după despărțirea dialectelor, la Istroromâni pe de o parte și la noi pe de altă parte. O legătură mai intimă între forma istroromână și cea dacoromână am putea presupune numai dacă ni s'ar putea dovedi vechimea mare a formei *tśaptăn* la noi și *ţâptir* în Istria. Tot astfel, până nu ni se va proba că rostirea lui *n* + *e* ca *ń* este, în Bihor, foarte veche, cu greu vom crede că Istroromânii, cu al lor *scând*, și Meglenițiii, cu al lor *scand*, își trag originea din aceste regiuni dacoromâne (de unde Istroromânii au dus în Istria și rotacismul lor, iar Meglenoromânii în Macedonia lipsa lor de rotacism)[1], chiar dacă am admite, cu D., că *scaúńe* s'a desvoltat în **scaunge* și apoi în *scaunde*, de unde s'a format noul singular *scand*.

Nu-mi fac nici o iluzie că obiecțiunile aduse și explicările propuse de mine îl vor face pe Densusianu să-și schimbe părerile. Sânt chiar sigur că el va continua să combată „ipotezele" mele „ce duc la fonetica de acum o sută de ani", să-mi bage vina că „complic explicațiile" și să se mire că stăruesc „să nu țin seama de evidențe" și „să nu recunosc lucruri deplin lămurite în fonetica și le-

[1] Deși Alexics în colecția sa de poezii populare atestă forme rotacizate păstrate până azi în Biharia.

©BCU CLUJ

xicul nostru" (III, 450—451). Evidențele și lucrurile deplin lămurite sânt, firește, cele publicate în *Histoire de la langue roumaine* și în *Dicționarul etimologic.*

Cetind articolul *Pentru probitatea științifică* în „Grai și Suflet" III, 439—441, un elev al mieu și-a luat osteneala să cerceteze acest *Dicționar etimologic,* cât a apărut, din punctul de vedere al „probității științifice". Rezultatul este următorul: Cipariu, Miklosich, Hasdeu, Schuchardt, Meyer-Lübke, Tiktin, Weigand, Pușcariu și P. Papahagi sânt citați, împreună, de 35 de ori (din acestea, de 11 ori spre a-i combate), pe când Candrea e citat de 76 și Densusianu de 109 ori. Este oare, mă întrebă elevul, contribuția pe care toți autorii enumerați au adus-o lexicografiei și fonologiei române — căci *Dicționarul etimologic* se ocupă cu predilecție cu explicarea desvoltărilor formale — într'adevăr cea de 35, sau, mai exact, de 24 la 185? I-am arătat că orice autor își aduce mai repede aminte de scrierile sale decât de ale altora și dacă trimite la ele este fiindcă nu mai vrea să repete amănunte pe care cetitorul le poate găsi la locul citat; când o carte are doi autori, citațiile se explică și prin dorința de a nu lăsa nedumeriri asupra paternității ideilor. Totuși e curios, mi-a replicat elevul, că nu se scrie, după o etimologie ca *nămaie* < *animalia,* „W. Meyer, *Latinisches Neutrum* 101" (pentru formele romanice) și (pentru etimologia cuvântului românesc) „ZRPh. XXVII 744", sau după *cumpăt*<*compĭtum,* „ZRPh. XXXVIII, 680". Și mai curios e că etimologia lui *întina* < *in* + *tĕnuare,* e atribuită, în 1910, lui Densusianu, deși, cu cu un an înainte, o publicase Pușcariu în „Wörter und Sachen" I, p. 111—114. Am arătat elevului mieu că o etimologie ca *animalia* > *nămaie* e atât de evidentă încât, după ce a fost pusă în circulație, a devenit bun comun, fără să ne mai dăm seama, cine a atras mai întâiu atenția asupra ei. Cât despre legătura etimologică a lui *întina* cu *tĕnuare,* deși este, din cauza sensului îndepărtat, mai puțin evidentă, și deși, în 1907, când apărea întâia fasciculă din *Dict. etim.,* varianta *ațină* nu este pomenită, — ea poate să fi fost făcută simultan și în mod independent

©BCU CLUJ

de doi inși. Astfel de cazuri s'au mai întâmplat și în alte părți. Astfel ital. *bonaccia* a fost explicat ca analogic după *malacia* simultan și fără să știe unul de altul, de doi învățați, precum se vede din afirmația lui C. Salvioni. Iar la noi, explicarea pe care o dau mai sus lui *ă* din *ăl* și *ăst* am tipărit-o în *Dicționarul Academiei*, în coala care e datată din 27. V. 1907. In același an apărură întâiele fascicole din *Dicț. etim.* de Candrea și Densusianu, care dau, la pag. 15 și 85, aceeași explicare. Dacă Densusianu nu pomenește de etimologia dată de mine, este fiindcă n'a cunoscut-o, sau, dacă a cetit-o, fiindcă a voit să arăte că o aflase și el, și numai întâmplător i-a luat-o altul pe dinainte cu publicarea. Un învățat cu atâtea opere importante la activul său, ca O. Densusianu, nu are nevoie să se împăuneze cu penele altuia. O etimologie, mai mult sau mai puțin nu-i mărește și nu-i scade meritele câștigate pentru filologia română. De aceea, dacă el se dă ca autor al unei etimologii, trebue să-l credem pe cuvânt. Dacă e așa, continuă indiscretul mieu elev, cum se face însă că Densusianu îi face totuși proces de lipsă de „probitate științifică" lui Th. Capidan, când acesta nu-l citează pentru un loc comun, cum este constatarea că nomazii turanici erau cuceritori, sau nu admite că ideea unui Muzeu al Limbei române s'a putut naște independent în mintea lui Iosif Popovici și a lui Sextil Pușcariu, mai ales că Popovici se gândea la niște arhive fonografice, după modelul celor întemeiate la Viena, iar Pușcariu concepea ideea de Muzeu cu totul altfel, precum se vede din articolul-program al Dacoromaniei și din realizările de la Cluj.

Iată întrebări la care n'am mai găsit răspunsul, sau, mai bine zis, am preferit să rămân dator cu el.

De oarece „anumitele atitudini" de care vorbește Densusianu în articolul citat trebuiau prezentate ca fiind ale filologilor de la Cluj, nu puteau fi cruțați nici cei mai tineri. In scrierea lui S. Por, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales* (Extras din „Mélanges de l'École Roumaine en France" II-e partie, Paris, Gamber, 1927), nu găsește de-

©BCU CLUJ

cât „prezentări altfel de cum trebuiau". Totuși lucrarea aceasta este meritoasă, iar autorul ei dovedește un spirit critic remarcabil și aptitudini de cercetător care ne îndreptățesc la mari speranțe. Ca elev al lui Gilliéron, fascinat de lecțiunile maiestrului, pe care a avut încă fericirea să-l apuce în viață, Pop este un partizan declarat al anchetelor pe teren. Materialului adunat în scris, prin corespondență, el nu-i atribue decât o valoare informativă. De sigur că în privința aceasta încap discuții. Anchetele pe teren, mărginite în mod fatal la un număr restrâns de chestiuni, limitate la cuvântul scos din ambianța sa și incadrat într'o singură frază, de obiceiu mulțumindu-se să redea graiul unui singur individ, — deși au avantajul unei exactități mai mari și al comparabilității, ne lasă totuși nedumeriți asupra atâtor chestiuni pe care am vrea să le cunoaștem și asupra cărora ne pot da deslușiri prețioase răspunsurile corespondenților, care au răgazul necesar să observe graiul în toată amploarea lui și în gura tuturor localnicilor. Dar nici absolut sigure nu sânt totdeauna datele anchetorilor pe teren, căci nu sânt excluse greșelile de rostire și mai ales de auzit și de transcris, cu deosebire când anchetatul și anchetorul sânt obosiți. Dimpotrivă datele corespondenților, chiar când ei nu au o pregătire specială, pot fi uneori foarte precise. Intre membrii corespondenți ai Muzeului Limbei Române pentru al doilea chestionar („Casa") sânt unii, care prin observațiile lor subtile dovedesc că adesea diletantul descopere un material mai interesant decât specialistul, căci acesta de cele mai multe ori are curiozitatea științifică îndreptată în anumite direcții. De aceea credem că anchetele pe teren și cele prin corespondenți se întregesc reciproc și că oricum ar fi cules materialul cu care lucrăm, el devine utilizabil abia în momentul când este privit cu critica necesară. Cu metodele critice pe care filologia le-a desvoltat în cursul timpului putem restabili limba vremilor trecute din texte scrise de grămătici fără cultură și transmise defectuos ; cu atât mai ușor putem utiliza datele contemporanilor noștri, chiar când ei nu împlinesc toate condițiile unor culegători ideali.

©BCU CLUJ

Privirea istorică dată de Pop este foarte utilă, căci ne arată metodele pe care experiența le-a dovedit greșite și achizițiile nouă care se datoresc unor minți geniale ca Gilliéron. Emunerând încercările de anchete dialectale la noi, nu trebuia să uite studiile îndelungate ale lui Candrea în Banat și colecția de texte cuprinse în publicația *Graiul nostru* de I. A. Candrea, O. Densusianu și Th. D. Sperantia.

O foarte frumoasă caracterizare a operei lui Vilhelm Thomsen, cu prilejul morții marelui învățat danez, dă Viggo Brondal : *L'oeuvre de Vilhelm Thomsen*, în „Acta Philologica Scandinavica" 1927, p. 289—318 (Extras, Copenhaga, Gyldensdal, 1927).

In „Omagiul" dedicat lui Voretzsch p. 58—86, publică Gerhard Rohlfs un studiu intitulat *Baskische Kultur im Spiegel des Lateinischen Lehnwortes* (Extras, 1927), ajungând la concluzia că „influența latină s'a exercitat asupra vechii limbi a Iberiei într'o măsură mai puternică și mai închegată decât în limba germană, celtă, albaneză și grecească. Nici una din limbile prelatine, care mai dăinuesc până azi, nu și-au îmbogățit tezaurul lexical cu atâta insistență cu împrumuturi din limba înaintată a Romei" (p. 83). Imprumuturile acestea au un caracter arhaic, fie prin forma lor — bunăoară prin păstrarea lui *c* și *g* nealterat înainte de *e, i*, ca în cuvintele latine împrumutate de Greci, Albanezi și Germani[1] — fie mai ales prin conservarea unor cuvinte vechi, care nu se mai păstrează în alte limbi romanice, sau nu se mai conservă decât în regiuni izolate. Unele din aceste cuvinte se găsesc și la noi, de ex. *tempora, intelligere, opus, colus, caucum* (p. 83) iar *urkila* < *furcilla* are, ca la noi, înțelesul de „Spinnrocken" (în nota la pag. 75 autorul arată existența furcei de tors cu două coarne și în alte regiuni romanice). Remarcabilă e și păstrarea plo-

[1] Remarcabilă e păstrarea lui *n* înainte de *s* în *antzar* „gâscă" < *anser*

©BCU CLUJ

zivelor afonice între vocale, un fenomen care se găsește și pe teritoriul aragonez[1] (85—86).

Vorbind, în legătură cu *Balkanfilologien* de Kr. Sandfeld despre iradierea Romei și a Bizanțului în Peninsula Balcanică (*L'irradiazione di Roma e Bisanzio nei Balcani*, Estratto dall' „Archivio glottologico italiano", vol. XXI—Sezione Bartoli), Vittorio Bertoldi dă, între altele, câteva date instructive și pentru istoria numirilor noastre de plante *busuioc*, *leuștean* și *dafin*. Grecescul βασιλικόν e un cuvânt relativ nou, care a înlocuit pe vechiul ὤκυμον și a trecut cu accentuarea grecească și în unele regiuni romanice, la Unguri și la Slavi (de la care îl avem noi, cf. *Dicț. Acad.)*; λιγυστικόν al lui Dioscoride „a fost absorbit și s'arputea zice, monopolizat de cultura carolingică ; prescris de *Capitulare de Villis* a fost răspândit pe pietele Europei întregi în forma nouă, refăcută după model latin, *levisticum*" (p. 7—140). Cât despre *daphne*, documentat din vremuri vechi, acesta e răspândit numai în regiunile cu substrat grecesc. Pentru forma românească *dafin* e a se compara, în afară de cele spuse în DR. IV 1386, și adjectivul grecesc δάφνινος asupra căruia atrage atenția Bertoldi (p. 8—141) și care, substantivul, ar fi putut da, cu disimilarea totală a celui dintâiu *n*, *dáfin*. La pag. 6 (= 139), lucrarea lui Pascu despre „Elementul românesc în limbile balcanice" e considerată ca un „tentativo fallito".

In alta din numeroasele și savantele studii de terminologie botanică ale aceluiași autor, *Per la storia del lessico botanico popolare* (Extras din „Archivum romanicum" XI—1927, p. 14—30), găsim atestat, pentru Rhododendron ferrugineum et hirsutum, într'o regiune întinsă a Alpilor, numirea *ğep* (*žip, žüp, žup* etc.), despre care J. Jud *(Bull. dial. rom.* III, 17, nota 2, citat de Bertoldi) crede că stă în relație etimologică cu baza galică *jupikellos*, care în-

[1] Cf. și constatările analoage făcute de Meyer-Lübke, asupra cărora am vorbit în DR. IV, 1308.

©BCU CLUJ

semnează „jneapăn". Legătura cu *jepii*[1] noștri, cuvânt cu etimologia neclarificată, este cu atât mai probabilă cu cât și pentru Pinus Cembra (germ. Zirbel-Kiefer) există un cuvânt „alpin", care nu poate fi despărțit, precum vom mai avea ocazia s'o arătăm, de *zâmbrul* nostru, care se aude tot numai pe înălțimile Carpaților.

In „Zeitschrift für slavische Philologie" III, (1926), 149—154, publică Ernst Gamillscheg un articol *Zum Donaunamen*, în legătură cu studiul lui Max Förster despre numele Dunării. Analizând părerile anterioare, el respinge cu drept cuvânt părerea că *Dunărea* ar fi la noi împrumutat din v.-bulg. *Dunavĭ*, cu adăogarea unui *-re* (ca în infinitive: *cânta - cântare*, după Weigand, sau ca în adverbe: *alminterea*[2], după Byhan). Dovedește că nici explicările lui P. Papahagi (**Duna* + *rea*) și a lui Motogna (**don* „râu" + *a* + sarmat *rã* „râu") nu pot fi admise. Se raliază la părerea lui G. Pascu și V. Pârvan, care admit autohtonia numelui Dunăre la Români. Pe când Romanii (*Danubius*) și Goții (*Dunawi*) au împrumutat numele de la Celți, Românii conservă forma tracă corespunzătoare **Donare* sau **Donaris*, care a însemnat „râul" sau „râul mare". Concluziile autorului sânt: „Din cercetările anilor din urmă rezultă în mod neîndoios că Românii nu au emigrat în estul României de azi, adecă în Moldova, în

[1] După Panțu, *Plantele* s. v., *jepi* = jneapăn = Pinus Pumilio. Prin Buceci am auzit curent acest cuvânt și *La Jepi* se numește o parte a acestui munte. Prin Banat (după cum îmi comunică Dr. A. Coca din Oravița) *jep* de cucuruz = tuleiu de cucuruz (porumb). Pentru acest sens, cf. cucuruz de brad. In amândouă sensurile (cf. Șăinean, *Dicț. univ.* s. v., Viciu, *Glosar* s. v. buzdugan, Pamfile, *Agricultura* 87) întâlnim și varianta *jip*, după Damé, *Dicț. rom.-franc.*, și *jup* = jneapăn. Curios ca evoluție de sens e derivatul *jipan* = „stejar" (*Șezătoarea* IX, 6; Grigoriu-Rigo, *Med. pop.* I, 183).

[2] Cu această ocazie Gamillscheg explică pe *-re(a)* adverbial în *aiure(a)* etc., ca o disimilare din *-le(a)*, în care recunoaște o formă scurtată din lat. *vellet*, ca în *obebelli* „ori unde" (în Italia de sud) < *ubi velles*. Nu admite explicarea din *-libet* pe care o dădusem în DR. III, 397 ș. u.

©BCU CLUJ

Muntenia estică și în Basarabia, înainte de secolul XII. Pe de altă parte se evidențiază tot mai lămurit că Oltenia și Banatul învecinat, și probabil cu deosebire ținutul din nordul și sudul Carpaților sudvestici, au fost regiunile care au continuat fără întrerupere tradiția latină. Acest lucru e întărit prin numele Dunării. Dacă am admite că Romanii colonizați în Dacia și urmașii lor s'ar fi pierdut fără urmă sau ar fi emigrat spre sud și vest, nu am înțelege cum s'ar fi putut păstra numele **Donaris*, împrumutat de la Traci. Aromânii, care s'au despărțit de Dacoromâni cam pe la anul 1000, au reîmprumutat numele Dunării din vechiul turcesc *Duna;* tot altfel Albanezii, care au trăit timp îndelungat cu Românii nordici (cf. *Zeitschrift für Slavische Philologie* I, 418). Numele vechiu ar fi trebuit să dispară și la Dacoromâni, dacă s'ar fi întors numai după multe secole în ținuturile locuite de strămoșii lor, unde în răstimp se pierduse orice reminiscență despre Tracii împăratului Traian. Numele Dunării a fost auzit și împrumutat de părinții romani ai Românilor prin regiunea Porților de fier și s'a păstrat acolo în continuitate neîntreruptă" (p. 153—154).

S. PUȘCARIU

©BCU CLUJ

REVISTA PERIODICELOR: 1925, 1926[1].

Bibliografii. Bibliologie.

— *Bibliografia la noi.* Aparatul informativ bibliografic, care e de o necesitate primordială în activitatea ştiinţifică, are şi la noi bune începuturi, iar astăzi, prin strădania câtorva oameni de cultură, tinde a se desăvârşi. Listă a publicaţiilor noastre bibliografice. (C. T. C. VII, 16).

— *Bibliographie der Jahre 1922 und 1923.* Conţine: I. J. VON GINNEKEN, Allgemeine Sprachwissenschaft; II. E. SCHWYZER, Indogermanische Sprachwissenschaft: III. G. IPSEN, Indogermanische Altertumskunde; . . . VII. N. JOKL, Albanisch; VIII. P. WAHRMANN, Griechisch; IX. J. B. HOFFMANN, Italisch; . . . XII, O. HUJER, Baltisch-Slavisch. (I. J. 10. Bd. 17—107).

---

[1] D-nii N. Georgescu-Tistu şi R. Paul au compus revista periodicelor româneşti, E. Herzog a revistelor streine publicate în streinătate, I. Gherghel şi I. Chinezu a celor germane şi ungureşti publicate în ţară.

Prescurtări: Ad. = Adevĕrul. — A. L. A. = Adevĕrul Literar şi Artistic. — A. D. = Analele Dobrogei. — A. I. N. = Anuarul Institutului de Istorie naţionale (Cluj). — A. O. = Arhivele Olteniei. — A. R. = Archivum Romanicum. — A. S. N. S. = Archiv für das Studium der neueren Sprachen. — B. N. = Bibliotecile noastre. — B. O. R. = Biserica Ortodoxă Română. — C. T. C. = Cele trei Crişuri. — C. Cos. = Codrul Cosminului. — C. S. = Comoara Satelor. — C. L. = Convorbiri Literare. — Cs. = Cosinzeana. — C. N. A. = Cronica numismatică şi arheologică. — C. Cr. = Cultura creştina. — Cv. = Cuvântul. — Dt. = Datina. — D. Lz. = Deutsche Literaturzeitung. — Dm. = Dimineaţa. — Dn. = Dunărea. — E. I. Sz. = Erdélyi irodalmi szemle. — F. = Familia. — F. Fr. = Făt Frumos. — Fl. = Flamura. — F. D. = Foaia Diecezană. — Gn. = Gândirea. — G. N.=Gândul Nostru. — G. R. M. = Germanisch-romanische Monatschrift. — Gl. B. = Glasul Bucovinei. — G. S. = Grai şi Suflet. — I. E. = Ideea Europeană. — I. J. = Indogermanisches Jahrbuch. — I. N. = Ion Neculce. — Iz. = Izvorăşul. — J. L. = Junimea Literară. — Kbl. = Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. — Lm. = Lamura. — Lb. Ph. = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — M. L. = Mişcarea Literară. — M. L. R. = Modern Language Review. — Nz. = Năzuinţa. — Neoph. = Neophilologus. — Nph. M. = Neuphilologische Mitteilungen (Helsingfors). — N. S. = Neuere Sprachen. — Or. = Orpheus. — P. B. = Peninsula Balcanică. — Rm. = Ramuri. — R. A. = Revista Arhivelor. — R. I. = Revista Istorică. — R. M. = Revista Moldovei. — R. B. C. = Revista

©BCU CLUJ

— Bucuța Emanoil, *Problema cărții.* In jurul cărții franceze. — In locul cărților franceze ce se importă în țară, nu totdeauna bine alese, ar fi preferabilă o campanie organizată a traducerii românești din franțuzește. (Gn. VI*, 233—234)

— Bucuța Emanoil, *Crescătorul de Șoimi.* Nevoia, în țara noastră, a organizării cărții: librărie, editură și mai ales bibliotecă. Indicații pentru o bună organizare. (Gn. VI*, 241—244).

— Bucuța E., *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordaților și despre viața muntenească în timpul lui Const. Vodă Mavrocordat de N. Iorga.* Lucrarea redă „după două cărți, una de documente tipărită în 1912 și alta de descriere de călătorie din 1766, cu reproduceri franceze și anexe, multă atmosferă a veacului al XVIII-lea răsăritean". (S. d. m. III*, 611).

— Cardaș Gh., *Bibliografia daniescă română.* Din această bibliografie se vede că răspândirea operei lui Dante în România a fost destul de însemnată. Se fac traduceri din opera acestuia chiar de la începutul renașterii literaturei noastre moderne. (M. L. II, Nr. 10, 3).

— Crăciun Joachim, *Istoriografia română în 1923 și 1924.* Repertoriu bibliografic de titluri, lucrat conștiincios și pe un plan larg după indicațiile lui Al. Sadi-Ionescu, la biblioteca Academiei Române. Se dă și un supliment la istoriografia română din 1921 și 1922 și liste de recensii făcute la lucrări de istorie. (A. I. N. III, 775—929).

— *Expozițiile Academiei Române.* „Academia posedă cea mai bogată colecție de cărți, publicații, manuscripte și stampe românești, vechi și moderne. Pentru a putea fi cunoscute și de marele public, Academia organizează o întreagă serie de expoziții, cam în această ordine": Cartea românească veche (1508—1820). Cartea românească modernă (1820—1925). Presa periodică (1820—1925), Manuscripte și documente vechi, Documente moderne și autografe, Portrete vechi și moderne, Hărți geografice, Arte plastice, Numismatică și Bibliografie. (C. T. C. VII*, 60).

— Nicolaiasa G., *Expoziția de cărți vechi de la Academia Română.* O privire generală asupra evoluției cărții românești. (C. L. LVIII*, 388—392).

— Floru Igena, *Expoziția cărții românești la Academie.* Epocile de înflorire literară, înfățișate prin cărțile dispuse în ordine cronologică. (A. L. A. VII*, 276. 2).

Societății Istorice Arheologice Bisericești din Chișinău. — R. T. = Revista Teologică. — R. Lg. R. = Revue de Linguistique Romane. — Rom. = Roma. — Romania. — R. N. = România Nouă. — S. d. M. = Societatea de mâine. — Șz. = Șezătoarea. — Tr. = Transilvania. — T. P. = Tudor Pamfile. — Ț. N. = Țara Noastră. — Un. = Universul. — V. S. = Vestitorul Satelor. — V. L. = Viața Literară. — V. R. = Viața Românească. — Vt. = Viitorul. — W. S. = Wörter und Sachen. — Z. F. S. L. = Zeitschrift für französische Sprache und Litteratur. — Z. R. Ph. = Zeitschrift für romanische Philologie.

Cifrele romane indicatoare ale anului fiecărui periodic, când sânt urmate de semnul *, corespund anului calendaristic 1926.

©BCU CLUJ

— Hienz, Dr. Hermann, *Bibliografia operelor separate și articolelor istorico-filologice, cari au apărut de la 1919—1924 în limba germană și se referă la teritoriul și locuitorii României.* (A. I. N. III, 931—988).

— Floru Igena, *Muzeul de la Arhive.* O dare de seamă despre expoziția de stampe, cărți vechi, documente și portrete istorice ale colecției Olszewski. (A. L. A. VII*, 282, 5).

— Fotino Matei, *Contribuțiune la o bibliografie franco-română. Partea I-a (1907—1914).* Urmare la bibliografia franco-română a lui G. Bengescu. I. Opere relative la Români, scrise în l. franceză între 1907—1914. II. Opere scrise în l. franceză, cu pasagii care interesează istoria, literatura, etc. Românilor, între 1907—1914. III. Opere scrise în l. franceză de autori români între 1907—1911. (C. L. LVIII, 122—131).

György L., *A romániai könyr- és könyomdák statisztikája* (= Statistica tipografiilor și litografiilor din România). Scurt rezumat al Statisticei publicate de Krizsó Kálmán în Nyomdász Évkönyv (Anuarul tipografilor) pe anul 1926. (E. I. Sz. III, 87).

— Karl Bela, *1919-től 1924-ig Romániában magyar nyelven megjelent román nyelvtanok, szótárak és iratmintagyüjtemények.* Bibliografia gramaticelor și dicționarelor limbei române precum și a culegerilor de modele de acte publice apărute în limba maghiară între anii 1919 și 1924. (E. I. Sz. II., 123—127).

— Marian Liviu, *Drepturile de autor.* Inainte de sec. XIX, nu se obișnuia în Țările Românești să se pună numele autorului strein pe traduceri. Interesa răspândirea operei, nu autorul. Conștiința și ambiția proprietății literare au apărut la noi odată cu ivirea de scriitori orginali și formarea unui public cititor, ce le asigura oarecari beneficii. Eliad în prefața gramaticei sale dela 1831 arată datoria de a respecta dreptul de autor. Ianake Pashal, în prefața Dicționarului său dela 1848, proclamă energic acest drept, care se va legifera în 1862. (A. L. A. VII*, 268, 2).

— Morariu Leca, *Pentru bibliografia periodicelor noastre.* Complectează bibliografia publicată de N. Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, „Publicațiunile periodice românești", 1913, cu alte 12 periodice. (J. L. XIV, 92—93).

— Obedeanu, Const. V., *C. A. Rosetti, librar.* Printre multele îndeletniciri patriotice și democratice ale lui Costache Rosetti, el a mai avut și pe acea de librar. Gustul literar, istoric și politic începe să se răspândească în societate grație acestei librării, unde în fiecare zi numărul abonaților se înmulția. (A. O. IV, 483—485).

— Ordeanu Ion, *Sărbătoarea cărții la Florența.* Descriere a expoziției internaționale a cărții care se organizează din 3 în 3 ani la Florența. Oprire mai îndelungată asupra Secției românești. (Gn. V, 53—56).

— Panaitescu, P. P., *Inceputurile tipografice în Ucraina.* După o lucrare festivă a lui Andrei Șepticki, date asupra tipografiilor ucrainene, dese ori în legătură cu cele românești. (R. A. II*, 417—418).

— Parhomovici I. M., *Catalogul bibliotecii Societății Istorico-arheologice bisericești basarabene din Chișinău.* (R. B. C. XVI, 75).

©BCU CLUJ

— Rosetti Al., *Chronique Roumaine* (1914—1923). Schiță de bibliografie critică. Cf. DR. IV, 1315—16. (R. Lg. R. v. 1, p. 146—61).

— Sassu Constantin, *Bibliographia Hungariae Historica.* Indicații asupra publicației Institutului ungar de pe lângă Universitatea din Berlin. E vorba de liste ale scrierilor despre Ungaria, în alte limbi decât cea ungurească, dintre 1861 și 1921. (R. A. II*, 418—419).

— Sevastos M., *Anul literar.* Trece în revistă producția literară mai de seamă pe anul 1926, remarcând progresul făcut în jurul romanului, caracterizează unele opere și relevă activitatea revistelor. Critica literară e în criză. (A. L. A. VII*, No. 265, 3).

— Skok P., *Les travaux serbo-croates et slovènes de linguistique romane (1913—1925).* Referat asupra articolelor scrise în aceste două limbi. (R. Lg. R. v. 2, 263—70).

— Söderhjelm, W., *Jahrbuch für Philologie I.* Critică foarte înțeleaptă și făcută cu judecată sănătoasă. (Nph. M. 27. Jg., 14—27).

— Tzigara-Samurcaș Al., *Congresul internațional al bibliotecarilor și al amicilor cărții.* Congresul s'a ținut la Praga, 28 Iunie 1926. Cu acest prilej, s'a comunicat Congresului o scurtă dare de seamă asupra bibliotecilor din România. (C. L. LVIII*, 633—634).

— Urzică G., *Almanahul Graficei Române.* Lăudabil început al literaturei noastre profesioniste. Volumul pe anul 1926 cuprinde studii asupra istoricului și evoluției tipografiei la noi și în străinătate. (S. d. m. III*, 514).

— Veress N., *Az erdélyi könyv-, zenemű- és papirkereskedők statisztikája* (= Statistica librarilor și papetarilor ardeleni). Statistica înfățișează situația pe lunile Iulie și August 1925, ținând seama de numărul, gruparea și naționalitatea populațiunei ardelene. (E. I. Sz. III, 88).

— [„Arta Grafică" și „Almanahul Graficei Române"]. Despre aceste două publicații craiovene, în comparație cu „Almanahul tipografilor", editat de Coloman Krizso, în Cluj. (I. E. VII*, Nr. 186, 4).

— Elogii pentru almanahul editat de revista „Arta grafică" de la Craiova. (Gn. V, 30—31).

Chestiuni generale de filologie.

— Absil Th., *Sprache und Rede. Zu de Saussures Allgemeiner Sprachwissenschaft.* Fără importanță. (Neoph. v. 10, X. Jg., 100—8, 186—93).

— Ahlmann Erik, Recensie despre *Hermann Ammann, die menschliche Rede.* (Nph. M. 27. Jg. 98—100).

— Recensie despre *H. Ammann, die menschliche Rede* I. (A. S. N. S. 150. Bd. 270 u.).

— *Balkan-Archiv* I. (G. S. v. II*, Fasc. 2, 410—411). — O. D.; (Romania, v. 52*, 534). — R[oques].

— Brandenstein Wilhelm, *Der Begriff „sprachliche Neuschöpfung".* (N. S. Bd. 34. p. 424—32).

— Bertoni Giulio, *Che cosa sia l'etimologia idealistica.* Locuri comune. (A. R. v. 9, 1—4).

— *Breviario di neolinguistica; Parte I: Principi generali.*

©BCU CLUJ

di G. Bertoni; Parte II: Criteri tecnici, di M. Bartoli. (G. S. vol. II*, Fasc. 2, 405—406). — O. D.

— Bitay Árpád, *A román filológusok idei kongresszusa.* Scurtă dare de seamă despre lucrările congresului filologic de la Cluj, (E. I. Sz. III, 195).

— Brüch, J., *Die bisherige Forschung über die germanischen Einflüsse auf die romanischen Sprachen.* Studiu detaliat și important asupra straturilor, originii și cronologiei împrumuturilor germane în limbile romanice; p. 92—7, asupra celor care se găsesc în limba română. Critica încercărilor lui Diculescu și Giuglea. Cf. DR., IV, 1520. (R. Lg. R. v. 2, 25—98).

— *Codrul Cosminului.* Recensie elogioasă. (S. d. M. II, 447—449). — N. Drăganu; (Romania, v. 52*, 535) — R[oques].

Collinson W. E., Recensii despre *Wellander, Studien zum Bedeutungswandel im Deutschen. — Hans Sperbel, Einführung in die Bedeutungslehre. — Hjalmar Falk, Betydningslaere. — Helmut Hatzfeld, Leitfaden der vergleichenden Bedeutungslehre.* (M. L. R., v. 20, 101—6).

— Debrunner Al., *Lautsymbolik in alter und neuster Zeit.* Pleacă de la Plato și de la cărțile fantastice ale lui Beckh, spre a arăta mai multe lucruri foarte bine cunoscute, de ex. că esențialul în limbă este simbolicul, dar nu fonetico-simbolicul. (L. R. M. 14. Bd. 321—38).

— Deutschbein Max, *Prinzipien und Methode der syntaktischen Forschung.* Despre forma interioară și exterioară a limbagiului; postularea unei sintaxe eidetice (fenomenologice) alături de sintaxa istorică și curat descriptivă. (N. S. Bd. 33, 1—12).

— *Diculescu C. Const. Dr., Die Gepiden.* (Dn. II, 95—97).

— *Diculescu C. C., Dacia romană. I. Elemente grecești* (extras din Dacoromania IV). (I. N. Fasc. 6 (1926), 404).

— Friedwagner M., Recensie despre *Gerhard Rohlfs, Griechen und Romanen in Unteritalien.* (Lgr. P. 47. Jahrg. col. 113—7).

— *Grai și suflet* I. (A. S. N. S. 148 Bd., 275—9). — Friedwagner.

— *Grai și suflet*, I—II. (Romania, v. 52*, 396—400). — R[oques].

— *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache XXVI-XXIX.* (Romania, v. 51, 605). — R[oques].

— Iordan Iorgu, *Lingvistică, filologie, istorie literară.* Discuție pe larg a valorii și înțelesului cuvintelor anunțate în titlul acestui articol. (Or. II*, 193—212).

— Jaberg K., *Idealistische Neuphilologie.* Discuția și critica teoriilor și practicei inovatorilor moderni, mai ales ale lui Vossler și elevul său Lerch. Studiu remarcabil și justificat mai ales cu privire la părțile negative; cf. DR. IV, 1315. (G. R. M. 14. Bd., 1—25).

— Jaberg K., *Sprache und Leben.* Despre *Ch. Bally, Le langage et la vie.* (R. Lg. R. v. 2, 1—15).

— Jordan Leo, *Breviario di Neolinguistica.* Referat interesant și cu idei originale. (Z. R. Ph. Bd. 46. 706—13).

— Jordan Leo, *Die heutige Synthese in der Sprachwissenschaft.* Discuție asupra unor publicațiuni de ale lui Spitzer, Vossler, Hatzfeld, Sperber, Pauli. (A. R. v. 9. 77—104).

— Jud J., Recensie despre *Gerhard Rohlfs, Griechen und Romanen in Unteritalien*; p. 603 despre rom. *sterp*, etc., nu admite etim. *στέρφος* cf. DR. IV, 1384. (Romania v. 51, 599—604).

©BCU CLUJ

— Kastil A., Recensii despre *O. Funke, Innere Sprachform* și alte opere de lingvistică generală de *Funke, Ammann, Stenzel Lork, Hönigswald.* (A. S. N. S. 151. Bd. 104—7).

— *Les langues du monde*, par un groupe de linguistes sous la direction de *A. Meillet* et *Marcel Cohen*, Paris, 1924. (G. S. II, vol. I, Fasc. 1, 161—164). — O. D.

— Meillet A., *Les langues romanes et les tendances des langues indo-européennes.* Desvoltarea romanică e o continuare a desvoltării care conduce de la limba indo-europ. la cea latină. Aceasta se demonstrează prin trei exemple: pierderea ritmului cantitativ, pierderea declinării, înlocuirea felului acțiunii prin noțiunea timpului. (R. Lg. R. v. 1, 1—8).

— Meyer-Lübke w., *Afroromanisch und ibero romanisch*, împotriva împărțirii domeniului romanic pe care o încearcă A. Griera. — p. 121 despre rom. *mantică.* (Z. R. Ph. Bd. 46, 116—28).

— Meyer-Lübke W., *Die romanische Sprachwissenschaft der letzten zwölf Jahre.* Privire generală și critică asupra literaturii lingvistice; mai ales merită de a fi luat în considerațiune ceea ce spune despre metoda lui Gilliéron p. 22—26; cf. DR. IV 1313. (R. Lg. R. v. 1, 9—34).

— Meyer-Lübke W., Recensie despre *I. Haas, Über sprachwissenschaftliche Erklärung.* Discuție impotrantă cu privire la noțiunea explicării în lingvistică. (A. S. N. S. 148 Bd. 125—8).

— Meyer-Lübke W., *Zu Griechen und Romanen in Unteritalien.* Admite și sprijină teza lui Rohlfs că Italogrecii de astăzi sânt o rămășiță a populațiunii vechi grecești; p. 72 u. despre rom. *sterp*; este pentru explicarea din *exstirpe.* (A. S. N. S. 150. Bd. 63—82).

— Morariu Leca, *Erezia antiincologistă.* Este o eroare a condamna cuvintele streine, când limba le asimilează pentru îmbogățirea expresivității sale. (F. Fr. I*, 130—133).

— Morariu Leca, *Un congres cultural.* Dare de seamă asupra congresului filologilor români, ținut la Cluj în zilele de 23, 24 și 25 Aprilie 1926, care a pus la punct importante chestiuni de limbă, unele din ele cerând o grabnică soluționare, ca aceea a reformei ortografiei. (J. L. XV*, 49—51).

— Boitoș O., *Congresul filologilor români la Cluj.* Dare de seamă. (Tr. LVII*, 207—209).

— Nandriș G., *Unitatea lingvistică a popoarelor slave.* Lecție de deschidere a cursului de slavistică la Universitatea din Cernăuți. La început, activitatea predecesorului la catedră, Emil Kaluźniacki. Apoi, unitatea lingvistică slavă ca punct de plecare în cercetarea elementelor slave din limba română. (C. Cos. II, III*, 579—604).

— Nicolau Matei G., *Conferințele d-lui Antoine Meillet, profesor la „Collège de France".* „In conferințele ținute la Universitatea din București, d-l Meillet a arătat datele fundamentale asupra latinei vulgare și în același timp a pus în evidență rolul civilizator al limbii latine". (Or. II*, 250—252).

— Papahagi Tache, *Congresul filologilor români de la Universitatea din București în zilele de 13, 14, 15 April.* Cum s'a organizat congresul. Scurtă dare de seamă. Impresii. (P. B. III*, 42—44).

— Pașca Ștefan, *Să ne salvăm limba populară.* Limba po-

©BCU CLUJ

pulară se schimbă continuu ca lexic, paralel cu procesul de civilizare. Muzeul Limbei Române, pentru a salva ceea ce timpul distruge, cere sprijinul intelectualilor de la sate, ca aceştia să răspundă la chestionarele lansate în toată ţara în legătură cu „Calul" şi „Casa". (S. d. m. III*, 589).

— Pos H. J., *Karl Vossler, Gesammelte Aufsätze.* (Neoph. 10. Jg., 310—2).

— Pos H. J., *O. Jespersen, The philosophy of Grammar.* (Neoph. 12. Bd. 64—7).

— *Puşcariu Sextil, Locul limbii române între limbile romanice.* (Z. R. Ph. Bd. 46, 713—7). — Schür Fr.

— *Revue de linguistique romane,* Paris, 1925. Nos 1—2. (G. S. Vol. II*, Fasc. 2, 409—410). — O. D.

— Rohlfs Gerhard, *„Idealistiche" Neuphilologie.* Ilustrarea foarte folositoare şi necesară a metodelor elevilor lui Vossler; cf. DR. IV 1314. (Z. F. S. L. v. 48, 121—36).

— Rohlfs G., Recensie la *Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen.* (Z. R. Ph. Bd. 45. 623—6).

— Schrijnen Jos., *Hermann Ammann, Die menschliche Rede.* (Neoph. 11. Jg. 299—301).

— *Schuchardt H., Das Baskische und die Sprachwissenschaft.* Viena şi Lipsca, 1925. (G. S. II*, 2, 406—7). — O. D.

— Schürr F., *Lautgesetz oder Lautnorm?* Cu ocazia studiului „despre legile fonologice" al lui S. Puşcariu. (Z. R. Ph. Bd. 46, 291—305).

— Spitzer Leo, *Karl Vossler, Geist und Kultur in der Sprache.* (Lgr. P. 47. Jg. col. 81—9).

— Tappolet Ernst, *Von den Ursachen des Wortreichtums in den romanischen Sprachen.* Servindu-se de numirile cu care se arată părţile corpului, desvoltă principiile onomasticei. Afirmaţia ca noţiunile culturei şi ale aprecierii morale nu se potrivesc pentru tratarea onomastică, de sigur nu e justificată; din contră ar fi cele mai interesante, deşi tratarea lor este foarte grea. (G. R. M. 14. Bd. 295—304).

— Theodorescu Dem., *Unificarea limbii.* Unificarea limbii literare ca vocabular, din partea unor comisiuni academice, nu poate fi un sfat bun. Limba literară n'o poate face Academia, ea se va creea numai prin literatura naţională, prin contribuţia graiului din toate ţinuturile româneşti. O unificare necesară este aceea a limbajului didactic şi ştiinţific. (Ad. XXXVIII, Nr. 12633).

— D. G., *Unificarea limbii.* Academia Română a făcut un pas în această direcţie, invitând autorităţile bisericeşti la un congres în care să se discute unificarea limbii bisericeşti. Acelaşi lucru se impune şi pe alte terenuri, mai ales cel ştiinţific, unde să se stabilească terminologia şi ortografia. (Ad. XXXVIII, Nr. 12632).

— *Valaori I., Elemente de lingvistică indoeuropeană.* (G. S. vol. II, Fasc. 1, 165—167); (Or. I, 28—32).

— Vossler K., Recensie despre *E. G. Parodi, Questioni teoriche: le leggi fonetiche.* Parodi are în tot cazul dreptate susţinând că „Programma" lui Bertoni conţine prea multă filosofie modernă şi prea puţină lingvistică modernă. Pe de altă parte, P. exagerează că trebue să se despartă filosofia de lingvistică, ca şi când ar fi posibil să fim nefilosofici în lingvisti-

©BCU CLUJ

că. In sfârşit, el se reîntoarce de fapt la legile fonetice, tratându-le acuma ca fenomene psichologice... (Lbr. Ph. 40. Jg. col. 1—4).

— Vossler K., Recensie despre *O. Funke, Innere Sprachform. Eine Einführung in A. Martys Sprachphilosophie.* (Lgr. Ph. 46. Jg., col. 4 u.).

— Wallensköld A., Recensie despre *Otto Jespersen, Die Sprache, ihre Natur, Entwicklung und Entstehung.* (Nph. M. 26. Jg., 240—3).

— Walter A., *Sprache, Sprachen und Völker.* După prezentarea a fel de fel de locuri comune, sântem somaţi de a face din „forma limbii interioare" obiectul cercetărilor. (G. R. M. 14. Bd. 96—110).

— Weisgerber Leo, *Das Problem der inneren Sprachform und seine Bedeutung für die deutsche Sprache.* Articol foarte important. Autorul arată — ceea ce au exprimat şi au găsit şi alţii, dar ceea ce se uită totdeauna — că limba este o formaţiune socială obiectivă şi are o realitate funcţională. Învăţarea limbii înseamnă totodată câştigarea şi formarea noţiunilor. Formele lingvistice sânt totodată mijloacele care permit desvoltarea gândurilor, etc. Lectură foarte recomandabilă pentru toţi lingviştii categoriei realiste sau idealiste, care sânt înclinaţi să exagereze rolul individului în viaţa limbilor. (G. R. M. 14. Bd. 241—56).

Dialectologie.

— Candrea, I. A., *Texte meglenite.* Sânt date, în continuare, textele XXXI—LXVII. (G. S. vol. II, Fasc. 1, 100—128).

— Capidan Th., *Aromânismele din dialectul daco-român şi problemele care se leagă de ele.* S'a afirmat că o parte din populaţiunile româneşti din sudul Dunării ar fi trecut şi după veacul al X-lea pe teren daco-român. D-l Capidan exclude această posibilitate, dovedeşte neteminicia argumentelor linguistice susţinute până acum. (J. L. XIV, 275—291).

— Capidan Th., *Mularea şi moartea.* Text dialectal meglenoromân cu traducere literară. (F. Fr. I*, 8—10).

— Fort, C. D., *Capidan Th., Elementul slav în dialectul aromân.* (A. O. IV, 350—351).

— Foti Ion, *Elementul slav în dialectul aromân de Th. Capidan.* Apreciată elogios, lucrarea d-lui prof. Capidan e privită din p. d. v. al elucidării definitive a problemei lungei şi neîntreruptei conveţuiri a celor trei ramuri ale poporului românesc, care vorbesc trei dialecte: daco-român, meglenit şi macedo-român. (Vt. XVIII*, No. 5151).

— Papahagi T., *Th. Capidan, Elementul slav în dialectul aromân.* (G. S. Vol. II*, Fasc. 2, 394).

— Răutu N. N., *Th. Capidan, Elementul slav în dialectul aromân, 1925.* Lucrarea, întemeiată pe studiile slaviştilor apuseni sau balcanici, ajunge la rezultate preţioase şi clare. Foarte util e şi lexicul de la urmă. (J. L. XV*, 281—283).

— G. C. *Capidan Th., Elementul slav în dialectul aromân.* (M. L. II, No. 21, 3).

— Arbore, Alex. P., *Th. Capidan: Meglenoromânii.* Dare de seamă. (Tr. LVII*, 86—88).

— O. D., *Th. Capidan, Meglenoromânii: I. Istoria şi graiul lor.* (G. S. Vol. II*, Fasc. 2, 363—382).

©BCU CLUJ

— Fort, C. D., *Capidan Th., Meglenoromânii. Istoria şi graiul lor.* (A. O. IV, 353—354).

— San-Marino M., *Capidan Th., Românii nomazi.* (F. I*, No. 5, 14—15).

— Şiadbei, I., *Th. Capidan, Românii din Peninsula Balcanică (din „Anuarul Institutului de istorie naţională", II), Bucureşti, 1924. Th. Capidan, Meglenoromânii, vol. I, (Istoria şi graiul lor), Bucureşti, „Cultura Naţională", 1925.* Studiile deosebit de bine informate ale d-lui Th. Capidan sânt, până acum singurele chemate să dea cunoştinţe pozitive asupra istoriei şi dialectelor populaţiei româneşti sud-dunărene. (V. R. XVII, Vol. LXIII, 458—459).

— Costin Lucian, *Consideraţiuni generale asupra dialectului bănăţean.* „O continuitate organică în viaţa romană, limbă, legi şi obiceiuri moştenite dăinuieşte în Banat". Stratul etnic autohton al Banatului şi elementele care au survenit în decursul timpului. (A. O. IV, 379—386; V*, 25—27).

— Arbore, Alex. P., *Silviu Dragomir, Ueber die Morlaken und ihren Ursprung,* în „Bulletin de la Section historique (Acad. roum.), XI: Congres de byzantinologie de Bucarest. Bucarest, 1924. (G. S. vol. II*, Fasc. 2, 414—415).

— German T., *Cuvinte dialectale.* O serie de cuvinte auzite numai în anumite regiuni. (C. S. IV*, 13—14, 27, 73, 93).

— Herzog E. şi V. Gherasim, *Glosarul dialectului mărginean (Continuare).* „Acest lexic al cărui început a fost publicat în „Codrul Cosminului", vol. I, pag. 357—400 şi al cărui rest va apărea în aceeaşi revistă — intenţionează să cuprindă toate cuvintele întrebuinţate la Marginea, fie că coincid sau nu, ca formă sau sens, cu cuvintele corespunzătoare din limba literară". (C. Cos. II, III*, 373—428).

— Lupeanu A., *Forme de grai din „Ţara Oaşului".* Câteva expresii şi cuvinte din Ţara Oaşului. (C. S. IV*, 57).

— Klein, Karl Kurt, despre *A. Bena: Limba română la Saşii din Ardeal,* Cluj, 1925. Bibl. Dacoromaniei Nr. 2. — Scoate în relief meritele lucrării, indicând, în mod obiectiv, şi scăderile. (Kbl. XLIX*, 107—110).

— *Comunicarea dela congresul de bizantinologie a D-lui Pericle Papahagi (Rezumat).* Concluziile comunicării despre influenţele greceşti asupra dialectului aromân: 1. Limba română s'a format între sec. III—VIII, IX pe întreg teritorul imperiului roman de răsărit. 2. Elementele greceşti intră în aromână după formarea limbei române, iar elementele slave din dacoromână sunt şi ele posterioare acestei epoci. (P. B. II, 29—30).

— Ovid Densusianu, *Papahagi Take, Antologie aromânească.* (P. B. III, 192).

— *Papahagi T., Graiul şi Folklorul Maramureşului.* (G. S. Vol. II*, Fasc. 2, 403—405). — O. D.; (P. B. IV*, 140—142).

— Puşcariu Sextil, *Studii istroromâne II.* E redat, pe scurt, cuprinsul acestei lucrări. (A. O. V*, 454—456); (I. N. Fasc. 6, (1926), 408).

— Riegler Emil, *La Românii din Istria.* Note dintr'o călătorie recentă. Localităţile în care se mai păstrează dialectul istro-român, vorbit în relaţiile familiare. Modele în dialect. (I. E. VII, 177, 1—2; 178, 3).

©BCU CLUJ

Etimologii.

— Bogrea V., *In Cîrneleagă (din „Neamul Românesc", 6 Februarie 1917).* Ce se înțelege la noi prin „cîrneleagă" și ce se înțelege la alte popoare prin echivalentul acestui cuvânt. Etimologia acestor cuvinte. (Șz. XXXIII, 98—101).

— Bogrea V., *Iarăș „Cîrneleagă".* Revine asupra unui articol publicat în 1917 și republicat în Șezătoarea (XXXIII, 98—101), pentru a pune la punct informațiile de atunci. (Șz. XXXIII, 113—116).

— Bogrea V., Despre *ferăc.* Câteva noi precizări. Analogia lui *berbință, privilie* și turc. *ameği.* (A. I. N. III, 520—521).

— Bogrea V., *Firfirie.* Etimologia cea mai probabilă e turc. firfiri (din *προφύρα* cu înțelesul de „ban roș", ca în sl. červlinu, rus. čerdonec, „galben", etc. (A. I. N. III, 516).

— Bogrea V., *Din vechea nomenclatură numismatică* 1. *Barbută,* monetă de 2 lei și zece parale pe timpul lui Caragea. E de presupus un prototip italian: barbuta elmetto; soldato che porta talerme", gândindu-ne la o eventuală efigie în acest sens. Sau omonimie cu marfa „barbutii", având o numire a monetei după marfa de schimb. (A. I. N. III, 514—515).

— Bogrea V., *Smedorova.* Noi amănunte la probabila explicare dată de Skok, dintr'un românesc Sâmedru, Sumedru = Sanctus Demetrius. (A. I. N. III, 511—512).

— Bogrea V., *Șalăi,* Moneda șalău din timpul lui Istratie Dabija, ca reflex românesc al S(c)hilling-ului. (A. I. N. III, 517).

— Bogrea V., *Știință militantă. Un specimen recent.* Răspuns polemic slavistului berlinez A. Brückner, care, împotriva tuturor evidențelor și a documentărilor deplin stabilite, contestă baza românească a sl. kračun și ung. karácsony. (A. I. N. III, 500—504).

— Brüch Iosef, afrz. aprov. *plais.* — p. 454 despre român. *copleși.* (Z. R. Ph. Bd. 46, 453 u.).

— Densușianu Ov., *Lat. vervex* e înrudit cu *vervago* și derivă dintr'o temă comună ce a însemnat „a tăia". (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 148—151).

— Densușianu Ov., Vfr. *verchiere,* prov. *verquiero,* „pământ. zestre", conțin tema *verv-* și pot pleca de la un derivat **vervicaria,* vb. **vervicare,* „a ara pământul". (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 152).

— Densușianu Ov., *Insemnări și rectificări.* Urmărirea câtorva cuvinte: Arom. *bura.* Un aromânism în graiul din Săcele: *amiroană,* Rom. *teleleu,* Basc. *cŕebesatze.* (G. S. Vol. II*, Fasc. 2, 346—352).

— Furtună, Econ. D., Originea cuvântului „târtan". El înseamnă „om voinic, pentrucă *târtanii* erau urieșii din vechime, despre care se povestesc atâtea, că se apucă de torțile cerului, ori că li se mai zic și *căpcăuni*". Ei se mai zic și *jidovi* — „neam de oameni din pricina cărora a fost potopul". (R. A. II*, 419—426).

— Graur A., roumain *iepar.* Din *equarius,* și nu din *iapă.* (Romania, v. 51, 555 u.).

— Graur A., *Verbes roumains d'origine tsigane.* (Romania, v. 52, 157—9).

— Grămada N., *Originea numelui „Burcaș".* Așa se numesc în unele părți ale Bucovinei acei Țigani corturari ce se carac-

©BCU CLUJ

terizează prin înclinările lor rele. Cuvântul derivă de la numele unei populaţii nomade locuitoare în Evul mediu lângă Volga, *Burtaşii*, despre care vorbesc autorii. (C. Cos. II, III, 611).

— *I. Haust, Etimologies wallonnes et françaises.* Liège-Paris, 1923. (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 185). — O. D.

— Huss Richard, *Tèplănk*, numirea unui deal prăpăstios din regiunea oraşului Bistriţa. — Autorul e de părere că avem aici o influenţă avaro-turcă: *tèpè* = „vârf", „colină". (Kbl. XLIX*, 50).

— Iordan I., *Un catéchisme étymologique.* Rezumat al unui articol al lui Spitzer, stabilind principiile cercetărilor etimologice, cf. DR. IV, 1316 ş. u. — P. 166 u. despre *lapte zburat, brânză zburată.* (R. Lg. R. v. 1. 1, 162—70).

— Loewenthal I., *Wirtschaftsgeschichtliche Parerga.* p. 188 u. despre *mânz* 'Rind' (?!, pe care autorul îl confundă, evident, cu *mânzat);* înrudit („urverwandt") cu celt. **mandos* 'ein kleines Pferd. (W. S. Bd. 9, 173—91).

— Papahagi Pericle, *Sălciu.* „Sălciu", e un termin la Dacoromâni, derivat de la „sâlcă"; înseamnă ceva care are gustul de salce, cam amăriu, acriu. La Aromâni, nu există acest cuvânt, fiindcă e necunoscut acest fel de nutreţ. (Dn. II, 12—14).

— Papahagi Per., *Dec(u) şi Deic(u) al Apusenilor.* Expresiunea „mă dec(u)", uzitată la Românii apuseni, la Moţi, cu înţelesul de „mă duc" e datorită limbagiului copilăresc, care a trecut apoi şi la adulţi. Şi la Aromâni se găsesc forme analoage. (Dn. II, 67—69).

— Papahagi Per., *Sâmbure.* Cuvântul *sâmbure,* considerat ca albanez, este de origină curat latină. Derivă din *sablum,* fără de nici o dificultate etimologică. Cuvântul a trecut şi la Albanezi sub forma *ómbulă* cu guturaiul ł (Dn. II. 87—99).

— Papahagi Per., *Dzăru.* „Admite etimologia **debilu* (= debile), căci dzărul în fond este tot lapte, dar un lapte slab, subţire", fără grăsime. La fel prov. *devol* < *dieble* (cfr. Meyer Lübke, Rom. Etym. Wb. No. 2491). Chiar dacă am admite că este identic cu alb. *dhalë,* nu înseamnă că la noi e de această provenienţă, ci îl putem considera dacic. *Zară* ar fi un singular nou născut de la *zară,* pluralul lui *zăr.* (Dn. II, 87—89).

— Papahagi Per., *Diverse.* Dă înţelesul şi etimologia cuvintelor: *languta, ţungursula, guryiţă, mar, cărător, vânghel'iu, exarhu, săchilar, Icunom, Anagnosti, păcuină, amiridzu, ciocut, Calamarea.* (Dn. II, 99—105).

— Riegler R., Rätorom. *mammadonna* und verwandte Schmetterlingsnamen. p. 273 u. asupra câtorva nume româneşti de fluturi: *strigă, suflet de strigoiu, strigoieş, sufletul morţilor.* (A. S. N. S. V. 149. 272—5).

— Spitzer L., *Die Ratte.* p. 294 despre rom. *chiţoran, ghiţoran, chiţean.* (A. R. V. 10, 293 u.).

— Tagliavini Carlo, *Di alcune antichissime parole alpine,* p. 51 despre rom. *talpă.* (Z. R. Ph. Bd. 46, 27—54).

— Zotta Sever, *Contribuţie la originea cuvântului Tartan.* Acte vechi arată că porecla *tártan* e din *tătar.* Cei dintâi mozaici cu cari au venit în contact ţăranii au fost *Tătarii* sau *Tartarii,* cum le zic unii. (R. A. I, 297—298).

©BCU CLUJ

Despre filologi.

— Capidan Th., *Iuliu Valaori*. Cele două aspecte ale activităţii eminentului profesor de limbile indoeuropene la Universitatea din Bucureşti: I. Valaori ca om de ştiinţă şi ca fervent apărător al intereselor noastre culturale în Macedonia. (P. B. II, 200—202).

— Kraemer A. v., *Jean Poirot, in memoriam*. (Nph. M. 20. Jg., 1—13).

— Lerch Eugen, *Elise Richter, zu ihrem 60. Geburtstag*. (N. S. Bd. 33. 81—8).

— Porzig W., *Alois Walde, Sein Lebensgang, von ihm selbst dargestellt*. Cu un repertoriu al scrierilor sale. (I. J. Bd. 10, 421—8).

— Puşcariu Sextil, *Theodor Capidan*. Despre activitatea strălucită pe tărâm cultural şi ştiinţific a profesorului universitar Theodor Capidan. (P. B. II, 58).

— Roques Mario, *Jules Gilliéron 1854—1926*. Notes biographiques et bibliographie. L'Annuaire de l'École pratique des Hautes Études, section des Sciences historiques et philologiques. 1926—7. (Extr. Paris 1926, 22 p.).

— Spitzer Leo, *Jules Gilliéron*. (Z. f. S. L. v. 48, 506—11).

Folclor şi etnografie.

— Bogdan-Duică G., *Poezie populară*. I. Un domn sas din Alba-Iulia posedă un manuscris cu poezii populare româneşti traduse în nemţeşte. II. Observaţii asupra colecţiei de poezii populare a D-lui Eugeniu Dobrotă: „Lăcrămioare". (S. d. M. II, 311—312).

— Bogrea V., *Dunărea, „fluviu al Paradisului"*. Independent de orice comentariu, textele o spun precis. (A. I. N. III, 523—525).

— Bogrea V., *Sfântul-Traian*. Nu e Împăratul Traian, ci, după explicaţia lui H. Delehaye, un sfânt atesat de Patrologia latină. (A. I. N. III, 522—523).

— Bogrea V., *„Ţara Ladiansca"*. Este Polonia, după explicarea lui Stoian Novaković, însă originea ungurească pe care i-o dă acesta, nu e sigură. (A. I. N. III, 521—522).

— Borşianu Aurelian, *La sf. Georz*. Superstiţii în legătură cu noaptea Sfântului Gheorghe. (C. S. III, 61—62).

— Costin Lucian, *Folklorul bănăţean*. Consideraţiuni generale asupra comorilor folklorice ale Bănatului. (A. O. IV*, 25—30).

— Densusianu Ov., *Păstoritul la Bascii din Soule*. Descrierea vieţii păstoreşti, care pare să fie străveche la Basci, şi terminologia acestei vieţi în ţinutul Soule. (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 129—147).

— Densusianu Ov., *Asupra furcei de tors la Basci*. (La „Însemnări şi rectificări"). O informaţie de la Muzeul basc din Bayonne arată că la Basci se întrebuinţa altădată furca de tors la fel cu cea de la noi. (G. S. vol. II*, Fasc. 2, 352—3).

— Diaconu Ion, *Două variante ale „Mioriţei"*. Sânt culese din comuna Spineşti, Vrancea. (G. S. vol. II*, Fasc. 2, 359—362).

— Dumitrescu Iosif N., *Jocuri de copii*. Despre jocul „de-a ineluşu" şi versurile ce se rostesc. (C. S. III, 63).

— Eleftérescul Emil, *Sărbătoarea 40 de Sfinţi, sau 40 de*

©BCU CLUJ

Mucenici. Obiceiurile din această zi sânt moştenite de la Romani, care ţineau sărbătoarea numită „Palilia". (C. S. III, 23—24).

— E. R. (?), *Cântece populare moldoveneşti.* Dare de seamă asupra colecţiei de poezii populare a lui Gh. Cardaş „care înmănunchiază cu oarecare sistemă câteva din cele mai caracteristice plăsmuiri ale spiritului popular moldovenesc". (A. S. A. VII*, 300. 7).

— G. B., relevă colecţia lui *N. I. Dumitraşcu: Cântări de stea şi colinde.* Cu o prefaţă de N. Iorga. „Ramuri", Craiova, 1923. (Kbl. XLVIII, 102—103).

— *O legendă românească despre originea oraşului Sibiu,* pomenită de N. I. Dumitraşcu. (Izvorașul, 1922). (Kbl. XLIX*, 22).

— *Georgescu Ioan, Coloniile germane din Dobrogea.* O recensie scurtă a acestei monografii. (C. S. IV*, 134—135).

— GERMAN T., *Alduitul cununii.* In Ardeal, pretutindeni se obişnueşte după seceratul grâului, când se întorc secerătorii acasă, să se facă o cunună din spice de grâu, care se pune pe capul unei fete, apoi pornesc cântând spre casă, unde urmează o serie de procesiuni în legătură cu „alduirea" acestei cununi. (C. S. IV*, 101—107).

— GERMAN T., *Bălaurii.* Sânt văzuţi mai ales la vremuri grele. Cum sânt descrişi în literatura şi credinţele populare. (C. S. III, 74—78, 102—103).

— GERMAN T., *Grindina.* Cum explică fantezia populară acest fenomen şi fiinţele supranaturale create în legătură cu manifestările lui. (C. S. III, 29—37, 53—55, 68—69).

— GERMAN T., *† C. Rădulescu-Codin şi G. T. Kirileanu.* După moartea timpurie a harnicului folclorist Ştefan Şt. Tuţescu pierdem alţi doi cercetători şi adâncitori ai sufletului românesc: C. Rădulescu-Codin şi G. T. Kirileanu. O scurtă bibliografie a operelor lor mai însemnate. A mai rămas de la ei un bogat material netipărit. (C. S. IV*, 65—69).

— GERMAN T., *Roua.* Datine şi credinţe poporane în legătură cu „roua". (C. S. III, 6—12).

— GERMAN T., *Şolomonari.* Diferitele credinţe ale Românilor despre Şolomonari şi Contra-şolomonari. (C. S. IV*, 7—11).

— GERMAN T., *Zilele Babelor.* Bibliografia acestei chestiuni. Credinţe referitoare la zilele Babelor. (C. S. IV*, 20—22, 40—42, 57—63).

— GOROVEI ART., Note asupra revistelor cari publică material de folclor fără a avea această specialitate: Arhivele Olteniei, Anuarul lui Weigand de la Lipsca, „Aesculap", organ oficial al Societăţii internaţionale de istoria medicinei. (Şz. XXXIV*, 48—49).

— GOROVEI ART., *Descântecele româneşti. Partea I.* Lucrare introductivă de orientări nouă asupra originei descântecelor noastre, origine care nu se găseşte în apocrife, ci în cele mai vechi monumente scrise egiptene şi chaldeene. (C. S. IV*, 109—110).

— *Gorovei Art., Descântecele româneşti.* (V. R. XVIII*, vol. LXVIII, 132—135). — I. ŞIADBEI.

— GOROVEI ART., *Partea sufletului.* Partea sufletului în obiceiurile juridice ale poporului românesc este partea din averea lăsată moştenire destinată pentru purtarea grijilor sufleteşti ale mortului. După cele arătate în studiul acesta, nu se

©BCU CLUJ

poate face nici o asemănare între expresiunile „partea sufletului" şi „cantitatea disponibilă" din codul civil, care cuprind noţiuni deosebite. (Şz. XXXIV*, 1—17).

— Bogrea V., *Ceva despre „Partea Sufletului"*. Arată analogia între practicele juridice în caz de moştenire la Ruşi şi Germani şi obiceiul românesc „Partea sufletului", studiat de Artur Gorovei. (Şz. XXXIV*, 90).

— *Gorovei A., Partea sufletului, un vechiu obiceiu juridic al poporului român.* (C. S. IV. 84). — T. G.

— Hossu-Longin P., *Obiceiuri la înmormântare.* Scurtă înşirare a obiceiurilor de înmormântare, aşa după cum a fost informat de către Lucreţia Pop din Tămăşeşti, Jud. Sălaj. (C. S. IV*, 74—75).

— Isăceanu I., *Obiceiuri la nuntă.* Cum se petrece nunta la ţară. (Şz. XXXIII, 4—7).

— Kirileanu G. T., *Culegeri de folklor.* Deoarece din iniţiativă particulară culegeri de folclor nu se mai fac, ar fi bine ca însuşi statul să dea înlesniri materiale şi de timp unor învăţători şi preoţi destoinici, care să se ocupe cu strângerea acestui material. Academia şi Fundaţia Carol ar putea apoi să se însărcineze cu publicarea lui. (Lm. VI, 332—334).

— Kristof Gheorghe, *B. Balassa şi poezia populară română.* Valentin Ballassa, unul din cei mai mari lirici maghiari, în timpul captivităţii sale în Ardeal, îşi însuşeşte limba românească şi cunoaşte cântecul popular românesc, din care împrumută motivele a două poezii. Una din ele este poema de sub Nr. XXIX, (p. 49), în ed. A. Szilady, 1879. Cealaltă poezie este cea de sub Nr. XXXV (pe p. 59—60) din ediţia lui Szilady). (C. T. C. VII*, 121—122).

— Muşlea Ion, *Balassa Balint şi folklorul românesc.* Asupra versurilor populare româneşti ce le întâlnim în sec. al XVI-lea la poetul ungur Balassa Balint a atras atenţia d-l Valeriu Branisce încă din 1891 în „Transilvania", XXII, 225. Cea mai veche atestare a jocului „Căluşerul" pare a fi făcută de cronicarul Nicolae Isthvanfi în „Historiarum de rebus ungaricis", ed. Viena, 1758, pp. 325—326, când ni-l arată pe Balassa jucându-l înaintea împăratului. (F. Fr. I*, 156—157).

— *Literatura populară isvor de înaltă literatură.* Rezumat şi comentarii asupra studiului D-lui Iorga, apărut, cu acest titlu, în „Mercure de France", 15 Aprilie 1925. (Gn. V, 20—21).

— Lupeanu Alexandru, *Folkloriştii Blajului.* Cărturarii mari ai Blajului au răsărit toţi din popor. Opera lor, a unui Clain ori Petru Maior este în partea ei lexicală clădită pe fondul graiului popular. Budai Deleanu, în epopeia sa, dă construcţie şi limbă populară versului său. Între 1836—1840, întâiul folclorist al Ardealului, profesorul de la Blaj, Samuil Pop, dă o colecţie de „strigături la joc", nepublicate. Însuşi Timotei Cipariu, după cum arată manuscrisele sale, avea multă dragoste şi interes pentru poezia populară. Colecţii sistematice a făcut însă Ion Micu Moldovan, cu material adunat de elevii săi dela şcolile Blajului. Acest material însă l-a publicat şi adnotat Jarník şi Bârseanu. (C. S. III, 1—5).

— Meteş Ştefan, *Din viaţa păstorilor ardeleni în Principatele române.* Poezia populară atestă emigrarea păstorilor ardeleni spre câmpiile dunărene şi felul cum erau priviţi ei de locuitorii din aceste părţi. (S. d. m. II, 394, 453—456).

©BCU CLUJ

— *Păstorii ardeleni în Principatele Române de Ştefan Meleş.* Aceşti păstori au fost „un admirabil vehicul al conştiinţei naţionale, întreţinând... permanente legături între Românii de ambele laturi ale Carpaţilor şi Dunării şi formând în acelaşi timp un element de expansiune a românismului". (A. O. V*, 295).

— Muşlea Ion, *Interes pentru folklorul românesc în Ardeal.* Înainte ca Russo şi Alecsandri să se fi interesat de poezia populară, în Ardeal cărturari români remarcă importanţa cercetărilor folcloristice şi publică chiar prin reviste poezii populare. (Tr. LVII*, 555—562).

— Nicolăescu Plopşor G., *Mioriţa.* In Oltenia balada Mioriţa a fost introdusă de lăutari acum 50—60 de ani. Reproduce aci un fragment din această baladă aşa cum s'a păstrat în amintirea unei bătrâne ţărance din judeţul Dolj. (Flm. III, 53—55).

— Nicolaescu Plopşor, *Balada Mioriţei în Oltenia.* In părţile Doljului şi Mehedinţului se cânta pe la 1870 Mioriţa în varianta lui Alecsandri, dar există şi o alta mai veche, care acum tinde să dispară, fiind înlocuită de cea dintâiu. La fiecare se găsesc elemente din cealaltă. Ni se dau 11 variante de tip vechiu şi 14 tip Alecsandri. (A. O. V*, 255—272).

— *Variante ale „Mioriţei".* Dă exemplu de variantă tip vechiu a Mioriţii, dintre cele publicate de N. Plopşor în revista „Arhivele Olteniei", No. 25—26 (1926). (A. L. A. VII*, 301, 8).

— P. V., *Teodor A. Naum, Idilele rustice ale lui Theocrit.* Contrar părerii lui Legrand, D. Naum scoate la iveală inspiraţiunea realistă şi populară a idilei theocritiene, explicând şi geneza ei. Face legătură şi cu folclorul românesc. (C. L. LVIII*, 224).

— Panaitescu, P. P. *O descriere franceză necunoscută a Serbării Paştilor în Principatele Române la sfârşitul veacului XVII.* Mărturia cuiva care fusese de faţă la serbare se află în „La Turquie crétienne" de De la Croix, Paris, 1695. (R. A. I, 291—292).

— Pandrea, Prof. Eft., *Impreunarea oilor.* Descrie cum se petrece împreunarea şi felul cum se împarte laptele. Cuvintele întrebuinţate cu această ocazie. (C. S. III, 57—61).

— Papahagi Tache, *Cercetări în Munţii Apuseni.* Constatări făcute la faţa locului asupra aşezării, tipului şi vieţii Moţilor. Limba lor şi apropieri de dialectul aromân. Texte de folclor. Greutatea problemei originii Moţilor. (G. S. vol. II, fasc. 1, 22—89).

— Papahagi Tache, *Răspuns la o recensie.* Impotriva obiecţiunilor ridicate de D-l Sextil Puşcariu în *Dacoromania*, III, 840—841, persistenţa de a crede în existenţa unei romanităţi în Sudul iliric. (G. S. vol. II, fasc. 1, 156—159).

— Papahagi Tache, *Creaţiunea poetică populară.* Versurile a două ţărance maramureşene: Anuţa Pleş din Ieud şi Irina Stan din Săpânţa. Transcrierea fonetică a versurilor. Consideraţiuni generale: creaţiunea lirică e mai mult femenină; cea epică, eminamente bărbătească. (G. S. vol. II*, fasc. 2. 263—309).

— *Păstoritul în Munţii Rodnei de d-l Emil Precup.* „Este o monografie laborioasă cuprinzând un material bogat... în ce priveşte terminologia... vieţii de păstor" precum şi folklorul ciobănesc din munţii Rodnei". (A. O. V*, 292).

©BCU CLUJ

— Pinetta Mihail, *Monografia Samarinei.* Origina, caracterul și ocupația locuitorilor. Meseriile, industria casnică. Jocuri. Biserica și școala. Portul. Credință și superstiții. Casele și mobila. Hrana locuitorilor. Dialectul. Glosar. Gramatică. Expresii. Proverbe și locuțiuni. Nume de familii, de bărbați și de femei. (P. B. III, 87—92, 120—125, 176—190, III*, 237—251; IV*, 6—10, 48—51).

— Pintea M., *Pregătiri de nuntă.* (Obiceiuri din Pintic). Descrierea ceremoniilor obișnuite în zilele care preced cununia. (C. S. IV*, 122—126).

— Pop Șt., † *Ștefan St. Tuțescu.* A fost unul dintre cei mai sârguitori și mai dotați folcloriști ai noștri. Opera sa de căpetenie „Poezii populare", n'a avut norocul să și-o vadă tipărită. E o datorie față de memoria lui și e de mare interes pentru cercetători, ca această colecție să se publice. (C. S. IV*, 49—50).

— Popa A., *Credințe.* Câteva credințe referitoare la: Apă, Aur, Bălauri, Baieră, Curească, Cruce, Lampă, Lună, Lapte, Lemn, Leagăn, Moarte, Muieri, Gușă, Horia și Sf. Ilie. „Din Câmpenii de sus, Bihor". (C. S. IV*, 36—38).

— Popa At., *Medicină populară.* Cum se vindecă junghiul, măselele, nădușala, bubele, boala de apă, băbuța, durerea de cap. (C. S. IV*, 11; 23—24).

— Popu-Câmpeanu Ion, *Plantele în poezia poporală.* La Blaj se află o colecție de plante făcută la 1905 de d. Dr. Ambrosiu Chițeanu, intitulată „Plantele din poezia poporală". Cuprinde 85 de bucăți diferite. Fiecare bucată are etichetă cu numele latinesc și românesc, precum și poezia populară în care e amintită. (C. S. III, 41—45).

— † *C. Rădulescu Codin, folcloristul și scriitorul popular.* Necrolog. Viața lui de folclorist entuziast și neobosit. Opera lui tipărită. A lăsat multe manuscrise. (Lm. VII*, 155).

— *Românii nomazi. Studiu din viața Românilor din Sudul Peninsulei balcanice de Th. Capidan.* Redarea cuprinsului. Aprecierea: o valoroasă contribuție întru cunoașterea Aromânilor. (A. O. V*, 291—292).

— Rosetti Radu, *„Junii". Conferință la Ateneul Român.* „Junii" sânt o ceată de tineri care se constituesc în suburbiul Șchei din Brașov, în sărbătorile Paștelui, spre a serba un obiceiu vechiu. Regulamentul „Junilor" și legenda obârșiei lor. (Cuv. III*, Nr. 421).

— Sala Vasile, *Descântecul de Mărit (din Bihor).* Formulele descântecului și diferitele procesiuni ce le însoțesc. (Șz. XXXIV*, 127—135).

— Șiadbei I., *Leca Morariu, Războiul Troadei (după Codicele Const. Popovici, 1796), Cernăuți, 1924.* Versiunea populară a Războiului Troadei e publicată de d. Morariu în cele mai bune condițiuni tehnice, și de reproducere și de studiare critică a textului. Insă manuscrisul acesta din Codicele Popovici nu e „primul text de felul acesta în românește", întru cât, la 1791, publica la Sibiu, Mateiu Voileanu o versiune a aceluiași text, aflată într'un codice scris de un strămoș al său între 1748—1768. (V. R. XVII, Vol. LXII, 354).

— Ss. relevă lucrările datorite lui I. Mușlea: *La mort-mariage; une particularité du folklore balcanique* și *Le cheval*

©BCU CLUJ

merveilleux dans l'épopée populaire. (Mélanges de l'École Romaine en France). (Kbl. XLIX*, 54).

— Ss. menţionează colecţia lui *Franz Obert: Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen.* — Poveşti culese pe la jum. sec. al XIX-lea din gura păstorilor români şi apoi traduse în l. germană. (Kbl. XLIX*, 55).

— T. B., *Folclorul bănăţean.* Dare de seamă asupra colecţiei de poezii populare din Bănat a D-lui Lucian Costin, „Mărgăritarele Bănatului" şi asupra broşurei „Basme, istorioare, legende şi anecdote". (Cs. X*, 157).

— T. G., *Spicuiri.* Se recomandă folcloriştilor studiul D-lui Artur Gorovei „Partea sufletului, un vechiu obiceiu juridic al poporului român", publicat în revista „Şezătoarea" din Fălticeni. (C. S. IV*, 84—85).

— Todica Gavril, *Mit şi preistorie.* Orice legendă cuprinde o scântee de adevăr. O colindă din comuna Homorod, judeţul Hunedoara, vorbeşte de un june care se luptă cu leul. Reminiscenţă de când trăia în părţile orientale ale Europei leul de cavernă. Herodot atestează aceasta pe la anul 482 a. Chr. Descântecele noastre descriu oameni cu înfăţişarea primitivă. (C. S. IV*, 89—92).

— Topârceanu G., *Valul de vulgaritate.* Satele sânt pe calea unor prefaceri sociale de progres. In poezia populară se resimte nota grotescă inerentă acestor transformări. (A. L. A. VI, 238, 8)

— Ţenescu Ecaterina, *Texte populare din Bistriţa-Năsăud.* Culegeri făcute în 1924. 21 de texte transcrise fonetic. Relevarea unor particularităţi în fonetismul regiunei. (G. S. vol. II*, fasc. 2, 328—345).

— Vâlsan Gh., *Geografia basmelor române.* Conferinţă rostită de d-l prof. G. Vâlsan la şedinţele Muzeului Etnografic. Rezumatul. Se ocupă de acele basme în care se descriu călătorii, de unde se poate vedea cum se prezintă în genere aceste ţinuturi descrise de imaginaţia populară. Astfel, D-l Vâlsan încearcă să le localizeze geograficeşte, ajungând la concluzia că basmele româneşti descriu ţinuturi de stepă şi de pustii din Nordul Mării Negre până în Asia Centrală. (C. S. III, 45—47).

— Vuia R., *Ţara Haţegului şi regiunea Pădurenilor, studiu antropogeografic.* Lucrare conştiincioasă care şi pentru istorie e de un deosebit interes. Rectificări de ordin filologic şi istoric. (R. I. XII*, 271—272).

Recensii.

— *Bârlea I., Balade, colinde şi bocete din Maramureş*, Bucureşti, 1924; *Cântece poporane din Maramureş*, 1924. (G. S. vol. II, fasc. 1, 185—186). — O. D. (Şz. XXXIII, 47—48). — Artur Gorovei.

— *Cardaş Gh., Cântece poporane moldoveneşti.* (Şz. XXXIV*, 13—116). — Artur Gorovei.

— *Raffaele Corso, Folklore: Storia, obbietto, metodo, bibliografia.* Roma, 1923. (G. S. vol. II*, fasc. 2, 411—412). — T. P.

— *Costin Lucian, Mărgăritarele Banatului.* (Şz. XXXIV*, 47—48). — Artur Gorovei.

— *Dumitraşcu N. I., Moşteniri, Poveşti, Legende şi amintiri istorice.* Şz. XXXIV*, 1—9). — Artur Gorovei.

— *A. van Gennep, Le folklore, Paris, 1924.* (G. S. vol. II*, fasc. 2, 408—409).

©BCU CLUJ

— *Gomoiu Dr. V., Din Istoria Medicinei şi a învăţământului medical în România (înainte de 1870).* (Şz. XXXIV*, 46). — ARTUR GOROVEI.

— *Iorga N., La Littérature populaire source de Haute Littérature* („Mercure de France", No. dela 15 April 1925). (Şz. XXXIII, 73—77). — ARTUR GOROVEI.

— *Laugier Ch., Contribuţiuni la Etnografia medicală a Olteniei.* Şz. XXXIV*, 138—139). — ARTUR GOROVEI.

— *Meteş Ştefan, Păstorii ardeleni în Principatele române.* (R. I. XII*, 261—262). — ARTURI GOROVEI.

— *Papahagi Tache, Graiul şi folklorul Maramureşului, Bucureşti, 1925.* (R. I. XII*, 276—277).

Fonetică.

— ABAS A., Recensii despre *Panconcelli-Calzia, Die experimentalle Phonetik in ihrer Anwendung auf die Sprachwissenschaft 2.... Auflage... — Jörgen Forchhammer, Die Grundlage der Phonetik*, critică foarte riguroasă, mai ales a cărţii a doua, din punctul de vedere al unui aderent al foneticei experimentale. (Neoph. v. 11. 67—71).

— EIJKMAN L. P. H., *The soft palate and nasality.* (Neoph. v. 11. 207—18, 277 u.).

— *Maurice Grammont, Notes de phonétique générale*, VIII. *L'assimilation*, în Bulletin de la Société de linguistique de Paris, XXIV, No. 73, Paris, 1923. (G. S. vol. II, fasc. 1, 182—183). — AL. ROSETTI.

— KARG I., *Die Schallanalyse, eine historische Betrachtung.* (I. J. v. 10. 1—14).

— *Popovici Iosif, Ortoepia şi fonetica. Lucrări de fonetică.* (A. S. N. S. Bd. 149, 303 u.). — FRIEDWAGNER.

— ROSETTI A., *Note asupra rotacismului.* Răspuns recensiei D-rei Marg. Ştefănescu din Arhiva, XXXII, 151—156, asupra lucrării D-lui Rosetti, *Étude sur le rhotacisme en roumain*, Paris, 1924. (G. S. vol. II*, fasc. 2, 354—359).

— SCRIPTURE E. W., *Linguistik und Phonetik.* (N. S. Bd. 34, 422—4).

WALLENSKÖLD A., Recensie despre *Jörgen Forchhammer, Die Grundlage der Phonetik.* (Nph. M. 26 Jg. 117—20).

Fonologie.

— *Friedwagner M., Zur Aussprache des lateinischen C vor hellen Vocalen* (extras din *Hauptfragen der Romanistik: Festschrift fur Ph. A. Becker).* (G. S. Vol. II, Fasc. 2, 407—408). — O. D.

— MEYER-LÜBKE W., *Beiträge zur romanischen Laut- und Formenlehre. 6. Die Grupe ct*, p. 642—7, asupra rom. *ct* > *pt.* (Zr. Ph. Bd. 45, 641—61).

— *Procopovicii Alexie, Probleme vechi şi nouă* (extras din Dacoromania II 174—214). (A. S. N. S. Bd. 149, 153—7). — FRIEDWAGNER.

— *Rosetti Al., Étude sur le rhotacisme en roumain.* (G. S. Vol. II*, Fasc. 2, 382). — O. D.

— SKOK P., *Zur Chronologie der Palatalisierung von c g qu gu vor e i y i im Balkanlatein.* Contribuţie foarte impor-

©BCU CLUJ

tantă, în care autorul dovedește, prin împrumuturile slave, că înaintea sosirii Slavilor exista pronunțarea velară a lui *c* și *g* înaintea lui *e*, *i*, că palatalizarea română este postslavică și independentă de palatizarea vest-romanică și că pierderea elementului labial în *qu gu* înaintea lui *e i* este preslavică. (Zr. Ph. Bd. 46. 385—410).

Gramatici.

— *Valentiny Antal, Tüzetes román alaktan.* Recensie amănunțită a gramaticei limbei române de Valentiny. (E. I. Sz. II, 83—85). — S. Pop.

Istorie culturală.

— Avakian Gr., *Arhivele rusești din Cetatea-Albă și importanța lor pentru Istoria Românilor.* Autoritățile românești nu s'au îngrijit să se păstreze arhivele rusești din Basarabia, prețioase pentru istoria vieții românești. (R. A. I, 189—200).

— Baiculescu G., *I. Vlădescu: Isvoarele istoriei Românilor. Letopisețul de la Bistrița și Letopisețul de la Putna.* Ed. Cartea Rom. 1926. Cercetare a părerilor emise până acum asupra acestor letopiseţe. D-l Vlădescu conchide: cel de la Bistrița e mai vechiu, început la 1457 la curtea lui Ștefan-cel-Mare. Letopisețul de la Putna pare a fi scris după 1526. (A. L. A. VII*, 268, 7).

— *Vlădescu I., Isvoarele istoriei Românilor I. Letopisețul dela Bistrița și Letopisețul dela Putna.* (I. N. fasc. 6, (1926), 385—386).

— Băilă Ion, *Credința strămoșească și cultura națională în Basarabia.* Basarabia are nevoe de un focar de cultură românească. Comisariatul „Astrei" din Chișinău, precum și Facultatea teologică, pentru a cărui sediu în acest oraș pledează toate interesele, vor avea acest rol. (S. d. m. III*, 693—94).

— Bălan Teodor, *Arhivele Bucovinei.* Istoricul acestor arhive. Ce a mai fost salvat după Războiul mondial. Un imens material stă încă nepublicat. (R. A. II*, 301—304).

— Bălan Teodor, *Teodor Racoce și „Chrestomaticul românesc".* Incercarea lui T. Racoce de a fonda o revistă care să publice traduceri, din diferite literaturi. El nu-și realizează planul, deși obține permisiunea autorităților austriace, pe când era funcționar al guvernului în 1816. Publică totuși un volum de nuvele „Chrestomație românească". Se dau documentele privitoare la această întreprindere a lui T. Racoce. (C. Cos. II, III*, 349—370).

— Berechet Șt., *O carte rusească despre biserica Bucovinei de acum 50 de ani.* Cartea despre care vorbesc rândurile de față se intitulează: „Biserica ortodoxă din Bucovina, scrisă de un funcționar al sinodului rus, Vladimir Mordinov, tipărită în S. Pterburg, 1874". (R. B. C. XVI, 75—111).

— Bitay Árpád, *A moldvai magyarság (= Ungurimea din Moldova).* Istoria Săcuilor și Ciangăilor din Moldova, privită mai ales în legătură cu organizația bisericească (Episcopiile catolice de Milcov, Siret și Baia; mănăstirea franciscană de la Bacău). (E. I. Sz. III, 129—151).

©BCU CLUJ

— Bitay Árpád, *A XVII. századbeli erdélyi református püspökök ezen címéről: „Orthodoxus otáhok püspöke"* (= Titlul de „Vlădică al vaiahilor ortodoxi", purtat de episcopii reformaţi din Ardeal, în secolul XVII). D-l Bitay crede că Geleji Katona I., cel dintâiu care a purtat acest titlu începând din a. 1634, a fost influenţat de mişcarea pornită din Anglia în 1628 şi care avea drept scop unirea tuturor bisericilor protestante. Episcopul a crezut că amplificându-se astfel titlul, cuvântul lui va cădea cu mai multă greutate în cumpănă în proiectatul congres mondial al protestanţilor. (E. I. Sz. II, 452).

— Bogrea V., *Legende istorice paralele cu ale noastre în cronica lui Gh. Brancovici.* Semnalează existenţa unor interesante paralele la anumite legende despre Domii noştri şi Alexandru-cel-Mare. (A. I. N. III, 505—507).

— Bogdan-Duică G., *Descripţia Basarabiei. Essai sur l'histoire naturelle de la Bessarabie par Charles Tardent. Lausanne, 1841,* are un interes cultural şi ar merita să fie retipărită. (Tr. LVII*, 654—655).

— Bucuţa E., *Mihai Viteazul despre el şi ale lui.* Printre altele, se dă şi un fragment din istoria despre el însuşi a lui Mihai Vodă, în care se desvălue sufletul adânc şi nobil al domnului muntean. (S. d. m. III*, 490—91).

— Bucuţa E., *Românii dintre Vidin şi Timoc.* Răspunsuri îndreptăţite celor cari au recensat, în „Arhiva" din Iaşi, lucrarea cu titlul de mai sus. (I. E. VI, No. 161, 1—2).

— C. B., *Un autor anonim despre numismatica Daciei.* La Academia Română, vol. 1689, filele 130—133, sânt câteva pagini răslețe care cuprind un mic studiu intitulat: „Medalii dacice în Muzeul Britanic". După câteva indicii, se bănueşte că ar fi al lui Ion Ghica. Reproducerea acestor pagini. (C. N. A. VI, 52—56).

— Capidan Th., *Românii din sudul Peninsulei Balcanice.* Conferinţă. Originea lor, istoricul, starea economică şi culturală, situaţia lor politică de astăzi, măsurile ce trebuesc luate pentru recâştigarea drepturilor pierdute. (S. d. m. III*, 184).

— *La Chişinău s'au descoperit importante documente istorice.* D. Eugen Ionescu-Darzău, preşedintele tribunalului din Chişinău, a găsit în podul palatului de justiţie două lăzi şi un geamantan cu acte şi documente privitoare la trecutul Moldovei şi Basarbiei, scrise parte în limba românească, parte în limba slavonească. Unele datează de la Ştefan cel Mare. (F. D. XLI*, No. 25, 5).

— Ciobanu, Dr. Virgil, *Statistica Românilor ardeleni din anii 1760—1762.* N'a fost încă publicată. E făcută de funcţionari superiori germani şi e mai nepărtinitoare decât statistica Episcopului Klein (1733) şi a lui Petru Aron (1750). Se dă un total de 155.434 familii române unite şi neunite. (A. I. N. III, 616—700).

— Dăianu E., *Documente din anii 1848—1849, comunicate de Păcăţianu T.* Un ordin al lui Avram Iancu. Câteva scrisori din sec. al XVIII-lea. Interesante particularităţi de limbă. (Tr. LVII*, 354—363).

— *O importantă descoperire istorică.* D. I. Lupaş a descoperit în Sibiu, la Muzeul Bruckenthal, o scrisoare a lui „Ioan de Prislop ot Belgrad", întâiul mitropolit al Ardealului, către „Lucaci pulgăr meşter de Sibiu". (S. d. m. III*, 64).

©BCU CLUJ

— *Émile Picot et ses travaux relatifs aux Roumains, de N. Georgescu-Tistu.* Monografia d-lui Georgescu-Tistu „aduce o lumină mai mult întru clarificarea raporturilor de influență culturală și spirituală dintre Români și Francezi". (A. O. V., 159—160).

— FILITTI I. C., *Cine e cronicarul Dumitrache.* Intr'un articol apărut în „Convorbiri Literare" anul 57 (1925) p. 282—296, d. Giorge Pascu a indentificat pe Dumitrache stolnicul, cronicarul, cu boerul Dumitrache Varlaam. Indentificarea o făcuse și d-l Iorga. Aci se dau documente pentru a dovedi că sânt două persoane deosebite. (C. L. LVII, 825—833).

— GIUGLEA G., *Românii din Serbia.* In cadrele Ligii Culturale, care a organizat o serie de conferințe despre Românii de peste hotare, d-l Prof. G. Giuglea a făcut o expunere asupra populației românești din nordul Serbiei vechi. Bazat pe ultimele cercetări istorice și pe date de toponimie, D-sa arată originea și vechimea lor. (S. d. M. III*, 164).

— GIURESCU C. C., *Un manuscris miscelaneu.* D-l Giurescu posedă un miscelaneu manuscris, pe care îl descrie în acest articol, arătând și părțile din care e compus. Partea de la început a fost scrisă la 1775. (R. I. XII*, 311—313).

— GIURESCU C. C., *Uciderea voevodului Constantin Hangerli.* D-l Giurescu a aflat, între manuscrisele Academiei Române, o a treia povestire în versuri asupra morții lui Hangerli. E în manuscrisul miscelaneu No. 4768. Autorul necunoscut. Scrisă la începutul sec. al XIX-lea, superioară ca fond și ca formă celorlalte două. Textul. (R. I. XII*, 320—327).

— GOGA OCTAVIAN, *Un precursor al unității: Iosif Vulcan.* Discurs ținut la Oradea cu ocazia comemorării lui I. Vulcan. Timp de cincizeci de ani, Vulcan a fost în Ardeal una din figurile cele mai reprezentative ale mișcării culturale și naționale. Organul său de publicitate „Familia" a răspândit în Ardeal întreg duhul binefăcător al literaturei românești. In continuă legătură cu activitatea culturală din Țara liberă, Vulcan pregătește și în Ardeal drumul spre România de astăzi. (C. T. C. VII*, 29—32).

— SAMARINEANU G. M., *Iosif Vulcan.* Fără a fi lăsat opere de valoare permanentă, activitatea sa publicistică a fost salutară vieții culturale românești în Ardeal, pentru care a fost principalul animator. (F. I*, Nr. 2, 1—2).

— GOROVEI A., *Un mănunchiu de documente cu privire la Unirea Principatelor.* (Sfârșit). Trei poezii satirice „Panorama Moldovei", „Urare către Timbru Voevod și sateliții săi" și „Memoar de stegari și cocardați". Autorul celei de a treia pare a fi Necuiai Istrati. Mai sânt date niște scrisori rămase dela Prințul Grigori Sturdza și iscălite de I. Heliade Rădulescu, de A. Cuza, Domnitorul s. a. (J. L. XV*, 253—268).

— *O inițiativă lăudabilă în urma unei impresionante întâmplări.* In 1848, Costache Negri, Alecu Russo și Vasile Alecsandri au ridicat în comuna Gârcina din Județul Neamț un paraclis, ca mulțumită lui Dumnezeu, c'au scăpat teferi dintr'o furtună care-i apucase într'o pădure din apropiere. Paraclisul a ars mai târziu și astăzi comuna intenționează să ridice o biserică în locu-i. (Un. XLVI*, 25 Dec.).

©BCU CLUJ

— Dr. H. K., relevă cu elogii *Anuarul Institutului de istorie națională* publicat de Alex. Lapedatu și Ioan Lupaș, II. 1923, București, Cartea Românească. Apreciază în special studiile d-lor Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Alex. Lapedatu și Th. Capidan. (Kbl. XLIX*, 77).

— Iorga N., *Câteva cărți rare din epoca Unirii.* In biblioteca Școlii Române din Fontenay-aux-Roses se află unele broșuri politice rare. Analizează pe câteva din ele. Reproduce și câteva versuri dintr'o broșură de poezii a unui anonim, tipărită la Paris, 1843, intitulată „Adevĕrul". (R. I. XI, 298—299).

— Karadja I. Constantin, *O curiozitate literară din timpul Eteriei.* La 1822, apare la Leipzig o carte a lui E. M. Rittler, în care se povestește într'un stil sensațional despre nenorocirile unei tinere grecoaice în timpul Eteriei la Iași. In prefața cărții se spune că ediția engleză s'ar fi epuizat. (C. L. LVII, 319—320).

— Karadja I. Constantin, *Un manuscris al lui Ieremia Cacavela din biblioteca lui Constantin Brâncoveanu.* A fost publicat la Londra de D-l F. H. Marshall (Cambridge University Press, 1925). Manuscrisul e datat din București, în Decembrie 1686. Câteva informații biografice asupra lui Cacavela. (R. I. XII*, 16—18).

— Keresztury-Olteanu Al., *Influențe reciproce între poporul român și cel maghiar.* Unii etnografi maghiari constată că „cele mai frumoase și înduioșătoare bucăți din poezia populară maghiară — balade secuiești — își găsesc similarele lor în Moldova și Muntenia". Din „Provincialismele Secuilor", ce se află la finele colecțiunei de poezii populare a episcopului Kriza János intitulată: *Vadró zsák*, se văd influențele românești în limba poporului maghiar din Ardeal. (C. T. C. VII, 87—88).

— Klein, Karl Kurt, *Ein siebenbürgisch-sächsischer Pravilist in moldauischen Diensten.* — E vorba de Christian Flechtenmacher, jurisconsult excelent, care a stat în serviciul Moldovei, interesându-se de aproape de toate manifestările culturale ale Românilor. (Kbl. XLIX*, 113—121).

— Lalescu Traian, *Note despre Eftimiu Murgu.* Câteva scrisori și adrese oficiale primite de Murgu din partea lui Asachi din Moldova și a lui Petrachi Poenaru din Muntenia. (R. I. XII*, 327—331).

— Lupaș I., *Acte relative la procesul dintre episcopul Lemeni și profesorii din Blaj.* Reproducerea actelor. (A. I. N. III, 573—584).

— Lupaș I., *Informații privitoare la activitatea doctorului Ioan Molnár Piuariu (1786).* — Câteva scrisori cu referințe despre Molnár. (A. I. N. III, 567—569).

— Veress Andrei, *Ceva despre viața și activitatea doctorului Ioan Molnár Piuariu și a fiului său.* Contribuții la biografia lui Piuariu, de interes istoric cultural. E remarcată cartea acestuia, ca cea dintâiu lucrare de medicină a unui doctor român. Fiul acestuia scrie și el o carte în nemțește. (A. I. N. III, 569—572).

— Lupaș Ioan, *Criza presei ardelene.* In timpul Războiului, mulți ziariști de seamă ardeleni au trecut în Țară, iar cei rămași erau supuși măsurilor represive maghiare. De aci a-

©BCU CLUJ

rezultat criza presei române în Ardeal. După Războiu, vechii intelectuali ardeleni au trecut la opera de organizare politică şi culturală, încât criza continuă. Interesele naţionale cer reorganizarea presei. (S. d. M. III, 4).

— LUPAŞ IOAN, *Despre foştii elevi ai şcoalelor ortodoxe române din Braşov.* Rolul mare ce l-au avut în desvoltarea culturală a poporului românesc. (Tr. LVI, 276—281).

— MAIMUCA N., *Contribuţia Românilor Macedoneni în cultura românească din Transilvania şi ţările vecine.* „In istoria culturală a Ardealului şi Ungariei un capitol important îl ocupă rolul pe care l-au jucat Românii Macedoneni. Emigraţi din Sudul Dunărei, îndeletnicindu-se în primul rând cu negoţul, ei au format colonii importante în oraşele cu populaţie românească şi ungară, s'au constituit în clasă burgheză şi s'au manifestat nu numai în viaţa economică, dar şi în cea culturală". (C. T. C. VI, 126—128).

— MARCU ALEXANDRU, *Un filoroman: Edoardo Gioia.* O scrisoare a lui Gioia din 1875 către un alt filoroman dela Paris. A. Ubicini, scrisoare ce se găseşte într'o colecţie de acte ce privesc propaganda în Italia, care colecţie, la rândul ei, face parte din biblioteca lui A. Ubicini, dăruită Academiei Române (1885). (Rom. V, Nr. 9, 8).

— METEŞ ŞTEFAN, *Relaţiile bisericii româneşti ortodoxe din Ardeal cu Principatele române în veacul XVIII.* 1. Ajutorul lui Constantin Vodă Brâncoveanu, al Mitropolitului Teodosie şi al altor boieri din Ţara Românească, dat bisericii ortodoxe din Ardeal în lupta cu catolicii şi cu Românii uniţi cu Roma. 2. Relaţiile bisericii ardelene cu Moldova până la 1750. 3. Relaţiile bisericii ardelene cu Mitropolia din Bucureşti (1701—1716) şi cu Episcopia Râmnicului între anii 1716—1739. (R. T. XV, 107—115, 139—155, 199—207, 244—252, 311—315).

— MIHAIL HALICI, *Contribuţie la Istoria culturală românească din sec. XVI, de N. Drăganu.* Despre M. Halici se ştia foarte puţin până la apariţia studiului d-lui Drăganu, care, adunând numeroase veşti, a putut reconstitui biografia acestui bărbat de seamă de pe vremuri, lămurind şi activitatea-i de scriitor. (A. O. V*, 455—456).

— *Drăganu N., Mihail Halici (contribuţie la istoria culturală românească din sec. XVII (extras din „Dacoromania").* (R. I. XII*, 368—371).

— MINEA I., *Ştiri noui despre propaganda catolică în Moldova în sec. XVII.* E reprodus actul prin care Vito Piluţio e recomandat arhiepiscop de Marcianopol, cu reşedinţa în Durostorul nostru. (R. A. II*, 399—400).

— MOGA I., *O însemnare despre legăturile culturale dintre Ardeal şi Moldova în sec. XVII-lea.* Se reproduce testamentul unei ţărance din Sălişte, cu menţiunea că Oprea Alămuţ fu trimis în Moldova „să înveţe scrisoare". Se vede şi de aici că pentru Românii din sudul Ardealului izvorul de cultură românească era în Principate. Actul datează din 1651. (A. I. N. III, 563—564).

— MUŞLEA ION, *O scrisoare a lui Atanasie Marienescu către Émile Picot.* Émil Picot s'a interesat şi de folclorul românesc, publicând chiar o mică culegere de poezii populare de la

©BCU CLUJ

Românii din Serbia și recensii asupra colecțiilor de acest fel. Scrisoarea lui Marienescu e un răspuns lui E. Picot, care îi ceruse spre informație culegerea de balade de la 1859 și 1867. Marienescu îl roagă la rândul său să-i procure „o carte despre datinele séu povestele franceze". (F. Fr. I*, 157—158).

— Nicolaiasa Gh., *Trei scrisori ale lui Eufrosin Poteca.* După introducere, în care se arată însușirile mari ale acestui dascăl dintre primii de școală românească, urmează textul a trei scrisori ale lui E. Poteca, dintre care două inedite, ce s'au găsit în actele Mitropoliei din București, depozitate la Academia Română. (C. L. LVII, 814—820).

— Păcățian, Teodor V., *Contribuțiuni la istoria Românilor ardeleni în sec. XVIII.* La 1744 și 1783, Românii uniți s'ar fi întors la ortodoxie, dacă ar fi fost un om providențial, care să-i conducă. (A. I. N. III, 161—179).

— Panaitescu P. P., *Planurile lui Ioan Câmpineanu pentru unitatea națională a Românilor.* Din cercetarea documentelor referitoare la relațiile lui Câmpineanu cu șeful emigrației naționale polone, Adam Cyartoryski, se reconstitue într'o lumină nouă ideologia și rolul acestui boier român în mișcarea de la 1838—40. (A. I. N. III, 63—106).

— Pascu Giorge, *Dionisie Eclisiarhul, ? — 1820.* Date din viața lui Dionisie. Știa slavonește, rusește, turcește și poate și grecește. Opera sa „Hronograful Țării Romînești" dela 1764—1815. E precedat de 2 prefețe. Cuprinsul primei redacții de la 1814. Autorul intercalează o istorie a lui Napoleon, pag. 211—216. A întocmit și o listă de prețuri de lucruri și de bani, intercalată la pag. 214. Apoi o istorie a Sârbilor. Izvoarele întrebuințate de autor. (C. L. LVII, 768—777).

— Pascu Giorge, *Dumitrachi Varlaam, după 1794.* Studiu asupra vieții lui Dumitrachi V., după știrile date întâia dată de Mihaiu Cantacuzino în Ghenealoghiia familiei Cantacuzinilor și după datele scoase din lucrarea lui Dumitrache. Istorie [a Țării Rumînești dela 1769—1774], publicată de V. A. Urechia în Anal. Acad. Rom. 1889. Dumitrachi întrebuințează multe cuvinte grecești, apoi cuvinte turcești, latinești și italienești. (C. L. LVII, 282—296).

— Protopopescu Dragoș, *Bucovina Românilor, Bucovina culturală.* Firul neîntrerupt al culturii românești în Bucovina. (I. E. VI, No. 164, 1—2).

— Reli Simeon, *Ceva despre fondurile arhivistice din Arhivele Bucovinei.* Pomenirea actelor de mai mare importanță pentru istoria Românilor, acte păstrate în fondurile bucovinene, din Cernăuți sau de aiurea. (R. A. II*, 305—311).

— Schiopul Iosif, *Istoriografia săsească și Românii din Ardeal.* Repertoriul istoriografilor sași, cari până în sec. al XVIII-lea admiteau cu toții latinitatea, prioritatea și continuitatea Românilor în Ardeal. Interesele politice au îndemnat pe cei de mai târziu să mistifice aceste adevăruri. (S. d. M. III*, 9—12).

— Sucin, Dr. Coriolan, *Blajul, Brașovul și Mureșenii.* Activitatea pe care au desfășurat-o Iacob și Andrei Mureșianu pe terenul învățământului și pe terenul ziaristicei, prin care răspândeau la Brașov „ideile deșteptătoare ale școlilor din Blaj", unde își puseseră baza educației lor. (C. Cr. XIV, 362—376).

©BCU CLUJ

— SUCIU, Dr. CORIOLAN, *Trei proclamaţii inedite din primăvara anului 1848.* Proclamaţia lui Aron Pumnul găsită în Arhiva mitropolitană din Blaj. Manifestul tuturor Românilor Transilvani către Patria lor, aflat în arhiva din Blaj, No. 655. Aceasta e una din proclamaţiile lui I. Bărnuţiu, după cum arată ideile şi stilul. In fine „Proclamaţia tinărului din Viena" găsită tot în arhiva din Blaj. Nr. 728. (C. Cr. XIV, 166—172).

— SUCIU, Dr. CORIOLAN, *Protestul din 1842 al Blajului împotriva limbei maghiare.* Ca răspuns la hotărîrea Dietei din Cluj, prin care se impunea limba maghiară în toate afacerile publice, ale şcolii şi ale bisericii tuturor naţionalităţilor din Ardeal, Blajul prin consistorul, profesorimea şi episcopul Lemeni, a făcut un înverşunat protest. în urma căruia cauza românească a izbândit. (C. Cr. XIV, 124—132).

— SUCIU, Dr. CORIOLAN, *Rolul naţional-cultural al Blajului în preajma evenimentelor din 1848.* Pregătirea marelui curent naţional de la 1848 e opera generaţiei de profesori tineri şi entuziaşti care, după 1830, au propovăduit în şcolile Blajului. Un Timotei Cipariu, Simeon Bărnuţiu, Gh. Bariţiu, Aron Pumnul, Ioan Rusu, etc... (C. Cr. XIV, 44—49).

— ŢOPA DIMITRIE, *Moldova şi biserica ortodoxă din Leow.* La construirea bisericei ortodoxe din Leow, făcută în sec. al XVI-lea, au contribuit cu ajutoare materiale şi Voevozii moldoveni. Biserica împreună cu clădirile din jur aparţine „Institutului Staurophighian. In arhiva de mare preţ a acestui institut se află şi multe documente dela Domnii Moldovii, cunoscute nouă din colecţiunea lui E. Hurmuzaki. In 1926, Institutul Staurophighian retipăreşte în almanahul său aceste anale, în care documentele sânt rânduite în mod cronologic. Ni se dă aci în traducere românească părţile referitoare la istoria Voevozilor şi boierilor moldoveni. (J. L. XV*, 53—61 ; 121—132).

— ZABOROVSCHI VIRGIL, *Importanţa arhivelor vieneze pentru istoria Românilor.* In note, informaţii asupra conţinutului arhivelor care privesc pe Români. (R. A. I, 145—176).

— ZABOROVSCHI VIRGIL, *Intre trecut sau viitor.* Cu prilejul celor două volume ale „Istoriei civilizaţiei române moderne" de E. Lovinescu. Apărare a tradiţionalismului combătut de D-l Lovinescu. Susţinerea că „singură cunoaşterea, precum şi interpretarea amănunţită, profundă, *integrală* a trecutului nostru ne poate da o justă idee despre marea prefacere din sec. al XIX-lea". (Gn. IV, 307—308).

— ZABOROVSCHI VIRGIL, *Tradiţionalism.* Nevoia unei reînvieri, în conştiinţa noastră, a trecutului, pentru a întări vechiul şi bunul procedeu al *păstrării şi amalgamării simultane* şi faţă de influenţele Apusului, înaintea cărora sântem prea pasivi. (Gn. IV, 257—261).

Recensii.

— *Loghin Const., Anul 1848 în cultura şi literatura Bucovinei.* (R. M. V*, No. 432).

— *Marcu Alex., Romanticii italieni şi români.* (R. M. V*, No. 7, 8, 9, 49—50). — Căpit. A. I. G., (R. I. XI, 229—231). — NICOLAE IORGA.

— *Minea I., Cercetări istorice. (Buletinul Seminarului de Istoria Românilor al Universităţii din Iaşi).* (R. I. XI, 336).

©BCU CLUJ

— *Panaitescu P. P., Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin.* (C. L., LVIII', 144—147). — AL. P. ARBORE.

— *Philipide Alexandru, Originea Românilor (Ce ne spun izvoarele istorice).* (I. N. Fasc. 5, 1925, 371—377). — N. I. (R. M. V', Nr. 1, 38—39). — N. R.

— *Simionescu I. Dan, Viața literară și culturală a mănăstirii Cîmpulung.* (R. I. XII', 361).

— *Tzigara-Samurcaș, Al., L'art du peuple roumain.* (R. M. V', No. 1, 39—40).

Intre istorie și filologie.

— BOGREA V., *Bliaha.* Sînt acești Blîaha, Ruteni din Ungaria, de origine valahă. Argumente. (A. I. N. III, 519).

— BOGREA V., *Cherața.* Admite împreună cu I. Minea, că numele Cherana din pomelnicul Bisericii Domnești de la Curtea-de-Argeș, trebue cetit: Cherața. „Ca și primitivul său „Chera, Chira — Cherața face parte dintr'o întreagă serie de nume femeești, care... nu sînt decât apelative sau titluri feminine". (A. I. N. III, 512—514).

— BOGREA V., *Flutausis = Oltul.* „Flutausis nu poate fi interpretat ca Fluvius Aluta, cum face Mommsen, ci ca Fl. Tausis, cum recunoscuse Zeuss". (A. I. N. III, 518—519).

— BOGREA V., *Asupra originii numelui Tat(ul).* Comunică explicarea, care se pare definitivă, dată de V. Thomsen în articolul său „Turcia" (Samlede Aphandliger, III, Copenhaga și Cristiania 1922, p. 103): Tat, cuvînt întrebuințat de Turci încă foarte timpuriu, designând populațiile streine supuse lor. (A. I. N. III, 509—511).

— BOGREA V., *Românii și vecinii.* Documente lingvistice arătând rolul de factor civilizator al Românilor printre popoarele între care trăesc. O mărturisesc cuvintele din graiul vecinilor noștri, care desemnează ocupațiuni sau produse specific românești. (A. I. N. III, 493—499).

— DICULESCU CONST. C., *Contribuție la vechimea creștinismului. Din istoria religioasă a Gepizilor.* Date lingvistice și arheologice cu privire la vechea religie a Gepizilor și la creștinismul lor. Elemente de mitologie veche germană în superstițiile noastre (Ielele, Știma, Iasma). Contribuția arianismului gepid la conservarea numelui etnic *Român.* (A. I. N. III, 357—376).

— DRAGOMIR SILVIU, *Vechimea elementului românesc și colonizările streine în Bănat.* Colonizările încep în sec. XIII. Ținutul scăldat de Timiș, Caraș, Bârzova și Begheiu apare din primul moment ca pământ românesc. Dovezi din toponimia locală. (A. I. N. III, 275—291).

— METEȘ ȘTEFAN, *Păstori ardeleni în Principatele-Române.* Traiul lor, plin de trudă și rizic, creia legături între Românii din ținuturi diferite. (A. I. N. III, 293—355).

— PAPAHAGI PERICLE, *Dobrogenești.* D-l Iorga susține românitatea voevodatelor lui Tatu, Chalis, Saccea și Seslav, afirmă însă, că numai o parte din aceste căpetenii erau români. Argumentele filologice, de onomastică, aduse aci, ar da indicații că acești voevozi dobrogeni erau toți români, și ca nume și ca origine. (Dn. II, 22—29).

©BCU CLUJ

Lexicografie, Lexicologie şi Geografie linguistică.

— *Bartoli M., Piano generale dell'Atlante linguistico italiano.* Extras din Rivista della Società filologica friulana. Udine, 1924. (G. S. vol. II, fasc. 1, 184). — O. D.

— Bocăneţu Al., *Terminologia agrară în limba română.* Numirile de unelte şi de pământ, precum şi sinonimele lor, extensiunea geografică şi etimologia. Numirile de plante în legătură cu agricultura sânt menţionate numai în introducere şi numai întrucât provin din latineşte. In rezumatul francez şi în introducere se dau concluziile acestui studiu: Din vechime am fost un popor stabil cu caracter eminamente agricol. Păstoritul a fost ocupaţia secundară — şi nu subt formă nomadă. (C. Cos. II, III*, 121—274).

— Bocăneţu Al., *Terminologia agrară în limba română, studiu filologic-istoric-cultural.* (R. I. XII*, 265—268).

— Borza Alex., *Florile din munţii lui Avram Iancu.* Interesează numirile locale ale florilor. (Tr. LVII*, 173—177).

— Bucuţa Emanoil, *Prietenii Dicţionarului.* Istoricul întreprinderii Dicţionarului Academiei Române, care întârzie. Constituirea unei Asociaţii pentru răspândirea şi ajutorarea Dicţionarului. (Gn. VI*, 75—77).

— Bucuţa E., *Dicţionarul Academiei.* In urma apelului lansat de „Prietenii Dicţionarului", s'a realizat fondul de un milion, ce asigură tipărirea de noi fascicole ale dicţionarului. Din provinciile alipite puţini au fost cari au dat concursul, cumpărând ce s'a publicat până acum din această operă. (S. d. M. III*, 750—751).

— *Ideea europeană, Pentru Dicţionarul Limbii române.* Apel publicului pentru înscrierea în Asociaţia „Prietenii Dicţionarului" cu scopul de a răspândi şi ajuta Dicţionarul Limbii Române, editat de Academie. (I. E. VII*, Nr. 186, 1).

— Chinezu I., *Dicţionarul Academiei.* „Nu este greu de arătat cum între marile noastre dicţionare şi spiritul vremii în care ele au apărut, este o intimă legătură. Epoca unirii, în care unitatea naţională trebue proiectată şi în studiul limbii, îşi cere şi ea imperios Dicţionarul său". (Ţ. N. VII*, 739—741).

— Cucu D. I., *Dicţionarul limbii române.* „Un mic istoric şi câteva constatări de actualitate" (Ţ. N. VII*, 798—801).

— *„Prietenii Dicţionarului".* Câţiva intelectuali au luat iniţiativa de răspândire şi desfacere cât mai largă a fascicolelor Dicţionarului Academiei tipărite înainte de Războiu, pentru ca prin banii strânşi să se tipărească materialul pregătit. Revistele „Gândirea" şi „Ideea Europeană" au lansat un apel în acest scop. (S. d. M. III*, 305).

— *Pentru „Dicţionarul limbei române".* Societatea „Prietenii Dicţionarului" urmăreşte trezirea interesului public pentru desăvârşirea acestei opere. (Cs. X*, 265—269).

— Arghezi T., *Un dicţionar al limbei române?* Ar fi de o utilitate foarte mare scrierea unei enciclopedii româneşti. Modalităţile cu cari s'ar putea realiza. (Ţ. N. VII*, 847—850).

— Capidan Th., *Dicţionarul Macedo-Român.* Cu ocazia lansării apelului pentru strângerea unui fond cu care să se publice un dicţionar macedo-român, pe care l-ar fi alcătuit etimologic

©BCU CLUJ

G. Pascu, Th. Capidan discută problema acestei opere lexicografice, arătând că lucrările de până acum (Mihăileanu, Dalametra, Nicolaidi) sînt nesatisfăcătoare. Expune normele lexicografiei moderne, după care trebue executat viitorul dicționar. G. Pascu, fiind insuficient inițiat în graiul Aromânilor, rămâne să ducă la îndeplinire această operă Societatea de Cultură Macedo-română. (P. B. II, 25—27).

— Dumitrașcu N. I., *Cuvinte rari*. Glosar. (C. S. III, 48—53).

— Feresnariu I., *O seamă de cuvinte*. Glosar. (C. S. III, 78—80).

— Ghibănescu Gh., *Sama visteriei Moldovei din 1763*. Studiul e întregit cu un bogat glosar de termeni, care aveau curs în legătură cu visteria veche. Înțelesul și originea fiecărui cuvânt. (I. N. Fasc. 5 (1925), 100—121).

— *Glossaire des patois de la Suisse romande*. Neuchâtel et Paris, 1924. (G. S. vol. II, fasc. 1, 179—182). O. D.

— N. I., *Dialoguri greco-slavo-românești pe la 1830*. Această carte din biblioteca d-lui Iorga e tipărită la Buda. „E o călăuză între limbile grecească, românească și slavonească". Termeni și expresii de proveniență streină, care se găsesc în această carte. Descrierea cărții și conținutul diferitelor capitole. (R. I. XI, 301—303).

— Ion a lui Toderică din Cotârgaș, *De-ale graiului moldovenesc (Pentru presumptivul Atlas linguistic)*. Ne dă câteva cazuri de fonetism dialectal moldovenesc. Ex.: g, gh > d, — *Gheorghe* > *Diordi*; *deal* > *gial*; ă > â — *că să face* > *cd sî faci*. oa > ă, *toate* > *tăți*, etc. (J. L. XV*, 133—134).

— Jaberg Karl, *Zur Sach- und Bezeihnungsgeschichte der Beinbekleidung in der Zentralromania*. Se caută zadarnic în articolul acesta explicarea câtorva cuvinte interesante d. p. prov. *grega*, frc. *grègues*; 150—4 passim despre rom. *brace*, *căltun*, *coltun*, *calțavetă* cf. și DR., IV, 1326. (W. S. Bd. 9. 137—72).

— Jud J., *Problèmes de géographie linguistique romane*. III. S'éveiller *dans les langues romanes*, p. 204—9 și despre limba română, în care nu e vorba de *trezi* nici de opiniunea divergentă a lui Tiktin despre *deștepta*; cf. DR. IV, 1326—27. (R. Lg. R. v. 2, 163—207).

— Molin I. R., *Spicuiri din graiul bănățean în alăturare cu cel macedo-român*. Adunare alfabetică de expresiuni, proverbe aromânești, scoase din lucrarea d-lui P. Papahagi, care sînt asemenea celor din graiul bănățănesc. (A. O. IV, 413—425).

— Morariu Leca, *Chestionar filologic*. Răspunsul explicativ al d-lui Dr. N. Grămadă asupra formelor: *să fibă*, *să știbă*, *să vibă*, apoi asupra formei *-am* în loc de *-ăm* de la pers. I. pl. indicativ. Lămuririle D-lui L. Morariu. (Gl. B. IX*, No. 2022).

— Morariu Leca, *Chestionar filologic. (Continuare și sfârșit)*. 1. D-l Dim. Cioloca comunică o colindă, auzită la un rus din regiunea Podoliei, satul Voroncău, care știa perfect moldoveneasca. Colinda cuprinde forme de rostire dialectale interesante. 2. D-l Prof. Capidan într'o scrisoare dă lămuriri asupra formei „să vibă" și a formei term. pers. I. plur. indic. *-am* în loc de *-ăm*. (Gl. B. IX*, No. 2023).

— Morariu Leca, *Chestiuni de lexic impropriu*. Decât forme

©BCU CLUJ

improprii şi hibride, dar româneşti, ca: *cerinţe*, *conglăsuire* şi *turâurire*, admitem mai bine elemente neologice: *exigenţă*, *concordanţă*, *influenţă*. (F. Fr. I*, 126—127).

— Morfoci Victor, *Din graiul dobrogean*. Mic glosar de cuvinte. (A. D. V, VI, 155—157).

— Papahagi Per., *Nutreţul oilor*. Interesează mai mult capitolul „Fân, fâneţe". Aceşti termeni nu există în graiul Aromânilor fiindcă nutreţul turmelor, în tot decursul anului, este iarba verde. Ca şi cuvântul *bour* şi *păcurar*, prezenţa în dacoromână a lui „fân, fâneţe", dovedeşte continuitatea Românilor în Dacia Traiană. (Dn. II, 1—10).

— Papahagi Tache, † *I. Dalametra*. Dicţionarul macedoromân a învăţătorului Dalametra e, printre puţinele publicaţii similare, cea mai de preţ. După apariţia acestei lucrări, Dalametra a mai cules un însemnat material lexical, care, publicat, ar fi o completare valoroasă a dicţionarului — şi un semn de pietate pentru cel dispărut. (P. B. II, 104—105).

— *Pascu Giorge, Dictionaire étymologique macédo-roumain. I. Les éléments latins et romans*. Planul lucrării conţine: Elementele latine, Elementele tracice, Elementele romanice, Elem. greceşti, Elem. turceşti, Elem. slave, Elem. albaneze, Elem. germanice, Elem. englezeşti, Elem. maghiare. Neologismele şi expresiuni interjecţionale. Urmează dicţionarul cu mai multe subdiviziuni. (A. O. IV, 525).

— Resmeriţă Alexandru, *Dicţionarul etimologico-semantic al limbei române*. Craiova, 1925. (G. S. vol. II*, fasc. 2, 413—414). — T. P.

— Rohlfs Gerhard, *Die Quellen des unteritalienischen Wortschatzes*, p. 162—4 concordanţele cu limba română. (Z. R. Ph. Bd. 46, 135—64).

— Rohlfs G., *La terminologia pastorale di Bova (Calabria)*. Material nou pentru *găleată* p. 285 şi pentru *sterp* etc., pentru care admite acuma în parte o încrucişare cu *extirpus* p. 283 u. (R. Lg. R. v. 2, 271—97).

— Savin, Petru G., *O seamă de cuvinte*, 29 cuvinte dialectale cu înţelesul lor. (T. P. III, 88—90).

— [Terminologia română referitoare la pământ]. Din teza de doctorat a D-lui George Fotino: „Contributions à l'étude du droit coutumier roumain" se relevă susţinerea că „terminologia română referitoare la pământ, în cea mai mare parte se urcă la o epocă anterioară romanizării teritoriului carpato-danubian". (I. E. VIII*, Nr. 192, 4).

Manuscrise şi tipărituri vechi.

Bălan Teodor, *Anton de Marki*. Datele biografice aflate în Arhiva Bisericii catolice din Cernăuţi. In calitate de prim inspector al şcolilor româneşti din Bucovina, de Marki, tipăreşte o gramatică română la 1810. Se mai aminteşte în articole şi de o lucrare nepublicată, „Comenius moldovenesc". (C. Cos. II, III, 611—612).

— Bianu I., *Cartea românească veche*. Sub carte veche românească se înţelege o carte scrisă sau tipărită în „slova veche" adică chirilică. Schiţă istorică a activităţii cărturăreşti la Ro-

©BCU CLUJ

mâni, de la întâile ei începuturi până în epoca modernă. (C. T. C. VII*, 107—108).

— Bulat T. G., *Trei scrisori de la Mihnea-Vodă Radu (1658).* Textul a două scrisori ale lui Mihnea-Vodă Radu către magistraţii oraşului Sibiiu, găsite în Arhiva Naţională săsească din acelaşi oraş. Ele pot interesa şi ca limbă. (R. I. XII*, 307—311).

— Cartojan N., *Legenda lui Avgar în literatura veche românească.* Intregeşte contribuţia lexicografică a lui Bogrea asupra Avgarului („Intre filologie şi istorie" din Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj, I, 1922), arătând că epistola pe care regele sirian Abgar ar fi trimis-o Mântuitorului, un fragment dintr'o veche legendă siriacă, s'a răspândit şi în literatura noastră veche, a pătruns în liturgica ortodoxă şi a influenţat chiar pictura religioasă. (C. L. LVII, 243—261).

— *Cartojan N., Legenda lui Avgar în literatura veche românească.* (Flm. III, 181—182). — Ion Rădulescu-Horia.

— *Costăchescu M., Inscripţii şi notiţe de pe cărţi vechi.* (I. N. Fasc. 5 (1925), 275—277).

— Drăganu N., *Catehismul din manuscrisul de la 1749 al lui Silvestru Amelio, copie după al lui Vito Pilutio, tipărit la 1677.* Partea din manuscris pe care d-l O. Densusianu, în articolul său din Grai şi Suflet (vol. I, fasc. 2, pag. 286—311) n'o atribuia lui Amelio, este de fapt o copie fidelă a celui tradus după Bellarmino şi tipărit în Roma la 1677 de călugărul Vito Pilutio, mai târziu episcop catolic la Bacău. (F. Fr. I*, 34—38).

— Drăganu N., *Codicele pribeagului Gheoryhe Ştefan, voevodul Moldovei.* (A. I. N. III, 181—254). V. recensia din DR. IV, 1212.

— Drăganu N., *Un nou „Tatăl nostru" unguresc scris cu slove chirilice.* Se găseşte pe fila 103 I° a Manuscrisului liceului „G. Coşbuc" din Năsăud (Jumătatea I-a a sec. XVII), descris în Dacoromania III, pp. 472—508. Se dă reproducerea textului, alături de textul unguresc modern. (A. I. N. III, 561—563).

— Drăganu N., *Versuri vechi.* „In volumul I din cele 8 volume de manuscrise strânse de contele Ludovic Gyulai la 1856, cari se găsesc în biblioteca de manuscrise a Muzeului Naţional Ardelean (Biblioteca Universităţii din Cluj la No. 1422), se păstrează un vers românesc, scris cu ortografie ungurească. (J. L. XV*, 6—7).

— Filitti I. C., *I. Bianu şi N. Cartojan. Album de paleografie românească (scriere chirilică).* „In 22 planşe, deosebit de îngrijite ni se prezintă scrisul chirilic din sec. XVI—XIX-lea, de la cel caligrafic al copiştilor de cărţi sfinte şi al logofeţilor cancelariilor domneşti până la autografele cele mai variate ale unor oameni din diferitele categorii ale ierarhiei cărturăreşti şi sociale". (C. L. LVIII*, 627).

— Ghibănescu Gh., *Din biblioteca d-lui I. Marţian, Năsăud.* Notiţe asupra câtorva tipărituri şi manuscrise slavoneşti şi româneşti văzute în biblioteca D-lui Marţian din Năsăud. (I. N. Fasc. 5 (1925), 343—348).

— Ghibănescu Gh., *Biserica Greco-Catolică din Bistriţa (Ardeal).* Notiţele de pe cărţile vechi româneşti ale bisericei unite din această localitate. (I. N. Fasc. 5 (1925), 348—349).

— Ghibănescu Gh., *La d. I. M. Kogălniceanu.* Note asupra

©BCU CLUJ

unui manuscript vechiu slavon, Mineiul pe Septembrie, scris în 1599 Mart 26, de călugărul Anton de la Suceava pentru biserica Înălţării Domnului din Cetatea Sucevei, din ordinul lui Eremia Moghilă Vodă. (I. N. Fasc. X, 5 (1925), 350).

— Ghibănescu Gh., *Manuscripte. 7154 (1646). Faptele Apostolilor, (actus apostolorum), text slavo-român, 16 zaceale (Acad. Rom., ms., 85).* Reproduce textul acestor 16 zaceale. (I. N. Fasc. 5, (1925), 263—268).

— Ghibănescu Gh. şi Mihai Costăchescu, *Inscripţii şi notiţe de pe cărţi vechi.* Textul a o seamă de inscripţii şi notiţe de pe cărţi vechi. (I. N. Fasc. 5, (1925), 269, 275—277).

— Ghibu Onisifor, *Cultura Naţională a Românilor de peste Nistru. In baza unor documente noi dela sfârşitul sec. al XVIII-lea.* La Biblioteca Universităţii din Cluj se găsesc trei cărţi româneşti tipărite la sfârşitul sec. XVIII-lea, la Dubăsari şi la Movilău. Primele două sânt nişte abecedare, apărute la 1792 şi 1800, ediţii nouă ale Bucvarului de la Iaşi, 1755. A treia carte constă din o singură pagină, restul e pierdut, cuprinde învăţături morale şi religioase. Editorul acestor cărţi e M. Strâlbiţchi, care mai tipăreşte şi alte cărţi în româneşte şi a fost un adevărat apostol al instrucţiunii populare în Moldova. (Ad. XXXVIII, No. 12645).

— Iorga N., *Trei noi acte româneşti.* Reproduce textul a trei documente româneşti din anul 1600, găsite de I. Lupaş în Muzeul Bruckenthal din Sibiu. (R. I. XII*, 5—7).

— Iorga N., *Un vechiu Almanach românesc.* „Almanah beletristicu", cu titlul „Musa romana" pe anul 1865, publicat la Pesta de Ionu Iovitia şi dedicat d-nei Laura Mocioni. Cuprinde diferite nuvele şi poezii, dintre care una, a lui Iulian Grozescu, e în adevăr frumoasă. Cartea n'a fost semnalată până acum. (Rm. XIX, 51—53).

— Isopescu Claudiu, *O predică românească ţinută în Roma.* Se află în biblioteca Vittorio Emanuele din Roma un manuscris sub Nr. 2370, Mss. Gesuitici 241, intitulat „Ricevimenti di Personaggi in Coll Rom con Prediche di Varie lingue". Conţine 29 predici scrise în diferite limbi. A 19-a e scrisă în româneşte cu litere latine şi ortografie ungurească şi italienească de propagandistul ungur catolic Franciscus Lovas. Datează din 1608. (C. Cos. II, III*, 277—284).

— Karadja Constantin I., *Despre Cronica lui Sebastian Munster.* Cosmografia lui Sebastian Munster, foarte răspândită în Europa veacului al XVI-lea, este o adevărată enciclopedie cuprinzând date din toate ramurile de ştiinţe cunoscute pe atunci. Ea are şi pagini referitoare la istoria şi geografia ţinuturilor locuite de Români, precum şi trei hărţi ce reprezintă Ţările româneşti. E întâia carte care a împrăştiat în toată Europa cunoştinţe despre înaintaşii noştri şi locurile pe cari trăiau. (A. O. V*, 87—95).

— *Legenda Troadei în literatura veche românească de prof. N. Cartojan.* Comparând diferitele versiuni ale „Istoriei Troadei", d. Cartojan ajunge la concluzia că acest text a pătruns în literatura noastră prin două cronografe: cel tradus de Pătraşco Danovici în Moldova şi cel tradus de Grigorie dascălul Buză; ambele din greceşte. Sânt şi alte versiuni, dintre care

©BCU CLUJ

cea mai frumoasă şi mai interesantă e cea de sub No. 2183 a Bibliotecei Academiei Române. (A. O. V*, 161).

— Lupaş Ion, *O scrisoare românească a mitropolitului Ioan dela Prislop.* E cea mai veche scrisoare românească, cunoscută până în timpul de faţă, din condeiul unui vlădică ardelean. Găsită în arhivele Bruckenthal din Sibiu. Facsimilul. (A. I. N. III, 546).

— Morariu Liviu, *Calendar vechi către cel nou (o satiră anonimă în versuri dela 1848).* Evoluţia Calendarului. Intâiul calendar în Bucovina: 1811. Cel apărut pe anul 1848 conţine o satiră, în care calendarul vechiu sfătueşte pe cel nou cum trebue să fie ca să placă tuturor. Autorul poeziei pare a fi însuşi editorul, preotul Samuil Andrievici-Morariu, mai târziu mitropolitul Bucovinei. Limba poporană păstrează particularităţile graiului moldovenesc. (A. L. A. VI, 213, 3).

— Minea I., *Letopiseţele Moldoveneşti scrise slavoneşte.* Cinci texte de cronici vechi slavone erau izvoarele interne ale istoriei Românilor: 1. Codicele de la Neamţ, 1757. 2. Sbornicul de la Chiev, 1561. 3. Sbornicul de la Tulcea, 1710. 4. Sbornicul lui Azarie de la Petersburg, 1710. 5. Ms. lui Nec. Brzeski, 1566, Iaşi. (I. N. Fasc. 5, (1925), 362).

— Morariu Leca, *O nouă dovadă de cărturărie moldovenească în Bucovina (o nouă versiune din Mântuirea păcătoşilor).* S'a găsit o nouă versiune a Cazanierului, mai veche decât cea cunoscută, datând de la 1784 scrisă de Ionichie de la Humor. Are şi diferite însemnări. (B. N. supl. la J. L. din Mart.-Dec. 1926).

— Morariu Leca, *Din Sandipa filosofului al Codicelui C. Popovici.* Un specimen din versiunea Sandipa a Codicelui C. Popovici (1796), care e un fel de Decameron al strămoşilor noştri. (Supl. la „J. L." din Ian.-Faur, 1926).

— Paschivschi V., *Din Biblioteca Universităţii cernăuţene.* (Anul 1693—1817). Se dă titlul a 24 cărţi neînregistrate de Bibliografia românească veche a lui Bianu şi Hodoş, cari se găsesc în biblioteca Universităţii din Cernăuţi. (B. N. Supl. la J.).

— Paschivschi Vlad, *Două manuscrise: un Mineiu şi Randuiala Sf. Ilie.* Aceste două manuscrise slavoneşti de la Biblioteca Universităţii din Cernăuţi ar fi indicii pentru o activitate literară în Mânăstirea Sf. Ilie de lângă Suceava. Hârtia şi fingramele arată legături comerciale în trecut între Moldova şi ţările germane. (J. L. XIV, 43—55).

— Pripor M., *Diecii şi preoţii din trecutul Românilor Bihoreni.* Cercetând manuscrisele găsite pe la unele biserici de pe valea Crişului Negru şi ajutându-se de datele istoriografiei noastre, D-l Pripor află care au fost diecii şi preoţii care cu scrisul lor au propovăduit slova cărţii româneşti pentru prima dată la Românii din ţinuturile bihorene. Incepe cu anul 1349. Lista manuscriselor şi tipăriturilor. Printre diecii veniţi în Bihor sânt unii şi din Principate. (F. I*, Nr. 7, 9—10).

— Pripor M., *Oameni şi vremuri trecute la Românii din Bihor.* Descrierea câtorva manuscripte găsite prin satele Bihorului. Ele datează din secolul al XVII-lea. Sânt întâile urme de cultură românească în aceste ţinuturi şi fructul singurului

©BCU CLUJ

bine, pe care l-a dat încercarea de calvinizare în Ardeal: limba naţională a cărţilor de rit. (F. I*, Nr. 6, 8—9).

— Hăuţescu Ion, *O carte de judecată a Mitropolitului Filaret.* Se dă cuprinsul unei cărţi (hotărâri) de judecată, dată de mitropolitul muntean Filaret I, în 1756. Notiţă biografică asupra lui Filaret. Importanţa istorică şi de limbă a textului. (B. O. R. XLIV*, 179—181).

— Reli Simeon, *Documente slavo-române.* Documente ce datează din secolul XV-XVII, păstrate la Arhivele Statului din Cernăuţi. Ele ne dau preţioase informaţii asupra localităţilor şi slujbelor moldoveneşti din această epocă. Textul a cinci dintre cele mai vechi. (C. Cos. II, III*, 431—442).

— Rosetti Al., *„Filioque" din Psaltirea Scheiană,* e în legătură cu propaganda reformaţilor din nordul şi sudul Transilvaniei, cari foloseau redacţunea occidentală a Simbolului Athanasian. (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 153—156).

— Rosetti Al., *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza.* Textul, transcris în litere latine, a 26 de scrisori, unele inedite, din cele 50 cât cuprinde ediţia. Descrierea materială a scrisorilor. Studiul amănunţit al limbei lor, datarea. Planşe cu reproduceri fotografice. (G. S. Vol. II*, Fasc. 2, 187—254).

— Roşu Ioan, *Cărţi vechi româneşti,* aflate în Biblioteca Universităţii din Cluj şi pe care nu le cunoaşte sau le pomeneşte cu mai puţine date „Bibliografia veche românească" de Bianu-Hodoş: Ceaslov, 1731; Strastnic, Blaj, 1753; Molitvelnic, Iaşi, 1754; Idem, Buc., 1764; Catavasier, Blaj, 1769; Octoih mic, Braşov, 1806; Psaltire, Buc., 1806; Enthologhion, Buc., 1722; Liturghier, Buc., 7254; Catavasier, Blaj 1762; Antologhion, Buc., 1766; Bucvaru, Dubăsari, 1792; Idem. Movilău; Strastnic, Blaj, 1800; Liturghie, Sibiu, 1807; Bucvariu, Buda, 1814; Psaltire, Braşov 1816; Calendar (?) 1816; Triodion, Buc. 1787; Protocolum, Sibiu, 1811; Antologhion, Râmnic, 1786; Penticostarion, Blaj, 1768. (S. d. M. II, 24, 41—42, 203).

— Scriban Arhim., *Literatura pioasă în limba românească. Cărţile de pietate româneşti.* 1. „Indeletnicire despre buna murire", Iaşi 1845, scrisă în greceşte şi apoi tradusă în româneşte. 2. „Mântuirea păcătoşilor", Ploeşti, 1893, scrisă în greceşte la anul 1710 şi tradusă în româneşte la 1726. (B. O. R. XLIV*, 592—599).

— Simionescu Dr. Eufrosina, *Manuscripte. A) 1592. Din Codex Cohalmiensis:* a) Legenda leturghiei, textul paginilor, 176—182. b) Jitiia unui leu ţău slujit... (textul pag. 157—164). c) Povestea tălharilor, (textul pag. 135—140). (I. N. Fasc. 5, (1925), 258—262).

— Ursăcescu V., *O carte veche cu profeţii istorico-religioase. Agatanghelul.* Această carte necunoscută până acum, scrisă de două persoane, un elveţian şi un italian, cuprinde două părţi Prima parte e tradusă din rusește, iar a doua din greceşte. Manuscrisul pare a fi o copie. Conţine 88 de foi cu 25 rânduri. Autorul traducerii necunoscut. E un nou gen de literatură profană, care se citea în vechime la noi. Câteva fragmente din manuscris. (B. O. R. XLIV*, 62—65).

— Ursăcescu V., *„Crezul" din veacul al XVI-lea.* Reproduce-

©BCU CLUJ

rea crezului din „Intrebarea creştinească" găsită la Ieud de Andrei Bârseanul şi reprodusă în facsimile de D-l I. Bianu. Acesta e cel mai vechi crez în limba românească, dacă cartea se va fi tipărit după catehismul din 1544. Alcătuitorii lui sânt socotiţi cei 12 apostoli, iar nu cei 318 părinţi de la Niceea. Textul e redat în limba timpului şi în forma cum a fost tipărit. (B. O. R. XLIV*, 70—71).

— URSĂCESCU PREOT V., *Inscripţii şi notiţe de pe cărţi vechi.* Textul a patru notiţe pe un Mineiu slavon, tipărit în Lemberg, 1638, fost al bisericei Sf. Vineri din Iaşi. (I. N. Fasc. 5, (1925), 277—278).

— URSĂCESCU V., *Psaltire slavonă, 1577—1580 (din „Analele Academiei Române").* Cartea aceasta găsită de părintele Ursăcescu la mânăstirea Adam, situată în codrul Chigheciului, este descrisă, împreună cu câteva reproduceri în „Analele Academiei", secţia literară, III, 6. Se anunţă o comunicare asupra unui Liturghier slavon tot din secolul al XVI-lea. (R. I. XII*, 272).

—. V P., *Din Biblioteca Căminului cercetăşesc Cernăuţi.* In muzeul căminului cercetăşesc din Cernăuţi se află o carte bisericească nesemnalată de Bianu-Hodoş, un Triod, Blaj, 1771. Cartea a mai fost remarcată de D. Iarcu. (B. N. Supl. la J. L. din Ian.-Mart. 1925, p. 4)

Recensii.

— *Roques Mario, Palia d'Orăştie (1581—1582).* (V.R. XVIII*, vol. LXVI, 330—332). — TEODOR ROŞCULEŢ.

— *Drăganu N., Manuscrisul Liceului grăniceresc „G. Coşbuc" din Năsăud şi săsismele celor mai vechi manuscrise româneşti,* în Dacoromania, III ; *C. Lacea, Copiştii „Psaltirei Scheiene",* în Dacoromania, III. (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 167—179). — AL. ROSETTI.

Morfologie.

— BACINSCHI I., *Zur Pluralbildung, im Italienischen und Rumänischen.* Crede că *-i* în plur. subst. decl. a III-a şi în plur. decl. I, este analogic ; consideră adjectivele decl. a III-a ca mijlocitoare pentru plur. fem. de cl. a III-a ; pentru expansiunea lui *i* în l. rom. ar fi fost importante formele articulate. — Pentru o lămurire completă a chestiunii ar fi de absolută necesitate de a se studia şi terminaţiile *-as -es* la persoana a doua a verbelor. (A. S. N. S. Bd. 149, 258—64).

— MORARIU LECA, *Morfologia verbului predicativ român. Partea a II-a : Flexiunea. Fascicola 1-a. Cont. din vol. I (1924) pag. 1—96.* Articolul de faţă tratează flexiunea prezentului indicativ la toate patru conjugările, în dialectul dacoromân şi în celelalte dialecte. La fiecare conjugare se dă şi un tablou sinoptic al verbelor aparţinătoare. (C. Cos. II, III*, 287—346).

— *Morfolgia verbului predicativ român, Partea II, Flexiunea, Prezentul indicativ, de Leca Morariu.* Studiul „continuă lucrarea de mare migală şi erudiţie începută în primul număr al „Codrului Cosminului". Cuprinsul părţii de faţă. (A. O. V*, 383—384).

— REGULA MORITZ, *Zum deiktischen i- und a- in der romanischen Demonstrativen.* Interpretează pe *i-* (fr. *ici* etc.) ca *hic* şi pe *a-* (rom. *acel* etc.) ca *hac.* (Zr. Ph. Bd. 46, 305—8).

©BCU CLUJ

— Rohlfs Gerhard, *Leo Jordan, Altfranzösisches Elementarbuch.* Col. 302 despre român. *cântaţi* ca imper., *nu jura, nu jurareţi.* Tocmai forma românească *cântaţi* arată că motivarea înlocuirii lui *cantate* prin conj., pe care o admite. R., nu-i nemerită. (L. Gr. P. 46, Jg. col. 297—303).

— Schürr F., Ostromanisch *presbyter-praebiter.* (Zr. Ph. Bd. 45, 712 u.).

— Spitzer Leo, *Urtümliches bei romanischen Zahlwörtern,* p. 10 u. asupra rom. *intîie, al doilea, al zecele.* (Z. R. Ph. Bd. 45, 1—27).

Necroloage.

V. Bogrea.

— Bănescu N., *Durerea colegilor.* Discurs rostit la înmormântarea lui V. Bogrea. (S. d. M. III*, 627).

— Bezdechi Şt., *† Vasile Bogrea.* Articol despre personalitatea ştiinţifică a profesorului V. Bogrea, scris la moartea acestuia. (S. d. M. III*, 625).

— Bogdan-Duică G., *Omagiul Academiei.* Discurs rostit în numele Academiei la înmormântarea prof. V. Bogrea. (S. d. M. III*, 627).

— Bratu Gh., *La moartea lui Vasile Bogrea.* „Moartea ta — în plină activitate ştiinţifică — e o perdere ireparabilă pentru cultură". (Ţ. N. VII*, 1156—1159).

— Bucuţa E., *Vasile Bogrea şi Anuarul Institutului de istorie naţională dela Cluj.* Note din viaţa lui Bogrea. (S. d. M. III*, 634—35).

— Buta N., *Vasile Bogrea.* Biografia lui, cu aprecieri asupra vieţii şi operii sale. (Tr. LVII*, 546—550).

— Codarcea I. Corneliu, *Vasile Bogrea şi „Conştiinţa Românească".* V. Bogrea a fost animatorul şi susţinătorul acestui ziar, care urmărea luminarea conştiinţei publice româneşti, căzută pe panta regionalismului rău conceput şi al luptei de clasă. (Ţ. N. VII*, 1117—1120).

— Constantinescu-Delabaia I., *Recunoştinţa „Ligii Culturale". (Cuvinte nerostite).* Cuvânt în numele „Ligii Culturale" la mormântul lui Bogrea. (S. d. M. III*, 628).

— Constantinescu-Delabaia I., *V. Bogrea în paginile „Conştiinţii Româneşti".* Dă fragmente din articolele scrise de Bogrea la acest ziar. (S. d. M. III*, 651—52).

— Dragomir Silviu, *La catafalcul lui Vasile Bogrea.* Necrolog. (S. d. M. III*, 626)).

— Drăgan N., *Ultimul cuvânt.* Rostit la mormântul lui Vasile Bogrea. (S. d. M. III*, 629).

— Gheorghiu, Căpit. Aurel, *V. Bogrea.* Cuvânt la moartea lui V. Bogrea. (R. M. V*, No. 7, 8, 9, 1—2).

— Kirileanu G. T., *Vasile Bogrea.* „S'a stins fără vreme şi fără să-şi poată da întreaga măsură, una din minţile cele mai luminate şi mai larg cuprinzătoare din câte a avut până acum neamul românesc". El lasă şi pentru folclorul şi etnografia românească nepreţuite contribuţii. (Şz. XXXIV*, 90).

— Marmeliuc D., *V Bogrea. Necrolog.* (C. Cos. II, III*, 663—666).

— *Moartea profesorului V. Bogrea.* „Cu cel plecat dintre noi se îngroapă un erudit cum greu îi pot afla pereche, a cărei in-

©BCU CLUJ

teligență scăpărătoare, unită cu o judecată perfect ponderată și sprijinită de o memorie rară, forma un specimen de ceea ce omenirea a dat mai distins în știință". (A. O. V*, 371).

— Roșca P., *Omagiul Astrei.* Discurs omagial adus în numele „Astrei" la moartea lui V. Bogrea. (S. d. M. III*, 627—628).

Leon Donici.

— A. S., *A murit Leon Donici.* Câteva notițe biografice. (V. L. I*, No. 17, 3).

Bucura Dumbravă.

— A. T. S., † *Bucura Dumbravă.* Necrolog. Opera ei. Haiducul, Pandurul, Cartea Munților, în care se oglindește admirabil mediul românesc, și e cuprinsă nețărmurita ei dragoste pentru natură. (C L. LVIII*, 155).

— Bucuța Em., *Cele din urmă pagini ale Bucurei Dumbravă.* Fragment din caetul de călătorie al Bucurei Dumbravă, scris nu mult înainte de a muri. E de interes literar și biografic. (Flm. IV*, 289—297).

— D. T., *A murit Bucura Dumbravă.* Pe când se întorcea din Indii, unde luase parte la un congres de teosofie, B. Dumbravă a murit în drum spre țară, la Port-Said. „O intelectualitate de vigoare bărbătească, serios și cuprinzător pregătită, un talent care făcea... amestecul fanteziei celei mai avântate cu gustul preciziei documetare, o artistă împuternicită de un atent spirit filosofic și istoric", acestea au fost însușirile ei deosebitoare. (Dm. XXII*, 5 Febr.).

— Nenițescu Ștefan I., *Bucura Dumbravă.* Necrolog. Scriitoarea care îndrăgise atâta munții noștri, avea sufletul împărțit între literatură și teosofie. (Gn. VI*, 31—32).

Ion Grămadă.

— Morariu Leca. *Lui Ion Grămadă.* Necrolog. (F. Fr. I*, 97).

— L. M., *Ion Grămadă la Istroromâni.* O mărturie a lui I. Grămadă, care adeverește că a cunoscut pe istroromânul Mate Turcovici prin locurile lui de baștină și că se interesa de la acesta de graiul istroromân. (F. Fr. I*, 102—105).

— V. M., *Din scrisorile lui Ion Grămadă.* Cu data de 16 Dec. 1906, Grămadă scrie unui prieten despre mersul societății literare „Junimea" și străduința ce și-o dă să se acorde o catedră de Isorie a Românilor. (Gl. B. IX*, Nr. 2205).

Cora Irineu

— Lazăreanu B., *Cora Irineu.* Necrolog. (Ad. XXXVIII, Nr. 12620).

Simion T. Kirileanu.

— † *Simion T. Kirileanu.* Necrolog. (T. P. IV*, 32—33).

Tudor Pamfile.

— Mayer Titus Lt. Col., *Tudor Pamfile.* O latură a personalității sale: Elevul Pamfil Teodor din Școala Militară de Infanterie și Cavalerie, 1904—1905. (T. P. III, 51—52).

©BCU CLUJ

Ion Paul.

— Bacăoanu C., *Un moldovean... din Ardeal.* Articol la moartea lui Ioan Paul. (R. M. V*, No. 2, 23—25).

— Bogrea V., *Ioan Paul.* Necrolog. (S. d. M. III*, 158—159).

— Ciura Alex., *In locaşurile dreptilor...* Articol scris la moartea lui Ioan Paul. (S. d. M. III*, 162).

— Dragomir S., *La catafalcul lui Ioan Paul.* Necrolog. (S. d. M. III*, 159—160).

— Ghibu Onisifor, *Amintiri despre Ioan Paul.* Articol publicat la moartea profesorului I. Paul. (S. d. M. III*, 160—161).

— Meissner C., *Ion Paul.* Necrolog. (C. L. LVIII, 235—236).

— Puşcariu Sextil, *Cuvânt de despărţire.* Discurs rostit la moartea profesorului I. Paul. (S. d. M. III*, 160).

Ion Pop Reteganul.

— *20 de ani dela moartea unui învăţător ce nu trebuie uitat: Ion Pop Reteganul.* A rămas în amintirea celor între care a trăit ca o figură legendară. Un apostol cu graiul în meseria sa de învăţător, cu scrisul în cărţile sale de un adânc sens moral şi naţional. (Lm. VI, 57).

C Rădulescu-Codin.

— Răuţescu-Dragoslavele Preot I., † *C. Rădulescu-Codin.* Necrolog. Harnic şi priceput pe tărâmul didactic, Rădulescu-Codin a desfăşurat şi o activitate literară foarte bogată. Are aproape 30 de lucrări, parte din ele premiate. Au rămas şi în manuscris. Cele mai multe din lucrările lui au cuprins folcloristic. (T. P. IV*, 6—8).

Radu Rosetti.

— Filiti I. C., *Radu Rosetti.* Necrolog. Cărturar distins, cercetător cu multă competenţă şi spirit critic al trecutului românesc, literat cu real talent, Rosetti ia loc de cinste printre cei care au ilustrat cultura românească în secolul al XIX-lea. (C. L. LVIII*, 156).

— Patrăşcanu D. D., *In memoria lui R. Rosetti.* R. Rosetti este urmaş al unei vechi familii de boieri moldoveni. Opera sa literară, cât şi cea istorico-socială, reflectă fidel, viu şi mişcător viaţa moldovenească de acum şi de mai de mult, reflectă şi calităţile unui suflet nobil, unui talent viguros, unui spirit pătrunzător, clar şi fin. (A. L. A. VII*, 272, 1).

— Sadoveanu Mihail, *Bătrânul Radu Rosetti.* Note asupra biografiei şi asupra operii sale literare şi sociale. (V. R. XVIII*, vol. LXV, 310—314).

C Sandu-Aldea.

— Bădăuţă Al., *C. Sandu-Aldea.* Scriitor desăvârşit, a fost între primii care au înţeles să dea literaturii şi o utilitate socială. Pământul şi cei care îl munceau au fost obiectul statornicei sale simpatii în viaţa şi în opera sa. (V. L. I*, No. 46, 1).

— Constantinescu Pompiliu, *C. Sandu-Aldea.* Opera sa se încadrează în mişcarea semănătoristă. Genul preferit lui S.-Aldea este povestirea romantică. Predilecţia sa pentru poezia bălţii dunărene. (V. L. I*, No. 43, 3).

©BCU CLUJ

— Constantinescu Pompiliu, *C. Sandu-Aldea: In urma plugului (ed. III)*. Semănătorismul. Însuşirile literare distincte ale lui Sandu-Aldea faţă de M. Sadoveanu. Sandu-Aldea posedă simţul proporţiei şi sobrietate în povestire şi descriere. Reuşeşte chiar şi în nuvela psihologică („Fără noroc", din acest volum). „Nuvelele din „Urma plugului" şi acum după 20 de ani dela apariţie"... ne spun că Sandu-Aldea e un veritabil talent de povestitor. (V. L. I*, No. 20, 3).

Şt. T. Tuţescu.

— Iorga N., *Trei iubitori ai datinelor*, Tuţescu, Kirileanu, Rădulescu-Codin, statornici şi pricepuţi cercetători ai comorilor populare. (T. P. IV*, 81—82)).

— Costin Lucian, † *Şt. St. Tuţescu*. Învăţătorul Tuţescu din tinereţe până în ziua sa cea din urmă a fost vecinic activ cu vorba şi cu scrisul în susţinerea mişcării folcloriste la noi. Lista lucrărilor publicate. (T. P. IV*, 9—10).

— Marinescu C., *La moartea lui Şt. St. Tuţescu*. Cuvânt rostit la îngropăciune. (T. P. IV*, 91—92).

— Tuţescu Şt. St., *Scurtă autobiografie*. (T. P. IV*, 34—36).

Ion Ursu

— Stoica Emilian. † *Ioan Ursu*. (Tr. LVII*, 301—308). Necrolog.

Onomastică şi toponimie.

— Brătescu C., *Toponimie românească în Bulgaria*. Dă un număr foarte mare de numiri toponimice româneşti din Bulgaria în regiunea din dreptul Olteniei şi Munteniei apusene. Un studiu asupra lor ar da foarte interesante rezultate istorice, filologice şi etnografice. (A. D. VII*, 146—149).

— Brătescu C., *Noile numiri de sate din Dobrogea-Veche*. Propuneri pentru românizarea numirilor de sate din acest ţinut. Criteriile călăuzitoare, arheologice, istorice şi geografice în alegerea noilor nume. (A. D. V—VI, 193—202).

— Brătianu, G. I., *Noms Romans dans les registres des notaires génois de Crimée à la fin du XIII-e siècle*. Descoperirea numelui *Mairore* = *Mărioara* (1290). (Romania, v. 51, 268—72).

— *Contribuţiuni la toponimia din ţinutul Săcuilor de Sabin Opreanu*. (Cluj, 1926). Studiul e concludent în ce priveşte importanţa elementului românesc în numirile toponimice din ţinutul Săcuilor. (A. O. V*, 294).

— Drăganu N., *Marţian román nyelvü röpiratai „Erdély" nevének erdetéről* (= Foile volante în româneşte ale d-lui Marţian despre numirea Ardealului). Critica lucrărilor d-lui Marţian, care crede că *Ardeal* (< „Ardial") nu este de origine maghiară, fiind cunoscut de pe la 712 d. Chr., deci înainte de venirea Ungurilor. D-l Drăganu probează că *Ardeal* < ung. erdeel, erdő-el (locul, ţara de dincolo de păduri). Această etimologie dovedeşte, de altfel, tocmai vechimea Românilor în Ardeal. (E. I. Sz. II, 319—326).

— Drăganu N., *Fost-a vre-odată Ardealul al Cezarilor evreî înainte de vremea Ungurilor?* Dovezile aduse de D. I. Marţian

©BCU CLUJ

pentru etimologia cuvântului Ardeal — sânt falşificate. Numele e neîndoios de origină maghiară. (S. d. m. II, 655—57).

— DRĂGANU N., *Iarăşi Ardeal.* Susţine critica făcută de D-sa broşurei D-lui Marţian, „Ardealul", dovedind netemeinicia ştiinţifică a acestui studiu. (S. d. m. II, 339—340, 357—358).

— GRAMADĂ NICULAE, *Ozolimna.* Ozolimna e un nume topografic amintit de Anna Comnena cu ocazia descrierii expediţiei lui Alex. Comnen contra Pecinegilor. Corespunde ţinutului „Bălţii Ialomiţei". Cuvântul este o formă elenizată a denumirii adevărate a acestui ţinut: „Ezerele Ialomiţei". Acest nume e o probă în plus a existenţei elementului românesc în ţinuturile silistriene în secolul al XI-lea. (C. Cos. II, III*, 85—97).

— GRAUR A., *Les noms roumains en -(u)l.* Sprijineşte opiniunea d-lui Capidan despre originea română (articol) a sufixului *-ul:* „il a servi a fournir un corps aux noms trop brefs". Explicarea vocativului în *-ule.* Susţine împotriva d-lui Capidan că numele în *-escu(l)* sânt foarte vechi. Despre *-ulescu, -ulea, -uleţ, -eţ.* (Romania, v. 52, 495—504).

— HOTNOG T., *Numele proprii la animalele domestice în Basarabia.* Numele de persoane în Basarabia, prin oficialitate, au suferit o însemnată rusificare. Cele de animale, de boi, vaci şi cai, au rămas însă româneşti, ba s'au răspândit şi peste Nistru, fiindcă în trecut rasele din Moldova fiind din cele mai bune, erau importate şi în Rusia. Prin exportul cailor din Rusia în Basarabia şi tot aşa a câinilor, s'au introdus şi termeni streini în terminologia acestor animale. (R. N. III*, Nr. 103).

— *Iordan Iorgu, Rumänische Toponomastik I. Teil.* (A. S. N. S. Bd. 148, 322).

— I. T., *Schimbări de nume.* Pentru găsirea numirilor româneşti ale localităţilor unde sânt Români, din Dobrogea mai ales, e bine să se consulte, prin primar şi învăţător, obştea satului, care va nimeri mai bine un nume potrivit şi frumos decât chiar o comisie de filologi. (Ad. XXXIX*, Nr. 13033).

— KISCH GUSTAV, *Zur Wortforschung. Zirjert.* „Weinhalde", lângă comuna Teaca, face parte din materialul de limbă străvechiu, împrumutat de către imigranţii saşi şi adaptat firii limbei lor. E ca şi Dipşa < *διψία,* de origine greacă. (Kbl. XLIX*, 44).

— KISCH GUSTAV, *Zur Wortforschung. O. N. Zeiden.* — Derivând numele satului săs. Zeiden din m.-lat *cidonea* „gutuiu", crede că şi corespondentele rom. *Codlea,* ung. *Kotla* se reduc la *cotonea* = grec. *κοδώνεα* (Kbl. XLVIII, 105—107).

— HORVATH WALTER. Lămuriri botanice cu privire la corespondentul *Zeiden: Quittendorf,* dat de d-l prof. Gustav Kisch. (Kbl. XLIX*, 33).

— HUSS RICHARD: *Zum Ortsnamen Zeiden.* — Combate etimologia formulată de D-l G. Kisch. (Kbl. XLIX*, 60—65).

— PAPAHAGI PER., *Balş, Balica.* Derivă de la cuvântul *Balu* sau *Bală,* plus sufixul deminutival *-cea, -ciu,* care înainte de *m* şi *l* dă uneori *-şa, -ş(u),* exemplu *Toma+cea>Tomşa.* Balş deci nu este o derivare slavă. Tot astfel sânt: *Băluş, Băluţă, Balica, Baliţa, Baluca* (arom.). In Dacoromână: *Bălăcescu, Bălăceanu, Bălcescu, Bălaşa.* Cuvântul *Bală* nu este cuman, fiindcă îl găsim şi la Aromâni, ci avem aface cu latinescul *bava,* termin cu care se poreclesc copiii pentru a arăta că cineva e

©BCU CLUJ

bălos. *Balcic* poate e şi el un diminutiv din rădăcina *Balc(iu).* (Dn. II, 29—32).

— Papahagi Pericle, *Numiri etnice la Aromâni.* Observaţii şi rectificări de amănunt. (R. I. XII*, 122—123).

— *Papahagi Pericle, „Numiri etnice la Aromâni". (Memoriile Secţiunii Literare ale Academiei Române, Seria III, Tom. III, Mem. 4).* (Şz. XXXIV*, 46). — Artur Gorovei.

— Papahagi Per., *Originea Dobrogei.* Dobrogea presupune un *Dobrot* + suf. *cea,* deci *Dobrotcea,* din care a rezultat o formă românească *Dobrocea.* Accentul ne spune că nu e o formaţiune turcească. De aci s'a născut forma turcească *Dobrogea.* In timpul ocupaţiei turceşti, forma aceasta devine termenul oficial. Avem multe pilde a acestei suprapuneri a denumirii oficiale. (Dn. II, 12—77).

— Papahagi Pericle, *Din Toponimia aromână.* Toponimia Peninsulei Balcanice în genere a fost puţin tratată riguros ştiinţific, multe dintre studii fiind făcute interesat sau cu prejudecăţi. In aceste pagini se urmăreşte lămurirea câtorva numiri de localităţi: *Smixe, Cardiţa, Galugavia, Mare, Hebrus, Zmolcu, Custeana, Turva, Flămburari* şi *Floru.* (Dn. II, 49—65).

Ortografie.

— Banciu Axente, *Ortografia noastră de azi.* Lipsa de unitate în ortografia folosită chiar de filologii români de seamă impune intervenţia Academiei Române care să stabilească cât mai curând regule precise. (Tr. LVI, 3—12).

— Banciu Axente, *Din dicţionarul greşelilor noastre de limbă şi literatură.* Exemple de forme şi de ortografie greşite. Indreptarea lor. (S. d. M. II, 109—110, 204).

Românii în literaturile streine.

— Bogrea V., *Un roman englez despre regimul românesc în Ardeal: „Pimpernel and Rosemary", de Baroneasa Orezy.* Rezumatul romanului. (Tr. LVI, 305—310).

— Bogrea S., *Ştiri străine despre noi.* „Blakumen" (pe o inscripţie în Gotland), „Valachia" lui Mazaris, în scrierile lui Paul Endel, Johann Ernst Fabri şi în „Unterhaltungen aus der Länder- und Völkerkunde. (A. I. N. III, 526—531).

— Ciura Alex., *Kristóf Gh., Mauriciu Jókai, trad. de A. Bitay.* — Felul simpatic în care apar Românii ardeleni în opera lui Jókai, mai ales în romanul „Bogaţii cei săraci". (S. d. M. II, 622—623).

— Iancsó Elemér: *G. Kristóf, Mauriciu Iókai, traducere de A. Bitay, Cluj, 1925.* Recensie elogioasă, subliniind mai ales grija cu care Kristóf a urmărit reflexele vieţii româneşti în opera romancierul maghiar. (E. I. Sz. II, 391—392).

— Costăchescu Mihai, *Iaşii şi Moldova în călătorii străini. „Contribuţii pentru o descriere statistică-istorică a Principatului Moldovii, de Andreas Wolf, Sibiu, 1805".* Textul paginilor VIII, 10—11, 14, 17—20, 22, 23, 25, 27, 28. (I. N. Fasc. 5 (1925), 286—291).

— Heltmann Adolf, *Rumänische Verse in Klemens Brentanos Novelle „Die mehreren Wehmüller oder ungarische Natio-*

©BCU CLUJ

nalgesichter". Ein quellengeschichtlicher und ästhetischer Beitrag. — Recensentul arată că Brentano a creiat înainte de Mérimée, a cărui Carmensită a cucerit simpatia universală, o interesantă figură de ţigancă: *Mititica*, eroina novelei sale. Voind să descrie moravuri şi obiceiuri ungureşti, Kl. Brentano ajunsese, fără să ştie, la descrierea unor elemente caracteristice vieţii poporului român. (Kbl. XLIX*, 81—104).

— Ss., aminteşte călăuza datorită lui *Emil Sigerus: Reisehandbuch durch Grossrumänien.* Berlin 1925, Rüdiger-Verlag. (Kbl. XLIX*, 56).

— Zotta Sever, *Tricentenarul unei cărţi germane şi Hora românească.* Martin Opitz (1597—1639), regeneratorul poeziei germane, ne dă în poemul său „Zlatna" o frumoasă descriere a jocului nostru naţional, amănunte pitoreşti din viaţa pastorală a ţăranului din Ardeal, unde fusese, în 1621, profesor la „Şcoala înaltă" din Alba-Iulia, chemat de Principele Bethlen Gabor. Reproducerea pasajului care ne interesează. (C. L. LVII, 237—238).

Scriitorii români.

Alecsandri Vasile.

— Bogdan-Duică G., *V. Alecsandri în anul 1848.* Schiţă asupra activităţii politice şi literare a lui Alecsandri în direcţia naţională în decursul lui 1848. (C. T. C. VII*, 42—43).

— Bogdan-Duică G., *O scrisoare a lui V. Alecsandri.* Poetul anunţă D-nei H. Mano, Paris, că i-a trimis, la dorinţa ei, „Doine şi Lăcrămioare". (Tr. LVI, 134—135).

— Bucuţa E., *Invierea lui V. Alexandri*, Reflexii în legătură cu broşura D-lui G. Vâlsan „Povestea vieţii lui V. Alecsandri", publicată de Asociaţie. Eminescu şi Coşbuc au găsit în opera lui Alecsandri un exemplu de valoarea inspiraţiei din poezia limbei şi folclorului românesc, exemplu pe care l-au urmat şi ei. (S. d. M. III*, 635—36).

— C. V. L., *Poezia poporană şi Vasile Alecsandri. Conferenţa d-lui Mihail Dragomirescu.* Alecsandri a scos numai principiul estetic al poeziei populare, nefiind deci un folclorist propriu zis. (Dm. XXI, Nr. 6550).

— Drouhet Ch., *Vasile Alecsandri şi scriitorii francezi.* Admiraţia lui Alecsandri pentru romanticii francezi i-a determinat maniera sa literară. Caracteristică a talentului poetului. (A. L. A. VI, 243, 7).

— Bogdan-Duică G., *Drouhet Ch.: V. Alecsandri şi scriitorii francezi.* Intâia încercare reuşită la noi de literatură comparată. Totuşi a fost scăpată din vedere înrâurirea lui J. J. Rousseau şi B. de Saint-Pierre asupra lui Alecsandri. Sentimentalismul mistic de uneori al acestuia nu provine însă de la Lamartine şi Petrarca, ci din împrejurări trăite de Alecsandri. (S. d. M. II, 402—404, 429—431, 449—450, 482).

— Ibrăileanu G., *Ch. Drouhet, Vasile Alecsandri şi scriitorii francezi.* Noua lucrare prezintă importanţa operei literare a lui Alecsandri în deplină lumină, prin cercetarea minuţioasă şi sagace a izvoarelor ei, prin analiza critică şi estetică. (V. R. XVII, Vol. LXII, 348—350).

— Marcu Alexandru, *Alecsandri şi scriitorii francezi.* Studiul D-lui Drouhet asupra isvoarelor franceze ale lui Alecsandri

©BCU CLUJ

întregește și corectează nu numai ce știam despre personalitatea poetului nostru, ci și despre generația și epoca lui. (Gn. V, 56—57).

— *Drouhet Ch., V. Alecsandri și scriitorii francezi.* (C. T. C. VI, 158). — (Vt. XVIII*, Nr. 5186).

— N. I., *O scrisoare a lui Alecsandri.* Textul unei scrisori a lui Alecsandri către C. Negri, probabil din epoca unirii. (R. I. XII*, 337).

— Sanielevici H., *Originea lui Alecsandri.* Studiu în care discută originea lui Alecsandri și în care ajunge la concluzia că e de origină evreiască. (A. L. A. VI, 229, 1).

— Vianu Tudor, *Alecsandri ca descriptiv.* „...natura și viața aceasta nu este pentru el nici problemă, nici obiect compensatoriu pentru desamăgirile existenții [ca pentru Eminescu], ci isvor permanent de încântare"... (Gn. VI*, 236—239).

Alexandrescu Grigore.

— Bugnariu Teofil, *Dragnea Marin, Grigore Alexandrescu exponent al ideii naționale.* (Cs. IX, 199).

Anghel D.

— Dima Al., *Un poet de sensibilitate femenină: Dumitru Anghel.* Poezia lui Anghel e caracterizată prin impresionabilitatea excesivă a sufletului femenin. Diferitele aspecte ale acestei impresionabilități. (Dt. IV*, 15—19).

— Stoika Const. T., *D. Anghel.* „Parnasian prin sculptura metricei, romantic prin fantezia-i temerară, mistic-simbolist prin urmărirea forțelor nevăzute și realizarea de sinteze asupra vieții, Anghel, rămâne în mod precis un liric fin"... al cărui cuvânt în proză și poezie „face să radieze reflexele unei arte superioare". (M. L. II, Nr. 40—41, 1).

— Teodorescu-Braniște T., *Recitind „Caleidoscopul lui A. Mirea".* Poezia lui e o lacrimă tăinuită, cu un aristocratic gest, într'un zâmbet sarcastic". (A. L. A. VII*, 292, 4).

Asachi G.

— Fierăscu C., *Un autograf al lui Gh. Asachi.* In Muzeul Camerii de Comerț din București, colecția de documente a D-lui D. Z. Furnică, e o scrisoare franceză a lui Asachi către bancherul vienez Popp, căreia i se cer mai multe servicii. (R. A. II*, 415—416). (Aceiași știre în A. L. A. VII, Nr. 303, 7).

Bălcescu Nicolae.

— C. V. L., *Osemintele lui Niculae Bălcescu nu pot fi aduse în țară.* Raportul d-lui Prof. Lugli, care a fost însărcinat cu identificarea mormântului lui Bălcescu. Rezultatul cercetărilor făcute la fața locului. Groapa în care zace Bălcescu a servit pentru o sută de cadavre, încât scheletul său e imposibil de identificat. (Ad. XXXVIII, Nr. 12619).

— Dragnea Radu, *Un articol necunoscut al lui Nicolae Bălcescu.* Reproducerea acestui articol intitulat „Trecutul și prezentul" și apărut în „Junimea română" din Paris, 1851, Maiu, No. 1. Articolul nu este iscălit. (Ț. N. VII*, 7—11).

©BCU CLUJ

Bariţiu Gheorghe.

— Suciu Coriolan, *Blajul, Braşovul şi Bariţiu.* După ce termină teologia în Blaj, Bariţiu, venind în contact cu societatea românească din Braşov, în înţelegere cu aceasta şi condus de dragostea sa pentru luminarea naţiunei prin ştiinţa cărţii, pune bazele unei şcoale româneşti în acest oraş. Greutăţile ce le-a întâmpinat din partea autorităţilor streine şi sprijinul dat de biserica Blajului prin episcopul ei, Lemeni. (C. Cr. XIV, 314—321).

Bărnuţiu Simeon.

— Bogdan-Duacă G., *Despre Simeon Bărnuţiu.* Din câteva scrisori inedite ale lui Bărnuţiu, scrise din Italia, reiese orizontul său de cultură multilaterală. (S. d. M. II, 581).

— Bogdan-Duică G., *Episcopul Ioan Leményi şi Gregoriu Moldvai.* (1845). (Două documente). Documentele sânt din colecţia lui Rosenfeld (Bibl. Bruckenthal) şi arată vinovăţia Episcopului în proces cu Simion Bărnuţiu. (A. I. N. III, 584—610).

— Botez Octav, *G. Bogdan-Duică, Viaţa şi ideile lui Simion Bărnuţiu, „Cultura Naţională", 1924.* Monografia d-lui G. B.-Duică e un act de dreptate faţă de memoria lui G. Bărnuţiu. D-l Duică explică, în mod obiectiv, şi cu multă erudiţie, importanţa şi înţelesul moral şi naţional-cultural al personalităţii şi operei apostolului ardelean. (V. R. XVII, Vol. LXIV, 145—147).

— Moldovan G., *Bogdan Duică Bărnuţiról.* Recensia monografiei d-lui Bogdan Duică: Viaţa şi ideile lui S. Bărnuţiu, Bucureşti, 1924. Moldovan crede că lucrarea d-lui B. D. „nu este altceva decât o îngrijită culegere de date"; în „întregirile" ce aduce, Moldovan caută să prezinte în lumină favorabilă rolul Ungurilor în evenimentele din 48—49. (E. I. Sz. II, 86—95).

— Petronius, *Din „Câmpia Libertăţii": Simion Bărnuţiu.* Nu numai ca om de ştiinţă trebue judecat Bărnuţiu, aşa cum a făcut T. Maiorescu, ci şi ca purtătorul de cuvânt al durerilor şi revindecărilor românismului ardelean. Fragmente din articolele sale de ziar în care se vede patriotismul său. (C. Cr. XIV, 219—220).

— Suciu Coriolan, *Bărnuţiu, Candidat de episcop.* „Din corespondenţa lui Bărnuţiu cu nepotul său Ioan Maniu, păstrată la Biblioteca centrală din Blaj, aflăm informaţii preţioase asupra frământărilor din pătura intelectuală din Ardeal, stârnite în jurul alegerii episcopului de Gherla. I se oferă lui Bărnuţiu această demnitate, dar el, din cauză de boală, refuză. (C. Cr. XV*, 291—296).

— Suciu Coriolan, *Ioan Maniu şi Simion Bărnuţiu.* Fragmente din corespondenţa între nepot şi unchiu. Simţire duioasă familiară şi patriotică însufleţeşte aceste rânduri. (S. d. M. III*, 623).

Bolintineanu D.

— Haneş V., *Romanele lui Bolintineanu.* Importanţa pe care o mai au în literatura noastră e că acţiunea lor se petrece într'un cadru românesc şi că sânt printre cele dintâi încercări în acest gen. (A. L. A. V, 237, 7).

©BCU CLUJ

Brătescu-Voineşti, I. Al.

— ADERCA F., *De vorbă cu d-l Brătescu-Voineşti.* Lipseşte astăzi literelor noastre un spirit critic diriguitor, cum a fost Maiorescu pentru generaţia trecută. Debutul literar l-a făcut în cercul lui Maiorescu. „Scrisul este lux, deci ori perfect ori de loc". Amintiri despre Maiorescu, Pompiliu Eliade, Caragiale. Intenţionează se reconstituiască romanul „Mache Dumbrăveanu", pierdut în timpul războiului. (M. L. II, Nr. 9, 2).

— BOGDAN-DUICĂ G., *In slujba păcei.* Această carte a lui I. A. Brătescu-Voineşti e un început frumos al literaturei pacifiste româneşti. Din operă transpar idei ce-şi au originea în cutare sau cutare filosofie. Un conţinut sufletesc de durere şi indignare împreunat cu un umanitarism utopic formează atmosfera generală a operei. (Cs. X*, 466—467).

— *D-l I. A. Brătescu-Voineşti şi scriitorii ruşi.* Două discuţii în jurul apropierii ce se poate face între povestirea lui Gogol: „Paltonul" şi „Blana lui Isaia" a lui Brătescu-Voineşti. Dacă e la mijloc o influenţă sau nu. Se menţionează ambele păreri. (M. L. II, Nr. 15, 4).

— CARDAŞ GH., *Ioan Al. Brătescu-Voineşti.* Eroii din opera lui Brătescu-V. Arta de a tălmăci stările sufleteşti. Spiritul de observaţie. Stilul, limba şi clasicismul său literar. (M. L. II, Nr. 21, 1).

— X. Y. Z., *De vorbă cu d. I. Al. Brătescu-Voineşti.* Notiţe biografice şi bibliografice care privesc pe d. Brătescu; păreri asupra literaturii noastre contimporane şi rostul social al scriitorului. (A. L. A. VII*, 271, 3).

Budai-Deleanu, I.

— BAICULESCU GH., *C. Radu: Influenţa italiană în „Ţiganiada" lui Ion Budai-Deleanu.* Studiu de literatură comparată, care stabileşte dependenţa operei lui Deleanu de scriitorii italieni ce au scris în acest gen. (A. L. A. VI, 260, 7).

— CARDAŞ GH., *O poemă inedită a lui Budai-Deleanu.* In Biblioteca Academiei Române se află sub N-rul 2472, într'un manuscris miscelaneu, o poemă inedită, în patru cânturi, a lui Budai intitulată „Trei Viteji". Despre aceasta mai face menţiune A. Densusianu în „Revista Critică", Iaşi, an. IV, 1896 şi Bogdan-Duică în „Convorbiri Literare" XXXV, 1901. Se dau în acest articol ipotezele asupra datării acestui manuscris şi un fragment din cântul III. (J. L. XV*, 72—77).

— IORGA N., *Un poem eroi-comic românesc.* Ţiganiada este o operă de neaşteptată realizare poetică. La temelia ei stau gânduri de absolută seriozitate. Transpar ideile politice ale timpului, prin care se dau oarecare îndreptări desvoltării Românilor, nu lipseşte un oarecare „naţionalism" românesc. „A fi stăpân atunci pe versul lui Ariosto Tassoni şi Tasso, a da sprinteneală strofelor cu elegante întorsături, a întrebuinţa cuvinte de un uzaj general românesc fără a cădea în trivialitate, a însera neologisme fără a cădea în pedantism, a păstra toată mlădierea sintaxei populare şi tradiţionale, sânt merite care aşează pe Budai foarte sus în desvoltarea poeziei româneşti". In ediţia lui Cardaş ortografia manuscriptului trebuia modernizată. (Rm. XIX, 153—155).

©BCU CLUJ

Cantemir Dimitrie.

— CARADJA, I. CONST., *Contribuţie la iconografia Cantemireştilor.* Menţionează portretele cunoscute până acum ale lui D. Cantemir. Reproduce portretele foarte rari ale fiului acestuia Antioh şi ale fiicei sale, Ecaterina. (R. B. C. XVI, 1—2).

— PAPACOSTEA CEZAR, *Ştefan Ciobanu, Dimitrie Cantemir în Rusia.* Cele mai însemnate lucrări ale sale le-a scris Cantemir în timpul celor 12 ani petrecuţi în Rusia ; de aci importanţa studiului de faţă, făcut pe baza documentelor ruseşti strânse de Gr. Tocilescu. In anexă se dă o parte din acest material, tradus. (C. L. LVII, 709—711).

— GRIGORAŞ C. EM., *D. Cantemir om de ştiinţă şi literat.* Recitind „Istoria Ieroglifică", afli pasagii care dovedesc preocupările ştiinţifice ale lui Cantemir, de ex., o teorie a schimbării colorii, foarte apropiată de cea modernă. Capitole de proză literară scrise cu mult talent. Multe părţi din această carte sânt scrise în metru antic. Caracterul de operă clasică, de roman medieval şi de operă enciclopedică a „Istoriei Ieroglifice". (C. L. LVIII*, 800—807).

— IORGA N., *O suferinţă de cărturar român între străini: Dimitrie Cantemir în Rusia.* Schiţă biografică amănunţită din timpul şederii în Rusia a lui Dimitrie Cantemir. (R. I. XI, 137—147).

— LOZINSKY GRÉGOIRE, *Le prince Antioche Cantemir, poète français (în „Revue des études slaves", V, 3—4, Paris, 1925).* Antioh Cantemir e considerat aci ca fondatorul poeziei moderne ruse. Informaţii asupra relaţiilor ce le avea Antioh la Paris şi activitatea sa literară. (R. I. XII*, 121—122).

— *Minea I., Despre Dimitrie Cantemir.* (I. N. Fasc. 6, (1926), 390—392). — M. COSTĂCHESCU.

— NETOLITZKY F., *Interpretarea unui pasagiu neclar la D. Cantemir.* Un pasagiu din „Descriptio Moldaviae" a lui D. Cantemir, relevat de profesorul Gh. Vâlsan, vorbeşte de un fel de rouă a ierburilor ce cresc pe muntele Ineu şi din care, dacă e culeasă dimineaţa înainte de răsăritul soarelui, se poate alege unt. Pasagii din literatura botanică care ar explica acest fenomen. (C. Cos. II, III, 608—610).

— PAPADOPOL PAUL I., *Dimitrie Cantemir şi începuturile fabulei româneşti.* Căile pe care intră fabula în literatura noastră cultă: din liter. poporană, liter. sârbească, rusească, franceză, germană. Cei care au introdus-o. Istoria alegorică la Cantemir. (R. M. IV, No. 3—4—5, 31—36).

— SIMIONESCU I., *Dimitrie Cantemir*, „Dimitrie Cantemir nu ne apare numai ca un domnitor cărturar, ci ca un adevărat, mare şi felurit învăţat — istoric, filosof, geograf, poliglot, muzicant — cum nici ţările cu o mai îndelungă viaţă culturală nu au mulţi". (Lm. VII*, 49—53).

— V. P., *Cercetări noi cu privire la opera lui D. Cantemir.* Noi probe despre vastitatea operii ştiinţifice a lui Cantemir le aduce D-l prof. Gh. Vâlsan. Descopere la Paris Harta Moldovei făcută de Cantemir. Este un adevărat monument cartografic. De aceeaşi valoare e „Planul Constantinopolei" şi alte lucrări carto- şi topografice. Mai mult decât geograf şi istoric apare ca un savant etnograf. Reiese aceasta din lucrarea sa asupra

©BCU CLUJ

muzicei turcești, apoi din „Descrierea Moldovei", din „Istoria imperiului otoman" și din „Systema de religione et statu Imperii Turcici". (Cuv. III*, Nr. 410).

— ZOTTA SEVER, *Despre neamul Cantemireștilor.* II. *Un „frate necunoscut al lui C. Cantemir.* V. V. Iordachi, nepot de fiică lui Dabija Pah, a fost cu Constantin Cantemir „sau frate numai după tată, din a doua soție a lui T. Șilișteanul, sau cumnat, sau în fine văr primar". (R. A. I, 204—209).

— ZOTTA SEVER, *Despre neamul Cantemireștilor.* III. Anexe. Trei documente cari privesc familia Cantemireștilor — și anume din anii 1675, 1728 și 1733. (R. A. II*, 316—327).

Caragiale, I. L.

— *Caragiale și Gârleanu în italienește.* Au apărut în ziare italiene traduceri ale câtorva schițe din Caragiale și Gârleanu. (Tr. LVII*, 383).

— HANEȘ V., *Ion Ghica și Caragiale.* Se apropie prin satira lor socială. (A. L. A. VI, 237, 7).

— *Heltman Adolf, Ion Luca Caragiales Stellung innerhalb der europäischen naturalistischen Strömung.* (R. I. XI, 130). — NICOLAE IORGA.

— IBRĂILEANU G., *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale.* Rolul ce-l are numele în conceperea personagiilor. Semnificația lor istorică și socială în opera comică a lui Caragiale. (V. R. XVIII*, vol. LXVIII, 363—372).

— PETROVICI I., *Cum l-am cunoscut pe Caragiale.* (A. L. A. VI, 213, 1).

— POHONȚU E., *Domeniul irealității în „Făclia de Paști".* Acțiunea nu se petrece decât în mintea bolnavului și fricosului Leiba Zibal, considerație care face ca desnodământul să nu mai apară ca anestetic. (J. L. XIV, 307—314).

— TEODORESCU-BRANIȘTE T., *Nuvelele lui Caragiale.* Deși fondul sufletesc al lui Caragiale era romantic. atitudinea sa literară rămânea clasică chiar când subiectul tratat avea ceva neobișnuit și fantastic, ca în unele nuvele. (A. L. A. VII*, 286, 3).

Cerna P.

— CONSTANTINESCU POMPILIU, *Panait Cerna.* Deși șovăind câte odată în preajma luminii eminesciene, totuși Cerna se smulge de sub ademenirile ei, deschizându-și o viziune proprie asupra vieții, mai ales prin avântul optimist din poemele sale de dragoste. Prin acestea se face un pas nou în poezia noastră erotică. (M. L. II, Nr. 24, 1).

— *Din corespondența lui P. Cerna.* Trei scrisori scrise din Lipsca, din Vălenii-de-Munte și din Sinaia. (J. L. XV*. 115—116).

Chendi Ilarie.

— BLAZIAN H., *Ilarie Chendi.* Critica polemistă și totdeauna negativă a lui Chendi. (A. L. A. VII*, 312, 3).

— BOGDAN-DUICĂ G., *Ilarie Chendi.* Ilustrează sistemul critic subiectiv al lui Chendi, din care poți degaja criterii obiective de judecată literară. Este un bun educator literar. (S. d. M. II, 90).

— CARDAȘ GH., *Ilarie Chendi la Academia Română.* Câteva întâmplări caracteristice din viața lui Chendi pe când era funcționar la Academie. Note de apreciere a scrisului și caracterului lui Chendi. (M. L. II, Nr. 9, 2).

©BCU CLUJ

— Crăciun Ioachim, *Ilarie Chendi.* Note asupra operii şi vieţii autorului. (S. d. M. III, 774).

— *Ilarie Chendi,* Chendi n'a fost numai un pamfletar, ci şi un critic cu o limpede pătrundere, aşa cum se dovedeşte mai ales în „Schiţe de critică literară", cel mai senin volum al lui. (V. L. I*, No. 29, 4).

— Perpessicius. *Ilarie Chendi.* Schiţarea spiritului lui Chendi aşa cum s'a manifestat în critica sa subiectivă şi pasionată, când de ură, când de iubire. (M. L. II, Nr. 9, 1).

— Struţeanu Scarlat, *Ilarie Chendi, Schiţe de critică literară.* Date bibliografice ce privesc colaborarea lui Chendi la diferitele reviste din Ardeal şi Regatul vechiu. Volumele publicate. Fragmente caracteristice din critica lui Chendi. Temperamentul lui Chendi. (M. L. II, Nr. 9, 3).

— Şeicaru Pamfil, *Desvelirea plăcii comemorative pentru pomenirea lui Ilarie Chendi.* Se desveleşte în comuna Dârlos placa comemorativă aşezată de Ministerul Artelor pentru pomenirea scriitorului Ilarie Chendi. Articolul cuprinde o frumoasă caracterizare a spiritului şi criticii lui Chendi. (Cuv. III*, 20 Nov.).

— Tomescu D., *Ilarie Chendi.* Temperamentul lui Chendi independent, expansiv şi individualist. Publicist de curaj şi de superioară moralitate, „Chendi a fost un luptător între multele curente, care săgetau atmosfera noastră literară". (Cuv. III*, 22 Noemv.).

Costin Miron.

— Minea I., *Despre două cărţi citate de Miron Costin.* Precizează din ce autori citează M. Costin două cărţi. (R. I. XII, 332—337).

— Panaitescu P. P., *Cu privire la data scrierii „Chronika ziem moldawskich y multanskich" de Miron Costin.* Prin noi argumente confirmă data scrierii: 1677, probabil în orice caz între 1676 şi 1683 şi nu mai înainte, cum încearcă să dovedească D-l I. Minea. (R. I. XII*, 9—12).

— Bogdan-Duică G., *Panaitescu P. P., Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin.* Studiul stabileşte cu ce a contribuit cultura polonă la personalitatea şi concepţia despre istorie a acestor doi cronicari. (S. d. M. II, 599).

— Zotta Sever, *Ştiri despre Costineşti.* Noi date istorice asupra familiei lui Miron Costin: „Indigenatul polon al Costineştilor. Blazonul de nobili. Numele de botez al lui Costin Hatmanul. Cu cine a fost căsătorit acesta. Câţi copii a avut. Portretul lui. Inscripţii costineşti. Inscripţii de pe mormintele familiei Costin din Şipeniţi. Ultimii Costineşti". (R. I. XI. 73—78).

Coşbuc George.

— *Bustul lui Coşbuc.* S'a inaugurat la Năsăud în 20 Iunie 1926. Dl Ion Lupaş vorbeşte despre originea familiei poetului. D-l Liviu Rebreanu caracterizează opera şi poetul. (F. I*, Nr. 4, 15).

— *Desvelirea bustului lui Coşbuc.* Cu această ocazie, conferinţele D-lor Bogdan-Duică şi Liviu Rebreanu au pus în strălucită lumină chipul şi opera marelui poet al ţărănimei, iar d. N. Drăganu a comunicat lucruri nouă şi importante pentru evoluţia poetică a lui Coşbuc. Ţărănimea ar trebui să se bucure şi

©BCU CLUJ

ea de opera minunatului ei copil, închinându-i-se o ediţie a poeziilor sale. (S. d. M. III*, 492).

— *Drăganu N., G. Coşbuc la liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii.* Broşura e bogată în date nouă asupra începuturilor poetice ale lui Coşbuc. Versurile din această epocă arată sub ce influenţe streine şi româneşti a scris Coşbuc, felul cum lucra şi intenţiunile sale. (S. d. M. III*, 785).

— Lazăreanu Barbu, *Pe urmele unui cuvânt sibilin al lui Coşbuc.* Cântul IX, versul 125, 127, din traducerea lui Coşbuc a Divinei Comedii, conţine cuvântul „scoine" cu înţelesul de sicrie. E o greşeală de caligrafie, în loc de „scrine", cuvânt a cărui provinienţă D-l Lăzăreanu o explică. (A. L. A. VII*, 781, 3).

— Marian Liviu, *Versuri de Coşbuc uitate.* In revista din Blaj „Cărţile săteanului român" de sub redacţia lui Ion Pop Reteganul (an. XI—1886), Coşbuc a tipărit următoarele trei poezii: „Ingerul morţii", versificarea unei cunoscute legende orientale (pag. 53—54). „Lupii ţiganului", anecdotă populară (pag. 54—59) şi „Amin strigă stâncile", o legendă orientală, care după anumite indicaţii ale autorului pare a fi tradusă din nemţeşte. Poeziile sânt importante pentru evoluţia talentului lui Coşbuc. (A. L. A. VI, 215, 6).

— Morariu Leca, *Imprumuturile lui Coşbuc.* Coşbuc uita să dea indicaţii despre izvorul inspiraţiei sale. Afară de „Rugămintea din urmă", „Romanţă", „Poporul ţiganilor", şi „Nedumerire" mai au împrumuturi următoarele: „Fatma", „Trei doamne şi toţi trei", „El Zorab", „Toţi Sfinţii", „Fragment" şi probabil şi „Puntea lui Rumi", şi „Lordul John". D-l N. Drăganu arată că poetul avea acest procedeu şi în debuturile sale juvenile: „Un brad", după Heine. „Dacă", după Fr. v. Bodenstedt. In „Convorbiri Literare" nota redacţiei stabileşte modelul versificaţiei „Un cântec mic tu cum îl faci" în Marie v. Ebner Eschenbach. (J. L. XIV, 91).

— Ortiz Ramiro, *Dante şi Coşbuc.* Amintiri personale din convorbirile avute cu Coşbuc asupra lui Dante, aprecierile şi reflecţiile intime ale poetului despre Divina Comedie. Amănunte asupra traducerii acestei opere. Adnotaţiile lui Coşbuc pe un studiu francez asupra Divinei Comedii. (M. L. II, Nr. 10, 1).

— Perpessicius, *George Coşbuc.* Coşbuc aduce fantezia populară în starea ei cea mai nativă, pe planul celei mai disciplinate conştiinţi artistice. (M. L. II, Nr. 10, 1).

— Struţeanu Scarlat, *Dante, Divina Comedie, Infernul (Traducere de G. Coşbuc) (Cartea Românească).* Traducerile lui Heliade Rădulescu şi erezia sa filologică. Coşbuc avea în vedere şi funcţiunea culturală şi cea estetică a unei traduceri. Traducerile lui Coşbuc şi modelele nemţeşti. Pentru traducerea Divinei Comedii a lucrat 15 ani şi a murit fără să fi ajuns la forma definitivă. O dovedeşte aceasta lipsa unor versuri întregi, factura abia schematică a altor versuri, vocabularul adesea neorganizat încă în fluiditatea sintactică. (M. L. II, Nr. 10, 3).

— Trandafir H., *Cultul lui Coşbuc.* „Coşbuc este întâiul bloc masiv desprins din sufletul Ardealului... Prin el s'a rostit mai întâiu, răspicat, satul nostru cu ritmul intim al vieţii care fierbe în vinele lui". (S. d. M. III*, 470).

©BCU CLUJ

Creangă Ion.

— *Casa lui Creangă la Iaşi*, Din iniţiativa Universităţii din Iaşi casa în care a locuit şi murit Ion Creangă, a fost scăpată de peire, reparată şi transformată într'un mic muzeu. (F. Fr. I*, 121—123).

— FURTUNĂ ECON. D., *Anii de suferinţă ai lui Ion Creangă. Trei scrisori necunoscute.* „Toate aceste trei scrisori privesc zilele de suferinţă, cele din urmă ale lui Creangă". Scrisorile sânt reproduse şi comentate. (Nz. V*, Nr. 3, 37—39).

— FURTUNĂ ECON. D., *O scrisoare a lui Ion Creangă.* O scrisoare a lui Creangă către Iacob Negruzzi, cu aluzii azi greu de înţeles. Scrisoarea se găseşte la Academia Română. (F. Fr. I*, 71—72).

— FURTUNĂ ECON. D., *Încă o scrisoare inedită de-a lui I. Creangă.* Iacob Negruzzi a depus la Academie trei scrisori pe care le a primit de la Ion Creangă. Urmează textul scrisorii din 15 Maiu 1885, în care Creangă răspunde la îndemnul lui I. Negruzzi ca să mai scrie, că boala şi greutăţile îl împiedecă de la această treabă care e „de gust, nu de silinţă". (Rm. XX*, 136).

— FURTUNĂ ECON. D., *Trei ediţii ale operelor lui Ion Creangă.* Ediţia d-lui Kirileanu, la Cartea Românească e cea mai reuşită. Ediţia d-lui Marmeliuc e iarăşi foarte importantă, mai ales pentru desăvârşirea datelor biografice şi materialul adaos. (Cernăuţi, Editura „Ostaşul Român"). Foarte slab îngrijită este ediţia scoasă la „Cultura Naţională" (Amintirile din Copilărie). O listă a numeroaselor greşeli din această ediţie. (T. P. III, 1—3).

— FURTUNĂ, ECON. D., *Din trecutul Facultăţii de teologie din Iaşi.* Ion Creangă a fost şi el înscris la această Facultate în anul 1861—62, atras de dorul de a se cultiva — apoi, văzând că aci nu se prea făcea treabă, trece la şcoala de învăţători de sub conducerea lui Maiorescu. (T. P. IV*, 87—89).

— GHEORGHIŢĂ A. V., *Cum a fost introdus Creangă la „Junimea".* Casier al „Societăţii pentru cultura poporului român", Victor Castano face cunoştinţa lui I. Creangă, membru şi el al acestei societăţi. Castano îl introduce la Junimea. Intâia vizită n'a prea lăsat o bună impresie în acest cerc aristocratic, unde Creangă venise cu manierile sale rustice. După ce însă şi-a cetit povestea „Soacra cu trei iezi", Creangă era cu drag aşteptat şi lipsa lui de la adunări se simţea foarte mult. (T. P. IV*, 5—6).

— MOCANU I. G., *Ioan Creangă diacon.* Istoricul conflictului lui Creangă cu autorităţile bisericesti. La Mitropolia din Iaşi se găseşte dosarul Nr. 3082/1868 cu titlul „Acta relei purtări a diaconului Ioan Creangă". Textul protestului înaintat de Creangă. Rezultă că nu din necredinta sau necuviinţa lui Creangă pentru cele sfinte a fost exclus din cler, ci din pricina caracterului său tare, sincer şi cinstit, iubitor de adevăr şi libertate. (C. Cr. XIV, 155—159).

— MORARIU L., *Ne completăm corespondenţa lui Creangă.* Corespondenţa lui Creangă se completează prin două scrisori adresate lui Iacob Negruzzi şi publicate de Gh. T. Kirileanu în revista „Ion Creangă", an. XII (1919), 101—192). Scrisorile sânt preţioase în ceea ce priveşte pe institutorul şi artistul Creangă. (J. L. XIV. 330).

— MORARIU LECA, *Iarăşi un inedit portret al Ilenei Creangă.*

©BCU CLUJ

Există trei portrete ale Ilenei Creangă, sora lui Ion Creangă. In cel de al treilea, reprodus aci, Ileana e fotografiată împreună cu nepotul ei Zaheu Grigoriu. (J. L. XV*, 78).

— Morariu Leca, *Spița neamului lui Creangă.* Dovada, pe baza „Amintirilor din copilărie", a inexactității informațiilor lui Radu Manoliu asupra neamului lui Creangă. (J. L. XIV, 330—331).

— Morariu Leca, *Omul Ion Creangă.* Două întâmplări povestite de Jean Bart și A. Gorovei, din care povestitorul Creangă apare în toată frageda sa sinceritate. (F. Fr. I*, 120—121).

— Morariu Leca, *Pentru opera didactică a lui Creangă.* Primele și numeroasele ediții apărute înaintea celor cunoscute ale manualelor lui Creangă, nu s'au găsit, dar trebuesc căutate și salvate, dată fiind valoarea lor. Înșiră datele ce le avem până acum asupra acestei activități a lui Creangă. (B. N. Supl. la J. L. din Iulie—Aug. 1926)).

— Morariu Leca, *O carte didactică a lui Creangă.* Biblioteca Universității din Cernăuți posedă o Geografie a Județului Iași, publicată la 1879 de Creangă în colaborare cu V. Răceanu și Gh. Ienăchescu. Ea a apărut în 4 ediții. A 2-a și a 3-a nu se cunosc. (B. N. Supl. la J. L. din August—Sept. 1925, p. 7).

— *Creangă ca învățător (După „Învățătorul Creangă" de prof. Leca Morariu).* Talentul didactic al lui Creangă și manualele sale de școală. (Lm. VI, 500—505). — Ac.

— *Morariu Leca, De-ale lui Creangă.* (Șez. XXXIV*, 47). — Artur Gorovei.

— *Morariu Leca, Institutorul Creangă. Cernăuți 1925.* (C. S. III, 88). — (R. M. IV, Nr. 11—12, 37—40).

— *Opera lui Creangă și pictorii noștri.* Indemn pentru ilustrarea anumitor scene din poveștile lui Creangă spre a se face o ediție ilustrată. (Tr. LVII*, 234—240).

— Teodorescu I., *Câteva note despre institutorul I. Creangă.* In condica de prezență pe anul 1864 a școalei „Trei Ierarhi" din Iași se găsește iscălitura lui Creangă. Cea dintâi e din 6 Mai a aceluiași an, dată de când a început a funcționa ca institutor. Se găsește și programa analitică a școalei. (T. P. IV*, 3—5).

Delavrancea Barbu.

— *„Poiana lungă" de Delavrancea.* D-l O. Densusianu, afirmase în discursul său de recepțiune despre Barbu Delavrancea, că acesta ar fi debutat cu un volum de poezii „Poiana lungă". Intrebat ulterior de acest volum. D-sa afirmă că nu l-a văzut niciodată, dar că D-na Delavrancea l-ar fi informat despre aceasta. (J. L. XV*, 41).

— Stoicescu D., *Delavrancea la Enigeia.* In satul Enigeia Delavrancea a poposit de multe ori la un prietin al său. Aci sta de vorbă cu toți oamenii spunându-le povești și întâmplări hazlii, ceea ce îl făcuse foarte iubit printre săteni. Se istorisește una din aceste povești: „Norocul Saftalei". (A. D. V—VI, 25—29).

— Teodorescu-Braniște T., *„Paraziții".* Deși opera lui Delavrancea, luată în ansamblul ei, este de esență romantică, nuvele ca „Paraziții", „Milogul", „Zobie", și „Hagi Tudose" pot fi exemple de literatură naturalistă. (A. L. A. VII*, 289, 2).

©BCU CLUJ

Eminescu Mihail.

— *Agonia lui Eminescu.* Intr'un fragment de scrisoare, găsim descrisă dureroasa agonie a lui Eminescu de către prietinul său Scipione I. Bădescu. (Ad. XXXIX*, Nr. 13045).

— *Cum a murit Eminescu. Ultimele lui ceasuri povestite de un martor ocular.* Un anume Dumitru Cosmănescu, coafor pe vremuri al Regelui Carol a avut de client şi pe Eminescu. Venind la redacţia ziarului, povesteşte cum, ducându-se într'o zi la Eminescu ca să-l servească în sanatoriul unde era internat, a fost invitat de acesta să iasă cu el să se plimbe împreună, în parcul spitalului. Aci a fost lovit de un nebun cu o cărămidă, din care cauză Eminescu a decedat după o oră. (Un. XLIV*, Nr. 146).

— Baiculescu Gh., *Gh. Bogdan-Duică: Despre „Luceafărul" lui Mihail Eminescu, Braşov, 1925.* Arată izvoarele poemei „Luceafărul" indicate de d. Bogdan-Duică în lucrarea sa. (A. L. A. VI, 261, 7).

— Bezdechi S., *Eminescu şi Anticii.* Influenţa literaturei clasice asupra lui Eminescu a fost mai ales în ceea ce priveşte forma. Se poate afirma aproape sigur că poetul cunoştea latina şi probabil şi greaca. Literatura clasică nu i-a schimbat însă nimic din natura sa romantică. (C. T. C. VII*, 93).

— Bogdan-Duică G., *Fragmente din Eminescu.* Publică două poezii inedite ale lui Eminescu şi un articol din „Timpul" (din 9 Ianuarie 1883, an. VIII, no. 5). Una din aceste poezii e din manuscriptul Academiei Nr. 2259, p. 279. Are un fond copilăresc şi sentimental şi e neterminată. Cealaltă, din acelaşi manuscript, p. 325, este o traducere din Werrnicke. (C. T. C. VII*, p. 92).

— Bogdan-Duică G., *Eminescu la Teatrul Naţional.* Două acte şi o amintire într'un proect de buget, referitoare la Eminescu de pe timpul când era angajat sufleur la Teatrul Naţional din Bucureşti. Data: 1868. (M. L. II, Nr. 47, 1).

— Bogdan-Duică G., *Eminescu la Berlin.* „Se pare că a fost mai vesel decât se ştie". Versurile date aci din manuscriptul de la Academie 2259, p. 169 şi 169 v. sânt doveditoare. (Flm. III, 179).

— Bogdan-Duică G., *Multe şi mărunte despre Eminescu.* Influenţele ce le-a avut asupra lui Eminescu romanul lui Meissner „Bianca Capello". (Tr. LVI, 264—270).

— Bogdan-Duică G., *Eminescu.* Conferenţă. Se cer încă multe cercetări pentru precizarea biografiei poetului, precum şi pentru definirea operei sale. D-l Bogdan-Duică a descoperit în ultimul timp traduceri ale lui Eminescu făcute din fizicianul Mayer. Ceea ce dovedeşte că poetul a căutat la cele mai serioase autorităţi ale veacului un suport ştiinţific filozofiei sale. (S. d. M. III*, 84).

— Bogdan-Duică G., *M. Eminescu şi V. Micle.* O scrisoare a lui Eminescu către Veronica Micle, din care se vede cum înţelegea Eminescu iubirea şi cum n'a înţeles-o Veronica Micle. Fragmente din răspunsul acesteia. (S. d. M. II, 109).

— Bogdan-Duică G., *Şi iarăşi şi iarăşi Eminescu.* Note din viaţa sufletească a poetului. Eminescu a fost deplin sănătos până la 1879. (S. d. M. II, 221—222).

— Bogdan-Duică G., *Despre „Luceafărul" lui Eminescu.* Eminescu a cunoscut cântecele lituane, de unde a putut cunoaşte legendele stelelor amoroase. (S. d. M. II, 501—502).

©BCU CLUJ

— BOGDAN-DUICĂ G., *Multe şi mărunte despre Eminescu. V. Dela Viena.* La sărbătorirea obişnuită a Anului Nou, a studenţilor români din Viena, Eminescu a făcut elogiul lui Carol I. („Federaţiunea", Pesta, 8 Februarie/27 Ianuarie, 1871. An. IV. No. 10; 476). (V. R. XVII, vol. LXI, 80—83).

— *Despre M. Eminescu.* O conferenţă a d-lui G. Bogdan-Duică ţinută la Cluj, în care d-sa arată lacunele biografiei şi cercetărilor asupra operei lui Eminescu, indicând izvoarele şi dând îndrumările necesare celui ce ar vrea să completeze opera de perfectă cunoaştere a poetului şi operei sale. (Cs. X*, 58—59).

— BRANISCE, Dr. V., *Isvodul de zestre al părinţilor lui Mihail Eminescu.* Material inedit: acte, certificate şi scrisori relative la Mihail Eminescu şi familia lui. Cum s'a găsit acest material. Din cel publicat în acest articol rezultă că părinţii poetului erau avuţi. (C. L. LVIII*, 44—48).

— BRANISCE, Dr. V., *Două certificate şcolare ale lui Mihail Eminescu.* Traducerea certificatelor obţinute de M. Eminescu în clasa a VI-a primară şi I-a liceală. Câteva constatări. (C. L. LVIII*, 244—248).

— BRANISCE, Dr. V., *Scrisori inedite de la şi relativ la Mihail Eminescu.* Opt scrisori, 6 ale lui Eminescu, una a lui Maiorescu către sora lui Eminescu, Henrieta şi una a acesteia către cumnata sa Aglaia. Aduc amănunte din viaţa poetului şi a fratelui său Şerban. (C. L. LVIII*, 669—677).

— CARACOSTEA D., *Isvoarele poemei „Luceafărul".* Răstoarnă părerea lui Chendi că „Oberon" al lui Wieland ar fi fost modelul „Luceafărului" lui Eminescu. Nu admite tălmăcirea mitologică dată de d. Bogdan-Duică, basmului lui Kunich, precum nici influenţa persană sau lituană. Pe baza unor bogate informaţii, fixează caracterul şi elementele basmului, înlesnind astfel istoria creaţiunii „Luceafărului". (C. L. LVIII*, 257—275, 357—374).

— CARACOSTEA D., *Personalitatea lui Eminescu.* Definirea personalităţii poetului s'a încercat în repeţite rânduri fără a se ajunge totuşi la un punct de vedere unitar şi just. Incercarea lui Slavici, aduce o bogată sursă de informaţii, desluşeşte aspectele şi năzuinţele intelectuale, sociale şi mai ales morale, ale spiritului lui Eminescu, lasă însă în umbră o parte însemnată a firii sale. Rezultatele la care ajunge Slavici trebuesc bine scrutate, căci ele se contrazic adesea. D-l Caracostea încearcă o caracterizare a personalităţii lui Eminescu. (A. L. A. VI, 230, 6).

— CARACOSTEA D., *Personalitatea lui Eminescu.* Caragiale, în paginile sale despre Eminescu, s'a apropiat mai mult decât oricare altul de înţelegerea personalităţii poetului. Pornind de la acesta şi ajutându-se de tot ce s'a mai spus caracteristic în jurul acestei chestiuni, D-l Caracostea încearcă să explice şi să definească personalitatea lui Eminescu. (A. L. A. VI, 236, 1—2).

— *Chip de bronz lui Eminescu la mormântul de la Putna.* Cu ocazia desvelirii bustului, d. Nichifor Crainic, slăvind pe cei doi eroi, unul al spadei şi altul al gândului românesc, face apologia tradiţionalismului. (S. d. M. III*, 565).

— *Comemorarea lui Eminescu.* Cum a decurs festivitatea de comemorare a lui Mihail Eminescu. (T. N. VII*, 774—775).

©BCU CLUJ

— Constantinescu Pompiliu, *Destinul de până acum al operii lui Eminescu.* „Eminescu a creat cea mai dominantă sensibilitate poetică din literatura română. Sensibilitatea, ideologia, arta muzicalității sale poetice, sânt continuu revalorificate în spiritul scriitorilor urmași. Poeții eminescieni, semănătorismul și mai apoi simbolismul s'au împărtășit din seva operei acestui poet. Generației actuale de scriitori rămâne datoria de a situa în adevărata ei lumină *arta* lui Eminescu". (V. L. I*, Nr. 20, 1).

— *Convorbiri literare.* Revistă a cărei importanță actuală constă în documentele de istorie literară ce le dă la ivală. Sânt cu deosebire prețioase izvoarele privitoare la viața lui Eminescu, „hârtii" în posesiunea D-lui V. Branisce. (S. d. M. III*, 325).

— *Cuvinte despre Eminescu.* Fragmente din cuvântările rostite la mormântul lui Eminescu, cu ocazia comemorării sale, de D-nii General Moșoiu, V. Goldiș, A. C. Cuza și Zoltán Franyo. (V. L. I*, No. 20, 3).

— Darie Ion, *Cultul lui Eminescu.* „Poezia lui Eminescu e nouă, fără să rupă firul tradiției, ci înoindu-l, întinerindu-l. Nouă, păstrându-se în ritmul sensiblității naționale, aducând la acestă matcă simțirea și cugetarea contemporană; națională și universală în același timp, renovatoare și păstrătoare de tradiție". (Cuv. III*, Nr. 492).

— *Eminescu și massa.* Afară de romantismul decorurilor și procedeelor literare, afară de lirismul pasionat al operei lui Eminescu, aceasta a pătruns în massă și din alte motive: Caracterul cultural românesc a unei părți considerabile din poezia lui Eminescu, așa dar valoarea ei didactică, a făcut ca școala să fie mediul cel mai bun pentru răspândirea ei. Inspirația din popor, lexic și folclor: *Luceafărul, Călin, Strigoii, Făt-frumos din Teiu,* etc... (V. L. I*, No. 10, 4).

— Galaction Gala, *Istoria vieții și a operei lui Eminescu.* Odată cu ridicarea monumentului lui Eminescu, cea mai vrednică faptă ar fi publicarea unei ediții-monument a scrierilor sale. Ar mai rămânea de făcut bio-bibliografia lui de un mare om de talent și de cultură. (A. L. A. VII*, 291, 1).

— *Mihail Eminescu și întemeierea „României June".* D. A. A. M. susține că Eminescu n'a avut nici un amestec la întemeerea „României June" din Viena. Cf. DR. IV, 1395—96. (Cs. X*, 290).

— G. C., *Poezia „La Steaua".* Cunoaștem 9 traduceri ale poeziei lui Gottfried Keller „Der Stern" în germană, ungară, franceză și română. Confruntându-le, constatăm superioritatea artistică și independența creatoare a poeziei eminesciene, care nu e o traducere, ci o operă originală, pentru care textul german e un îndepărtat model. (Un. XLIV*, Nr. 146).

— Gane Ion, *Mihail Eminescu* e reprezentativul artist și gânditor de geniu al neamului nostru. (C. T. C. VI, 162).

— Goga Octavian, *Monumentul lui Mihail Eminescu. Cuvântare rostită la Sân Nicolaul Mare.* „Doina" e cea mai categorică evanghelie politică a românismului. „Eminescu, poetul, e și cel mai echilibrat creer politic al României în creștere". (Ț. N. VI, 1337—1339).

— Iordăchescu Constantin, *Eminesciane.* Încă o mărturie că Eminescu s'a născut în Botoșani și nu în Ipotești, este interogatorul scris și subscris de mâna poetului, depus în fața Tribu-

©BCU CLUJ

nalului din Iaşi, unde fusese dat în judecată de Vizante şi Petrino. Documentul se află în „Arhiva Statului" din Iaşi, dosarul Tribunalului No. 3297. Aci declară că s'a născut la Botoşani. (R. M. V*, No. 4, 13—15).

— N. I. (NICOLAE IORGA), *Cronica.* Observaţii asupra noii ediţii din Eminescu, pe care o dă d. Bogdan-Duică. „Cuprinde şi primele înseilări poetice, dar prea puţine din „Postume", care adesea sânt o comoară de frumuseţe". Remarcă interesul deosebit al prefeţii: germanisme, influenţa lui Alecsandri asupra limbei poetice a lui Eminescu, etc. (Rm. XIX, 248).

— LĂZĂREANU BARBU, *Dicţionarul de rime al lui Eminescu.* Printre manuscrisele lui Eminescu dăruite de Maiorescu Academiei se află şi un „dicţionar de rime" în şase caete, înregistrate la secţia Mss. a Academiei, sub numerele 2265, 2271—2275. Opera lui Eminescu nu este numai de inspiraţie, ci şi de muncă metodică. (A. L. A. VII*, 289, 7).

— LĂZĂRESCU EMMA, *Amintiri despre Henrieta Eminovici şi Veronica Micle.* Ştiri cari pot contribui la o mai amănunţită biografie a lui Eminescu. (C. L. LVIII, 49—51).

— MĂRĂCINEANU D., *Eminescu pedagog.* Pe când Eminescu îndeplinea funcţia de inspector şcolar, şi-a exprimat prin diferite articole de ziare şi rapoarte către Minister, părerile sale asupra mizeriei în care se afla învăţământul nostru primar şi asupra mijloacelor de îndreptare ce se impun. (C. L. LVII, 835—858).

— *Monument lui Eminescu la Oradea.* S'a luat iniţiativa ridicării unui monument lui Eminescu la Oradea, oraşul în care a poposit poetul în vremea tinereţii sale rătăcitoare şi în care şi-a început activitatea în paginele revistei „Familia". (F. I*, Nr. 5, 15—16).

— *Monumentul lui Mihail Eminescu.* Condiţiile în care s'a făcut colecta iniţiată de revista „Gândirea" şi contractul cu Sculptorul Oscar Han. (Gn. VI*, 35).

— MORARIU LECA, *Personalitatea lui Eminescu.* Opera lui Caracostea „Personalitatea lui Eminescu" reuşeşte să se apropie mai mult de adevăr, decât s'a izbutit până acum. Dintre cei trei mari contimporani ai poetului, Maiorescu, Slavici şi Caragiale, acesta din urmă a înţeles mai bine sufletul lui Eminescu. (J. L. XV, 141).

— MORARIU LECA, *Reeditâm numai cu interesul comerţului.* In ediţia „Cărţii Româneşti" a poeziilor lui Eminescu nu s'a îndreptat greşala vechilor ediţii „C'un ochiu rece de mort" în loc de autenticul „C'un rece ochiu de mort" din poezia „Pe lângă plopii fără soţ", care e mai românește şi mai pregnant spus. (J. L. XIV, 91—92).

— MURNU G., *Eminescu.* „Geniul real al literaturii române este Eminescu". Gândirea şi simţirea sa se leagă atât de coherent cu expresia dată, încât armonia ce rezultă este imposibil de transpus într'o limbă străină. (V. L. I*, No. 10, 1).

— NICANOR P. & Co., *Eminescu în străinătate.* Faptul că Eminescu nu-i apreciat cum merită în streinătate, e atribuit, de unii, caracterului prea naţional al poeziei sale. In realitate însă, motivul trebue căutat în traducerile slabe ce s'au dat din opera lui. Şi o traducere bună nu se va da niciodată, pentrucă — susţine nota — un poet mare nu se poate traduce. (V. R. XVII, vol. LXII, 345).

©BCU CLUJ

— NICANOR P. & Co., *Statuile lui Eminescu.* Propuneri în legătură cu cele 4 statui proiectate lui Eminescu la Bucureşti, Iaşi, Cluj şi Chişinău. Se recomandă să se ridice o singură statuie, demnă de poet. Locul ei cel mai indicat ar fi Iaşul. (V. R. XVII, vol. LXI, 302—306).

— OPRIŞAN I. GR., *Meleagurile lui Eminescu.* Este la Mânăstirea Agafton, care se găseşte în apropiere de Ipoteşti, o bătrână stariţă ce poate povesti de „copchilăria lui Eminescu" când el „băiatul frumos şi cu ochi sfioşi, cutreiera prin codrii ştia, citind şi visând". (Un. XLIV*, Nr. 146).

— P. L., *Casa lui Aron Pumnul de vânzare.* In ea a locuit şi M. Eminescu. Ar trebui să ajungă proprietatea statului. (Un. XLIII, Nr. 60).

— PAPACOSTEA CEZAR, *O interpretare a operii lui Mihail Eminescu.* Arătând de ce mijloace (biografice) dispunem, credem posibilă o interpretare cât de bună a operii şi personalităţii lui Eminescu. Intre metoda estetică şi cea istorică, ferindu-ne de exagerările fiecăreia, vom utiliza pe cea dintâi, când studiem valoarea artistică a operei, iar întru cât personalitatea lui Eminescu se încorporează în evoluţia culturală a operei sale, ea va fi studiată şi în lumina datelor istorico-biografice. (C. L. LVII, 114—126).

— PAPACOSTEA C., *O interpretare a operii lui M. Eminescu. Estetica, istoria literară şi critica istorico-filologică.* Din expunerea acestor metode, deducţiuni asupra felului cum trebue făcută interpretarea operei lui Eminescu. (C. L. LVII, 434—442).

— PAPACOSTEA C., *O interpretare a operei lui M. Eminescu. Opera poetică.* Vechile ediţii şi principiile conducătoare pentru alcătuirea celei noui. Postume vor fi numai acelea care stau la nivelul estetic eminescian. (C. L. LVII, 616—635).

— PETRA-PETRESCU H., *Pentru Mihail Eminescu.* Indemn spre o mai largă cetire a operii lui Eminescu pentru regenerarea literară şi morală a societăţii româneşti. (Tr. LVI, 109—119).

— PETRONIUS, *Un comentator al lui Eminescu.* Cuvinte memorative pentru Ion Scurtu, care-şi făurise nobilul scop în viaţă de-a studia în toate laturile, în toate adâncimile viaţa şi opera lui Eminescu. (Vt. XVIII*, Nr. 5360).

— *O poezie inedită a lui Eminescu.* Poezia de faţă e intitulată „Când noaptea e adâncă". A fost comunicată de d. O. Minar, care pregăteşte un volum „Dragoste şi Poezie", cuprinzând între altele o serie de versuri dintr'un album al Veronicăi Micle, versuri scrise toate de mâna lui Eminescu. (Un. XLIII, Nr. 129).

— POPA SEPTIMIU, *Antieminescianismul.* Studiul critic al lui Alexandru Grama despre „Mihail Eminescu" stârnise printre intelectualii ardeleni un profund dispreţ pentru opera marelui poet, calificată de imorală şi în mare parte plagiată. Acest insucces îl putem atribui faptului că în opera lui Eminescu nu domină tema naţională. In curând şi în Ardeal opera poetului a câştigat admiraţia cuvenită. (T. N. VII*, 816—819).

— *„Postume" de Eminescu.* Poeziile în care Eminescu s'a inspirat din autori străini s'au publicat când el era bolnav. Dacă poetul însuşi le-ar fi dat publicităţii, ar fi spus că sânt traduse ori inspirate. (V. R. XVIII*, vol. LXVIII, 441).

— O interesantă *scrisoare* a lui Eminescu, arătând că „Junimea" nu-i era tocmai aproape, e publicată în broşura D-lui

©BCU CLUJ

C. Narly: Un muzeu Eminescu la Seminariul pedagogic universitar din Iași. (I. E. VII*, Nr. 181, 4).

— Speranția Eugeniu, *Eminescu și sufletul românesc.* „Opera lui Eminescu... alcătuește un fond indispensabil pentru un suflet românesc evoluat. Influența ei ajută la construirea acelui „quid proprium" al conștiinței noastre etnice, așa cum s'a organizat, cum a crescut ea". (C. T. C. VII*, 93—94).

— Șiadbei I., *Influențe franceze în poezia lui Eminescu.* Cercetând numeroasele variante, în manuscris, ale sonetului *Veneția*, considerând traducerile lui Eminescu din literatura franceză (V. Hugo, E. Augier) și influențe ale aceleași literaturi în *Călin*, datorite lui Th. de Banville, d. Șiadbei conchide că „influența franceză se poate urmări în cursul întregii cariere poetice a lui Eminescu, de la debutul său în „Convorbiri" și până la palida și trista colaborare la „Fântâna Blanduziei". (V. R. XVII, vol. LXIII, 424—435).

— Vianu Tudor, *D. Caracostea: Personalitatea lui Eminescu.* Opera nu este efectul personalității — cum crede d-l Caracostea — ci numai una din formele ei. Maiorescu, Slavici și însuși Caragiale nu prezintă, în amintirile lor despre Eminescu, un om viu, ci portretul romantic al unui tânăr genial. (Gn. VI*, 186—187).

— Voiculescu V., *Ediția Eminescu.* Edițiile poeziilor lui Eminescu, abia 5 la număr, au fost toate executate în condiții foarte criticabile. Și ca interes al cunoașterii operei sale și ca semn al admirației, o ediție-monument este indispensabilă, mai înainte chiar de a se ridica monumentul său de bronz. (V. L. I*, No. 20, 4).

Gârleanu Emil.

— Baiculescu George, *Emil Gârleanu.* Spre a redeștepta interesul cetitorilor pentru operele care înseamnă un progres în literatura noastră, și cărora li se dă azi prea puțină atenție, se inaugurează cu această caracterizare a operei lui Gârleanu o serie de articole asupra scriitorilor care răspund unei concepții artistice deosebite. (Flm. III, 214—215).

— *Gârleanu Em., Priveliști din Țară, Schițe, Insemnări.* In volumul de față, o reeditare, toate strălucesc prin frumusețea sufletească a autorului sau printr'o plasticizare contemplativă. (A. L. A. VI, 235, 7).

Goga Octavian.

— Bădăuța Al., *O. Goga.* Poetul a conceput arta sa nu numai estetic ci a subordonat-o și utilității sociale și politice. Astfel ne apare firească trecerea de pe tărâmul poetic pe cel politic. (V. L. I*, No. 42, 1).

— Constantinescu Pompiliu, *Octavian Goga.* Calitățile creatoare ale poeziei lui Goga: „o armonie furtunatecă..., o limbă nouă, fericită contopire de expresii neaoș românești și de miresmate cuvinte eclesiastice". Obiectul ei politic o va face neactuală. (M. L. II, Nr. 34—35, 1).

Hasdeu, Bogdan Petriceicu.

— Bălan Teodor, *Noi documente privitoare la familia Hăsdeu.* Lista celor cari au scris despre familia lui Hasdeu. Un mănunchiu de documente aflătoare în „Arhivele Statului" de la Cernăuți, în care se găsesc noi date referitoare la spița genealogică a lui Hasdeu. (A. D. VII*, 115—132).

©BCU CLUJ

— Bogdan-Duică G., *B. P. Hajdău (Ceva despre piesele lui).* Schiţa dramatică în cinci acte „Domniţa Rosanda" a lui Hasdeu s'a publicat întâia oară în Familia din Pesta, în 1868, începând cu Nr. 23, de la 1/13 Iulie. Amănunte în legătură cu reprezentarea acestei piese la Bucureşti. (C. T. C. VIII, 130—131).

— Istrati C., *Prin satul Hăjdăilor.* In Cristineşti (Jud. Hotin) se păstrează ruinele caselor familiei Hasdeu. Inscripţii pe pietrele de morminte şi însemnări pe cărţile bisericeşti din localitate pomenesc de membrii familiei. (J. L. XIX, 184—198).

— Lăzăreanu B., *Haşdeu şi Mihail Kogălniceanu.* Probe din aspra satiră politică a lui Hasdeu. (Ad. XXXIX*, Nr. 12979).

— Marian Liviu, *B. P. Haşdeu şi Rusia, Chişinău,* 1925. Aduce o contribuţiune importantă la cunoaşterea sentimentelor şi ideilor lui Hasdeu, faţă de cei care îl siliseră a se expatria din Basarabia lui. Cultura rusească nu l-a influenţat. Avea multă antipatie pentru Ruşi. (A. O. IV, 525).

— Panaitescu P. P., *Tadeusz Hyzdeu (pisarz, poeta i tłumacz), Rumun, szachcic polski z XVIII wieku (T. Hajdeu, scriitor, poet şi traducător, Român, nobil polon din veacul al XVIII-lea). Extras din revista Pamietnik Literacki, XXX, Varşovia, 1924, de Maria Kasterska.* Publică hârtiile lăsate de Tadeu Hasdeu, dintre care testamentul său din 1818 e preţios prin amănunte istorice şi prin înaltul suflu moral ce se desprinde dintr'însul. Actul e reprodus aci în întregime. (R. I. XI, 318—321).

Heliade Rădulescu.

— Bezdechi Şt., *Eliade Rădulescu şi Aristofan.* Eliade Rădulescu, în opera sa „Echilibrul între antiteze", vorbind despre satira lui Aristofan, pe care va fi citit-o în ediţia lui Neofit Duca, o defaimă, socotind-o produsul spiritului conrupt al poetului grec. (C. T. C. VII*, 154).

— Bucuţa Emanoil, *Gramatica românească a lui Eliade.* Manuscrisul acestei Gramatici a fost dăruit de Mozes Gaster Acad. Române. D-l Popa-Liseanu îl atribue lui Eliad, pe când donatorul credea că e a lui Gheorghe Lazăr. (S. d. M. III*, 443—444).

— Şiadbei I., *G. Oprescu, Eliade Rădulescu şi Franţa, Studiu de literatură comparată (în Dacoromania, III) Cluj, 1924.* D-l Oprescu n'a fost destul de explicit în motivarea schimbătoarelor concepţii filologice şi culturale ale lui Eliade. (V. R. XVII, vol. LXI, 455—456).

— Vârtosu Em., *Eliade ca tipograf.* Două documente inedite, privitoare la amanetarea tipografiei lui Eliade. Lista maşinelor şi a materialului tipografic. (R. A. II*, 366—369).

Iorga Nicolae.

— Bădăuţa Al., *N. Iorga.* N. Iorga a fost animatorul tuturor curentelor mari ale vieţii noastre spirituale din ultimul sfert de veac. Opera sa nu e numai de imensă erudiţie, ci şi de o vie însufleţire. (V. L. I*, Nr. 43, 1).

— Bogdan-Duică G., *Istoriografia literară română.* N. Iorga. I, II. O revizuire care găseşte multe scăderi Istoriei literaturii române de D-l Iorga. (V. R. XVII, vol. LXI, 354—366; vol. LXII, 31—44, 222—239; vol. LXIII, 76—100).

— Bucuţa E., *Goleştii şi alţi elevi ai lui Töpffer în Geneva de N. Iorga.* Caetele acestui profesor indică Români cari pe la 1830 învăţau la Geneva. (S. d. M. III*, 611).

©BCU CLUJ

— Bucuța Emanoil, *România în chipuri și vederi* de N. Iorga. Ediția din 1919 e în trei limbi: română, franceză și engleză, cuprinzând studiul D-lui Iorga asupra artei populare și istorice a Românilor, o hartă politică fără a arăta însă toată întinderea elementului românesc, date statistice și ilustrații. Cartea are îmbunătățiri practice scopului, dar și lacune. (S. d. M. III*, 780—81).

— Constantinescu Pompiliu, *Nicolae Iorga.* Incercare de a prinde resorturile intime ce conduc personalitatea dominantă a D-lui Iorga. (M. L. II, Nr. 36—37, 1).

— *Iorga N., O mărturie din 1404 a celor mai vechi moldoveni.* (S. d. III*, 612). — E. Bucuța.

— *Profesorul N. Iorga la Florența.* La invitația Comitetului florentin pentru raporturile culturale între Italia și România, D-l Iorga a ținut două conferințe. Legăturile dintre cele două țări, mai întâiu comerciale și politice, s'au continuat sub latura culturală, întărindu-se din ce în ce. Un Constantin Stolnicul, un Iancu Văcărescu, un Gheorghe Asachi sânt bărbați în mare parte cu o cultură italiană. (Rom. VI*, Nr. 4, 13—14; Nr. 5, 7—8).

— Sadoveanu, Ion Marin, *„Isus" de d-l N. Iorga.* „E o icoană care urmărește o reîmpărtășire cu un mit". (Gn. V, 28).

— Ion Sân-Giorgiu, *Iorga N., „Isus", dramă.* (Rm. XIX, 145—147).

— Sergiescu P., *Scrisori din Paris.* Noile probleme sociale în povestitorii români din veacul al XIX-lea. Conferințe ținute de d. N. Iorga, la Sorbona. Povestitorii munteni de la 1890 încoace: Caragiale, Vlahuță, Delavrancea, Brătescu-Voinești, P. Partenie, Gh. Vâlsan". (Rm. XIX, 139—144).

Iosif, St. O.

— M. N., *Uitatul Șt. O. Iosif va avea un monument la București.* S'a luat la București inițiativa ridicării acestui monument. Se schițează trăsăturile marcante ale personalității lui Iosif, „care a fost una din cele mai complete și mai fericite expresiuni... ale sufletului românesc". (Un. XLIII, Nr. 26).

— Maxim Gh., *Șt. O. Iosif pe urmele lui Ștefan Vodă al Moldovei.* Textul unei frumoase scrisori inedite a lui Iosif, adresată logodnicei sale. E scrisă în Mai 1904 la Mânăstirea Putna, unde Iosif se afla în excursie pentru a cerceta locurile ce amintesc faptele lui Ștefan-cel-Mare, despre care, din însărcinarea lui Spiru C. Haret, voia să scrie o poemă. (J. L. XV*, 100—104); (F. Fr. I*, 106—108, 133—141).

— Maxim Gh., *Pe urmele lui St. O. Iosif.* Fragment dintr'o scrisoare a fratelui poetului (Brașov, 17 VIII 1925), în care se arată că familia lui Iosif e de origină macedoneană, imigrată în Transilvania acum vre-o 200 de ani. Alte date biografice. (F. Fr. I*, 86—87, 114—116).

— Morariu Leca, *Iarăși Șt. O. Iosif și cântecul popular.* O paralelă între cântecul lui Iosif „La fereastra spre livadă" și cântecul popular. (J. L. XV*, 141).

— Papadopol I. Paul. *Șt. O. Iosif la Iași.* Câteva date cu privire la această epocă. Aprecieri ale lui Iosif asupra frumuseții poeziei populare (G.N. IV, 86—88).

©BCU CLUJ

— Petra-Petrescu H., *Şt. O. Iosif.* Biografia poetului şi aprecieri asupra operii. (Tr. LVII*, 182—192).

— Protopopescu Dragoş, *Şt. O. Iosif.* Cuvânt comemorativ la împlinirea a 50 de ani de la naşterea poetului. (G. B. VIII Nr. 1941).

— *Scrisoare inedită a lui Şt. O. Iosif.* O scrisoare adresată lui Constantin Berariu din 7 Iunie 1903. (J. L. XIV, 144).

— *Semicentenarul lui Şt. O. Iosif.* Zelos de perfecţiunea formei, cu versu-i ce deşteaptă resonanţe adânci sufleteşti — poezia lui Şt. Iosif se distinge prin armonie, lumină şi căldură. (C. T. C. VI, 172).

— *Ştefan O. Iosif*, notiţă asupra reprezentării piesei lui Anghel şi Iosif „Cometa" la Teatrul Popular din Bucureşti. (A. L. A. VI, 250, 6).

— *Şt. O. Iosif şi cântecul popular.* Din şirul superbelor alcătuiri în gen popular ale volumului „Credinţe", se vede cât era de pătruns Şt. Iosif de sufletul poeziei populare. Această apropiere o subliniază câteva paralele între textul lui Iosif şi basmul popular. (J. L. XV*, 92—93).

Kogălniceanu Mihail.

— Blaz H., *Mihail Kogălniceanu.* Rolul politic şi literar al lui Kogălniceanu. El a adus la viaţă, în literatura noastră, critica literară, romanul şi discursul de catedră. (A. L. A. VII*, 287, 7).

— Cartojan N., *M. Kogălniceanu la Paris în 1846.* Nevoit a-şi părăsi ţara din pricina maltratărilor ruseşti, Kogălniceanu vine la Paris, unde desfăşoară în cercul compatrioţilor săi şi în cercurile ştiinţifice franceze, pe care le puteau interesa chestiunile istorice şi politice româneşti, o activitate naţională, culturală şi politică din cele mai rodnice. (Flm. III, 198—207).

— Kogălniceanu, Mihai I., *Din corespondenţa lui Mihai Kogălniceanu.* Scrisorile de faţă sânt adresate în anul 1868 de Mihai Kogălniceanu fiicei sale Lucia. (C. L. LVIII, 198—200).

— Kogălniceanu, M. I., *O scrisoare a lui Kogălniceanu către Ion Brătianu.* Scrisă referitor la chestiunea Dunării. Deşteaptă interes prin accentele vii de patriotism. (C. L. LVIII*, 719—728).

Lazăr Gheorghe.

— Branisce, Dr. V., *Aşa a fost să fie.* Gheorghe Lazăr şi evenimentele politice de stat şi ale bisericii din Imperiul Austro-Ungar care au vreo legătură cu viaţa marelui dascăl, înainte de a fi trecut Munţii în Principate. (C. L. LVII, 803—812).

— Stănescu Const. N., *G. Bogdan-Duică, Gheorghe Lazăr, Bucureşti, Cultura Naţională, 1924.* D-l G. Bogdan-Duică răstoarnă neîndreptăţitele păreri formulate, până acum, asupra pregătirei ştiinţifice a lui Lazăr, socotită de unii ca insuficientă rolului ce şi-a asumat. (V. R. XVII, Vol. LXIV, 375—377).

Maiorescu Titu.

— Boitoş Olimpiu, *Titu Maiorescu istoric.* Intenţia lui Maiorescu a fost să ne dea o adevărată istorie a epocei contimporane româneşti, începând cu domnia lui Carol atât în ce priveşte politica cât şi pentru înţelegerea atmosferei intelectuale".

©BCU CLUJ

Opera este un model de metodă și obiectivitate istorică. (S. d. M. III*, 100).

— Brownok I. R., *Două scrisori de la Titu Maiorescu.* Scrisorile sînt adresate lui Gane, autorul cărții „Amintirile unui fost holeric". Maiorescu se arată foarte încântat de scrisul acestuia. (C. L. LVII, 326—330).

— Georgiade Const., *Adnotațiile lui T. Maiorescu pe marginea unui studiu de critică literară al lui Dobrogeanu-Gherea.* Studiul acesta a fost adnotat de Maiorescu chiar în volumul ce i-l dăruise Gherea. „Adnotațiile fac și mai sensibile diferențele dintre concepțiunile lor estetice și critice". (C. L. LVII, 850—862).

— Lascarov-Moldoveanu, Al., *Soveja (S. Mehedinți): Titu Maiorescu.* Cartea comemorează cu pietate și în lumină de curat adevăr personalitatea de bronz a marelui dascăl și om politic Titu Maiorescu. (Lm. VII*, 46—47).

— *Soveja, Titu Maiorescu.* Nz. V*, Nr. 3, 54—56). — I. D.

— Ion Dongrozi, *Maiorescu Titu, Istoria contemporană a României.* (Nz. V*, Nr. 2, 59—62).

— Petrovici Ioan, *Titu Maiorescu* (Fragment din volumul „Studii istorico-filozofice"). La întoarcerea în țară, părăsește drumul speculațiilor de filosofie pentru care era atât de destoinic, dedicându-și munca vieții întregi problemelor culturale ale neamului său. (Ț. N. VI., 1080—1082).

— Pop Vasile, *Titu Maiorescu și C. Dobrogeanu-Gherea.* O discuție spirituală între acești doi critici. (A. L. A. VI, 247, 1).

— Vâlsan G., *Prima vizită la Titu Maiorescu.* Câteva note caracteristice ale criticului Maiorescu. (Tr. LVII*, 17—21).

— Vianu Tudor, *Ideile estetice ale lui Titu Maiorescu.* Analiză a principiilor estetice formulate de Maiorescu în articolul său „O cercetare critică asupra poeziei române" (1867). Unele din acele principii se dovedesc astăzi a nu mai fi fundate, iar altele vădesc predilecții romantice, din partea lui Maiorescu, teoriticianul clasicismului. (V. R. XVII, Vol. LXI, 61—73).

Mateevici Al.

— Vianu Tudor, *Al. Mateevici, Poezii,* cu o prefață de P. V. Haneș. Ed. Casei Școalelor. In Spiritul „Semănătorului" și a „Vieții Românești", poeziile au ritmul vechiu al Basarabiei periferice, izolate de Moldova tocmai când aceasta se moderniza. (Gn. VI*, 138).

Micu Samuel.

— Bitay Arpad, *Virág Benedek és a román irodalomtörténet.* Cu date culese din lucrarea lui Iacob Radu: *Doi luceferi rătăcitori, G. Șincai și S. Micu Klain,* Bitay arată legăturile științifice dintre Micu și poetul maghiar, Virág. In întocmirea părții ungurești a Dicționarului său, rămas în ms. și păstrat în arhiva Episcopiei unite din Oradea, Micu s'a servit de indicațiile lui Virág. (E. I. Sz., II, 170—180).

— Ghergariu L., *Contribuții la biografia lui S. Micu-Klein.* Dintr'un document, se constată că Micu-Klein, între anii 1773—79, a făcut propagandă pentru unire în Ardeal. (S. d. M. II, 796—97).

©BCU CLUJ

Milescu Nicolae.

— GRIGORAŞ Em., *Călătoria Spătarului Milescu în China.* Studiul lui Baddeley arată că Milescu, în jurnalul călătoriei sale, s'a folosit mult de lucrarea iezuitului Martini. Totuşi, capitolele II, III, IV, V sânt originale. Poate ambii s'au folosit de o lucrare chinezească. (A. L. A. VI, 26, 3).

— BUCUŢA EMANOIL, *Grigoraş Em. C., „Călătorie în China" de Spătarul N. Milescu.* Prea învăţatul cărturar român al sec. al XVII-lea devine tot mai cunoscut prin seria de studii apărute recent (I. Simionescu, P. P. Panaitescu). D-l Grigoraş ne dă o traducere parţială a „Călătoriei în China", care are meritul de a fi întâia. Supără felul incorect în care s'a făcut prescurtarea pasagiilor omise, greşelile de gramatică elementară şi abuzul de neologisme. Nu citează trad. în englezeşte a lui John Baddeley, dela care au pornit cu toţii. (S. d. M. III*, 536).

— GRIGORAŞ EM. C., *Spătarul Milescu.* Opere ca cea filosofică a lui Petre Stamatiadi din 1791 şi cea geografică a Spătarului Milescu, desmint că limba şi cultura românească ar fi suferit în sec. XVII—XVIII o totală eclipsă. Valoarea şi importanţa acestor două opere. (C. L. LVIII*, 251—255).

— BĂCILĂ IOAN C., *Un mare european român în secolul XVII-lea.* (Nicolae Milescu de P. P. Panaitescu). (I. E. VIII*, Nr. 190, 3).

— MORARIU LECA, *Un Sven Hedin român: Spătarul Milescu.* Milescu n'a fost un simplu compilator. Studiiile noi asupra lui şi lucrarea „Rusia, Mongolia, China" de G. Baddeley arată cât de bogată şi de originală a fost pentru acea vreme contribuţia ştiinţifică a lui Milescu. (J. L. XIV, 424—426).

— MOŞOIU TIBERIU, *Neculai Milescu.* Scene din viaţa lui Milescu, sub formă de roman. (Gn. IV, 265—269, 356—360).

— PETRA-PETRESCU H., *„Niculae Milescu în China" de Ion Simionescu.* Streinii chiar îl considerau ca pe unul dintre cei dintâi eruditi ai timpului. (Tr. LVII*, 656—658).

— SIMIONESCU, I., *Niculai Milescu.* Studiu mai mult biografic. Elogioasele aprecieri aduse lui Milescu de către învăţaţii din Apus din timpul său şi de cei moderni. Prin cunoştinţile şi vasta lui activitate era socotit o personalitate unică în Europa secolului al XVII-lea. (V. R. XVIII*, Vol. LXVI, 119—132).

Negri Costache.

— G. B., *Costache Negri.* Schiţă biografică. C. Negri a scris şi literatură, versuri sub influenţa romantismului la modă şi proză, alcătuită din câteva însemnări de călătorie. Opera sa e publicată de către Emil Gârleanu. O monografie e făcută de profesorul Gh. N. Munteanu. (C. T. C. VII*, 146).

Odobescu Alexandru.

— BAICULESCU GH., *Alexandru Odobescu (1834—1895) omul şi opera.* O scurtă biografie; scrierile sale cu caracter ştiinţific, literatura sa estetică, nuvelele istorice şi mai ales „Pseudo-kinegeticos", cea mai clasică operă a literaturii noastre. Influenţa cronicarilor asupra lui Odobescu. (A. L. A. VI, 262, 5).

©BCU CLUJ

— Popa-Lisseanu G., *Corespondența lui Al. Odobescu.* O parte din corespondența lui Al. Odobescu se află la Academia Română. Scrisorile publicate aci sânt: I. V. Alecsandri către Al. Odobescu, Paris, 3 Iunie 1862; II. T. Maiorescu către același, București, Noemvrie 1891; III. Al. Odobescu către Gh. Barițiu, București, August 1862; IV. Același către T. Maiorescu, Paris, Iunie 1884. Aceste scrisori privesc chestiuni de literatură românească. (C. L. LVII, 83—89).

— Popa-Lisseanu G., *Din corespondența lui Al. Odobescu.* Două scrisori ale lui N. Ionescu, una a lui C. A. Rosetti, două ale fostului ministru G. Crețeanu, adresate lui Odobescu, și una a acestuia către un prieten. Ele datează de pe la mijlocul secolului trecut și cuprind un material important pentru fixarea unor date din istoria literaturii române. (C. L. LVII, 332—344).

— Popa-Lisseanu G., *O odă a lui Horatius tradusă de Alexandru Odobescu.* Odobescu avea un cult pentru arta greco-romană și mai cu seamă perfecțiunea formei încânta temperamentul său eminamente artistic. El credea că limba noastră posedă toate însușirile artistice ale limbilor clasice. Aci avem traducerea unei ode din Horațiu, găsită printre manuscrisele sale. (Or. I, 8—13).

— *Toast în versuri al lui Al. Odobescu în onoarea lui V. Alecsandri.* Câteva versuri de omagiu trimese de Odobescu de la Mehadia pentru a fi citite cu ocazia sărbătoririi lui V. Alecsandri. Textul. (C. L. LVII, 345).

Pârvan Vasile.

— Alexandrescu Prof. Gh., *V. Pârvan, Inceputurile vieții romane la gurile Dunării.* Problema fundamentală a cărții este de a dovedi că din toate ținuturile care alcătuesc România Mare, cele dobrogene au fost mai întâiu romanizate și nu Banatul, cum se credea în genere. (Or. I, 76—81).

— *A dákok Trójában, irta Pârvan Vasile, románról forditotta Ferenczy Sándor.* — Al. Ferenczi a tradus în ungurește un studiu al lui Pârvan, în care se documentează cu date arheologice și toponimice că peste ruinele Troii s'a ridicat o cetate dacică, cu caractere specifice civilizației acestora (S. d. M. III*, 324).

— Valerian I., *De vorbă cu d-l Prof. V. Pârvan.* Interviev. Științificism. Literatura și viața... Literatura și cultura. (V. L. I*, Nr. 35, 1—2).

Russo Alecu.

— Furtună Econ. D., *Data morții lui Alecu Russo.* In broșura sa despre Alecu Russo, d-l Traian Ichim, pe lângă câteva note, pe care le dă cu privire la viața și familia lui Russo, stabilește, datorită unei mărturii, și data morții acestuia: 4 Februarie 1859. (T. P. IV*, 2).

— Semaca A., *O scrisoare necunoscută a lui V. Alecsandri.* Textul scrisorii, trimisă de Alecsandri surorii lui Al. Russo, confirmă definitiv paternitatea acestuia asupra poemii „Cântarea României". Istoricul chestiunii. (C. L. LVIII*, 11—12).

Sadoveanu Mihail.

— Botez Demostene, *De vorbă cu d. M. Sadoveanu.* Inceputurile sale literare. Revistele la care a colaborat. Modul cum

©BCU CLUJ

lucrează. Maiorescu, Iorga, Haret, Ibrăileanu l-au îndrumat şi sprijinit. Munca pusă pentru luminarea poporului o socoteşte mai presus de opera sa. Caracterul romanului românesc i se pare a fi lirismul. Autorii preferaţi, români: Creangă, Eminescu; streini: Balzac, Flaubert, Maupassant. (A. L. A. VII*, 268, 1).

— Botez Octav, *Venea o moară pe Siret* (de M. Sadoveanu). Romanul acesta „vastă frescă a moravurilor şi a vieţii moldoveneşti de la sfârşitul secolului trecut, poate fi în multe privinţi considerat ca un rezumat al întregii lui opere, şi ca una din producţiile cele mai semnificative ale acestei mari puteri creatoare" (A. L. A. VI, 328, 4).

— Cronicar, *Venea o moară pe Siret...* Roman de Mihail Sadoveanu. E documentul unei epoci: apusul clasei boereşti de la noi şi ridicarea norodului. Pentru evoluţia autorului, e trecerea de la povestire la roman. (Gn. IV, 387—389).

— Ralea M., *M. Sadoveanu, Venea o moară pe Siret, Ed. „Cartea Românească", 1925.* Intreaga operă a d-lui Sadoveanu cuprinde aspecte ale pământului românesc şi manifestări caracteristice sufletului românesc. Ultima scriere „Venea o moară pe Siret" zugrăveşte declinul clasei boereşti, incapabilă de a se acomoda nouilor realităţi. (V. R. XVII, Vol. LXII, 350—352).

— Perpessicius, *Sadoveanu Mihail, Venea o moară pe Siret.* (M. L. II, No. 24, 3).

— Bucuţa E., *Sadoveanu M., Ţara de dincolo de negură.* Volumul ne dă nu numai poezia vieţii descrise ci şi tâlcul ei filosofic. Prin aceasta, Sadoveanu introduce nota ideologică în literatura sa. (S. d. M. III*, 588).

— Constantinescu Pompiliu, *Mihail Sadoveanu: Ţara de dincolo de negură.* Şi această lucrare apare cu atributele cunoscute ale talentului lui Sadoveanu. Decorul e însă nou, al vieţii vânătoreşti de un farmec primitiv şi sălbatec. Lirism exuberant transpus în senzaţii vii. Utilizarea neologismului. (V. L. I*, Nr. 23, 3).

— Cucu, D. I., *„Ţara de dincolo de negură".* Cartea lui M. Sadoveanu este închinată în întregime vieţii vânătoreşti. Frumuseţea povestirii şi a descrierilor de natură, arta cu care Sadoveanu ne înfăţişează sufletul oamenilor simpli. (Ţ. N. VII*, 930—931).

— Ibrăileanu G., *M. Sadoveanu, Ţara de dincolo de negură.* E o operă de maturitate artistică. Sadoveanu ca evocator al trecutului şi poet al naturii. Originalitatea sa. (V. R. XVIII*, Vol. LXVIII, 125—127)).

— Lascarov-Moldovanu Al., *M. Sadoveanu. Ţara de dincolo de negură. Povestiri de vânătoare.* Caracterizare a spiritului în care este scrisă literatura lui Sadoveanu. (Ţ. N. VII*, 878—880).

— Georgiade Const., *Sadoveanu M., Ţara de dincolo de negură.* (C. L. LVIII*, 710—711).

— Cardaş Gh., *Mihail Sadoveanu.* Biografia, farmecul distinctiv al talentului său, uşurinţa de a scrie, limba sa curată românească făurita din cea populară a Cronicarilor şi a lui Creangă. (M. L. II, Nr. 19, 1).

— Lascarov-Moldovanu Al., *M. Sadoveanu: Dureri înăbuşite, Ed. nouă.* Sadoveanu interpret al vieţii româneşti. In a-

©BCU CLUJ

ceastă carte scriitorul pătrunde în mediul țărănesc, desprinzând câteva icoane din marea dramă rurală de la începutul veacului acesta. (Lm. VII*, 317—319).

— Sadoveanu Isabela, *Dumbrava minunată.* Intreg volumul este închinat stărilor sufletești plutitoare dincolo de viața conștientă și clară. M. Sadoveanu are darul de a intra direct în viața lucrurilor. (A. L. A. VII*, 294, 1).

— Suchianu, D. I., *Literatură religioasă și religie literară.* Cartea D-lor Sadoveanu și Pătrășcanu „Viețile Sfinților" nu poate avea un rol educativ-bisericesc; ea rămâne o operă literară cu valoare artistică. (A. L. A. VII*, 269, 7).

— Răutu N. N., *Sadoveanu M. și D. D. Patrașcanu, Sfintele Amintiri.* (F. Fr. I*, 94—95).

— Suchianu, D. I., *Note pe marginea cărților. Specificul național în opera d-lui Sadoveanu.* Literatura d-lui Sadoveanu e privită ca cea mai bună ilustrare a psihologiei noastre naționale, a cărei caracteristică e *tragicul insolubil* al stărilor sufletești coexistente într'o conștiință, dar potrivnice una alteia. Psihologia aceasta e aceea a indivizilor fără personalitate, adică a singurului tip de indivizi creeat și determinat de condițiile noastre sociale, și corespunde minunat cadrelor *nuvelei*, genul nostru literar prin excelență. (V. R. XVII, Vol. LXIII, 46—52).

Mitropolitul Șaguna.

— *Meteș Ștefan, Relațiile mitropolitului Andrei Șaguna cu Românii din Principatele Române.* (R. T. XV, 347)).

Șincai Gh.

— Constantinescu N. A., *Un adaos anonim la „Cronica" lui Șincai.* „Manuscrisul descoperit între actele familiei Glogoveanu înfățișează proiectul unui istoriograf din prima jumătate a secolului XIX de a continua Cronica lui Șincai până la 1826 și a-i da o introducere, socotită de lipsă". Conținutul adaosului. Lipsurile și textul. (A. O. IV, 365—377).

— Popa Traian, *Desbaterea procesului lui Gh. Șincai și sentința de eliberare din închisoare.* Subprefectul de Aiud, Ion Ghilean, închisese și intentase proces de rebeliune lui Gh. Șincai. Sentința judecătorească, reprodusă aici, e din 10 Iulie 1795 și liberează pe acuzat. (R. A. II*, 404—406).

— Suciu, Dr. Coriolan, *Episcopul Lemeni și Cronica lui Șincai.* Istoricul tipăririi Cronicii lui Șincai. O scrisoare a lui Lemeni și o circulară a sa din care se vede interesul și bunăvoință ce o arăta acest episcop pentru ca opera să fie tipărită și răspândită. (C. Cr. XIV, 403—408).

Slavici Ion.

— Baiculescu George, *Operele lui Ion Slavici.* Bibliografie. (A. L. A. VI, 247, 3).

— Baiculescu George, *Viața lui Ion Slavici.* Biografia lui Slavici, după notele sale și amintirile D-lui Iacob Negruzzi. (A. L. A. VI, 247, 2).

— Bogdan-Duică G., *Ioan Slavici, Amintiri.* E un prețios izvor literar, cu deosebire pentru cunoașterea lui Eminescu. (S. d. M. II, 61).

©BCU CLUJ

— Boitoș Olimpiu, *Activitatea lui I. Slavici la „Tribuna" din Sibiu.* Slavici junimistul, devenind directorul acestui ziar, introduce pentru întâia dată în Ardeal ortografia fonetică. Scrisul românesc putea pătrunde acum adânc în mase. Literatura din „Țară" străbătea și ea liberă în Ardeal. (S. d. M. III*, 807—808).

— Boitoș Olimpiu, *Ion Slavici la „Tribuna".* Împrejurările cari au determinat caracterul și conduita politică și culturală a lui I. Slavici. (Cs. X*, 210).

— Botez Octav, *Slavici romancier.* Valoarea literară a romanului „Mara" în care Slavici n'a atins înălțimea artistică din nuvelele sale. (A. L. A. VI, 247, 2).

— Constantinescu Pompiliu, *I. Slavici: Mara, roman.* Criticul ajunge la următoarele concluzii: „Romanul acesta e o prolixă povestire melodramatică, în care caracterele difuze, contradictorii și fără motivări organice, n'au decât o consistență șubredă. Puține pagini... păstrează urma calităților viabile ale lui Slavici". (M. L. II, Nr. 40—41, 3).

— Constantinescu Pompiliu, *Ion Slavici: Nuvele (vol. IV).* Iată părerea ce o are despre proza lui Slavici: „Cu o neguroasă ideologie etică, fără viziune creatoare, fără simț artistic, fără analiză psihologică, artificială în concepție și sentimente... convențională și rigidă, rezolvând conflictele interioare prin maxime abstracte și situații melodramatice simpliste, proza lui Slavici e menită să rămână document de istorie literară". (V. L. I*, No. 24, 3).

— Cucu, D. I., *„Nuvelele lui Ion Slavici".* A apărut la „Cartea Românească" al V-lea volum de nuvele ale lui I. Slavici, în care se publică și bucăți mai recente „Moara cu noroc", „La răscruci", etc. (Ț. N. VII*, 931—932).

— Galaction G., *Cuvânt rostit la înmormântarea lui Ion Slavici.* Slavici e o culme printre marii săi contemporani, Eminescu, Alecsandri, Caragiale, etc. „Premergător și explorator al frumuseților graiului și ale sufletului poporului nostru". (A. L. A. VI, 247, 1).

— Gândul Nostru, *Ion Slavici.* Scurtă schiță a vieții și meritelor sale. (G. N., IV, 1—89).

— Hodoș Alexandru, *A murit Ion Slavici.* Dacă „Slavici a păcătuit față de năzuințele vremii sale, pe care poate le socotea prea cutezătoare, opera lui va înfrunta cu seninătate veșnicia, rodind cu spor în cugetul vremilor viitoare". (Ț. N. VI. 1073—1074).

— Ionescu Const. D., *Ion Slavici.* Cuvinte pioase la moartea lui Slavici. Maestru al stilului măsurat, el e cel dintâiu care ne făurește figuri veridice ale oamenilor de la țară, aducând în același timp și limba lor sobră și corectă. (Dt., II 121—123).

— Morariu Leca, *Slavici,* Temnița ungurească suferită de Slavici anulează orice sancțiune morală dată de frații săi din țara liberă. Viteaz apărător al convingerilor sale el se martirizase pentru o idee. Tip al „inadaptabilului", el însuși mărturisește o stare de spirit ce-l apleacă spre martiromanie, și care explică psihologicește atitudinea sa. (J. L. XIV, 241—242).

— Negruzzi, I. C., *Scrisori de la Ion Slavici.* Opt scrisori ale lui Slavici către I. C. Negruzzi, datând de pe la anii 1871

©BCU CLUJ

şi urm., pe când Slavici era student la Universitatea din Viena sau mic funcţionar în Ardeal. Interesante ca informaţie biografică, ca ortografie şi stil. (C. L. LVIII*, 13—31).

— *Scrisori către Iacob Negruzzi.* O scrisoare a lui Slavici către D-l I. Negruzzi, trimeasă din Arad, 22 Ianuarie 1873, şi în care vorbeşte de studiul său asupra Maghiarilor şi greutăţile materiale, pe care le întâmpină. A doua scrisoare, tot din Arad, 8 Martie 1873: amănunte din viaţa lui Slavici în Arad. (C. L. LVIII*, 174—178).

— *Scrisori către Iacob Negruzzi.* Scrisori adresate de I. Slavici D-lui Iacob Negruzzi, din Arad, Oradea-Mare şi Viena. (C. L. LVIII*, 409—420, 499—511, 937—945).

— *Scrisori către Iacob Negruzzi.* Scrisori adresate de I. vorbiri literare" corespondenţa ce-a întreţinut-o cu I. Slavici. Ne sânt mai cunoscute astfel preocupările din tinereţe ale nuvelistului nostru, cum s'a apropiat de curentul Junimei, ale cărei principii prin „Tribuna" le-a adus şi în Ardeal. Scrisorile mai au şi o importanţă documentară pentru starea culturală de atunci a Ardealului. (Cs. X*, 182).

— Sadoveanu Mihail, *Ultimul din generaţia jertfei.* Slavici face parte din generaţia scriitorilor ce-au suferit pentru arta lor, şi cari totodată trebuiau să fie copişti ori şefi de birou, berari sau corectori. (A. L. A. VI, 247, 1).

— *Ion Slavici.* Opera lui Slavici n'a fost destul de apreciată în vremea sa. Publicul cetitor gusta mai mult nuvela romantică a lui Delavrancea, Vlahuţă ori Eminescu, apropiindu-se mai rar de realismul lui Slavici. (A. L. A. VI, 247, 1).

— *Ion Slavici*, articol scris cu prilejul morţii scriitorului. (V. R. XVII, Vol. LXIII, 446—448).

— Şeicaru Pamfil, *Ion Slavici.* Necrolog. (Cuv. II, Nr. 235).

— Teodorescu Dem., *Profesorul Slavici.* „Pentru Slavici, gramatica şi sintaxa erau temeiul oricărei valori spirituale în realizările cuvântului scris". Avea un simţ de mare preciziune a însemnătăţii sintactice a cuvintelor. (A. L. A. VI, 247, 1).

— Topârceanu G., *Ion Slavici.* Fixează locul şi meritul lui Slavici în literatura noastră: e primul scriitor realist, creeatorul nuvelei noastre realiste. (V. R. XVII, Vol. LXIII, 446—448).

Ureche Gr.

— Minea I., *Intre păreri şi ipoteze. Cetind despre cronica lui Ureche.* Articolul reia vechea serie a discuţiilor provocate de chestiunea cronicei lui Ureche. Insoţind cu comentarii amănunţite istoricul acestor discuţii, d. Minea emite o nouă ipoteză, şi anume: date fiind condiţiile culturale ale timpului său, n'ar fi exclus ca Gr. Ureche să-şi fi scris cronica în *latineşte.* (V. R. XVII, Vol. LXIII, 361—369; Vol. LXIV, 93—104; Vol. LXIV, 245—256).

Vlahuţă Al.

— Angelescu Paraschiv, *Al. Vlahuţă şi noua traducere a Bibliei.* Dându-şi seama de covârşitoarea înrâurire morală a Bibliei, Vlahuţă a îndemnat la o traducere literară a ei, oferindu-şi chiar colaborarea. (O. R. XLIV*, 17—18).

— Bologa Vasile, *Intru amintirea lui Alex. Vlahuţă.* Un

©BCU CLUJ

strălucit purtător al slovei românești în a cărui operă frumosul estetic se îmbină fericit cu concepția moralei creștine. (Tr. LVII*, 647—648).

— Bucuța E., *Dan de Al. Vlahuță*. Dan, deși e un roman slab, va fi totdeauna util de citit, căci e un document autentic al vremii în care a fost scris. (S. d. M. III*, 611).

— *Casa lui Vlahuță e salvată*. In urma unor intervenții ale membrilor familiei lui Vlahuță, Ministerul Artelor s'a îngrijit să se ia măsurile cuvenite. (Un. XLIII, Nr. 20).

— Constantinescu Pompiliu, *Al. Vlahuță și evoluția romanului*. „Dan" este o operă de transiție în literatura noastră. Fruct al sensibilității personale a autorului și epocei în care a trăit, astăzi retipărirea romanului nu mai poate stârni vre-un ecou. Ca valoare în acest gen, rămâne în seama istoriei literare. (V. L. I*, No. 22, 1).

— Cucu, D. I., *Romanul lui Vlahuță*. „Dan" nu este un roman reușit, căci viața nu este redată prin ceea ce are ea etern și firesc. Totul pare făcut. Se citește cu plăcere însă pentru limba lui admirabilă. (Ț. N. VII*, 932).

— *Cuvinte despre Vlahuță*. Scurte caracterizări de I. Al. Brătescu-Voinești, G. D. Mugur, V. Voiculescu și Al. Busuioceanu. (V. L. N. 29, 3).

— *Poetul Vlahuță inedit*. D. Radu Rosetti publică în Universul Literar (30 Nov. 1925) un articol în care vorbește de un plic închis predat de Vlahuță unui prietin al său cu indicația „Să se deschidă peste 12 ani". Plicul, acum deschis, cuprinde un articol politic intitulat „In zile grele" cu subtitlul „Intre două revoluții". Datat la 15 Dec. 1909. E un imn de slavă adresat unui om politic, și cuprinde profeții care s'au împlinit. Poetul cere să nu se dea publicității niciodată. Se spune că stilul e de o frumusețe fermecătoare. (Un. XLIII, Nr. 277).

— Sadoveanu, Marin Ion, *Alexandru Vlahuță*. Volumul „Amurg și Zori" al lui Al. Vlahuță cuprinde producția minoră a scriitorului, precum și activitatea sa de gazetar din ultimul timp. Se evidențiază caracterul de pedagogie socială a acestor scrieri. (M. L. II, No. 19, 3).

— *Un sfetnic de aur*. Alex. Vlahuță: „Amurg și zori". Scoaterea în evidență a idealurilor etico-sociale din această carte a lui Vlahuță. (Tr. LVI, 139—143).

— Teodorescu-Branișteanu T., *Al. Vlahuță, fragment de studiu*. Schiță bio-bibliografică. (A. L. A. VII*, 307, 2).

Zamfirescu Duiliu.

— Cridim, *Voevozii literaturii noastre, Duiliu Zamfirescu*. Seninătatea olimpiană a versului acestui creator de frumuseți pure — este unică la noi. „Nimeni n'a cugetat așa senin, așa limpede, așa cristalin ca Duiliu Zamfirescu. Nimic imperfect ca formă, nimic urât — ca fond, ca idee". (C. T. C. VI, 150).

— Cucu, I. D., *Patru ani de la moartea lui Duiliu Zamfirescu*. Opera sa de proză și poezie se caracterizează prin „eleganță de cuget și simțire în formă elegantă". (Ț. N. VII*, 674—675).

©BCU CLUJ

Semasiologie.

— Densusianu Ovid, *Semantism anterior despărțirei dialectelor române.* Pentru reconstruirea românei primitive, analiza semantică a unor cuvinte caracteristice pentru unitatea limbei române în epoca ei de formațiune și pentru substratul sufletesc, pe care ele ni le revelează. Astfel: *dor, suflet, inimă, omenie*, etc. Se evidențiază comunitatea de desvoltare, până la o epocă, a dialectelor române. (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 1—21; Fasc. 2, 310—327).

— Iordan L. Über das Abkommen von *commodare, fasenerare, mutuare* im lat. und das Aufkommen von *impromutuum, praestare* und *praestitum.* (A. S. N. 151. Bd. 91—5).

— *Severin, C. I., Synonimele limbei române cu radicali diferiți.* (I. N. Fasc. 6*, 408).

Sintaxă

— Bacinschi I., *Probleme sintactice.* I. *Termeni negativi în funcțiune afirmativă.* Exemple de propoziții în vechea franceză și provensală, precum și în dialectul aromân, în care „este vorba de noțiunea *cantității infime*, iar cantitatea infimă, ca să fie cât mai mult astfel, va fi exprimată prin ceea ce este mai apropiat de ea, prin zero". Trecerea termenului negativ în sfera pozitivă are deci un temeiu logic. (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 90—99).

— Bacinschi I., *Probleme sintactice.* II. *Dela pronume relativ la conjuncție.* „... această evoluție sintactică a pronumelui relativ a pornit de la sine, în franceză ca și în aromână, independente una de alta, franceza oprindu-se la jumătate de drum, aromâna ducând pronumele până la conjuncție". (G. S. Vol. II*, Fasc. 2, p. 255—262).

— Drăganu N., *Conjuncțiile „de" și „dacă"*, extras din *Dacoromania* III. (G. S. Vol. II, Fasc. 1, 183).

— L. Foulet, *Le développement des formes surcomposées.* în limba franceză, merită de a fi luat în considerare pentru starea asemănătoare a lucrurilor în limba română. (România, v. 51, 203—52).

— W. Meyer-Lübke, *Vom Wessen des Passivums*, împotriva lui Vossler; p. 169, despre pasivul român; cf. DR. IV, 1310, ș. u. (N. S. Bd. 34, 161—84).

— Vossler Karl, *Das Passivum, eine Form des Leidens oder des Zustandes?* (N. S. Bd. 33, 401—7).

Stilistică.

— Banciu Axente. *Expresii la modă.* „Viața, cu variația preocupărilor de la ordinea zilei, scoate la suprafață când unele expresiuni, când altele". Terminologia războiului, de exemplu. (S. d. M. III*, 16—17).

— Gál Kelemen, *Lucian Blaga, Filosofia stilului*, București, 1924. In recensia sa elogioasă, Gál încearcă să apere punctul de vedere al esteticei ca *știință normativă*, opunându-se lui Blaga, care crede că „normele artistice nu sânt normele proprii-zise, ci pătrunderea unor valori streine în conceptul estetic". (E. I. Sz. II, 127—133).

— Gorun Ion, *Asupra limbii.* Indicații pentru a ne feri de unele forme socotite greșite. Exemple: „orele unu" în loc de „ora unu", „el oferă" în loc de „el ofere". (S. d. M. III*, 268—269, 452).

©BCU CLUJ

— *Îndreptări.* D-l A. Scriban respinge expresia „așa un om", care e un germanism, „so ein Mensch" și propune să se zică „așa om, asemene om, astfel de om". Echivalentul românesc autentic e „un om ca acesta", întrebuințat de I. Creangă. (J. L. XV*, 91—92).

— MEHEDINȚEANU ION, *Pentru o limbă românească corectă.* Pentru cei cari au ambiția să tipărească se impune să scrie o limbă corectă. Nevoia reglementării ortografiei. (S. d. M. II, 262, 337).

— MORARIU LECA, *Chestiuni de eufonie.* Înaintea articolului nu, o se zice *într(u), dintr(u), printr(u),* nu *în, din* și *prin.* (F. Fr. I*, 124—126).

— MORARIU LECA, *Bucureștii și Bucureștiul.* Răspunde D-lui I. Gorun, care combate forma singulară „Bucureștiul". E o formă întrebuințată în Bucovina, și ea este explicabilă din înclinarea către expresiunea concretă și precisă, pe care pluralul o satisface mai puțin. E întrebuințată chiar și de D-l Brătescu-Voinești. (J. L. XV*, 94).

— MORARIU LECA, *De vorbă cu stilisticul I. Gorun.* Formele singulare ale numirilor de orașe, pluralia tantum, sînt forme admisibile, fiindcă spiritul viu al limbei vorbite le primește, și fiindcă le întrebuințează chiar scriitori de seamă. (*Bucureștiul* în loc de *Bucureștii*). Asemenea, formele *suferă, acoperă, oferă, sprijină,* pentru care d. Gorun zice *sufere, acopere, ofere,* sînt corecte. (J. L. XV*, 170—186).

— SPITZER LEO, *Wortkunst und Sprachwissenschaft.* Încercarea de a dovedi cum se reoglindește sufletul autorului în limba sa (= în stilul său, cum se spunea mai de mult). Necesitatea de a află „starea agregată" a limbii individuale și de a considerà mai ales cuvinte și locuțiuni favorite ; cf. DR. IV. 1324. (G. R. M. 13 Bd. 169—86).

— WINKLER E., *Die neuen Wege und Aufgaben der Stilistik.* Este, în cea mai mare parte, împotriva d-lui Spitzer. (N. S. 33 Bd. 407—22).

Studii literare

— ADERCA F., *De vorbă cu d. Ramiro Ortiz.* Apropieri între scriitori italieni și români : Carducci-Iorga ; Sadoveanu, Maniu; Arcbezi : Paollieri, Palazzeschi, Scarfoglio, Minulescu-Marinetti. (M. L. II, Nr. 24, 1—2).

— *Pentru o „Antologie a scriitorilor ardeleni".* Ar fi de mare interes o antologie ori o istorie a literaturii ardelenești, care să trateze continuitatea de evoluție a sufletului specific ardelenesc în literatura sa locală. (S. d. M. III*, 539).

— BĂDĂUȚA AL., *1924. Cronică literară.* Literatura română trece de la procedeul descripției la acela al observației. Zorile genului romanului. Întărirea tradiționalismului. (Gn. IV, 217—218).

— BĂDĂUȚA AL., *Matei Ion Caragiale „Remember".* Cultura națională. Nu o povestire fantastică, ci un fapt poetic, tratat într'un fel apropiat de al lui Wilde și într'o desăvârșită limbă românească. (Gn. IV, 339).

— BARNOVSCHI, D. V., *E. Lovinescu „Istoria civilizației române moderne".* Constată inconsecvența și lipsa de precizie a caracterizărilor personalităților mari (Kogălniceanu). Concluziile lucrări sînt socotite ca neoriginale. (V. R. XVII, Vol. LXI, 241—245).

©BCU CLUJ

— Bétay Arpad, *Két magyar tárgyu román regény.* (= Două romane românești cu subiect unguresc). Recensia romanului d-lui F. Aderca: *Moartea unei republici roșii*, București, 1924 și a romanului lui G. Cornea: *Nebunia lumii*, București, 1924. Ungurii sânt înfățișați cu simpatie în aceste două romane. (E. I. Sz. III. 95).

— Dima Al., *Istoria mișcării „Sămănătorului". Cu prilejul „ediției definitive", vol. I, a criticelor d-lui Lovinescu.* „Pe lângă latura sa culturală, sămănătorismul are și o reală valoare literară, pe care d-l Lovinescu n'a apreciat-o îndeajuns". Articolul pune la punct contribuția superioară a sămănătorismului în mișcarea noastră literară, mai ales prin: M. Sadoveanu - N. Iorga - Octavian Goga. (Dt. III, 132—136).

— Bogdan-Duică G., *Un manuscript al lui Alecu Beldiman.* Anunță că a găsit ms., traducere a Odiseii lui Homer, în bibl. Brukenthal din Sibiu. Dă fotografia unei pagini din ms. (Tr. LVII*, 364—366).

— Bogdan-Duică G., *Două notițe biografice.* (Asupra lui Ioan Prale și Ioan Rusu). (Tr. LVII*, 177—178).

— Bogdan-Duică G., *Poeții de azi: Cu prilejul „Antologiei poeților de azi".* Antologia dă prilejul publicului de a se lămuri despre înțelesul, puterea și tendințele poeziei românești moderne. Câteva observări asupra poeziilor autorilor ce figurează în această antologie. (C. T. C. VII*, 110—111).

— Bogrea V., *Două poezii franceze în legătură cu noi.* Una e de Antonin Roques „educator francez" fost în țară la noi; cealaltă de Amélie de Lefeuve, scrisă la alegerea ca Domn a lui Grigore Ghica. (A. I. N. III, 615).

— Botez Demostene, *De vorbă cu d. G. Ibrăileanu.* Literatura depinde de doi factori, scriitorul și societatea. Genurile literare apar numai în anumite condițiuni ale acestor doi factori. E încă chestiune de viitor romanul românesc, deși începuturi bune avem. Tradiția literară moldovenească există, fără a o numi regionalism. (A. L. A. VII*, 269, 1).

— Botez Octav, *Pe marginea unei antologii.* Antologia d-lor Perpessicius și Pilat are meritul de a fi cuprins manifestările poetice de nuanțe estetice diferite, dar ar fi câștigat mult ca valoare artistică, dacă se făcea o mai severă selecționare a materialului. (A. L. A. VI, 250, 8).

— Baiculescu George, *Pillat Ion si Perpessicius: „Antologia Poeților de azi, vol. I.* (Flm. 221—223).

— Nicanor P. & Co., *„Antologia poeților de azi".* Domnii I. Pillat și Perpessicius au scos o „Antologie" a poeților români *de azi.* Antologia cuprinde după o rânduială alfabetică, versuri, prea generoasă în aprecieri și față de poeții și față de versurile alese. (V. R. XVII, Vol. LXIII, 452—454).

— Fort. C. D., *I. Pillat și Perpessicius, Antologia poeților de azi.* Antologia cuprinde după o rânduială alfabetică, versuri, începând cu D-l Felix Aderca și sfârșind cu D-l Emil Isac. Se impunea pe de-o parte selecționare mai judicioasă a materialului, iar pe de alta, un spirit de mai largă echitate față de poeții buni, care totuși nu figurează, Maria Cunțan, de exemplu. (A. O. IV, 352—353).

— Bogdan-Duică G., *Scrisoare literară.* Planul unei reviste generale de istorie literară, la care să colaboreze profesorii de istorie literară de la universitățile țării și cei cari se ocupă

©BCU CLUJ

serios cu probleme literare. Scopul: cercetări ştiinţifice şi punerea publicului în curent cu mişcarea literară. (C. T. C. VII*, 67).

— CARDAŞ GH., *Poezia ruinelor în literaturile streine şi la noi.* Istoricul acestui motiv literar în literatura universală făcut de diferiţi autori. Contribuţii noi. (Flm. III, 262—264).

— CIOCULESCU ŞERBAN, *Sămănătorism şi poporanism sub unghiul artistic.* „Poporanismul şi Sămănătorismul... sânt o formă esenţială de spirit a unei naţiuni agrare în faza culturală prin care trece încă". (V. L. I*, Nr. 16, 1).

— CONSTANTINESCU POMPILIU, *Calistrat Hogaş.* Schiţă de portret literar. (M. L. II, Nr. 25, 1).

— CONSTANTINESCU POMPILIU, *E. Lovinescu, Istoria literaturii române contemporane (Vol. I.).* „In acest prim volum avem aplicaţia amplă a sincronismului în literatură, descriindu-se curba de evoluţie a ideologiei sămănătoriste şi poporaniste, în opoziţie cu ideologia modernistă". (V. L. I*, Nr. 25, 3).

— CRAINIC NICHIFOR, *A doua neatârnare.* Aprigă şi luminoasă susţinere a tradiţionalismului, „tehnica vieţii sufleteşti a unui neam", împotriva inovatorilor pripiţi (ca D. Eugen Lovinescu în „Istoria civilizaţiei române") care, confundând civilizaţia cu cultura, susţin o imitaţie omorîtoare a specificului naţional. (Gn. VI*, 1—5).

— CUCU, D. I., *Istoria literaturei române în ungureşte.* Lucrarea d-lui Dr. Árpád Bitay, despre literatura românească privită în întregimea ei, deşi are lipsuri inerente unei prime încercări, ne face incontestabile servicii. (T. N. VII*, 1189).

— CUCU, D. I., *Premiul naţional lui Ion Gorun.* „Prozator viguros, poet subtil, critic totdeauna just şi traducător conştiincios, d-l Gorun închide în opera sa... pagini de o rară frumuseţe". Urmează titlurile volumelor publicate şi ale revistelor la cari a colaborat în ultimii 40 de ani. (T. N. VII*, 672—674).

— DARIE ION, (Cezar Petrescu), *Marginale.* O privire generală de început de an literar în ţară. Tradiţionalismul, înţeles ca întegrare a artei şi literaturei în configuraţia etnică, geografică şi istorică a românismului, îşi vădeşte victoria asupra europenizării pripite. Sântem încă departe de clasicism: împăcarea omului cu vremea. (Gn. IV, 193—194).

— DAVIDESCU N., *Estetica poeziei simboliste.* Se bazează pe filosofia idealistă germană. Noua ideologie însă a pretins o adaptare a limbagiului şi a tehnicii poetice după personalitatea fiecărui poet. Cari poeţi ai noştri au fost sau nu simbolişti. Eminescu ca iniţiator al acestui curent. (V. R. XVIII*, Vol. LXV, 38—58).

— DRAGOMIRESCU M., *Starea actuală a literaturii române.* Repertoriu critic al operelor de seamă ale autorilor români, cari pot fi reprezentativi pentru literatura noastră şi cari pot avea un loc aparte în literatura universală. (C. T. C. VI, 2—4).

— FLORESCU PETRE, *Influenţa literaturei româneşti asupra literaturei bulgăreşti.* Din epoca avântului nostru naţional: 1858—1878. Au trăit la noi şi s'au influenţat poeţii revoluţionari bulgari Racovschi, Botev, Caravelov, Vazov, etc. Tot aşa, oamenii de seamă bulgari Stambolov, Grecov, Stovilov, Manolev, etc. (După „Neamul Românesc"). (Lm. VII*, 375—377).

— FLORIAN MIRCEA, *Cultura română şi Ortodoxia.* Impletirea lor „...ortodoxia e a noastră; şi prin negativismul ei faţă de realitate, ne-a adus mari servicii istorice". (I. E. VIII*, Nr. 1943).

©BCU CLUJ

— g. m-z, *Poeme de Ştefan Petică*. Sub privegherea d-lui N. Davidescu s'au tipărit în biblioteca „Dimineaţa" cele cinci cicluri de poeme rămase de la Şt. Petică. „Poetul a luptat să dea versului o formă mai corectă, o cugetare mai subtilă, o psihologie mai adevărată, atunci când noile curente sfărâmau vechile idealuri". (Nz. IV, Nr. 1—2, 85—86).

— GEORGIADE CONST., *Dela misticism la raţionalism de M. Dragomirescu*. Precuparea dominantă a lucrării este cea social-culturală. In ceea ce priveşte literatura, ea trece din faza naţionalismului mistic în faza adevărului artistic desinteresat —, aceasta prin reacţiunea revistei „Convorbiri critice". Idei de îndrumare a culturii noastre în viitor. (S. d. M. II. 111).

— GHEREA ION, *In jurul evoluţiei comicului*. Articol de comentări şi paralele psihico-literare, în domeniul comicului, aşa cum se reflectă el în reprezentaţii de seamă ai literaturii antice, medievale şi moderne. Comicul a evoluat şi el conform cerinţelor culturale, sociale şi sufleteşti ale vremurilor. (V. R. XVII, Vol. LXII, 153—169).

— GRECU, VALERIU I., *Literatură dobrogeană, Reliefări*. Literatura dobrogeană este cea scrisă de autori dobrogeni (P. Cerna), sau cea inspirată din viaţa dobrogeană (M. Sadovanu: Privelişti dobrogene, Ion Adam: Constanţa pitorească) sau, în fine, literatura populară a acestei regiuni. In fruntea contribuţiei Dobrogei la literatura românească stă P. Cerna. (A. D. VII*, 87—101).

— HERESCU N. I., *Linia clasică în poezia noastră contemporană*. Luând ca termen de comparaţie poezia lui Horaţiu, în literatura noastră numai Ion Pillat şi Nichifor Crainic reprezită linia conceptului clasic al poetului latin. Ii aseamănă acelaşi misticism nostalgic al desrădăcinaţilor. (Flm. III, 61—68).

— i. t. o., *Literatura maghiară din România*. E în plină prosperitate nu atât calitativ cât prin numărul impunător de publicaţii. Mediul românesc începe s-o influenţeze. (Gn. VI*, 132—134).

— IBRĂILEANU G., *Complectări*. Indicaţii metodice de critică literară. Insistă asupra raportului strâns dintre scriitor şi mediu. In lumina acestui raport, schiţează epoca istoriei noastre literare moderne. (V. R. XVII, Vol. LXII, 77—84).

— IBRĂILEANU G., *Evoluţia literară şi structura socială*. Literatura română a evoluat deosebit în Ardeal, Moldova şi Muntenia şi această deosebire se datoreşte faptului că realităţile sociale şi culturale au variat dela un ţinut la altul. (V. R. XVII, Vol. LXI, 385—391).

— IBRĂILEANU G., *Influenţe străine şi realităţi naţionale*. Evoluţia literaturii noastre moderne şi contemporane în raport cu influenţele literare streine. Momentul de perfect echilibru între asimilarea unei culturi streine şi redarea ei în spirit specific naţional, îl reprezintă Eminescu. S'a căutat apoi emanciparea de sub tutela streinătăţii (Vlahuţă, Delavrancea, Caragiale) şi ajungem astfel la Creangă şi la scriitorii cu temeinică „cultură literară" (Coşbuc, Zamfirescu, Brătescu-Voineşti). Sfârşitul sec. XIX şi începutul celui al XX-lea, înseamnă o scădere în producţia noastră literară. Apar atunci modele literare excluziviste: *decadentismul* şi *ţărănismul*. (V. R. XVII, Vol. LXI, 266—282).

— I(BRĂILEANU), G., *Th. D. Speranţia. Anecdote proaspete*, „*Cartea Românească*", 1925. Activitatea literară a d-lui Speran-

©BCU CLUJ

ţia se desfăşură în consecvent regres. Dela „Anecdotele populare", publicate cu atâta succes în „Contemporanul", a trecut la anecdote de mahala, cari i-au sporit popularitatea, dar l-au scos din cadrele literaturii. (V. R. XVII, Vol. LXIV, 371—372).

— *Negrescu I., Influenţele slave asupra fabulei româneşti în literatura cultă.* Partea întâia a lucrării se ocupă cu fabula la Români, partea a doua în special cu raportul între D. Cichindeal şi Dosoftei Obradovici; Ion Sârbu şi I. Dimitriev; C. Stamati Ciurea şi Ivan Ivanovici Hemniţer; Alex. Donici-Krilov şi Alex. Efimovici Izmailov. (I. N. Fasc. 5 (1925), 361).

— *Negrescu I., Influenţele slave asupra fabulei româneşti în literatura cultă, II. Chişinău, 1925.* Studiul d-lui Negrescu cercetează şi precizează modul şi gradul în care fabuliştii noştri: Ţichindeal, I. Rusu, Asaki, Pann, Negruzzi, I. Sârbu, C. Stamati şi A. Donici, au utilizat opera fabuliştilor slavi: Obradovici (Serbia), Crilov, Hemniţer, Dimitriev şi Izmailov (Rusia). (V. R. XVII, Vol. LXI, 457—458). — K.

— Ionescu, Const. D., *Rânduri pentru romantism.* Rânduri scrise cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la apariţia manifestului Şcoalei romantice. Mişcările naţionale şi de progres ale veacului XIX, la noi, au fost stimulate de acest curent. (Dt. IV*, 161—165).

— Ionescu, Const. D., *Două tălmăciri în versuri ale „Cântării Cântărilor".* Ambele tălmăciri, a d-lui C. Moldovanu şi a d-lui M. Romanescu — sânt deopotrivă de frumoase. Cea dintâi, mai amplă, se desfăşoară larg şi înmulţeşte expresiunea biblică; cea de a doua, mai concentrată, se ţine în vecinătatea textului. (Dt. III, 87—88).

— Iorga N., *Meşterul Manole în literatura bulgărească.* „O reproducere a legendei „Manole", pe care D-l N. Iorga a publicat-o după o traducere de Paul Eisner, în „Prager Presse" din 9 Mai 1926". (Sz. XXXIV*, 121—122).

— Iorga N., *Unitatea naţională în literatura românească (Conferinţă ţinută la Congresul din Timişoara al Ligii Culturale).* „La noi literatura a fost un mijloc de expresie şi... de luptă pentru ideile capitale ale acestui neam; între ele, ideea naţională". (Rm. XIX, 188—192).

— Kiriacescu Nicolae, *Personagiile idilice din literatura noastră dramatică.* Pornind de la Alecsandri, intemeietorul teatrului la noi, urmăreşe nota idilică subt diferitele sale aspecte şi la ceilalţi scriitori clasici ai noştri. (Flm. IV*, 175—197).

— Lăzăreanu B., *Bondarul.* La acest ziar umoristic era principal redactor şi V. Adrian, om cu vază în lumea politică de pe la 1850 înainte. Susţinea curentul unionist şi era împotriva forţelor reacţionare, pe care le zeflemisea în „Bondarul". (Dm. XXII*, Nr. 6955).

— Lăzăreanu Barbu, *Theodor Şerbănescu.* O comemorare. Din cele 172 poezii originale şi de traduceri ale lui Şerbănescu, mai toate alcătuite în ton romanţios, puţine vor scăpa din naufragiul uitării. (Ad. XXXIX, 5 Dec.).

— *Literatura română în străinătate.* D-l Mihail Dragomirescu publică în „La revue de l'Université" (15 Oct., 15 Noemb. şi 15 Decembre 1924) un studiu asupra evoluţiei literaturei româneşti în ultimii 25 de ani (M. L. II, Nr. 10, 4).

— *Longhin Const., Istoria literaturii româneşti,* ed. II. Lipsa

©BCU CLUJ

de simţ critic şi de temeinice cunoştinţe literare ale autorului se trădează cu evidenţă din această carte. (S. d. m. III*, 737).

— Buteanu Aurel, *Istoria Literaturii Române de C. Longhin, Cernăuţi, 1926.* Lucrarea d-lui C. Longhin are multe neajunsuri. Omisiuni şi greşeli de date istoriografice, caracterizări simpliste, grupare nemetodică a materialului. (Cs. X*, 139—149).

— *Longhin Const., Istoria literaturii române din Bucovina (1775—1918), în legătură cu evoluţia culturală şi politică, Cernăuţi, 1926.* (R. I. XII*, 364—368).

— *Longhin Const., Antologia Scriitorilor bucovineni.* (Gn. IV, 222—223).

— Lovinescu E., *Limitele tradiţionalismului.* Vechea problemă a desarmoniei dintre fond şi formă; fondul este strâns legat de psihologia etnică şi evoluiază treptat. In creaţiunea formei intervin mai mulţi factori anteriori cari tind la uniformizarea psihică a popoarelor, de aceea forma întrece tradiţionalismul. (Dm. XXI, Nr. 6549).

— Marcu Al., *Revistele italiene şi tradiţionalismul român.* Publicişti italieni, ca *Pietro Bosio* şi *Angelo Pernice*, „ocupându-se de arta ori de literatura românească, se interesează în primul loc de tradiţionalismul care stă la baza lor" şi prin care „văd ridicarea artei naţionale româneşti la rangul de artă universală". (Gn. VI*, 78—79).

— Marcu Petre, *Dezaxare.* Procesul social numit al „desrădăcinării" a trecut în literatura română cu zugrăvirea pătimaşă, nedreaptă, a claselor care se ridicau. De-aci, nevoia unei alte valorificări a literaturii noastre. (Gn. VI*, 226—229).

— N. A. I., *Personalitatea Românilor în literatura şi arta franceză.* Mai ales în teatru Românii au adus un aport preţios artei franceze contemporane. Artişti ca Marioara Ventura şi de Max, care şi-au păstrat totuşi personalitatea şi caracterul lor românesc. D-şoara Elena Văcărescu în afară de literatura pe care o scrie, e apreciată ca cea mai talentată conferenţiară a Franţei. (Vt. XVIII*, Nr. 3180).

— Nicanor P. & Co., *Criza literară.* Nu se poate vorbi de o criză literară, întrucât scriitori şi literaţi scriu şi publică literatură fără întrerupere. Avem însă o criză serioasă de cetitori. Acesteia îi găsim o explicaţie în genul literaturii noastre, lipsită de preocupări umane şi sociale. (V. R. XVII, Vol. LXIV, 367—368).

— Nicanor P. & Co., *Iar interdependenţa!* Polemică cu dd. Lovinescu şi Murnu, de la *Mişcarea literară*, pe tema programului social-naţional al *Vieţii Româneşti* şi pe tema lexicului scriitorilor *poporanişti.* (V. R. XVII, Vol. LXII, 122—125).

— Nicanor P. & Co., *Ce este poporanismul?* In viaţa politică, economică, socială şi culturală el reprezintă şi susţine un întreg program de civilizare şi cultivare a masselor ţărăneşti; fapt care le-a atras poporaniştilor mai mulţi duşmani decât prieteni. (V. R. XVII, Vol. LXI, 135—149).

— Nicanor P. & Co., *Soartă vitregă.* Enumeră cauzele şi împrejurările de natură istorică, culturală, politică şi socială, cari au împiedecat şi au încetinit o desvoltare mai timpurie şi mai amplă a literaturii noastre. (V. R. XVII, Vol. LXII, 344—345).

— Nicanor P. & Co., la „Miscellanea": *Ce-a făcut „Viaţa Românească" pentru literatură?* Revista şi-a realizat în mod scru

©BCU CLUJ

pulos cele trei scopuri propuse: literar, cultural și științific. In literatură, streină de orice sectarism de școală, a susținut talentele reale, le-a încurajat și le-a impus. In cultură și știință a discutat și răspândit problemele generale și naționale la ordinea zilei, cât și ultimele rezultate ale gândirii și experienței umane, trezind interesul și ridicând nivelul intelectual al cititorilor. (V. R. XVII, Vol. LXI, 450—454).

— Petronius, *O pietate literară. Uitatul fabulist: Cacovianu.* Din inițiativa d-lui Alex. Lapedatu, s'au dat publicității fabulele transilvăneanului Ștefan Cacoveanu. (Vt. XVIII*, Nr. 5272).

— Philippide Al. A., *Considerații confortabile.* Note asupra romanului român modern. (V. R. XVII*, Vol. LXVII, 298—301).

— Radu Const., *Influența italiană în „Țiganiada".* „In explicarea genezei „Țiganiadei", nu trebue să ținem seamă numai de literatura germană, ci și de literaturile clasice: greaca, latina și romanice: italiana, franceza, spaniola". In compoziție și în alcătuirea anumitor părți ale Țiganiadei, sânt indicii despre dependența acestei epopei de operele similare ale literaturii italiene. (C. T. C. VI, 124).

— R(alea) M., *Estetism și poporanism.* Simpatia pentru o viață și o categorie de oameni primitivi nu exclude putința de apreciere a intelectualismului și rafinamentului. Apără poporanismul (= atitudinea umană și interesul estetic pentru țărănime), care, din considerații istorice și sociale, e prezentat ca perfect compatibil cu arta literară. (V. R. XVII, Vol. LXI, 129—131).

— Sadoveanu, Ion Marin, *Dinu Păturică.* Comedie în 4 acte de d-nii I. Pillat și A. Maniu, după romanul „Ciocoii vechi și noui" de Nicolae Filimon. — Prelucrătorii, călcând sfioși pe urma romancierului, au păstrat eroului piesii „desfășurarea caracteristică epicei care l-a zămislit". Limba e smălțuită și cu „armonii în chiar materialul neologistic întrebuințat". (Gn. IV, 190—191).

— *Breve storia della letteratura romena, de N. Cartojan.* Cartea publicată la Roma, 1926, în traducerea italiană a d-lui A. Pernice, are un caracter informativ și de propagandă, e scrisă însă în perfect spirit științific. (A. O. VI*, 291).

— Șăineanu Const., *„Romanticii italieni și Romani" de Al. Marcu.* Subiectul nu e epuizat. D-l Marcu arată sub ce aspecte am intrat noi în literatura italiană romantică a veacului al XIX-lea, și nu influența romanticilor italieni asupra literaturii noastre, ceea ce ar fi fost mai de interes. Lucrarea dovedește calități în mânuirea frazei și a vastelor informații ce le dă. (A. L. A. VI, 229, 6).

— Schuller H., publică o recensie interesantă asupra operei lui *Hennig Brinkmann: Geschichte der latinischen Liebesdichtung im Mittelalter.* 1925, Halle a. S., Max Niemeyer. (Kbl. XLIX*, 52—53).

— Șeicaru Pamfil, *Modernizarea lui Plutarh.* In monografia sub formă de roman va renaște probabil romanul istoric, ca și monografia, critica și istoria literară. (Gn. VI*, 30—31).

— Șeicaru Pamfil, *Restaurarea criticei literare.* Ne lipsește un critic al genrației actuale, un critic care să militeze „o normă de judecată estetică, în perspectiva căreia e valorificată întreaga producție literară". (Gn. IV, 313—314).

©BCU CLUJ

— ŞIADBEI I., *Ştiinţă şi improvizaţie — Istoria literaturii române în străinătate.* Nepregătirea şi subiectivismul istoricilor literari străini cari s'au ocupat de literatura noastră. J. L. Carra (1778), d'Hauterive; W. Wilkinson (1820); G. Weigand (1903); K. Schrattenthal; Dr. V. Rudow (1892); G. Alexici (1906); H. Morf (1909); M. Gaster şi C. Tagliavini (1923). (V. R. XVII, Vol. LXI, 254—265; 421—430, Vol. LXII; 85—95; 296—310).

— ŞOIMARU TUDOR, *Problemele schimbului literar.* Valery Larbaud crede că un scriitor nu poate creia decât într'o singură limbă. Exemple româneşti: Charles Adolphe Cantacuzine, Panait Istrati, Alice Orient (Călugăru). O literatură de mare valoare nu se va interesa mult de ecourile ei în literatura altui popor, mai neînsemnată, ci de operele caracteristice sufletului acestei literaturi mai mici. (Gn. VI*, 131—132).

— TEODORESCU-BRANIŞTE, T., *Intre schiţă şi roman.* In literatura noastră, schiţa e predominantă; romanul e la începutul său, fiindcă n'are mediu potrivit. (A. L. A. VII*, 290, 3).

— TOLAN ISAIA, *Literatura maghiară de după războiu.* Aspectele ei generale. O eflorescenţă a teatrului. Drama şi-a găsit în Ardeal cei dintâi cultivatori sub stăpânirea românească. (Gn. IV, 215—216).

— TOMESCU D., *Actualitatea Sămănătorismului.* Criticând atitudinea luată de D-l E. Lovinescu faţă de mişcarea sămănătoristă, în volumul său de istoria criticei, se arată că în spirit sămănătorist scriu şi astăzi cei mai merituoşi literaţi ai noştri: Rebreanu, Nichifor Crainic, şi tot prin el se înregistrează şi o evoluţie în „adâncrea vieţii" şi în „cultivarea expresiei". (Rm. XIX, 299—303).

— DRAGOMIRESCU MIHAIL, *Semănătorismul redivivus.* D-l D. Tomescu susţine actualitatea curentului sămănătorist. Gruparea „Convorbirilor critice" crede că de mult a înlocuit cu idealismul său estetic mentalitatea istorică şi etnografică a direcţiei d-lui Iorga. (Vt. XVIII*, Nr. 5360).

— HODOŞ ALEXANDRU, *Mişcarea de la „Semănătorul".* Confuzia între etnic şi estetic nu e atribuită întregii mişcări semănătoriste, aşa cum face D-l Lovinescu, ci numai D-lui N. Iorga. (T. N. VI, 1022—1023).

— ULMU T., *Humorul lui Hogaş.* Luător în râs câteodată, duios alteori, humorul e la Hogaş o atitudine în faţa vieţii şi un element primordial în opera sa. (Flm. III, 24—28).

— VĂCĂRESCU ELENA, *Mărturisiri* preţioase pentru cunoaşterea operii în care, deşi în limba franceză, poeta a prins atâta tradiţie şi suflet românesc. (Gn. VI*, 198—202).

— MUNTEANU V., *Elena Văcărescu.* Poeta e prea puţin cunoscută în ţară, deşi poezia sa e „substanţă românească în tipar franţuzesc". (Gn. VI*, 225).

— VALERIAN I., *Cu prilejul Jubileului „Convorbirilor Literare". De vorbă cu d. Tzigara-Samurcaş.* Amintiri dela „Junimea". Caracterul actual al revistei. Se invită şi colaborarea tinerilor scriitori. „Proecte de organizare". (V. L. I*, No. 42, 1).

— VIANU TUDOR, *„Critica generaţiei noastre" şi d-l E. Lovinescu.* O săgeată ironică împotriva criticei d-lui Lovinescu ţinute la curent cu supleţă şi simţ practic, în dauna continuităţii unei atitudini. (Gn. VI*, 278—279).

— *Viaţa Românească (an. XVII, Februarie).* G. Ibrăileanu

©BCU CLUJ

precizează tendința poporanistă a revistei. Inceputurile literaturii române sînt imitații după modele streine. Ea trece apoi prin procesul de originalizare paralel cu recrutarea scriitorilor din clase tot mai aproape de popor (Conachi-Alexandri-Eminescu-Sadoveanu). (S. d. m. II, 297).

Recensii.

— *Ion Budai-Deleanu, Țiganiada, ediția Gh. Cardaș.* (Flm. III, 72—73). — ION HORIA-RĂDULESCU.

— *Hanes V. Petre, Istoria literaturii românești*, București. 1924. (R. I. XI, 114—115). — N. IORGA.

— *Iorga N., Istoria literaturii românești ed. II.* (I. N. Fasc. 6 (1926), 392—393). — COSTĂCHESCU M.

Traduceri din românește.

— *O nouă antologie în ungurește din poeții români.* Domnișoara Kiss Piroska a făcut traduceri destul de reușite din M. Eminescu, V. Alecsandri, Gh. Coșbuc și Șt. O. Iosif, păstrând ritmul original și cu o tălmăcire fidelă a ideii. (A. L. A. VI, 213, 7).

— *Năpasta în italienește.* Se anunță traducerea și publicarea piesei „Năpasta" a lui Caragiale în revista ital. „Teatro" (No. 4, a. IV, Milano). (Tr. LVII*, 220).

— *Ramuri (an. XIX, Febr.).* D. Iorga atrage atenția asupra volumului de traduceri în franțuzește din poeți români de Joseph Capéran și asupra unui almanah „beletristicu" românesc, publicat la Buda, 1865. (S. d. M. II, 297).

Traduceri în românește.

— BEZDECHI ȘT., *Două traduceri din Platon, „Republica" de d. V. Bichighean și „Symposion" de V. Grecu.* Cum trebue înțeles stilul lui Platon, calm și de o supremă eleganță citadină, ascunzător însă al furtunoaselor sale gânduri și sentimente. Ce se cere traducătorului ca să transpună în limbaj românesc aceste însușiri ale operei. D-l Bichighean a învins mai mult sau mai puțin aceste greutăți, D-l Grecu le-a învins cu desăvârșire. (S. d. M. III*, 98—100).

— CONSTANT EUGEN, *Henric Ibsen, Peer Gynt, traducere de Adrian Maniu.* (Flm. III, 229—231).

— DECEI AUREL, *Peer Gynt de H. Ibsen, tradus de Adrian Maniu.* Drama lui Ibsen a fost admirabil tradusă tocmai fiindcă se găsesc puternice afinități între eroul ei și traducător. (Cs. X*, 93).

— EVOLCEANU D., *Homer: Odiseia, în românește de George Murnu.* Meritul d-lui Murnu este foarte mare că a dat o lucrare așa de întinsă într'o versificare impecabilă și că a îmbogățit limba... cu un număr mare de cuvinte. Traducerea totuși n'ar fi fost exclusă chiar și în versul epic. (Or. I, 25—28).

— TULLIU NUȘI, *Odiseea lui Omer (traducere de George Murnu).* Traducerea ea însăși o capod'operă, transpune în graiul românesc tot ce constitue farmecul artistic al originalului omeric. (P. B. II, 208—211).

— FOTTI ION, *George Murnu.* Viața lui George Murnu a avut

©BCU CLUJ

două idealuri mari: să scrie o istorie completă a Românilor din Peninsula Balcanică și să traducă poemile Homerice. Dacă primul ideal nu s'a izbândit decât în parte; cel de al doilea e cea mai frumoasă glorie a cărturarului și poetului G. Murnu. (P. B. II, 21—22).

— *Grimm P., Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză.* Recensie de DRAGOȘ PROTOPOPESCU. (J. L. XVI, 57—90).

— JAKOTĂ M., *Șt. Bezdechi, I. Euripide: Bacantele, Alceste, Ciclopul, II. Xenofon: Apologia lui Socrate, traducere, „Cultura Națională", București, 1925.* Traducerea inegală, cu prea multe imperfecțiuni nu-i de loc sortită să împace lumea cu ciudata și anticipata ei repulsiune în contra literaturii antice. (V. R. XVII, Vol. LXIII, 132—135).

— M. J., *Ion Foti, Prometeu și Perșii lui Eschil, traducere, „Cultura Națională", 1924.* O traducere plină de non-sensuri, de greșeli și de vulgarități. (V. R. XVII, Vol. LXI, 314—317).

— MORARIU LECA, *„Cronica".* Traducerea lui V. Tempeanu, „Ifigenia în Taurida" a lui Goethe este, ca mai toate traducerile noastre submediocră. Submediocră prin stricarea plasticității și coloritului textului german, prin versurile atât de puțin eufornice prin infracțiunile față de regulele bunului stil și ale tehnicei versului. Nenumărate exemplificări. (F. Fr. I*, 65—70).

— *„Neamul Ciuraevilor" de Grebenșcicov,* traducere de Cezar Petrescu. „O carte care în decor schimbat și într'un timp mai apropiat transcrie o dramă morală și socială (Surparea lumii vechi și simple), pe care și familia românească a trăit-o cu o jumătate și cu trei sferturi de veac în urmă". (Gn. IV, 223).

— *Olănescu-Ascanio, Ruy-Blas de V. Hugo, trad.* Strălucirea formei originalului nu și-a găsit corespondent în traducerea lui Olănescu-Ascanio. (S. d. M. III*, 63).

— PĂUNESCU-ULMU T., *Goethe: Faust, în românește de I. U. Soricu.* Traducerea d-lui Soricu este un plus de realizare față de încercările anterioare. Totuși nu este o lucrare definitivă, așa cum se dovedește în acest articol, cu multe exemple. (Nz. V*, Nr. 1, 55—58).

— *In jurul traducerei lui Faust.* După un articol din revista „Năzuința" scris de T. Păunescu-Ulmu, se arată că traducerea d-lui I. U. Soricu este inferioară celei a lui I. Gorun, probând că are pe alocuri inexactități, iar forma poetică lasă de dorit. (Ț. N. VII*, 232).

— Probe de traducere greșită a D-lui I. U. Soricu din „Faust" a lui Goethe. (I. E. VII*, 181, 4).

— RALEA M., *Goethe, Stella, Clavigo, Egmont, (traducere de Traian Bratu) Ed. „Cultura Națională".* Traducerea făcută în bune condiții literare, reprezintă un frumos progres în alegerea operei și autorului ei. (V. R. XVII, Vol. LXII, 135).

— SLAVICI IOAN, *„Realitatea" românească.* Greutatea transpunerii unui text filozofic strein în termeni românești. (Gn. IV, 304—305).

— BUCUȚA E., *Tcaciuc N., Heinrich Heine in der rumänischen Literatur.* Începând cu un istoric al raporturilor culturale româno-germane, cartea se ocupă cu traducerile din Heine și influența operei acestuia în literatura română. Duioșia amestecată cu arzătoare critică socială a lui Heine, a devenit la unii

©BCU CLUJ

fruntași ai scrisului românesc manieră stilistică, fapt neremarcat de autor. (S. d. M. III*, 465).

— Vianu Tudor, *N. Tcauciuc, Heinrich Heine in der rumänischen Literatur.* Cernăuți, 1926. — Mulțumitoare în privirea generală asupra influențelor germane în literatura română și a traducerilor din Heine, lucrarea d-lui Tcauciuc nu se oprește suficient și temeinic asupra părții esențiale: influențele speciale ale lui Heine. (Gn. VI*, 138—139).

— *Heine în literatura românească.* Studiul D-lui N. Tcaciuc enumeră pe toți traducătorii români ai lui Heine, dar sânt scriitori care fără să fi tradus din Heine, au fost totuși influențați de el. (I. E. VIII*, 191, 4).

— Torouțiu I. E., *Traducători și Traduceri...* Cum se poate realiza o bună traducere. Povestirile Fantastice ale lui E. Th. A. Hoffmann, în traducerea d-lui Ludovic Dauș, sânt redate în limba românească cu multe inexactități și cu inadmisibile greșeli de limbă și stil. (F. Fr. I*, 98—102).

— [*Vedenii*, culegere de povestiri fantastice tipărită de d. Paul Zarifopol]. Alegerea e mai ales din autorii contemporani. Traducerea nu e făcută măcar într'o limbă corectă. (Gn. IV, 284—285).

— Perpessicius, *Walt Wheiman. Poeme, traduse din englezește, cu un studiu introductiv de Al. Busuioceanu.* (M. L. II, No. 28, 3).

©BCU CLUJ

NECROLOAGE.

Hugo Schuchardt.

1842—1927.

Schuchardt era după tată German, iar după mamă Francez. Calităţile mari ale acestor două neamuri de gânditori se găsesc întrunite la marele învăţat şi înţeleptul bătrân care s'a stins în 21 Aprilie 1927. Sentimentele sale şi întreaga sa atitudine faţă de ştiinţă este fără îndoială germană; găsim însă în scrierile sale unele note, care par a fi moştenite din partea mamei, astfel simţul desvoltat pentru nuanţă şi limpezimea cu care izbuteşte să formuleze în mod lapidar unele din convingerile sale. Am avut ocazia, în volumele precedente ale Dacoromaniei, recensând ultimele lucrări ale lui Sch., să cităm câteva din aceste formulări fericite, care îţi fac impresia unor aforisme linguistice; în necroloagele ce s'au scris după moartea lui — dintre care trebue pomenit ca cel mai frumos, mai complet şi mai înţelegător, al lui M. Friedwagner în „Zeitscrift f. rom. Phil.", 48 (1928), 241—260 — au fost reproduse altele. Faptul că aproape fiecare din cei ce s'au ocupat cu opera marelui linguist a găsit în ea lucrări înrudite cu propriile preocupări este o dovadă de multilateralitatea maestrului. Aşa se întâmplă cu volumele de versuri ale poeţilor cu adevărat mari, din care criticii şi antologiile reproduc fiecare alte bucăţi.

Studiile lui Schuchardt sânt pline de amănunte şi abundă de material strâns cu o neobosită sârguinţă. Dar după ce împlinea cu o admirabilă răbdare munca conştiincioasă de documentare, el fugea din camera de savant. Pleca să se plimbe pe înălţimile din împrejurimea Grazului, ca să recâştige distanţa cuvenită, perspectiva care-i permitea să aşeze amănuntul în cadrele fenomenului general. In cursul acestor plimbări — şi par'că-l vedem pe Beethoven, din celebrul tablou, umblând în bătaia vântului, singur, şi căutând ostoire pentru năvala ideilor sale muzicale — gândurile sale, îmbogăţite cu învăţătura scoasă din ultimele descoperiri de amănunt, se concentrau în jurul problemelor capitale linguistice, care-l urmăreau din tinereţe. Această necontenită şi devotată plămădire a acelorași gânduri l-au dus la recunoaşterea atâtor adevăruri fundamentale. Numai iubirea, spune el undeva, e generatoare de idei nouă, numai când lucrăm cu iubire sântem norocoşi în lucrările noastre, fiindcă ştiinţa nu se întemeiază numai pe minte, ci şi pe sentiment.

Ceea ce n'a priceput Schuchardt niciodată, a fost punerea în evidenţă a descoperirilor sale. Cele mai originale şi mai fecunde gânduri se pierd uneori în studii stufoase şi greu de cetit. Aşa se explică că multe din ideile care au făcut vâlvă în linguistică se găsesc exprimate, mai de mult, de Sch. Astfel

©BCU CLUJ

el se întâlneşte cu Johannes Schmidt în aşa numita „teorie a undelor", cu R. Meringer în lozinca „Wörter und Sachen", cu Morf în explicarea deosebirilor dialectale născute în urma graniţelor diecezelor religioase, şi mai ales cu celalalt mare maestru în urmărirea biografică a cuvintelor, cu J. Gilliéron, ca şi care Sch. întrebuinţa încă în 1887 terminul atât de pregnant de patologie. Friedwagner, care a relevat (în necrologul citat p. 250 şi 254—255) aceste coincidenţe, observă cu dreptate că în asemenea cazuri ar fi greşit să se pună chestiunea paternităţii şi că „Jahreszahlen beweisen nicht immer". „Ceea ce importă, continuă Friedwagner, nu este în definitiv ceea ce a creat Schuchardt, ci ceea ce a fecundat. Regii nu zidesc singuri, ci prin alţii, şi clădesc pentru un viitor îndepărtat".

Deşi părerea lui Schuchardt era că un învăţat nu trebue să c a u t e numai adevărul, ci să-l şi p r o p o v ă d u i a s c ă, el nu a înţeles să facă un apostolat din catedra sa, la care a renunţat încă în 1897, pentruca să scape de obligaţiile didactice şi să aibă tot timpul pentru cercetările personale. Catedrei de limbi romanice nici nu-i recunoştea îndreptăţirea; romanist, germanist, chiar indoeuropenist sânt îngrădiri care n'ar trebui să se facă: sau eşti linguist, sau nu eşti nimic. Cursurile, pe care şi le întitula „exerciţii", le ţinea la sine acasă, cu câţiva studenţi. Elevi propriu zis n'a avut niciodată. Nici n'a voit să facă şcoală, căci lui nu-i plăcea să umble pe căi bătătorite şi nu le recomanda nici altora. Afară de întâia sa lucrare, acel minunat *Vocalismus des Vulgärlatein*, în trei volume, pe care începu să-l publice la vârsta de 24 de ani, în lunga listă de 770 lucrări publicate în cursul celor 61 de ani ai activităţii sale ştiinţifice, nu mai găsim nici o altă operă cu caracter compendios sau didactic. Chestiunea care-l preocupa era abordată imediat de el cu curaj şi cu abnegaţie; lucrările altora îi dădeau prilej la note marginale pe care le expunea, în recensii, dări de seamă şi notiţe, adesea mai importante decât studiul despre care vorbea. Astfel, el îşi fărâmiţă activitatea, fără un plan conceput dinainte, ci scriind de câte ori se simţea atras de chestiuni nouă, sau de câte ori era incitat la polemici de cei ce-l combăteau.

Pătrunzând adânc în tainele limbii omeneşti, Schuchardt s'a convins înainte de toate, cât de vane sânt pretenţiile celor ce credeau că pot da soluţii definitive problemelor, creându-şi singuri dogme pe care le urmează ei înşişi. Impotriva dogmelor, stânjenitoare ale spiritului liber creator, a dus o luptă aprigă şi ne-a arătat că mai folositoare decât o explicare ce nu ţine seama de structura complicată a limbei omeneşti, este o hipoteză spusă cu curaj, căci, chiar greşită fiind, ea are meritul să ajute celor ce o combat să găsească calea cea adevărată. Felul său de a vedea lucrurile se deosebea une-ori fundamental de al celor mai mulţi contemporani ai săi, adepţi ai şcoalei neogramatice. Teoreticianul acestei şcoale, H. Paul, într'o polemică urmărită pe vremuri cu mult interes, îi reproşa lui Schuchardt că se lasă condus de sentiment, că nu e sistematic şi metodic, că în locul unor idei fundamentale clare şi duse cu consecvenţă, el preferă explicările complicate şi hipotezele.

Astăzi, după 42 de ani, lumea îi dă dreptate lui Schuchardt, care în anii din urmă ai vieţii sale avu marea satisfacţie să gă-

©BCU CLUJ

sească o recunoaştere aproape unanimă a părerilor pentru care a luptat o viaţă întreagă şi să recunoască stilul său în clădirea înălţată în mare parte pe pietrele unghiulare cioplite de el, de generaţia mai tânără. O mare bucurie a avut când, din prilejul împlinirii a 80 de ani, i-a fost oferit acel minunat Schuchardt-Brevier, compus de unul din cei mai reprezentativi învăţaţi ai acestei generaţii, Leo Spitzer, care a izbutit să strângă, într'un giuvaer frumos pietrele nestemate risipite de măestru cu atâta dârnicie. Faptul că în curs de cinci ani acest „vademecum al linguisticei generale" a trebuit să apară într'o nouă ediţie, augmentată, e şi el o dovadă despre trăinicia operei lui Schuchardt.

SEXTIL PUŞCARIU.

Eugen Herzog.

1875—1928.

Prin moartea lui Eugen Herzog filologia romanică pierde pe unul din cei mai de seamă învăţaţi, Universitatea din Cernăuţi un profesor care a slujit-o cu devotament aproape două decenii, iar Dacoromania pe unul din cei mai preţioşi colaboratori, care a sprijinit-o de la întâiul volum.

E. Herzog şi-a început de timpuriu cariera universitară, ca docent la Universitatea din Viena. A trecut apoi un timp oarecare la Praga, mai târziu la Cracovia, ca suplinitor al catedrei de romanistică, în 1911 în sfârşit, ca urmaş al lui M. Friedwagner (chemat la Frankfurt), la catedra de limbi romanice de la Cernăuţi, unde a rămas şi subt stăpânirea românească, suplinind în anii din urmă şi catedra de Limba şi literatura germană.

Limba franceză era, între toate limbile romanice, cea pe care a aprofundat-o mai mult. *Neufranzösische Dialekttexte* (Leipzig, Reisland, 1906) şi *Historische Sprachlehre des Neufranzösischen I Teil* (Heidelberg, Winter, 1913) sânt scrieri fundamentale alături de *Französische Phonogrammstudien* I (Viena, 1912) şi multele sale recensii şi cărţi de seamă, în frunte cu raporturile anuale despre limba franceză în „Kritischer Jahresbericht" condus pe vremuri de K. Vollmöller. Dar elevul lui Meyer-Lübke învăţase de la maestrul său înainte de toate să nu se mulţumească cu o specializare prea restrânsă, ci să iubească orizonturile largi. De aceea îl vedem pe Herzog încă din cele mai vechi studii ale sale stăpânind tot domeniul limbilor romanice, iar în anii din urmă cercetând cu tot mai mare interes limba română. Studiul său despre dialectul din Marginea Bucovinei, din care începutul a apărut în „Codrul Cosminului", promitea să devină unul din cele mai amănunţite şi mai conştiincioase cercetări asupra unui dialect român. Nădăjduim că după notele rămase acest important studiu va putea fi continuat de colaboratorul său, V. Gherasim.

Dotat cu o deosebită aptitudine să distingă cele mai subtile nuanţe de rostire, el ne-a dat o seamă de texte culese în anchete dialectale şi transcrise după fonograme. Dar pe el nu-l interesa numai sunetul, ci mai ales felul cum se articulează şi evoluţia lui. De aceea studiile sale sânt pline de observaţii fine de natură fonetică şi de preţioase contribuţiuni fonologice. Chestiunea „legilor fonologice" l-a interesat în deosebi şi în scrierea sa

©BCU CLUJ

Streitfragen der romanischen Philologie (Halle, Niemeyer, 1904) a căutat să-i dea o deslegare în sens neogramatic.

Precum interesul său ştiinţific cuprindea întreg domeniul limbilor romanice, tot astfel studiile sale îmbrăţişau toate părţile gramaticei istorice, nu numai fonologia. Pentru cercetările sintactice avea o deosebită atracţie. Cu câtă înţelegere urmărea el problemele sintactice dovedeşte strălucitul său studiu *Das to-Partizip im Altromanischen*, publicat în volumul omagial dedicat lui Meyer-Lübke la împlinirea vârstei de 50 de ani. Toate scrierile sale se disting printr'o metodă scrupuloasă şi printr'o documentare amplă. Dar dacă metoda se însuşeşte şi documentarea e adesea în funcţie de timp şi de sârguinţă, ceea ce nu poţi învăţa, ci cu ceea ce te naşti, este acel simţ fin de observaţie şi acea acuitate în distingerea celor mai fine subtilităţi, care caracterizează opera lui Herzog. Calităţile acestea se observă mai ales în etimologiile sale, pline de idei nouă şi adesea strălucite. Cercetările etimologice erau pentru el prilejuri spre a face excursii în morfologie şi derivaţiune, precum sânt bunăoară contribuţiile sale publicate în volumul omagial dedicat profesorului său Mussafia, cu care Herzog avea poate cea mai mare „înrudire" ştiinţifică.

Dacă mai adăogăm că Herzog mai avea şi o înţelegere foarte fină pentru literatură şi muzică şi că în cursurile sale de istorie literară avea adesea caracterizări şi sinteze de toată frumuseţea, am schiţat în câteva linii personalitatea de mare învăţat şi excelent profesor a celui ce ne-a părăsit mult prea de vreme.

SEXTIL PUŞCARIU.

Vasile Pârvan.

Învăţatul care s'a stins la o vârstă atât de tânără în vara anului 1927 nu a fost un filolog. N'a avut vreo înclinare deosebită sau vreo îndârjire pătimaşă pentru chestiunile de filologie şi nici n'a fost ispitit în anii de studiu de o pregătire şi metodă filologică.

Studiile serioase de limbă latină şi greacă începute la liceul din Bârlad şi continuate în urmă cu o rară sârguinţă la universitate, i-au servit pentru cea mai temeinică pregătire de istoric şi arheolog.

Arheologia însăşi, unde se manifestase ca un mare magistru, un magistru nu numai pentru ţara lui, cum a scris A. Grénier, n'a fost pentru V. Pârvan decât o metodă, mijlocul cel mai bogat şi cel mai de preţ, pentru valorificarea şi interpretarea istorică a unui imens material.

Un material cunoscut dar nu pe deplin folosit şi un alt material datorit descoperirilor rezultate din săpăturile întreprinse de V. Pârvan pentru epoca romană, pentru epoca elenică şi pentru perioada proto- şi preistorică.

Sistematizarea şi coordonarea acestui imens material trebuia să slujească la marea operă de construcţie istorică, concepută cu îndrăsneala celor aleşi, într'un spaţiu şi un timp, cum nu fusese încă concepută până la el.

Acesta i-a fost rostul vieţii: să dea o înfăţişare nouă, completă şi cât mai aproape de adevăr, trecutului dintre Marea

©BCU CLUJ

Adriatică și Marea Neagră, de la originile civilizației umane în aceste ținuturi ale Europei până la începuturile istorice ale poporului român.

A cunoscut toate informațiile anticilor, a studiat cu o sârguință nefntrecută toate publicațiile epigrafice și arheologice și a adăugat, din săpăturile întreprinse de către el, un nou material documentar, pe care l-a editat și l-a interpretat cu o energie și cu o pricepere impresionantă.

Cu puține zile înainte de a închide ochii a avut parte și de o clipă de răsplată ideală, văzând terminată marea operă de cercetare și de construcție istorică — *Getica*.

In toată activitatea sa V. Pârvan a fost un convins credincios al metodelor științifice cele mai riguroase și un îndrăzneț deschizător de drumuri pentru aflarea adevărului.

Pasiunea pentru cercetare și pătrunderea adevărului și o mândră aspirație pentru o luminoasă înțelegere și o expunere închegată a originilor civilizației carpato-danubiene, precum și o atitudine morală unitară și rigidă în viață, alcătuesc caracteristica dominantă a personalității și a operei lui V. Pârvan.

Atitudinea în fața vieții, cu un răsunet atât de puternic asupra tinerimii, era fără îndoială izvorîtă din înclinarea firească pentru problemele filosofice și din credința vehementă în misiunea forțelor ideale.

Fuit a prima infantia gravis.

A fost din copilărie serios, aspru și sârguitor.

Când a ajuns pe băncile universității și-a lămurit și precizat câmpurile cercetării științifice și tot de-atunci a adâncit rostul vieții lui individuale și sociale.

In rezolvarea diferitelor probleme istorice care i se impuneau nu putea însă să nu utilizeze materialul și metodele filologice pentru desăvârșita înțelegere a studiilor întreprinse cu o stăruință atât de înverșunată. Nu era filolog, dar a dat totdeauna un cuprins larg chestiunilor de filologie, spre a nu lăsa vreun aspect necercetat al problemelor urmărite.

In *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman* (București, 1911) un întreg capitol (p. 85—143) este consacrat terminologiei creștine de origină latină din limba noastră. Scrierile anterioare asupra terminologei noastre creștine lămuriseră chestiunea numai filologicește, întru cât se preocupaseră mai ales cu etimologia cuvintelor noastre creștine.

O explicare culturală, genetică a terminilor creștini din limba română o întreprinde întâia dată V. Pârvan. Bogăția documentării epigrafice și istorice din Dacia și din toate celelalte provincii dintre Adriatica și Marea Neagră, precum și cunoașterea evoluției romanismului și a creștinismului în această regiune dau problemii o înfățișare cu totul nouă.

Fixarea datei creștinismului nostru ca credință generală a poporului după 350, rolul elementului urban, superior celui rural și caracterul latin și misionaric al creștinismului daco-român sânt rezultatele cele mai importante din această cercetare istorică, sprijinită pe filologie.

După mai bine de un deceniu de cercetări, de descoperiri și de studii asupra romanismului și elenismului, V. Pârvan se va ocupa cu antichitățile trace. De la început va înțelege că pentru originea națiunii și culturii noastre una din proble-

©BCU CLUJ

mele fundamentale este aceea a toponomasticei și onomasticei trace.

In *Considerații asupra unor nume Daco-scitice* (București, 1923) va încerca să explice că Argeșul și Buzeul ar fi de origină dacică la fel ca și Dunărea, iar Siretul și Prutul ar avea o origină scito-dacică.

In *Getica* va reveni cu studiarea unui material filologic impresionant pentru valorificarea elementelor trace și scitice. Din aceste cercetări multe rezultate vor părea îndoielnice, vor fi discutate, unele poate că vor fi înlăturate, însă deschiderea noilor orizonturi și a noilor metode pentru lămurirea problemelor noastre de toponomastică și-au aflat prin V. Pârvan o înviorare care nu poate să fie decât foarte rodnică.

Elementele străvechii moșteniri traco-dacice în civilizația românească așteaptă încă să fie precizate și lămurite. Mijloacele filologiei comparate, indo-europene și în special carpato-balcanice, cu studiarea de-aproape a împrejurărilor geografice, istorice și etnografice locale nu au fost încă pe deplin folosite și prețuite. In cercetările filologice elementele traco-dacice nu s'au bucurat încă de o studiare cuprinzătoare și aprofundată, pornită de la cunoașterea și explicarea originară, îndoeuropeană și urmărită prin transformările suferite sub forma romanismului și a slavismului de mai târziu.

Căci nu poate fi îndoială, că la așezarea Slavilor în Dacia toponimia era în majoritate tracică și numai rare ori romanică.

Lui V. Pârvan nu i-a fost îngăduit să aibă răsplata mândră de a vedea în întregime înălțată opera pe care o concepuse cu îndrăsneala de vizionar, o urmărise cu îndârjirea de martir și cu avântul de erou.

Căile deschise de el așteaptă pe tinerii cercetători, căci pe drumurile nouă deschise de el lumină nouă va pătrunde pentru înțelegerea începuturilor neamului nostru.

EM. PANAITESCU.

Dr. Valeriu Branisce.

1869—1928.

Odată cu primele zile ale anului 1928, cel mai nobil reprezentant al ziaristicei românești ardelene, Valeriu Branisce, se săvârșește de pe meleagurile acestei lumi, după ce temnițele Vațului și Seghedinului, atât de ospitaliere pentru tot ce era românesc, îi destrămaseră mult fuior din caerul vieții.

Cu el dispare unul din cei mai dârji luptători pentru libertatea națională a Ardealului și un adevărat martir al scrisului cotidian. Numele lui V. Branisce caracterizează o întreagă epocă în istoria ziaristicei și a frământărilor naționale românești din Ardealul de dinainte de unire.

Descendent dintr'o familie de intelectuali români ardeleni, Branisce s'a născut în anul 1869 în comuna Cincu-Mare de pe valea pitorească a Târnavelor. Tatăl său, Moise Branisce, fusese stenograf la Dieta ardeleană din 1863—1864, iar mai târziu primpretor în Săliștea Sibiiului. Aici, într'o atmosferă curat românească, făcu copilul Branisce primii ani de carte la școala română-confesională. Cursul secundar îl face la liceul de stat din

©BCU CLUJ

Sibiiu, iar după ce-l termină pe acesta, cu distincție, trece la Universitatea din Budapesta, unde urmează literele, pregătindu-se pentru cariera de profesor. La vârsta de 22 ani (1891) se promovează doctor în filosofie, susținând o teză din domeniul literaturii românești, asupra poeziilor lui Andrei Mureșianu [1].

Cu astfel de pregătiri, tânărul Branisce intră ca profesor în serviciul gimnaziului ortodox-român de la Brașov, unde, prin talentul său pedagogic și prin calitățile sale înnăscute, reușește în scurt timp să-și câștige simpatia elevilor, devenind unul din cei mai iubiți profesori. Foarte de timpuriu începe să publice acea serie de studii privitoare la limba și literatura română, răspândită prin diferite reviste și gazete, care sânt o dovadă de strălucitele sale aptitudini de cercetător.

Dar camera de savant și o clasă de treizeci de elevi era prea neîncăpătoare pentru temperamentul său impetuos, care se cerea la largul câmpului de bătaie, în prima linie de foc, pe care în acel timp o constituiau ziariștii. Astfel, când luptele pentru desrobirea politică și culturală a poporului nostru din Ardeal reclamau, din partea conducătorilor, sacrificii din ce în ce mai mari și din partea ziariștilor condeie tot mai viguroase și neînfricoșate, Valeriu Branisce n'a pregetat un moment măcar, ci renunțând la catedra la care ținea atât de mult, intră în publicistică. Astfel în 1893 ajunge director interimar al „Tribunei" de la Sibiiu.

Când, peste un an, la 1894, bătrânul Al. Mocioni înființează la Timișoara ziarul „Dreptatea", văzând în Branisce un luptător dârz și neînfricoșat, îi încredințează lui conducerea ziarului. Cu multă căldură primește el această sarcină, mai ales că în acest timp este silit să demisioneze definitiv de la catedră, în urma stăruințelor guvernului unguresc pe lângă Consistorul din Sibiiu, subt a cărui oblăduire se afla gimnaziul brașovean. Motivul acestor intervenții din partea guvernului maghiar este ușor de aflat: articolele sale atât de îndrăznețe din diferitele ziare românești făceau ca Branisce să nu fie văzut cu ochi buni de către oficialitate.

„Dreptatea" a fost un ziar plin de viață, scris fiind în cea mai mare parte de condeie tinere și pline de entuziasm. Urmarea acestui entuziasm a fost că, abia trecuse un an de la apariția ziarului, când Branisce, ca director, fu tradus în fața tribunalelor maghiare și condamnat în nu mai puțin decât 23 de procese de presă. In tot timpul procesului refuzând să răspundă judecătorilor în limba maghiară — cu toate că o cunoștea așa de bine din liceu și de la Universitate — a primit drept pedeapsă doi ani temniță și 1300 florini amendă. Precum în „Dreptatea" erau delicioase acele foiletoane scrise de V. Branisce subt titlul de „Divăniri" (cuvânt bănățenesc care voia să redea pe franțuzescul „causeries"), tot astfel erau foarte gustate, pentru humorul lor sănătos și nota vioaie a stilului ușor, „Amintirile" sale din temnița de la Vaț, unde și-a făcut pedeapsa concomitent cu memorandiștii.

După ce a fost eliberat (la 1896), s'a întors iar la gimnaziul din Brașov, dar numai pentru prea puțină vreme. Dr. Ioan

[1] *Muresianu András, Tanulmány az Erdélyi román irodalom köréből*, Budapest, 1891.

©BCU CLUJ

Rațiu îl chiamă între redactorii „Tribunei" vechi de la Sibiiu. Dar și „Tribuna" a avut aceeași soartă pe care o avusese „Dreptatea" de la Timișoara.

Atunci Branisce văzând că furia persecuțiunilor unguresti îi fac imposibilă continuarea oricărei activități în serviciul neamului său din Ardeal, după îndemnul unor prieteni, ia toiagul pribegiei, dar nu se refugiază, ca mulți dintre tovarășii săi de suferință, în vechiul regat, ci trece la frații săi din Bucovina, crezând că aici, subt stăpânirea de astădată austriacă, mai indulgentă față de Români decât cea ungurească, poate să continue lupta pentru neamul său. La 1897 îl vedem deci scoțând de subt teascurile unei tipografii din Cernăuți ziarul „Patria".

Dar și de data aceasta s'a înșelat. Branisce erà văzut în Bucovina de către autoritățile austriace cu aceiași ochi cu care fusese văzut în Transilvania de către Unguri. După doi ani de la apariția ziarului „Patria", ajuns în pericolul de-a fi arestat și aici, el se refugiază la moșia lui Iancu Flondor din Storojinet, unde trăi câtva timp ascuns. Apoi, deghizat, se refugie din Bucovina cu o tristă experiență, întorcându-se din nou în Ardeal.

Reintoarcerea lui Branisce (1900) coincide cu timpul când o seamă de fruntași români bănățeni întemeiază la Lugoj ziarul „Drapelul" ca organ național-politic al Românilor din Banat. Conducerea ziarului este încredințată lui Branisce. Timp de 18 ani, în pofida tuturor greutăților, cu siguranța sărăciei, cu prețul sănătății și cu riscul de-a face din nou cunoștința temnițelor ungurești, conduse ziarul „Drapelul".

In timp ce o parte din conducătorii Românilor ardeleni se luptau subt pajură streină, alături de flăcăii și bărbații satelor noastre, iar altă parte, refugiati din pricina persecutiunilor din ce în ce tot mai neîndurătoare, se făcuseră crainicii suferințelor unui neam oropsit de vitregia sorții, când în sufletul celor rămași acasă pătrunsese un fior de ghiață, singurele raze călduroase și pline de speranțe ni le trimetea Branisce prin măiestritele sale articole, pline de subînțelesuri, din „Drapelul".

Dar avea să plătească scump această îndrăsneală și sfidare, căci în Februarie 1918 este ridicat de la locuinta sa și aruncat în temnița Seghedinului, acuzat fiind de înaltă trădare și spionaj în favorul armatei române.

Revoluția și cataclismul puterilor centrale îl găsesc în temniță, alături de alți Români.

După impozanta adunare națională de la Alba-Iulia, Marele sfat național, la 2 Decemvrie îl alege membru în primul guvern românesc ardelean, iar în Martie 1919, i se încredințează de către Consiliul Dirigent, resortul Cultelor și al Instrucțiunii publice. O răsplată pe deplin meritată și în același timp una dintre cele mai dificile misiuni: organizarea pe baze naționale a întregului nostru învățământ din Ardeal. Branisce, povățuit de secretarul său general, Onisifor Ghibu, înființează școli secundare românești în mai toate orășelele ardelene, iar pentru ca instruirea tineretului să nu sufere, înjghezează în grabă un contingent de profesori, cea mai mare parte recrutați dintre preoții tineri mai de seamă.

©BCU CLUJ

Organizează în Cluj cursuri de vară speciale unde acești noi profesori „cursiști" asimilează cunoștințele necesare pentru noua lor carieră.

Meritul cel mare însă, care se leagă de numele lui, este înființarea Universității românești din inima Ardealului.

De o fire larg înțelegătoare pentru toate problemele vremii, fostul profesor de limba română, convins de necesitatea, preconizată de fostul său elev de la liceul din Brașov, S. Pușcariu, de-a se înființa aici în inima Ardealului un laborator pentru studiul limbei românești, acordă în acest scop suma de 250 mii de lei cu care se cumpără un imobil și se pun bazele „Muzeului Limbei Române", care-i va păstra totdeauna cea mai devotată recunoștință.

POMPILIU NIȘCA.

Constantin Sandu-Aldea.

22 Noembrie 1874—21 Martie 1927.

Brăilean de origine — s'a născut în comuna Tichilești, jud. Brăila — Sandu-Aldea a fost expresia ținutului natal în toate manifestările vieții sale. Fiu de țăran, crescut pe câmpurile întinse și rodnice din preajma bălții dunărene, și-a făcut o specialitate din știința cultivării pământului, și a creeat o operă literară în care viața plugarilor munteni și în special atmosfera șesurilor din regiunea Ialomiței și a Brăilei sânt redate cu un sentiment admirabil și cu un talent real.

Cariera și-a pregătit-o mai întâiu în țară, ca student distins al Școalei Centrale de Agricultură de la Herăstrău. Cunoștiințele primite aci și le-a desvoltat și îmbogățit în școlile de specialitate din Paris și Berlin. In 1904 se întoarce în țară, și până la moarte continuă, fără preget, să împărtășească și altora știința dobândită, fie prin activitatea sa didactică — a fost profesor și director al Școalei Superioare de Agricultură de la Herăstrău —, fie ca funcționar la Ministerul de Domenii, fie prin publicații științifice și de popularizare în domeniul agriculturii.

Ca profesor și ca funcționar, Sandu-Aldea a fost pretutindeni iubit și stimat. Impunea tuturor prin caracterul său de om muncitor, energic, cinstit și modest.

Dar mai mult decât prin meritele sale științifice și didactice, el și-a făcut un nume îndeobște cunoscut prin scrierile sale literare.

Viața de țară pe care a trăit-o în copilărie și pe care o simțea până în adâncul sufletului, i-a fost un motiv de inspirație naturală. A scris subt imboldul ei seriile de nuvele: „*Drum și popas*" (1904), „*In urma plugului*" (1905), „*Ape mari*" (1910), „*Pe drumul Bărăganului*" (1913), „*Pe Margineanca*" (1915), „*Călugărenii*" (1920) și un roman „*Două neamuri*" (1906), cari, aproape toate, sânt icoana credincioasă și poetică a pământului și a vieții plugarilor de pe întinderile Bărăganului.

Din paginile lui se desprind siluete impresionante și misterioase, oameni care-și adună toate gândurile în jurul avutului lor, al sentimentelor și resentimentelor lor puternice și puțin

©BCU CLUJ

complicate. — Urme de romantism se simt în atmosfera de haiducie a Bărăganului de altădată şi în schiţarea vieţii sufleteşti a eroilor.

Dar arta cea mare a lui Sandu-Aldea nu e aceea de tălmăcitor de suflete, ori de născocitor de situaţii interesante, ci aceea de priceput şi iscusit povestitor al naturii. Din farmecul contemplaţiei sale apare tulburătoare şi reală atmosfera câmpiilor muntene: peisagiul cu zarea îndepărtată, cu pământul mănos, şi cu înfăţişările lui atât de variate pe cari i le dă contrastul mare al anotimpurilor ce se succed. — Alături de şesuri, el a descris şi Dunărea, cu ostroavele şi cu lumea ei deosebită.

Toate acestea, povestite şi zugrăvite într'o limbă bogată în termeni referitori la ocupaţiile din partea locului, şi într'o frază amplă şi aşezată ca însuşi aspectul ţinutului despre care vorbeşte, au făcut ca opera literară a lui C. Sandu-Aldea să devie familiară sufletelor româneşti.

MARIA LIPĂNEANU.

Adolf Schullerus.

1864—1928.

Das Volk der sogenannten Siebenbürger „Sachsen" hat einen schweren unersetzlichen Verlust erlitten. Der Herausgeber des Siebenbürgischen Wörterbuches, das Wörter und Wendungen einer Mundart bucht, von der der Luxemburger Abbé Feller schon 1769 sagte: „Les habitants du duché de Luxembourg parlent l'ancienne langue allemande, que parlent les Saxons de Transilvanie", derbischöfliche Vikar, Hermannstädter Stadtfarrer, Obmann des siebenbürgisch-sächsischen Volksrates, Herausgeber des Korrespondenzblattes des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, dessen hochverdientes Ausschussmitgleid er war, das Ehrenmitglied der Luxemburger Sprachgesellschaft D. Dr *Schullerus* ist am 27. Januar 1928 durch ein unerbittliches Geschick aus unseren Reihen gerissen worden.

Mit ihm ist ein Typus des siebenbürgischen Gelehrtenstandes dahin gegangen. Einer jener Professorenpfarrer, wie sie im karpathenumgrünten Waldlande die Regel sind, die beides, weltliches Wissen und christliche Theologie, nicht nur von Amtswegen treiben, sondern innerlich zu einen wissen, die dadurch ihr kleines Volk von jeher vor etwas bewahrt haben, was anderswo innere und äussere Kämpfe, ja blutige Kriege ausgelöst, Land und Leute vernichtet, hohe Kulturen auf Jahrhunderte zurück geworfen hat: den Widerstreit zwischen Glauben und Wissen den konfessionellen Hader, den dieses Volk im „Land der Duldung" nie gekannt hat.

Ein frommer Mann und sittenreiner Character, ein hoher Kirchenwürdenträger und freier Denker zugleich, ein treuer Sohn und Führer seines Volkes, ein ebenso treuer Bürger des Staates, dem er angehörte. Mit seinem Namen ist der grösste Umschwung der ss. Geschichte verbunden: der Übergang Siebenburgens an das rumänische Königreich. Es ist mit sein Verdienst gewesen, dass sein Volk diesen Übergang ohne schwere innere Erschütterungen vollzogen hat.

©BCU CLUJ

So steht er da vor unserem geistigen Auge, ein edles Reis von jenem Stamme, der noch heute an den Ufern der Mosel und des Nieder-Rheines blüht, ein echter „Franke" von altem Schrot und Korn.

Schullerus hat einst auch die „Urheimat" der Siebenbürger aufgesucht und die damals gewonnenen Eindrücke in einem im wesentlichen heute noch zu recht bestehenden, aus Reiseberichten erwachsenen Büchlein „Zur Heimat der Väter" (1905) festgehalten, worin alles, was er bietet, denselben Geist atmet wie jeder von ihm verfasste Artikel des ss. Wörterbuches: Nachweis der unleugbaren verwandtschaftlichen Beziehungen zwischen hüben und drüben, zwischen äusserstem Westen und äusserstem Osten des grossen deutschen Sprachgebietes. Das gilt besonders von seinem wissenschaftlichen „Schwanengesang": seiner prächtigen „ss. Volkskunde im Umriss" (Leipzig, 1926).

Auch sonst ist Schullerus als Gelehrter stark hervorgetreten. Er schrieb als Germanist „Zur Kritik des Valhollglaubens" (1886), Gellerts (1895) und Michael Alberts Leben und Werke (1898), wertvolle Aufsätze für die vom Sachsenbischof D. Dr. Friedrich Teutsch herausgegebenen „Bilder aus der vaterländischen Geschichte", sowie zahlreiche bedeutende Artikel in wissenschaftliche Zeitschriften des In- und Auslandes.

Sein Amt war das geistliche, sein Dienst galt dem ss. Volke, sein heissester amor intellectualis aber der Wissenschaft, vor allem der Volkskunde, deren bester Kenner er war.

Wir trauern um ihn in tiefer Seele und bekennen mit Goethe: „Er war unser. Mag das stolze Wort den lauten Schmerz gewaltig übertönen!". Wer im Gedächtnis seiner Freunde lebt der ist nicht tot, der ist nur fern.

G. KISCH.

Iosif Popovici.

1876—1928.

E al treilea doliu al Facultăţii de Litere din Cluj în ultimii ani. Abia au trecut două veri de când a murit Ion Paul, entuziastul profesor de Estetică literară şi de când s'a stins, între streini, Vasile Bogrea, în floarea vârstei. Şi de data aceasta moartea a răpit o viaţă tânără încă, deoarece profesorul Iosif Popovici avea numai 52 de ani.

S'a născut la 15 Februarie 1876 în Cliciova, lângă Lugoj, în inima Banatului de care era atât de mândru. După ce şi-a făcut studiile primare şi 6 clase secundare în Lugoj, fiul preotului Gheorghe Popovici din Cliciova merge la Braşov, în acel focar de învăţătură românească ce era capitala Ţării Bârsei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Tânărul „maturizant" al „gimnaziului" din Braşov îşi face studiile universitare la Graz, Leipzig, Viena şi Zagreb în anii 1896—1900. Urmează cursurile lui Jagić, Leskien, Weigand, Maretić. Diploma de doctor o obţine la Facultatea de filosofie din Viena (1900). In anii 1901—1902 îl găsim la Paris, înscris la Ecole pratique des Hautes Etudes, unde asistă la cursurile lui Gaston Paris. In timpul şederii sale în capitala Franţei, se iniţiază în experimentarea fonetică subt conducerea abatelui Rousselot. Rezultatele cercetărilor sale asupra propriei pronunţări din Banat le publică în „La Parole", revista creatorului

©BCU CLUJ

foneticei experimentale (1902—1903), subt titlul „Recherches expérimentales sur une prononciation roumaine".

Dela 1 Octomvrie 1902 este numit lector de limba română la Facultatea de filosofie din Viena. In acest post rămâne până în 1904, când se supune examenului de docenţă la Universitatea din Budapesta şi-şi începe acolo activitatea de docent de limba română, continuată până la izbucnirea războiului.

Ca docent la Budapesta publică seria de studii asupra dialectelor române, dintre care au apărut în volume cele despre graiul Muntenilor şi Pădurenilor din judeţul Hunedoara (*Rumänische Dialecte, Die Dialecte der Muntenĭ und Pădureni* Halle, a. d. s., 1905) şi cele asupra dialectului istro-român (*Dialectele române din Istria*, I—II, 1909, 1914).

Visul fostului elev al abatelui Rousselot era însă să-şi poată continua cercetările de fonetică experimentală asupra limbei române într'un laborator propriu, vis pe care şi-l realiză când, în anul 1919 este numit profesor de slavistică la Universitatea din Cluj. Pe lângă această catedră se creează şi laboratorul de fonetică experimentală, cu direcţiunea căruia este însărcinat. La început, Laboratorul era inexistent. Nu erau fonduri pentru achiziţionarea aparatelor necesare. In anii din urmă însă, mulţumită unei subvenţii mai puţin sgârcite ca de obiceiu, a putut comanda o seamă de aparate de precizie. Dar boala, şi pe urmă moartea, l-au răpus înainte de a fi putut lucra în Laboratorul pe care l-a înzestrat cu atâta dragoste şi pe care, chiar în preajma morţii, se pregătea să-l instaleze într'un local potrivit.

La 26 August 1928 şi-a dat obştescul sfârşit, plâns de studenţi şi colegi. Pământul natal al Banatului să-l odihnească în pace!

Activitatea profesorului Popovici s'a desfăşurat mai cu seamă în două direcţii; a fost fonetician şi dialectolog.

In fonetică a fost un precursor. Dânsul a fost întâiul român care a încetăţenit la noi metodele abatelui Rousselot; dânsul a fost unul dintre cei ce au vizitat coloniile româneşti din Istria şi le-a studiat limba, obiceiurile şi traiul.

Moartea l-a surprins în plină muncă, pe când scria ultimele rânduri la o lucrare asupra stânei Pădurenilor din Hunedoara şi la un studiu asupra dialectului din Almăj. Cele din urmă gânduri i-a fost deci tot pentru Banatul său iubit.

E. PETROVICI.

S. T. Kirileanu, C. Rădulescu-Codin, Şt. St. Tuţescu.

Asemănarea carierii şi a activităţii lor, precum şi moartea, pentru toţi trei prematură, care i-a răpit unul după altul într'un interval de câteva luni (1926), ne obligă să ne aducem aminte în acelaşi timp de S. T. Kirileanu, C. Rădulescu-Codin şi Şt. St. Tuţescu.

Invăţători harnici, cu dragoste pentru chemarea lor, toţi trei au fost „pătimaşi" — cuvântul este al lui Tuţescu — culegători ai comoarelor spirituale ale poporului. Folclorul românesc trebue să le fie vecinic recunoscător pentru sacrificiile pe cari

©BCU CLUJ

i le-au adus acești oameni copleșiți de greutățile și mizeriile meseriei de dascăl la sate, având sarcina unei familii numeroase, mistuiți de o boală nemiloasă, ca Tuțescu.

S. T. Kirileanu, născut în Moldova, a fost învățător tot în Moldova sa. în comuna Holda (jud. Neamț). Ca folclorist e cunoscut prin culegerile sale de povești și proverbe populare și prin publicarea legendelor despre Ștefan cel Mare și Cuza-Vodă.

C. Rădulescu-Codin, învățător în comuna Priboeni (Muscel), revizor școlar la Câmpulung începând din 1923, a avut o vastă activitate ca folclorist. A făcut jertfe bănești ca să-și poată publica lucrările de folclor, *Sărbătorile poporului, Legende, tradiții și amintiri.* A publicat monografii despre Câmpulung, Dragoslavele (aceasta din urmă în colaborare cu păr. Răuțescu). Prin revista sa „*Prietenul nostru*" și prin „*Cuvântările populare*" (premiate de Academie) a fost un bun povățuitor al poporului, a cărui viață sufletească o cunoștea atât de bine.

Șt. St. Tuțescu, secretarul societății folcloriștilor români a fost învățător în comuna Balotă (Dolj). Pe lângă multele volume de lucrări cu cuprins folcloristic, legende, povești, snoave, colinde, cântece, etc., a publicat și o serie de monografii (*Satul Catane. Folcloriștii noștri*) și de sfaturi pentru săteni. Vasta colecție de poezii populare, pe care n'a putut-o publica, bine înțeles, din mijloacele proprii, așteaptă încă luarea aminte a vre-unei instituții, ca să poată vedea lumina zilei.

Oare între tinerii învățători, mult mai mulți în România întregită decât în mica Românie dinainte de războiu, se vor găsi urmași cari să ia exemplu de la acești trei adevărați dascăli? Să fie în același timp sfătuitori ai poporului, cu un larg orizont intelectual, dar totodată să fie legați de viața sufletească a sătenilor ce pulsează în toate produsele ce le numim folclor.

E. PETROVICI.

Ion Dragoslav.

Prin stingerea din viață a lui I. Dragoslav (I. Ivanciuc), semănătorismul pierde anul acesta aproape ultimul adept fervent și muncitor, care a ilustrat prin scrisul său și păcatele și calitățile acestui curent.

Atașat mai întâiu grupului lui Macedonski, se îndepărtează repede de acești idolatri ai formei — cu care greu s'a împăcat în cursul întregii sale activități literare — pentru a-și găsi apoi un adăpost în cenaclul „Convorbirilor critice", care, nici mai mult nici mai puțin, l-au consacrat geniu. Critici de seamă însă ca Maiorescu l-au contestat. Alții, mai îngăduitori, i-au găsit, cu drept cuvânt, multe și frumoase calități literare. A colaborat la „Semănătorul", „Junimea literară", „Făt-Frumos" și „Convorbiri critice", scriind la început puține poezii, apoi multe schițe și nuvele.

„Povestea trăznetului", „Firimiturile lui Dalib", „La Han la trei ulcele" și „Facerea lumii", cuprind pagini scrise cu talent de povestitor. Vioiciunea stilului său de-o naturaleță rustică, fără a fi vulgară, humorul sau duioșia ce se degajează din

©BCU CLUJ

lumea patriarhală pe care o descrie — a făcut ca odinioară să fie considerat un emul al lui Creangă, iar astăzi un povestitor destul de apreciat. A încetat din viață la Fălticeni, în orășelul său.

R. PAUL.

Artur Stavri.

Viața lui Artur Stavri s'a curmat discret, așa cum a trăit și a scris. Viață de boier moldovean statornicit, el poseda un adevărat suflet aristocratic, capabil de orice inspirație nobilă. Frumosul naturii, farmecul închipuirii ideale a basmului, suferința omenească îl înduioșa făcându-i să vibreze cele mai fine coarde ale inimii sale. A. Stavri n'a scris nici pentru renume, nici pentru bani, ci din imboldul sincer al sufletului său iubitor și creator de frumos. Sinceritatea și naivitatea versului său îți lasă această impresie. In simțirea și viziunea artistică, sinceritatea are prețul pe care în știință îl are adevărul. Așa înțelegem de ce și poeții mai puțin geniali ne pot impresiona. In acest sens valorau atât de mult, în ochii lui Eminescu, un Pralea sau un Mumulean: „nu pentru valoarea lor intrisecă, ci pentru naivitatea lor neconcepută, pentru sinceritatea simțirii lor", și într'adevăr simți că te înduioșează ceva.

Prefăcătoria, afectarea, simularea, talentul prin care cei mai mulți poeți de astăzi se întrec la originalitate, sânt cu totul streine lui Stavri. Astfel sentimentul pur al artei sale își are un suport în substratul etic al inspirației.

Poetul Stavri n'a fost la modă cu nici o școală literară din vremea în care a trăit, cu toate că a fost acuzat de tendenționism gherist. Afară de corectitudinea formei, nu și-a impus nimic strein și artificial.

De la 1894 până la 1910 a tipărit în răstimpuri aproape egale cinci volumașe de poezii, dintre care ultimul, „Luminișuri", cuprinde pe cele mai bune.

Poetul e un îndrăgostit de natură, pe care adesea reușește să o zugrăvească cu penel abil de maestru. Pitorescul vieții de la țară i-a inspirat tablouri viu colorate. Nici cugetarea adâncă, nici zbuciumul pasional nu tulbură seninătatea ce domnește în toată poezia sa. Și totul e cuprins în aburul diafan al lirismului său liniștit și bucolic, trist dar nedesnădăjduit.

„Viața noastră trece când stai să te gândești
Ca apa care scade așa pe nesimțite
In cupele uitate pe margini de fereștí".

Și totuși de ce va rămânea acest mănunchi de poezii lucrat cu îngrijire, trudă și neprihană, lipit pe câteva file veștede într'o bibliotecă cu cărți rare?

R. PAUL.

©BCU CLUJ

Raport anual.

I. Ședințele.

De la 1 Ianuarie 1927 până la 31 Decemvrie 1928 s'au ținut la Muzeul Limbii Române, Marți de la orele 5—8, cu totul 42 de ședințe.

Pe lângă membrii menționați în lista comunicărilor, au mai luat parte la ședințe și discuții d-nii: Șt. Bezdechi, Dr. V. Bologa, I. Breazu, I. Costea, I. Crăciun, C. Diculescu, C. Daicovici, E. Z. Enescu, Al. Favero, A. Florinescu, I. Gherghel, P. Grimm, H. Jaquier, T. A. Naum, P. Nișca, D. M. Teodorescu.

II. Vizite.

Muzeul Limbei Române a fost vizitat, pentru biblioteca sa și materialul dialectal adunat, de profesori și de studenții care au pregătit lucrări de Seminar sau de licență. Dintre savanții streini care au trecut prin Cluj, Mario Roquès și Matteo Bartoli, s'au interesat de întreagă activitatea Muzeului precum și de pregătirile ce se fac pentru Atlasul linguistic. Abatele dr. Metodiu Zavoral a vizitat Muzeul cu prilejul venirii d-sale în România.

III. Comunicări.

Cele tipărite cursiv s'au publicat în Dacoromania sau în altă parte; comunicările tipărite în acest volum sânt menționate numai cu titlul.

Al. Borza: Cele mai vechi conspecte de numiri de plante românești (3. IV. 1928).

Th. Capidan: Despre prefacerea lui **ă** în *u*, în limba română și albaneză. Despre vechile nume de loc. în ținuturile românești din sudul Peninsulei Balcanice: arom. Lăsun < gr. Ἐλασῶνα; Tricala (arom. Târcol) < gr. *τρίκκα* (11. I. 1927). Se expune paralelismul ce exista în româna și alb. între formele zăpadă, alb. dɛbor și doborî (25. I. 1927); alb. anguliče < arom. anguliče (< sl. agliče); origina indoeur. sau germ. a arom. ĝesă „capră cu păr roșcat" pentru care cf. got. gaits, m.-germ. geitz; arom. dumușarcu „miel ținut la casă" din demuș „vițel de un an" + arcu (1. III. 1927); respinge etimologia dată de Giurescu (Rev. Istorică) a cuvintelor slave: sirak, siromah; propune pentru arom. sărmăniță „copilaș, în leagăn" o formă slavă *siroman (15. IX. 1927); arom. ghiuș < alb. gl'uš; oare (din oare-care) < alb. vałe; arom. bruescu „mă uit" < alb. mbroj „a lua seama, a observa" (29. IX. 1927); arom. ţalpe, salpe < alb. galpɛ; arom. gorţu < slav. gora + iči „păduret"; arom. *hima* < gr. *χύμα* (17. I. 1928); arom. ayismă-

©BCU CLUJ

ciune, ghismăciune „culesul strugurilor" < alb. gũsmɛ; arom. puşi, puşescu < alb. pušoj (7. II. 1928); mârli < slav. mrliti; arom. părteacă „potecă", „pârtiţă", „fâşie de pânză" < slav. prŭtŭ „bandă, panglică" (21. II. 1928); alb. *mɛrkoš* „omul care face pe lăuza" < slav., cf. Revista Fil.; arom. ndoi < alb. ndoń „câţiva" (27. II. 1928). Raport amănunţit despre ancheta făcută în vara anului 1928 la Românii din Albania (30 X. 1928); comunicare despre alterarea labialelor la Aromâni din Albania; ea este ulterioară despărţirii dialectelor (alb. Simbidri < ar. *Sinmitru < Sanctus Demetrius); mirişte „izlaz" < slav mirŭ+ište „comunitate" (20. XI. 1928); arom. năpărtecă < slav. prtiti, sârb. prtka, slav. napratka, zapratka (11. XII. 1928).

I. Chinezu: condac „purcar" < ung. kondás + godac (22. III. 1927).

N. Drăganu: *bricelă, briciluì, brişcălì, prişcălă, prişcălì; bricelă, brişcală, prăştilă, priciu, frişcă* < germ. Britsche, Pritsche, dim. Britschel, Pritschel, slov., cr. prička, ung. pricsek (pricsk-), pricskel- etc.; *bolfă* „umflătură" < ung. golyva, volyva (cu formele ung. gëlyva, gilva sânt înrudite *galfăd, calfăd, chealfed, gălfed); gălcă* < bg. glŭtka; ung. cserkata „joc" < rom. *cercată < cercă < cerc (25. I. 1927); *rămf (remf, rimpf)* „Aristolochia Clematitis" (plantă) < săs. Rimf-ərt; cocârlău „locul unde se ţin viţeii" < ung. kukorló (1. II. 1928); *văj* „moşneag" < rut. viží; ung. ájer (Moldova, Ardeal) „vânt" < rom. aier; ung. alivor < rom. alior; ung. áporkodni (Secuime) „a se răţoi" < rom. a (se) apără; ung. árciál „a împiedecà" < rom. harţ, hărţuì, iar acesta < ung. harc; *Cubăşel, Cobăşel* < germ. Kuhbach s. Kochbach; *Cârţibaŭ* < slav. krŭstŭ „cruce" s. n. pers. Cristea s. Kurtz + germ. Bach; Cârţibuş < idem + germ. Busch; *Lucĭca, Luşca* < slav. *lučka* < v.-bg. ląka „Tal, Wiese"; *Şătrev, Şătref, Şătreg* < slav. šatriti, šetriti „beobachten" (1. III. 1927); ung. aracsin < rom. argint (Puşcariu: it. arancia); ung. babok < rom. băbucă; ung. gyisztó < rom. de istov, gyistót < rom. de istov + de tot; ung. bezerő < rom. bezer; ung. berce, bérce < rom. bârţă, bârsă; ung. dreptál < rom. [în]dreptà < drept (cf. acum ulterior şi MEtSz., 1418); ung. druga < rom. drugă (8. III. 1927); *horpos* < ung. horpasz; sugiu, poate din ung. szügy; ung. kanakóci, kanakócia < rom. cănăcuţ < cănac; ung. rusnya < rom. ruşine; *Răpciune* < lat. *rapacionem < rapa „nap", „rapiţă" (22. III. 1927); ung. bogyán < rom. bodean; ung. csoringár < rom. cioràng; ung. fáre < rom. fară; ung. haráb < rom. harabà; ung. ciang. császka < rom. ciaşcă; ung. bondros, bondrus < rom. băndură (germ., săs. Bandel), iar rom. bondrâş din ung.; ung. csongora, poate din rom. ciung, plur. ciunguri, alături de ciungi; ung. csoroj < rom. cioroiu; ciang. pontoll < rom. păun + ung. toll; ung. szemil < rom. semănà; ung. kolc < rom. colţ; ung. ciang. motusze < rom. mătuşă; ung. navala < rom. năvală; ung. nyága < rom. neagă; ung. vintat < ung. vén + rom. tată; ung. szarika < rom. sarică; ung. ugatu < rom. avocat, apropiat prin et. pop. de ung. ugat; ung. roszkol- < rom. răscolì; *bălmăjì* < ung. balzsam, cu metateză; *boscorodì* < ung. *boszorkod- < boszorka, cu metateză; *bodărlău* < ung. *bujdorló; *chichilean* < ung. tétlen; *Ruen* „parte de hotar" < slav. rujenŭ < ruj „rhus cotinus" (29. III.

©BCU CLUJ

1927); *ghes*, *ghest*, *înghesui*, *înbisui* < ung. gyűszű „degetar" (cf. și ung. gyeszikel, gyeszitell, gyeszetöl, gyeszül „a apăsà, a împinge" și slav. desiti); ung. domika, domikát etc. „mâncare" < dumicat (cf. ulterior și MEtSz. 1386); ung. tyora poate < rom. chioară; olászka, oláhvirág, numire dată după Românii din Carpați; ung. eszre < rom. zestre; suf. -lya, -lye la Ciangăi din art. rom. -le; ung. ciang. dur < rom. dor; ung. *gaca* < rom. gâță; ung. ica < rom. viță; ung. kazák < rom. guzac; ung. (vén) ungyiás < rom. unchiaș; ung. koritó < rom. coriță (< slav.); ciang. portyik = portjuk < rom. port; ung. posztorong < rom. postroancă; ung. tág ember, decalc după rom. slăbănog; nem ura csinál., decalc după rom. „nu-s stăpân să fac"; ung. szentül a nap, decalc după (a)sfințește soarele; ung. purcsika < rom. purcică; ung. vekil < rom. vechil (3. V. 1927); *cocor*, *cucor* < slav. kokora, kokorĭ „kraus"; *deletnic* < srb. djèlatnik, > îndeletnicì; *indelete* < în + *delate (22. XI. 1927); *cărăzui* < ung. karoz-; *cârță* „ràză" < cârpiță < slav. krpica (20. XII. 1927); *ferches* < ung. fehérkes *ferchezui* < ung. *fejérkez-; *fufează*, *fofează* < slav. fuh- „a sufla" + suf. -ează; *ghiosolì* < ung. gyászol; *tăpși*, *tăpșan* < ung. tapos-, taposó; persistența genitivului al < a + lu în dialectul daco-român (7. II. 1928); titirez, poate < ung. tekerező < teker- (dar cf. slav. titera, Cihac, Pascu); *terteleac* < ung. tördelék, văgăună, poate < ung. vágóvány (cf. însă arom. guva); șugău < ung. sugó; zurbăluì cf. și ung. zurbol- alături de zurba, zurbală, plur. zurbale de orig. turc.; *tărșej*, *tărșejie*, *tărșag* < ung. társas, társaság (21. II. 1928); *ferie*, *ferăie* < ung. férő, férőjű, féreje, fére (28. II. 1928); *prevedea* „a zări prin ceva" < lat. pervidere; *colceriu* < ung. kolcsár, kulcsár; *ariuș* „un fel de mere" < srb. jaruh; *arvon*, *arvun*, *arvane*, *iarvani* etc. „arvonă" < slav. arvon *jarvon < < *javornŭ, javor; *hăndal*, *hondol* < săs. hân = germ. hauen + Dal = germ. Thal; Românii atestați în sec. XII lângă Pojon și Nyitra (20. III. 1928); *bitușă* < ung. bojtos, böjtös, bujtus; *botoș* „căpușă" < ung. botos; *buzumăni* „a zăpăci" < srb. bezuman; *fugău* „potârniche" < ung. fogoly (< germ. Vogel); *hăghiece* „vreascuri uscate" < ung. ághegy (cf. și ung. ágacs); *hatalău* < ung. hátaló; *herleș* < ung. *herélős (= herés); *preabăt* < slav. prĕbytĭ; *surchidi* < ung. szurkod- (3. IV. 1928); *căpeleș* < ung. *kepélős (= kepélő); *corinteu* < ung. kurjantó; *cergălău* „curator bisericesc" < ung. csörgölő; *mătcălău* „însurăție" < ung. mátkáló; *lucină* „poiană" < slav. lučina (8. V. 1928); buzur „cu pete roșii pe bot" < buză; cart, cf. ung. kárt, srb. kart; buzdugan „unealtă de tors" din buzdugan „armă" întrebuințat la tors ca obiect greu (29. V. 1928); articolul al < a + lu, fem. ai, ei, îi, ii, i, păstrat la nume de persoane până în 1830 în arhiva comunei Zagra (jud. Năsăud); sălhui < ung. szélfujj, szélfujja; călăbaș < ung. kabolás < kabola „iapă", cu metateză; răghie, râghie, redie < ung. régia, rédia, rédija „bilet de vite" (iar acesta, după I. Chinezu, din latina medievală din cancelarii regia „salvus conductus regius"; distributivul câte < din întrebare și răspuns (Au venit câte? Una.), spuse allegro, în legătură cu un articol al lui Spitzer; Dosul Seciului a. 1790 (slav. sěčí) > Dosul Secerului, Fântâna Strechii (< streche) a. 1790 > Fântâna Stretinii după dispariția din limbă a cuvintelor seciu și

©BCU CLUJ

streche (13. XI. 1928); hăinal < ung. hajnal „dans şi procesiune în zori de zi" s'a primit în rom. deodată cu obiceiul; fleară, flear „gură" < germ. Flärre „spărtură", fleură, fleaură, prob. acelaşi cuvânt + gură; ieruncă < slav. jaruh „găină tânără" cu schimb de sufix (cf. şi ung. jérce < slav. jarica) (27. XI. 1928); foişor, derivat de Bogrea din foiş (cf. şi fr. folie, feillie), decalc după germ. Laube „lojă" şi „frunză"; formele li, ali ale articolului lui, alui în Ardeal n'au a face cu arom. li, ali, ci sânt rostiri provinciale (cf. draculi, cuculi etc.); îmburdă < ung. borda „lature", „coastă" (4. XII. 1928); rectificări la DA.: fărcane = părcane, găvănaş = găbănaş < ung. gabonás; hărjate < ung. hazsárt, cu metateză (în legătură cu cartea „Fiore di virtù" a lui N. Cartojan); foiofiu, foiofoiu, fonfiu, foionţiu etc. < ung. folyófű = folyóborostyán „Vinca pervinca"; cârstaţă „cruce de snopi" < rut. krestecŭ; destul, deplin, ca şi deadevăr, deamănuntul, etc. genitive partitive (cf. destul < de sătul: a umplea de sătul, de destul, din destul); interj. „vaide" în limba veche şi astăzi, cu grămădirea a doi „de" după ce a fost considerată de interjecţie compusă (vaide de mine etc.) (18. XII. 1928).

N. Georgescu-Tistu: Indicaţii bibliografice pentru „Dacoromania" (15. XI. 1927); O istorie a Ungariei de la 1688, în care se pomenesc toponimice româneşti (17. I. 1928);

G. Giuglea: *şut* „fără coarne" < lat. exutus (cf. Rev. fil. II, 1928); băţ < lat. abietem (*abieteus): suf. -ăi < lat. -îliare; -ellare (> -elliare) din cazuri ca *palpilliare > pâlpăia, pâlpăie; grăcină < *graccinare (< graccitare) (11. I. 1927); pentru porumbe (porumbele) ca sens, cf. lat. „columbarum"... în inscripţii; zgăria < lat. *scarifare (< gr. σκαρίφω + scribo (18. I. 1927); bosumfla < lat. sub + inflare + buză; cărpănos „calic" < lat. parcus, *parcinus (1. II. 1927); încochela „încheia" despre bârne < lat. *in-conclavellare; pielm „aluat" < gr. πέλ(α)νος; fr. tirer > gr. *σύρω; împrăura, proura etc. porneşte de la un verb cu sens de „a uda"; mârli < lat. *melulu < gr. μῆλον (cf. ululare > urulare) (22. II. 1927); pol „monedă" < ital. paolo, polo; capără (la limbă, vinul) < lat. capĕr(r)o (1. III. 1927); arom. şil'iă < lat. exilis, exilia; undrea, gr. ἔνδρινον, lat. *endrella; săin < lat. sub + aënus (de coloarea bronzului); strungă < gr. στενωγρή (> *strunega?) „passage étroit" (13. XII. 1927); condrăţei „păduchi" < gr. κονίς, κονίδος „lindină"; ar. l'ar, -ru „oaia neagră, cu părul alb" < alb. l'ar (< lat. laurus); sumeţ < gr. σεμνός „arrogant"; fr. sombre < lat. submĕrus (20. XII. 1927); miriște < lat. agna „paie" + -ile; şubred < sub-vitreus (30. I. 1928); arţag < ung. erőszak + harţă; jghiab < gr. γλάφυρος + slav. žleb (14. II. 1928); miezuină < miezu + lat. limes; górun: lat. robur (cf. nebula > negură) (6. III. 1928); optativul *aş, ai, ar*: din cazuri ca „essem ire" etc.; *desmânta* < lat. dismontare (v. Rev. Fil. II, 1928) (13. III. 1928); au: ō; av > au; oară < lat. avula (cf. oca < avica) (20. III. 1928); uitór (dial. în Ardeal) < lat. ublitor; sfârtica < lat. *(ex)fart-icare + *frusticare (frustum); şuietură „tăietură la urechea animalelor" < lat. siliare, -atus; cârcel (insectă) < lat. culicellus; răsúră (colici) < lat. rosura (= rosio) (27. III. 1928); hârcă

©BCU CLUJ

< slav. vrŭč ; borcan (slav. borkar) < baucalis < gr. βαυκαλις (3. IV. 1928) ; lujnă „lampă de gaz la căruțe" < lat. lucem ; námilă < mámilă (comp. lat. magnus) (8. V. 1928) ; Sarmisegetuza = „cetate cu turnuri"? (15. V. 1928) ; pt. lepădă, lăpădă, cf. gr. λάπαδον ; fr. mouton < lat. multa (cf. glosa) ; imburda < lat. imburus (: bura) > *imburidare ; un caz de fonetică sintactică : șei (șezi), văi (vezi) etc. din poziții ca „fa ieu" (fac eu) „du ieu" (duc eu) (29. V. 1928) ; Apropieri între câteva expresii românești și lat. vulgare din Peregrinatio Sylviae (5. VI. 1928) ; îngăiba < lat. *incaveare (7. XI. 1928) ; topon. Vârful Cămelelor „zănoagă, căldare", n'are a face cu *cămilă* (cum susține Opreanu) ci e lat. camella „gamelă" ; pretipiș și topon. Prițepofca : slav. precipiti „a atârna" ; top. Bărbărunca < Baba-runca (runc) (13. XI. 1928) ; Constanța < slav. Costanica ; Mangalia infl. de turc. menk + turc. kale „cetate de apărare" (27. XI. 1928) ; expresia păstorească „de o iarbă" „de o vârstă" ; deștinde, cu sensul din limba veche se mai găsește și astăzi ; foișor < gr. φωλεός + -șor „cuib, cucluș" etc. (4. XII. 1928).

G. Kisch : *O. N.*[1] Ighiu < *Ighin (wie Sibiŭ < *Sibin) mit Igh = alt.-magy. (urk.) ig („Feketeig" = Fekete-ügy) „Gewässer, Graben, Bach". Deutsch heisst Ighiu urk. 1206 Chrapundorf < ahd. krapun (gen. sg. von krapo „Graben") + dorf, also begrifflich identisch mit *Ighiu. So auch O. N. Ighiel (dem.) < *Ighin-el (wie Sibiel < urk. Sibinel) ; der Ort heisst magy. Igen-patak (Tautologie!) (1. II. 1927) ; O. N. Hârtibav, magy. Hortobágy, ss. Harthbach, nhd. Harbach < *harto-bach d. h. Wälderbach (ahd. hart „Wald", gen. plur. harto + bach > rum. bav, wie O. N. Ghimbav < urk. Widinbach, *Weidenbach*, O. N. Hambav < Hanbach, O. N. Rodbav < Rotbach) (1. II. 1927) ; O. N. Săschiz, magy. Szászkéz-d < urk. Kyzd, Kizd 1309—28 (-d ist topon. Endung, wie in Diód, Komlód, Almád) = dial. magy. (sekl.) kíz < kéz „Hand, Schutz" (vgl. nhd. [ein Burgort!] Dortmund < mund, -t „Hand, Schutzwehr, Burg") > ss. Keisd ; *ei- < -î- < -ê- wie in O. N. Idiș < magy dial. [sekl.] ídes < édes „süss" > ss. Eid sch. magy. Idécs ; cf. nhd. Kreide, ss. Kreeit < mhd. krîde < crēta) (22. II. 1927) ; Naeheres : Teutschfestschrift 1922, 276. O. N. *Hălmeag* < urk. *Almage* 1211 > magy. *Halmágy* < *alma* „Apfel" + *ágy* „Bach" : Apfelbach (vgl. O. N. *Szilágy* Ulmbach) ; ss. heisst der Ort *Halmajen*, nhd. Halmagen (mit ss. topon. -en) (22. II. 1927) ; Naeheres : Schullerusfestschrift 1924, 144. O. N. Berghin < *Berwin (ahd. P. N. < ber „Bär" + win „Freund"), urk. villa Bervini 1332 (mit -v- > -gh-, wie in O. N. Hoghilag < Hódvilág, O. N. Eresteghin < Eresztvény) ; magy. heisst der Ort urk. Berven (mit -e < -i- durch Vokalharmonie < Bervin Heute heisst der Ort nhd. „Blutrot", ss. Blâtrît > Blutrucn (mit ss.

[1] O. N. = Ortsname ; urk. = urkundlich (documentar) ; Fl. N. = Flussname ; mlat. = mittellateinisch ; B. N. = Bergname ; an. = altnordisch ; ndrh. = niederheinisch ; N. = Komitat Năsăud ; flandr. = flandrisch ; e = r. ă ; S. S. = Siebenbürger Sachsen ; ss. = siebenbürgisch-sächsich ; nss. = nord-ss. ; sss. = süd.-ss. ; m. = magyarisch ; r. = rumänisch ; mhd. = mittelhochdeutsch ; ahd. = alt-hd. ; nhd. = neu-hd. ; cf. = confer (vgl.) ; sl. = slavisch.

©BCU CLUJ

toponym. -ən) (22. II. 1927). Naeheres: Vereinsarchiv 42 (1922), 141. O. N. Măgăreiu < urk. Magaria 1364 < O. N. (Sankt) Makar (-ius) + -ia ; magy. Magaré, nhd. Magarei, ss. Mągerâ, mit -k- > -g, wie Pongrácz < Pankratius, O. N. Birghiș, nhd. Bürgesch < magy. Bürkös < bürök (-ös) „Schierling" ; vgl. franz. O. N. Saint Macaire < Sanctus Macarius (8. III. 1929) ; Naeheres: Kbl. 1927, 119. O. N. Caşolţ < ss. Kastenholz < luxemburg. Kasten „Eichen" + holz „Wald" < mittellat. Cas(i)nus > altfranz. chesne > franz. chêne „Eiche" (keltisches Lehnwort) (8. III. 1927). Naeheres : Kbl. 1927, 112 ; rum. mârli > ss. murlin „coire" (von den Schafen) (8. II. 1927); O. N. Zizin > ss. Zeison = magy. Zajzon (magy. Vokalharmonie!) < slav. sis(k)ati „zischen, rauschen" + topon. -in, vgl. magy. sziszegni „flüstern" (Ort am rauschenden, „flüsternden" Bach, sachlich berechtigt). (8. III. 1927); O. N. Ileandă < germ. ilenda „die eilende" > magy. Ilonda (8. III. 1927); O. N. Pretai, ss. Protâ < urk. Prothia 1359, Pratay 1532 (wie Abtei < Abt) < prot(-os) sc. diakonos + -ia (vgl. O. N. Macar -ia s. o.), wozu magy. Baráthely, > rum. Brăteiu, nur etymologisierende, abgeleitete Formen sind, wie wenn barát < slav. brat „Mönch(bruder)" zu grunde läge (3. V. 1927); Naeheres: Kbl. 1927, 120; ss. (af-) pidnən „auf-)fransen" < lat. pedinare > rom. piedin „Franse" (S. Puşcariu, Etym. WB. 115) (22. XI. 1927); O. N. Rucăr, ss. Räckerščd[illegible] < P. N. Räcker < german. Hrodgar < hrod „berühmt" + gar „Ger (Speer)" (13. XII. 1927) ; rum. bere „Bier" < ss. Bær „Bier" + -e (17. I. 1928); frisch < lat. frigi(di)scus; rasch < rapi(di)scus; risch (starr) < rigi(di)scus (17. I. 1928); O. N. Lechinţă < germ. lek„trocken" + topon-inţă : Dürrbach > ss. Lâichnts fem.; vgl. ss. (ər-) lâich[-t] ausgetrocken(et), vgl. nhd. Pegnitz < urk. Paginza (O. N. < Fl. N.) (31. I. 1928); Naeheres: Teutschfestschrift 1922, 282. Cenade = magy. Csanád < *Sonad < urk. Sunad (mit -u- > -o-, wie : Kuluzsvar > Kolozsvár, uruszlán > oroszlán etc.), ss. (heisst der Ort) Scholten < *Schon(a)den (Dissimilation: n-n > -l-n, mit erhaltenem -o-) (21. II. 1928); rum. laţ (Latte = ss.-moselfr. Lâts „Latte", durch Lautverschiebung < fr. latte, it. latta, vgl. ss. moselfr. R a t s < franz. rat < it. ratto „Ratte" < rato „schnell, flink") (6. II. 1928); O. N. Kecskemét < P. N. Kecs (> sbg. O. N. Kecsed) + kemét < slav. kmetъ (< comitem) „Graf, Fürst, Ortsrichter". Naeheres: Banater d. Kulturhefte 1928, 37 (13. III. 1928); O. N. Cohalm < magy. urk. Kwholm > Kőhalom „Felsenhügel" (sachlich berechtigt); begriffl. dasselbe wie O. N. Reps., ss. Räpes, urk. Rupaz (14. Ihdt.) = rupes „Fels" (18. XII. 1928); Naeheres: Beitr. z. Gesch. d. ev. Kirche A. B. 1922 (Teutschfestschrift), 280; O. N. Petelea < magy. Petele (magy. Vokalharmonie!) < lat. betula „Birke" (urk. Pytula 1332), begrifflich dasselbe wie ss. O. N. Birk, urk. Byrcke 1532) (18. XII. 1928); O. N. Becicherec < magy. O. N. Becskerék < P. N. Becs (< slav. Bečo) + magy. kerék „rundes Gehölz", urk. Beche-kerequ-i (13. III. 1928): Banater deutsche Kulturhefte II (1928), 34. O. N. Canicea < magy. Kanizsa < magy. Kinizsa (kin- < kn-, wie kifály < slav. kralĭ) < slav. kneža < knezъ „Knese" vgl. magy. paprika < piperka < piper „Pfeffer" + -ka : Banater d. Kulturhefte II (1928), S. 38. O. N. Codlea < magy. (sekler.) Kotla < altroman. cotonea < gr. kydonia

©BCU CLUJ

Quitte; ss. heisst der Ort.: Zeiden, urk. Cidin(is) < mittellat. cidonia „Quitte" vgl. 1.) griech. Kypros > lat. cuprum (cyprium sc. aes) > engl. copper „Kupfer", 2.) griech. Kypros > lat. Cyprus, engl. (gesprochen) seiprs (Insel Cypern) (13. IV. 1928); Naeheres: Kbl. 1925, 105 ff. O. N. Chichinda < Kikinda < *kükíny (kökény) „Dorn" + topon. (magy.) -d + topon. (slav.) -a; vgl. O. N. Vizejdia < magy. viz-es + topon. -d + topon -ia (13. III. 1928). Naeheres: Banater deutsche Kulturhefte II (1928), 3. H., S. 23.

C. Lacea: *ciublă* < germ. Kübel; numirile de brânzeturi braşovenești între anii 1504—1547 (18. I. 1927); Sibiini(u) = Ţibin (săs. s. > ţ) (1. II. 1928); *răboj* < slav. rabŭ, robŭ, „sclav" + oš; răs „cantitatea de hârtie" < germ. Riss „o mie de coale"; *perjă* < săs. Piersch; *ţpic* < germ. Spik, *ţpichinard*, *ţpichinat* < germ. Spikenard < lat. spicanardi, *aspic* < franc.-provans. (22. XII. 1927); *fulău*: ung. fül(e); *grădina morţilor*, decalc după germ. Leichengarten (14. II. 1928); tradiţia de convertire a Românilor la protestantism menţinută în familiile săseşti (Benkner, Hirscher): Martha Benknerin (văd. Fronius) dăruieşte bisericii Sf. Nicolae din Braşov Cartea cu învăţătură a lui Coresi la anul 1630; Paul Benckner scrie cu chirilice (sec. al 17-lea), pe care le-a învăţat, probabil, de la boierii români pribegiţi la Braşov; Paul Benkner, fiul celui precedent, ajunge secretarul domnului muntean Mihaiu Racoviţă; Evangheliarul lui Coresi s'a tipărit nu la 1561, ci de la 3 Maiu 1559 până la 30 Ianuarie 1560 (11. XII. 1928); Catechismul lui Coresi a trebuit să fie tipărit înaintea Evangheliarului, deci la începutul anului 1559; Coresi a părăsit definitiv Târgovişteа, pentru a se aşezà la Braşov, după terminarea tipăririi Triodului-penticostar slavon (8 Iulie 1557—1 Iulie 1558), deci în toamna anului 1558 (18. XII. 1928).

C. Marinescu: Date despre Români în evul mediu (o invasie a Valahilor în Sicilia în 1027, în Cronica de Barri) (20. XI. 1928).

G. G. Mateescu: Despre Hetiţi, în legătură cu descoperirile de la Bogasköi (20. XI. 1928).

I. Muşlea: *mură* „foiosul vitelor" la Braşov (29. XI. 1927); *teleleu* (14. II. 1928).

Em. Panaitescu: O expunere asupra „Geticei" lui V. Pârvan (17. V. 1927).

E. Petrovici: Găleşti (sat în Moldova) < Gal (nume de bărbat) < ung. Gál < Gallus (nume de botez întrebuinţat la catolici), nu direct din Gallus, cum crede Philippide (Originea Românilor) (29. XI. 1927); *suf. -oñu* în Banat; *voină* „bărbat tânăr" < sârb. vojno „bărbat"; suf. -ea < bulg. -ja, -jo, sufixe care formează ipocoristice (20. XII. 1927); cart < sârb. karta; decalcuri după cuvinte sârbeşti în Banat: ginere (de soră) „bărbatul surorei" = sârb. zet „gener, sororis vir"; noră (de frate) „nevasta fratelui" = sârb.

©BCU CLUJ

snaha „nurus, fratris uxor"; mătușoń „bărbatul surorii fratelui sau a mamei" = sârb. tétak „maritus amitae aut materterae" (tetka „amita seu matertera"); znaică „nevasta fratelui" < sârb. snaha, snaa + ică (cf. taică, maică, braică, fraică, soruică etc.) (21. II. 1928); *Nume de botez articulate* (6. III. 1928); căigană, căigainâ, găigană nu derivă din ung. și nici direct din turc. kajgana; mau „avânt, elan", în Banat < sârb. mah „idem" (29. V. 1928); Sistemul de transcriere pentru Atlasul linguistic al României (în colaborare cu Sever Pop) (5. VI. 1928); Recensie asupra unui articol al lui Bădărău din „Viața Românească" despre limba franceză vorbită la noi; băn. geco (deco) în expresia „nu zice nici geco" < (g)de „unde" + ko „cine"; șolă „opincă" < sârb. šolja (Tiktin) deoarece šolja „ceașcă" > băn. șolă; nu trebue deci să recurgem la albaneză ca Weigand (27. XI. 1928); consonantele nazale în limba română pe bază de cercetări personale de fonetică experimentală (4. XII. 1928); Grafia în textele noastre vechi: valoarea lui ·ŀ· (11. XII. 1928).

S e v e r P o p: Chestionarul pentru Atlasul linguistic al României (1. XI, 15. XI, 22. XI, 29. XI. 13. XII, 20. XII, 1927, 17. I, 7. II, 21. II, 28. II, 13. III, 1928).

S. P u ș c a r i u: *cicăli* < lat. pop. *cicala = cicada (Giuglea crede că e onomatopee) (18. I. 1927); câiu (dial. câńu, plur. câńe) „genunchele piciorului dinapoi la cal" < ung. köny- (cf. könyök „cot") (22. II. 1927); lopatic „într'o ureche" ar putea fi *loquaticus (ca nebunatic, ștrulubatic, zănatic etc.) = loquax „vorbăreț, flecar"; pipotă (din pipătă, cu ă > o după labiale și orientare după suf. -otă) < *pipita, postverbal din pipitare (derivat din pīpo, -are „a ciripi", cf. pīpio, -ire, pīpilo, -are, pīpilum, pīpio, -onem, pipizo, -onem) cu sensul original de „pasăre mică" (Pipvogel) sau „porumbiță" și apoi cu aceeași trecere de sens ca „pasăre" > „organ genital"; cuvinte românești în ungurește: porkura „țărancă depravată" < porc; kerek-rota < ung. kerek „roată" + rom. roată; cserke „creț" < cerc? (1. III. 1927); ceșceva „ceva, oarece" în Bucovina, nu e ce + și + ceva (Tiktin), ci: ce știu + ceva, ca arom. čuștucare „careva" (8. III. 1927); despre H. Schuchardt cu prilejul morții lui (3. V. 1927); discutarea etimologiei propusă de Laurian și Massimu: copil < pupillus (1. XI. 1927); *nominative articulate în funcțiune de vocativ;* colos, coluz „un fel de grâu" < rus. kólosŭ „spic" (s'a zis mai întâiu grâu colos = grâu-spic, adică grâu cu spicul mare); Nume proprii: Reit (în Bran) < ung. Réty; Răutu (Mold.) < germ. Roth (ca Tăutu < ung. Tót) (29. XI. 1927); vráiște < germ. frei + suf. -iște? (Petrovici propune germ. Freistelle); cătămâiu „bucată de lemn care se pune subt butoaie ca să nu se miște" prin metateză (*cămătâiu) și disimilare (p - t > m - t) din căpătâiu? (31. I. 1928); din Glosarul dialectal de Șt. Pașca: corî „a ocoli fânul", verb derivat din lat. chorus; — Mureș, nume de câne, cuprinde poate aceeași tulpină mur-, „întunecat" ca și numele râului Mureș, a regiunei Maramureș (cf. Mărăști) și adjectivul murg; — pâști „a murdări cu excremente", derivat din pestis > *peaste > *pastă? — pană „murdărie nespălată de pe corp" < pannus? stană „loc de înnoptare" (cf. și localitatea Stana în apropie-

©BCU CLUJ

rea Clujului) < sl. stana ; — tarcă „tort subțire de lână colorată" < ung. tarka „pistriț" ; — tâmpănă „burtă lăbărțoasă" < tympanum ; — tăuni „a vagabonda", derivat din tăun, deci propriu ; a o lua rasna ca o viță pișcată de tăun ; — titcui < ung. titok „secret" ; pentru înțeles cf. tăinui = a sta de vorbă ; — turț „mătură veche", cf. ung. törzsölni „a freca (podinele)" ; — tuiegi „a fugi de frica bătăii", derivat din toiag ; — tretrece, asimilat din pretrece sau trans + traicere ? (14. II. 1928) ; arom. *rauă* „cărare" < ralla ; *tuli* < sârb. tuliti (14. II. 1928) ; scoibă < coveus în loc de caveus ? ; — bag < *vago, din care e derivat vagîna „teacă" ca ruo- ruina etc.), verb dispărut din cauza omonimiei cu celalat vago(r) „a umbla încoace și încolo" (13. III. 1928) ; curcubeu ar putea fi circus bibit (în loc de arcus bibit), cu asimilarea i-u în u-u ca în cicuta > cucuta, secundus > sucundus CIL. III. 8552, Delmatius-Dalmatia ; un caz interesant de aglutinare : sobră „luptele de de-asupra, mai gras" (Roșia, Munții Apuseni) < germ. 's Obere (20. III. 1928) ; Raport asupra problemelor discutate la Congresul linguiștilor ținut la Haga (15. V. 1928) ; Locuțiunea : „ce dracu faci" (22. V. 1928) ; *șteamătă* < schema (29. V. 1928) ; *Poziția moale în fonologia română.* (13. XI. 1928) ; Despre E. Herzog, cu ocazia morții sale (18. XII. 1928) ; Critică asupra argumentelor lui *G. Weigand în legătură cu elemente albaneze* din limba română (18. XII. 1928).

Mario Roques : Lămuriri în legătură cu ediția critică a piesei „Conul Leonida" de I. L. Caragiale (patronimicul Efimița ; explicarea cuvintelor și expresiilor „nevricoasă", „mamă din popor", „nimica mișcă") (28. II. 1928).

G. Domenico Serra : a.piem. *bosa*<bacausas „concas ereas". *Bosa* e altri nll. relativi a depressioni, cavità del terreno derivati dal nome di vasi, recipienti ; nll. piem. *Coazzolo, Coassolo, Quassolo* (< *covacjolu), *Coazze* (< *covacias), *Coarium, Cover* (< *covariu), *Quaril* (< *covarile), *Covarole* (< *covariolas), *Couàzore* (*covácjora), con significato relativo all' economia agricola della regione < a.piem. *cova* „covone" (< cous REW. 1796) non < cous „cavità" riferito a caverne, cavità (1. II. 1927). — ital. nord. *témolo, tumèl* „sorbus aucuparia" < *tēmulus (cf temetum, temulentus) (7. II. 1928). a.novar. *medales*, ital. *medaglia* afr. *meaille* < metales, metalia < meta „acervus segetum" ; *herba dania* = **herba dacia* ? (20. III. 1928). — Sul piem. *magna* „zia" < amita magna e altre voci affini. Della voce tribunal e suoi derivati dialett. ital. e sui rapporti fra la basilica cristiana e la pagana (8. V. 1928). — ital. *tirare*, fr. *tirer* < martyrare (22. V. 1928). — Sul fr. *coccarde* e sull'a fr. *concorde* „segno d'infamia nel medioevo" (20. XI. 1928). — Della più antica attestazione nella letteratura ital. delle origine del nome *Valacchia*. — Sull'importanza storica dell'origine dell' a fr epico *Codroé, Cosdroé*, nome proprie di re saraceni, derivato dal nome del re Cosroe e di *Cordroé, Coldroé* „re seraceno" < Cosroe + Cordres „Cordova" (27. XI. 1928).

I. O. Ștefanovici : Școala fonetică engleză (7. XI. 1928) : Limba engleză având o gamă vocalică atât de „cromatică" și atât de greu de redat cu ajutorul alfabetului latin, nu e de mirare ca preocuparea fonetică are o veche tradiție în Marea

©BCU CLUJ

Britanie. Întemeietorii ştiinţifici ai şcoalei actuale sânt ***Ellis*** şi *Bell* (sec. XIX), pe temeiul cărora a clădit mai apoi cel mai de seamă dintre linguiştii Angliei, *H. Sweet*, a cărui activitate ţine şi de sec. XX. Cel mai de seamă dintre foneticienii englezi în viaţă e fără îndoială Daniel Jones (dela *University College*, Londra). Şcoala lui e înainte de toate practică: ea se caracterizează prin vizualizarea prin diagrame a formării sunetelor şi mai ales prin *cultivarea sistematică a urechii* („ear-training").

C. Tagliavini: Lexiconul latino-valach al lui Marsigli (6. V. 1927).

IV. Biblioteca.

Biblioteca Muzeului **Limbei Române** a avut la 31 Decemvrie 1928, 5441 opere în 7798 volume; sporul faţă de anii trecuţi constă în:

A. (= Analele Academiei Române) .	— opere	23 volume.
C. (= Calendare)	11 opere	29 volume.
D. (= Dicţionare)	9 opere	21 volume.
Fg. (= Filologie gener. şi linguistică)	185 opere	192 volume.
Fr. (= Filolog. rom. şi ist. lit. rom.) .	83 opere	88 volume.
I. (= Istorie, Etnografie şi geografie)	57 opere	83 volume.
L. (= Lit. rom. de la 1800 încoace)	28 opere	28 volume.
P. (= Liter. populară şi folclor) .	5 opere	5 volume.
R. (= Reviste)	17 opere	174 volume.
V. (= Liter. română veche)	4 opere	4 volume.
	Total: 399 opere	647 volume.

Colecţia hărţilor a ajuns la 110; sporul faţă de anul trecut e de 50 de hărţi.

Toate cărţile sânt catalogate într'un registru general, după materii, şi într'un catalog de fişe după alfabet.

Donaţiuni s'au primit de la Academia Română de la 15 Ianuarie 1927, până la 1 Octomvrie 1928: 23 volume. Alte donaţii: „Bibl. de l'Inst. franç. de hautes études en Roumaine" 1 v., „Soc. filologică friulană" 4 v., E. Gamillscheg 1 v., S. Duldner şi A. Panncratz 1 v., Jud şi Jaberg 1 v., S. Puşcariu 2 v., Th. Capidan 2 v., Gh. Adamescu 1 v., Tache Papahagi 1 v., Leca Morariu 6 v. pe anii 1925—27 şi 6 v. pe anul 1927—28, V. Bălan 1 v., Ilie Bărbulescu 1 v., O. Ghibu 1 v., Gh. Vâlsan 1 v., V. Bologa 1 v., A. Resmeriţă 1 v., A. Popescu-Telega 1 v., Sever Pop 1 v., I. Muşlea 1 v., N. Georgescu-Tistu 3 v., N. Plopşor 1 v., N. Borzea 2 v., E. Novacovici 1 v., I. Simionescu 1 v., Const. Economul 1 v., R. Paul 1 v. Schimbul cu Dacoromania s'a mai făcut cu alte 6 reviste.

V. Personalul.

La 31 Decemvrie 1928: *Director:* Sextil Puşcariu. — *Personalul remunerat:* N. Georgescu-Tistu, doctor în litere, *asistent;* Sever Pop, doctor în litere, *asistent;* Ştefan Paşca, doctor în litere, *preparator* (în concediu de studii în streinătate); Octavia Toderaş, studentă în litere, *preparatoare suplinitoare;* Lia Puşcariu, studentă în litere, *secretară;* Radu Paul, student

©BCU CLUJ

în litere, *secretar-bibliotecar;* Julieta Nițulescu, studentă în litere, *practicantă;* Maria Pușcariu, studentă în litere, *practicantă;* Mihail Vonsza, *laborant.*

VI. Publicațiuni.

Lipsa unei dotațiuni anuale îndestulătoare ne-a silit să amânăm tipărirea „Dacoromaniei" până la achitarea cheltuelilor avute cu volumul IV. Acum volumul V apare pe doi ani (1927—1928).

In „Biblioteca Dacoromaniei" nu s'a putut publica nimic, din lipsă de fonduri.

Al treilea Chestionar, „Răsboiul de țesut I", se va pune în curând subt tipar.

VII. Secțiile Muzeului.

1. In *Secția Bibliografică* N. Georgescu-Tistu, ajutat de R. Paul, a terminat „Revista periodicelor" pe anii 1925 și 1926, care se publică în acest volum, și a început bibliografia anilor 1927 și 1928.

2. *Secția Indicelui general*, continuă, subt conducerea Liei Pușcariu, cu extragerea pe fișe a materialului cuprins în studiile anului 1928 și în anii anteriori.

3. *Secția Dialectologică.*

a) *Anchete prin membri corespondenți.* La întâiul chestionar „Calul" au mai sosit răspunsuri întârziate, astfel că numărul lor se ridică acum la 670. Lista membrilor corespondenți la acest chestionar e publicată în acest volum pag. 241—271. Lucrările făcute în baza acestui material de Sever Pop și Ștefan Pașca s'au publicat în extras în acest volum (pp. 51—357). Tot din aceste răspunsuri și-au scos materialul pentru lucrări de licență la Facultatea de Litere d-șoarele: B. Marcu, E. Turuc, O. Hotea, L. Papp, E. Roșculeț, L. Spiridon și O. Toderaș. Materialul extras pe fișe, se păstrează de Muzeu. Pentru ușurința cartografierii unor cuvinte, pe lângă harta care cuprinde toate punctele de unde am primit răspunsuri (cf. hărțile la lucrarea Șt. Pașca), Sever Pop a mai alcătuit una (cf. hărțile la lucrarea S. Pop), în care s'au suprimat din cauze de ordin tehnic (fiind prea apropiate pe hartă) unele puncte.

In al doilea chestionar „Casa" numărul răspunsurilor s'a mai mărit; cu totul sânt 439. P. Nișca și O. Toderaș au făcut indicele alfabetic al comunelor și al membrilor corespondenți.

Răspunsurile se extrag pe fișe (Maria Pușcariu) și formează obiectul unor lucrări de doctorat (I. Chinezu și P. Nișca). Cartografiarea punctelor s'a făcut de I. Chinezu.

Intre membrii corespondenți la acest chestionar avem: 218 învățători, 86 preoți, 62 elevi de liceu, 17 studenți, 7 agronomi, 5 profesori, 2 pensionari, 2 medici, 2 economi, 1 funcționar, 1 secretar comunal, 1 asistent univ., 1 brigadier silvic și 34 care nu și-au menționat ocupația.

Următorii membri corespondenți au fost premiați pentru răspunsurile bune date la acest chestionar: V. Cutcan, înv., Bonț, cu 2000 lei; Gh. Bujoreanu, asistent univ. Bosanci (j. Suceava) cu 750 lei; N. Cărmănuș, preot, Fundata (j. Brașov),

©BCU CLUJ

cu 750 lei : cu câte un exemplar din „Dacoromania IV (partea II) : General I. Anastasiu, București ; I. Aștileanu, Iclozel (Someș) ; Nic. H. Bălănescu, Idriciu (Fălciu) ; S. Bichiceanu, preot, Nerău (Timiș-T.) ; T. Bilțiu Dancuș, înv., Săpânța (Maramureș) ; M. Bodnariu, Buda (Cernăuți) ; S. Burghelea, înv., Secuieni (Bacău) ; Ștefan Buzila, protopop, Poiana Ilvei (Năsăud) ; I. Căciulă, Cornățel (Putna) ; M. Centiu, Șirnea (Brașov) ; G. Ciaușianu, prof., Craiova ; E. Cioranu, Sibiiu ; P. Covaciu, înv., Șebiș (Arad) ; I. Crăciun, Aurel Vlaicu ; E. Crăciunescu, Craiova ; Z. Crițanu, prof. Cernăuți ; D. Cutoveanu, Fântâna Banului (Dolj) ; Gh. Fierăscu, Păușești-Otăsău (Vâlcea) ; I. Fresnariu, agricultor, Baea, Fălticeni ; I. Ghenadie, Secusigiu (Timiș) ; H. Iftodi, stud. lit., Cernăuți ; Dan Ivănescu, Poiana Mare (Dolj) ; V. Literat, prof. Făgăraș ; Șofronie Liuba, Maidan (Caraș) ; P. Mateieș, înv. Brad (Hunedoara) ; D. Medre, preot, Baia (Arad) ; D. Mitric Bruja, Câmpulung-Moldova ; V. Moisan, înv., Bolduești (Lăpușna) ; O. Nișca, înv. Băița ; F. G. Nițulescu, Râmnicu-Vâlcea ; M. G. Păunescu, înv., Bârca (Dolj) ; I. L. Pavel, înv., Runcul Salvei (Năsăud) ; P. Hossu-Longin, înv., Vulcan (Hunedoara) ; I. N. Popescu, Ștefănești (Vâlcea) ; I. Popescu, Caulia (Durostor) ; M. Popescu, Rotulești (Bradul de jos) ; S. V. Raincu, Buzești (Olt) ; G. Roman, înv. Berința (Satu-mare) ; Scarlat A. I., Bărcănești (Dolj) ; E. Șimonca, Asuagiul-de-Sus (Sălaj) ; I. Teodorescu, inst., Iași ; T. Terebențiu, preot, Galșa (Arad) ; T. Tuchilă, Șuletea (Tutova) ; V. Turturcanu, Suceava ; P. Ugliș, înv., Gurahonț ; M. Ungurelu, înv., Merișani (Teleorman) ; I. Văgălău, Menișul-de-Sus (Arad) ; Gh. Vasilescu-Znagoveanu, Broșteni (Ialomița) ; Gh. Vișoiu, prof., Slatina (Olt) ; T. Zaharia, Băduleasa (Teleorman).

b) *Anchete pe teren.* Asistentul Sever Pop, reîntors din streinătate, unde a făcut studii speciale în această direcție, a făcut în cursul anului 1928 lucrările pregătitore pentru ancheta pe teren, în vederea Atlasului linguistic. A redactat pentru această anchetă chestionarul care s'a discutat pe capitole în ședințele Muzeului. In vara anului 1928 a început, în regiunea Sibiiului, ancheta pentru a putea îndrepta și completa chestionarul. Cu această ocazie s'a dovedit că membrii noștri corespondenți ne sânt foarte utili în căutarea subiectelor și lămurirea împrejurărilor și particularităților regiunii ce se anchetează. In urma acestei anchete prealabile, chestionarul va primi o formă definitivă. Când mijloacele financiare ne vor permite, vom începe imediat anchetele.

In vederea acestei anchete pe teren, E. Petrovici, asistent la Institutul de fonetică experimentală, în colaborare cu Sever Pop, au stabilit sistemul de transcriere fonetică, care s'a discutat în ședințele de la Muzeu (v. Comunicări).

Secția de *Onomastică* și *Toponimie* își va începe activitatea în anul 1929, când se va întoarce din streinătate Ștefan Pașca, care face studii speciale în această direcție.

Monografiile linguistice și *Secția Românilor de peste hotare* nau putut lua încă ființă din lipsă de fonduri.

©BCU CLUJ

VIII. Gestiunea financiară.

1. *Biblioteca şi diverse.*

Intrate:

Budgetul pe 1927	70.000	
Budgetul pe 1928	70.000	
Suplement de budget pe 1927 . . .	41.000	
Suplement de budget pe 1928 . . .	41 000	
Total .	222.000	lei.

Ieşite:

Potrivit socotelilor dela Administraţia Universităţii . . . . . 222.000 lei.

2. Pentru „Mobilier şi aparat fotografic" am primit în 1928 suma de 25.000, care s'a justificat prin Administraţia Universităţii.

3. *Publicaţii.*

Intrate:

Budgetul pe 1927	99.000	lei
Budgetul pe 1928	99.000	„
Subvenţia de la Ministerul Artelor pentru 1927	150.000	„
Subvenţia de la Ministerol Artelor pentru 1928	150.000	„
Subvenţia de la Ministerul Artelor pentru cercetări dialectele	50.000	„
Ajutor de la Banca Naţională pe 1927 . . .	25.000	„
Subvenţie de la Banca Naţională pe 1928 .	30.000	„
Donaţii: Banca „Albina", Sibiiu	2.000	„
Banca „Aurora", Năsăud	1.000	„
Creditul Bănăţean. Lugoj	500	„
Fondul permanet de la Administr. Universităţii	7.805	„
Din vânzarea publicaţiilor[1]	236.567	„
Dobânzi la depuneri	6 270	„
Total .	857.142	lei

Ieşite:

Achitarea datoriei pentru Dacoromania IV. .	396.162	lei
O parte din tiparul Dacoromaniei V. . . .	492 556	„
Ajutoare de studii	26.825	„
Total .	915.543	lei

Gestiunea financiară pentru răstimpul de la 1 Ianuarie 1927 până la 31 Decemvrie 1928 se încheie la capitolul publicaţii cu o datorie de 58.401 lei.

[1] Ţinem să mulţumim la acest loc celor ce-au cumpărat un număr mai mare de exemplare şi adecă: Ministerul Instrucţiunii (100 ex.), Ministerul Sănătăţii (30 ex.), „Astra", Sibiiu (10 ex.), Banca Naţională (4 ex.).

©BCU CLUJ

ADDENDA.

— p. 223. Asupra *răghiei (râdie, ređie)*, afară de Viciu, *Glosar*, 131, care-l derivă greşit din germ. *Rind*, şi de V. Caba, *Szilágyvármegye román népe, nyelve és népköltészete*, Bécs, 1918, p. 92, cf. mai ales N. Dragomir, *Din trecutul oierilor mărgineni din Sălişte şi comunele din jur*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii din Cluj*, vol. II, 1924—1925, Cluj, 1926, pp. 224—227. „*Răghiu* era un drept regal — probabil de aici şi numele: regie — răghie — dat de Statul ungar tuturor proprietarilor de vite, în baza căruia îşi puteau paşte vitele — şi în deosebi oile — liber în Transilvania sau le puteau trece şi scoate din Ţara-Românească împreună cu toate produsele lor, fără să plătească vre-o vamă..." In Sălagiu cuvântul ne-a venit prin ung. *rédia, rédija*, idem, atestat la Szinnyei, *MTsz.*, II, 262. Cuvântul unguresc derivă, după o comunicare a lui I. Chinezu la Muzeul Limbei Române, din lat. *regia* şi este atestat mai întâiu în forma *regia* într'un document din 1640 cu sensul de „salvus conductus" pentru ducerea vitelor la târg etc. (v. O. Hermann, *A magyarok nagy ősfoglalkozása*, Budapest, 1909, p. 181, şi *A magyar pásztorok nyelvkincse*, Budapest, 1914, p. 171 şi 251. — N. D.

— p. 329, r. 3 de sus, după *iriţă*, adde: *ieriţă*, p. 329, r. 7 de sus după „Sommerkorn" se va adăugà: rut. *girka*, cf. Pascu, *Rev. Crit.*, 3—1929, p. 52, deşi corespunde din punct de vedere al înţelesului, cuvântul rutenesc însemnând „Hirschwurzel", „herba amara", nu „grâu", şi derivând împreună cu *h'irkyj* < v.-bg. *gorĭkŭ*, v. Berneker, *SEW.*, 232. — N. D.

— p. 338 r. 7 de sus se va adăugà: Cf. în acelaşi timp şi independent, nu „deja" Pascu, *Rev. crit.*, 2—1928, p. 338 (v. data comunicărilor). — N. D.

— p. 346 r. 14 de sus se va adăugà: Cf. şi n. pr. *Colceriu* şi *culcer*. — N. D.

— p. 358, r. 1 de sus, după meşteşugari adde: (cf. *Dicţ. Acad.*, I, 544, unde se dă un exemplu din *Uricariul*, XIV, 2, a. 1766, şi V. Bogrea, *An. Inst. de Ist. Naţ.*, III—1924/25, p. 520—521). — N. D.

— p. 266, r. 1 de jos după 378, se va adăugà: şi „ibovnic" (cf. Pascu, *Rev. Crit.*, 3—1929, p. 52). — N. D.

©BCU CLUJ

— p. 363, r. 17 de sus, adde: Cf. însă şi ung. *gyeszikel, gyesztel, gyeszetöl, gyeszül* „a apăsà, a împinge, a îmbolda" (*MTsz.*, I, 754, *MNyr.*, în com. Vas şi în regiunea Balatonului), a cărui etimologie nu ştiu să se fi dat, dar care ar puteà derivà din slavul *desiti* (cf. slovac. *desit'* „schrecken, erschrecken", s.-cr. *desim, dèsiti* „treffen", — *se* „sich wobei befinden"; „bei der Hand sein"; „jemd. begegnen, auf jemd. stossen", ap. Berneker, *SEW.*, 188. — N. D.

— p. 372, r. 13 de jos, începutul, adde: *Tăpşan* =. — N. D.

— p. 406 ş. u. Ich glaube, dass *mierliu* von *mièriu, mieriu* wenigstens primär, zu trennen ist: dieses, rein, ungemischt' bedeutend, gehört, wie P. schön gezeigt hat, zu lat. *merus;* jenes zu *merula* Amsel': die Bdtg. von *ochi mierlii* 'kastanienbraune Augen' ist vollkommen verständlich, da die Augen der Amsel tatsächlich diese Farbe haben (dunkelbraun nach Friderich, Naturgesch. S. Ant. Vögel S. 17), danach dann *mnerlesc* 'mit Sehnsucht ansehen', da dunkelbraune Augen die liebend-sehnsüchtige Deutung besonders zulassen. Auch die Bdtg. 'nici tulbure nici limpede' ist verständlich, vgl. die bei Rolland, *Faune pop.* 10,127 erwähnte poitev. Redensart *briller comme un merle dans un laurier* 'être terne, sans éclat' (weil eben der Vogel sich gut zu verstecken weiss, von seiner Umgebung nicht absticht). Daher denn auch das *mierleşte ochii* von der matten Farbe der Augen von dem Einschlafen. Cihac's Bedeutungsangabe *ochi mertii* 'des yeux bleu de ciel, bleu gris' ist wohl unter (volksetymologischem oder gelehrtenetymologischem) Einfluss von *mieriu* entstanden. — L. SPITZER.

— p. 425. Zu *a tuna* 'geräuschvoll eintreten', *a-i tuna cuiva ceva in minte* 'es fällt einem unvermutet etwas ein', vgl. dtsch. *er kommt (wie) hereingeschneit.* Bis zu gewissem Grade könnte man vergleichen das afrz. *luire* 'spingen', aus urspr. 'blicken' nach *Z. f. rom. Phil.* 44,726. — L. SPITZER.

ad p. 498 ş. u. Este totuşi un fapt care vorbeşte hotărît împotriva explicării lui Spitzer: în dialectul aromân se zice la persoana 1 din singular *am* avută, *am* vidzută etc., iar la persoana 1 din plural numai *avem* avută, *avem* vidzută etc., încât nu se poate admite că *am* din singular ar fi la origine un plural. Din această cauză am preferit explicarea lui Meyer-Lübke (cf. şi Schuchardt, *Vokalismus* III, 49), după care *am* s'ar datora influenţei albanezului *kam.* — S. P.

— p. 501. Zu sp. *eres:* sehr deutlich spricht es nun H. Ammann, „Die menschliche Rede" 2 (1928) S. 15 aus, „dass eine Mitteilung im strengen Sinne das Wortes *niemals eine bewusste Handlung des Partners zum Inhalte haben kann*, dass Sätze wie *du hast doch das oder jenes getan* sich immer als ein halbfragendes Erinnern, unter Umständen als ein 'Auf-den-Kopf-zusagen' erweisen werden, wenn nicht das Zeitwort ein Urteil über die

©BCU CLUJ

Handlungsweisen enthält (z. B. *du hast mich betrogen*). Hiermit mag die eigentümliche Sondergestaltung der 2. Ps. Sing. im Präteritum z. B. des altdeutschen starken Zeitworts zusammenhängen". — L. SPITZER.

— p. 522, col. b, rândul ultim de jos, adde:
Rogoz di *pă* tău
Că ea (= „i-a") bătut rău. — N. D.

— p. 583, r. 6 de sus adde: D-l prof. Th. Capidan, în *Raporturile Albano-Române* (Dacoromania, II, p. 500), consideră că particularitatea de a articula numele proprii masculine, care se întâlneşte în graiul Aromânilor din nord, se datoreşte influenţei albaneze. Totuşi d-sa crede că această particularitate a putut fi străromână. Contribuţiile de mai sus întăresc deci ipoteza d-lui prof. Capidan, că articularea numelor proprii de genul masculin a fost generală în limba română, ipoteză formulată de d-sa mai întâiu în studiul *Originea vocativului in -le* (Dacoromania, I, pp. 195—297). — E. PETROVICI.

— p. 713, r. 3 de jos, după din, adde: A. Meillet,

— p. 716, r. 3 de sus, adde: „erlebte Rede", „uneigentlich direkte Rede". — N. D.

— p. 474. In *cuţu cuţu!* 'Anruf an den Hund' das Puşcariu analog *purcel* > *celu!* aus einem **brecuţu*, von einem in istrorum. *brec* 'Hund' erhaltenen Stamm, erklärt, möchte ich hinweisenn auf das auf weitem Gebiet übliche Anrufwort für den Hund, so span.; *cuz cuz!* (Celestina, auto XII: *a perro viejo no cuz cuz*), mallorka. ***cus*** kleiner Hund', venez. *chizza* 'Hündin', die ich mit anderen Vertretern derselben Sippe *Revista de filol. esp.* 14, 245 ff. bespreche und zu denen Morawski mir noch ein afrz. *quisse! quisse! quisse!* zitiert. Das Wort gehört also hinein in den Zusammenhang von 'Lockrufe und Worschöpfung' (Rohlfs, *Z. f. frz. Spr.* 49, 103 ff.). Das *-u* = *-ul* hat Puşcariu sehr schön als 'Anrufsform' erklärt, die auch etwas 'Lockendes' hat, während der Vokativ eine befehlende Nuance enthielte. — L. SPITZER.

©BCU CLUJ

INDICE [1].

a) Materii.

absolutul 682

accent (schimbat) 408, 776, (rolul lui în fonologie), 771 ş. u. accentuare afectivă) 706, (forme atone) 541

accidente generale 792

acomodare 791

activ (verbe active) 688

adjunctiv 682

adnectiv, adnexiune 682

afectiv, afectivitate 705, 706

aferează 550

aglutinare 902

agramatism 679

agrar (terminologia a.) 827

Albanezi (colonii a. pe teritoriu daco-român) 751 ş. u., (trei straturi de împrumuturi din limba a. în românește) 571, (împrumuturi „străalbaneze" „adecă trace") 751, (*s* netrecut în *ş*) 760, (lipsă de rotacism) 791, (elemente albaneze) 902

allegro 896

alternanţă 770

analiză 678, (gramaticală) 700, (logică) 710, (formulare analitică ulterioară) 685, (a sunetelor) 818

analogie 318, 391, 478, 479, 679, 690, 788, 792, (a. formelor accentuate) 772—773, (greşită) 778, (parţială) 784, (rezistenţă împotriva ei) 784

anchetă 895, (pe teren) 796

Ardeal (dialect din A.) 60

arianismul (la Gepizi) 826

Aromâni 529, 815, 823, 828, (antologie a.) 809, (aromânisme în dialectul dacoromân) 808, (elemente slave în dialectul a.) 808, (numiri etnice) 840, (toponimice) 840

articol 404, (*al*, fem. *ai, ii, i*) 896, (*li, ali*) 897, (lipsa lui la

[1] Indicele a fost compus după indicaţiile autorilor. Cuvintele din Glosarul la studiul lui S. Pop şi formele dialectale din lucrările lui Şt. Paşca şi G. D. Serra nu sânt cuprinse în Indice.

©BCU CLUJ

substantive urmate pe pron. poses.) 750, (nominativul *-u)* 580, (slav *isti*) 579

articulare (a. vocalelor velare) 382

asimilare 818, *(i - u > u - u)* 902, *(v - b > v - v)* 312

aspect (verbal) 682

aspirație (a vocalelor inițiale la Români și Albanezi) 752

atlas linguistic 827, 828, 894

Banat (colonizări steine) 826, (graiul din B.) 809, (sistem de transcriere) 828, 901, (stratul etnic autohton) 809

Basci 797—798, 807

basme (geografia basmelor române) 817

baza de articulație 777

Bogomili 3, 7

Bulgari 3, 4, (romanizați) 1, (au toponimie românească) 838

categorie (semantică) 694

catolic (propagandă c. în Moldova) 823, (episcopiile c. de Milcov, Siret și Baia) 819

caz (teoria cazurilor) 695

Ciangăi 819, 896

circumstanțe 688

complement 712

comunicare 721, 724

comunicativ 681

concordanță 778

confundare, confuzie 278, 279

conjuncție 713, (*de* și *dacă*) 868, (din pronume relativ) 868

conjunctiv (să fibă, să știbă, să vibă) 828

connexiune, connectiv 682

consonantism: c + e, i 420, 797, *cs > fs > ps* 760, *ct > pt* 818; *f > v* 208; *g, gh > d* 828, (alb.) *ģ > ğ (j)* 758, (alb.) *ģ > g* 758; *h* — 546 n.; (alb.) *k > č* 758, (alb.) *k > k* 758, *k > ts* 792; *l > ļ* 754, *l > l* 754—755, (alb.) *l > r* 751; *n > ń* 793, *n* rotacizat 299, 818, nerotacizat la Istroromâni și în texte vechi 790—791, *ń > ļ* 754, *ń > n* 754—755, *ń* + cons. *> n* + cons. 755, *ns* 797; *pt* 541; amuțirea lui *r* 548, *— r > — ŕ* 408, *r̄* 767; *sk* + e, i *> șt* 416, 418; *σχι > ski* 419; *v* intervocalic păstrat 766, 792, *v — ' > u* 406; *b* între vocale 833; săs. *s > ț* 900; alterarea labialelor la Românii din Albania 895; consonantele nazale 901

construcție (afectivă) 706

contagiune (la schimbările de rostire) 792

contaminare 477, 700, 894, 895, 896, 897, (hără + mârțoagă > hârțoagă) 195, (gât + gâltan) 291, (zbârlit + vânturat > zbulturat) 295, (pipă + pecingine > pipingeni) 305, (bold + boașă > boldoașe) 313, (grumuleu + grămadă > grumudeu) 410, (tuli +

©BCU CLUJ

piti > pituli) 421, (ital. crocidare + gracchiare > **gracidare**) 466, (lat. amarus + germ. marjan > **amări**) 767, (**sintactică**) 700, (păun + ung. toll > ung. pontoll) 895, (ung. kondás + godac > condac) 895, (de istov + tot > ung. gyistót) 895, (ung. vén + rom. tată > ung. vintat) 895, (miezu + lat. limes > miezuină) 896, (harță + ung. erőszak > arțag) 897, (sub-inflare + buză > bosumflă) 897, (fleară + gură > fleură) 897

conținut semantic 693

continuitate (a Românilor în Dacia) 799—800

coordonare 679, 682, 712

creștinism (vechimea lui) 826

Crașoveni 1

cuvânt 387, 690, 707, (dialectal) **809**, (**bolnav**) 411, (**flexionat** agramatical) 679, (cuvinte-propoziții geminate) 679, (**rar**) 828

Dacoromân 808, 896

decalc 428, 579, (după slav) 757, (ung. după rom.) 895, (după rom.) 896, (după germ.) 897, (sârbesc) 900

declinare 806, (semigraeca) 754

delabializarea (a lui *o*) 382

denominațiune (teoria ei) 702

derivat 282, (analogie din participiu) 292, (**schimbă aspectul** cuvântului simplu) 790, (de la „cal") 110, (de la „**iapă**") **131**, (de la tulpina singularului) 110, (de la tulpina pluralului) 123, (sistem derivativ) 773

desnaționalizare (a Scheilor) 8, 9, (proces de d.) 32

dialect (cuvinte dialectale) 809, (deosebiri dialectale) 881, (fonetism dialectal) 828

diferențiare 791, (formală a expresiilor de mutațiune) 688

direcțiune 694

diremă 712

discordanță 713

disimilare 387, 542, 790—791, 799, 901, (d—d > r—d) **407**, (l—l > l—r) 142, (totală a lui *l*) 318, (pr—pr > pr—tr) 210, (r—l > l—l) 446, (r—r > r—d) 410, (r—r > r—l) 204, (totală a lui *r*) 410, 781, 798, (vocalică) 771

distincție 279

Dobrogea (colonii germane) 813, (graiul din D.) 829

dublet 416

egocentrism 747

element (literar-estetic) 528

etimologie populară 282, 408

etnic (predispoziție e.) 777

etnografie 817, (medicală) 818

eufemism 278, 309, 311, 314

©BCU CLUJ

evocație 678
expresie 721, 724, 898, (sintactică) 688
faze (formularea în f.) 684, 685
flexiune 834
folclor 812, (al Scheilor) 17 ș. u., (fapte de f.) 523, (culegeri de f.) 814, („alduitul cununii") 813, (bănățean) 812, 817, (călușerul) 814, (cântări de stea și colinde) 813, (cântece pop. moldovenești) 813, (credințe) 816, (descântece) 813, 816, (înmormântare) 814, (jocuri de copii) 812, (Junii) 816, (maramureșan) 818, (medicină populară) 816, (nuntă) 814, 816, („partea sufletului") 813, 814, 817, (plante) 816, (poezie populară) 812, (românesc) 815, (sărbători) 812, (șolomonari) 813, (sufletul morților) 811, (superstiții) 29, (zilele Babelor) 813
fonemă 681
fonetic(ă) 777, 818, (fenomen) 545, (sistem) 777, (școală f. engleză) 891
fonetică (experimentală) 831, (sintactică) 776, 786, 898
fonologie 681, 777, 818, (sistem fonologic) 777, 783, 786, 788
formă 692, (analizată) 687, (centralizată) 687, (compusă) 693, (gramaticală) 694, (semantică) 693, 694
formațiuni spontane 386
fraza 707, (f.-simbol) 707, (cu un singur termin) 712, (cu doi termini) 712
funcțiune (adversală) 387, (semantică) 684, (teoria f.) 702
galic (cuvinte de origine g. în latinește) 405
gen 682
genetic (definiția g. a propoziției) 684
genitiv (al numelor proprii) 580, (partitiv) 897, (cu *al* < *a* + *lu*) 896
geografie (linguistică) 405, 827, 828, (criterii geografice) 535 (metoda geografică) 535, (problema geografică) 535
Gepizi 805, (istoria lor religioasă) 826, (arianismul lor) 826
glosă 682
grad 682
grafia (textelor vechi) 901
gramatic 819
gramatică 692, 708, 711, (aprioristică) 691, (asociativă) 711, (fonologică) 711, (nescrisă) 773, 777, (pură) 691
gramatical (înțeles) 690, (sistem) 777
gramaticalizare 719
Greci (elemente grecești) 379, 805, 809
hiperurbanism 769, 776

©BCU CLUJ

idealism 700
idee (dominantă) 693
idiotisme 392
imperfect 524
impersonal 696
impresiune (ca deşteptătoare a ideii sau sentimentului) 678
infinitiv (urme) 524
influenţă (modernă) 283, (a Şcheilor) 31, (între Români şi Maghiari) 822
înnoire 721, (ivirea ei în limbă) 701, (rezistenţă împotriva ei) 789, (sintactică) 720
înrudire (semantică) 301 (etimologică) 392
intelectual 705
înţeles 692, 693, (gramatical) 690
interjecţional 681
interjecţie 693, 897
interlocutor (rolul lui în exteriorizarea gândirii personale) 705
interpretare (a materialului linguistic) 783, 788, 789
intonaţie 713
ipocoristic 851
Istroromâni 809, (coincidenţe dialectale cu Dacoromânii) 746, (ar fi Dacoromâni emigraţi în Istria) 792
Italogreci 806
Jocuri de copii 812
Junii 816
latină 868, (balcanică) 818, (medievală) 896, (rolul civilizator al limbei l.) 806, (vulgară) 806, 898
lege fonologică 792, 807, 882, (fenomen psihologic) 808, (limite extinse dincolo de stadiul originar) 788, (regularitatea ei) 789, (rezistenţă împotriva ei) 792
legile sunetelor 690
lexicografie 827
lexicologie 708, 827
limbă 683, 684, 691, 711, 807, 868, (a copiilor) 680, 693, (emotivă) 719, (familiară) 704, 705, (forma ei interioară) 808, (formaţiune socială obiectivă) 808, (franceză vorbită la noi) 901, (intelectuală) 719, (omenească) 807, (pierderea ei) 7, (populară) 806, (românească corectă) 869, (unificarea ei) 807
limbaj 684, (al bătrânilor) 152, 184, 209, (al cârciumarilor) 178, (al copiilor) 711, 811, (psihologia lui) 706
linguistică (statică) 711, (teoretică) 706, (l. şi fonetică) 818
locuţiune 902
logic(ă) 690, 692, (subordonare logică) 712

©BCU CLUJ

lux (de precizare) 749
Macedoromân, v. Aromân
Maghiar (influenţe între poporul român şi m.) 822, (în Moldova) 819
manifestaţie 678
Maramureş (graiu şi folclor) 809, 818
Mărgineni (dialectul lor) 809
Meglenoromâni 808, 809, (originari din Bihor) 793
melodie (a limbei) 690
metaforă 277, 280, 289, (creaţii metafonice) 313, (în sens eufeministic) 311
metaplasmă (schimb între decl. II şi III) 761—63
metateză 792, 901, (bălmlăjì < ung. balzsam) 895, (boscorodì < ung. *boszkorod-) 895, (călăbaş < ung. kabolás) 896, (hărjate< ung. hazsárt) 897, (pâncete) 322
metonimie 277—78, 303, 305, 317, 322
mit (şi preistorie) 817
modă (expresii la m.) 868
monoremă 712
morfemă 681
morfologie 681, 834, (a verbului) 834, (afinităţi morfologice) 392
Morlaci 800
Moţi 815
mutaţiune 687
negaţiune (întărirea ei) 415, (în funcţiune afirmativă) 868
neogramatici 788, 789, 792, 881, 883
neologism 491, (erezia antineologistă) 806
neregularitate (la analogii şi accidente generale) 792
nominativ (în funcţie de vocativ) 901
nume (proprii articulate) 579 ş. u., (de botez) 581, 582, (nearticulate) 582, (articulate) 901, (de loc.) 894
numiri (etnice la Aromâni) 840, (de plante) 894, (figurate) 300, 305
Oaşului-Ţara (graiu) 803, 809
obiceiu (împrumutat) 19
omonimie 393, 902
onomastică (principii) 807, (şi toponimie) 838, (schimbări de nume) 839, (o. Scheilor) 15 ş. u., (tracă) 884
onomatopee 405—406
optativ 897
ortoepie 818
ortografie 806, 840
Pădurenii 817

©BCU CLUJ

palatalizare (română) 818, 819, (vest romanică) 819
paleografie (album) 830
paralelism 894, (fonetic) 390
participiu (în *-ă*) 752
particule 682
pasiv 868, 689
păstori (ardeleni în Principate) 814, 815, 818, 826, (în Munţii Rodnei) 815, (basci) 812
patologie 881
patronimice 576
persoana (3 pentru 2) 748—50
pescari (mediul vieţii pescăreşti) 528
plante (în poezia poporală) 816, (numiri de pl.) 894
plural (ambigene în *-e* şi *-ă*) 775, (duble) 306), (în *-uri*) 394
poezia populară 812
Poloni (influenţă polonă) 826
postverbal 901
poziţie (accentuată) 391, (moale) 777 ş. u., 902
pozitivism 683, 700
predicat 682, 712
predicativ 682
prefixe (lat. ad-) 781, (dispariţia prefixelor) 757
prepoziţii 713
pronume (posesivul lipseşte la cuvinte exprimând raport de înrudire) 749, (relativ devine conjuncţie) 868
propagare 411, (r) 410, (regresivă) 297
propoziţie 678, 681, 695, 696, (definiţia ei) 685, 687, 704, (deosebire faţă de cuvânt) 689, (formarea ei) 685, (formarea ei în limba copiilor) 678, (intenţia de p.) 690, (primitivă) 688, (reproducerea ei) 685, (teoria ei) 678
protestantism 900
proteză (*a*) 753, 780, (*i*) 780, (*s*) 210
psihologie 708, 720, (a limbii) 692, 706, (subiect psihologic) 693, *pur-logic* 691
raport-relaţiune 687
reacţiune 678
reformaţiune (episcopi) 820
relaţiuni (asociative şi de dependenţă) 679, (tipul de r.) 687
relativitate 682
reprezentaţie 678
revenire (la stadiul sonic vechiu) 770
rezistenţă (împotriva analogiei) 784, (împotriva inovaţiilor) 789, (împotriva legilor fonologice) 792
ritm (cantitativ) 806
Români 826, (n evul mediu) 900, (în Albania) 895, (în

©BCU CLUJ

Banat) 826, (din Bihor) 832, (din Carpați) 896, (lângă Bratislava în sec. XII) 896, (peste Nistru) 831, (nomazi) 809, 816, (în Peninsula Balcanică) 809, 820, (în Serbia) 523, 534, 535, 552, 821, 824, (între Vidin și Timoc) 820, (formațiunea limbei r. între sec. III—IX) 809, (originea R.) 826

romanism 884

romantici (italieni și români) 825

rotacism 299, 818

Ruteni 543

Sași (limba română la S.) 809

schimbare 686, (de termini) 278, 305, (sintactică analogică) 700

Schei 1 ș. u.

Secui 819, (au toponimie românească) 838

semantică, *semantism*, *semasiologie* 477, 543, 692, 693, 707, 868, (afinități semantice) 392, (atmosfera semantică) 543, (atracție semantică) 303, (categorii semantice) 694, 695, (conținut semantic) 693, (desvoltare semantică) 483, (elasticitate semantică) 549, (formă semantică) 693, (funcțiunea semantică) 694, (înrudire semantică) 392, (întindere de sens) 279, (semantică poetică) 543, (semantism străromân) 868, (sens social-agrar) 545, (teoria sensului) 702; bufniță — sperietoare de copii 405, cobor — fug repede 423, curat — luminos 407, dau peste — găsesc 757, fac zgomot — mă năpustesc 424, fluiditate — urdoare 411, munte — pădure 757, produc zgomot — cobor 423—425, suflu — aflu 758, trăsnet — om sărac 757

sememă 681

semologie 681

silabă (s. inițială cade) 438

simbol (simbol-frază) 707, (simbolică) 707

sîmț (de organizare) 788

sincopă (*ă*) 759

sinecdocă 277, 278, 284

sinonime 868

sintagmă 679, 693, 696, (forma ei) 695, (s. și propoziție) 696, (gramatică sintagmatică) 711

sintaxă 678, 681, 693, 707, 708, 720, 723, 868, (definiția ei) 702, (descriptivă) 694, (expresie sintactică) 688, (flexională) 679, (indoeuropeană) 697, (innoire sintactică) 720, (istorică) 702, (logică) 720, (metode sintactice) 703, 707, 708, 805, (neflexională) 679, (probleme de s.) 868, (stilistică) 720, (s. și lexicologie) 703, (s. și morfologie) 703, (s. și stilistică) 703

sinteză 678, (formulare sintetică) 685

©BCU CLUJ

sistem (derivativ) 773, (fonetic) 777, (fonologic) 777, 783, 786, 788, (gramatical) 777

Slavi (elemente slave) 806, 809, (elemente slave în dialectul aromân) 808, (suprapunerea unui cuvânt slav peste o tulpină de origine latină) 423, (unitatea lor lingvistică) 806, (paleoslavul *o* și rom. *ă*) 382

spiritualism 684

stil (filosofia lui) 868, (indirect) 714, (indirect liber) 714

stilistic(ă) 720, 868, (figuri) 276, (probleme) 869, (prospețime) 746

străromân 776, 777, 778, 779, 786

subiect 682, 712, (psihologic) 693, (al verbului impersonal) 712

subordonare 679, 682, (derivatului față de cuvântul primitiv) 773, (logică) 712

sufix 545, (adjectival) 121 123, 133, (adverbial) 124, 134, (augmentativ) 116, 132, (colectiv) 122, (compus) 124, 134, (diminutiv) 110, 124, 125, 132, (nomina agentis) 123, 134, (simple) 131, (schimb de s.) 221, 305, 310, 311, 897; — (bulg. *-o, -jo*) 483, (ital. *-ile*) 451, (lat. -île), 761, (lat. -oneus) 576, (lat. -ulum) 409, (lat. -ellare) 897, (bulg. -ja, -jo) 900, (slav. -oje) 576, 577, 578; — românești: *-ac* 310, *-aciu* 383, *-ăi* 897, *-âiu* 300, *-ăl* 295, *-alău* 311, *-an* 116, 133, *-andru* 117, *--ănos* 230, *-ar* 123, 127, 163, 383, 410, 761, *-are* 325, 761, *-aș* 123, 125, 128, 168, *-ășteu* 122, *-atic* 310, *-ătură* 216, *-âu* 117, 191, 315, *-că* 755, *-cea, -ciu* 839, *-ea* 900, *-eală* 325, *-(e)an* 72, 546, *-el* 125, *-ează* 896, *-eș* 197, *-esc* 121, 124, 128, 133, 577, *-este* 124, 129, 134, *-eț* 129, 234, *-ete* 763, *-eteiu* 122, *-etic* 310, *-ică* 132, 383, *-icică* 282, *-icos* 223, *-ie* 129, 325, *-ină* 790, *-ior* 125, 126, *-işor* 111, 124, 134, *-iște* 901, *-iță* 132, 383, *-iu* 408, *-iune* 790, *-man* 545, 546, 547, *-nic* 423, *-oaică* 118, 134, 156, *-oare* 411, *-oc* 118, 133, *-oiu (-oňu)* 119, 314, 133, *-os* 121, 123, 134, 220, 900, *-oșea* 135, *-otă* 901, *-oteiu* 111, *-re* 524, 527, 799, *-șor* 762, 898, *-șorică* 136, *-șorină* 136, *-șulică* 137, *-tor* 197, 762, *-uc* 111, 125, 132, *-ucean* 111, *-uiu* 782, *-ul* 295, 580, 839, *-ulean* 111, 135, *-uleț* 111, *-uluc* 135, 527, *-un* 761, 782, *-une* 761, *-uș* 72, 112, 126, *-ușcă* 135, *-ușcană* 135, *-ușel* 113, *-ușică* 135, *-ușor* 113, 135, *-(u)șorea* 136, *-ușteț* 122, *-(u)șună* 137, *-uț* 114, 126, 132

termin (agricol) 578, 827, (creștin) 884, (cultural) 317, (militar) 478

țigan (cuvinte de origine ț. în românește) 810

timp 682

tip (de mutațiune) 687, (de relațiune) 687

topică 713

toponimie (aromână) 840, (păstrează cuvinte dispărute din

©BCU CLUJ

graiu) 896, (românească din 1688) 897, (românească în Bulgaria) 838, (românească la Săcui) 838, (tracă) 284
Traci 884, 885
tradiționalism 825
transhumanță 533
triplet 417
tulpină 772, 773
Ungureni 537
vocalism (r influențează asupra vocalelor palatale următoare) 764, (grec. η > lat. i) 419; — românesc: $a > \breve{a}$ 771, 772, 778; $a > e$ 764 ș. u., 785, 787, 788, (după cl, gl) 778—79, 789—90; $ao > au$ 897, $au > o$ 897; $\breve{a} > \hat{a}$ 828, $\breve{a} > e$ 776, (istror.) 774; $\breve{a} > e$ 784, (după k, g, înainte de accent) 783, (după r) 408, (după rl) 769; $\breve{a} > o$ (după labială) 901, (în slavonește) 382, $\breve{a} > \varrho$ 392, $\breve{a} > u$ 768; $\hat{a}\,(+n, m) >$ a $(+n, m)$ 389; $\hat{a} > i$ (după *k*, *g*, înainte de accent) 768, (urmat de n) 785—86; $\hat{a} > u$ (urmat de n) 782, $e > a$ (inițial) 780, $e > \breve{a}$ 786, (după labile) 783, $e > ea$ 772, 778; $e > i$ 391, 771, 772, (neaccentuat) 391; *e* (scurt accentuat) > *ie* 772, *e* (final) dispare 760; $ea > a$ 769; $i > \hat{a}$ (după r) 408; $ie > i$ 408, *i* (inițial) dispare 780; $ie > e$ (după r și n) 765; *io* (aton) > *o* 545; $iu > i$ 790; *o* (în hiat) 383, 384, *o* (slav. neacc.) $> \breve{a}$ 382; $o >$ *oa* 772, 778; *oa* $> \breve{a}$ 828, $o+o > o$ 388, $o > u$ 771, 778; $u > i$ (după cl, gl) 790, *u* intercalat (între doi m) 753; *ŭ* (slav) > *u* (în rom. și alb.) 894
vocativ (nominativ articulat în funcție de v.) 745 ș. u., (în *-ule*) 748
vorbă 684, 711
vorbire 684
zonă de contingență 290

b) Autori și titluri.

Abas A. 818; Absil Th. 804; Adam Ion 872; Adamescu Gh. 903; Adelung 2; Aderca F. 844, 869; Ahlmann Erik 804; Alceste 878; Alecsandri 533, 538, 539, 821, 841, 862, 877; Alexandrescu Gh. 862; Alexandrescu Grigore 842; Alexici G. 876; Almanach românesc vechiu 831; Amelio S. 830; Amlacher 3; Amman Hermann 804, 806, 807; Anagnosti 811; Anecdote populare 873; Anghel D. 842; Anghelescu Paraschiv 866; Antologhion 833; Arbore Alex. 808, 809; Arghezi 827, 869; Asachi G. 842, 858, 873; Augier E. 856; Avakian Gr. 819; Azarie (Sbornicul lui) 1710, 832; Azario 435.
Bacantele 878; Bacăoanu C. 837; Băcilă Ioan 861; Bacinschi I. 834, 868; Bădărău 901; Bădăuță Al. 837, 856, 857, 869; Bădescu Scipione I. 851; Baiculescu G. 819, 844, 851, 856, 870; Băilă Ion 819; Bălăceanu 839; Bălăcescu 839; Bălan Teodor 819, 829, 856; Bălan V. 903; Bălcescu Nicolae 839, 842; Balassa B. 814; Bally Ch. 704, 714, 716, 718, 719, 805; Balzac 863; Banciu Axente 840,

©BCU CLUJ

868; Bănescu N. 835; Banville Th. de 856; Bărbulescu Ilie 903; Bariţiu Gheorghe 843, 855, 862; Bârlea 817; Barnovschi D. V. 869; Bărnuţiu G. 843; Bărnuţiu I. 825; Bărnuţiu Simion 843; Bârseanu A. 37, 834; Bartoli M. 435, 745, 768, 792, 805 827, 894; Battisti C. 444; Beck Ernest H. F. 712; Behaghel O. 717; Bell 903; Beldiman Al. 870; Bena A. 809; Benker 900; Benknerin Martha 900; Benckner Paul 900; Bengescu G. 803; Berariu C. 859; Berechet Şt. 819; Bertoldi V. 396, 454, 798; Bertolotti 432; Bertoni G. 433, 434, 436, 444, 448, 454, 804, 805; Besitzer 545; Bezdechi Şt. 835, 851, 857, 877, 878, 894; Bianu I. 829, 830, 834; Bianu-Hodoş 833, 334; Bichigean 877; Bitay Á. 805, 819, 820, 840, 860, 870, 871; Byhan A. 579, 799; Blaga 868; Blagoe 523, 529, 536; Blauer-Rini A. 445; Blaz H. 859; Blazian H. 846; Bocăneţu Alexandru 827; Bodenstedt Fr. v. 848; Bogdan-Duică Gh. 69, 99, 812, 820, 835, 841, 843, 846, 847, 851, 852, 857, 859, 862, 870; Bogrea S. 840; Bogrea V. 142, 145, 180, 189, 208, 227, 228, 236, 302, 400, 413, 576, 757, 810, 812, 814, 820, 826, 835, 837, 840, 870, 890; Boitoş O. 806, 859, 865; Bologa Valeriu 553, 894, 903; Bologa Vasile 866; Bolintineanu D. 843; „Bondarul" 873; Borghezio G. 432; Borşianu A. 812; Borza A. 827, 894; Borzea N. 903; Bozio P. 874; Botez 862, 870; Botez O. 843, 863, 865, 870; Brâncoveanu Constantin 822; Brancovici Gh. (Cronica) 820; Brandstein W. 713, 804; Branisce M. 885; Branisce Dr. V. 852, 859, 885, 886, 887; Brătescu C. 838; Brătescu-Voineşti I. Al. 844, 858, 867, 869, 872; Brătianu G. 838; Bratu Gh. 835; Bratu T. 878; Breazu I. 894; Brentano 690, 841; Brinkmann H. 875; Brownok I. R. 860; Brück J. 805, 810; Bruckenthal 843, 870; Brondal V. 797; Brunot F. 704, 709, 717; Brzeski N. 832; Bucuţa E. 744, 802, 820, 827, 835, 836, 841, 857, 858, 861, 683, 867, 878; „Bucvariu" 833; Budai Deleanu 814, 844, 877; Bugnaru T. 842; Bühler K. 677; Bulat T. 830; Bulat Dr. K. 276; Busuioceanu Al. 867, 879; Buta N. 835; Buteanu A. 874.

Cacavela 822; Cacovianu 875; „Calendar" 832, 833; Călin 853; Câmpineanu 824; Candrea-Densusianu 407; Candrea I. A. 139, 449, 753, 754, 763, 771, 772, 773, 792, 794, 797, 808; Cantacuzine Charles Adolphe 876; Cantacuzino C. Stolnicul 858; „Cântarea cântărilor" 874; „Cântarea României" 862; Cântecul Dunării 523, 524, 526, 528, 533, 536, 537; Cantemir A. 845; Cantemir C. 846; Cantemir D. 845, 846; Capéran J. 877; Capidan Th. 61, 279, 745, 748, 795, 808, 812, 820, 822, 827, 828, 839, 894, 903; Caracostea 533, 535, 852, 856; Caradja I. Const. 845; Caragiale I. L. 844, 846, 854, 856, 858, 872, 902; Caragiale M. S. 869; Cardaş Gh. 802, 813, 817, 844, 846, 863, 871, 877; Carducci 869; Carra J. L. 876; Corso R. 817; „Carte de judecată" (Mitropolitul Filaret) 833; Cartojan N. 745, 830, 831, 859, 875; Costano V. 849; Cătană G. 31; „Catavasier" 833; Ceaslov 1731, 833; Cerna I. 846; Cerna P. 846, 872; Chendi 846, 847, 852; Chinezu I. 801, 895, 904; Ciclopul 878; Cihac 406, 420, 422; Cyartoryski A. 820, 824; Ciobanu Şt. 845; Cioculescu S. 871; Cipariu T. 2, 483, 555, 794, 814; Ciura A. 837, 840; Clédat L. 717; Codarcea I. 835; Codex Cohalmiensis 833; Codicele de la Neamţ 1757, 832; Codicele pribeagului Gheorghe Ştefan 830; Cohen M.806; Collinson W. E. 805; „Cometa" 859; Comnena Anna 839; Conachi 77; Constant E. 877; Constantinescu N. 864; Constantinescu P. 837, 838, 846, 853, 856, 858, 863, 865, 867, 871; Constantinescu Delabaia 835; Conul Leonida 902; Coresi 900; Coriolan 824; Cornea G. 870; Coşbuc G. 847, 848, 872, 877; Costăchescu M. 830, 831, 840, 845, 877; Costea I. 894; Costin

©BCU CLUJ

Miron 826, 847; Crăciun I. 802, 847, 894; Crainic Nichifor 871, 872, 876; Creangă I. 849, 850, 893; „Credinţe" 853; Chrestomatia românească 819; Chrestomaticul românescu 819; Creţeanu G. 862; „Crezul" din veacul al XVI-lea 833; Cridim 867; Crilov 873; Croce 724; Cucu D. I. 827, 863, 865, 867, 871; Cuza A. C. 84, 853; Cvijić 3.

Dabija Pah. 846; Dăianu E. 820; Daicovici C. 894; Dalametra 828, 829; Damé Fr. 300, 482, 753; Dante 848; Darie I. 871; Darmesteter A. 277; Darmesteter Fr. 279; Davidescu N. 871; Debrunner Al. 805; Decei A. 877; Delacroix H. 711; Delahaye H. 812; Delavrancea B. 850, 859, 872; Densusianu Ov. 139, 212, 410, 449, 533, 553, 753, 763, 771, 772, 773, 774, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 797, 804, 808, 809, 810, 812, 850, 868; Désormaux C. 452; Descrierea Moldovei 846; Deutschbein 691, 723, 805; Dialoguri greco-slave româneşti 828; Diculescu C. 209, 279, 378, 413, 449, 548, 754, 805, 826, 894; Dima Al. 842, 870; Dimitriev 873; Dionisie Eclesiarhul 824; Dittrich 691; Divina comedia 848; Dobrotă E. 812; „Doina" 853; Doine şi Lăcrimioare 841; Domaschke W. 276; „Domniţa Rosanda" 857; Dongorozi I. 860; Donici A. 837; Donici L. 836; Drăganu N. 61, 145, 162, 173, 176, 177, 193, 200, 214, 215, 223, 230, 279, 305, 308, 311, 323, 770, 823, 830, 834, 835, 838, 839, 848, 868, 895; Dragnea M. 842; Dragnea R. 842; Dragomir S. 809, 822, 826, 835; Dragomirescu M. 841, 871, 872, 873, 876; Dragoslav I. 892; Drouhet Ch, 841; Duldner S. 903; Dumbravă Bucura 836; Dumitrache Cronicarul 821; Dumitraşcu N. S. 813, 817, 828; Dumitrescu I. 812; „Dureri înăbuşite" 863.

Ebner Eschenbach M. 848; „Echilibrul între antiteze" 857; Economul C. 903; Eder 2; Egmont 878; Eijkman L. 818; Eisner P. 873; Elefterescu E. 812; Eliade P. 844; Ellis 902; Eminescu 851, 852, 853, 854, 855, 856, 872, 877, 893; Eminovici H. 854; Endel P. 840; Enescu E. Z. 894; Enthologhion 833; „Eteria" 822; Euripide 878; Evolceanu D. 877.

Fabri J. E. 840; „Făclia de Paşti" 846; Falcucci F. D. 453, 454; Falk Hj. 805; „Fântâna Blanduziei" 856; Faptele Apostolilor 831; „Făt-Frumos din Teiu" 853; Faust în româneşte 878; Favero Al. 432, 894; Ferenczi Al. 862; Feresnariu S. 828; Fierescu C. 842; Filimon N. 875; Filip N. 62; Filitti I. C. 821, 830, 837; Flechtenmacher Chr. 822; Flondor 887; Flaubert 863; Florescu P. 871; Florian M. 871; Florinescu A. 894; Flora 840; Floru I. 802, 803; Forchhammer J. 818; Fort C. D. 808, 809, 870; Foti I. 808, 877, 878; Fotino M. 803; Foulet L. 868; Frâncu-Candrea 30, 482; Frati L. 438, 439; Friedwagner M. 745, 805, 818, 880, 881, 882; Franyó Z. 853; Frola G. 438, 449; Funke O. 806, 808; Furtună Econ. 810, 849, 862; Fuss M. 555.

Gál K. 868; Galaction Gala 853, 865; Gamillscheg 405, 763, 799, 903; Gane 853, 860; Gârleanu E. 856, 861; Gaster M. 753, 876; Gennep A. van 817; Georgescu I. 813; Georgescu-Tistu N. 801, 820, 821, 897, 903; Gherasim V. 809, 882; Gheorghiţă A. 849; Gheorghiu A. 835; Ghergariu L. 860; Gherea I. 872; Ghergel 801, 894; German T. 809, 813; Getzler A. 745; Ghibănescu Gh. 827, 828, 830; Ghibu O. 831, 837, 887, 903; Ghica I. 846; Gilliéron 535, 796, 797, 806, 812, 881; Ginneken I. J. von 801; Gioia E. 823; Giuglea G. 92, 121, 183, 229, 314, 413, 535, 754, 759, 764, 765, 767, 774, 821, 897; Giuglea-Vâlsan 31; Giurescu C. C. 821; Goethe 878; Goga O. 821, 853, 856, 870; Gogol 844; Goldiş V. 853; Goleştii 857; Gomoiu 818; Gorovei A. 48, 813, 814, 817; Gorun I. 868, 869, 871, 878; Grămadă N.

©BCU CLUJ

810, 839; Grămadă I. 36; Grammont M. 818; Graur 235, 810, 839; Grebenşcicov 878; Grecu V. S. 872, 877; Grénier A. 883; Griera 806; Grigoraş S. Em. 845; Grimm P. 878, 894; Grozescu I. 831; Guarnerio P. E. 433, 434; Guglielmini D. 436; Guiart I. 553; György I. 803; Gyulai L. 830.

Haas 719, 778, 806; „Hagi Tudose" 850; Halici M. 823; Haneş V. 843, 846, 877; Hangherli C. 821; Haret S. C. 858, 863; Hasdeu B. P. 413, 794, 856, 857; Hatzfeld 805; Havers W. 745; Haust I. 811; Heine H. 878, 879; Helbig 760; Heltmann A. 840, 846; Herdin E. 717; Herescu N. I. 872; Herzog E. 745, 761, 764, 774, 801, 809, 882, 887, 902; Hienz Dr. H. 803; Hirscher 900; Hodoş A. 865, 876; Hodoş N. 803; Hoëg C. 548; Hogaş C. 871; Hoffmann I. B. 704, 801; Homer 877; Hönigswald 806; Horaţiu 872; Horning A. 463; Horwath W. 839; d'Hauterive 876; Hotea O. 904; Hotnog T. 839; Huger O. 801; Hugo V. 856; Humboldt W. von 684; Huss R. 811, 839; Husserl E. 691.

Iacob R. 860; Ibrăileanu G. 841, 846, 863, 870, 872, 876; Ibsen H. 877; Icunom 811; Ienăchescu Gh. 850; Ifigenia în Taurida 878; „Indeletnicire despre buna murire" 833; Infernul 848; „In slujba păcei" 844; „Intrebarea creştinească" 834; Ioan de Prislop ot Belgrad 820, 832; Ion a lui Toderică din Cotârgaş 828; Ionescu Al. Sadi 802, 803; Ionescu C. 865, 873; Ionescu N. 862; Ionescu-Darzău E. 820; Humor 832; Iordăchescu C. 853; Iordachi V. V. 846; Iordan I. 745, 780, 805, 835, 839, 868; Iorga N. 553, 802, 813, 814, 818, 822, 831, 838. 844, 845, 846, 854, 857, 858, 863, 870, 873, 877; Iosif St. O. 858, 859, 877; Ipsen G. 801; Irinieu Cora 836; Isăceanu I. 814; Isopescu C. 831; Istoria ieroglifică 845; Istoria imperiului otoman 845; Istrati C. 857; Istrati P. 876; Isthvanfi N. 814; Ioviţia I. 831; Izmailov 873.

Jaberg K. 805, 828, 903; Jagić 890; Jakobson R. 777; Jakotă M. 878; Jancsó E. 840; Jarník H. 404; Jespersen 708, 710, 717, 807, 808; Jireček 3, 4, 7, 14, 23; Jókai M. 840; Jokl N. 752, 757, 760, 801, 807; Jones D. 903; Jordan L. 805; Jud I. 798, 805, 828, 903; Junimea 836, 853; Junimea română 842; Junker F. I. 683; Junt A. 717.

Krizsó K. 803; Kalepky Th. 716; Karadja C. 822, 831; Karg I. 818; Karterska Maria 857; Kastil A. 806; Käutner S. 554; Keller G. 853; Karceoskij S. 777; Keresztury-Olteanu Al. 822; Kiriacescu N. 813; Kirileanu G. T. 416, 813, 814, 835, 838, 849; Kirileanu S. T. 836, 891; Kisch G. 400, 839, 890, 898; Kiss P. 877; Klein K. K. 809, 822; Kogălniceanu I. M. 830, 859; Kraemer 812; Kristóf G. 814, 840; Kriza I. 822; Kunich 852.

Lacea C. 61, 279, 395, 404, 745, 826, 834, 900; Lalescu Tr. 822; Lamartine 841; Lambrior 27; Lanuess 717; Lapedatu A. 822; Lascarov-Moldoveanu 860, 863; „La Steaua" 853; Laurian si Massimu 901; Lazăr Gh. 859; Lazăreanu B. 836, 848, 854, 857, 873; Lăzărescu E. 854; Lefeuve A. de 870; Legenda lui Avgar 830; Legenda liturghiei 833; Legenda Troadei 831; Legrand E. 717; Lemeni Episcopul 822, 843; Lerch E. 698, 716, 805, 812; Lerch G. 716; Leskien 890; Letopiseţele Moldoveneşti scrise slavoneşte 832; Letopiseţul de la Bistriţa 819; Letopiseţul de la Putna 819; Levi A. 426, 430; Lindsay W. M. 427; Lipăneanu M. 889; Lips M. 714, 716; Liturghie 833; Liturghier 833; Loewenthall 811; Loghin C. 825, 873, 874; Login-Hossu 814; Longa G. 445; Lorck E. 716; Lork S. 806; Lovas Fr. 831; Lovinescu E. 825, 869, 870, 871, 874,

©BCU CLUJ

876; Lozinsky Gr. 845; Lubben A. 451; „Luceafărul" 851, 852, 853; Lucian C. 809, 812, 817, 838; Lupaş I. 822, 823, 831, 832; Lupaşcu D. P. 45; Lupeanu A. 809, 814.

Macedonski 892; Mayer T. 836; Maimuca N. 823; Maiorescu I. 579; Maiorescu T. 843, 844, 849, 853, 854, 856, 860, 862, 863, 892; „Mântuirea păcătoşilor" 832, 833; Manuscripte 829, 831, 833, 834; Mândrescu 21, 482; Manescu C. 483; Maniu 869; Maniu A. 877; Maniu I. 843, 858; Mano H. 841; Manolev 871; „Mara" 865; Mărăcineanu 854; Marcu A. 744, 823, 825, 841, 874, 875; Marcu H. 904; Maretić 890; Marian 292; Marian L. 803, 848, 857; Marian S. Fl. 40, 44; Marinescu A. 823; Marinescu C. 838 900; Marki A. de 829; Marschall F. H. 822; Marty 690, 808; Marţian I. 830; Marmeliuc D. 835; Marouzeau I. 706; Massia 434; Mateescu G. G. 900; Mateevici Al. 860; Maxim Gh. 858; Mazaris 840; Mazzi A. 459; Medin A. 441; Mehedinţi S. 860; Mehedinţeanu S. 869; Meillet A. 710, 713, 719, 806; Meyer G. 409; Meyer-Lübke 405, 407, 411, 419, 719, 745, 763, 765, 794, 798, 806, 818, 868, 882, 883; Meyer W. 794; Meissner C. 837; Menniken F. 717; Mérimée 840; Meringer 881; Meşterul Manole în literatura bulgărească 873; Meteş Şt. 814, 818, 823, 826, 864; Micu-Klein S. 860; Mihăileanu 828; Miklosich 2, 3, 423, 483, 579, 794; Miletič 1, 2, 3, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 19, 23, 24; Milescu 861; Mina 16; Minea I. 823, 825, 832, 845, 847, 866; Minulescu 869; Mirea A. 842; Mioriţa 812, 815; „Mirologul" 850; Mocanu I. G. 849; Mocioni Al. 886; Moga I. 823; Moldovan G. 20, 843; Moldovan Micu I. 814; Moldovan M. 2; Moldovanu C. 873; Moldvai Gr. 843; Molia I. R. 828; Molitvelnic Buc. 1764, 863; Molitvelnic Iaşi 1754, 833; Molnár Piuariu Ioan 822; Maupassant 863; Morariu Leca 579, 795, 803, 806, 816, 828, 822, 834, 836, 848, 849, 850, 854, 858, 861, 865, 869, 878, 903; Morariu Liviu 832; Morariu V. 745; Mordinov V. 819; Morf H. 876; Morfoci V. 829; Morris 723; Moşoiu T. 861; Motogna 799; Mugur G. D. 867; Mumuleanu 893; Munteanu Gh. N. 861; Munteanu V. 876; Munster S. 831; Mureşianu A. 824; Mureşianu I. 824; Murgu Eftimiu 822; Murnu G. 854, 874, 877, 878; „Musa romana" 831; Mustafia 883; Muşlea I. 814, 815, 816, 883, 900, 903.

Nandriş G. 745, 806; Narly C. 856; Naum A. 815, 894; Nedelcu 755; Negrescu S. 873; Negri 821, 861; Negruzzi C. 873; Negruzzi I. 843, 865, 866; Neniţescu Şt. 836; Netolitzky F. 845; Nicolăescu Plopşor G. 815; Nicolaiasa G. 802, 824; Nicolaidi 828; Nicanor P. 854, 855, 870, 874; Nicolau M. 806; Nigra C. 452, 456, 457; Nisca P. 888, 894, 904; Nistor I. 69; Niţulescu I. 907; Noreem A. 680, 712, 991; Novacovici E. 903; Novakovič St. 812; Nuşi Tullius 877; Nyrop Kr. 697.

Obedeanu C. 803; „Oberon" 852; Obert Fr. 817; Obradovici 873; Octoih mic 833; Odiseia 877; Odobescu A. 861, 862; Olănescu-Ascanio 878; Oliver D. 429, 452; Onciu 546; Opitz M. 841; Opreanu S. 838; Oprescu G. 857; Oprişan I. 855; Orezy Baroneasa 840; Orient A. 876; Ortiz R. 744, 848, 869; „Ostaşul Român" 849.

Păcală 576; Păcăţianu 820, 824; Palazzeschi 869; Palia de la Orăştie 884; Pamfile T. 836; Panaitescu Em. 885, 900; Panaitescu P. P. 803, 815, 824, 826, 847, 857, 861; Pancratz A. 903; Panconcelli C. 818; Pandrea Eft. 815; Pann 873; Panţu Z. C. 555; Paollieri 869; Papacostea C. 845, 855; Papadopol P. I. 845, 858; Papahagi P. 783, 794, 799, 809, 811, 826, 829, 840; Papahagi T. 45, 806, 808, 815, 818, 829, 903; Papp L. 904; „Paraziţii" 850; Parhomovici

©BCU CLUJ

S. M. 803; Paris G. 277, 890; Parodi E. G. 807; Partenie P. 858; Pârvan V. 744, 799, 862, 883, 884, 885, 900; Paşca Şt. 228, 238, 406, 410, 806, 901, 903, 904, 905; Paşchivschi V. 832; Pascu G. 122, 138, 240, 310, 422, 578, 798, 799, 824, 828, 829; Pătrăşcanu D. D. 837, 864; Paul I. 837, 890; Paul R. 801, 893; Pauli C. 276; Păun al Florii din Râtcova 536; Pănuescu-Ulmu T. 878; Penticostarion 833; Pernice A. 874; Perpessicius 847, 848, 863, 870, 879; Perrin E. 462; Petică Şt. 872; Petrarca 841; Petrescu C. 871, 878; Petrescu Petra 855, 859, 861; Petrino 854; Petronius 843, 855, 875; Petrovici E. 892, 900, 901; Petrovici I. 846, 860; Pestalozzi R. 718; Philippide A. 758, 826, 875, 900; Piţ 3, 27, 28; Picot É. 821, 823, 824; Pieri S. 450, 451; Pilat 870, 872; Pilutio Vito 823, 830; Pinetta M. 816; Pintea M. 816; Pliniu 540; Plopşor N. 414, 903; Poienaru P. 822; Poirot J. 812; Pohonţu E. 846; Pollak H. W. 680; Pop Samuil 814; Pop Sever 901, 903, 904, 905; Pop Şt. 816; Pop V. 860; Popu-Câmpeanu Ion 816; Pop Reteganul I. 837, 848; Popa A. 816; Popa S. 855; Popa St. 536; Popa Tr. 864; Popa-Lisseanu 862; Popescu-Telega A. 903; Popovici C. 832; Popovici I. 578, 579, 795, 818, 890; Porzig W. 690, 812; Poteca E. 824; Povestea tălharilor 833; Pralea 893; Prati A. 446; Precup E. 815; Predică românească ţinută în Roma 831; Priper M. 832; Procopovici Al. 744, 752, 766, 818; Profeţii istorico-religioase 833; Protocolum 833; Protopopescu Dragoş 824, 859, 878; Psaltire 833; Psaltirea Scheiană 833, 834; Psaltire slavonă 834; Pseudo-kinegeticos 861; Pumnul A. 825, 855; Puşcariu L. 903, 904; Puşcariu M. 904; Puşcariu S. 61, 117, 120, 128 n., 129, 129 n., 137, 164, 212, 238, 279, 286, 288, 294, 310, 313, 405, 576, 577, 578, 579, 580, 758, 771, 777, 794, 795, 807, 809, 812, 815, 825, 837, 882, 883, 895, 901, 903; Puşchilă D. 754.

Quittendorf 839.

Racoce T. 819; Racoviţă M. 900; Radu C. 844, 875; Radu D. Dr. 553; Radu I. Dr. 553; Rădulescu Codin C. 813, 816, 837, 838, 891; Rădulescu Heliade I. 821, 857; Ralea M. 663, 875, 878; Raţiu Dr. I. 886; Răuţescu I. 833; Răuţescu-Dragoslavele 837; Răutu N. N. 808; Războiul Troadei 816; Rebreanu L. 876; Regula M. 834; Reli S. 824, 833; Resmeriţă A. 829, 903; Rezasco G. 441, 448; Riegler E. 809; Riegler R. 811; Richter E. 698, 812; Ries I. 718; Rittler E. M. 822; Rohlfs G. 419, 548 n., 805, 807, 829, 835; Roletto G. 429; Romanescu M. 873; Roques M. 533, 804, 812, 834, 894, 902; Roşca P. 836; Roşculeţ E. 904; Rosenfeld 843; Rosetti A. 299, 770, 781, 790, 804, 818, 833, 862; Rosetti C. A. 803; Rosetti R. 816, 837, 867; Rossi G. 460; Roşu I. 833; Rudow D. V. 876; Rousselot 890, 891; Rousseau J. J. 841; Russo A. 821, 682; Russo I. 873; Ruy-Blas de V. Hugo traducere 878.

Sadoveanu Marin Ion 867, 875; Sadoveanu Mihail 837, 858, 862, 863, 864, 866, 869, 877; Şaguna A. 864; Şăineanu C. 875; Şăineanu L. 30, 31, 292, 312; Saint-Pierre 841; Sala V. 816; Salvi G. D. 432; Salvioni C. 438, 444, 454; Samarineanu G. M. 821; Samurcaş Tzigara 804, 826, 876; San Marino 809; Sân-Giorgiu I. 858; Sandipa filosoful 832; Sandu-Aldea C. 837, 888, 889; Sanielevici H. 842; Sapir E. 71; Sârbu I. 873; Sassu C. 804; Saussure de 691, 710, 711, 777, 804; Saviu P. 829; Sbornicul de la Chiev, 1561, 832; Sbornicul lui Azarie de la Petersburg, 1710, 832; Sbornicul de la Tulcea, 1710, 832; Scarfoglio 869; Schade O. 451; Schiopul I. 824; Schmidt J. 881; Schrader O. 276; Schrat-

©BCU CLUJ

tenthal K. 876; Schrijnen J. 807; Schuchardt H. 449, 459, 710, 712; 723, 782, 794, 807, 880, 901; Schuller H. 875; Schullerus A. 889; Schürr F. 807, 835; Schwyzer E. 801; Scriban Archim., 833, 869; Sripture E. 818; Sechehaye 706, 714; Şeicariu P. 866, 875; Semaca A. 862; Şepticki A. 803; Şerbănescu Th. 873; Sergescu P. 858; Serra G. Domenico 745, 902; Seure G. 477, 478; Sevastos M. 804; Severin C. I. 868; Şiadbei I. 745, 809, 813, 816, 856, 857, 876; Sigerus E. 841; Sigerus P. 554, 555; Sima Gr. 31; Simionescu Dr. E. 833; Simionescu I. 845, 861, 903; Simionescu I. Dan 826; Şincai Gh. 553, 554, 555, 556, 860, 864; Sirku P. 14; Skok P. 401, 435, 745, 757, 804, 818; Slavici 852, 854, 856, 864, 865, 866, 867, 878; Slotty Fr. 722; Soacra cu trei iezi 849; Socec Al. 275; Söderhjelm 804; Şoimaru T. 876; Sommer F. 697; Soricu I. U. 878; Soveja Al. 860; Sperber 719; Speranţia E. 856; Speranţia Th. D. 797, 872; Spiridon L. 904; Spitzer L. 412, 704, 714, 717, 719, 745, 748, 757, 807, 811, 812, 835, 869, 882, 896; Stahl 691; Stamati C. 873; Stamatiadi P. 861; Stănescu C. 859; Stavri A. 893; Ştefan Gheorghe 830; Ştefanovici I. O. 902; Steinthal 691; Stenzel Lork 806; Stoica E. 838; Stoika C. 842; Stoicescu D. 850; Stolz-Schmalz 704; Stöhr A. 685, 686; Storch A. 781; „Strastnic" 833; Struţeanu S. 847, 848; Suchianu D. I. 864; Suciu C. 824, 825, 843, 864; Sweet H. 903.

Tagliavini C. 744, 745, 811, 841, 876, 903; Tappolet E. 426, 428, 807; Tardent 820; Tasso 844; Tassoni A. 844; „Tatăl nostru" 830; Tausis Fl. 826; Tcaciuc N. 878, 879; Tempeanu V. 878; Ţenescu E. 817; Teodorescu-Branişte T. 842, 846, 850, 867, 876; Teodorescu D. M. 894; Teodorescu Dem. 866; Teodorescu G. Dem. 482, 483; Teodorescu I. 850; Teodosie Mitropolitul 823; Theocrit 815; Theodorescu Dem. 807; Thomsen V. 797; Ţichindeal 873; Ţiganiada 875, 877; Tiktin H. 139, 139 n., 145, 300, 308, 312, 404, 407, 411, 416, 417, 418, 420, 421, 422, 423, 424, 459, 753, 754, 763, 794; Tipărituri vechi 829; Tobler A. 699, 716, 791; Tocilescu Gr. 845; Todica G. 817; Toderaş O. 903, 904; Tolan I. 876; Tomescu 876; Tomescu D. 847, 874; Topârceanu G. 817; Ţopa D. 825; Torouţiu I. 879; Trandafir H. 848; „Trei Viteji" 844; Triod 834; Triodion 833; Trombetti A. 710; Troubetzkoy N. S. 777; Turuc E. 904; Tuţescu Şt. 813, 816, 838, 891.

Ubicini A. 823; Ulmu T. 876; Ureche Gr. 826, 847, 866; Urăcescu V. 833, 834; Ursu I. 838; Urzică Gh. 804.

Văcărescu Elena 876; Văcărescu Iancu 858; Valaori I. 286, 807, 812; Valentiny Antal 819; Valerian I. 862, 876; Vâlsan G. 523, 535, 817, 841, 845, 858, 860, 903; Varlaam D. 824; Vârtosu Em. 857; Varro 540; Vasconcellos I. Leite de 745; Vendryes J. 286, 711; Veress A. 822; Veress N. 804; Versuri vechi 830; Vianu T. 842, 856, 860, 876, 879; Viciu Al. 21, 22, 33, 34, 37, 40, 310, 422; Viglio A. 435, 441; Virág 860; Vizante 854; Vlădescu I. 819; Vlahuţă 858, 866, 867, 872; Voiculescu V. 856, 867; Vossler 699, 700, 714, 719, 724, 725, 805, 807, 808, 868; Vuia R. 112, 112 n., 114, 422, 817; Vulcan I. 821.

Wahrmann P. 801; Walde A. 812; Wallensköld A. 808, 818; Walter A. 808; Walzel O. 716, 718; Weigand G. 297, 299, 535, 580, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 763, 778, 779, 781, 792, 794, 799, 876, 890, 902; Weisgerber L. 808; Welander 805; Werrnicke 851; Wheimann W. 879; Wielandt 852; Wilkinson W. 876; Winkler E. 869; Wolf A. 840; Wölfflin 724; Wunderlich 704; Wundt 691.

©BCU CLUJ

Xenofon 878.
Zaborovschi V. 825; Zahen G. 850; Zamfirescu D. 867, 872; Zarifopol P. 879; Zauner A. 276, 279, 280, 285, 286, 287, 288, 308; Zavoral M. 894; Zeuss 826; Zotta 811, 841, 846, 847.

c) Cuvinte.

albaneze.

ajer 761, ema 753, anguliče 894, kafe 420, dahor 894, dhală 811, θumbuta 811, dander (tosc) 755, flake 472, galpa 894, gemp 758, Gikë, Gika 583, gint 763, Gjon, Gjoni 583, gľüš 758, 894, gümtüre 758, gusme 895, goga 546, hames 784, ľar 897, lare 584, l'e 546, Lekë, Leka 583, merkoš 895, mbroj 894, murk 213, ndoń 985 piso 747, pušoj 895, ŕate 409, ŕatoń 409, repete 763, šaroj 395, Simbidri 985, Skëndo 583, skime 418, škrep 768, šteze 754, Thomá, Thomáj 583, Vale 895.

alte limbi.

*Donare trac. 799, Donaris trac. 799, 800, erebesatze basc. 810, jupikellos gallic 798, rîka gall. 461.

germane.

Augesmustert 213, Akazie 383, Bandel săs. 895, Bauch 326, Breme 317, Britsche 895, Britschel 895, dander săs. 756, danner sas. 756, Dunawi got. 799, Eilwagen 140, fein 292, Flärre 897, flêšer săs. 186, frisch 899, Fuhrmann 186, geitz m.-germ. 894, gaits got. 894, Händler 196, Haar-Zopf 283, Hühnerauge 215, Hund 200, Kapsel 167, Klumpen 176, Kochbach săs. 895, Kuhbach 895, Kübel 900, Laube 897, Leichengarten 900, Lieferant 208, Mân săs. 896, marrian 767, Mäkler 211, Mäklerei 211, 's Obere 902, paperarde săs. 410, piersch săs. 410, 900, Pritsche 895, Pristchel 895, Rimf-ert săs. 895, Riss 900, Roth 901, Runzel 305, Spik 900, Spikenard 900, Stolne 325, Strapaze 233, strupiert germ.-austr. 233, Tĕplänk 811, Thal 896, Vogel 896, Vorspann 187, Zinsstab 402.

greceşti.

ἀμαράκιον 382, βασιλικόν 798, βαύκαλος 898, βίρσα 312, γράφυρος 897, δάφνινος 798, διψία 839, Ἐλάσωνα 894, ἔνδρυον 897, neogr. θλιβερός 381, θλιμμένας 381, κοδώνεα 839, κονίς 897, ladion 550, λάπαδον 898, λιγυστικόν 798, μαίνομαι 547, μαράθριον 380, 381, 384, μῆλον 897, μεγαλομανής 547, *μόλοθρον 380, 381, 384, νήπιον 419, οἰνομανής 547, οἰνομανία 547, ὀρθός 543, ὀρθομάντις 543, πέλ(α)νος 897, περίορθρος 380, περίορθρον 384, μῆγμα 419, πηλός 419, πληρόνω 419, προορθρίζω 380, πρόορθρον 380, 384, προώριος 380 πρόωρος 380, 384, ῥέθος 766, σειρά 390—1, 394, σεμνός 897, σῆμα 419, σκαρίφω 897, σκέμμα 413, σκέπτομαι 413, σκίδιον 754, στέμμα 413, στενυγρή 897, σχεδία 754, σχῆμα 412, 413, 417, 418, σχηματίζω 415, σχίδιον 754, σχίζα 754, *σύρω 897, τηλίκος 419, τρίκκα 894 φωλεός 898, *χηδεύω 419, neogr. χλιβερός 381, neogr. χλιμμένος 381, χύμα 474, 894, χυμίζω 474, ὤκυμον 798.

©BCU CLUJ

latine.

*abieteus 897, agna 897, agnitia 292, altare 761, altarium 761, amarus 767, amita magna 426 ş. u., 902, *ammagire 784, *ammatire 784, amurca 550, *angularium 779, animalia 794, aramen 780, arcus 459 ş. u., arcus bibit 902, auricularia 779, avula 897, avunculus magnus 426 ş. u.

bacausas 902, balteus 459 ş. u., barbatus 539, basilica 435, baucalis 898, bava 839, bobus 762, *boletis 763, braca 405, *bracile 776, bucca 286, burra 450, *byrsea 312.

caballaris 761, caballarius 761, camella 898, camisia 405, capĕr(r)o 897, *capraricia 776, carrus 405, catinus 782, caucum 797, cava 405, cavannus 405, caveo 404, caveus 902, ceraseus 768, ceresia 768, chorus 901, *cicala 901, cinctura 759, cingula 459 ş. u., cingulum 459 ş. u., circus bibit 902, *cirricius 292, clam 413, coarium 902, coccus 548, coccinus 548, „columbarum" 897, colus 797, commodare 868, compĭtum 794, contra 776, cous 902, *covacias 902, *covacjolu 902, *covacjora 902, Coveus 902, *Covarile 902, *covariu 902, cratis 444 ş. u., *cratula 444 ş. u., crocitare 436, culicellus 897, cunnus, 313.

Dalmatia 902, Danubius 799, daphne 798, *debilu 811, Delmatius, 902, *disglinare 183, dismonitare 897.

ebriacus 456, *eccu-talis 760, equarius 810, *exclamitus 416, *endrella 897, *(ex)fart-icare 897, expeditio 780, *explango 780, expono 780, extalio 780, extinguo 780, extirpe 806, extirpus 829, exutus 897, exvolare 385.

facla 472, faenerare 868, falodia m.-lat 457, fenus, -oris 92, *fenorarius 92, Flutausis 826, fossatum 478, 479, furcilla 797.

gallicinium 447 ş. u., gallus 900, gens 760, gingiva 287, grabatum 446 ş. u., *graccinare 897, graccitare 897, grumulus 410, gula 286, 755.

harundo 780, *herba dacia 902, herba dania 902, *horr(ĭ)dor 410.

*immarceo 477, 478, *immarcesco 477, immarcessibilis 477, immergo 478, *imburidare 898, *incaveare 898, in-conclavellare 897, inde 779, in + sĕr(r)are 391, 392, intelligere 797, in + tenuare 794, *intrarmare 776, iste 579, iuvenalis 761.

junctura 758.

labes 549, *labeus 549, laius 548, laius lat. med. 548, 550, laurus 548, 897, lenis 762, leporina 548, leve(m) 545, levisticum 798, liber 545, libertare 545, libertus 545, *loquaticus 901, loquax 901, lucem 898.

maccones m.-lat. 452, maccus 452, magnus 898, 902, malacia 795, maltha 453, *malura 382, manticula 453, manticulare 453, manus 543, *marathrium 381, martyrare 437 ş. u., 902, masticinus 449, mastix 449, matertera magna 426 ş. u., medularis 761, *melicinus 449, *melix 449, *melulu 897, meo 477, mergor 477, meridie 407, *mĕrulus 408, mĕrus 407, meta 463, metale 463, 902, *metalia 463, 902, miles 483, mora 548, *morinus 548, mos 476, multa 898, mutuare 868.

*nībŭlus 384, 390, non 902, nūbĭlus 384.

*oestricula 781, oleaginus 550, oliva 549, opus 797, *oriclaria 779, *oscico 216.

palumbis 761, palumbus 761, *palpilliare 897, pannus 901, pater magnus 426 ş. u., *peduc(u)laria 779, pelagus 429, per rorem 380, pergo 477, pervidere 896, pestis 901, pīpio 901, pīpilum

©BCU CLUJ

901, *pipîţa 314, 901, pipitare 901, pîpo 901, *porcinus 897, porcus 897, *priulus 380, provolare 384, 385, 766.

radere 409, 509, radula 409, ralla 409, rallum 409, rallus 409, rapa 895, *rapacio 895, rapide 763, rapidus 762, rarus 410, ratis 452, rĕdigo 766, rĕpens 766, robur 897, rostrum 286, rosura 897.

sablum 811, salvus conductus regius 896, Sanctus Demetrius 783, 895, *sanguinicius 763, *scarifare 897, scema 412, schema 413, 415, 416, 419, schidia 754, *schima 419, scribo 897, sera 392, serare 391, series 390, sĕrra 390, servus 545, siliare 897, singularius 779, spatha 318, spicanardi 900, squamula 410, stemmata 413, sub + aĕnus 897, sublicidus 310, sub + inflare 897, submĕrus 897, subula 310, sub + vitreus 897, surgo 477.

tempora 797, *temulus 454 ş. u., 902, *tonicare 425, trans + traicere 902, tra(ns)mitto 776, tribuna, tribunal 430, ş. u., tub(u)lus 423, *turbulus 762, tympanum 902.

*udor 411, ululare 897, *ungulus 782, upupa 283.

vacuus = vocu(u)s 546, *vago 902, vago(r) 902, vervactum 540, 541, 542, vervago 540, 810, vervex 810, *vervicare 810, *vervicaria 810, *voceus 546, vocus 546, volet 546, vulvula 312, vulturius 761.

românești.

Abdulà 527, abure 762, acaciu 383, acelaşi 579, acoper(iu) 783, 869, acriş roşu 557, acru 556, ademenì 784, adinte 779, afin 562, afinar 383, afla 758, aftare ar. 760, ager 761, agliţ 560, Agliţa 16, aguridar 383, aida 526, aidaţ 526, aier 761, 845, aînderea 779, aista 579, aistu ir. 579, aiure(a) 799, al 527, alamă 525, Alba-Iulia 841, Albăstroiu 576, albie 303, albină 556, Albon 576, Alboń 577, alcalic 556, alce 556, alcedine 556, aleasă 291, a(l)inde(re) 779, alior 895, altinderi 779, alun 558, alunicari ar. 410, amăralà 767, amărăsc 767, amărâu 767, amăreală 767, amăreaţă 767, amărire 767, amăriu 767, amăţi 784, amegi 784, amfibii 556, amiridzu ar. 761, 811, amiroană 810, ammoont 556, amnu megl. 779, ămnu ir. 779, amproor 389, amurg 386, Ancă 16, Andrăşoń 577, Andriţoiu 576, anguliče ar. 894, angvillă 560, anine 762, ănreńce ir. 779, anşor megl. 290, 392, antimoniu 556, ăntru ir. 779, apă 816, apă galbenă 30[illegible], [illegible]ră 895, ară 542, aramă 558, arătare 413, arbor 761, arc 311, Ardeă 556, Ardeal 838, 839, arel 779, Argeş 885, argilă 557, argint 895, argint viu 560, ariciu 278, 303, 558, 780, a. de pădure 559, ariuş 896, arm 273, 274, 296, 297, 300, armăraş 318, armur 297, 318, armure 762, arsenic 557, ârtie 527, arudicari ar. 410, arunicari ar. 410, arvon 896, arvun 896, arvună 759, arvune 896, ascaldu ar. 780, ascap ar. 780, (a)scapit 780, ascariţă 557, ascuku ar. 780, ascuţi 727, aşezătoarea şauei 317, asfalt 557, aspar 780, asperdiciune ar. 780, aspic 395, 900, aspidă 396, asplâng ar. 780, aspum 781, aspun ar. 780, astaĭu ar. 780, (a)stâmpăr 781, aşteamăt 413, astingu ar. 780, astrag 781, aţină 794, atraţel 558, aur 816, aurar 772, aurel 525, auricalc 557, aurlu ar. 424, avea 64, 792, ayismăciune ar. 894—95, azbor ar. 780, azbunari ar. 780.

băbăluc 404, baban 404, babană 404, Baba-runca 898, Bărunca 898, babiruss 557, băbucă 895, băbuţa 816, bag 902, baier 315, baieră 816, băieţandru 117, bală 839, Bălăciul 527, Bălaşa 839, Bălăşońii 577, bălaur 557, 813, 816, bălăurel 525, 532,

©BCU CLUJ

Balcic 840, Balc(iu) 840, bâldîr 325, bale 272, 287, Balica 839, Baliţa 839, bălmăji 895, Băloiu 576, 578, Balş 839, balu 839, Baluca ar. 839, Băluş 839, Baluţă 839, ban 404, băndură 895, bărbat 538, 540, bărbătă 542, Bărboń 577, Barbută 810, bârdaı. 323, bârdăzan 324, bârdâzan 325, bârsă 895, barşon 755, bârţă 895, baş 527, băştălău 311, băţ 897, bătălău 311, bătătură 304, bătrin 771, bâtu 307, bâtu cozii 307, bealmăz 900, beauă 18 ş. u., beciu 783, belciug 783, belladonă 557, berbec 761, 762, berbinţă 810, Becicherec 899, bere 899, beregată 291, berigată 325, berliş 308, beţigaş 784, bezer 895, Bgirosân 582, bicăşăl curgătoriu 561, bicăşăl scânteitoriu 561, bichol 557, bindeu 324, biţ 292, bitat 292, bituşă 896, blană 525, bleasc 272, Bliaha 826, blid 790, blohătaie 326, boace 312, boala de apă 816, boandă 311, Boar 16, boarşă 312, boaşă 312, boaşcă 308, bob 562, bodaie 404, bodârlău 895, bodean 895, boe 557, bogat 291, boieci 302, boiugă 302, bojogi 326, bol 557, bolândariţă 558, bold 284, boldan 303, boldăni 302, boldi 302, boldoane 302, boldoaşe 313, bolea 404, bolfă 895, bolhăi 326, bolonică 755, bonasiă 557, bondrâş 895, borac 557, borcan 285, 898, bordea 404, borhan 324, borî 767, bortă 25, 26, 284, bortiţă 20, 25, bortocan 326, borza 404, borzoş 292, boş 312, boscorodi 895, boştofanie 25, bosumfla 897, bot 272, 284, botoş 896, bou 557, 762, bou de baltă 557, bour 829, boz 561, brace 828, brădicel 533, brâhni 769, braică 901, Brăiloiu 576, brânduşe 558, brânză zburată 811, Braşeu 406, Braşovean 406, brâu 751, breabăn 316, breaslă 769, breazdă 769, breb 316, brec 747, bremă 317, breton 283, bricelă 895, bricelă 895, bricilui 895, brie 560, brihan 324, briliancă 557, briuchanu 324, brişcăli 895, briu 771, broască 300, 302, 304, 318, 322, 561, broască râioasă 557, broscuţa moartă 304, bruescu ar. 894, brun 529, 549, brustur 557, 763, brusture 763, bubă 304, 816, bucă 274, 304, 318, 320, 321, buca curului 321, buca feţei 321, bucălaie 529, 534, 547, bucata hahamului 304, bucingiş 558, Budzatu 578, Budzătoń 577, 578, bufuri 308, bug 326, buh 326, buhă 283, 561, buhău 324, buhos 292, bui 425, bujică 425, bulă 755, bumbuşcă 26, bură ar. 810, Burcaş 810, burdan 323, burdie 324, burdihan 324, 326, burdu 323, burduf 326, burduh 323, burduhai 323, burduhăi 323, burduhală 324, burduhalău 324, burduhan 273, 308, 323, 324, burduhăni 323, burdujin 326, Burduloiu 576, burduzan 324, bureatele cerbilor 559, burete 304, 762, 763, burfă 323, burhoaie 326, buric 308, buruienuţe albe 558, bursă 323, burtă 273, 322, 323, Burtaşii 811, burtucan 324, 308, buruf 323, buşi 757, Busti 582, busuioc 798, busuioc de câmp 560, but 318, bute 21, 22, butură 290, 324, buturul cozii 307, buză 285, 286, Buzeu 885, buzumăni 896, buzur 896.

Căcăoń 578, cădelniţă 276, 277, 281, cafă 285, Caier 761, căigană 55, 401, căiu 274, 300, 320, 901, cal 747, călăbaş 896, Calamarea ar. 811, călar 761, călare 761, călbează 558, călcâiu 300, 303, călcâiul genunchelui 304, cal de apă 559, cale albă 40, calfăd 895, calmese 556, călpitură ar. 768, câlţăit 292, calţavetă 828, Căluşer 814, cămară 420, cameră 420, cămilă 898, cănăcuţ 895 cânc 528, cânepă de apă 558, cântător 21, 387, 551, 552, cap 272, 279, 280, capără 897, căpăţână 280, căpăţână de cal 274, căpătuit 782, căpătuiu 782, căpcăunii 810, căpeleş 896, căpiţă 303, căprreaţă 766, căprereaţă 776, căprioară 557, capsă 304, capsoman 546, captă 304, 322, capţă 303, 304, caraman 547, cără-

©BCU CLUJ

tar ar. 811, cărăzui 896, cărbune de pământ 559, cărbur 761, 791, Cardița 840, căre ir. 747, cârlig 300, carne groasă 320, carnea iei 320, cârneleagă 810, cărpănos 897, carpin 557, carpine 762, cârpiță 896, carriu 562, cârstață 897, cart 900, cârță 896, cartam 557, cartan 304, Cârțibav 895, Cârțibuș 895, cartifiol 557, cartilagine 557, cărtiță 558, cartoafă 325, cărțulie 326, cărunt 526, căsiță 303, castană 304, 548, castor 557, castravete 763, cătămâiu 901, catarâge 768, câte 896, către coadă 321, cătun 782, cătură 305, cătușnică 560, cau 404, 405, cauă 404 ș. u., ceafă 420, 758, celi 292, céráș 765, 768, cerașă 765, 768, cerb 557, cerb tarand 557, cerbice 304, cerbiță 304, cerc 895, 901, cerca 895, cercată 895, cereașă 768, cererea colacului 22, cergălău 896, Cergovean 406, ceriu 408, cerul gurii 290, Cervenca 16, cești eva 901, ceucă 406, chealfăd 895, Cherața 826, ches 308, cheșeli 303, chică 281, 303, chichilean 895, chiepcel 525, Chiev 172, chimin 557, chimir 420, chideu 26, chioară 896, chior 793, Chiorean 583, chiotori 289, chipotă 315, chipt 315, chipura arom. 397, chira 826, chișață 322, chișcă 303, 326, chișiță 273, 302, 303, chișiul dinapoi 318, chiștig 783, Chităricionii 557, chițean 811, chițoran 811, chivără 39, ciacă 303, cică 303, cicăli 901, čičer istror. 407, cicoare 557, cîeie 779, cigă 556, cili 292, cilit 292, cin 790, cină 552, 790, cincitură 47, ciniori 387, 557, cinipe 558, cintură 759, cioacă 406, cioară neagră 558, ciocă 406, ciocănitoare 560, ciocănitoare neagră 560, ciocârlie 556, cioc 305, ciocut ar. 811, cioică 406, 560, ciolan 296, ciolhă 314, ciomag 311, ciompleiu 307, ciont 318, ciontu cozii 307, ciopir 318, ciorâng 895, ciorăsc 766, ciorcuș 308, ciorcuiu 308, ciorcușă 322, cioroiu 895, ciort 272, 285, ciortu coadei 307, cioșcă 895, ciot în spate 317, ciotorogul cozii 307, cioncă 406, cip(a) 397, cipcă 26, cipeiu 307, ciripău 317, citrinell 558, ciubiă 900, ciucalău 283, ciuclău 303, ciucure 762, ciudat 291, 292, ciuf 282, ciuli 272, ciulina 562, ciurupar 292, ciung 895, ciungi 895, ciuntit 292, ciup 282. 303, 397, ciupă 397, ciupăi 397, ciupără 398, ciupcileag 398, ciupeli 398, ciupercă 311, ciupit 291, 292, ciurui 552, ciuș 747, ciutură 277, 280, cleiu negru 559, cleiu de beșică de moron 559, cleștaie 317, clește 247, 278, 288, 289, cleștii de lapte 278, 288, cliciu 318, 320, clopot 276, 277, 281, clopoței 556, clovaci 289, clucer 755, coabză 318, 320, coadă 274, 303, 306, 308, 311, coadă cu plezne 306, coadă cu ciopci 306, coada calului 558, coada șoricelului 556, coada vacii 562, coafsă 759, 760, coafșă 759, coaie 308, 312, coaiele popei 560, coamă 272, 282, 291, 303, coama dinainte 282, coama de pe frunte 282, coama de la copite 303, coama frunții 282, coapsă 273, 274, 297, 300, 302, 320, coarbă 548, coardă 273, 307, coașin 548, coastă 318, coastele calului 325, coațin ar. 548, cobalt 558, Cobășel 895, cobză 297, cocârlău 895, cocoară 556, cocor 896, cocoș încălțat 559, cocostârc sălbatec 556, cocostârg cu clonțul lat 560, cocostârg de casă 557, codaciu 310, Codlea 839, 899, codleț 305, codobatură 560, cofă 277, 280, cofârlie 284, cohlă 755, colă 755, colceriu 896, colnicul 538, colos 901, colț 272, 274, 289, 895, colț de lup 289, colțun 828, colubru 558, coluz 901, comb 321, comoară 420, conciu 26, condrăței 897, Constanța 898, copil 901, copită 273, 302, 303, 304, 322, copleși 810, corb 558, corî 901, corinteu 896, corită 896, corle 556, corleț 299, 300, 305, cormană 755, corn 305, coroiu 560, coș 326, cosâcioara 525, cosiță 305, cositoare 300, 305, cosor 277, 311, coștoafă 325, costruș 292, coștrujî 292, coștrușî 292, costrușit 292, cot 274, 305, 318, co-

©BCU CLUJ

tul calului 299, cotâń 300, coteiu 300, coţofană 560, coţofănì 784, cotor 34, cotoru cozii 307, cotul calului 299, cottul gobiu 558, Crăciun 756, crap 557, 558, crăpa 765, crăpitură ar. 768, creastă 321, 765, creasta cocoşului 557, crebăn 316, cred 765, crepa 768, crepătură 315, creşte 64, creţ 292, cretinţă 776, cretişor 556, creţoiul 576, 578, crinişel 533, cripitură ar. 768, Crişan 524, 534, criştă 303, Cristea 895, Criştea 16, cropă 284, crostă 768, crotal 558, cruce 320, 816, crucea şalelor 319, 320, crucea şelelor 318, crucile spetelor 317, crucea spinării 320, crujurat 38, crupa dinapoi 326, cubaşel 895, cuc 556, 558, cucor 896, cucurbată 280, cucută 558, Cula 582, culturat 558, cumpăt 894, *cun 313, cundu ar. 782, cununa unghii 304, cununa copitei 302, cupă 278, 289, cupiciă 305, cur 274, 279, 319, 521, curale 526, curătoare 524, 527, curcă 560, curcubeu 902, curea 775, cureastă 816, curechiu 557, curechiu cu căpăţână 557, curund 782, cuscrişor 561, Custeana ar. 840, čuštucare ar. 801, cusutoriu 561, cuţu cuţu 747, cvarţ 561.

Da 757, dafin 559, 798, dăhănì 35, dalbă 526, 337, dalbeş 524, damă 557, dăn 781, dandăr 754, 755, dăntru 781, dărab 311, Dărăban 583, Dărăscu 766, daravelă 311, dârlăi 311, dârlog 181, dărmă 759, dăsagi 313, dăsvoca 546, dată 23, deal 538, de-asupra cozii 321, deavlă 280, Dec(u) 811, decinde 779, dedeţei 560, dehoca 546, Deic(u) 811, deinte 779, deletnic 896, demăneaţă 781, 786, den 781, dentru 781, depără 398, deregătoarele 7, des 292, deşert 320, 322, 325, desmânta 897, despărţit 292, despica 527, deştepta 828, destul 897, devlă 280, *devocare 546, dezmierda 527, dictamu 558, dimineaţă 781, Dimoiu 576, 578, din 781, 869, dininte ar. 779, dinientre 7, dinte 272, 278, 287, 288, dinţi cânesti 289, dinţi de cal 274, 288, dinţi de cleşte 288, dinţi de iarbă 288, dinţi de lapte 274, 288, dinţi de mânz 288, dinţi dinainte 289, dinţi strungaşi 289, dintră 769, dintru 781, 869, dinţură 557, dispre 524, disvucare 546, doba 324, doborî 894, Dobrocea 890, dobrogean 543, Dobru 16, dologi 283 dor 868, 896, Dorohoncean 755, dosul calului 321, Dosul tecerului 896, Dosul seciului896, drac 902, Drăgoiu 576, 578, drâmbă 311, drămoz 562, draniţă 303, dreavă 300, 305, 319, dreava de la picior 308, drept 895, drevere 300, dropiă 560, druc 311, drug 311, drugă 308, 311, 895, dub 283, ducă 773, Dulfa 530, dumicat 896, dumuş ar. 894, dumuşarcu ar. 894, Dunăre 733, 812, 885, dungă 322, dupăros 283, dupuros 283, dura genunchiului 301, durerea de cap 816, durligi 302, durloiu 311, Duşoiu 576, duşman 547, dzăru ar. 811, dzunepine ar. 762.

Efimiţa 902, elefant 558, exarhu ar. 811.

Fagure 762, fain 292, falcă 272, 290, femeie 784, fanchiu 559, Fântâna Strechii 896, Fântâna Stretinii 896, fântânioară 525, fară 752, 754, 895, fărcane 897, fârcuş 311, făreca 784, fărmeca 784, fărm ar. 768, farton 26, fasian 560, fâşneaţă 274, 288, 315, faţă 281, faţa albă 529, faţa casei 281, fătăciune 274, 314, 790, fătos 761, fătătoare 313, 314, fecior 783, feciu 783, feliu 783, femeie 523, ferâie 810, 896, ferches 896, ferchezul 896, fereastră 283, fereca 34, ferecarea boului 20, ferie 896, ferr 558, fibă 828, ficat 326, Fierbântoiu 576, fileriu 408, filice 558, filomelă 560, fior 762, firfiric 810, fiular 761, flămând 322, flămânzare 273, 308, 322, 324, flămânzărie 325, flămânzeană 324, flămânzenie 324, flămânzie 322, flămânzire 324, fleac 326, fleacă ar. 472, fleamă 897, fleară 897, fleaşcă 285, fleură 897, flit 285, floarea

©BCU CLUJ

soarelui 559, floc 294, flocii pintenului 303, flocos 292, floier 301, floricea mult țiitoare 557, Floroiu 576, fluer 273, 301, 302, fluerul de sus 322, flueroniu 301, fluir 301, flumin ar. 476, flutur 560, flutur de seară 561, flutur de noapte 560, fluture 762, Fluturoñii 577, foaie de jioară 556, foale 322, foarfeci 383, fofează 896, foiofoiu 897, foințiu 897, foiș 897, foișor 897, fonfiu 897, forăitori 286, forfecari 383, forgău 319, 320, fragi 558, fraică 901, frânținei 558, frănu ar. 768, frasin 541, 542, 558, 773, frate 547, Frățiman 546, 547, frâu 768, freamăt 766, frecătură 305, frișcă 895, frizură 283, fron megl. 788, frufru 283, fruier 301, frumos 292, frunte 272, 281, fruntea casei 281, frunză 25, frunza voinicului 558, tufează 896, fugă 773, fugău 896, fulău 399, 900, fulger 761, fulgere 763, fumul pământului 558, funie 274, fur 526, 762, furcă 812, furcei 797, furchița 526, furculița dinainte 317, furculița spinării 321, furcuța dindărăt 321, furnică 558, Futilă 16.

Găbănaș 897, Găbrisca 16, gagat 558, găigană 901, găină sălbatecă 562, găioră 559, gal 900, gâlcă 895, gałaman ar. 546, galben 293, galbină 559, găleată 276, 277, 280, 829, găleață 562, galegă 559, gălești 900, galfăd 895, gâlfed 895, gallă 559, gallinagine 559, gâlt 291, gâltan 291, gâlter 291, Galugaria 840, gândac 561, gândac de balegă 561, gândac de brad 558, gândac de legumi 558, gândac de mortăciune 561, gândac de steajeariu 561, gânj 277, 311, găoază 315, gârbiță 291, 317, gârbovână 300, gârboveană 300, 319, gârbovină 300, 305, gărgălaț 291, gărgăriță 558, gârgoveană 300, 319, 322, gârlej 291, gâr 291, gârtlej 291, gâscă gușată 560, găsi 756, 758, gât 272, 290, 291, gâță 896, gâtlej 291, găuază 284, 321, gaură 289, 321, găuză 284, găvănaș 897, geană 526, 537, genuche 298, 762, genuchiu 762, genuichi 297, genunche 273, 274, 305, 319, genunchiu 297, 298, geoș 293, geoș(ă) 293, geruncne 298, 299, gerunt 299, gesă ar. 894, ghenche 298, ghenunche 298, ghes 896, ghest 896, ghiață 778, ghiaur 778, ghici 783, ghidila 783, ghihor 561. ghimpe 758, ghinătură 759, ghindi 783, ghint 760, ghintură 758, 759, ghiosoli 896, ghiotură 759, ghismâciune ar. 895, Ghița 16, ghițoran 811, ghiuj 145, 758, ghiutura 758, gimtă 763, ginaș 36, ginere (de soră) 900, gingeană 287, gingeie 287, gingel 287, gingenă 287, gingie 272, 286, 287, gingin 287, gingină 272, 286 287, gingine 287, gint 759, 760, 763, giugastru 535, giuș ar. 894, glavă 272, 280, glăvățână 280, gferm ir. 762, gleslă 319, glesnă 279, gleznă 279, 300, 302, 305, glezne 303, ghimberiu nemțesc 557, ghindurile grumazului 562, glonte 763, goangă 559, gogă 303, goge 44, gogoiu 546, gogoman 546, 547, Gogonoiu 578, gogoriță 404, gogu megl 546, goju 10, gołie 755, gonopiștiriță 559, gorțu ar. 894, grăbi 764, grăcina 897, grădina morților 400, 900, grădiniță 400, grandoman 546, grandomanie 546, grangure 762, grău ir. 768, grâu 562, graur 561, graure 762, Grăvilă 577, Graviloni 577, greabăn 274, 316, 319, greavăn 316, grebăn 274, grebăr 316, greben 316, grebet 317. greblan 316, grec 766, grédină 776, grei 771, greluș 557, greu 766, grev ir. 768, grindina 813, griu 771, groapă 284, 320, 325, groapa pieptului 315, groape în dinți 289, gromaz 290, gropiță 289, gros 293, grosoman 546, gruiu 557, grumaj 291, grumaz 272, 290, grumudeu 410, grumudeu 410, guboace 559, guj 5, Gujmanii 526, gulă 755, gură 272, 286, gura împlinită 288, gryiță ar. 811, guriuiu 473, gurmaz 290, gușă 291, 816, gutuiu 839, guvă ar. 896, guzac 896.

Hâd 293, hădărag 311, hăghiece 896, hahan 311, hăhău 311,

©BCU CLUJ

haină 754, hăinal 897, hale 46, hămesi 784, hăndal 896, hane 29, 46, harabă 895, hârcă 897, hârciog 558, hărjate 897, harţ 895, harţă 897, hârţoagă 195, hârtop 539, hârţop 283, hărţui 895, hatalău 896, hăugaş 394, hăzănie 311, Hebruş 840, helciu 558, helciu blând 560, hemeiu 559, herghelie 66, herghelit 25, hering 559, herleş 896, hie 34, hima ar. 474, 894, himos ar. 475, h'imusescu ar. 474, hir 408, hirean 558, hiriu 408, hiulă 272, hodă 558, hodre 757, hoit 317, holba 284, holban 284, hondol 896, horbă 83, horgoş 319, hornceaţă 404, horpos 308, 325, 895, horţop 283, hoţ 546, 547, Hotincean 755, hoţoman 546, 547, hoţomănie 546, hreabăn 316, hrişcă 560, hudă 289, Huedin 755, huì 425, hulpe 546, hultur 546, humusescu ar. 475, Huniedoara 755, hurmaz 290.

Iapă 810, iarbă 898, iarba cedrului 557, iarbă de nigei 558, iarbă de lungoare 556, iarbă de părete 560, iarbă în frunza teiului 557, iarba lui Taten 562, iarbă mare 559, iarvant 896, iasmă 826, iboste 790, Icunom 811, *ie 545, iee 321, Ielele 826, Iencuţ 577, Iencuţoane 577, Iencuţoń 577, iepar 810, iepur 761, 762, iepure 548, 559, iepure de casă 558, *iert 542, 545, iertă 545, *iertoman 545, ieruncă 897, iesele 12, *iesor 546, Ignaton 576, Ignatoń 577, Iia 315, iie 273, 315, 321, 325, Ilie 816, îmă 752, 753, imărici 754, imbe 779, îmbe 779, îmbelciurat 530, îmbi 779, imbla 779, Imbroane 576, 577, imburda 897, 898, imnu ar. 779, împănarea boului 21, împărţit 293, împlântă 8, împletit 291, 293, împrăuna 769, împrăura 897, împreunarea oilor 815, împroor 388, împroorà 388, iń 780, în 869, în sălbatec 556, înainte 779, înărog 561, încălcit 293, încheiat 525, încheietură 302, 305, 320, închirci 783, închizători în ţarc 552, încochela 897, încreţit 291, 292, încurcat 293, îndărăt 765, 766, înde 779, îndelete 752, 896, îndeletnici 896, indigo 559, îndoitura piciorului 305, îndrăzneţ 776, Indrea 779, îndrepta 895, îndrezneţ 776, inelat 293, ineluşu de-a 812, înemă 779, înflocos 472, înfoiat 291, 293, îngăiba 898, îngârli 472, 473, inger 779, ingereşte 779, înghesui 896, înghina 759, îngrijit 291, 293, îngroşire de piele 305, îngurluì 472, înholba 284, inimă 868, înprour 387, înrotat 294, îns 779, înschimbà 287, insect 559, înşira 390, 391, înspicat 293, întepoşat 293, întina 794, întors 293, întorţel 558, întră 769, întrăba 769, între 779, între spete 316 între sale 321, întrebare 764, intreg 779, întreg 766, întremez 776, într(u) 809, înveli 784, Io(a)n 546, iortomon 523, 542, 543, 544, 545, 547, iortomănesc 544, iortomăneste 544, *iosur 546, ir 322, îremă 779, îrtie 524, 530, 531, Ispăşoiu 576, ista, ir. 578, 579, iuşor 545, 546, iute 763, izmă 56.

Jâla de sub piept 308, jascău 308, 313, jepkì 50, jepii 799, jghiab 525, 897, jidov 810, jip 799, jipan 799, jiviţă 303, jug 317, jugastru 556, jumătate 751, 758, junghiu 816, jup 799, junân 10.

keptăruţ 25, kerì 7, k'ičoroambe 4, k'ičoroange 4, kokoš 15.

labă 296, 302, lacrămă 769, lăcrăma 769, lagop 559, laib 549, laic 523, 534, 547, laie-bucălaie 530, laiu 523, 547, 549, laiu ar. 547, lampă 816, languta ar. 811, laniu 559, lânuţa 530, lăpădătură 311, lapte 816, lapte zburat 811, lăptucă amară 559, Iar ar. 897, lăsun ar. 894, lat 293, laţ 898, lăturaş 274, 289, laturea piciorului 320, laur 559, laure 762, laut 293, lavă 559, leagău 810, lebădă 560, legătură 402, lemn 816, lemnul cânele 558, lepăda 898, Iepur 761, Iepure ar. 761, leşios 556, leu 559, leuştean 798, lichen 559, licoperdul tuberos 559, lie 545, liliu galbin 561, liliu vânăt 559, limbă 272, 290, limba boului 556, limba cânelui 558, limba cerbului 557, limba

©BCU CLUJ

oei 560, limbric 562, lin 293, 556, 761, 762, Linca 16, linia iilor 325, lins 293, linte 558, linx 559, lisă 562, Iișor 546, lispegioară 524, **lithomargă 559, loagăr 43, loçrumi megl. 768, locustă 559, lomboș** 293, lopată 279, 288, 318, 319, lopățea 318, lopățică 318, lopătiță 317, 318, 319, 322, Lucăcioanca 755, luceafăr 320, luci 757, Lucica 895, lucie 293, lucină 896, luciu 293, lujnă 898, Luloñii 577, lumină 283, lumina ochiului 283, lumineață 557, lună 816, lung 272, 293, lungărață 768, lup 559, Lupoiu 576, lupoaică 755, Luşca 895, lut 557, lut pecetos 557.

măcău 311, macra șoldului 320, macriș 561, macriș trifoios 556, mădular 311, mădulare 761, maia 304, măiastră 293, maică 901, mainte 779, maiu 326, mălaiu mărunt 560, mâle 540, mălin negru 559, malthă 559, mălura-bălței 382, mamă din popor 902, mama-pădurii 404, 559, mămilă 898, mau 901, *mân 547, mâncătoare de albini 560, mândălan 312, mândru 293, mândruleană 530, 524, mandulă 300, mânear ar. 761, mâner 761, mâne-sa 754, mangalău 312, mantică 806, mânz 811, mânzat 811, *măptasă 541, mar ar. 811, Maramureș 768, măcar 378, 380, 381, 382, 383, Mărăști 766, mare 293, 840, mâre 745, margă 559, marghiol 530, mărginaș 274, 289, Mărguta 16, mării 754, Măricaara 838, mârli 473, 895, mărul lupului 557, mărunt 526, ma-sa 753, 754, **măsălariu 559, măsaua ociului 289, măsea 272, 289, 816, măslină 549, măsliniu 549,** măsură 312, mat 311, mâță 557, mă-ta 753, 754, mâța popei 561, *matapsă 541, mătărâng 311, mătărângă 311, mătase 541, mătăsos 293, mătcălău 896, mațe 308, matiaș 559, mătrângă 277, mătrață ar. 768, matring 311, mătușă 895, mătușoń 901, maz 559, mazere 560, Meciu 580, meiu 783, meiu păsăresc 559, melc 304, 559, melc golaș 559, melciu 305, 306, Melïàn 582, membru 312, meoară 529, 530, mercuriu 560, mere și pere de pământ 561, merez 761, merge 477, merișor 320, 561,meriu 406, merlă 562, merope 560, mes ar. megl. 761, mestecăn 449, 557, mic 293, mică 560, mierău 408, 768, miereu 408, mieriu 407, mierlă 536, 773, mierli 406, mierliu 406, 407, miez 897, miezuină 897, mihalce 558, mijlocaș 289, mijlociu 289. Miklăusoń 577, milot 560, mincinos 790, minciună 790, Minda 577, Mindoaña 577, mintă 560, mintă de apă 560, mintă de munte 560, mioară 535, mioriome! 561, mirătură 312, mire 483, mirindz megl. 761, mirişte 895, 897, miriu 408, mirlă 408, miruță 556, mișchiri 283, mișimă 290, mișină 274, 290, miț 292, Miu 535, 538, moarte 816, mocan 544, mocănesc 293, mohor 559, 560, molatru 381, 383, 556, molivd 525, molucă 380, 381, molura bălței 382, morcov 558, mordă 285, moroiu 546, moroiman 546, moron 559, moru ar. 476, moț 272, 281, Moțani 281, mrajă 769, mreană 557, mucu cozii 307, mugure 762, muiere 816, mulgători 551, muls 551, mură 287, 548, 550, 900, Mureș 768, Mureș 768, 901, Mureșan 534, murg 901, murgă 550, murnu ar. 548, mursă 274, murt 557, muscă 274, 278, 289, 290, 560, muşcătoare 759, muşchiu 305, 308, muschiul picioarelor 322, muşețel 557;

năbuși 757, năduşală 816, naftă 560, naiba 404, năinte 779, nalbă mare 556, nalbă sălbatecă 559, nalt 524, 527, nălucă 757, nămaie 780, 794, nămete 763, nămilă 898, năpârtecă ar. 895, năpraznic 558, năproor 389, nară 272, 285, nare 272, 285, nas 284, 286, născoaie 314, născut 313, naștere 314, nasture 762, 763, năteflete 763, natru 560, năvală 895, năzări 757, năzdrăvan 528, 535, ndoi ar. 895, neagă 895, neaşt 559, necheza 780, negel 305,

©BCU CLUJ

322, neghină 556, negreață 290, negru 293, negură 897, negustor 759, Nemțoaică 755, neor ar. 384, nevricos 902, nepot 762, neșerb 545, nestămat 530, neted 293, nevăstuică 558, nglimă ar. 790, minte 779, miór ar. 384. nîrlu ar. 408, noadă 307, noada curului 307. noden 279, noduț 302, nogheie 300, nogheu 305, N'onu 581, nor 384, nora (de frate) 900, nuc 762, nucă 320, numidă 560.

o 869, oacheș 529, 534, oachiș 529, Oana 546, n., oară 897, oare 894, oare(ce) 546 n., oaspăt 761, oaspet 761, obliceriu 28, obloc 283, obraz 285, obraznic 757, ochește 529, 530, ochiu 272, 283, 305, ochiure 305, ocnă 483, odolan 562, oestru 560, oferă 869, ogor 542, ogorî 542, ogaș 524, oichiu 283, oiu fi 524, oleiu de piatră 560, Olt 826, omenie 868, omiac 556, onagru 560, Onciu 576, 577, Onea 546 n., Onișor 546 n., orb 283, ortoman 523, 533, 542, 543, 544, 547, orz 559, os moale 305, 557, os mort 305, osul piciorului 320, oț 546 n., oțări 767, ou 302, 312, oul cliciului 320, ovăs 557.

păcuină ar. 811, păcurar 829, păduche 762, 763, păducherniță 779, 790, păducel 558, paianjene 763, paingen 556, pâlpăi 897, paltin 556, paltine 763, pământ de văpsit 562, pană 901, pana căpăstrului 274, pâncete 322, pânciete 322, pântec 322, 761, pântece 273, 322, păntru 781, pănuș 325, paparadă 410, pară 277, 280, părânc 768, părat 757, părcan 897, păreche 784, părăsimi 766, părete 765, parietariă 560, părlă 292, păros 293, părteacă ar. 895, părtică ar. 474, părtiță ar. 474, pârtiță 325, 474, părucă 283, părul pintenului 303, paseră 272, 310, 528, păsărea 766, pasere 303, passere împărătească 557, păstărnac 560, pâști 293, 901, pâștit 293, pâștiță 303, păstrav 561, păstrav cu negru pătat 562, Pătrășcoiu 576, 577, păucă 305, păun 895, Păvăloń 577, pcior 296, peană 21, peaște de mare 561, pecet 305, pecetea dracului 305, pecetlariul dracului 305, pecie 47, pecingen 761, pehún 25, 37, 38, pelag 325, pelican 560, pelin 557, peliță 308, 322. pentru 781, peperig viu 559, percă 559, percă de râu 560, *percea 282, percică 272, 282, perciune 783, pereche 785, perete 785, periat 291, 293, pericică 282, perj 783, perjă 400, 900, pescărel 766, pescu ar. 761, pestă 527, peste 410, pește 319, pește de piatră 558, peteheliță 322, peteluță 322, Petrovicioñii 577, peun 560, piatră acră 556, piatră clisoasă 561, piatră de vin 558, piatră puturoasa 559, piatră sclipitoare 561, piatra șoricelui 557, pic 560, picere 296, picior 273, 296, piciorul din sus 322, picioncă 559, piele groasă 305, piele la povăială 308, piele scorțoasă 305, pielm 897, piept 272, 308, 315, pieptănat 291, 294, piepten 761, pinge 757, pintece 322, 786, pinteg 303, pinten 273, 303, 304, 305, pintru 781, pipă 305, 314, piper(iu) 408, 783, pipingen 305, pipingină 305, pipoașcă 314, pipotă 274, 313, 314, 901, pipușcă 314, pir 562, pișătoare 312, pisică 557, 747, pișman ar. 546, pișoiu 747, pisu pisu 747, pitî 421, pitulă 421, pitulî 421, pizdă 313, plăibaț 560, plaiu 527, 537, plămân 761, plecă 42, plesnitură 305, plete 281, 303, pletos 294, plit 285, plod 278, 314, 321, 325, plodu curului 321, plotog 301, plumâne albe 560, plumb 560, poame de pământ 562, poc 300, 305, pocă 278, 303, 305, pocăș 301, pociumb 274, poclog 301, podbeal 562, podoabă 315, podul curului 319, 321, poghină 319, Pojorâna 16, Pojorâta 766, pol 897, poleiu 560, polip 559, poniav 284, ponihos 284, ponivos 284, popă 10, 526, popilnic 557, popoaie 10, Popovicioañe 577, Popovicioń 557, porc 901, porcar 772, porlog 305, port 896, porumb 558, 761, porumb gușat 560, porumb sălbatec 558, porumb țigănesc 560, porumbă

©BCU CLUJ

550, 897, porumbel 556, posmoc 302, postroancă 896, postrungă 288, potârnică 560, potcă 315, poteraș 274, potivnic 557, potlog 301, 305, potroacă 557, povăială 308, povarnă 755, pradă 765, 768, prăsăra 769, prăsi 64, prăștilă 895, prăură 383, 384, 385, preabăt 896, preapeliță 558, prejitură 776, pren 781, prentru 781, prespre 410, prester 560, presură 558, prețipiș 898, pretutindeni 779, preut 765, preur 384, prevedea 896, priciu 895, prihod 312, primăvară 766, prim 781, 869, printru 869, prior 380, 384, 386, príor ar. 384, pripon 274, prișcălă 895, prișcălî 895, Prițepofca 898, *pritulî 421, priveghitoare 560, privilie 810, produh 315, prodolul 387, proor 378, 380, 383, 386, *proorâ 385, pror 384, 385, prour 385, prour ar. 384, 386, proura 766, 897, prună 315, Prut 885, puciognă 558, puhăgială 308, puhav 308, pui 290, pui, pui 747, pulă 308, 309, 310, pulan 312, pulpă 297, 301, 305, 308, 320, 321, pulpa piciorului 322, puncite 322, puntru 782, pupăză 315, 562, pupejioră 315, purcar 772, purcăreață 766, Purcăroiu 576, purcică 896, purduh 323, purec 761, 762, pușescu ar. 895, puteolană împetrită 562.

răbda 775, răboj 401, 900, rac 557, racovină 556, rădăcina coadei 274, rădăcina cozii 306, rădașcă 561, Rădoiu 576, 578, rae 561, râghie 896, râjniță 289, râmă 559, rămf (remf, rimpf) 895, rîncă 312, rîndunică 287, 304, 305, rînză 305, 326, Răpciune 895, rapința 558, rar 294, rariște 288, răritură 288, răs 900, răscolî 895, răsfățat 294, răsfirat 294, rășină de pământ 557, răspintene 786, răspintie 786, răsucit 294, răsuflătoarea picioarelor 305, 306, rață sălbatecă 557, rătăcesc 780, ratiță 325, rățoiat 291, 294, rătuns 294, rătunzat 294, rătunzit 294, rauă ar. 409, 902, răură 385, râurilor 536, Răutu 901, rînză 752, răvaș 401, răvărsa 766, ază 530, rece 764, redie 896, Reit 901, repede 762, 763, retezat 291, 294, rev ir. 774, rezedă 561, ricăi 771, rid 771, rimă 771, rind 771, rîu 771, roată 319, 901, roata genunchiului 301, roman 557, romoniță 557, ront 305, ros 294, rost 286, rostopastă 557, rotat 272, 294, rotund 294, rotungior 559, rotunzat 294, rotunzește 288, rouă 813, roura 385, rubiă 561, rug 561, rugă 773, rugină 780, rundinea 559, rundunică 782, rușine 315, 895, rusticolă 561, rută 561.

săchilar ar. 811, săin 897, șalău 810, sălămăzdră 561, salamie 561, salbă 402, salcă 561, sâlcă 811, sălciu 525, 811, șale 274, 317, 320, 321, șale de câmp 561, sălhui 896, sâliman 29, 47, salmon 561, salpe ar. 894, sărmăniță ar. 894, sâmbure 811, Sâmedru 783, 810, sameța 312, sâniori 551, sângerete 763, sănicior 561, sânziane de pădure 557, șar 390, 393, sară 395, *șară 393, șărătură megl. 390, sarcast 325, sardelle 562, sarea lui Glauber 561, sapă 274, 279, 319, sârghie 322, sarică 895, sărit 283, sărmă 384, Sarmisegetuza 898, săroń megl. 768, sărsam 312, Sarul Dornei 393, saștău 562, sat 478, 479, Șătref 895, Șătreg 895, Șătrev 895, șauă 317, șaua calului 274, scabie 561, scăete 763, scafă 284, scăfârlie 280, scală 420, scând ir. 793, scand 793, scânteuță 556, scară 420, scărița calului 322, scătulcă 313, șcheiește 6, 7, schelă 420, schemă 413, 416, 4.0, 902, schiamăt 415, schimă 417, 418, 420, schimnic 417, schimonosi 417, schimosi 417, șchinește 6, schineie 783, scimă 418, sclifur ar. 761, scobitură 289, scofârlie 284, scofârliile ochilor 284, scoibă 902, scoică 301, 305, școlopaci 561, scopită 304, scorbură 280, Scoroiu 576, scramură 410, șcrăpnescu 768, scripete 763, scufundătură 322, scurt 294, sec 325, secară 561, seciu 896, șei 898, șele 317, 320, seler 556, selnică 559, șemă 417,

©BCU CLUJ

420, semăna 895, şematism 417, semn 305, sepiă 561, seratulă 561, **şerb 545, serpentin 561, şerpi prea mari 557, şeuaş 274, sfârc 305,** sfârcul coadei 307, sfârcuş 286, sfârtica 897, Sfătu 580, sfinţi 896, sgarbăn 38, shimă 417, 420, skelci 557, Sibin(u) 900, sicrinel 755, sicriu 755, şifiă ar. 897, Şilimon 582, Şilip 582, silur 558, Simnitru 895, şioloboc 40, şir 378, 380, 390, şiră 390, 393, Siret 885, sirip 792, Şirineasa 395, Şirna 395, Şişca 283, slab 294, slăbie 308, 325, slabină 322, 325, slăbiuţă 325, **şletrum 561, slobod 545, slobozenie** 545, slobozi 545, smeur 561, Smixe ar. 840, smoc 273, 283, şnef 561, şnef de ţermure 562, şniapăn 559, şoacăţ 763, şoarec 761, şoarece 560, sobol 562, soc 561, şodolan 318, şofran 557, şoim 558. şoiman 547, şolă 901, şold 274, 279, 318, 319, **şoldul deasupra 317,** şoldul dinapoi 318, şoldan 318, şoldău 318, şoldolan 318, şoleriu 7, 21, 22, solniţă 277, 284, 287, şolomonar 29, 813, solovârv 559, 560, soponel 561, sorbitoare 561, şoricei 305 şorină 136, sornică 901, soţie 274, 315, spântec ar. 786, spâr 293, spargă 557, spârlit 295, spat 561, spat greu 561, şpat 305, spată 273, 274, 279, 301, 318, 319, spate 316, 317, 318, speriban tărcat 556, spete 317, spetele dinainte 317, spic 395, 900, spichinard 395, 900, şpichinat 395, 900, spinare 274, 317, 318, 320, spinţea dracului 558, spoială neagră 561, sporiş 562, sporiu 408, sprânceană 526, 537, sprânci 38, **sprinceană 525,** 527, 531, sprijină 869, spumă 272, spumă petroasă 561, spurcăciune 312, spuzar 312, stâlpar 761, Stan 526, stană 901, Stana 901, staniste 68, stănog 274, stănoiu 576, 578, stăpân 896, statoş 287, stăvărie 68, steage 559, stealniţă 558, steamăt 414, şteamăt 413, şteamăt(ă) 411, 415, 416, 418, 419, 420, 902, steatix 561, steză 752, 754, sterp 805, 806, 829, ştiamăt 415, ştibă 828, sticlete 763, stigliţ 557, stimă 417, 826, ştimă 417, 418, 419, 420, ştimb 418, ştimbă 288, stinghe 308, 322, **stingher 779, stinghie** 273, 325, ştiolnă 325, **ştirb** 274, ştirbătură 288, ştirbină 288, **ştirbitură** 288, **ştiur mocuş 561,** ştocfiş 561, stog 546, stogoman 546, stogoş 546, somac 325, 326, strâcă 769, străcura 769, **străfiga** 526, **străfigaş** 526, **străfloc**ă 294, străfocat 294, strajă 769, strânge 768, 769, **straşină 769, streaf 769,** streang 274, srteapede 556, sreate 562, streate mare 560, streche 896, 897, strecfă ar. 780, strepezi 776, strigă 811, strigoaie 48, 562, **strigoneş 811, strigoiu 811, strimurari ar. 768, strin istror. 791,** stropşit 291, 294. strugur 763, strugure 763, struminari ar. 768, strungă 308, *strunega 897, strungă 274, 288, 297, **strungaciu 288,** strungăreaţă 288, strungăreţ 288, **strungariu 288, strution 561,** studeniţă 290, stufos 294, stuhos 294, **sturion 561, sub coadă** 321, sub foale 322, sub piept 322, **subsuoară** 321, **şubred** 897, subţire 294, succin 561, sucit 294, **sudoarea calului** 305, **suferi** 869, suflet 811, 868, sufletele 558, şugău 896, sugel 306, sugiu 306, 895, sulă 310, sulac 310, sulaciu 273, 310, sulatic 273, 310, **suleget 310,** suletic 310, sulhac 310, sulimăni 785, suloc 310, **sumburi ar. 782,** Sumedru 810, sumeţ 897, sunătoare 559, sur 294, surlă 301, surchidi 896, survăici 17, susaiu 561, suspin 320, şut 897, suvac 310, sveglă 557.

ţă-ista ir. 578, ţag ar. 897, taissu 562, tăiat 294, taică 901, tăietor 288, talc 562, tâlcuitor 303, talpă 811, tălpălog 302, ţalpe ar. 894, tălpoş 302, 304, tămădău 315, tămâia dracului 306, tămâie 306, tămâiţă 306, tămbura 527, ţâmp 319, 320, 321, 325, tâmpănă 902, ţântă 25, 26, 315, ţangile 27, 32, ţâpă 26, 288, ţapăn 294, ţăpinitură 306, tăpşan 896, tăpşi 896, ţâptir istr. 792, ţarcă 560, 902, ţarcă de mare 556, ţârca 552, a ţârcăi 551, 552, ţârcăitori 550,

©BCU CLUJ

551, ţărcători 550, 551, 552, Tărcol ar. 894, tărcoviţă 295, tărlă 483, ţârloiu 301, ţârluiu 301, ţărmure 763, târş 295, târşag 896, tărşej 896, tărşejie 896, târtani 810, 811, Tartar 811, ţăruş 274, taşcă 308, 313, tăt 306, tată 895, tătar 811, Tat(ul) 826, ţăţuman 546, tăun 761, tuare 763, teaca 307, 310, teasc 308, ţeastă 277, 280, ţege 49, ţela-istu ir. 279, 578, teleleu 810, 900, Teleman 546, ţeperig 561, ţepos 295, terteleac 896, ţeruş 308, Terziman 546, teşcule 313, ţesnie 308, ţesta-istu ir. 578, 579, testicule 312, ţestoasă 562, Ţaţu 546, tetrice 562, ţeve 312, Ţibiu 900, ţiclan 560, tigridă 562, tigvă 277, tin 320, tincă 562, ţincraut 558, ţinţariu 558, tioc 273, 307, 310, ţipă 425, titiu 902, titirez 896, toc 307, 310, tocăliţă 32, tof 562, tofleu 302, Tomşa 839, ţop 283, toporuş 558, tota mânzului 312, trabă 769, trăbă 769, trăbui 769, tragăn 315, trăji 769, Trâmbiţoń 577, Trâmbitoniu 576, trapăd 769, trasă 526, treapăd 766, treaba calului 312, trec 766, tremellă 562, tremet 776, tremur 776, tresnet 776, trestie 557, tretrece 410, 902, trezi 828, Tricala 894, trimbiceri 527, tringă 526, trişcă 277, 301, troacă 277, 280, troancăne 313, trombă 285, trufă 277, 312, trup 315, trupina cozii 306, trută 562, tsaptăn 792, tufoasă 294, tufos 294, tuiegi 902, tul 421, 423, Tulari 422, tularişti megl. 422, tuleiu 423, tulés megl. 421, tulesc ar. 421, Tulești 422, tuleul porumbului —, tuleul cozii 307, tulì 420, 421, 422, 902, Tulişa 422, tulişa 422, tuliște 422, tulnic 423, tulpţină 558, tulumbă 312, tuna 424, tunaciu 425, tunca 425, tunerec 757, ţungursula ar. 811, tuns 291, 295, turbure 762, 763, turiş 422, turiște 422, turiţă mare 556, turj 902, ţorloiu 273, 279, 301, turşoş 295, turturea 536, 562, Turvă 840, tută 557, ţuţur 525.

uăţ 546 n., uger 313, 761, uitór 897, uliu mic 559, uliu de la şuri 559, umăr 316, 319, un 869, unchiaş 896, undrea 322, 897, unealtă 312, ungher 779, unghie 298, 302, 304, 306, unghie moartă 306, unghiu 782, unguresc 311, unsoare de peaşte 562, unspráţ ar. 768, unspră(ze)ce 769, unsuroasă 560, untra 782, urdă 411, urdoare 410, ureche 272, 283, ureiche 283, urecheriţă 779, urechernită 779, 790, uret 560, urogall 562, urla 423, 424, Urlani 424, urlat 423, Urlăţeancă 424, Urlaţi 424, Urlători 424, urlătură 423, Urleasca 424, Urleşti 424, Urleta 424, urloiu 403, urs 562, ursălat 291, 295, ursăli 795, ursula 295, urzică moartă 559, urzică neagră 561, urzicuţă 562, uşor 545, 546, uşura 546, uşure 773, uşurel 546, utre ar. 761, utur 761, uture 754, Uturina 752, 754, uză 325.

văchiu 283, văgăună 896, văi 898, vaide 897, vâj 895, valzam de pământ 560, vână 301, 306, 311, 322, vânghelìu ar. 811, văpseală roşie 558, vârcă 319, vârful cămelelor 898, variolă 306, varsă 530, vărsat 301, 306, 527, vărsat de zori 551, vârtej 291, vârvu spetei 317, vârvu spetelor 317, văsc 562, văseală vânătă 559, vearme cu multe picioare şi flocos 561, veaspă 562, veaspă mare 559, vechil 896, verigariu 561, veveriţă 562, vibă 828, vidră 559, vier 762, viezure 751, vindrilică 562, vineţeale 557, vintre 313, vioară 562, viorar 525, 530, viperă 562, vismut 562, viţă 896, viteaz 528, 535, viţel de mare 560, viviţă 315, Vlădoiu 576, 578, vo 526, voi 526, voină 482, 483, 900, voinic 528, 535, vrabiă 558, vráiște 901, vreană 315, vremea mulsului 551, vulpe 562, vulţădă 6, vultur 562, 761, vulvă 315, vulvură 312, Vurtomul 525.

Yermu ar. 762, yin 39, yinars 39.

©BCU CLUJ

Zagra 896, zâmbri 290, zâmbru 290, 799, zăpuşe 552, zăr 811, zară 811, zări 757, zbârcit 295, zbârlit 272, 291, 295, zborşit 295, zbulturat 295, zbura 385, 766, zburlit 272, 295, zdroanţă 315, zebră 562, zestre 896, zgârcă 306, zgârciu 306, Zgăria 897, zibellină 562, Zilele Babelor 813, zimbru 592, ziner ir. 791, zinc 562, zinzire ir. 287, ziţă 303, Zlatna 841, zmâciogul cozii 307, zmolcu ar. 840, znaică 901, zoale 272, zobiţă 290, zori 387, 552, zori cântători 551, zubiţă 290 zuluf 283, zurbă 896, zurbală 896, zurbăluì 896, zvântat 295, zvânturat 291, zvârlì 295.

romanice

albero it. 761, alivastru it. dial. 550, arancia 895, árbol span. 761, arburu cors. 761, arvulu sic. 761, barbecho span. 541, barbechar span. 541, barbattu log. 541, barbeito port. 541, barbuta it. 810, barvettare log. 541, bonaccia it. 795, bọra canav. 450, bosa a. piem. 902, burüva, brüva canav. 450, carpino it. 762, chouan v. fr. 405, choue f.-franc. 405, chouette fr. 405, Coassolo piem. 902, coccarde fr. 902, Couàzore 902, Codroé a. fr. 902, concorde fr. 902, Cova a. piem. 902, Coazzolo nll. piem. 902, crocidare ital. 436, devol prov. 811, dient uglai mugg. 289, s'éveiller fr. 828, falordia logudor. 457, froldo (molendina in) blat. 436, fur v.-fr. 762, furo ital. aragonez 762, galesegna, gali-, gallexenia, gauzegna nordital. 447 ş. u., garovàt valtell. 446, ş. u., gentilhomme fr. 546, gracchio ital. 436, gracidare ital. 436, grand'mère fr. 426 ş. u., grand-oncle fr. 426 ş. u., grand-père fr. 426 ş. u., grand'tante fr. 426 ş. u., granocchio ital. 436, gratùn engad. 446 ş. u., gravàt poschiav. 446 ş. u., gravaţelo poschiav. 446 ş. u., grega prov. 828, grègues fr. 828, gruègues fr. 828, guéret fr. 541, 542, huppe franc. 283, kádola valm. 444, ş. u., liveru n. logud. 545, luiru n. logud. 545; macca nordital. 452, mache, machon savoj. 452, mache (de foin) a. fr. 452, magna piem. 426, maille a. fr. 463, malę/u piem. 450, malmant, malman a. sass. 450 ş. u., Malmantile tosc. 450, malticcinà cors. 453, malticcinella cors. 453, maltìgine cors. 453, mammadonna rätorom. 811, *mandos celt. 811, mandricchia, -e (fa le) abruzz. 453, mari fr. 540; marito it. 540, maschio it. 540, meaille a. fr. 463, 902, medaglia a. ital. 463, 902, medale a. novar. 463, medales a. novar. 902, medalha a. prov. 463, melèze fr. 449, melze fr. 449, merze piem. 449, mouton fr. 898, ñeline abruzz. 287, nonza cors. 454, nozza cors. 454; ocial piran. 289, oìro piem. 762, olivastro it. 550, otre it. 761, otro it. 761; paolo ital. 897, Parci, Parcis tosc. 451, parco tosc. 541, Pelno, Pelvo piem. 429, plais afrz. aprov. 810, polo it. 897, poschiavo v.-ren. 762; Quassolo piem. 902; raaor, raator a. piem. 452, rea, rhea, raya canav. 461, rezelator a. piem. 452, rezellus a. piem. 452, ralla catal. 409, ralo span. 410, relment v.-fr. 410; semu sard. 419, sima calabr. 419, simitu calabr. 419, sombre fr. 897, temollo ital. dialett. 454 ş. u., témolo ital. nord. 902, témolo ital. dialett. 545 ş. u., terre en jachère fr. 540, tirare ital. 902, tirare blat. 437 ş. u., tirer fr. 902, tremello ital. dialett. 454 ş. u., trémolo ital. dialett. 454 ş. u., treunna a. vercell. 430, trofina a. parm., a. genov. 430, truina a. genov. 430, trüna piem. 430, trunina a. veron. 430, truyna a. ferrar. 430, truina, truyna, trovina, troina a. canav. 430, tumèl it. nord. 902; ubero it. 761, uro pad. 761, utru sic. 762; verchiere v.-fr. 810, vermu coss. 762, vejmu sard. sass. 762, verguiero prov. 810, vere it. 762, verro cat. it. 762.

©BCU CLUJ

slave

angliče 894, arvon 896, Bal- 578, balagula rut. 142, baryšnikŭ rus. 143, bendiógi rut. 145, bezobraznik bulk. 757, bljudo 790, bordjuk rut. 324, borkan 898, brjuchanŭ rus. 324, buhav srb. 308, bujati srb. 425, bunda 311, burdziuk pol. 324, buzuman srb. 896, bytin rut. 148, bytinar rut. 148, čavŭka 406, čerdonec 810, červlinŭ 810, češka rus. 98, 174, članŭ psl. 296, Costanica 898, crauva bulg. 6, cug rut. 238, čumakŭ rus. 175, čun sârb. 790, čupŭ 292; déblo srb. 280, deblji serbo-cr. 183, desiti 896, dikoman rus. 547 n., djelatnic srb. 896, drabina rut. 183, Drag- 578, drăgla bulg 184, Dragoje 577, dranka rut. 184, dubina rus. 184, Dunavi v.-bulg. 799, ďutura sârb. 758, faktorŭ rus. 185, fuh 896, gărljă 479, gasja bulg. 758, gazja bulg. 756, gązŭ bulg. 277, gążŭ 311, gimbliuvati rut. 197, glavetina bulg. 280, glŭtka bg. 895, gora + iči 894, Gospodi pomiluie bulg. 6, grabit slav. 764, grŭlo 473, haljina sârb. 754, kahlja rut. 755, kapica 303, kart srb. 896, karta sârb. 900, kav! kav! rut. 406, kava rut. 405, kësa sârb. 308, kĭlav sârb. 227, kimak rut. 172, kiščica 303, kiška bulg. 303, klijiči 318, kokora 896, kokorĭ 896, kólosŭ rus. 901, koniar rut. 177, kopica 303, kórka rus. 177, kotrešan sârb. cr. 178, kračun 810, krastavac sârb. 763, krestecŭ rut. 897, krpica 896, krŭstŭ 895, kukav sârbo-cr. 179, inochodecĭ rus. 206, istŭ 579, jarica 897, jaruk srb. 896, 897, javor 896, *javornŭ 896, laka v.-bulg. 895, ležą paleosl. 240, ljubosti 790, lučka 895, lučina 896, mah sârb. 901, mărlja-se bulg. 474, merša rut. 211, mirŭ 895, mito rut. 211, mlohav serbocr. 212, mohlav serbocr. 212, mogorič rut. 211, morda rut. 285, morač bulg. serbo-croat 382, mrlŭti 895, mamordnikŭ bulg. 213, napratka 895, noga srb. 303, nagazvam bulg. 757, Nedeljko 755, okno srb. 483, onaj isti srb. cr. 579, ovaj isti srb. cr. 579, paripŭ 217, perče bulg. 282, piljarica serbocr. 319, plodŭ 315, poniava rus. 284, povarĭnja 755, povez serbocr. 221, povoni 308, prička sbr. cr. 895, prĕbytĭ 896, prékupecŭ bulg. 222, prestenga 288, pricepiti 898, prituliti sloven. 421, pritulitĭ rus. 421, prituljatĭ rus. 421, produhŭ 315, prtiti 895, prtka sârb. 895, prŭtŭ 474, 895, pučékŭ rus. 282, rabŭ 403, 900, Rad- 578, rantyh rut. 223, robŭ 900, ruj 895, rujenŭ 895, rykati paleosl. 771, rysakŭ rus. 224, samikŭ rut. 312, šatriti 895, šeči 896, sestro teghiete bogotu bulg. 5, šetriti 895, sila bulg. 13, sirak 894, siromak 894, *siroman 894, škapje rut. 226, skima paleosl. 418, skimĭnikŭ paleosl. 417, slabina srb. 325, šle rut. 230, snaha sârb. 900—901, šolja sârb. 754, 901, sporŭ 408, Stan- 578, stana 902, surva bulg. 18, súrvąką bulg. bănăţeni 18, taj-isti serbo-cr. 579, ta ista srb.-cr. 579, to ista srb.-cr. 579, tétak sârb. 901, titera 896, trlo srb. 483, trufa bulg. 277, 312, trž 295, tulić pol.-rus. 420, tuliti srb. 420, 423, 902, tulitĭ rus. 421, tulja bulg. 420, tulŭ 423, uza 325, viži rut. 895, Vlad- 578, voinŭ v.-slav. 483, Vojna bulg. 483, Vojno bulg. srb. 483, 900, volt bulg. 5, vukoman serb. 547 n., zapratka 895, zagărljă bulg. 473, zet bulg. srb. 26, 900, žila 308, žleb 897, zob 290.

ungureşti

áfium 139, ágacs 896, ágheghy 896, ájer 895, akác 383, áldomás 95, alkuszik 139, alivor 895, áporkodni 895, aracsin 895, árciál 895, ásó 308, babok 895, bálmos 900, balysam 895, bársony 755,

©BCU CLUJ

bendő 324, bérce 895, berce 895, bérles 803, bezerő 895, bogyán 895, bojtos 896, böjtös 896, bolonyik 755, bondros 895, bondrus 895, borda 897, borkanna 285, 900, böröl 308, borzas 292, boszorka 895, *boszorkod 895, botos 896, *bujdorló 895, bujtus 896, bulya 755, burdány 323, cédula 236, comb 319, 321, csalfa 314, császka ciang. 895, cserkata 895, cserke 901, csóka 406, *csókás 171, csókaszem 171, csongora 895, csont 173, csoringár 895, csoroj 895, csömpoly 307, csörgölő 896, dög 183, domika 896, domikát 896, dorálni 311, doromb 311, dorong 311, dreptál 895, druga 895, dur ciang. 896, erde-el, erdő-el 838, erőszak 897, eszre 896, fáre 895, farkas 311, fehérkes 896, *féjerkez 896, felelet 196, fére 896, féreje 896, ferő 896, ferőjű 896, fiakéros 186, fillér 408, fogoly 896, folyofü 897, forgó 186, 319, fül 388, 900, fuvar 69, 70, fuvaros 187, gabonás 897, gaca 896, gacsos 187, Gál 900, gëlyva 895, gilva 895, golya 755, golyva 895, gula 755, gulya 755, gyászol 896, gyeszetől 896, gyeszikel 895, gyeszitell 896, gyeszül 896, gyistót 895, gisztó 895, gyűszű 896, hajnal 897, haráb 895, harántékos 223, harc 895, hátaló 896, iáz 236, hazsárt 897, herelő 197, *herélős 896, hir 408, homp 198, horgos 319, horpasz 895, iga 205, igás 205, illető 205, kabok 895, kabolás 896, kajgonya 755, kálya 755, kanakóci 895, kapcza 167, 304, kapczás 168, karácsony 810, karoz 896, kárt 896, kazák 896, *kepélős 896, kerek 901, kerek-rota 901, kereskedni 171, kereskedő 179, késelni 303, kesely 303, köblös 179, kolc 895, kolcsár 896, köny 901, koritó 896, korlat 300, kormány 755, korpasz 308, 388, kotla 839, közvetitő 172, kukurló 895, kulcsár 896, kupecz 180, kupos 177, kurjantó 896, láb 296, lágyék 308, lókupec 180, lombos 293, mandula 300, 312, mángorló 312, mankó 311, mátkáló 896, matring 277, 311, melegágy 211, miskárolni 283, motusze ciang. 895, navala 895, nyága 895, nyerges 214, nyomorék 214, obloc 283, oláhvirág 896, olászka 896, peczér 218, pénz 226, piposka 314, pók 278, 301, pókos 220, 301,pontoll ciang. 895, porkura 901, portyik ciang. 896, portjuk ciang. 896, posztrong 896, pótlás 271, pricsek 895, pricskel 895, pup 222, purcsika 896, rédie 896, rédija 896, régia 896, Réty 901, rongy 224, roszkol 895, rovás 401, rusnya 895, siska 283, sugó 896, szarika 895, szekrény 755, szekeres 278, szélfujj 896, szélfujja 896, szemil 895, szentül a nap 896, szerszám 312, szokás 324, szügy 306, 895, szurkod 896, tág ember 896, talpos 304, támadó 315, tapos 896, taposó 896, tarka 902, társas 896, teher 896, tekerező 896, tetlen 895, titok 902, toll 895, töredék 896, törzsölni 902, tőzsér 239, tyora 896, ugat 895, ugatu 895, ungyiás (vén) 896, vágóvány 896, véka 151, vekil 896, vén 895, vintat 895, volyva 295, zab 290, zurbol 296.

turceşti.

ameği 810, baldyr 325, benek 143, bèygir 145, dalak 181, Duna 800, firfiri 810, kajgana 904, kale 898, maja 304, matrabaz 213, menk 898, mor 406, panayer 216, tamazlyk 235, telal 900, tèpè 811, tulumba 312, tyrylu 185, zülüf 283.

©BCU CLUJ

Errata.

Pag.	24	r. 12 de sus	Aceasta	îndreaptă în	Acesta
„	26	nota 1, r. 5 de sus	Universiăţii	„ „	Universităţii
„	27	nota 2, r. 1 de sus	practică	„ „	practica
„	98	r. 7 de jos	*ştrapor*	„ „	*ştraport*
„	230	„ 1 „ „	şterge-l în întregime		
„	330	„ 9 „ „	Käsekuchen	„ „	Käsekuchen
„	333	„ 7 „ „	713—714	„ „	713—714)
„	334	„ 6 „ sus	*bojtos*	„ „	*bojtos*).
„	335	„ 10 „ jos	ung. *vakişa*	„ „	ung. *vakisa*
„	338	„ 4 „ sus	în	„ „	in
„	343	„ 14 „ jos	*(kokorovŭ)*	„ „	(*kokoravŭ*)
„	348	„ 7 „ sus	*dĕlatinikŭ*	„ „	*dĕlatĭnĭkŭ*
„	357	„ 5 „ „	*-ise*	„ „	*-uie*
„	359	„ 12 „ „	*vĕtvu*	„ „	*vĕtvŭ*
„	360	„ 8 „ jos	**fuvaz.*,	„ „	**fuvaz-*,
„	363	„ 4 „ sus	*ada ghes*	„ „	*a da ghes*
„	367	„ 8 „ „	*heghes*	„ „	*hegheş*
„	„	„ 17 „ jos	**herelŏs*	„ „	**herélŏs*
„	368	„ 15 „ „	aceşti călăreţi	„ „	călăreţii
„	370	„ 17 „ sus	*arvmă*	„ „	*aramă*
„	370	„ 17 „ jos	L'am	„ „	L-am
„	382	„ 6 „ sus	**marathaium*	„ „	**marathrium*
„	392	„ 4 „ „	*şirescu*	„ „	*şiruescu*
„	419	„ 11 „ „	*τηλ-ί*	„ „	*τηλί*
„	464	„ îndreaptă paginaţia din 264 în 464			
„	468	„ 15 de sus	an das	îndreaptă în	anlässlich des
„	468	„ 16 „ „	Sanitäts-	„ „	an das deutsche Sanitäts-''
„	501	„ 9 de jos	şterge cuvântul eingetreten		
„	515	„ 15 de sus	măngăiar	îndreaptă în	măngăiare
„	522	„ 11 de jos col.b	ăchi[i]	„ „	ochi[i]
„	527	„ 2 de jos în notă	culuci	îndreaptă în	uluci
„	543	„ 6 de jos, f. notă	dibrogeanu	„ „	dobrogeanu
„	550	nota 4	**ἐλαχῖος*	„ „	**ἐλαιῖος*
„	577	r. 7 de sus	Chenţă	„ „	Chentă
„	578	„ 8 „ „	*Cresoń*	„ „	*Creţoń*
„	582	„ 9 „ „	Frăsâña	„ „	Frăsâna
„	582	„ 14 „ „	Ţopelec	„ „	Ţopelec

©BCU CLUJ

ERRATA

Pag. 582	r. 15 de sus	Gobârlic	îndreaptă în	Gobârlie
„ 583	„ 3 „ „	Gjerg	„ „	Gjerq
„ 583	„ 17 „ jos după	servitor, adde : la curtea moşierilor, de obiceiu înarmat		
„ 584	în titlu	Rudejniţa	îndreaptă în	Rujdeniţa
„ 587	r. 23 de sus	‡‡	„ „	‡
„ 593	în notă	nu muri	„ „	mu muri
„ 594	r. 4 de sus	38	„ „	39
„ 600	nota 1	vreh	„ „	reh
„ 597	r. 2 de jos	va vehari	„ „	v[a] ave harĭ
„ 601	„ 14 „ sus	dretul	„ „	dreptul
„ 656	„ 11 „ „	1886	„ „	1866
„ 677	„ 2 „ jos	se va omite întreg rândul		
„ 678	„ 11 „ sus	sitaxa	îndreaptă în	sintaxa
„ 681	„ 5 „ „	(aspect	„ „	(aspect)
„ 681	„ 6 „ „	timp)	„ „	timp
„ 681	„ 13 „ jos	*Äusterung*	„ „	*Äusserung*
„ 681	„ 12 „ „	*Auspruch*	„ „	*Ausspruch*
„ 681	„ 4 „ „	implusive	„ „	impulsive
„ 682	„ 18 „ sus	*lahmt, lahmte*	„ „	*lahmt, lahmte*
„ 683	„ 16 „ jos	ligvistică	„ „	lingvistică
„ 687	„ 1—2 de jos	enttanden	„ „	entstanden
„ 688	„ 6 de sus	a	„ „	al
„ 688	„ 2 „ jos	(*stillgestanden!*)	„ „	(*stillgestanden!*,
„ 688	„ 2 „ „	nowë**z**.	„ „	nowël**z**!).
„ 689	„ 2 de sus	efiectus	„ „	effectus
„ 702	„ 1 „ „	*Kunktionslehre*	„ „	*Funktionslehre*
„ 707	„ 5 „ „	varabile	„ „	variabile
„ 709	„ 16 „ „	ligvistic	„ „	lingvistic
„ 710	„ 2 „ „	Sechelaye	„ „	Sechehaye
„ 713	„ 8 „ „	Brandstein	„ „	Brandenstein
„ 718	„ 12 „ „	kristissher	„ „	kritischer
„ 744	r. 10 de jos	*Filolgică*	îndreaptă în	*Filologică*
„ 746	„ 7 „ sus	hoţii	„ „	hoţilor
„ 764	„ 4 „ „	*interogare*	„ „	*interrogare*
„ 769	„ 2 „ „	*strac*	„ „	*strâc*
„ 773	„ 6 „ jos	ş. u.	„ „	s. v.
„ 774	„ 2 „ sus	nevoia	„ „	nevoie
„ 779	„ 8 „ „	*clęie*	„ „	*clęie*
„ 782	„ 7 „ „	ὄγχος	„ „	ὄγκος),
„ 783	„ 7 „ „	ales	„ „	des
„ 791	nota 1, r. 10	după asimilare adde :		şi disimilare îndepărtată
„ 791	„ „ „ 16	măsură	îndreaptă în	natură
„ 873	r. 1 de jos	*Longhin*	„ „	*Loghin*

©BCU CLUJ

MUZEUL LIMBEI ROMÂNE
CHESTIONARUL I „CALUL"

Hartă întocmită de

SEVER POP
Asistent la Muzeul L.R.

Legenda:

- Geambaș
- sfârnar
- liverant
- pilar
- cupeț
- tânzar
- tuser
- alți termini:
  - hăznar
  - mecler
  - nătrăpas
  - samsar

©BCU CLUJ

MUZEUL LIMBEI ROMÂNE
CHESTIONARUL I „CALUL"

Hartă întocmită de

SEVER POP
Asistent la Muzeul L.R.

Legenda:

- căloc
- iepoc, iepoacă
- iepoancă
- maroc „cal mare"
- călărie iapă (amo „călărie")

© CLUJ

MUZEUL LIMBEI ROMÂNE
CHESTIONARUL I „CALUL"

Hartă întocmită de

SEVER POP
Asistent la Muzeul L.R.

Legenda:

iepșoară

iepușoară

©BCU CLUJ

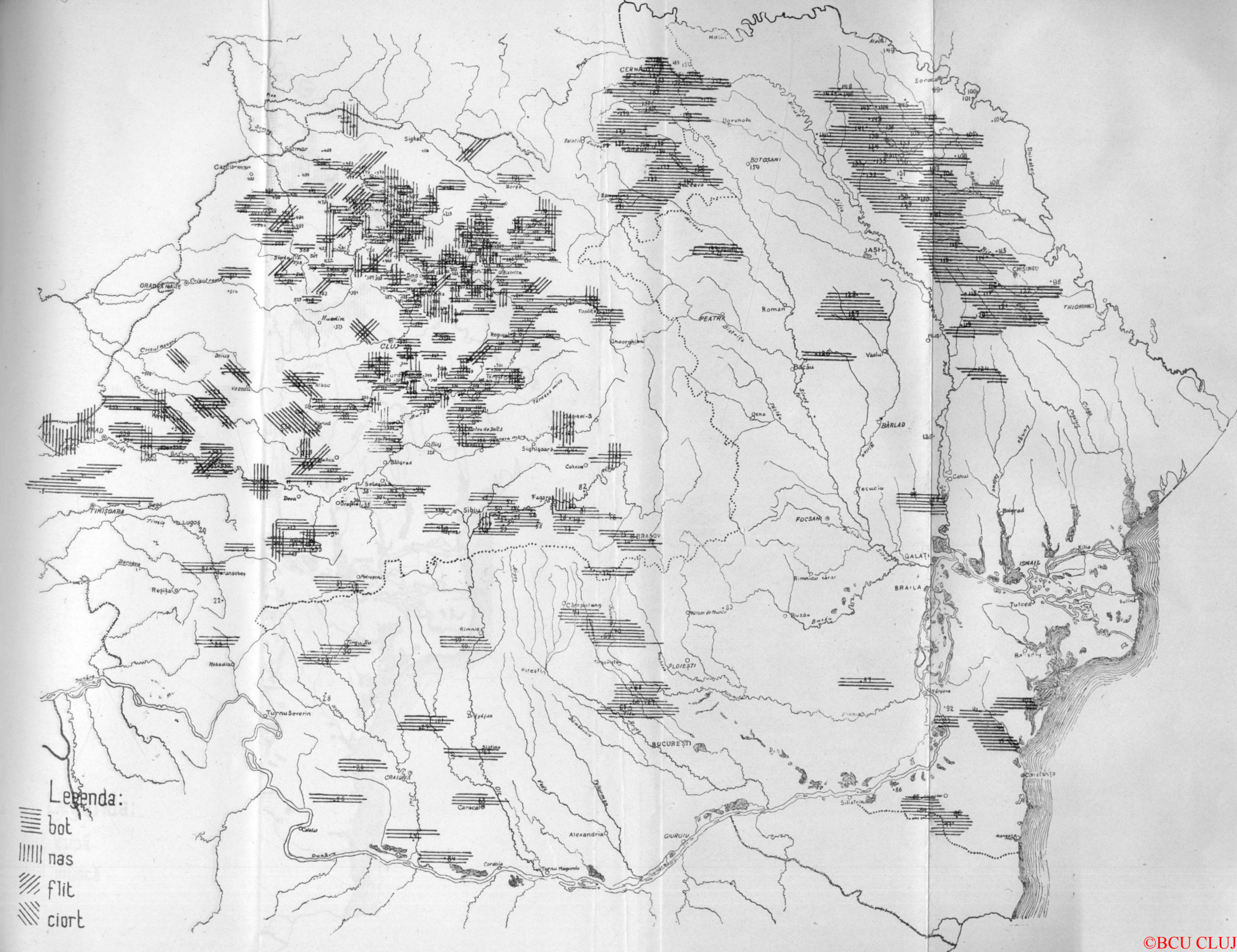
Legenda:
bot
nas
flit
ciort
CLUJ
BUCUREȘTI
BRAȘOV
TIMIȘOARA
GALAȚI
BRAILA
BÂRLAD
FOCȘANI
PLOIEȘTI
JAȘI
BOTOȘANI
CHIȘINĂU
ORADEA
Sighet
Roman
Vaslui
Fagaraș
Sibiu
Deva
Alexandria
GIURGIU
Turnu Severin
Caracal
Reșița
Lugoș
Sighișoara
Tecuciu
Buzău
Ploiești
Tulcea
Ismail
Constanța

©BCU CLUJ

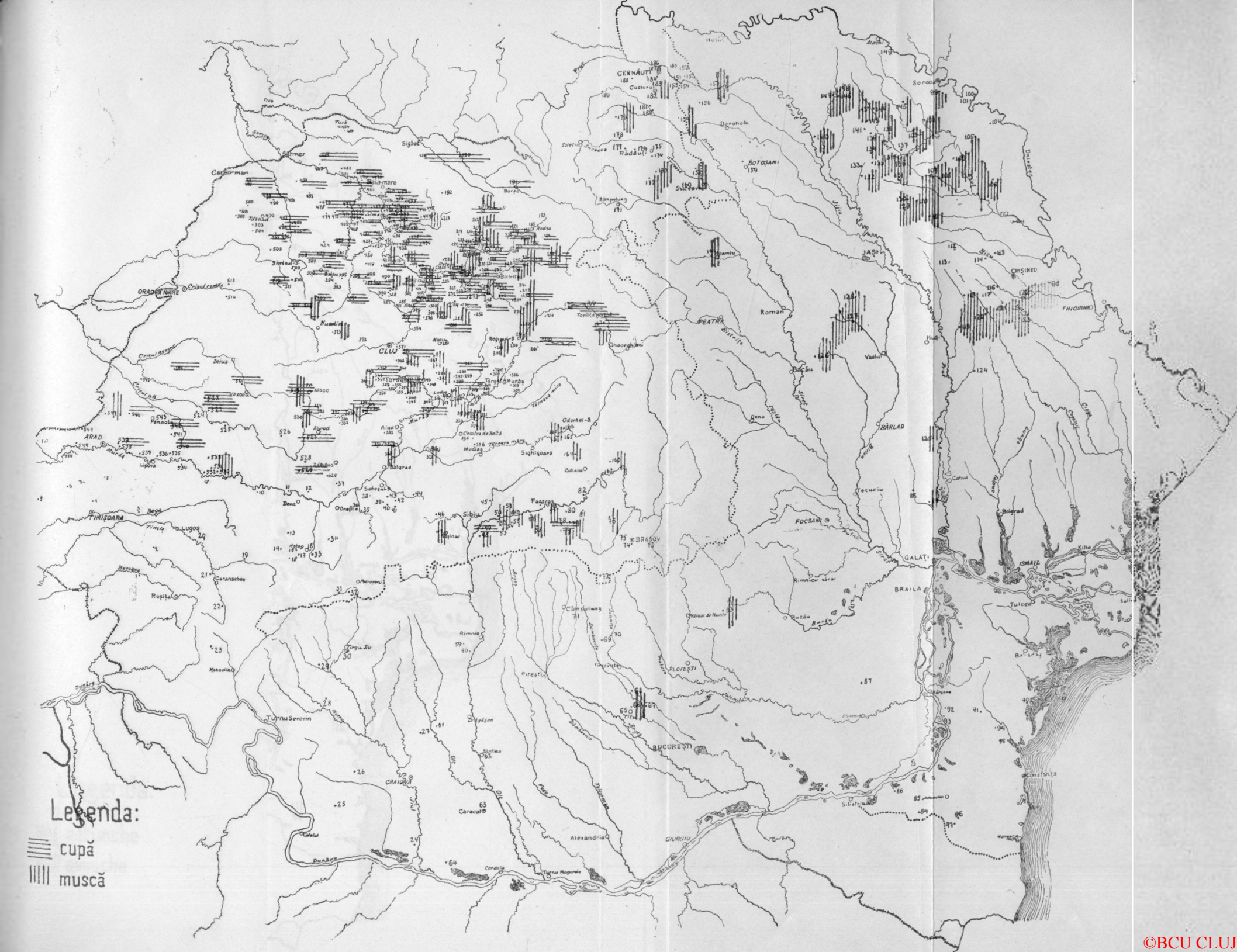
Legenda:
cupă
muscă
CERNĂUȚI
Sighet
Baia-mare
ORADEA
CLUJ
ARAD
TIMIȘOARA
Turnu Severin
CRAIOVA
Caracal
Alexandria
BUCUREȘTI
GIURGIU
Roman
PEATRA
BÂRLAD
FOCȘANI
GALAȚI
BRAILA
BRAȘOV
Sibiu
Constanța
Tulcea
ISMAIL
Dunăre

©BCU CLUJ

Legenda:
gerunche
genuche
CERNĂUȚI
Sighet
Cîmpulung
Rădăuți
Suceava
BOTOȘANI
Dorohoi
Hotin
Soroca
JAȘI
Roman
Bacău
Vaslui
PEATRA
Bistrița
Reghin
Gheorgheni
Huedin
CLUJ
Turda
Aiud
Alba Iulia
Sighișoara
Odorhei
Cehsim
Făgăraș
Sibiu
Rășinar
BRAȘOV
Târgu Mureș
Deva
Orăștie
Hațeg
Zalău
Șimleu
Oradea Mare
Crișul repede
Crișul negru
Crișul alb
Crișul mic
Beiuș
Vașcău
Ineu
Arad
Pâncota
Lipova
Șiria
Zărand
Mureș
Bihor
Someș
Bistrița
Dorna
Moldova
Siret
Prut
Dunăre
Ialomița
Buzău
Rîmnicu Sărat
FOCȘANI
GALAȚI
BRĂILA
Tecuciu
Bîrlad
Huși
Vaslui
Cahul
Bolgrad
Ismail
Kilia
Tulcea
Sulina
Constanța
Mangalia
Medgidia
Cernavodă
Hîrșova
Silistra
Giurgiu
Alexandria
Turnu Măgurele
Caracal
Craiova
Turnu Severin
Drobeta
Mehadia
Caransebeș
Reșița
Lugoș
Timiș
Bega
TIMIȘOARA
Lipova
Pecica
Arad
Ineu
Șimleu
Zalău
Oradea Mare
Beiuș
Crișul repede
Crișul negru
Crișul alb
Crișul mic
Vașcău
Panoola
Ineu
Șiria
Zărand
Mureș
Aiud
Alba Iulia
Turda
Huedin
Reghin
Gheorgheni
Odorhei
Sighișoara
Cehsim
Făgăraș
Sibiu
Rășinar
BRAȘOV
Târgu Mureș
Deva
Orăștie
Hațeg
Caransebeș
Reșița
Lugoș
Timiș
Bega
TIMIȘOARA
Bistrița
Dorna
Moldova
Siret
Prut
Dunăre
Ialomița
Buzău
Rîmnicu Sărat
FOCȘANI
GALAȚI
BRĂILA
Tecuciu
Bîrlad
Huși
Vaslui
Cahul
Bolgrad
Ismail
Kilia
Tulcea
Sulina
Constanța
Mangalia
Medgidia
Cernavodă
Hîrșova
Silistra
Giurgiu
Alexandria
Turnu Măgurele
Caracal
Craiova
Turnu Severin
Drobeta
Mehadia
Târgu Jiu
Ploiești
Titu
BUCUREȘTI
Târgoviște
Dîmbovița
Argeș
Olt
Oltenița
Călărași
Călărași de Munte
Chișinău
Cetatea Albă
Orhei
Soroca
Hotin
Dorohoi
Botoșani
Suceava
Rădăuți
Cîmpulung
Sighet
Borșa
Romuli
Rodna
Năsăud
Dej
Jibou
Șimleu
Zalău
Șinteu
Ineu
Panoola
Lipova

Legenda:
gingină, plur gingine, gingini
gingie, plur gingii, gingei

©BCU CLUJ

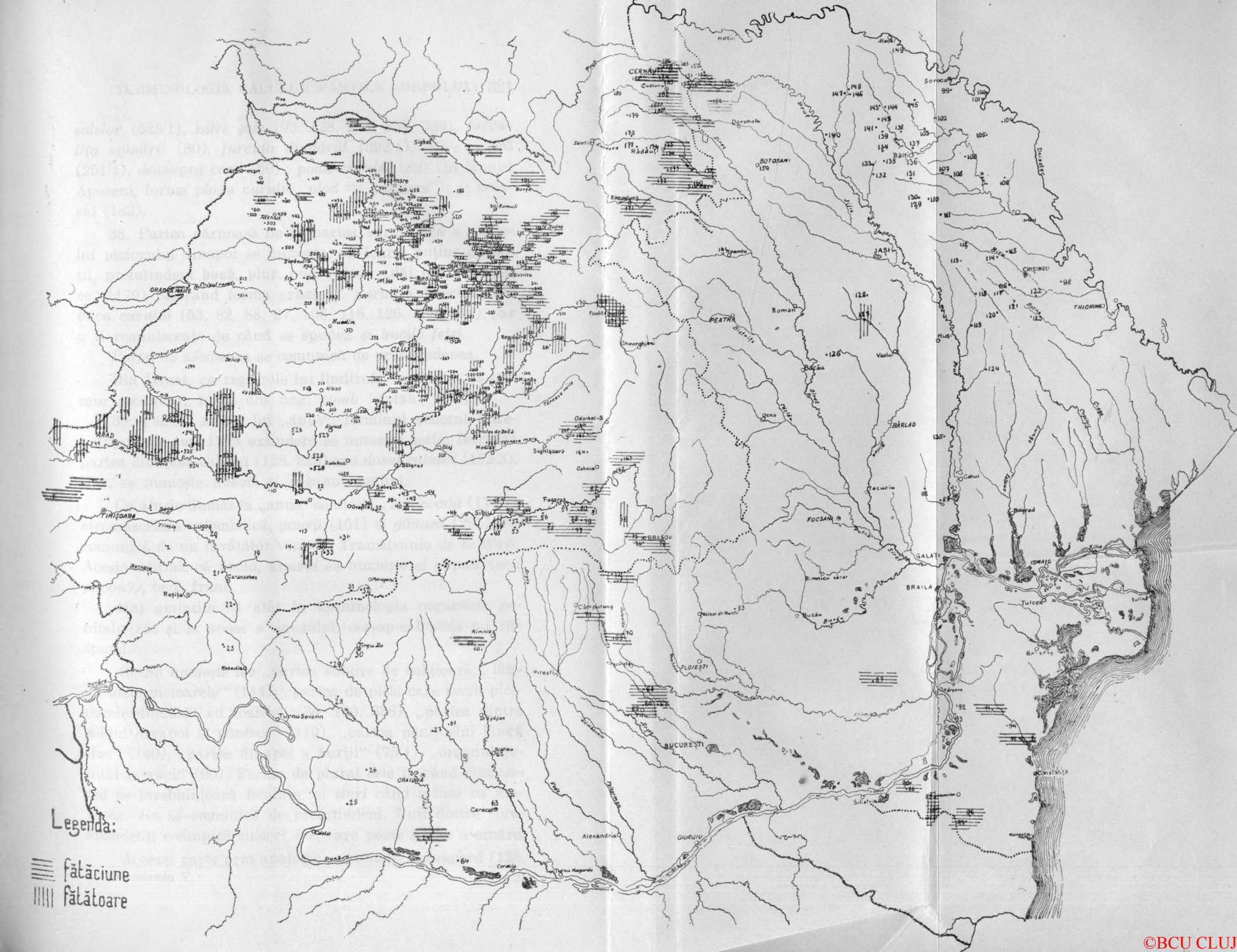
Legenda:
fătăciune
fătătoare
CERNĂUȚI
Hotin
Sorocca
Dorohoiu
Rădăuți
BOTOȘANI
Săliște
IAȘI
CHIȘINĂU
THIGHINA
Romanu
PEATRA
Vasluiu
Bacău
BÂRLAD
Tecuciu
FOCȘANI
GALAȚI
BRAILA
Rimnicu sărat
Buzău
Ploiești
BUCUREȘTI
Tulcea
Ismail
Kilia
Constanța
Sulina
Bolgrad
Cahul
ORADEA MARE
CLUJ
ARAD
Huedin
Aiud
Turda
Dej
Bistrița
Reghinul-S
Sighișoara
Odorhei-S
Fagaras
Sibiu
BRAȘOV
Deva
Orăștie
Hațeg
Lugoș
TIMIȘOARA
Caransebeș
Reșița
Mehadia
Turnu Severin
CRAIOVA
Caracal
Alexandria
GIURGIU
Turnu Măgurele
Corabia
Calafat
Dunărea
Sighet
Sătmar
Carei-mari
Baia mare
Borșa
Șimleul
Zalău
Beiuș
Abrud
Alba
Gherla
Năsăud
Ocna
Târnava mică
Târnava mare
Mureș
Olt
Jiu
Ialomița
Prahova
Buzău
Siret
Șiret
Prut
Bârlad
Ceahlău
Oneorghiova
Fonțile
Cahul
Ismail
Tulcea
Sulina
Constanța
Dunărea

©BCU CLUJ

CUPRINSUL.

PAG.

Studii 1–327

Ion Muşleu: Şcheii de la Cergău şi folklorul lor . . . 1

Sever Pop: Câteva capitole din terminologia calului . . 51

I. Introducere 51

II. Creşterea calului.

1. Generalităţi 61

2. Terminologia 64

III. Cărăuşia 68

1. Terminologia pentru proprietarii de căruţe cu cai 69

2. Termini specifici pentru cei care se ocupă cu cărăuşia 74

3. Termini pentru cei care au cai de călărit 76

4. Termini pentru cei care poartă greutăţi pe spatele calului 76

5. Derivate şi alţi termini în legătură cu cărăuşia 77

IV. Negustoria 78

1. Cum se face negoţul cu cai 78

2. Termini întrebuinţaţi pentru noţiunea „negustor de cai“ 90

3. Alţi termini în legătură cu negustoria . 95

V. Intrebuinţarea calului 97

1. La ce se întrebuinţează calul 97

2. Cum se numesc caii după slujba care o fac 99

VI. Numiri date calului 100

1. Termini daţi după structura corpului sau înfăţişarea externă 102

2. Termini daţi după defectele corporale . . 103

3. Termini daţi după boalele care le are calul 105

a) După boale interne 105

b) După boale externe 105

4. Termini daţi după însuşiri rele 105

5. Termini daţi după însuşiri bune 106

6. Termini daţi după coloare 106

7. Termini care arată originea sau posesorul 106

8. Termini daţi prin analogie cu obiecte . . 106

9. Termini daţi după animale sau pasări . . 107

10. Termini daţi după plante 107

11. Termini daţi după nume de persoane sau animale 108

12. Alţi termini 108

VII. Derivate de la „cal“ şi de la „iapă“ . . . 109

A) Derivate de la cal 110

1. Derivate de la tulpina singularului . . . 110

2. Derivate de la tulpina pluralului . . . 123

©BCU CLUJ

IV.

PAG.

3. Derivate prin sufixe compuse 124
4. Alte derivate 128
B) Derivate de la „iapă“ 131
1. Derivate prin sufixe simple 131
2. Derivate prin sufixe compuse 134
3. Alte derivate 137
VIII. Lexicul . . . . . 138—240
IX. Lista numerelor cartografice . . . . 241—271
Ştefan Paşca: Terminologia calului: Părţile corpului.
Introducere 272
Părţile corpului la cal . . . . . 279—327

Etimologii . . . . . 328—497
Nicolae Drăganu: ariuş, -ă; hircă, ghircă; arvon, arvun, arvune, iarvant, arvant, arvânt, arpun; bălmăji; boscorodi; bituşă, botoaşă, butuşană; bodârlău (bodârlău); bolfă; gâlcă; galfăd, calfăd, chealfed, gâlfed; botoş; buzumăni; căilat, -ă; cărăzui; cârţă; gâţă; chichilean; chiuăreasă; ciuieş, -ă; cocor (cucor); colceriu, colceriţă; deletnic, îndeletnic, deletnici, îndeletnici, + deletni, îndeletni, deletnicie, + îndeletici, + îndeleci, îndelete; + priîatnic, + nepriîatnic; doichişel; ferches, ferchezui (ferchezuit, -ă; ferchezuială); ferie (herie); feráie (herie); feráie (heráie); foroşag; fufează (fufază, fofează); fofelniţă; fugău; ghes (ghest), înghesui; (în)dupăci; ghiosoli; hăghieciu, hăghiece; hăndal, hondoală (hăndal, hondol); hatalău (hătălău); hedeşel; herleş, -ă; hopritan; horpos; iergălaş; însăila; lepângău; prebăt (preabăt); prevedea; rămf (remf, rimpf); surchidi; surchideală; tăpşan, tăpşi (tepşi, tepşui); tapşă; tărşej, tărşejie, târşag; telciu (telciul); terteleac; tiutiuroiu; văj; viscoli, viscol (vicol, gigul) 328
Alecu Procopovici: mărar, proor, şir şi familiile lor (mărar, molură; proor, prăură; înşira, şir, şiră, şar) 378
Constantin Lacea: aspic, şpic, spichinard, şpichinat; ciup; ciupă; ciupăi; ciupără; ciupeli; fulău; grădina morţilor; perjă; răboj şi răvaş; urloiu . . . 395
Sextil Puşcariu: cauă; mierliu; arom. rauă; scramură, urdoare; ştemăt(ă); tuli 404
G. Domenico Serra: „Ceneri e faville“: piem. magna; piem. Peleuo, Pelvo; piem. şi canav. trüna; ital. gracidare; blat. molendina in froldo; blat. tirare; valm. kádola; poschiav. gravàt; blat. nordital. galesegna; piem. merze; canav. bora; tosc. Malmantile; tosc. Parci, Parcis; afr. mache (de foin); a. piem. raaor, raator, rezelator; abruzz. mandricchia; cors maltigine; cors. monza; Voci per „sorbo corallino“; logudor. falordia; Sull'origine e significato delle voci toponomastiche deri-

©BCU CLUJ

PAG.

vate da arcus, balteus, cingulum e cingula; canav. rhea, rea, raya, etc.; a. novar. medale . . 426
Leo Spitzer: grăcinà; onànie; saniteţi; rom. *-anc . . . 467
Th. Capidan: dacor. înflocos, -oasă; dacor. îngurluì; dacor. mârlì; arom. părtică; arom. h'ima 472
Const. Daicovici: a merge; fossatum - sat 477
Dr. Val. Bologa: briboiu, priboiu 479
Emil Petrovici: Voină 482
Eugen Herzog: Noch einmal „lăpăda" und „răbda" . . 483

Articole mărunte . . . . . 498—622
Leo Spitzer: Die 1. Pers. Imperfecti und „am" 'habeo' . 498
Nicolae Drăganu: Versuri vechi 502
Gheorghe Giuglea: Note şi fapte de folclor şi filologie: Poezii de la Românii din Serbia: Cântecul Dunării (Voinicul care îşi cântă mândra); Voinicul Dumitraşcu şi calul; Asemănări cu Mioriţa; terminii iortoman (ortoman), laie (laiu) din Mioriţa ş. a. 523
Alex. Borza: Primul dicţionar de ştiinţe naturale românesc: „Vocabularium pertinens ad tria Regna Naturae" de Gh. Şincai 553
Dr. Val. Bologa: Un rus despre literatura română în anul 1844: Despre starea actuală a literaturii din Muntenia 562
Dr. Val. Bologa: Intre istoria medicinei şi filologie: I. Sinonimele „dacice" ale plantelor descrise de Dioscoride pot servii la reconstruirea limbii dacice?; II. Notă bibliografică 570
Em. Petrovci: Sufixul -oiu (oñu) în onomastică . . . 576
Em. Petrovici: Istu, istror. 578
Em. Petrovici: Nume proprii de bărbaţi articulate . . 579
N. Cartojan: Cel mai vechiu zodiac românesc: Rujdeniţa Popei Ion Românul (1620) 584
Aurel Filimon: Contribuţiuni la Bibliografia veche românească 601
Ion Muşlea: Mură la Dacoromâni 619
Ion Muşlea: Iarăşi „teleleu" 621

Cărţi şi reviste . . . . . 623—879
Recensii şi dări de seamă . . . . . 623—743
Dr. Petar Skok: Lingvističke beleške s puta pojužnoj Srbiji (Th. Capidan) 623
Dr. Petar Skok: La terminologie chrétienne en slave: l'église, les prêtres et les fidels (Th. Capidan) 626
Grigore Nandriş: Unitatea linguistică a popoarelor slave.
Grigore Nandriş: Les diphtongues à liquides dans les éléments slaves du roumain (Th. Capidan) . . 629
P. P. Panaitescu: Ioan Bogdan şi studiile de istorie slavă la Români (Radu Paul) 631
I. Iordan: Incercare de bibliografie toponimică românească (Radu Paul) 632

©BCU CLUJ

PAG

Liviu Marian: B. P. Hașdeu și M. Eminescu (Teodor A. Naum) 633
V. Gherasim: Modernismul în literatura română (Teodor A. Naum) 634
Alexandru Marcu: V. Alecsandri și Italia (Teodor A. Naum) 636
Gh. Bogdan-Duică: Vasile Alecsandri (Teodor A. Naum) 642
Nicolae Tcaciuc-Albu: Cântarea României (Teodor A. Naum) 644
P. P. Panaitescu: Le prince Démètre Cantemir et le mouvement intellectuel russe sous Pierre le grand (Teodor A. Naum) 645
Ramiro Ortiz: Mihail Eminescu. Poezie (Teodor A. Naum) 646
P. P. Panaitescu: Nicolas Spathar Milescu (1637—1708). — L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans le Principautés roumaines (N. Georgescu-Tistu) 650
Carlo Tagliavini: Un frammento di Storia della Lingua Rumena nel Sec. XIX (N. Georgescu-Tistu) 652
Dan I. Simionescu: Incercări istorice literare I; — Viața literară și culturală a mănăstirii Câmpulung (Muscel) în trecut (N. Georgescu-Tistu) . 652
Sanielevici H.: Cercetări critice și filosofice (N. Georgescu-Tistu) 654
N. Georgescu-Tistu: Emil Picot et ses travaux relatifs aux Roumains (Ion Costea) 655
N. Georgescu-Tistu: Correspondance d'un secrétaire princier en Roumanie: Emil Picot (1866—1868) (Ion Costea) 656
Buletinul Comisiei istorice a României, vol. V (Ion Costea) 658
Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău, vol. XVI (Ion Costea) 659
Dr. Emil Precup: Anuarul liceului „P. Maior" din Gherla (1925—26) (Ion Costea) 661
G. F. Ciaușanu, G. Fira și C. M. Popescu: Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi, cu un glosar (Sever Pop) 661
Silviu Dragomir: Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiiul în sec. XV și XVI (Pompiliu Nișca) 664
Omagiu lui I. Bianu din partea colegilor și foștilor săi elevi (Pompiliu Nișca) 665
Dr. Victor Cheresteșiu, Anton Valentiny: Dicționar român-maghiar și maghiar-român. Partea II: Maghiar-român (Const. Lacea) 671
Julius Duldner și Dr. Arnold Pancratz: Gramatica română (Const. Lacea) 672
Dr. Klein Karl Kurt: Beziehungen Martin Opitzens zum Rumänentum (Const. Lacea) 673
C. C. Giurescu: Nicolae Milescu spătarul (P. P. Panaitescu) 674

©BCU CLUJ

PAG.

Stanisław Wędkiewicz: Zdzieów polonistyki w Rumunji: Bogdan Patriceicu Hașdeu (P. P. Panaitescu) 677
Karl Bühler: Kritische Musterung der neueren Theorien des Satzes. — Vom Wessen der Syntax. — Les lois générales d'évolution dans le langage de l'enfant (N. Drăganu) 677
Adolf Noreen: Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache (N. Drăganu) 680
Heinrich F. J. Junker: Die indogermanische und die allgemeine Sprachwissenschaft (N. Drăganu) . 683
Walter Porzig: Aufgaben der indogermanischen Syntax (N. Drăganu) 690
Kr. Nyrop: Grammaire historique de la langue française. Tome V-ème (N. Drăganu) 697
F. Sommer: Vergleichende Syntax der Schulsprachen (N. Drăganu) 697
Elise Richter: Wie wir sprechen (N. Drăganu) . . . 698
E. Lerch: Historische französische Syntax (N. Drăganu) 698
J. B. Hofmann: Lateinische Umgangsprache (N. Drăganu) 704
Albert Sechehaye: Essai sur la structure logique de la phrase (N. Drăganu) 706
Marguerite Lips: Le style indirecte libre (N. Drăganu) 714
John Reis: Was ist Syntax? (N. Drăganu) 718
L. Spitzer: Stilstudien: I. Sprachstile; II. Stilsprachen (N. Drăganu) 719
Vasile Pârvan: Getica. O Protoistorie a Daciei (Em. Panaitescu) 727
Olimpiu Boitoș: Activitatea lui Slavici la „Tribuna" din Sibiiu (Maria Lipăneanu) 743

Pe marginea cărților (Sextil Pușcariu) . . . 744—800

Revista periodicelor: 1925, 1926 . . . . . 801—879
Bibliografii. Bibliologie 801
Chestiuni generale de filologie 804
Dialectologie 808
Etimologii 810
Despre filologi 812
Folclor și etnografie 812
Fonetică 818
Fonologie 818
Gramatici 819
Istorie culturală 819
Intre istorie și filologie 826
Lexicografie, Lexicologie și Geografie linguistică 827
Manuscrise și tipărituri vechi 829
Morfologie 834
Necroloage 835
Onomastică și toponimie 838
Ortografie 840
Românii în literaturile streine 840
Scriitorii români 841
Semasiologie 868
Sintaxă 868

©BCU CLUJ

PAG.

Stilistică 868
Studii literare 869
Traduceri din românește 877
Traduceri în românește 877

Necrologe . . . . . 880—933
Hugo Schuchardt (S. Puşcariu) 880
Eugen Herzog (S. Puşcariu) 882
Vasile Pârvan (Em. Panaitescu) 883
Dr. Valeriu Branisce (P. Nişca) 885
Constantin Sandu-Aldea (Maria Lipăneanu) 888
Adolf Schullerus (G. Kisch) 889
Iosif Popovici (E. Petrovici) 890
St. Kirileanu, C. Rădulescu-Codin, St. St. Tuţescu (E. Petrovici) 891
Ion Dragoslav (R. Raul) 892
Artur Stavri (R. Paul) 893

Raport anual 894

Addenda 907

Indice 910

Errata

©BCU CLUJ

DACOROMANIA I, 1920—1921. Pp. 608+VI . . . . . (epuizat)

S. Puşcariu, Muzeul Limbei Române.

STUDII: *V. Grecu*. Erotocritul lui Cornaro în literatura românească. — *S. Puşcariu*, Din perspectiva Dicţionarului: I Despre onomatopee în limba română. — *N. Drăganu*, Din vechea noastră toponimie. — *S. Dragomir*, Câteva urme ale organizaţiei de stat slavo-române. — *A. Procopovici*, Eccum. — *Th. Capidan*, Originea vocativului în *-le*. — *V. Bogrea*, Câteva consideraţii asupra toponimiei româneşti.

ETIMOLOGII ŞI NOTIŢE LEXICOGRAFICE de *E. Herzog*, *S. Puşcariu*, *G. Giuglea*, *V. Bogrea*, *N. Drăganu şi C. Lacea*.

ARTICOLE MĂRUNTE: *S. Puşcariu*, Câteva cazuri de asimilare şi disimilare în limba română. — *S. Puşcariu*, Persoana a doua a singularului aorist. — *Th. Capidan*, Calques linguistiques. — *V. Bogrea*, Câteva cazuri de etimologie populară la nume de plante. — *V. Bogrea* Trei porecle româneşti. — *V. G. Starkey*, Evoluţia lui *en* în *in* după labiale. — *S. Puşcariu*, Un nou exemplar din Evangheliarul lui Coresi (1561). — *S. Puşcariu*, Economia din 1806 — de Şincai. — *N. Drăganu*, Un pasaj din Evangheliarul de la 1560—61 al lui Coresi rău înţeles până acuma. — *N. Drăganu*, O rectificare. — *G. Giuglea*, Cazania protopopului Popa Pătru din Tinăud, (Bihor). — *Al. Borza*, Material pentru vocabularul botanic al limbii române: Grădini ţărăneşti din Banat.

RECENZII de *S. Puşcariu*, *V. Bogrea*, *P. Cancel*, *G. Giuglea*, *P. Grimm*, *Th. Capidan*, *C. Lacea*, *N. Bănescu*.

REVISTA PERIODICELOR.

CRONICA: *Necroloage* (A. D. Xenopol, Al. Vlahuţă, Al. Macedonski, I. Caragiani, W. Wundt, E. Thewrewk de Ponor, Sp. P. Lambros, O. Schrader, K. Brugmann, C. Slavioni, P. E. Guarnerio, P. Savy-Lopez).

ADDENDA-CORRIGENDA. — PARTEA ADMINISTRATIVĂ. — INDICE. — ERRATA.

DACOROMANIA II, 1921—1922. Pp. 940+VIII . . . . . L. 500·—

STUDII: *W. Meyer-Lübke*, Palatalizarea labialelor. — *S. Puşcariu*, Din perspectiva Dicţionarului: III Despre legile fonologice. — *S. Şutu*, Strigătele animalelor. Studiu lexicografic. — *Al. Procopovici*, Probleme vechi şi nouă. — *R. Vuia*, Originea jocului de Căluşari. — *N. Drăganu*, Un fragment din cel mai vechiu Molitvenic românesc. — *G. Giuglea*, Cuvinte şi lucruri. Elemente vechi germane în Orientul romanic. — *V. Bogrea*, Cercetări de literatură populară. — *Th. Capidan*, Raporturile albano-române. — *G. Oprescu*, Molière în România. — *S. Puşcariu*, Despre *pre* la acuzativ. — *N. Drăganu*, Catehisme luterane.

ETIMOLOGII de *S. Puşcariu*, *N. Drăganu*, *C. Lacea*, *Th. Capidan*, *G. Giuglea*, *G. D. Serra*, *L. Spitzer* şi *V. Bogrea*.

ARTICOLE MĂRUNTE: *V. Bogrea*, Încă două specimene de gerundiu în *-ure*: îmblândure şi neputândure. — *V. Bogrea*, In chestia postpunerii articolului. — *V. Bogrea*, O problemă semantică. — *V. Bogrea*, Din Toponimia românească. — *V. Bogrea*, Apucături „ştiinţifice". — *Th. Capidan*, Termeni pastorali de origine română în limbile balcanice. — *Dr. Bitay Á.*, O poezie românească a lui G. Şincai. — *Dr. Bitay Á.*, Sprijinitorul lui Şincai la Roma, cardinalul de mai târziu Stefano Borgia. — *Dr. Bitay Á.*, Ceva despre Paisie Veliciovschi şi Evghenie Bulgaris. — *Dr. Bitay Á.*, De unde

©BCU CLUJ

şi-a luat G. Asachi denumirea de „Albina românească". — *Dr. Bitay Á.*, Kicsera şi Minciol. — *S. Puşcariu*, Notă la pag. 373.

RECENSII de *S. Puşcariu, Gh. Bogdan-Duică, S. Dragomir, M. Ştefănescu, G. Oprescu, P. Grimm, C. Lacea, N. Drăganu, V. Bogrea, Th. Capidan, G. D. Serra, G. Giuglea, N. Georgescu-Tistu.*

REVISTA PERIODICELOR: 1921. Românești (N. Georgescu-Tistu), Streine (E. Herzog).

CRONICA: *Necroloage* (D. Zamfirescu, I. Scurtu, A. Bârseanu, V. R. Buticescu, T. Pamfile, M. Lupescu, I. A. Scarlatescu, C. Gălușcă, D. Morf, H. Paul, N. G. Polítis, A. Asboth).

RAPORT ANUAL. — ADDENDA. — INDICE. — ERRATA.

DACOROMANIA III, 1922—1923. Pp. 1157+X . . . Lei 600·—

STUDII: *G. Oprescu*, Eliade Rădulescu şi Franţa. — *Th. Capidan*, Raporturile lingvistice slavo-române. — *N. Drăganu*, Pagini de literatură veche. *N. Drăganu*, Conjuncţiile *de* şi *dacă*. — *P. Grimm*, Traduceri şi imitaţiuni româneşti după literatura engleză. — *S. Puşcariu*, Contribuţiuni fonologice. — *S. Puşcariu*, Lat. *libet* în românește. — *V. Bogrea*, Studii de semantică. — *C. Lacea*, Copiştii Psaltirii Scheiene. — *N. Drăganu*, Manuscrisul liceului grăniceresc „G. Coşbuc" din Năsăud şi sistemele celor mai vechi manuscrise românești. — *N. Drăganu*, Verbele derivate cu sufixul *-inare* şi postverbalele lor. — *C. Tagliavini*, Sulla questione della posposizione dell'articolo. — *G. D. Serra*, Per la storia del cognome italiano. Cognomi canavesani (Piemonte) di forma collettiva in *-aglia, -ata, -ato*. — *G. Kristóf*, Influenţa poezei populare române din secolul al XVI-lea asupra lui Balassa Bálint. — *G. Giuglea*, Crâmpeie de limbă şi viaţă străveche românească. — *Al Procopovici*, Doară.

ETIMOLOGII de *W. Meyer-Lübke, L. Spitzer, S. Puşcariu, N. Drăganu, V. Bogrea, C. Lacea, Th. Capidan* şi *G. Giuglea.*

ARTICOLE MARUNTE: *S. Puşcariu*, Forma de conjugare „ei face". — *S. Puşcariu*, Schimbarea accentului în „aud". — *S. P.* Notiţă. — *S. Puşcariu*, Note la pag. 561 ş. u. — *Bitay Á.*, Sprijinitorul lui V. Moga: Gheorghe Bánffy (1747—1822) — *Bitay Á.*, O poezie românească a lui Gh. Şincai. — *Bitay Á.*, Contribuţii la viaţa lui Nicolae Milescu Spătarul. — *Bitay Á.*, Câteva observări la pp. 550—560. — *Bitay Á.*, Gheorghe Buitul. — *Bitay Á.*, Ceva despre protopopul Popa Pătru din Tinăud (Bihor). — *Bitay Á.*, Dicţionarul în zece limbi al lui Calepinus şi filologia românească. — *Bitay Á.*, Încă odată Minciol. — *M. Roska*, Date referitoare la chestiunea cuvântului „vlach". — *Econ. D. Furtună*, „Urmarea lui Christos" în românește. — *C. Lacea*, Genitive feminine formate cu articolul prepozitiv. — *C. Lacea*, Contribuţie la Bibliografia românească. — *N. Drăganu*, O rectificare. — *V. Bogrea*, Contribuţii la studiul sufixelor românești. — *V. Bogrea*, Din nomenclatura calului. — *V. Bogrea*, Note semantice. — *V. Bogrea*, Cordun. — *V. Bogrea*, Originea pol. „multan". — *V. Bogrea*, Din sinonimica lui „Drac".

RECENSII de *S. Puşcariu, C. Tagliavini, V. Bogrea, Th. Capidan, C. Lacea, G. Bogdan-Duică, N. Drăganu, G. D. Serra, G. Giuglea, N. Georgescu-Tistu.*

REVISTA PERIODICELOR: 1922. Românești (N. Georgescu-Tistu). — Streine (S. P.).

CRONICA: *Necroloage* (D. Onciul, Dr. C. Diaconovich, N. N. Beldiceanu, H. Frollo, N. Dracea, E. G. Parodi, V. Jagič, I. U. Jarnik, C. Révai).

RAPORT ANUAL. — ADDENDA. — INDICE. — ERRATA.

©BCU CLUJ

DACOROMANIA IV, 1924-26, Partea I, Studii Pp. 640+IV L. 450·—

S. Puşcariu, Pour l'organisation du travail scientifique. La fiche internationale. L'index général. — *Al. Procopovici*, Principiul sonorităţii în economia limbii. — *Al. Procopovici*, Din istoria raporturilor noastre interdialectale. — *G. Oprescu*, L'activité de journaliste d'Eliade Rădulescu pendant son exil à Paris. — *N. Drăganu*, Mihail Halici, Contribuţie la istoria culturală românească din sec. XVII. — *V. Bogrea*, Sfinţii-medici în graiul şi folklorul românesc. — *Th. Capidan*, Românii nomazi. Studiu din viaţa Românilor din sudul Peninsulei Balcanice. — *C. Lacea*, Sânt în Transilvania aşezări de Români veniţi din sudul Dunării sau nu sânt? — *G. Giuglea*. O problemă de fonetică: Soarta lui *e* deschis accentuat după *r*. — *V. Bologa*, Terminologia medicală românească a doctorului Ioan Piuariu (Molnar von Mullersheim). — *C. Diculescu*, Elemente vechi greceşti din limba română. — *G. D. Serra*, Per la storia del cognome italiano II. Sulla continuità dell'onomastica latina-romanza nei nomi propri canavesani (e piemontesi).

DACOROMANIA IV, 1924—26, Partea II. Pp. 641—1641+XV. Lei 450·—

ETIMOLOGII de *W. Meyer-Lübke*, *Leo Spitzer*, *Sextil Puşcariu*, *Nicolae Drăganu*, *Gustav Kisch*, *Const. Lacea*, *Vasile Bogrea*.

ARTICOLE MĂRUNTE: *V. Bogrea*, Contribuţii onomastice. — Din onomastica folclorică. — Din simonimica „Dracului". — Din terminologia calului II. — Contribuţie la studiul onomatopeelor româneşti. — O străveche formulă de exorcism în descântecele noastre. — Etimologii populare. — Mărunţişuri. — Post-scriptum la „Sfinţii-medici". — *N. Drăganu*, Despre ce Psaltire şi Liturghie vorbeşte Pavel Tordaşi la 1570? — Iarăşi „de" şi „dacă". — *Th. Capidan*, Sărăcăcianii. — *Constantin Lacea*, Bibliografie şi literatură veche. — Bibliografie veche. — *Dr. Val. Bologa*, Între filologie şi medicină. — *I. Muşlea*, Un „Tatăl nostru" necunoscut (1684). — *Leo Spitzer*, frz. une folie à *nulle* autre second.

CĂRŢI ŞI REVISTE. RECENSII şi DĂRI DE SEAMĂ la peste 100 lucrări de *M. Lipăneanu*, *C. Tagliavini*, *Şt. Paşca*, *V. Bogrea*, *N. Drăganu*, *Al. Procopovici*, *C. Lacea*, *P. Nişca*, *R. Paul*, *I. Costea*, *I. Gherghel*, *N. Gheorgescu-Tistu*, *T. Iordănescu*, *I. Chinezu*, *P. P. Panaitescu*, *Th. Capidan*, *Şt. Bezdechi*.

PE MARGINEA CĂRŢILOR (Sextil Puşcariu).

REVISTA PERIODICELOR ROMÂNEŞTI (M. Lipăneanu), STREINE (E. Herzog, N. Georgescu-Tistu).

CRONICĂ (Necroloage: V. Bogrea, J. Gilliéron, Th. Gartner. I. Dalametra, I. Paul, Cora Irineu, N. Zaharia, Al. Sadi-Ionescu, Igena Floru, I. Slavici, Leon, Donici, A. Glavina.

RAPORT ANUAL. — ADDENDA. — INDICE. — ERRATA.

Colecţia completă a Dacoromaniei (vol. I—V), se mai găseşte în câteva exemplare cu preţul de . . . . . Lei 3500.—

PREŢUL: LEI 700·—

©BCU CLUJ